

F.M. Dostoievski IDIOTUL

Roman în patru părți
Traducere din limba rusă NICOLAE GANE

PARTEA ÎNTÎI

I

Era pe la sfîrșitul lui noiembrie. Pe o vreme de moină, către ora nouă dimineața, acceleratul de Varșovia se apropia în plină viteză de Petersburg. Ceața era atît de groasă, încît lumina zilei răzbea cu greu, iar prin ferestrele vagoanelor, de-a lungul liniei ferate, nu se putea desluși nimic la zece pași. Printre călători se aflau și unii care se întorceau din străinătate; cele mai ticsite erau însă compartimentele de clasa a treia: lume mărunță, oameni purtați de nevoie și de treburi zilnice, venind de pe meleagurile mai apropiate. Cum era și firesc, toți păreau obosiți, rebegiți de frig. cu pleoapele grele ca după o noapte de nesomn și obrajii de o paloare alb-gălbuie, ca și cînd ceața și-ar fi pus pecetea și pe chipurile lor.

O dată cu revărsatul zorilor, într-un compartiment de clasa a treia, se treziră așezați față în față, lîngă aceeași fereastră, doi călători -- amîndoi tineri, amîndoi modest îmbrăcați și fără bagaje, amîndoi avînd o figură destul de plăcută și, în sfîrșit, amîndoi dornici să lege o conversație. Și dacă cei doi ar fi bănuir în clipa aceea unul despre altul cîte ciudățenii ascunde fiecare, ar fi rămas desigur uimiți că întîmplarea îi pusese astfel față în față, într-un vagon de clasa a treia a trenului accelerat Varșovia - Petersburg. Primul să tot fi avut douăzeci și șapte de ani - era scund și îndesat: avca părul creț, bătînd în negru, și niște ochi cenușii, mici, dar plini de foc. Nasul îl avea mare și cam turtit, pomeții obrazilor proeminenți, iar buzele-i subțiri schițau mereu un zîmbet insolent, sfidător, uneori chiar răutăcios. Numai fruntea, mare și frumos boltită, părea menită să compenseze întrucîtva partea de jos a obrazului, atenuînd asimetria unor trăsături prea dure. Ceea ce se arăta mai izbitor la prima vedere era paloarea cadaverică a feței, care dădea chipului său un aer de istovire, cu toate că tînărul părea a avea o constituție robustă; în același timp însă, fața lui atrăgea atenția prin ceva imposibil de definit, și care lăsa totuși să se ghicească un temperament frămîntat de clocotul unor pasiuni mistuitoare, ceea ce nu se potrivea cîtuși de puțin nici cu zîmbetul acela sfidător și arogant și nici cu privirea-i aspră și plină de orgoliu. Bine încotoșmănat într-un cojoc de miel larg și călduros, îmbrăcat în postav negru, nici nu-i păsa de frig, în timp ce vecinul său îndurase cu greu vitregia nopții umede, rusești, de noiembrie, fără să fi fost, desigur, pregătit s-o înfrunte, căci n-avea pe umeri decît o pelerină largă, cu o glugă imensă, așa cum obișnuiesc să poarte călătorii prin străinătăți, departe de ținuturile Rusiei, și care pornind în toiul iernii să străbată

Elveția sau, spre exemplu, nordul Italiei, nici nu-și pun măcar ipoteza unei călătorii pe o distanță atât de mare ca de la Eidkuhnen la Petersburg. Dar ceea ce era potrivit și cu totul suficient pentru Italia nici pe departe nu făcea față și se dovedea absolut necorespunzător în condițiile climei rusești. Posesorul pelerinei, tânăr și el, tot cam de vreo douăzeci și șase sau douăzeci și șapte de ani, era mai înalt de statură, avea părul foarte bălai și des, obrații supti și o bărbuță rară și ascuțită, de un blond spălăcit. Ochii lui mari, albaștri, aveau o expresie blajină, dar și apăsătoare totodată, cu acea stranie fixitate a privirii după care nu era greu de ghicit, chiar de la prima vedere, un epileptic. De altfel, tânărul avea trăsături plăcute, fine și delicate, iar fața îi era palidă și, în momentul acela, învinețită de frig. În mâini ținea o legăturică - pare-se tot bagajul lui - dintr-un fular decolorat. În picioare purta niște botine cu talpă groasă și ghetre, cu totul nepotrivite portului obișnuit din Rusia. Vecinul său cu păr negru și șubă de miel îl cercetă cu acea curiozitate a omului care nu are altceva mai bun de făcut și, în cele din urmă, se hotărî să intre în vorbă schițând acel zîmbet ironic prin care unii oameni își trădează cu nepăsare satisfacția lipsită de delicatețe în fața situației nenorocite a semenului lor.

- Ți-e frig, nu-i așa? Întrebă el, mișcînd din umeri.

- Ba bine că nu, răspuse vecinul cu o grabă neobișnuită. Și cînd te gîndești că nu-i decît vreme de moină. Ce m-aș fi făcut dacă se nimerea să fie și ger? Nici nu-mi închipuiam că-i așa de frig la noi. Mă dezobișnuisem.

- Vii din străinătate?

- Da, din Elveția.

- Fiuu! Pînă acolo ai ajuns?...

Călătorul cel negricios fluieră a mirare și izbucni în rîs.

Se legă o discuție. Era surprinzătoare bunăvoința cu care tânărul cu păr bălai și pelerină elvețiană răspundea la toate întrebările vecinului său negricios, fără să bage de seamă că unele dintre ele puteau fi socotite fără rost, absolut nelalocul lor, și uneori de o indiscreție cam insolentă. Din vorbă în vorbă, mărturisi că într-adevăr lipsise din Rusia vreme îndelungată, mai bine de patru ani, fiind bolnav; fusese trimis în străinătate pentru a se lecu; suferea de o stranie boală de nervi, un fel de epilepsie, care se manifesta prin convulsii și tremurături. Ascultîndu-l, negriciosul surise ironic de cîteva ori și la urmă pufni în rîs cînd la întrebarea: „Ei, și te-au vindecat?", cel cu părul bălai îi răspunse: „Nu, nu m-au vindecat".

- Ehe! Îmi închipui ce de-a bănet ai cheltuit degeaba, iar noi, ăștia de-aici, ne punem nădejdea în ei, observă veninos negriciosul.

- Adevărat! se amestecă de alături în vorbă un domn neglijent îmbrăcat, de vreo patruzeci de ani, corpulent, cu nasul roșu și coșuri pe obraz, avînd aerul tipic și înfățișarea unui slujbaș încăruntit prin cancelarii. E perfect adevărat, se pricep al naibii să pompeze avuțiile Rusiei!

- O, cît de mult vă înșelați în cazul meu! Începu pe un ton blînd și împăciuitoare pacientul medicinei elvețiene. N-aș putea să vă contrazic, desigur, pentru că nu știu exact cum stau lucrurile, însă doctorul meu și-a dat ultimele economii ca să mă pot întoarce în Rusia, după ce aproape doi ani m-a ținut acolo pe socoteala lui.

— Cum adică, n-aveai pe nimeni care să te întrețină? Întrebă călătorul cel negricios.

— Absolut pe nimeni. Domnul Pavlișcev, care luase asupra sa grija întreținerii mele în Elveția, a murit acum doi ani. I-am scris după aceea unei rude îndepărtate — soției generalului Epancin; n-am primit însă nici un răspuns, Neavînd încotro, am plecat spre țară.

— Și la cine ai de gînd să te duci?

— Mă întrebați unde am să trag? Drept să spun, deocamdată nu știu nici eu... unde s-o nimeri...

— Nu te-ai hotărît încă?

Și din nou, cei doi izbucniră în rîs.

— Te pomenești că tot avutul dumitaie se reduce la această bocceluță? întrebă tînărul cel brunet.

— Pun rămășag că-i așa cum spune dumnealui, adăugă parcă jubilînd slujbașul cel cu nasul roșu. Sînt convins că nu mai ai alte bagaje, deși rămîne perfect valabilă vechea zicală că a fi sărac nu-i cine știe ce mare păcat.

Presupunerea celor doi călători părea a nu fi lipsită de temei, și tînărul se grăbi s-o recunoască de îndată.

— Bocceluța dumitaie ar putea să aibă totuși o anumită importanță, urmă slujbașul după ce se saturară de rîs (de menționat că stăpînul bocceluței, văzîndu-i veselindu-sc atîta, se asocie el însuși în cele din urmă veseliei lor, ceea ce-i făcu să rîdă și mai tare), și cu toate că sînt gata să pariez că nu ascunde înăuntru nici fișicuri de napoleoni și nici galbeni olandezi sau austrieci, lucru ușor de constatat judecînd după ghetrele de pe încălțămîntea dumitaie confecționată în străinătate, totuși... căci dacă la acest modest bagaj poți adăuga o asemenea presupusă rudă, cum ar fi, de pildă, soția generalului Epancin, al cărui nume l-ai pomenit adineauri, atunci și bocceluța dumitaie, aș putea spune, va căpăta o anumită pondere. Bineînțeles, numai dacă generăleasa Epancina îți este cu adevărat rudă, și nu te înșeli cumva, așa... ca omul distrat... ceea ce e foarte, foarte firesc... mai ales cînd are multă fantezie.

- Ei bine, trebuie să recunosc că nu sînteți deloc departe de adevăr, se grăbi să încuviințeze călătorul cel blond. Mă bate gîndul și pe mine că mă înșel, pentru că, să vedeți, aproape că nici nu mi-e rudă. De aceea, nici nu m-a surprins faptul că nu mi-a răspuns la scrisoare. Oarecum, mă așteptam la asta.

- Ai stricat degeaba banii pe hîrtie și mărci. Hm!... îmi place însă că ești un om blajin și sincer, și asta o spun spre lauda dumitale. Hm!... de altfel, cine nu-l cunoaște pe generalul Epancin? Toată lumea îl știe. Și pe domnul Pavlișcev, răposatul, care te-a întreținut în Elveția, l-am cunoscut. Numai dacă-i vorba de Nikolai Andreevici Pavlișcev, căci erau doi veri primari cu acest nume. Celălalt locuiește și acum în Crimeea. Cît despre Nikolai Andreevici, acela care a răposat, era un om respectabil, cu relații, și posesorul a patru mii de suflete...

- Așa îl chema: Nikolai Andreevici Pavlișcev, încuviință tînărul. cercetîndu-l cu multă curiozitate și luare-aminte pe domnul atotștiutor.

Într-un anumit mediu social întîlnești adesea indivizi din aceștia, întotdeauna bine informați, căroră nu le scapă nimic; tot neastîmpărul minții lor iscoditoare se îndreaptă de obicei, nestăvilit, într-o singură direcție, firește din lipsa unor interese sau preocupări mai importante, cum ar spune un cugetător modern. De altfel, această „atotștiință” a lor se

limitează la un domeniu destul de restrâns: ei știu unde are serviciu cutare sau cutare, pe cine cunoaște, ce avere posedă, unde a fost guvernator, cu cine e căsătorit, ce zestre i-a adus nevasta, ce rude mai apropiate și mai depărtate are, câți veri primari și de-al doilea etc. etc... De regulă, domnii aceștia atotștiutori umblă rupți în coate și primesc o leafă de șaptesprezece ruble pe lună. Oamenii, a căror viață ei o cunosc în toate dedesubturile, nici nu și-ar putea explica măcar ce motive anume îi îndeamnă să se agite astfel; și totuși, pentru mulți dintre acești indivizi, toate informațiile acumulate cu privire la diverse persoane, care ca volum ar echivala cu o întreagă disciplină științifică, reprezintă o adevărată bucurie, s-ar zice chiar o supremă satisfacție spirituală.

De altfel, disciplina aceasta pare să fie deosebit de atrăgătoare, căci mi-a fost dat să cunosc numeroși savanți, literați, poeți și oameni politici care-și aflaseră în ea realizarea supremelor reconcilieri și țeluri și care, poate, numai datorită ei făcuseră carieră.

În timpul acestei convorbiri, tânărul negricios se uita cu o privire absentă pe fereastră și căsca întruna, avînd aerul omului nerăbdător să ajungă cît mai repede la capătul călătoriei. Părea distrat, poate chiar prea distrat, trădînd o stranie tulburare, care-l făcea uneori să privească fără a vedea, să asculte fără a auzi, să rîdă fără să știe el însuși de ce anume.

- Dacă-mi este îngăduit, cu cine am onoarea?... se adresă deodată domnul cel bubos tânărului blond cu bocceluța în mînă.

— Prințul Lev Nikolaevici Mîșkin, îi răspunse prevenitor cel întrebat.

- Prințul Mîșkin, Lev Nikolaevici? Nu cunosc. Mărturisesc că nici n-am auzit vreodată pomenindu-se acest nume, spuse căzînd pe gînduri slujbașul; adică nu-i vorba de nume; numele acesta are o vechime istorică și se pare că-l menționează și Karamzin în *Istoria* sa, eu mă refer la persoană, în sensul că nu prea întelegi astăzi la tot pasul prinți cu numele de Mîșkin; le-o fi apus faima de altădată.

- Nici nu-i de mirare! reluă îndată prințul. Acum nu mai există alți prinți cu numele de Mîșkin în afară de mine și, dacă nu mă înșel, eu sînt ultimul din această spiță. În ce-i privește pe strămoșii mei, mulți dintre ei erau *odnodvorți*. În schimb, tatăl meu a fost sublocotenent în armată, provenit din iuncheri. N-aș putea spune însă cum se face că și generăleasa Epancina e o prințesă Mîșkina, care, pe linie femeiască, se pare că e și ea ultima în genul ei.

— He, he, he! Ultima în genul ei! Foarte spiritual! zise slujbașul rîzînd.

Gluma aduse un zîmbet și pe buzele domnului cu chica neagră. Prințul se arătă cam surprins că a izbutit să spună un calambur, destul de nereușit de altfel.

— Închipuiți-vă c-am spus-o așa, într-o doară, explică el oarecum contrariat.

— Se-nțelege, se-nțelege, îl încuraja vesel slujbașul.

— Dar acolo, la profesorul acela, ai urmat, cneaze, și vreo școală? întrebă deodată negriciosul.

— Da... am urmat un curs...

— Uite, eu n-am învățat nimic.

— De altfel, nici eu n-am realizat cine știe ce mare lucru în această privință, spuse prințul, ca și cum ar fi vrut să se scuze. Starea sănătății nu-

mi îngăduia un studiu sistematic.

— Pe alde Rogojin îi cunoști? Îl întrebă tot așa de brusc tânărul cel negricios.

— Nu, n-am auzit de acest nume. De altfel, nu cunosc aproape pe nimeni în Rusia. Pe dumneata te cheamă Rogojin?

— Da, Parfion Rogojin.

- Parfion? Nu cumva ești din neamul acela al Rogojinilor... Începu slujbașul cu un aer important și grav.

- Ba da, sînt chiar din neamul acela, i-o reteză grăbit și nerăbdător brunetul, care din capul locului nu vorbise decît cu prințul, ignorîndu-l cu desăvîrșire pe slujbașul cel bubos.

- Cum adică?... exclamă slujbașul, rămînînd perplex; căscă apoi ochii mari și, deodată, fața îi luă o expresie de nemărginită admirație, de ploconire înfricoșată. Cum, ești chiar feciorul lui Semion Parfionovici Rogojin, om cu vază, care a decedat acum două luni, lăsînd un capital de două milioane și jumătate?

- Și de unde știi, mă rog, că a lăsat exact două milioane și jumătate? Îl întrerupse călătorul cel oacheș, fără a catadicsi să-i arunce măcar o privire domnului cu nasul roșu; arătînd apoi spre dînsul printr-o mișcare scurtă a capului, adăugă: Ca să vezi! Nu pricep ce nărav au toți ăștia de se gudură atîta și la ce le-o fi folosind să se bage unde nu le fierbe oala, ca niște trepăduși?! Ce-i adevărat e că tatăl meu a dat ortul popii acum o lună, iar eu mă întorc de la Pskov acasă fără o lețcaie. Nici ticălosul de frate-meu, nici mai-că-mea nu mi-au trimis o para chioară și nici măcar de știre nu mi-au dat! Chiar și cu un cîine nu te porți mai rău! O lună încheiată am zăcut la Pskov, țintuit de friguri.

— În schimb acum pui mîna dintr-o dată pe-un milion de ruble, dacă nu și mai mult. Doamne-Dumnezeule! strigă slujbașul, plesnind din palme.

— Poftim, s-a mai pomenit așa ceva? spuse înfuriat Rogojin, arătînd din nou spre slujbaș cu un gest mînios. Ce te tot bagi, omule, că oricum nu capeți de la mine nici o lețcaie, chiar dacă te-ai tîrî în patru labe înaintea mea.

— Și am să mă tîrăsc, am să mă tîrăsc!

— Ca să vezi! dar pricepe odată ce-ți spun: de-gea-ba! Și o săptămînă-ntreagă să ȝopăi înaintea mea, tot nu-ți dau nimic.

— Și nici să nu-mi dai! Așa-mi trebuie; nimic să nu-mi dai! Iar eu tot am să ȝopăi. Îmi las nevasta, copiii, dar înaintea ta am să ȝopăi! Acordă-mi cîntea asta, rogu-te... acordă-mi-o!

— Ptiu! făcu tânărul brunet scuipînd, și se adresă din nou prințului. Acum cinci săptămîni, cu un bagaj aproape la fel cu al dumitale, fugisem de-acasă la Pskov, la mătușă-mea. Acolo, am zăcut doborît de febră; între timp, taică-meu s-a prăpădit. L-a lovit damblaua. Să-i fie țărîna ușoară, dar pe mine cît pe ce era să mă omoare în bătaie! Mă crezi, prințe? Dacă nu fugeam, îmi venea de hac negreșit.

— Așa de rău l-ai supărat? se minună prințul, privindu-l de data aceasta cu multă curiozitate pe acest milionar îmbrăcat în cojoc. Faptul de a fi moștenit o avere și milionul ca atare puteau stîrni firește curiozitatea oricui, dar pe Mîșkin îl surprinse și începu să-l intereseze la Rogojin cu totul altceva. De altfel și acesta părea dispus să stea de vorbă cu prințul, deși la

el dorința de a conversa nu pornea dintr-un imbold lăuntric, ci survenea automat, ca o tendință instinctivă de a-și ostoi zbuciumul în preajma unei făpturi omenești, privind-o și pălăvrăgind, mai mult ca o destindere decât din nevoia de a-și împărtăși gândurile. S-ar fi zis că boala de care suferise nu l-a părăsit încă și el se află și acum într-un fel de delir pricinuit de febră. Cît despre slujbaş, acesta, cum s-ar zice, îl sorbea din ochi pe Rogojin și, cu răsufierea întretăiată, prindea lacom fiecare cuvîntel ce ieșea din gura lui, de parcă ar fi fost niște nestemate.

— S-a înfuriat rău bătrînul și poate că avea și de ce, răspunse Rogojin; dar necazul ăla mare mi se trage de la frate-meu. Că de la maică-mea ce pretenții poți avea! O biată bătrînică. Citește *Viețile sfinților*, stă la palavre cu tot felul de băbuțe și toate le vede cu ochii fratelui meu, Senka. El însă ar fi putut să-mi dea de știre la timp. Las' că știu eu de ce n-a făcut-o! E drept că tocmai atunci zăceam bolnav, fără simțire. Se pare totuși că mi-au bătut o telegramă. Ca un făcut, a nimerit în mîinile mătușă-mii, care de vreo treizeci de ani își omoară văduvia stînd cît îi ziulica de mare cu niște scrîntiți întru cele bisericești. Mai dihai ca o călugăriță. Telegrama a înspăimîntat-o și, fără s-o desfacă, a dus-o la poliție, unde zace și acuma. Îi mulțumesc lui Konev, Vasili Vasilici, care m-a încunoștințat printr-o scrisoare de cele întîmplate. Ticălosul de frate-meu, de hapsîn ce e, s-a apucat și a tăiat noaptea toți ciucurii de aur de pe giulgiul de brocart cu care era acoperit sicriul tatii. Cică „e păcat să se prăpădească atîta bănet!” Ei bine, doar pentru așa ceva și merită să putrezească în Siberia, numai să spun o vorbă, că asta sigur e un sacrilegiu. Tu ce zici, momîie? se-ntoarse el către slujbaş. Cum scrie în lege: profanarea de lucruri sfinte, nu-i așa?

— Profanare, profanare, înălțimea voastră! încuviință grăbit slujbaşul.

— Ajungea în Siberia pentru asta?

— Da, da, Siberia, Siberia îl păștea! Cum mă vezi și cum te vād!

— Ei și-or fi închipuind că mai zac bolnav, urmă Rogojin, adresîndu-i-se din nou prințului, iar eu, fără să fi suflat o vorbă cuiva și nici măcar înzdrăvenit cum trebuie, m-am suit în tren și iată-mă acum în drum spre Petersburg. Ce-o să se mai mire frate-meu, Semion Semionîci, cînd m-o vedea că apar! El își închipuie că nu știu cum mă ponegrea în fața răposatului! Recunosc că l-am înfuriat atunci pe bătrîn din pricina Nastasiei Filippovna. Ce să fac, am păcătuit — am păcătuit!

— Nastasia Filippovna, zici? se strădui parcă să-și amintească de ceva slujbaşul, cu o expresie servilă în ochi.

- Ia mai slăbește-mă, că n-ai de unde s-o cunoști! îl repezi cu năduf Rogojin.

- Ba, să știi că o cunosc! răspunse triumfător slujbaşul cel bubos.

- Vezi-ți de treabă; parcă o singură Nastasia Filippovna există pe lumea asta! Tare nesimțit mai ești, omule! Se putea să nu dau peste o lichea care să se țină scai de mine?! adăugă el, adresîndu-i-se prințului.

- Orice mi-ai spune, eu tot o cunosc! Lebedev o cunoaște, se grozăvea slujbaşul. Degeaba se mînie înălțimea voastră, pentru că sînt în stare să dovedesc că am spus adevărul adevărat! E vorba chiar de Nastasia Filippovna din pricina căreia tatăl dumitale te-a snopit în bătai, adică de Nastasia Filippovna Barașkova, adevărată doamnă, ca să spunem așa, și în felul ei tot o prințesă. E încurcată cu un anume Toțki, mare proprietar și arhicapitalist - Afanasi Ivanovici

Toțki, membru în mai multe companii și societăți, și pe chestia asta prieten la cataramă cu generalul Epancin...

- Ia te uită! făcu Rogojin surprins. Ptiu, lua-l-ar naiba! O cunoaște cu adevărat.

- Lebedev știe tot! Nimic nu-i scapă! De altfel trebuie să știi, Luminăția voastră, că eu și pe Aleksașka Lihaciov l-am cunoscut îndeaproape, iar după moartea tatălui său, l-am însoțit peste tot; n-a rămas un colțișor măcar unde să nu fi călcat împreună; pretutindeni l-am dus; un pas nu făcea fără Lebedev. Acuma stă la răcoare pentru niște datorii, dar pe atunci a avut prilejul să le cunoască și pe Armance, și pe Coralia, și pe prințesa Pațkaia și pe Nastasia Filippovna; și câte și mai câte.

- Pe Nastasia Filippovna? Vrei să spui că ea și cu Lihaciov... îl privi înfuriat Rogojin; pînă și buzele i se învinețiseră și-i tremurau de mînie.

- N-nici vorbă! N-nici vorbă! Nici vorbă de așa ceva! - sări ca ars slujbașul, grăbindu-se. Nici un fel de bani nu l-au putut ajuta pe Lihaciov să ajungă la ea! Nu, ea nu-i ca Armance. Doar Toțki poate că are trecere la dînsa. Nu se duce nicăieri, și numai seara apare, în loja ei, la Teatrul Mare sau la Teatrul Francez. Ofițerii, cît sînt ei de lăudăroși, nu cutează nici ei să spună vreo necuviință, pentru că nimeni nu le-ar da crezare. Nu le rămîne decît să-și dea cu coatele arătînd spre dînsa și să-și șoptească: „Uite-o, asta-i Nastasia Filippovna aceea!” și atît; altceva nu spun, pentru că nici n-ar avea ce spune.

- Așa este, în adevăr, întări Rogojin posomorit, încruntîndu-și sprîncenele. Se potrivește întocmai cu ce mi-a spus și Zaliojev atunci. Și așa s-a întîmplat, dragă prințe, că într-o bună zi, trecînd pe Nevski Prospekt, îmbrăcat într-o scurtă ponosită de-a lui taică-meu, am văzut-o ieșind dintr-o prăvălie și urcîndu-se în trăsură. Parcă m-ar fi străpuns o săgeată. În clipa aceea îmi iese în cale Zaliojev. Nici nu mă puteam compara cu el: era fercheș ca o calfă de frizer, ba mai purta și monoclu, cîtă vreme pe noi tata ne ținea în cizme de iuft și ne hrănea cu ciorbe de post. „Nu-i de nasul tău, îmi zice, e o adevărată prințesă. O cheamă Nastasia Filippovna Barașkova și trăiește cu Toțki. Acuma, nu știe cum să se descotorosească de dînsa, căci i-a venit, ghiuj bătrîn de cincizeci și cinci de ani, să se însoare cu cea mai frumoasă fată din Petersburg.” Tot atunci, Zaliojev îmi sugeră că, dacă vreau, pot s-o văd chiar în seara aceea la reprezentația de balet de la Teatrul Mare, unde ea avea o lojă reținută cu abonament. După rînduiala lui taică-meu de acasă, pas de te du la balet - te omoară în bătăi, nu alta! Dar mai puteam eu să țin seama de toate astea?! Mă strecurai tiptil și o ștersei pentru un ceas la teatru ca s-o mai văd o dată pe Nastasia Filippovna; toată noaptea n-am mai putut închide ochii. A doua zi dimineața, răposatul îmi dă două obligațiuni de stat de cinci la sută, a cîte cinci mii de ruble fiecare, cu poruncă spusă răspicat: „Du-te de le vinde; pe urmă treci și achită-i lui Andreev șapte mii cinci sute de ruble, iar restul de la zece mii mi-l aduci și mi-l predai mie în mînă; nu zăbovi, nu te abate pe nicăieri, de la biroul lui Andreev vii direct acasă, te aștept.” Obligațiile le-am vîndut cu, banii i-am luat, dar la Andreev nu m-am dus, ci am intrat direct în magazinul englezesc, am ales o pereche de cercei cu briliante, fiecare aproape cît o alună. Costau cu patru sute de ruble peste cele zece mii pe care le aveam în buzunar; mi-am spus numele și negustorul mi-a făcut credit. Apoi m-am dus la Zaliojev: „Așa și pe dincolo, ăsta mi-i păsul, du-mă, nene, direct la Nastasia Filippovna”.

Pornirăm. Cum și pe unde am mers, crede-mă, n-aș putea să spun, căci mergeam în neștire, fără să-mi dau seama ce se petrece cu mine și nu-mi amintesc de nimic. Știu numai că m-am pomenit într-un salon și a apărut dînsa ca să ne primească. De altfel, nici nu m-am prezentat, nu voiam să știe că eu sînt acela care oferă darul, și atunci a vorbit Zaliojev: „Din partea lui Parfion Rogojin, adică în amintirea întîlnirii de ieri, binevoiți a-i primi”, zise el. Ea deschise cutia, se uită la cercei și zîmbi: „Mulțumește-i prietenului dumitale, domnului Rogojin, pentru amabila lui atenție”, răspunse ea, se înclină și se retrase. O, Doamne, de ce n-am murit în clipa aceea? Că doar în sinea mea, cînd m-am hotărît să mă duc la ea, mă gîndisem: „Puțin îmi pasă; totuna, cei de acasă n-or să mă mai vadă întorcîndu-mă viu!” Ceea ce mi s-a părut însă deosebit de jignitor a fost faptul că bestia aceea de Zaliojev a căutat să tragă spuza pe turta lui. Cu statura mea mică și înfățișarea de slugoi, tăceam rușinat și nu-mi puteam lua ochii de la ea, în timp ce el, din contră, îmbrăcat ca un filfizon, pomădat, frizat, rumen, cu o cravată în carouri la gît, se tot hlizea și se tot izmenea înainte-i, încît n-ar fi fost de mirare ca ea să-l fi luat pe el drept Rogojin. După ce ieșirăm, îi spusei: „la seama, zic, nu cumva să-ți intre în cap că ai putea să te bagi pe fir, ai înțeles?” „Bine, bine, dar să te văd cum te descurci în fața lui Semion Parfionîci!” îmi răspunse el rîzînd. Mărturisesc că atunci îmi venea mai degrabă să mă arunc în rîu decît să mă întorc la tata, dar mi-am zis: „Fie ce-o fi!” și m-am întors acasă ca un becisnic.

- Vai, vai! făcu slujbașul cutremurîndu-se și strîmbîndu-se. Cînd te gîndești că răposatul, nu zic pentru zece mii, dar și pentru zece ruble, era în stare să-i vină de hac omului, trimițîndu-l pe lumea cealaltă, îi explică el prințului.

Acesta se uita mirat la Rogojin, al cărui chip părea și mai palid în acel moment.

- Pe lumea cealaltă! se strîmbă, imitîndu-l, Rogojin. Ce știi tu!... Întîmplarea a ajuns numaidecît la urechile tatei; de altfel, Zaliojev își făcuse datoria s-o povestească pretutindeni. Taică-meu mă chemă în încăperile de sus și, încuind ușa, mă țină un ceas întreg într-o bușeală. „Asta-i numai un mezelic, zise, o mică pregătire pentru diseară, cînd am să mai vin, ca să-mi iau rămas-bun de la tine în toată regula.” Și ce crezi că a făcut bătrînul pe urmă? S-a dus acasă la Nastasia Filippovna, i-a trîntit o plecăciune pînă-n pămînt și începu s-o implore plîngînd. Pînă la urmă, ea îi aduse cutiuța cu cerceii și i-o azvîrli în față: „Ține-ți cerceii, bătrîne, spuse ea, dar să știi că pietricelele astea prețuiesc în ochii mei de zece ori mai mult acuma, cînd știi la ce urgie s-a expus Parfion, pentru ca să mi-i dea în dar. Salută-l și mulțumește-i lui Parfion Semionîci.” Eu, în timpul acela, cu voia mamei, împrumutai douăzeci de ruble de la Seriojka Protușin și plecai cu trenul la Pskov; ajunsei într-un hal fără de hal. Bătrînele se puseră să-mi citească pilde din *Viețile sfinților*. Dar eu, amețit de băutură, pornii să-mi topesc ultimii bănișori prin cîrciumi. M-au găsit a doua zi beat mort sub un gard, scuturat de friguri și pe deasupra mușcat de cîini. Mai-mai să dau ortul popii peste noapte.

- Acu', acu' să vezi cum ți-o mai jucăm noi pe încîntătoarea Nastasia Filippovna! chicoti slujbașul, frecîndu-și mîinile. O dăm gata, la naiba cu cerceii! Ne înfățișăm acum cu ceva mai abitir decît niște cercei...

- Ascultă! Dacă te mai aud că spui măcar un singur cuvînt despre Nastasia Filippovna, să știi că te iau la palme, fără să mă uit c-ai fost prieten cu Lihaciov! strigă Rogojin, apucîndu-l aprig de braț.

- Dacă dai în mine, înseamnă că nu mă vei respinge! Bate-mă! Cînd ai dat în cineva, l-ai legat de tine pentru totdeauna... Dar mi se pare că am și sosit.

Într-adevăr, trenul intra în gară. Rogojin spusese că nu se știe încă nimic despre plecarea lui din Pskov și cu toate astea mai mulți inși îl așteptau pe peron.

Zărimdu-l, ei începură să strige și să-și agite căciulile în aer.

- Poftim, și Zaliujev e aici, murmură Rogojin, care îi privea de sus cu un zîmbet triumfător și răutăcios în același timp. Prințe, i se adresă el deodată lui Mișkin, nu știu pentru ce, dar mi-ai devenit foarte drag. Poate pentru că te-am întîlnit în asemenea clipe; dar l-am întîlnit, uite, și pe dînsul, urmă el, arătînd spre Lebedev; și totuși nu mi-a deșteptat nici un fel de simpatie. Să vii să mă vezi, prințe. Îți voi da jos ghetrele astea, te îmbrac într-o blană de jder faină; pun să-ți facă un frac extra cu o jiletcă albă sau de altă culoare, după cum vei dori; îți voi umple buzunarele cu bani și... ne vom duce împreună la Nastasia Filippovna! Ce zici, vii?

- Ascultă-l, prințe Lev Nikolaevici! îl îndemnă entuziasmat și solemn Lebedev. Nu lăsa să-ți scape prilejul! Nu lăsa!...

Prințul Mișkin se săltă puțin de pe bancă, îi întinse politicos mîna lui Rogojin și rosti cu multă amabilitate:

- Vin cu cea mai mare plăcere și îți mulțumesc pentru prietenia pe care mi-o arăți. Și poate chiar astăzi am să trec pe la dumneata, dacă voi mai avea timp. Pentru că, îți spun sincer, și dumneata mi-ai plăcut mult, mai cu seamă după ce mi-ai povestit întîmplarea cu cerceii; dar și înainte de asta mi-ai plăcut, cu toate că ai o față tare mohorîță. Îți mulțumesc de asemenea și pentru blana, și pentru hainele pe care mi le promiți, căci într-adevăr, foarte curînd probabil, voi avea mare nevoie și de haine, și de șubă. Cît despre bani, mărturisesc că în momentul de față n-am aproape nici o lețcaie.

- Bani vom avea; nici o grijă. Diseară capăt bani. Să vii neapărat!

- Bani vor fi, nici o grijă, repetă ca un ecou slujbașul, chiar în seara asta!

- Dar în privința femeilor, ce ai de spus, prințe, ești cumva amator? Hai, zi-i — nu te sfii!

— N-u-u! Să vezi, eu... Poate că nu știi, dar din cauza bolii mele moștenite, eu nici n-am cunoscut femeia.

- În cazul acesta, prințe, strigă Rogojin, dă-mi voie să te socot omul blajin desprins de cele lumești, și pe alde voi Dumnezeu vă ocrotește.

— Așa-i, Dumnezeu îi ocrotește, întări slujbașul.

- Iar tu să vii cu mine, conțopistule, îi porunci Rogojin lui Lebedev, și coborîră cu toții din tren.

Așadar, Lebedev își atinsese scopul. În curînd, ceata lor gălăgioasă porni spre Voznesenski Prospekt. Prințul trebuia să ajungă în Liteinaia. Vremea era umedă și răcoroasă; întrebă trecătorii și, aflînd că are de făcut vreo trei verste pentru a ajunge la destinație, se hotărî să ia o birjă.

II

Generalul Epancin locuia în casa proprie, situată nu departe de Liteinaia, în direcția catedralei Spas Preobrajenie. În afară de această (impunătoare) clădire, din care aproape cinci șesimi erau ocupate de chiriași, generalul mai avea o casă foarte mare pe Sadovaia, care-i aducea un venit apreciabil. Pe lângă aceasta, era proprietarul unei fabrici în județul Petersburg și al unei moșii întinse și rentabile, situată chiar în apropierea capitalei. Se știa că într-o vreme generalul Epancin se ocupase intens de niște concesiuni și acum figura printre marii acționari ai mai multor societăți comerciale. Trecea drept un om foarte bogat, foarte ocupat și foarte influent prin relațiile lui. Avea darul de a se face indispensabil în anumite instituții, în special la serviciul său. Pentru nimeni nu constituia însă un secret că Ivan Feodorovici Epancin nu avea studii și provenea din copiii de trupă; acest din urmă amănunt pleda, de bună seamă, în favoarea și spre lauda lui; totuși, generalul, deși un om inteligent, își avea și el micile slăbiciuni - între care și faptul că nu-i plăcea să i se amintească de acest lucru. În tot cazul, istețimea și dibăcia lui erau de netăgăduit. Așa, de pildă, își făcuse un obicei, un adevărat sistem de a nu căuta să iasă în evidență, de a rămîne, dacă era cazul, în umbră, neobservat; de aceea foarte multă lume prețuia la el tocmai această modestie și faptul că întotdeauna își cunoștea poziția și locul. Și totuși, de-ar fi știut aceia care-l judecau astfel ce se petrece în adîncul sufletului acestui Ivan Feodorovici, care-și cunoștea atît de bine locul! Deși avea o mare experiență a vieții și anumite însușiri absolut remarcabile, Ivan Feodorovici prefera totuși să apară mai curînd în chip de înfăptuitor al gîndurilor altuia decît ca un om cu idei proprii; îi plăcea să treacă drept „omul cel mai devotat”, sincer și dezinteresat, ba chiar — ca să vezi încotro merge veacul! — drept un om de inimă, rus sadea. E drept că această din urmă postură i-a atras și cîteva întîmplări nostime de tot, dar generalul știa să-și țină cumpătul chiar și în cele mai anecdotice situații. Unde mai pui că norocul îl favoriza pînă și la joc: risca absolut conștient sume mari și, departe de a-și ascunde pasiunea pentru jocul de cărți, i se deda cu toată plăcerea, mai cu seamă că de cele mai multe ori acesta s-a dovedit a-i fi de mare folos. Societatea în care se complăcea era destul de pestriță, formată însă numai din „barosani”. De altfel, totul era deocamdată o chestiune de viitor, timpul putea să mai rabde, timpul știe să rabde multe, și toate urmau să vină cu vremea și la rîndul lor. Generalul Epancin nu avea decît cincizeci și șase de ani. Era, cu alte cuvinte, în plină vigoare a unei vîrste cînd, la drept vorbind, începe *adevărata* viață. Constituția lui robustă, tenul sănătos, dinții tari, deși cam înnegriți, expresia preocupată a feței dimineața la serviciu, și veselă seara la masa de joc sau acasă la Luminăția sa - , toate astea, fără îndoială, contribuiau în chip simțitor la succesele prezente și viitoare ale generalului și-i presărau drumul vieții cu trandafiri.

Generalul avea o familie înfloritoare. E drept că aici nu chiar totul era trandafiri, în schimb existau și o mulțime de lucruri în jurul cărora de mult începuseră să graviteze, cu toată seriozitatea și fervoarea, cele mai frumoase speranțe și țeluri ale Excelenței sale. De altfel, există oare țeluri mai importante și mai sfinte decît cele părintești? Unde te-ai putea ancora

mai bine decît în sînul familiei!

Soții Epancin cu cele trei fiice formau o familie legată printr-o afecțiune trainică. Se însurase generalul pe cînd era încă tînăr locotenent, cu o fată aproape de aceeași vîrstă cu el, care nu era nici frumoasă și nici cine știe ce învățată, iar toată zestrea ei se reducea la cincizeci de suflete — care, ce-i drept, constituia temelia izbînzilor lui viitoare. Totuși, niciodată mai tîrziu, generalul Epancin nu s-a arătat nemulțumit de această căsătorie prea timpurie, niciodată n-a considerat-o drept o nechibzuință a tinereții exaltate; dimpotrivă, îi purta soției sale atîta respect, încerca de multe ori față de dînsa atîta sfiiciune și teamă chiar, încît ajunse s-o iubească. Generăleasa descindea dintr-o familie nu cine știe ce strălucită, în schimb foarte veche, familia princiară Mîșkin, și se mîndrea nespus cu stirpea ei. Un personaj influent de atunci, unul dintre acei proteguitori care au putință să protejeze fără să-i coste ceva, binevoi să se intereseze de căpătuirea tinerei prințese. El îi deschise porțița junelui ofițer și-i dădu ușurel un brînci pe calea norocului, cu toate că acesta nici nu prea avea nevoie să fie îmboldit; îi era de ajuns un semn, o privire încurajatoare — și în ruptul capului, n-ar fi lăsat să-i scape ocazia! Cu unele mici și rare intermitențe, cei doi soți conviețuiau mai bine de douăzeci și cinci de ani într-o armonie aproape desăvîrșită. Ca ultimă mlădiță a unei familii nobile și poate datorită și unor însușiri și calități personale, generăleasa reușise încă din tinerețe să-și atragă bunăvoința cîtorva doamne influente din înalta societate. Treptat, pe măsură ce situația materială și poziția socială a generalului deveneau tot mai prospere, ea se familiariza complet cu atmosfera din saloanele acestei lumi selecte.

Între timp, cele trei fete ale generalului - Aleksandra, Adelaida și Aglaia — crescuseră și ajunseră la vîrsta de măritiș. E drept că, după nume, nu erau decît odraslele generalului Epancin. În schimb, după mamă aparțineau aristocrației, aveau zestre frumoasă, tatăl lor putea spera să ajungă la cele mai înalte situații, iar pe deasupra - ceea ce nu era deloc lipsit de importanță - toate trei erau de o frumusețe răpitoare, chiar și cea mai mare, Aleksandra, care număra douăzeci și cinci de ani împliniți. A doua, Adelaida, avea douăzeci și trei, iar cea mai mică, Aglaia, împlinise abia douăzeci. Aglaia era cea mai frumoasă dintre toate, și în societate începuse să atragă atenția tuturor. Dar mai era ceva: toate trei erau foarte instruite, străluceau prin inteligență și talente. Se știa că surorile trăiesc în bună înțelegere și se ajută între ele. Se vorbea chiar de unele sacrificii materiale făcute de surorile mai mari în folosul celei mici — un adevărat idol al familiei. În societate, nu numai că nu căutau să strălucească, ci, dimpotrivă, se țineau foarte modest. Nimeni nu le-ar fi putut învinui de trufie sau îngîmfare; se știa însă că erau mîndre și că își cunosc pe deplin valoarea. Aleksandra era muziciană; Adelaida avea talent pentru pictură; și totuși, aproape nimeni nu știuse de asta și aceste însușiri ale lor fură descoperite abia în ultimul timp și cu totul la întîmplare. Într-un cuvînt, toată lumea avea numai cuvinte de laudă pentru cele trei surori. Adică, aproape toată lumea, căci existau și răuvoitori, care vorbeau cu groază despre pasiunea surorilor Epancin pentru lectură, despre acea sumedenie de cărți pe care le citiseră. Fiicele generalului nu se arătau deloc grăbite să se mărite; știau să prețuiască în modul convenit cercurile pe care le

frecventau, păstrînd totuși anumite rezerve. Faptul apare cu atît mai demn de relevat cu cît se cunoșteau veleitățile și țelurile pe care le nutrea tatăl lor.

Era aproape de unsprezece cînd prințul sună la ușa locuinței generalului. Acesta ocupa, la etajul al doilea, un apartament destul de modest în raport cu poziția lui socială. Un lacheu în livrea deschise ușa și prințul fu nevoit să intre în lungi tratative cu acest cerber, care se uita cu vădită neîncredere la dînsul și la bocceluța lui. În cele din urmă, după declarația de mai multe ori repetată că este într-adevăr prințul Mîșkin și că are absolută nevoie să-l vadă pe general pentru o chestiune urgentă, lacheul îl introduse într-o încăpere mică de lîngă anticamera biroului și-l predă în seama unui alt om, care își făcea serviciul în timpul dimineții, anunțînd persoanele venite pentru audiență. Îmbrăcat în frac, acesta părea să fi trecut de patruzeci de ani, iar după ținuta lui gravă și aerul preocupat se putea vedea cît de pătruns era el de importanța funcției sale, căci era ușier cu însărcinări speciale pe lîngă cabinetul Excelenței sale.

— Așteptați în anticameră, iar legăturica lăsați-o aici, spuse el, așezîndu-se în fotoliul său cu o gravitate măsurată și examinîndu-l cu o privire severă și plină de mirare pe prinț care, fără a-și lăsa din mînă modestul bagaj, ocupase un scaun alături.

— Dacă-mi dai voie, am să aștept aici, în tovărășia dumatăle; căci ce rost are să rămîn singur acolo?

— Aici nu se cade să așteptați, fiindcă sînteți vizitator, adică oaspe. Vreți să vorbiți personal cu Excelența sa?

Lacheul, se vede treaba, avea anumite rezerve în privința lui și, neputîndu-se împăca cu gîndul că va trebui să introducă un asemenea musafir, hotărî probabil să-l mai descoasă puțin.

— Da, am de vorbit cu generalul Epancin într-o chestiune... Începu prințul.

— Nu vă întreb despre ce anume vreți să-i vorbiți; treaba mea e să vă anunț. Dar, așa cum v-am mai spus, pînă la venirea secretarului, nu e cu putință.

Neîncrederea omului părea să crească: prea din cale-afară se deosebea acest prinț de vizitatorii obișnuiți, cu toate că, aproape zilnic, la o anumită oră, generalul era nevoit să primească în *chestiuni de afaceri* tot felul de oameni. Deși se deprinsese cu asta, ba primise chiar și instrucțiuni destul de precise în această privință, lacheul avea totuși mari îndoieli în cazul de față, socotind probabil că prezența secretarului va fi absolut necesară.

— E adevărat că... veniți chiar din străinătate? Întrebă el în cele din urmă, aproape fără voie și ezitînd; ar fi vrut poate să întrebe: „E adevărat că sînteți prințul Mîșkin în carne și oase?”

— Întocmai; am coborît adineauri din tren. Voiai, mi se pare, să mă întrebi dacă într-adevăr sînt prințul Mîșkin, dar n-ai făcut-o din politețe?

— Hm... făcu lacheul surprins.

— Te asigur că nu mint și că n-o să ai nici o neplăcere din pricina mea. Iar dacă mă prezint în halul acesta, cu bocceluța în mînă, e numai pentru că în momentul de față mă aflu într-o situație nu tocmai strălucită.

- Hm!... Vedeți, nu de asta mă tem. Sînt obligat să vă anunț și o să vă primească secretarul. Afară de cazul cînd... Aicea-i aici... îndrăznesc să

vă întreb, nu cumva ați venit la general ca să-i cereți vreun ajutor?...

- A, nu! în privința asta poți să fii absolut liniștit! N-am să-i cer nimic.

- Scuzați, vă rog, dar am întrebat și eu judecînd după înfățișarea dumneavoastră... Așteptați să vină secretarul; deocamdată, generalul e ocupat cu domnul colonel, da' vine numaidecît și secretarul... care e în serviciu la Companie.

- Dacă e vorba totuși să aștept mai mult, te-aș ruga să-mi spui dacă pot să fumez pe aici, pe undeva? Am cu mine pipă și tutun.

- Să fumați? Îl privi cu nedumerire disprețuitoare lacheul, nevenindu-i parcă să-și creadă urechilor. Să fumați? Nu, fumatul e oprit aici; și apoi, cum de a putut să vă treacă prin gînd așa ceva... Hm... ciudată întrebare!

- A, nu! nu m-am gîndit că aș putea să fumez în camera asta; știu bine că nu-i permis; te rugam numai să-mi arăți un loc unde să-mi pot aprinde pipa, pentru că am deprins acest obicei și n-am mai fumat de trei ceasuri. De altfel, poate că ai dreptate, nu degeaba se spune: cîte bordeie, atîtca obicei!

- Ei bine, cum să mă încumet a anunța un om ca dumneavoastră? mormăi aproape fără voie lacheul. Mai întîi, ca vizitator, deci ca musafir, ar trebui să stați acum în camera de așteptare și nu aici cu mine; parcă mă văd tras la răspundere pentru această abatere! Sau poate aveți cumva de gînd să rămîneți de tot la noi?... adăugă el, aruncînd încă o dată o privire piezișă spre bocceluța prințului, care evident nu-i dădea pace.

- Ba nu, n-am asemenea intenții. Chiar dacă mi s-ar propune, n-aș rămînc aici. Am venit numai să fac cunoștință cu stăpînii casei și nimic mai mult.

- Cum așa, să faceți cunoștință? întrebă surprins și din ce în ce mai bănuitor lacheul. Păi, nu mi-ați spus la început că ați venit cu anumite treburi?

- Vezi că, de fapt, nu este vorba despre ceva precis. Și totuși, aș avea, dacă vrei, și o anumită treabă: să cer un sfat; dar întîi de toate vreau să mă prezint familiei Epancin; sînt prințul Mîșkin, iar soția generalului e și ea o prințesă Mîșkin și noi amîndoi am fi cei din urmă descendenți ai acestei familii.

- Vasăzică, pretindeți acum că sînteți și rubedenii? sesiză, de data aceasta aproape îngrozit, lacheul.

- Și nici asta nu s-ar putea afirma cu toată hotărîrea. Firește, dacă am începe să scormonim cu tot dinadinsul, o înrudire oarecare există, de bună seamă, dar e atît de îndepărtată, încît ar fi greu să dai de firul ei. I-am și scris o dată generăleseii din străinătate, dar n-am primit nici un răspuns. Și totuși, întorcîndu-mă în țară, am socotit de a mea datorie să mă prezint. Îți dau toate lămuririle acestea ca să-ți împrăștii îndoielile, pentru că te văd tare îngrijorat. Anunță că a venit prințul Mîșkin și însuși numele acesta va fi cea mai bună explicație a scopului vizitei mele. O să mă primească — foarte bine, n-o să mă primească - nici o supărare. Deși, nu-mi vine a crede că va refuza să mă primească; presupun că doamnei general îi va face plăcere să-l cunoască pe unicul reprezentant în viață al neamului său, de vreme ce, după cîte mi-a fost dat să aud, cu siguranță ține mult la obîrșia ei nobilă și pune mare preț pe spița princiară din care se trage.

Felul de a vorbi atît de simplu, sincer și deschis al prințului avu, pe cît se pare, un efect cu totul contrariu aceluia pe care ar fi trebuit să-l aibă în mod normal. Și cu cît era mai simplu, cu atît părea mai deplasat în cazul de față, căci era exclus ca lacheul acesta încercat să nu-și dea seama că o conversație foarte potrivită între doi oameni de aceeași condiție socială devine cu totul nelalocul ei între un musafir și un *om*. Și fiindcă de obicei *oamenii* sînt mult mai deștepți decît îi cred stăpînii lor, lacheului nostru nu-i rămînea decît să-și închipuie una din două: ori că prințul era un neisprăvit care umblă să cerșească bani, ori că e un prostănac fără pic de ambiție, căci un prinț deștept și care se respectă n-ar fi stat în antreu de vorbă cu o slugă, necum să se mai și întrețină cu ci povestindu-i despre treburile lui. Oricum, și într-un caz, și în celălalt, nu risca să fie tras la răspundere el, lacheul, anunțînd un asemenea vizitator?

— Ar fi totuși bine să treceți în camera de așteptare, spuse el, de data aceasta pe un ton mult mai stăruitor.

— Dacă stăteam acolo, nu puteam să-ți dau toate lămuririle acestea, răspunse prințul, rîzînd cu voie bună, și rămîneai cu aceeași îngrijorare din pricina îmbrăcăminții și a bocceluței mele. Așa stînd lucrurile, poate că nici nu mai are rost să-l aștept pe secretar și te duci dumneata singur să m-anunți?

— Nu pot să anunț un asemenea vizitator fără voia secretarului. Apoi, chiar adineauri, Excelența sa a poruncit să nu las pe nimeni cît timp e ocupat cu domnul colonel; în schimb, Gavrilă Ardalionîci poate să intre oricînd.

— Ce este el, slujbaş?

— Cine, Gavrilă Ardalionîci? Nu, e în serviciu particular, la Companie. Da', de ce nu puneți legăturica deoparte, uite aici.

— M-am gîndit și eu la asta, dacă-mi dai voie. Să-mi scot, poate, și pelerina, ce zici?

— De bună seamă, că doar n-o să intrați la el așa-mbrăcat. Prințul se ridică și-și scoase în grabă pelerina, sub care purta o haină destul de bine croită, deși cam uzată. De-a curmezișul vestei îi atîrna un lanț de oțel, la capătul căruia era prins un ceas de argint, marcă elvețiană.

Cu toate că prințul era un prostălău — lacheul îl și cîntărise în sinea lui — totuși sluga generalului socoti în cele din urmă că nu se cuvine să stea la taifas cu un vizitator al stăpînului său, deși prințul începuse grozav să-i placă într-un anumit fel, de ce anume, ce-i drept, nici el n-ar fi putut spune. În același timp simțea că omul acesta îl face să-și piardă cumpătul, îl scoate din sărite.

— Dar generăleasa la ce ore primește? întrebă Mîșkin, reluîndu-și locul pe scaun.

— Asta nu mai e treaba mea. Cred că n-are ore fixe; depinde cine vine. Pe croitoreasă se-ntîmplă s-o primească chiar și la unsprezece dimineața. Gavrilă Ardalionîci e și el primit mai devreme ca ceilalți, ba chiar și în timpul micului dejun.

— Aici, la voi, încăperile sînt mai călduroase iarna decît în străinătate, spuse prințul, în schimb, acolo, aerul de afară e mai cald decît la noi; dar casele sînt tare friguroase iarna; un rus cu greu se poate deprinde cu astfel de locuințe.

— Și cum adică, acolo nu se face foc în casă?

— Ba da, sînt însă cu totul altfel construite, vreau să zic, sobele și ferestrele.

— Hm! Și ați umblat mult prin străinătăți?

— Patru ani. De fapt, am stat tot timpul aproape în același loc, într-un sat.

— Cred că v-ați cam dezobișnuit de cele ale noastre?

— E foarte adevărat. Nu știu dacă ai să mă crezi, dar mă cuprinde uneori mirarea cum de nu mi-am uitat limba. De pildă, acum, stau de vorbă cu dumneata și mereu îmi vine în gînd: „Uite că vorbesc destul de bine rusește”. Poate chiar din cauza asta nu-mi tace gura. De ieri, în adevăr, simt mereu nevoia să vorbesc rusește.

— Hm! Ați stat vreodată la Petersburg? (Oricît se străduia lacheul să păstreze distanța cuvenită, îi venea greu să renunțe la o conversație atît de plăcută cu un om așa de politicos.)

— La Petersburg? Aproape deloc. Am fost doar așa, în trecere. Nici înainte nu prea am știut cum e pe aici, iar acum, aud că s-au produs atîtea schimbări, încît se zice că și cei care cunoșteau bine toate rînduielile trebuie să învețe totul de la capăt. Acum se vorbește mult, mi se pare, de niște reforme în justiție, de un nou fel de judecată.

— De!... Ce să zic, judecata - e tot judecată. Dar acolo pe unde ați umblat cum e judecata? O fi mai cu multă dreptate sau e tot așa ca pe la noi?

— N-aș putea să-ți spun, că nu prea cunosc. Despre instanțele noastre judecătorești, am auzit însă spunîndu-se lucruri foarte bune. Și-apoi cînd te gîndești că la noi, de pildă, nu există pedeapsa cu moartea.

— Dar acolo este?

— Da. Am văzut o execuție în Franța, la Lyon, unde mă dusesse Schneider.

- Și cum, îi duce la spînzurătoare?

- Nu, în Franța li se retează capul.

- Și țipă rău omul?

- Nici n-apucă să țipe. Totul se petrece într-o clipită. Omul e așezat cu gîtul pe butuc, de sus cade lunecînd un fel de mașinărie - ghilotină se cheamă — un satîr mare și lat... cade dintr-o dată cu putere... Capul sare retezat cît ai clipi din ochi și se rostogolește în coșul din fața butucului. Mai groaznice sînt pregătirile; după ce i se comunică sentința, condamnatului i se dau ultimele îngrijiri; e legat și dus la locul de execuție, apoi îl urcă pe eșafod... Uite, atunci e înfiorător! Mulțimea aleargă să vadă, chiar și femeile, deși acolo nu prea e privită cu ochi buni o asemenea curiozitate la femei.

- Vezi bine, asta nu-i treaba lor.

- Firește, ele n-au ce căuta acolo! Asemenea cazne!... Condamnatul, îl chema Legros, era un om în puterea vîrstei, deștept, îndrăzneț, voinic. Ei bine, nu știu dacă ai să mă crezi, dar în timp ce urca pe eșafod, plîngea și era alb ca varul. De necrezut! E îngrozitor! Cum e cu puțință ca cineva să plîngă de spaimă? Nu mi-aș fi închipuit vreodată că un om, un om în toată firea, la vîrsta de patruzeci și cinci de ani, care n-a știut ce-i aia lacrimă pînă atunci, poate să plîngă ca un copil. Ce s-o fi petrecînd în sufletul lui în acel minut? Ce groază, ce cutremurare îl cuprinde? La ce folosește această batjocorire a sufletului?! Porunca doar spune: „Să nu ucizi!” Și pentru

că un om a ucis trebuie să i se ia și lui viața? Nu se cade. A trecut mai bine de o lună de atunci și nici astăzi nu pot să uit, parcă-mi stă înaintea ochilor. De vreo cinci ori am visat cum s-a petrecut.

Prințul se însuflețise și o ușoară roșeață îi coloră obrazul palid, deși vorbea cu același glas scăzut. Lacheul era numai urechi și-l asculta cu atîta interes și simpatie, de parcă n-ar fi vrut să se smulgă de sub vraja vorbei lui; o fi fost și el un om cu imaginație și cu o licărire de cuget.

- E bine, cel puțin, că omul nu se chinuiește prea mult, zise el.

- Ei vezi? reluă prințul cu înflăcărare. Dumneata ai observat lucrul acesta și toată lumea e de aceeași părere; tocmai de aceea s-a și inventat ghilotina. Dar, știi, mie mi-a trecut atunci și un alt gând prin minte: nu cumva, dimpotrivă, e mai rău așa? O să-ți pară ciudat, de necrezut, poate, dar, cu puțină imaginație, te poate încerca și o asemenea idee. Gîndește-te, de pildă, la cele ce se-ntîmplă în caz de tortură: durere, răni, chinuri trupesti; toate acestea îl distrag pe om de la suferința morală într-așa fel, încît, pînă în clipa morții, numai rănilile îl chinuiesc. Dar principala, cea mai groaznică suferință nu ți-o pot pricinui rănilile, ci conștiința, certitudinea că peste un ceas, apoi peste zece minute, apoi peste o jumătate de minut, peste o clipă, sufletul ți se va despărți de trup, că n-ai să mai fii om și că asta-i absolut sigur; important e că-i *absolut* sigur. În clipa cînd ți-ai vîrît capul în scobitură, ți l-ai așezat pe butuc și aștepti să cadă tăișul, ba îi și auzi hîrșîitul, uite sfertul, fragmentul acela de secundă este cel mai groaznic. Crede-mă, te rog, că nu-i deloc vreo fantezie de-a mea și că mulți susțin același lucru. Sînt atît de încredințat că este așa, că am să-ți spun sincer părerea mea. Pedepsa cu moartea pentru omor este o pedeapsă de o mie de ori mai grea decît însăși crima de omor. Omorul pe baza unei sentințe de condamnare la moarte este infinit mai groaznic decît omorul tîlhăresc. Omul pe care îl omoară hoții noaptea în pădure sau altcum speră totuși pînă-n ultima clipă că poate scăpa. Au fost cazuri cînd omul avea beregata tăiată și tot încerca să fugă ori să implore îndurarea. Pe cînd aici, această ultimă speranță, care face ca moartea să fie poate de zece ori mai ușor de suportat, îți este dinainte luată și fără nici un fel de îndoială, *absolut sigur*; te afli în fața unei sentințe și toată grozăvia stă în faptul că este absolut sigur că nu vei putea s-o înlături și să scapi; nu cred să existe un chin mai îngrozitor pe lume decît o asemenea certitudine. Pune un soldat înaintea unui tun într-o bătălie și trage asupra lui, tot va mai nădăjdui încă: citește-i însă aceluiasi soldat sentința prin care este condamnat *absolut sigur* la moarte și-l vei vedea pierzîndu-și mințile sau izbucnind în plîns. Cine a spus că firea omenească e în stare să suporte așa ceva fără să înnebunească? Ce rost are o asemenea cruzime, oribilă, monstruoasă și zadarnică? Poate să fi existat vreodată un om căruia, după ce i s-a citit sentința de condamnare la moarte și a fost lăsat o vreme pradă spaimei, să i se spună pînă la urmă: „Du-te, ai fost iertat!” Ei bine, omul acela ar ști poate să ne povestească prin ce a trecut. Hristos însuși a vorbit de acest înspăimîntător supliciu. Nu, nu se cade ca omul să fie chinuit astfel!

Deși ușierul n-ar fi izbutit să exprime toate astea așa cum le spunea prințul, totuși se putea citi pe fața lui înduioșată că a înțeles bine miezul chestiunii.

— Mă rog, dacă aveți poftă de fumat, îngîină el, puteți să vă

aprindeți pipa, dar cît mai repejor, ca nu cumva să vă poftească înăuntru. Uite, colea, sub scărićică. Vedeți ușa aceea. Intrați pe ușă, la dreapta e o odăiță; acolo se poate, numai ați face bine să deschideți ferestruica, să iasă mirosul de tutun, căci după rînduiala casei nu e îngăduit...

Dar prințul n-avu timp să-și satisfacă gustul. În anticameră intră grăbit un tînăr cu niște dosare în mînă. Lacheul se repezi să-i scoată blana, în timp ce tînărul îl măsură din ochi pe prinț, aruncîndu-i o privire piezișă.

— Gavri!a Ardalionîci, începu lacheul pe un ton confidențial și aproape familiar, dumnealui zice că e prințul Mîșkin și neam cu conia, a sosit cu trenul din străinătate și s-a prezentat așa, cu o bocceluță în mînă, numai că...

Prințul nu desluși mai mult, fiindcă servitorul continuă să vorbească aproape în șoaptă. Gavri!a Ardalionovici asculta cu atenție și din cînd în cînd se uita la prinț cu multă curiozitate. Apoi renunță să mai asculte și se apropie cu interes de musafir.

— Sînteți prințul Mîșkin? întrebă el cu o politețe și amabilitate exagerate.

Era un tînăr foarte frumos, tot de vreo douăzeci și opt de ani: blond, de statură mijlocie, bine făcut, cu o mică bărbuță napoleoniană, avea o figură inteligentă și foarte frumoasă. Numai că zîmbetul lui, cu toată amabilitatea pe care o afecta, avea ceva artificial în el; dinții, prea regulați, aminteau un șirag de perle; privirea, cu toată aparenta voioșie și sinceritate, trăda ascuțimi iscoditoare.

„Omul acesta cred că are cu totul altă privire cînd e singur și probabil că nici nu rîde vreodată”, își zise în gînd prințul, reținînd mai mult intuitiv o primă impresie.

Mîșkin se grăbi să-i dea toate lămuririle despre persoana lui, repetînd pe scurt ceea ce-i spusese cu puțin înainte lacheului, iar mai înainte lui Rogojin. Gavri!a Ardalionovici, între timp, părea că se străduiește să-și aducă aminte de ceva.

— Nu i-ați trimis acum un an sau chiar mai puțin Elizavetei Prokofievna o scrisoare, din Elveția, mi se pare?

— Întocmai.

— În cazul acesta, numele dumneavoastră nu este necunoscut în familia generalului și cu siguranță că n-a fost dat uitării. Doriți să stați de vorbă cu Excelența sa? Mă duc să vă anunț... Generalul va fi liber îndată. Ar fi bine, pînă atunci, să treceți în sala de așteptare... Pentru ce l-ai lăsat pe dumnealui să stea aici? se adresă el pe un ton sever servitorului.

— Vă spuneam că așa a dorit...

În acest timp, ușa cabinetului se deschise brusc și de acolo ieși un militar cu o servietă în mînă, care vorbea tare și se înclina mereu, luîndu-și rămas-bun de la stăpînul casei.

— Ești aici, Ganea? Vino, te rog! strigă un glas dinăuntru. Gavri!a Ardalionovici schiță un salut cu capul în direcția prințului și intră grăbit în cabinet.

Peste vreo două minute, ușa se deschise iar și glasul sonor și afabil al secretarului i se adresă lui Mîșkin:

— Vă rog să poftiți, prinț!

Generalul Ivan Feodorovici Epancin îl primi în picioare în mijlocul cabinetului, uitându-se la el cu multă curiozitate, ba făcu și doi pași în întâmpinarea lui. Prințul se apropie și se recomandă.

— Ei bine, răspunse generalul, cu ce aş putea să-ți fiu de folos?

- O, nimic important nu mă aduce; voiam numai să fac cunoștință cu dumneavoastră. N-aș vrea să vă deranjez, căci nu cunosc nici ziua, nici orele dumneavoastră de primire. Dar vin direct de la gară, chiar acum am sosit din Elveția...

Generalul schiță un început de surîs, dar se opri ca pentru un moment de reculegere, își îngustă ochii, îl mai examina o dată pe vizitator din cap pînă-n picioare, apoi, cu un gest grăbit, îi arătă un scaun; el însuși se așeză puțin într-o parte și se întoarse spre prinț cu un aer nerăbdător, de așteptare. Ganea, în picioare, într-un colț al odăii, cerceta hîrtille de pe birou.

- De obicei nu prea am răgaz să fac cunoștințe noi, observă generalul. Întrucît însă dumneata ai probabil în vedere un scop anumit...

- Eram sigur, întrerupse prințul, că o să bănuieți numaidecît că vizita mea urmărește un anumit scop. Vă asigur însă că, în afară de plăcerea de a vă cunoaște, nici un alt motiv nu mă aduce în casa dumneavoastră.

- Bineînțeles, plăcerea e tot așa de mare și pentru mine, dar nu poți să te distrezi întruna; știi, mai are omul și treburi... În afară de asta, pînă acum nu pot să descopăr nimic comun între noi... nici o legătură, ca să zic așa...

- Nu-i nici o legătură, firește, și nici vreun punct comun între noi. Căci, dacă sînt prințul Mîșkin și dacă soția dumneavoastră se trage din neamul nostru, asta, desigur, nu-i un motiv. Înțeleg prea bine. Totuși, altul nu există. Mai bine de patru ani am lipsit din Rusia, iar cînd am plecat din țară mă găseam într-un hal... nu prea eram cu mintea limpede! Nici atunci nu prea cunoșteam viața, iar acum nici atît. Aș avea nevoie de cunoștința unor oameni de inimă; aș avea chiar și o afacere de rezolvat și nu știu la ce uși să bat. Încă la Berlin mi-a venit în gînd: „îmi sînt aproape rude, să mă adresez mai întîi lor; cine știe, poate că am putea să ne fim de folos reciproc, ei mie și eu lor, dacă sînt oameni de inimă". Și am avut prilejul să aud că sînteți tocmai asemenea oameni buni.

- Îți sînt foarte recunoscător, zise generalul surprins. Dă-mi voie să te întreb unde ai tras?

- Deocamdată, n-am tras nicăieri.

— Înseamnă că vii la mine direct de la gară? Și... cu bagajele?

— N-am nici un fel de bagaj, doar o bocceluță cu rufărie; de obicei o port cu mine. Pînă diseară, am timp să-mi caut o cameră la hotel.

— Vasăzică, ai de gînd totuși să-ți iei o cameră la hotel?

— O, da, firește.

— După vorbele dumitale, crezusem că ai venit cu gîndul să rămîi la mine.

— Așa ceva nu s-ar întîmpla decît în urma unei invitații din partea dumneavoastră. Mărturisesc însă că n-aș fi primit. Nu pentru că aş avea vreun motiv, ci pentru că... nu-mi stă în firea.

— Atunci am făcut bine că nu te-am invitat și nici nu te invit, îngăduie-mi, totodată, prințe - pentru ca să fim pe deplin lămuriți și pentru

a înlătura, ca să spun așa, orice echivoc — să trag următoarea concluzie din convorbirea noastră: întrucît din discuția noastră a reieșit și sîntem de acord că între noi nu poate fi vorba de vreo legătură de rudenie, deși pentru mine ar fi fost, bineînțeles, deosebit de măgulitor să ne știm rude, ar urma...

— Ar urma că nu-mi rămîne altceva de făcut decît să mă ridic și să plec, isprăvi vizitatorul fraza și se ridică rîzînd cu multă voioșie chiar, în ciuda situației penibile în care fusese pus. Credeți-mă că, deși nu am deloc experiența vieții și nu cunosc nici obiceiurile și nici felul de viață al oamenilor de aici, nu știu de ce, exact așa mi-am închipuit că va decurge întrevederea noastră. Probabil că așa e normal să fie... De altfel, nici la scrisoarea pe care v-am trimis-o nu mi-ați răspuns... Atunci, vă las cu bine și scuzați pentru deranj. Privirea prințului era în acel moment atît de blîndă, iar zîmbetul așa de senin și lipsit de orice urmă de resentiment, încît generalul îl privi deodată mai atent și în aceeași clipă îl văzu cu alți ochi; o schimbare bruscă se produse în atitudinea gazdei.

— Știi, prințe, spuse generalul cu un glas care nu semăna cu cel de adineauri, oricum, eu nu te cunosc încă și-apoi, mă gîndesc că poate Elizaveta Prokofievna ar dori să-l cunoască pe omul care poartă același nume ca ea... Mai zăbovește puțin, dacă vrei și dacă timpul îți îngăduie.

— O, timp am destul și-mi aparține în totalitate, n-am unde și la ce să mă grăbesc (și prințul, fără multă ceremonie, își puse pe masă pălăria moale cu bor mare). Mărturisesc că, venind încoace, nutrisem speranța că, poate, Elizaveta Prokofievna își va aduce aminte de scrisoarea mea. Adineauri, cînd așteptam acolo, în anticameră, servitorul dumneavoastră m-a bănuît că aș fi dintr-aceia care vin să ceară de pomană; mi-am dat seama numaidecît. Iar slujitorii dumneavoastră probabil că au primit în privința asta instrucțiuni severe; dar vă asigur că nu pentru asta am venit, ci, credeți-mă, numai și numai ca să cunosc și să mă apropiu de oameni. Am impresia însă că v-am deranjat și asta mă neliniștește.

— Uite ce este, prințe, spuse generalul cu un zîmbet voios, mă bate gîndul că dacă ești cu adevărat așa cum pari, cine știe, poate că ne-ar face plăcere să te cunoaștem mai de aproape; numai că, vezi dumneata, eu sînt un om prea ocupat; uite și acum, mai am de văzut și de semnat niște hîrtii, pe urmă trebuie să mă duc la Alteța sa și de acolo la slujbă, încît, deși aș prefera să stau de vorbă cu un om... cumsecade și onorabil... totuși... De altfel sînt așa de convins de buna dumitale educație încît... Dar ce vîrstă ai, prințe?

— Douăzeci și șase de ani.

— Ia te uită! Te credeam mult mai tînăr.

— Da, se spune că par mai tînăr. Cred că voi ști să mă port astfel, încît să nu vă stingheresc și asta nu-mi va fi deloc greu, dat fiind că nici nu-mi place să plictisesc pe cineva... Și pe urmă, am impresia că sîntem atît de diferiți în aparență din cauza unor anumite împrejurări, încît înclin să cred și eu că într-adevăr nu-i nimic comun între noi; deși nu sînt deloc convins de asta; căci, la drept vorbind, adesea e numai o părere că nu există puncte comune, în realitate însă, ele există și încă foarte multe... Numai indolența omenească e de vină că oamenii se categorisesc unii pe alții din vedere și nu sînt în stare să găsească... Dar ceea ce spun poate că vă plictisește? Mi s-a părut chiar...

— În două cuvinte: ai ceva avere sau, poate, te gîndești să-ți găsești o ocupație? Scuză-mă că te iau așa...

- Vai de mine, întrebarea dumneavoastră e firească și mi-o explic foarte bine. N-am deocamdată nici o avere și nici ocupație, cu toate că mi-ar fi trebuit. Bani, pînă acum, am avut de la străini; profesorul Schneider, la care mi-am urmat tratamentul și studiile în Elveția, mi-a dat atît cît era nevoie pentru drum, așa că acum, de pildă, mi-au rămas doar cîteva copeici. Am de rezolvat, ce-i drept, o chestiune și aș avea nevoie de un sfat, dar...

- Și cum ai de gînd să te descurci deocamdată? Care ți-au fost intențiile? interveni generalul.

- Să fac ceva, să lucrez... orice...

- Ești filosof, cum văd; și totuși... ai vreun talent, anumite aptitudini, măcar din acelea care să-ți asigure cît de cît existența? Scuză-mă că insist...

- O, dar n-aveți de ce vă scuza. Cred că n-am nici talente, nici aptitudini deosebite. Mai curînd aș spune contrariul, ținînd seama că din pricina sănătății mele n-am putut primi o instrucțiune sistematică. Dar, ca să-mi cîștig pîinea, cred că...

Generalul îl întrerupse iar și-i ceru noi amănunte. Prințul mai povesti o dată ceea ce se cunoaște din paginile anterioare. A reieșit cu acest prilej că generalul nu numai că auzise de răposatul Pavlișcev, dar îl și cunoscuse personal. Din ce motive anume omul acesta s-a interesat direct de educația lui, nici chiar Mîșkin nu putea să-și explice — probabil în amintirea vechii prietenii carc-l legase de tatăl său. Rămas orfan de mic, prințul fusese crescut la țară, căci pentru starea sănătății lui se recomanda șederea la aer curat. Pavlișcev îl încredințase unor cucoane bătrîne, rude dc-ale lui, moșierese de provincie; mai întîi i se dădu copilului o guvernantă, pe urmă un pedagog. Prințul declară de altfel că, în ciuda faptului că își amintea aproape totul, multe lucruri nu era în stare să le explice mulțumitor, deoarece au rămas pentru el învăluite ca într-o ceață. Accesele bolii de care suferea fiind din ce în ce mai frecvente îl făcuseră aproape idiot (prințul spuse întocmai cuvîntul idiot). Mai povesti apoi cum Pavlișcev s-a întîlnit într-o zi, la Berlin, cu profesorul Schneider - un doctor elvețian care se ocupa în special de aceste boli și care înființase în cantonul Valais un institut psihiatric, unde trata idioția și deficiența mintală prin hidroterapie și gimnastică; se ocupa de instrucția pacienților săi, urmărind dezvoltarea lor intelectuală. Și astfel Pavlișcev îl trimise cu vreo cinci ani în urmă în Elveția, internîndu-l în casa de sănătate condusă de acest doctor. Acum doi ani însă, Pavlișcev a murit subit fără să fi apucat să-și lase ultimele dispoziții. Schneider a continuat să-l mai țină și după aceea și să-l trateze, încă doi ani; de vindecat n-a reușit să-l vindece de tot, dar i-a fost de mare ajutor, fiindcă acum se simte mult mai bine; și că, în sfîrșit, la dorința lui stăruitoare și în urma unei întîmplări care l-a hotărît pe profesor să-l lase să plece, el s-a întors în patrie.

Generalul nu-și ascundea mirarea.

- Și cum adică, n-ai în Rusia pe nimeni, dar absolut pe nimeni? întrebă el.

- Deocamdată pe nimeni... dar nădăjduiesc... am primit de altfel o scrisoare...

- Cel puțin, îl întrerupse iarăși generalul fără să fi auzit ultimele cuvinte ale prințului despre scrisoare, ai vreo pregătire, ai învățat să faci ceva și crezi că boala dumitale nu te-ar împiedica să ocupi, de pildă, o slujbă ușoară, undeva în administrație?

- A! nu, fără îndoială. Chiar aş dori mult să am o slujbă, pentru că vreau să văd ce aplicații am. În toți cei patru ani cât am stat în Elveția, am studiat mereu, deși nu prea sistematic, ci așa după propria mea metodă. Am citit mai ales foarte multe cărți rusești.

- Cărți rusești? Atunci înseamnă că știi carte și poți să scrii fără greșeli?

- O, da, firește.

- Foarte bine. Și ai un scris frumos?

- Scrierea o am excelentă. În această privință aş putea spune că am un adevărat talent de caligraf. Dați-mi să vă scriu ceva de probă, spuse prințul înflăcăându-se.

- Mă rog. De așa ceva chiar este nevoie. Și, mai ales, îmi place hotărîrea pe care o arăți, prințe; ești într-adevăr un om simpatic, zău asa.

- Aveți niște rechizite de birou extraordinare. Ce de-a creioane și condeie, ce hîrtie admirabilă... Și ce cabinet frumos aveți! Uite un peisaj pe care-l cunosc: e o vedere din Elveția. Tabloul a fost făcut probabil după natură; locul acesta îl cunosc, sînt convins că l-am văzut; e în cantonul Uri.

- Tot ce se poate, deși tabloul a fost cumpărat aici. Ganea, dă-i prințului o foaie de hîrtie; poftim hîrtie și un condei; poți să te așezi la măsuta asta. Ce ai acolo? se întoarse generalul către secretar, care scosese între timp din servietă o fotografie de format marc pe care i-o arătă. Ah! Nastasia Filippovna! Chiar dînsa ți-a trimis-o, chiar dînsa? Dumneai personal? îl descosea el pe Ganea, înviorîndu-se și plin de curiozitate.

- Mi-a dat-o adineauri, cînd m-am dus să-i prezint felicitările. I-o cerusem mai de mult. Nu știu dacă nu-i cumva o aluzie din partea ei că într-o zi ca asta m-am prezentat cu mîinile goale, fără vreun cadou, adăugă Ganea cu un zîmbet acru.

- Da' de unde! Cum de a putut să-ți treacă prin cap așa ceva! Nu-i deloc în firea ei și nu-i o femeie interesată, replică foarte categoric generalul. Și, între noi fie vorba, ce dar ai fi putut să-i faci? Pentru asta trebuie mii de ruble! Afară de cazul că i-ai fi dat și tu o fotografie de-a ta. Apropo, nu ți-a cerut-o încă?

- Nu, nu mi-a cerut și poate că nici n-o să mi-o ceară vreodată. Cred că n-ați uitat, Ivan Feodorovici, de reuniunea de astă-seară. Ați fost invitat în mod special.

- N-am uitat, n-am uitat, firește. Și am să vin negreșit. Că doar e ziua ei de naștere, cum aş putea să lipsesc. Douăzeci și cinci de ani! ...Hm! știi ceva, Ganea, am să-ți dezvălui un secret. Pregătește-te-te. Ne-a făgăduit, lui Afanasi Ivanovici și mie, că în seara asta, cu prilejul sărbătoririi, își rostește cuvîntul hotărîtor: a fi sau a nu fi! Așa că bagă de seamă!

O tulburare bruscă îl făcu pe Ganea să pălească.

- A spus dînsa așa? întrebă el cu un tremur în glas.

- Și-a dat cuvîntul zilele trecute. A trebuit să cedeze, în cele din urmă, la insistențele noastre. Dar ne-a rugat să nu-ți spunem nimic deocamdată.

Generalul îl urmărea cu atenție pe Ganea; aerul stingherit al acestuia părea că îl indispuie.

- Amintiți-vă, Ivan Feodorovici, spuse emoționat și întrucîtva ezitînd Ganea, că dînsa mi-a lăsat toată libertatea să decid cum vreau pînă în clipa cînd va lua ea o hotărîre; ba și atunci chiar, ultimul cuvînt îl am eu...

- Care vasăzică tu... Care vasăzică... se neliniști deodată generalul.

- N-am spus nimic.

- Gîndește-te în ce situație ne pui!

- N-am zis că renunț. Poate că nu m-am exprimat bine...

- Cred și eu! Aș vrea să te văd renunțînd! spuse cu ciudă generalul, fără să-și ascundă supărarea. Aici, dragul meu, nu se mai pune chestiunea că *n-ai putea* să renunți, ci e vorba cît de nerăbdător ești să primești răspunsul ei, cu cîtă plăcere și bucurie aștepți acest răspuns. Cei de-acasă ce spun?

- Ce să spună! Acasă, totul va decurge cum vreau eu. Numai tata, ca de obicei, se ține de năzbîtii, a întrecut orice măsură, încît refuz să mai stau de vorbă cu el, dar îl țin din scurt și, de n-ar fi mama, zău că l-aș da pe ușă afară. Bineînțeles, mama plînge întruna și soră-mea e furioasă. Eu însă le-am declarat categoric că numai eu am dreptul să-mi hotărăsc propria soartă și vreau ca toată lumea din casă să se supună voinței mele. Surorii mele, cel puțin, i-am spus toate acestea răspicat, de față cu mama.

- Eu, unul, drept să-ți spun, nu mai înțeleg nimic, observă gînditor generalul, ridicînd din umeri și desfăcîndu-și brațele în semn de mirare. Chiar zilele trecute, ții minte, cînd Nina Aleksandrovna a venit la mine să se plîngă, ce se mai văita, ce se mai căina! „Dar de ce atîta necaz?” o întreb eu — ca să aflu că pentru mama și sora ta căsătoria aceasta ar fi o *dezonoare*. Ce dezonoare, mă rog, aș vrea să vă întreb? Cine ar putea să-i reproșeze ceva Nastasiei Filippovna sau să afirme ceva rău despre purtarea ei? Numai pentru că a trăit cu Toțki? Dar e absurd, mai ales dacă ținem seama de anumite împrejurări! „Nu-i așa că n-ați admite-o în societatea fiicelor dumneavoastră?” zice. Ca să vezi la ce se gîndește! Dar nu înțeleg cum de nu ține seama Nina Aleksandrovna de...

- De situația ei? îl ajută Ganea pe general să-și isprăvească gîndul. Își cunoaște ea foarte bine locul, nu fiți supărat pe dînsa. De altfel, chiar atunci i-am făcut un scandal teribil ca să se învețe minte și să nu se mai amestece în treburile altora. Și totuși, dacă mai avem liniște în casă, poate e numai fiindcă ultimul cuvînt n-a fost rostit încă, dar puțin mai trebuie ca să se dezlănțuie furtuna. Dacă în seara asta lucrurile se lămuresc definitiv, e limpede că atunci totul va răbufni pe față.

Prințul auzi toată conversația asta aplecat la măsuța din colț, asupra probei sale de caligrafie. Isprăvind, se apropie de masă ca să predea hîrtia generalului.

— Așadar, asta-i Nastasia Filippovna? îngîină el, cercetînd cu multă atenție și curiozitate portretul. Frumoasă făptură! mai adăugă Mîșkin cu înflăcărare.

Și, într-adevăr, fotografia înfățișa o femeie tînă de o rară frumusețe. Era îmbrăcată într-o rochie de mătase neagră, cu o croială foarte simplă și elegantă, dar fără pretenție; părul, probabil castaniu, era strîns într-o pieptănătură simplă de tot, ochii îi avea negri și profunzi, fruntea gînditoare; chipul, puțin cam slab și poate prea palid, exprima pasiune,

lăsînd să se întrevadă și o umbră de trufie. Ganea și generalul se uitau uluiți la Mîșkin...

— Cum adică, Nastasia Filippovna? O cunoști dumneata pe Nastasia Filippovna? Întrebă generalul.

- Da; sînt numai de douăzeci și patru de ore în Rusia și am avut prilejul să aud vorbindu-se de această femeie minunată, răspunse prințul și povesti despre întîlnirea cu Rogojin și tot ce aflase de la acesta.

— Ce-o mai fi și asta! zise generalul, cuprins din nou de neliniște; ascultase cu multă atenție istorisirea prințului și acum îl fixă pe Ganea cu o privire iscoditoare.

- Vreo mitocănie, desigur, murmură Ganea puțin tulburat; le ce te poți aștepta de la un negustoraș zurbagiu pus pe chefuri și dezmăț. Am mai auzit eu ceva despre o ispravă de-a lui.

— Așa e, am auzit și eu, își aduse aminte generalul. După întîmplarea aceea cu cerceii, Nastasia Filippovna ne-a povestit totul de-a fir a păr. Dar acum e altceva. Poate că într-adevăr e vorba la mijloc de un milion și... de o pasiune. O pasiune brutală, să zicem, dar oricum e pasiune și se cam știe de ce-s capabili domnișorii aceștia cînd o iau razna... Hm! numai de n-ar ieși de-aici vreo încurcătură! conchise generalul, căzînd pe gînduri.

— Vă sperie milionul? rînji Ganea.

— Tu nu te temi, firește?

— Ce impresie ți-a făcut, prințe? îl întrebă deodată Ganea pe Mîșkin. Are aerul unui om serios sau e o pușlama ordinară? Aș vrea să știu părerea dumitale personală.

În sufletul lui Ganea se petrecea probabil ceva neobișnuit, făcîndu-l să pună această întrebare. Părea că un gînd nou îi încolțise în minte și-i sclipea nerăbdător în ochi. Cît despre general, a cărui sinceră neliniște era vădită, se uită chiorîș la prinț, ca și cum nu s-ar fi așteptat la cine știe ce mare lucru de pe urma răspunsului său.

— Nu știu cum să vă spun, reflectă prințul, numai că mie personal mi-a făcut impresia unui om cuprins de o mare pasiune, ba aș zice chiar de o pasiune bolnăvicioasă. De altfel, el însuși are încă aerul unui om suferind. Nu este exclus ca din primele zile la Petersburg chiar să cadă iarăși la pat, mai cu seamă dacă nu se cruță și se apucă de chefuri.

— Așa? Asta e impresia dumitale? se agăță generalul de această supoziție.

— Da, e impresia pe care mi-a făcut-o.

— Ce are a face că peste cîteva zile ar putea să cadă la pat, zise Ganea, surîzînd răutăcios din colțul buzelor. Asemenea istorii se pot întîmpla fără să fie nevoie de cine știe ce mult timp și n-ar fi exclus să se întîmple ceva chiar și în seara asta...

— Hm!... Tot ce se poate. Dar atunci totul va depinde de ceea ce i se va năzări Nastasiei Filippovna, murmură generalul.

— Și o știți cum e cîteodată!

— Ce vrei să spui? strigă generalul indispus la culme. Ascultă, Ganea, te rog astăzi să n-o contrazici, caută să fii... într-un cuvînt să-i intri în voie... Hm! ... ce te hlizești la mine? Ascultă, Gavrilă Ardalionîci, ar fi, cred, nimerit, ba chiar foarte nimerit momentul să ne întrebăm: în definitiv, ce anume urmărim noi? Căci, în ceea ce mă privește, interesul

meu personal în afacerea asta, înțelegi, e pe deplin asigurat și nimic nu m-ar putea îngrijora; într-un fel sau altul, ce-i al meu e pus deoparte. Toțki nu-și va schimba hotărârea, prin urmare nu risc nici o pierdere și, dacă totuși îmi bat capul cu asta acum, e numai pentru binele tău. Gîndește-te, așadar; ce naiba, n-ai încredere în mine? Că doar ești un om... într-un cuvînt, un om deștept, și m-am bizuit pe tine... Or, în cazul de față, acest lucru e... e...

— E lucru de căpetenie, isprăvi Ganea, venind iarăși în ajutorul generalului, vădit încurcat, și buzele lui se schimonosiră într-un zîmbet veninos pe care nici măcar nu încercă să-l ascundă. Își aținti privirea febrilă în ochii generalului, ca și cum ar fi vrut ca acesta să-i citească tot gîndul. Generalul se făcu roșu de mînie.

— Da, da, precum ai spus! A ști să fii deștept este un lucru de căpetenie! Întări el, sfredelindu-l cu privirea pe interlocutorul său. Nu ți se pare că ești cam ridicol, Gavrilă Ardalionîci? Îmi face impresia că te bucură chiar apariția acestui fecioraș de negustor, ca și cum ai vedea în el o scăpare pentru tine. Aici însă trebuie judecat bine din capul locului; trebuie să cumpănești bine situația și... și să procedezi în consecință, drept și cinstit, și asta e valabil pentru amîndouă părțile; iar de nu... e preferabil s-o spui dinainte, ca să nu-i compromiți pe alții, cu atît mai mult cu cît ai avut vreme destulă pentru asta; și nici acum nu-i prea tîrziu de altfel (generalul ridică sprîncenele semnificativ), cu toate că mai sînt doar cîteva ceasuri... Ai înțeles ce vreau să spun? Ai înțeles? Chiar așa, zău, accepți ori nu? Dacă nu accepți, spune și — mă rog... nimeni nu te silește, Gavrilă Ardalionîci, nimeni nu te împinge cu forța într-o cursă, dacă ți se pare cumva că la mijloc e vreo cursă.

— Accept, rosti cu glasul pe jumătate, dar cu un ton hotărît, Ganea, apoi tăcu posomorit, lăsîndu-și privirea în pămînt.

Generalul era satisfăcut. Ce-i drept, se cam pripise și acum își făcea reproșuri de a fi întrecut măsura. Cînd deodată, întoreîndu-se spre musafir, o neliniște subită i se așternu pe față la gîndul că acesta auzise toată conversația. În aceeași clipă însă liniștea îi reveni; o singură privire aruncată asupra prințului i-a fost de ajuns pentru a nu-și mai face griji în această privință.

— Formidabil! strigă el, privind proba de scris pe care i-o prezentase prințul. Dar e un adevărat model de caligrafie! Și încă un model din cele mai reușite! Privește, Ganea, ce talent!

Pe o foaie groasă de hîrtie velină prințul scrisese cu caractere medievale rusești propoziția:

„ *Precicucernicul egumen Pafnutie și-a pus iscălitura.* ”

- Aveți aici, explică el cu deosebită plăcere și multă însuflețire, iscălitura stareșului Pafnutie, aflată pe un manuscris din secolul al paisprezecelea. Știau să iscălească frumos egumenii și mitropoliții de odinioară, ba cu ce gust cîteodată, cu cîtă sîrguință! Dacă aveți în biblioteca dumneavoastră ediția lui Pogodin, domnule general, ați putea să vă convingeți. Mai departe vine un alt model de scriere: iată, aici aveți o probă de caligrafie rondă pe care o întrebuițau francezii în secolul trecut, unele litere nici nu mai seamănă cu cele de azi; era scrisul curent de atunci, acela al scribilor oficiali; specimenul care mi-a servit de model provine de la unul dintre ei, veți recunoaște și dumneavoastră că nu e

lipsit de unele calități reale. Priviți acest *d* și acest *a* așa de frumos rotunjite. Am încercat să transpun acest caracter de scriere franceză în litere rusești, ceea ce nu-i deloc ușor, dar am izbutit și văd că iese destul de frumos. Poftim și o altă scriere, foarte originală și foarte frumoasă chiar aici: „*Prin .sîrguință învingi orice.*” Este caligrafia cancelariilor rusești sau, dacă doriți mai precis, a cancelariilor militare. Așa se scriu documentele oficiale care trebuie adresate unor personaje importante. Literele sînt toate rotunde, trăsătura e *neagră*, dar sînt făcute cu mult gust. Un caligraf n-ar admite asemenea ornamente sau, mai bine zis, asemenea intenții de ornamentație, vedeți, aceste codițe mici neisprăvite - dar dacă le priviți în ansamblu, aici se reflectă un caracter, se întrevade chiar sufletul unui scrib cazon; el ar fi vrut parcă să dea frîu liber fanteziei, să asculte de inspirația talentului său, dar gulerul vestonului de militar e strîns încheiat în copci, spiritul de disciplină a răzbit pînă și în scris. Ce să zic, e un lucru admirabil! Modelul acesta mi-a căzut în mîină cu totul din întîmplare și unde credeți? — în Elveția! Recent de tot și m-a impresionat mult. Asta-i o scriere englezească obișnuită, simplă și sobră; eleganța nici că ar putea merge mai departe; aici totul e superb, încîntător, un adevărat șirag de perle, e perfecțiunea însăși; dar iată și o variantă franțuzească a acestui scris, am împrumutat-o de la un comis-voiajor francez; de fapt, e aceeași scriere engleză, cu aceleași caractere, cu deosebire că linia neagră e un pic mai *densă*, mai îngroșată, ceea ce face ca proporțiile de lumină să nu fie respectate; remarcați de asemenea că și ovalul suferă o ușoară modificare: e puțin mai rotunjit; în plus aici mai găsim și un adaos ornamental, dar ornamentul este un lucru extrem de delicat, care ascunde mii de primejdii! Înfloriturile cer un gust extraordinar; dar dacă sînt izbutite, dacă proporțiile au fost găsite — o asemenea scriere nu mai suferă nici o comparație, rămîi pur și simplu fermecat!

— Oho! Ce subtilități de amănunt! zise generalul rîzînd. Păi dumneata, cum văd, ești mai mult decît un simplu caligraf, ești un artist! Tu ce zici, Ganea?

— E uimitor, întări secretarul, și aș putea spune - un artist pe deplin conștient de menirea lui, adăugă el cu un surîs ironic.

— Dumneata rîzi. N-ai decît. Nu-ți dai seama că aici e vorba de o adevărată carieră, urmă generalul. Nici nu știi, prințe, cărei personalități importante te vom pune să scrii scrisori! Am putea foarte bine, chiar de la început, să-ți oferim treizeci și cinci de ruble pe lună. Dar văd că s-a făcut douăsprezece și jumătate, se întrerupse el din vorbă, uitîndu-se la ceas; să ne înțelegem, prințe, căci sînt grăbit și poate n-o să mai avem ocazia să ne întîlnim astăzi! la loc puțin; ți-am explicat că nu e chip să te primesc prea des, în schimb doresc sincer să-ți vin cît de cît în ajutor, ca să poți face față, adică, nevoilor celor mai urgente; pe urmă te descurci singur cum știi. Am să-ți caut un loc într-o cancelarie; n-ai să ai cine știe ce mult de lucru, dar trebuie să fii conștiincios și punctual. Acum, în ce privește găzduirea dumată. Gavrilă Ardalionîci Ivolghin, tînărul meu prieten aici prezent, cu care te rog să faci cunoștință, locuiește în familie; mama și sora lui au două-trei odăi mobilate pe care le dau cu chirie, inclusiv serviciul, la persoane de bună condiție. Nina Aleksandrovna, sînt convins, va ține seama de recomandăția mea. Pentru dumneata, prințe, e mai mult decît o comoară, mai întîi pentru că în loc să fii singur, vei fi, ca să spun

așa, în sînul familiei, căci, după părerea mea, nu poți, la început, să rămîi singur cuc într-o capitală ca Petersburgul. Nina Aleksandrovna și Varvara Ardalionovna, mama și sora lui Gavrilă Ardalionîci, sînt niște doamne onorabile pentru care am cea mai mare considerație. Nina Aleksandrovna este soția unui vechi camarad al meu, generalul Ardalion Aleksandrovici, actualmente pensionar. E adevărat că în urma unor împrejurări cu totul speciale am încetat să-l mai văd, ceea ce însă nu mă împiedică să-i păstrez într-un anumit fel toată stima. Toate astea ți le spun, prințe, ca să te fac să înțelegi că va fi din parte-mi o recomandare, ca să zic așa, personală, care mă angajează și că, prin urmare, răspund oarecum pentru dumneata. Costul pensiunii e din cele mai moderate și sper că lefa dumatăle îți va permite în curînd să faci față acestei cheltuieli. E drept că omul mai are nevoie și de ceva bani de buzunar; cred însă că n-ai să te superi, dragă prințe, dacă-ți atrag atenția că ar fi mai cuminte să eviți banii de buzunar și, în general, nici să nu porți bani în buzunar. Ți-o spun după părerea pe care mi-am făcut-o despre firea dumatăle. Dat fiind însă că în momentul de față punga dumatăle e absolut goală, permite-mi să-ți ofer această hîrtie de douăzeci și cinci de ruble. Bineînțeles, ne vom socoti mai tîrziu, și dacă ești într-adevăr un om așa de sincer și bun la inimă cum te arată vorba, sper că nici în privința asta n-are să se ivească vreo dificultate între noi. Și dacă îți acord atîta atenție, e numai pentru că am anumite proiecte în privința dumatăle; într-o zi le vei cunoaște. Vezi ce sincer sînt. Sper, Ganea, că nu vei avea nimic de obiectat ca prințul să locuiască la voi?

- O, dimpotrivă! Maică-mea va fi chiar încîntată... răspunse cît se poate de politicoș și prevenitor Ganea.

- Mi se pare că pînă acum nu aveți ocupată decît o singură cameră; cum îl cheamă pe locatar? Ferd...? Fer...

— Ferdîșcenko.

- Exact. Dar să știi că nu-mi place deloc acest Ferdîșcenko al vostru; un fel de măscărici ordinar. Și nu înțeleg de ce Nastasia Filippovna îl încurajează atît. Să fie oare cu adevărat rudă cu ea?

— Aș! e o glumă și atît! Ce rubedenie? Nici în clin, nici în mîneacă.

— Ei, atunci, dă-l dracului! Ei bine, prințe, ești mulțumit sau nu?

- Vă mulțumesc, Excelență, ați dat dovadă de multă mărinimie față de mine, cu atît mai mult că nici măcar nu v-am cerut sprijinul; și nu o spun din mîndrie; adevărul e că realmente nu știam unde să-mi pun capul. Ce-i drept, adineauri, Rogojin m-a invitat să mă duc la el.

- Rogojin? Ei bine, cred că nu face; ți-aș da un sfat părintesc sau, dacă ți-e mai pe plac, un sfat prietenesc: să-l scoți din cap pe domnul Rogojin ăsta. Și, în general, te-aș sfătui să-ți limitezi relațiile la familia în care ai să stai.

- Pentru că sînteți așa de bun cu mine, începu prințul, aș avea de rezolvat o chestiune. Am primit o comunicare...

— Te rog să mă scuzi, întrerupse generalul, dar nu mai dispun de nici un minut măcar. Mă duc să te anunț Lizavetei Prokofievna; dacă dorința ei va fi să te primească chiar acum (am eu grijă să te prezint în modul cel mai favorabil), te sfătuiesc să profiți de ocazie și să-i intri în voie, căci Lizaveta Prokofievna poate să-ți fie de mare folos; doar purtați același nume. De n-o vrea acum, să nu fie cu supărare, vei veni altă dată. iar tu,

Ganea, uită-te puțin la socotelile astea; am încercat cu Fedoseev adineauri să le dăm de capăt. Ar fi bine să nu uităm, să le includem...

Și generalul ieși, fără ca prințul să mai fi apucat să-i vorbească de chestiunea care-l preocupa, deși încercase de vreo patru ori să aducă vorba. Ganea aprinse o țigară, oferindu-i una și prințului; acesta primi și, nevoind să-l deranjeze pe secretar, începu să examineze încăperea. Privirea lui Ganea lunecă fără să zăbovească asupra hîrtiei înțesate cu cifre pe care generalul i-o dăduse s-o studieze. Era distrat; zîmbetul, privirea, îngîndurarea lui Ganea deveniră și mai apăsătoare pentru prinț, după ce rămaseră singuri. Deodată, Ganea se apropie de prinț, care în momentul acela se oprise lîngă masuța și examina din nou portretul Nastasiei Filippovna.

- Așadar, îți place o astfel de femeie, prințe? Întrebă el pe neașteptate, scrutîndu-l cu privirea; un gînd tainic păru să încolțească în mintea lui.

- Ce chip extraordinar! răspunse prințul, și sînt convins că nici soarta ei nu este din cele mai banale. E plină de viață și totuși se vede că a suferit mult, nu-i așa? O trădează ochii și, uite, pomeții aceștia delicat conturați, aceste două punctulețe sub ochi, la curmătura obrazilor. E plină de mîndrie; ba și de orgoliu, poate; dar n-aș ști să spun dacă e bună sau rea la suflet. Ah, ce mult aș vrea să fie bună! Atunci totul ar fi salvat!

- *Dumneata* te-ai căsătorit cu o femeie ca asta? reluă Ganea cu privirea-i febrilă mereu ațintită în ochii prințului.

- Eu nu pot să mă căsătoresc cu nici o femeie, sînt un om bolnav, răspunse prințul.

- Dar Rogojin s-ar însura cu ea? Ce crezi?

- Cum să-ți spun, de însurat cred că s-ar însura și mîine, numai că n-ar trece o săptămînă și s-ar putea întîmpla s-o și înjunghie.

Cuvintele acestea avură asupra lui Ganea un efect cu totul neașteptat: fu cuprins deodată de un tremur atît de violent, încît prințul abia se stăpîni să nu scoată un țipăt.

- Ce ai? bîigui el, apucîndu-l de braț.

- Luminăția voastră, Excelența sa generalul vă roagă să poftiți la Excelența sa Elizaveta Prokofievna, anunță lacheul, apărut în clipa aceea în ușă. Prințul îl urmă pe lacheu.

IV

Surorile Epancin erau, toate trei, niște domnișoare înalte, de o constituție robustă și se bucurau de o sănătate înfloritoare; aveau umerii sculpturali, pieptul voinic, brațe puternice, aproape bărbătești, și, bineînțeles, potrivit forței și sănătății lor, uneori le plăcea să mănînce bine, fapt pe care de altfel nici nu încercau să-l ascundă, cu toate că mama lor, generăleasa Lizaveta Prokofievna, era scandalizată ori de cîte ori le vedea înfulecînd cu o poftă atît de nestăpînită. Deoarece, cu tot respectul aparent pe care i-l arătau fiicele, opiniile ei pierduseră de multă vreme autoritatea indiscutabilă de altădată, încît acordul tacit al celor trei fete ieșea întotdeauna biruitor, generăleasa, în interesul demnității sale personale, socotea că-i mai nimerit să se abțină de la orice observație. E drept însă că firea omului adesea refuză să se supună înțelepciunii; din an

În an Lizaveta Prokofievna devenea tot mai capricioasă și mai nestăpînită, ba ajunsese chiar să aibă și ciudățenii; noroc că-i rămînea la îndemînă un soț supus și răbdător asupra căruia își vărsa de obicei tot năduful, pentru ca după aceea armonia să se reîntroneze în familie și lucrurile să meargă cum nu se poate mai bine.

De altfel, nici generăleasa nu se putea plînge că n-ar avea poftă de mîncare și de obicei la douăsprezece și jumătate se așeza și ea împreună cu fiicele ei la masă, în fața unui mic-dejun copios, care semăna mai mult cu o masă de prînz. Înainte de aceasta, domnișoarele mai obișnuiau să bea și cîte o ceașcă de cafea care li se servea la pat, la ora zece dimineața, în clipa cînd se trezeau; așa le plăcuse și așa rămăsese rînduit o dată pentru totdeauna. Iar la douăsprezece și jumătate, în sufrageria cea mică, vecină cu camerele Lizavetei Prokofievna, se punea masa. Uneori, la gustarea asta intimă lua parte și generalul, cînd îi permiteau bineînțeles ocupațiile. Se servea ceai, cafea cu lapte, brînză, unt, miere și niște clătite care-i plăceau la nebunie generălesei, pîrjoale etc, ba chiar și supă fierbinte, în dimineața zilei cînd începe povestea noastră, toată familia, adunată în sufragerie, aștepta sosirea generalului, care promisese că vine la douăsprezece și jumătate. Dacă ar fi întîrziat măcar cu un minut, generăleasa ar fi trimis să-l cheme, dar, ca de obicei, el a fost punctual. Apropiindu-se de soția sa pentru a-i săruta mîna, generalul observă de astă dată pe fața ei o expresie stranie. Și cu toate că presimțise încă din ajun că întocmai așa se vor desfășura lucrurile astăzi din pricina unei „anecdote” (după cum obișnuia el să spună) și aseară chiar, înainte de a adormi, se frămîntase puțin din cauza asta, neliniștea îl cuprinse iarăși. Fetele veniră pe rînd să-l sărute și, fără să fi existat un motiv de supărare, se simțea că nici aici lucrurile nu stau ca de obicei. E drept că generalul devenise excesiv de bănuitor în ultima vreme din cauza unor anumite împrejurări, dar ca tată și soț cu experiență, care știa să fie abil, se grăbi și de data aceasta să-și ia măsurile de prevedere.

Poate că nu vom știrbi prea mult cursivitatea povestirii noastre dacă vom zăbovi puțin aici pentru a da unele lămuriri suplimentare, ce ne vor ajuta să conturăm mai precis raporturile ce se definiseră în sînul familiei Epanein și împrejurările în care se afla ea la începutul acestei istorisiri. Spuneam mai adineauri că deși generalul nu urmase cine știe ce multe școli, rămînînd, după propria lui expresie, un simplu „autodidact”, era totuși un soț și un tată abil și cu experiență. Adoptase, între altele, sistemul de a nu-și zori fetele la măritiş, adică „nu se ținea mereu de capul lor” și nu prea le plictisea cu dorința lui părintească de a le vedea căpătuite, cum se întîmplă, în mod firesc și involuntar de altfel, pînă și în familiile cele mai așezate căroră destinul le-a hărăzit o numeroasă progenitură feminină. Generalul ajunsese s-o convingă și pe nevastă-sa să adere la sistemul său, deși aplicarea lui se dovedea a fi destul de anevoioasă — cu atît mai anevoioasă cu cît era împotriva firii; dar argumentele generalului aveau temeinicia lor, bazate fiind pe fapte palpabile. Unde mai pui că, lăsate în voia lor, libere de a decide ele însele în această privință, fetelor, în cele din urmă, trebuia, firește, să le vină mintea la cap și, lăsînd la o parte capriciile și pretențiile exagerate, ar fi început să acționeze energic și cu tragere de inimă; părinților nu le-ar mai rămîine decît să vegheze discret, dar neabătut, ca nu cumva să se producă

vreo alegere fantezistă ori vreo tendință nelalocul ei, pentru ca, la momentul oportun, să intervină spre a îndruma lucrurile cu hotărîre pe făgașul cel firesc și dorit. În sfîrșit, mai trăgea în cumpănă și faptul că averea și poziția socială a familiei creșteau an de an, în progresie geometrică, așa încît, pe măsură ce vremea trecea, domnișoarele Epanein deveneau partide din ce în ce mai atrăgătoare. Dar iată că peste toate aceste socoteli și argumente de netăgăduit interveni un fapt nou: fiica cea mai mare, Aleksandra, deodată și aproape pe neașteptate (așa cum se întîmplă de obicei) împlini douăzeci și cinci de ani. Aproape în același timp, Afanasi Ivanovici Toțki, om de lume, cu relații înalte în societatea cea mai aleasă și pe deasupra putred de bogat, își manifestă din nou vechea lui dorință de a-și întemeia un cămin. Era un om de vreo cincizeci și cinci de ani, cu o fire delicată și gusturi ultrarafinate. Ținea să contracteze o căsătorie convenabilă și era un mare cunoscător și admirator al frumuseții feminine. Fiind în ultimul timp într-o foarte strînsă prietenie cu generalul Epancin, întărită mai ales prin faptul că deveniseră asociați la mai multe întreprinderi financiare, îi mărturisise într-o zi intenția sa și, sub cuvînt că-i solicită un sfat prietenesc și îndrumare, îl întrebă dacă ar fi sau nu agreată o eventuală cerere în căsătorie din partea lui, cu una dintre fiicele generalului.

Curgerea lină și fericită a vieții familiei Epancin intra, așadar, într-un moment de cotitură.

Cea mai frumoasă dintre toate era, așa cum am mai spus, sora cea mică — Aglaia. Dar pînă și Toțki, cu tot egoismul lui nemăsurat, a înțeles că nu într-acolo trebuie să-și îndrepte privirile și că Aglaia e sortită altuia. Poate că o dragoste exagerată și o prietenie prea înflăcărată a surorilor ei făceau ca lucrurile să meargă prea departe în această privință, dar ele, cu toată sinceritatea, făureau în visurile lor pentru Aglaia un destin care să fie idealul posibil al paradisului pe pămînt. Viitorul soț al Aglaiei trebuia să aibă toate calitățile, toate perfecțiunile, fără a mai vorbi și de avere. Ba între ele rămăsese chiar stabilit, printr-o înțelegere tacită și fără prea multe conciliabule, să facă, în caz de nevoie, și unele sacrificii materiale în favoarea celei mai mici pentru a-i asigura o dotă cu totul neobișnuită, colosală. Părinții știau asta; de aceea, cînd Toțki își destăinuie intențiile matrimoniale, ei erau aproape convinși că una dintre fetele mai mari va consimți la această căsătorie, cu atît mai mult că în cazul lui Afanasi Ivanovici nici nu se punea problema zestrei. Om practic și cu experiență, generalul primi cu toată considerația propunerea lui Toțki. Întrucît însă chiar Toțki, silit de anumite împrejurări, manifesta multă prudență, și demersul lui părea că sondează deocamdată terenul, părinții, la rîndul lor, se mărginiră să-l facă cunoscut fetelor mai mult prin aluzii delicate. Răspunsul pe care-l obținură n-a fost nici el prea precis, totuși suficient pentru a-i convinge că, într-o asemenea eventualitate, Aleksandra n-ar respinge propunerea lui Toțki. Era o fată cu caracter hotărît, dar blîndă din fire și înțelegătoare; ar fi primit să se mărite cu Toțki de bună voie și o dată cuvîntul dat, l-ar fi ținut negreșit. Nu era deloc ahtiată după lux și nu numai că nu ar fi adus în căsnicie și în viața bărbatului ei cine știe ce griji sau schimbări neobișnuite, ci, dimpotrivă, ar fi realizat un cămin tihnit și plin de mulțumire. Fără a fi o frumusețe răpitoare, avea totuși un fizic plăcut. Deci, ce ar fi putut Toțki să-și dorească mai mult?

Și, totuși, afacerea tărăgăna. Printr-o înțelegere amicală, Toțki și generalul conveniseră să se abțină deocamdată de la orice demersuri oficiale și, ca atare, irevocabile. De altfel, nici părinții nu se hotărâseră încă să aducă vorba deschis înaintea fetelor. Pe de altă parte, începuse parcă să-și facă loc și o disonanță: Lizaveta Prokofievna se arăta din ce în ce mai nemulțumită - lucru destul de grav. Era la mijloc o chestiune delicată, o împrejurare pe cât de curioasă, pe atât de încâlcită, care putea să compromită situația, ba chiar să zădărnicească totul.

„Încurcătura” (cum îi spunea Toțki) începuse demult, cu vreo optsprezece ani în urmă. În imediata vecinătate cu unul dintre cele mai frumoase domenii ale sale, situate într-o gubernie centrală, se zbătea în nevoi și greutăți un mic proprietar, copleșit de necazuri. Era un om care ajunsese de pomină prin neconținutele sale ghinioane - fost ofițer, născut dintr-o familie nobilă de viță mai veche chiar decît a lui Toțki, și pe care-l chema Filipp Aleksandrovici Barașkov. Plin de datorii și înglodat în ipotecă, omul izbutise, în cele din urmă, datorită unei munci de ocaz, în rînd cu țărani, să-și pună într-o oarecare rînduială moșioara lui. La cea mai mică izbîndă, nenorocitul își recăpăta de obicei încrederea și prindea din nou curaj. Înaripat și plin de speranțe, se repezise pentru cîteva zile în capitala județului ca să încerce a cădea la învoială cu unul dintre principalii lui creditori. A treia zi după sosirea în oraș, se trezi cu starostele sătucului său, venit în goana mare, călare, cu barba pîrlită și fața plină de arsuri, să-i aducă vestea că „ieri, în amiaza mare, conacul a ars pînă în temelii și că în flăcări s-a prăpădit și conîța, numai copilașii au scăpat teferi”. O asemenea surpriză nici chiar Barașkov, care înghițise pînă atunci atîtea „hapuri” din partea sorții, n-o mai putuse suporta; cu mintea zdruncinată, se sfîrși peste o lună de zile, răpus de congestie cerebrală... Moșioara lui, văduvită de țărani, plecați care încotro să-și caute un rost în lume, fu vîndută la mezat; cît despre cele două fete, una de șase, cealaltă de șapte ani ele fură luate prin mărinimia lui Afanasi Ivanovici Toțki și încredințate - spre a fi crescute și educate — administratorului său de moșie, fost funcționar, neamț de origine și tată al unei familii numeroase. Curînd după aceea, cea mai mică dintre surorile orfane muri de tuse convulsivă, și astfel Nastia rămase singură. Toțki, care se afla pe atunci în străinătate, uitase complet de existența celor două fete. Trecuseră cam cinci ani, cînd, într-o zi, lui Afanasi Ivanovici îi veni în gînd să-și viziteze moșia, și cu acest prilej, în conacul său, printre copiii administratorului, îi atrase deodată atenția o fetiță fermecătoare, de vreo doisprezece ani, vîoaie, deșteaptă și care promitea să devină mai tîrziu o frumusețe rară; în privința asta, Afanasi Ivanovici avea un ochi ager și încercat. De data aceasta zăbovi la moșie doar cîteva zile, totuși avu grijă să dea dispozițiile cuvenite, în urma cărora în educația fetei interveniră oarecare schimbări; fu angajată o guvernantă elvețiană, femeie în vîrstă, respectabilă și cu multă experiență în domeniul educației alese a tinerelor fete și care, pe lîngă limba franceză, predă și diferite alte discipline. Instalată la conac, guvernanta se ocupă intens de educația micuței Nastia. După patru ani, perioada aceasta de educație multilaterală luă sfîrșit. Guvernanta plecă, iar pe Nastia, din înputernicirea lui Afanasi Ivanovici, a venit s-o ia o boieroaică, vecina domnului Toțki de lîngă o altă proprietate, situată într-o gubernie mai îndepărtată. Era o moșioara nu prea întinsă, cu o căsuță modestă de bîrne,

proaspăt construită și mobilată cu un gust deosebit. Unde mai pui că și sătucul purta un nume semnificativ — Otradnoie (îmbucurător, plăcut.). Moșiereasa a instalat-o pe Nastia în acest cămin tihnit și, cum era văduvă, fără copii, și locuia doar la o verstă depărtare de Otradnoie, veni și ea să stea acolo împreună cu Nastia, căreia i se dădură în serviciul ei o bătrână chelăreasă și o tânără, dar foarte pricepută, cameristă. În conacul de la Otradnoie, Nastia găsi instrumente muzicale, o bibliotecă frumoasă cu cărți instructive și romane sentimentale potrivite pentru o tânără fată, tablouri, stampe, creioane, pensule, culori, o foarte nostimă cățelușă, iar după două săptămîni descinse și Toțki... De atunci el îndrăgi în mod deosebit acest sătuc al său pierdut în mijlocul stepelor; vară de vară venea să petreacă acolo trei luni, și așa se scurseră vreo patru ani de viață tihnită, plină de farmec și fericire.

Dar iată că într-o zi — pe la începutul iernii, patru luni după ultima vizită a lui Afanasi Ivanovici la Otradnoie, unde, de data asta, nu zăbovise decît două săptămîni - se răspîndi zvonul sau, mai bine zis, ajunse la urechile Nastasiei Filippovna vestea că Afanasi Ivanovici ar avea de gînd să se însoare la Petersburg cu o tânără frumoasă și de neam, cu alte cuvinte e pe punctul de a face o partidă strălucită. Mai tîrziu, zvonul se dovedi a nu fi tocmai exact în toate amănuntele, căci fusese vorba doar de un proiect de căsătorie și încă foarte îndoielnic ca perspectivă de realizare. Și totuși, din clipa aceea, în firea Nastasiei Filippovna interveni o schimbare bruscă și cu totul neașteptată. Ea manifestă deodată o atît de aprigă hotărîre și spirit de inițiativă, încît vădi prin aceasta un caracter cu totul nebănuit. Fără să stea mult pe gînduri, părăsi brusc colțul ei tihnit de țară și, făcînd singură drumul pînă la Petersburg, apăru pe neașteptate la locuința lui Toțki. Revenindu-și din uluiala primului moment, acesta încercă s-o readucă la bunele sentimente, dar de la început chiar, se dovedi că în felul de a discuta cu ea totul trebuie schimbat: și limbajul, și tonul, și diapazonul vocii, și subiectele de conversație plăcută și elegantă pe care le folosisese cu atît succes pînă atunci, și logica argumentării - într-un cuvînt, absolut totul. În față-i ședea acum o altă femeie cu mult deosebită de aceea pe care o cunoscuse pînă atunci și pe care de abia cu cîteva luni în urmă, în luna iulie, o lăsase în cătunul Otradnoie.

Își dădu seama, în primul rînd, că această nouă femeie știe și înțelege extraordinar de multe lucruri - atît de multe, încît îl cuprindea uimirea: de unde putuse ea să capete atîtea cunoștințe și informații, să-și formeze idei precise asupra atîtor lucruri? (Să le fi acumulat oare din mica ei bibliotecă de domnișoară?) Dar nu numai atît: chiar și din punct de vedere juridic era foarte bine edificată asupra multor chestiuni și căpătase o cunoaștere temeinică dacă nu a lumii, cel puțin a felului cum se petrec unele lucruri în societate. În al doilea rînd, i se schimbase parcă și firea, caracterul. Nu mai era ființa aceea sfioasă, cu stări sufletești nedefinite, uneori plină de farmecul unei zburdălnicii și naivități adorabile, alteori tăcută și îngîndurată, mirată sau neîncrezătoare, înlăcrimată, cuprinsă de neliniști și neastîmpăr...

Nimic din toate astea: înaintea lui Toțki rîdea acum în hohote și-l săgeta cu împunsături și sarcasm veninos o făptură neașteptat de necunoscută, surprinzătoare și care îi mărturisi fără înconjur că n-a avut niciodată pentru dînsul decît cel mai profund dispreț, un dezgust mergînd

pînă la greață, simțăminte ce s-au născut în sufletul ei îndată după surpriza primului moment. Această femeie nouă îi declara verde-n față că de fapt puțin i-ar păsa dacă el s-ar însura chiar acum și cu oricine, dar că a venit anume să-l împiedice de la această căsătorie, și numai din răutate n-o să-l lase să se însoare, pentru că așa vrea ea și că, prin urmare, așa se va întîmpla, „fie chiar și numai pentru a-mi bate joc de tine în voie, pentru că, în sfîrșit, mi-a venit și mie rîndul să rîd”.

Așa cel puțin se exprimase ea, deși poate că nici n-a spus tot ce avea pe suflet. Și în timp ce Nastasia Filippovna cea nouă, cu un rîs batjocoritor, îi aruncă toate astea în obraz, Afanasi Ivanovici chibzuia în tăcere situația, încercînd să-și pună puțină ordine în gîndurile răvășite. Dar n-a fost chiar așa de ușor. I-au trebuit aproape două săptămîni ca, tot cumpănind și cîntărind, să găsească o soluție. În cele din urmă, hotărîrea fu luată. Fapt este că Afanasi Ivanovici număra pe atunci vreo cincizeci de ani, era un om cu greutate, care-și cîștigase de mult o poziție temeinică în societate. Preocupat în gradul cel mai înalt de mulțumirea lui personală, el ținea mai presus de toate la liniștea și confortul său, după cum se și cădea unui om atît de onorabil. Nici cea mai mică abatere, nici cea mai ușoară șovăială nu era de îngăduit în privința celor ce se statorniciseră de întreaga alcătuire a vieții, desăvîrșindu-se într-o formă atît de frumoasă. Pe de altă parte, experiența și deprinderea de a privi lucrurile mai adînc îl făcuseră curînd pe Toțki să se convingă că de data aceasta avea de-a face cu o ființă de la care te poți aștepta la orice, o ființă în stare nu numai să amenințe, dar și să acționeze, căci nimic, dar absolut nimic n-ar fi oprit-o să-și ducă amenințările la îndeplinire; era pornită, fără îndoială, să sfideze orice, să-și bată joc de toate și de toți și chiar de ea însăși, încît orice încercări de a o ispiti și cuminți s-ar fi dovedit zadarnice. Substratul izbucnirii sale ascundea, de bună seamă, resorturi nebănuite de cu totul altă natură, într-un haos sufletească total - deopotrivă protestul nesăbuit al unei inimi răzvrătită, o indignare romantică, Dumnezeu știe împotriva cui și pentru ce, un sentiment nepotolit de ură și dispreț depășind orice măsură — într-un cuvînt, ceva extrem de ridicol și de neconceput în rîndurile bunei societăți, și care pentru orice om onorabil, dacă i se întîmplă să intervină în viața lui, constituie o adevărată pedeapsă dumnezeiască, o calamitate. Bineînțeles că averea și relațiile lui Toțki îi permiteau oricînd să recurgă la o mică și foarte nevinovată ticăloșie care să-l scoată din încurcătură. Pe de altă parte, era limpede că din punct de vedere juridic, să zicem, Nastasia Filippovna nu-i putea pricinui aproape nici un prejudiciu; nici măcar un scandal mai mare n-ar fi reușit să stîrnească - atît de ușor putea fi oricînd făcută inofensivă. Dar toate acestea erau valabile numai în cazul cînd Nastasia Filippovna ar fi fost hotărîtă să procedeze ca orice altă femeie în situația ei și cum se procedează în general în asemenea cazuri, adică să nu forțeze prea mult nota. Și uite, tocmai aici i-au fost de mare folos lui Toțki perspicacitatea și ochiul lui ager, căci știuse să ghicească aproape fără greș că Nastasia Filippovna însăși își dă perfect de bine seama cît de neputincioasă este din punct de vedere juridic și că, de fapt, cu totul alt gînd încolțise în mintea-i și în ochii ei scînteietori... Disprețuind orice, pînă și propria sa persoană (trebuia multă perspicacitate și inteligență pentru a ghici în momentul acela că, de fapt, ea nu mai ținea de mult la propria-i persoană și pentru a-

Îl face pe el, scepticul și cinicul monden, să intuiască gravitatea acestei stări sufletești), Nastasia Filippovna era în stare să se piardă iremediabil și în chipul cel mai oribil, să apuce drumul Siberiei și al ocnei, numai pentru a avea satisfacția de a fi reușit să-și bată joc în voie de omul care-i inspirase o aversiune atât de inumană. Afanasi Ivanovici n-a încercat niciodată să ascundă că era cam laș din fire sau, mai bine zis, conservator în cel mai înalt grad. Prevenit, de pildă, că va fi omorât în timpul cununiei sau că i s-ar putea întâmpla altceva, foarte ridicol, indecent și potrivit conveniențelor sociale, el s-ar speria, dar nu atât de faptul că va fi omorât, rănit, însîngerat sau scuipat în obraz în public ș.a.m.d., ci că toate astea i se vor fi întâmplat într-un chip atât de nefiresc și dezagreabil. Or, comportarea Nastasiei Filippovna îi prevestea tocmai așa ceva, cu toate că ea nu spusese încă nimic; el însă își dădea bine seama că ea îl studiase și-l cunoștea atât de bine, încât va ști cum să-l lovească. Și întrucât căsătoria vizată nu era decât un simplu proiect, Afanasi Ivanovici se resemna și cedă în fața Nastasiei Filippovna.

Hotărîrea lui a fost influențată și de o altă împrejurare: era greu să-și închipuie cineva cît de puțin semăna, ca înfățișare, această nouă Nastasia Filippovna cu cea dinainte. Pînă atunci părăsise doar o fetiță foarte drăguță, iar acum... Toțki nu-și putu ierta multă vreme faptul că în toți acești patru ani nu știuse să vadă ceea ce părea atât de evident, ba și frapant cîteodată. E drept că aici conta mult și împrejurarea că cele două profiluri ale ei, și cel fizic, și spiritual suferiseră între timp o transformare adîncă. El își amintea, de altfel, că și înainte se-ntîmpla uneori să-i vină gînduri stranii cînd se uita, de pildă, în ochii ei: o întunecime profundă și misterioasă se cerea pătrunsă în adîncul lor ca o enigmă. În ultimii doi ani, Afanasi Ivanovici rămînea deseori surprins de schimbarea ce se produsese la Nastasia Filippovna; devenea tot mai palidă și - lucru ciudat - această paloare o făcea parcă și mai frumoasă. Ca toți craii care și-au făcut de cap în voie, ducînd o viață destrăbălată, Toțki tratase la început cu multă ușurință cucerirea lesnicioasă a acestui suflet inocent; dar în ultima vreme se văzu nevoit să-și pună de mai multe ori întrebarea dacă nu greșise judecînd-o astfel pe Nastasia Filippovna. În tot cazul, încă din primăvara dinainte, hotărîse în sinea lui s-o mărite cît mai curînd cu vreun domn așezat și cumsecade, cu slujba într-o altă gubernie, bineînțeles asigurîndu-i o dotă frumoasă. (O, ce crunt și cu cîtă satisfacție își bătea joc de toate astea Nastasia Filippovna!). Dar acum, ispitit de noutatea descoperirii sale, Afanasi Ivanovici se gîndi c-ar putea s-o exploateze din nou pe această femeie. Se hotărî deci s-o instaleze la Petersburg, înconjurînd-o cu bogăție și confort. Dacă nu i-a mers într-un anumit fel, de ce n-ar încerca să-și realizeze scopul și pe altă cale: Nastasia Filippovna, etalată ca o curtezană de lux, putea să-i satisfacă oricînd orgoliul de cuceritor într-un anumit cerc de cunoscuți.

Trecură cinci ani de viață în Petersburg și, cum era și firesc, în acest răstimp, multe lucruri se limpeziră de la sine. Situația lui Afanasi Ivanovici nu era deloc de invidiat; partea cea mai proastă era că o dată intrată frica în el, i-a fost cu neputință să scape de acest simțămînt. Se temea, fără să știe de ce anume, se temea pur și simplu de Nastasia Filippovna. Într-o vreme, în primii doi ani, își închipuise că Nastasia Filippovna ar fi vrut ca el s-o ia în căsătorie, și dacă tăcea, era numai dintr-un exagerat orgoliu,

așteptînd cu perseverență să facă el primul propunerea. Pretenția ar fi fost nelalocul ei; Afanasi Ivanovici își încrețea plictisit fruntea și rămînea îndelung adîncit în gînduri grele. Spre marca și oarecum neplăcuta lui surprindere (ciudățenie a inimii omenеști!), avu prilejul să se convingă într-o zi că o eventuală cerere în căsătorie ar întîmpina un refuz categoric din partea Nastasiei Filippovna. Multă vreme n-a fost în stare să înțeleagă. O singură explicație îi părea plauzibilă: mîndria acestei femei „jignite și prăpăstioase” mergea pînă acolo, încît ar fi preferat să piardă pînă și situația cea mai strălucită, numai ca să-și poată arăta o dată mai mult disprețul printr-un refuz. Din nefericire pentru el, Nastasia Filippovna apucase între timp să aibă asupra-i un ascendent din ce în ce mai mare. Nici cele mai mari avantaje n-ar fi reușit s-o ademenească și cu toate că acceptase confortul care-i fusese oferit, continua să ducă o viață foarte modestă și în cei cinci ani care se scurseseră nu-și adunase aproape nici un fel de economii. În dorința lui de a rupe aceste lanțuri, Afanasi Ivanovici se gîndi să recurgă la un mijloc destul de ingenios: pe nesimțite, cu multă iscusință, o supuse unei acțiuni de continuă seducție cu ajutorul dibaci a fel de fel de cuceritori irezistibili; dar nici unul dintre acești bărbați ideali: prinți, husari, secretari de legație, poeți, romancieri și chiar socialiști — nici unul nu produse asupra Nastasiei Filippovna nici cea mai mică impresie, ca și cum avea o piatră în loc de inimă și sentimentele-i secaseră pentru totdeauna. Trăind destul de retrasă, își petrecea vremea citind, chiar studiind, făcînd muzică. Relațiile ei erau restrînse: o vizitau mereu cîteva văduve de funcționari sărace și caraghioase, două actrițe și niște femei bătrîne; ținea mult la familia numeroasă a unui învățător respectabil, în a cărui casă era primită cu multă dragoste și căldură sufletească. Seara, de cele mai multe ori, se adunau la ea cinci-șase cunoscuți, dintre care aproape nelipsit era și Toțki. De curînd fusese introdus în societatea Nastasiei Filippovna, ce-i drept nu fără greutate, și generalul Epancin. În același timp, absolut fără nici o dificultate și simplu de tot, se introduse printre cunoștințele ei și un tînăr funcționar, pe nume Ferdîșcenko, un fel de măscărici ordinar și obraznic, care făcea pe spiritualul și umbla ahtiat după băutură. Venea din cînd în cînd și un tînăr tăcut și cam ciudat, pe nume Ptițîn, modest, punctual, îngrijit îmbrăcat, care se ridicase dintr-un mediu de oameni săraci și devenise cămătar. Apăru, în sfîrșit, în casa ei și Gavriila Ardalionovici... în cele din urmă, Nastasia Filippovna căpătă o faimă ciudată: toată lumea vorbea despre frumusețea ei și atîta tot; nimeni nu putea să se laude cu vreo favoare, nimeni nu putea să povestească ceva compromițător pe seama ei. O asemenea reputație, cultura, inteligența sclipitoare și manierele alese ale Nastasiei Filippovna îl întăriră definitiv pe Afanasi Ivanovici în urmărirea unui anumit plan pe care și-l propusese mai de mult. Era exact momentul cînd în toată istoria aceasta interveni energic, luînd parte foarte activă, și generalul Epancin. Adresîndu-i-se atît de amabil lui Ivan Feodorovici pentru a-i cere sfatul prietenesc cu privire la una dintre fiicele sale, Toțki socoti de a sa datorie să-i mărturisească deschis și sincer totul. În același timp, declară categoric că este decis să nu dea înapoi și, la nevoie, să recurgă *la orice* mijloc pentru a-și cîștiga libertatea; că nu s-ar liniști nici chiar dacă Nastasia Filippovna din proprie inițiativă i-ar oferi libertatea deplină de acțiune; că nu l-ar satisface nici un fel de promisiuni verbale și are nevoie de garanții depline și concrete. Se

înțelesesă să acționeze împreună. Hotărîră mai întîi să recurgă la mijloacele cele mai blînde, apelînd mai ales „la coardele sensibile ale inimii”. Se duseră împreună la Nastasia Filippovna și Toțki începu prin a-i mărturisi sincer și fără înconjur toată grozăvia situației insuportabile în care se afla; se recunoscă vinovat de răul pe care i-l pricinuisă, dar îi spuse deschis că nu-și regretă fapta inițială, deoarece este un afemeiat înrăit și incapabil să reziste tentațiilor, dar că acum vrea să se însoare și că soarta acestei căsătorii distinse din lumea bună se afla în mîinile Nastasiei Filippovna; că, într-un cuvînt, aștepta totul de la inima ei generoasă. Apoi luă cuvîntul generalul Epancin în calitatea lui de părinte; vorbi cu mult bun-simț, evitînd sentimentalismele, și se mărgini să spună doar atît, că recunoaște dreptul ei de a hotărî soarta lui Afanasi Ivanovici; cu un aer de supremă resemnare și încredere arată apoi că fericirea uneia dintre fiicele sale, ba poate și a celorlalte două, depindea acum de hotărîrea pe care o va lua Nastasia Filippovna. La întrebarea acesteia „ce anume vor de la dînsa”, Toțki răspunse cu aceeași sinceritate, mărturisindu-i că fusese atît de speriat cu cinci ani în urmă, încît nu-și mai poate recăpăta liniștea decît în cazul cînd Nastasia Filippovna ar contracta o căsătorie. Se grăbi să adauge îndată că, din partea lui, o asemenea dorință ar fi desigur absurdă dacă ar fi lipsită de anumite temeiuri. Remarcase personal și de altfel aflate cu precizie că un tînăr dintr-o familie onorabilă, anume Gavrilă Ardalionovici Ivolghin, pe care dînsa îl cunoaște, și care o vizitează din cînd în cînd, este îndrăgostit cu patimă de ea, și că, fără îndoială, și-ar da bucuros jumătate din viață pentru a-i cîștiga simpatia. Gavrilă Ardalionovici îi făcuse personal această destăinuire din toată inima-i tînără și curată, ca unui prieten, și că despre acest lucru știe și Ivan Feodorovici, protectorul lui. În sfîrșit, dacă el, Afanasi Ivanovici, nu se înșală, Nastasia Filippovna a aflat mai de mult despre dragostea acestui tînăr și că personal a avut impresia că este înclinată să-l încurajeze. De bună seamă, lui, mai mult ca oricui, îi vine greu să-i vorbească despre toate acestea. Dar dacă Nastasia Filippovna ar admite totuși că el, Toțki, în afară de dorința egoistă de a-și asigura propria fericire, este animat în același timp și de dorința de a o ajuta măcar cît de cît, ar înțelege că de mult i se pare cam ciudată, ba chiar nefirească viața aceasta solitară în care se complăce; că toate astea nu sînt decît o rătăcire, un marasm păgubitor, o totală neîncredere în reînnoirea vieții, care, în dragoste și în familie, ar putea renaște așa de frumoasă, căpătînd astfel un alt țel; că ceea ce face ea e o irosire zadarnică a unor aptitudini deosebit de strălucite poate, o refugiere autoadmirativă în propria-i tristețe, într-un cuvînt, un fel de romantism nevrednic nici de înțelepciunea și nici de inima generoasă a Nastasiei Filippovna. Repetînd încă o dată că mai greu decît pentru oricare altul îi vine lui să vorbească în această chestiune delicată, încheie exprimîndu-și speranța că Nastasia Filippovna nu-i va răspunde prin dispreț, dacă, din dorința sinceră de a-i asigura viitorul, el îi va oferi suma de șaptezeci și cinci de mii de ruble. Mai adăugă, pentru a fi mai lămurit, că suma aceasta a și fost prevăzută pe numele ei în testamentul său; nu era deci vorba de vreo despăgubire... și, în sfîrșit, pentru ce să nu admită, și în felul acesta să-i ierte o dorință atît de firească - de a-și împăca întrucîtva conștiința etc, etc., adică tot ce se spune de obicei în asemenea cazuri. Afanasi Ivanovici perora mult și cu mare elocință, strecurînd în treacăt afirmația

deosebit de semnificativă că, în privința acestor șaptezeci și cinci de mii, pomeniște pentru prima dată acum, și nimeni altul, nici măcar Ivan Feodorovici, care e aici de față, n-a știut nimic despre asta; într-un cuvânt, nu știe *nimeni*.

Răspunsul Nastasiei Filippovna îi uimi pe cei doi prieteni.

În comportarea ei nu numai că nu se manifestă nici urmă ironia de altădată, de vrăjmășie și ură, nimic din ceea ce ar fi semănat cu acel hohot batjocoritor la a cărui simplă amintire pe Toțki îl și treceau fiorii, ci, dimpotrivă, părea că este încântată că poate să stea de vorbă în sfârșit cu cineva, prietenește și cu inima deschisă. Mărturisi că de multă vreme dorea să ceară un sfat prietenesc, dar că numai mândria o împiedicase s-o facă; acum însă, când gheața a fost ruptă, totul se schimbă și e bucuroasă de prilejul care i se oferă. Cu un zîmbet trist la început, apoi, înviorată și rîzînd voios, declară că, în orice caz, nici nu mai poate fi vorba de furtuna de altădată; i se schimbase de mult felul de a privi unele lucruri și, dacă inima ei nu se schimbase în privința aceasta, ea a trebuit totuși să înțeleagă și să le accepte, resemnîndu-se în fața faptelor împlinite; o dată făcut, un lucru rămîne făcut, ce a fost a fost; de aceea i se pare chiar ciudat că Afanasi Ivanovici continuă să fie speriat. Apoi se întoarse către Ivan Feodorovici și, pe un ton de respect deosebit, îi spuse că auzise de mult numai lucruri bune despre fiicele lui și că avea pentru ele o considerație sinceră și profundă. Numai gîndul că le-ar putea fi de oarecare folos o umplea de mîndrie și fericire. E adevărat că acum îi este greu, se simte foarte deprimată și o copleșește „urîtul”. Afanasi Ivanovici îi ghicise gîndurile; ar fi vrut să renască, dacă nu în dragoste, cel puțin în familie să-și găsească un scop nou în viață; dar în ce-l privește pe Gavrilă Ardalionovici, nu putea spune mare lucru. Se pare, într-adevăr, că el o iubește; ea însăși simțea că ar putea să-l iubească la rîndu-i, dacă ar fi sigură de trăinicia afecțiunii lui; dar el e atît de tînăr, chiar dacă s-ar presupune că e sincer; de aceea îi vine greu să se hotărască. Îi place mai ales că el muncește și se zbate să-și întrețină singur familia. Aude despre el că e un om energic, mîndru și întreprinzător, că vrea să facă neapărat carieră, să răzbată. Mai știa că Nina Aleksandrovna Ivolghina, mama lui Gavrilă Ardalionovici, este o femeie admirabilă și demnă de tot respectul; că Varvara Ardalionovna, sora lui, e o fată cu însușiri frumoase și foarte energică; Ptițîn i-a vorbit mult de dînsa. După cît i se spusese, ele suportau cu mult curaj loviturile sorții; ar fi vrut să le cunoască, dar se pune întrebarea dacă ele ar primi-o bucuros în familia lor. În general, n-ar avea obiecții împotriva unei eventuale căsătorii cu acest tînăr, dar chestiunea trebuie bine cîntărită; de aceea roagă să nu fie zorită. Cît despre cele șaptezeci și cinci de mii - Afanasi Ivanovici n-are de ce să se simtă stingherit. Ea cunoaște valoarea banului și, fără îndoială, va primi suma oferită. Îi este recunoscătoare lui Afanasi Ivanovici pentru delicatețea de a nu-i fi pomenit despre asta nu numai lui Gavrilă Ardalionovici, ci și generalului; părerea ei este însă că n-are nici un rost să i se ascundă tînărului acest fapt. Ea n-are nimic de ascuns și nici de ce să-i fie rușine pentru banii aceștia. În tot cazul, nu se gîndește să ceară iertare nimănui și vrea să se știe acest lucru. De altfel, nici nu s-ar mărita cu Gavrilă Ardalionovici înainte de a se fi convins că atît el, cît și toți ai lui nu mai păstrează nici o rezervă în privința ei. La urma urmei, trebuie să știe o dată

pentru totdeauna că ea nu se consideră deloc vinovată și ar fi fost mai bine ca Ardalionovici să afle în ce condiții a stat ea în acești cinci ani la Petersburg, care au fost adevăratele raporturi între ea și Afanasi Ivanovici în tot timpul acesta și ce avere a putut să-și agonisească. Și, în sfârșit, chiar dacă ea acceptă acum acesta sumă de bani, e bine să se știe că o primește nu ca un preț al dezonoarei suferite ca tânără fată, pentru care ea n-avea nici o vină, ci numai cu titlul de despăgubire pentru viața ei distrusă.

Spre sfârșit, Nastasia Filippovna vorbi chiar cu atîta înflăcărare și surescitare despre toate astea (ceea ce, de altfel, era și firesc), încît generalul se declară foarte mulțumit, socotind afacerea ca și încheiată. Toțki însă, care nici pînă acum nu se putuse elibera de sub teroarea spaimei inițiale, nu prea era dispus să creadă și mult timp se temu să nu-i fi jucat vreo nouă festă. Tratatulele începură totuși; speranța pe care cei doi prieteni își întemeiaseră manevra, și anume posibilitatea unei afecțiuni din partea Nastasiei Filippovna pentru Ganea, părea să prindă consistență, încît pînă și Afanasi Ivanovici începea uneori să spere în posibilitatea unui succes. Între timp, Nastasia Filippovna avu o scurtă explicație cu Ganea; cuvinte se rostiră foarte puține, ca și cum toată discuția aceasta era extrem de penibilă pentru pudoarea tinerei femei. Îngăduindu-i lui Gavrilă Ardalionovici s-o iubească, ea declară ferm și categoric că nu voia să fie cu nimic legată pînă la căsătorie (dacă această căsătorie va avea loc!) și că își rezervă dreptul de a spune „nu” chiar și în ultimul moment; de același drept dispune și Ganea. Curînd și cu totul întîmplător, Ganea avu prilejul să se convingă că Nastasia Filippovna aflase deja pînă-n amănunt că familia lui nu o vede cu ochi buni și se opune acestei căsătorii și că din pricina aceasta se iscaseră și neînțelegeri în casa lor; ea nu-i pomenise nimic, cu toate că el se aștepta în fiecare zi să se deschidă vorba despre asta. S-ar putea, de altfel, da și alte amănunte cu privire la complicațiile ivite în legătură cu acest proiect de căsătorie și tratativele ce s-au dus, dar mă tem că și așa am anticipat prea mult, mai ales că unele fapte despre care se vehiculau diferite zvonuri apăreau încă într-o formă destul de vagă și de confuză. Așa, de pildă, se spunea că Toțki ar fi aflat de undeva cum că Nastasia Filippovna stabilise relații secrete, și a căror natură nu era deloc limpede, cu domnișoarele Epancin fără știrea părinților lor — ceea ce părea cu totul neverosimil. În schimb, un alt zvon, foarte plauzibil de altfel, era prevestitor de atîtea primejdii, încît Toțki nu putea să nu țină seama de el și era îngrozit ca în fața unui coșmar. Auzise ca lucru absolut cert că Nastasia Filippovna știa prea bine motivul pentru care Ganea se însoară cu ea: că-l interesează numai banii, că Ganea avea un suflet meschin, lacom, violent, invidios și că e stăpînit de un orgoliu fără margini, aproape monstruos; că deși pînă atunci urmărise cu toată patima s-o cucerească pe Nastasia Filippovna, acum însă, cînd cei doi prieteni își propuseră să speculeze această pasiune tot mai puternică în folosul lor printr-un tîrg, în care Nastasia Filippovna devenise obiect al negocierilor spre a-i fi vîndută ca soție legitimă, Ganea ar fi început s-o urască, detestînd-o ca pe un coșmar. În sufletul lui își făcură loc, într-un amestec ciudat, pasiunea și ura, și cu toate că după amarnice ezitări, consimți în cele din urmă să se însoare cu această „femeie ticăloasă”, în sinea lui jură să se răzbune crunt și „să-i vină de hac”, mai tîrziu, cum s-ar fi exprimat, chipurile, el însuși. Se

zice că Nastasia Filippovna știa foarte bine toate acestea și uneltea, la rîndu-i, ceva pe ascuns. Toate acestea îl îngroziră într-așa hal pe Afanasi Ivanovici, încît nu îndrăzni să-și împărtășească teama nici măcar generalului Epancin. Totuși, erau momente cînd Toțki, ca toți oamenii slabi din fire, prindea curaj și-și recăpăta ușor încrederea; așa, de pildă, a fost o mare ușurare pentru dînsul cînd Nastasia Filippovna le făgădui în sfîrșit celor doi prieteni să dea un răspuns hotărît în seara zilei ei de naștere. Dar zvonul cel mai ciudat și cel mai de necrezut a fost acela care-l privea personal pe respectabilul Ivan Feodorovici, zvon care, din nefericire, părea să se adeverească pe zi ce trece tot mai mult.

La prima vedere, s-ar fi zis că e o absurditate, cea mai năstrușnică născocire. Era greu de crezut că Ivan Feodorovici, pe povîrnișul unei vîrste respectabile, cu înțelepciunea lui admirabilă și cunoașterea temeinică a vieții ș.a.m.d., s-ar putea aprinde după Nastasia Filippovna și încă într-un asemenea hal, zice-se, încît capriciul acesta devenise un fel de patimă. Pe ce anume conta el în cazul acesta era greu de spus; poate chiar pe concursul lui Ganea. În orice caz, Toțki avea oarecare bănuieli în această privință; bănuia că între general și secretarul lui intervenise o învoială tacită, cum se întîmplă între oamenii care se înțeleg dintr-o privire. Știut este de altfel că, pradă unei mari pasiuni, bărbatul, mai ales la o vîrstă mai înaintată, devine orb cu desăvîrșire și este gata să nutrească speranță chiar și acolo unde ea nici n-ar putea exista; mai mult, își pierde judecata și se poartă ca un băiețandru, chiar dacă din fire ar fi omul cel mai ponderat și cu scaun la cap. Se mai vorbea că, pentru aniversarea nașterii Nastasiei Filippovna, generalul i-a pregătit în dar un superb șirag de perle, care-l costase o sumă fabuloasă și pe care punea mult preț, deși nu ignora faptul că Nastasia Filippovna nu era o femeie interesată. Încă din ajunul zilei cînd urma să ofere cadoul, era ca într-o febră, străduindu-se cu abilitate să nu se trădeze. La urechile generăleseii însă a și ajuns zvonul despre mărgăritare. E drept că ea se cam obișnuise cu înclinația spre frivolitate a soțului ei, dar un asemenea pas nu putea fi trecut cu vederea; zvonurile despre șiragul de mărgăritare începură s-o obsedeze. Generalul, la rîndul său, prinsese și el de veste la timp; oarecare aluzii făcute în ajun îi atraseră luarea-aminte; presimțea o explicație serioasă pe care ar fi vrut s-o evite. Iată pentru ce, în dimineața aceea în care începe povestea noastră, el nu era deloc dispus să ia dejunul în sînul familiei. Chiar înainte de vizita prințului, își propusese să se eschiveze de la masă, pretextînd o afacere oarecare și să plece de acasă, evitînd astfel o discuție nedorită cu familia. Ar fi vrut să cîștige măcar o singură zi, dar mai cu seamă să-și asigure libertatea, fără umbră de sîcîială, pentru seara aceea. Și deodată - nici că se putea mai nimerit - se pomeni cu acest prinț. „Chiar Dumnezeu mi l-a trimis!” își zise generalul în gînd, pășind în salonașul soției sale.

V

Lizaveta Prokofievna era mîndră de originea ei. Vă închipuiți așadar ce a simțit cînd pe neașteptate, fără nici un fel de menajamente, i se spuse că ultimul reprezentant al neamului ei, acel prinț Mîșkin, de care parcă mai auzise vorbindu-se, nu era decît un sărman idiot și aproape cerșetor, gata să primească de pomană. Tocmai pe efectele acestei știri

conta generalul, sperînd că va stîrni atîta senzație, încît toate celelalte să rămîna deocamdată uitate.

De obicei, în fața unor împrejurări și situații dificile, Lizaveta Prokofievna rămînea cu ochii holbați, puțin aplecată pe spate, cu privirea ațintită în gol, fără să rostească un cuvînt. Era o femeie de statură înaltă și cam de o seamă cu soțul ei; părul, de culoare închisă, încă destul de des, începuse să încărunțească vizibil; era cam uscățivă și avea nasul puțin coroiat, obrații galbeni și supti, buze subțiri. Deși înaltă, fruntea îi era îngustă, iar ochii cenușii, destul de mari, căpătau uneori expresia cea mai neașteptată. Avusese cîndva naivitatea să creadă că privirea ei are ceva neobișnuit, de mare efect, și a rămas pentru totdeauna cu convingerea aceasta nestrămutată.

— Să-l primesc, zici? Să-l primesc chiar acum? Și, rotindu-și ochii, generăleasa îi aținti aprig asupra lui Ivan Feodorovici, care nu-și afla locul.

- O, în privința asta nici o grijă, nu-i nevoie de nici un fel de ceremonie, draga mea, bineînțeles numai dacă vrei să-l vezi, se grăbi să explice generalul. E ca un copil, și încă un copil care-ți face milă; suferă de o boală cu crize, vine din Elveția, a sosit adineauri, direct de la gară; e îmbrăcat cam straniu, într-un fel de haine nemțești, și n-are o lețcaie, literalmente nici un ban, aproape să plîngă. I-am dat douăzeci și cinci de ruble și vreau să-i găsesc un loc de conțopist în cancelaria noastră. Iar pe voi, *mesdames*, vă rog să-i dați ceva de mîncare, căci se pare că-i e și foame...

— Mă uimești, reluă pe același ton generăleasa; i-e foame și suferă de o boală cu crize? Ce fel de boală și ce fel de crize?

- O! nici o grijă, crizele nu-i revin chiar așa de des; de altfel e aproape ca un copil, deși pare să știe ceva carte, e instruit. Voiam să vă rog, *mesdames*, să-l supuneți la un examen, adăugă generalul, adresîndu-se din nou fiicelor lui; oricum, n-ar fi rău să aflu ce aptitudini are.

- La un e-xa-men? repetă tăgănat generăleasa și, uluită la culme, începu din nou să-și rotească ochii de la cele trei fete la bărbatu-său și invers.

- Ah! draga mea, n-o lua chiar așa... de altfel, cum vrei tu, am socotit că ar fi cazul să-l primim bine, cu ospitalitate, și să-l introducem în casa noastră, făcînd prin asta o faptă bună.

— Să-l introducem în casa noastră? Tocmai din Elveția?!

- Elveția n-ar fi o piedică. Dar, repet, fă cum vrei. Am insistat, în primul rînd, pentru că purtați același nume de familie și, cine știe, poate că sînteți chiar rude, în al doilea rînd, pentru că sărmanul nu știe nici măcar unde să se aciuiască. Mi-am închipuit că, fiind vorba de un om din familia noastră, vei dori, totuși, să-l cunoști.

- Firește, *muman*, mai ales că nu-i nevoie de nici un fel de ceremonie; și apoi omul vine de la drum, i-o fi foame, de ce să nu-l ospătăm; n-ai auzit că n-are unde să se ducă? interveni fiica cea mare, Aleksandra.

— Și unde mai pui că e atît de copilăros, v-am spus doar, bun să se joace de-a v-ați ascunselea.

— De-a v-ați ascunselea? Cum vine asta?

— Ah, *manian*, nu te mai preface atît, interveni cu ciudă Aglaia.

Sora cea mijlocie, Adelaida, fire veselă și hazlie, nu mai putu să reziste și izbucni în rîs.

— Cheamă-l, *papa*, nu vezi că *maman* este de acord, hotărî Aglaia. Generalul sună și porunci să fie introdus prințul.

— Dar cu o condiție: să i se lege neapărat un șervet la gît cînd se va așeza la masă, declară generăleasa. Să fie chemat Feodor sau Mavra... să stea la spatele lui și să-l supravegheze cînd mănîncă. E liniștit cel puțin? Nu face gesturi dezordonate?

— Dimpotrivă, e chiar foarte bine crescut, are maniere alese. Cam simplu uneori... Dar iată-l că vine! Dați-mi voie să vi-l prezint pe ultimul descendent al familiei sale, prințul Mîșkin, poartă același nume, ba poate chiar ne este și rudă; luați-l sub oblăduirea voastră. Toată lumea va trece acum să ia micul dejun, prințe, de aceea te rog să ne faci cinstea... Pe mine însă mă scuzați, am cam întîrziat și trebuie să mă grăbesc...

— Știm noi unde te grăbești dumneata, rosti cu o mină gravă generăleasa.

— Mă grăbesc, mă grăbesc, draga mea, sînt în întîrziere! Vă recomand, *mesdames*, să-i dați albumele voastre să vă scrie ceva, veți vedea ce talent extraordinar de caligraf are! Adineauri, la mine în birou, mi-a scris cu caractere vechi „Egumenul Pafnutie și-a pus iscălitura"... Ei, la revedere.

— Pafnutie? Egumen? la stai, stai puțin, încotro fugi și ce-i cu Pafnutie? strigă generăleasa cu vădit necaz și neliniște în glas, încercînd să-l oprească pe bărbatu-său care o luase aproape la fugă.

— Da, da, draga mea, a existat pe vremuri un egumen cu acest nume... dar trebuie să ajung cît mai repede la conte, mă așteaptă de mult, chiar el m-a chemat... La revedere, prințe!

Și generalul se făcu nevăzut.

— Știu cu ce fel de conte! spuse tăios Lizaveta Prokofievna și. enervată, își îndreptă privirea asupra prințului. Despre ce vorbeam? se strădui ea să-și aducă aminte, plină de năduf. Ei, asta-i bună! A da, ce-i cu egumenul?

— *Maman*, o dojeni Alcksandra, iar Aglaia bătu chiar din picior.

— Lasă-mă să vorbesc, Aleksandra Ivanovna, replică aspru generăleasa, vreau și eu să știu. la loc aici, prințe, în fotoliul acesta, în fața mea, nu acela, uite aici, la soare, la lumină, ca să-ți pot vedea fața. Ei bine, despre ce fel de egumen e vorba?

— Egumenul Pafnutie, răspunse prințul serios și grav.

— Pafnutie? E interesant; ei bine, și ce-i cu el? Generăleasa întreba scurt, cu un glas tăios și nerăbdător, fără a-l slăbi pe prinț cu privirea, iar în timp ce acesta explica, ea dădea mereu din cap după fiecare vorbă a lui.

— Egumenul Pafnutie a trăit în secolul al paisprezecelea, începu prințul, era starețul unei sihăstrie de pe Volga, în ținutul care se numește astăzi Kostroma. Era cunoscut prin viața lui de sfînt; umblase în solie la Hoardă, ajungînd la rînduirea unor treburi din acea vreme, prilej cu care își pusese iscălitura pe un document. Mi-a căzut în mîină un facsimil după această semnătură și, fiindcă mi-a plăcut grozav scrierea, am studiat și am deprins-o. Adineauri, generalul, supunîndu-mă la o probă de caligrafie, pentru a-și da seama dacă poate să-mi facă rost de o slujbă, am scris mai multe fraze cu caractere diferite și, printre ele, am reprodus-o și pe asta cu „Egumenul Pafnutie și-a pus iscălitura". Generalului i-a plăcut mult și de aceea și-a adus aminte de ea.

— Aglaie, spuse generăleasa, ține minte: Pafnutie sau, mai bine, notează-ți, altminteri sînt sigură că o să uit. Dar crezusem că e vorba de ceva mai interesant. Și unde-i iscălitura?

— A rămas, cred, în cabinetul generalului, pe masă.

— Trimiteți pe cineva s-o caute și să mi-o aducă numaidecît.

— Dacă doriți, pot s-o mai scriu o dată.

— Desigur, *maman*, interveni Aleksandra, iar acum ar fi mai bine să ne așezăm la masă, ni s-a făcut foame.

— Bună idee, aprobă generăleasa. Să mergem, prințe; ți-e foame tare?

— Da, acum mi-e cam foame, și vă sînt foarte recunoscător.

— E foarte bine că ești politicos, și observ că nu ești deloc așa de... original, cum au binevoit să mi te recomande. Vino. Ia loc aici, în fața mea, îl pofti ea grijuliu cînd ajunseră în sufragerie.

- Vreau să te văd mai bine. Aleksandro, Adelaido, aveți grijă de prinț. Nu-i așa că nu-i chiar atît de... bolnav? Poate că nici de șervet nu-i nevoie... Îți legau șervet la gît, prințe, cînd stăteai la masă?

- Înainte vreme, în copilărie, cînd aveam vreo șapte ani, mi se pare că-mi legau, dar acum iau șervetul și mi-l desfac pe genunchi cînd m-așez la masă.

- Așa și trebuie. Dar crizele?

- Crizele? repetă prințul puțin mirat. Acum mi se întîmplă destul de rar să am crize. De altfel, nu știu nici eu; după cum mi s-a spus, clima de aici n-o să-mi priască.

- Ascultați-l ce bine vorbește, observă generăleasa, adresîndu-se fiicelor ei și continuînd să dea din cap după fiecare cuvînt al prințului, nici nu mă așteptam. Vasăzică, n-a fost decît o flecăreală, ca de obicei, și nimic adevărat. Ospătează-te, prințe, și povestește-ne despre dumneata; unde te-ai născut, unde ai crescut și ce ai învățat? Vreau să știu tot ce te privește; mă interesează nespus.

Prințul mulțumi și, mîncînd cu multă poftă, reîncepu povestirea pe care o mai spusese de cîteva ori în dimineața aceea. Generăleasa părea din ce în ce mai mulțumită. Cele trei fete ascultau și ele destul de atente. Încercară apoi să reconstituie din memorie vechimea neamului lor, în speranța că vor găsi o spiță comună. Prințul se dovedi a-și cunoaște destul de bine genealogia; pînă la urmă însă, oricît s-au străduit, nu s-a putut stabili aproape nici un fel de legătură de rudenie între el și generăleasa. Doar niște strămoși și niște străbunice de-ale lor dacă mai puteau fi socotiți rude de departe. Această conversație aridă părea să-i fi fost pe plac îndeosebi generălesei care, oricît de mare i-a fost dorința, niciodată pînă atunci n-a dat peste un interlocutor dornic s-o asculte vorbind despre arborele genealogic; iată de ce se sculă de la masă neobișnuit de înviorată.

- Acum să trecem cu toții în colțișorul nostru preferat, spuse ea, acolo să ni se aducă și cafeaua. Avem o odaie comună, îi explică ca prințului pe cînd ieșeau din sufragerie, propriu-zis e micul meu salonaș, unde ne adunăm ori de cîte ori sîntem singure, unde ne îndeletnicim fiecare cu treburile noastre. Aleksandra, fiica mea mai mare, cîntă la pian, citește sau brodează; Adelaida pictează peisaje și portrete (numai că nu le mai isprăvește niciodată), iar Aglaia își omoară timpul, fără să facă nimic.

Nici eu nu prea am de făcut mare lucru; de orice m-aş apuca, nu-mi reuşeşte şi pace. Uite că am ajuns; ia loc, prinţe, aici, lângă şemineu, şi povesteşte-ne. Vreau să ştiu cum te pricepi să povesteşti ceva. Vreau să mă lămuresc deplin în privinţa dumitale şi, când mă voi întâlni cu prinţesa Belokonskaia, îi voi povesti bătrînei totul despre dumneata. Vreau să te cunoască cu toţii. Haide, începe.

- Nu ți se pare, *maman*, că e foarte greu să povestești așa, la comandă, obiectă Adelaida, care între timp își aranjase șevaletul, își luase pensulele și paleta și se apucase să picteze același peisaj, început de multă vreme, pe care-l copia după o stampă.

Aleksandra și Aglaia se așezară amîndouă pe o canapea și, încrucișîndu-și brațele, se pregătiră să asculte conversația. Prințul observă că toată lumea îl privește cu o atenție deosebită.

- O vorbă n-aș scoate, dacă mi s-ar porunci în felul acesta, adăugă și Aglaia.

- Dar de ce? Ce mare lucru? De ce, adică, n-ar povesti? Ce, n-are limbă? Vreau să ştiu cum vorbeşte. Ei bine, spune ceva. Povesteşte-ne cum ți-a plăcut Elveția, prima impresia a dumitale. O să vedeți că începe îndată și încă foarte frumos.

- Impresia a fost puternică... începu prințul.

- Vedeți, vedeți, se agită nerăbdătoare Lizaveta Prokofievna, adresîndu-se fiicelor ei, v-am spus că o să înceapă.

- Dar lasă-l acum cel puțin să vorbească, *maman*, o opri Aleksandra. Prințul acesta e mai curînd un impostor decît un idiot, șopti ea la urechea Aglaiei.

- Și pe mine mă bate gîndul, îl suspectez mereu, răspunse Aglaia. Ce urît din partea lui că se pretează la un asemenea joc. Ce o fi urmărind oare? Să ne cîştige simpatia?

- Prima impresie a fost foarte puternică, repetă prințul. Cînd m-au dus din Rusia în străinătate, trecînd prin diferite orașe nemțești, priveam în jur și, țin minte, nu întrebam nimic. Înainte de asta avusesem o serie de crize foarte violente și chinuitoare și, de regulă, după fiecare asemenea revenire a bolii cu crize repetate, cădeam într-o stare de prostrație. Îmi pierdeam memoria cu desăvîrșire și, cu toate că mintea continua să lucreze, în schimb cursul logic al ideilor mi se întrerupea mereu. Nu eram în stare să leg mai mult de două-trei idei consecvente. Cel puțin așa mi se pare. Iar după ce crizele treceau, redeveneam sănătos și puternic, uite, ca acum. Mi-aduc aminte că pe atunci mă năpădise o tristețe profundă, un fel de nostalgie iremediabilă. Aproape îmi venea să plîng; simțeam în mine, mereu trează, o neliniște plină de mirare; m-a impresionat mai ales faptul că toate cele din jur le simțeam *străine* de mine; de acest lucru mi-am dat seama imediat. Tot ce era străin mă deprima peste măsură. Mi-am revenit complet din întunecarea aceasta a minții abia cînd am ajuns în Elveția, la Basel; țin minte ca acum: era seara și m-a trezit din toropeală zbieretul unui măgar, în piață. Măgarul m-a impresionat grozav, mi-a făcut nu știu de ce, o nespusă plăcere și toate în creierul meu s-au limpezit dintr-o dată.

— Un măgar? Mi se pare puțin ciudat, observă generăleasa. Deși n-ar fi deloc ciudat, dacă te gîndești că vreuna dintre noi, de aici, ar fi în stare, cine știe, să se îndrăgostească de un măgar, spuse generăleasa, privind mînioasă la fetele ei care izbucniseră în rîs. Despre asta se vorbește chiar

și în mitologie. Continuă, prințe.

— De atunci mi-s dragi măgarii. Aș zice chiar că simt pentru aceste animale multă simpatie. Am început să mă informez asupra lor, căci pînă atunci nu mai văzusem măgari și m-am convins curînd că sînt niște dobitoace foarte utile, cu multă putere de muncă, rezistente, răbdătoare, necostisitoare în gospodărie și deci foarte convenabile. Și deodată, datorită acestui măgar, am îndrăgit toată Elveția, încît dispăru complet și melancolia care mă apăsase pînă atunci.

— Toate astea mi se par foarte ciudate, dar să lăsăm la o parte măgarul; să trecem la alt subiect. Ce tot rîzi acolo, Aglaie? Și tu, Adelaido? Prințul ne-a povestit așa de frumos despre acest măgar. L-a văzut cu ochii lui, dar tu ce-ai văzut? Doar n-ai fost în străinătate.

— Ba am văzut și eu un măgar, *maman*, spuse Adelaida.

— Iar eu l-am și auzit, adăugă Aglaia. Fetele izbucniră din nou în rîs. Prințul rîse și el.

— E foarte urît din partea voastră! exclamă generăleasa dojenitor. Iartă-le, prințe, de fapt au inimă bună. Mă cert mereu cu ele, dar le iubesc mult. Sînt flușturatice, zvăpăiate, niște zănatice.

— Nu face nimic, spuse prințul rîzînd; în locul lor, aș proceda la fel. Țin totuși să iau apărarea măgarului: măgarul e o făptură blajină și folositoare.

— Dar dumneata ești blajin, prințe? Întreb așa, de curiozitate, zise generăleasa.

Urmă iarăși o explozie de rîs.

— Iar ne joacă festa afurisitul acela de măgar; nici nu mă gîndisem la el! se scandaliză generăleasa. Crede-mă, te rog, prințe, n-am vrut să fac nici o...

— Aluzie? O, nici nu mă îndoiesc!

Și prințul continua să rîdă din toată inima.

— E foarte bine că rîzi. Înseamnă că ești un tînăr tare bun la inimă, conchise generăleasa.

— Uneori sînt și rău, răspunse prințul.

— Iar eu sînt bună, declară deodată sentențios generăleasa, și, dacă vreți, sînt totdeauna bună, și e singurul meu defect, de fapt, pentru că nu trebuie să fii totdeauna bun. Îmi ies din sărite foarte des, uite, mă supăr pe ele sau pe Ivan Feodorovici mai ales, dar partea proastă e că sînt și mai bună atunci cînd mă înfurii. Adineauri, înainte de a fi intrat dumneata, eram supărată și m-am făcut că nu înțeleg nimic și că nici nu sînt în stare să pricep ceva. Mi se întîmplă de-astea; parc-aș fi un copil. Aglaia mi-a dat o lecție; îți mulțumesc, Aglaie. De altfel, toate astea sînt mofturi. N-oi fi chiar așa de grea de cap cum par și cum ar vrea să mă prezinte fetele mele. Am caracter și nu prea mă las intimidată. De altfel, vi le spun toate astea fără răutate. Aglaie, vino și mă sărută, așa... acum destul cu sentimentalismele, o potoli ea pe Aglaia, care, după ce o sărută pe maicăsa cu foc pe gură, se repezi să-i sărute și mîna. Continuă, prințe. Poate că îți amintești și ceva mai interesant decît povestea cu măgarul.

- Orice ați spune, nu înțeleg, interveni din nou Adelaida, cum poate cineva să se apuce a povesti așa, direct, la comandă. Eu una n-aș fi în stare.

- Uite că prințul e în stare, pentru că prințul e foarte deștept, și-i mai

deștept decît tine cel puțin de zece ori, dacă nu și de douăsprezece ori. Sînt convinsă că ai s-o simți și tu îndată. Dovedește-le-o, prințe; continuă. Pe măgar, de fapt, am putea foarte bine să-l lăsăm deoparte. Ei, ce ai mai văzut în străinătate, în afară de măgar?

- În orice caz, chiar și ceea ce a spus despre măgar a fost destul de inteligent, remarcă Aleksandra. Prințul a povestit într-un mod atît de interesant despre boala lui, cum datorită unui șoc din afară și-a revenit și cum totul a început să-i placă după aceea. Am fost întotdeauna curioasă să știu cum își pierde oamenii mintea și cum și-o recapătă după aceea. Mai ales cînd toate astea se-ntîmplă brusc, pe neașteptate.

- Nu-i așa? Nu-i așa? se învioră generăleasa. Văd că nici tu nu dai în gropi, ba, uneori, se întîmplă să ai sclipiri de deșteptăciune; hai, isprăviți odată cu rîsul! Ai rămas, mi se pare, la descrierea naturii elvețiene, prințe? Așadar...

- Am ajuns la Lucerna și acolo m-au dus să fac o plimbare pe lac. Îmi dădeam seama cît e de frumos, și totuși simțeam o grea apăsare pe suflet.

- De ce, adică? întrebă Aleksandra.

- Nu știu. Dar de cîte ori am prilejul să admir asemenea priveliști ale naturii, întotdeauna încerc la început un sentiment de apăsare și neliniște; îmi place nespus, dar mă și tulbură. De altfel, în acea vreme, eram încă bolnav.

- În ce mă privește, tare aș vrea să le văd, spuse Adelaida. Și nu înțeleg, cînd o să ne învrednicim și noi odată să mergem în străinătate. De doi ani de zile caut în zadar un subiect de tablou:

Orientul, sudul, descrie sînt de mult...

... Sugerează-mi un subiect de tablou, prințe.

- Mărturisesc că nu mă pricep deloc la pictură. După mine, cred că e de ajuns să privești, și apoi să pictezi.

- Tocmai că nu știu să privesc.

- Ce tot vorbești în cimilituri? Nu înțeleg nimic! îi întrerupse Lizaveta Prokofievna. Cum vine asta: „Nu știu să privesc?” Ai ochi — n-ai decît să te uiți. Dacă nu știi să vezi aici, n-ai să știi nici în străinătate. Ia, mai bine povestește-ne ce ai văzut dumneata acolo, prințe.

- Așa da, e mult mai bine, adăugă Adelaida. Că doar prințul în străinătate a învățat să privească.

- De, cum să vă spun... Acolo, de fapt, mi-am căutat sănătatea: dacă am învățat să privesc sau nu - asta nu știu. Dar un lucru e cert, că aproape tot timpul m-am simțit tare fericit.

- Fericit! Dumneata știi să fii fericit? strigă Aglaia. Atunci cum spui că n-ai învățat să privești? Ai putea să ne înveți și pe noi.

- Chiar așa, zău, te rugăm, învață-ne și pe noi, o susținu rîzînd Adelaida.

- N-am ce să vă învăț, rîse la rîndul lui și prințul. Cît timp am stat în străinătate, n-am părăsit aproape deloc satul acela elvețian; rareori mi se întîmpla să ies și mă duceam numai prin împrejurimi; ce aș putea să vă spun? La început, atîta doar că nu mă plictiseam; apoi am simțit că mă refac repede; pe urmă am învățat să prețuiesc tot mai mult, din ce în ce mai mult fiecare zi din viață, lucru de care devenisem conștient. Mă culcam seara plin de mulțumire, iar dimineața mă sculam și mai fericit. Cauza? E destul de greu de explicat.

- De aceea nu mai aveai poftă să te duci nicăieri și inima nu te îmbia la nimic? Întrebă Aleksandra.

- La început, la început de tot, mă îndemna inima s-o iau din loc și mă simțeam cuprins de o mare emoție. Mă gîndeam mereu la viața ce mă așteaptă; încercam să-mi întrezăresc destinul; ba erau momente cînd ajungeam la o neliniște extremă. Știți, există asemenea momente mai cu seamă atunci cînd ești singur. Era acolo o micuță cascadă și se prăvălea aproape vertical, de sus dintr-un munte, un șuvoi subțire de apă, zglobiu, spumos; deși cădea foarte de sus, părea că e jos de tot, se afla la vreo jumătate de kilometru de locuința noastră și totuși aveai impresia că-i numai la cincizeci de pași. Noaptea, îmi plăcea să-i ascult zgomotul; și, uite, în momentele acelea mă cuprindea o mare tulburare. Sau, uneori, mi se întîmpla să mă afund singur, ziua în amiaza mare, undeva în munți; de jur-împrejur numai brazi înalți, seculari, cu miros îmbătător de rășină; sus, pe vîrfurile unei stînci, străjuiau ruinele unui vechi castel medieval; sătucul nostru, jos, abia se zărea pierdut în vale; soarele sclipitor, cerul adînc albastru, o liniște nesfîrșită. Ei bine, atunci într-adevăr simțeam în mine un dor nelămurit, un îndemn nostalgic de a porni mai departe, ca la o chemare, și mi se părea că, dacă aș merge tot înainte, dacă aș străbate dunga aceea unde cerul se unește cu pămîntul, aș afla poate dezlegarea enigmei și mi s-ar înfățișa îndată o viață nouă, de o mie de ori mai tumultuoasă, mai clocotitoare decît a noastră; visam un oraș mare, ca Napoli, plin de palate, de forfotă, de viață... și cîte și mai cîte nu-mi treceau prin închipuire. Și într-o zi am ajuns la ideea că și într-o închisoare poți afla o viață de o bogăție nemăsurată.

- Ideea aceasta lăudabilă am citit-o la doisprezece ani, în „Crestomația” mea, spuse Aglaia.

- Toate astea nu-s decît pură filosofie, observă Adelaida, ești un filosof și se pare că ai venit să ne convertești și pe noi.

- Poate aveți dreptate, răspunse prințul zîmbind, îmi place în adevăr să filosofez și, cine știe, poate că aș avea și gîndul acesta de a converti... Tot ce se poate; nu-i deloc exclus.

- Iar filosofia dumitale, reluă Aglaia, e aidoma cu aceea pe care o profesează Eulampia Nikolaevna, văduvă de slujbaș, care vine pe la noi doar-doar o să-i pice cîte ceva. Pentru dînsa, toată problema vieții se reduce la ieftinătate; n-are altă grijă decît să-și ducă zilele fără mare cheltuială, nu vorbește decît de bani, și să nu crezi că n-are, e o prefăcută... La fel și cu viața dumitale de o bogăție imensă într-o închisoare, ba poate și cu acea fericire de patru ani, la țară, pentru care ți-ai vîndut orașul visurilor - Napoli, și, pe cît se pare, nu fără beneficii, deși pe un preț de nimica.

— În ce privește viața în închisoare, s-ar mai putea sta de vorbă, obiectă prințul. Printre bolnavii aflați în tratament la profesorul meu, am cunoscut un om care a stat întemnițat doisprezece ani; avea crize dese, iar cînd era prea surescitat plîngea, ba o dată a încercat chiar să se sinucidă. Omul acesta mi-a povestit viața lui din închisoare. Era foarte tristă, dar, vă asigur, nu și o viață de nimica. Toate impresiile lui se reduceau la prietenia cu un păianjen și la un copăcel ce-i creștea sub fereastră... Dar să vă povestesc mai bine despre cazul unui alt om, pe care l-am întîlnit anul trecut. 1 se întîmplase ceva cu totul ciudat... Ciudat mai cu seamă prin

faptul că se întâmplă foarte rar. Omul acesta fusese urcat într-o zi, împreună cu alți condamnați, pe eșafod și i se citise sentința: era condamnat la moarte prin împușcare pentru crimă politică. Douăzeci de minute după aceea, i se anunță grațierea, prin comutarea pedepsei. Dar în intervalul dintre cele două sentințe, timp de vreo douăzeci de minute sau cel puțin un sfert de ceas, nefericitul trăise cu neîndoioasă convingere că peste câteva clipe firul vieții lui se va curma pentru totdeauna. Îl ascultam cu un nepotolit interes și eram atât de dornic să-i cunosc impresiile pe care le-a trăit în acele momente, încît îi ceream mereu noi și noi amănunte. I se întipărise în minte totul cu o precizie extraordinară și spunea că niciodată nu va fi în stare să uite nimic din cele trăite în acele momente. La vreo douăzeci de pași de eșafod, împrejurul căruia stăteau soldații și mulțimea, se înălțau trei stâlpi, pentru că erau mai mulți condamnați; îi duseră pe primii trei la stîlpii aceștia, îi îmbrăcară în veșmîntul morții (niște cămeșoaie lungi, albe), iar pe ochi li se traseră niște bonete, tot albe, ca să nu vadă puștile; apoi îi legară de cîte un stîlp, iar în fața fiecăruia se alinia cîte un rînd de soldați. Cunoscutul meu era al optulea pe lista condamnaților și deci urma să fie executat în seria a treia. Un preot, cu o cruce în mînă, se apropie rînd pe rînd de fiecare. Asta însemna că nu le rămăseseră decît cinci minute de trăit, atîta tot. El spunea că cele cinci minute îi părură de o durată nesfîrșită, de o bogăție imensă; i se părea că în aceste cinci minute are de trăit atîtea vieți, încît n-avea nici un rost să se gîndească de pe acum la clipa cea din urmă și, ca atare, omul se apucă să-și facă ultimele dispoziții; își împărți deci timpul în felul următor: două minute pentru a-și lua rămas-bun de la prieteni, două — ca să se gîndească la sine însuși și-i mai rămînea un minut ca să arunce cea din urmă privire în jurul său. Își amintea perfect că făcuse tocmai aceste trei dispoziții și exact acest calcul. Se despărțea de viață la douăzeci și șapte de ani, plin de sănătate și de vigoare. Luîndu-și rămas-bun de la prieteni, își amintea că îi adresase unuia dintre ei o întrebare lipsită de orice importanță și că așteptase cu mult interes răspunsul. Apoi, după ce-și luă rămas-bun de la prieteni, urmară cele două minute pe care le destinase ca să se gîndească *la sine însuși*. Știa dinainte la ce se va gîndi: voia anume să-și închipuie cît se poate mai iute și mai limpede ce va urma; cum vine asta, că, uite, el acum există, trăiește, iar peste trei minute va fi cu totul *altceva* sau poate *altcineva* — dar cine anume? Și unde va fi? Pentru toate aceste întrebări, spera să găsească răspuns în răstimpul celor două minute! În apropiere era o biserică și turla aurită a catedralei strălucea în bătaia razelor unui soare sclipitor. Își amintea că nu și-a putut lua ochii de la această turlă scaldată în raze scînteietoare pe care le răsfrîngea; nu se putea desprinde de aceste luciri; i se părea că ele sînt firea cea nouă cu care el, peste trei minute, se va contopi într-un fel oarecare... Nesiguranța necunoscutului și oroarea față de acel ceva nou care va fi și trebuie să survină îndată erau insuportabile; dar nimic, spunea el, nu i se păruse în acele clipe mai îngrozitor decît gîndul continuu: „Dar dacă ar fi să nu mor? Dacă ar fi să mă întorc la viață — ce infinit! Și mi-ar aparține în întregime! Aș transforma atunci orice clipită într-un secol, n-aș pierde nici una măcar, aș drămui cu zgîrcenie fiecare minut, pentru a nu irosi nimic zadarnic!” Spunea că în cele din urmă gîndul acesta îi devenise atît de nesuferit, atît de chinuitor, încît ar fi vrut să fie împușcat cît mai repede.

Prințul se opri brusc; toată lumea aștepta ca el să continue și să tragă o concluzie.

- Ai terminat? întrebă Aglaia.

- Poftim? Da, am terminat, zise prințul, smulgându-se dintr-o îngîndurare de o clipă.

- Și pentru ce ai povestit asta?

- Așa... pentru că mi-am amintit... venise vorba...

- Ești cam eliptic, observă Aleksandra; dumneata, prințe, ai vrut, probabil, să demonstrezi că nici clipita cea mai scurtă nu trebuie disprețuită, iar uneori cinci minute valorează mai mult decît o comoară. Toate acestea sînt cît se poate de lăudabile, dar, dacă-mi dai voie, o dată ce prietenului dumitale care ți-a povestit toate aceste grozăvii... i s-a comutat pedeapsa, prin urmare i s-a acordat această „viață infinită”. Ei bine, ce-a făcut el apoi cu această bogăție a lui? A trăit „calculînd” fiecare clipă?

- A, nu; mi-a spus-o chiar el - căci l-am întrebat și despre asta - și mi-a mărturisit că n-a trăit deloc așa și că, dimpotrivă, irosise fără rost multe, multe clipe.

- Prin urmare, aveți experiență concludentă, care dovedește că nu e chip să trăiești „drămuind” orice clipă. Dintr-un motiv sau altul, dar nu e chip.

- Da, dintr-un motiv sau altul, dar nu e chip, repetă prințul, așa mi s-a părut și mie... Și totuși nu-mi vine a crede...

- Cu alte cuvinte, crezi că îți vei trăi viața mai rațional decît toți ceilalți? întrebă Aglaia.

- Da, mă gîndeam și la asta uneori.

- Și te mai gîndești și acum?

- Da... mă gîndesc și acum, răspunse prințul, continuînd s-o privească pe Aglaia cu un zîmbet blînd și chiar sfios; dar îndată după aceea rîse iar, uitîndu-se înveselit la ea.

- Ești modest, n-am ce zice! spuse ea aproape enervată.

- Observ că sînteți foarte curajoase, de vreme ce puteți rîde de asta; pe mine însă, cele povestite de acel om m-au impresionat atît de mult, că după aceea le-am trăit în vis, am visat tocmai acele cinci minute...

Aruncă din nou asupra interlocutoarelor sale o privire gravă și bănuitoare totodată...

- Nu cumva sînteți supărate pe mine? întrebă el, deodată, cu un aer încurcat, dar uitîndu-se drept în ochii lor cu aceeași privire deschisă.

- Pentru ce? strigară ele mirate.

- Pentru c-ar putea să vi se pară că vreau mereu să vă povățuiesc... Cuvintele lui stîrniră un rîs general.

- Dacă sînteți supărate, vă rog să mă iertați, reluă prințul. Îmi dau bine seama că am trăit mai puțin decît alții și mai puțin ca oricare altul cunosc viața. Poate că vorbesc uneori într-un fel foarte ciudat...

Aici, prințul se opri încurcat.

- Dacă spui că ai fost fericit, înseamnă că n-ai trăit mai puțin, ci mai mult decît alții, și atunci de ce nu ești sincer și te justifici mereu? nu-l slăbea deloc Aglaia, vorbind cu severitate. Și nu-ți face griji, te rog, de faptul că ai avea aerul să ne povățuiești; nu-i cine știe ce mare triumf pentru dumneata în toate astea. Cu atitudinea dumitale de resemnare

fatalistă, poți să umpli de fericire și o sută de ani de existență. Dumneata, fie că ți se arată o execuție capitală, fie că ți se arată degetul cel mic, ești în stare, și într-un caz, și în celălalt, să scoți o idee deopotrivă de lăudabilă și să mai rămâi și mulțumit. În felul acesta se poate trăi mult și bine.

- De ce te înfurii? Nu înțeleg, interveni generăleasa, care observase tot timpul, atent, chipurile vorbitorilor. Și despre ce anume vorbești, de asemenea nu pot pricepe. Ce-i cu degetul cel mic și ce-s prostiile astea? Prințul vorbește admirabil, numai că tot ce spune e puțin cam trist. De ce-l faci să se descurajeze? Când a început să ne povestească, râdea, și acum uită-te la el ce abătut e.

- Nu-i nimic, *maman*. Regret, prințe că dumneata personal n-ai văzut o execuție capitală; te-aș fi întrebat ceva.

- Ba am văzut o asemenea execuție, răspunse prințul.

- Ai văzut? izbucni Aglaia. Ar fi trebuit să-mi dau seama de asta chiar de la început. De necrezut! Dar dacă ai văzut o execuție, cum poți să susții că în tot acest timp ai fost fericit? Spune și dumneata, n-am eu dreptate?

- Au fost cazuri de execuții în satul dumitale? întrebă Adelaida.

- Am văzut la Lyon, unde m-a dus Schneider. Întâmplarea a făcut să asist tocmai la o asemenea execuție.

- Și ți-a plăcut mult? E foarte instructiv? Edificator? îl asalta Aglaia cu întrebările.

- Nu mi-a plăcut deloc și am fost chiar bolnav multă vreme după aceea, dar mărturisesc că am privit tot timpul ca fascinat, nu puteam să-mi desprind ochii.

- Nici eu n-aș fi putut să-mi desprind ochii, spuse Aglaia.

- Nu prea le place acolo când femeile vin să privească asemenea spectacole; numele femeilor care manifestă asemenea curiozitate sînt date chiar la gazetă.

- Vasăzică, dacă ei socot că asta nu-i treaba femeilor, prin însuși faptul acesta vor să spună că-i a bărbaților. Îi felicit pentru o astfel de logică. Și dumneata ești de aceeași părere, fără îndoială.

- Povestește-ne despre execuția la care ai fost martor, o întrerupse Adelaida.

- Aș prefera să n-o fac acum... îngăimă prințul ezitînd și întunecîndu-se la față.

- S-ar zice că nu te lasă inima să ne împărtășești și nouă impresiile dumitale, strecură malițios Aglaia.

- Nu de asta, ci pentru că am mai povestit chiar adineauri despre această execuție.

- Cui ai povestit-o?

- Lacheului dumneavoastră, pe cînd așteptam...

- Care lacheu? întrebară ele în cor.

- Lacheului cu părul alb și cu fața roșcată din anticameră, în timp ce așteptam să fiu introdus la Ivan Feodorovici.

- Ciudat! făcu generăleasa.

- Prințul e democrat, i-o reteză Aglaia. Ei bine, din moment ce ai putut să-i povestești lui Aleksei, cred că nici pe noi n-ai să ne refuzi.

- Vreau să aud neapărat, stăruie Adelaida.

- Adineauri, se întoarse către ea prințul, însuflețindu-se din nou (se

pare că el se însuflețea foarte repede, vădind totdeauna multă încredere în interlocutor), adineauri, când m-ai întrebat de un subiect de tablou, mi-a venit într-adevăr în gând să-ți sugerez unul: chipul unui condamnat la moarte în clipa ce precede căderea tăișului ghilotinei, când el stă încă în picioare pe eșafod, înainte de a-și pune capul pe butuc.

- Cum! Chipul? Numai chipul? Întrebă Adelaida. Ar fi un subiect ciudat, și ce tablou ar fi acela?

- Nu știu. Și de ce adică să nu fie? insistă prințul cu vioiciune. Am văzut nu de mult, la Basel, un tablou asemănător. Aș vrea să vi-l descriu... Am să vă povestesc într-o zi... M-a impresionat adînc.

- Tabloul acela din Basel ai să ni-l descrii negreșit altă dată, spuse Adelaida, dar acum lămurește-mă în privința tabloului execuției. Poți să mi-l descrii și să-mi spui cum îți închipui dumneata că ar putea fi realizat? Să zugrăvesc pur și simplu numai fața condamnatului? Și ce fel de expresie avea?

- Exact cu un minut înaintea morții — se grăbi să înceapă prințul cu toată ardoarea, lăsîndu-se îndată furat de amintiri și uitînd, pare-se, cu totul de ceea ce-l înconjură - adică în momentul când condamnatul, după ce a urcat treptele scăriței, a pus piciorul pe eșafod, în clipa aceea el și-a întors ochii spre mine; i-am privit fața și am înțeles totul... De altfel, cum se poate povesti așa ceva!? Aș fi vrut grozav ca dumneata sau altcineva să redea pe pînză acest moment! Dar mai bine dumneata, dumneata s-o faci! M-am gîndit încă atunci că ar fi fost foarte util un asemenea tablou. Știți, ar trebui să apară în el tot ce a fost mai-nainte, absolut tot. Era în închisoare și nu-și aștepta execuția decît cel mai devreme peste o săptămînă; își făcuse, nu știu cum, socoteala că formalitățile au să mai dureze, că hîrțile vor mai întîrzia pe undeva și astfel o să mai treacă o săptămînă. Și deodată, nu se știe prin ce împrejurare, durata acestei proceduri a fost scurtată. La ora cinci dimineața dormea încă. Era sfîrșitul lui octombrie; la ora cinci e încă frig și întuneric. Însoțit de gardian, directorul închisorii intră și-l zgîlțîie ușurel de umăr; el se ridică sprijinindu-se într-un cot și dă cu ochii de flacăra felinarului: „Ce este?” — „La ora zece, execuția.” încă buimac de somn, nu-i vine a crede, încearcă să-i convingă că ordinul de execuție va veni abia peste o săptămînă, dar după ce se dezmeticește complet, își curmă brusc vorba. Așa mi s-a povestit. Pe urmă, cică, ar fi zis: „E greu, totuși, așa, deodată...” Apoi tăcu iar și nu mai scoase nici un cuvînt. Cele trei-patru ore care urmează după aceea se scurg cu pregătirile de rigoare: vizita preotului, dejunul, la care i se aduce de data aceasta carne, vin și cafea (ca să vedeți ce ironie! Cîtă cruzime! Și totuși oamenii aceștia procedează așa dintr-un imbold curat, fiind sincer convinși în naivitatea lor că fac un act de omenie); urmează apoi toaleta (știți, probabil, ce-nseamnă toaleta unui condamnat la moarte?) și, în sfîrșit, omul este scos și dus în oraș, la eșafod... Mă bate gîndul că în acele clipe, în timp ce era transportat spre eșafod, i se părea că mai are încă mult de trăit. Și poate că în acest ultim drum își spunea în gînd că mai are de trăit o veșnicie întreagă: „Mai sînt încă trei străzi de străbătut, e vreme destulă înainte. Cînd voi ajunge la capătul străzii acesteia, îmi mai rămîne una, apoi a treia, unde e o brutărie pe partea dreaptă... Mai e destul pînă s-ajungem acolo!”. Împrejur, o mulțime zgomotoasă, zece mii de capete, zece mii de perechi de ochi. Trebuie să suporti totul și mai ales gîndul:

„Sînt acolo zece mii și nici unul dintre ei nu va fi executat, numai eu voi muri!”. Ei bine, astea sînt preliminariile. O scăriță duce pînă la ghilotină; înainte de a urca, condamnatul izbucni în plîns, și era doar un om în toată firea, care nu știa ce-i aia frică; a fost, se spune, un mare criminal. Îl însoțea un preot, care nu-l părăsea nici pentru o clipă; a mers cu el și în căruță și-i tot vorbea întruna; mă îndoiesc ca nenorocitul să fi auzit ce spune, și chiar dacă încerca să-l asculte, cred că după al treilea cuvînt nu mai era în stare să înțeleagă nimic. Sînt sigur că în realitate așa se întîmplă. Și iată că începu să urce scărița; lanțurile de la picioare îl sileau să facă pași mici. Preotul, un om deștept, se vede, încetă să-i mai vorbească și-i întindea numai crucea s-o sărute. În timp ce urca treptele, condamnatul era foarte palid, iar cînd a pus piciorul pe eșafod și s-a oprit, chipul lui se făcu alb ca varul, dar absolut ca varul. Îmi închipui că picioarele-i tremurau, se îndoiau, se înțepeneau anchilozate, și-i venea greață, ca și cum i se puneau noduri în gît, care-l înecau și-i provocau niște spasme în stomac. Ați avut vreodată senzația asta, într-un moment de mare spaimă, cînd mintea își păstrează luciditatea, dar rămîne absolut inertă? Mie mi se pare că, dacă, de pildă, te trezești brusc în fața unei primejdii inevitabile, care-ți aduce pieire sigură, să zicem că se dărîmă casa peste tine, simți deodată o nevoie irezistibilă de a te lăsa jos, de a închide ochii într-o așteptare resemnată — fie ce-o fi!... Și iată, anume cînd a început această slăbiciune, preotul cu un gest grăbit îi duse crucea la buze - o cruce mică de argint, cu patru brațe, ca la catolici - , gest pe care-l repetă des, aproape în fiecare frîntură de minut. Și în momentul cînd crucea îi atingea buzele, condamnatul deschidea ochii și se mai înviora parcă pentru cîteva clipe și din nou picioarele i se puneau în mișcare. Săruta crucea avid, în grabă, ca și cum, zorit fiind la drum lung, ar fi căutat să-și facă niscaiva rezerve, așa, pentru orice eventualitate; mă îndoiesc însă că în acele clipe o făcea sub impulsul unui sentiment religios. Și tot așa pînă cînd îl îngenuncheară în fața butucului... Curios, dar rareori se întîmplă ca în aceste ultime secunde un condamnat să leșine! Dimpotrivă, mintea înregistrează cu o iuțeală extraordinară și lucrează, bănuiesc, intens, ca un mecanism în plină acțiune; îmi închipui că tot felul de gînduri răsar și năvălesc, învălmășindu-se, întrerupîndu-se, tot frînturi, crîmpeie, nici unul încheșat, ba unele poate ridicole de tot și cu totul absurde: „Uite, ăsta care se uită drept la mine - are un neg pe frunte... Călăului i-a ruginit năsturele de jos de la haină...” Și în același timp înțelegi totul, reții totul; există mai cu seamă un punct care te obsedează și n-ai cum să-l uiți, așa încît nici cunoștința nu poți să ți-o pierzi - și totul converge și se învîrte în jurul acestui punct. Și cînd te gîndești că așa continuă pînă la ultimul sfert de secundă, cînd gîtul e pe butuc, și așteaptă, și... știe, și deodată aude deasupra-i lunecarea hîrșită a tăișului! Asta nu se poate să nu auzi! Eu, dac-aș fi stat cu capul pe butuc, aș fi ascultat anume și aș fi auzit. Poate că nu durează decît a zecea parte dintr-o clipită, dar nu se poate să nu auzi! Mai există încă și astăzi unele păreri care susțin că, poate, capul, după ce a fost retezat și desprins de corp, știe, poate, timp de o secundă, că a fost tăiat și s-a rostogolit - ce judecată! Dar dacă-s cinci secunde și nu una!... Ar trebui să înfățișezi eșafodul în așa fel ca să se vadă în prim-plan și foarte deslușit numai ultima treaptă de sus a scăriței; condamnatul a și pus piciorul pe ea; pictează-i capul, fața albă ca varul; preotul îi întinde

crucea, condamnatul își țuguie avid buzele învinețite și privește, și... *știe totul*. Crucea și capul — acesta e tabloul; preotul, călăul și cele două ajutoare ale sale, apoi, mai jos, câteva capete și perechi de ochi din mulțime - toate astea se pot lăsa pe planul al treilea, oarecum în clarobscur, ca elemente accesorii... Cam așa îmi închipui că ar trebui să arate tabloul... Prințul tăcu și le privi pe rînd.

- Da, firește, asta nu prea seamănă a resemnare fatalistă, murmură Aleksandra ca pentru sine.

- Acum să ne povestești cum ai fost îndrăgostit, spuse Adelaida. Prințul o privi cu mirare.

- Ascultă, reluă tînăra fată cu o grabă neobișnuită pentru ea, mi-ai făgăduit să vorbești despre tabloul pe care l-ai văzut la Basel. Acum însă vreau să te aud povestindu-ne cum ai fost îndrăgostit; nu încerca să negi, sînt convinsă că ai fost îndrăgostit. Și-apoi, dumneata, cum începi să povestești ceva, încetezi să mai fii filosof.

- Și cum termini de povestit, te rușinezi parcă de faptul că te-ai lăsat ispitit să povestești, observă deodată Aglaia. Pentru ce?

- Prostii! spuse generăleasa, uitîndu-se cu indignare la Aglaia.

- Într-adevăr, e o reflecție nu prea inteligentă, o susținu Aleksandra.

- N-o crede, prințe, i se adresă generăleasa, o face într-adins, dintr-un fel de încăpățînare; în realitate, nu-i chiar așa de prost crescută; să nu-ți închipui cine știe ce, pentru că se leagă de dumneata. Or fi pus iar ceva la cale; altminteri, sînt convinsă că te-au îndrăgit. Le cunosc eu după expresia feței.

— Și eu le-am ghicit pe fiecare după figură, răspunse prințul, accentuîndu-și cu tîlc vorbele.

— Cum asta? întrebă Adelaida curioasă.

— Ce știi despre noi? îi ținură isonul și celelalte două surori. Dar prințul rămase tăcut și gînditor; fetele așteptau răspunsul.

— Vă spun mai tîrziu, zise el încet și pe un ton grav.

— Hotărît lucru, dumneata vrei să ne faci curioase, strigă Aglaia, și ce aer solemn!

— Fie și așa, se agită iarăși Adelaida; dar dacă ești un atît de bun fizionomist, fără îndoială că ai fost și îndrăgostit; prin urmare am ghicit. Povestește-ne așadar.

— Nu am fost îndrăgostit, răspunse prințul cu același ton liniștit și serios; eu... am fost fericit într-altfel.

— Dar cum, în ce fel?

— Bine, o să vă povestesc, spuse prințul cuprins parcă de o adîncă îngîndurare.

VI

- Mă uit acum la dumneavoastră, începu el într-un tîrziu, cum mă priviți cu atîta curiozitate, încît, dacă n-aș satisface-o pe loc, ați fi în stare să vă supărați pe mine. Glumesc, firește, se grăbi el să adauge zîmbind. Acolo... în sat erau mulți copii, o droaie de școlari. N-aș putea spune că-i învățam, a - nu! îl aveau pentru asta pe învățătorul Jules Thibaud; îi mai învățam și eu cîte ceva, dacă vreți, dar mai ales îmi plăcea să mă aflu în mijlocul lor, și așa îmi petrecui între ei toți cei patru ani cît am stat acolo.

N-aveam nevoie de nimic altceva. Le spuneam tot, nu le tănuiam nimic. În cele din urmă, părinții începură să se arate nemulțumiți, pentru că micuții nu mai puteau fără mine și se adunau mereu în juru-mi, iar învățătorul deveni cel mai mare dușman al meu. Mi-am făcut mulți dușmani acolo, și tot numai din cauza copiilor. Pînă și Schneider m-a dojenit pentru asta. Și de ce le-a fost atîta teamă? Copilului poți să-i spui tot. M-a mirat întotdeauna ideea greșită pe care adulții și-o fac despre copii; ce puțin îi cunosc și-i înțeleg chiar și părinții înșiși! Nu trebuie să le ascundem nimic copiilor sub pretext că sînt încă mici și că la vîrsta lor e prea devreme să cunoască unele lucruri. Ce tristă și nenorocită mentalitate! Și cît de bine își dau seama copiii că părinții lor îi consideră drept neștiutori și inapți să înțeleagă, cînd în realitate ei înțeleg totul! Oamenii mari nici nu bănuiesc că pînă și în chestiunile cele mai dificile copilul poate da un sfat de o extremă importanță. O, Doamne! Cînd vezi păsăruica asta micuță și drăgălașă că se uită la tine cu ochi plini de încredere și așteptare fericită, cum să nu-ți fie rușine s-o înșeli! Îi numesc pitulici, pentru că păsărelele sînt cele mai bune vietăți din cîte există pe lume. De fapt, toată supărarea din sat împotriva mea a început din altă cauză... Cît despre Thibaud, la el era pur și simplu invidie; începu mai întîi prin a clătina din cap, mirîndu-se cum de pricepeau copiii tot ce le spuneam eu, și aproape că nu înțelegeau deloc cele ce le spunea el; pe urmă se apucă să rîdă de mine cînd îi spusei că, de fapt, noi amîndoi n-o să-i învățăm nimic, ci avem de învățat multe de la ei. Și cum de a putut să mă invidieze și să mă calomnieze, cînd el însuși trăia în mijlocul copiilor?! Contactul cu copiii e așa de înviorător... Aproximarea lor îți vindecă sufletul... Acolo, în sanatoriu, printre bolnavii profesorului Schneider, se afla un om extrem de nenorocit. Nu știu dacă poate exista o nenorocire mai mare decît asta. Fusese internat pentru a fi tratat de alienare mintală; după părerea mea însă nu era nebun, atîta doar că suferea groaznic — asta era toată boala lui. Și dac-ați ști ce deveniră pentru el, către sfîrșit, copiii noștri... Dar despre bolnavul acesta mai bine să vă spun mai pe urmă; acum am să vă povestesc numai de unde și cum s-a pornit zîzania. La început, copiii se cam fereau de mine. Nu eram nici pe departe de seama lor, de felul meu sînt și cam greoi în mișcări și foarte neîndemînic; știu de asemenea că sînt și urît... pe deasupra mai eram și străin. Întîi rîdeau și își băteau joc de mine, apoi începură să arunce chiar cu pietre în urma mea, după ce m-au surprins sărutînd-o pe Marie. Și n-am sărutat-o decît o singură dată... Nu, nu rîdeți, se grăbi prințul să le prevină zîmbetele, nu era nici pomeneală de dragoste. Dac-ați ști ce ființă nenorocită era această fată, cred că vi s-ar rupe inima de milă, ca și mie. Era de acolo din sat și locuia cu mama ei bătrînă într-o căsuță veche, dărăpănată, o cocioabă luminată de două ferestruici... La una dintre aceste ferestruici, într-o despărțitură de scînduri, bătrînă vindea diferite mărunțișuri ieftine: ață, șireturi, țigări, săpun, și cu asta se ținea, căci era suferindă, cu picioarele mereu umflate și nevoită să stea mai mult pironită locului. Marie avea douăzeci de ani, era slăbuță și plăpîndă; cu toate că ftizia se cuibărise de mult timp în pieptul ei șubred, ea continua să muncească de dimineață pînă-n seară, angajîndu-se cu ziua la munci grele prin case, unde freca podelele, spăla rufe, mătura curțile, dădea de mîncare vitelor. Un comis-voiajor francez o seduse și o luă cu el, iar după o săptămînă o părăsi. Lăsată pe drumuri, ea se întoarse acasă, cerînd de

pomană de-a lungul șoselelor; ajunse murdară, în zdrențe, cu papucii rupți; mersese pe jos o săptămână întreagă, dormind pe cîmp, de unde se alesese cu o răceală puternică; picioarele îi erau însîngerate, mîinile umflate și pline de degeraturi și de crăpături. De altfel, nici înainte nu era frumoasă; numai ochii îi avea blînzi, plini de bunătate și nevinovăție. Era nemaipomenit de tăcută. Într-o zi, încă înainte de a i se întîmpla asta, lucrînd la ceva, ea începu deodată să cînte, și-mi amintesc că toți cei din jur rămaseră uluiți și pufniră în rîs: „Marie cîntă! Ce spui? Auziți, Marie cîntă!" Ea se rușina grozav și de-atunci nimeni n-o mai auzi scoțînd un sunet.

Pe atunci lumea se mai purta cu ea destul de omenos, ba și cu destulă bunăvoință; dar cînd se întoarse bolnavă și zdrențăroasă, nimeni nu avu față de dînsa nici un pic de milă. Ce cruzi sînt oamenii în asemenea împrejurări! Ce mentalitate îngustă și încuiată, ce concepții înapoiate au ei în această privință! Prima a fost maică-sa, care își întîmpină fata cu ură și dispreț: „M-ai făcut de rîsul lumii". Și tot ea a fost cea dintîi care o expuse insultelor mulțimii; cînd se răspîndi în sat vestea că s-a întors Marie, bătrîni, copii, femei, fete tinere - toată lumea alergă s-o vadă; aproape tot satul, mînat de curiozitate, năvăli în cocioaba bătrînei. Marie, lihnită de foame, cu îmbrăcămintea zdrențuită, zăcea pe jos, la picioarele bătrînei, și plîngea amar. În fața mulțimii adunate, ea își acoperi fața cu păru-i răvășit și-și lipi fruntea de podea. Toată lumea se uita la dînsa ca la un monstru; bătrîni o înjurau, tinerii își băteau joc, femeile o ocărau și se uitau cu scîrbă la ea, ca la un păianjen hidos. Maică-sa a îngăduit toate astea, ba chiar îi aproba și încuraja dînd din cap, și era doar bolnavă rău bătrîna în acea vreme, aproape pe moarte; la vreo două luni după aceea a și murit; și, cu toate că știa că i se apropie sfîrșitul, nu s-a gîndit nici pînă în ultimul moment să se împace cu fiica ei, nu-i adresa nici un cuvînt, o trimitea să se culce în tindă și o lăsa nemîncată. În fiecare zi trebuia să-și îmbăieze picioarele bolnave în apă caldă; Marie i le spăla și o îngrijea; bătrîna îi primea serviciile fără să-i adreseze un cuvîntel, măcar o vorbă de mîngîiere. Marie suporta totul cu resemnare, și mai tîrziu, după ce am cunoscut-o, am putut să observ că ea însăși aproba toate astea și se considera ființa cea mai netrebnică. Atunci cînd bătrîna căzu la pat, femeile din sat veniră s-o îngrijească pe rînd, după obiceiul locului. Dar Marie nu mai căpătă de mîncare deloc; toți în sat o alungau cu ocări și nimeni nu-i mai dădea de lucru ca altădată. Oricine se socotea în drept s-o împroaște cu noroi, iar bărbații nici n-o mai considerau drept femeie și-i spuneau fel de fel de scîrnăvii. Cîteodată, foarte rar, cînd se îmbătau duminica, îi mai aruncau cîte un gologan în bătaie de joc; Marie îi aduna de jos tăcută. Încă de atunci începuse să scuipe sînge. Cu timpul, îmbrăcămintea i se zdrențuise într-atît, că de rușine, nu mai îndrăznea să se arate în lume; desculță umbla încă de la întoarcerea ei în sat. Cam pe atunci, copiii de la școală - erau în total peste patruzeci - începură să se țină după dînsa cete-cete, necăjind-o și chiar aruneînd în ea cu noroi. Fata se rugă de păstorul satului s-o lase să-i păzească cireada, dar el o alungă. Totuși, ea se duse a doua zi cu cireada și tot așa și în zilele următoare. În curînd, păstorul începu să-și dea seama de folosul pe care-l avea de pe urma ei și n-o mai alungă; ba uneori îi dădea și de mîncare din ceea ce rămînea de la prînzul său, nițică brînză și pîine. Socotea că prin asta

săvârșește un mare act de bunăvoință și milostenie. Când bătrîna ei mamă muri, preotului nu-i fu rușine s-o beștească pe Mărie în mod public, în plină biserică. Îmbrăcată în zdrențele ei mizerabile, ea stătea în fața sicriului și plîngea. Se adunase multă lume ca s-o vadă cum o să plîngă și o să meargă după coșciug. Pastorul, om tînăr încă, a cărui ambiție era să devină mare predicator, se adresă mulțimii, arătînd-o pe Marie: „Iată cine a pricinuit moartea acestei femei respectabile (și nu era adevărat, căci bătrîna căzuse bolnavă cu vreo doi ani în urmă). Uitați-vă la ea, e în fața voastră și nu îndrăznește să-și ridice ochii, pentru că a fost stigmatizată de degetul Domnului; iat-o desculță și zdrențaroasă, pildă vie, ca să ia aminte toate acelea care-și pierd virtutea. Și cine este ea? E chiar fiica decedatei” și așa mai departe. E de necrezut, poate, dar mîrșăvia asta le-a plăcut aproape tuturor. ...Aici însă lucrurile luară o întorsătură cu totul neașteptată: interveniră copiii, luînd apărarea nenorocitei, căci în timpul acela, copiii erau de-acum de partea mea și începuseră s-o iubească pe Marie. Iată cum s-a întîmplat. Doream s-o ajut cu ceva pe biata nenorocită. I-ar fi prins bine niște bani, dar acolo, în Elveția, n-am avut niciodată o para. În schimb, aveam la mine un ac de cravată cu diamant și l-am vîndut unui telal ambulant care-și făcea negustoria umblînd din sat în sat. Îmi dădu opt franci pe ac, care valora pe puțin patruzeci. Multă vreme n-am putut să dau cu ochii de Mărie singură. În sfîrșit, o găsii afară din sat, pe o cărare ce ducea sus pe munte. În dosul unui copac, i-am dat cei opt franci, sfătuiind-o să-i cheltuiască cu socoteală, pentru că n-o să mai pot să-i dau alții. Apoi am sărutat-o și i-am spus să nu-și închipuie că umblu cu vreun gînd rău și că o sărut nu pentru că aș fi îndrăgostit de dînsa, ci pentru că mi-e milă, și că n-am socotit-o vinovată chiar de la început, ci numai o ființă nefericită. Aș fi vrut tare mult să-i spun cuvinte de mîngîiere pornite din inimă, s-o conving că nu trebuie să se socoată atît de nenorocită în fața celorlalți. Dar ea mi se pare că nu m-a înțeles. Mi-am dat seama de asta imediat, deși a stat tot timpul tăcută în fața mea, cu ochii în pămînt și rușinîndu-se grozav. Când am terminat, îmi sărută mîna; i-am prins-o îndată pe a ei și am vrut să i-o sărut, dar și-o trase iute. Aici ne surprinseră copiii, o ceată întreagă; pe urmă am aflat că ei se țineau de multă vreme după mine. Începură să fluiera, să bată din palme și să rîdă. Marie o luă la fugă. Am vrut să le spun ceva, să le vorbesc, dar dădură să arunce cu pietre în mine. În aceeași zi aflară cu toți, știa tot satul, și toate se sparseră iarăși în capul sărmaneii Mărie; le devenise și mai nesuferită. Auzisem chiar spunîndu-se că fusese vorba să i se dea o pedeapsă, dar, slavă Domnului, nu s-a ajuns pînă acolo; copiii însă n-o mai lăsară deloc în pace; o necăjeau și mai mult și aruncau cu noroi în ea; ca să scape de ei, sărmana o lua la fugă pierzîndu-și răsuflarea și înecîndu-se în tuse, dar ei se țineau scai după dînsa, urlînd și fluierînd. Într-o zi, era cît pe ce să sar la ei cu bătaia. Pe urmă încercai să-i fac să înțeleagă; le vorbeam în fiecare zi, de cîte ori îi întîlneam. Uneori, se opreau și mă ascultau, deși continuau s-o înjure. Le-am povestit cît era de nenorocită; curînd au încetat s-o mai insulte și, zărind-o, se depărtau în tăcere. Încetul cu încetul, începură să intre în vorbă cu mine. Nu le-am ascuns nimic; le-am povestit totul. De data aceasta mă ascultară cu multă atenție și în curînd se arătară înțelegători și miloși față de Marie. Unii din ei, cînd o întîlneau, o salutau prietenos; oamenii de-acolo, cînd se întîlnesc, de obicei își dau bună ziua — indiferent

dacă sînt cunoscuți sau nu — își scot pălăria sau se înclină sau fac o mișcare din cap și-și spun cuvinte de salut. Îmi închipui cît de mirată a fost Marie. Într-o zi, două fetițe făcură rost de cîte ceva de-ale mîncării și-i duseră ei, pe urmă veniră să-mi spună că pe Marie o podidise plînsul și că acum ele o iubesc mult de tot. În curînd, toți copiii au îndrăgit-o pe Mărie și în același timp mă îndrăgiră dintr-o dată și pe mine. Veneau mereu la mine, rugîndu-mă să le povestesc cîte ceva; se pare că povesteam frumos, deoarece le plăcea să mă asculte. Și, de fapt, tot ce-am învățat și am citit eu acolo în trei ani a fost pentru a avea ce să le povestesc copiilor. Cînd, după aceea, toată lumea porni să mă învinuiască, chiar și Schneider, pentru faptul că le vorbesc copiilor ca unor oameni mari și nu le ascund nimic, le răspundeam că e o rușine să-i minți, că, oricît s-ar căuta să li se ascundă, copiii tot vor afla ceea ce vor să știe, dar o vor afla denaturat și poate într-un sens murdar, pe cînd de la mine vor ști numai adevărul, care nu va tulbura seninătatea sufletului lor curat. E de ajuns numai să-și aducă aminte fiecare de propria lui copilărie ca să vadă că am dreptate. Dar ei n-au fost de acord cu mine... O sărutasem pe Mărie cu două săptămîni înainte de a fi murit bătrîna ei mamă. Între timp se petrecură cele ce v-am povestit acum și toți copiii erau de partea mea cînd pastorul își ținu predica lui de înfierare împotriva lui Marie. Le-am povestit și explicat fapta pastorului; ei toți se supărară, ba unii dintre ei fură atît de indignați, încît aruncară cu pietre în ferestrele casei lui, spărgîndu-i geamurile. I-am oprit, pentru că asta era de-acum o faptă rea, dar în sat s-a știut totul numaidecît și atunci se dezlănțuiră împotriva-mi că le stric copiii. Părinții mai constatară pe urmă că toți copiii țineau mult la Marie și asta-i sperie grozav. Dar Marie era deja fericită. Copiilor li se interzisese să mai dea ochii cu ea, dar ei se duceau s-o vadă pe ascuns, la locul unde păștea cireada, cam la o jumătate de verstă de la marginea satului; îi aduceau cîte ceva bun de mîncare, iar unii veneau numai ca s-o îmbrățișeze, s-o sărute și să-i spună doar atît: *Je vous aime. Marie!* Apoi o luau în goana mare înapoi. Marie se simțea copleșită de această neașteptată fericire, la care nici nu îndrăznise vreodată să viseze; îi era și rușine și se bucura în același timp. Dar copiii, și mai ales fetițele, se duceau anume s-o vadă ca să-i spună că o iubesc și că eu le vorbesc mereu de dînsa. I-au mai spus că le-am povestit toată istoria ei și că de aceea toți copiii o iubesc și îi doresc să fie fericită și că o vor iubi întotdeauna. Pe urmă alergau la mine, fericite și grijulii, să-mi spună c-o văzuseră pe Maric și că ea îmi trimite salutări. Seara, mă duceam la cascadă; acolo era un loc cu totul ferit dinspre sat, străjuit de ploi; în locul acela, către seară, se adunau ei toți, unii chiar pe ascuns. Pare-se că dragostea mea pentru Marie îi incinta nespus și acesta a fost singurul lucru în privința căruia i-am înșelat în tot timpul șederii mele acolo; i-am lăsat să creadă că sînt îndrăgostit de Mărie, că o iubesc, cu toate că nu-i purtam decît un sentiment de profundă compătimire. Bănuiam că ar fi rămas tare dezamăgiți dacă totul nu se adevărea a fi exact așa cum își închipuiseră și hotărîseră ei; de aceea, prin tăcerea mea complice le întăream credința că mi-au ghicit taina. Și cîtă gingășie și sensibilitate delicată izvorau din inimile acestea micuțe! Li s-a părut, de pildă, că este cu neputință ca bunul lor Leon s-o iubească atît pe Marie, iar Marie să fie așa de prost îmbrăcată și chiar desculță. Și ce să vedeți: i-au făcut rost de pantofi, de ciorapi, de lenjerie și chiar de o rochie. La ce

anume șiretlicuri au recurs — nu știu; toată ceata a pus umărul. Când îi întrebam despre asta, rîdeau fericiți și se stîrnea un haz mare, iar fetițele băteau din palme și mă sărutau. Din cînd în cînd, mă duceam și eu s-o văd pe Marie pe furiș. Starea ei se agravase și aproape că nu mai putea să umble. În cele din urmă, încetă serviciul la păstor, deși se mai ducea în fiecare dimineață cu cireada la cîmp. Se retrăgea într-un locșor ferit de priviri, se așeza rezemîndu-se de o stîncă și sta așa, aproape nemișcată, pînă cînd cireada pornea înapoi spre sat. Sleită de puteri, respirînd din greu, își petrecea toată ziua într-un fel de toropeală, cu ochii închiși, cu capul sprijinit de stîncă; fața îi devenise lividă, numai piele și os, ca la un schelet, broboane de sudoare îi acopereau fruntea și tîmplele. În starea asta o găseam întotdeauna. Veneam acolo numai pentru cîteva clipe, căci nu voiam să mă vadă nimeni. Cum mă apropiam, Marie tresărea, deschidea ochii și-mi prindea mîinile ca să le sărute. Nu mă opuneam, fiindcă îmi dădeam seama că era singura ei fericire. Tot timpul cît stăteam acolo tremura și plîngea; e drept că de vreo cîteva ori se strădui să-mi spună ceva, dar era greu de deslușit vorbele ei. Părea ieșită din minți, într-atît era de tulburată, ca într-un fel de extaz. Uneori mă însoțeau și copiii. De obicei, în asemenea cazuri rămîneau la oarecare distanță, stînd de strajă și păzindu-ne parcă, nici ei nu știau de cine și de ce. Și asta le făcea o deosebită plăcere. După ce plecam, Mărie rămînea iarăși pironită pe locul ei, cu ochii închiși, cu capul sprijinit de stîncă, lăsîndu-se poate în voia unui vis. Într-o dimineață n-a mai fost în stare să iasă ca de obicei cu cireada și a rămas acasă, în căsuța ei pustie. Copiii aflară îndată și aproape toți veniră în ziua aceea s-o viziteze; zăcea în pat și n-avea pe nimeni lîngă dînsa. Timp de două zile, copiii o îngrijiră singuri, cu rîndul. Pe urmă, cînd se duse vestea în sat că Mărie era pe moarte, cîteva bătrîne veniră cu schimbul la căpătiul ei. Oamenii din sat se pare că fură și ei cuprinși de milă pentru biata Mărie; în orice caz, nimeni nu mai oprea copiii să se apropie de dînsa și nu-i mai ocăra ca înainte. Bolnava zăcea într-o continuă toropeală, dar somnul ei era agitat și tușea îngrozitor. Bătrîncle nu mai lăsară copiii să intre în odaie, dar cei mici alergau pentru o clipă doar la fereastra ei ca să-i spună: *Bonjour, notre bonne Marie*. Și ea, cum îi zărea ori le auzea glasul, se înviora deodată și, neținînd seama de îndemnurile bătrînelor, încerca să se ridice rezemîndu-se într-un cot și le mulțumea din cap micilor săi prieteni. Copiii continuau să-i aducă bunătăți, dar ea nu mai putea mîncă. Mulțumită lor, vă asigur, muri aproape fericită. Mulțumită lor, își uită soarta amară, primind parcă de la ei iertare, pentru că pînă la ultima suflare a fost stăpînită de gîndul că e o mare păcătoasă. Ca niște păsărele în zbor apăreau la ferestrele ei, strigîndu-i în fiecare dimineață: „*Nous t'aimons, Marie*”. Moartea nu întîrzie mult. Crezusem că va mai rezista o vreme. În ajunul morții, înainte de a apune soarele, m-am dus s-o văd; mă recunosc, și atunci i-am strîns mîna pentru cea din urmă oară; cît era de uscată mîna asta! Iar a doua zi dimineața veniră să-mi spună că Marie a murit. De data aceasta, nimeni n-a mai fost în stare să-i împiedice pe copii; ei singuri împodobiră sicriul cu flori și-i puseră o cunună pe cap. La biserică, pastorul nu mai tună împotriva aceleia pe care, vie, o terfelise. De altfel, veniseră la înmormîntare doar cîțiva curioși. Dar în clipa cînd trebuia ridicat sicriul, toți copiii se repeziră să-l ducă și, fiindcă n-aveau destulă putere, sprijineau cît puteau cu mînutele lor,

căutau să ajute pe de lături, alergînd după sicriu cu obraji scâldați în lacrimi. De atunci, mormîntul lui Marie a devenit obiectul grijii lor permanente; de jur-împrejur au sădit trandafiri și în fiecare an, mereu, îl împodobesc cu flori. Dar tot de la înmormîntarea aceea mi se trag și hula, și prigoana satului întreg, pornit împotriva mea din pricina copiilor. Instigatorii principali erau pastorul și învățătorul. Copiilor li s-a interzis categoric să se mai întîlnească cu mine, și Schneider își luă chiar obligația să vegheze ca să nu se mai întîmple acest lucru. Cu toate acestea, ne vedeam din cînd în cînd, vorbeam de departe prin semne. Îmi trimiteau bilețele. Mai tîrziu, lucrurile se potoliră, dar pînă atunci am trăit zile de o nespusă frumusețe, căci datorită acestei prigoane m-am împrietenit parcă și mai mult cu acești copii. E drept că în ultimul an ajunsesem aproape la o bună înțelegere cu Thibaud și cu pastorul. În schimb, Schneider mi-a vorbit mult și m-a judecat aspru pentru „sistemul” meu dăunător în comportarea față de copii. Ca și cum aș fi avut vreun sistem! În cele din urmă, chiar în ajunul plecării mele, Schneider îmi împărtăși părerea ciudată pe care și-o făcuse despre mine și anume: mi-a spus că s-a convins pe deplin că eu însumi sînt un copil, copil în adevăratul sens al cuvîntului, cu desăvîrșire un copil; că numai la chip și statură par a fi un adult, dar în ce privește gradul de dezvoltare, ca suflet și caracter, ba poate și ca intelect, nu sînt un om format, matur, și așa voi rămîne de-acum încolo, chiar dacă aș trăi pînă la vîrsta de șaizeci de ani. Am rîs cu poftă, pentru că n-avea dreptate, firește, căci ce fel de copil aș fi eu: am eu aerul unui băiețaș, chiar așa, zău? Un lucru e totuși adevărat: nu-mi place să am de-a face cu adulții, cu oamenii maturi, și de mult am băgat de seamă — nu-mi place, pentru că nu știu să mă port cu ei. Orice mi-ar vorbi, oricît de bine s-ar purta cu mine, totuși cu ei, nu știu de ce, nu mă simt în apele mele, cu ei mă simt stingher; de aceea, pentru mine nu există fericire mai mare decît să mă pot refugia cît mai des la tovarășii mei, iar aceștia au fost întotdeauna copiii; și nu pentru că eu însumi aș fi un copil, ci pentru că mă simt pur și simplu atras de ei.

La începutul șederii mele acolo - încă în perioada cînd rătăceam singur și trist prin munți - mi se-ntîmpla pe neașteptate să-i întîlcnesc uneori mai ales la amiază, cînd ieșeau în stoluri gălăgioase de la școală, cu ghiozdanele și cu tăblițele lor, cu joaca, cu rîsul și larma lor, și atunci tot sufletul meu se avînta deodată spre ei. Nu știu, dar încercam un sentiment de nespusă încîntare ori de cîte ori îi întîlneam. Mă opream și rîdeam de fericire uitîndu-mă la piciorușele lor micuțe și zvelte în neconținută mișcare, la droaia de băiețași și fetețe care zburdau în voie, la rîsetele și lacrimile lor (căci, venind de la școală, în drum spre casă, mulți dintre ei găseau vreme să se ia la harță, să plîngă și iar să se împace sau să se apuce de joacă). În asemenea clipe, îmi uitam cu desăvîrșire tristul alean. Iar mai pe urmă, în cei trei ani următori, nici nu puteam înțelege cum anume și ce doruri îi chinuiesc pe oameni. Tot destinul meu se înturna mereu spre cei mici. Mă înfrățisem chiar cu gîndul că nu voi părăsi niciodată satul acela și nu mi-aș fi putut închipui că într-o zi mă voi întoarce aici, în Rusia. Mi se părea că voi rămîne acolo, dar mi-am dat seama în cele din urmă că Schneider nu putea să mă întrețină la infinit. Între timp, interveni o împrejurare, o afacere așa de importantă se pare, încît Schneider însuși mă zori să plec, luînd asupra lui cheltuielile

călătoriei. Acum trebuie să văd cum stau lucrurile, despre ce anume este vorba și să mă sfătuiesc cu cineva. Soarta mi se va schimba poate cu totul, dar nu asta interesează și nici nu este lucrul cel mai important. Principalul e că viața mea s-a schimbat acum radical. Am lăsat acolo multe lucruri dragi, prea multe. Totul s-a destrămat. Pe drum, în tren, mă gîndeam: „Intru acum în lume, în rîndul oamenilor; nu cunosc deocamdată felul de a fi al acestor oameni, dar o existență nouă a început pentru mine”. M-am hotărît să-mi orînduiesc o viață de om cinstit și mergînd pe un drum drept. Îmi va fi greu și mă voi plictisi poate în mediul acesta. Mi-am propus însă pentru început să fiu sincer și prevenitor cu toți; mai mult cred n-o să-mi pretindă nimeni. Poate că și aici mă vor privi ca pe un copil - n-au decît! Și încă ceva: toți mă iau, nu știu de ce, drept un idiot; e adevărat că am fost într-o vreme bolnav, ajunsesem într-o stare atît de gravă, încît păream cu adevărat un idiot. Dar ce fel de idiot e acela care își dă prea bine seama că lumea îl consideră idiot? Intru într-o casă, să zicem, și mă gîndesc: „Oamenii ăștia mă iau drept idiot, și de fapt sînt cu mintea clară, iar ei nu-și dau seama de asta...” îmi revine mereu gîndul acesta. De-abia cînd am primit la Berlin cîteva scrisorele pe care ei, copiii, se și grăbiră să mi le trimită imediat după plecarea mea de acolo, am înțeles cît îmi erau de dragi. Îți vine tare greu cînd primești prima scrisoare din locurile de unde ai plecat! Cît erau de triști cînd mă petreceau la gară! Cu o lună înainte încă, nu vorbeau decît despre plecarea mea: *Leon s'en va, Leon s'en va pour toujours!* Ca și înainte, ne întîlneam în fiecare seară lîngă cascadă și vorbeam numai de viitoarea noastră despărțire. Cîteodată, copiii își regăseau vechea lor veselie, dar în momentul cînd trebuia să ne întoarcem în sat luaseră obiceiul să mă strîngă tare în brațe, ceea ce nu făceau înainte. Cîte unul venea pe la mine, pe furiș, fără să-l știe ceilalți, numai ca să mă îmbrățișeze și să mă sărute între patru ochi. La plecare, toți veniră în stol să mă conducă pînă la gară, la o depărtare de o verstă de satul nostru. Pe drum se străduiau să nu plîngă, dar mulți nu se puteau stăpîni, mai ales fetițele plîngeau cu glas tare. Ne grăbeam să nu întîrziem, dar din cînd în cînd țîșnea din mulțimea lor cîte unul, alerga spre mine, mă îmbrățișa cu mînuțele-i gingașe și mă săruta în drum, oprind din mers tot convoiul, și atunci, deși eram tare zoriți, se opreau cu toții și așteptau pînă-și lua rămas-bun. După ce m-am urcat în vagon și trenul se puse în mișcare, toți strigară într-un glas: „Ura!” și rămaseră țintuiți pe peron pînă cînd trenul nu se mai văzu deloc; de altfel nici eu n-am putut să-mi smulg privirea pînă cînd nu i-am pierdut din ochi... Știți, cînd am intrat adineauri aici și m-am uitat la chipurile dumneavoastră plăcute - în ultimul timp m-am deprins să observ cu multă atenție fețele oamenilor — și am auzit primele dumneavoastră cuvinte, mi s-a luat parcă deodată o piatră grea de pe suflet, pentru prima dată de cînd am plecat de acolo. Și în aceeași clipă m-am gîndit că, poate într-adevăr, fac parte dintre puținii oameni norocoși, pentru că, după cît știu, rar se întîmplă să întîlnești persoane pe care să le îndrăgești dintr-o singură privire, și uite că am avut norocul să vă întîlnesc de cum am coborît din tren. Știu prea bine că e cam penibil să te apuci să-ți împărtășești sentimentele la toată lumea și totuși, uite, dumneavoastră vi le spun și nu mi-e deloc rușine. Îmi place să duc o viață retrasă și nu voi mai veni poate multă vreme pe aici. Dar să nu mi-o luați în nume de rău; n-o spun pentru că nu mi-ar fi foarte prețioasă societatea

dumneavoastră, și nici n-aș vrea să vă închipuiți că m-am simțit jignit pentru ceva. Mi-ați cerut să vă spun ce impresie mi-au făcut chipurile dumneavoastră și ce anume am putut observa. V-o spun cu plăcere. Dumneata. Adelaida Ivanovna, ai o față fericită; dintre toate trei, chipul dumitale e cel mai plăcut. Pe lângă faptul că ești frumoasă, privindu-te, oricine ar spune: „Față blîndă și bună ca a unei surori”. În raporturile dumitale cu oamenii ești simplă, de o veselie naturală și în același timp izbutești ușor să citești în inima oamenilor. Aceasta este impresia pe care mi-a sugerat-o față dumitale. Dumneata, Aleksandra Ivanovna, ai de asemenea un chip frumos, fermecător, dar în inima dumitale tănuiești se pare o tristețe, un dor; ai un suflet foarte bun, fără îndoială, nu ești însă veselă. Chipul dumitale are ceva aparte, care îmi amintește de *Madona* lui Holbein de la Dresda. Iată, așadar, și în ce privește fața dumitale; am ghicit sau nu? Pentru că văd că mă socotiți un fel de ghicitor. Cît despre dumneavoastră, se întoarce el deodată către generăleasă, chipul dumneavoastră nu numai că îmi sugerează, dar îmi permite să fiu pe deplin încredințat că, în ciuda vârstei, sînteți un adevărat copil, în toate, în toate, în tot ce e bun și în tot ce e rău. Sper că n-o să vă supărați pe mine dacă vorbesc astfel? V-am spus doar ce reprezintă pentru mine copiii și ce sentimente nutresc față de ei. Și să nu vă închipuiți, iarăși, că dacă v-am vorbit cu atîta sinceritate despre chipurile dumneavoastră, am făcut-o din naivitate: o, nu, nu-i asta! Am fost condus și eu, poate, de un anumit gînd în această privință.

VII

Prințul isprăvi. Toată lumea, inclusiv Aglaia, îl privea cu ochi zîmbitori; dar mai cu seamă părea încîntată Lizaveta Prokofievna.

— Bun examen, n-am ce zice! Halal să vă fie! strigă ea. Ei bine, domnișoarelor, vă pregăteați să-l luați sub ocrotirea voastră, ca pe un biet neajutorat, și iată că el este acela care de-abia dacă acceptă să vă onoreze cu prezența lui și încă prevenindu-vă că nu va veni decît din cînd în cînd. Iată-ne, așadar, puse cu binișorul la punct, ca niște neroade ce sîntem, dar mai ales Ivan Feodorovici. Și-mi pare cît se poate de bine. Bravo, prințe! Dumnealui ne sfătuisese adineauri să te supunem la un examen. Iar ceea ce ai spus de expresia feței mele este perfect adevărat: sînt un copil, o știi prea bine. O știam și înainte de a mi-o fi spus dumneata; cu un singur cuvînt mi-ai exprimat gîndul. Cred că ai o fire asemănătoare cu a mea și sînt încîntată; semănăm la caracter ca două picături de apă. Numai atît, că dumneata ești bărbat, iar eu - femeie, și că n-am fost și nu cunosc Elveția; asta-i toată deosebirea.

- Eu aș zice să nu ne pripim, *maman!* strigă Aglaia. Prințul spunea că în toate mărturisirile acestea, pe care le-a făcut aici, s-a lăsat condus de un anume gînd, și că toate își au tîlcul lor.

- Așa e, o susținură rîzînd celelalte două.

- Nu rîdeți, dragele mele; el singur e poate mai isteț decît voi toate la un loc. Veți vedea. Dar, prințe, n-ai spus nimic de Aglaia? Ea așteaptă, și eu de asemenea.

- Acum nu pot să spun nimic; altă dată poate.

- De ce? N-o găsești suficient de interesantă?

- O, dimpotrivă, e de o frumusețe extraordinară. Dumneata, Aglaia Ivanovna, ești așa de frumoasă, că i-e frică omului să te privească.

- Asta-i tot? Dar caracterul? insistă generăleasa.

- E greu de judecat frumusețea. Nu sînt încă în măsură s-o fac. Frumusețea e o enigmă.

- Așadar, îi propui Aglaiei să dezlege o enigmă, spuse Adelaida. Ia să te văd, Aglaia. Vasăzică e frumoasă, prințe?

-Negrăit de frumoasă! răspunse înflăcărat prințul, uitîndu-se cu admirație la Aglaia. Aproape ca Nastasia Filippovna, deși chipul ei e cu totul altfel.

Mama și fiicele se priviră surprinse.

- Ca ci-i-nee? făcu tăgănat generăleasa. Ca Nastasia Filippovna ai zis? Care Nastasia Filippovna? Unde ai văzut-o dumneata pe Nastasia Filippovna?

- Adineauri, Gavrilă Ardalionovici i-a arătat portretul ei lui Ivan Feodorovici.

- Cum? I-a adus portretul ei lui Ivan Feodorovici?

- Da, ca să i-l arate. Nastasia Filippovna i-a dăruit astăzi lui Gavrilă Ardalionovici portretul ei ca amintire, iar el l-a adus ca să i-l arate lui Ivan Feodorovici.

- Vreau să-l văd! se răsuci în loc generăleasa. Unde e portretul? Dacă i l-a dăruit lui, înseamnă că-l are și, de bună seamă, n-a plecat încă. În fiecare miercuri cînd vine la birou, nu pleacă niciodată înainte de ora patru. Să vină imediat Gavrilă Ardalionovici! Ba nu, în ce mă privește, nu prea ard de dorința să-l văd. Fii bun, dragă prințe, du-te de-i cere portretul și adă-mi-l aici. Spune-i că am vrea să-l vedem și noi. Te rog.

- E un om interesant, nimic de zis, dar e cam naiv și simplu, observă Adelaida după ce prințul ieși din salonaș.

- Simplu din cale-afară, întări Aleksandra, ba aș zice că e aproape caraghios.

Dar și una, și cealaltă păreau că nu-și exprimă în întregime gîndul.

- Totuși, la caracterizarea chipurilor noastre s-a descurcat destul de bine, zise Aglaia; a știut să măgulească pe toată lumea, chiar și pe *maman*.

- Ce vorbă-i asta, c-a știut să mă măgulească? se burzului generăleasa. Mă rog, fie și așa, dacă ți-neți neapărat, dar în cazul acesta eu aș zice că mai mult m-am simțit eu măgulită decît a fost în intenția lui să mă măgulească.

- Tu crezi că din partea lui a fost pur și simplu un joc abil? întrebă Adelaida.

- Am impresia că nu-i chiar așa de naiv cum pare.

- Ei, gata, v-ați și pornit! se mînie generăleasa. După mine, voi sînteți mai caraghioase decît el. E cam simpluț, ce-i drept, dar e cu cap, bineînțeles, în sensul cel mai nobil al cuvîntului. Întocmai ca și mine.

„E urît, firește, că mi-a scăpat vorba asta cu portretul, își făcea muștrări prințul, îndreptîndu-se spre cabinetul generalului... Dar...cine știe, poate că e mai bine că le-am spus...” în mintea lui miji atunci un gînd ciudat, ce-i drept, foarte nedeslușit încă.

Gavrilă Ardalionovici nu plecase; lucra la birou cufundat în hîrțiile lui; fără îndoială că nu degeaba Societatea pe acțiuni îi plătea leafa. Păru

foarte contrariat cînd prințul i-a cerut portretul cu pricina, povestindu-i cum de au ajuns doamnele Epancin să afle despre existența lui.

- A naibii treabă! Ce nevoie aveai să trîncănești fără rost! strigă el în ciudat. Parcă, ce știi dumneata... Zi-i idiot și pace! mormăi el.

- Iartă-mă, am spus-o așa, într-o doară; a venit, nu știu cum, vorba și am zis că Aglaia e tot așa de frumoasă ca Nastasia Filippovna.

Ganea îi ceru amănunte, și prințul povesti tot. Din nou Ganea se uită la Mișkin cu o expresie batjocoritoare.

- Văd că ți-e capul numai la Nastasia Filippovna... murmură el, dar se opri numaidecît, furat de un gînd. Era vădit tulburat. Prințul îi aminti de portret.

- Ascultă, prințe, zise deodată Ganea, ca străluminat de o idee salvatoare, am o mare rugămintă... dar nu știu, zău...

Tăcu încurcat, fără să isprăvească; în sufletul lui părea că se dă o luptă aprigă și-i venea greu să ia o hotărîre. Prințul aștepta mut. Ganea îi mai scrută o dată fața cu o privire iscoditoare.

- Prințe, se decise el în cele din urmă, acolo, în momentul de față... din pricina unor împrejurări cu totul ciudate... și ridicole... și pentru care, de altfel, eu n-am nici o vină... în sfîrșit, n-are rost să-ți mai explic acum; acolo se pare că lumea e cam supărată pe mine și de aceea o bucată de vreme aș prefera să nu mă duc la ele fără să fiu poftit. Aș avea însă mare nevoie să-i vorbesc chiar acum Aglaiei Ivanovna. Pentru orice eventualitate, i-am scris cîteva cuvinte (în mîinile lui apăru un bilețel împăturit cu grijă), și, uite, nu știu cum să i-l transmit. N-ai vrea dumneata, prințe, să încerci a-i înmîna chiar acum Aglaiei Ivanovna aceste rînduri? Dar Aglaiei Ivanovna personal, adică să nu vadă nimeni, înțelege? De fapt, nu-i cine știe ce secret... totuși... Te rog să-mi faci acest serviciu!

- Drept să-ți spun, mi-e cam penibil, răspunse prințul.

- Ah, prințe, e ceva foarte important pentru mine! se rugă Ganea. Poate că ea o să vrea să-mi răspundă... Crede-mă că o împrejurare cu totul excepțională și de cea mai mare urgență mă face să recurg la dumneata și să stărui atît... Cum aș putea face să-i parvină?... E foarte important... E de cea mai mare importanță pentru mine...

Se temea de un eventual refuz al prințului și-l privea stăruitor, cu o rugămintă mută și plină de teamă în ochi.

- Bine, accept; voi transmite bilețul.

- Dar așa, ca nimeni să nu observe, îl implora Ganea prinzînd din ce în ce mai mult curaj; mă încred în cuvîntul dumitale de onoare, prințe.

- N-am să-l arăt nimănui, îl liniști Mișkin.

- Plicul nu-i lipit, dar... lăasă să-i scape, ca din întîmplare, secretarul; se opri însă încurcat, dîndu-și seama că a mers prea departe cu îndelicatețea.

- O, nici o grijă, n-am să-l citesc, răspunse simplu prințul și, luînd portretul, ieși din cabinet.

Rămas singur, Ganea își duse mîinile la cap:

- Un singur cuvînt din partea ei și... poate că aș rupe, zău!... Nu mai era în stare să se așeze din nou la lucru și, cuprins de emoție și nerăbdare, începu să se plimbe agitat dintr-un capăt în celălalt al încăperii.

În timpul acesta, prințul se întorcea tăcut în apartamentul doamnelor. Îl indispucea mult însărcinarea pe care o primise și deopotrivă de

neplăcut îl surprinsese însuși faptul de a fi aflat că Ganea îi scria Aglaiei. Străbătînd șirul de odăi ce duceau spre salon, se opri deodată, ca și cum și-ar fi adus aminte de ceva foarte important, pe urmă se uită împrejur, se apropie de fereastră și cercetă chipul Nastasiei Filippovna din portret.

Ar fi vrut poate să descifreze acel ceva neobișnuit care îl tulburase adineauri, cînd a zărit în treacăt portretul la general. Prima impresie a fost atît de puternică, încît nu-l părăsise o clipă, și acum se grăbea să și-o verifice. Chipul acesta, de o frumusețe rară, tănuia în el ceva ce i s-a părut acum și mai tulburător. O mîndrie fără margini, amestecată cu dispreț, ba și cu ură poate, părea să exprime această față, și în același timp cîtă bunătate, încredere și sinceritate iradiau din ea! Contrastul acesta era atît de izbitor și neașteptat la asemenea trăsături, încît trezea un dureros sentiment de milă. Această frumusețe răpitoare era aproape de nesuportat, atît de bizară apărea cu fața aceea palidă, obrajii ușor supti și ochii arzători. Stranie frumusețe! Prințul nu-și putu lua ochii de pe fotografie; se smulse apoi de sub vraja pe care o exercita asupra lui, privi în jur și, asigurîndu-se că nu-l vede nimeni, duse cu un gest grăbit portretul la buze și sărută imaginea tinerei femei. Cînd, după un minut, ajunsese în salon, părea cu desăvârșire liniștit.

Dar în momentul cînd intră în sufragerie (penultima încăpere în drum spre salon), aproape se ciocni în ușă cu Aglaia. Era singură.

- Gavrilă Ardalionovici m-a rugat să vă transmit asta, spuse prințul, întinzîndu-i biletul.

Aglaia se opri, luă plicul și-l privi pe Mișkin într-un fel foarte ciudat. Fața ei nu trăda nici cea mai mică tulburare, cel mult o vagă nedumerire; dar și aceasta părea că se referă mai mult la prinț. Cu privirea ei calmă și mîndră avea aerul că-i cere socoteală - de unde și pînă unde a ajuns el să fie amestecat în această afacere cu Ganea. Două-trei clipe rămaseră așa nemișcați unul în fața altuia; la urmă, o expresie batjocoritoare abia perceptibilă lunecă pe chipul Aglaiei și cu un zîmbet ușor pe buze fata se îndepărtă.

Cîtva timp, generăleasa examina tăcută și cu un aer disprețuitor portretul Nastasiei Filippovna, ținîndu-l ostentativ cu mîna întinsă la o oarecare depărtare.

- Da, e frumoasă, rosti ea în sfîrșit, chiar foarte frumoasă. Am văzut-o de două ori, dar numai de la distanță. Și zici că preferi acest gen de frumusețe? îl întrebă ea deodată pe Mișkin.

- Da... acest gen, răspunse el cu un efort vizibil.

- Adică, exact genul acesta?

- Exact genul acesta.

— Pentru ce?

— Fața asta... ascunde multă suferință, îngăimă aproape fără voie prințul, ca și cum și-ar fi vorbit mai mult sieși decît pentru a da un răspuns la întrebarea pusă.

— Îmi vine să cred mai curînd că... bați cîmpii, hotărî generăleasa și, cu un gest plin de trufie, aruncă portretul pe masă.

Îl luă întîi Aleksandra; Adelaida se apropie și ea de soră-sa; apoi începură amîndouă să-l examineze. În clipa aceea, Aglaia intră în salon.

— Cîtă forță! strigă deodată Adelaida, care, peste umărul surorii sale, privea cu nesaț fotografia.

— Unde? Ce fel de forță? se răsti Lizaveta Prokofievna.

— Asemenea frumusețe e o forță! spuse cu vioiciune Adelaida. Cu o astfel de frumusețe poți răsturna lumea întreagă!

Și se întoarse îngîndurată la șevaletul ei. Aglaia aruncă în treacăt o scurtă privire asupra fotografiei, își îngustă ochii, lăsă buza de jos să-i iasă puțin în afară și se depărta, așezîndu-se deoparte, cu brațele încrucișate.

Generăleasa luă clopoțelul de pe masă și sună.

— Spune-i lui Gavrilă Ardalionovici să poftească aici; vezi că e în cabinet, îi porunci ea feciorului.

— *Maman!* strigă cu un ton de avertizare Aleksandra.

— Vreau să-i spun două vorbe și atîta tot! i-o reteză scurt gencerăleasa. curmînd din capul locului orice obiecție; era vădit enervată. Trebuie să știi, prințe, că de la o vreme încoace, noi, aici, o ținem întruna numai în șușoteli și secrete. Numai în secrete! Cică așa cere eticheta, bunele maniere. Mofturi! Și asta într-o chestiune în care e nevoie să se procedeze, în primul rînd. sincer și cinstit, ca totul să fie limpede. Se pun la cale tot felul de mariaje; nu-mi plac mariajele astea...

— *Maman*, ce ți-a venit? încercă din nou s-o oprească Aleksandra.

— Ce vrei. scumpa mea fiică? Parcă ție îți plac? Lasă să audă și prințul, sîntem doar prieteni, eu, în orice caz așa mă consider. Lui Dumnezeu îi sînt pe plac oamenii buni, și n-are nevoie de tot felul de răutăcioși și mofturoși, mai cu seamă de mofturoșii care azi hotărăsc una, iar mâine alta. Pricepi, dumneata, Aleksandra Ivanovna, cum vine asta? Trebuie să-ți spun prințe, că dumnealor mă socot cam trăsniță, eu, însă, știu să văd ce e bine și ce nu. Pentru că principalul e să ai inimă, toate celelalte sînt mofturi. Bineînțeles că e nevoie să ai și minte... ba, poate, cel mai important lucru este tocmai mintea. Nu zîmbi, Aglaio, nu-i nici o contradicție în ceea ce spun acum; o proastă cu inimă și fără minte poate fi la fel de nefericită ca și o proastă care nu e lipsită de minte, dar nu are pic de inimă. E un adevăr cunoscut. Eu sînt o proastă cu inimă și fără minte, iar tu ești o proastă cu minte limpede, dar fără inimă; și tu, și eu sîntem deopotrivă de năpăstuite și suferim deopotrivă.

— Și, mă rog, cine te năpăstuiește atîta, dragă *maman*? nu se putu abține Adelaida, care, singura dintre toate, părea că-și păstrase voia bună.

— Întîi și întîi, căpoasele mele fiice, răbufni generăleasa, și cred că e prea de ajuns și atîta, așa încît n-are rost să mai pomenim și de altele. Am pălăvrăgit destul. Rămîne de văzut cum o să vă descurcați voi amîndouă (pe Aglaia n-o pun la socoteală) cu deșteptăciunea și limbuția voastră, și dacă dumneata, preastimată Aleksandra Ivanovna, ai să fii fericită cu onorabilul dumitale domn... Aha!... făcu ea, văzîndu-l pe Ganea care apăruse în ușă, iată încă o apariție matrimonială. Bună ziua! răspunse ea la salutul acestuia, fără a-l pofti să șadă. Aud că te căsătorești, e adevărat?

- Eu?... Mă căsătoresc?... Cum, adică, să mă căsătoresc?... îngăimă Gavrilă Ardalionovici luat prin surprindere. Părea tare încurcat.

— Adică, te însori, dacă-ți place mai mult cuvîntul! E adevărat?

- N-nu... cu... n-nici gînd, minți Ganea și sîngele îi năvăli în obraz. Aruncă o privire fugară spre Aglaia, care sta deoparte și nu-l slăbea din ochi, observînd tulburarea lui cu o expresie rece și calmă.

- Nu? Ai spus nu? își continuă interogatoriul neîndurător Lizaveta Prokofievna. Bine, voi reține, așadar, că azi, miercuri dimineață, la

întrebarea pe care ți-am pus-o, ai răspuns „nu”. Ce zi e astăzi, miercuri?

— Cred că da, *maman*, răspunse Adelaida.

— Niciodată nu știți ce zi este. În câte sîntem astăzi?

— În douăzeci și șapte, spuse Ganea.

— În douăzeci și șapte? Perfect, e bine de știut. Acum, la revedere, ai mult de lucru, mi se pare; e vremea să mă îmbrac, trebuie să ies; ia-ți portretul. Transmite-i salutări din partea mea nefericitei Nina Aleksandrovna. Cu bine, dragă prințe! Vino cît mai des pe la noi, iar eu am să trec anume pe la bătrîna Belokonskaia, ca să-i vorbesc de dumneata. Îți mărturisesc sincer, dragul meu: sînt încredințată că Dumnezeu mi te-a adus anume tocmai din Elveția la Petersburg. Ai venit desigur și pentru alte treburi, dar mai ales pentru asta. Așa a voit Cel de Sus. La revedere, domnișoarelor. Aleksandro, vino puțin la mine.

Generăleasa ieși. Zdrobit, năuc, înfuriat, Ganea luă de pe masă portretul și, cu un zîmbet forțat, i se adresă prințului:

— Prințe, plec chiar acum acasă. Dacă nu te-ai răzgîndit cumva și vrei să rămîi la noi, vino acum cu mine, căci nu ne cunoști nici măcar adresa.

— Așteaptă o clipă, prințe, spuse Aglaia, ridicîndu-se brusc de pe fotoliu. Aș vrea să-mi scrii mai întîi ceva în album. Tata mi-a spus că ești un caligraf excelent. Aduc îndată albumul.

Spunînd aceasta, dispăru.

— La revedere, prințe, mă duc și eu, spuse Adelaida.

Îi strînse cordial mîna, zîmbi prietenos și mîngîietor și se retrase, fără să arunce măcar o privire spre Ganea.

— Dumneata, scrișni acesta repezindu-se spre Mîșkin de îndată ce rămaseră singuri, dumneata ai trîncănit aici și le-ai spus că mă însor! continuă el aproape șuierînd, cu fața congestionată de furie, cu ochii sclipînd de ură. Gură spartă, flecar nesuferit ce ești!

— Te asigur că n-ai dreptate, răspunse prințul, păstrîndu-și calmul și politețea. Nici n-am știut că te însori.

- Ai auzit adineauri de la Ivan Feodorovici că totul se va hotărî diseară la Nastasia Filippovna și te-ai grăbit să le și spui. Vezi că minți! Altfel, de unde ar fi aflat? Cine dracu' putea să le spună, dacă nu dumneata? N-ai auzit aluziile pe care mi le-a făcut bătrîna?

- Cred cî dumneata trebuie să știi mai bine cine le-a spus, de vreme ce ai impresia că ți s-au făcut aluzii. De la mine însă n-au auzit nici un cuvînt.

- Ai transmis bilețelul?... Aștept să-mi dai răspunsul! îl întrerupse Ganea, fierbînd de nerăbdare. Dar în clipa aceea chiar, intră Aglaia și prințul nu mai avu vreme să răspundă.

- Poftim, prințe, spuse Aglaia, punînd albumul pe măsuță. Alege-ți o pagină și scrie-mi ceva. Ai aici și un condei nou-nouț. Nu-i nimic dacă penița e de oțel? Am auzit că cele de oțel nu sînt pe placul caligrafilor.

Vorbea cu prințul, ignorînd cu totul prezența lui Ganea. Dar, în timp ce Mîșkin examina penița și căuta pagina, pregătindu-se să scrie, Ganea se apropie de cămin, la dreapta prințului, unde Aglaia stătea în picioare și, cu un glas întretăiat și tremurînd de emoție, îi spuse aproape șoptindu-i la ureche:

- Un cuvînt, un singur cuvînt din partea dumitale - și sînt salvat.

Prințul se întoarse repede și-i privi pe amîndoi. Fața lui Ganea exprima cea mai jalnică deznădejde; se pare că vorba pe care o rostise îi scăpă din gură așa, pe negîndite, la disperare. Cîteva clipe, Aglaia îl privi cu aceeași nedumerire calmă cu care se uitase adineauri și la prinț cînd se întîlniseră în sufragerie și era limpede că această atitudine calmă și nedumerirea ei în fața celor ce i se spuneau, ca și cum n-ar fi înțeles nimic, erau pentru Ganea mai ucigătoare în clipa aceea decît cel mai puternic dispreț exprimat pe față.

- Și ce anume să scriu? întrebă prințul.

- Am să-ți dictez, răspunse Aglaia, întorcîndu-se spre el. Ești gata? Ei bine, scrie: „Nu mă pretez la nici un fel de tocmeală”. Acum pune data jos. Ia să văd!

Prințul îi întinse albumul.

- Minunat! Ai un scris admirabil! Îți mulțumesc. La revedere, prințe... Adică, stai o clipă, adăugă ea, răzgîndindu-se deodată. Vino cu mine, vreau să-ți dăruiesc ceva, ca amintire.

Prințul o urmă, dar, cînd intrară în sufragerie, Aglaia rămase locului.

- Citește asta, spuse ea, întinzîndu-i biletul trimis de Ganea. Prințul îl luă și se uită la Aglaia întrebător.

- Știu bine că nu l-ai citit și că nu poți fi confidentul acestui om. Citește, vreau să-i cunoști conținutul.

Biletul, scris probabil în mare grabă, cuprindea următoarele:

Astăzi, soarta mea se va decide, dumneata știi în ce fel. Astăzi va trebui să-mi dau cuvîntul, irevocabil. N-am nici un drept la compătimirea dumitale și nici nu îndrăznesc să-mi fac speranțe; dar mi-ai spus odată o vorbă, ai rostit un singur cuvînt, și cuvîntul acesta a strălucit în negura existenței mele, devenind pentru mine un far călăuzitor. Spune-mi și acum un cuvînt asemănător și mă vei salva de la pierzanie! Spune-mi numai atît: rupe totul, și o fac chiar astăzi. O! ce te-ar costa să spui asta? Prin acest cuvînt nu-ți cer decît un semn de compasiune față de mine - un semn numai și nimic mai mult, nimic! Nu îndrăznesc să-mi făuresc visuri, să nutresc vreo speranță, căci mă simt nedemn de ea. Dar cuvîntul dumitale îmi va da tăria, care-mi lipsește acum, de a-mi suporta mai departe sărăcia, de a mă resemna, ba chiar de a accepta cu bucurie situația disperată în care mă aflu. Voi accepta lupta, voi fi fericit s-o înfrunt și să renasc prin această luptă cu puteri reînnoite!

Trimite-mi dar acel cuvînt din milă (din milă numai, ți-o jur!). Nu te supăra pe un om ajuns la disperare, un om care se îneacă, pentru că a îndrăznit să facă o ultimă efortare ca să scape de pierzanie.

G.I.

- Omul acesta pretinde și încearcă să mă convingă și pe mine, începu Aglaia cu glas tăios, după ce prințul isprăvi de citit, că acest cuvînt „rupe totul” nu-i deloc compromițător pentru mine și nu mă obligă la nimic, oferindu-mi, după cum vezi, și un fel de garanție în scris pe acest bilet. Observă cu cîtă naivitate s-a grăbit el să sublinieze unele cuvinte și cît de transparent apare, cu cîtă brutalitate i se străvede gîndul ascuns. El știe, de altfel, că dac-ar rupe totul, însă din proprie inițiativă, fără să aștepte un cuvînt de la mine, fără să-mi vorbească măcar de asta, fără a nutri vreo speranță în privința mea, știe, zic, că atunci, poate, mi-aș schimba sentimentele față de el și i-aș deveni o adevărată prietenă! O știe

bine! Dar e un suflet meschin; știe și totuși nu poate să se hotărăscă; știe și totuși cere garanții. Nu este în stare de o hotărâre bazată pe convingere și încredere. Pentru ca să renunțe la o sută de mii de ruble, vrea să-i acord anticipat un început de făgăduială, spre a putea spera să-mi obțină mîna. Cît despre cuvîntul pe care i l-aș fi spus într-o zi... de care amintește în scrisoare, cuvîntul care i-ar lumina, chipurile, viața, e o minciună sfruntată. Într-o zi, fiindu-mi milă de el, i-am arătat într-adevăr puțină compasiune. Dar e un cinic și un neobrăzat; și-a făcut numaidecît socoteala că ar putea să nutrească anumite speranțe; mi-am dat seama îndată. De atunci umblă mereu să-mi întindă curse, ca și acum, de altfel. Dar mi-e de ajuns; ia biletul acesta și dă-i-l îndată ce veți ieși de la noi, în orice caz, nu mai înainte.

— Și ce să-i transmit ca răspuns din partea dumitale?

— Nimic, firește. E cel mai bun răspuns. Așadar, vrei să locuiești la ei?

— Ivan Feodorovici m-a sfătuit adineauri, răspunse prințul.

— Va trebui să te păzești de el, te previn; n-are să-ți ierte că i-ai adus biletul înapoi.

Aglaia strînse ușor mîna prințului și ieși. Avea fața gravă și încruntată, și nici nu schiță măcar un zîmbet cînd își luă rămas-bun de la el.

— Îndată, să-mi iau numai bocceluța și plecăm, îi spuse prințul lui Ganea.

Acesta bătu din picior în semn de nerăbdare. Se făcuse negru de mînie. În sfîrșit, amîndoi ieșiră în stradă, prințul cu bocceluța în mîna.

— Răspunsul? Răspunsul? îl asalta Ganea. Ce ți-a spus? I-ai dat scrisoarea?

Fără un cuvînt, prințul îi întinse biletul. Ganea rămase ca trăsnit.

— Cum! Biletul meu?! strigă el. Nici nu i l-ai predat? Ah, trebuia să mă fi gîndit! Ah, bles-te-ma-tule... Acum înțeleg de ce ea n-a priceput nimic adineauri! Dar cum, cum, cum de nu i l-ai dat, ah, afur-r-ri-situle...

— Ba să mă ierți. Dimpotrivă, am avut prilejul să i-l dau imediat după ce mi l-ai încredințat și întocmai așa cum m-ai rugat dumneata. Dacă a ajuns iarăși în mîinile mele, e pentru că Aglaia Ivanovna mi l-a înapoiat acum, înainte de plecare.

— Cum? Cînd?

— Îndată după ce i-am scris în album și cînd m-a rugat s-o urmez (cred că ai auzit și dumneata?). Am intrat în sufragerie, mi-a întins biletul, m-a silit să-t citesc și mi-a poruncit să ți-l restitui.

— Ți l-a dat să-l ci-te-e-ști! răcni Ganea. Să-l citești! Și l-ai citit? Se oprise încremenit în mijlocul trotuarului; de uluit ce era, rămăsese cu gura căscată.

— Da, l-am citit adineauri la insistența ei.

— Și chiar ea ți-a spus să-l citești? Chiar ea?

— Exact. Altfel, fii sigur că nu mi-aș fi permis.

Un minut, Ganea tăcu, făcînd eforturi chinuitoare pentru a-și aduna gîndurile, apoi izbucni:

— Nu se poate! Este exclus ca ea să ți-l fi dat să-l citești. Minți! L-ai citit din proprie inițiativă!

— Spun numai adevărul, răspunse prințul cu același ton imper-turbabil, și, crede-mă, regret din suflet că acest lucru îți provoacă atîtea

necazuri și neplăceri.

— Dar, nenorocitele, cel puțin ți-a spus ceva cu acest prilej? Ți-a dat vreun răspuns?

— Mi-a dat, firește.

- Ei? Ci vorbește odată, ce dracu'!...

Și Ganea bătu, nerăbdător, de două ori cu piciorul drept încălțat cu galoș, în trotuar.

- M-a lăsat întâi să citesc biletul, apoi mi-a spus că-i întinzi o cursă, că intenția dumitale e s-o compromiți, smulgându-i un început de făgăduială, ca să-ți faci anumite speranțe, și apoi, bazându-te pe aceste speranțe, să renunți fără pagubă la cealaltă speranță de o sută de mii de ruble. Că, dacă ai fi făcut asta fără să te fi tocmit cu dînsa, dacă ai fi rupt totul din proprie inițiativă, fără să-i fi cerut în prealabil garanții, ea ar fi devenit poate prietena dumitale adevărată. Se pare că asta-i tot. Da, și încă ceva: cînd am întrebat-o, după ce mi-a dat biletul înapoi, ce răspuns să-ți transmit, mi-a spus că lipsa oricărui răspuns va fi cel mai bun răspuns - așa mi se pare că s-a exprimat ea, scuză-mă, dacă nu-mi amintesc exact cuvintele ei și-ți transmit doar sensul, așa cum l-am reținut.

Cuprins de o furie turbată, Ganea își dădu drumul fără nici o jenă.

- A! Așa, vasăzică! zbiera el. Îmi aruncă biletul pe fereastră! Aha! Dumneaei nu se pretează la nici un fel de tocmeală! Ei bine, atunci mă voi preta eu! Și vom vedea! Eu n-am terminat încă... Vom mai vedea!... Las' că-i vin eu de hac!...

Palid, cu fața crispată, vorbea scrîșnind din dinți, cu spume la gură, amenințînd cu pumnul. Merseră astfel o bucată de drum. Nu se sinchisea deloc de prezența prințului, ca și cum s-ar fi aflat singur, în odaia lui, fiindcă simțea pentru el un dispreț total. Deodată însă, un gând își făcu loc în creierul lui înfierbîntat și îl dezmetici brusc.

- Dar cum se face, i se adresează el prințului, ai putea să-mi explici, cum se face că dumitale (un idiot! adăugă el ca pentru sine), dumitale, pe care te cunoaște abia de două ceasuri, ți-a acordat atîta încredere și ți-a făcut asemenea confidențe?

Atît îi mai lipsea lui Ganea acum, ca peste tot zbuciumul și la toate chinurile lui să se mai adauge și invidia; pînditoare, ea se furișă îndată ca să-l înțepe drept în inimă.

— Uite, asta chiar că n-aș putea să-ți explic, răspunse prințul. Ganca îl privi cu dușmănie.

— Vasăzică, pentru asta te-a chemat atunci în sufragerie, ca să-ți dăruiască încrederea ei? Căci așa parcă a spus, că vrea să-ți dea ceva în dar?

— Numai așa cred că se poate înțelege; și eu întocmai așa am înțeles.

— Dar pentru ce anume, naiba să mă ia? Ce-ai făcut dumneata de i-ai cîștigat încrederea? Ascultă, continuă să se frămînte Ganea (totul în el, în clipa aceea, era într-un haos și zbucium clocotitor, încît cu greu își putea aduna gîndurile); ascultă, n-ai putea să faci un efort și să-ți amintești mai bine și într-o ordine cît mai exactă ce anume ați vorbit acolo, toate cuvintele, chiar de la bun început? Poate că ai mai observat ceva, nu-ți aduci aminte?

— O! ba da, pot să-ți spun, răspunse prințul. De la început, cînd am

intrat și am făcut cunoștință, s-a deschis vorba despre Elveția.

— Dă-o naibii de Elveție!

— Pe urmă, despre pedeapsa cu moartea...

— Pedeapsa cu moartea?

— Da; veni, nu știu cum, vorba... Apoi le-am povestit cum am trăit acolo trei ani, și istoria cu o sărmană țărăncuță...

— Nu mă interesează. Mai departe! Îl zorea Ganea nerăbdător.

— Pe urmă, despre părerea lui Schneider cu privire la caracterul meu și cum m-a silit...

— Ducă-se dracului Schneider al dumitale și puțin îmi pasă de părerile lui! După aceea?

— După aceea, în legătură cu un caz pe care l-am povestit, am ajuns să vorbesc despre expresia feței la om și cu acest prilej am spus că Aglaia Ivanovna e aproape tot așa de frumoasă ca Nastasia Filippovna. Și aici mi-a scăpat vorba despre portret...

— Dar nu te-ai apucat să spui și ce ai auzit vorbindu-se atunci, în cabinet? N-ai spus, nu-i așa?

— Îți repet că nu.

- Dar atunci, cum dracu'?... Vai de mine, nu cumva Aglaia i-a arătat bătrânei biletul?

- În privința asta poți fi liniștit. Am stat acolo tot timpul, și dacă i l-ar fi dat Lizavetei Prokofievna, aș fi văzut; de altfel, nici n-ar fi avut când s-o facă.

- Dar poate că dumneata n-ai băgat de seamă... Ah! Idiot af-fu-risit, strigă el ca ieșit din minți, nici măcar să-ți relateze ceva ca lumea nu e în stare!

O dată pornit pe invective și neîntâmpinînd nici o ripostă, Ganea se lăsă în voia mîniei și, după cum se întîmplă cu unii oameni, în cele din urmă își pierdu de tot cumpătul. Nu rămăsese poate mult ca să ajungă sî-l și scuipe pe bietul prinț în obraz, atît era de furios. Și, bineînțeles, furia l-a orbit cu desăvîrșire; altminteri și-ar fi dat desigur seama de mult că acela pe care-l numea „idiot” și-l trata cu atîta dispreț sesiza de fapt totul cu deosebită finețe și cu uimitoare repeziciune și se pricepea de minune să relateze faptele.

Dar aici interveni ceva cu totul neașteptat.

- Aș vrea să-ți atrag atenția, Gavrilă Ardalionovici, spuse prințul calm, că am fost într-adevăr foarte bolnav într-o vreme și că ajunseseam cu adevărat într-o stare aproape de idioție, dar m-am vindecat de mult și, de aceea, îmi este neplăcut să mai aud astăzi că mi se spune pe față idiot. Deși, într-o măsură oarecare, ai putea fi scuzat, date fiind supărările pe care le ai, dar în mînia dumitale ți-ai permis să mă și insulti de două ori. Lucrul acesta îmi displace și nu-mi convine deloc, mai cu seamă așa cum ai procedat dumneata acum, fără nici un motiv, de cum am făcut cunoștință; și de aceea, întrucît tot am ajuns la o răscruce, cred că cel mai bun lucru e să ne despărțim: dumneata o apuci la dreapta, ca să te duci acasă, iar eu o iau la stînga. Am douăzeci și cinci de ruble în buzunar, găsesc ușor pe undeva o cameră mobilată.

Ganea se simți oribil; sîngele-i năvăli în obraz de rușine.

- Scuză-mă, prințe, imploră el cu glas domolit, trecînd brusc de la tonul insolent și injurios de pînă atunci la o politețe extremă; pentru

Dumnezeu, scuză-mă! Vezi cât sînt de nenorocit! Nu știi încă aproape nimic, dar, dac-ai ști totul, sînt sigur că ai găsi pentru mine cuvinte de îngăduință, deși, o știu prea bine, n-am nici o scuză...

- A, nu trebuie să te scuzi atît, se grăbi să răspundă prințul, înțeleg foarte bine că ești necăjit și asta te face să-ți pierzi cumpătul și să nu-ți masori cuvintele. Să mergem, așadar, la dumneata acasă. Te urmez cu plăcere...

„Nu, acum în nici un caz nu trebuie să-l las să plece, își spunea Ganea în gînd, cercetîndu-l tot timpul drumului pe Mîșkin cu coada ochiului. Intrigantul ăsta m-a făcut să-i spun totul și să mă trădez, ca pe urmă să-și scoată deodată masca... Aici trebuie să fie ceva la mijloc. Bine, vom mai vedea noi! Totul se va lămuri, totul, totul! Chiar astăzi!”

Ajunseră în fața casei unde locuia Ganea.

VIII

Locuința lui Ganea, în care urcară pe o scară luminoasă, largă și curată, se afla la al doilea cat al clădirii și se compunea din șase sau șapte odăi, unele mai mari, altele mici de tot, destul de modestă de altfel, dar, în tot cazul, prea costisitoare pentru mijloacele unui slujbaș susținător de familie, avînd chiar o leafă de două mii de ruble. Nina Aleksandrovna și Varvara Ardalionovna o aleseseră anume pentru a putea lua chiriași în pensiune, ca în felul acesta să poată fi și ele de folos cît de cît și să mărească cu ceva veniturile familiei. Ganea se împotrivise din răspuțeri, dar în cele din urmă trebui să cedeze în fața insistențelor unite ale mamei și surorii, și, iată, de două luni erau mutați acolo. Ganea umbla încruntat, socotind că e degradant să ții chiriași în pensiune; și acum, de cîte ori ieșea în lume, se simțea rușinat și umilit în cercul său, unde fusese obișnuit să apară totdeauna ca un tînăr de familie bună și cu un viitor strălucit. Toate aceste concesii făcute sorții ingrate și toată promiscuitatea aceasta enervantă însemnau pentru el profunde răni morale. Cele mai mici fleacuri îl iritau teribil și dacă, pentru moment, consimțea să accepte și să rabde această situație, o făcea numai pentru că era de acum încolo ferm hotărît să schimbe starea aceasta de lucruri în timpul cel mai scurt posibil. Dar tocmai această schimbare, tocmai soluția asupra căreia se oprise constituia ea însăși o problemă extrem de grea — a cărei rezolvare amenința să fie mult mai dificilă și mai chinuitoare decît tot ce a fost pînă acum.

Locuința era împărțită în două printr-un coridor, în care dădeai din vestibul. De o parte se găseau cele trei camere destinate a fi închiriate unor persoane „cu recomandății speciale”; în afară de acestea, mai era pe aceeași parte și chiar la capătul coridorului, aproape de bucătărie, a patra odaie, mai mică decît celelalte, pe care o ocupa însuși generalul în retragere Ivolghin, capul familiei; se culca acolo pe un divan mare, iar accesul în apartament îl avea prin bucătărie, pe scara de serviciu. În aceeași cameră sălășluia și Colea, fratele mai mic al lui Gavrilă Ardalionovici; acolo, gimnazistul acela de treisprezece ani își făcea lecțiile și tot acolo dormea pe un divan vechi, mic, strîmt și cu așternutul uzat; însă cea mai importantă însărcinare a băiatului era să *nu-l scape din ochi* pe tatăl său, care, din zi în zi, avea tot mai multă nevoie să fie suprave-

gheat. Prințul fu instalat în camera din mijloc, așezată între aceea a lui Ferdîșcenko, la dreapta, și o odaie încă goală, la stînga. Dar, înainte de asta, Ganea îl duse pe prinț în apartamentul familiei. Partea aceasta se compunea din trei încăperi; o odaie mare, care se transforma la nevoie în sufragerie, un salon, care era folosit ca salon numai dimineața, iar seara îi servea lui Ganea de cabinet și de cameră de culcare; în sfîrșit, o odăiță cu ușa întotdeauna închisă, unde dormeau Nina Aleksandrovna și Varvara Ardalionovna. Într-un cuvînt, totul era aici foarte înghesuit și sărăcăcios. Ganea scrîșnea din dinți și se silea să nu explodeze; și, cu toate că voia și se străduia să fie respectuos cu mama lui, se putea observa de la primul pas făcut în casa lor că se purta cu ai lui ca un tiran.

Nina Aleksandrovna și Varvara Ardalionovna erau în salon; croșetau și discutau cu un musafir, Ivan Petrovici Ptițin. Nina Aleksandrovna părea cam de vreo cincizeci de ani, avea fața slabă și trasă, cu cearcăne mari sub ochi. Cu toată expresia bolnăvicioasă și tristă, fața și privirea ei erau destul de plăcute; de la primele vorbe, se putea observa că avea o fire calmă care impunea prin seriozitate și adevărată demnitate. Chipu-i adumbrat de întristare lăsa totuși să se ghicească un caracter ferm și hotărît. Era îmbrăcată foarte modest, întocmai ca o bătrînă, într-o rochie de culoare închisă, dar ținuta și vorba dovedeau că trăise într-un mediu și într-o societate mai bune.

Varvara Ardalionovna avea douăzeci și trei de ani; era de statură mijlocie, cam slăbuță la trup, dar înzestrată cu unul dintre acele chipuri care, fără a putea fi socotite cine știe ce frumoase, au totuși darul de a plăcea mult, de a exercita o atracție puternică și chiar de a stîrni pasiune. Semăna mult cu mama ei și se îmbrăca aproape la fel cu dînsa, dintr-o totală lipsă de cochetărie. Privirea ochilor ei cenușii putea fi cîteodată foarte veselă și foarte caldă, dacă nu rămînea, cum se-ntîmpla de cele mai multe ori, prea serioasă și îngîndurată, ba de cîtva timp chiar prea gravă. Aceeași fermitate și hotărîre se puteau citi și pe fața ei, lăsînd totodată a se bănuî la fiică un caracter mai energic și mai întreprinzător decît al mamei. Varvara Ardalionovna era de felul ei cam iute din fire, se mînia ușor, și fratele ei se temea de dînsa în asemenea clipe. Se cam temea de dînsa și musafirul care ședea acum la ei, Ivan Petrovici Ptițin. Acesta era un om încă tînăr — n-avea mai mult de treizeci de ani - îmbrăcat modest, dar cu gust, cu maniere plăcute, oarecum prea grave, de om așezat. Bărbuța-i castanie indica un om cu ocupații libere. Știa să întrețină o conversație inteligentă și interesantă, fără a fi prea vorbăreț. În general, producea o impresie favorabilă. Era probabil îndrăgostit de Varvara Ardalionovna și nu-și ascundea sentimentele. Aceasta arăta față de el multă bunăvoință și prietenie, dar ezita încă să-i răspundă la unele întrebări pe care i le pusese el și care păreau că o indispun întrucîtva, ceea ce, totuși, nu prea avu darul să-l descurajeze pe Ptițin. Nina Aleksandrovna era foarte atentă față de el, iar în ultimul timp începuse să-i arate tot mai multă încredere, împărtășindu-i din grijile și preocupările ei. Se știa, de altfel, că îndeletnicirea lui era de a plasa bani cu împrumut pe termene scurte, cu dobînzi mari și contra-garanții mai mult sau mai puțin sigure. Era bun prieten cu Ganea.

După ce ascultă prezentarea destul de amănunțită, dar pe un ton sec și în cuvinte sacadate, făcută de Ganea (care, intrînd, se mulțumi s-o

salute scurt pe mama sa, nu-i adresă nici un cuvânt surorii și-l duse îndată pe Ptițin undeva, afară din salon), Nina Aleksandrovna îi adresă prințului câteva cuvinte amabile și-i porunci lui Kolea, care tocmai se arătase în ușă, să-l ducă pe noul chiriaș în odaia din mijloc. Kolea era un adolescent cu fața zîmbitoare și plăcută; felul lui de a vorbi deschis și sincer, cu spontaneitatea proprie vârstei, îl făcea deosebit de simpatic.

- Dar unde-i bagajul dumneavoastră? întrebă el, introducându-l pe prinț în odaie.

- L-am lăsat în antreu.

- Îl aduc îndată. N-avem alți servitori decît pe bucătăreasă și pe Matriona, așa că mai ajut și eu la treburile casei. Varia ne comandă, ne muștruluiește și ne ceartă pe toți. Ganea zicea că ați sosit chiar azi din Elveția, e adevărat?

-Da.

- E frumos în Elveția?

- Foarte frumos.

- Sînt munți acolo?

-Da.

- Vă aduc îndată bagajul. Intră Varvara Ardalionovna.

- Matriona îți pregătește îndată așternutul. Lucrurile le ai în valiză?

- N-am decît o bocceluță. Frățiorul dumitale s-a dus să mi-o aducă; e în antreu.

- Acolo nu-i nici un bagaj, doar legăturica asta; unde l-ai pus? întrebă Kolea, întorcîndu-se în odaie.

- Ăsta-i tot bagajul meu; n-am decît atît, îl lămuri prințul luîndu-și bocceluța din mîinile lui.

- Așa? Și eu care mă gîndeam să nu-l fi șterpelit Ferdîșcenko.

- Nu vorbi prostii! Îl opri sever Varia, care îi vorbi prințului pe un ton rece, distant, fără a părea însă nepoliticos.

- *Chere Bubette*, cu mine ai putea să fii ceva mai drăgălașă, că doar nu sînt Ptițin.

- Chiar și puțină bătaie nu ți-ar strica, Kolea, ca să nu mai fii prost. Pentru tot ce vei avea nevoie, poți să i te adresezi Matrionei. Prințul se servește la patru și jumătate. Masa o poți lua cu noi sau la dumneata în odaie; cum vei voi. Mergem, Kolea, să nu deranjezi.

- Să mergem, voință întrupată!

În ușă se ciocniră de Ganea.

- Tata e acasă? i se adresă el fratelui său mai mic și, la răspunsul afirmativ al acestuia, îi șopti ceva la ureche.

Kolea dădu din cap și ieși în urma Varvarei Ardalionovna.

- Două cuvinte, prințe: uitasem să ți le spun din pricina... incidentului de adineauri. Am o rugămintă. Fii bun și, dacă nu-ți va fi prea greu, nu trîncăni nici aici despre ceea ce s-a petrecut adineauri între mine și Aglaia, și nici *acolo* despre ceea ce se-ntîmplă aici; căci și la noi vei avea ocazia să vezi destulă mizerie omenească. La urma urmei, naiba să-i ia pe toți... Dar cel puțin astăzi, caută să te abții.

- Dar te asigur c-am vorbit mult mai puțin decît îți închipui dumneata, răspunse prințul, cam enervat de insistența lui Ganea.

Raporturile dintre ei se înrăutățeau vizibil.

- Oricum, am avut astăzi destule necazuri și neplăceri din pricina

dumitale. Te rog, aşadar.

- Aş vrea să-ţi mai atrag atenţia, Gavrilă Ardalionovici, că adineauri nu eram deloc în cunoştinţă de cauză şi nici n-aveam vreo obligaţie de a tăcea. Pentru ce m-aş fi abţinut să vorbesc de portret? Doar nu m-ai prevenit.

— Ce încăpere mizerabilă, observă Ganea, uitându-se împrejur cu dispreţ, e întunecoasă şi ferestrele dau în curte. Aproape din nici un punct de vedere, venirea dumitale la noi nu prea a fost nimerită. Ei, dar asta nu mă priveşte; nu sînt eu acela care se ocupă cu închirierea camerelor.

Pe uşă îşi vîrî capul Ptiţin şi-l chemă pe Ganea; acesta îl părăsi îndată pe prinţ, deşi ar fi vrut parcă să mai spună ceva; ezita, ca şi cum îi era ruşine să înceapă; de altfel şi camerei îi găsise o mie de cusururi, se pare, tot pentru a-şi ascunde jena şi nehotărîrea.

De-abia apucă prinţul să se spele şi să-şi pună cît de cît la punct toaleta, cînd uşa se deschise iar şi se ivi un personaj nou.

Era un domn de vreo treizeci de ani, destul de înalt, spătos, cu un cap enorm şi o claie de păr creţ şi roşcat. Avea o faţă rumenă şi cărnăasă, buze groase, un nas lat şi turtit, nişte ochi mici, înecaţi în grăsime şi batjocoritori, care clipeau mereu de parcă ar fi făcut semne cuiva. În ansamblu, avea un aer destul de impertinent. Era îmbrăcat neglijent şi murdar.

Mai întîi întredeschise uşa numai cît îi trebuia să-şi vîre capul. Vîrî astfel, examina odaia timp de cîteva secunde, după care uşa începu să se deschidă încet, pînă cînd în prag se înfăţişă silueta lui din cap pînă în picioare; dar musafirul nu intră, ci rămase mai departe în uşă, continuînd să-l observe pe prinţ cu ochii întredeschişi. În sfîrşit, trase uşa după el, se apropie, se așeză pe scaun şi, apucîndu-l cu putere pe Mîşkin de braţ, îl făcu şi pe el să se așeze pe canapea.

- Ferdîşcenko, se recomandă el, uitându-se țintă şi întrebător la prinţ.

— Îmi pare bine, zise prinţul amuzat.

— Un chiriaş, completă Ferdîşcenko, cu ochii mereu ațintiți în ochii noului pensionar al casei.

- Ai venit să facem cunoştinţă?

- Îhî! făcu vizitatorul, zbîrlindu-şi cu un gest afectat părul şi oftă; apoi îşi întoarse privirea într-o parte, spre un colţ al odăii. Ai bani? întrebă el deodată.

— Nu prea mulţi.

— Cît anume?

— Douăzeci de ruble.

— Ia să-i văd.

Prinţul scoase bancnota de douăzeci şi cinci de ruble din buzunarul stîng al vestei şi i-o trecu lui Ferdîşcenko. Acesta desfăcu bancnota, o examina, o întoarse pe o parte şi pe cealaltă, apoi o privi la lumină.

— Ciudat, spuse el cu un aer de adîncă meditaţie, de ce s-or fi schimbînd ele la culoare? Bancnotele astea de douăzeci şi cinci de ruble se fac uneori fumurii, pe cînd altele, din contră, se decolorează aproape complet. Poftim.

Prinţul îşi luă bancnota. Ferdîşcenko se ridică.

— Am venit să te previn: în primul rînd, să nu mă împrumuţi niciodată cu bani, pentru că am să-ţi cer negreşit.

— Bine.

— Ai de gînd să plătești aici?

— Se-nțelege.

— Eu nu; altă treabă n-am? Odaia mea e alături, prima ușă la dreapta, ai văzut-o? Pe la mine, n-ai de ce să te obosești să vii prea des; în schimb, eu am să te vizitez, n-avea grijă. Pe general l-ai văzut?

- Nu.

— Nici nu l-ai auzit?

- Nu.

— Fii pe pace, o să ai prilejul să-l vezi și să-l auzi; chiar și mie-mi cere bani cu împrumut! *Avis au lecteur!* Te-am salutat. Ce viață mai e și aia, cînd te cheamă Ferdîșcenko!

— De ce, adică?

— Salutare.

Și se îndreaptă spre ușă. Prințul află mai tîrziu că domnul acesta își propusese cu tot dinadinsul să treacă drept un original și să uimească toată lumea prin glumele lui năstrușnice; se pare însă că rolul acesta nu prea-i reușea, iar ieșirile lui excentrice de multe ori produceau asupra unora o impresie foarte neplăcută, ceea ce-l întrista sincer, fără să-l facă, totuși, să renunțe la această meteahnă. Dar în momentul cînd dădu să iasă, întîmplarea îi oferi de data aceasta un bun prilej de reabilitare. Chiar în ușă se ciocni cu un domn care tocmai intra; lăsîndu-l să treacă pe acest nou musafir, de asemenea necunoscut prințului, Ferdîșcenko făcu de cîteva ori cu ochiul în spatele nou-venitului, vrînd parcă să-l prevină pe Mîșkin de primejdie și în felul acesta se simți îndreptățit să se retragă cu un aer satisfăcut.

Celălalt domn, de vreo cincizeci și cinci de ani sau poate chiar și mai mult, era de statură înaltă și destul de corpulent, cu fața roșie-vînată, puhavă și cărnosă, încadrată de niște favoriți stufoși, încărunțiți, și cu mustăți; ochii îi avea mari și puțin cam bulbucați, înfățișarea domnului acestuia ar fi fost destul de impunătoare dacă n-ar fi avut aerul acela de oboseală, de lăbărțare, de degradare, care se observa în toată făptura lui. Purta o redingotă veche, cam roasă în coate și o cămașă nu tocmai curată. Din apropiere duhnea a vodcă, în schimb mișcările și gesturile lui, puțin cam studiate, trădau grija deosebită de a impune prin distincție și demnitate. Domnul se apropie de Mîșkin fără grabă, zîmbind afabil, îi luă mina și, fără să rostească un cuvînt, o ținu într-a lui, uitîndu-se la el cu o atenție afectată și examinîndu-i trăsăturile, ca și cum ar fi voit să descopere un chip cunoscut.

- Firește! E leit taică-său! declară musafirul cu un aer grav și solemn. El, în carne și oase, parcă l-aș vedea aievea! Am auzit pronunțîndu-se un nume cunoscut și drag și mi-am amintit de un trecut de neuitat... Prințul Mîșkin?

- Exact.

- Generalul Ivolghin, în retragere și în mizerie. Prenumele dumitale, dacă-mi este permis?

- Lev Nikolaevici.

- Da, da! Fiul prietenului meu, aș putea spune al tovarășului din copilărie, Nikolai Petrovici.

- Pe tatăl meu îl chema Nikolai Lvovici.

- Pardon, Lvovici, se corectă generalul fără grabă, cu siguranța omului care știe foarte bine că este așa și că a greșit numai dintr-o simplă scăpare. Se așează pe un scaun și, apucându-l din nou pe Mișkin de mână, îl făcu să stea lângă el. Te-am purtat doar în brațe.

- Adevărat? Întrebă prințul. Tata a murit de mai bine de douăzeci de ani.

- Da, douăzeci de ani; mai exact, de douăzeci de ani și trei luni. Am fost colegi de școală; cum mi-am isprăvit studiile, am intrat în armată.

- Și tata a fost în armată: era sublocotenent în regimentul Vasilkovski.

- În regimentul Belomirski. A fost mutat în regimentul acesta puțin înainte de a-și da obștescul sfârșit. Am stat la căpățiul lui și i-am dat cea din urmă binecuvîntare. Mama dumitale...

Generalul se opri ca într-o pioasă reculegere.

- Mama a murit și ea șase luni după aceea, în urma unei răceli, spuse prințul.

- Nu de răceală. Nu de răceală, poți să dai crezare unui om bătrîn. Eram acolo, eu am înmormîntat-o... De durere și lacrimi după prințul ei s-a prăpădit, nu de răceală. Da, o țin minte bine și pe prințesă. Ce ți-i și cu tinerețile astea! Pentru ea, prințul și cu mine, care eram prieteni din copilărie, era cît pe ce să ne facem unul celuilalt de petrecanie.

Prințul îl asculta cu oarecare neîncredere.

- Eram îndrăgostit la nebunie de mama dumitale încă înainte de a se fi măritat, pe cînd era logodită cu prietenul meu. Prințul băgă de seamă și, afectat, se formaliza. Vine la mine într-o dimineață, înainte de șapte, și mă trezește. Mă îmbrac uimit; tăcere și de o parte și de cealaltă; am înțeles totul. Prințul scoate din buzunar două pistoale. Prin batistă. Fără martori. La ce bun ne trebuiau martori cînd, peste cîteva minute, urma să ne trimitem reciproc pe lumea cealaltă. În doi timpi și trei mișcări, pistoalele fură încărcate, batista întinsă și noi în poziție: față-n față, cu țevile pistoalelor lipi" te în dreptul inimii celuilalt, ne privim în ochi. Deodată, șiroaie de

lacrimi țîșniră din ochii noștri și mîinile ne tremurară. La amîndoi, la amîndoi deodată! Ei, și atunci, firește, ne îmbrățișăm și între noi începem o întrecere în generozitate. Prințul strigă: „Să fie a ta!" Eu la rîndul meu: „Ba a ta să fie!" într-un cuvînt... într-un cuvînt... ai venit... să locuiești la noi?

- Da, pentru cîtva timp, probabil, răspunse prințul cu ezitare în glas.

- Prințe, te roagă mama să poștești la dînsa, strigă Kolea, între-deschizînd ușa.

Prințul se ridică să plece, dar generalul îi puse mîna pe umăr și îl sili printr-un gest, care ar fi vrut să-i arate toată prietenia lui, să rămîină pe loc.

- Ca un adevărat prieten al tatălui dumitale, vreau să te previn, încep generalul, că eu, după cum vezi, printr-o catastrofa tragică, am avut de suferit. Dar nu condamn pe nimeni! Pe nimeni! Nina Aleksandrovna e o femeie admirabilă. Varvara Ardalionovna, fiică-mea, e o ființă minunată! Împrejurările ne silesc să ținem chiriași. E o degradare nemaipomenită!... Eu, care eram cît pe ce s-ajung general-guvernator!... Dar pe dumneata sîntem oricînd bucuroși să te avem la noi. În casa mea însă se petrece o adevărată tragedie! Prințul îl privi întrebător și cu multă curiozitate.

- Se pune la cale o căsătorie, o căsătorie monstruoasă. O căsătorie între o femeie cu purtări dubioase și un tânăr care, mâine-poimîine, ar putea ajunge *kammerjunker*. Vor să introducă femeia asta în casa unde locuiesc soția și fiica mea! Dar cîta vreme sînt în viață, ea nu va intra aici! Mă culc pe pragul ușii și... las' să calce peste trupul meu!... Cu Ganea aproape că nici nu mai vorbesc, evit să dau ochii cu el. Am vrut să te previn, pentru că oricum vei afla și vei fi martor, o dată ce rămîi la noi. Dar ești fiul prietenului meu și sînt în drept să sper...

- Prințe, fii bun te rog, și poștește la mine în salon, se auzi din ușă vocea Ninei Aleksandrovna, care venise să-l cheme personal.

- Închipuiește-ți, draga mea, strigă generalul, din vorbă în vorbă mi-am amintit că pe prinț l-am ținut în brațe cînd era mic.

Nina Aleksandrovna îi aruncă o privire dojenitoare bărbatului ei, uitîndu-se apoi iscoditoare la prinț; dar nu spuse nici un cuvînt. Prințul o urmă în salon; în clipa însă în care se așezară și Nina Aleksandrovna începu să-i spună ceva foarte grăbită și aproape pe șoptite, iată-l pe general intrînd și el în salon. Nina Aleksandrovna tăcu brusc și cu o nemulțumire vădită se aplecă deasupra lucrului de mîna. Generalul, căruia nu putea să-i scape nemulțumirea nevestei sale, continuă totuși să rămîină în cea mai bună dispoziție sufletească.

— Fiul prietenului meu! strigă el, adresîndu-i-se Ninei Aleksandrovna. Și ce surpriză neașteptată! Nici nu mi-aș fi închipuit că e cu puțință așa ceva. Dar, draga mea, se poate să nu-ți aduci aminte de răposatul Nikolai Lvovici? Cred că l-ai apucat încă în viață acolo... La Tver?

— Nu-mi amintesc de Nikolai Lvovici. E tatăl dumitale? îl întrebă ea pe Mișkin.

— Da, dar după cîte știu, a murit la Elizavetgrad și nu la Tver, observă prințul cu sfială. Pavlișcev mi-a spus...

— La Tver, preciza generalul, a fost transferat la Tver puțin înainte de moarte, ba chiar înainte de a se îmbolnăvi. Erai încă prea mic pentru a ține minte toate astea; Pavlișcev a putut să se înșele, cu toate că era un om demn de toată admirația.

— L-ați cunoscut și pe Pavlișcev?

— Un om și jumătate; am fost doar martor ocular. L-am binecuvîntat pe patul de moarte...

— Tatăl meu urma să fie judecat, dacă nu murea, reluă prințul, deși n-am putut afla niciodată de ce anume era acuzat; a murit la spital.

— A, da, afacerea aceea cu soldatul Kolpakov; firește că ar fi fost achitat.

— Da? Știți sigur? întrebă prințul cu un interes crescînd.

— Eu să nu știu! strigă generalul. Consiliul de război n-a putut să ia nici o hotărîre. Era o afacere absurdă! Aș zice chiar misterioasă: moare subit comandantul companiei a doua, căpitanul Larionov; în locul lui e numit provizoriu prințul; bine. Soldatul Kolpakov fură de la un camarad un fus de toval, îl vinde și cheltuiește banii pe băutură; bine. Prințul (și bagă de seamă că toate astea se-ntîmplă de față cu plutonierul-major și cu un caporal), prințul, zic, îi face o aspră morală lui Kolpakov și-l amenință cu bătaia. Foarte bine. Kolpakov se duce în dormitorul companiei, se culcă pe patul lui și după un sfert de ceas moare. Perfect. Dar e un caz extraordinar, aproape de necrezut. Oricum ar fi, Kolpakov e îngropat; prințul

înaintează raportul și Kolpakov este șters din matricole. S-ar părea că totul e în regulă, nu-i așa? Dar iată că la vreo șase luni după aceea, cu prilejul unei inspecții a brigăzii, se constată că soldatul Kolpakov se află viu și nevătămat în rândurile companiei a treia din batalionul doi al regimentului de infanterie Novozemleansk, din aceeași brigadă și aceeași divizie!

- Cum se poate? făcu prințul mirat peste măsură.

- Lucrurile nu s-au petrecut chiar așa, e o eroare la mijloc, interveni deodată Nina Aleksandrovna, privindu-l pe Mîșkin cu un aer plin de tristețe și amărăciune. *Mon mari se trompe.*

- Bine, draga mea, e ușor de spus *se trompe*, dar ia încearcă să rezolvi un asemenea caz. Toți au rămas trăsniți. Aș fi primul care să spun *qu'on se trompe*. Din nefericire însă, am fost martor la cele întâmplate și am făcut parte chiar din comisie. S-au făcut tot felul de anchete și confruntări, iar rezultatul a fost că era absolut chiar el, Kolpakov în carne și oase, soldatul Kolpakov, care, cu șase luni în urmă, fusese îngropat cu tot ceremonialul obișnuit în răpăit de tobe. Desigur, e un caz extraordinar, aproape de necrezut, recunosc, totuși...

- Tată, și s-a servit prânzul, îl anunță Varvara Ardalionovna, intrînd în salon.

- Aha! foarte bine, perfect! Mi s-a făcut chiar foame... într-adevăr, cazul, am putea spune că este întrucîtva psihologic...

- Iar ți se răcește supa, stăruia, nerăbdătoare, Varia.

- Îndată, îndată, mormăi generalul, ieșind din odaie. „Și cu toate anchetele întreprinse...” se mai auzi gura lui din coridor.

- Va trebui să-i treci cu vederea multe lucruri lui Ardalion Aleksandrovici, dacă rămîi la noi, îi spuse Nina Aleksandrovna prințului; cred însă că n-o să te supere prea mult; masa o ia singur. Ce să-i faci! Fiecare cu metehnele și cu... trăsăturile sale speciale; cred că ești de acord cu mine în această privință; alții poate că au și mai multe decît aceia care sînt de obicei arătați cu degetul. Un lucru însă aș vrea să te rog: dacă cumva bărbatul meu îți va cere bani pentru chirie, spune-i că mi-ai achitat mie. Firește că și ceea ce, eventual, i-ai da lui Ardalion Aleksandrovici ar fi socotit tot în contul chiriei; dar, dacă ți-am vorbit despre asta, e numai și numai din dorința ca totul să fie absolut limpede și fără echivocuri... Ce este, Varia?

Varia intră tăcută și îi întinse mamei sale portretul Nastasiei Filippovna. Nina Aleksandrovna tresări aproape speriată, apoi, cu un sentiment penibil de amărăciune, privi cîtva timp fotografia și la urmă ridică întrebătoare ochii spre Varia.

- I l-a dăruit astăzi dumneaei personal, zise Varia, și pare-se că astă-seară, la ea acasă, se decide totul.

- Astă-seară? repetă Nina Aleksandrovna cu glasul stins. În definitiv, ce să ne mirăm atît? E limpede că nu mai putem avea nici o speranță de acum înainte; prin acest suvenir, ea își vestește hotărîrea... e cît se poate de limpede. Chiar el a venit să ți-o arate? adăugă ea mirată.

- Știi doar că de o lună nu mai vorbim aproape deloc. Am aflat totul de la Ptițîn; portretul însă l-am găsit pe jos, lîngă măsuță, și l-am ridicat.

- Aș vrea să te întreb, i se adresă deodată Nina Aleksandrovna lui Mîșkin, căci pentru asta te-am poțit aici, îl cunoști de mult pe fiul meu? L-am auzit spunînd că de-abia astăzi ai sosit de undeva din străinătate, mi

se pare?

Prințul dădu cîteva lămuriri despre sine, omițînd de data aceasta o bună parte din istorisirea lui, repetată de atîtea ori în dimineața aceea. Nina Aleksandrovna și Varia îl ascultară cu multă atenție.

— Să nu-ți închipui că, punîndu-ți această întrebare, încerc să aflu de la dumneata ceva despre Gavrilă Ardalionovici, observă Nina Aleksandrovna, să nu-ți faci cumva o idee greșită în această privință. Căci, dacă există într-adevăr lucruri pe care el n-ar vrea să ni le spună, n-am de ce să caut a le afla pe căi lăturalnice. Mi-am permis să te întreb numai pentru că adineauri, în prezența dumitale, și pe urmă, după ce ai ieșit și l-am întrebat despre dumneata, Ganea mi-a răspuns: „Știe tot, n-aveți de ce vă sinchisi!” Ce-nseamnă asta? Adică, aș vrea să știu în ce măsură...

Deodată apărură Ganea și, în urma lui Ptițin; Nina Aleksandrovna se întrerupse brusc. Prințul rămase pe scaun, lîngă dînsa, iar Varia se trase deoparte; portretul Nastasiei Filippovna era în același loc vizibil, pe măsuta de lucru a Ninei Aleksandrovna, chiar sub ochii ei. Zărindu-l, Ganea se încruntă; îl luă în ciudat și -l aruncă pe biroul lui din celălalt capăt al odăii.

— Așadar, astăzi, Ganea? întrebă calm Nina Aleksandrovna.

— Ce să fie astăzi? tresări el, și deodată se năpusti asupra lui Mișkin: Aha, înțeleg! Se vede că și aici ți-ai dat drumul!... Dar ce-i asta? Pesemne că-i o o boală la dumneata? Nu ești în stare să-ți ții deloc gura? Dar înțelegeți odată, Luminăția voastră...

— Aici eu sînt de vină, Ganea, numai eu și nimeni altul, îl întrerupse Ptițin.

Ganea îl privi nedumerit.

— Nu crezi că-i mai bine așa, Ganea, de vreme ce totul e ca și hotărît, murmură încurcat Ptițin și, trăgîndu-se deoparte, se așeză în fața biroului, scoase din buzunar o hîrtiuță scrisă cu creionul și începu s-o cerceteze cu atenție.

Ganea rămase în picioare posomorit și aștepta cu neliniște obișnuita scenă de familie. Nici nu se gîndi să-i ceară scuze prințului.

— Dacă totul e hotărît, firește că Ivan Petrovici are dreptate, spuse Nina Aleksandrovna, nu te mai încrunta, te rog, și stăpînește-ți nervii; n-am să te întreb nimic din ceea ce nu vrei tu singur să-mi spui și te asigur că m-am împăcat cu gîndul și n-ai să auzi de la mine o vorbă, încît fă bine, Ganea, nu te mai enerva degeaba.

Rosti cuvintele acestea fără să se oprească din lucru și cu un glas care părea într-adevăr foarte calm. Ganea păru surprins; din prudență însă tăcu și, cu ochii la maică-sa, așteptă să vadă ce o să-i mai spună. Certurile de familie îi făcuseră mult sînge rău în ultimul timp. Nina Aleksandrovna surprinse această rezervă în atitudinea fiului ei și adăugă cu un surîs amar:

— Văd că tot nu ești convins încă și nu mă crezi. Fii pe pace, nu vor fi nici lacrimi, nici rugăminți, ca pînă acum, din partea mea cel puțin. Nu urmăresc decît fericirea ta, o știi prea bine; acum m-am resemnat, dar cu inima sînt mereu alături de tine, fie că rămînem împreună, fie că ne vom despărți. Bineînțeles, nu vorbesc decît în ce mă privește; nu poți să pretinzi același lucru și de la sora ta...

— Aha, mereu ea! strigă Ganea, aruncîndu-i o privire batjocoritoare și plină de dușmănie surorii sale. Dar bine, mamă dragă! M-am jurat o dată și-ți dau din nou cuvîntul că nimeni și niciodată nu va îndrăzni să te

desconsidere cit voi fi eu aici și cîte zile voi avea. Oricine ne-ar trece pragul va trebui să-ți poarte cel mai mare respect...

Bucuria lui Ganea, venită așa de neașteptat, era atît de mare, încît se uita la mama lui aproape împăcat, aproape cu duioșie.

— Nici nu m-am temut vreodată pentru mine, Ganea, o știi doar; nu pentru mine eram îngrijorată și m-am frămîntat tot timpul acesta. Se spune că astăzi, la voi acolo, totul se va hotărî. Dar ce anume se hotărăște?

— A făgăduit să-mi dea răspuns astă-seară, dacă e de acord sau nu, o informă Ganea.

— De trei săptămîni aproape ne tot ferim să vorbim despre asta. Acum, cînd totul e lămurit, îmi permit să-ți pun o întrebare; cum de a putut ea să consimtă și chiar să-ți ofere în dar portretul ei, cînd tu n-o iubești? Este cu putință oare ca tu, cînd e așa... așa de...

— Așa de experimentată, vrei să spui?

— N-am vrut să spun chiar asta. Nu înțeleg cum de ai putut s-o convingi să se încreadă în tine?

O enervare puțin obișnuită pentru Nina Aleksandrovna răbufni în această întrebare. După un moment de gîndire, Ganea relua pe un ton sarcastic:

- Văd că nici de data aceasta, mamă, nu te-a răbdat inima și n-ai știut să te abții; așa au început întotdeauna certurile între noi. Spuneai că n-or să mai fie nici întrebări, nici reproșuri și uite că au și început! Să lăsăm mai bine și să nu mai vorbim despre asta. Cel puțin, aceasta a fost intenția dumitale... Niciodată, pentru nimic în lume, n-am să te părăsesc; altul, în locul meu, ar fugi de așa o soră. Privește cu ce ochi se uită acum la mine! Să ne oprim aici! Eram așa de fericit... Și de ce crezi că o înșel pe Nastasia Filippovna? Cît despre Varia, să facă ce o vrea. Ei, și acum ajunge. E timpul să isprăvim odată.

Cu fiecare cuvînt pe care-l rostea, Ganea se aprindea din ce în ce, măsurînd în neștire, cu pași mari, odaia în lung și-n lat. Discuțiile în jurul acestei chestiuni erau întotdeauna un punct nevralgic pentru toți membrii familiei.

- Am spus că dacă ea intră în casa asta, eu plec, și am să mă țin de cuvînt, declară Varia.

- Din încăpățînire! zbieră Ganea. Tot din încăpățînire nu vrei nici să te măriți. Ce te repezi așa la mine? Crezi că mă sperii? Puțin îmi pasă de dumneata, Varvara Ardalionovna; poftim, poți să-ți iei valea chiar și acum, dacă vrei. Mi s-a făcut lehamite! Cum? Te-ai hotărît, în sfîrșit, să ne lași singuri, prințe? îi strigă el lui Mîșkin, văzîndu-l că se ridică de pe scaun.

După felul cum vorbea se simțea că Ganea ajunsese în acel hal de enervare cînd omul începe să se complacă în această stare, lăsîndu-se în voia ei, fără a încerca să se stăpînească și fără să-i mai Pese de urmări. Prințul, care era în pragul ușii, se întoarse cu mtenția să-i răspundă, dar văzînd fața descompusă a aceluia care-l Jignise, și-a dat seama că nu mai lipsea decît o singură picătură ca Paharul să se reverse; de aceea nu spuse nimic și ieși din încăpere. Cîteva clipe după aceea, auzind tonul ridicat și glasurile din ce în ce mai enervate din salon, înțelese că fără el discuția a devenit mai aprigă și mai înverșunată.

Ca să ajungă în odaia lui, prințul trebuia să treacă din salon în antreu

și de acolo în coridor. Ajungând în dreptul ușii de intrare, băgă de seamă că cineva de afară trăgea cu disperare de șnurul clopoțelului care nu scotea decât un zbîrnîit neputincios; se stricase evident ceva la sonerie. Prințul trase zăvorul, deschise ușa și, cutremurat de un fior rece, se dădu în lături. În fața lui era Nastasia Filippovna. O recunoscuse numaidecît după fotografie. Când îl zări în ușă, ochii îi scînteiară cu ciudă; păși repede în antreu, împingîndu-l la o parte cu umărul, și-i spuse cu glas iritat, în timp ce-și scotea mantoul:

— Dacă ți-e lene să dregi soneria, s-ar cădea cel puțin să stai în antreu ca să deschizi cînd bate cineva. Poftim, acum mi-a scăpat și blana pe jos, gogomanule!

Blana, într-adevăr, căzuse pe podea; Nastasia Filippovna, neavînd răbdare să aștepte pînă s-o dumeri el s-o ajute să-și scoată blana, și-o lepădase de pe umeri și, fără să se uite înapoi, i-o zvîrli în brațe, dar prințul nu mai apucă s-o prindă din zbor.

— Meriți să te dea afară. Du-te și mă anunță!

Prințul vru să spună ceva, dar tulburarea îi era așa de mare, că nu putu să articuleze nici un cuvînt și, buimac, porni spre salon cu blana în mîină, așa cum o ridicase de jos.

— Ei, poftim, acum se duce cu blană cu tot! De ce ai luat-o? Ha, ha, ha! Mare nătărău!

Prințul se întoarse și-și aținti privirea înmărmurită asupra Nastasiei Filippovna. Văzînd-o că rîde, zîmbi și el, dar limba-i rămase lipită de cerul gurii. În momentul cînd o văzuse în ușă, pălise groaznic, iar acum sîngele-i năvăli din nou în obraz.

— Dar ce-i cu idiotul ăsta? strigă ea, bătînd din picior înfuriată. Unde te duci? Pe cine ai să anunți, mă rog?

— Pe Nastasia Filippovna, îngăimă prințul.

- Și, mă rog, de unde mă cunoști? îl întrebă ea uimită. Nu te-am văzut niciodată. Ei, hai, du-te și m-anunță... Ce larmă se aude acolo?

- Se ceartă, răspunse prințul, și porni spre salon.

Deschise ușa într-un moment cînd discuția atinsese punctul culminant și amenința să ia cine știe ce întorsătură: Nina Aleksandrovna uitase cu totul că, resemnată, „se împăcase cu gîndul”; de altfel, acum o apăra pe Varia. Ptițin renunțase de-acum la contemplarea foi mîzgălite cu creionul și trecuse și el de partea surorii lui Ganea. Nu-i vorba, Varia nu se lăsa nici ea bătută cu una cu două și, în general, nu era dintre cele sperioase. Dar grosolăniile fratelui ei deveneau, cu fiecă cuvînt, tot mai jignitoare și de nesuportat, în asemenea cazuri, ea înceta să mai vorbească, mulțumindu-se doar să-l țintuiască cu o privire plină de batjocură. Știa că privirea aceasta nimicitoare avea darul să-l enerveze la culme și să-l facă să turbeze. Exact în momentul acela de extremă încordare prințul păși în salon, anunțînd:

- Nastasia Filippovna!

IX

În salon se așternu o liniște desăvîrșită; consternați, se uitau cu toții la prinț, ca și cum n-ar fi înțeles ce vrea să spună sau, poate, nevoind chiar să-l înțeleagă. Ganea încremenise de spaimă.

Venirea Nastasiei Filippovna, mai ales în împrejurările acestea, era pentru toată lumea o surpriză dintre cele mai bizare și prevestitoare de complicații. În primul rând, era aproape de necrezut faptul că Nastasia Filippovna apărea în casa lor; pînă atunci se arătase așa de mîndră, încît niciodată în conversațiile ei cu Ganea nu-și exprimase dorința de a-i cunoaște familia, iar în ultima vreme nici nu mai pomenea de ei, ca și cum nici n-ar fi existat. Întrucîtva bucuros că mîlul acesta se amîna o discuție extrem de penibilă în sînul familiei, în adîncul inimii Ganea se simțea totuși profund jignit pentru o asemenea lipsă de considerație. În tot cazul, se aștepta din partea Nastasiei Filippovna mai degrabă la ironii și răutăți pe seama familiei lui decît la un act de politețe; ea era la curent, o știa prea bine, cu tot ce se petrecea la ei în casă de cînd îi ceruse mîna și cunoștea părerea rudelor ei despre dînsa. De aceea, vizita ei tocmai acum, după ce-i dăruise portretul și chiar în ziua cînd își serba onomastica și în care făgăduise să-și spună cuvîntul decisiv, putea să însemne o dovadă anticipată a înseși acestei hotărîri.

Nedumerirea cu care se uitau cu toții la prinț nu ținu mult; Nastasia Filippovna apără în persoană în ușa salonului și, intrînd, îl împinse din nou pe Mîșkin la o parte cu un gest ușor.

- În sfîrșit, am reușit să pătrund... Pentru ce ați legat clopoțelul de la intrare? rosti ea voioasă, întinzîndu-i mîna lui Ganea, care se și repezise în întîmpinarea ei. Ce față nenorocită ai! Nu vrei să mă prezinți?...

Complet zăpăcit, Ganea o prezintă mai întîi Variei, și cele două femei, înainte de a-și întinde mîna, schimbă priviri ciudate. Nastasia Filippovna, ce-i drept, rîdea, simulînd veselia, dar Varia nici nu-și dădu osteneala să se prefacă: o privea țintă, cu sprîncenele încruntate, fără ca pe fața ei să se ivească nici cea mai mică urmă din zîmbetul de politețe obișnuită ce se impunea în asemenea ocazii. Ganea era mai mult mort decît viu; nu avea cum și nici nu era momentul s-o roage să-și schimbe atitudinea, dar o fulgeră pe soră-sa cu o privire atît de amenințătoare, încît Varia înțelese ce însemna această clipă pentru fratele ei. Totuși socoti, probabil, că ar fi cazul să cedeze și buzele ei schițară un zîmbet șters înaintea musafirei. (Trebuie spus că în ciuda întîmplărilor din ultima vreme, toți membrii familiei Ivolghin țineau mult unul la altul.)

Situația o dresă întrucîtva Nina Aleksandrovna, cu toate că fiul ei, pierzîndu-și de tot cumpătul, făcuse greșeala de a o prezenta pe Nastasia Filippovna mai întîi surorii, iar pe mamă-sa, luînd-o de braț, o conduse spre musafiră. N-apucă însă Nina Aleksandrovna să-i spună cu amabilitate despre „plăcerea deosebită pe care etc...” că vizitatoarea, fără s-o asculte pînă la capăt, se așeză (înainte de a fi fost poftită) pe canapeluța din colțul de lângă fereastră și exclamă, adresîndu-i-se lui Ganea:

— Dar unde-i cabinetul dumatil de lucru? Și... și unde stau chiriașii? Mi se pare că închiriați camere cu pensiune, nu-i așa?

Ganea se făcu stacojiu la față și, bîlbîindu-se, încercă să răspundă ceva, dar Nastasia Filippovna îi luă vorba din gură.

— Nu văd unde mai încap și chiriașii? Nici măcar o cameră de lucru nu ai. Și, mă rog, rentează asta? îi adresă ea întrebarea Ninei Aleksandrovna.

— E cam multă bătaie de cap, firește, dar un mic venit tot aduce, răspunse Nina Aleksandrovna. De altfel, de-abia...

Dar Nastasia Filippovna iarăși n-o ascultă pînă la sfîrșit; își întoarse privirea spre Ganea și, rîzînd, îi strigă:

— Ce față ai! Dumnezeule, dacă ți-ai vedea fața în oglindă acum...

În cele cîteva clipe cît dură hazul musafirei, fața lui Ganea devenise într-adevăr de nerecunoscut: încremenirea, consternarea lui comică și lașă dispărură brusc; sîngele-i fugi din obraji, buzele i se schimonosiră convulsiv; mut și înspăimîntător de palid, cu fața crispată și cu ochii ficși și plini de ură, își privea musafira cum se amuză pe socoteala lui.

Dar de față la toată scena asta mai era un observator, care, la rîndul lui, de abia își revenise din buimăceala primului moment după apariția Nastasiei Filippovna și care, deși rămăsese „stană de piatră” lîngă ușă, sesiză totuși paloarea neobișnuită și schimbarea prevestitoare de rău a feței lui Ganea. Observatorul acesta era prințul Mîșkin. Îngrozit, el se desprinsese de lîngă ușă, se îndreptă cu pași automați spre Ganea și-i spuse încet:

— Bea puțină apă și nu te mai uita așa...

Era limpede că rostise aceste cuvinte fără nici o intenție sau gînd ascuns, ci cu totul spontan, pe negîndite; și totuși, intervenția lui a avut un efect cu totul neașteptat. S-ar fi zis că toată furia lui Ganea se revarsă deodată asupra prințului; îl apucă de umăr și, fără un cuvînt, ca și cum glasul îi pierise, îl ținutui cu o privire plină de ură și răzbunare. O emoție generală îi cuprinse pe cei de față; Nina Aleksandrovna lăsă chiar să-i scape un țipăt ușor; Ptițîn, neliniștit, făcu un pas înainte. Kolea și Ferdîșcenko, care tocmai intrau, se opriseră în ușă încremeniți; numai Varia singură rămase nemișcată lîngă mama ei, în picioare, cu brațele încrucișate pe piept, urmărind scena cu o privire încruntată.

Dar în aceeași clipă, printr-un efort nemaipomenit, Ganea izbuti să se stăpînească, izbucnind într-un rîs nervos.

- Ce spui, prințe? Parcă ai fi doctor, strigă el pe cît i-a fost cu putință mai vesel și mai prietenos; vrei să mă sperii? Nastasia Filippovna, îmi dai voie să ți-l prezint pe acest personaj rarism, cu toate că și eu personal nu l-am cunoscut decît azi-dimineață.

Nastasia Filippovna îl privea nedumerită.

— Prinț? E prinț? Închiiți-vă că adineauri, în vestibul, l-am luat drept lacheu și i-am poruncit să m-anunțe! Ha, ha, ha!

- Nu-i nimic, nu-i nimic! se grăbi să se amestece în vorbă Ferdîșcenko, bucuros că lucrurile s-au aplanat. Nu face nimic: se *non e vero*...

— Ba, mi se pare că ți-am spus și vorbe de ocară, prințe. Iartă-mă, te rog. Ferdîșcenko, cum de ești dumneata aici, la ora asta? Mă gîn-deam că cel puțin pe dumneata n-am să te găsesc aici... Cum ai spus? Prințul Mîșkin? îl mai întrebă ea încă o dată pe Ganea, care continua să-l țină de umăr pe prinț și după ce isprăvisese prezentarea.

— Chiriașul nostru, preciza Ganea.

Era limpede că pe Mîșkin îl prezentau aici ca pe un specimen ciudat și că deplasarea atenției asupra lui servea drept prilej fericit pentru familie de a ieși cumva din situația falsă în care se pomenise; cei din jur aproape că-l împingeau spre Nastasia Filippovna; mai mult decît atît, prințul auzi rostindu-se foarte deslușit cuvîntul „idiot”. Îl spusese șoptit careva în spatele lui. Ferdîșcenko, desigur, ca s-o informeze probabil pe Nastasia

Filippovna.

- Spune-mi, pentru ce nu mi-ai atras atenția adineauri, când m-am... înșelat așa de urît în privința dumitale? urmă Nastasia Filippovna, măsurîndu-l pe prinț din cap pînă în picioare fără nici un fel de sfială; aștepta nerăbdătoare răspunsul, fiind convinsă că prostia pe care o va debita acesta îi va oferi un prilej de veselie.

- Am fost surprins de apariția dumitale neașteptată... îngăimă prințul.

- Dar cum de-ai știut că sînt eu? M-ai mai văzut undeva înainte? în adevăr, acum îmi pare și mie că te-am mai zărit cîndva! Si, dă-mi voie să te întreb, pentru ce ai rămas atît de uluit adineauri? Ce ți s-a părut uluitor la mine?

- Acu'-i acu'! se amestecă iar Ferdîșcenko cu obișnuitele-i schimonoseli. Ei, haide, dă-i drumul, ce mai aștepți! Pti-i... cîte și mai cîte n-aș spune eu la o asemenea întrebare! Ci vorbește odată, omule. Uhu-u!... dar mare nătîng mai ești, prințe, după toate astea!

- Și eu, în locul dumitale, aș spune multe lucruri, îi răspunse prințul rîzînd. Mai adineauri m-a impresionat grozav portretul dumitale, se întoarse el din nou către Nastasia Filippovna; pe urmă am vorbit de dumneata cu doamnele Epancin... iar în dimineața asta înainte de a ajunge la Petersburg, în tren, mi-a vorbit mult despre dumneata Parfion Rogojin... în clipa cînd ți-am deschis ușa, tot la dumneata mă gîndeam și, deodată, ai apărut înăinea ochilor mei.

- Dar cum m-ai recunoscut?

- Pentru că văzusem mai înainte portretul dumitale și...

- Și... mai ce?

- Și pentru că erai întocmai așa cum mi te-am închipuit... mi se pare și mie acum că te-am mai văzut și altă dată...

- Unde? Cînd?

- Ochii dumitale îmi par așa de cunoscuți... dar nu, e cu neputință! Am spus-o într-o doară, fără să mă gîndesc... N-am locuit niciodată în Petersburg. Poate... în vis...

- Bravo, prințe! strigă Ferdîșcenko. Îmi retrag se *non e vero*-ul meu. Ce mai...! Toate vorbele astea îi vin din pricina naivității!... adăugă el compătimitor.

Prințul pronunțase cele cîteva fraze cu glasul sugrumat de emoție, respirînd greu și întretăiat. Totul în el vădea o tulburare neobișnuită. Nastasia Filippovna îl privea cu multă curiozitate, fără să mai rîdă însă... Deodată, în spatele cercului care se formase în jurul prințului și al tinerei femei, se auzi un glas răsunător, care avu

efectul, ca să zicem așa, să despice grupul în două, și în fața Nastasiei Filippovna apăru însuși capul familiei, generalul Ivolghin. Era în frac, cu un plastron de o albeață imaculată; mustățile îi erau proaspăt cînite.

Apariția aceasta a lui Ardalion Aleksandrovici venea să pună vîrf tuturor încercărilor cîte-i fură date lui Ganea să îndure în ziua aceea.

Vanitos peste măsură, cu un amor propriu aproape bolnăvicios, el se zbătuse în ultimele două luni să-și găsească măcar un singur punct de reazem de la care să pornească onorabil pe drumul ce și-l propusese; dar simțindu-se novice, lipsit de experiență, se temea ca nu cumva să dea greș și să se împotmolească; de aceea, în disperare de cauză, hotărîse să

recurgă cel puțin acasă la el, unde se purta ca un adevărat despot, la cele mai drastice măsuri. În fața Nastasiei Filippovna nu-și dăduse încă arama pe față; ea știuse să-l țină pînă în ultima clipă în șah, făcînd cu el jocul de-a pisica și șoarecele; și iată că acum el, „cerșetorul acesta nerăbdător”, cum îl caracterizase odată Nastasia Filippovna, lucru ce i se adusese neîntîrziat la cunoștință, făcîndu-l să-și jure cu toate jurămintele posibile că-i va plăti mai târziu această jignire cu vîrf și îndesat (deși uneori mai visa să împace de s-o putea lucrurile, aplanînd toate contradicțiile), el, Ganea, se văzu acum în situația de a bea pînă la fund paharul amarnic ce-i fusese hărăzit și, mai ales, în ce clipe! Dar soarta îi mai hărăzise, se vede, încă un supliciu neprevăzut, și poate cel mai cumplit pentru un om orgolios ca dînsul; trebuia să-i crape obrazul de rușine pentru ai săi, în propria-i casă! Și atunci un gând fulgerător scapără prin mintea-i înfierbîntată: „Dar merită oare să îndur toate chinurile astea pentru recompensa la care mă aștept?”

Într-adevăr, în momentul acela se producea aievea faptul cutremurător care în timpul acestor două luni îi apăruse numai în vis, ca un coșmar, umplîndu-l de groază și de rușine: întîlnirea tatălui său cu Nastasia Filippovna. Cîteodată, întăritîndu-se și bătîndu-și joc de sine însuși în gînd, încercase să și-l închipuie pe general asistînd la celebrarea cununiei lui și n-avusese niciodată suficientă tărie să-și imagineze tabloul pînă la capăt, într-atît de odioasă i se părea scena. Se poate ca Ganea să fi exagerat mult în această privință, dar cam așa se întîmplă, de obicei, cu firile vanitoase, în aceste două luni, se gîndise mult la asta și hotărîse ferm, propunîndu-și ca orice s-ar întîmplă, să-l tempereze pe tatăl său măcar pentru un timp și, de va fi posibil, chiar să-l expedieze din Petersburg, cu voia sau fără voia Ninei Alksandrovna. Acum zece minute, cînd a apărut Nastasia Filippovna, Ganea, în tulburarea lui, uitase de tot că generalul ar putea să apară în orice clipă și nu luase nici o măsură pentru a preîntîmpina această primejdie. Și iată-l pe Ardalion Aleksandrovici facîndu-și apariția în salon, ba încă în mare ținută, și tocmai în momentul cînd Nastasia Filippovna căuta să-și bată joc de Ganea și de ai lui! (Ganea era absolut convins de acest lucru.) într-adevăr, ce alt sens putea să aibă această vizită a ei? N-ar fi venit decît pentru a încerca o apropiere de mama și sora lui, ori pentru a le jigni - una din două. Judecînd însă după atitudinea pe care o adoptară cele două părți, nu-și mai putea face nici o iluzie în această privință, situația se definea clar: mama și sora lui stăteau deoparte, umilite, în timp ce Nastasia Filippovna părea că uitase cu totul de prezența lor... Și dacă se purta așa, fără îndoială că urmărea un alt scop!

Ferdîșcenko se repezi, îl prinse pe general de braț și—l conduse la Nastasia Filippovna.

— Ardalion Aleksandrovici Ivolghin, se prezentă ceremonios generalul și se înclină cu un zîmbet afabil pe buze în fața tinerei femei. Un bătrîn și nefericit ostaș, tatăl unei familii care se mîngîie cu speranța să numere în curînd printre membrii ei și pe cea mai înîntătoare...

Dar nu mai isprăvi; Ferdîșcenko se grăbi să-i împingă din spate un scaun pe care generalul, care se cam simțea cu forțele slăbite la ora aceea de după prînz și nu prea stătea sigur pe picioare, se lăsă sau, mai bine zis, căzu cu toată greutatea, ceea ce nu-l făcu cîtuși de puțin să-și piardă

cumpătul. Așezat înaintea Nastasiei Filippovna, duse încet și zîmbind radios degetele ei fine la buze și le sărută galant. De regulă, pe Ardalion Aleksandrovici era greu să-l scoată cineva dintr-alc lui. Afară de oarecare neglijență în ținută, era încă destul de prezentabil, lucru de care era perfect conștient. Altădată frecventase societatea selectă și numai de vreo câțiva ani fusese cu desăvîrșire pus la index. De atunci se lăsase tîrît în voie de unele patimi și slăbiciuni; asta nu l-a împiedicat totuși să păstreze aceeași eleganță în gesturi și în ținută. Nastasia Filippovna păru extrem de mulțumită să-l vadă pe Ardalion Aleksandrovici de care, fără îndoială, auzise vorbindu-se.

- Am auzit că fiul meu... începu Ardalion Aleksandrovici.

- Da, fiul dumitale! Dar și dumneata, halal tătic, n-am ce zice! De ce nu vii niciodată pe la mine? Te ascunzi dumneata ori fiul dumitale vrea să te țină ascuns? Dumneata, cel puțin, ai putea să mă vizitezi, fără riscul de a compromite pe cineva.

— Copiii din secolul al nouăsprezecelea și părinții lor... se porni din nou generalul.

— Nastasia Filippovna! Dă-i voie, te rog, lui Ardalion Aleksandrovici să iasă pentru un moment, îl caută cineva care ar voi să-i vorbească într-o chestiune, zise tare Nina Aleksandrovna.

- Să-i dau voie? Pentru ce? Am auzit atîtea vorbindu-se despre el și doream de multă vreme să-l cunosc! Și ce treburi, mă rog, poate să aibă acum? Nu-i la pensie? N-ai să mă părăsești, generale, nu-i așa?

- Îți făgăduiesc că va veni la dumneata în vizită, dar acum are nevoie de puțină odihnă.

— Auzi, Ardalion Aleksandrovici, cică dumneata ai nevoie de odihnă! strigă Nastasia Filippovna cu o mină nemulțumită și capricioasă de fetiță alintată căreia i se ia jucăria preferată.

Cît despre general, parcă înadins făcea tot ce-i sta în putință ca să pară și mai ridicol.

— Draga mea! Draga mea! făcu el cu reproș către nevastă-sa, ducîndu-și cu un gest afectat și solemn mîna la inimă.

— Nu crezi că e cazul să plecăm de aici, mamă? întrebă Varia cu glas tare.

- Nu, Varia, vreau să rămîn pînă la capăt.

Nastasia Filippovna auzi firește și întrebarea și răspunsul, dar asta o înveseli parcă și mai mult. Începu îndată să-l asalteze pe general cu tot felul de întrebări, și în scurt timp acesta, foarte dispus și plin de emfază, perora încurajat de hohotele de rîs ale celorlalți. Kolea îl trase pe prinț de haină.

- Poate reușiți cumva să-l scoateți de aici! Nu s-ar putea? încercați, vă rog! Lacrimi de indignare străluceau în ochii bietului băiat. Ah, afurisitul de Ganea! adăugă el încet.

- Am fost într-adevăr în raporturi de mare prietenie cu Ivan Feodorovici Epancin, se lansa generalul tot mai mult, răspunzînd prevenitor la întrebările Nastasiei Filippovna. Eu cu dînsul și cu răposatul Lev Nikolaevici Mișkin, pe al cărui fiu l-am îmbrățișat astăzi după ce nu-l mai văzusem de douăzeci de ani, eram trei prieteni nedespărțiți, ca să zic așa, o cavalcadă, ca cei trei mușchetari: Athos, Porthos și Aramis. Dar, vai! Unul e în mormînt, răpus de o calomnie și de un glonț, celălalt e înaintea

domniilor voastre și mai luptă împotriva calomniilor și a gloanțelor...

- Împotriva gloanțelor? exclamă mirată Nastasia Filippovna.

- Sînt aici, în pieptul meu; le-am primit la asediul Carsului și, cînd e vreme rea, le simt. Altminteri, trăiesc ca un filosof: mă plimb, joc dame la cafeneaua mea preferată, ca un burghez retras din afaceri, și citesc *'l'Independance*. În ce-l privește însă pe Porthos al vostru, pe Epancin, cu el am rupt orice relații de la o istorie care mi s-a întîmplat în tren, acum trei ani, la mijloc fiind o cățelușă.

- O cățelușă? Cum vine asta? întrebă cu o vădită curiozitate Nastasia Filippovna. Ce fel de cățelușă? Dă-mi voie... în tren?... adăugă ea, ca și cum vorbele generalului i-ar fi adus aminte de ceva.

- De fapt, e o întîmplare stupidă, nici nu merită s-o mai povestesc; totul s-a iscat din pricina guvernantei prințesei Belokonskaia, *Mistress Schmidt*, dar... zău, nu merită s-o mai spun.

- Ba da, să ne povestești neapărat! stăruia amuzată Nastasia Filippovna.

- Nici eu n-am auzit-o încă! observă Ferdîșcenko. *C'est du nouveau*.

— Ardalion Aleksandrovici! se auzi iarăși glasul rugător al Ninei Aleksandrovna.

— Tăticule, te caută cineva! strigă disperat Kolea.

— E o întîmplare stupidă și aș putea să v-o spun în două cuvinte, încep generalul, umflîndu-se în pene. Sînt doi ani de atunci; da! aproape doi ani; tocmai se inaugurase linia ferată N... Trebuind să fac o călătorie extrem de importantă, iau un bilet de clasa întîi (eram îmbrăcat civil), intru în compartiment, mă așez și aprind o țigară. Mai bine zis, continuu să fumez, căci îmi aprinsesem țigara înainte de a mă fi urcat în vagon. Eram singur în compartiment. Fumatul nu era nici permis și nici interzis, adică puteai să te consideri pe jumătate autorizat; depinde de ce persoane călătoreai, iar acum fereastra era deschisă. Deodată, în momentul cînd trenul era să pornească, două doamne, una dintre ele cu o cățelușă lăptoasă în brațe, se instalează drept în fața mea; întîrziaseră; doamna cu cățelușă era îmbrăcată foarte luxos, cu o rochie albastru-deschis; cealaltă, mai modestă, era într-o rochie de mătase neagră cu pelerină. Amîndouă erau destul de drăguțe; aveau privirea mîndră și vorbeau englezește. Eu, bineînțeles, nimic, fumam ca și cum aș fi fost singur. De fapt, mă gîndisem la un moment dat să arunc țigara, dar întrucît fereastra rămăsese deschisă, am continuat să fumez, dînd fumul pe fereastră. Cățelușă dormea pe genunchii doamnei cu rochia albastră, micuță cît pumnul, neagră, cu lăbuțe albe, un exemplar rar de tot. Avea o zgardă de argint cu o inscripție. Eu - nimic; fumez înainte. Bag de seamă însă că doamnele încep parcă să dea semne de nervozitate, din pricina țigării, bineînțeles. Una din ele mă fixă printr-un lornion de baga. Eu, tot așa — îmi văd mai departe de fumat, căci, la urma urmei, nu-mi spusese încă nimic! Dacă ar fi vorbit, dacă m-ar fi prevenit, dacă m-ar fi rugat, zic și eu! Căci, rogu-vă, la ce bun îi e dată omului limba?! Dar nu, ele tăceau de parcă luaseră apă în gură... Deodată - și asta fără cel mai mic avertisment prealabil, dar, vă spun, absolut fără nici unul, ca și cum și-ar fi pierdut mințile, cucoana cu rochie albastră îmi smulge țigara din mînă și o aruncă pe fereastră. Trenul aleargă. Mă uit la dînsa buimac. O femeie sălbatică; ce mai, o femeie cu totul primitivă; altfel, trebuie să recunosc, bine făcută,

durdulie, 'nălțuță, blondă și rumenă (poate cam prea exagerat), cu ochii numai fulgere — să mă sfișie nu altceva! Fără să spun o vorbă, cu o politețe neobișnuită, cu o politețe desăvârșită, cu o politețe ultrarafinată, ca să zic așa, mă ridic, mă aplec spre cățelușă, o apuc delicat de ceafă și zvîrr... o arunc pe fereastră după țigară! Numai cît a schelălăit un pic! Trenul alerga mereu înainte...

- Ești un monstru! exclamă Nastasia Filippovna, rîzînd și bătînd din palme ca o fetiță.

- Bravo, bravo! strigă Ferdîșcenko.

Ptițîn zîmbi și el, cu toate că apariția generalului nu-i făcea nici o plăcere; chiar și Kolea izbucni în rîs, strigînd: „Bravo!”

- Și aveam dreptate, aveam de trei ori dreptate! urmă cu înflăcărare generalul triumfător. Pentru că, dacă-i interzis să intri în vagon cu țigara aprinsă, cu atît mai mult nu-i voie să intri cu cîini.

- Bravo, tăticule! strigă Kolea, entuziasmat. Admirabil! Și eu aș fi făcut la fel, la fel!

- Dar doamna cu cățelușă? întrebă Nastasia Filippovna, nerăbdătoare să afle ce-a urmat după aceea.

- Doamna? Ei, uite, tocmai aici a fost tot pocinogul, răspunse Ardalion Aleksandrovici încruntîndu-se. Fără să spună un cuvînt, fără să mă facă atent, fără nici un avertisment, în sfîrșit, ea - pleosc! îmi dă o palmă teribilă! O femeie sălbatică, ce să spun; dar absolut primitivă!

- Și dumneata ce-ai făcut?

Generalul lăsă ochii în jos, ridică sprîncenelc, înălță din umeri, strînse buzele, își desfăcu brațele și, după un moment de tăcere, se înclină:

- Recunosc, mi-am dat și eu drumul!

- Și-ai lovit tare? Tare?

- O! vă asigur că nu! Mai mare scandalul, căci de lovit, n-am lovit prea tare. O singură dată, ca să nu prindă gust și să mai repete; am procedat în scop de apărare, ca să zic așa. Din nenorocire, își vîrîse dracul coada; doamna în rochie albastră era o englezoaică, guvernantă în casa prințesei Belokonskaia sau chiar o prietenă a casei, iar doamna în negru era cea mai mare dintre fiicele prințesei o fată bătrînă de vreo treizeci și cinci de ani. Se știe doar ce relații strînse există între generăleasa Epancina și familia Belokonski. Leșinuri, lacrimi, doliu după cățelușă favorită, cele șase domnișoare prințese țipă, englezoaica țipă, o harababură de nedescris! M-am dus, bineînțeles, să-mi exprim părerea de rău, să-mi cer scuze, dar nu m-au primit; le-am scris o scrisoare; n-au vrut să-mi primească nici scrisoarea. De acolo mi s-au tras toate necazurile; neînțelegerea cu familia Epancin, ruptura și dizgrația!

- Dar, dă-mi voie, cum vine asta? întrebă deodată Nastasia Filippovna. Acum cinci-șase zile, am citit în *l'Independance*, citesc regulat ziarul acesta, o istorie la fel! Dar exact la fel! Cazul s-a petrecut într-un vagon pe o linie de cale ferată germană, între un francez și o englezoaică; și acolo era vorba de o țigară de foi smulsă și de o cățelușă aruncată pe fereastră și, în sfîrșit, deznodămîntul a fost aidoma ca în povestea dumitale. Pînă și rochia cucoanei era tot de un albastru-deschis!

Generalul se făcu roșu ca racul; Kolea roși și el și se luă cu mîinile de cap; Ptițîn își plecă ochii jenat. Singur Ferdîșcenko mai rîdea în hohote. Cît despre Ganea, de prisos să mai spunem că stătea ca pe ghimpi, îndurînd

tăcut chinul cel mai groaznic...

— Dar vă asigur, mormăi generalul, că exact același lucru mi s-a întâmplat și mie...

— Tata a avut într-adevăr un conflict cu Mistress Schmidt, guvernanta prințeselor Belokonski, exclamă Kolea; îmi amintesc și eu.

- Cum! Exact la fel? Două întâmplări absolut identice în toate amănuntele, inclusiv culoarea rochiei, e cu putință să fi avut loc la cele două extremități ale Europei? continuă fără milă Nastasia Fi-lippovna. Am să-ți trimit *l'Independance Belge*!

- Nu uitați însă, insistă generalul, că mie mi s-a întâmplat asta cu doi ani în urmă.

— Asta, da! într-adevăr, ar fi o explicație!

Nastasia Filippovna râdea în hohote, ca apucată de isterie.

- Tată, vreau să-ți spun ceva între patru ochi, zise Ganea cu glas tremurător și chinuit, apucându-l pe general de umăr. O ură nemărginită clocotea în privirea lui.

În aceeași clipă se auzi sunetul strident al clopoțelului smucit cu putere. La asemenea smucitură, cordonul soneriei n-ar mai fi rezistat și a doua oară. Se anunța o vizită ieșită din comun. Kolea alergă să deschidă.

X

Antreul se umplu deodată de o hărmălaie nemaipomenită; cei din salon avură impresia că mai mulți oameni pătrunseseră în casă și că alți mulți continuau să intre. Mai multe glasuri răsunau deodată; se auzea zarvă și pe scări, semn că ușa de la intrare era mereu deschisă. Erau niște oaspeți din cale-afară de ciudați. Toți se uitară unii la alții, întrebându-se ce vrea să însemne asta. Ganea se repezi în salon, dar acolo pătrunseseră deja câțiva indivizi.

- Aha, uite-l și pe luda! strigă o voce care-i păru cunoscută prințului. Bună, Ganka, ticălosule!

— Uite-l, e chiar dumnealui în persoană! ținu isonul o altă voce. Prințul nu mai avu nici o îndoială: primul care vorbise era Rogojin, al doilea - Lebedev.

Ganea rămase trăsniț în pragul salonului, uitându-se, fără a încerca să se opună invaziei celor zece-doisprezece indivizi care-l însoțeau pe Rogojin. Era o ceată foarte pestriță și nu numai pestriță, dar și scandalos de gălăgioasă. Unii dintre ei intrau așa cum veniseră din stradă, cu paltoanele și șubele pe ei. Ce-i drept, nici unul nu era beat criță, cu toții însă păreau puțin cu chef. Simțeau, probabil, nevoia să se țină unii de alții ca să intre; nici unul dintre ei n-ar fi îndrăznit s-o facă singur; de aceea mergeau buluc, împingându-se din spate. Pînă și Rogojin înainta pășind cu băgare de seamă și oarecum nesigur, în fruntea bandei, deși se vedea cît colo că venise cu un anumit scop; părea preocupat și nervos. Ceilalți formau corul sau, mai bine zis, banda, pe care o luase cu el ca să-l susțină la nevoie. Pe lîngă Lebedev, mai era și Zaliujev, cel cu părul cîrlionțat, care-și lăsase șuba în antreu și intrase degajat și fercheș. Ca el mai erau vreo doi-trei indivizi, probabil feciorași de negustori. Apoi, urmau: un domn îmbrăcat într-o manta de croială militară; un omuleț extraordinar de gras care râdea mereu; un individ de statură athletică, tot foarte gras, mohorît și

tăcut, și care părea că se bizuie grozav pe puterea pumnilor săi. Mai era acolo și un student la medicină, și un polonez pirpiriu, care se tot învârtea ca un titirez printre ei. Pe scări, două doamne se uitau în antreu, dar nu se hotărau să intre: Kolea le trînti ușa-n nas și puse zăvorul.

- Bună, Ganka, ticălosule! Nu te așteptai să-l vezi pe Parfion Rogojin, ai? repetă Rogojin, proțăpindu-se în fața lui Ganea, care rămăsese încremenit în ușa salonului. Dar în aceeași clipă Rogojin o zări, drept în fața lui, pe Nastasia Filippovna. De bună seamă că nici prin gând nu-i trecuse că are s-o întâlnească acolo, căci vederea tinerei femei produse asupra lui un efect uluitor; sîngele îi pieri din obraz, iar buzele i se învinețiră. Vasăzică, tot e adevărat! își spuse el încet, aproape buimac. S-a isprăvit!... Ei bine... Ai să-mi răspunzi tu pentru asta! scrîșni el printre dinți, fulgerîndu-l pe Ganea cu o privire plină de ură. Las'că... Ah!...

Gîfîia abia trăgîndu-și sufletul și cuvintele îi ieșeau anevoie din gură. Înainta ca un halucinat, dar cînd să treacă pragul salonului, dădu cu ochii de Nina Aleksandrovna și de Varia și se opri neho-tărit. În urma lui apărură Lebedev, amețit ca de obicei și ținîndu-se după Rogojin ca o umbră; apoi veniră, unul după altul: studentul, atletul, Zaliujev, care saluta în dreapta și-n stînga, și în sfîrșit se strecură și grăsunul. Prezența doamnelor îi cam stînjenea și le cam încurca, se vede, socotelile, dar asta, bineînțeles, numai în primele momente, pînă să-și dea drumul, pînă la cel dintîi prilej cînd, simțindu-se în largul lor, vor da semnalul vociferînd care mai de care și dezlănțuindu-se apoi în voie... Și atunci, nimic nu i-ar mai opri, nici chiar prezența doamnelor.

- Cum? Și tu ești aici, prințe? aruncă în treacăt Rogojin, mirat întrucîtva de această întîlnire. Și tot cu ghetruțele dumatăle, e-eh! făcu el, uitînd în aceeași clipă de prinț și îndreptîndu-și privirea din nou spre Nastasia Filippovna, spre care înainta mereu, atras parcă de o forță magnetică.

Nastasia Filippovna, la rîndul ei, se uita la musafirii aceștia nepoftiți cu un amestec de curiozitate și îngrijorare.

În sfîrșit, Ganea își reveni din buimăceală.

— Dar, dați-mi voie, ce înseamnă asta, domnilor? se răsti el pe un ton ridicat, măsurîndu-i cu o privire aspră pe intruși și adresîndu-se îndeosebi lui Rogojin. Doar n-ați intrat într-un grajd. Aici de față se află mama și sora mea...

— Vedem și noi că sînt mama și sora ta, mîrîi Rogojin printre dinți.

— Vedem că sînt mama și sora, adăugă Lebedev ca să se afle și el în treabă.

Domnul cu pumnii, crezînd probabil că sosise momentul, începu să mormăie ceva.

— E nemaipomenit! țipă Ganea cu glas isteric, strident. Am să vă poftesc în primul rînd să treceți cu toții în salon și pe urmă aș vrea să cunosc...

— Nu ne cunoști, ai? se oțărî cu înveninare Rogojin, fără să se urnească din loc. Nu-l mai recunoști pe Rogojin?

— Mi se pare că te-am mai întîlnit undeva, însă...

— Ia te uită, i se pare că m-a întîlnit undeva! Nici trei luni nu-s de cînd mi-ai luat două sute de ruble la cărți, din banii tatii; a murit bătrînul fără să afle de isprava asta; tu m-ai atras în cursă, iar Kniff măsluia cărțile.

Nu-ți mai aduci aminte, ai? Ptițin e martor! Păi, tu, pentru trei ruble, dacă le scot acum din buzunar, ești în stare să te târăști în patru labe pînă la Vasilievski Ostrov - iată cine-mi ești tu! Suflet de lichea! Și acum, tot ca să te cumpăr am venit; nu te uita ca am intrat în cizme, am bani berechet, amice; te pot cumpăra cu tot neamul tău... Să vreau, vă cumpăr pe toți! Cumpăr tot! se înfier-bînta și parcă se ametea din ce în ce Rogojin. E-eh! strigă el, Nastasia Filippovna, nu mă goni, ci spune-mi doar atît: te cununi cu el ori ba?

Întrebarea lui Rogojin răsună cu disperarea omului care se prăbușește și-și agață ultima nădejde de ruga lui către o zeitate, și totodată cu îndrăzneala condamnatului la moarte, care nu mai are nimic de pierdut. Aștepta răspunsul cu inima înfiorată de teamă și îndoială.

Nastasia Filippovna îl măsură cu o privire mîndră și batjocoritoare; apoi uitîndu-se pe rînd la Varia, la Nina Aleksandrovna și la Ganea, își schimbă deodată atitudinea.

— Nici gînd. Dar ce-i cu dumneata? De unde și pînă unde ți-a venit să-mi pui asemenea întrebare? răspunse ea încet și grav, dar cu vădită mirare în glas.

- Nu? Nu!! strigă Rogojin nebun de fericire. Așadar, nu? Și ei mi-au spus că... Ah! Ce oameni!... Auzi, Nastasia Filippovna! Ei zic că te-ai logodit cu Ganka! Cu dînsul! Cum se poate așa ceva? (Le-am spus-o tuturor!) Păi, cu o sută de ruble, îl cumpăr cu totul! Îi dau o mie de ruble, trei mii, ca să renunțe, și să vezi că e în stare s-o șteargă în ajunul nunții și să mi-o lase mie pe logodnica lui! Ce zici, Ganka, ticălosule! Ai lua trei mii, nu-i așa? Iată-le! D-aia am venit, să-mi dai în scris că te retragi și renunți; am spus că te cumpăr și am să te cumpăr!

— Ieși afară de aici, nu vezi că ești beat! strigă Ganea, care se făcea cînd roșu, cînd galben la față.

Răcnetul lui violent fu urmat de o explozie de vociferări, căci toată banda lui Rogojin nu aștepta decît o provocare ca să intervină. Lebedev se plecă la urechea lui Rogojin și, vorbindu-i în șoaptă, căuta să-l convingă de ceva.

- Ai dreptate, slujbașule, răspunse Rogojin. Ai dreptate, bețivanule! E-hei! Fie ce-o fi! Nastasia Filippovna! răcni el, uitîndu-se la ea ca un smintit, întîi cu oarecare teamă, apoi din ce în ce mai sigur pe el, cu îndrăzneală nerușinată. Poftim aici optsprezece mii! - și cu aceste vorbe trînti înaintea ei, pe măsuță, un teanc de bancnote învelit în hîrtie albă și legat cruciș cu un șnur subțire. Ține-i! Și... și mai aduc încă!

Ar mai fi vrut să spună ceva, dar nu îndrăzni să-și exprime gîndul pînă la capăt.

- Nu, nu, nu! se aplecă din nou Lebedev îngrozit la urechea lui Rogojin; se putea ghici că îl înspăimîntase enormitatea sumei și acum încerca să-l convingă să înceapă tratativele cu o sumă mai mică.

- Apăi, frățioare, văd că în treburile astea nu te pricepi defel... și eu, ca prostul, m-am luat după tine... Amîndoi sîntem niște dobitoci! se dezmetici deodată Rogojin, tresărind sub privirea scînteietoare a Nastasiei Filippovna. E-hei! rău am făcut că te-am ascultat, adăugă el cu cea mai profundă căință în glas.

Observînd fața descompusă a lui Rogojin, Nastasia Filippovna se porni pe rîs.

- Optsprezece mii de ruble, mie? Uite că ți-ai și dat în petic! A răbufnit mujicul din tine, spuse ea deodată cu o familiaritate plină de cinism și dădu să se ridice de pe canapea, ca și cum ar fi intenționat să plece.

Cu inima înghețată, Ganea urmărea toată scena.

- Ei bine, patruzeci de mii, patruzeci, și nu optsprezece! strigă atunci Rogojin. Vanka Ptițin și cu Biskup mi-au făgăduit să facă rost de patruzeci de mii de ruble pînă deseară, la ora șapte. Patruzeci de mii - bani gheață!

Lucrurile luau o întorsătură urîță de tot, dar ca un făcut, Nastasia Filippovna continua să rîdă și nu pleca, parcă înadins căutînd să lungească scandalul. Nina Aleksandrovna și Varia se ridicară și ele, așteptînd în tăcere sfîrșitul acestei scene penibile; ochii Variei scăpărau de mînie; dar mai ales asupra Ninei Aleksandrovna toate astea produsera un efect înspăimîntător: tremura toată, gata-gata să leșine.

- Dacă n-ajunge, atunci - o sută! Astăzi chiar îți pun pe masă o sută de mii! Ptițin, mort-copt, să mi-i scoți de unde știi, din pămînt, din piatră seacă... O să te înfrupți și tu, n-avea grijă!

- Ai înnebunit, îi șopti Ptițin, apropiindu-se iute și apucîndu-l de braț. Ești beat, au să cheme poliția. Unde crezi că te afli?

- Lăudăroșenie de om beat, rosti Nastasia Filippovna, vrînd Parcă să-l întărite.

- Nu, nu mă laud, jur că-ți aduc întreaga sumă! Deseară o ai Ptițin, suflet de cămătar, mă bizui pe tine; fă pe dracu' în patru, ia dobîndă cît vrei, numai să-mi faci rost de o sută de mii pînă deseară; să vadă ei ce poate Rogojin, să știe că pentru asta banii la mine nu contează! se dezlănțui el, cuprins de o bucurie frenetică.

- Dar ce-nseamnă toate astea, mă rog?! se repezi deodată Ardalion Aleksandrovici, îndreptîndu-se amenințător spre Rogojin.

Izbucnirea neașteptată a bătrînului, care pînă atunci stătuse molcom, păru destul de caraghioasă. Se auziră rîsete.

- Și ăsta ce mai vrea? se înveseli Rogojin. Hai cu mine, moșule, să-ți dau de băut!

- Ce mîrșăvie! strigă Kolea, cu lacrimi de rușine și de ciudă în ochi.

- Oare nu se găsește nimeni care s-o scoată de aici pe dezmățata asta? izbucni Varia, tremurînd de mînie.

- Dezmățata asta - sînt eu, care vasăzică! ripostă cu o veselie disprețuitoare Nastasia Filippovna. Și cînd mă gîndesc c-am venit ca o proastă să-i invit la mine, la serată. Uite cum mă tratează surioara dumitale, Gavrilă Ardalionovici!

Cîtva timp, Ganea rămase ca lovit de trăsnet după ieșirea surorii lui, dar văzînd că de data aceasta Nastasia Filippovna este hotărîtă să plece cu adevărat, se năpusti ca un turbat la Varia, apucînd-o brutal de braț.

- Ce-ai făcut? urlă el, privind-o în ochi, de parcă ar fi vrut s-o prefacă în scrum pe loc. Era evident că își ieșise din minți și că nu mai era în stare să judece.

- Ce-am făcut? Încotro mă tragi? Vrei poate să mă duc să-i cer iertare pentru că a insultat-o pe mama și că a venit să-ți facă de rîs casa, om de nimic ce ești! țipă din nou Varia, înfruntîndu-și fratele cu o privire triumfătoare și plină de sfidare.

Cîteva clipe statură așa încremeniți unul în fața celuilalt; Ganea

continua s-o țină de braț. Varia își smuci o dată și încă o dată mîna, încercînd s-o desprindă din strînsoarea lui, dar nu izbuti și deodată, scoasă din fire, îi scuipea drept în obraz.

- Așa fată zic și eu! strigă Nastasia Filippovna. Bravo, Ptițîn, felicitările mele!

Ganea văzu negru în fața ochilor și, în neștire, ridică brațul s-o lovească pe soră-sa. Un moment, și lovitura era să cadă în plin, cînd, deodată, un alt braț se interpuse și—l opri pe acela al lui Ganea.

Între acesta și soră-sa se postase prințul.

- Ce faci? Oprește-te! spuse acesta apăsător, cu toate că din pricina emoției tremura și el din tot corpul.

- Iarăși dumneata! Pînă cînd ai să-mi tot stai în cale! urlă Ganea și, eliberînd deodată brațul Variei, se întoarse către Mișkin și, înnebunit de furie, îl lovi cu toată puterea peste obraz.

-Ah! făcu Kolea, frîngîndu-și mîinile. O, Doamne!

Din toate părțile izbucniră strigăte și exclamații de indignare. Prințul îngălbeni. Îl privi pe Ganea drept în față cu o ciudată expresie de dojana; buzele-i tremurau, încercînd zadarnic să articuleze ceva, apoi se schimonosiră într-un zîmbet straniu și cu totul nelalocul lui.

- De mine... nu-mi pasă... dar pe ea... n-am să îngădui!... murmură el în cele din urmă, însă nu se mai putu stăpîni, se îndepărtă brusc de Ganea, își acoperi fața cu mîinile și retrăgîndu-se într-un colț al încăperii, cu fața la perete, îngăimă cu un glas întretăiat:

- O! ce rușine o să-ți fie mai târziu pentru ceea ce-ai făcut!

Ganea, într-adevăr, înlemnise pe loc, părea cu desăvîrșire zdrobit. Kolea alergă să-l îmbrățișeze și să-l sărute pe Mișkin; după el se îmbulziră în jurul prințului: Rogojin, Varia, Ptițîn, Nina Aleksandrovna — toată lumea, chiar și bătrînul Ardalion Aleksandrovici.

- Nu-i nimic, nu face nimic! murmură prințul, răspunzînd fiecăruia cu același zîmbet straniu pe buze.

- Și ce o să mai regrete încă! strigă Rogojin. O să-ți crape obrazul de rușine, Ganka, că ai putut să jignești un asemenea... mielușel (nu găsisese alt cuvînt). Prințe, suflet neprihănit, prietene, lasă-i în plata Domnului; dă-i încolo și vino cu mine! Ai să vezi cum știe să iubească Rogojin!

Nastasia Filippovna rămase și ea profund impresionată de Purtarea lui Ganea și de răspunsul prințului. Veselia prefăcută care se armoniza așa de puțin cu figura ei, de obicei palidă și visătoare păru că face loc unui sentiment nou. Se vedea totuși că se străduiește să nu-l trădeze și expresia batjocoritoare de pînă atunci mai stăruia încă pe chipul ei transfigurat.

- Și totuși, fața lui îmi pare atît de cunoscută, murmură ea, devenind deodată gravă la amintirea că același gînd îi mai venise și adineauri.

- Și dumitale nu ți-e rușine? Oare ești într-adevăr așa cum ai vrut să apari aici? Dar cum este posibil? îi strigă deodată prințul cu un accent de adîncă și sinceră dojana în glas.

Surprinsă, Nastasia Filippovna deschise ochii mari de uimire, dar se grăbi să-și ascundă într-un zîmbet silit consternarea; aruncînd apoi o privire scurtă către Ganea, dădu să iasă. Înainte de a ajunge însă în antreu, se întoarse din drum, se apropie în grabă de Nina Aleksandrovna și

apucându-i mâna o duse la buze.

- Într-adevăr, eu nu sînt așa cum par; el mi-a ghicit bine firea, șopti ea cu vocea sugrumată de dorința arzătoare de a fi crezută, roșindu-se de emoție; apoi se întoarse brusc și ieși de data aceasta cu atîta repeziciune, încît nimeni n-avu timp să se dumerească pentru ce anume se întorsese din drum. O văzuseră cu toții vorbindu-i ceva încet Ninei Aleksandrovna și li se păruse că i-a sărutat mâna. Varia însă văzuse și auzise totul și, uluită, o urmări cu privirea pînă ce tînăra femeie dispăru după ușă.

Venindu-și în fire, Ganea se repezi s-o conducă pe Nastasia Filippovna, dar o ajunse abia pe scară.

- Nu mă mai conduce! strigă ea. La revedere, pe deseară! Să nu uiți să vii, ai auzit?

El se întoarse abătut, frămîntat de gînduri confuze, pradă unei îndoieli a cărei apăsare o simțea mai grea ca oricînd pe suflet, li revenea mereu în minte și prințul. Era atît de absorbit de gînduri. că aproape nici nu observă cum prin fața lui trecu în iureș toată șleahta lui Rogojin. Oamenii aceștia ieșeau vorbind zgomotos și, în graba plecării, îl înghesuiră pe Ganea în ușă, ținîndu-se grămadă după Rogojin, care mergea în frunte împreună cu Ptițîn, căutînd să-l convingă de ceva foarte important și care nu suferă nici o amîinare.

- Nu ți-a mers, Ganka! strigă Rogojin, trecînd pe lingă el. Ganea se uită în urma lor nedumerit. Teama și bănuiala i se strecurau ca un șarpe în inimă.

XI

Prințul părăsi salonul și se retrase în odaia lui. Kolea veni îndată după el ca să-l consoleze. Bietul băiat părea că nu se mai poate despărți de Mîșkin.

- Ai făcut bine că ai plecat, spuse el. Acum o să înceapă acolo o zarvă și mai mare; așa ține întruna, zi de zi, și asta numai din pricina acestei Nastasia Filippovna.

- S-a cam adunat aici, în casa voastră, multă amărăciune și suferință în sufletul fiecăruia, Kolea, observă prințul.

- Da, e multă. Ce să mai vorbim. Noi singuri sîntem de vină. Dar, uite, am un prieten bun, acela e și mai nefericit. Vrei să-ți fac cunoștință cu el?

- Vreau. Un camarad de-al dumitale, probabil?

- Da, mi-e aproape ca un camarad. Îți explic eu mai tîrziu... E frumoasă Nastasia Filippovna? Ce zici? N-o mai văzusem pînă azi și tare voiam s-o admir și eu. Drept să-ți spun, m-a orbit, l-aș ierta totul lui Ganka, dac-ar lua-o din dragoste; dar de ce primește bani? Aici e toată grozăvia!

- Drept să-ți spun, fratele dumitale nu mi-a făcut o impresie prea bună.

- Cred și eu! După ce... Dar știi, nu pot să mă împac deloc cu acest fel stupid de a vedea lucrurile. Dacă un nebun, un imbecil sau un ticălos ieșit din minți se apucă să pălmuiască pe cineva, omul acela rămîne dezonorat pentru toată viața și nu-și poate spăla dezonoarea decît cu sînge sau numai dacă acela care l-a insultat îi cere iertare în genunchi. După mine, e absurd, e o tiranie. *Mascarada* lui Lermontov se întemeiază

pe un asemenea fapt care, după Părerea mea, e curată prostie. Adică vreau să spun că e cevanefiresc. Las' că și autorul era aproape un copil când a scris această dramă.

— Pe sora dumitale am admirat-o.

— Cum l-a scuipat pe Ganka drept în bot! Are un curaj nemaipomenit. Uite, dumneata nu l-ai scuipat și sînt sigur că nu din lipsă de curaj. Dar iat-o că vine și ea; vorbești de lup și lupu-i la ușă. Eram sigur că o să vină; are un suflet nobil, deși nu-i fără de cusururi.

— N-ai ce căuta aici, îl luă la rost Varia de cum îl văzu, du-te la tata! Te cam plictisește, nu-i așa, prințe?

— Dimpotrivă.

— Ei, haide, haide, a și început să-și arate autoritatea de soră mai mare! ăsta-i unul dintre cusururile ei. Știi, eram sigur că tata se va duce cu Rogojin. Acum își mușcă degetele, probabil, pentru purtarea lui. Ia să mă duc să văd în ce ape se scaldă, adăugă Kolea, ieșind.

— Slavă Domnului, am dus-o pe mama de-am culcat-o și n-a mai reînceput discuția. Ganea e rușinat și abătut. Are și de ce, vezi bine. Ce lecție!... Am venit, prințe, să-ți mulțumesc încă o dată și să te întreb un lucru: nu-i așa că n-ai văzut-o niciodată pînă acum pe Nastasia Filippovna?

— Nu, niciodată.

— Atunci cum se face că i-ai spus în față: „Nu ești așa cum vrei să pari!” și cred că ai ghicit bine. Am aflat acum că, într-adevăr, nu e deloc așa cum a vrut să arate. Și totuși nu pot s-o înțeleg. E clar că a venit cu gîndul să ne jignească; în privința asta nu încape îndoială. Am auzit eu și înainte povestindu-se despre ea lucruri stranii. Dar, dacă a venit să ne invite, de ce s-a purtat așa urît față de mama? Ptițin o cunoaște foarte bine și zice că nici n-o mai recunoștea adineauri. Dar atitudinea ei față de Rogojin? Cum se poate să vorbești așa, dacă te respecti, și încă în casa în care... Și mama e foarte necăjită de cele ce ți s-au întîmplat.

— Nu-i nimic! zise prințul, făcînd un gest cu mîna...

— Și ce cuminte și ascultătoare a fost față de dumneata!...

— Cum adică, ascultătoare?

- l-ai spus că e rușinos pentru dînsa să se poarte așa, și îndată s-a schimbat. Ai autoritate asupra ei, prințe, adăugă Varia cu un zîmbet ușor.

Ușa se deschise și, spre surprinderea amîndurora, intră Ganea. Prezența Variei nu-l stingheri cîtuși de puțin; cîtva timp rămase în prag, pe urmă, cu pași hotărîți, se apropie de prinț.

- Prințe, m-am purtat ca un netrebnic, iartă-mă, spuse el deodată cu multă simțire. Chipul lui exprima o profundă căință. Prințul îl privi cu mirare și nu se grăbi să-i răspundă. Ei bine, iartă-mă! Iartă-mă, odată! insista nerăbdător Ganea. Haide, dacă vrei, îți sărut mîna!

Uimit și totodată adînc mișcat, Mișkin îl îmbrățișă fără să spună un cuvînt. Cei doi se sărutară în semn de sinceră împăcare.

- Nici nu mi-atn închipuit că ești așa, rosti în sfîrșit prințul, respirînd ușurat. Am crezut că... nu ești în stare să...

- Să-mi recunosc greșeala?... Și cum de mi-a venit adineauri să te socot un idiot? Dumneata observi ceea ce alții n-ar fi în stare nici să-și închipuie, necum să vadă vreodată. Cu dumneata e bine să stea omul mai mult de vorbă, dar... mai bine, nu trebuie!

- Uite în fața cui ar mai trebui să-ți ceri iertare, zise prințul, arătînd-o

pe Varia.

- În zadar, în cazul de față am de-a face cu un dușman. Fii sigur, prințe, că am încercat și nu o singură dată; la ea nu găsești o iertare sinceră! zise cu amărăciune Ganea, întoreînd fața de la Varia.

- Ba te iert! zise deodată Varia.

- Și ai să mergi diseară la Nastasia Filippovna?

- Merg, dacă spui tu; dar mai e cu puțință să mă duc acum după tot ce s-a întâmplat? Gîndește-te și tu.

- Dar nu-i deloc așa cum pare. N-ai văzut ce inegală e! Totul a fost o prefăcătorie. Hachițe! și Ganea rîse cu răutate.

- Sînt convinsă că în realitate e altfel, că totul n-a fost decît un joc; dar ce joc! Tu nu-ți dai seama, Ganea, cum te tratează ea? A sărutat mîna mamei, e foarte adevărat. Să zicem că și jocul la care s-a pretat n-a fost decît o hachiță, că și impertinența ei era tot un joc, mă rog, admit și asta; dar gîndește-te că, în fond, ea și-a bătut joc de tine! Cînd de-mă, dragă frate, că toată umilința asta nu se poate răscumpăra cu cele șaptezeci și cinci de mii de ruble! Te știu capabil de sentimente nobile, și de aceea ți-o spun. Și n-ar trebui să te duci nici tu acolo, zău! Ferește-te! Nu văd sfîrșindu-se toate astea cu bine.

Și cu aceste vorbe spuse cu multă convingere și pasiune, Varia, extrem de tulburată, părăsi în grabă odaia.

- Uite, așa sînt toți ai mei! spuse Ganea cu un zîmbet amar în colțul buzelor. Dar ce-și închipuie ei, că nu-mi dau seama de toată situația? Cînd, de fapt, eu știu și unele lucruri pe care ei nici nu le bănuiesc.

Ganea se așeză pe canapea cu dorința vădită de a-și prelungi vizita.

- În cazul acesta, spuse cu sfială prințul, mă întreb cum de ai putut accepta asemenea chin, știind că cele șaptezeci și cinci de mii de ruble nu-l compensează nici pe departe?

- Nu vreau să mă înțelegi greșit, murmură Ganea, dar, fiindcă veni vorba, spune-mi, ce crezi dumneata, aș vrea să-ți cunosc părerea: face oare să suporti tot „chinul” acesta pentru șaptezeci și cinci de mii de ruble?

- Eu cred că nu face.

- Ei da, firește. Și e rușinos să contractezi o asemenea căsătorie?

- Foarte rușinos.

- Ei bine, să știi că am să fac totuși acest pas, orice s-ar întâmpla.

Adineaori mai stăteam la îndoială, dar acum nu! Nu-i nevoie să mai stărui! Știu dinainte ce-ai să-mi spui...

- Nu e tocmai ceea ce gîndești dumneata. Voiam să-ți spun că mă surprinde siguranța dumitale extraordinară...

- Cum? Ce siguranță?

- Siguranța pe care o ai cum că Nastasia Filippovna te va lua negreșit, de parcă ați fi căzut la îndoială; în al doilea rînd, admitînd chiar că te-ar lua, mă mir de siguranța dumitale că vei pune mîna negreșit pe cele șaptezeci și cinci de mii de ruble. De altfel, bănuiesc că sînt multe lucruri pe care eu nu le cunosc.

Ganea se smuci, aplecîndu-se spre Mîșkin.

— Firește că nu știi totul, zise el; și ca ce chilipir, mă rog, mi-aș lua altfel, așa, fără nici un motiv, o belea ca asta pe cap?

— Dacă nu mă înșel, asemenea cazuri sînt frecvente: respectivul se

însoară pentru bani, iar banii rămîn în mîinile nevestei.

— Ei bine, în cazul de față acest lucru nu se va întîmpla... Aici... e altceva la mijloc... murmură Ganca, într-o îngîndurare tulbure. Cît privește răspunsul ei, nu mai am nici o îndoială, se grăbi el să adauge. Ce te face să crezi că ar putea să mă refuze?

— Nu știu nimic, afară de ceea ce am văzut; de altfel și Varvara Ardalionovna, după cum ai auzit, este de părere...

— Bine, ele nici nu mai știu ce să născopească. Iar în ce privește purtarea ei față de Rogojin, sînt convins că a vrut numai să-și bată joc de el. La început mi-a cam fost teamă, dar acum sînt sigur de asta. Te gîndești poate la felul cum s-a purtat cu mama, cu tata și cu Varia?

— Și cu dumneata.

— Să zicem; dar aici eu nu văd decît un gest de răzbunare muie-rească și nimic mai mult. E o femeie extrem de susceptibilă, plină de nazuri și ambițioasă... întocmai ca un slujbaș șters de pe lista de avansări! A vrut să-și arate puterea și totodată disprețul față de ele. Ei da, și față de mine, nu contest... și, totuși, o să se mărite cu mine. Nici nu-ți închipui de ce este capabil uneori omul cînd se crede atins în amorul propriu; ea mă consideră un mare ticălos, pentru că, ști-înd-o amanta altuia, o iau cu atîta cinism pentru bani și nici nu se gîndește că altul, în locul meu, s-ar purta și mai mîrșav: s-ar lega de dînsa, i-ar împuia capul cu tot felul de fantasmagorii liberalo-progresiste, ba i-ar vîntura generos și cîteva fraze sforăitoare despre problema femeiască, pînă i-ar suci capul de-a binelea și iat-o supusă și docilă întocmai ca firul de ață vîrît în urechea acului. Ar face-o să creadă pe muierușa aceasta țîfnoasă și susceptibilă (și nu-i deloc greu s-o faci!) că o ia în căsătorie numai pentru „noblețea ei sufletească și pentru inima ei îndurerată”, cînd în realitate tot pentru bani ar lua-o. Îi displac, pentru că sînt sincer și nu vreau să mă Prefac; de fapt, așa ar fi trebuit să procedez. Dar ceea ce face ea nu-i același lucru? Atunci, pentru ce atîta dispreț față de mine și toată comedia aceasta de prost gust? Ei bine, să-ți spun eu pentru ce! Pentru că și eu, la rîndu-mi, în loc să mă înjosesc, vreau să rămîn cu capul sus. Nu-i nimic, vom mai vedea!

— Spune, ți-a fost dragă înainte de asta?

— La început, am iubit-o. Și nu puțin... Există femei care sînt bune numai pentru a fi metrese și atît. Nu vreau să zic că mi-a fost amantă. Dacă o să vrea să trăiască în pace cu mine, să fie o femeie cuminte, voi fi și eu om de treabă; dacă se răzvrătește și o ia razna, o las imediat și plec cu banii. Nu vreau să mă fac de rîs; în primul rînd și înainte de toate, nu vreau să par ridicol.

— Mi se pare, totuși, că Nastasia Filippovna e o femeie inteligentă, observă cu prudență prințul. Ce rost avea, presimțind viața care-o așteaptă, să se lase atrasă în cursă? Ar putea să se mărite cu altul, lată ce mă miră.

— Păi, tocmai aici e buba și pe asta se bazează tot calculul ci! Nu știi totul, prințe.. aici se ascunde... și, în afară de asta, ea e convinsă că o iubesc la nebunie, ți-o jur; mai mult, mă bate gîndul că și ea mă iubește, în felul ei, bineînțeles, vorba ceea: „Față de cel drag, cu arțag”. Toată viața mă va considera un fel de escroc sentimental (poate că e tocmai ceea ce-i trebuie); și, cu toate acestea, mă va iubi în felul ei; o și văd făcînd planuri, așa în felul ei. Are fire de rusoaică sută-n sută, ți-o spun; dar și eu îi

pregătesc o surpriză. Scena de adineauri cu Varia a fost foarte bine venită pentru mine. Nastasia Filippovna a avut dovada dragostei mele, a văzut și s-a convins că, pentru ea, aş rupe toate legăturile mele, chiar și cele de familie. Vasăzică, nu sîntem nici noi așa de proști, te asigur. Să nu-ți închipui cumva că sînt un flecar. Într-adevăr, poate că fac rău. dragul meu prinț, că mă destăinuiesc acum. Dar am tăbărit asupra dumitale pentru că ești primul om adevărat care mi-a ieșit în cale; te rog să nu iei acest „am tăbărit” drept un calambur. Sper că nu mai ești supărat pe mine pentru ceea ce s-a întîmplat adineauri, nu-i așa? Poate-i pentru prima dată, de doi ani încoace, că vorbesc de ceea ce mă doare. Aici sînt foarte puțini oameni cinstiți; mai cinstit decît Ptițin nu e nici unul. Văd că îți vine să rîzi sau mi s-a părut?

Ticăloșii iubesc oamenii cinstiți! - nu știai asta? Or, eu... și totuși, prin ce sînt eu ticălos, ai putea să-mi spui cu mîna pe conștiință? De ce toată lumea, luîndu-se după dînsa, îmi spune ticălos, încît eu însumi, luîndu-mă după ei și după dînsa, încep să mă consider un ticălos? Cred că tocmai asta este o adevărată ticăloșie!

— De aici încolo, n-am să te mai socot niciodată ticălos, spuse prințul. Adineauri te luasem drept un nemernic și deodată mi-ai făcut bucuria asta; e o lecție în plus, pentru mine, că nu trebuie să judeci niciodată în pripă. Acum văd că nu numai criminal, dar nici măcar un om prea stricat nu poți fi socotit. După mine, ești omul cel mai obișnuit, fără pic de originalitate, care pe deasupra mai e și lipsit de caracter.

Ganea schiță un zîmbet sarcastic, dar tăcu. Dîndu-și seama că aprecierea aceasta nu i-a fost pe plac, prințul se simți stingherit și nu mai scoase nici el o vorbă.

— Ți-a cerut tata bani? întrebă Ganea deodată.

- Nu.

— Dacă-ți cere, să nu-i dai. Și cînd te gîndești că a fost un om cît se poate de treabă, țin minte perfect. Era primit în societatea bună. Și totuși, ce repede decad toți oamenii aceștia de altădată și foarte de treabă! Cum li se schimbă condițiile în mai rău și sînt scoși din făgașul lor obișnuit, cum nu mai rămînc nimic din fala lor — praf și pulbere s-alege. Altădată nu mințea în halul ăsta, crede-mă; era un exaltat și-i plăcea, poate, să exagereze puțin, iar acum — ascultă-l numai cîte nu îndrugă! De vină e alcoolul, desigur. Știi că întreține legături cu o femeie? Deci nu e vorba de niște gogorițe nevinovate. Nu înțeleg deloc răbdarea aceasta îngerească a mamei. Ți-a vorbit despre asediul de la Klars? Sau cum avea el un cal sur lăturaș care deodată a început să vorbească în grai omenesc? Ți le toarnă fără să clipească măcar.

Și Ganea rîse cu poftă.

— De ce te uiți așa la mine? îl întrebă el pe Mîșkin.

- M-a surprins rîsul dumitale sincer; are încă accente de rîs copilăresc. Uite și adineauri, ai venit să te împaci cu mine și mi-ai spus: „Dacă vrei, îți sărut și mîna”, exact cum fac copiii cînd vor să fie iertați. Înseamnă că mai ești capabil de astfel de imbolduri și cuvinte. Și deodată, te apuci să-mi ții un adevărat discurs despre tot felul de treburi sinistre, despre cele șaptezeci și cinci de mii de ruble. Mărturisesc că toate astea mi se par absurde, aproape de necrezut.

- Și ce vrei să spui cu asta?

- Că iei lucrurile cu prea multă ușurință. Înainte de a face un pas atât de important, n-ar trebui oare să chibzuiești mai bine? Nu cumva Varvara Ardalionovna are dreptate?

- Aha, principiile de morală! Că mă port ca un băiețandru, îmi dau seama și eu, îl întrerupse Ganea cu aprindere, chiar și prin faptul că am început acum această discuție cu dumneata, dau dovadă de lipsă de seriozitate. Nu din calcul, prințe, mă angajez eu în această căsătorie, continuă el dându-și arama pe față, ca un tânăr atins în orgoliul lui. Dacă aș face-o din calcul, aș da greș cu siguranță, pentru că nici la minte, nici la caracter nu sînt încă îndeajuns de copt. Mă las mînat de patimă, de o mare ambiție, pentru că urmăresc un scop mult mai important. Îți închipui, desigur, că îndată ce pun mîna pe cele șaptezeci și cinci de mii de ruble, mă și reped să-mi cumpăr o trăsură? Nici gînd. Rămîn cu haina asta, pe care o port de trei ani, renunț și la toate legăturile mele de la club. Vreau să iau exemplul de la oamenii căpătuiți. Avem prea puțini oameni de acest fel, care stăruiesc și izbutesc; și eu cu orice preț vreau să izbutesc. Totul e să știi să perseverezi pînă la capăt - iată secretul. La șaptesprezece ani, Ptițîn dormea în stradă, vindea bricege și a început cu o copeică; acum are un capital de șaizeci de mii de ruble, dar, ca să ajungă aici, ce viață de cîine a dus și cîtă echilibristică a trebuit să facă! Eu însă vreau să fac un salt, să trec peste toate încercările acestea umilitoare și să pornesc deodată cu un capital; peste cincisprezece ani, toată lumea văzîndu-mă, va spune: „lată-l pe Ivolghin, regele finanțelor!”. Zici că nu sînt un om original. Să știi, dragă prințe, că nimic nu poate fi mai jignitor pentru un om din zilele noastre și de pe la noi, decît să i se spună că este lipsit de originalitate, că e slab de caracter, că nu are talente deosebite și că deci e un om de duzină. Nu mi-ai fi făcut nici măcar cinstea să mă consideri un ticălos în lege. Adineauri aș fi vrut să te sfîșii pentru asta. M-ai jignit mai tare decît Epancin, care mă crede în stare să-mi vînd nevasta (și, notează, fără să fi venit vorba măcar printr-o aluzie, provocare sau mai știu eu cum, ci în simplitatea lui sufletească, notează, te rog!). Toate astea mă rîcîie de mult și mă scot din sărite, dragă prințe, și de aceea sînt decis să fac bani. O dată căpătuit, fii sigur că voi deveni un om extrem de original. Ceea ce-i mai urît și mai dezgustător e că banul îți aduce pînă și talent. Și așa va fi pînă la sfîrșitul veacurilor. Vei spune poate că toate astea sînt copilării sau visuri deșarte! Fie și așa, cu atît mai cu haz vor fi toate pentru mine cînd aceste visuri vor deveni realitate. *Rira bien qui rira le dernier!* Adică, de ce mă umilește Epancin? Din răutate, crezi? Nicidecum. Numai pentru faptul că din punctul lui de vedere sînt prea insignifiant. Pe cînd, dacă... Ei, dar am vorbit destul se pare și e timpul să plec. Îl văd pe Kolea arătîndu-și a doua oară nasul pe ușă, ceea ce înseamnă că ești așteptat la masă. Iar eu o șterg de-acasă. Am să vin din cînd în cînd să te văd. N-are să-ți fie rău la noi; acum vei fi tratat aici ca un membru al familiei. Vezi numai să nu mă divulgi cumva. Am impresia că noi doi vom fi sau prieteni sau dușmani. Cum crezi, prințe, dacă adineauri ți-aș fi sărutat mîna (cum voiam să-o fac din toată inima), ți-aș fi devenit din cauza asta dușman ori nu?

- Negreșit mi-ai fi devenit dușman, dar nu pentru totdeauna; în cele din urmă, mi-ai fi iertat-o, hotărî prințul după un pic de gîndire și începu să rîdă.

- Ehe! Cu dumneata, omul trebuie să fie cu ochii în patru. Ce naiba,

chiar și aici ai reușit să-mi strecuri ceva venin. Mai știi, poate că realmente îmi ești dușman? Apropo, ha, ha, ha! Am uitat să te întreb: să fie adevărat ceea ce mi s-a părut, că Nastasia Filipovna îți place mult?

- Da... îmi place.

- Nu cumva te-ai îndrăgostit de ea?

- N-nu!

- Atunci de ce ai roșit și pari tulburat? Bine, bine, n-am să râd; la revedere. Și totuși, n-ai să mă crezi poate, dar să știi că e o femeie foarte virtuoasă. Să nu crezi că trăiește cu ăla, cu Toțki. De mult nu mai e nimic între ei! Nu știu dacă ai observat că, de fapt, ea e sfioasă și chiar adineauri a avut momente de ezitare și de jenă, Crede-mă. Și, uite, femeilor cu firea ei mai ales le place grozav să domine. Ei, te las cu bine!

Ganea părăsi camera mult mai degajat decât intrase; își recăpătase încrederea și buna dispoziție. Vreo zece minute după aceea, prințul rămase nemișcat, pe gânduri.

Kolea crăpă din nou ușa, vîrîndu-și capul.

— N-am să stau la masă, Kolea; am dejunat bine azi-dimineață, la Epancini.

Kolea nu plecă însă, ci se strecură înăuntru și-i întinse prințului o scrisorică împăturită și sigilată. Era un bilet de la general. Se vedea după expresia feței băiatului cât de neplăcută era pentru el însărcinarea asta. Prințul citi biletul, se sculă și-și luă pălăria.

— E la doi pași de aici, îngăitnă Kolea rușinat. Și-a comandat o sticlă și bea. Nu înțeleg cum de a reușit să facă să i se dea pe credit. Dar vă rog să nu spuneți nimănui că v-am dat biletul! De o mie de ori m-am jurat să nu mai duc aceste bilețele, dar mă cuprinde mila; și încă ceva: nu e nevoie deloc să vă sinchisiți de dînsul, dați-i acolo ceva mărunțiș și gata.

— De fapt, Kolea, și așa am avut de gînd să stau puțin de vorbă cu tatăl tău... într-o chestiune... Să mergem dar...

XII

Kolea îl conduse pe prinț într-o cafenea cu biliard din apropiere, pe Liteinaia, la parter, cu intrarea direct din stradă. Aici, într-o odăiță separată imediat la dreapta, Ardalion Aleksandrovici, instalat ca un mușteriu obișnuit al localului, la o măsuță în fața unei sticle, ținea în mînă *L'Independance Belge*. Era în așteptarea prințului; cum îl văzu, lăsă gazeta deoparte și se lansă cu pasiune într-o explicație pe cât de încîlcită, pe atît de interminabilă, din care, de altfel prințul n-a înțeles aproape nimic, dat fiind că generalul era de-acum bine afumat.

- Zece ruble nu am, îl întrerupse prințul, dar, uite, ia această hîrtie de douăzeci și cinci, schimb-o și dă-mi restul, pentru că altminteri rămîn fără o para.

- A, firește, și chiar îndată...

- Iar eu, generale, la rîndul meu, am să-ți fac o rugămintă. Ai fost vreodată la Nastasia Filippovna?

- Eu? Eu să nu fi fost? Cum se poate! Ce întrebare! Am fost, dragul meu, am fost de atîtea ori! strigă generalul într-un acces de supremă satisfacție și cu un fel de ironie triumfătoare. Dar, în ultimul timp, am încetat s-o mai vizitez, pentru că nu vreau să încurajez un mariaj indecent.

Ai văzut-o și dumneata, ai fost martor azi-di-mineață; am făcut tot ce putea face un tată, dar un tată bun și indulgent; acum însă va intra în scenă un alt fel de tată, și atunci vom vedea de partea cui vor fi sorții de izbîndă; va izbuti oare un bătrîn militar, care s-a acoperit de glorie, să zădărnicească o intrigă? Sau o curtezană fără de rușine va reuși să intre într-o familie de condiție bună?

- Și eu voiam tocmai să te rog, dacă, în calitate de cunoscut, n-ai putea să mă introduci diseară la Nastasia Filippovna. Trebuie s-o văd neapărat chiar astăzi, într-o chestiune urgentă, și nu știu cum să fac să ajung la dînsa. I-am fost prezentat adineauri, dar n-am fost invitat, și serata de azi e cu invitații. De altfel, sînt gata să trec peste unele conveniențe, chiar cu riscul de a părea ridicol sau de a mă expune la batjocură, numai să găsesc mijlocul de a intra în casa ei.

- Extraordinar cum ideea dumitale, tînărul meu prieten, a coincis exact, dar absolut exact, cu a mea! strigă generalul entuziasmat. Doar nu pentru mărunțișul ăsta te-am chemat, urmă el, culegînd totuși bancnota de pe masă și vîrînd-o în buzunar, te-am chemat tocmai pentru a-ți propune să întreprindem împreună o expediție la Nastasia Filippovna sau, mai bine zis, o expediție împotriva Nastasiei Filippovna! Generalul Ivolghin și prințul Mîșkin! Cum o să i se pară oare? Iar eu, în chipul cel mai amabil, cu prilejul zilei onomastice, îmi voi afirma, în sfîrșit, voința - chiar dacă numai indirect, pe ocolite, dar va fi exact ca și cum i-aș spune-o verde în față. Și atunci Ganea va avea de ales: ori rămîne cu tatăl său, bătrînul militar care s-a acoperit de glorie și care... ca să zic așa... și așa mai departe, ori... Dar fie ce-o fi! Ideea dumitale este excelentă și extrem de bine venită. La ora nouă precis plecăm într-acolo; pînă atunci mai avem destul răgaz.

- Stă departe de aici?

- Cam departe: lîngă Teatrul Mare, chiar acolo, într-un colț al pieței, în casa Mîtovțovei, la catul întîi... N-o să fie multă lume, cu toate că-și serbează onomastica, și, de bună seamă, serata nu se va prelungi pînă tîrziu...

Se înserase de mult, iar prințul tot mai stătea la cafenea, continuînd să asculte flecăreala generalului și așteptînd zadarnic să sfîrșească măcar una dintre nenumăratele istorii și anecdote pe care le debita fără șir. De la venirea prințului își mai comandase o sticlă, pe care o termină cam după un ceas, apoi mai ceru una și o goli și pe asta. E foarte probabil că în timpul acesta generalul avu vreme destulă să-i povestească aproape toată viața lui. În cele din urmă, prințul se ridică, spunînd că nu mai poate aștepta. Generalul goli sticla, sorbind și ultimele picături din pahar, se sculă și, cu un pas nesigur, ieși din cafenea. Prințul era disperat. Nu înțelegea cum de a putut să se încreadă cu atîta ușurință în cuvîntul generalului. De fapt, nu așteptase altceva de la acesta decît să-l introducă la Nastasia Filippovna, chiar și cu riscul unui mic scandal, dar acum scandalul amenința să depășească orice limită, deoarece generalul era tare beat; cuprins de o vervă inepuizabilă, vorbea fără contenire, cu patos, cu lacrimi în glas, mereu despre unul și același lucru: cum că membrii familiei lui au o comportare revoltătoare, că din cauza aceasta totul se duce de rîpă și că e timpul să intervină și să pună capăt acestei situații. Ieșiră în sfîrșit pe Liteinaia. Se menținea aceeași vreme urîtă de moină; pe

străzi sufla un vînt călduț și jilav, trăsurile plescăiau prin noroi, caldarîmul răsunînd deopotrivă sub copitele potcovite ale cailor trăpași ca și ale mîrtoagelor. De-a lungul trotuarelor se scurgea, tristă și zgribulită, mulțimea de pietoni. Ici-colo se loveau și de cîte un bețivan.

- Vezi apartamentele luminate de la primul etaj al acestei clădiri? trîncănea generalul. Aici locuiesc tot camarazi de-ai mei, iar eu, care sînt mai vechi în grad și care am suferit mai mult decît ei, sînt nevoit să mă tîrăsc pe jos pînă la Teatrul Mare ca să fac o vizită unei femei compromițătoare! Un om cu treisprezece gloanțe în piept! Poate nu-ți vine a crede? Și totuși, Pirogov a trimis o telegramă special pentru mine la Paris și a părăsit pentru un timp Sevastopolul asediat, iar Nelaton, medicul Curții franceze, a obținut în numele științei un permis de liberă trecere de la Paris pînă la Sevastopolul asediat pentru a mă examina pe mine. Știu și cei de sus despre asta: „A, e Ivolghin, acela care are treisprezece gloanțe...” Așa mă știe lumea! Vezi dumneata, prințe, casa aceasta? Aici, la primul etaj, locuiește unul dintre vechii mei camarazi, generalul Sokolovici, împreună cu numeroasa și preadistinsa lui familie. Uite, casa asta, alte trei pe Nevski Prospekt și două pe Morskaia — iată tot cercul meu de cunoștințe, vreau să spun de cunoștințe de-ale mele personale. Nina Aleksandrovna s-a resemnat de multă vreme în fața împrejurărilor. Eu însă nu pot să uit... și, ca să spun așa, mă recreez într-un cerc ales, în societatea foștilor mei camarazi și subalterni, care și acum încă toți mă adoră. Generalul acesta Sokolovici (n-am mai trecut de mulțisor pe la el și nici pe Anna Feodorovna n-am mai văzut-o)... Știi, dragă prințe, cînd ai renunțat să mai faci primiri acasă, parcă nici ție nu-ți vine să te mai duci pe la alții. Și totuși... hm... mi se pare că dumneata nu mă crezi... Dar, la urma urmei, nu văd de ce nu l-aș prezenta acestei încîntătoare familii pe fiul celui mai bun prieten al tovarășului meu din copilărie? Generalul Ivolghin și prințul Mîșkin! Vei avea prilejul să cunoști o tînră fată adorabilă, dar ce spun, nu una, două, chiar trei - podoaba capitalei și a lumii bune: frumusețe, maniere alese, talent... preocupări înalte... problema feminină, versuri - toate acestea s-au adunat la un loc, într-un amalgam variat, fără a mai pune la socoteală și cele pe puțin optzeci de mii de ruble zestre pentru fiecare — bani gheață - ceea ce nu strică niciodată, independent de ce problemă feminină sau de ordin social... Într-un cuvînt, trebuie numaidecît să te introduc în casa asta, e de datoria mea s-o fac. Generalul Ivolghin și prințul Mîșkin!

— Chiar acum? Dar ai uitat... încep prințul.

— N-am uitat nimic, vino! Aici, pe scara aceasta superbă. Mă mir că lipsește portarul, a, da... e sărbătoare și e învoit, probabil. Nu l-au dat încă afară pe bețivanul acesta. Mie și numai mie îmi datorează Sokolovici acesta tot norocul lui în viață și în serviciu; dar... iată că am ajuns.

Fără nici o împotrivire, de teamă să nu-l indispună, prințul îl urma supus și răbdător; de altfel, era convins că generalul Sokolovici și toată familia lui nu sînt decît o invenție subită a unei fantezii exaltate, așa încît amîndoi vor coborî imediat scara; dar, spre marea lui spaimă, speranța aceasta începu să se destrame, căci generalul îl conducea într-adevăr cu siguranța omului ce cunoaște bine rosturile casei; în fiecare moment dădea amănunte biografice sau topografice de o precizie aproape matematică. Cînd, în sfîrșit, au ajuns la primul etaj și generalul întinse

mîna ca să sune la ușa unui frumos apartament din dreapta, prințul fu gata s-o ia la fugă, dar o împrejurare cu totul stranie îl ținu pe loc o clipă.

— Te înșeli, generale, spuse el, văd că pe ușă scrie Kulakov, și dumneata spui că mergi la Sokolovici.

— Kulakov... Kulakov... nu-nseamnă încă nimic. Locuința asta e a lui Sokolovici, și eu sun la Sokolovici; puțin îmi pasă de Kulakov... Uite că vine cineva să deschidă.

Ușa se deschise, într-adevăr. Feciorul îi anunță pe vizitatori că „stăpînii nu sînt acasă”.

— Păcat! Ti-i, ce păcat! Parcă-i un făcut! repetă de mai multe ori, cu cea mai sinceră părere de rău, Ardalion Aleksandrovici. Să spui, drăguțule, cînd stăpînii se vor întoarce, că generalul Ivolghin și prințul Mîșkin au vrut să le prezinte omagii și stima lor deosebită, și că au fost dezolați, foarte dezolați...

În momentul acela apăru în antreu altcineva de-al casei. Era o doamnă de vreo patruzeci de ani, îmbrăcată cu o rochie închisă, probabil menajera sau poate guvernanta. Auzind de numele generalului Ivolghin și al prințului Mîșkin, se apropie cu oarecare curiozitate amestecată cu neîncredere.

- Maria Aleksandrovna nu-i acasă, spuse ea, uitîndu-se lung mai ales la general; a plecat cu domnișoara, cu Aleksandra Mihailovna, la bunica.

- Nici Aleksandra Mihailovna nu-i acasă? Ah! Dumnezeule, ce neșansă! Și închipuiește-ți, doamnă, că ghinionul acesta mă urmărește întotdeauna. Vă rog foarte mult să le transmiteți omagiile mele, iar Aleksandrei Mihailovna să-i amintiți... într-un cuvînt, că-i doresc din toată inima ceea ce-și dorea chiar ea, joi seara, cînd asculta balada lui Chopin; dînsa ține minte, precis... Cele mai sincere urări! Generalul Ivolghin și prințul Mîșkin!

- N-am să uit, răspunse doamna, devenind mai încrezătoare și făcînd o reverență. Coborînd scările, generalul își mai exprimă o dată, cu aceeași înflăcărare, cele mai vii păreri de rău că n-a putut să-i facă prințului cunoștință cu o familie atît de încîntătoare.

- Știi, dragul meu, am un suflet de poet, ai observat poate? De altfel... de altfel, cred că am greșit și n-am nimerit unde trebuie, conchise el deodată. Familia Sokolovici, acum îmi aduc aminte, locuiește în altă casă, și chiar, dacă nu mă înșel, sînt cu toții la Moscova în momentul de față. Da, o mică eroare, dar... nu face nimic.

- Un singur lucru aș vrea să știu, observă prințul descurajat, dacă mai pot să mă bizui pe dumneata ori să mă duc singur la Nastasia Filippovna?

- Dacă mai poți să te bizui pe mine? Să te duci singur? Cum vine asta, cînd pentru mine e o chestiune de prim ordin, o chestiune de care depinde soarta întregii mele familii? Nu-l cunoști pe Ivolghin, dragă prietene! Cine spune „Ivolghin” spune „zid”; biziue-te pe Ivolghin ca pe un zid, așa se spunea despre mine în escadronul unde mi-am început cariera. Dar să intrăm un minut în casa în care, de cîțiva ani, îmi alin sufletul după grijile și frămîntările vieții.

- Vrei să treci pe la dumneata pe-acasă?

- Nu! Vreau... s-o văd pe doamna Terentieva, văduva căpitanului Terentiev, fostul meu subaltern... și chiar prieten... Aici, la căpitănească, eu

renasc sufletește și capăt puteri ca să-ndur vitregia sortii și necazurile din sînul familiei. Și, fiindcă tocmai astăzi port o grea povară pe conștiință, aș vrea...

- Mi se pare, murmură prințul, că am făcut o mare prostie adineauri deranjîndu-te. De altfel, așa cum dumneata acum... Adio!

- Vai, dar cum aș putea, cum aș putea să te las să pleci tocmai acum, tînărul meu prieten! se agită generalul. E o văduvă, mamă de familie, care face să vibreze în inima ei niște coarde ce au ecou în toată ființa mea. Vizita la dînsa nu va dura decît cinci minute; aici sînt, ca să spun așa, ca la mine acasă; mă spăl, îmi refac puțin toaleta, pe urmă luăm o trăsură și zburăm pînă la Teatrul Mare. Te asigur, am nevoie de dumneata toată seara... Aici, în casa asta... Am ajuns... Tu ești, Kolea? Marfa Borisovna e acasă ori ai sosit și tu abia acum?

- Ba nu, răspunse Kolea, de care dădură în fața ușii de la intrare. Sînt aici de mult; Ippolit s-a simțit mai rău și a trebuit să stea în pat de dimineață. M-am dus alături, la băcan, să-i cer cărțile de joc. Marfa Borisovna te așteaptă. Dar, tată, în ce hal ești!... adăugă Kolea, observînd ținuta și mersul tatălui său. Ei, hai să intrăm!

Prezența lui Kolea îl îndemnă pe prinț să-l însoțească pe general pînă la Marfa Borisovna, cu gîndul să stea doar un minut. Avea nevoie de Kolea; era decis să-l lase pe general acolo și nu-și putea ierta faptul că a putut să se încreadă în el. Urcară mult, tocmai la al treilea etaj, pe scara de serviciu.

- Vrei să i-l prezinți pe prinț? întrebă Kolea, urcînd.

- Da, dragă, vreau să-l prezint; generalul Ivvolghin și prințul Mîșkin; dar Marfa Borisovna... cum e...

- Știi, tată, ar fi mai bine să nu te duci! Îți sare în cap! De alaltăieri n-ai mai dat pe aici, iar dînsa așteaptă banii. De ce i-ai făgăduit? Totdeauna faci așa! Acum, țin-te bine!

În sfîrșit, după ce urcară trei etaje, se opriră înaintea unei uși joase. Generalului îi cam pierise, se vede, curajul, căci îl tot împingea pe Mîșkin înainte.

- Eu rămîn aici, mormăia el. Vreau să-i fac o surpriză... Kolea intră cel dintîi. O doamnă, de vreo patruzeci de ani, sulemenita tare, în scurteică și papuci, cu părul împletit în cosițe, apărură în ușă; surpriza pregătită de general se spulberă. De cum îl zări, femeia începu să țipe:

- A-a, om rău și viclean ce ești, mă așteptam eu! De mult îmi spunea inima!...

- Să intrăm, nu face nimic, bîigui generalul, îndemnîndu-l pe prinț și încercînd s-o întoarcă în glumă.

Dar nu i-a mers. De îndată ce intrară, trecînd printr-un salonaș strîmt, mobilat cu o jumătate de duzină de scaune cu speteaza și fundul din împletitură și cu două măsuțe de joc, stăpîna casei reîncepu pe un ton plîngăreț și sîcîitor, devenit, se vede, tonul obișnuit în raporturile lor.

- Să-ți fie rușine, barbar afurisit, călăul familiei mele, barbar și despot! M-ai prădat, m-ai stors pînă-n măduva oaselor și tot nu ești mulțumit. Cît o să te mai rabd, om fără inimă și fără pic de rușine!

- Marfa Borisovna, Marfa Borisovna! E... prințul Mîșkin. Generalul Ivvolghin și prințul Mîșkin! bolborosea Ardalion Aleksandrovici intimidat și zăpăcit.

- Nici n-ai să mă crezi poate, i se adresă ea deodată prințului, dacă ți-aș spune că acest om nerușinat m-a jefuit de tot avutul bieților mei copii orfani?! A furat tot, a dus tot, a vîndut tot, mi-a amanetat tot, n-a cruțat nimic. La ce-mi folosesc hîrtoagele tale de garanție, om viclean și mincinos? Răspunde, netrebnicule, cu ce o să-mi hrănesc orfanii? Uitați-vă la el, și acum e beat, abia se ține pe picioare... Cu ce l-oi fi supărat eu pe bunul Dumnezeu de mă pedepsește așa, răspunde, ticălosule, răspunde, călăule!

Dar generalului nu-i mai păsa de toate astea.

- Marfa Borisovna, iată douăzeci și cinci de ruble, e tot ce pot... datorită bunului meu prieten. Dragă prințe, m-am înșelat amarnic! Așa e... viața... Și acum... scuzați-mă, mă simt cam... ostenit, spuse Ardalion Aleksandrovici. proptit în mijlocul odăii și înclinîndu-și capul în dreapta și în stînga. Cam obosit... scuzați-mă! Lenocika, drăguță, perna...

Lenocika, o fetiță de opt ani, fugi îndată să aducă o pernă pe care o puse pe o canapea jerpelită. Generalul se așeză pe canapea cu intenția de a spune încă multe, dar în aceeași clipă se lăsă moale pe într-o rînă, și întorcîndu-se cu fața la perete, adormi îndată asemenea unui prunc nevinovat. Cu un gest ceremonios și plin de amărăciune, Marfa Borisovna îi arătă prințului un scaun lîngă măsuta de joc, se așeză și ea în fața lui, își propti capul pe mîna dreaptă și privindu-l ținută începu să suspine și să se jeluiască. Trei copii, două fetițe și un băiețel, Lenocika fiind cea mai mare, veniră și ei în jur, se proptiră cu mînutele de marginea mesei și se uitau curioși la Mîșkin. Din odaia de alături ieși Kolea.

- Îmi pare bine că te-am întîlnit aici, Kolea, îi spuse prințul. N-ai putea să mă ajuți? Trebuie să mă duc negreșit la Nastasia Filippovna. Îl rugasem adineauri pe Ardalion Aleksandrovici să mă conducă, dar uite că a și adormit. Vrei să-mi arăți drumul, căci nu mă orientez prea bine și nici nu cunosc măcar străzile. Adresa o știu: lîngă Teatru! Mare, casa Mîtovțovei.

- De Nastasia Filippovna e vorba? Păi, n-a stat niciodată acolo și nici tata n-a fost vreodată la dînsa, dacă vrei să știi! Cum de ai putut să te încrezi în el? Nastasia Filippovna locuiește aproape de Vladimirskaia, pe strada Piatî Uglov; nu e departe de aici. Vrei să mergem acum? E ora nouă și jumătate. Te conduc eu.

Amîndoi plecară numaidecît și fiindcă prințul nu avea nici măcar cu ce să plătească o birjă, au trebuit să facă drumul pe jos.

- Voiam să-ți fac cunoștință cu Ippolit, spuse Kolea. Este fiul cel mai mare al acestei căpitănese și era în odaia de alături; e bolnav, azi a zăcut la pat toată ziua. Un om cam ciudat și din cale-a-fară de sensibil; de aceea, m-am gîndit că poate s-ar simți stingherit în fața dumitale, mai cu seamă că ai fost martor la scena de adineauri... Pe mine mă atinge mai puțin, fiind vorba de un tată, pe cînd la el, în cauză e chiar mama; oricum e o deosebire, deoarece, pentru bărbați, într-o asemenea situație, nu e nimic rușinos. Nu știu, poate că e o prejudecată la mijloc care mă îndeamnă să cred că oamenii n-au dreptate cînd fac deosebire între sexe, condamnînd la femeie ceea ce se trece cu vederea bărbatului. Uite, Ippolit e un băiat admirabil, dar se lasă stăpînit și el de anumite prejudecăți.

- E bolnav de plămîni?

— Așa se pare. Și poate c-ar fi mai bine pentru el să moară cît mai curînd ca să scape. Eu, cel puțin, în locul lui, aș fi preferat să *mor* decît să

lungesc acest chin. Îi e milă de frații și surorile mai mici pe care i-ai văzut adineauri. Dacă ar fi cu puțință și am avea bani, ne-am părăsi amîndoi familiile și ne-am muta împreună. E visul nostru. Da! Cînd i-am povestit mai înainte pățania dumitale, a fost indignat. Zicea că cine primește o palmă și nu-l provoacă la duel pe cel care l-a insultat e un laș. De altfel, e așa de nervos și de pornit în ultima vreme, că nici nu-l mai contrazic. Așa, vasăzică, Nastasia Filippovna te-a invitat la dînsa?

— Tocmai că nu m-a invitat.

— Atunci cum vrei să te duci acolo? strigă Kolea, oprindu-se de mirare în mijlocul trotuarului. Și... mergi în hainele astea? Păi... are musafiri astăzi.

— De fapt, nici eu nu știu cum am să fac. Mă primește - bine; nu mă primește — n-am încotro, fie ce-o fi! Cît despre haine — n-am altele.

— Ai treabă cu Nastasia Filippovna? Sau te duci numai *pour passer le temps* „în lumea bună”?

— Ba nu pentru asta, adică... propriu-zis, aș avea treabă... dar, vezi, asta e cam greu de explicat...

— Pentru ce anume te duci, asta te privește. Principalul e că nu te dai în vînt ca să petreci cu orice preț o seară în societatea încîntătoare a unor curtezane, generali și cămătari. Dacă ar fi așa, prințe, iartă-mă că ți-o spun, aș rîde din suflet de dumneata și te-aș disprețui. Pe la noi nu prea există oameni cinstiți, încît n-ai pe cine să respecti. Fără să vrei, îi privești pe toți cu dispreț, iar ei pretind să fie respectați. Chiar și Varia. Ai observat, prințe, că în epoca noastră te ciocnești numai de aventurieri? Și mai ales la noi, în Rusia, în scumpa noastră patrie. Cum s-a ajuns la asta, nu pricep. Totul părea clădit pe niște temelii atît de trainice, iar acum ce să vezi? Toată lumea o recunoaște; se vorbește și se scrie peste tot despre asta. Presa demască, acuză; la noi toți demască și acuză. Cei dintîi, au început părinții să cedeze, rușinîndu-se de vechea lor morală. La Moscova, un părinte își îndemna fiul să facă orice, numai bani să iasă; s-a scris și în ziare. Uite, de pildă, generalul meu. Ce-a ajuns? Și totuși, convingerea mea este că e un om cinstit, crede-mă! Si dacă a ajuns în halul în care îl vezi - e numai din cauza băuturii și a vieții dezordonate pe care o duce. Zău așa! Mi se rupe inima pentru el; nu îndrăznesc s-o spun, pentru că toți m-ar lua în rîs, dar tare mi-e milă de el. Pe de altă parte, toți deșteptîi ăștia — nu-i nimic de capul lor! Niște cămătari, toți pînă la unul. Ippolit aprobă cămătăria, susține că fără asta nu se poate și vorbește despre niște crize economice, de un fel de fluxuri și refluxuri, lua-le-ar naiba! Mă supără grozav cînd îl aud vorbind așa, dar ce să-i faci - e înveninat râu. Închipuiește-ți că mama lui, căpităneasa, stoarce bani de la general și tot lui îi împrumută cu dobîndă mare pe termene scurte; mai mare rușinea! Dar știi că mama, mama mea, Nina Aleksandrovna, generăleasa, îl ajută cît se poate pe Ippolit cu bani, cu haine și lenjerie, cu de toate, chiar și copiilor le trimite cîte ceva prin el, pentru că mama lor nu are grijă de ei. Și Varia la fel.

- Vezi, spuneai că nu mai există oameni cinstiți, oameni dintr-o bucată, că toți nu sînt decît niște cămătari; iată însă că sînt și altfel de oameni: mama dumitale și cu Varia, de pildă. Să-i ajuți tocmai pe ei, și în asemenea condiții, nu este oare un semn de tărie sufletească?

- Varia o face mai mult din orgoliu, din ambiție, ca să nu se lase mai

prejos decît mama; pe cînd mama, cu adevărat... o stimez pentru asta. Da, o aprob și-i admir purtarea. Chiar și Ippolit e mișcat, cît îi el de înrăit. La început rîdea și găsea că e o înjosire din partea mamei; acum însă, îl văd uneori foarte impresionat. Hm! Așadar, dumneata numești asta tărie sufletească? Iau notă. Ganea nu știe nimic; altfel ar spune că e încurajare la vicii...

- Ganea nici nu știe? Îmi vine să cred acum că el nu cunoaște și multe alte lucruri, zise prințul, furat de gînduri.

- Dar știi, prințe, dumneata îmi placi foarte mult. Felul cum te-ai purtat mai adineauri nu-mi iese din minte.

- Și dumneata îmi placi, Kolea.

- Aș vrea să te întreb cum ai de gînd să-ți aranjezi viața aici? În curînd o să am o ocupație și o să cîștig cît de cît. Hai să luăm o locuință împreună: eu, dumneata și cu Ippolit; iar tata va găsi la noi adăpost ori de cîte ori va fi la ananghie.

- Cu cea mai mare plăcere. Dar lasă că mai vorbim noi despre asta. Acum sînt foarte... foarte tulburat. Cum! Am și ajuns? În casa asta, vasăzică... Ce intrare somptuoasă! Cu portar în uniformă. Nu știu, zău, Kolea, dacă am făcut bine că am venit.

Prințul rămase locului, nehotărît.

- Ai să-mi povestești mîine. Curaj! Nu te pierde cu firea. Îți urez succes, pentru că și eu împărtășesc întru totul părerile dumitale. Rămîi cu bine. Acum mă întorc la Ippolit și am să-i împărtășesc și lui propunerea pe care ți-am făcut-o. Nici nu mă îndoiesc că au să te primească; să n-ai nici o teamă! E o femeie teribil de originală. Urcă scara asta, la primul etaj, o să te conducă portarul.

XIII

Cu mare îndoială în suflet, prințul urcă scara, făcîndu-și mereu curaj. „Tot ce-ar putea să mi se întîmple mai rău, își făcea el socoteala, e să nu mă primească și să-și facă o părere proastă despre mine, ori să mă primească și să-mi rîdă-n nas... Dar ce importanță are acum?” În adevăr, nu de asta se temea el, ci îl frămînta mai ales o altă întrebare, la care nu găsea nici un răspuns liniștitor: „Ce avea de gînd totuși să facă acolo și pentru ce anume venise?” Admițînd chiar că ar găsi un prilej potrivit pentru a-i spune Nastasiei Filippovna: „Nu te mărita cu omul acesta, te nenorocești; el nu te iubește, îți rîvnește numai banii, el singur mi-a spus-o, și Aglaia Epancina mi-a vorbit la fel, iar eu am venit să te previn”. Ar fi oare corect din anumite puncte de vedere? Intervenea aici o altă chestiune, de o importanță neasemuită pentru el, încît îi era frică să se gîndească la asta; nu credea posibil și nu îndrăznea să admită cel puțin că ar putea s-o pună și nici măcar nu știa cum s-o formuleze; sîngele-i năvăli în obraz și-l treceau fiori numai la gîndul unei asemenea eventualități. Dar, cu toate aceste ezitări și îndoieli, intră și întrebă de Nastasia Filippovna.

Nastasia Filippovna ocupa un apartament nu prea mare, dar într-adevăr splendid mobilat. În acești cinci ani de viață la Petersburg a fost o vreme, mai ales la început, cînd Afanasi Ivanovici s-a arătat deosebit de darnic față de ea, neprecupețind nici un fel de cheltuieli; spera să-i cîștige dragostea și încerca s-o încînte oferindu-i o viață plină de confort; știa ce

ușor se deprinde omul cu luxul și ce greu îi vine să renunțe la el, după ce i-a devenit o necesitate. În această privință, Toțki rămânea fidel vechilor tradiții din vremuri bune, fără a căuta să le schimbe cîtuși de puțin și păstrînd un respect nemărginit față de puterea de subjugare a lucrurilor ce desfată simțurile. Nastasia Filippovna nu refuza luxul ce i se oferea, ba s-ar zice chiar că nu-i displăcea, deși — și aici e partea curioasă a comportării ei — nu se lăsa dominată, stăpînită de această viață de lux, ca și cum ar fi putut să se lipsească oricînd de ea; ba ori de cîte ori avea prilejul, ținea să i-o declare pe față lui Toțki, ceea ce îl contraria nespus. De altfel, mai erau și multe alte amănunte în felul de a fi al Nastasiei Filippovna care îl impresionau neplăcut (iar mai pe urmă i-au provocat și dezgustul). Fără a mai vorbi de speța aceea nesuferită de oameni dezagreabili la înfățișare în anturajul cărora se complăcea uneori, ea lăsa cînd și cînd să răzbească din firea ei și alte înclinații extrem de ciudate, vădînd un amestec barbar de gusturi cu totul diferite, precum și o capacitate de a se împăca și de a se mulțumi cu unele procedee și maniere pe care un om de condiție și rafinat nici n-ar putea să le conceapă. Într-adevăr, dacă s-ar fi întîmplat, de pildă, ca Nastasia Filippovna să dea dovadă, la un moment dat, de o nostimă și drăgălașă ignoranță și n-ar fi știut, să zicem, că fetele de la țară nu pot purta lenjerie fină de sifon, cum poartă ea, cu siguranță lucrul acesta nu l-ar fi indispus pe Afanasi Ivanovici. Spre asta tindea la început toată educația pe care o primise Nastasia Filippovna, cam astfel de rezultate urmărea programul educativ al lui Toțki, de altfel, foarte versat în acest domeniu. Și totuși, vai! rezultatele se dovediră a fi cu totul nesatisfăcătoare în cazul Nastasiei Filippovna. Se ascundea în firea ei ciudată ceva ce-l uimea pînă și pe Afanasi Ivanovici prin originalitatea extraordinară de captivantă, care uneori exercita și astăzi încă o puternică atracție asupra lui, deși își dădea bine seama că toate proiectele și socotelile lui de pînă atunci cu privire la Nastasia Filippovna se năruiseră iremediabil.

Spre surprinderea prințului Mîșkin, subreta care îi deschise ușa (stăpîna casei ținea în serviciul ei numai personal feminin) îi ascultă rugămintea de a fi anunțat fără nici un fel de mirare. Nici încălțămîntea lui murdară, nici pălăria cu borurile largi, nici pelerina și nici aerul sfios și stîngaci n-o impresionară cîtuși de puțin. Îl ajută să-și scoată pelerina, îl pofti să aștepte în vestibul și se duse îndată să-l anunțe.

Societatea care se adunase în seara aceea la Nastasia Filippovna se reducea numai la vreo cîțiva oaspeți, obișnuiți ai casei. Erau relativ puțini față de numărul acelor care veneau de obicei în această zi aniversară la tînăra femeie. În primul rînd erau prezenți Afanasi Ivanovici Toțki și Ivan Feodorovici Epancin; amîndoi păreau bine dispuși, cu toate că sub masca politeții își ascundeau destul de prost neliniștea, așteptînd declarația oficială făgăduită de Nastasia Filippovna în legătură cu Ganea. În afară de ei, mai era, firește, și Ganea; tăcut, foarte îngrijorat, el nu-și dădea osteneala să fie „prea amabil”; stătea cam deoparte, fără să scoată o vorbă. Nu se putuse decide s-o aducă și pe soră-sa, dar nici Nastasia Filippovna, se pare, nu băgase în seamă absența Variei; în schimb, îndată ce-l văzu pe Ganea, făcu aluzie la scena dintre el și prinț. Generalul, care încă nu știa cele întîmplate, voi să afle despre ce era vorba. Atunci Ganea povesti pe un ton sec și reținut, dar cu toată sinceritatea, incidentul,

adăugînd imediat că și-a cerut scuze prințului. Totodată își exprimă în termeni foarte categorici părerea că i se pare destul de ciudat și nu vede de ce se spune că prințul e „un idiot, că el îl consideră, dimpotrivă, foarte inteligent și că, în orice caz, prințul e un om care știe ce vrea”. Nastasia Filippovna îi ascultă părerea cu multă atenție, fără să-l slăbească din ochi; numaidecît veni vorba și despre Rogojin, care luase o parte atît de activă în întîmplările din dimineața acelei zile; de persoana lui s-au interesat în mod special Afanasi Ivanovici și Ivan Feodorovici Ptițin s-a dovedit a fi în măsură să spună și alte lucruri interesante despre Rogojin, întrucît alergase aproape pînă la ora nouă seara să-i aranjeze acestuia diferite treburi bănești. Rogojin pretindea categoric să i se procure chiar astăzi o sută de mii de ruble. „E drept că era cam beat, adăugă Ptițin, dar suta de mii de ruble, cu toate că nu-i chiar așa ușor de găsit, se pare că, în cele din urmă, o va căpăta; nu se știe însă dacă banii îi va avea chiar astăzi și dacă i se va înmîna suma întreagă dintr-o dată; aleargă mai mulți pentru el: și Kinder, și Trepalov, și Biskup; oferă orice dobîndă și, bineînțeles, toate astea le face sub puterea băuturii și a bucuriei neașteptate...” încheie Ptițin. Toate noutățile acestea au fost ascultate cu vădit interes, dar într-o tăcere aproape lugubră. Nastasia Filippovna tăcea, nedorind, probabil, să-și exprime părerea; la fel și Ganea. Generalul Epancin, în străfundul sufletului, era poate cel mai îngrijorat dintre toți; perlele oferite de el în cursul dimineții fuseseră primite cu o amabilitate prea distantă și cu un surîs cam ciudat. Singur Ferdîșcenko, dintre toți oaspeții, era plin de voie bună, veselia lui fiind puțin cam zgomotoasă; rîdea în hohote uneori chiar fără nici un motiv și numai pentru că singur își luase rolul de măscărici. Pînă și Afanasi Ivanovici, care era cunoscut ca un vorbitor strălucit și spiritual, și care, de obicei, la asemenea reuniuni, dădea tonul conversației, părea acum indispus și, ceva cu totul de mirare la el, vizibil stingherit. Ceilalți musafiri, cum s-a mai spus, puțini la număr (un biet profesor de liceu, bătrîn, invitat Dumnezeu știe de ce, și un foarte tînăr necunoscut, atît de timid, încît toată seara n-a scos o vorbă, o actriță vioaie de vreo patruzeci de ani, și o altă doamnă, tînără, extrem de frumoasă, admirabil îmbrăcată, dar neobișnuit de tăcută), nu numai că nu erau în stare să învioreze cit de cît conversația, ci pur și simplu, uneori nici nu știau despre ce ar putea să vorbească.

Iată de ce sosirea prințului se nimeri a fi cît se poate de binevenită. Anunțarea lui provocă surprindere, nedumerire, ba și cîteva zîmbete ironice, mai cu seamă cînd cei de față înțeleseră din mirarea Nastasiei Filippovna că ea nici nu se gîndise să-l invite. Dar în aceeași clipă Nastasia Filippovna manifestă atîta bucurie, încît mare parte din oaspeți arborară o mină de circumstanță, pregătindu-se să-l întîmpine cu rîsete și voie bună pe acest musafir neașteptat.

- Să zicem că o face mai mult dintr-o inocență sufletească, conchise Ivan Feodorovici Epancin, și cu toate că, în general, nu e bine să încurajezi asemenea porniri, totuși nu e rău că a venit; în momentul de față, oricît de ciudată ar fi maniera aceasta de a se înfățișa nepoftit, după cît îl cunosc, vom avea, cred, prilejul de a ne înveseli puțin.

- Cu atît mai mult, cu cît singur și-a căutat-o! se grăbi să adauge Ferdîșcenko.

- Adică? întrebă aspru generalul, care nu-l suferea pe Ferdîșcenko.

- Își va plăti adică taxa de intrare, îl lămuri celălalt.

- De! Prințul Mîșkin, oricum, nu-i un Ferdîșcenko, zise răutăcios generalul, care nu se putea împăca cu gîndul că se afla cu Ferdîșcenko în aceeași societate și încă pe picior de egalitate.

- Ei, generale, fii mai îngăduitor față de Ferdîșcenko, răspunse acesta, zîmbind cu tîlc. Eu mă bucur aici de drepturi speciale.

- Și care sînt, mă rog, aceste drepturi speciale?

- Data trecută, am avut onoarea să le arăt într-o expunere amănunțită. O să le mai spun o dată astăzi, pentru Excelența voastră. Vedeți, Excelență, toți sînt spirituali, numai eu nu sînt. În schimb, am obținut permisiunea de a spune adevărul, căci se știe că numai aceia spun adevărul, care n-au spirit. Mai mult, sînt un om răzbunător, din aceeași lipsă de spirit. Rabd cu resemnare orice ofensă, dar numai pînă la cel dintîi eșec pe care-l suferă ofensatorul; cum i se întîmplă ceva neplăcut, i-o reamintesc numaidecît și mă răzbun cu vîrf și îndesat; lovesc cu copita, cum s-a exprimat Ivan Petrovici Ptițîn, care, fie vorba între noi, nu obișnuiește să dea cu copita. Cunoști, Excelență, fabula lui Krîlov *Leul și Măgarul* ? Ei bine, în această situație sîntem noi, dumneata și cu mine, de parcă ar fi fost scrisă anume pentru noi doi.

— Am impresia că te cam întreci cu măsura, Ferdîșcenko, se indignă generalul.

— De ce adică, Excelență? reluă încîntat Ferdîșcenko, care numai atît aștepta ca să poată umfla și încîlci cît mai mult lucrurile. Nici o grijă, Excelență, doar îmi cunosc lungul nasului; dac-am spus că sîntem, dumneavoastră și cu mine, leul și măgarul din fabula lui Krîlov, e pentru că îmi asum, bineînțeles, rolul Măgarului, iar Excelența voastră sînteți Leul, întocmai cum se spune în fabulă:

„Puternicul leu, spaima pădurilor, La bătrînețe, ajunsese de plîns.”

Iar eu, Excelență, sînt Măgarul.

— Asupra acestui ultim punct sînt absolut de acord, lăsă să-i scape generalul.

Toate acestea, bineînțeles, fură spuse cu multă malițiozitate și cu intenția vădită de a înțepa; dar, printr-o înțelegere tacită a obișnuirilor casei, a rămas statornicit ca lui Ferdîșcenko să-i fie îngăduit să joace rolul de măscărici.

— Păi, dacă sînt primit și tolerat aici, strigase el într-o zi, e numai pentru că vorbesc așa sau poate anume ca să vorbesc așa. Altfel, cum e posibil să mă primească cineva? Parcă eu nu-mi dau seama. Pot să stau eu, un Ferdîșcenko, alături de un gentleman distins ca Afanasi Ivanovici? Nu rămîne decît o singură explicație: mi se dă un loc lîngă dînsul tocmai pentru că e ceva de neînchipuit.

Deși cam grosolane, aceste ieșiri se dovedeau uneori destul de usturătoare, ba și veninoase cîteodată, și tocmai de aceea, se pare, îi făceau plăcere Nastasiei Filippovna. Cei care doreau să frecventeze salonul ei erau nevoiți să-l asculte și să-l rabde pe Ferdîșcenko. Și poate că nu se înșela deloc presupunînd că era primit acolo tocmai pentru faptul că prezența lui devenise, chiar de la început, insuportabilă pentru Toțki. Ganea, pe de altă parte, a avut și el de îndurat nenumărate mizerii din partea lui Ferdîșcenko, care și în această privință a știut să-i fie de mare folos Nastasiei Filippovna.

— În ce-l privește pe prinț, ce va să vie, eu îl voi pune să ne cînte o romanță la modă, fistichie, încercă o nouă butadă Ferdîșcenko, trăgînd cu coada ochiului spre Nastasia Filippovna pentru a vedea ce impresie a produs.

— Nu cred că ai nimerit, Ferdîșcenko, și, în general, te-aș ruga să-ți mai temperezi zelul, observă cu răceală Nastasia Filippovna.

- Mă ro-og! Dacă se bucură de ocrotirea dumneavoastră specială, atunci, firește, se schimbă socoteala, voi fi mai îngăduitor...

Dar, fără să-l mai asculte, Nastasia Filippovna se ridică și se duse în întîmpinarea musafirului.

- Regret mult că, în graba plecării, am uitat să te invit azi-dimineață, începu ea venind spre Mîșkin. De aceea sînt încîntată că-mi oferi acum prilejul să-ți mulțumesc și să te felicit pentru inițiativa de care ai dat dovadă.

În timp ce vorbea, se uita cu atenție la Mîșkin, încercînd să ghicească pe chipul lui motivul vizitei.

Dac-ar fi fost mai puțin tulburat, prințul ar fi putut să răspundă la cuvintele acestea amabile; dar era atît de impresionat, orbit aproape, încît nu putu scoate nici un cuvînt. Nastasia Filippovna remarcă acest lucru nu fără satisfacție. În seara aceea era deosebit de frumos îmbrăcată și producea o impresie extraordinară. Luîndu-l pe Mîșkin de braț, îl conduse în salon. În prag, prințul se opri deodată și cu vocea sugrumată de emoție îi vorbi într-o șoaptă grăbită:

— În dumneata, totul e perfecțiune... chiar și faptul că ești slabă și palidă... Nici n-aș fi putut să mi te închipui altfel decît așa cum ești. Doream atît de mult să vin la dumneata... Eu... iartă-mă...

- Nu te scuza, răspunse rîzînd Nastasia Filippovna, altfel riști să se împrăstie farmecul originalității și al surprizei. Vasăzică, e adevărat ceea ce se spune despre dumneata, că ești un om ciudat. Așadar, mă consideri o perfecțiune?

- Da.

- Cu tot spiritul dumitale de observație, te înșeli. Chiar astăzi vei avea prilejul să te convingi de contrariul. Și îl prezintă pe Mîșkin invitaților, dintre care o parte îl cunoșteau. Toțki, bineînțeles, găsi un cuvînt amabil pentru nou-venit. Conversația, care lîncezea, păru că se înviorează puțin. Toate limbile se dezlegară toți căpătară bună dispoziție. Nastasia Filippovna îl pofti pe prinț să ia loc lîngă dînsa.

- Mai e cazul să ne mirăm oare de venirea prințului? strigă Ferdîșcenko, a cărui voce le domina pe celelalte. Acum, totul e limpede și lucrurile vorbesc de la sine!

- Totul e mai mult decît limpede și lucrurile sînt mai mult decît grăitoare, îi ținu deodată isonul Ganea, renunțînd la mutismul de pînă atunci. Îl observ astăzi întruna pe prinț din momentul cînd, în cabinetul lui Ivan Fcodorovici, portretul Nastasiei Filippovna i-a atras pentru prima oară atenția. Îmi amintesc foarte bine că încă de-atunci mi-a trecut prin cap un gînd care acum pare a se adevăra pe deplin și pe care, de altfel, mi l-a confirmat prințului prin mărturisirea ce mi-a făcut-o.

Toate astea Ganea le rosti pe un ton grav, fără nici o urmă de glumă, aproape morocănos, ceea ce păru destul de ciudat.

- Nu ți-am făcut nici o mărturisire, vorbi domol prințul, roșindu-se

pînă la urechi, am răspuns numai la o întrebare a dumatăle.

- Bravo, bravo! se entuziasma Ferdîșcenko. Cel puțin, e sincer; e și isteț, și sincer!

Toată lumea rîse zgomotos.

- Dar nu mai țipa așa, Ferdîșcenko, observă scîrbit, fără să ridice glasul, Ptițîn.

- Nu bănuiam că ai fi capabil de asemenea *prouesses*, prințe, îl ironiza Ivan Feodorovici. Ai întrecut orice așteptare! Și eu care te credeam un filosof! Cînd colo, ești omul care tace și face!

- Cînd mă uit la prinț, că s-a înroșit la această glumă nevinovată ca o fată de pension, îmi dau seama că-i un tînăr destoinic, însuflețit de cele mai lăudabile intenții, rosti neașteptat sau, mai bine zis, molfăi bătrînul profesor sexagenar, de la care nimeni nu se așteptase că va deschide gura în seara aceea.

Se stîrni un rîs general. Crezînd, probabil, că a spus cine știe ce vorbă de duh, bătrînul se porni, la rîndul lui. să rîdă cu mare poftă, pînă ce, la urmă, se înecă într-un violent acces de tuse. Nastasia Filippovna, căreia, nu se știe de ce, îi plăcea să se înconjoare cu tot felul de bătrîni și bătrîne, de cele mai multe ori niște oameni blajini și săraci cu duhul, se duse repede la el, îl mîngîie și-l sărută pe obraji și-i mai oferă o ceașcă de ceai. Îi ceru apoi jupînesei să-i aducă o mantilă, în care se înfășură, poruncind să se mai pună lemne pe foc. La întrebarea cît e ceasul, jupîneasa îi răspunse că e zece și jumătate.

- Domnilor, am o propunere: să bem șampanie! anunță deodată Nastasia Filippovna. O am pregătită. Poate că șampania o să vă mai înveselească puțin. Vă rog, fără multe ceremonii.

Invitația aceasta, făcută într-o formă atît de naivă, păru cît se poate de ciudată din partea Nastasiei Filippovna; era cunoscută ținuta deosebit de sobră a seratelor ei în general. Atmosfera și așa se mai înviorase puțin, deși se resimțea o încordare nefirească. Bineînțeles, propunerea de a ciocni un pahar de șampanie n-a fost respinsă; primul se declară de acord generalul; exemplul lui fu urmat de doamna cea dezghețată, apoi de bătrînul profesor, de Ferdîșcenko și, în sfîrșit, de toată lumea. Toțchi luă și el o cupă, cu gîndul, probabil, de a nu face opinie separată de exuberanța puțin obișnuită a oaspeților, pe care ar fi vrut s-o tempereze pînă la limitele unei simple voioșii mondene. Numai Ganea nu se atinse de băutură. Cît despre Nastasia Filippovna, ea ținu să declare că va bea trei cupe cu șampanie. De altfel, felul ei ciudat de a fi în seara aceea, cu mișcări febrile, cu izbucniri neașteptate și inexplicabile de rîs nervos alternînd brusc cu momente de îngîndurare și priviri melancolice părea să ascundă o enigmă. Nu e de mirare că unii fură înclinați să creadă că are febră, pentru ca la urmă să-și dea seama că în realitate erau semnele unei așteptări înfrigurate a ceva știut numai de dînsa, judecînd după gesturile de nerăbdare pe care le lăsa să-i scape și de faptul că devenea din ce în ce mai distrată.

- Mi se pare că ai un pic de febră? îi spuse doamna cea vîioasă.

- Ba chiar o febră în toată legea; de aceea am și pus mantila asta pe mine, răspunse Nastasia Filippovna, care făcea fețe-fețe, străduindu-se să-și stăpînească fiorul ce o străbătea din cînd în cînd.

O mișcare de neliniște se produse printre musafiri.

- N-ar fi mai bine s-o lăsăm pe gazda noastră să se odihnească? Își dădu cu părerea Toțki, aruncînd o privire spre Ivan Feodorovici.

- Nu, domnilor! Vă rog să rămîneți. Am nevoie în mod deosebit de prezența dumneavoastră astă-seară, stărui cu un ton grav și apăsător Nastasia Filippovna.

Și cum aproape toți invitații aflaseră între timp că în seara aceea urma să fie luată o hotărîre foarte importantă, cuvintele ei li se părură cît se poate de semnificative. Generalul și Toțki schimbă din nou cîte o privire. Ganea tresări, stăpînindu-și cu greu neliniștea.

- Hai să jucăm *un petit jeu*, propuse doamna cea dezghețată.

- Cunosc *un petit jeu* admirabil și foarte original, sări Ferdîșcenko; în orice caz, n-a fost jucat decît o singură dată în lume, cred; din păcate, n-a prins.

- Ce joc anume? întrebă doamna cea dezghețată.

- Ne adunaserăm într-o zi mai mulți inși la o masă prietenească și, bineînțeles, eram cam amețiți. Deodată, cineva face propunerea ca fiecare dintre cei prezenți, fără să se scoale de la masă, să povestească ceea ce în străfundul conștiinței lui i se pare c-ar fi cea mai urîtă faptă din viața lui; condiția esențială era să spui cu toată sinceritatea adevărul, gol-goluț, fără să bați cîmpii.

- Ciudată idee, observă generalul.

- Adevărat, nimic mai ciudat, Excelență, dar tocmai aici e tot farmecul.

- Ideea-i ridicolă, zise Toțki; de altfel, n-ar avea decît o singură explicație: e un fel de a te lăuda.

- Poate tocmai de asta era și nevoie, Afanasi Ivanovici.

- La un astfel de joc, îți vine mai degrabă să plîngi decît să rîzi, remarcă doamna cea dezghețată.

- E o idee pur și simplu absurdă, declară Ptițîn.

- Și ați reușit? întrebă Nastasia Filippovna.

- Tocmai că nu am reușit; rezultatul a fost deplorabil. Fiecare, bineînțeles, a povestit cîte ceva, mulți au spus adevărul, ba unii, n-o să mă credeți, povesteau cu un fel de voluptate; numai că, pînă la urmă, toată lumea s-a simțit rușinată. Altminteri, a fost destul de nostim și cu haz, într-un anumit sens, bineînțeles.

- Să știi că ideea nu e rea! se învioră deodată Nastasia Filippovna. Eu zic să încercăm, domnilor. Adevărul e că nu prea ne distrăm. Dacă fiecare dintre noi ar consimți să povestească ceva... în acest gen... dacă vrea, bineînțeles; nimeni nu-i obligat; libertate deplină... ei, ce spuneți? Poate că am rezista pînă la capăt, ai? Cel puțin e ceva foarte original.

- E o idee genială! strigă Ferdîșcenko. De altfel, doamnele se exclud, participă numai bărbații; vom trage la sorți, ca și atunci! Neapărat! Cine nu vrea cu tot dinadinsul este liber să se abțină, deși n-ar fi deloc lăudabil! Scrieți-vă numele pe o bucățică de hîrtie, domnilor, și depuneți-le aici, în pălăria mea; prințul o să tragă. Jocul nu-i deloc complicat; fiecare va povesti cea mai urîtă faptă din viața lui, e cel mai ușor lucru, domnilor! O să vă convingeți! Dacă cineva va avea o eclipsă subită de memorie, mă însărcinez să-i aduc eu aminte de cîte ceva.

Ideea aceasta genială n-a fost însă pe placul nimănui. Unii se încruntau, alții zîmbeau ironic, cîțiva ridicară obiecții, dar fără să insiste

prea mult, ca, de pildă, Ivan Feodorovici, care prefera să n-o contrazică pe Nastasia Filippovna, văzînd-o atît de pasionată pentru ideea aceasta stranie. Căci în dorințele ei, cînd se decidea să manifeste vreuna, fie chiar și cea mai capricioasă și absolut inutilă pentru dînsa, Nastasia Filippovna era furtunatoasă și neîndurătoare. Întocmai așa se-ntîmplase și acum; părea foarte surescitată, nu-și găsea astîmpăr, izbucnea într-un rîs nervos și isteric, în special cînd Toțki, îngrijorat de starea ei, încercă s-o determine să renunțe. Ochii ei negri scînteiau, două pete roșii îi apărură pe obraji palizi. Poate expresia de plictiseală și dezgust de pe fețele unora dintre musafiri îi ațîța și mai mult pofta de a le juca un renghi sau, poate, îi plăcea tocmai brutalitatea și cinismul acestei idei năstrușnice, iar cițiva erau încredințați că ea urmărea, de fapt, un anume gînd ascuns. Treptat, aproape toți consimțiră; oricum, era destul de nostim și interesant, iar pentru unii chiar foarte ademenitor. Ferdîșcenko, mai ales, nu-și găsea locul de nerăbdare.

- Dar dacă e ceva ce nu se poate povesti... în prezența doamnelor? cuteză să întrebe, biruindu-și timiditatea, tînărul cel tăcut.

- Ei bine, ai să povestești altceva; lucruri urîte găsești totdeauna cîte vrei, î! lămuri Ferdîșcenko, nu fi copil!

- Dar uite, eu, de pildă, nu știu care anume dintre faptele mele trebuie s-o consider drept cea mai urîță, interveni, la rîndul ei, doamna cea dezghețată.

- Cucoanele sînt scutite să povestească, adică în sensul că nu sînt obligate; dacă totuși le vine inspirația, acceptăm cu recunoștință. De asemenea și bărbații, care nu vor cu nici un preț, sînt scutiți.

- Dar cum se va putea ști că nu mint? întrebă Ganea, iar dacă vom minți, tot sensul și farmecul jocului se pierde. Și cine va avea curajul să spună adevărul curat? Imposibil să nu spună și minciuni.

- Chiar și atunci, perspectiva de a vedea cum minte omul e de ajuns de ispititoare. De altfel, tu, Ganecika, poți să fii liniștit în privința asta, pentru că fapta ta cea mai urîță este și așa arhicunoscută. Dar gîndiți-vă numai, domnilor, exclamă deodată Ferdîșcenko, într-un fel de extaz, gîndiți-vă numai cu ce ochi ne vom uita unii la alții după aceea, mîine, de pildă!

- Dar cum se poate așa ceva? Nastasia Filippovna, îmi place să cred că nu-i ceva serios? întrebă Toțki cu demnitate.

- Cine se teme de lup nu se duce în pădure! replică ea cu un zîmbet răutăcios.

- Dar, dă-mi voie, domnule Ferdîșcenko, cum poți dumneata să faci din asta un joc de societate? stăruie Toțki din ce în ce mai neliniștit. Te asigur că asemenea lucruri nu izbutesc niciodată; singur ai spus că rîndul trecut a dat greș.

- Cum, a dat greș? N-am povestit eu data trecută cum am furat trei ruble? Uite așa, m-am apucat și am povestit.

- Să zicem. Totuși, n-ai avut posibilitatea să povestești totul în așa fel încît să pară adevărat și să ți se dea crezare? Și Gavri!a Ardalionovici are dreptate cînd spune că la cea dintîi notă falsă tot jocul își va pierde hazul. Respectarea adevărului în cazul de față presupune o lăudăroșenie de prost gust, ceea ce pentru noi ar fi de neconceput și cu totul deplasat!

— Rețin subtilitatea remarcii și constat că rafinamentul dumitale,

stimate Afanasi Ivanovici, începe să mă impresioneze chiar și pe mine, strigă Ferdîșcenko. Vedeți, domnilor, spunînd că n-am putut istorisi furtul meu în așa fel ca să pară verosimil, Afanasi Ivanovici lasă să se înțeleagă de fapt, într-un mod fin și delicat, că n-aș fi putut fura (pentru că despre așa ceva e necuviincios să vorbești cu glas tare), deși, poate, în adîncul sufletului este perfect convins că Ferdîșcenko ar fi fost în stare să comită un furt! Dar să revenim, domnilor, la jocul nostru; bilețelele cu numele dumneavoastră au fost adunate, mi l-ai dat și dumneata, Afanasi Ivanovici, prin urmare, nimeni nu refuză! Și acum, prințe, trage dumneata!

Prințul băgă mîna în pălărie și scoase primul nume, care se nimeri să fie al lui Ferdîșcenko; apoi ieșiră pe rînd numele celorlalți; Ptiîin - al doilea, generalul - al treilea, Afanasi Ivanovici - al patrulea, prințul - al cincilea, Ganea - al șaselea ș.a.m.d. Doamnele s-au abținut.

— O, Doamne, ce ghinion! strigă Ferdîșcenko. Speram ca primul să iasă prințul și apoi generalul. Dar, slavă Domnului că cel puțin după mine urmează Ivan Petrovici; tot e ceva, voi avea și eu o satisfacție. După cum vedeți, domnilor, mie îmi revine să dau pildă de generozitate, și nici nu vă puteți închipui cît de mult regret în clipa de față că sînt un personaj atît de neînsemnat și cu nimic vrednic de luat în seamă; pînă și cinul îmi este dintre cele mai neînsemnate din lume; ce importanță are și pe cine poate interesa că Ferdîșcenko a făcut o faptă urîță? Și care-i, în defintiv, cea mai urîță faptă pe care am săvîrșit-o? Sînt pus în fața unui *embarras de richesse*. Ar fi cazul, poate, să mai povestesc o dată despre furtul acela, ca să-i dovedesc lui Afanasi Ivanovici că poți fura chiar și fără să fii hoț.

— Deocamdată însă îmi dovedești, domnule Ferdîșcenko, că un om e în stare să simtă o adevărată voluptate povestindu-și mîrșăviile fără să fie măcar rugat... Dar, la urma urmei... fă cum vrei, domnule Ferdîșcenko.

- Dar începe odată, Ferdîșcenko. Te-ai apucat să trîncănești vrute și nevrute și în felul acesta n-ai să mai isprăvești niciodată! porunci iritată Nastasia Filippovna, dînd semne de nerăbdare.

Toată lumea băgă de seamă că după accesul acela de rîs isteric, ea devenise dintr-o dată morocănoasă și extrem de irascibilă, ceea ce n-o împiedica să stăruie cu o încăpățînară despotică în acest nou capriciu năstrușnic. Afanasi Ivanovici suferea nespus. Îl înfuria pe deasupra și Ivan Feodorovici, care continua să-și soarbă șampania, calm și tacticos, ca și cum nu se întîmpla nimic neobișnuit, ba poate pregătindu-se sufletește să povestească și el ceva, cînd îi va veni rîndul.

XIV

— Nu sînt un om spiritual, Nastasia Filippovna, și tocmai de aceea spun uneori vrute și nevrute! strigă Ferdîșcenko, începîndu-și istorisirea. Dacă aș avea talentul lui Afanasi Ivanovici sau al lui Ivan Petrovici, aș tăcea și eu acum întocmai ca Afanasi Ivanovici și Ivan Petrovici. Prințe, aș vrea să știu părerea dumitale; uite, mie mi se pare că în lumea asta sînt mult mai mulți hoți decît oameni cinstiți, și că nu există om, cît de cinstit ar fi el, să nu fi furat ceva măcar o dată în viață. E părerea mea, de unde nu trebuie neapărat să se tragă concluzia că eu consider că lumea ar fi în întregime compusă din hoți, cu toate că uneori, zău, tare îmi vine să cred că așa este. Dumneata ce zici?

— U-uf, că încîlcit mai vorbești! se necăji Daria Alekseevna. Și ce-s bazaconiile astea pe care le spui acum; nu se poate ca toată lumea neapărat să fi furat ceva în viață; eu una n-am furat niciodată nimic.

— Bine, să zicem că dumneata n-ai furat niciodată nimic, Daria Alekseevna; să vedem însă ce are de spus prințul, care uitați-vă cum s-a înroșit?

- Mi se pare că dumneata ai spus un adevăr, numai că exagerezi mult, răspunse prințul, care într-adevăr se făcuse roșu la față.

— Dar dumneata personal, prințe, n-ai furat niciodată?

- Bine, dar e ridicol! Gîndește-te ce spui, domnule Ferdîșcenko, interveni generalul.

- Recunoaște mai bine că, pur și simplu, atunci cînd a venit momentul s-o faci, ți-e rușine să povestești, și acum încerci să-l amesteci și pe prinț în pelteaua dumată, profitînd de faptul că e un om blajin și pașnic, vorbi răs-picat Daria Alekseevna.

— Ferdîșcenko, ori începi odată să povestești, ori taci din gură și vezi-ți de treabă. Ne faci să ne pierdem răbdarea! îl repezi, vîrsîndu-și năduful, Nastasia Filippovna.

— Îndată, Nastasia Filippovna; căci, dacă prințul a recunoscut, iar eu consider că răspunsul prințului echivalează cu o adevărată mărturisire, ce-ar putea spune atunci oricare altul (nu vreau să numesc pe nimeni), dac-ar vrea să fie sincer? În ceea ce mă privește, domnilor, mai că n-aș avea cîine știe ce mare lucru de adăugat la ceea ce știți; e o treabă pe cît de simplă, pe atît de murdară și tîmpită. Dar vă asigur că nu sînt hoț; iar cum s-a întîmplat că am furat totuși, nu știu nici eu. Acum doi ani, într-o duminică, eram la țară, la Semion Ivanovici Ișcenko. Avea invitați la masă. După prinz, bărbații au mai rămas la masă, la un pahar de vin. La un moment dat, mi-a venit s-o rog pe Maria Semionovna, fiica amfitrionului nostru, să ne cînte ceva la pian. Trecînd prin odaia de alături, zăresc o bancnotă verde, o hîrtie de trei ruble, pe masa de lucru a Mariei Ivanovna; o scosese, pesemne, pentru cine știe ce trebuință a casei. În odaie, nimeni. Iau hîrtia și o bag în buzunar. Pentru ce? Nu știu. Ce anume m-a făcut s-o iau nu pot să-mi dau seama nici astăzi. M-am întors apoi repede înapoi în sufragerie și mi-am reluat locul la masă. Am așteptat cu emoție să văd ce se va întîmpla; eram destul de agitat și vorbeam întruna, povesteam anecdote, rîdeam; pe urmă m-am apropiat de cercul cucoanelor. Cam după o jumătate de oră, s-a observat dispariția bancnotei și au început să întrebe slujnicele. Bănuiala a căzut pe una dintre ele, Daria. Am manifestat un interes deosebit, luînd parte activă la cercetări; îmi amintesc chiar că, vîzînd-o pe Daria zăpăcită de tot am îndemnat-o să mărturisească, asigurînd-o de indulgența și iertarea Mariei Ivanovna, și toate astea cu multă convingere, în fața lumii. Toți mă priveau, iar eu simțeam o plăcere extraordinară la gîndul că în timp ce-i țineam slujnicii predica asta moralizatoare, bancnota zăcea cuminte în buzunarul meu. Cele trei ruble le-am băut în aceeași seară la un restaurant. Am intrat și am cerut o sticlă de Château-Laffitte; niciodată pînă atunci nu mi se-ntîmplase să comand o sticlă de vin fără să mai iau și altceva; voiam să scap cît mai repede de banii aceia. De altfel, cine știe ce mari muștrări de cuget n-am mai simțit nici atunci și nici mai tîrziu. A doua oară n-aș mai face-o, firește; mă veți crede sau nu, voia dumneavoastră, mi-e totuna. Ei, și cam asta-i totul.

— Numai că, desigur, nu-i cea mai urâtă faptă a dumitale, spuse Daria Alekseevna în silă.

— E mai curînd un caz psihologic decît o faptă condamabilă, observă Afanasi Ivanovici.

— Și slujnica? întrebă Nastasia Filippovna, fără să-și ascundă o puternică pornire de dezgust.

— Servitoarea, bineînțeles, a fost dată afară a doua zi. E o casă cu principii severe.

— Și ai lăsat să fie concediată?

— Asta-i bună! După dumneata, ar fi trebuit să mă predau pe mîna justiției, nu? rînji Ferdîșcenko, întrucîtva contrariat de impresia neplăcută pe care povestea lui o produsese asupra tuturor.

— Ce mîrșăvie! exclamă Nastasia Filippovna.

— Ei, asta-i acum! Nu cumva vreți ca un om să vă istorisească cea mai urâtă faptă din viața lui, iar această faptă să apară totodată și într-o aureolă de strălucire! Faptele cele mai urîte sînt întotdeauna și mîrșave, Nastasia Filippovna, și vom fi îndată lămurii în privința asta ascultîndu-l pe Ivan Petrovici. De altfel, cîți nu sînt dintre cei care sînt lustruiți pe din afară, avînd aparență de virtute numai pentru că dispun de caleașca proprie? Mulți au caleașca proprie... Dar prin ce anume mijloace...

Într-un cuvînt, Ferdîșcenko își pierdu cu desăvîrșire cumpătul, înfuriindu-se atît de tare, încît întrecu orice măsură; pînă și fața i se schimonosi. Oricît de ciudat ar părea, dar nu era exclus că el se așteptase ca povestirea lui să producă un alt efect. Asemenea „gafe” și „lăudăroșenii de prost gust”, cum spunea Toțki, i se întîmplaseră adesea lui Ferdîșcenko și se potriveau întru totul cu firea lui.

Nastasia Filippovna tresări de mînie, privindu-l țintă în ochi; Ferdîșcenko îngheță de frică și tăcu mîlc: mersese prea departe!

— N-ar fi mai bine să ne oprim aici? întrebă cu viclenie Afanasi Ivanovici.

— E rîndul meu, dar am să profit de libertatea de a mă abține și n-am să povestesc nimic, declară hotărît Ptițin.

— Nu vrei?

— Nu pot, Nastasia Filippovna. De altfel, consider că un asemenea joc e absurd.

— Generale, mi se pare că ți-a venit rîndul, îi spuse Nastasia Filippovna lui Ivan Feodorovici. Dacă refuzi și dumneata, tot jocul va fi compromis și o să-mi pară rău, pentru că îmi propusesem să povestesc în sfîrșit și eu un fapt „din propria-mi viață”, numai că voiam s-o fac după dumneata și după Afanasi Ivanovici. Trebuie deci să mă încurajați, isprăvi ea zîmbind.

— A! din moment ce faceți această promisiune, strigă înflăcărat generalul, sînt gata să vă povestesc și întreaga mea viață, dar mărturisesc că, așteptîndu-mi rîndul, îmi pregătisem în gînd întîmplarea...

— Și e de ajuns să te uiți numai la înfățișarea Excelenței sale ca să-ți dai seama cu ce satisfacție literară și-a ticluit mica-i istorioară, îndrăzni să observe, oarecum stînjenit, Ferdîșcenko, schițînd un zîmbet veninos.

Nastasia Filippovna aruncă o privire fugară spre general și-i veni și ei să zîmbească. Dar se vedea că amărăciunea și dezgustul puneau tot mai mult stăpînire pe dînsa. Iar promisiunea ei de a povesti îl alarmă și mai

mult pe Afanasi Ivanovici.

- Mi s-a întâmplat și mie ca la toată lumea, domnilor, să comit unele fapte nu tocmai elegante, în cursul existenței mele, începu generalul, dar, ceea ce e mai curios, istoria pe care vreau să v-o povestesc acum, eu însumi o consider ca fiind cea mai urâtă întâmplare din viața mea. De atunci au trecut aproape treizeci și cinci de ani și nici pînă acum nu pot să scap de un sentiment penibil, ca să zic așa, ceva care mă rîcîie pe inimă ori de cîte ori mi-aduc aminte de acea întâmplare. De altfel, toată pățania asta, trebuie să vă spun, a fost o mare stupizenie. Eram pe atunci sublocotenent și-mi omoram zilele într-o unitate oarecare. Ei bine, se știe ce-i viața de sublocotenent: sîngele-ți fierbe, punga-i goală și toată gospodăria o duci într-o traistă. Îmi dădură și o ordonanță, cu numele de Nikifor, care se apucă plin de zel să se îndeletnicească cu treburile casnice: tîrguia, răzuia, curăța, cosea, aduna de unde și cum putea, ba uneori chiar și șterpelea de ici de colo, îndată ce se ivea ocazia, orice obiect care-mi putea fi de folos în mica mea gospodărie; era un om foarte devotat și cinstit. Eu, bineînțeles, eram aspru, dar drept. Trebuind să cantonăm cîtva timp într-un orășel, am fost cartiruit într-un fel de mahala, la o văduvă de sublocotenent în retragere. Bătrînica avea pe puțin optzeci de ani. Locuia într-o casă de lemn, veche, dărăpănată, și era așa de nevoiașă, că nici îngrijitoare nu ținea. Altădată avusese o familie numeroasă, dar, cu timpul, unii s-au prăpădit, alții s-au împrăștiat ori au dat-o uitării, iar bărbatul și-l îngropase cu vreo patruzeci și cinci de ani în urmă. Ținuse lîngă ea cu cîtiva ani înainte o nepoată, una gheboasă și rea ca o vrăjitoare, atît de rea, că într-o zi, cică, o mușcase pe bătrîna de deget. Dar se prăpădi și nepoata, așa că de trei ani bătrîna se chinuia singură-singurică. Mă plictiseam în casa ei groaznic; de altfel, era atît de redusă, că nu era chip să scoți măcar o vorbă de la ea. La urmă, îmi fură un cocoș. Faptul nu prea a fost lămurit nici pînă astăzi, dar nimeni altul nu putea s-o facă. Din pricina acestui cocoș, ne-arn certat și *încă rău* de tot; scurt timp după aceea, la cea dintîi cerere a mea, mi s-a dat o altă locuință, în celălalt capăt al orașului, la un negustor bărbos, parcă-l văd și-acum, tatăl unei foarte numeroase familii. Ne-am mutat cu Nikifor, bucuroși că am scăpat de baborniță și de cocioaba ei. Trei zile mai tîrziu, cînd m-am întors de la exerciții, Nikifor îmi raportează că adică „rău ați făcut, înălțimea voastră, că ați lăsat castronul la gazda cea veche, căci nu mai avem în ce să servim supa”. Am rămas, firește, uimit: „Cum se poate? Nu înțeleg. Cum de a rămas castronul nostru la vechea gazdă?” Nikifor, surprins, la rîndul său, raportează mai departe că la plecarea noastră gazda n-a vrut să-i dea castronul, pentru motivul că i-aș fi spart o oală de a ei și chiar eu i-aș fi oferit acest castron ca despăgubire. Ticăloșia asta m-a scos bineînțeles din sărute; sîngele mi se înfierbîntă, sării din loc și mă dusei glonț la locuința babei. Ajung, ca să spun așa, furios la culme; mă uit, sta singură ghemuită într-un colț al tindei, ca și cum s-ar fi pitit de căldura soarelui, cu obrazul rezemat într-o mînă. Încep s-o iau la rost, că adică „ești așa și pe dincolo...” Știți cît e de bogat vocabularul rus în ocări. Numai că bag de seamă ceva ciudat în înfățișarea bătrînei: stă așa, cu ochii holbați la mine, nu scoate nici un cuvînt, mă privește într-un fel cu totul ciudat și se tînguie parcă, clătinîndu-se încet. Atunci mă potolesc puțin, o cercetez mai atent, dau s-o descos, nici un răspuns. Am mai stat așa cîteva clipe, neștiind ce

să fac; muștele bîzîiau, soarele scăpata spre asfințit, liniște de mormînt; în sfîrșit, plec foarte consternat. Aflu pe drum că mă cheamă maiorul, după aceea a trebuit să trec și pe la companie, încît am ajuns acasă pe-nserate. De cum am intrat, Nikifor al meu sare cu gura: „Știți, înălțimea voastră, că vechea noastră gazdă a dat ortul popii?” „Cînd?” „Chiar în seara asta, acum un ceas și jumătate”. Deci, în timp ce eu o înjuram, ea își dădea sufletul. Credeți-mă, faptul acesta m-a zguduit atît de puternic, că abia am putut să-mi vin în fire. Nu-mi ieșea din minte bătrîna, ba începusem chiar s-o și visez noaptea. Nu eram deloc superstițios, și totuși, a treia zi, m-am dus la biserică, la înmormîntare. Într-un cuvînt, pe măsură ce trece timpul, îmi revine tot mai des în gînd chipul nenorocitei bătrîne. Nu de alta, dar îți apare în față așa ca o nălucire și ți se strînge inima de urît. La urma urmei, mi-am zis eu, de ce să-mi fac atîta sînge rău? În primul rînd, e vorba de o femeie, adică de o ființă omenească sau, cum se spune astăzi, pe la noi, de o făptură umană, care, la drept vorbind, și-a trăit traiul, și-a mîncat mîlaiul. Cîndva avusese și ea copii, bărbat familie, rude și, ca să zic așa, o forfoteală în jurul ei, cu zîmbete și glasuri, și deodată — basta, scrum s-a ales din toate, de parcă nici n-au fost, iar ea a rămas singură pe lume, ca... o muscă ce poartă povara blestemului milenar. Și iată, în sfîrșit, a dat Dumnezeu de i-a sosit și ei veleatul. La asfințitul soarelui într-o caldă înserare de vară bătrîna mea își ia și ea zborul din lumea aceasta păcătoasă - firește, aici nu trebuie să lipsească și un gînd moralizator - și iată că în clipa aceea supremă, în loc de lacrimi și rugăciuni care s-o însoțească în ultima ei călătorie, un sublocotenent flușturatic, înfipt țațos înaintea ei, cu pumnul în șold, o prohodește cu un potop de înjurături rusești din cele mai deșucheate; și toate acestea numai din pricina unui castron. Am greșit, fără îndoială, și, dacă astăzi, după scurgerea vremii și în urma schimbărilor ce intervin în firea omului, îmi amintesc de fapta mea de odinioară cu mai mult sîngc rece, ca despre o faptă cu totul străină de mine, de parcă nici n-aș fi săvîrșit-o eu, totuși și astăzi încă mai încerc muștrări de cuget. Repet însă că-mi pare ciudat să nu văd de ce să-mi fac reproșuri, pentru că, la urma urmei, n-am fost chiar așa de vinovat în toată împlinirea asta; de ce i-o fi venit să moară tocmai în momentul acela? Există, de fapt, și o justificare: e vorba de un caz întrucîtva psihologic. Cu toate astea, n-am putut să-mi împac conștiința decît luînd asupra-mi, acum cincisprezece ani, întreținerea a două paturi într-un azil de săraci, pentru ca două femei bătrîne și bolnave să-și găsească acolo adăpost și alinare la sfîrșitul zilelor. Acum mă bate gîndul să le transform în donație pe veci, lăsînd în acest scop, prin testament, un capital corespunzător. Asta am vrut să vă mărturisesc. Ei bine, și o repet, poate că m-am făcut vinovat de multe păcate în viață, dar undeva, în străfundurile conștiinței mele, socot fapta aceasta drept cea mai urîtă dintre toate cîte le-am săvîrșit.

— Departe de a fi cea mai urîtă faptă din viața dumitale, Excelență, este dimpotrivă una dintre acelea care-ți face cinste; l-ai dat gata pe Ferdîșcenko, conchise acesta mucalît.

- Într-adevăr, generale, nu-mi închipuiam să ai o inimă așa de bună; e chiar păcat, spuse în treacăt Nastasia Filippovna.

- Păcat? Dar pentru ce? Întrebă rîzînd afabil Ivan Feodorovici, și cu un aer satisfăcut, sorbi din cupa de șampanie.

Acum îi venise rîndul lui Afanasi Ivanovici, care își pregătise și el o istorioară. Toată lumea era convinsă că nu se va da în lături ca Ivan Petrovici și, pentru anumite motive, toți așteptau cu o curiozitate deosebită povestea lui, trăgînd cu coada ochiului spre Nastasia Filippovna. Cu multă demnitate, care se armoniza perfect cu înfățișarea lui impunătoare, Afanasi Ivanovici își începu una dintre „drăgălașele lui istorioare”, povestite pe un ton amabil și plăcut. (Trebuie menționat de altfel că avea într-adevăr o ținută impozantă: înalt, trupeș, cu un început de chelie, puțin încărunțit, cu niște obraji rumeni, cam puhavi și fleșcăiți, ce-i drept, și cu dantură falsă. Se îmbrăca sobru și elegant, purtînd întodeauna cămăși fine. Mîinile lui albe și plinuțe atrăgeau privirile. Un inel, împodobit cu un diamant scump, strălucea la arătătorul mîinii drepte.) În tot timpul cît a durat povestirea lui, Nastasia Filippovna era atît de absorbită, cercetîndu-și danteluța care-i împodobește mîneca, și pe care o ciupea întruna cu două degete ale mîinii stîngi, încît nu avu vreme să ridice măcar o dată ochii către povestitor.

- Ceea ce îmi ușurează cu osebire sarcina, începu Afanasi Ivanovici, este condiția principală de a nu povesti decît fapta cea mai urîtă din viața mea. În cazul acesta, bineînțeles, nu pot sta mult pe gînduri: alegerea e ușoară, numai să te lași îndemnat de glasul conștiinței și de imboldul inimii. Mărturisesc cu amărăciune că printre nenumăratele fapte ușurate și poate chiar... nesăbuite din care îmi fac o vină, există una a cărei amintire mi-a rămas întipărită în minte pentru totdeauna. Întîmplarea s-a petrecut acum douăzeci de ani; eram pe atunci la țară, la Platon Ordîncev, care tocmai fusese ales mareșal al nobilimii și venise să-și petreacă sărbătorile de iarnă în provincie cu tînăra lui nevastă. Se apropia ziua de naștere a Anfisei Alekseevna și se pregăteau două baluri. Pe vremea aceea făcea furori în lumea bună minunatul roman al lui Dumas-fiul *La damme aux camelias*, care, după părerea mea, va rămîne veșnic tînăr și nemuritor. Toate femeile erau entuziasmate de această carte, cel puțin acelea care o citiseră. Farmecul narațiunii, caracterizarea originală a personajului principal, lumea captivantă, supusă unei analize fine pînă în cele mai subtile trăsături, și, în sfîrșit, toate amănuntele acelea fascinante, presărate în paginile cărții (ca, de pildă, acela cu privire la împrejurările în care eroina purta cînd buchete de camelii albe, cînd buchete de camelii roșii), într-un cuvînt, toate detaliile acelea pline de încîntare, luate laolaltă, produceau o impresie aproape zguduitoare. Erau la modă cameliile și fiecare voia să le aibă; florile acestea deveniseră accesoriul obligatoriu al unei toalete de bal; vă întreb acum, cît de lesne puteai să ți le procuri într-un oraș de provincie, unde toată lumea umbla nebună după camelii? Petea Vorhovskoi era pe atunci îndrăgostit foc de Anfisa Alekseevna. Nu știu precis dacă era ceva între ei, adică vreau să spun că nu știu dacă el era îndreptățit să aibă vreo speranță. Știu atît că bietul băiat își pierduse capul căutînd să-i procure niște camelii Anfisei Alekseevna pentru balul ce se anunțase. Se știa că Sofia Bezpalova și contesa Soțkaia — o petersburgheză aflată în vizită la soția guvernatorului - aveau să vină amîndouă cu buchete de camelii albe. Anfisa Alekseevna, vrînd să producă un efect cu totul deosebit, dorea să aibă camelii roșii. Bietul Platon nu mai știa ce să facă, zadarnic cutreierase tot ținutul; deh, ca soț, se angajase să-i găsească aceste flori, ba chiar le și dibuise într-un

loc. Culmea ghinionului însă, i-a luat-o înainte Mîtișceva, Katerina Aleksandrovna; le cumpărase pe toate în ajun; și unde mai pui că Mîtișceva era o rivală temută pentru Anfisa Alekseevna; aproape în toate cele erau la cuțite. Firește, urmară lacrimi, criză de nervi, leșinuri. Platon era distrus. Dacă Petea ar fi izbutit în momentul acela critic să procure de undeva un buchet de camelii roșii, treburile lui sentimentale ar fi putut avansa cu o repeziciune nebănuită - recunoștința femeii, în asemenea cazuri, n-are margini. Și cît a mai alergat, cît s-a zbatut, bietul băiat, dar era o chestiune aproape nerezolvabilă. Vorba ceea: de unde nu-i, nici Dumnezeu nu cere. Cînd deodată, chiar în ajunul zilei de naștere a Anfisei Alekseevna, cînd urma să dea și balul, mă întîlnesc cu Petea, pe la unsprezece ceasuri seara, la o vecină de-a lui Ordînțev, la Maria Pctrova Zubkova. Radia de fericire. „Ce-i cu tine?” îl întreb. „Am găsit, zise, *Evrika!*” „Ei bine, prietene, m-ai dat gata! Unde? Cum?” „La Ekșaisk (un orășel situat la douăzeci de verste distanță, într-un alt district); e acolo un negustor bărbos și bogat; îl cheamă Trepalov; e însurat, dar n-are copii și, în locul lor, ține, împreună cu bătrîna lui, niște canari; au și pasiunea florilor; acolo se găsesc camelii.” „Bine, dar n-ai nici o siguranță; și dacă n-o să-ți dea?” Am să-i cad în genunchi, am să mă tîrăsc la picioarele lui și nu plec pînă nu-mi dă!” „Și cînd pleci?” „Mîine, la cinci dimineața.” „Ei, într-un ceas bun!” M-am bucurat sincer pentru bietul băiat. Mă întorc la Ordînțev; trecuse de unu noaptea; mă pregătesc de culcare, cu gîndul mereu la Petea; deodată îmi vine o idee năstrușnică. Zis și făcut. Mă strecor pe furiș la bucătărie, îl scol pe Saveli vizitiul, îi pun în mînă cincisprezece ruble; „înhamă caii! Într-o jumătate de ceas, trăsura să fie gata!” Nu trecu nici o jumătate de ceas și trăsura, bineînțeles, mă aștepta la poartă. Anfisa Alekseevna, după cum auzisem, avea migrenă, febră, delir. Mă urc în trăsura și dus am fost; la cinci ajung la Ekșaisk, trag la un han și aștept să se facă ziuă; pe la ora șapte mă duc la Trepalov. „Așa și pe dincolo, ai camelii? Tăicuțule, bunule, ajută-mă, scapă-mă, uite, te rog în genunchi!” „Nu, nu se poate, n-am de dat!” îmi răspunde negustorul, un bătrîn înalt, cu părul de nea și fața aspră. îi cad la picioare, încep să mă rog de el. „Ce faci, flăcăule?” zise el speriat. „E vorba de viața unui om!” răcnesc eu. „Ei, dacă-i așa, ia-le și Dumnezeu să te ajute!” Numaidecît aleasei toate cameliile roșii; avea o seră micuță — o minune! Bătrînul oftează. îl vedeam că se desparte de ele cu durere. Scot o sută de ruble. „Nu, tăicuță, nu mă jigni, te rog-” „Atunci, dă-mi voie să te rog, preavenerabile, să dăruiești suta asta de ruble spitalului din localitate pentru îmbunătățirea îngrijirii și hranei.” „Așa da, flăcăule, e o faptă bună, mărinimoasă ți plăcută lui Dumnezeu; am să-i dau cu bucurie întru pomenirea numelui și pentru sănătatea dumatăle.” Mi-a plăcut grozav acest bătrîn rus, ca să zic așa, rus sadea, *de la vraie souche*. Fericit de izbîndă, am făcut cale întoarsă, dar am luat-o pe alt drum, ca să nu mă întîlnesc cu Petea. De îndată ce am ajuns, i-am trimis buchetul Anfisei Alekseevna, ca să-l aibă înaintea ochilor cînd se va trezi.

Vă puteți închipui cîtă bucurie și lacrimi de recunoștință! Platon care în ajun fusese nenorocit, zdrobit, distrus, plîngea acum fericit în brațele mele. Vai! toți bărbații sînt la fel încă de la crearea căsătoriei legitime! Nu îndrăznesc să mai adaug nimic; mă voi mărgini să spun numai că acest episod puse capăt oricăror speranțe ale bietului Petea. Mă gîndisem chiar

că, atunci cînd va afla, va sări la mine să mă omoare și mi-am luat toate măsurile de prevedere, dar lucrurile luară o întorsătură cu totul neprevăzută: de supărare, Petea căzu într-un leșin, apoi făcu febră mare, iar a doua zi dimineața se zbătea în ghearele unei congestii cerebrale. Peste o lună, cînd se restabili, ceru să fie trimis în Caucaz; pe scurt, un adevărat roman! La urmă, a fost omorît în Crimeea. Fratele lui, colonelul Stepan Vorhovskoi, era în vremea aceea comandant de regiment și s-a distins pe cîmpul de bătălie. Mărturisesc că mulți ani după aceea am avut deseori muștrări de cuget; de ce, pentru ce a fost nevoie să-i dau lovitura aceasta sărmanului Petea? Hai să zicem, să fi fost cel puțin îndrăgostit. Dar așa, numai pentru o șotie prostească, dintr-un simplu berbantlîc și atîta tot! Poate că dacă nu i-aș fi luat buchetul atunci, cine știe, omul trăia, și astăzi ar fi fost fericit și nici nu s-ar fi gîndit vreodată să se ducă să lupte cu turcii.

Afanasi Ivanovici încheiase cu același ton grav și plin de demnitate cu care își începuse povestirea. Cînd isprăvi, musafirii au putut observa cum ochii Nastasiei Filippovna scînteiară straniu, iar buzele îi tremurară. Toate privirile erau îndreptate spre ei doi.

— L-au păcălit pe Ferdîșcenko! L-au tras pe sfoară! Și încă cum! se văicărea Ferdîșcenko, înțelegînd că e cazul să spună neapărat și el ceva.

— Cine ți-e de vină, dacă nu știi pe ce lume trăiești! Uite, învață și dumneata de la cei cu scaun la cap! Îi replică aproape triumfătoare Daria Alekseevna. (Era o veche și devotată prietenă și confidentă a lui Toțki.)

— Ai dreptate, Afanasi Ivanovici, jocul acesta e din cale-afară de plictisitor și ar fi cazul să-l încheiem mai repede, spuse Nastasia Filippovna. Povestesc și eu ce am făgăduit și pe urmă să jucăm mai bine cărți.

- Dar mai întîi istorioara promisă! o susținu generalul cu însuflețire.

- Prințe, i se adresă pe neașteptate Nastasia Filippovna lui Mișkin acești doi vechi prieteni ai mei, generalul și Afanasi Ivanovici, mă tot îndeamnă să mă mărit. Care-i părerea dumitale, dă-mi un sfat; să mă mărit sau nu? Am să fac așa cum vei spune dumneata.

Afanasi Ivanovici îngălbeni, generalul rămase încremenit; toți ridicară capetele, făcînd ochii mari. Sîngele îngheță în vinele lui Ganea.

- Cu... cu cine? întrebă prințul abia deslușit.

- Cu Gavrilă Ardalionovici Ivolghin, răspunse Nastasia Filippovna tare și răspicat.

Cîteva secunde se așternu o liniște desăvîrșită; prințul făcea eforturi vădite să spună ceva, ca și cum o greutate teribilă îi apăsa pieptul.

- N-nu... Să nu te măriți! îngăimă el în sfîrșit, răsuflînd din greu.

- Așa va fi! Gavrilă Ardalionovici! i se adresă autoritar și solemn Nastasia Filippovna. Ai auzit cum a hotărît prințul? Acesta e și răspunsul meu; și acum, să isprăvim o dată pentru totdeauna cu această chestiune.

- Nastasia Filippovna! o dojeni cu glas tremurător Afanasi Ivanovici.

- Nastasia Filippovna! rosti și generalul pe un ton grav și convingător, deși părea vădit alarmat.

O mișcare generală de neliniște și emoție se produse în rîndul invitaților.

- Dar ce s-a întîmplat, domnilor? urmă ea, privindu-i parcă a mirare pe cei din jur. Pentru ce această emoție? De v-ați vedea acum în oglindă!

- Dar adu-ți aminte, Nastasia Filippovna, bîigui consternat Toțki, te-ai legat prin cuvînt, ai făgăduit... absolut nesilită de nimeni, și ai fi putut să cruți cel puțin... îmi este penibil... și mă exprim greu și... fără îndoială, sînt tulburat, dar... într-un cuvînt, astăzi... într-un astfel de moment, și în fața... lumii - să rezolvi o chestiune atît de serioasă, o chestiune de onoare și de inimă... de care depinde...

— Nu te înțeleg, Afanasi Ivanovici, dumneata, într-adevăr, vorbești cam încîlcit... Ce înseamnă cuvintele acestea „în fața lumii”? Oare nu sîntem într-un cerc de prieteni din cei mai intimi? Și-apoi, de ce vorbești de „joc”? Voiam, într-adevăr, să vă povestesc o istorie; ei bine, iată, v-am spus-o; nu vă place? Și de ce găsești că nu-i serios? Ai auzit doar, i-am spus prințului: „Am să fac așa cum vei spune dumneata!” Dacă ar fi spus *da*, mi-aș fi dat imediat consimțămîntul; dar a spus *nu*, și am refuzat. În clipa aceea, toată viața mea atîrna de un fir de păr; ce vrei mai serios?

— Dar, bine, ce amestec are prințul aici? Și ce reprezintă, la urma urmei, prințul pentru dumneata? mormăi generalul, care abia putu să-și stăpînească indignarea, văzînd că se dă atîta importanță părerii lui Mîșkin.

— Iată ce este prințul pentru mine: e primul om, din cîți am cunoscut pînă acum, în al cărui devotament sincer simt că mă pot încrede cu adevărat. A crezut în mine de la cea dintîi privire și de aceea cred și eu în el.

— Nu-mi rămîne decît să-i aduc mulțumiri Nastasiei Filippovna pentru extrema delicatețe cu care a... procedat față de mine, putu să articuleze în sfîrșit Ganea, cu glas tremurător, gura crispată și fața albă ca varul. Fără îndoială că așa și trebuia să se-ntîmple... Dar... prințul... Prințul, în toată afacerea asta...

— Vrea să pună mîna pe cele șaptezeci și cinci de mii de ruble, nu-i așa? îl întrerupse Nastasia Filippovna. Asta ai vrut să spui? Nu tăgădui, sînt sigură că la asta te-ai gîndit! Afanasi Ivanovici, am uitat să adaug: păstrează-ți cele șaptezeci și cinci de mii de ruble și să știi că-ți redau libertatea fără nici o răscumpărare. Ajunge! E timpul să respiri și dumneata mai liber! Doar nu e glumă: nouă ani și trei luni! De mîine totul va merge pe un nou făgaș, iar astăzi e ziua mea, și sînt absolut liberă și independentă pentru prima oară în întreaga-mi viață! Generale, ia-ți și dumneata colierul înapoi, dă-i-l nevestei dumitale, iată-l; iar mîine părăsesc și acest apartament, prin urmare, de acum încolo, domnilor, nu vom mai avea serate! Apoi se ridică hotărîtă să se retragă.

- Nastasia Filippovna! Nastasia Filippovna! se auzi din toate părțile. Cu toții se rezeziră către tînăra femeie, înghesuindu-se în jurul ei și ascultînd cu emoție cuvintele-i înfrigurate; nimeni nu înțelegea ce anume se întîmplă; se produse o agitație și o învălmășeală generală. Deodată, clopoțelul de la ușa de intrare zbîmîi, smucit cu violență, ca și atunci, la Ganea acasă.

- Aha! Iată și deznodămîntul! În sfîrșit! E unsprezece și jumătate! strigă Nastasia Filippovna. Vă rog să luați loc, domnilor, se apropie deznodămîntul!

Spunînd acestea, se așeză cea dintîi. Un zîmbet straniu îi flutura pe buze. Amuțise, stînd într-o așteptare înfrigurată și privind țintă spre ușă.

- Rogojin, cu cele o sută de mii de ruble, fără îndoială, își zise în șoaptă Ptițîn.

XV

Intră camerista Katia cu un aer speriat:

- Dumnezeule sfinte, ce-i acolo, Nastasia Filippovna! Au năvălit vreo zece oameni, toți beți, au dat buzna în antreu și vor să-i las înăuntru; cică, e Rogojin, și dumneavoastră știți despre ce este vorba.

- Bine, Katia, introdu-i imediat pe toți.

- Chiar pe toți, Nastasia Filippovna? Dar sînt într-un hal făr'de hal! Să-i vedeți numai!

- Lasă-i să intre, Katia, toți pînă la unul, nu-ți fie frică; de altfel, chiar dacă ai încerca să-i împiedici, tot au să intre. Auzi ce tărăboi fac, ca și azi-dimineață! Domnilor, continuă ea, adresîndu-se musafirilor, vă indis pune poate că primesc asemenea vizitatori în prezența dumneavoastră. Regret mult și vă cer scuze, dar altă soluție nu există și tare aș vrea să consimțiți cu toții a fi martorii acestui deznodămînt; de altfel, veți proceda cum veți crede de cuviință...

Invitații nu conteneau să șușotească între ei, schimbînd priviri nedumerite; dar nu încăpea îndoială că toate acestea fuseseră puse la cale dinainte și că pe Nastasia Filippovna, care, de bună seamă, își pierduse mințile, tot n-aveai cum s-o scoți dintr-ale ei în momentul de față. Toți erau grozav de curioși să vadă ce va urma. De altfel, nici nu prea era cazul să fie îngrijorați. Nu se aflau printre ei decît două doamne: Daria Alekseevna și necunoscuta aceea frumoasă și tăcută. Cea dintîi mai văzuse multe în viața ei și nu se pierdea cu firea așa cu una cu două. Cea de-a doua n-avea cum să înțeleagă despre ce era vorba. Era o străină, o nemțoaică, și nu știa nici o iotă rusește; pe deasupra, se pare că pe cît era de frumoasă, pe atît era de proastă. Devenise un obicei în anumite cercuri s-o invite, fie chiar și numai pentru desfătarea ochiului oaspeților, fiindcă era decorativă în toaleta ei somptuoasă și cu pieptănătura ca de expoziție, întocmai cum unii împrumută de pe la vecini, pentru serate, un tablou sau un vas de preț, o statuie sau orice alt obiect de artă. Cît despre bărbați, Ptișîn, de pildă, era prieten cu Rogojin; Ferdîșcenko se simțea ca peștele în apă; Ganecika nu putea să-și vină încă în fire, deși simțea vag cum o putere de nebirit îl îndeamnă să rămînă pînă la capăt țintuit la stîlpul infamiei. Bătrînul profesor nu pricepea nimic și, văzînd agitația din jur și neliniștea extraordinară a Nastasiei Filippovna, tremura de frică, mai-mai să plîngă; dar moșneguțul ar fi preferat să moară decît s-o părăsească într-un asemenea moment pe Nastasia Filippovna, pe care-o adora ca pe o nepoată adevărată. Cît îl privește pe Afanasi Ivanovici, toată aventura aceasta era, desigur, compromițătoare pentru demnitatea lui, dată fiind mai ales întorsătura nebunească pe care-o luase; cum toate acestea însă îl priveau direct, nu putea să plece înainte de a fi lămurit lucrurile definitiv, cu atît mai mult cu cît două trei vorbe pe care le scăpase în treacăt Nastasia Filippovna îl puseseră pe gînduri. De aceea hotărî să rămînă pînă la capăt, adoptînd o atitudine de simplu spectator, singura potrivită de aici înainte pentru demnitatea lui. Numai generalul Epancin, jignit peste măsură de felul ostentativ și oarecum scandalos cu care îi fusese înapoiat cadoul, putea desigur să fie și mai supărat de toate excentricitățile acestea, iar apariția neașteptată a lui Rogojin venea să pună capac la

toate; un om ca el făcuse oricum o concesiune prea mare acceptînd să ia loc alături de Ptițîn și Ferdîșcenko; ceea ce săvîrșise însă sub imboldul pasiunii putea fi învins, la urma urmei, de sentimentul datoriei, al conștiinței rangului său social și de respectul față de sine însuși, astfel încît prezența lui Rogojin și a companiei lui în societatea Excelenței sale îi repugna cu totul.

— Ah, generale, îl întrerupse Nastasia Filippovna chiar de la primele cuvinte, mi-au ieșit din cap toate astea! Dar fii sigur că prevăzusem o asemenea eventualitate. Dacă e într-adevăr așa de jignitor pentru dumneata, nu mai insist să rămîi, cu toate că aș fi dorit mult ca tocmai dumneata să fii de față în momentul acesta. În tot cazul, îți sînt recunoscătoare pentru vizita dumitale și pentru frumoasa dumitale atenție, dar dacă totuși ți-e frică...

-Nici un cuvînt mai mult, Nastasia Filippovna! strigă generalul într-un avînt de generozitate cavaleriească. Cui spui toate astea? Numai din devotament, și tot aș rămîne lîngă dumneata, iar dacă vreun pericol... De altfel, mărturisesc, curiozitatea mea e ațîțată în cel mai înalt grad. Mă temeam numai ca nu cumva aștia să strice covoarele sau să spargă ceva... După părerea mea, n-ar trebui să-i primești deloc, Nastasia Filippovna!

- Rogojin în persoană! anunță Ferdîșcenko.

— Ce crezi, Afanasi Ivanovici? apucă să-i șoptească în grabă generalul lui Toțki. Nu cumva a înnebunit? Vorbesc la propriu, în sensul adevărat al cuvîntului, în accepția lui medicală. Ce zici?

- Ți-am mai spus că dintotdeauna avea ciudățenii, se eschivă cu dibăcie de la un răspuns direct Afanasi Ivanovici.

- Și dacă ții seama și de starea asta a ei febrilă... Ceata lui Rogojin era aproape în aceeași formație ca și în dimineața acelei zile, la Ganea; i se adăugase numai un bătrînel deșucheat, fost cîndva redactor al unei dubioase gazete de scandal și despre care circula o anecdotă, cum că și-ar fi amanetat dantura falsă, montată în aur, pentru băutură, precum și un fost sublocotenent, a cărui înfățișare lăsa să se ghicească în el un concurent serios și un rival al individului cu pumnii zdraveni; nimeni din ceata lui Rogojin nu-l cunoștea; fusese cules de pe partea însorită a bulevardului Nevski Prospekt, unde oprea trecătorii, solicitînd, în stilul lui Marlinski, să-l ajute cu bani, sub pretextul curios că în timpurile lui de glorie dădea și el cîte cincisprezece ruble dintr-o dată celor care-i cereau de pomană. De cum se cunoscuseră, cei doi concurenți resimțiră o puternică aversiune reciprocă. Domnul cu pumnii zdraveni se considera jignit de admiterea „pomanagiului” în ceata lor și, cum era în general tăcut din fire, se mărginea să scoată din cînd în cînd cîte un mormăit de urs, uitîndu-se cu dispreț suveran la „pomanagiu” cînd acesta, fiind un om manierat și cu simț diplomatic, încerca „să se dea bine” pe lîngă el. După înfățișare, sublocotenentul părea să fie dintre aceia care „la treabă” izbutesc mai multe prin dibăcie și pricepere decît prin forță fizică; unde mai pui că era și mai mic de statură în comparație cu domnul cel bătauș. Foarte delicat, pe ocolite, evitînd orice discuție în contradictoriu, dar fudulindu-se teribil, făcu de mai multe ori aluzie la avantajele și superioritatea boxului englezesc; într-un cuvînt, se arăta un fervent admirator al Apusului. La auzul cuvîntului „box”, domnul cel athletic schiță un zîmbet disprețuitor de om ofensat și, fără a-i face onoarea unei

încăierări directe, la rîndul său ca din întâmplare, îi vînturase de cîteva ori pe sub nas un atribut eminamente național - un pumn enorm, noduros, acoperit cu un fel de puf roșcat — și pentru toată lumea fu limpede că dacă acest atribut eminamente național s-ar abate asupra cuiva, l-ar face una cu pămîntul.

Beat „criță” nu era nici unul datorită străduințelor lui Rogojin care, preocupat de vizita pe care urma să i-o facă Nastasiei Filippovna, luase încă de dimineață toate măsurile pentru a tempera zelul „sugativ” al partenerilor săi. El însuși izbuti să se dezmeticească din amețeala băuturii, în schimb umbla buimac de pe urma tuturor impresiilor acelei zile zbuciumate cum n-a mai fost alta în viața lui. Un singur gînd îl urmărea ca o obsesie de fiecă clipă. Pentru înfăptuirea lui se zbătuse de la ora cinci după-amiază și pînă la unsprezece seara, pradă neliniștii și îndoielii, tratînd cu tot felul de cămătari, ca de-alde Biskup și Kinder, care înnebuniseră aproape, alergînd să-i îplinească vrerea. Pînă la urmă, cele o sută de mii de ruble, bani gheață, la care Nastasia Filippovna făcuse în treacăt o aluzie vagă și ironică, fură procurate, deși cu o dobîndă atît de exorbitantă, că pînă și Biskup, rușinat, nu îndrăznea să vorbească cu Kinder despre asta decît în șoaptă.

Ca și în dimineața acelei zile, Rogojin pășea în frunte, urmat de ceilalți care, deși pătrunși de conștiința unei anume superiorități, nu puteau să-și înfrîngă un sentiment de teamă. Mai cu seamă, și numai Dumnezeu știe de ce, îi intimidă Nastasia Filippovna. Unii dintre ei erau chiar convinși că vor fi neapărat „zvîrliți pe scară-n jos”. Printre aceștia se afla și elegantul, irezistibilul Zaliujev. Dar ceilalți, cu deosebire domnul cu pumnii zdraveni, fără a o arăta pe față, nutreau pentru Nastasia Filippovna cel mai mare dispreț, amestecat cu ură, și de aceea au venit la ea ca la asediul unei cetăți dușmane. Totuși, luxul primelor două odăi le impuse, fără voie, un respect și un fel de teamă; erau acolo atîtea lucruri noi pentru ei, mobile rare, tablouri, o statuie mare a zeiței Venus și cîte și mai cîte! Toate astea, bineînțeles, nu-i împiedicară să se înghesuie cu o curiozitate de bădărani pînă în salon, după șeful lor; de cum îl zăriră însă pe generalul Epancin printre oaspeții Nastasiei Filippovna, domnul cu pumnii zdraveni, „pomanagiul” și încă vreo doi-trei s-au simțit la început atît de intimidați, încît începură să se dea puțin cîte puțin îndărăt pînă se retraseră în odaia de alături. Singur Lebedev, printre alți cîțiva mai îndrăzneți, părea cel mai hotărît și mergea aproape cot la cot cu Rogojin, conștient fiind de ceea ce va să zică un milion patru sute de mii de ruble capital lichid și o sută de mii bani peșin pe care-i aducea plocon acum, imediat. Trebuie menționat că toți, chiar și Lebedev, nu aveau o idee deslușită despre limitele puterii lor, și nu știau în ce măsură le era sau nu îngăduit totul. Lebedev, de pildă, era gata să jure uneori că absolut totul le este îngăduit; în unele momente, în schimb, simțea un vag îndemn de a-și aduce aminte, pentru orice eventualitate, și de unele articole din codul penal, mai ales de cele încurajatoare și liniștitoare.

Cu totul alta a fost impresia pe care a produs-o salonul Nastasiei Filippovna asupra lui Rogojin. De cum se ridică draperia și o zări pe Nastasia Filippovna, el nu mai știu de nimeni și de nimic, la fel ca și în dimineața aceea, ba și mai mult poate. Păli brusc și rămase o clipă neclintit; se putea ghici cît de năvalnic îi bate inima. Sfios, pierdut, privi

cîteva clipe fără a-și putea lua ochii de la Nastasia Filippovna, apoi, deodată, ca scos din minți, se îndreptă împleticindu-se spre masă; în drum se împiedică de scaunul lui Ptițin, călcînd apoi cu cizmele lui murdare dantela superbeii rochii pe care o purta frumoasa nemțoaică; dar nici nu băgă de seamă, nici nu-și ceru scuze. Ajuns lîngă masă, depuse un obiect straniu, pe care îl ținea cu amîndouă mîinile de cînd intrase în salon. Era un pachet mare, învelit cu grijă într-un număr din *Birjevîie vedomosti* și strîns legat din toate părțile cu o sfoară din acelea cu care se leagă căpățînile de zahăr. Rămase după aceea pironit locului, cu brațele atîrnîndu-i de-a lungul trupului, ca și cum și-ar fi așteptat sentința. Purta același costum, numai că acum mai avea la gît un fular nou de mătase, de un roșu aprins combinat cu verde, pe care stătea înfiptă o agrafă cu un briliant enorm, reprezentînd un cărăbuș, iar pe degetul murdar al mîinii drepte un inel masiv cu briliante. Lebedev se oprise la vreo trei pași de masă. Katia și Pașa, cameristele Nastasiei Filippovna, veniră și ele în mare grabă și acum stăteau pitite după draperiile pe jumătate trase, privind cu ochii holbați de spaimă și nedumerire.

- Ce-i asta? Întrebă Nastasia Filippovna, examinîndu-l cu atenție și curiozitate pe Rogojin și arătînd cu ochii „obiectul”.

— Suta de mii de ruble, răspunse el cu glasul sugrumat.

- Așa. Te-ai ținut, vasăzică, de cuvînt! Ce om! Șezi, te rog, aici, ne scaunul acesta; poate că mai tîrziu o să am ceva să-ți spun. Cine sînt oamenii aceștia care te însoțesc? Tot cei de adineauri? Ei bine, spune-le să intre și să ia loc. Uite, pe canapeaua de colo sau pe aceasta de aici. Poftim și aceste două fotolii... Dar ce-i cu ei, parcă n-ar voi să intre?

Într-adevăr, cîtiva dintre însoțitorii lui Rogojin, intimidăți, bătuseră în retragere și așteptau în odaia vecină; o parte din ei au rămas în salon și acum, la invitația Nastasiei Filippovna, începură să se așeze, care unde putea, căutînd să fie cît mai departe de masă, mai mult prin colțuri, unde să poată sta neobservați, în timp ce alții își reveneau din buimăceală, recăpătîndu-și destul de repede curajul. Rogojin se așeză și el pe scaunul ce-i fusese indicat, dar, cîteva clipe după aceea, se ridică și rămase în picioare în tot timpul scenei ce a urmat. Încetul cu încetul i-a cercetat pe rînd cu privirea pe toți musafirii. Cînd dădu cu ochii de Ganea, un zîmbet înveninat i se așternu pe față și murmură ca pentru sine: „Uite-l și pe ăsta!” Prezența generalului și a lui Afanasi Ivanovici îl lăasă aproape rece. Zărimdu-l însă pe Mîșkin alături de Nastasia Filippovna, uimirea-i fu așa de mare, încît, fără voie, ochii îi rămaseră mult timp ațintiți asupra acestuia; părea că nu este deloc în stare să-și explice prezența prințului acolo. De altfel, făcea uneori impresia unui om cu conștiința rătăcită, cuprins de delir. Pe lîngă zguduirile din această zi, noaptea precedentă o petrecuse în tren, ceea ce înseamnă că nu dormise aproape patruzeci și opt de ore.

- Sînt o sută de mii de ruble, domnilor, aici în pachetul acesta murdar, spuse Nastasia Filippovna, adresîndu-se celor de față cu un fel de sfidare plină de neastîmpăr. Mai devreme zbierase ca un smintit că-mi aduce seara o sută de mii de ruble și-l tot așteptam să apară. Venise să mă cumpere dumnealui și se tîrguia ca la mezat; a început cu optsprezece mii de ruble, a săltat apoi dintr-o dată la patruzeci de mii și la urmă iată și suta de mii întregă. Orice s-ar zice, s-a ținut de cuvînt! Dar priviți-l ce palid e!... Toate acestea s-au petrecut în dimineața asta, la Ganecika

acasă; mă dusesem să-i fac o vizită mamei lui, să cunosc viitoarea mea familie; dar acolo, soră-sa mi-a strigat în față: „Oare nu se găsește nimeni aici care s-o dea afară pe dezvățata asta?” și l-a scuipat pe frate-său, pe Ganecika drept în obraz. E o fată cu caracter!

— Nastasia Filippovna! făcu generalul cu dojana. Începuse să înțeleagă întrucîtva, în felul său, situația.

— Ce-i, generale? Nu-i frumos, nu-i așa? Ia să isprăvim cu farsa asta! Că am avut lojă la Teatrul Francez și am stat acolo în chip de virtute inaccesibilă, și timp de cinci ani fugeam ca o sălbatică de toți cei care umblau după mine, făcînd pe inocenta, ei bine - toate astea n-au fost decît o prostie, un moft! Iată că, după cinci ani de viață virtuoasă, a venit el, și chiar aici, în fața tuturor, îmi trîntește pe masă un plocon de o sută de mii de ruble și, fără îndoială, m-așteaptă și o troică la poartă. Atît prețuiesc eu în ochii lui — o sută de mii de ruble! Ganecika, văd că tot mai ești supărat pe mine! Dar cum de te-ai putut gîndi o clipă măcar să mă introduci în familia ta? Pe una ca mine, care se înhăitează cu Rogojin! Îți amintești ce a spus prințul adineauri?

— Nu asta am vrut să spun. Dumneata nu ești o astfel de femeie! Departe de a te coborî pînă la Rogojin! Îngăimă prințul cu glas tremurător.

— Ajunge, Nastasia Filippovna, măicuță, ajunge, porumbițo, zău! n-o mai rabdă inima pe Daria Alekseevna. Dacă ți s-a făcut lehamite de ei, de ce să le cauți în coarne! Nici nu-mi vine a crede că te-ai putea duce după unul ca ăsta, chiar și pentru o sută de mii de ruble! Ce-i drept, suta de mii e o sumă! Nu-i de lepădat! Dar n-ai decît să pui mîna pe bani, iar pe dumnealui trimite-l la plimbare, altceva nici nu merită unu' ca el; ehei, să fi fost în locul tău, cum îi mai făceam vînt!... N-aș ezita o clipă!...

Se înfuriase rău de tot Daria Alekseevna rostind aceste cuvinte. Era o femeie tare bună la suflet și simțitoare, nevoie mare.

— Nu te necăji, Daria Alekseevna, răspunse zîmbind Nastasia Filippovna, i-am spus-o doar așa, fără supărare. N-am de ce să-i port pică. Într-adevăr, nu știu nici ce nebuneală m-apucase, c-am vrut să intru într-o familie onorabilă! Am cunoscut-o pe mama lui și i-am sărutat mîna. Și dacă adineauri, la voi, mi-am cam bătut joc de tine, Ganecika, am făcut-o într-adins, ca să mă conving pentru cea din urmă oară de ce ești tu în stare. Și tare m-ai minunat, zău așa! La multe m-aș fi așteptat, dar la asta nu! Și cum de ai putut să te gîndești măcar să mă iei de nevastă, știind că în ajunul căsătoriei tale generalul îmi dăruiește un asemenea colier scump de perle, iar eu îl primesc! Dar Rogojin? Păi, ăsta, în propria ta casă, de față cu mama și cu sora ta, a vrut să mă cumpere, stînd la tocmeală, și totuși asta nu te-a împiedicat să vii după aceea să-mi ceri mîna! Ba, erai gata s-o aduci și pe soră-ta! Să fi avut dreptate Rogojin, spunînd despre tine că, pentru trei ruble, ai fi în stare să te tîrăști în patru labe tocmai pînă la Vasilievski Ostrov?

- Se duce tîrîș, îl cunosc eu! întări Rogojin încet, dar cu un aer de profundă convingere.

- Hai să zicem, dacă erai muritor de foame, treacă-meargă; dar, după cîte știu, ai o leafă destul de frumușică. Și cu toate astea nu numai că te-ai pretat la afacerea asta rușinoasă, dar, cînd te gîndești, pe deasupra, că erai cît pe ce să te însori cu o ființă nesuferită (căci știu bine că mă urăști!). Acum m-am convins și eu că pentru bani un asemenea om

ar fi în stare să bage și cuțitul în tine! I-a cuprins pe toți o lăcomie, încît se dau în vînt după bani ca niște apucați. Vezi cîte un țînc, nici nu i s-a uscat laptele pe buze, și dă din coate să ajungă cămătar. Ar fi în stare să înfășoare briciul în mătase și să-i taie beregata și celui mai bun prieten al său ca unui berbec, furișîndu-se pe la spate, așa cum am citit undeva, nu de mult. Ce mai... ești un mare nerușinat! Și eu sînt o nerușinată, dar tu m-ai întrecut. Cît despre curtezanul cu buchetele, nici n-am cuvinte...

- Cum poți, cum poți să vorbești așa, Nastasia Filippovna! strigă, plesnindu-și palmele, generalul, sincer dezolat. Dumneata, totdeauna așa de delicată, care judecai atît de frumos! Și deodată, ce limbaj! Ce expresii!

— Generale, acum sînt amețită și vreau să petrec, rîse deodată Nastasia Filippovna. Azi e ziua mea, sărbătoarea mea, triumful meu, îl așteptam de mult. Daria Alekseevna, îl vezi pe amatorul acesta de flori, *Monsieur aux camelias*, uite-l cum stă acolo și-și rîde de noi...

— Nu rîd, Nastasia Filippovna, ci doar ascult cu cea mai mare atenție, replică Toțki cu demnitate.

— Ei bine, pentru ce, în loc să-i redau libertatea, l-am chinuit cinci ani de-a rîndul? Merita el asta? E așa cum îl arată firea și altfel nu poate fi... Ba, e încredințat poate că-i datorez și recunoștință: m-a învățat omul, m-a întreținut ca pe o contesă, a cheltuit o avere cu mine; încă în provincie căuta să mă mărite cu un om destoinic, iar aici mi l-a găsit pe Ganecika; și ce crezi, de cinci ani am încetat să mai trăiesc cu el și în tot acest timp am continuat să primesc bani de la el, pentru că socoteam că-i dreptul meu! Dar o luasem pe calea cea greșită! Tu spui: ia suta de mii de ruble și trimite-l la plimbare, dacă ți s-a făcut lehamite. E adevărat că mi-e lehamite... Puteam să mă mărit de multă vreme, și nu cu unul ca Ganecika, dar gîndul acesta mă scîrbea. Și la ce bun mi-am irosit cinci ani din viață, hrănindu-mi sufletul cu fiere? Și totuși, ai să mă crezi ori nu, acum patru ani mă întrebam cîteodată dacă n-ar fi mai bine să mă mărit cu Afanasi Ivanovici al meu. Din răutate mă gîndeam pe atunci la asta; în vremea aceea, cîte nu-mi treceau prin cap! Și puteam să-l oblig! Chiar el îmi trăgea clopotele și-mi dădea a înțelege. Nu mă crezi? Știu bine că nu era sincer, mă mințea, dar e așa de pofticios, că se lasă ușor cînd e vorba să-și facă mendrele. Pe urmă, mulțumesc lui Dumnezeu, m-am gîndit că nici măcar atîta ură nu merită! Și deodată așa m-am scîrbit de el, încît chiar dacă mă cerea în căsătorie, îl refuzam. Cinci ani am jucat farsa asta! Decît așa, mai bine s-ajung o femeie de stradă, căci acolo mi-e locul! Ori să-mi fac de cap plecînd cu Rogojin, ori, de mîine chiar, mă fac spălătoreasă! Căci nimic din ceea ce-i pe mine nu-i al meu; cînd o fi să plec — am să-i arunc în obraz totul, îi las pînă și ultima zdreanță, iar cînd n-am să mai am nimic, cine o să mă mai vrea? Ia întreabă-l pe Ganea, mă ia el atunci de nevastă? Nici chiar Ferdîșcenko nu m-ar lua!...

- Ferdîșcenko poate că nu te-ar lua, Nastasia Filippovna, sînt un om sincer, interveni Ferdîșcenko, în schimb, prințul te-ar lua sigur! Dumneata stai și te tot văicărești, dar mai bine te-ai uita o clipă la prinț! îl observ de mult...

- E adevărat? îl întrebă ea pe Mîșkin.

- Adevărat, rosti prințul aproape în șoaptă.

- Și m-ai lua așa cum sînt, săracă de tot?

- Te-aș lua oricum, Nastasia Filippovna...

- Altă comedie! murmură generalul. Era de prevăzut!

Prințul fixă o privire tristă, gravă și pătrunzătoare pe chipul Nastasiei Filippovna, în timp ce ea continua să-l examineze.

- Poftim, s-a găsit cine! spuse deodată, adresându-i-se din nou Dariei Alckseevna. Nu mă îndoiesc că i-a venit așa, din bunătatea inimii, îl cunosc. Uite, mi-am și găsit un binefăcător! Dar cine știe, o fi poate adevărat ce se spune despre el că e... *într-o doagă*. Și din ce ai să trăiești, mă rog, dacă ești atât de îndrăgostit, că ai fi în stare, tu, un prinț de sînge, să mă iei de nevastă din mîinile lui Rogojin?

- Te iau curată și cinstită, Nastasia Filippovna, și nu din mîinile lui Rogojin, răspunse prințul.

- Cum adică, eu și cinstită?

- Da, dumneata.

- Ei, asta e ceva... ca în romane; niște aiureli din vremuri apuse, dragă prințe; acum lumea s-a deșteptat și bazaconiile astea nu mai prind! Și-apoi, cum poți să te gîndești la însurătoare, cînd dumneata însuși ai avea nevoie de o dădacă!

Prințul se ridică și cu un glas sfios și tremurător, avînd însă aerul unui om pe deplin convins de ceea ce spune, rosti apăsător:

- Poate că ai dreptate, Nastasia Filippovna, eu nu mă pricep la nimic, nu cunosc nimic, dar... socot că dumneata îmi vei face onoarea și nu eu dumitale. Eu... nu sînt nimic, pe cînd dumneata ai cunoscut suferința și ai ieșit neîntinată din astfel de infern. Asta înseamnă mult. N-ai de ce să te simți dezonorată și să pleci cu

Rogojin. Ești prea întăritată acum... l-ai înapoiat șaptezeci de mii de ruble domnului Toțki și spui că pleci și-i lași totul, totul. Care de aici ar fi în stare să facă la fel? Eu... Nastasia Filippovna... te iubesc. Aș muri pentru dumneata, Nastasia Filippovna. N-aș permite nimănui să spună un singur cuvînt rău despre dumneata, Nastasia Filippovna... Dacă o să fim săraci, am să muncesc, Nastasia Filippovna... La auzul acestor cuvinte ale prințului, Ferdîșcenko și Lebedev chicotiră iar generalul își dresе glasul, tușind pe-nfundate. Ptițin și Toțki nu se putură opri să nu zîmbească, străduindu-se s-o facă cît mai discret. Ceilalți rămaseră pur și simplu cu gurile căscate.

- ... Și, cine știe, poate că nici n-o să fim așa de săraci, ci dimpotrivă, foarte bogați, Nastasia Filippovna, continuă prințul cu aceeași voce sfioasă. De altfel, nu știu încă nimic sigur, și-mi pare rău că de cînd am sosit, în cursul zilei de azi, n-am putut afla ceva mai precis, dar am primit în Elveția o scrisoare de la Moscova, din partea unui domn, pe nume Salazkin, care îmi face cunoscut că e posibil să intru în posesia unei moșteniri foarte importante. Iată scrisoarea.

Și la aceste cuvinte, prințul scoase o scrisoare din buzunar.

- Nu cumva aiurează? mormăi generalul. E o adevărată casă de nebuni!

Urmă o clipă de tăcere.

- Ai spus, mi se pare, prințe, că scrisoarea e de la Salazkin? întrebă Ptițin. E un om foarte cunoscut în anumite cercuri, are reputația unui om de afaceri cît se poate de serios și priceput și, dacă această comunicare vine chiar de la el, poți într-adevăr să-i dai deplină crezare. Din fericire, cunosc scrisul lui Salazkin întrucît am avut, nu de mult, niște afaceri cu

el... Dacă mi-ai da voie să-mi arunc ochii pe această scrisoare, aş putea să-ţi spun cu precizie dacă e scrisă de el.

Fără nici un cuvînt, prinţul, cu o mînă tremurîndă, îi întinse scrisoarea lui Ptiţîn.

- la staţi, cum vine asta? sări deodată generalul, uitîndu-se la ceilalţi ca un om scos din minţi. Cu adevărat, e vorba de o moştenire?

Toate privirile se îndreptară spre Ptiţîn, care citea scrisoarea. O nouă întîmplare senzaţională venea să aţîţe curiozitatea tuturor. Ferdîşcenko nu-şi mai găsea astîmpăr; Rogojin, nedumerit, îşi plimba privirea din ce în ce mai neliniştită, uitîndu-se înspăimîntat cînd la prinţ, cînd la Ptiţîn. Daria Alekseevna, în aşteptare, stătea ca pe ghimpi. Pînă şi Lebedev îşi pierdu răbdarea şi, părăsindu-şi colţul, se postă în spatele lui Ptiţîn, încercînd să parcurgă din ochi scrisoarea, peste umărul acestuia, cu mutra unui om care se teme să nu se trezească deodată cu un ghiont în spate.

XVI

— E o chestiune sigură, declară în sfîrşit Ptiţîn, împăturind scrisoarea şi înapoind-o prinţului. Primeşti, fără nici o bătaie de cap, pe baza unui testament indiscutabil al mătuşii dumitale, un foarte însemnat capital.

- Cu neputinţă! izbucni generalul, explodînd parcă. Toţi rămaseră din nou cu gura căscată.

Ptiţîn explică, adresîndu-i-se în special lui Ivan Feodorovici, că o mătuşă de-a prinţului, pe care el n-a cunoscut-o, de altfel, niciodată personal, murise cu cinci luni în urmă; defuncta, sora cea mai mare a mamei prinţului, era fata unui negustor, pe nume Papuşin, care, după ce a dat faliment, a murit în mizerie la Moscova. În schimb, fratele mai mare al acestui Papuşin, mort şi el de curînd, fusese un negustor cu renume datorită averii sale. Acum un an îi pierduse rînd pe rînd, la interval de o lună, pe cei doi fii ai săi, şi bătrînul fusese aşa de zdrobit de această nenorocire, încît în scurtă vreme după aceea se prăpădi şi ei. Era văduv, şi toată averea lui trecu unei nepoate - mătuşa prinţului, o femeie foarte săracă, trăind din mila altora. În momentul cînd îi veni moştenirea lui Papuşin, mătuşa aceasta, suferindă de dropică, era pe patul de moarte, dar amintindu-şi de prinţul Mîşkin, îl însărcina de îndată pe Salazkin să-l caute şi, între timp, a mai apucat să-şi facă şi testamentul. Cum se vede, nici prinţul şi nici doctorul la care a locuit în Elveţia n-au mai aşteptat o înştiinţare oficială sau informaţii suplimentare şi, după primirea scrisorii lui Salazkin, prinţul se hotărî să vină personal.

— Nu pot să-ţi spun decît atît, încheie Ptiţîn, adresîndu-i-se prinţului, că drepturile dumitale asupra moştenirii par să fie pe deplin legale şi incontestabile, iar în ceea ce-l priveşte pe Salazkin poţi să fii încredinţat că tot ce ţi-a scris el este sută-n sută exact. Felicitările mele, prinţe! Nu este exclus ca toată moştenirea să se ridice cam pînă la un milion şi jumătate de ruble, dacă nu şi mai mult, dat fiind că Papuşin a fost un negustor foarte bogat.

— Ptii, ce noroc pe capul celui din urmă prinţ din neamul Mîşkinilor! zbieră Ferdîşcenko.

— Urra! făcu şi Lebedev cu vocea lui răguşită de beţivan.

— Și eu care l-am împrumutat azi-dimineață cu douăzeci și cinci de ruble, săracuțul de el, ha, ha, ha! Curată fantasmagorie! se minună generalul care nu reușea să-și revină din buimăceală. Ei, dacă-i așa, să-ți prezint felicitări! Omagiile mele! Și, ridicându-se de la locul lui, se duse să-l îmbrățișeze pe prinț.

După el au început să se ridice și ceilalți, înghesuindu-se în jurul lui Mîșkin. Apărură în salon chiar și aceia dintre însoțitorii lui Rogojin care rămăseseră în camera vecină. Se iscă un adevărat vacarm, în care se amestecau crîmpeie de vorbe, exclamații, ba se auziră și glasuri care cereau șampanie; cu toții se agitău, se înghesuiau într-o zăpăceală de nedescris. De Nastasia Filippovna, toată lumea aproape că uitase în acel moment, deși ea era gazda și organizase această serată. Dar îndată după aceea și-au amintit cu toții că prințul, chiar acum, în fața lor, o ceruse propriu-zis în căsătorie. Toată tărășenia din seara aceea se dovedea a fi înzecit mai aiurită și mai teribilă de cum păruse la început. Uimit la culme, Toțki ridica mereu din umeri; singur el mai rămăsese pe scaun, pe cînd toți ceilalți se îmbulzeau care mai de care în jurul mesei. Cu toții fură de acord mai tîrziu că exact în momentul acela Nastasia Filippovna începu să dea semne vădite de sminteală. Rămăsese pironită pe scaun, plimbîndu-și o vreme ochii prin salon și uitîndu-se la fiecare din cei de față cu o privire stranie, uimită, fără să înțeleagă ce anume se petrece, și străduindu-se zadarnic să se dumerească. Apoi se întoarse brusc către prinț și, încruntîndu-și sprîncenele amenințător, îl examina cu atenție; pentru o clipită poate i se năzărise că totul nu a fost decît un joc, o glumă, dar înfățișarea prințului, felul cum o privea îi spulberă orice îndoială. Deveni gînditoare, pe urmă zîmbi iar, fără a-și da seama probabil pentru ce anume...

- E adevărat așadar, voi fi prințesă! murmură ea ca pentru sine cu o nuanță de ironie și, întîlnind din întîmplare privirea Dariei Alekseevna, izbucni în rîs. Ce deznodămînt neașteptat!... Nu-mi închipuiam... Dar de ce stați în picioare, domnilor? Vă rog, luați loc, felicitați-mă pentru logodna mea cu prințul! Mi se pare că cineva a dorit șampanie; Ferdîșcenko, du-te și poruncește să vină mai repede șampania. Katia, Pașa, adăugă ea deodată, zărindu-și cameristele în ușă, veniți încoace; știți că mă mărit? Cu un prinț; are un milion și jumătate; e prințul Mîșkin și mă ia de soție!

- Să fie cu noroc, măicuță, era și timpul! Nu lăsa să-ți scape prilejul! strigă Daria Alekseevna, profund zguduită de cele întîmplate.

- Stai lîngă mine, prințe, urmă Nastasia Filippovna, uite așa; a, iată că a venit și șampania! Aștept să-mi prezentați omagiile dumneavoastră, domnilor!

- Ura! strigară mai multe glasuri. Mulți, și printre ei aproape toți acoliții lui Rogojin, se înghesuiră în jurul tăvilor cu șampanie. Dar cu toate că vociferau care mai de care și erau gata să-și dea drumul și mai mult, unii dintre ei au simțit chiar și în atmosfera aceea plină de ciudățenii și zăpăceală generală că decorul se schimbă. Alții, dezorientați și neîncrezători, așteptau să vadă ce o să se mai întîmple. Cei mai mulți însă schimbau păreri pe șoptite, socotind că nu-i nimic neobișnuit în toată afacerea asta, că s-au mai văzut prinți căsătorindu-se cu te miri cine, ba unii chiar și cu țigănci-cîntărețe de prin localuri. În ce-l privește pe Rogojin, acesta stătea buimac și privea înjur, cu fața schimonosită, pe care încre-

menise un zîmbet plin de nedumerire.

— Gîndește-te ce faci, prințe dragă; vino-ți în fire, omule! șopti îngrozit generalul, apropiindu-se de prinț și trăgîndu-l de mîneacă pe furiș.

Nastasia Filippovna observă mișcarea și izbucni în hohote de rîs.

— Nu, generale! De-acum sînt și eu o prințesă, ai auzit? Prințul nu va îngădui să fiu insultată! Afanasi Ivanovici, de ce nu-mi prezinți felicitări? Acum, peste tot, am să stau în rînd cu nevasta dumitale; nu e rău să ai un astfel de soț, ce zici? Are un milion și jumătate, e prinț și, pe lîngă toate, se spune că e și idiot; ce poate fi mai bine? Abia acum începe pentru mine o viață nouă! Ai întîrziat, Rogojin! Ia-ți pachetul; eu mă mărit cu prințul și voi fi mai bogată decît tine.

De-abia acum Rogojin izbuti să-și dea seama de ceea ce se petrece. O suferință de neînchipuit i se întipări pe obraz. Frîngîndu-și mîinile de disperare, scoase un geamăt din piept.

— Lasă-te păgubaș! răcni el către prinț. Cuvintele lui stîrniră un haz general.

— Nu cumva ai vrea să se lase păgubaș de dragul tău? îl ironiza Daria Alekseevna cu un aer triumfător. Atîta știi: să trîntești banii pe masă, mitocan ce ești! Prințul o ia de nevastă, auzi? Iar tu ai venit aici să-ți faci mendrele.

— O iau eu! Mă însor chiar acum, în clipa asta! Dau tot ce am...

— Uită-te la el! A venit beat de la crîșmă, ar trebui dat pe ușa afară! se înverșuna Daria Alekseevna în culmea indignării.

Rîsetele se întetiră.

— Auzi, prințe, zise Nastasia Filippovna, adresîndu-i-se lui Mișkin, auzi cum se tocmește un bădăran pentru logodnica ta?

— El e beat acum, rosti prințul. Te iubește mult.

— Și n-are să-ți crape obrazul de rușine, mai tîrziu, că te-ai însurat cu una care era cît pe ce să fugă cu Rogojin?

- Aveai febră în momentul acela, și acum ai febră, și parcă ai fi în delir.

— Și n-ai să te simți rușinat cînd ți se va spune că nevastă-ta a fost țiitoarea lui Toțki?

— Nu, n-am să mă simt rușinat... Doar nu din voia dumitale ai ajuns la Toțki.

— Și n-ai să-mi scoți ochii niciodată cu asta?

— Nu, niciodată!

— Ia seama, nu jura pentru toată viața!

— Nastasia Filippovna, rosti prințul domol, cu blîndețe și compasiune în glas, ți-am spus adineauri că m-aș simți onorat dacă mi-ai acorda mîna și că prin asta nu eu, ci dumneata mi-ai face o mare cinste. Ai zîmbit atunci și am auzit și rîsetele celor din jur. Poate m-am exprimat într-un fel caraghios sau poate că am fost ridicol; dar mi s-a părut întotdeauna că... știu ce înseamnă onoarea și sînt sigur că am spus un lucru adevărat. Adineauri voiai să pornești pe drumul pierzaniei, fără putință de întoarcere, și niciodată nu ți-ai fi iertat asta, deși nu ai nici o vină. E cu neputință ca viața dumitale să fie distrusă pentru totdeauna. Și dacă Rogojin a venit aici, iar Gavrilă Ardalionovici a vrut să te amăgească, ce rost are să vorbești mereu despre asta? Ceea ce ai făcut dumneata, o repet, puțini oameni ar fi în stare să facă, și dacă ai vrut să pleci cu Rogojin, n-a fost

decît o criză, ai fost descumpănită, suferindă. De altfel, criza aceasta nu ți-a trecut de tot nici acum și ar fi mai bine să te culci. Cu Rogojin n-ai fi putut sta în nici un caz, și a doua zi chiar ai fi preferat să te faci spălătoreasă decît să rămîi cu el. Ai o fire mîndră, Nastasia Filippovna, dar poate că ești atît de nefericită, încît te crezi vinovată cu adevărat. Ai nevoie de multă îngrijire, Nastasia Filippovna. Eu te voi îngriji. Adineauri ți-am văzut portretul și am avut impresia că regăsesc în el trăsături cunoscute. Și mi s-a părut ca mă chemai de mult... Eu... te voi respecta toată viața, Nastasia Filippovna, încheie prințul brusc, revenindu-și parcă și roșind la gîndul că se destăinuia astfel în prezența unor oameni care nu vor fi niciodată în stare să-l înțeleagă.

Ptiîn își lăsase din decență capul în jos și se uita în podea, în timp ce Toțki cugeta: „O fi el idiot, dar știe că prin lingușire reușești mai ușor să-ți atingi scopul; ce ți-e și cu firea omului!”

Prințul observă că, din colțul său, Ganea îl fixa cu ochi scînteietori, ca și cum ar fi vrut să-l prefacă în scrum.

- Ce om de treabă! spuse tare Daria Alekseevna înduioșată.

- Un om cu carte, dar pierdut iremediabil! murmură generalul. Toțki își luă pălăria cu gîndul să plece neobservat. Se înțelese din ochi cu generalul să iasă împreună.

- Îți mulțumesc, prințe! Nimeni pînă acum nu mi-a vorbit așa, spuse Nastasia Filippovna. Toți îmi dădeau tîrcoale ca să mă cumpere și nici un om cumsecade nu m-a cerut în căsătorie. Ai auzit, Afanasi Ivanovici? Cum ți se pare tot ce mi-a spus prințul? Aproape necuviincios, nu-i așa?... Rogojin! Așteaptă, nu pleca. De altfel, vād că nici nu ești prea grăbit. Se prea poate să merg totuși cu tine. Încotro voiai să mă duci?

- La Ekaterinhof, raportă scurt, din colțul său, Lebedev. Rogojin tresări, se uită cu ochi mari la Nastasia Filippovna de parcă nu-i venea să creadă. Părea cu totul năuc, ca și cum ar fi primit o lovitură zdravănă de măciucă în cap.

- Dar ce-ți veni, soro? Precis că te-a apucat iar criza; ai înnebunit? strigă speriată Daria Alekseevna.

- Nu cumva ai crezut că-i serios? sări din loc Nastasia Filippovna, hohotind. Cum ți-ai putut închipui că aș fi în stare să distrug viața acestui prunc nevinovat? Așa ceva i-ar sta bine lui Afanasi Ivanovici, care se pricepe să oblăduiască ființe nevinovate! Să mergem, Rogojin! Da' unde-i pachetul? Chiar dacă vrei să te însori cu mine, banii totuși să mi-i lași. Nu se știe, poate că nici nu mă mărit cu tine. Ce-ai crezut, că dacă mi-ai propus să mă iei de nevastă, pachetul îți rămîne ție? Nu se prinde! Sînt și eu o neobrăzată! Am fost țiitoarea lui Toțki... Prințe! Perechea potrivită pentru tine ar fi Aglaia Epancina, nu Nastasia Filippovna; dacă m-ai lua, Ferdîșcenko te-ar arăta cu degetul! Știu, nu-ți pasă de asta; dar mi-e teamă că am să te nenorocesc și, mai devreme sau mai tîrziu, tot nu scap de dojenile tale! Cît despre marea cinste pe care, chipurile, ți-aș face-o, întrebă-l pe Toțki, e în măsură să te lămurească. Iar tu, Ganecika, să-ți iei gîndul de la Aglaia Epancina, știi asta? Dacă nu te tocmeai cu ea, se ducea cu siguranță după tine! Așa sînteți voi, bărbații: fie că-i o femeie destrăbălată, fie că-i una cinstită, pentru voi totuna-i și uite că ai dat greș... Ce-ai rămas așa, cu gura căscată, generale?

— Sodomă. Asta-i adevărată Sodomă! repeta generalul, dînd din

umeri. Între timp se ridicase de pe canapea.

Toată lumea era din nou în picioare. Nastasia Filippovna părea că-și pierduse cu adevărat mințile.

-Nu, nu se poate! gemu prințul, frîngîndu-și mîinile.

— Ba bine că nu! Ai luat cumva în serios tot ce ți-am spus? Am și eu poate mîndria mea, așa dezmățată cum sînt! Adineauri spuneai că-s perfecțiunea întruchipată; frumoasă perfecțiune, n-am ce zice, care numai pentru a se fuduli că a călcat în picioare un milion și un titlu de prințesă se cufundă într-o viață de desfrîu! Ce fel de soție aș putea să-ți fiu, după toate astea? Afanasi Ivanovici, ai văzut cum am azvîrlit un milion pe fereastră? Și dumneata, care erai sigur că mă fericești cu Ganecika și cu cele șaptezeci și cinci de mii de ruble ale dumitale! Păstrează-ți banii, Afanasi Ivanovici (să te fi ridicat cel puțin pînă la suta de mii; Rogojin a fost mai galant!). Dar pe Ganecika îl voi răsplăti eu, mi-a venit o idee. Acum însă vreau să petrec, doar sînt o femeie pierdută! Zece ani am stat în temniță, acum m-a ajuns și pe mine norocul! Ce mai aștepți, Rogojin? Haide!

— Haidem! zbieră Rogojin ca un smintit. Hei, voi de-acolo... aduceți vin... pentru toată lumea! lu-hu-hu!

— Vin... vin... Vreau să beau, să petrec. Va fi și muzică?

— Da, da, o să fie! Nu te apropia! răcni din nou Rogojin ca ieșit din minți, văzînd că Daria Alekseevna se îndrepta spre Nastasia Filippovna. E a mea! Numai a mea! Regina mea! S-a zis!

Se sufoca de fericire; se învîrtea în jurul Nastasiei Filippovna, strigînd tuturor: „Nu vă apropiați!” Toată ceata lui se înghesuisese acum în salon. Unii beau, alții strigau și rîdeau; toți erau foarte veseli și nu mai simțeau nici cea mai mică jenă. Ferdîșcenko sonda terenul, să vadă de nu e chip cumva să se oploșească pe lîngă ei. Generalul și Toțki dădură din nou să plece. Ganea era și el cu pălăria în mîină, dar rămase locului, nemișcat și mut, ca și cum nu se putea smulge de la spectacolul ce-l avea înaintea ochilor.

- Nu vă apropiați! răcnea Rogojin.

- Dar ce te-a apucat de zbieri așa? îl domolea rîzînd Nastasia Filippovna. Sînt încă stăpînă aici, la mine acasă și, dacă vreau, te pot da pe ușă afară. Nu ți-am luat încă banii, sînt tot acolo, pe masă; adă pachetul! Pachetul conține o sută de mii de ruble, zici? Ce scîrnăvie! Ce-i, Daria Alekseevna? Făceam mai bine să-l nenorocesc pe dînsul? (îl arată pe prinț.) Însurătoare îi trebuia lui? Mai degrabă ar avea nevoie de o dădacă; lasă că o să facă generalul pe dădaca; ia te uită ce se mai învîrtește în jurul lui! Privește, prințe, logodnica ta a luat bani de la altul, pentru că e o tîrfă, și tu voiai să te însori cu ea? Dar de ce plîngi? Ți-e așa de greu? Haide, rîzi, fii vesel ca mine, îi dădea mereu pe același ton Nastasia Filippovna, în timp ce pe obraji i se prelingeau două lacrimi mari. Lasă-te în voia vremii — totul va trece! Mai bine să te răzgîndești acum decît mai tîrziu... Dar ce v-ați apucat acum să bocitiți cu toții? Uite, și Katia plînge! Nu trebuie, Rația dragă! N-am să vă las fără ajutor, nici pe tine și nici pe Pașa; am și dat dispozițiile trebuincioase; iar acum, rămîneți cu bine! O fată cinstită ca tine a fost pusă să mă servească pe mine, o destrăbălată! Așa-i mai bine, prințe, crede-mă, așa-i mai bine; mai tîrziu m-ai fi disprețuit și n-am fi fost fericiți! Nu te jura, tot n-am să te cred! Și pe urmă, oricum, ar fi fost o mare nerozie!... Mai bine să ne luăm rămas-bun ca doi prieteni, căci,

de fapt, eu sînt o visătoare, și îți închipui ce ar fi ieșit! Parcă eu n-am visat să te întîlnesc odată și odată? Ai dreptate, de mult visez la asta; încă de pe atunci, în cei cinci ani cît am stat singură-singurică la conacul lui, la țară; de multe ori mă luam cu gîndul și îmi închipuiam că un om întocmai ca tine, bun, cinstit, frumos și chiar la fel de neajutorat, îmi iese deodată în cale și-mi spune: „N-ai nici o vină, Nastasia Filippovna, iar eu te ador!” Să înnebunești, nu alta, de atîta frumusețe... și deodată se înființa ăsta; în fiecare an își petrecea două luni la țară, pe urmă pleca, lăsîndu-mă pîngărită, înjosită, batjocorită, încît de o mie de ori am vrut să-mi fac seama, să mă arunc în lac, dar am fost lașă, n-am avut destulă tărie să mă hotărăsc; acum însă... Rogojin, ești gata?

- Gata. Nu vă apropiați!

- Gata! Gata! se auziră mai multe glasuri.

- Troicile cu zurgălăi ne așteaptă! Nastasia Filippovna luă pachetul în mînă.

- Ganka, mă ispitește un gînd: să te despăgubesc; pentru ce ai pierde chiar totul?! Rogojin, e adevărat că pentru trei ruble s-ar tîrî în patru labe pînă la Vasilievski Ostrov?

- Așa este!

- Ei bine, ascultă, Ganea, vreau să-ți mai admir o dată sufletelul; m-ai chinuit de ajuns în aceste trei luni, acum e rîndul meu. Vezi pachetul ăsta? Sînt aici o sută de mii de ruble! Uite, îl arunc îndată în focul din cămin, toți cei de față vor fi martori... în clipa cînd va fi cuprins de flăcări, du-te și scoate-l din vîlvătaie, dar cu mîinile goale, fără mînuși, cu mînele suflecate. Dacă faci asta, pachetul e al tău și toți banii îți aparțin. Ai să te frigi puținel la degețele, dar face, e vorba de o sută de mii de ruble, gîndește-te! întinzi mîna și cît ai clipi l-ai și scos, nu-i mare lucru! Iar eu îți voi admira sufletelul, cum te îndeamnă să te bagi în flăcări după banii mei. Toată lumea e martoră că pachetul va fi al tău. Iar dacă nu-l scoți, o să-l mistuie flăcările, o să ardă, căci nu voi îngădui nimănui altuia să se atingă de el. Dați-vă cu toții la o parte! Banii aceștia îmi aparțin! Rogojin mi-i dă ca să petrec o noapte cu el. Nu-i așa că banii sînt ai mei, Rogojin?

- Ai tăi, bucuria mea! Ai tăi, crăiaso!

- Ei bine, dați-vă la o parte, fac ce vreau, să nu mă împiedicați!

Ferdîșcenko, ațîță focul!

- Nastasia Filippovna, nu mă ajută puterile, răspunse acesta năuc.

- U-uf! făcu tînăra femeie cu dispreț și, apucînd cleștele-vătrai răscoli doi tăciuni încinși ce pîlpîiau încă, apoi zvîrli pachetul în focul abia izbucnit.

Un strigăt general umplu salonul; cîțiva își făcură chiar semnul crucii.

— A înnebunit! A înnebunit! se auzea din toate părțile.

— Oare... n-ar trebui... s-o legăm? îi spuse încet generalul lui Ptițin.

Sau să trimitem după... căci e nebună! Nu-i așa că-i nebună? ... Asta-i nebunie curată!

— N-nu, poate că nu-i tocmai nebunie, răspunse Ptițin care, tremurînd și alb ca varul, nu era în stare să-și desprindă ochii de la pachetul ce începea să se aprindă.

— E nebună! Nu-i așa că nu-i în toate mințile? o ținea una și bună generalul, agățîndu-se acum de Toțki.

— Ți-am spus doar că e o femeie *excentrică*, murmură Afanasi Ivanovici, făcând și el fețe-fețe.

— Și când te gîndești că e vorba de o sută de mii de ruble, nu glumă!...

— Doamne, Doamne! se auzea din toate părțile. Toți se îmbulzeau în jurul căminului, curioși să vadă cu ochii lor, și nu-și puteau stăpîni strigătele de uimire... Cîțiva se urcară pe scaune, ca să privească pe deasupra capetelor. Daria Alekseevna, înspăimîntată, se refugie în odaia de alături și vorbea acum în șoapte întretăiate cu Pașa și Katia. Nemțoaica cea frumoasă o și luase din loc.

— Măiculiță! Suflet milostiv! Stăpînă atotputernică! strigă Lebedev, căzînd în genunchi înaintea Nastasiei Filippovna, cu brațele întinse spre cămin. O sută de mii de ruble! O sută de mii! Le-am văzut, pachetul a fost făcut sub ochii mei! Măiculiță! Zîă bună! Îndură-te! Poruncește-mi să mă vîr în cămin, intru cu totul, bag în foc capul meu înălbit de griji... O soție bolnavă, neputincioasă, treisprezece copii orfani în casă, tatăl îngropat săptămîna trecută, un om care moare de foame. Nastasia Filippovna!

Și, ȣiptnd ca din gură de șarpe se și tîrî spre cămin.

- Înapoi! strigă Nastasia Filippovna, îmbrîncindu-l la o parte. Dați-vă la o parte cu toții! Ganea, ce mai stai? Lasă rușinea la o parte! Hai, du-te de-ȣi ia pachetul! E norocul tău!

Dar bietul Ganea suportase prea multe în ziua aceea pentru a fi în stare să mai reziste și la aceste ultime și neașteptate încercări. Toți se dădură la o parte, lăsîndu-l față-n față cu Nastasia Filippovna. Se aflau la trei pași unul de altul. În picioare, Nastasia Filippovna aștepta, și privirea ei scînteietoare nu-l slăbea deloc pe Ganea. Acesta, în frac, înmănușat, cu pălăria în mîă, stătea înaintea ei fără să spună un cuvînt și, cu brațele încrucișate, privea focul. Un zîmbet de om smintit rătăcea pe chipul său livid. E drept, nu putea, nu era în stare să-și întoarcă ochii de la foc, de la pachetul atins de flăcări, dar ceva nou părea că începe să-i pîlpîie în suflet; s-ar fi zis că jurase să suporte pînă la sfîrșit acest supliciu; stătea pironit locului, întocmai ca o stană de piatră și, după cîteva clipe, toată lumea înțelese că nu se va duce să scoată pachetul din foc, că nu vrea să-l scoată și că va lăsa să ardă suta de mii de ruble.

- Bagă de seamă, dacă-l lași să ardă, nu mai scapi de batjocură și de gura lor, îi strigă Nastasia Filippovna, și sînt sigură că după asta ai să te spînzuri. Nu glumesc deloc!

Flăcările ce se ridicaseră la început între cei doi tăciuni încinși păreau mai întîi că se vor stinge sub greutatea pachetului. Nu se mai văzu decît o pară mică, albăstruie, care mai pîlpîia la capătul tăciunelui de dedesubt. Dar iată că o limbă roșiată, subțire și prelungă linse pachetul, focul se agăță alergînd în sus pe margini și, deodată, pachetul fu cuprins în întregime de flăcări și o vîlvătaie se înalță deasupra lui. Un strigăt izbucni din toate piepturile.

-Nastasia Filippovna, îndură-te, măiculiță! se tînguia Lebedev, repezindu-se din nou spre foc, dar Rogojin îl dădu la o parte, îmbrîncindu-l cu piciorul.

Rogojin nu-și mai putea lua privirea de la Nastasia Filippovna. Fascinat, o sorbea din ochi. Era în al nouălea cer.

- Crăiasă, adevărată crăiasă! repeta el întruna, adresîndu-se la

fereală celor din dreapta și din stînga sa. E de-a noastră, așa sîntem noi, cei din tagma noastră! strigă el în neștire. Ați văzut, șnapanilor? Strașnic! Care dintre voi ar fi în stare să facă așa ceva, ai? Prințul observa toată scena în tăcere și cu un aer îndurerat.

— Îl scot cu dinții pentru o mie de ruble numai, se oferi deznădăduit Ferdîșcenko.

— Parcă ce, eu n-aș putea să-l scot cu dinții? se scandaliza scrîșnind aprig din dinți, domnul cu pumnii zdraveni, postat în spatele celorlalți; apoi, apucat, se vede, de un adevărat acces de exasperare, zbieră: La naiba! Arde! O să ardă totul, n-auziți?

— Arde! arde! strigau acum toți într-un glas, înghesuindu-se buluc mai aproape de cămin.

— Ganea, nu te mai codi; te îndemn pentru ultima oară!

— Dar sari odată! urlă Ferdîșcenko, scos din minți; apoi, nemaștiind ce face, se repezi și-l trase pe Ganea de mîneacă: Bagă-te, fandositele! Arde, nu-nțelegi! A-ah, afurisitul!

Ganea îl îmbrînci pe Ferdîșcenko, se întoarce și se îndreaptă spre ușă; dar n-apucă să facă nici doi pași, se clătină și se prăbuși ca străfulgerat pe podea.

— A leșinat! strigară ceilalți.

— Ai milă, măicuță, că scrum se alege din ei! gemu Lebcdev.

— Or să ardă așa, degeaba! urlau ceilalți.

— Katia, Pașa, unde sînteți? Repede - apă, spirt! strigă Nastasia Filippovna, aruncîndu-și ochii spre Ganea, care zăcea cu fața-n jos; apucă apoi cleștele și trase pachetul din cămin.

Aproape în întregime învelișul de hîrtie fusese pîrjolit, dar se văzu numaidecît că tot conținutul rămăsese intact. Teancul de bancnote fusese înfășurat într-un ziar din trei file și banii erau neatinși. Toată lumea răsuflă ușurată.

— Doar o singură miișoară dacă a fost puțin atinsă, restul a scăpat, constată cu înduioșare Lebedev.

— Întreaga sumă îi aparține! Tot pachetul e al lui! Ați auzit, domnilor? anunță cu glas tare Nastasia Filippovna, depunînd pachetul alături de Ganea. Nu s-a băgat să-l scoată, s-a ținut dîrz. Înseamnă că simțul de demnitate e mai tare la el decît lăcomia de bani. Nu-i nimic, o să-și vină în fire! Altfel, m-ar fi înjunghiat poate... uite că începe să-și revină. Generale, Ivan Petrovici, Daria Alekseevna, Katia, Pașa, Rogojin, ați auzit? Pachetul e al lui, al lui Ganea. I-l dau drept despăgubire... Pentru ce anume, n-are importanță. Să-i spuneți. Să-l găsească lîngă el cînd s-o trezi... Să mergem, Rogojin! Adio, prințe, pentru prima oară am întîlnit un om adevărat! Adio, Afanasi Ivanovici, *merci!*

Toată ceata lui Rogojin porni acum lărmuind în alai spre ieșire, în urma șefului lor și a Nastasiei Filippovna. În antreu, slujnicele îi ținură blana; bucătăreasa Marfa veni în fugă de la bucătărie. Nastasia Filippovna le sărută pe toate.

- Cum se poate, coniță, să ne părăsești pentru totdeauna? Și pe noi cui ne lași? Unde vrei să te duci? Tocmai acum, într-o zi ca asta? Întrebau servitoarele, plîngînd și sărutîndu-i mîinile.

- Mă duc să fac trotuarul, Katia, ai auzit, acolo-i locul meu, iar de nu, mă fac spălătoreasă! Mi-ajunge cît am stat cu Afanasi Ivanovici! Salută-l

din partea mea și să mă iertați dacă vreodată, la supărare, v-am necăjit cu ceva...

Prințul alergă și el spre ieșire, în timp ce Rogojin și însoțitorii lui se instalau în cele patru sănii cu zurgălăi trase la scară. Generalul izbuti să-l ajungă din urmă, pe trepte.

- Ce ai de gând să faci, prințe, vino-ți în fire, omule! Încercă el să-l oprească, luându-l de braț. Las-o, frate! Nu vezi cum e? Îți vorbesc ca un părinte...

Prințul îl privi fără să-i spună un cuvânt, se desprinsese și coborî treptele în fugă.

Generalul Epancin ajunsese la poartă tocmai în momentul când alaiul de troici se puse în mișcare și avu astfel prilejul să vadă cum prințul sări în cea dintâi trăsură ce-i ieși în cale, strigându-i birjarului să mîne spre Ekaterinhof, pe urmele alaiului. În același moment, o trăsurică elegantă, înhămată cu un cal sur de rasă, trase în fața scării, și generalul porni, ducînd cu el acasă șiragul de perle pe care avusese grijă să și-l ia, în timp ce în minte-i începeau să-i încolțească noi speranțe și tot felul de proiecte. În noianul acestor proiecte răsări de vreo două ori și imaginea seducătoare a Nastasiei Filippovna, făcîndu-l să suspine din rărunchi:

— Păcat de ea! într-adevăr, mare păcat! O femeie pierdută! O smintită... Cît despre prinț, dată fiind schimbarea situației, îi trebuie altfel de soție; acum, Nastasia Filippovna chiar că nu i se potrivește deloc...

Cam în același sens răsunară și cuvintele pline de înțelepciune și de judecată matură pe care le schimbară alți doi dintre invitații Nastasiei Filippovna, și care găsiseră cu cale să facă o mică plimbare pe jos.

— Știi, Afanasi Ivanovici, cam așa se pare că se întîmplă la japonezi, observă Ivan Petrovici Ptițin. La ei, cică, cel ofensat se duce la ofensatorul său și-i spune: „M-ai ofensat, de aceea am să-mi spintec pîntecele de față cu tine”, resimțind, pesemne, o satisfacție extraordinară de pe urma unei asemenea răzbunări. Ciudate firi și caractere mai există pe lumea asta, Afanasi Ivanovici!

— Vasăzică găsești aici o anumită asemănare de situații? răspunse Toțki zîmbind. Hm, da! Nimic de zis, o comparație cît se poate de originală și... cu tîlc. Dar ai văzut și dumneata, scumpe Ivan Petrovici, că în ce mă privește, am făcut tot ce mi-a stat în putință; cred că vei fi de acord că nu mi se poate pretinde imposibilul? Ai să recunoști de asemenea că în femeia asta stă ascunsă o comoară de calități rare... strălucite. Adineauri, am vrut chiar să-i spun, dacă mi-aș fi putut permite în mijlocul vacarmului aceluia nebunesc, să-i arăt, drept răspuns la reproșurile ei, că ea însăși, așa cum o vedeam cu toții, e cea mai bună justificare a purtării mele. Într-adevăr, cine nu și-ar fi pierdut capul... uneori punînd la bătaie chiar totul, pentru o asemenea femeie? Ai văzut, necioplitul acela de Rogojin cum i-a pus pe masă o sută de mii de ruble?! Să zicem că tot ce s-a petrecut în seara asta a fost aberant, romanțios, lipsit de decență; în schimb, cîtă extravagantă și originalitate. Spune și dumneata, n-am dreptate? Dumnezeule, ce nu s-ar fi putut face cu un astfel de caracter și o asemenea frumusețe! Zadarnice au fost, se vede, toate strădaniile și ostenele, toată învățătura și toată educația ce i s-au dat! Nimic nu s-a ales din ele. Totul s-a irosit în vînt. Un diamant neșlefuit! - am mai spus-o de atîtea ori...

Și Afanasi Ivanovici scoase un oftat adînc.

PARTEA A DOUA

I

Două zile după ciudata întîmplare de la serata Nastasiei Filippovna, cu care se încheie prima parte a istorisirii noastre, prințul Mîșkin se grăbi să plece la Moscova pentru a intra în posesia moștenirii ce-i venise atît de neașteptat. Se spunea pe atunci că și alte cauze ar mai fi determinat această plecare grabnică; dar nu dispunem decît de prea puține informații asupra acestui punct, ca și asupra peripețiilor prințului la Moscova sau, mai exact, în timpul celor șase luni cît a lipsit din Petersburg. Chiar și cei care, din anumite motive, nu erau indiferenți față de soarta lui n-au primit în acest răstimp nici o știre de la dînsul. Unele zvonuri, ce-i drept, mai ajungeau din cînd în cînd la urechile lor, dar pe lîngă faptul că apăreau aproape toate deosebit de stranii, mai erau și foarte contradictorii, bătîndu-se adesea cap în cap. Cel mai mult, bineînțeles, se interesau de prinț membrii familiei Epancin, deși, la plecare, nici nu avusese timp să-și ia rămas-bun de la ei. Este adevărat că generalul se întîlnise între timp cu el de vreo două-trei ori pentru a discuta împreună niște chestiuni importante; dar dacă Ivan Feodorovici personal ținuse să se întîlnească cu prințul, el nu găsi totuși cu cale să împărtășească lucrul acesta și familiei sale. Și, în general, la început, adică aproape o lună întreagă după plecarea lui Mîșkin, printr-o înțelegere tacită a familiei, rămăsese hotărît să nu se mai vorbească de el. Singură Lizaveta Prokofievna fu aceea care ținut să declare încă din primul moment „că se înșelase groaznic asupra prințului”; pentru ca, două sau trei zile după aceea, să adauge, dar de data aceasta în termeni generali, fără a indica vreun nume, că „trăsătura cea mai importantă din viața ei a fost aceea de a se fi înșelat mereu în aprecierea oamenilor”. În sfîrșit, zece zile mai tîrziu, bosumflîndu-se pentru ceva pe fiicele ei, conchise sentențios: „Destul am greșit în aprecierile mele; de azi înainte, s-a terminat!”. E cazul să menționăm totodată că în casa lor, pentru multă vreme după aceea, se instaura o atmosferă deprimantă, de neliniște și încordare, de suspiciuni și nemulțumiri reciproce cu greu stăpînite; toată lumea umbla posomorită, încruntată. Generalul era ocupat cu afacerile lui zi și noapte; rareori se întîmplase să fie atît de activ și de absorbit de treburi, mai ales în cadrul serviciului. Acasă, printre ai lui, nu apărea decît foarte rar și pentru cîteva minute doar. Cît despre domnișoarele Epancin, ele, firește, nu și-au exprimat nici o părere cu glas tare. Nu era exclus faptul ca nici atunci cînd rămîneau singure, să nu-și destăinuie chiar totul una alteia. Firi mîndre și orgolioase, preferau cîteodată să păstreze o anumită rezervă chiar și între ele; de altfel, se înțelegeau nu numai de la primul cuvînt, ci de la cea dintîi privire, încît, de multe ori, discuțiile lungi nu-și mai aveau rostul.

Un singur lucru n-ar fi scăpat totuși unui observator din afară, dacă s-ar fi întîmplat să fie acolo vreunul: că, judecînd după datele de mai sus, puține cîte erau, prințul lăsase totuși în casa Epancinilor o impresie

puternică, deși nu-i vizitase decât o singură dată și numai în treacăt. Poate că era efectul unei curiozități firești și explicabile față de unele ieșiri excentrice și peripeții ciudate ale acestuia. Oricum ar fi fost, o asemenea impresie exista.

Încetul cu încetul, chiar și zvonurile răspândite în oraș deveniră din ce în ce mai confuze și curînd se topiră în negura uitării. Se vorbea, ce-i drept, de un prințisor cam prostănac (nimeni nu putea să-i precizeze numele), care, moștenind deodată o avere uriașă, se însurase cu o franțuzoaică în trecere, renumită dansatoare de cancan de la *Chateau des Fleurs*. Alții spuneau că moștenirea o primise un general, iar pe celebra dansatoare franțuzoaică o luase de nevastă un negustor rus, putred de bogat, despre care se spunea că la nunta lui, numai așa ca să se dea mare și fiind beat criță, arsesse la flacăra unei luminări fantastica sumă de șapte sute de mii de

Ruble, în bonuri de stat ale ultimului împrumut. Toate zvonurile astea se potoliră însă curînd, căci între timp interveniră și alte evenimente. Așa, de pildă, ceata lui Rogojin, în care se găseau oameni în măsură să dea oarecare lămuriri, plecă toată la Moscova, urrnîndu-și căpetenia, exact la o săptămînă după cheful monstru pe care-l făcuseră la Gara Ekaterinhof, de față fiind și Nastasia Filippovna. După cum spuneau gurile rele, ea dispăruse chiar a doua zi; o credeau refugiată la Moscova, presupunere ce părea să se confirme prin plecarea bruscă a lui Rogojin acolo.

Se vehiculară de asemenea zvonuri și pe socoteala lui Gavrila Ardalionovici Ivolghin, care era și el destul de cunoscut în anumite cercuri. Dar o împrejurare veni să curme acele zvonuri: tînrul căzu greu bolnav și nu a mai fost văzut nicăieri în societate și nici chiar la slujbă. Boala îl ținuse la pat timp de o lună încheiată, iar cînd se însănătoși, își dădu demisia de la societatea pe acțiuni și postul lui de secretar fu ocupat de un altul. Nu se mai duse nici la generalul Epancin, așa că și aici apăru un alt funcționar. Dușmanii lui Gavrila Ardalionovici ar fi fost îndreptățiți să creadă că nu mai îndrăznea să se arate undeva, într-atît era de rușinat de ce i se întîmplase. Totuși, boala lui nu numai că n-a fost o prefăcătorie, ci avusese și urmări destul de grave; tînrul devenise ipohondru, posac, irascibil. În aceeași iarnă, Varvara Ardalionovna se mărită cu Ptițin; toți cunoscuții lor își explicau această căsătorie prin faptul că Ganea, renunțînd la ocupațiile lui, nu mai avea cum să-și întrețină familia, ba chiar el însuși avea nevoie de ajutor și îngrijire.

În paranteză fie spus, în casa generalului Epancin nu se mai vorbea deloc de Gavrila Ardalionovici, ca și cum nici n-ar fi existat vreodată. Și totuși, și acolo, toată lumea auzise (surprinzător de repede chiar) despre un fapt cu totul remarcabil în privința lui: după noaptea aceea fatală de la Nastasia Filippovna, atît de dureroasă pentru el, Ganea, ajuns acasă, nu se culcă, ci așteaptă cu o înfrigurată nerăbdare întoarcerea prințului. Acesta, plecat și el la Ekaterinhof, se întoarse abia la ora șase dimineața. Atunci Ganea veni în odaia lui Mișkin și depuse pe masă pachetul de bancnote pîrjolit pe care Nastasia Filippovna i-l făcuse cadou, în timp ce el zăcea leșinat. Îl rugă stăruitor pe prinț să i-l înapoieze Nastasiei Filippovna de îndată ce se va ivi prilejul. Ganea intrase la prinț stăpînit de resentimente puternice, de ură și dezolare; dar după schimbul de cuvinte pe care-l avu chiar de la început cu prințul, rămase în odaia acestuia mai bine de două

ceasuri, în care timp plînsese amarnic. Se despărțiră prieteni.

Știrea aceasta, pe care toată familia generalului o aflase, era perfect exactă, după cum s-a și adevărat mai târziu. Desigur, trebuie să pară destul de ciudat că asemenea știri s-au putut răspîndi și cunoaște atît de repede; așa, de pildă, tot ce se petrecuse la Nastasia Filippovna ajunse chiar a doua zi la urechile doamnelor Epancin și încă în cele mai mici amănunte. Cît despre zvonurile privitoare la Gavrilă Ardalionovici, s-ar fi putut presupune că au fost transmise de Varvara Ardalionovna, care începuse de la o vreme înapoi să le viziteze destul de des pe surorile Epancin; ba reușise chiar să stabilească, în scurt timp, legături mai strînse, cu ele spre marea mirare a Lizavetei Prokofievna. Dar cu toate că Varia socoti de cuviință să caute prietenia domnișoarelor Epancin, greu se poate presupune că le-ar fi vorbit despre fratele ei. Era, în felul ei, o femeie mîndră, ceea ce n-o împiedicase să se introducă într-o casă de unde fratele ei fusese, ca să zicem așa, dat afară. Înainte vreme, deși se cunoșteau de mult, rareori se-ntîmpla să se întîlnească. De altfel și acum Varia nu apărea aproape niciodată în salon, ci urca pe scara de serviciu, ca și cum ar fi intrat întîmplător, fiind în trecere pe acolo. Lizaveta Prokofievna nu prea o înghițea, cu toate că avea multă stimă pentru Nina Aleksandrovna, mama Varvarei Ardalionovna. Surprinsă, scandalizată, generăleasa nu mai putea de indignare, considerînd această prietenie ca un nou capriciu și o manifestare de independență din partea fiicelor ei, „care nici nu mai știu ce să născocescă pentru a-i face în ciudă”; între timp însă, Varvara Ardalionovna își continuase vizitele în casa lor atît înainte cît și după căsătoria ei.

Cam la o lună după plecarea prințului, doamna Epancina primi o scrisoare de la bătrîna prințesă Belokonskaia, care cu două săptămîni înainte se dusesese să-și vadă fiica cea mare măritată la Moscova, și se putea presupune că această scrisoare produsese o puternică impresie asupra generalesei. Cu toate că nu împărtășise nimic din conținutul acelei scrisori nici fiicelor și nici lui Ivan Feodorovici, nu putea să treacă pentru nimeni neobservat faptul că dintr-o dată deveni foarte neliniștită, agitată chiar, iar pe de altă narte foarte comunicativă cu fetele ei, deschizînd mereu vorba despre tot felul de subiecte străine de preocupările lor de pînă atunci; era vădit că dorea să se destăinuie, dar, nu se știe din ce motive, se mai stăpînea încă. În ziua cînd primi scrisoarea, se arătă deosebit de prietenoasă și bună cu toată lumea, iar pe Aglaia și pe Adelaida le îmbrățișa duios, recunoscîndu-și o oarecare vină față de ele; dar despre ce anume vină era vorba, nici una, nici cealaltă nu s-au putut dumeri. Pînă și față de Ivan Feodorovici, pe care o lună întreagă îl ținuse în dizgrație, pînă și față de el părea că începe să se îmbuneze. Bineînțeles, a doua zi se necăji și se mînie foc pentru slăbiciunea de a se fi arătat atît de sentimentală în ajun, încît pînă la masă reuși iarăși să se certe cu toată lumea; dar, spre seară, cerul se însenină din nou. În general, în tot cursul săptămîinii aceleia, se arătă destul de bine dispusă, ceea ce nu i se mai întîmplase cam de mult.

N-a trecut o săptămîină, și o altă scrisoare sosi de la prințesa Belokonskaia. De data aceasta, generăleasa se hotărî să vorbească. Pe un ton solemn, declară că „bătrîna Belokonskaia” (cînd vorbea de prințesă, n-o numea decît așa) îi comunică știri foarte îmbucurătoare despre acel...

„original, despre prințul Mîșkin, adică!" Bătrîna îl căutase la Moscova, se informase asupra lui și aflate lucruri foarte bune; apoi, prințul îi făcu vizita de rigoare și, se vede treaba, lăsase o impresie deosebită, de vreme ce ea l-a invitat s-o viziteze zilnic, la amiază, între orele unu și două, și că într-adevăr prințul vine la ea în fiecare zi și pînă acum n-a reușit s-o plictisească", încheie generăleasa, adăugind că „bătrîna" l-a introdus pe prinț în două-trei case onorabile. „Foarte bine face că nu trăiește ca un huhurez și nu se intimidează ca un prost!" Domnișoarele, ascultînd toate acestea, remarcară îndată că mămica lor le cam ascundea multe lucruri din scrisoare, asupra cărora ele au fost puse poate la curent de Varvara Ardalionovna, care putea ști și, desigur, aflate tot ce știa Ptițîn despre prinț și de șederea lui la Moscova. De altfel Ptițîn, pare-se, era într-adevăr în măsură să fie mai bine informat decît oricare altul. Era un om tăcut din fire și discret în chestiunile de afaceri; Variei însă, fără îndoială, nu-i ascundea nimic. Un motiv în plus pentru generăleasă de a o socoti și mai nesuferită.

În tot cazul, gheața fusese spartă și se putea vorbi acum cu glas tare despre prinț. Pe de altă parte, împrejurarea aceasta scoase la iveală încă o dată impresia puternică și interesul extraordinar pe care prințul îl deșteptase la toți membrii familiei Epancin. Generăleasa rămase chiar surprinsă de impresia pe care au produs-o asupra fiicelor ei noutățile de la Moscova. Iar domnișoarele, la rîndul lor, se minunară de această stranie nepotrivire dintre vorbele și purtarea mamei lor, care, pe de o parte, declarase așa de solemn că „trăsătura cea mai caracteristică din viața ei a fost aceea de a se fi înșelat în aprecierea oamenilor", iar pe de altă parte o solicitase pe „influenta" prințesă Belokonskaia să-și îndrepte atenția binevoitoare asupra prințului și făcuse asta, probabil, cu prețul multor rugăminți și implorări, căci „bătrîna", în anumite privințe, nu se lăsa ușor înduplecată.

De îndată ce gheața fu spartă și se simți în atmosferă un suflu nou, prinse glas și generalul, care, la rîndul lui, se grăbi să comunice tot ce știa. Se constată cu acest prilej că și pe el îl preocupase mult chestiunea. Lămuririle pe care le aduse el se refereau aproape exclusiv la „aspectul material, practic al problemei". A reieșit astfel că, acționînd numai și numai în interesul prințului, generalul a însărcinat doi domni de încredere și destul de influenți în felul lor la Moscova să-l supravegheze pe prinț și în special pe împluternicitul acestuia, Salazkin. Tot ce se spunea de moștenire sau „ca să zic așa, faptul în sine" s-a adevărit pe deplin; numai că zvonurile publice îi cam exageraseră valoarea. Averea și afacerile lui Papușin erau destul de încurcate; lăsase datorii, se iviră cîțiva pretendenți care, la rîndul lor, revendicau succesiunea; mai mult, nevoind să țină seama de nici un sfat, prințul se dovedise lipsit de orice simț practic. De bună seamă, el, generalul, îi dorea „reușită și, cu ajutorul lui Dumnezeu, spor în toate"; îi plăcea s-o declare acum, cînd gheața tăcerii se spărsese, „cu toată sinceritatea", căci „băiatul acesta, deși e cam trăsnit", merita totuși pe deplin să fie încurajat. Dar și în împrejurarea aceasta prințul a făcut destule nerozii: se prezentaseră, de pildă, unii creditori ai defunctului negustor pe bază de acte discutabile sau chiar fără nici un temei juridic, ba alții, aflînd ce fel de om este prințul, nu aduceau nici un fel de acte în sprijinul pretențiilor lor. Și totuși, prințul îi satisfăcuse

pe toți, deși prietenii lui îl preveniseră că nici unul dintre reclamanții aceștia nu-și pot dovedi drepturile; el însă a socotit de cuviință să procedeze așa numai pentru că unii dintre ei păreau să fi fost într-adevăr prejudiciați.

Generăleasa observă la rîndul ei că și bătrîna Belokonskaia îi scrisese în același sens și că „e o prostie din partea lui, iar prostia n-are leac”, adăugă ea tăios, deși după fața ei se vedea cît era de mulțumită de comportarea acestui „nerod”. În cele din urmă, generalul băgă de seamă că nevasta lui se interesa de prinț de parcă ar fi fost propriul ei fiu, și că prea o copleșește pe Aglaia cu tot felul de drăgălășenii. Toate acestea îl determinară pe general să adopte atitudinea și aerul grav al omului preocupat de rezolvarea unor afaceri destul de importante.

Dar acest interludiu plăcut nu ținu mult. După două săptămîni, interveni din nou o schimbare bruscă; din nou Lizaveta Prokofievna se îmbufna, și generalul, după ce ridică de mai multe ori, nedumerit, din umeri, fu nevoit să se supună iarăși unui nou regim al „tăcerii de gheață”. Fapt e că generalul primise, cu două săptămîni în urmă, pe căi lăturalnice, o știre destul de laconică și oarecum confuză, în orice caz însă absolut sigură, cum că Nastasia Filippovna, după ce fugise la Moscova, fusese descoperită de Rogojin; apoi dispărută din nou și din nou regăsită, îi dăduse în cele din urmă cuvîntul să se mărite cu el. Și iată că după două săptămîni, Excelența sa primește neașteptat vestea că Nastasia Filippovna dispăruse pentru a treia oară, pare-se chiar în ziua nunții, și de atunci se ascunde undeva prin provincie; în același timp însă dispăruse din Moscova și prințul Mîșkin, lăsîndu-și toate afacerile în seama lui Salazkin; „a plecat cu dînsa ori a pornit pe urmele ei — nu se știe dar e ceva la mijloc”, conchise generalul. Lizaveta Prokofievna, la rîndul ei, primise și ea unele vești neplăcute. În cele din urmă, timp de două luni după plecarea prințului, aproape că nu s-a mai vorbit de el nimic la Petersburg și de atunci „gheața tăcerii” nu se mai spărsese în casa familiei Epancin. Totuși, Varvara Ardalionovna continua regulat, ca și înainte, să le viziteze pe surorile Epancin.

Ca încheiere, în ce privește toate știrile și zvonurile acestea, trebuie să mai adăugăm de asemeni că spre primăvară surveniră atîtea schimbări și perturbări în sînul familiei Epancin, încît era exclus ca prințul să nu fie uitat, mai ales că el personal nu le-a mai dat, voit poate, nici un semn de viață. În cursul iernii s-au decis în sfîrșit să petreacă vara în străinătate, urmînd să plece Lizaveta Prokofievna și fetele; generalul, bineînțeles, n-avea vreme de pierdut pentru „asemenea distracții deșarte”. Hotărîrea aceasta a fost luată la stăruințele repetate ale domnișoarelor; ele erau încredințate că părinții nu voiau să le ducă în străinătate numai pentru că se gîndeau mereu la măritișul lor și erau tot timpul preocupați să le găsească partide potrivite. Se prea poate ca acum să-și fi zis și părinții că gineri se găsesc pretutindeni și că, departe de a strica, o călătorie în străinătate, în timpul verii, ar putea, dimpotrivă, „să fie chiar de folos”. În treacăt trebuie amintit că proiectul de căsătorie dintre Toțki și fiica lor cea mare, Aleksandra Ivanovna, a trebuit să fie definitiv abandonat și că din partea lui Afanasi Ivanovici nici n-a mai urmat o cerere oficială în acest sens. Totul se făcu oarecum de la sine, fără prea multe discuții și fără fricțiuni în familie. De la plecarea prințului, prin aceeași înțelegere tacită

din partea ambelor părți, în jurul acestei chestiuni se așternu o tăcere absolută. Era și asta una dintre pricinile care au contribuit la starea de spirit apăsătoare ce pusese stăpânire pe membrii familiei Epancin, cu toate că generăleasa ținu să declare pe loc că e nespus de bucuroasă și poate să-și facă „cruce cu amîndouă mîinile” că toate s-au întîmplat așa cum s-au întîmplat. Generalul, ajuns iar în dizgrație, deși își dădea seama că are și el partea lui de vină, a fost multă vreme mîhnit; îl regreta pe Afanasi Ivanovici. „Ce avere și ce om destoinic!” Curînd, generalul auzi că Afanasi Ivanovici căzuse în mrejele unei frumoase franțuzoaice din societatea înaltă, o marchiză legitimistă aflată în vizită la Petersburg, că intenționează să se căsătorească cu ea și că, după aceea, o va urma la Paris, iar de acolo undeva, în Bretania. „L-a dat gata franțuzoaica! E un om pierdut”, conchise generalul.

Pregătirile pentru plecarea în străinătate a doamnelor Epancin erau în toi cînd o împrejurare neașteptată veni să le răstoarne toate planurile și, spre marea satisfacție a părinților, proiectul a trebuit să fie amînat. La Petersburg sosi, venind din Moscova, un oarecare prinț Ș., om cu situație, cunoscut de altfel prin nenumăratele sale calități. Era unul dintre acei cinstiți și modești pionieri ai progresului, cum s-au văzut apărînd în anii din urmă, care doresc sincer să se facă utili, lucrează fără preget și se disting printr-o facultate extrem de prețioasă, aceea de a găsi mereu ceva de întreprins. Fără a căuta să iasă în evidență, fără a se amesteca în luptele violente și sterile dintre diverse partide politice, fără să se creadă o personalitate de prim rang, prințul își dădea foarte bine seama de nevoile epocii contemporane. Deținuse un timp o slujbă destul de bună, apoi se angajase într-o activitate intensă în cadrul zemstvei. Pe lîngă aceasta, mai colabora, în calitate de membru corespondent, la publicațiile mai multor societăți științifice rusești. Împreună cu un prieten tehnician, datorită cercetărilor și documentărilor făcute, contribuise la îmbunătățirea deosebit de avantajoasă a proiectului de traseu al uneia dintre cele mai importante linii ferate. Era de vreo treizeci și cinci de ani și făcea parte din protipendadă; poseda și o avere „frumușică și indiscutabilă”, cum se exprimase generalul, care avusese prilejul să-l întîlnească și să-l cunoască pe acest prinț la conte, șeful său ierarhic, în legătură cu o afacere destul de importantă. La rîndul lui, prințul, din anumite considerente, nu evita contactul cu „oamenii de afaceri” ruși. Prin forța lucrurilor, foarte curînd, nou-venitul făcu cunoștință și cu familia Epancin. Adelaida Ivanovna, sora cea mijlocie, îl impresionează destul de puternic. Spre sfîrșitul iernii, făcu cuvenita cerere în căsătorie. Pretendentul fu pe placul Adelaidei, la fel cîștigă și simpatia Lizavetei Prokofievna. Generalul era în culmea fericirii. Călătoria în străinătate a trebuit să fie, bineînțeles, amînată, iar nunta a fost hotărîtă pentru începutul primăverii.

De altfel, Lizaveta Prokofievna și celelalte două fete ar fi putut pleca pe la mijlocul ori pe la sfîrșitul verii, pentru o lună-două în străinătate, ca să-și mai alunge tristețea despărțirii de sora mijlocie Adelaida. Dar se mai ivise ceva neprevăzut: la sfîrșitul primăverii (căsătoria Adelaidei fusese amînată pînă pe la mijlocul verii), prințul Ș. introduse la Epancini o rudă îndepărtată de a lui, pe un oarecare Evgheni Pavlovici R., cu care întreținea de altfel relații foarte strînse. Era un tînăr de vreo douăzeci și opt de ani, cu rangul de aghiotant la curtea imperială, frumos ca un cadru, de neam,

spiritual, strălucitor, „om cu principii moderne”, „foarte instruit” și, unde mai pui, posesor al unei averi fantastice. În privința acestui ultim punct, generalul, ca de obicei, avea unele rezerve. Se informase: „într-adevăr, se pare că posedă avere, dar chestiunea mai trebuia verificată”. Bătrâna Belokonskaia scrisese de la Moscova, recomandându-l în termenii cei mai călduroși pe acest tânăr aghiotant, „om de viitor”. Există totuși și un punct negru: își câștigase o faimă puțin cam dubioasă de pe urma câtorva aventuri galante și „victorii” ușoare asupra unor inimi zdrobite. De cum o văzu pe Aglaia, deveni un musafir nelipsit în casa Epancinilor. E drept, nimic nu fusese încă spus, nici chiar pe ocolite; totuși, părinții căzură de acord că nu era momentul potrivit pentru o călătorie în străinătate tocmai acum. Poate numai Aglaia era de altă părere.

Toate acestea se întîmplară cu puțin înainte de a fi reintrat eroul nostru în scenă. Judecînd după aparențe, bietul Mîșkin fusese între timp cu desăvîrșire dat uitării la Petersburg. Dacă ar fi apărut acum deodată în mijlocul cunoștințelor sale, s-ar fi simțit ca un om căzut din cer. Și totuși găsim că este cazul, înainte de a încheia aceasta lungă introducere, să mai relatăm cititorului încă un fapt care ar putea eventual să-l intereseze.

Kolea Ivolghin, imediat după plecarea prințului, își continuă o vreme felul obișnuit de viață, adică se ducea la liceu, îl vizita pe prietenul său Ippolit, îl supraveghea pe general și îi dădea ajutor Variei la treburile gospodăriei, îndeplinind diferite comisioane, între timp, chiriașii se făcură nevăzuți unul după altul; trei zile după scena de la Nastasia Filippovna, Ferdîșcenko dispăru fără veste și nu se mai auzi nimic despre dînsul; s-a vînturat la un moment dat un zvon cum că se dedase cu totul beției, dar zvonul n-a fost confirmat. Prințul, după cum se știe, plecase la Moscova, așa că odăile rămaseră goale. Mai tîrziu, cînd Varia se mărită, Nina Aleksandrovna și Ganea se mutară împreună cu dînsa la Ptițîn, în cartierul Izmailovski Polk. Cît îl privește pe generalul Ivolghin, i se întîmplă ceva cu totul neașteptat: prietena lui, căpităneasa, pentru care iscălise, în diferite rînduri, polițe în valoare de două mii de ruble, îl băgă la pușcărie, fără nici o jenă, pentru aceste datorii. Felul acesta de lichidare a conturilor căzu ca o năpastă pe capul sărmanului Ardalion Aleksandrovici, adevărată „victimă a încrederii sale nemărginite în noblețea inimii omenești, în general vorbind”. Luîndu-și obiceiul comod de a semna cu ușurință polițe și trate, generalului nici prin minte nu i-a trecut că aceste hîrtii i-ar putea pricinui vreun neajuns. Credea că toate se aranjează de la sine. Cînd colo, se înșelase. „Și zici, să mai ai după asta încredere în oameni”, vocifera el indignat, stînd la un pahar de vin cu noii săi prieteni din casa lui Tarasov și povestindu-le peripeții care de care mai năstrușnice în legătură cu asediul cetății Kars și cu soldatul înviat din morți. De altfel se deprinsese destul de repede cu noua lui situație. Ptițîn și Varia susțineau că acolo era de fapt locul cel mai potrivit pentru el; Ganea le împărtășea părerea. Singură, biata Nina Aleksandrovna piîngea în ascuns (lucru neobișnuit, care îi mira pe cei din jur) și, cu toate că era mereu suferindă, se ducea să-l vadă pe deținut cît mai des cu putință.

Dar de la „pățania generalului”, cum spunea Kolea, și, mai ales, după căsătoria surorii sale, rămas de capul lui, băiatul o cam luase razna și în ultimul timp aproape că nu mai dădea pe acasă nici măcar noaptea. Se spunea că legase multe cunoștințe noi; mai mult, devenise un nelipsit

vizitator al închisorii datornicilor. De altfel, Nina Aleksandrovna nici nu ar fi putut să se descurce acolo fără el, iar acasă era lăsat cu totul în voia lui. Varia, care altădată îl ținuse din scurt și-l muștrulise atît, nu-l mai întreba acum, nici măcar din curiozitate, unde și cum își petrece timpul; iar Ganea, spre supriinderea tuturor celorlalți membri ai familiei, intra tot mai des în vorbă cu fratele său mai mic, ba uneori, cu toată ipohondria lui stătea ore întregi la discuție cu el, ca un prieten, ceea ce nu se prea întîmpla înainte vreme. Altădată, Ganea, bărbat în toată firea, împlinise douăzeci și șapte de ani, nu catadicsea să-i acorde lui Kolea, fratele său mezin, un puști de cincisprezece ani, nici pic de atenție; era foarte sever cu el și îi îndemna și pe ceilalți ai casei să se poarte la fel, și la tot pasul îl amenința că-i „rupe urechile”, ceea ce îl scotea pe Kolea din sărite și-l aducea „la capătul răbdării omenești”. S-ar fi zis că acum Ganea avea chiar nevoie de fratele său mai mic. Acesta, la rîndu-i, impresionat de faptul că Ganea refuzase suta de mii de ruble dăruită de Nastasia Filippovna, era gata să-i ierte multe păcate.

Trecură trei luni de la plecarea prințului, cînd la urechile familiei Ivolghin ajunse știrea că în răstimp Kolea făcuse cunoștință cu familia Epancin și că era foarte bine primit de domnișoare. Vestea o adusesse, firește, Varia; de altfel, Kolea n-o rugase pe sora lui să-l introducă acolo, ci se „descurcase singur”. Încetul cu încetul, Epancinii îl îndrăgiră. La început, generăleasa îl ținu la distanță, tratîndu-l cu răceală, dar curînd deveni binevoitoare, pentru că „era sincer și deschis și nu obișnuia să lingușească”. Și, într-adevăr, Kolea nu umbla cu lingușiri; știuse să se situeze față de noii lui prieteni pe un picior de egalitate, asigurîndu-și o anumită independență: chiar dacă-i citea uneori generălesei cărți și ziare, o făcea numai pentru că era din fire îndatoritor. De vreo două ori, totuși, se certă grozav cu Lizaveta Prokofievna, declarîndu-i că este o tirană și că n-are să-i mai calce pragul niciodată. Prima oară, cearta se iscă în jurul „problemei feminine”, iar a doua oară într-o discuție cu privire la anotimpul cel mai potrivit pentru prinderea scatiilor. Oricît de ciudat ar părea, însă a treia zi după ceartă, generăleasa îi trimisese un bilețel printr-un servitor, rugîndu-l să vină neapărat la ei. Fără să facă nazuri, Kolea se prezentă imediat. Singură Aglaia se arătase, nu se știe de ce, chiar din capul locului, foarte distantă față de el și-l trata de sus; se-ntîmplă însă ca tocmai ea să se trezească din partea lui cu o surpriză care o uimi nespus. Într-o zi, Kolea, se folosi de un moment cînd se aflau singuri și-i întinse o scrisoare, mărghinindu-se să-i spună că a fost rugat să i-o înmîneze personal. Aglaia îl măsură încruntată pe „puștiul acesta încrezut”, dar n-apucă să-i spună nimic, căci băiatul se retrase îndată. Ea desfăcu scrisoarea și citi următoarele:

Cîndva m-ai onorat cu încrederea dumitale. Poate azi m-ai dat cu totul uitării. Cum se face că-ți scriu? Nu știu nici eu; dar n-am putut rezista dorinței de a-ți reaminti dumitale și numai dumitale de existența mea. De multe ori am avut nevoie de voi tustrele, dar dintre toate nu te vedeam decît pe dumneata. Am nevoie de dumneata, foarte mare nevoie. În ceea ce mă privește, n-aș avea nimic să-ți scriu, nimic să-ți povestesc. De altfel, nici nu era în intenția mea; atît doar că aș dori mult de tot să te știu fericită. Ești fericită? Iată tot ce voiam să-ți spun.

Cu sentimente frățești

pr. L. Mîşkin.

Isprăvind de citit acest bileţel scurt şi cam incoerent, Aglaia se îmbujora la faţă şi rămase pe gânduri. Nu ne-ar fi uşor să redăm cursul ideilor ei. Între altele, se întrebă numaidecît: „E cazul oare să arăt scrisoarea cuiva?” Se simţea cam ruşinată. În cele din urmă, cu un zîmbet oarecum straniu şi ironic, vîrî biletul în sertarul măsuţei. A doua zi îl scoase şi îl puse într-o carte groasă, aşa cum proceda de obicei cu hîrţiile pe care voia să le aibă la îndemîină. Abia după o săptămîină, constată întîmplător că acea carte era: *Don Quijote de la Mancha*. Aglaia pufni în rîs fără să ştie de ce.

N-am putea spune de asemenea dacă tînăra fată îi mai arată vre-uneia dintre surori scrisorica aceasta.

Dar încă în timp ce o citea, îi veni deodată în gînd o întrebare: „Cum se poate ca prinţul să şi-l aleagă pe acest băieţandru încrezut şi fanfaron drept confident pentru corespondenţa lui? Să fie singurul om de încredere pe care îl are aici?” Deşi afişînd un dispreţ total, fata nu s-a putut abţine de a-i lua interogatoriul lui Kolea. De obicei extrem de susceptibil, Kolea nu dădu, de data asta, nici cea mai mică atenţie tonului ei jignitor; ci declară scurt şi destul de rece că într-adevăr, pentru orice eventualitate, îi dăduse prinţului adresa lui în momentul plecării acestuia din Petersburg, oferindu-i serviciile sale, dar că aceasta era prima însărcinare şi prima comunicare scrisă din partea prinţului şi, drept dovadă, îi întinse biletul adresat lui personal cu acest prilej. Fără nici o jenă, Aglaia luă biletul şi citi următoarele:

Dragă Kolea, fii aşa de bun şi transmite biletul închis şi alăturat aici Aglaiei Ivanovna. Cu bine.

Cu prietenie, al dumatăle, pr. L. Mîşkin

- E ridicol să-ţi alegi drept confident un puşti, rosti Aglaia pe un ton jignitor, înapoindu-i biletul lui Kolea; apoi ieşi dispreţuitoare din odaie.

Era prea mult pentru Kolea! Mai ales că-i ceruse lui Ganea, anume pentru întrevăderea aceasta, un fular verde, nou-nouţ, fără să-i dea vreo explicaţie. Se simţi profund jignit.

II

Era în primele zile ale lunii iunie şi de o săptămîină capitala se bucura de o vreme excepţional de frumoasă. Cum familia Epancin avea la Pavlovsk o splendidă vilă proprie, Lizaveta Prokofievna hotărî dintr-o dată plecarea la vilă şi, după două zile de pregătiri febrile, întreaga familie se instala la Pavlovsk.

A doua sau a treia zi după plecarea Epancinilor, sosi de la Moscova, cu trenul de dimineaţă, prinţul Lev Nikolaevici Mîşkin. În gară nu-l aştepta nimeni; totuşi, la coborîrea din vagon, i se păru că a zărit, în mulţimea ce se îmbulzea în jurul călătorilor, scînteind doi ochi arzători care îl săgetară cu o căutătură ciudată. Privi mai atent ca să vadă cui aparţineau ochii aceia, dar nu-i găsi. A fost o simplă nălucire, de bună seamă, şi totuşi rămase cu o senzaţie neplăcută. De altfel, prinţul era şi aşa destul de trist şi de îngîndurat şi părea copleşit de griji apăsătoare.

Birjarul îl duse la un hotel de mîna a treia, nu departe de Liteinaia. După ce se instala în două odăiţe întunecoase şi sărăcăcios mobilate,

prințul se spală, își schimbă hainele și se grăbi să iasă, avînd aerul unui om care se teme să nu întîrzie la o întîlnire.

Dacă vreunul dintre cei care l-au cunoscut cu șase luni în urmă, la Petersburg, l-ar fi zărit în momentul acela, ar fi constatat, fără îndoială, o schimbare foarte avantajoasă în exteriorul lui. Și totuși, poate că nu era tocmai așa. Numai ținuta îi era cu totul alta: purta acum haine confecționate de un croitor bun, la Moscova, care totuși aveau un cusur; prea erau făcute după ultima modă (cum se întîmplă cu hainele lucrate de croitori conștiincioși, dar nu prea talentați, mai ales atunci cînd clientul nu manifestă prea mare interes în această privință), încît un om dispus să se amuze cercetîndu-l mai atent pe prinț ar fi găsit, de bună seamă, motive să rîdă. Dar cîte nu i se par de rîs unui om pornit pe zefleMEA!

Prințul luă o trăsură și-i spuse birjarului să-l ducă în Peski. Pe una dintre străzile Rojdestvenski, el se opri în fața unei căsuțe de lemn. Spre surprinderea lui, căsuța era frumoasă, curată, bine întreținută, cu grădiniță de flori împrejur. Ferestrele dinspre stradă erau deschise, lăsînd să se audă o avalanșă de cuvinte rostite cu glas tare, aproape niște strigăte, ca și cum cineva citea cu glas tare sau ținea un discurs; glasul era întrerupt din cînd în cînd de rîsete zgomotoase. Prințul intră în curte, urcă treptele cerdacului și bătu la ușă. O bucătăreasă, cu mînele suflecate, veni să-i deschidă. Vizitatorul întrebă de domnul Lebedev.

- Uite-l colo, răspunse ea, arătînd cu degetul spre „salon”.

Odaia aceasta, cu pereții tapetați în albastru-închis, era mobilată convenabil și chiar cu oarecare pretenție, adică avea o masă rotundă, o canapea, o pendulă de bronz, o oglindă îngustă, dreptunghiulară, rezemată între cele două ferestre, și o mică lustră de cristal, suspendată de tavan cu un lanț de bronz. Domnul Lebedev stătea în picioare în mijlocul odăii, cu spatele spre ușă. Era fără haină, îmbrăcat ca de vară, numai în vestă, perora și se bătea cu mîna în piept. Auditorii lui erau: un băiat de cincisprezece ani cu fața rîzătoare și deșteaptă, care ținea o carte în mînă, o fată de douăzeci de ani îmbrăcată în doliu, cu un prunc în brațe, o fetiță de treisprezece ani, și ea în rochiță de doliu, care rîdea în hohote cu gura pînă la urechi, și, în sfîrșit, un tînar de douăzeci de ani, destul de chipeș, culcat pe o canapea; avea o față smeadă, ochi mari, negri, părul lung și des, precum și tuleie mai răsărite, cu pretenție de barbișon și favoriți. Se pare că acesta din urmă îl întrerupea mereu pe orator contrazicîndu-l, ceea ce stîrnea, se vede, hazul zgomotos al celorlalți.

— Lukian Timofeici, n-auzi, Lukian Timofeici? Ia, uită-te încoa'! Ei, dar parcă are cine să mă audă!

Și făcînd un gest a lehamite, bucătăreasa plecă roșie de mînie.

Lebedev întoarse capul și, zărindu-l pe prinț, rămase cîtva timp înmărmurit; pe urmă se repezi spre el, arborînd un zîmbet servil, dar, înainte de a se apropia de musafir, uimirea îl ținui locului; avu totuși puterea să exclame:

— Ex-ex-excelentissime prinț!

Deodată, ca și cum nu și-ar fi venit încă în fire, se întoarse și, pe negîndite, se năpusti asupra fetei în doliu, cea cu copilul în brațe; mișcarea a fost așa de bruscă, încît ea se dădu puțin îndărăt, dar aici Lebedev se întoarse pe loc spre fetița de treisprezece ani, care, în picioare pe pragul odăii vecine, nu se mai oprea din rîs. Fetița scoase un țipăt și o zbughi la

bucătărie. Lebedev continuă să se burzuluiască, bătînd din picior în urma ei, dar, dînd cu ochii de prinț, care-l privea mirat, se simți obligat să spună în chip de lămurire:

- Pentru... mai mult respect, he, he, he!
- Nu e nevoie... încercă să protesteze prințul.
- Îndată, îndată, îndată... într-o clipită!

Și Lebedev dispăru din odaie. Prințul îi privi cu mirare pe toți; pe fata în doliu, pe băiat și pe tînărul întins pe canapea; toți trei se prăpădeau de rîs. Prințul rîse și el.

- S-a dus să-și pună redingota, spuse băiatul.
- Îmi pare rău... am crezut că... începu prințul. Spuneți-mi, e cumva...

- Crezi că-i beat? strigă tînărul întins pe canapea. Nu! N-a băut decît trei sau patru păhărele, hai să zicem cinci, dar ce are a face? Așa-i rînduiala lui.

Prințul se întoarse către cel care vorbea, dar tînăra fată interveni și, cu o expresie de sinceritate naivă pe chipu-i drăgălaș, lămuri:

- Nu bea niciodată mult dimineața; dac-ai venit cu vreo treabă, vorbește-i acum; e momentul cel mai potrivit. Cînd se întoarce seara, e amețit de-a binelea; și atunci mai mult plînge și ne citește din *Sfînta Scriptură*, pentru că nu sînt nici cinci săptămîni de cînd am pierdut-o pe mama.

- Bănuiesc că a șters-o ca să mai cîștige timp; îi vine pesemne greu să-ți răspundă dintr-o dată, spuse rîzînd tînărul de pe canapea. Pun rămășag că are de gînd să-ți joace un renghi și în clipa aceasta chibzuiește cum să-l ticluiască mai bine.

Lebedev apăru îmbrăcat în redingotă.

- Nu sînt nici cinci săptămîni! Nici cinci săptămîni! se smiorcăi el, clipind des și trăgînd din buzunar o batistă ca să-și șteargă lacrimile. Am rămas orfani!

- Dar de ce ți-ai pus haina asta ponosită? întrebă fata. Ai chiar aici, în dosul ușii, o redingotă nou-nouță; n-ai găsit-o?

- Taci, gaițo! strigă la ea Lebedev. U-uf, tu! făcu el, bătînd din picioare. Dar de data aceasta, izbucnirea tatălui îi stîrni doar rîsul.

- Nu mă sperii. Eu nu sînt Tania și n-am să fug. Pe Liubocika însă, parcă văd că o trezești și o să aibă iarăși crampe... Ce tipi așa?

- Ferească sfîntul! Pușchea pe limbă-ți!... se sperie deodată Lebedev și, repezindu-se spre copilul care dormea în brațele fiicei sale, făcu deasupra-i, de cîteva ori, împungînd aerul și cu o mutră speriată, semnul crucii. Păzește-o, Doamne! Apără și o ocrotește! Pruncul acesta este fetița mea, Liubov, continuă el, adresîndu-se prințului; e născută din căsătorie legitimă de răposata nevastă-mea Elena, moartă la facere. Iar gaița asta e fiica mea, Vera, în doliu.. Și acesta, acesta, oh! acesta...

— Ei, ce te-ai oprit? strigă tînărul. Haide, zi-i înainte, nu te sfii!

— Alteță! strigă deodată Lebedev ca un apucat. Ai citit în ziare despre asasinarea membrilor familiei Jemarin?

— Da, răspunse prințul oarecum surprins.

— Ei bine, iată-l pe adevăratul asasin al familiei Jemarin; el e, chiar el!

- Ce spui?! se minună prințul.

- E un fel simbolic de a vorbi; e al doilea viitor asasin al unei alte familii Jemarin, dacă va mai exista eventual. Pentru asta se pregătește...

Toți izbucniră în hohote de râs. Prințului îi trecu prin cap că poate, într-adevăr, Lebedev se ține de șotii și se maimuțărește înadins pentru că presimte cam ce întrebări i se vor pune și, neștiind ce să răspundă, încearcă să mai câștige timp.

- E un răzvrătit! Un conspirator! vocifera Lebedev ca un apucat. Ei bine, cum aş putea, cum aş avea dreptul să-l consider pe individul acesta, un om așa de rău de gură, un destrăbălat, un astfel de netrebnic, să-l consider drept propriul meu nepot, fiul unic al defunctei mele surori Anisia?

- Dar taci odată, că ești beat! Închipuiește-ți, prințe, i-a trăsnit acum să se apuce de avocatură, umblă pe la diferite instanțe judecătorești cu fel de fel de procese și face exerciții de oratorie ținând acasă copiilor discursuri. Acum vreo cinci zile a pledat înaintea unui complet al judecătorilor de pace. Și pe cine crezi că a apărut? Nu pe femeia bătrână, prădată de cinci sute de ruble - toată averea ei - de un hrăpăreț cămătar, cu toate că biata femeie îl rugase, îl implorase s-o ajute, s-o apere; nu pe victima nenorocită, ci chiar pe spoliator, pe cămătarul Zeidler, pentru că acesta i-a făgăduit cincizeci de ruble.

- Cincizeci de ruble, dacă obțin câștig de cauză și numai cinci ruble în cazul când pierd, preciza Lebedev pe un ton redevenit brusc calm și potolit, ca și cum n-ar fi răcnit cu câteva clipe înainte.

- Ei, și a dat greș, bineînțeles; cu justiția de azi nu mai merge ca altădată; s-a făcut pur și simplu de râs. Totuși, el personal a rămas foarte mulțumit, se pare, de felul cum s-a prezentat; „Gîndiți-vă, zice, domnilor judecători, cu dreptate și fără părtinire, gîndiți-vă că un biet bătrîn, olog, trăind dintr-o muncă onorabilă, este lipsit de ultima lui bucată de pîine; amintiți-vă de cuvintele înțelepte ale legiuitorului: «Clemența să domnească în tribunale»". Și, mă crezi, nu e zi de la Dumnezeu să nu ne spună în fiecare dimineață pledoaria, repetînd-o cuvînt cu cuvînt, exact așa cum a rostit-o la proces; chiar și acum, înainte de a intra dumneata, ne-a pus s-o ascultăm pentru a cincea oară, atît de mult îi place. Și o spune cu atîta pasiune, încît se vede cît colo ce încîntat e de sine însuși. Acum se pregătește să mai pledeze într-un alt proces. Dumneata ești prințul Mîșkin, dacă nu mă înșel? Kolea mi-a vorbit mult despre dumneata și susține că n-a întîlnit om mai inteligent pe lume...

- Și e foarte adevărat! Nu există! Nu există un om mai inteligent pe lume! se grăbi să-i țină isonul Lebedev.

- Dumnealui, în orice caz, nu e sincer, să n-ai nici o îndoială. Kolea o spune pentru că te iubește, iar ăsta pentru că vrea să te lingusească; în ce mă privește, n-am deloc intenția să te linguesc; fii sigur de asta. Se pare însă că ai mult bun-simț. Ei bine, fii judecător între mine și dînsul. Ce zici, vrei să-l luăm pe prinț ca arbitru? se adresă el unchiului său. Sînt chiar mulțumit, prințe, că întîmplarea te-a adus aici.

- Vreau! strigă hotărît Lebedev și aruncă fără voie o privire asupra celorlalți, care începură să se adune din nou în odaie.

- Dar ce neînțelegere aveți? întrebă prințul și fața i se schimonosi dureros.

Simți cum îl încearcă o puternică durere de cap, la care se adaugă

conștiința tot mai clară că Lebedev face un joc, căutînd să amîne cît mai mult explicația la care se aștepta.

- Iată despre ce-i vorba. Sînt nepotul lui, aici a spus adevărul deși, de obicei, minte la orice pas. Nu mi-am terminat studiile universitare, dar vreau să le termin și o voi face, pentru că am voință. Pînă atunci însă, ca să pot trăi, vreau să ocup un post de douăzeci și cinci de ruble la calea ferată. Recunosc că el m-a ajutat de vreo două-trei ori pînă acum, că am avut niște bani, douăzeci de ruble, dar i-am pierdut la cărți. Într-adevăr, prințe, am fost atît de laș, atît de nemernic, că i-am pierdut la joc!

- Și cu cine a jucat? Cu un șnapan, care nici nu merita să i se plătească! strigă Lebedev.

- De acord, e un șnapan, dar trebuia totuși să-i plătesc, urmă tînărul. Că este un ticălos, sînt și eu convins și pot s-o dovedesc oricînd, și nu pentru că te-a snopit în bătaie. E vorba, prințe, de un ofițer reformat din fosta bandă a lui Rogojin, care predă boxul; ei toți umblă acum fără căpătîi, după ce i-a alungat șeful. Dar, ce-i mai rău, știam că-i un nemernic, un șarlatan, un pungaș, și totuși m-am așezat cu el la joc, riscînd și ultima rublă; mă gîndeam: dacă pierd, mă duc la unchiul Lukian, mă rog frumos de el, îi fac o plecăciune și n-are să mă refuze. E o josnicie, recunosc, curată josnicie! O ticăloșie premeditată!

- Exact, o ticăloșie premeditată! repetă după el și Lebedev.

- Stai, nu te bucura încă! strigă nepotul enervat. Uite-l cum jubilează. Am venit la dînsul, prințe, și i-am mărturisit totul, fără să mă cruț cîtuși de puțin; mi-am făcut un proces de conștiință, nu m-am menajat și n-am ezitat deloc în alegerea termenilor prin care mi-am calificat purtarea. Cred că am procedat corect, nu? Cei de față îmi sînt martori, și totuși, ca să ocup postul de care vă spuneam, am neapărată nevoie să mă înțolesc puțin; așa zdrențuit cum sînt, prea semăn a cerșetor. Uitați-vă la ghețele mele! Mi-e imposibil să mă prezint la post în halul ăsta, iar dacă nu mă prezint la termenul fixat, altul îmi ocupă locul și rămîn iarăși de izbeliște căci cine știe cînd se mai ivește un prilej ca ăsta. Acum cer pentru ultima oară cincisprezece ruble și mă oblig să nu mai apelez niciodată la bunăvoința lui și, în plus, promit să-i restitui în trei luni întreaga datorie, pînă la ultima copeică. Am să mă țin de cuvînt. Știu să mă mulțumesc cu pîine și cvas luni de-a rîndul, pentru că am voință. Leafa mea, pe trei luni, va fi de șaptezeci și cinci de ruble; cu ceea ce-i mai datorez dinainte, ar face în total treizeci și cinci de ruble datorie; așadar, voi avea cu ce să-i plătesc. Mă rog, sâ-mi ceară, dacă vrea, orice dobîndă. Ce, nu mă cunoaște? întrebă-l, prințe: banii pe care mi i-a împrumutat cu alte ocazii nu i-am dat înapoi? Atunci, pentru ce se încăpățînează atît? E supărat pe mine pentru că i-am plătit locotenentului ăluia; alte motive n-are! Ca să vezi ce fel de om e: nici el nu profită, dar nici altul să nu se bucure!

- Și nu mai pleacă odată! izbucni Lebedev. S-a întins, după cum îl vezi, pe canapea, și nici gînd să plece.

- Cred că ți-am spus-o destul de limpede: nu plec de-aici pînă ce nu-mi dai ce ți-am cerut. De ce zîmbești, prințe? Se pare că nu-mi dai dreptate.

- Nu zîmbesc, dar găsesc că, într-adevăr, nu prea ai dreptate, răspunse acesta oarecum în silă.

- Vorbește deschis, spune fără înconjur că n-am deloc dreptate.

Pentru ce acest „nu prea”?

- Dacă vrei, îți spun că n-ai deloc dreptate.

- Dacă vreau! Asta-i nostim! Crezi oare că nu-mi dau seama că pretențiile mele sînt cam lipsite de bun-simț, că banii îi aparțin lui, că este liber să facă ce vrea și că procedeul meu seamănă puțin cu o încercare de a-i silui voința? Dar dumneata, prințe... nu cunoști viața. Dacă nu le dai ăstora o lecție, nu se învață minte. Trebuie să-i dădăcim. Intențiile mele sînt absolut cinstite; conștiința îmi spune că n-am să-l fac să piardă nimic, îi voi înapoia capitalul cu dobîndă. Va avea și o satisfacție morală: să mă vadă umilit. Ce mai vrea așadar? Ce justificare poate avea existența lui, dacă nu aduce vreun folos? Căci, la drept vorbind, ce mare ispravă face el? Ba nu, zău, uită-te puțin ce face. Întreabă-l cum se poartă cu alții și cum înșală oamenii. În ce fel și-a cîștigat casa asta? Îmi pun capul că și pe dumneata a apucat să te înșele, ba și-a făcut planul cum să te mai înșele și de aici încolo! Zîmbești, văd că nu-ți vine să crezi, așa-i?

— Mi se pare că toate astea nu prea au a face cu chestiunea dumitale, observă prințul.

— E a treia zi de cînd, uite, zac aici și, crede-mă, cîte nu mi-au fost date să văd și să aud! strigă înainte tînrul fără să-l mai asculte pe prinț. Închipuiește-ți că pe îngerul acesta, fata asta, acum orfană care e verișoara mea primară și fiica lui, o bănuiește și în fiecare noapte caută dacă nu-i ascuns vreun drăguț în odaia ei! Vine și în camera asta, în vîrfurile picioarelor, și se uită sub canapea. Aproape că s-a scrîntit de atîta bănuială, neîncredere și suspiciune de adevărat maniac; în fiecare colț vede numai hoți. Noaptea, sare mereu din pat și de șapte ori cel puțin controlează dacă ferestrele și ușile sînt bine zăvorite, se uită pînă și în sobă. În fața instanțelor judecătorești, ia apărarea escrocilor și șarlatanilor, iar noaptea se scoală să se închine uite aici, în salonul ăsta; cade în genunchi, face mătănii, izbind cu fruntea în dușumea, uneori cîte o jumătate de ceas neîntrerupt, și pentru cine nu se roagă numai, pe cine nu pomenește în rugăciunile lui de bețiv?! S-a rugat pentru odihna sufletului contesei Du Barry, l-am auzit chiar eu, de altfel, l-a auzit și Kolea; s-a scrîntit de-a binelea.

— Îl vezi, îl auzi cum își bate joc de mine, prințe! strigă Lebedev înroșindu-se, și de data aceasta pierzîndu-și cumpătul. Dar dumnealui nu știe sau poate că nu vrea să știe că acest bețivan și netrebnic, mincinos și ticălos, cum îi place să-mi spună, poate că ar merita respectul lui, fie chiar și numai pentru faptul că pe dumnealui, deșteptul și spiritualul, atunci cînd s-a născut, l-am înfășat în scutece și l-am spălat în copaie, căci soră-mea Anisia, rămasă văduvă, se zbătea în cea mai neagră mizerie; și eu, care eram tot așa de sărac ca și ea, am stat de veghe nopți întregi la căpățiul bolnavilor — al mamei și al copilului. Furam de la portar lemne ca să le încălzesc odaia, îi cîntam micuțului și băteam din palme ca să-l ogoiesc, în timp ce-mi ghiorăiau mațele de foame, și uite așa l-am scăpat din ghearei morții și l-am dădăcit ca să crească mare și să-și bată joc de mine acum! Și ce mare crimă dacă mi s-a năzărit și mie o dată să mă rog pentru odihna sufletului contesei Du Barry, ce te privește asta? Eu, prințe, acum trei zile am citit, pentru prima dată în viața mea, biografia acestei femei într-un dicționar istoric. Știi tu cine a fost această Du Barry? Spune, știi sau nu?

- Păi, sigur, numai tu știi, nu-i așa? mormăi tânărul, voind să fie ironic, dar vădit încurcat.

- Era o contesă care, ieșită din mocirlă, a domnit și a guvernat ca o regină și căreia o mare împărăteasă i-a scris cu mîna ei o scrisoare în care i se adresa: *ma cousine!* La ceremonia *lever du roi* (știi tu ce era *lever du roi*, neisprăvitule?), un cardinal, nunțiul papal, s-a oferit să-i pună ciorapii de mătase; un personaj atît de înalt și atît de sfînt a socotit asta ca o onoare pentru el! Știai tu asta? După mutra ta, vād că nu știai! Și ce moarte a avut? Răspunde, dacă știi!

- Termină odată! Mă plictisești.

- Ei bine, după toate onorurile acestea, după ce a domnit aproape ca o regină, a fost dusă, tîrîtă la ghilotină de călăul Samson; n-a avut nici o vină, dar trebuia sacrificată pentru satisfacerea mitocănimii pariziene; nu putea să înțeleagă, sărmana, ce se întîmplă cu dînsa, atît de mare îi era spaima. Cînd Samson i-a aplecat capul și a îmbrîncit-o sub cuțitul ghilotinei, ceilalți se prăpădeau de rîs; ea însă începu să strige: *Encore un moment, monsieur le houreau, encore un moment!* adică: „O clipă, numai o clipă, așteaptă, domnule călău!” Ei bine, pentru clipita aceasta, Dumnezeu o va ierta poate, căci un mai mare supliciu pentru sufletul omenesc nici nu e de închipuit măcar. Tu știi ce înseamnă cuvîntul acesta supliciu? E tocmai starea sufletească nenorocită în care s-a aflat ea. Ei, și cînd am citit eu despre strigătul contesei implorînd răgazul de o clipită, mi s-a strîns inima ca într-un clește. Și ce-ți pasă ție, vierme ce ești, că, făcîndu-mi rugăciunea de seară, m-am gîndit să implor mizericordia divină pentru o mare păcătoasă? Dacă am făcut-o, e ca nimeni, poate, de cînd a murit ea, nu i-a acordat o pioasă amintire. Și pe cealaltă lume i-ar fi plăcut, poate, să simtă că s-a găsit pe pămînt un păcătos ca și dînsa, care, o dată cel puțin, s-a gîndit să se roage și pentru odihna sufletului ei. De ce rîzi? Nu crezi, nu?

- Dar ce știi tu? De altfel, nici n-ai spus tot adevărul; dacă mi-ai scultat rugăciunea, trebuia să știi că nu m-am rugat numai pentru contesa Du Barry, ci am spus așa: „Odihnește, Doamne, sufletul adormitei, roabei tale, marea păcătoasă ce a fost contesa Du Barry și pe toate deopotrivă ei”; asta e cu totul altceva, căci există multe păcătoase ca ea și numeroase sînt victimele destinului schimbător care în viață au suferit loviturile sorții, și acum, pe cealaltă lume îndură chinuri și gem și așteaptă; m-am rugat atunci și pentru tine, și pentru cei deopotrivă ție, nesimțîți și cruzi, dacă vrei să știi, de vreme ce ai avut neobrăzarea să tragi cu urechea, ca să afli pentru ce anume mă rog...

— Bine, destul, poți să te rogi pentru cine vrei, naiba să te ia, și nu mai face atîta gură! îl întrerupse nepotul cu ciudă. Nici nu știai, prințe, că avem în fața noastră un erudit! adăugă el cu un zîmbet jenat. De la o vreme încoace citește mereu cărți și memorii de acest gen.

— Unchiul dumitale, totuși... nu-i deloc un om lipsit de simțire, obiectă cu vădit efort prințul. Tânărul acesta îi devenea din ce în ce mai antipatic.

— Să nu te apuci cumva să-l lauzi, că-și ia nasul la purtare. Atît așteaptă. Privește cum își duce mîna la inimă și, cu gura pînă la urechi, nu mai poate de fericire, într-atît îl încîntă cuvintele dumitale. Poate că nu-i lipsit de simțire, mă rog, dar e un șarlatan, iată nenorocirea. Și-apoi, bea de

stinge și e zăpăcit ca toți cei care au darul beției. Își iubește copiii, recunosc, o respecta pe mătușă-mea, răposata lui nevastă... Și pe mine mă iubește, ba în testamentul lui mi-a lăsat și mie o parte.

— N-am să-ți las nimic! strigă înverșunat Lebedev.

— Ascultă, Lebedev, începu pe un ton hotărât prințul, întorcându-și cu dezgust privirea de la tînărul obraznic, știu din experiență că, atunci cînd vrei, ești om de treabă... N-am timp de pierdut, și dacă... Iartă-mă, care-ți este numele? Am uitat.

— Ti-Ti-Timofei.

— Și mai cum?

— Lukianovici.

Toată lumea din odaie pufni în rîs.

- Minte! strigă nepotul. Pînă și aici a mințit! Prințe, nu-l cheamă Timofei Lukianovici, ci Lukian Timofeevici. Ia spune acum, de ce ai mințit? Ori Lukian, ori Timofei, nu-i totuna pentru tine? Și ce importanță poate avea asta pentru prinț? Minte, numai fiindcă minciuna i-a intrat în sînge, crede-mă!

- Chiar e adevărat? întrebă nerăbdător prințul.

- Într-adevăr, mă cheamă Lukian Timofeevici, recunosc rușinat Lebedev și, plin de umilință, își plecă ochii, ducîndu-și din nou mîna la inimă.

- Atunci ce rost avea să-mi spui altfel, ah, Dumnezeuule!

- Din autoînduioșare, șopti Lebedev, plecîndu-și capul cu un aer din ce în ce mai umilit.

- Vai, Lukian Timofeevici, parcă asta-i autoînduioșare! Eh, dac-aș ști numai unde să-l găsesc pe Kolea acum! zise prințul, dînd să plece.

- Îți spun eu unde-i Kolea, se oferi tînărul.

- Nu, nu, nu! se împotrivi Lebedev, fîstîcîndu-se ca un om prins cu ocaua mică.

- Kolea astă-noapte a dormit aici, iar de dimineață a pornit în căutarea generalului, pe care, Dumnezeu știe de ce, prințe, l-ai ajutat să iasă din pușcărie. Ieri, generalul promisese că vine să doarmă și el la noi, și n-a venit. E mai mult ca sigur că a rămas peste noapte la hotelul „Vesî”, aici, în apropiere. Încît Kolea trebuie să fie cu el, dacă nu s-a dus cumva la Pavlovsk, la Epancini. Avea bani, și voia să se ducă acolo încă de ieri. Așadar, nu poate fi decît la „Balanța” ori la Pavlovsk.

- La Pavlovsk, la Pavlovsk!... Iar noi, să trecem în grădiniță... să luăm o cafeluță...

Și Lebedev îl apucă de braț și aproape că-l tîrî pe prinț afară din odaie. Traversară curtea și intrară într-o grădiniță încîntătoare, unde, datorită timpului frumos, toți copacii înfrunziseră. Lebedev îl pofti pe Mîșkin să ia loc pe o bancă de lemn vopsită în verde, înaintea unei mese fixe de aceeași culoare, iar el se așeză în fața lui. După un minut, într-adevăr, li se servi și cafeaua. Prințul n-o refuză. Lebedev, cu o expresie slugarnică, nu-și lua ochii de pe fața lui, gata parcă să-i împlinească orice dorință.

— Nici nu mi-aș fi închipuit că ai o gospodărioară atît de frumoasă, spuse prințul, care părea că se gîndește aiurea.

— Or-orfani, începu Lebedev, schimonosindu-și fața, dar se întrerupse numaidecît.

Prințul privea distrat înaintea lui și, desigur, uitase de întrebare. Mai trecu un minut; Lebedev aștepta, cu ochii ațintiți mereu spre musafir.

— Așadar? Întrebă prințul, smulgându-se parcă din îngîndurarea lui. A, da! Dumneata, Lebedev, știi foarte bine despre ce e vorba; am venit în urma scrisorii pe care mi-ai trimis-o. Vorbește.

Lebedev se fîstîci iar, vru să spună ceva, dar nu putu scoate decît niște sunete nedeslușite. Prințul aștepta cu un zîmbet trist pe buze.

— Te înțeleg foarte bine, Lukian Timofeevici. Nu te așteptai, probabil, să mă vezi aici. Ți-ai închipuit că nu-mi voi părăsi bîrlogul la cea dintîi înștiințare a dumitale și mi-ai scris ca să te achiți de o îndatorire pe care ai socotit că o ai. Eu însă am venit, după cum vezi. Ei, haide, nu căuta să mă induci în eroare. Încetează de a mai sluji la doi stăpîni. Rogojin e aici de trei săptămîni, știu tot. Ai izbutit să i-o mai vinzi, ca și rîndul trecut, sau nu încă? Spune drept.

— Singur a descoperit-o; chiar el singur, bestia.

— Nu-l mai înjura; ce-i drept, a procedat cam urît cu dumneata...

— M-a bătut, m-a stîlcit în bătai! se tîngui cu amărăciune Lebedev. La Moscova, a asmuțit un cîine asupra-mi, un cîine de vînătoare, care m-a fugărit de-a lungul străzii. O cățea teribilă.

— Mă crezi un copil, un naiv, Lebedev. Hai, spune-mi, e adevărat că ea l-a părăsit la Moscova?

— Adevărat, adevărat! Și de data asta, tot în momentul cînd se pregătea s-o ducă la cununie. El număra minutele ce mai rămăseseră pînă să pornească alaiul, cînd ea a șters-o, fără veste, la Petersburg. S-a prezentat direct la mine: „Scapă-mă, Lukian, găsește-mi un adăpost și să nu-i suflă un cuvînt prințului...” Se temea de dumneata, prințe, și mai abtîrî decît de el, și tocmai aici e marea înțelepciune!

Și la aceste cuvinte, Lebedev făcu o mutră șireată, ducîndu-și degetul la frunte.

- Și acum iar ai mijlocit întîlnirea lor, nu-i așa?

- Excelentissime prinț, cum aș fi putut... cum aș fi putut împiedica această întîlnire?

- Bine, să lăsăm astea acum, aflu eu totul pe altă cale. Spune-mi numai unde se află în momentul de față? La dînsul?

- A, nu! Nici gînd! Stă singură. „Sînt liberă”, zice, și susține întruna, morțiș, că e absolut liberă. Știi, prințe, stăruie mult asupra acestui lucru. Stă tot acolo, în cartierul Peterburgskaia Storona, la cumnată-mea, după cum ți-am scris.

- Și acum-a-i tot acolo?

- Acolo, dacă nu cumva s-a dus la Pavlovsk, pe vremea asta frumoasă, la vila Dariei Alekseevna. „Sînt liberă de tot”, zice. Chiar ieri i se lăuda grozav lui Nikolai Ardalionovici că e liberă și independentă. Semn rău, adăugă rînjind Lebedev.

- Kolea se duce des s-o vadă?

- E un zăpăcit băiatul ăsta, de neînțeles și prea din cale-afară gură-spartă.

- De mult nu te-ai mai dus pe la dînsa?

- Mă duc în fiecare zi, în fiecare zi.

- Vasăzică ai fost și ieri?

- N-nu; n-am fost de trei zile.

- Ce păcat că ești cam afumat, Lebedev! Altfel, te-aș fi întrebat ceva.
- Vai de mine! Se poate? O picătură n-am pus în gură. Lebedev se făcu ochi și urechi.

- Spune-mi cum era când ai văzut-o ultima oară?

- U-un suflet care caută...

- Care caută?

- Mereu parcă e într-o neconținută căutare, ca și cum ar fi pierdut ceva. În ce privește căsătoria proiectată, pînă și gîndul o scîrbește și orice aluzie o ia drept jignire personală. De Rogojin nu-i pasă nici cît de o coajă de nucă, nici gînd nu are; ba nu, mă înșel se gîndește la el, însă cu teamă, cu groază; nici nu îngăduie să i se pomenească numele în prezența ei. Se întîlnesc numai de nevoie și el simte asta! Nu-i a bine!... Ea n-are astîmpăr, e batjocoritoare rea de gură și înverșunată foc...

- Rea de gură și înverșunată?

- E așa de irascibilă, că data trecută era cît pe ce să mă ia la păruială numai pentru un cuvîntel. Am izbutit s-o potolesc aducînd vorba și citindu-i din *Apocalipsă*.

- Cum așa? Întrebă prințul, crezînd că l-a înșelat auzul.

- Da, da, citindu-i *Apocalipsă*. E o femeie cu multă fantezie, he, he! și am mai observat că are o predilecție deosebită pentru subiecte serioase, fie chiar și cu totul străine de ea. Ține la mine, ține foarte mult și se simte chiar măgulită cînd vin să mai discut cu dînsa. Da, da. Iar eu sînt tare în tălmăcirea *Apocalipsei*, căci mă îndeletnicesc cu asta de cincisprezece ani. A fost de acord cu mine că sîntem în epoca prefigurată acolo prin al treilea cal, armăsarul cel negru, și prin călărețul care ține în mîină o cumpănă, căci în veacul nostru totul se bizuie pe balanță și pe contracte, toți oamenii urmăresc numai dreptul lor: „O măsură de grîu pentru un dinar și trei măsuri de orz pentru un dinar...” Pe deasupra, mai vor să-și păstreze și spiritul liber, și o inimă curată, și trupul sănătos, și toate darurile cerești laolaltă. Dar, bizuindu-se numai pe drepturi, oamenii nu vor izbuti să și le păstreze, iar la urmă va veni calul cel fără de culoare, și cu el odată aceea ce poartă numele de Moarte, pe urmă din toate se va alege iadul... Despre asta vorbim noi ori de cîte ori ne adunăm și trebuie să spun că are asupra ei un efect grozav.

- Dar dumneata personal crezi în lucrurile astea? Întrebă prințul, aruncînd o privire ciudată asupra interlocutorului său.

- Cred și le tălmăcesc. Căci sărac sînt și gol, un atom în vîrtejul lumii. Cine-i acordă lui Lebedev vreo considerație? Fiecare caută să-și bată joc de el și oricine dă în el cu piciorul. Pe cînd aici, după cum se tălmăcește în *Apocalipsă*, sînt deopotrivă cu orice potentat. Căci mare e forța inteligenței! Aici ea își spune cuvîntul și am văzut în față-mi un potentat, tremurînd în fotoliul său... zguduit fiind de puterea inteligenței. Acum doi ani, în săptămîna patimilor, Excelența sa Nil Alekseevici - la al cărui departament eram slujbaş - auzind de mine, mă cheamă anume prin Piotr Zaharîci în cabinetul său. „E adevărat, mă întrebă el cînd am rămas singuri, că ești magistrul în ale antihristului?” Și nu i-am ascuns: „Da, zic, eu sînt acela” și mă apucau pe dată să-i tălmăcesc viziunea alegorică încîlcită, fără a îmblîndi culorile întunecate ale tabloului înfricoșător, ci, dimpotrivă, îngroșîndu-le dinadins, ba am mai adăugat și cifre, i-am dovedit prin calcule. La început zîmbea, dar cifrele și asemănările îl făcură

să tremure. M-a rugat să închid cartea și să plec, apoi mi-a fixat o gratificație de Paști, iar în Săptămîna luminată a dat ortul popii.

- Ce spui?!

- Precum am zis. A căzut din trăsură, într-o după-amiază... s-a lovit la tâmplă și a murit pe loc, ca un prunc, ca un prunc nevinovat. Avea șaptezeci și trei de ani bătuți pe muchie, niște obraji rumeni, părul alb, veșnic parfumat, și zîmbea întruna, ca un copilaș. Piotr Zaharîci își aminti atunci: „I-ai prezis-o”.

Prințul se ridică. Lebedev fu mirat, dezamăgit chiar, văzînd că Mîșkin se pregătea să plece.

- Ai devenit cam prea nepăsător, prințe, he, he! Îndrăzni să-și spună gîndul Lebedev, păstrînd aceeași expresie slugarnică pe față.

- Nu prea mă simt bine, mi-e capul greu, desigur din pricina călătoriei, răspunse prințul încruntîndu-se.

- De ce nu pleci pentru un timp undeva, la o vilă din împrejurimi? Încercă să aducă vorba de departe Lebedev.

Prințul rămase pe gînduri.

- Uite, și eu mă mut afară din oraș, cu toți ai mei, peste vreo trei zile. E mai sănătos și pentru nou-născut; între timp oi cîrpi pe ici pe colo și căsuța asta. Mă gîndesc să plecăm la Pavlovsk.

- Cum, și dumneata tot la Pavlovsk te duci? Întrebă prințul într-o oară. Cum vine asta, toată lumea de aici pleacă la Pavlovsk? Și zici că ai acolo o vilă proprie?

- Nu se duce chiar toată lumea la Pavlovsk. În ceea ce mă privește, Ivan Petrovici Ptițîn mi-a cedat una dintre vilele lui cumpărată pe nimica toată. Poziție frumoasă, pe deal, verdeață multă, viața-i destul de ieftină, lume bună, muzică; de aceea, toți dau năvală acolo. Eu, de fapt, am să mă instalez în pavilionul din fundul curții, iar vila propriu-zisă...

- Ai închiriat-o?

— Nu-n-nu. Nu... tocmai...

- Înciriază-mi-o mie, propuse deodată prințul.

Se pare că aici voia să ajungă și Lebedev. Cu cîteva clipe înainte îi încolțise în minte ideea aceasta. Și, de fapt, nu mai avea nevoie de chiriaș, căci primise o ofertă sigură și fusese anunțat personal de ofertant că e aproape hotărît să ocupe vila. Lebedev însă știa perfect de bine că, în realitate, acel „aproape” echivala cu „mai mult decît sigur”. Dar, într-o clipită, își făcu în gînd socoteala că ar fi mult mai interesant și mai cu folos să i-o dea cu chirie prințului, profitînd de faptul că răspunsul primului ofertant nu era absolut categoric. Îl ispiți această nouă și neprevăzută întorsătură a lucrurilor, ațîțindu-i imaginația. Iată de ce propunerea prințului îl entuziasma peste măsură și, cînd acesta se interesă de preț, Lebedev dădu din mîini, voind parcă să spună că-i o chestiune cu totul lipsită de importanță.

— Bine, cum vrei; am să mă interesez eu; nu vei fi în pagubă.

Amîndoi se îndreptară spre ieșirea din grădină.

— Aș putea... aș putea... dacă dorești, preaonorate prințe, aș putea să-ți comunic, asupra aceleiași chestiuni, cîteva lucruri foarte interesante, bolborosi Lebedev, nemaîștiind de bucurie cum să-i fie pe plac prințului.

Mîșkin se opri.

— Și Daria Alekseevna are o vilișoară la Pavlovsk.

- Ei și?
— Iar binecunoscuta persoană e prietenă cu dînsa și, de bună seamă, intenționează s-o viziteze destul de des la Pavlovsk. Cu un anumit scop.

- Adică?
— În altă ordine de idei, Aglaia Ivanovna...
— Lasă asta, Lebedev! îl întrerupse prințul cu un sentiment penibil ca și cum l-ar fi atins într-un punct dureros. E... cu totul altceva. Spune mai bine cînd ești hotărît să pleci. Pentru mine, cu cît mai curînd, cu atît mai bine, căci am tras la hotel...

Prinși în discuție, ieșiră în grădină și, fără să mai intre în casă, străbătură curticica, apropiindu-se de portiță.

— În cazul acesta, n-ar fi mai bine, propuse grăbit Lebedev, să te muți de la hotel la mine chiar astăzi, iar poimîine să plecăm cu toții la Pavlovsk?

— Să văd, răspunse prințul gînditor și ieși pe poartă. Lebedev privi în urma lui mirat. Îl surprinse aerul distrat al prințului, care, plecînd, nu și-a luat rămas-bun, nu i-a spus un cuvînt și nu l-a salutat măcar cu un gest din cap, ceea ce nu se potrivea cîtuși de puțin cu firea și obișnuita politețe a lui Mîșkin.

III

Se făcuse aproape ora douăsprezece. Mîșkin știa că singurul membru al familiei Epancin pe care l-ar fi putut găsi acum în oraș, fără a fi totuși sigur de asta, era generalul, reținut de serviciu la Petersburg. Dacă avea norocul să-l vadă pe Ivan Feodorovici, poate ca acesta l-ar lua cu el, chiar în după amiaza-aceea, la Pavlovsk; dar mai era o vizită pe care prințul ținea mult s-o facă în dimineața aceea. Cu riscul de a pierde întîlnirea cu generalul și de a fi nevoit să amîne pe a doua zi plecarea la Pavlovsk, se hotărî să se ducă în căutarea casei care-l interesa atît.

Vizita aceasta prezenta pentru el, într-o privință, anumite riscuri. Șovăia, neștiind cum e mai bine să procedeze. Casa, pe cît știa, era situată în strada Gorohovaia, nu departe de Sadovaia; în cele din urmă porni într-acolo, în speranța că pe drum se va decide într-un fel sau altul.

Ajungînd în centru, prințul își dădu seama cu mirare că pe măsură ce se apropie de locul unde se întretaie străzile Gorohovaia și Sadovaia îl cuprinde o tulburare neobișnuită; nici nu se aștepta ca inima să-i bată cu atîta putere. O clădire îi atrase atenția încă de la distanță, poate fiindcă avea o înfățișare ciudată, și abia mai tîrziu prințul își aminti că în momentul acela îl străfulgerase gîndul: „Asta trebuie să fie”. Cuprins de curiozitate se apropie de clădire ca să-și verifice presupunerea; simțea că i-ar fi, nu știa nici el de ce, foarte neplăcut să constate că a ghicit bine. Era o casă mare, mohorîță, de culoare verde-cenușie, cu trei caturi și fără vreun stil arhitectonic definit.

Cîteva clădiri de acest fel, puține la număr, e adevărat, zidite la sfîrșitul veacului trecut, rămăseseră neschimbate tocmai pe străzile acestea ale Petersburgului (orașul în care totul se schimbă vertiginos). Solid construite, ele se disting prin grosimea zidurilor și printr-un număr foarte redus de ferestre, așezate la distanță mare una de alta. Catul de jos

adăpostește de cele mai multe ori dugheana vreunui zaraf, iar geamurile sînt zăbrelite. Scapetul-zaraf ocupă de obicei un apartament deasupra prăvăliei. Aspectul exterior ca și interiorul acestor case este rece și neospitalier, totul aici pare ursuz și neîncrezător, ca și cum ar sta mereu la pîndă; dar de unde anume vine această impresie, judecînd numai după înfățișarea casei, ar fi greu de explicat. Stilul, contururile arhitecturale își au, desigur, tainele lor. Casele acestea sînt mai toate locuite aproape exclusiv de mari negustori.

În momentul cînd se apropie de poarta principală, prințul văzu o tăbliță pe care era scris: *Proprietatea lui Rogojin - membru de vază al tagmei negustorești*.

Învingîndu-și șovăielile, Mîșkin se strecură pe ușa cu geamlîc care se trînti zgomotos în urma lui și începu să urce treptele scării principale care ducea la etaj. Era o scară oribilă, de piatră, întunecoasă și cu pereții vopsiți în roșu. Prințul știa că Rogojin ocupă cu mama și cu fratele lui tot etajul întîi al acestei case mohorîte. Servitorul care veni să-i deschidă îl conduse, fără să-i mai anunțe, printr-un șir întreg de încăperi; străbătură astfel mai întîi o sală de primire cu pereți de marmură, cu parchet de stejar și mobilă greoaie, în stilul anilor '20, pe urmă un labirint întreg de odăi mici și întortocheate, trebuind mereu să urce sau să coboare cîteva trepte, și, în sfîrșit, bătură la o ușă pe care le-o deschise chiar Parfion Semionîci. Dînd cu ochii de prinț, acesta păli și rămase un timp stană de piatră, cu privirea fixă, înspăimîntată și cu gura crispată într-un zîmbet plin de nedumerire, ca și cum vizita lui Mîșkin ar fi fost realmente o imposibilitate, o apariție fantomatică. Deși prințul se așteptase să-l vadă surprins, simți totuși cum îl cuprinde consternarea.

- Parfion, poate că am ales un moment nepotrivit, pot să plec, spuse el încurcat.

- Nu, nu, e foarte potrivit, foarte potrivit! răspunse Rogojin, venindu-și în fire. Intră, te rog!

Se tutuiau. La Moscova se văzuseră des, uneori ceasuri întregi, ba au fost și cîteva momente în întîlnirile lor care se întipăriseră adînc în sufletul fiecăruia. De atunci însă trecuseră mai bine de trei luni, și acum se revedeau din nou.

Paloarea și tremurul convulsiv mai zăboveau pe fața descompusă a lui Rogojin, care cu toate că își poftise musafirul înăuntru părea încurcat, pradă unei tulburări extraordinare. În timp ce îl conducea pe nou-venit spre fotoliu, poftindu-l să ia loc lîngă masă, acesta se întoarse din întîmplare spre Rogojin și surprinse în privirea lui o expresie cu totul neobișnuită, pe cît de grea, pe atît de ciudată, și care îl făcu pe Mîșkin să se oprească nedumerit. O amintire recentă, sumbră și apăsătoare îi stăruia în minte. În picioare, nemișcat, privi cîtva timp drept în ochii lui Rogojin, care, din primul moment, sclipiră cu licăriri stranii. În cele din urmă, Parfion Semionîci schiță un zîmbet la fel de tulburat și buimac.

- De ce mă privești așa? murmură el. Ia loc! Prințul se așează.

- Parfion, zise acesta, te rog să-mi spui drept, știai ori nu știai că am să vin astăzi la Petersburg?

- Eram aproape sigur că ai să vii, răspunse Rogojin, și văd că nu m-am înșelat, adăugă el cu un zîmbet înveninat de data aceasta Dar cum puteam să știu că pici tocmai azi?

Tonul tăios și răstit cu care-și rostise Rogojin întrebarea îl uimi și mai mult pe prinț.

— Și chiar dac-ai fi știut că vin tocmai azi, ce rost are să te enervezi așa? spuse încet și cu blîndețe prințul.

- Îmi dau seama că n-a fost o vorbă aruncată la întâmplare. Dar nu înțeleg tîlcul întrebării tale.

- Adineauri, coborînd din vagon, am surprins o privire exact ca aceea cu care m-ai fixat chiar acum pe la spate.

— Hm! Și a cui era privirea aceea, mă rog? mormăi Rogojin bănuitor.

Prințul avu impresia că vorbele lui îl făcură pe Rogojin să tresară în momentul acela.

- Nu știu; încep să cred că mi s-a năzărit; în ultima vreme am din ce în ce mai des tot felul de năluciri. Trebuie să-ți mărturisesc, Parfion, că încep să am aproape aceleași senzații pe care le-am avut și acum cinci ani, cînd îmi veneau crizele.

— De, se poate să ți se fi năzărit, eu nu știu nimic... îngăimă Rogojin.

Zîmbetul prietenos și binevoitor care se ivise pe fața lui distona cu expresia ochilor și cu întreaga lui figură pînditoare, ca și cum zîmbetul acela s-ar fi dezarticulat, frînt în două, iar toate străduințele sale de a-l reînchega rămîneau zadarnice.

— Ai de gînd să te întorci înapoi, în străinătate? Întrebă el și adăugă numaidecît: îți mai aduci aminte cum am călătorit împreună în tren, toamna trecută, de la Pskov la Petersburg? Erai într-o pelerină și cu niște ghetre, ții minte?

Și Rogojin izbucni într-un rîs plin de răutate, bucuros parcă să și-o dea în vileag.

— Rămîi definitiv în locuința asta? se interesă prințul, plimbîndu-și privirea prin cabinet.

- Bineînțeles, sînt doar acasă la mine. Unde vrei să stau?

- Nu ne-am mai văzut de mult. Am auzit spunîndu-se pe socoteala ta asemenea lucruri, încît nici nu-mi venea să cred că era vorba de tine.

- Gura lumii slobodă, se eschivă sec Rogojin.

- Totuși ți-ai concediat toată banda, stai închis în casă și nu te mai ții de năzdrăvăanii. E mare lucru. Casa e a ta ori o aveți în coproprietate?

- E a maică-mii. Dînsa ocupă încăperile din fund, separate de apartamentul meu printr-un coridor.

- Și fratele tău unde stă?

- Fratele meu, Semion Semionîci, locuiește în pavilionul din curte.

- E căsătorit?

- Văduv. De ce ții să știi toate astea?

Prințul îl privi fără să răspundă; cum era absorbit de gînduri, poate că nici nu auzise întrebarea. Rogojin nu mai stăruia nici el și rămase în așteptare. Între ei se așternură cîteva clipe de tăcere.

- Venind înapoi adineauri, ți-am recunoscut casa de departe, spuse prințul într-un tîrziu.

- Cum asta?

- Nu știu. Înfățișarea casei voastre poartă pecetea întregii familii, amprenta vieții Rogojinilor de-a lungul mai multor generații; dar dacă m-ai întreba cum am ajuns la concluzia asta, n-aș fi în stare să-ți

explic. Mai știi, o fi și asta o năzărire. Fapt e că mă cuprinde groaza când mă gîndesc că încep să capăt obsesii. Înainte nici nu mi-aș fi putut închipui înfățișarea casei în care locuiești; de îndată ce am zărit-o însă, mi-am și spus: „Exact așa trebuie să arate casa lui!”

- Ca să vezi! bîgui Rogojin schițînd un zîmbet șters, neizbutind să descifreze bine sensul reflecției confuze a prințului. Casa aceasta a construit-o bunicul meu, explică el, și de atunci a locuit în ea o familie de scapeți, pe nume Hludiakov; stau și acum la noi, cu chirie.

- E tare mohorîță. Sumbră casă ai, observă prințul, rotindu-și încă o dată privirea prin încăpere.

Era o cameră mare, înaltă, întunecoasă, ticsită cu tot felul de mobile, în cea mai mare parte mese de scris enorme, dulapuri pline de condici, registre și diverse hîrtoage. O canapea largă, de marochin roșu, îi servea probabil de pat lui Rogojin. Pe masa lîngă care gazda îl poftise să ia loc, prințul zări două-trei cărți; printre ele un volum din *Istoria* lui Soloviev fusese lăsat deschis, avînd un semn de carte între pagini. Pe pereți atîrnau în rame aurite cîteva tablouri în ulei, atît de înnegrite de timp, încît cu greu se putea desluși ce anume reprezentau. Un portret în mărime naturală îi atrase atenția prințului; înfățișa un bărbat de vreo cincizeci de ani, îmbrăcat într-o redingotă lungă, de croială nemțească, purtînd la gît două decorații, cu o barbă încărunțită, scurtă și rară, cu chipul galben și brăzdat de cute adînci, cu o privire bănuitoare de om ascuns și chinuit sufletește.

- E tatăl tău? întrebă prințul.

- Exact; în toată măreția lui, răspunse cu un zîmbet silit Rogojin, gata parcă să trîntească vreo glumă grosolană pe seama defunctului său părinte.

- Se ținea de secta celor de credință veche?

- Nu, se ducea la biserică; dar, ce-i drept, îl auzeam de multe ori spunînd că vechea credință e mai bună. Pe scapeți îi avea la inimă. Aici era cabinetul lui. Pentru ce m-ai întrebat dacă era de credință veche?

- Nunta o faci aici?

- D-da, aici, răspunse Rogojin, tresărind la auzul acestei întrebări neașteptate.

- Va fi în curînd?

- Știi că nu depinde de mine.

- Parfion, nu sînt dușmanul tău și nu vreau să-ți stau în cale. Îți repet acum, așa cum ți-am mai spus-o și altă dată, într-o împrejurare asemănătoare. Cînd te pregăteai de căsătorie la Moscova, nu eu te-am împiedicat, știi foarte bine. Prima dată, ea singură a fugit aproape de la cununie și a venit la mine, rugîndu-mă s-o „scap” de tine. Sînt propriile ei cuvinte. Pe urmă a fugit și de la mine. Tu ai regăsit-o și în momentul cînd trebuia s-o duci la altar, a fugit iarăși să se ascundă aici, la Petersburg, după cîte am auzit. E adevărat? Cel puțin, așa mi-a scris Lebedev. Iată pentru ce am venit. Cît despre împăcarea voastră, am aflat abia ieri, în tren, de la unul dintre foștii tăi prieteni, Zaliojev, dacă ții neapărat să știi. În ce mă privește, veneam la Petersburg cu un scop precis: s-o conving să plece în străinătate ca să se trateze; e foarte bolnavă și trupește, și sufletește, dar mai ales sufletește, și, după părerea mea, are nevoie de multă îngrijire. N-aveam de gînd s-o însoțesc, voiam numai s-o conving, să-i aranjez plecarea și atît. Îți vorbesc cît se poate de sincer. Dacă e

adevărat însă că între timp v-ați împăcat din nou, nici nu mă mai arăt în ochii ei și nici la tine n-am să mai vin vreodată. Știi foarte bine că nu caut să te amăgesc și că am fost întotdeauna sincer cu tine. Niciodată nu ți-am ascuns gândurile mele în privința asta și întotdeauna am susținut că o căsătorie cu tine ar fi fatală pentru ea. Ca și pentru tine, de altfel... ba poate mai mult pentru tine. Aș fi foarte mulțumit să aflu că v-ați despărțit din nou, dar personal nu voi face nimic ca să contribui la asta. Fii dar pe pace și nu mă bănuiești. De altfel, știi prea bine că nu ți-am fost niciodată rival în *adevăratul sens al cuvîntului*, chiar și atunci cînd ea te-a părăsit ca să vină la mine. Tu rîzi; știu ce te face să rîzi. Da, da, am stat acolo separat și chiar în localități diferite; tu ești absolut convins de asta, fiindcă știi perfect de bine că este așa. Ți-am mai explicat că țin la ea „nu din dragoste, ci din milă”. Cred că e o definiție care nu poate lăsa nici un dubiu. Mi-ai spus atunci că ai înțeles sensul acestor cuvinte ale mele. Așa să fie oare? Le-ai înțeles cu adevărat? Nici nu-ți dai seama cu cîtă dușmănie mă privești! Am venit să te liniștesc, să te împac, pentru că și tu îmi ești drag. Te iubesc și țin la tine mult, Parfion. Și acum plec și nu voi mai reveni niciodată. Rămîi cu bine.

Prințul se ridică.

- Mai stai cu mine, spuse încet Parfion fără să se miște din locul lui, sprijinindu-și capul cu mîna dreaptă, nu te-am văzut de mult.

Mîșkin se așeză din nou. Și iarăși tăcură un timp.

- Cînd nu te văd, cînd nu te am în fața mea, Lev Nikolaevici simt îndată împotriva ta o cumplită înverșunare. În aceste trei luni cît nu te-am văzut, crede-mă, n-a fost o clipă ca să nu te urăsc. Aș fi fost în stare, zău, să-ți dau și otravă, de s-ar fi putut cumva. Pînă acolo am ajuns. Dar acum, nu-i nici un sfert de oră de cînd ești cu mine și toată ura mi-a dispărut; îmi ești la fel de scump ca și înainte. Mai stai un pic cu mine...

- Cînd sînt cu tine, îmi dai crezare, dar cum plec de lîngă tine îți pierzi încrederea și începi să mă bănuiești din nou. Semenii cu tatăl tău! răspunse Mîșkin cu un zîmbet prietenesc, silindu-se să nu-și trădeze sentimentele.

- Mă încred în glasul tău cînd sîntem împreună. Înțeleg bine că nu putem fi puși pe aceeași treaptă noi amîndoi, eu și cu tine...

- Pentru ce ai adăugat asta? Și, uite, iar te-ai tulburat, spuse prințul, uitîndu-se uimit la Rogojin.

- În privința asta, frățioare, se pare că părerea noastră nu mai contează, răspunse acesta, altceva hotărăște. Nici dragostea noastră nu e la fel, ne deosebim în toate, continuă el cu glas scăzut și după un minut de tăcere: dragostea ta e o dragoste de milă. Drept să-ți spun, eu nu simt nici un fel de milă pentru dînsa. De altfel și ea, sînt convins, nu simte pentru mine decît ură. În fiecare noapte o văd în vis cum își bate joc de mine cu altul și, de fapt, ce să ne furăm căciula, așa și este. E vorba să ne cununăm curînd, dar văd că de mine nici nu-i pasă, ca și cum și-ar schimba pantofii sau mănușile. Mă crezi? N-am mai văzut-o de cinci zile, pentru că nu îndrăznesc să mă prezint în fața ei. „Pentru ce-ai venit?” o să mă întrebe. Cîte n-a trebuit să îndur de la dînsa, cum și-a mai bătut joc...

- Cum adică să înduri? Ce vorbești?

- Parcă nu știi cum stau lucrurile. N-ai fost tu acela cu care a fugit, părăsindu-mă chiar „în ziua cununiei”, cum te-ai exprimat chiar adineauri?

- Dar tu știi că nu e cazul...

- Nu m-a făcut de rîs și la Moscova cu un ofițer, cu Zerntiujnikov? Știi precis că și-a bătut joc de mine, și asta după ce a fixat ea însăși ziua cununiei.

— Cu neputință! strigă prințul.

— Știi precis, întări cu convingere Rogojin. Vrei să spui că ea nu este la fel cu altele? Ce înseamnă, adică, vorba asta că nu este la fel cu altele?! Mofturi! Cu tine, poate, nu se va arăta astfel și s-ar îngrozi ea însăși la un asemenea gând, dar cu mine se poartă întocmai ca și cum ar fi din alea. Te asigur. Mă tratează ca pe o cîrpă. Aventura cu Keller, ofițerul acela care se îndeletnicea cu boxul, a pus-o la cale anume și numai ca să-și bată joc de mine... Dar nici nu știi cîte mi-a mai făcut la Moscova! Și ce de-a bănet am cheltuit...

— Atunci... cum te mai poți însura? Ce-ai să faci după aceea? întrebă prințul îngrozit.

Rogojin se uită la prinț cu o privire grea, înfricoșătoare, și nu răspunse nimic.

— Azi se împlinesc cinci zile de cînd n-am mai fost la dînsa, urmă el după un minut de tăcere. Mi-e frică să nu mă dea afară. „Sînt încă stăpîină pe mine, zice, dacă vreau, te alung pentru totdeauna și plec în străinătate” (de altfel, de la dînsa știu că are de gând să plece în străinătate, observă el parcă în treacăt, privind cu înțeleles drept în ochii prințului); cîteodată, într-adevăr, se vede că vrea numai să mă sperie și nu știu de ce tot îi vine să rîdă cînd mă privește. Alteori mă privește încruntată, stă bosumflată și nu scoate un cuvînt; uite de asta mă tem. Chibzuind în toate felurile, mi-am zis să nu mă mai duc la ea cu mîna goală; ei bine, m-a primit în focuri de zeflemea, iar la urmă s-a și infuriat. I-am adus un șal, cum poate n-a mai văzut, cu toate că a dus o viață de lux; i l-a dăruit cameristei Katka. Iar de cununie, nici nu mă mai încumet să deschid vorba! Ce fel de mire oi fi eu, cînd nu îndrăznesc nici măcar să-mi vizitez logodnica? Și uite, stau aici, închis între patru pereți, iar cînd nu mai pot suporta, pornesc înnebunit din casă și umblu disperat pe strada ei, strecurîndu-mă pe furiș prin fața casei ori stau ascuns pe după colțuri. Într-o zi am stat așa de strajă în dreptul porții ei pînă aproape s-a crăpat de ziuă; căzusem pe atunci la bănuială. M-a zărit, pesemne, prin fereastră. „Ce-ai fi făcut, zice, dacă aveai dovada că te înșel?” N-am mai fost în stare să mă stăpînesc și i-am răspuns: „Știi și tu, ce să-ți mai spun.”

- Ce știe, adică?

- Deh! parcă eu unul știu ce anume! răbufni cu un rîs răutăcios Rogojin. La Moscova, am urmărit-o tot timpul, dar n-am prins-o cu nimeni. Într-o zi mi-am luat inima în dinți și îi spun: „Mi-ai făgăduit să te cununi cu mine. Ai să intri într-o familie cinstită, dar tu știi cine-mi ești? Asta ești...” așa și pe dincolo, și i-am spus-o pe șleau

- I-ai spus așa?

- Da.

- Și?

- După toate astea, zice, poate că nici ca lacheu nu te-aș lua la mine, necum să-ți fiu de nevastă; așa să știi! „Dar nici eu nu plec așa, cu una cu două, de aici. O singură moarte are omul, zic, fie ce-o fi!” „Atunci, zice, îl chem îndată pe Keller și-i spun să te ia de guler și să te dea afară.” Cînd

am auzit vorba asta, m-am repezit la dînsa și am snopit-o în bătaie.

- Nu se poate! strigă prințul.

- Crede-mă, așa a fost, rosti Rogojin cu glasul stins, dar cu ochii numai văpăi. O zi și o noapte, și încă o zi, am stat fără să mă mișc din odaia ei, fără să dorm, fără să mănînc, fără să beau; am stat și în genunchi în fața ei. „Chiar de-aș ști că mor și tot nu plec, pînă nu mă ierți; iar dacă pui să mă dea afară — mă înec; pentru că, ce mă fac eu fără tine?” Toată ziua aceea, a fost ca o smintită; ba plîngea, ba zicea că bagă cuțitul în mine, ba mă împrășca cu insulte, l-a chemat pe Zaliujev, pe Keller, pe Zemtiujnikov și pe alții; mă arăta cu degetul și-și bătea joc de mine în fața tuturor. „Să mergem, zice, domnilor, cu toții la teatru. N-are decît să rămînă aici. dacă nu vrea să plece; doar nu-s legată de dînsul. Am să spun sa-ți aducă un ceai, Parfion Semionîci, ți-o fi foame, că doar n-ai mîncat nimic astăzi.” Se întoarse singură de la teatru. „Sînt niște fricoși, niște lași, începu ea, se tem de tine, și pe mine vor să mă sperie. „Nu pleacă el așa cu una cu două, zic ci, ba e în stare să te și înjunghie.” „Iar eu, uite, mă duc la culcare și nici măcar nu pun zăvor la ușa dormitorului; ca să știi cîtă frică am de tine! Ca s-o știi și să vezi cu ochii tăi! Ai băut ceaiul?” „Nu, am răspuns eu, și nici nu-l beau.” „Vrei să faci pe grozavul, dar să știi că nu te prinde deloc.” Și făcu întocmai cum spuse: nu-și încuie ușa peste noapte. A doua zi, cînd ieși din dormitorul ei, îmi zise rîzînd: „Ce, ai înnebunit? Vrei să mori de foame?” „Să mă ierți”, zic. „Nu vreau să te iert și nu te iau, ți-am mai spus. Și ai stat așa, toată noaptea, în fotoliul ăsta, fără să închizi un ochi?” „Da, n-am dormit deloc.” Tare deștept mai ești! Te pomenești că iar refuzi să bei un ceai și să mănînci?” „Ți-am spus, nu iau nimic în gură pînă nu-mi spui că m-ai iertat!” „Dac-ai ști numai ce bine îți șade cu încăpățînarea asta, zice, îți lipsea cum îi lipsește chelului tichia de mărgăritar! Îți închipui cumva că mă sperii? Tare-mi pasă mie că ai să stai flămînd. N-ai decît să nu mănînci, atîta pagubă!” Se supără foc, dar îi trecu repede și iar porni să-și bată joc de mine. Și m-am mirat grozav atunci că nu-mi purta deloc pică. Și totuși nu e dintre acelea care să uite repede răul ce i s-a făcut. Altor nu le-ar trece ușor cu vederea. Mi-a venit atunci în gînd că mă disprețuiește într-atît, încît nici ură nu binevoiește să-mi poarte. Și, crede-mă, ăsta e adevărul. „Știi, mă întreabă ea, cine-i papa de la Roma?” „Am auzit”, răspund eu. „Mi se pare că nu prea ai învățat istoria universală, Parfion Semionîci?” „Eu n-am învățat, zic, nimic.” „Să-ți dau atunci să citești ceva. Un papă d-ăștia s-a supărat pe un împărat, și acela, înainte de a căpăta iertare, a trebuit să stea trei zile fără să bea, fără să mănînce, desculț și îngenuncheat în fața porților palatului papal. În timpul celor trei zile cît acest împărat a stat în genunchi, ce gînduri crezi că l-au frămîntat? Ce jurăminte și-o fi făcut în sinea lui?... Dar stai, să-ți citesc chiar eu povestea asta!” Alergă după carte. „E scrisă în versuri”, zice și începe să-mi citească niște poezii, în care se spunea cum împăratul umilit jură să se răzbune pe acel papă. „Oare nu ți-a plăcut deloc ce ți-am citit, Parfion Semionîci?” „Tot ce-ai citit e foarte adevărat”, i-am răspuns eu. „Aha! găsești așadar că-i adevărat; înseamnă că și tu, acum, îți faci aceeași socoteală: lasă că-i plătesc eu toate astea cînd s-o mărita cu mine; i le plătesc cu vîrf și îndesat!” „Nu știu, zic, poate că într-adevăr ăsta mi-i gîndul!” „Cum adică nu știi?” „Uite așa, zic, nu știu, nu la asta mă gîndesc acum.” „Și la ce te gîndești, mă rog?” „Uite, zic, cînd te ridici de la locul

tău, cînd treci pe lîngă mine, te privesc și te urmăresc din ochi; aud foșnetul rochiei tale și inima-mi tresaltă în piept; iar după ce părăsești odaia, îmi amintesc orice vorbă spusă de tine, și cu ce glas, și ce anume ai spus; iar în noaptea asta nu m-am gîndit chiar la nimic; am tot ascultat cum respiri, cum te-ai mișcat de vreo două ori în somn..." „Te pomenești că nici la faptul că m-ai bătut nu te-ai mai gîndit sau poate c-ai și uitat?" îmi spunea ea rîzînd. „Ba poate că mă gîndesc, nu știu nici eu." „Și dacă nu te iert și refuz să mă mărit cu tine?" „Ți-am spus, mă înec", „Cine știe, poate înainte de a face asta, m-ai omorî întîi pe mine..." Spunînd aceste vorbe, căzu pe gînduri. Pe urmă se supără și părăsi odaia. Un ceas după aceea o văd revenind tare întunecată la față. „Uite ce este, Parfion Semionîci, îmi zise, m-am hotărît, te iau, dar nu pentru că m-aș teme de tine, ci pentru că oricum nu mai am zile. Cine va putea spune ce și cum e mai bine!? Stai colea, îți aduce îndată masa. Și să știi că, dacă mă mărit cu tine, am să-ți fiu o soție credincioasă, de asta să n-ai grijă și nici o îndoială." Se opri o clipită, pe urmă adăugă: „Îmi pare bine totuși că n-ai suflet de slugoi, m-am convins de asta; și cu care crezusem la început că ești sută-n sută o fire de lacheu". Și chiar pe loc stabili ca însăși ziua cununiei noastre, ca peste o săptămînă să dispară neașteptat fugînd de mine la Petersburg și cerîndu-i adăpost lui Lebedev. Cînd am regăsit-o aici, mi-a spus: „Să știi că n-am renunțat definitiv la gîndul să mă mărit cu tine; vreau numai să mai aștept cît mi-o fi pofta, pentru că mai sînt încă stăpînă pe mine. Mai așteaptă și tu, dacă vrei". Și uite asta se petrece cu noi acum... Tu ce crezi de toate astea, Lev Nikolaevici?

- Dar tu ce gîndești? îi întoarse prințul întrebarea, privindu-l cu tristețe pe Rogojin.

- Parcă sînt în stare să gîndesc?! lăsa să-i scape acesta chinuit. Ar fi vrut să mai adauge ceva, dar tăcu, copleșit de o nesfîrșită durere.

Prințul se ridică, hotărît să plece.

- Oricum ar fi, eu n-am să-ți stau în cale, spuse el, încet. pierdut, ca și cum ar fi răspuns unui gînd al său ascuns, și știut numai de dînsul.

- Un lucru nu înțeleg eu, să mă tai! se aprinse deodată Rogojin și ochii îi scînteiară. Cum de te lasă inima să mi-o cedezi atît de ușor cînd încă mai alaltăieri tînjeai după dînsa și te chinuiai amarnic! Sau poate că n-o mai iubești? Dar atunci ce zor nevoie aveai să alergi în goana mare la Petersburg? De mila ei? (Și un zîmbet răutăcios îi schimonosi din nou fața.) He, he!

- Crezi că te mint? întrebă prințul.

- Ba eu te cred, dar nu mă dumeresc deloc. Mi se pare că mila ta e mai pîrdalnică decît dragostea mea!

Fața i se aprinse de o pornire răutăcioasă care se cerea descărcată.

- Într-adevăr, e cam greu să înțeleagă omul unde sfîrșește la tine dragostea și unde începe ura, zise prințul surîzînd, iar de va trece dragostea, va fi jalea și mai mare. Asta s-o știi de la mine, dragă Parfion! Și tare mă tem că...

- Că am să împlînt cuțitul în ea? Prințul tresări înfiorat.

- Ai s-o urăști groaznic pentru toată dragostea ta de astăzi, pentru toate chinurile pe care le înduri acum. Mai mult ca orice mă surprinde însă că ea consimte totuși să se mărite cu tine. Ieri, cînd am auzit de asta, nu-mi venea să cred și am simțit o apăsare grea pe suflet. De două ori pînă

acum s-a lepădat de tine și a fugit chiar în momentul când urma s-o duci la cununie, înseamnă că presimte ea ceva!... De ce te-o fi acceptînd iarăși? Pentru banii tăi? E absurd. De altfel, cu felul tău de a cheltui, cred că nu ți-a mai rămas cine știe cît. Să fie oare numai din dorința de a se mărita? Ar fi putut doar să facă și altă alegere. Oricare altul ar fi de preferat, căci te pomenești c-ai fi în stare s-o înjunghii într-o zi, și lucrul acesta a ajuns să-l înțeleagă și ea prea bine. O atrage cumva tăria dragostei tale. Tot ce se poate... Am auzit că sînt femei care țin să fie iubite în felul acesta... numai că...

Prințul se opri fără să-și termine fraza, furat de gînduri.

- Pentru ce ai surîs din nou uitîndu-te la portretul lui taică-meu? întrebă Rogojin, care urmărea cu atenție încordată cele mai mici, cele mai fugare schimbări pe chipul prințului.

— Pentru ce am surîs? Mi-a venit în gînd că, dacă nu te lovea năpasta aceasta, dacă nu intervenea dragostea asta nefericită, ai fi devenit întocmai ca și tatăl tău; și poate că în cel mai scurt timp te-ai fi zăvorît în casa asta, cu o soție tăcută și supusă, aspru și zgîrcit la vorbă, ursuz și neîncrezător în oameni, fără măcar să simți nevoia de a sta cu cineva de vorbă, mulțumindu-te să strîngi bani străin de toți și de toate. Cel mult, și asta poate abia la bătrînețe, ai fi găsit vreun cuvînt de laudă pentru cărțile cele vechi și te-ai fi însuflețit puțin tălmăcind puterea ascunsă în semnul crucii cu două degete....

— Îți bați joc de mine. Dar să știi că același lucru, aproape cuvînt cu cuvînt, mi l-a spus și ea deunăzi cînd s-a oprit în fața acestui portret! Curios, cum ați ajuns să vă potriviți în toate...

— Cum, a și fost la tine? întrebă prințul intrigat.

— A fost. A privit îndelung portretul și m-a descusut apoi, întrebîndu-mă despre răposatul taică-meu. „Uite, exact așa ai fi ajuns și tu, îmi spuse ea la sfîrșit cu un surîs pe buze; tu, Parfion Scmionîci, ai pasiuni puternice, patimi care te-ar duce direct la ocnă, în Siberia, dacă n-ai avea și deșteptăciune, căci ești tare deștept.” (Mă crezi? întocmai așa a spus. Pentru prima oară auzeam o asemenea vorbă de la ea!) „Mai bine te-ai lăsa de mofturile și năzdrăvăniile tale și, cum ești un om fără carte, te-ai apuca să strîngi bani; te-ai așeza, ca și tatăl tău, în casa asta cu scapeții tăi; poate, la sfîrșit, te-ai converti și tu la credința lor; și ți-ai îndrăgi într-atît bănișorii, că ai face curînd nu două milioane, ci zece, chit că în cele din urmă ai muri de foame pe sacii tăi cu aur, căci așa ești tu, în orice pui pasiune, toate le faci cu patimă.” Exact așa mi-a spus, îți repet aproape vorbă cu vorbă. Nu se mai întîmplase înainte vreodată să-mi vorbească în acest fel. De obicei nu-mi vorbește decît de fleacuri sau mă ia peste picior; de altfel, și de data aceasta o începuse tot în glumă și în bătaie de joc; pînă la urmă însă, chipul se întunecă: a cercetat toate încăperile și tot timpul părea că o înspăimîntă ceva - „Schimb totul aici, zic eu, transform complet locuința asta sau poate e mai bine să cumpăr altă casă și să stăm acolo după cununie!” „Nici să nu te gîndești, zice, nu schimbi nimic, o să stăm aici, cum este. Vreau să trăiesc lîngă măicuța ta, zice, cînd îți voi fi evastă.” O dusei la mama; s-a purtat cu mult respect, ca o fiică Hevărată. Maică-mea și înainte, iată, mai bine de doi ani, era cu mintea cam zdruncinată (e bolnavă rău), iar de la moartea tatii a dat în mintea copiilor; nu scoate o vorbă, au lăsat-o picioarele și numai cum vede că intră cineva,

dă din cap în semn de binețe; de nu-i dai să mănânce și trei zile ar sta fără să bage de seamă, l-am luat mîna dreaptă și i-am unit degetele.

„Binecuvîntează-o, măicuță, zic, merge după mine cu cununie." Iar ea sărută mîna mamei cu atîta simțire și-mi spune apoi: „Se vede că multe a suferit în viață maică-ta". Cînd a zărit pe masă cartea asta: „la te uită, te-ai apucat să citești *Istoria Rusiei*?" zice. (Chiar ea mă îndemnase într-o zi, la Moscova: „Ar trebui să te mai instruiești și tu puțin; citește măcar *Istoria Rusiei* de Soloviov, că tare mai ești întunecat la minte.") Bine faci, încuviință ea, citește-o. Dacă vrei, îți fac o listă de cărți pe care să le citești în primul rînd". Niciodată, niciodată pînă atunci nu-mi vorbise așa, încît rămăsei uluit; pentru prima oară am respirat și eu ca un om viu.

- Mă bucură foarte mult ceea ce-mi spui, Parfion, zise prințul cu sinceritate. Cine știe? Poate că va da Dumnezeu și o să vă înțelegeți.

- Nu mai cred în așa ceva! strigă Rogojin cu durere în glas.

- Ascultă, Parfion, se poate oare, dacă o iubești atît, să nu vrei să-i cîștigi respectul? Și dacă ai dori-o din toată inima, se poate să nu nădăduiești? Adineauri am spus că nu pricep de ce se mărită cu tine. Și cu toate că nu pot să dezleg misterul, un lucru rămîne totuși neîndoios pentru mine, că trebuie să fie la mijloc un motiv temeinic, dictat de rațiune. De dragostea ta ea nu se îndoiește. Probabil că nu se îndoiește că ai anumite calități sufletești. Nici nu s-ar putea să fie altfel! Ceea ce mi-ai povestit acum îmi întărește părerea. Chiar tu singur ai spus că a știut să-ți vorbească cu totul altfel decît îți vorbise și de cum te tratase pînă atunci. Ești bănuitor, din pricina asta ai exagerat tot ce ți s-a părut rău la ea. Sînt sigur că ea te prețuiește mai mult decît îți închipui tu. Altminteri, ar însemna că, măritîndu-se cu tine, ea, în mod conștient, se aruncă în bulboană sau în vîrfurile jungherului, știind că o așteaptă o moarte sigură. Crezi că e cu putință așa ceva? Cine se duce de bună voie la moarte prin înec sau înjunghiere?

Cu un zîmbet amar, Parfion ascultă pînă la sfîrșit argumentarea înflăcărată a prințului. Convingerea lui părea nestrămutată.

- Ce privire întunecată ai în clipa asta, Parfion, cînd te uiți la mine! lăsa să-i scape prințul sub povara unui sentiment apăsător.

- Vasăzică, bulboana sau jungherul! îngăimă în cele din urmă Rogojin. Păi, tocmai de aceea se și mărită cu mine, că se așteaptă să piară de mîna mea! Într-adevăr, prințe, se poate să nu fi ghicit pînă acum care e miezul lucrurilor?

- Nu te înțeleg.

- Deh! Cine știe, poate că într-adevăr nu înțelege omul, he, he! Nu degeaba se spune că... ești cam... *aiurit*. Pe un altul îl iubește ea, pricepe! Așa cum o iubesc eu pe dînsa, ea îl iubește pe celălalt. Și cine-i acela pe care îl iubește, știi? *Tu* ești acela! Ce, n-ai știut?

- Eu?

- Da. Dragostea ei pentru tine a început din seara aceea, cînd am fost la onomastica ei. Numai că și-a vîrît în cap că nu-i este îngăduit să se mărite cu tine, pentru că te-ar expune la rîs și batjocură și ți-ar distruge viața. „Se știe doar cine sînt", zicea ea. Și acum repetă mereu același lucru. Mi-a spus-o chiar ea, pe față, fără înconjur. Se teme să nu te nenorocească și să te facă de rîsul lumii; cu mine însă crede că ar putea să se mărite fără să aibă asemenea scrupule, iată cum mă respectă, reține

bine.

- Și atunci cum îți explici că te părăsise ca să vină la mine, iar...de la mine...

- De la tine s-a reîntors iarăși la mine! Ehe! Când și-a băgat ea ceva în cap, nu-i mai scoți nici cu cleștele. Acum e parcă într-o continuă stare de delir. Ba îmi strigă: „Mă mărit cu tine, ca și cum m-aș arunca într-o bulboană. Grăbește căsătoria!” Mă zorește, fixează ziua cununiei, iar când se apropie ziua stabilită, începe să dea dărăt, o cuprinde spaima sau îi vin alte năzbîtii în cap; Dumnezeu o mai înțeleagă, ai văzut-o și tu; plînge, rîde, își frînge mîinile. Și atunci, ce să ne mai mirăm că a fugit de la tine? A făcut-o pentru că și-a dat seama ce mult te iubește. A fost peste puterile ei să mai rămînă la tine. Uite, spuneai adineauri că am alergat atunci prin toată Moscova pînă am găsit-o; greșești amarnic - ea singură a venit la mine. „Fixează ziua cununiei, zice, eu sînt gata!” și deodată: „Vreau șampanie! Să mergem la țigani!” Dacă nu existam eu, de mult s-ar fi aruncat în apă, te asigur. Poate că tocmai de aceea nu se îneacă, pentru că lîngă mine vede un sfîrșit și mai cumplit decît fundul apei. De ciudă, de necaz se mărită cu mine... și dacă o să mă ia, să știi că numai de *ciudă* are s-o facă.

- Atunci cum poți tu... cum poți! strigă prințul și se opri, uitîndu-se îngrozit la Rogojin.

- Ei, hai, isprăvește-ți gîndul, adăugă acesta rînjind; vrei să-ți spun eu ce gînduri îți trec acum prin cap? Tu judeci așa: „Cum e posibil să se mărite ea acum cu el? Cum se poate îngădui așa ceva?” Ce mai vorbă, parcă nu știu eu ce-i în capul tău acum...

- Nu pentru asta am venit aici, Parfion, ți-am spus doar, altul mi-a fost gîndul...

- Bine, să zicem că altceva te-a adus aici și că altul ți-a fost gîndul, dar acum, nici vorbă că la asta te gîndești, he, he! Ei hai, ajunge! Ce te-ai tulburat așa? E cu putință să nu fi știut nimic pînă acum? Mă uimești!

- Toate astea îți vin din pricina geloziei, Parfion, ești bolnav, și de aceea exagerezi totul fără limite... îngăimă prințul, pradă unui zbucium extraordinar. Reculege-te puțin!

- Lasă asta, mormăi Parfion și, smulgînd din mîinile prințului un cuțitaș pe care acesta îl luase de pe masă, de lîngă carte, îl puse iute la locul lui.

- Bănuiam eu c-așa o să fie, parcă aveam o presimțire... cînd am ajuns la Petersburg, urmă prințul, și n-am vrut să vin aici. Voiam să-mi smulg din inimă, să uit tot ce se petrecuse aici! Acum, rămîi cu bine... Dar ce ai?

În timp ce vorbea, fără să-și dea seama, prințul luase din nou cuțitașul de pe masă și din nou Rogojin i-l smulse din mîini și îl aruncă la loc. Era un cuțitaș destul de obișnuit, cu minerul din corn de cerb și lama lungă cam de vreo cincisprezece centimetri.

Văzînd că insistența cu care îi smulsese din mînă acest cuțit atrage în mod deosebit atenția prințului, Rogojin îl apucă cu o ciudă plină de venin, îl puse între filele cărții, pe care o aruncă apoi pe o altă masă.

— Îl folosești pentru tăiat filele, probabil? întrebă prințul cu același aer distrat, absorbit parcă de o puternică îngîndurare.

— Da, pentru tăiat filele ...

— E un cuțit de grădinar, dacă nu mă înșel?
— Exact. Și ce, cu un cuțit de grădinar nu se pot tăia foile unei cărți?
— Dar e... e absolut nou.
— Ei și ce dacă-i nou? Adică n-am dreptul să cumpăr un cuțit nou? izbucni în cele din urmă Rogojin ca un apucat, nemaiputându-și stăpîni enervarea ce creștea cu fiecare cuvînt.

Prințul tresări și se uită țintă în ochii lui Rogojin.

— Dar ce-i cu noi?! Începu el deodată să rîdă, revenindu-și brusc din îngîndurare. Iartă-mă, prietene; cînd mi-e capul greu ca acum și mai am pe deasupra și simptomele bolii care mă încearcă... devin foarte, foarte distrat și ridicol. Nu asta voiam să te întreb... Venisem cu totul pentru altceva... Dar, uite, că nu-mi mai amintesc ce anume am vrut să-ți spun. Rămîi cu bine...

— Nu pe acolo, spuse Rogojin...

— Am uitat!

— Pe aici, pe aici, te conduc eu.

IV

Străbătură aceleași odăi prin care prințul trecuse mai adineauri. Rogojin mergea înainte, prințul îl urma. Intrară în salonul cel mare. Aici, pe pereți atîrnau mai multe tablouri - portrete de episcopi și peisaje, în care cu greu se putea desluși ceva. Deasupra ușii ce ducea în odaia alăturată era prins un tablou de niște dimensiuni destul de ciudate: lat de aproape doi metri și numai de vreo treizeci de centimetri înălțime. Pe pînză era înfățișat Mîntuitorul scoborît de pe cruce. Prințul îl cuprinse într-o privire fugară, și-i licări prin minte o vagă amintire, dar nu mai întîrzie în fața tabloului, ci dădu să iasă cît mai repede, îndreptîndu-se spre ușă. Voia să scape de atmosfera apăsătoare a acestei case mohorîte. Dar Rogojin se opri în fața pînzei.

- Uite, vezi, toate tablourile astea, zise el, au fost cumpărate de răposatul taică-meu cu prețul derizoriu de o rublă sau două la diferite licitații; îi plăcea să facă asemenea cumpărături. Un cunoscător venise într-o zi să le vadă și zicea că toate sînt niște mîzgălituri, afară de ăsta de deasupra ușii, care a fost plătit tot cu două ruble, dar, cică, nu-i mîzgălitură. Pe cînd trăia tata, cineva i-a oferit pe el trei sute cincizeci de ruble, iar Saveliev Ivan Dmitrici, un negustor care se prăpădește după asemenea lucruri, îi dădea patru sute, ba aud că săptămîna trecută i s-au oferit fratelui meu Semion Semionîci cinci sutare. L-am păstrat pentru mine.

- E... e o copie după Hans Holbein, spuse prințul după ce examina tabloul, și, după cît pot judeca, fără a mă pretinde mare cunoscător, e o copie excelentă. Am văzut originalul în străinătate și nu pot să-l uit... Dar... ce ai?

Într-adevăr, fără să se mai ocupe de tablou, Rogojin o luă brusc din loc, pornind înainte. Desigur, felul acesta distrat și repezit de comportare a lui Rogojin se putea explica întrucîtva prin acea stare ciudată de extremă surescitare de care părea să fie stăpînit în acele momente; și totuși, prințul rămase surprins și contrariat de această întrerupere bruscă a conversației, pe care n-o începuse el, precum și de faptul că Rogojin nici nu-i răspunse

la întrebare.

- Ascultă, Lev Nikolaevici, de mult voiam să te întreb: tu crezi în Dumnezeu sau nu crezi? reluă tot atît de neașteptat Rogojin, după ce făcu cîțiva pași.

- Ce întrebare ciudată și... cum te uiți! exclamă fără voie prințul.

- Îmi place să privesc tabloul acesta, murmură Rogojin după un moment de tăcere, uitînd parcă iarăși de întrebarea lui.

- Tabloul acesta? strigă prințul, lovit deodată de un gînd neașteptat. Tocmai tabloul acesta! Păi, eu cred că privind tabloul acesta, unii ar putea mai degrabă să-și piardă credința decît să se întărească în ea!

- Mai știi, poate că se pierde cu adevărat, fu de acord Rogojin, spre surprinderea interlocutorului său.

Ajunseseră la ușa de ieșire.

- Cum! zise prințul, oprindu-se brusc. Ce vorbești? Eu am spus-o aproape în glumă, pe cînd tu văd că o iei chiar în serios! Și ce-i cu întrebarea asta, dacă cred sau nu în Dumnezeu?

- Am zis și eu așa, într-o doară. De altfel, voiam mai de mult să te întreb. Astăzi, foarte multă lume și-a pierdut credința. O fi adevărat oare (că doar ai umblat prin străinătate) ce mi-a spus cineva la beție, că la noi în Rusia sînt mai mulți necredincioși decît în orice altă țară? „Nouă ne vine mult mai ușor în privința asta, pentru că am mers, zice, mult mai departe decît ei...”

Rogojin puse această întrebare cu un zîmbet veninos pe buze, apoi deschise brusc ușa și, cu mîna pe clanță, așteptă ca prințul să iasă. Mirat, acesta păși peste prag. Rogojin îl urmă pe scară și închise ușa. Amîndoi se opriră față în față și statură așa o bucată de vreme cu aerul unor oameni care au uitat unde au ajuns și ce au de făcut.

- Așadar, rămîi cu bine, spuse prințul, întinzîndu-i mîna lui Rogojin.

- Cu bine, răspunse celălalt și strînse cu putere, dar ca un automat, mîna ce-i fusese întinsă.

Prințul coborî o treaptă, apoi se opri locului.

- În ce privește credința, începu el zîmbind (nu voia să-l lase, probabil, fără un răspuns pe Rogojin și totodată însuflețindu-se sub impulsul unei amintiri subite), în ce privește credința, săptămîna trecută, în decurs de două zile, mi-a fost dat să am patru mărturii diferite. Într-o dimineață, călătorind cu trenul pe o nouă linie ferată, am făcut cunoștință în compartiment cu domnul S. și am discutat cu el vreo patru ceasuri. Am auzit vorbindu-se mult despre acest om; era cunoscut mai ales ca un ateu convins. E într-adevăr foarte cult și instruit și eram bucuros că am prilejul să mă întretin cu un adevărat om de știință. Unde mai pui că e un om extrem de bine crescut, și îmi vorbea întocmai ca unui egal în cunoștințe și cultură. El nu crede în Dumnezeu. Ceea ce m-a surprins însă, în tot timpul conversației noastre, e că tot ce spunea el părea cu totul altceva decît obiectul discuției, și m-a surprins mai ales pentru că și înainte, ori de cîte ori mi se întîmpla să stau de vorbă cu necredincioșii sau să le citesc cărțile, am avut impresia întotdeauna că ceea ce spun ei și ceea ce scriu în cărțile lor e cu totul altceva, nu atinge miezul chestiunii, deși în aparență ai fi zis că e tocmai ceea ce trebuie. I-am și spus-o atunci lui S., dar se vede că n-am știut să-i explic sau m-am exprimat prea confuz, căci n-a

priceput nimic... Seara am poposit într-un oraș, capitală de județ. În hotelul unde am tras se făptuise peste noapte o crimă și toată lumea nu vorbea decît despre acest eveniment. Doi țărani mai în vîrstă, oameni în toată firea, care nu erau nici măcar beți și care se cunoșteau de mult, ba se pare că erau și buni prieteni, după ce își băură ceaiul, se duseră să se culce într-o cămăruță pe care o luaseră pentru amîndoi. Unul dintre ei observase de două zile la tovarășul său un ceas de argint, cu o bentiță galbenă de mărgele în chip de lăntișor și de care nu știuse nimic pînă atunci. Omul acesta nu era un hoț, ba se zice că era cînstit și ca stare materială nu putea fi socotit un țăran sărac. Dar ceasul îi plăcu și-i ispiti atît de mult, că în cele din urmă nu se putu stăpîni, luă un cuțit și cînd prietenul lui se întoarse cu spatele, se apropie de el, ridică ochii spre cer, își făcu semnul crucii și înălțînd în gînd o rugă fierbinte: „Iartă-mă, Doamne Isuse Hristoase, pe mine Păcătosul!", îl înjunghie dintr-o singură lovitură, ca pe un berbec, după care îi luă ceasul.

Rogojin izbucni într-un hohot de rîs nebun. Părea destul de ciudat rîsul acesta zgomotos la un om care pînă atunci fusese tot timpul într-o stare de extremă depresiune sufletească.

— Ei, uite, asta mi-a plăcut grozav! Așa ceva înțeleg și eu! strigă el cu un rîs convulsiv, aproape sufocîndu-se; unul nu crede deloc în Dumnezeu, iar celălalt crede pînă într-atît, că își face rugăciunea chiar și atunci cînd împlîntă jungherul în oameni! Nu, așa ceva, frățioare, nu se poate născoci! Ha-ha-ha! E strașnic!...

— În dimineața următoare m-am dus să mă plimb prin oraș, urmă prințul de îndată ce veselia lui Rogojin se mai potoli, deși rîsul îi mai schimonosea buzele într-un tremur convulsiv; mergînd pe trotuarul de lemn, îmi iese în cale un soldat zdrențăros. Mă oprește: „Nu cumperi, boierule, crucea asta de argint, ți-o dau pentru douăzeci de copeici; e de argint curat!" Avea în mînă o cruce de formă bizantină, cu opt capete, pe care o scosese desigur de la gît; era legată cu un șnuruleț albastru ponosit. Dar se vedea cît colo că era o cruce de cositor. Am scos din buzunar o monedă de douăzeci de copeici și i-am dat-o soldatului, iar crucea mi-am pus-o chiar atunci la gît; mulțumirea de a fi păcălit un boier năîng i se citea pe față și sînt convins că s-a dus numaidecît să-și cheltuiască banii pe băutură. Pe atunci încă mă aflam sub năvala puternică a primelor impresii din patrie, căci îmi dădeam seama că altădată nu înțelegeam nimic din viața Rusiei, creșteam ca un nevolnic, iar în timpul celor cinci ani cît am stat în străinătate nu-mi reveneau în memorie decît niște amintiri vagi și fantomatice. Mi-am continuat drumul, hotărît în gînd să nu mă grăbesc a-l condamna pe acest vînzător de credință. Dumnezeu știe ce zace în inimile astea slabe de bețivi. Cam peste un ceas, pe cînd mă întorceam la hotel, întîlnesc o țărancă cu un prunc în brațe. Femeia era încă tînră, copilul să fi avut vreo șase săptămîni. Tocmai atunci copilul îi zîmbise, după spusa ei, pentru prima oară de cînd venise pe lume. O văd deodată pe țărancă făcîndu-și semnul crucii cu multă evlavie. „Ce s-a nîtmplat, nevestico?" o întreb. Pe atunci voiam să aflu cît mai multe și la orice puneam întrebări. „Uite așa, zice, după cum se bucură o mamă cînd își vede pentru prima dată pruncul zîmbind, tot așa se bucură și Dumnezeu, sus în cer, cînd vede un păcătos înălțînd spre el o rugă pornită din inimă." În aceste cuvinte simple, o femeie din popor a exprimat o idee

atît de profundă, atît de subtilă și cu adevărat religioasă; o idee în care se cuprinde tot fondul creștinismului, cu alte cuvinte, ideea unui Dumnezeu care pentru noi este un adevărat părinte și care se bucură pentru un om așa cum un tată se bucură pentru propriul său copil! Acesta este fundamentul învățaturii lui Hristos! O simplă femeie de la țară. E drept, era mamă... și, cine știe, poate chiar nevasta acelui soldat. Ascultă, Parfion, m-ai întrebat adineauri — iată răspunsul meu: conținutul sentimentului religios, în esența lui, scapă oricăror considerații și raționamente și nu poate fi știrbit de nici o abatere, de nici o crimă, de nici un fel de ateism; este aici ceva care rămîne și care va rămîne mereu în afara tuturor acestor elemente, ceva pe lîngă care se vor învîrți mereu, bîjbîind și lunecînd, tot felul de atei, vorbind mereu despre *cu totul altceva*, întrucît mereu le va scăpa miezul însuși, ca ceva ce depășește înțelegerea lor. Important este însă că, mai curînd sau mai bine decît la oricare altul, acest lucru se poate observa în sufletul unui rus, asta ca o concluzie a mea personală. Este una dintre cele dintîi convingeri ferme cu care m-am ales din contactul meu direct cu Rusia noastră. E un tărîm imens de activitate aici, Parfion! E mult de făcut aici, în lumea noastră rusească, crede-mă. Adu-ți aminte de întîlnirile și de discuțiile pe care le-am avut împreună într-o vreme, la Moscova... Și n-am voit deloc să mă întorc aici acum! Și cu tine speram să mă întîlnesc în cu totul alte împrejurări! Și... dar ce să mai vorbim acum!... Rămîi cu bine! Dumnezeu să te aibă în paza lui!

Se întoarse și porni, coborînd treptele.

— Lev Nikolaevici, strigă Parfion de sus cînd prințul ajunsese jos, crucea pe care ai cumpărat-o de la soldat o ai la tine?

- Da, o port la piept.

- Arată-mi-o!

Altă ciudățenie! Prințul stătu un pic pe gînduri, apoi urcă trep. tele înapoi și-i arătă crucea fără s-o scoată de la gît.

— Dă-mi-o mie, spuse Rogojin.

— Pentru ce? Ziceai că nu...

Prințul n-ar fi vrut să se despartă de această cruce.

— Am s-o port eu, iar ție ți-o dau pe a mea, s-o porți tu.

— Vrei să facem schimb de cruciulițe? Fie și așa, Parfion, dacă e vorba de asta — sînt fericit să ne înfrățim!

Prințul își scoase crucea de cositor de la gît, iar Parfion pe a lui de aur și făcură schimbul. Rogojin rămase mut. Cu multă surprindere și cu durere în suflet, prințul observă că neîncrederea de pînă atunci și surîsul amar, aproape ironic, nu se șterseseră de pe fața fratelui său de cruce, în orice caz erau clipe cînd această neîncredere se vădea destul de limpede. Apoi Rogojin luă, tot fără să spună vreun cuvînt, mîna lui Mișkin și cîțva timp păru că stă pe gînduri; pe urmă îl trase deodată după el și, cu o șoaptă abia perceptibilă, îl îmbie cu un „Vino”. Străbătură palierul scării de la primul cat și sunară la o ușă ce dădea în partea opusă celei de unde ieșiseră. N-avură mult de așteptat. O femeie bătrînă, gîrbovită, îmbrăcată în negru și legată la cap cu o broboadă, veni să deschidă ușa și, văzîndu-l pe Rogojin, făcu o plecăciune adîncă. El o întrebă ceva, dar, fără să-i aștepte răspunsul, îl conduse pe prinț înăuntru. Și aici se perindă un șir de odăi întunecoase, de o curățenie ciudată, glacială, aranjate rigid cu mobilier bătrînesc, îmbrăcat cu huse de un alb imaculat. Fără a se anunța,

Rogojin îl introduse pe prinț într-un fel de salonaș, despărțit în două printr-un perete subțire din lemn de mahon, avînd pe ambele părți cîte o ușă, în spatele căruia se găsea, probabil, un dormitor. Într-un colț al salonașului, lîngă sobă, stătea în fotoliu o bătrînă, puțintică la trup și care se ținea încă destul de bine: obrazul ei era rotund și plăcut la vedere, arăta destul de sănătos; doar părul îl avea alb și-ți dădea seama de la cea dintîi privire că ajunsese în mintea copiilor. Îmbrăcată cu o rochie de lînă neagră, purta la gît un bariz mare de aceeași culoare, iar pe cap o bonetă albă, foarte curată, legată cu panglici negre. Picioarele i se sprijineau pe un scăunaș. Lîngă dînsa împletea cu andrele, tăcută, o altă bătrînică, mai în vîrstă, îmbrăcată tot în doliu și cu o bonetă albă pe cap - vreo femeie oploșită pe lîngă casă. Cu siguranță că tot timpul și-l petreceau împreună fără să schimbe o vorbă. Prima bătrînă, de îndată ce-i văzu intrînd, le zîmbi și dădu de cîteva ori bucuroasă din cap în semn de bun-venit.

— Măicuță, spuse Rogojin după ce-i sărută mîna, iată-l pe bunul meu prieten, prințul Lev Nikolaevici Mîșkin; am făcut schimb de cruciulițe; cît am stat la Moscova, mi-a fost ca un frate și mi-a făcut mult bine. Binecuvîntează-l, mamă, ca și cum ai binecuvînta un fiu. Dă-mi mîna, măicuță, să-ți unesc degetele...

Dar înainte ca Parfion să-i apuce mîna, bătrîna ridică împreună cele trei degete și, de trei ori, făcu cu evlavie semnul crucii asupra prințului, după care mai dădu o dată din cap, privindu-l cu multă duioșie.

- Acum să mergem, Lev Nikolaevici, spuse Rogojin, pentru asta te-am adus aici...

Cînd ajunseră iarăși pe scară, el mai adăugă:

— Ai văzut? Nu înțelege nimic din ce i se spune și nici acum n-a înțeles ce i-am vorbit eu și uite că te-a binecuvîntat; înseamnă că aceasta i-a fost vrerea... Acum, să ne luăm rămas-bun, e timpul să ne vedem fiecare de treburile noastre.

Și cu aceste cuvinte deschise ușa spre apartamentul lui.

- Lasă-mă cel puțin să te îmbrățișez înainte de a ne despărți, om ciudat ce ești! strigă prințul cu o caldă dojana în ochi și-i întinse brațele.

Parfion le ridică pe ale lui, dar aproape imediat le lăsă să-i cadă. Rămase nemișcat, ferindu-și ochii de privirea prințului. Nu se simțea în stare să-l îmbrățișeze.

- Vezi bine! Chiar dacă te-am făcut să-mi dai crucea ta, pentru un ceasornic însă tot n-am să te înjunghii! bolborosi el abia deslușit, izbucnind apoi într-un rîs ciudat. Dar în aceeași clipă, o schimbare neașteptată se produse în el: o paloare de moarte îi acoperi fața, buzele începură să-i tremure și ochii i se aprinseră.

Ridicînd brațele, îl strînsă pe prinț cu putere la pieptul lui și-i spuse cu glasul sugrumat de emoție:

- Ei bine, ia-o, dacă așa vrea soarta! A ta să fie! Ți-o cedez! Să-l ții minte pe Rogojin!

Și, părăsindu-l pe prinț, Rogojin intră grăbit în locuința lui fără să se mai uite înapoi și trase cu zgomot ușa după el.

V

Prințul ajunse tîrziu la Epancin, abia pe la două și jumătate, și nu-l

mai găsi pe general acasă. Lăsându-și cartea de vizită, hotărî să-l caute pe Kolea la hotelul „Balanța” și eventual, dacă nu l-ar găsi acolo, să-i lase un bilețel. La „Balanța” i s-a spus că Nikolai Ardalionovici a ieșit de dimineață, dar a lăsat vorbă, pentru cazul cînd cineva ar întreba de dînsul, că se va întoarce pe la ora trei. Dacă însă pînă la trei și jumătate nu se va întoarce, înseamnă că a plecat la Pavlovsk, la vila generălesei Epancina, și că deci va lua masa acolo. Prințul hotărî să-l aștepte și cu acest prilej să îmbrace ceva.

Pînă la trei și jumătate, Kolea nu se întoarce și nici la patru. Prințul ieși din hotel și porni în neștire pe stradă, fără să se întrebe încotro anume merge. La începutul verii se-ntîmplă uneori la Petersburg să se statornicească, pentru foarte scurtă vreme de altfel, un timp minunat, cu zile însorite, calde, senine. Se nimerise tocmai să fie una dintre aceste zile rare. Cîtva timp prințul rătăci fără nici un țel. Nu cunoștea bine orașul. Uneori se oprea la cîte o răscruce. În fața unor clădiri, într-o piață, pe un pod; la un moment dat intra într-o cofetărie, ca să mai răsufle puțin. Cîteodată se apuca să cerceteze cu multă curiozitate trecătorii, dar de cele mai multe ori nu dădea nici o atenție nimănui și nici nu băga de seamă pe unde umblă. Trăia clipe grele, de mare neliniște și de încordare chinuitoare, și instinctiv căuta singurătatea. Simțea nevoia să fie singur și de a se lăsa în voia acestui supliciu moral, rămînînd absolut pasiv la toate, fără a mai căuta vreo soluție sau ieșire. Refuza cu dezgust să rezolve avalanșa de nedumeriri care-i dădeau năvală în suflet, înecîndu-i întreaga ființă. „În definitiv, ce vină am eu în toate astea?” mormăi el ca pentru sine, aproape fără să-și dea seama de înțelesul cuvintelor sale.

Pe la ora șase se pomeni pășind pe peronul gării de unde pornea linia de cale ferată Petersburg - Tarskoie Selo. Singurătatea îi deveni insuportabilă. Un nou imbold îi încălzi deodată inima și pentru o clipă risipi cu lumina-i sclipitoare bezna în care tînjea și se zbătea sufletul lui chinuit. Scoase un bilet pentru Pavlovsk și așteptă cu nerăbdare momentul plecării. Dar, fără îndoială, ceva îl urmărea, ceva real și nu o nălucire fantastică, cum poate ar fi fost dispus s-o creadă de la început. În momentul cînd trebuia să urce în vagon, aruncă deodată biletul pe care-l cumpărase și părăsi în grabă gara, adîncit în gînduri. Cîtva timp după aceea, în stradă, parcă își aduse aminte de ceva, ca și cînd s-ar fi dumerit brusc asupra unui lucru deosebit de straniu, ce de prea multă vreme îl obseda. Avu conștiința subită a unei preocupări care-l obsedase de mult timp, dar de care nu-și dăduse seama pînă atunci; de vreo cîteva ceasuri, încă la „Balanța” sau poate înainte de a fi ajuns acolo, se pomeni deodată că începe să caute ceva cu privirea înjur. Pe urmă uita de asta un timp oarecare, o jumătate de oră sau mai mult, ca după aceea să privească iarăși neliniștit și iscoditor în toate părțile.

În clipa în care își dădu seama de preocuparea aceasta bolnăvicioasă, pînă atunci absolut inconștientă, și care de atîta timp se încuibase în el, în memoria lui se deșteptă brusc și o altă amintire, ce i se păru acum extrem de interesantă; își aminti anume că-n momentul cînd observase că tot caută ceva împrejurul lui, stătea pe trotuar, în fața vitrinei unei prăvălii, și cerceta cu multă atenție și curiozitate mărfurile expuse în vitrină. O dorință nestăvilită îl îndemna acum să verifice numaidecît: stătuse el cu adevărat, mai adineauri (poate să fi trecut doar cinci minute de atunci), în

fața ferestrei acelei prăvălii sau i se năzărise numai? Să nu fie vreo confuzie la mijloc! Exista în realitate acea prăvălie cu mărfurile văzute în vitrină sau nu? Pentru că, într-adevăr, arc astăzi o stare deosebit de bolnăvicioasă, asemănătoare aceleia care preceda altă dată crizele lui de epilepsie. Știa că în perioada premergătoare acestor momente devenea extrem de distrat și că adesea confunda lucrurile și persoanele atunci când nu izbutea să și le fixeze mai cu atenție. Dar mai avea un motiv pentru care ar fi vrut în mod special să se convingă dacă într-adevăr se opriese sau nu în fața prăvăliei - printre obiectele expuse în vitrină era unul pe care îl cercetase în mod deosebit și-l evaluase chiar la prețul de șaiszeci de copeici, lucru de care-și aducea perfect de bine aminte cu toată tulburarea și dezordinea în idei. Prin urmare, dacă prăvălia aceasta exista cu adevărat și dacă obiectul cu pricina se află în vitrină printre articolele expuse, înseamnă că tocmai acest obiect îl determinase să se oprească. Înseamnă că obiectul acesta prezenta pentru el un interes atât de mare, încât îi atrăsese atenția chiar și într-un asemenea moment de cumplită confuzie sufletească în care se afla atunci când a părăsit gara. Mergea fixînd cu o privire chinuită vitrinele din partea dreaptă a trotuarului și inima-i bătea puternic de emoție și nerăbdare. Dar iată și prăvălia, a găsit-o în sfîrșit! Se depărtase de ea cu vreo cinci sute de pași, când i-a venit ideea să se întoarcă. Iată și obiectul acela de șaiszeci de copeici. „Ei, da, firește, nu face mai mult de șaiszeci de copeici!” își spuse prințul zăbindu-l și începînd să rîdă. Dar rîsul lui avea ceva isteric în el; simți o apăsare grea pe suflet. Își aduse aminte foarte precis acum că exact în locul acesta, stînd în fața acestei vitrine, se întorsese brusc și atunci, ca mai adineauri, a surprins asupra sa ochii lui Rogojin. Încredințîndu-se deci că nu se înșelase (lucru de care, de altfel, fusese convins și înainte de această verificare), se depărta în grabă de prăvălie. Toate acestea se cereau neapărat gîndite și cît mai repede; îi era limpede acum că nici ceea ce i se întîmplase în gară n-a fost o năzărire, ci un fapt absolut real și de bună seamă strîns legat de starea lui de neliniște anterioară. Dar și de data aceasta un dezgust lăuntric, groaznic și de neînfrînt îl covîrși, făcîndu-l să renunțe de a mai reflecta; nu mai era în stare să cugete la cele petrecute și gîndurile lui se îndreptară cu totul în altă parte.

Se gîndea mai ales la faptul că în momentele de accentuare a bolii imediat premergătoare crizei de epilepsie (în cazul când aceasta se producea în stare de veghe), exista un grad de încordare maximă, când în starea lui de totală descurajare, de adîncă depresiune sufletească, interveneau brusc cîteva clipe în cursul cărora creierul parcă i se înflăcăra fulgerător și toate resorturile lui vitale, încordîndu-se cu o forță extraordinară, se declanșau într-un formidabil elan de trăire. Senzația vieții, a conștiinței de sine căpătau o intensitate aproape înzecită în clipele acelea cu intermitențe de fulger. O claritate extraordinară îi lumina mintea și inima. Toate fră-mîntările, tot zbuciumul, toate îndoielile lui păreau că se împrăstie dintr-o dată, topindu-se într-o armonie desăvîrșită, într-o liniște senină plină de bucurii și speranțe, de supremă înțelepciune și de o conștiință deplină a finalității. Dar momentele acestea de luciditate, sclipirile acestea nu erau decît presentimentul secunde finale (niciodată nu dura mai mult de o secundă), cu care se anunța atacul propriu-zis. Secunda aceea era, desigur, insuportabilă. Meditînd mai tîrziu, după criză,

asupra acestui moment culminant, prințul își spunea adesea că, de fapt, toate aceste clipe fulgerătoare și sclipiri de supremă autopercepere senzitivă și de intensă conștiință de sine și deci și de „trăire superioară” nu sînt altceva decît simptome de boală, tulburări ale stării normale, iar dacă este așa, nu mai poate fi vorba de o trăire superioară, ci, dimpotrivă, de una de ordin cu totul inferior; și totuși, ajunse în cele din urmă la o concluzie paradoxală: „în definitiv, ce importanță are că e o stare de boală? hotărî el în sfîrșit. Ce-mi pasă mie că este o tensiune anormală, de vreme ce rezultatul, minutul acela de trăire, evocat și analizat apoi în stare normală, după acces, se dovedește a fi în cel mai înalt grad armonie și frumusețe, oferă o senzație euforică, nemaiîncercată și nebănuită pînă atunci, o senzație de plenitudine, de echilibru, de împăcare, senzația contopirii, într-un elan extatic de rugă, cu cea mai sublimă sinteză a vieții?” Această formulare nebuloasă, i se părea totuși îndeajuns de explicită, atît doar că-i exprima deocamdată prea slab gîndul. În ce privește însă faptul că toate astea ar fi într-adevăr „frumusețe și rugă”, că ar fi chiar „sinteză sublimă a vieții”, nu putea avea nici cea mai mică îndoială, nici să admită măcar posibilitate unei îndoieli. Căci părea exclus ca viziunea aceluia moment să fi fost numai o halucinație provocată de hașis, de opiu sau alcool care umilesc rațiunea și stîlcesc sufletul, nălucire cu totul anormală și aberantă. Despre asta putea să-și dea seama foarte bine după ce trecea criza. Clipele acelea nu erau decît o activitate extraordinar de intensă a conștiinței de sine, dacă ar fi să definim această stare cît mai scurt — conștiință de sine, și totodată cea mai nemijlocită atotpercepere senzorială. Dacă în secunda aceea, adică în ultima clipă conștientă dinaintea accesului, apuca să-și spună lămurit și în deplină cunoștință de cauză: „Da, pentru clipa aceasta, merită să-ți dai viața!”, fără îndoială că singură această clipă prețuia cît o viață întreagă. De altfel, aspectul dialectic al concluziei sale nu-l preocupa cîtuși de puțin: prostrația, destrămarea sufletească, idiotizarea apăreau ca o urmare evidentă a acestor „clipe sublime”. Nu s-ar fi încumetat, de bună seamă, să-și susțină punctul de vedere într-o eventuală discuție teoretică. Își dădea seama că această concluzie la care a ajuns, cu alte cuvinte, ceea ce gîndea el despre minutul acela, conținea desigur o eroare și totuși realitatea senzației încercate îi puneă cugetul la grea încercare. Ce poate fi mai de netăgăduit decît realitatea faptului însuși? Căci faptul în sine se petrecuse; în timpul secunde aceleia, el apucase doar să-și spună că prin fericirea nemăsurată pe care o simțise din plin, secunda aceasta putea să prețuiască cît o viață întreagă. „În momentul acela, cum îi spunea el într-o zi lui Rogojin în timpul nenumăratelor întîlniri de la Moscova, în momentul acela se pare că încep să pătrund semnificația extraordinară a cuvîntului, potrivit căruia: *timpul nu mai merge*. Mă gîndesc, adăugă el zîmbind, că este o secundă aidoma aceleia în care nici nu apucase să se verse apa din ulciorul răsturnat de epilepticul Mahomed, în timp ce acesta izbutise să cuprindă într-o privire toate locașurile lui Allah.” Da, da, la Moscova stătuse de multe ori de vorbă cu Rogojin și acesta n-a fost singurul subiect a conversațiilor lui intime. „Rogojin a mărturisit adineauri că i-a fost atunci ca un frate; și a spus-o azi pentru prima oară”, a conchis prințul în gînd.

Medita la toate astea stînd pe o bancă, sub un copac, în Letnii. Era pe la șapte seara. Parcul rămăsese pustiu; o umbră întunecoasă învălui

pentru un moment soarele în asfințit. Căldura înăbușitoare prevestea furtună. Era ceva ispititor în dispoziția aceasta contemplativă în care se complăcea acum. Se crampona, prin noianul de amintiri și raționamente, de orice obiect din afară, și asta îl distrăgea; se străduia din răputeri să uite ceva, ceva prezent și esențial, dar, la cea dintâi privire aruncată în jur, îi revenea de îndată același gând sumbru, un gând chinuitor, ca o obsesie, de care ar fi vrut să scape. Își aminti la un moment dat că mai adineauri, mîncînd la restaurant, discutase cu chelnerul despre un asasinat foarte ciudat, întîmplat de curînd și care stîrnise o mare vîlvă. Dar de-abia își aminti de asta și un nou impuls lăuntric schimbă brusc cursul gândurilor lui.

O dorință extraordinară, nestăpînită, un fel de tentație de neînvins îi încleșta deodată voința. Se ridică de pe bancă, părăsi grădina și porni automat spre cartierul Peterburgskaia Storona. Mai înainte, pe cheiul Nevei, îl rugase pe un trecător să-i arate în ce parte vine cartierul acesta de dincolo de Neva. Omul i-a explicat cum să ajungă acolo; dar atunci el renunțase să se mai ducă. De altfel, știa că n-avea rost să mai meargă astăzi acolo. Adresa o avea de mult și putea găsi ușor locuința rudei lui Lebedev, dar era aproape sigur că nu o va găsi acasă. „A plecat cu siguranță la Pavlovsk; altfel, Kolea mi-ar fi lăsat o vorbă la «Balanța», cum ne învoiserăm.” De aceea, nu pentru a o vedea pe dînsa se ducea acum acolo, firește. O curiozitate bolnăvicioasă, chinuitoare, îl îmboldea acum, ca o tentație. Căci un gând, o idee subită și cu totul nouă, îi încolți în minte...

Pentru el însă era prea de ajuns faptul că pornise și, mai ales, că știa unde se duce; peste puțin timp mergea absorbit de gânduri, fără să mai observe pe unde trece. Cugetînd mai departe la „ideea lui subită”, îi reveni deodată senzația de silă, de apăsare insuportabilă.

Cu o dureroasă încordare a atenției, observa tot ce i se ivea înaintea ochilor, privea cerul, Neva. Intră la un moment dat în vorbă cu un copilăș întîlnit în drum. Poate că și starea lui premergătoare crizei de epilepsie se intensifica din ce în ce mai mult. Se pare că furtuna, care se simțea de mult în văzduh, se apropia amenințător. Cînd și cînd se auzeau răbufnind tunete îndepărtate. Aerul devenise înăbușitor...

Dar iată că acum începu să-i revină în minte, precum revine uneori, ca o obsesie absurdă, un laitmotiv muzical plicticos, chipul nepotului lui Lebedev, pe care-l văzuse mai devreme. Mai ciudat însă era faptul că-i apărea sub înfățișarea ucigașului de care amintise Lebedev prezentîndu-i-l pe acest nepot al său. Într-adevăr, citise și el, nu de mult, despre acest asasinat. De altfel, de la întoarcerea lui în Rusia, citise și auzise povestindu-se numeroase cazuri de acest fel, iar în ultimul timp urmărea cu multă perseverență acest aspect din viața țării. Chiar și astăzi, intrînd în vorbă cu chelnerul care-i servise masa la prînz, a arătat un interes deosebit, stăruind să afle cît mai multe amănunte despre acest asasinat al Jemarinilor. Își aduse aminte acum că omul se declarase de acord cu el în privința acestui caz. Își mai aminti și de figura chelnerului; nu era prost deloc, cu scaun la cap și măsurat la vorbă, dar, la drept vorbind, „numai Dumnezeu știe ce fel de om este. E greu să pătrunzi în sufletul unor oameni necunoscuți, într-o țară pe care abia începi s-o cunoști”. Și totuși, începuse să creadă cu toată tăria în însușirile minunate ale sufletului rusesc. „O, cîte lucruri noi, cu totul nebănuite, neașteptate și nemaiauzite

aflase el în timpul acestor șase luni! Dar sufletul altuia e o taină greu de pătruns; tot astfel și sufletul rus e o enigmă, pentru multă lume - o enigmă de nepătruns. Iată el, de pildă, de atîta vreme se află în relații strînse cu Rogojin, relații de prietenie, raporturi frățești — și totuși, ar putea oare să susțină că-l cunoaște pe Rogojin? Și cînd te gîndești ce haos, ce dezlănțuire neînfrînată și cîtă ticăloșie există uneori în tot ce se petrece în jurul lui! Și ce individ respingător, înfumurat și plin de sine mai e și nepotul acesta al lui Lebedev! Dar ce-i cu mine? (își continuă prințul reflecțiile.) Parcă el este acela care a ucis cele șase ființe? Mi se pare că încep să le cam încurc... Ciudat. Simt că-mi vîjîie capul... Dar ce față simpatică și fermecătoare avea fata cea mai mare a lui Lebedev, aceea care ținea copilul în brațe, ce expresie de nevinovăție aproape copilărească și ce rîs cristalin! E ciudat că uitase aproape cu desăvîrșire acest chip și nu-și adusese minte de el decît abia acum. Și Lebedev, care se rîtăiește la ai lui bătînd din picior, deși, probabil, îi adoră pe toți. Dar ceea ce-i și mai neîndoielnic, așa cum doi ori doi fac patru, e că acest Lebedev își adoră nepotul!

Dar ce i-o fi venit deodată să-i judece pe toți cu atîta neîndurare? Și tocmai el, care i-a văzut astăzi pentru prima oară, tocmai el să pronunțe o sentință atît de categorică? Iată, Lebedev, de pildă, nu-i apăruse astăzi ca o adevărată enigmă? Se aștepta el oare să descopere un astfel de om în Lebedev? Parcă așa îl cunoscuse și și-i închipuise pe Lebedev pînă acum? Lebedev și contesa Du Barry - Dumnezeule! Totuși, dacă Rogojin va ucide, cel puțin o va face cu mai multă socoteală. Un instrument comandat anume, după un desen conceput dinainte, și șase persoane răpuse în stare de delir! Parcă Rogojin ar avea un instrument comandat dinainte, după un anumit desen... el are... dar ce... e un lucru hotărît că Rogojin va ucide neapărat?!" tresări deodată prințul. „Nu e oare o crimă, o josnicie din partea mea să-mi treacă măcar prin minte asemenea presupuneri!" exclamă el, și sîngele îi năvăli în obraz de rușine. De uimire rămăsese încremenit în mijlocul drumului. I se perindară deodată, în închipuire, toate întîmplările din ziua aceea; momentele trăite adineauri în gara Pavlovski și, mai înainte, în gara Nikolaevski; și întrebarea pe care i-o pusese lui Rogojin pe față cu privire la *ochii* aceia; și crucea lui Rogojin pe care o purta acum la piept; și binecuvîntarea bătrînei sale mame, la care îl dusesse ținîndu-l de mîină, și, în sfîrșit, îmbrățișarea aceea înfrigurată de pe scară și acea renunțare supremă a lui Rogojin - iar acum, după toate astea, să se surprindă căutînd mereu ceva împrejur, și această prăvălie, și acest obiect... ce josnicie! Și după toate cele petrecute, e în stare să se ducă acolo cu un „scop anumit", mînat de „o idee nouă, subită"!

Cuprins de disperare și de o suferință sfinșietoare, prințul voi să ajungă cît mai degrabă în camera lui de la hotel; se întoarce din mers și porni înapoi; dar după un minut se opri, mai chibzui puțin, și reluă drumul inițial.

De altfel, ajunsese de mult în cartierul Peterburgskaia Storona și era aproape de casa cu pricina; acum doar nu se mai ducea acolo cu scopul de adineauri, cu acea „idee neașteptată". Și nici nu se putea să fie altfel! Da, e limpede că-i revine boala; în privința asta nu mai avea nici o îndoială; și nu era exclus ca accesul să survină chiar astăzi. Apropierea crizei explica totul; și această întunecare a minții și ivirea „ideii" care îl obseda. Dar

acum întunericul s-a destrămat, demonul e alungat, îndoielile s-au risipit, în inimă i s-a revărsat o nespusă bucurie! Doar n-o mai văzuse pe ea de atîta timp, trebuie s-o vadă negreșit, și... ar fi vrut să-l întâlnească pe Rogojin acum; l-ar fi luat de braț și ar fi mers împreună... Inima lui e curată; parcă ar putea fi rivalul lui Rogojin? Mîine se va duce chiar el să-i spună lui Rogojin că a văzut-o; pentru ce altceva venise cu atîta grabă la Petersburg, cum zicea adineauri și Rogojin, dacă nu pentru a o vedea pe *dînsa*? Poate totuși o va găsi acasă, nu-i deloc sigur că a plecat la Pavlovsk.

Da, totul între ei trebuie să fie limpezit, ca să se înțeleagă dintr-o singură privire, să nu mai existe asemenea renunțări chinuite și pătimișe ca aceea a lui Rogojin de adineauri, ca totul să se petreacă deschis, liber... înălțător. Oare sufletul lui Rogojin este incapabil de asemenea elanuri, nu rîvnește spre lumină? Zice că o iubește într-altfel, că nu-i animat de compasiune, că „nu simte nici un fel de milă”. E drept că după aceea a mai adăugat: „Mila ta e poate mai pîrdalnică decît dragostea mea”. E cert că se ponegrește degeaba. Hm!... Rogojin s-a apucat să citească o carte! Dar însuși faptul acesta nu-i un semn de „milă” sau, cel puțin, un început de „milă”? Numai simpla prezență a acestei cărți nu dovedește oare că își dă foarte bine seama de caracterul raporturilor sale cu *dînsa*? Dar mărturisirile lui de adineauri? Nu, nu. Aici e ceva mult mai adînc decît o simplă pasiune? Parcă fața ei e din acelea care pot să insufle numai iubirea pătimișă? Și cum ar putea, mai ales acum. chipul acesta să inspire patima? Cînd, de fapt, vederea lui provoacă mai mult suferință și un sentiment de nemărginită milă care îți răscolește sufletul, cînd... Și amintirea vie a acestui chip chinuit făcu să se strîngă de o durere sfîșietoare inima prințului.

Da, sfîșietoare! Își aminti cît suferise nu de mult, cînd a început să observe pentru prima oară la ea semnele nebuniei. Simțise că era gata să-l cuprindă deznădejdea. Și cum de a putut s-o lase să plece atunci de la el ca să fugă la Rogojin? Ar fi trebuit să alerge după ea, în loc s-aștepte știri despre fugară. Dar... e cu putință oare ca Rogojin să nu-și fi dat încă seama că e nebună? Hm... Rogojin vede peste tot numai porniri pătimișe! Și ce gelozie absurdă! Ce a vrut să spună adineauri cu presupunerea aceea a lui? (Aici prințul simți deodată că roșește și un fior ciudat făcu să-i tresalte inima.)

Dar ce rost are acum să-și mai aducă aminte de toate astea? Amîndoi sînt deopotrivă de nebuni, și ea, și Rogojin. În ce-l privește pe el personal - ar fi absurd, aproape crud și neomenos din parte-i, să se lase pradă unei iubiri pătimișe pentru această femeie. Da, da! Rogojin se ponegrește degeaba; căci are o inimă generoasă, capabilă și de suferință, și de compătimire. Cînd va afla tot adevărul și cînd se va convinge cît este de plîns această făptură cu mintea zdruncinată, aproape dementă - nu-i va ierta el oare atunci tot ce se petrecuse, toate suferințele pe care le-a îndurat din pricina ei? Nu-i va deveni oare slujitor supus, frate, prieten, ocrotitor? Înțelegerea plină de compasiune îl va lumina și-i va îndruma pașii. Compasiunea este principala, poate chiar unica lege a existenței pentru întreaga umanitate. O, cît de vinovat se simte el în fața lui Rogojin. Vina lui nu are iertare și îl dezonorează. Așadar, nu „sufletul rusesc este o enigmă de nepătruns”, ci propriul lui suflet rătăcește în beznă, dacă a fost

în stare să-și închipuie o asemenea monstruozitate? Pentru cîteva cuvinte calde și sincere, pornite din adîncul inimii, pe care i le-a spus la Moscova, Rogojin îl socoate drept un frate, iar el... Dar toate astea nu sînt decît efectul bolii, al unei stări halucinante. Totul se va lămuri în curînd!... Cu ce aer întunecat a spus Rogojin adineauri că-și „pierde credința"! Omul acesta suferă probabil groaznic. Zice că-i place „să privească acel tablou"; și, de fapt, o face nu pentru că realmente îi place tabloul, ci pentru că simte o nevoie organică de a-l privi. Rogojin nu-i numai un suflet pasionat; e și om de acțiune totuși, un luptător; vrea să-și recîştige prin luptă credința rătăcită. În momentul de față, el resimte atît de dureros, atît de chinuitor lipsa unei credințe. Are nevoie de ea ca de aer, ca de apă!... Da! Omul are nevoie să creadă în ceva! Să creadă în cineva! Și ce curios e totuși tabloul acela al lui Holbein! Dar iată și strada! Asta trebuie să fie casa; exact - numărul 16, „*proprietatea secretarei de colegiu Filisova*". Aici! Prințul sună și întrebă de Nastasia Filippovna.

Îi răspunse chiar stăpîna casei că Nastasia Filippovna e plecată de dimineață la Pavlovsk, la Daria Alekseevna, „și se poate întîmpla să rămîna acolo cîteva zile chiar". Filisova era o femeie de vreo patruzeci de ani, scundă, cu o față ascuțită și ochi vioi, iar privirea-i șireată avea în ea ceva iscoditor. La întrebarea ei cum îl cheamă, pusă cu un aer misterios, prințul mai întîi nu-i răspunse nimic, apoi se răzgîndi și, întorcîndu-se din drum, o rugă stăruitor să-i comunice Nastasiei Filippovna că a căutat-o prințul Mișkin. Femeia îl ascultă cu atenție încordată și fața ei, luînd o expresie de complicitate, părea că spune: „Nici o grijă, am înțeles prea bine". Se vedea că numele prințului produse asupra ei o impresie dintre cele mai puternice. Acesta o fixă cîteva clipe cu privirea pierdută, apoi se întoarse brusc și porni spre hotelul la care a trăsese. Acum însă arăta cu totul altfel de cum era în momentul cînd sunase la poarta cumnatei lui Lebedev. În el se produse iarăși, fulgerător, o schimbare extraordinară; pășea clătînîndu-se, palid la față, pradă unui zbucium chinuitor, genunchii îi tremurau și un zîmbet vag, pierdut, rătăcea pe buzele-i învinețite; „ideea lui subită" s-a confirmat brusc, dovedindu-se a fi o realitate... Și iată-l din nou subjugat demonului său!

Să fi fost într-adevăr o confirmare? Era ceva din domeniul realului? Pentru ce acest tremur, această sudoare rece și înfrigurare de beznă în suflet? Oare pentru că zărise chiar acum, din nou, *ochii* aceia? Dar nu părăsise el Grădina de vară anume ca să-i vadă! Doar în asta consta „ideea lui subită"! Simțise o dorință nestăpînită să vadă numaidecît „ochii de adineauri", pentru a se convinge definitiv că-i va întîlni negreșit *acolo*, lîngă casa aceea. A fost dorința lui arzătoare care îl împinsese să facă acest drum, și atunci de ce l-a surprins, l-a zguduit într-atît faptul de a-i fi zărit aievea în locul acesta? Ca și cum nu s-ar fi așteptat la asta! Ei da, erau exact *aceiași* ochi (că erau exact *aceiași* nu mai încăpea acum nici o îndoială), care-l săgetaseră din mulțime, pe peronul gării Nikolaevski, în dimineața aceasta, în momentul cînd cobora din trenul de Moscova; *aceiași* (dar absolut *aceiași*!) pe care cu cîteva ceasuri mai tîrziu, la Rogojin, în timp ce se așeza pe scaun, îi surprinse pe la spate țintuiți asupra lui. Rogojin negase atunci! „Și-ai cui erau ochii aceia, mă rog?" a întrebat el cu un surîs crispat și înfiorător de rece. Iată de ce, la gara liniei locale spre Țarskoie Selo - cînd era gata să se urce în vagon ca să meargă

la Aglaia, ivindu-i-se din nou ochii aceștia pentru a treia oară în acea zi, prințul avu o dorință arzătoare să se îndrepte spre Rogojin și să-i spună tocmai *lui* „ai cui erau ochii aceia"! Dar fugi în neștire din gară și nu-și veni în fire decât în fața prăvăliei aceleia de cuțite, când se surprinse prețaluind la șaizeci de copeici un obiect cu mînerul din corn de cerb. Un demon straniu, înspăimîntător, pusese definitiv stăpînire pe el și nu-l mai lăsa în pace. Și în timp ce prințul, cu gîndurile rătăcite, ședea în Grădina de vară pe bancă, sub un tei, demonul acesta îi șopti că dacă Rogojin se înverșunează de dimineață să-l spioneze și să-l pîndească la orice pas, văzînd că el n-a luat trenul pentru Pavlovsk (o descoperire, desigur zguduitoare pentru dînsul), se va duce cu siguranță și poate de-a dreptul *acolo*, la casa aceea din Peterburgskaia Storona, ca să-l pîndească pe el, Mîșkin, care în dimineața asta chiar i-a dat cuvîntul de onoare că nu va încerca „s-o mai vadă" și că, de fapt, „nu pentru asta venise la Petersburg". Și iată-l smucindu-se febril de pe bancă și pornind grăbit spre casa aceea; de ce atunci să se mire că îl întîlnește acolo pe Rogojin? Avea în fața lui un om nefericit, cufundat într-o neagră disperare, pe deplin explicabilă însă. Și omul acesta atît de nenorocit nici măcar nu căuta să se mai ascundă. Da, mai adineauri Rogojin negase, mințise, dar la gară aproape că renunțase să se mai scundă. Mai degrabă se putea spune că el, prințul, încerca să se eschiveze. Iar acum îl găsea pe Rogojin postat în fața casei acesta, la vreo cincizeci de pași distanță, pe celălalt trotuar, așteptînd cu brațele încrucișate. Nu putea să-și închipuie că rămîne nevăzut și părea că se așezase acolo anume ca să fie zărit. Stătea ca un acuzator, ca un judecător, și nu ca... Și nu ca cine, adică?

Dar pentru ce, în loc să se îndrepte spre dînsul, el, prințul, o luă din loc, prefăcîndu-se că nu-l vede, cu toate că privirile lor se încrucișară. (Da, ochii lor s-au întîlnit! Și ei s-au privit o clipă.) Nu se gîndise chiar el, cu puțin înainte, să-l ia de braț și să se ducă împreună *acolo*? Nu-și propusese el să meargă a doua zi să-i spună că a fost la dînsa? Oare adineauri, ajuns aproape la jumătatea drumului, nu învinsese demonul din el, simțind cum sufletul i se umple de o bucurie neașteptată? Dar poate că, într-adevăr, era ceva în Rogojin, în chipul lui de *astăzi*, adică în comportarea, în vorba, în gesturile și în privirile lui, ceva de natură să îndreptățească înspăimîntătoarele presimțiri ale prințului și odioasele insinuări ale demonului său? Ceva ce sare în ochi dintr-o dată, dar e greu de analizat și de redat, ceva ce nu poate fi explicat și justificat logic, și care totuși, în pofida acestei greutăți și imposibilități, produce o impresie puternică, absolut închegată, transformîndu-se fără voie într-o certitudine...

Adică ce fel de certitudine? (O, cît îl făcea să sufere pe prinț monstruozitatea, caracterul "umilitor" al acestei certitudini, al acestui „presentiment josnic", și cît își reproșa el acest lucru!) „Spune, dacă poți, ce fel de certitudine? Își repeta el neîncetat cu un accent de imputare și sfidare. Formulează-ți tot gîndul, cutează să ți-l exprimi limpede, precis, fără înconjur! Sînt un mizerabil! repeta el exasperat și roșu de rușine. Cu ce ochi aș mai putea eu să mă uit la acest om de azi înainte! A, ce cumplită zi, Dumnezeule! Ce coșmar!"

Și a fost un moment, către sfîrșitul acestui drum lung și chinuitor de întoarcere din cartierul Peterburgskaia Storona, cînd prințul simți deodată o dorință irezistibilă de a se duce imediat la Rogojin și, așteptîndu-i

reîntoarcerea, să-l îmbrățișeze apoi scăldat în lacrimi de rușine și să-i spună totul, punînd capăt o dată pentru totdeauna acestei situații. Cu aceste gînduri, se pomeni deodată în fața hotelului. Cît îi displicuse chiar de la început hotelul acesta, coridoarele lui, clădirea în întregime, camera pe care o ocupa! De mai multe ori, în timpul zilei, se gîndise cu dezgust că va trebui să se întoarcă acolo... „Dar ce am, de am ajuns ca o femeie isterică, să cred astăzi în tot felul de presentimente!” se gîndi el batjocoritor și enervat, oprindu-se în fața porții. Un nou val de rușine copleșitoare, de disperare aproape, îl țintui locului chiar în momentul cînd trebuia să pășească pe poartă. Așa se întîmplă uneori cu oamenii loviți neașteptat de o amintire insuportabilă, legată de un sentiment puternic de rușine: se opri brusc în loc, pentru un moment. „Da, sînt un om fără inimă, un laș!” repetă el posomorit și dădu să intre, dar... se opri din nou.

Sub bolta acelei porți, unde nu pătrundea prea multă lumină, acum era întuneric beznă; norul negru de furtună care între timp învăluisese cerul, înghițind ultimele reflexe ale înserării, acum, în momentul cînd prințul ajunsese în fața clădirii, se revărsă într-o ploaie torențială. În clipa cînd dădu să pătrundă sub bolta porții și apoi se opri brusc în loc, prințul se afla exact la intrarea în gang. Și deodată zări profilîndu-se în semiîntuneric, mai în fund, chiar în fața scării ce duce în interiorul hotelului, silueta unui om. Omul acesta părea că stă la pîndă, făcîndu-se nevăzut în aceeași clipă. Prințul n-avu cum să-l cerceteze și, fără îndoială, n-ar fi putut spune cu siguranță cine era. De altfel, era atît de firesc ca la intrarea unui hotel să fie un continuu du-te-vino. Cu toate acestea, prințul avu sentimentul deplin al unei certitudini nestrămutate de a-l fi recunoscut pe omul acesta și că nu putea fi altul decît Rogojin. În aceeași clipă, se năpusti pe scară în urmărirea lui. Inima i se strînse dureros. „Acum se va lămuri totul!” își zise el cu o stranie convingere.

Scara pe care se repezi Mîșkin ducea spre coridoarele parterului și ale primului etaj, de-a lungul căroră erau înșirate camerele hotelului. Ca în toate casele de construcție veche, o scară de piatră, îngustă și întunecoasă, urca în spirală împrejurul unui stîlp de piatră, rotund și gros. La primul palier de cotitură, stîlpul acesta prezenta o adîncitură, un fel de nișă, lată cam de un pas și ceva mai mult în adîncime, atît cît să încapă un om. Cu tot întunericul, ajungînd pe palier, prințul își dădu seama imediat că cineva era ascuns în acea adîncitură. Simți însă un îndemn lăuntric să treacă fără a-și întoarce privirea într-acolo. Făcuse chiar un pas înainte cînd, nemaiputînd rezista, întoarse capul.

Cei doi ochi de adineauri, exact *aceiași*, se încrucișară deodată cu privirea lui. Omul care se ascundea în nișă făcu și el un pas în afară. O clipă, amîndoi rămaseră față-n față, așa de apropiați, încît se atingeau aproape. Deodată, prințul îl apucă pe celălalt de umeri și-l întoarse cu fața mai spre lumină, ca să-l vadă mai bine.

Un fulger se aprinse în ochii lui Rogojin și o furie turbată îi schimonosi chipul într-un zîmbet înfricoșător. Mîna lui dreaptă se ridică, învîrtind un obiect lucios în întuneric; prințul nici nu se gîndi să-l împiedice; atît doar îi rămase în minte că strigase:

— Parfion, nu pot să cred!...

Pe urmă, i se păru deodată că zăbranicul întunecimii dinaintea lui se despică în două și o neobișnuită lumină *lăuntrică* i se revărsă în suflet.

Clipa aceasta dură o jumătate de secundă doar; totuși, în conștiința lui se întipări limpede începutul declanșării, cel dintâi sunet al urletului aceluia îngrozitor, care, fără voia lui, țîșni afară sfîșiindu-i pieptul și pe care nimeni n-ar fi fost în stare să-l oprească. Pe urmă, conștiința i se stinse brusc și totul dispăru în beznă.

Îl lovise o criză de epilepsie, boală care părea că-l părăsise de mult. Se știe că accesele de epilepsie, de așa-zisa *boală ren*, survin fulgerător. Cît ai clipi din ochi, fața se crispează groaznic și mai ales privirea devine înspăimîntătoare. Trupul e apucat de convulsii și spasme ce contorsionează toți mușchii feței. Din piept izbucnește un urlet înfricoșător, neînchipuit de oribil, care nu poate fi asemuit cu nimic: parcă dispăre din el tot ce-i omenesc, și un observator n-ar fi în stare, în orice caz i-ar veni greu să-și imagineze și să admită, auzind aceste urlete, că sînt scoase de omul pe care-l are în fața lui. S-ar putea crede mai degrabă că provin de la altă ființă, care se găsește înăuntrul aceluia nenorocit. Mulți își descriu impresia cam în felul acesta; cert este însă că foarte mulți, la vederea unui om cuprins de un acces de epilepsie, trec prin momente insuportabile de cea mai cumplită spaimă, cu un substrat aproape mistic-este de presupus că o asemenea senzație fulgerătoare de spaimă, împletită cu toate celelalte impresii înfricoșătoare ale momentului, îl făcu pe Rogojin să încremenească pe loc, imobilizîndu-i brațul înarnat, ceea ce îl salvă pe prinț de lovitura inevitabilă a cuțitului care se abătea asupra lui. În aceeași clipă, prințul se clătină și se prăbuși țeapăn și, rostogolindu-se pe treptele de piatră ale scării, se lovi puternic la ceafă. Fără a înțelege ce se întîmplă, Rogojin se repezi pe scară în jos, ocoli trupul întins al nenorocitului și, aproape înnebunit de groază, fugi afară din hotel.

Zguduit de convulsii, trupul bolnavului alunecă peste cele cinci-sprezece trepte pînă la capătul de jos al scării. Curînd, după vreo cinci minute, fu descoperit zăcînd acolo și o mare mulțime se adună în jurul lui. Băltoaca de sînge de sub capul lui stîrni nedumeriri și bănuieli: să fi fost un simplu accident sau era la mijloc o crimă? În scurt timp, unii ghiciră semnele epilepsiei; cineva din personalul hotelului îl recunoscu în epileptic pe călătorul sosit de curînd la hotel. Lucrurile se lămuriră și luară la urmă o întorsătură favorabilă datorită unui concurs fericit de împrejurări, survenit între timp.

Kolea Ivolghin, în loc să vină la ora patru la „Balanța”, așa cum i-a fost promisiunea, plecase totuși la Pavlovsk; dintr-un imbold inexplicabil și cu totul neprevăzut, refuză invitația generălesei Epancina de a „lua masa” cu ei și se întoarse la Petersburg. Ajuns aici pe la ora șapte seara se duse direct la „Balanța”. Biletul lăsat de prinț îl înștiința de sosirea lui în oraș și de aceea fugi imediat la adresa indicată acolo. Aflînd la hotel că prințul ieșise, Kolea coborî la bufet, unde, în așteptare, își trecu timpul bînd ceai și ascultînd muzica. Întîmplător auzi vorbindu-se înjur că cineva a fost lovit de o criză de epilepsie și, mînat de un presentiment, se repezi îndată la tocul cu pricina, unde îl recunoscu pe prinț. Imediat fură luate toate măsurile. Prințul fu transportat în camera lui. Cu toate că își venise în fire, multă vreme după aceea n-a mai fost în stare să-și recapete deplina cunoștință. Chemat în grabă, doctorul examina rănila de la cap și prescrise comprese, declarînd că leziunile nu prezentau nici o primejdie. Iar peste o oră, cînd prințul începu să-și dea bine seama de tot ce se întîmplă în jurul

său, Kolea îl urcă într-o trăsură și îl transportă de la hotel la Lebedev. Săritor, acesta îl primi pe bolnav cu multă însuflețire și temeneli reverențioase. Pentru a-i fi cât mai de folos prințului, căută să grăbească plecarea la vilă și, într-adevăr, chiar a treia zi, toți, în frunte cu capul familiei, fură instalați la Pavlovsk.

VI

Vila lui Lebedev nu era cine știe ce mare, dar de ajuns de încă-pătoare și chiar arătoasă. Mai ales partea destinată pentru chiriași fusese mobilată și înfrumusețată cu multă grijă. Pe terasa destul de spațioasă din fața intrării principale, cât și pe treptele scării largi de piatră, se înșiruiau de o parte și de cealaltă niște lăzi de lemn, vopsite în verde, cu arbuști de tot felul: portocali, lămii și iasomie, ceea ce, după socoteala lui Lebedev, dădea vilei un aspect îmbietor și un farmec deosebit. Găsise la cumpărarea vilei câțiva dintre acești arbuști pe terasă și fu atât de încântat de efectul pe care-l produceau, încât se grăbi să mai cumpere și alte asemenea exemplare de arbuști la o licitație. Când toți copăceii achiziționați fură în sfârșit transportați la vilă și aranjați pe terasă, Lebedev coborî în ziua aceea de vreo câteva ori treptele scării ca să-și admire proprietatea din stradă și de fiecare dată urca, în gând, prețul pe care își propusese să-l ceară viitorului chiriaș.

În starea de marasm, de tristețe și de epuizare fizică în care se găsea prințul, vila aceasta îi plăcu mult. De altfel, în ziua mutării la Pavlovsk, adică a treia zi după criză, prințul arăta aproape ca un om sănătos, deși lăuntric nu se simțea încă restabilit. Era fericit să vadă în preajma lui toate chipurile acestea care timp de trei zile îl înconjuraseră cu atîta grijă și atenție; pe Kolea, care în tot timpul acesta a stat aproape nedezipit la căpătîiul lui, întreaga familie a lui Lebedev (în afară de nepot, care dispăruse din casă) și chiar Lebedev. Cu multă plăcere chiar, a primit vizita generalului Ivolghin, care-i vizitase o dată și în oraș. În ziua sosirii la Pavlovsk, către seară, în jurul lui se adunară pe terasă mai multe cunoștințe: primul se prezentă Ganea, pe care prințul îl recunoscuse greu, atât de schimbat și de slăbit era. Pe urmă veniră Varia și Ptițîn, aflați și ei în vilegiatură la Pavlovsk. Cît despre generalul Ivolghin, acesta era aproape nelipsit din casa lui Lebedev și se pare că a și venit o dată cu ei la Pavlovsk. Lebedev se străduia, pe cît se putea, să nu-l lase să vină prea des la prinț și-l ținea mereu lîngă dînsul; îi vorbea în termeni prietenești; probabil se cunoșteau de mult. Prințul băgă de seamă că în timpul acestor trei zile ei se angajau uneori în dispute lungi și aprinse; îi auzea adesea strigînd atunci cînd discutau în contradictoriu pe teme savante, ceea ce se pare că-i pricinuia o mare plăcere lui Lebedev. Se putea crede că prezența generalului îi era pur și simplu necesară. Lebedev începu să aplice aceleași măsuri de prevedere în legătură cu prințul și față de propria-i familie chiar din ziua sosirii la Pavlovsk; sub pretext că prințul nu trebuie deranjat pentru că are nevoie de odihnă, nu lăsa pe nimeni dintre ai lui să intre la Mișkin, bătea din picior, repezindu-se la copiii lui și alungîndu-i, chiar și pe Vera cu pruncul în brațe, la cea dintîi bănuială că vor să se ducă pe terasă, unde se afla prințul, cu toată rugămintea acestuia de a nu îndepărta pe nimeni.

- În primul rînd, nu vor mai avea nici un respect, dacă le dai atîta nas; și în al doilea rînd, e chiar necuviincios din partea lor... declară el, răspunzînd la o întrebare directă a prințului.

- Dar pentru ce? căuta să-l convingă prințul. Crede-mă că toate aceste măsuri de ocrotire și pază mă supără grozav. Mă plictisesc stînd singur, ți-am mai apus-o de atîtea ori, și tot sîșîitul și umblatul acesta în vîrful picioarelor, vînturarea la nesfîrșit a mîinilor în semn de opreliște pentru cei ce vor să vină la mine mă indispun și mai mult.

Era o aluzie la faptul că Lebedev, cu toate că-i îndepărta pe toți cei ai casei pe motiv că bolnavul are nevoie de liniște, intra aproape în fiecare minut în odaia prințului și de fiecare dată, vîrîndu-și capul prin ușa întredeschisă, străbătea odaia din priviri, ca și cum ar fi vrut să se asigure că prințul era acolo, că nu fugise; pe urmă, umblînd în vîrful picioarelor, Lebedev se apropia tiptil de fotoliul chiriașului său, pe care această apariție bruscă îl speria uneori. Mereu întreba dacă prințul n-are nevoie de ceva, iar cînd acesta îi spunea în cele din urmă să-l lase în pace, Lebedev se întorcea supus și, îndreptîndu-se tot în vîrful picioarelor spre ușă, dădea din mîini, ca și cum ar fi spus că intrase așa, într-o doară, că n-are să sufle o vorbă, că pleacă numaidecît și nu se mai întoarce, ceea ce nu-l împiedica să apară din nou, după zece minute sau cel mult un sfert de ceas. Kolea, care avea oricînd acces liber la prinț, îi pricinaua prin asta lui Lebedev o mare amărăciune, ba uneori și indignarea. Kolea observă că Lebedev obișnuia să rămînă cîte o jumătate de ceas la ușa prințului, trăgînd cu urechea la cele ce vorbeau ei amîndoi și, bineînțeles, îi aduse prințului la cunoștință acest lucru.

— Vasăzică te crezi stăpînul *meu*, de mă ții așa sub cheie! protestă Mîșkin. Cel puțin cînd sînt în vilegiatură vreau să mă mișc în voie și te asigur că voi primi pe cine vreau și mă voi duce oriunde-mi va plăcea.

- Dar se înțelege, se înțelege, dădu Lebedev din mîini în semn de liniștire.

Prințul îl măsură cu privirea din cap pînă-n picioare:

- Ia spune, Lukian Timofeevici, ți-ai mutat cumva aici dulăpiorul acela pe care-l aveai în iatacul dumitale, desupra căpătîiului?

- Nu, l-am lăsat acolo.

- Cum de te-ai îndurat?

— A fost imposibil, ar fi trebuit să stric peretele... E fixat bine.

— Te pomenești că ai și aici unul la fel?

— Am unul mai bun, mai bun; nici n-aș fi cumpărat vila altfel.

— Așa-a. Dar ia spune pe cine n-ai lăsat să intre aici adineauri.

Acum o oră.

- Pe... pe general. Într-adevăr, nu l-am lăsat, și nici nu se cade să vină la dumneata. Prințe, pe omul acesta îl stimez mult; e... un om remarcabil, nu crezi? Ei bine, ai să te convingi; și totuși, ai face mult mai bine, excelentissime prinț, să nu-l primești.

- Și de ce, mă rog, dacă îmi este îngăduit să te întreb? Uite, și de ce umbli în vîrful picioarelor și de ce te apropii întotdeauna-de mine ca și cum ai vrea să-mi șoptești mereu un secret la ureche?

- Sînt un om de nimic, de nimic, știu bine, declară pe neașteptate Lebedev, bătîndu-se umil cu pumnul în piept, dar cred că generalul ar fi un musafir prea ospitalier pentru dumneata.

- Cum adică prea ospitalier?

- Uite așa. Mai întâi intenționează să se mute la mine; asta încă n-ar fi nimic, dar se ambiționează cu orice preț să descopere fel de fel de grade de rudenie. Ne-am socotit pînă acum de vreo cîteva ori cu neamurile și a reieșit că sîntem cuscri. Și dumneata ești, după mamă, un nepot de văr de-al lui, lucru pe care, chiar ieri, încerca să mi-l demonstreze. Iar dacă ești nepotul lui, înseamnă, excclentissime prinț, că și noi amîndoi sîntem neamuri. Și asta încă n-ar fi nimic, ia, o mică slăbiciune acolo, dar chiar adineauri încerca să mă convingă că toată viața lui, de cînd a fost numit în gradul de sublocotenent și pînă la unsprezece iunie anul trecut, a avut în fiecare zi la masă la el cel puțin două sute de persoane. A reieșit la sfîrșit că musafirii nici nu se mai sculau de la masă: luau dejunul, cina și ceaiul cincisprezece ceasuri în șir și așa vreo treizeci de ani la rînd, fără nici o întrerupere, decît doar pentru a se schimba fața de masă. Cînd pleca unul, imediat îi lua locul altul, încît în zilele de sărbătoare se adunau la el pînă la trei sute de musafiri; iar în ziua aniversării unui mileniu de la întemeierea Rusiei a avut la masă peste șapte sute de oameni. Ca să vezi cît de ospitalier este. Și cînd auzi de-alde astea, fără să vrei, începi să te simți îngrijorat; e cam periculos să primești oameni de-ăștia prea ospitalieri. Și atunci, m-am gindit, nu cumva ne-ar fi, dumitale și mie, prea împovăraător un asemenea iubitor de ospețe?

- Și eu eram convins că ești în cele mai bune raporturi cu dînsul.

- Ne înțelegem ca doi frați; în rest - mă amuză grozav; las' să fim și cuscri, ce strică, ba chiar mă și onorează. Cu toate cele două sute de persoane și a mia aniversare a imperiului rusesc, găsesc că e un om remarcabil. Vorbesc foarte sincer. Adineauri, prințe, ai amintit ceva despre secrete, că, adică, apropiindu-mă de dumneat călcam atît de încet de parcă aș fi avut să-ți spun un secret; ei bine fără să-ți dai seama ai ghicit, într-adevăr am să-ți comunic un secret: o anumită persoană mi-a dat de știre că dorește mult să aibă o întrevvedere între patru ochi cu dumneata.

— Dar de ce între patru ochi? Nu-i nevoie. Mă voi duce chiar astăzi la dînsa.

— Nu, nu, dădu din mîini Lebedev, și nu că s-ar teme de ceea ce crezi dumneata. Și, fiindcă veni vorba, descreieratul acela vine în fiecare zi să se informeze de sănătatea dumitale, știi asta?

— Observ că de la o vreme încoace nu-i mai spui altfel decît descreierat; asta îmi dă de bănuir.

- Nu e cazul să ai bănuiri de nici un fel, se apără grăbit Lebedev; am vrut să spun doar că acea persoană nu se teme de el, ci de altcineva.

- Dar de cine, spune mai repede, stărui nerăbdător prințul, văzînd strîmbăturile misterioase ale interlocutorului său.

- Întocmai așa-i secretul. Și Lebedev zîmbi.

— Secretul cui?

— Al dumitale. Chiar dumneata mi-ai interzis, excelentissime prinț, să-ți amintesc măcar... murmură Lebedev, fericit că ațîțase în cel mai înalt grad curiozitatea prințului. Se teme de Aglaia Ivanovna.

Prințul încruntă sprîncenele și tăcu un minut.

- Să știi, Lebedev, că voi fi nevoit să părăsesc vila dumitale, spuse el deodată. Unde-s Gavrilă Ardalionovici și Ptițînii? La dumneata? Și pe ei i-ai împiedicat să intre?

- Las' c-or să vină, vin neapărat. Și generalul după ei. Voi deschide toate ușile și voi chema pe toată lumea, chiar și pe fetele mele, pe toată lumea, pe toți, îndată, numaidecît, îngăimă speriat Lebedev, dînd din mîini și alergînd de la o ușă la alta.

În momentul acela apăru pe terasă, venind din stradă, Kolea și anunță că în urma lui vine un grup de musafiri: Lizaveta Prokofievna cu cele trei fiice ale ei.

— Să-i mai las să intre și pe Ptițîni, și pe Gavrilă Ardalionovici? Dar pe general să-l las să intre? se agită Lebedev, surprins de această nouă vizită.

— De ce nu? Pe oricine vrea să mă vadă. Am impresia, Lebedev, că nu prea ai înțeles bine felul meu de a fi și de a mă purta cu oamenii; și chiar de la început ai luat-o pe un drum greșit. N-am nici un motiv să mă feresc sau să mă ascund de cineva, îl lămură prințul, înveselit de-a binelea.

Văzîndu-l că rîde, Lebedev crezu de cuviință să-i urmeze exemplul. Cu toată tulburarea de care părea cuprins, se vedea că vizita ce se anunța îi procura o satisfacție extraordinară.

Știrea adusă de Kolea se adeveri foarte curînd; o luase numai cu cîțiva pași înaintea doamnelor Epancin ca să-l prevină pe Mîșkin, încît imediat apărură și musafirii, venind din două părți: prin terasă - doamnele Epancin, iar din interior soții Ptițîn, Ganea și generalul Ivolvehin.

Familia Epancin aflase abia atunci, de la Kolea, despre boala prințului și de faptul că el se instalase la Pavlovsk. Pînă atunci, generăleasa era într-o mare nedumerire. Cu două zile înainte, generalul își anunță familia că prințul trecuse pe la ei, la Petersburg, lăsîndu-și cartea de vizită; această veste avu darul s-o convingă pe doamna Epancina că Mîșkin nu va întîrzia să-i viziteze la Pavlovsk. Zadarnic obiectaseră domnișoarele că nu trebuia pusă mare nădejde pe graba unui om care n-a dat un semn de viață timp de șase luni și care, în definitiv, putea fi reținut la Petersburg de treburi, căci o fi avînd și el treburile lui! În schimb, generăleasa era gata să facă prinsoare că prințul va sosi a doua zi negreșit, adăugînd că oricum „va fi prea tîrziu”. A doua zi îl așteptă toată dimineața, apoi la masa de prînz, în sfîrșit către seară și abia cînd se înnoptă, Lizaveta Prokofievna își pierdu răbdarea, căutînd prilej de ceartă cu toată lumea, fără să pomenească, bineînțeles, de adevăratul motiv al supărării sale. Nu se mai rosti nici un cuvînt în privința prințului toată ziua următoare. Iar cînd Aglaia, în timpul mesei, lăsă să-i scape imprudent cum că *maman* e supărată pentru că nu vine prințul, iar generalul se grăbi să remarce că „nu era vina lui”, Lizaveta Prokofievna se ridică îndată și părăsi ostentativ sufrageria. În sfîrșit, abia către seară sosi Kolea și le povesti tot ce aflase despre pățaniile prințului. Bineînțeles, pentru generăleasă fu un prilej de mare satisfacție, întrucît presupunerile se adevereau în bună parte - totuși Kolea trebui să înghită o mustrare zdravănă: „Ba se învîrte pe aici zile întregi, de nu mai e chip să te descotorosești de el, ba dispăre așa din senin fără să lase o vorbă, necum să ne mai onoreze cu prezența lui”. Kolea era cît pe-acî să se zbîrlească și el, mai ales pentru expresia „nu mai e chip să te descotorosești de el”, dar își amîină răfuiala pentru altă dată, și dacă expresia ar fi fost ceva mai puțin jignitoare, poate că ar fi trecut peste ea, într-atît îl încîntaseră tulburarea și neliniștea Lizavetei Prokofievna din pricina bolii prințului. Ea stăruia mult să fie trimis neîntîrziat cineva la

Petersburg, ca să aducă cu primul tren un medic celebru, dar fetele se opuseră, ceea ce nu le împiedică s-o urmeze pe *maman* cînd aceasta hotărî pe loc să-l viziteze pe bolnav.

- E pe patul de moarte, se agita Lizaveta Prokofievna, iar noi, aici, ne mai gîndim la etichetă! Este el un prieten al casei sau nu?

- Dar nici așa, hodoronc-tronc, să ne înființăm în casa omului nu prea se cade, încercă s-o potolească Aglaia.

- Mă rog, n-ai decît să nu mergi. De altfel, ar fi chiar mai bine să rămîi acasă; dacă sosește Evgheni Pavlovici, n-are cine să-l primească.

Numai atît i-a trebuit Aglaiei să audă, ca să pornească imediat după ceilalți, ceea ce era decisă de altfel să facă chiar de la început. Prințul Ș., care se întreținea cu Adelaida, la propunerea tinerei fete, consimți bucuros să însoțească doamnele. Încă de la început, de cînd cunoscuse familia Epancin și auzise vorbindu-se de prinț, manifestase un interes viu și dorința să-l revadă. Căci se pare că-l cunoscuse undeva, cu vreo trei luni în urmă, și chiar locuiseră împreună timp de două săptămîni într-un orașel. Prințul Ș. le povestise și o sumedenie de lucruri interesante despre prinț, vorbind de el cu multă simpatie, încît ocazia de a vizita o veche cunostință era cît se poate de binevenită. Generalul Ivan Feodorovici lipsea în momentul acela de acasă, iar Evgheni Pavlovici întîrzia și el să sosească.

De la vila Epancinilor la aceea a lui Lebedev nu erau mai mult de trei sute de pași. Prima impresie neplăcută pe care o avu Lizaveta Prokofievna intrînd la prinț a fost surpriza de a-l vedea înconjurat de o întreagă societate, fără să mai vorbim că printre acești vizitatori erau vreo două-trei persoane pe care, hotărît lucru, nu putea să le sufere. Dar o surpriză și mai mare a fost aceea de a găsi în locul unui om țintuit pe patul morții, cum se așteptase, un tînăr surîzător, îmbrăcat elegant, care se îndreptase în întîmpinarea lor și care, judecînd după înfățișare, era perfect sănătos. Se opri nedumerită, spre deplină satisfacție a lui Kolea, care, fără îndoială, ar fi putut foarte bine s-o lămurească încă înainte de a fi plecat de acasă că nu era vorba de nici un muribund și nici de patul morții, dar n-a făcut-o dintr-o dorință răutăcioasă de a o vedea mîniată, pusă într-o situație caraghioasă atunci cînd va constata că bunul ei prieten, prințul Mișkin, e perfect sănătos. Kolea avu chiar obrăznicia să-i mărturisească cu glas tare toate acestea pentru a o zădări și mai mult pe Lizaveta Prokofievna, cu care, în ciuda relațiilor lor de prietenie, era într-o continuă ciondăneală.

- Mai așteaptă puțin, dragul meu, nu te pripi; rîde mai bine cine rîde la urmă! îi spuse ea amenințătoare, luînd loc într-un fotoliu pe care i-l oferise prințul.

Lebedev, Ptițin și generalul Ivolghin se grăbiră să le ofere scaune domnișoarelor. Generalul îi oferî un scaun Aglaiei. Lebedev împinse unul în fața prințului Ș., făcînd-o de așa manieră, încît și din încovoierea mai accentuată a șirei spinării să se vadă cît de mare îi este respectul. Varia, ca de obicei, schimbă în șoaptă cuvinte călduroase de salut cu domnișoarele Epancin.

- Adevărat, prințe, credeam că te găsesc în pat, într-atît exagerasem lucrurile de frică și, pentru ce aș minți, mi s-a făcut ciudă de la început văzîndu-ți fața radioasă, dar, ți-o jur, asta n-a ținut decît o clipă, n-avusesem încă timp să mă gîndesc. Cînd apuc să judec puțin, vorbesc și mă port cu mai multă înțelepciune; cred că și cu dumneata se-ntîmplă la

fel. În realitate, nu m-aș fi bucurat mai mult de însănătoșirea propriului meu fiu, dac-aș fi avut unul cum mă bucur că te văd teafăr. Și dacă n-ai să-mi dai crezare, rușinea va fi a dumatile și nu a mea. Dar obrăznicătura asta de băiat își permite să-și bată joc de mine. Mi se pare că l-ai luat sub protecția dumatile; de aceea țin să te previn că într-o bună zi mă voi lipsi, fii sigur, de onoarea și de plăcerea de a-l mai cunoaște.

- Dar ce vină am eu? se rățoi Kolea. În zadar v-aș fi spus că prințul s-a însănătoșit, totuna, n-ați fi vrut să mă credeți, pentru că era mult mai interesant să vi-l închipuiți zăcînd pe patul de moarte.

- Cît ai de gînd să rămii aici? îl întrebă Lizaveta Prokofievna pe prinț.

- Toată vara, poate chiar mai mult.

- Sper că ai venit singur? Nu cumva te-ai însurat?

- Nu, nu sînt însurat, răspunse prințul, zîmbind de naivitatea împunsăturii.

- De ce zîmbești? Tot ce se poate întîmpla. Te-am întrebat despre asta în legătură cu vila; pentru ce n-ai venit să stai la noi? Avem o aripă întregă care nu-i ocupată. De altfel, cum ți-o fi vrerea. A cui e vila asta? ăsta-i proprietarul? ăsta? insistă ea, coborînd glasul și făcînd semn cu capul spre Lebedev. Ce are de se tot strîmbă?

În momentul acela, Vera, care ținea, ca de obicei, copilul în brațe, apărură pe terasă. Lebedev, care se tot învîrtea printre scaune neștiind cum să-și justifice prezența, pentru că nu dorea în ruptul capului să se retragă, de îndată ce o văzu, se năpusti la ea vînturîndu-și brațele ca s-o alunge de pe terasă; mai mult decît atît, pierzîndu-și stăpînirea de sine, începu să bată din picioare.

- Ce-i cu el? E nebun? întrebă generăleasa mirată.

- Nu, vedeți că e...

- E beat, poate? Societatea în care te complaci cam lasă de dorit, adăugă ea după ce-și roti privirea și asupra celorlalți vizitatori. Dar ce fată drăguță! Cine este?

- E Vera Lukianovna, fiica acestui Lebedev.

- Ah... E foarte drăguță. Vreau s-o cunosc.

Între timp, Lebedev, care auzise cuvintele de laudă ale Lizavetei Prokofievna, o și trăgea de mîină pe fiică-sa, ca s-o prezinte generălesei.

- Orfani, niște bieți orfani! se văicărea el pe un ton plîngăreț, apropiindu-se de Lizaveta Prokofievna. Și acest prunc nevinovat e tot orfan; e sora ei, fiica mea Liubov, născută din căsătorie legitimă cu răposata nevastă-mea Elena, care acum șase săptămîni a murit la facere prin voința Domnului... da-a... îi ține loc de mamă, cu toate că nu-i decît soră și nimic mai mult decît soră... nimic mai mult, nimic mai mult...

- Iar dumneata, domnule, să mă ierți, nu ești decît un nătîng și nimic mai mult... Și acum, destul, pricepi de bună seamă și singur... retează generăleasa cu o indignare abia stăpînită.

- Așa este, întocmai! răspunse el, înclinîndu-se cu cel mai mare respect.

- Domnule Lebedev, se spune că știi să tălmăcești *Apocalipsa*, e adevărat? întrebă Aglaia.

- E foarte adevărat... de cincisprezece ani mă ocup...

- Am auzit despre dumneata. S-a scris și în ziare, dacă nu mă înșel!

- Ba nu, era vorba de un alt tălmăcitor, dar acela a murit, și acum

am rămas eu în locul lui, lămuri Lebedev, nemaiputînd de fericire.

- Sîntem vecini și ți-aș fi îndatorată dacă într-una din zile ai veni să-mi explici *Apocalipsa*. Am citit-o, dar n-am înțeles nimic.

- Mă simt obligat să vă previn, Aglaia Ivanovna, că toate astea sunt pură șarlatanie, vă rog să mă credeți, se amestecă neașteptat generalul Ivvolghin, care stătea ca pe ghimpi și pîndea nerăbdător prilejul să intre în vorbă; apoi, așezîndu-se lîngă Aglaia Ivanovna, continuă: Fără îndoială, viața în vilegiatură își are metehnele și plăcerile ei și, desigur, primirea unui impostor atît de original ca să-l auzi tălmăcind *Apocalipsa* este o fantezie ca oricare alta, ba aș spune chiar o fantezie cu totul aparte, care denotă o inteligentă remarcabilă, dar... se pare că mă priviți cu mirare? Generalul Ivvolghin, am onoarea să mă prezint. Cînd erați micuță, v-am purtat în brațe, Aglaia Ivanovna.

— Încîntată. Le cunosc pe Varvara Ardalionovna și pe Nina Aleksandrovna, îngîină Aglaia, care se străduia să nu pufnească în rîs.

Lizaveta Prokofievna simți cum sîngele-i năvălește în obraz. Ceva ce de mult mocnise în inima ei își cerea dreptul de a răzbi la suprafață. Nu-l putea suferi pe generalul Ivvolghin, pe care-l cunoscuse altădată, dar cu care, de foarte multă vreme, încetase orice relații.

— Minți, domnul meu, minți ca de obicei. Niciodată n-ai purtat-o în brațe! i-o reteză ea, clocotind de indignare.

— Ai uitat, *maman*; mi-aduc aminte și eu că m-a purtat în brațe cînd eram micuță, declară pe neașteptate Aglaia. Locuiam pe atunci la Tver și aveam șase ani. Îmi aduc aminte că mi-a făcut un arc și o săgeată, m-a învățat să trag și-am omorît un porumbel. Vă mai amintiți de porumbelul pe care l-am omorît împreună?

— Iar mie mi-a adus un coif de carton și o sabie de lemn, mi-aduc aminte și eu! exclamă Adelaida.

— Și eu îmi amintesc, întări la rîndul ei și Aleksandra. V-ați certat atunci din cauza porumbelului rănit și ați fost puse amîndouă la colț; Adelaida așa a stat la colț, cu coiful și cu sabia ei.

Generalul i-a spus Aglaiei așa, într-o doară, că o ținuse în brațe, ca să intre în vorbă și numai pentru că în felul acesta obișnuia el să înceapă conversația cu orice persoană tînără cu care făcea cunoștință. De data aceasta însă, întîmplarea făcu să spună adevărul, un adevăr pe care el însuși îl uitase de mult. De aceea, cînd Aglaia își aminti de porumbelul pe care-l omorîseră amîndoi, memoria bătrînului se luminează deodată și, cum se întîmplă adesea la bătrînețe, toate amănuntele acestui fapt, petrecut într-un trecut îndepărtat, îi răsăriră vii în minte. Ar fi greu de spus ce anume din amintirile acestea a putut să-l emoționeze atît de puternic pe bietul general, puțin amețit, după cum îi era obiceiul, dar fără îndoială că bătrînul, brusc, fu profund înduioșat.

- Îmi amintesc, țin minte tot! strigă el. Aveam pe atunci gradul de căpitan. Erai așa de micuță, așa de drăguță! Nina Aleksandrovna... Ganea... Veneam în casă... eram primit... Ivan Feodorovici...

- Și uite unde-ai ajuns acum! îi luă vorba din gură generăleasa. Înseamnă că nu ți-ai înecat de tot în băutură bunele sentimente, de vreme ce o amintire ca asta a putut să te readucă la simțire omenească! I-ai făcut soției tale o viață de chin. În loc să fii o călăuză pentru copiii tăi, ai ajuns să stai la pușcărie pentru datorii. Pleacă de aici, domnul meu, du-te de te

ascunde undeva, după vreo ușă, într-un colț, și varsă lacrimi amare; adu-ți aminte de vremea când erai om de treabă și poate bunul Dumnezeu te va ierta. Du-te, du-te, îți vorbesc serios. Nu există un mijloc mai bun de îndreptare decât să te gîndești cu pocăință la cele ce-ai săvîrșit.

De fapt nici nu era nevoie să i se atragă atenția că primise o admonestare serioasă; ca tot omul căzut în patima beției, generalul era foarte simțitor și, ca toți cei pe care băutura i-a tras la fund, retrăia cu multă durere și amărăciune amintirile unui trecut fericit. Se ridică umil și se îndreptă spre ușă, ceea ce o dezarmă imediat pe Lizaveta Prokofievna căreia i se făcu deodată milă de el.

- Ardalion Aleksandrovici, drăguțule, strigă ea în urmă-i, mai stai un pic, păcătoși sîntem cu toții; cînd ai să-ți mai ușurezi conștiința, să treci pe la mine, să stăm puțintel de vorbă, să ne mai aducem aminte de trecut. Eu sînt poate de o sută de ori mai păcătoasă decât tine; ei, și acum pleacă sănătos, du-te, ce mai stai... se reculese ea, de teamă că bătrînul Ivolghin ar fi în stare să se întoarcă.

- Poate că-i mai bine să-l lași singur acum, îl opri prințul pe Kolea, care se și repezise pe urmele tatălui său. Altminteri te pomenești că peste un minut se va răzgîndi, și s-a dus tot farmecul acestei clipe.

- E adevărat, lasă-l în pace; ai să te duci la el peste o jumătate de ceas, hotărî Lizaveta Prokofievna.

- Iată ce-nseamnă să i se spună omului măcar o singură dată în viață adevărul; l-a răscolit pînă la lacrimi! îndrăzni să-și dea cu părerea Lebedev.

- Las' că nici tu, domnul meu, se pare că nu te lași mai prejos dacă ceea ce-am auzit e adevărat, îl repezi fără cruțare Lizaveta Prokofievna.

Raporturile între musafirii adunați în momentul acela la prinț începură treptat să se contureze. Prințul, bineînțeles, își dădu seama imediat și fu în măsură să aprecieze în toată valoarea prietenia pe care i-o arătau generăleasa și fiicele ei și ținu să declare că și el, cu puțin înainte de vizita lor, avea de gînd să vină să le vadă, neținînd seama nici de boală și nici de ora destul de tîrzie. Lizaveta Prokofievna, cercetîndu-i cu privirea pe toți cei adunați la el, îi răspunse că nimic nu l-ar împiedica să-și pună în aplicare proiectul chiar acum. Ptițin, ca de obicei politicos și rezervat, nu întîrzie să se retragă, plecînd spre pavilionul lui Lebedev și îndemnîndu-l și pe acesta să facă la fel. Lebedev promise că vine numaidecît; Varia, care între timp se întreținuse cu fetele Epancin, rămase pe loc; atît ea, cît și fratele ei erau foarte mulțumiți de plecarea tatălui lor; curînd după aceea, Ganea urmă și el exemplul lui Ptițin. În timpul celor cîteva minute pe care le petrecu pe terasă în prezența doamnelor Epancin, avusese o atitudine rezervată, dar demnă, și nu s-a tulburat deloc de privirile încruntate ale Lizavetei Prokofievna, care, în două rînduri, îl măsură din cap pînă-n picioare. Într-adevăr, cei care-l cunoscuseră altădată puteau să-și dea seama că în felul de a fi al lui Ganea se produsese o mare schimbare, ceea ce îi plăcu mult Aglaiei.

- Persoana care a ieșit acum e Gavrilă Ardalionovici, nu-i așa? întrebă ea deodată, așa cum îi plăcea uneori să intervină brusc în conversația altora, aruncînd o vorbă neașteptată, spusă tare și răspicat, fără a se adresa cuiva anume.

- Da, răspunse prințul.

- E aproape de nerecunoscut. S-a schimbat mult de tot și... vădit e o

schimbare în bine, adăugă Aglaia.

- Mă bucur pentru el, spuse prințul.

- A fost foarte bolnav, explică Varia cu compătimire în glas, care-i trăda o ascunsă bucurie.

— Adică ce schimbare în bine vezi tu la el? întrebă nedumerită Lizaveta Prokofievna cu o nuanță de mînie și chiar de spaimă în glas. Ce-ți veni? Nici o schimbare în bine. Ce anume găsești încîntător la el?

— Ce poate fi mai încîntător decît „cavalerul sărman"! strigă Kolea deodată, adăpostit după scaunul Lizavetei Prokofievna.

— La asta subscriu și eu, spuse prințul Ș. rîzînd.

— Sînt de aceeași părere, declară solemn Adelaida.

— Ce „cavaler sărman"? întrebă generăleasa, uitîndu-se pe rînd, cu ciudă și nedumerire, la cei trei care vorbiseră; dar, băgînd de seamă că Aglaia se îmbujora la față, adăugă cu năduf: Vreo prostie de-a voastră, desigur! Ce-i cu acest „cavaler sărman", mă rog?

— Doar nu-i întîia oară că puștiul ăsta, protejatul dumitale, denaturează și răstălmăcește cuvintele altora! răspunse Aglaia cu o indignare disprețuitoare.

De fiecare dată cînd i se-ntîmpla Aglaiei să aibă asemenea izbucniri de mînie (și i se-ntîmpla cam des), aproape întotdeauna, în ciuda expresiei aparent grave și pline de aprigă hotărîre, chipul ei înfuriat trăda în același timp atîta naivitate copilărească, de școlăriță răsfățată, încît cei din jur cu greu își puteau stăpîni rîsul, spre exasperarea fetei, care nu înțelegea de ce rîd ceilalți și „cum pot, cum îndrăznesc ei să rîdă?" La fel și de data aceasta, izbucniră în rîs surorile ei, prințul Ș., ba chiar și prințul Lev Nikolaevici zîmbi, roșind fără voie; cît despre Kolea, în culmea mulțumirii, rîdea cu hohote. Ca rezultat, Aglaia se înciuda și mai tare, ceea ce o făcu să pară și mai frumoasă. Îi stătea bine ori de cîte ori se tulbura pentru ceva, dar mai ales cînd se necăjea pentru această tulburare.

— De cîte ori n-a răstălmăcit dumnealui chiar și vorbele dumitale, adăugă ea, adresîndu-se mamei sale.

— Dar eu mă refer la o exclamație a dumitale, nu se dădu bătut Kolea. Acum o lună, răsfoind *Don Quijote*, ai exclamat că nu-i nimeni mai încîntător decît „cavalerul sărman"! Nu știi la cine te-ai gîndit atunci: la *Don Quijote*, la Evgheni Pavlîci sau la altcineva, în orice caz te gîndeai la cineva anume și ai vorbit mult, mult...

— Mi se pare că te cam întreci cu gluma, drăguțule, în presupunerile tale, îl întrerupse înciudată Lizaveta Prokofievna.

— Toată lumea a vorbit atunci, nu numai eu, continuă netulburat Kolea, toată lumea a vorbit și mai vorbește și acum, îi dădea el înainte cu gura. Uite, chiar și acum, prințul Ș., Adelaida Ivanovna și ceilalți s-au declarat pentru „cavalerul sărman"; prin urmare, „cavalerul sărman" există, sînt convins că există și cred că numai din cauza Adelaidei Ivanovna n-am putut afla pînă acum cine este acel „cavaler sărman".

— Asta-i bună! Ce vină am eu? se apără rîzînd Adelaida.

— Vina dumitale e că n-ai vrut să-i faci de petrecanie! Aglaia Ivanovna te-a rugat doar atunci să schițezi portretul „cavalerului sărman" și ți l-a descris, sugerînd și subiectul tabloului, așa cum îl concepuse ea; îți mai amintești subiectul? N-ai vrut...

— Dar cum era să-i fac portretul? Pe cine aș fi zugrăvit? Așa cum mi

I-a descris Aglaia, acest „cavaler sărman”...

Nu-și sălta ca înainte Viziera de pe-obraz...

Ce chip aş fi putut concepe? Ce să zugrăvesc - o rețea de oțel? Un anonim?

— Nu pricep nimic; despre ce vizieră vorbiți? se enervă generăleasa, care începuse să înțeleagă foarte bine cam cine era subînțeleș prin numele acesta (de bună seamă că ceilalți știau de mult persoana vizată) de „cavaler sărman”. Dar ceea ce puse vîrf la toate și o făcu să explodeze era faptul că la un moment dat observă ca prințul Lev Nikolaeviei se rușina și se înroși ca un băiețandru.

- N-o să isprăviți odată cu această nerozie sau aveți de gînd s-o țineți așa la infinit? Îmi explicați sau nu ce-i cu acest „cavaler sărman”, un secret atît de grozav, că nu-i chip să-l aflăm și noi?

Un nou val de rîsete a fost singurul răspuns pe care-l primi generăleasa.

- E vorba pur și simplu de o foarte curioasă poezie rusească despre un „cavaler sărman”, interveni în sfîrșit prințul Ș., voind să aplaneze lucrurile și să schimbe subiectul. Un fragment fără început și fără sfîrșit. Acum o lună, într-o după-amiază, eram adunați cu toții și, ca de obicei, rîdeam și căutam un subiect pentru viitorul tablou al Adelaidei Ivanovna. După cum știți, problema aceasta constituie de multă vreme o preocupare continuă a familiei. Cu această ocazie s-a propus ca subiect figura „cavalerului sărman”; cine anume l-a sugerat nu-mi mai aduc aminte...

- Aglaia Ivanovna! strigă Kolea.

- Poate, nu tăgăduiesc, numai că nu-mi mai amintesc, urmă prințul Ș. Unii au făcut haz de acest subiect, considerîndu-l pur și simplu ridicol, alții l-au găsit extrem de interesant, dar cu toții au fost de părere că pentru a-l înfățișa pe „cavalerul sărman” trebuie căutată o figură potrivită care să servească drept model; s-au trecut în revistă toate figurile cunoștințelor noastre, dar nici una nu se potrivea și lucrurile s-au oprit aici; asta-i tot; nu înțeleg pentru ce i-a trebuit lui Nikolai Ardalionovici să mai aducă vorba de asta? Ceea ce a avut haz și era nimerit atunci nu se mai potrivește și nu prezintă nici un interes acum.

- Pentru că ascunde, probabil, o nouă prostie răutăcioasă și jig-nitoare, i-o retează cu asprime Lizaveta Prokofievna.

- Nu-i nici o prostie, ci dimpotrivă, numai stima cea mai profundă, declară Aglaia cu totul neașteptat și pe un ton grav și plin de importanță.

Aglaia, între timp, își recăpătase calmul, izbutind să-și învingă tulburarea. Mai mult, judecînd după expresia feței și a ochilor ei, se putea crede că este chiar bucuroasă de întorsătura neașteptată pe care o luase gluma și că toată schimbarea asta se produsese la dînsa exact din momentul cînd tulburarea crescîndă a prințului devenise prea bătătoare la ochi.

— Ba rîd ca niște smintiți, ba, te miri de ce și de unde, proclamă cea mai profundă stimă! Ați căpiat? Ce fel de stimă? Răspunde imediat, ce ți s-a năzărit de ai început să îndrugi așa, din senin despre nu știu ce fel de stimă profundă?

— Stima cea mai profundă, continuă pe același ton grav și impunător Aglaia, răspunzînd la întrebarea mînioasă a mamei sale pentru că în versurile acestea este descris un om capabil, în primul rînd, să aibă

un ideal, în al doilea, făurindu-și un ideal, să creadă în el cu toată puterea ființei lui, iar crezînd în el să i se dăruiască în întregime, închinîndu-i fără preget întreaga-i viață. Cam rar se poate întîlni așa ceva în epoca noastră. În versurile acelea nu ni se spune care era anume idealul „cavalerului sărman”, dar reiese limpede că e vorba de un chip atît de luminos, o adevărată „întruchipare a frumuseții pure”, încît înamoratul cavaler s-a simțit îndemnat să-și lege la gît un șirag de mătănii în loc de eșarfă. E drept că mai apare acolo și o deviză cam enigmatică, gravată pe scutul său prin trei litere, N.F.B...

- A.M.D., rectifică Kolea.

- Iar mie îmi place să spun N.F.B. și așa am să spun, îl întrerupse tăios și cu ciudă Aglaia. În tot cazul, un lucru e limpede, că oricine ar fi fost doamna lui, orice ar fi făcut, amănuntul acesta nu-l interesa cîtuși de puțin pe sărmanul cavaler. Era de ajuns că o alesese și se încrezuse în „frumusețea ei pură” pentru a i se închina de-a pururi; tocmai aici e meritul lui mare, că declarîndu-se o dată pentru totdeauna spadasinul ei, restul nu mai avea nici o importanță pentru el, chiar dacă ar fi ajuns pe urmă o hoată; era dator să creadă în ea mai departe și să lupte pentru frumusețea ei neprihănită. Poetul a vrut, se pare, să reunească într-un singur chip neasemuit semnificația uriașă a iubirii platonice proprie cavalerismului medieval, întruchipată în dragostea sublimă a unui cavaler „fără teamă și fără prihană”; bineînțeles, toate acestea sînt de domeniul idealului, dar la „cavalerul sărman”, sentimentul acesta a atins gradul cel mai înalt, ajungînd pînă la ascetism; trebuie să recunoaștem că facultatea de a iubi astfel este extrem de grăitoare și de semnificativă, și a avea asemenea sentimente oglindesc o trăsătură de caracter de mare profunzime și, dintr-un anumit punct de vedere, foarte lăudabilă chiar, vădînd un suflet nobil, fără a mai fi nevoie să ne gîndim la Don Quijote. „Cavalerul sărman” e același Don Quijote, dar un Don Quijote grav, nu comic. La început nu-l înțelegeam și am rîs de el, dar acum îl iubesc pe „cavalerul sărman” și, mai ales, respect isprăvile lui cavalești.

Așa sfîrși Aglaia și, observînd-o, era greu de spus dacă vorbea serios sau glumea.

- O fi vorba de vreun nerod și de isprăvile lui așijderea! decise generăleasa. De altfel și dumneata, domnișoară, văd că te-ai cam întrecut cu vorba, un întreg discurs; nu-ți șade bine deloc! În tot cazul, nu se cade din partea ta, nu e îngăduit. Și care sînt, mă rog, versurile acelea? Recită-le, probabil că le știi pe de rost! Vreau să le aud numaidecît. Niciodată n-am putut suferi versurile și văd că presimțirea nu m-a înșelat. Rogu-te, prințe, pentru numele lui Dumnezeu, încearcă să rezisti pînă la capăt; se vede treaba, soarta noastră e să răbdăm împreună, adăugă ea, adresîndu-se lui Lev Nikolaevici. Părea indignată la culme.

Prințul Lev Nikolaevici voi să spună ceva, dar din cauza tulburării nu era în stare să scoată un cuvînt. În schimb Aglaia, care-și permisese atîtea în „discursul” ei, nu se arăta deloc contrariată, ci, dimpotrivă, părea cît se poate de mulțumită. S-ar fi spus că se pregătise dinainte să recite versurile acestea și că aștepta numai să ne invitată. Se ridică imediat, serioasă și gravă, pași în mijlocul terasei și se opri cu fața înspre fotoliul în care ședea prințul. Toată lumea o privea cu mirare și aproape toți - prințul Ș., surorile, mama ei - urmăreau cu neliniște scena, consternați oarecum de aceasta

nouă șotie care amenința să depășească limitele îngăduite.

Vedea însă că Aglaiei îi plăcea tocmai această gravitate solemnă caare se pregătea să înceapă recitarea versurilor.

Lizaveta Prokofievna era gata-gata s-o trimită la locul ei, dar în momentul când Aglaia începu să declame balada cu pricina, doi musafiri neașteptați, discutînd tare, urcară treptele terasei, venind dinspre stradă. Era generalul Ivan Feodorovici Epancin însoțit de un tînăr cu o înfățișare distinsă. Apariția lor stîrni un oarecare freamăt și o vie mișcare printre musafiri.

VII

Tînărul de vreo douăzeci și opt de ani care-l însoțea pe general era înalt, bine făcut, cu o față frumoasă și inteligentă; ochii lui mari, negri, străluceau de spirit și de ironie. Aglaia, fără să-i arunce măcar o privire, continua să recite versurile, lăsînd să se vadă că se uită numai la prinț și că nu i se adresează decît lui. Prințul nu mai avu nici o îndoială că toate astea ea le făcea intenționat. Sosirea celor doi oaspeți însă îi permise să scape de situația extrem de penibilă în care se afla. Zărindu-i, se ridică pe jumătate și îi adresă de departe un salut amabil generalului, făcîndu-i semn să nu întrerupă recitarea; pe urmă trecu în spatele fotoliului său și, rezemîndu-se cu brațul stîng de spetează, continuă să asculte urmarea baladei într-o poziție oarecum mai comodă și, ca să zicem așa, mai puțin „ridicolă” decît așezat într-un fotoliu. La rîndul ei, Lizaveta Prokofievna îi invită printr-un gest imperios pe noii vizitatori să se oprească. Atenția prințului, de altfel, se îndreptă imediat asupra persoanei care-l însoțea pe general, deoarece bănuia că tînărul acesta este Evgheni Pavlovici Radomski, de care auzise vorbindu-se mult, și la care se gîndise nu o dată pînă atunci. Îl deruta însă haina civilă a nou-venitului; Evgheni Pavlovici era militar. Cît timp ținu recitarea versurilor, musafirului cel nou îi flutura pe buze un surîs ironic, ca și cum ar fi auzit și el de „cavalerul sărman”.

„Nu este exclus să fi născocit chiar el toată povestea asta!” trecu prin gînd lui Mîșkin.

Cu totul altceva se petrecu între timp cu Aglaia. Poza artificială și aerul afectat pe care le arborase în momentul cînd se pregăti să recite făcură loc pe nesimțite unei atitudini pline de seriozitate și înțelegere față de ideea poetului; Aglaia se arătă atît de pătrunsă de sensul și tonul poeziei, accentua fiecare cuvînt cu atîta convingere, încît nu numai că izbuti către sfîrșit să captiveze atenția tuturor, ci chiar să și justifice într-o oarecare măsură gravitatea exagerată cu care pășise adineauri în mijlocul terasei. Acum se putea crede că toată atitudinea ei de pînă atunci n-a fost decît expresia naivă a unui respect nemărginit pentru conținutul și semnificația adîncă a versurilor pe care voia să le transmită auditoriului. Ochii ei străluceau, și în două rînduri un fior de exaltare pasionată străbătu chipul ei minunat. Poezia suna astfel:

Fost-a un voinic cu fală. Zis: sărmanul cavalier.

Suflet drept și față pală, Un viteaz în za de fier.

Și-i fu dată-o soartă-amară, Căci, se spune că-ntr-o zi,

O vedenie fugară A lui inimă-ndrăgi.

Și de-atunci, dintr-o scînteie, Doru-l arse în văpăi,

*De atunci nici o femeie Nu priviră ochii săi.
Își legă mătănii sfinte Peste gulerul de-atlaz,
Nu-și sălta ca înainte Viziera de pe-obraz...
Plin de dragoste și vise.
Gata fiind de orișice.
Pe-al său scut cu sânge scrise
Trei însemne — A.M.D.
Și-n pustia Palestinei Călărindu-și calul pag,
Cînd în luptă paladinii Invocau un nume drag,
În crunt iureș de oțele. Beat de sânge musulman,
Sanda Roșă, lumen coeli! Striga el cu glas avan.
Reîntors din bătălie în castelul său străbun,
Trist, cu inimă pustie. Se sfîrși, curînd, nebun.*

Mai tîrziu, amintindu-și cu consternare de toată scena aceasta, prințul a fost multă vreme chinuit de o întrebare de nedelegat pentru el: cum a putut ea să îmbine un sentiment atît de autentic, atît de frumos cu o glumă atît de răutăcioasă și perfidă? În privința intenției de a-l înțepa și a-și bate joc de el, prințul nu avea nici o îndoială și pe bună dreptate: Aglaia, recitînd versurile, își permisesese să înlocuiască literele A.M.D. cu N.F.B. Era sigur că auzise bine (ulterior avu prilejul să se convingă că nu se înșelase). În tot cazul, gluma Aglaiei - căci era o glumă, deși cam răutăcioasă și nesăbuită, fusese premeditată. De o lună toți vorbeau (și rîdeau) de „cavalerul sărman”. Și totuși, oricît s-a străduit mai tîrziu prințul să reconstituie în memorie întreaga scenă, reieșea că în loc să pronunțe cu un ton ironic literele acestea, în loc să le accentueze pentru ca să facă să reiasă sensul lor ascuns, Aglaia le pronunță dimpotrivă cu o seriozitate atît de gravă, cu o simplitate așa de naturală și nevinovată, încît se putea crede că aceste litere figurau cu adevărat în text. Și la această constatare prințul își simți inima zvîcnind ca de o împunsătură dureroasă. Lizaveta Prokofievna nu remarcă bineînțeles substituirea inițialelor și nici aluzia n-o sesiza. Greneralul Ivan Feodorovici a înțeles doar atît, că se declamau niște versuri. Printre auditori, mulți au simțit cu surprindere aluzia, dar s-au făcut că nu bagă de seamă. Cît despre Evgheni Pavlovici (prințul ar fi putut pune rămașag), acesta nu numai că a înțeles totul, dar a căutat chiar s-o arate: prea elocvent era zîmbetul lui batjocoritor.

- Ce minunăție! exclamă generăleasa transportată de admirație de îndată ce Aglaia isprăvi. Ale cui sînt versurile acestea?

- Pușkin le-a scris, *maman*. Vai, nu ne face de rîs, mai mare rușinea! se scandaliza Adelaida.

- Ba, drept să spun, mă mir cum de nu m-am prostit de tot în anturajul vostru, replică cu acreală Lizaveta Prokofievna. Ce rușine! De îndată ce ajungem acasă, să-mi prezentați versurile acestea ale lui Pușkin!

- Mi se pare că nici nu-l avem acasă pe Pușkin.

- Doar vreo două volume, ferfenițite, care zac pe undeva din timpuri imemorabile, lămuri Aleksandra.

- Trimiteți numaidecît pe cineva la oraș să cumpere cartea, să plece Feodor sau Aleksei cu primul tren, mai bine Aleksei. Iar tu, Aglaie, vino puțin încoace! Sărută-mă, ai recitat foarte frumos poezia; dacă ai spus-o fără gînd ascuns, din toată inima și cu sinceritate, atunci ești de compătimit, adăugă generăleasa cu voce scăzută, iar dacă ai ales-o cu un

gînd anume, ca să-ți bați joc de el, află că nu te aprob, și în cazul acesta era mult mai bine să n-o fi recitat deloc. Pricepi! Și acum, du-te, domnișoară, mai vorbim noi în privința asta; am stat cam mult, e timpul să plecăm.

Între timp, prințul se duse să-l salute pe general, prilej cu care acesta i-l prezentă pe Evgheni Pavlovici Radomski.

- L-am cules din drum, ca să spun așa; chiar acum a sosit cu trenul; aflînd că merg la Pavlovsk și că toți ai noștri sînt aici...

- Aflînd că și dumneata ești aici, îl întrerupse Evgheni Pavlovici, și cum de multă vreme îmi propusesem să caut, nu numai cunoștința, dar și prietenia dumitale, n-am vrut să pierd prilejul. Se pare că ești suferind? Abia acum am aflat...

- Înzdrăvenit și încîntat să te cunosc; am auzit mult și chiar am vorbit despre dumneata cu prințul Ș., răspunse Lev Nikolaevici întinzîndu-i mîna.

După acest schimb de amabilități, cei doi își strînseră mîna și se uitară lung unul în ochii celui alt. Conversația deveni în curînd generală. Prințul băgă de seamă (înregistra acum cu o sensibilitate extraordinară chiar și unele lucruri care în mod normal scapă unei observații obișnuite) că haina civilă a lui Evgheni Pavlovici atrage în cel mai înalt grad atenția și uimirea tuturor, așa încît toate celelalte impresii de pînă atunci păliră deodată și pentru moment fură uitate. Ai fi zis că schimbarea aceasta de ținută constituia un fapt de o gravitate excepțională. Adelaida și Aleksandra, nedumerite, îl chestionau pe Evgheni Pavlovici. Prințul Ș., rudă cu nou-venitul, dădea semne de neliniște și îngrijorare; cît despre general, acesta părea tulburat peste măsură. Numai Aglaia se mulțumi să arunce o privire plină de curiozitate, dar absolut calmă, asupra lui Evgheni Pavlovici, ca și cum ar fi vrut numai să compare dacă-i sta mai bine îmbrăcat civil, după care întoarse cu indiferență capul, îngnorîndu-l cu desăvîrșire. Lizaveta Prokofievna nu-i adresă nici ea vreun cuvînt, deși poate că era și ea cam tulburată. Prințul avu impresia că ea nu prea îl are la inimă pe Evgheni Pavlovici.

- M-a uimit! M-a dat gata! repeta întruna Ivan Feodorovici, asaltat de întrebări. Nu-mi venea să cred ochilor cînd l-am întîlnit adineauri, la Petersburg. Și ce-i veni așa deodată? Nu înțeleg! Că doar el era acela care tuna și fulgera, susținînd că nu trebuie să sărim peste cal.

După cum reieșea din discuții, Evgheni Pavlovici își anunțase mai de mult intenția de a demisiona, dar, ori de cîte ori aborda acest subiect, o făcea pe un ton mai mult glumeț, așa încît nimeni nu-l lua în serios. De altfel, obișnuia să discute chiar și despre lucrurile cele mai grave pe același ton glumeț, încît nu se putea ști cînd vorbește serios și cînd glumește, mai cu seamă atunci cînd el însuși voia să nu fie înțeleș.

- E ceva provizoriu, am demisionat doar pentru cîteva luni. ce mult pentru un an, făcea haz Radomski.

- Dar nu era cazul deloc, pe cît cunosc situația dumitale, protesta agitat generalul.

- Dar moșiile? Chiar dumneata mă sfatuiai să le mai vizitez din cînd în cînd; ș-apoi, vreau și eu să fac o plimbare în străinătate...

Curînd discuția alunecă spre alte subiecte, fără însă ca neliniștea și îngrijorarea cu totul deosebite să se fi împrăștiat, și prințul, observator atent la tot ce se petrecea în jurul lui, putu să constate că emoția

provocată de un fapt în aparență atât de neînsemnat era cam prea neobișnuită, ceea ce dovedea că aici se ascunde ceva ce-i scăpa lui.

- Așadar, „cavalerul sărman” a apărut din nou pe firmament? întrebă Evgheni Pavlovici, apropiindu-se de Aglaia.

Spre surprinderea prințului, ea îl măsură pe Radomski cu o privire întrebătoare și chiar nedumerită, ca și cum ar fi vrut să-i spună că nici nu putea fi vorba între ei de „cavalerul sărman” și că nu înțelege rostul întrebării.

- Dar e târziu, e prea târziu la ora asta să trimiteți pe cineva la oraș să caute un volum de Pușkin, e prea târziu, se războia Kolea cu Lizaveta Prokofievna. De o mie de ori v-o repet: e prea târziu!

- Da, într-adevăr, e prea târziu acum și cred că toate prăvăliile s-au închis, se amestecă și aici Evgheni Pavlovici, depărtându-se în grabă de Aglaia. A trecut de ora opt, adăugă el, uitându-se la ceas.

- Am așteptat atîta pînă acum, încît ar fi cazul să avem răbdare pînă mîine, strecură la rîndul ei Adelaida.

- De altfel, adăugă Kolea, nici nu se cuvine, e indecent ca niște oameni din înalta societate să manifeste atîta interes pentru literatură. Întrebați-l pe Evgheni Pavlovici. Nu, e mai onorabil să te preocupe docarul galben cu roți roșii.

- Iar ai început să vorbești cu fraze luate din cărți, Kolea, remarcă Adelaida.

- Nici nu-i în stare să vorbească altfel, interveni Evgheni Pavlovici; împrumută expresii și fraze întregi din articole de critică literară. De mult am plăcerea să cunosc felul de a se exprima al lui Nikolai Ardalionovici. De data aceasta însă, n-a vorbit cu fraze luate din cărți. Nikolai Ardalionovici face cu siguranță aluzie la docarul meu galben cu roți roșii. Numai că între timp l-am schimbat - ai rămas în urmă cu evenimentele, prietene.

Prințul fusese atent la ceea ce spunea Radomski... Avu impresia că acesta se ține cu multă demnitate, că este modest și spiritual; dar mai cu seamă aprecie faptul că-l trata pe Kolea ca de la egal la egal, răspunzându-i simplu și prietenos la toate tachinările.

- Ce-i asta? o întrebă Lizaveta Prokofievna pe Vera, fiica lui Lebedev, care apăru în fața ei, ținînd în brațe cîteva volume de format mare, foarte frumos legate și aproape noi.

- E Pușkin, răspunse Vera. Pușkin al nostru, adăugă ea. Tata mi-a poruncit să vi le aduc.

- Cum așa? Cum vine asta? se minună Lizaveta Prokofievna.

— Nu în dar, nu! N-aș îndrăzni să-mi permit așa ceva! sări Lebedev de după umărul fiicei sale. Vi-l ofer în cost. Este Pușkin al nostru, al familiei, ediția lui Annenkov, în prezent epuizată. Îl cedez la preț oficial. Îl ofer cu venerație Excelenței voastre ca să-l cumpărați și să vă potoliți astfel nobila nerăbdare a celor mai nobile sentimente literare ce vă însuflețesc.

— A! dacă vrei să-l vinzi, foarte bine, nu pot decît să-ți mulțumesc. N-ai să fii în pierdere, nu te teme; numai nu te mai izmeni atîta, domnule! Am auzit vorbindu-se de dumneata, se spune că citești mult și cunoști o grămadă de lucruri, o să stăm într-o zi de vorbă; vrei să-mi aduci chiar dumneata cărțile acestea acasă?

— Cu venerație și... respect! făcu strîmbîndu-se Lebedev, încîntat la culme și cît pe ce să smulgă cărțile din mîinile fiicei lui.

- Să mi le aduci cu sau fără venerație, numai să nu mi le împrăștii pe drum. Dar cu o condiție, adăugă Lizaveta Prokofievna, scrutîndu-l cu privirea, numai pînă la ușă, n-am de gînd să te primesc astăzi. Pe fiica ta Vera poți s-o trimiți chiar și acum. dacă vrei; îmi place mult.

— De ce nu spui de vizitatorii care așteaptă afară? îl dojeni nerăbdătoare Vera pe tatăl său. Chiar dacă nu-i anunți, ei tot au să intre, au și început să facă gură. Lev Nikolaevici, continuă ea - adresîndu-se prințului, care se și pregătise să-și însoțească musafirele și era cu pălăria în mînă, sînt patru inși dincolo care așteaptă He mult să-i primiți și fac gălăgie, dar tata nu-i lasă să intre.

- Niște musafiri? întrebă prințul.

- Cică au treabă cu dumneavoastră; dar așa cum arată, dacă nu-i lăsăm să intre acum, ar fi în stare să vă oprească-n drum. E mai bine să-i primiți, Lev Nikolaevici, după aceea la faceți vînt. Gavrilă Ardalionovici și Ptițin se zbat acolo ca să-i potolească, iar ei nici nu vor s-audă măcar.

- E fiul lui Pavlișcev! Fiul lui Pavlișcev! N-ar trebui, n-ar trebui să-i lăsăm! se agită Lebedev dînd din mîini. Nu merită să stai de vorbă cu ei; nici n-ar fi de demnitatea dumitale, excelentissime prinț, să te cobori pînă la ei. Crede-mă. Nu merită...

- Fiul lui Pavlișcev! Dumnezeule! strigă prințul consternat. Știu... știu... dar... îl însărcinasem pe Gavrilă Ardalionovici să se ocupe de chestiunea asta. Chiar adineauri îmi spunea că...

În momentul acela apăru pe terasă și Gavrilă Ardalionovici, urmat de Ptițin. Din odaia alăturată se auzi mare larmă; vocea sonoră a generalului Ivolvehin părea că vrea să acopere glasurile celorlalți; Kolea se repezi într-acolo.

- Foarte interesant! observă tare Evgheni Pavlovici. „Așadar, știe despre ce-i vorba!” gîndi prințul.

- Care fiu al lui Pavlișcev? De unde și pînă unde?... întrebă nedumerit generalul Epancin, plimbîndu-și de la unul la altul privirea întrebătoare și în cele din urmă înțelese fără greutate că era singurul care nu cunoștea această nouă istorie.

Într-adevăr, toți păreau cuprinși de emoție și nerăbdare. Prințul nu înțelegea cum o chestiune pur personală a lui putea să deștepte atît interes din partea tuturor.

- Ar fi foarte bine ca dumneata să tranșezi personal și chiar acum toată afacerea asta, spuse Aglaia, apropiindu-se de el cu un aer deosebit de grav, iar nouă să ne dai voie să-ți fim martori. Vor te compromiță, prințe; e momentul să-ți aperi drepturile cu toată strășnicia și mă bucur de pe acum pentru dumneata.

- Și eu doresc să se pună capăt o dată pentru totdeauna acestei înscenări mîrșave! strigă generăleasa. Fii cu băgare de seamă, prințe, și nu-i cruța deloc! Mi-au împuiat capul cu afacerea asta și mult sînge rău mi-am făcut din pricina dumitale. Dar sînt curioasă să-i văd. Lasă-i să intre, iar noi mai rămînem. Aglaia a avut o idee bună. Dumneata știi despre ce este vorba, prințe? i se adresă ea prințului Ș.

- Am auzit, firește; chiar la dumneavoastră în casă. Și tare aș vrea să-i văd și eu pe tinerii aceștia, răspunse prințul Ș.

- Ȑștia-s niște nihiliști, nu-i așa?

- Nu, nu sînt tocmai nihiliști, se amestecă în vorbă Lebedev, făcînd un pas înainte, în timp ce tot corpul îi tremura de emoție, Ȑștia sînt și mai și; după cum spune nepotu-meu, i-au întrecut pînă și pe nihiliști. Și degeaba credeți, Excelență, că prezența dumneavoastră îi va intimida. Nu prea se lasă ei intimidați cu una cu două. Printre nihiliști întîlnești uneori și oameni instruiți, savanți chiar; or, aceștia merg mult mai departe în sensul că urmăresc ceva precis, sînt în primul rînd oameni de acțiune. De fapt, e un fel de consecință a nihilismului, dar nu prin influența lui nemijlocită, ci mai mult din auzite, indirect; ei nici nu umblă să se manifeste prin vreun articolăș de gazetă sau așa ceva, ci caută să se afirme direct prin fapte; aici nu mai e vorba că „un oarecare Pușkin" e socotit stupid sau că Rusia trebuie dezmembrată. Nu, nu, dumnealor, dacă le-a intrat ceva în cap, consideră că au tot dreptul să meargă pînă-n pînzele albe și să nu dea înapoi de la nici un obstacol, chiar dacă pentru asta ar fi nevoie să trimită pe lumea cealaltă opt, zece sau mai multe persoane. De aceea nu te-aș sfătui, prințe...

Dar prințul se și îndreptase spre ușă, în întîmpinarea noilor vizitatori.

- Îi calomniezi, Lebedev, spuse el zîmbind. Te-a indispus purtarea nepotului dumitale. Să nu-l credeți, Lizaveta Prokofteevna. Vă asigur că alde Gorski și Danilov nu sînt dccît excepții, iar aceștia... pur și simplu... au apucat pe o cale greșită... Numai că n-aș vrea să-i primesc aici, în prezența tuturor. Scuză-mă, Lizaveta Prokofievna, îi voi introduce ca să-i vedeți, și pe urmă trec cu ei alături. Poftiți, domnilor!

Îl neliniștea de fapt un alt gînd, care amenința să devină o bsesie chinuitoare. I se păru cam ciudată coincidența aceasta; nu cumva cineva potrivise intenționat lucrurile astfel, încît oamenii aceștia să se prezinte exact în momentul cînd avea el în vizită cîtiva musafiri, tocmai cu scopul de a-l compromite și pentru a obține astfel cîștig de cauză?

Dar își reproșa cu amărăciune această „monstruoasă și perversă bănuială". Ar fi murit poate de rușine dacă cineva ar fi putut citi în sufletul lui un astfel de gînd și, în clipa cînd apărură noii lui vizitatori, era gata să se considere, cu toată sinceritatea, că dintre toți cei adunați în juru-i el era cel mai de disprețuit din punct de vedere moral.

Intrară patru tineri, urmași de generalul Ivolghin, înfierbîntat la culme și pornit pe harță. Din cauza surescitării îl lovise probabil o criză subită de elocință. „Acesta ține cu mine în orice caz!" își spuse prințul cu un zîmbet trist. Kolea se strecură și el împreună cu tot grupul; îi vorbea aprins lui Ippolit, care făcea și el parte din grup și-l asculta cu un surîs ironic în colțul gurii.

Prințul le oferì scaune noilor sosiți. Toți patru erau așa de tineri (păreau să nu fi atins nici vîrsta majoratului), încît pe oricine l-ar fi cuprins nedumerirea de toată zarva produsă, de importanța ce li se dădea și mai ales de ceremonialul primirii lor. Ivan Feodorovici Epancin, de pildă, care nu știa și nu înțelegea nimic „din afacerea asta nouă", se indignă la vederea acestor copilandri și ar fi protestat cu siguranță într-un mod oarecare, dacă nu l-ar fi intrigat ciudata pasiune cu care soția lui se interesa de afacerile personale ale prințului. Hotărî totuși să rămînă, și nu atît din curiozitate, cît mai ales din bunătatea inimii, socotind că prezența lui ar putea fi utilă și că, în orice caz, îi va impresiona pe adversarii

prințului. Dar plecăciunea pe care i-o făcu de departe generalul Ivolghin îl irită din nou; Ivan Feodorovici încruntă sprâncenele și se hotără să nu scoată un cuvânt.

De altfel, printre tinerii aceștia se găsea și unul de vreo treizeci de ani, fostul ofițer devenit boxer, care făcuse parte din ceata lui Rogojin și care altădată dădea „cîte cincisprezece ruble de pomană cerșetorilor”. Se putea ghici că îi însoțea pe ceilalți pentru a le da curaj, ca un adevărat prieten ce era, iar la nevoie și pentru un ajutor mai consistent. Personajul principal din grup, adică acela care trecea drept „fiul lui Pavlișcev”, cu toate că se prezentase sub numele de Antip Burdovski, părea un tînăr de vreo douăzeci și doi de ani blond, slab, de statură mai mult înaltă decît potrivită. Îmbrăcat sărăcăcios, chiar neglijent, avea mînele surtucului slinoase pînă la luciu, iar vesta lui, uzată și închisă pînă în gît, nu lăsa să se vadă vreo urmă de cămașă; un fular murdar de mătase neagră îi învălătuzea ca o funie gîtul; avea mîinile nespălate și obrazul foarte bubos. Privirea-i cu o expresie de naivitate impertinentă, dacă se poate spune așa, se armoniza perfect cu fața lipsită de orice reflexe de cugetare, de ironie sau emoție, exprimînd doar mulțumirea de sine tîmpă a omului îmbătat de conștiința dreptului său nelimitat, care culmina cu o nevoie ciudată de a fi și de a se simți întotdeauna nedreptățit. Vorbea agitat, grăbindu-se și înghițind silabele, de parcă ar fi fost gîngav sau străin, deși era rus sadea.

Îl însoțea nepotul lui Lebedev, pe care cititorul a avut prilejul să-l cunoască mai înainte, și Ippolit. Acesta din urmă, un june de vreo șaptesprezece, cel mult optsprezece ani, avea o față inteligentă, păstrînd continuu o expresie de iritare, în care ghiceai pecetea unei boli ce nu iartă. Era slab ca un schelet, de o paloare galben-verzuie, ochii îi scînteiau febril și două pete roșii îi acopereau obraji. Tușea întruna. După fiecare cuvînt, aproape după fiecare respirație, din pieptul lui ieșea un fel de horcăit șuierat. Se vedea cît colo că-l macină ftizia și încă într-un stadiu foarte avansat. Ai fi zis că nu are de trăit mai mult de două-trei săptămîni. Sfîrșit de oboseală, el se lăsă să cadă pe scaun înaintea celorlalți, care la început se simțiră puțin stînjiți. Dar, renunțînd la orice ceremonii, își reluară îndată obișnuitul aer de importanță, de teamă probabil să nu-și diminueze demnitatea, ceea ce nu prea concorda cu reputația lor de oameni care disprețuiesc falsitatea conveniențelor sociale, orice fel de prejudecăți mondene, într-un cuvînt, sfidează absolut totul și nu admit decît propriile lor concepții.

- Antip Burdovski, se bîlbîi precipitîndu-se „fiul lui Pavlișcev”.

- Vladimir Doktorenko! Își anunță numele clar și răspicat, ba și cu o nuanță de orgoliu, nepotul lui Lebedev, voind parcă să sublinieze cît de mîndru e că se numește Doktorenko și nu altfel.

- Keller! bombăni fostul ofițer.

- Ippolit Terentiev! răsună strident glasul schelălăit al ultimului dintre vizitatori.

În sfîrșit, toți luară loc pe scaunele înșiruite în fața prințului, pe urmă toți se încruntară deodată și, pentru mai mult curaj, își trecură șepcile dintr-o mînă în alta. Se vedea că fiecare s-a pregătit să vorbească și totuși tăceau cu toții, într-o așteptare încordată, agresivi și sfidători, voind a spune parcă: „Ehei, nenisorule, cu noi n-o să-ți meargă cu una cu două, pe

noi nu ne duci de nas!" Era limpede că la cel dintîi cuvînt rostit de origicine, și-ar fi dat cu toții drumul, sărind cu gura care mai de care, întărîtîndu-se și întrerupîndu-se unii pe alții.

VIII

— Mărturisesc, domnilor, că nu mă așteptam la această vizită, începu prințul; am fost bolnav pînă mai ieri, însă chestiunea dumatăle (se întoarce el către Antip Burdovski) i-am încredințat-o lui Gavrilă Ardalionovici Ivolghin încă de-acum o lună, lucru despre care te-am înștiințat la timp. De altfel, nu mă eschivez de la o explicație personală, numai că momentul e cam nepotrivit... la o asemenea oră... de aceea propun să trecem în odaia de alături, dacă discuția nu va ține prea mult, bineînțeles... După cum vedeți, acum sunt niște prieteni la mine în vizită și vă rog să mă credeți...

- Prieteni... mă rog, cît poftiți, dar dați-mi voie, întrerupse deodată pe un ton hotărît, fără însă a ridica deocamdată glasul, nepotul lui Lebedev, dați-ne voie să vă declarăm că ați fi putut proceda mai politicos cu noi și să nu ne faceți să așteptăm două ceasuri în antreu...

- Desigur... și cu... astea-s maniere de prinț? Și asta... dumneata, vasăzică, te consideri un fel de general! Dar eu nu sînt servitorul dumatăle! Și, și eu... se bîlbîia Antip Burdovski, cuprins de o emoție teribilă; buzele-i tremurau, glasul trăda o profundă jignire, vorbele îi țîșneau din gură cu stropi de salivă, de parcă s-ar fi spart un zăgaz și puhoaietele i s-ar fi revărsat într-o cascadă de vorbe încîlcite, așa fel că după primele zece cuvinte nu se mai putu înțelege nimic din toată perorația lui.

- Ce vreți, maniere de prinț! izbucni strident, cu o voce spartă Ippolit.

- Dacă mi se întîmpla așa ceva mie, mormăi boxerul, adică dacă chestiunea m-ar fi privit direct și personal, vreau să spun, ca un om de onoare ce sînt, ei bine, în locul lui Burdovski... eu...

- Credeți-mă, domnilor, că abia de cîteva clipe am aflat că sînteți aici, îi asigură încă o dată prințul.

- Nu ne temem de prietenii dumatăle, prințe, oricine ar fi ei, pentru că sîntem în dreptul nostru! declară nepotul lui Lebedev.

- Cu ce drept, totuși, dacă ne este permis să întrebăm, țipă iarăși Ippolit, înfierbîntat la culme, cu ce drept supui chestiunea lui Burdovski judecării prietenilor dumatăle? Dar poate că pe noi nu ne interesează părerea dumnealor; e limpede ce importanță poate să aibă pentru noi judecata prietenilor dumatăle!...

- Mă rog, dacă domnul Burdovski nu dorește să discute aici, izbuti în sfîrșit să strecoare un cuvînt și prințul, uimit de un asemenea început neașteptat, n-avem decît să trecem în camera de alături, așa cum v-am mai propus; repet încă o dată că abia acum ani aflat de venirea dumneavoastră...

- Dar n-ai nici un drept, n-ai nici un drept!... prietenii dumatăle... Asta-i!... se agită iarăși Burdovski, aruncînd priviri bănuitoare și sălbatice înjur și pe măsură ce i se părea că este din ce în ce mai amenințat, mai încolțit, se înfierbînta mai mult. Nici un drept! mai izbuti el să articuleze, apoi se opri brusc, rămînînd nemișcat și mut, cu trupul aplecat înainte și holbînd la prinț ochii lui miopi și bulbucăți, împînziți cu nenumătate

vinişoare roşii. La aceasta, mirarea prinţului fu aşa de mare, încît amuţi şi el, uitîndu-se la rîndu-i cu ochii holbaţi la Burdovski.

— Lev Nikolaevici! i se adresă Lizaveta Prokofievna. Ia citeşte asta îndată, chiar acum; te priveşte direct pe dumneata şi e în legătură cu afacerea asta.

Cu un gest hotărît îi întinse o foaie umoristică săptămînală, indicîndu-i cu degetul articolul cu pricina. În momentul cînd vizitatorii aceştia neaşteptaţi îşi făceau apariţia, Lebedev, care căuta să cîştige cu orice preţ bunăvoinţa generăleseii, răsărise lîngă ea şi, fără să spună o vorbă, scosese ziarul din buzunar şi-l pusese în faţa ei, arătîndu-i o coloană însemnată cu creionul. Rîndurile pe care Lizaveta Prokofievna avusese timpul să le parcurgă o uimiseră şi o tulburaseră nespus.

— N-ar fi mai bine să nu citesc cu glas tare? Îngăimă buimăcit prinţul. Aş prefera să citesc singur... mai tîrziu...

— Atunci citeşte tu mai bine, chiar acum şi cu glas tare! se întoarse Lizaveta Prokofievna către Kolea, smulgînd ziarul din mîinile prinţului, care abia apucase să-l atingă. Citeşte tare, s-audă toată lumea.

Fire impulsivă şi pasionată, Lizaveta Prokofievna proceda uneori cam pripit, fără să se mai gîndească la urmări. Ivan Feodorovici se foi, cuprins de nelinişte. Şi în timp ce toţi ceilalţi rămaseră nemişcaţi şi aşteptau cu nedumerire, Kolea desfăcu ziarul şi începu să citească pasajul pe care Lebedev se grăbi să i-l arate, plin de zel:

Proletari şi odrasle de sînge albastru. O întîmplare de jaf printre nenumăratele tâlhării din ziua de azi şi din toate zilele! Progres! Reformă! Dreptate!

Se petrec lucruri ciudate în sfînta noastră Rusie, cum se obişnuieşte să i se spună, în veacul nostru de reforme şi de afaceri veroase, în evul acesta de afirmare a naţiunilor, cînd sutele de milioane iau în fiecare an drumul străinătăţii, secolul stimulării industriei şi imobilizării braţelor de muncă ele, etc, n-ai cum să le înşiri pe toate şi de aceea, domnilor, să trecem direct la fapte. S-a întîmplat o istorie cam ciudată, în care este implicat unul dintre vlăstarele defunctei noastre aristocraţii (de profundis!), unul dintre acele vlăstare ai cărui strămoşi s-au ruinat definitiv la ruletă iar părinţii au fost nevoiţi să îmbrăţişeze cariera militară, de obicei ca simpli iuncheri sau locotenenţi, sfîrşind în majoritatea cazurilor pe banca acuzaţilor pentru mînuirea uşuratică a banilor publici, iar copiii acestora ori ies nişte idioţi, aidoma eroului povestirii noastre, ori sînt implicaţi în felurite fapte penale, pentru care, de regulă, juraţii îi achită spre obştească pilduire şi îndreptare; ori, în sfîrşit, se fac de pomină prin una din acele manifestări scandaloase care uimesc publicul şi adaugă o nouă pată de ruşine asupra epocii noastre şi aşa îndeajuns de compromise. Acum şase luni, cu alte cuvinte iarna trecută, odrasla noastră de sînge albastru se întorcea în Rusia, cu ghetre la picioare după moda străină şi tremurînd de frig într-o pelerină subţire. Venea din Elveţia, unde fusese supus unui tratament special contra idioţiei (sic!). Trebuie să recunoaştem că norocul l-a favorizat, căci, fără a mai vorbi de interesanta lui boală, al cărei leac şi l-a găsit în Elveţia (Cum se poate oare lecui cineva de idioţie? Ce părere aveţi despre asta?!), în cazul lui s-a adevărit vechea zicală rusească, după care norocul trage la un anumit soi de oameni! ca să nu le mai zicem pe nume. Judecaţi şi dumneavoastră:

rămas orfan încă din fașă de ambii părinți - în treacăt fie zis, tată-său fusese locotenent în armată și a murit în timp ce se afla în arest pentru faptul de a fi făcut praf la cărți toți banii companiei sau poate chiar și pentru că întrecuse măsura în aplicarea bății cu vergele față de un subaltern al său (amintiți-vă timpurile de atunci, domnilor!) - domnișorul nostru a fost crescut grație mărinimiei unui foarte bogat moșier rus. Boierul acesta, pe care-l vom numi P., era pe timpurile acelea de aur stăpîn a patru mii de suflete (suflete de iobagi!). Ce-o mai fi însemnînd și asta, înțelegeți ceva, domnilor! Eu unul nu înțeleg; trebuie căutat în dicționar sensul acestei expresii, căci vorba poetului:

«Deși prea veche nu e amintita întîmplare,/ Dar totuși azi aproape nu-ți vine să mai dai crezare!» Boierul nostru făcea parte, după cîte se pare, dintre trîntorii și paraziții ruși care-și petrec în străinătate existența lor trîndavă, stînd vara la băi, iar iarna tocîndu-și bănuții în sume fabuloase în Paris. Se poate afirma cu toată certitudinea că în buzinutrul patronului de la Chateau des fleurs se scurgea (ce baftă pe el!) cel puțin o treime din veniturile pe care le aduceau iobagii stăpînului lor. Oricum ar fi fost, flusturaticul pierde-vară P. îl crescuse pe cuconașul nostru ca pe un prinț, cu guvernori și guvernante (drăguțe, se-nțelege) pe care le aducea de la Paris. Dar aristocraticul orfan, ultima mlădiță a nobilei familii, era idiot. Guvernantele recrutate de la Chateau des fleurs n-au avut ce-i face și, ajuns la vîrsta de douăzeci de ani, elevul lor nu știa să vorbească nici limbi străine și nici măcar rusește. Acest din urmă păcat însă e oarecum scuzabil. La sfîrșit, căpățîna rusească de stăpîn de iobagi a lui P. fu subit străluminată de o idee năstrușnică: în Elveția se pricepeau să scoată dintr-un idiot un om deștept. De altfel, fantezia aceasta nu era lipsită de logica ei: parazit și proprietar de meserie, el trebuia negreșit să-și închipuie că, dacă ai bani, poți cumpăra orice pe piață, chiar și inteligență, mai cu seamă în Elveția. Tratamentul, încredințat unui celebru profesor elvețian, ținu cinci ani, înghițind mii de ruble: idiotul, firește, n-a devenit inteligent, e de prisos s-o mai spunem, în schimb, vorbind cu indulgență, începu oarecum să semene a om. Într-o zi însă, P. moare subit, fără să lase, bineînțeles, nici un fel de testament. Afacerile, cum se întîmplă de obicei, îi rămăseseră foarte încurcate. Se iviră o mulțime de moștenitori lacomi, căroră nici nu le pasa de ultimele vlăstare aristocratice care prin oblăduirea defunctului se tratau în Elveția de idioție ereditară. Oricît de cretin era vlăstarul nostru, îl ajută totuși capul să-și ducă profesorul de nas și vreme de doi ani, cică, ascunzîndu-i moartea binefăcătorului său, s-a putut bucura de tratament gratuit. Dar profesorul nu se lăsă mai prejos, fiind și el un pungaș și jumătate: văzînd în cele din urmă că nu mai primește bani, speriat în special de pantagruelica poftă de mîncare a pacientului său, îi puse în picioare o pereche de ghetre ponosite, îl milui cu o pelerină care nu-i mai era de trebuință și-l expedie nach Russland într-un vagon de clasa a treia. Ducă-se pe pustie, să nu-i mai vadă în Elveția! S-ar fi putut crede că fericirea i-a întors spatele eroului nostru. Da' de unde! Fortuna, care omoară prin foamete gubernii întregi, își revarsă dintr-o dată toate harurile asupra puiului de aristocrat, ca „Nourul” lui Krîlov, care trece peste țarinile uscate ca să se reverse deasupra oceanului. (chiar în momentul cînd ajunge el la Petersburg, moare la Moscova o rudă de-a mamei sale (care provenea, bineînțeles, dintr-o familie de mari negustori),

un bătrîn negustor, fără urmași, un raskolnic bărbos, lăsînd o moștenire de mai multe milioane, sumă rotunjoară, în bani lichizi (unde e norocul acela să ne răsfețe și pe noi cititorule!) și toate în favoarea odraslei cu sînge albastru în vine care se tratase de idiotie într-o casă de sănătate din Elveția! Ce schimbare de decor! În jurul baronului nostru cu ghetre, căruia i se aprinseră la un moment dat călcîiele după o frumoasă și celebră curtezană, se adună deodată o mulțime de prieteni (s-au descoperii chiar și rude) și mai cu deosebire un roi de tinere fete din lumea selectă, dornice să contracteze o căsătorie legitimă; se putea, într-adevăr, visa o partidă mai avantajoasă? Mă rog: aristocrat, milionar, idiot - toate calitățile la un loc! Un astfel de bărbat nu găsești chiar de ai căuta cu luminarea, și nici după comandă nu ți-l confecționează nimeni!...

— Asta-i... Asta-i prea de tot! strigă Ivan Feodorovici indignat la culme.

— Oprește-te Kolea! se rugă prințul cu voce sugrumată. Din toate părțile se auziră exclamații.

— Să citească! Să citească mai departe! porunci Lizaveta Prokofievna, care de-abia reușea să se stăpînească. Prințe, dacă-l oprești să citească, ne certăm pentru totdeauna!

Vrînd-nevrînd, Kolea a trebuit să continue; tulburat de emoție, roșu la față, el citi mai departe:

Dar în timp ce proaspătul nostru milionar plutea, ca să zicem așa, în al nouălea cer, interveni un fapt cu totul neașteptat. Într-o bună zi se prezentă la dînsul un om cu o înfățișare calmă și severă, modest, dar distins. Cu o ținută politicoasă și demnă, în cuvinte cumpănite și pline de înțelepciune și adevăr, vizitatorul, în care se putea ghici imediat un spirit progresist, expune pe scurt motivul vizitei sale: e avocat, i-a fost încredințat cazul litigios al unui tînăr și vine din partea clientului său. Tînărul acesta este de fapt fiul lui P., deși poartă alt nume. În tinerețe, afemeiatul P. a sedus o tînără fată, săracă și cinstită, din personalul lui de serviciu; fata, deși era iobagă, primise o educație după moda europeană (cum vedeți, așadar, și aici se amestecară drepturile senioriale ale fostei iobăgii)- Cînd inerentele urinări ale acestei legături deveniră prea bătătoare la ochi, el se grăbi s-o mărite cu un om modest, dar cu caracter nobil, care de multă vreme o iubea pe această tînără. La început i-a ajutat bănește pe tinerii căsătoriți. Curînd însă ajutorul i-a fost respins de bărbatul care, pe lîngă că era un om de caracter, avea și o slujbă destul de bună. Încetul cu încetul, nepăsătorul boier uită de fata pe care o sedusese și de copilul rezultat din relațiile lor; pe urmă, după cum se știe, muri fără să lase testament. Fiul lui P., născut după căsătoria mamei lui, găsi un adevărat tată în omul generos al cărui nume îl poartă. Dar acesta murind, orfanului i-a revenit greaua povară de a se întreține singur pe el și pe mama suferindă și șchioapă. Lăsîndu-și mama undeva, într-o gubernie îndepărtată, el plecă în capitală și, printr-o muncă sînguincioasă, dînd lecții copiilor de negustori, își asigură mijloace care i-au permis întîi să urmeze liceul, iar apoi să frecventeze niște cursuri practice, ținînd seama de țelurile lui viitoare. Dar ce poți cîștiga dînd lecții plătite cu zece copeici ora pe la casele de negustori, cînd trebuie să întreții pe deasupra și o mamă bolnavă și infirmă, încît nici moartea ei acolo departe în gubernie aproape că nu i-a ușurat existența. Acum se pune întrebarea: Ce atitudine ar fi

trebuit să adopte, de fapt, odrasla noastră aristocratică? Fără îndoială, cititorule, tu îți închipui că și-a spus: „Toată viața mea am fost copleșit de binefacerile lui P.; acesta a cheltuit mii de ruble ca să mă crească, să-mi dea guvernante, să mă țină în Elveția, într-o casă de sănătate, ca să mă lecuiască de idiotie. Acum, iată cu eu dispun de milioane, iar fiul lui P., acest tânăr de caracter, cu nimic vinovat de greșelile unui tată ușuratic și uituc, se istovește dînd lecții pentru cîteva copeici. Tot ceea ce s-a făcut pentru mine ar fi trebuit, de fapt, să se facă pentru el. Sumele enorme care s-au cheltuit în interesul meu, în fond, nu erau ale mele. Numai printr-o greșeală a norocului orb, am putut beneficia de ele; i se cuveneau de fapt fiului lui P. El trebuia să profite și nu eu, de care P. s-a interesat doar dintr-un simplu capriciu, uitînd de obligațiile lui de părinte; ca om cu adevărat nobil, delicat și drept, ar trebui să cedez jumătate din moștenirea pe care o capăt fiului binefăcătorului meu; dar pentru că sînt înainte de toate un om calculat iar pe de altă parte fiindcă înțeleg că afacerea aceasta n-are un temei juridic, nu voi renunța la jumătate din milioanele mele. Totuși, ar fi prea meschin și rușinos din partea mea (boiernașul uitase că n-ar fi fost nici convenabil pentru el) ducă nu i-aș înapoia fiului lui P. cel puțin zece mii de ruble pe care tatăl său le-a cheltuit ca să mă vindec de idiotie. E o chestiune de conștiință și de dreptate! În definitiv, ce aș fi devenit eu dacă P. nu s-ar fi ocupat de educația mea și dacă, în loc să se ocupe de mine, s-ar fi îngrijit de fiul său? ”

Dar nu, domnilor! Iată că odraslele noastre nobile nu judecă astfel. Oricît s-a străduit avocatul, care din pură prietenie pentru tânăr și aproape fără voia acestuia se însărcinase să-i apere interesele, oricît a încercat să-i demonstreze fostului pacient al casei de sănătate elvețiene, invocînd toate considerațiile de cinste, onoare, dreptate și chiar de cel mai practic și elementar calcul, acesta rămase neclintit. Și asta încă n-ar fi nimic, căci ce-i într-adevăr de neiertat și ceea ce nici o boală, oricît de originală ar fi ea, n-ar putea scuza, e că milionarul acesta, de-abia ieșit din ghetrele profesorului său, nici n-a fost măcar în stare să priceapă că nobilul tânăr, care se omoară dînd lecții, nu-i cere pomană și nici ajutor, ci dreptul și bunul său, deși din punct de vedere juridic n-ar putea s-o dovedească și că, de fapt, nu era o cerere formală din partea lui, ci numai o intervenție binevoitoare a prietenilor săi. Cu un aer trufaș și plin de mulțumire că are acum posibilitatea de a-i strivi nepedepsit pe oameni cu milioanele lui, progenitura aceasta de sînge albastru scoate galanton din portofelul său un bilet de cincizeci de ruble și-l trimite nobilului tânăr ca o pomană umilitoare. Nici nu vă vine să credeți, nu-i așa, domnilor? Sinteți indignați, scandalizați, cuprinși de revoltă, și cu toate astea întocmai așa a procedat! Bineînțeles, banii i-au fost imediat restituiți sau, mai bine zis, i-au fost zvîrliți în obraz. Și cum rămîne totuși cu această chestiune a noastră? Nefiind de resortul justiției, nu rămîne decît s-o supunem judecății opiniei publice! O aducem și cunoștința publicului, garantînd exactitatea faptelor. Se zice că un prea bine cunoscut umorist de la noi, aflînd de acest caz, ar fi ticluit pe loc o epigramă admirabilă, demnă să ocupe loc nu numai în cronica moravurilor provinciale, dar și a celor din capitală:

În mantaua căpătată de la Schneider, ani de-a rînd
Liova mendrele-și făcuse, Vremea în zadar pierzînd.
Moștenindu-și milionul, El în ghetre. precum știți,

Ruga-și spune în rusește... Iar studenții-s pungășiți."

Isprăvind de citit, Kolea trecu repede gazeta prințului și, fără a rosti un cuvânt, se ghemui într-un colț, acoperindu-și fața cu mâinile. Un copleșitor sentiment de rușine îl cuprinsese; sufletul său nevicat de copil, nedeprins cu mocirla vieții, era zguduit peste măsură. I se părea că se întâmplase ceva nemaipomenit de grav, o catastrofă neașteptată, care a distrus totul, și că el este cauza celor întâmplate, fie numai pentru faptul de a fi citit cu glas tare pamfletul acela dezgustător.

Un sentiment asemănător păreau că încearcă și toți ceilalți.

Domnișoarele erau vizibil șocate, rușinate. Lizaveta Prokofievna își stăpînea cu greu clocotul de mînie și în sinea ei poate chiar regreta amarnic că se amestecase în afacerea asta. Prințul era într-o stare cum se întâmplă adesea în asemenea cazuri cu oamenii din cale-afară de sfioși: i se făcu atît de rușine pentru omul care a putut să scrie asemenea lucruri, atît de rușine pentru musafirii lui, încît în primul moment nici nu îndrăzni să-i privească. Ptițin, Varia, Ganea, chiar și Lebedev — se simțeau jenați cu toții. Lucru și mai curios însă, atît Ippolit, cît și „fiul lui Pavlișcev" păreau și ei cam surprinși, iar nemulțumirea nepotului lui Lebedev era evidentă. Singur boxerul ședea plin de importanță și perfect calm, răsucindu-și mustața, și dacă avea privirea plecată în jos, nu era de rușine, ci mai degrabă dintr-o subită modestie și dintr-un sentiment de triumf prea evident. Nu încăpea nici o îndoială că articolul îi plăcuse grozav.

- Asta e prea din cale-afară! mormăi Ivan Feodorovici. Parcă s-au adunat cincizeci de lachei ca să compună mîrșăvia asta.

- Dă-ă-mi voie să te întreb, domnul meu, cum îți îngădui să faci asemenea presupuneri insultătoare? se burzului, tremurînd din tot corpul, Ippolit.

— Asta, asta, asta pentru un om cu sufletul nobil... trebuie să recunoști, generale, că, dacă e vorba de un om nobil, este o adevărată insultă! bombăni boxerul, care la rîndul său, se simți dator să spună ceva, răsucindu-și mustățile și dînd din umeri.

— Mai întîi că eu nu sînt pentru dumneata „domnul meu" și apoi, n-am de gînd să-ți dau dumitale nici un fel de explicație răspunse cu vehemență Ivan Feodorovici; apoi, fără să mai adauge un cuvînt, se ridică și se îndreptă spre scara terasei, rămînînd în picioare pe prima treaptă, cu spatele întors spre public; era indignat de faptul că Lizaveta Prokofievna nu se gîndise nici acum să se ridice și să plece.

— Domnilor, vă rog, domnilor, dar dați-mi voie, în sfîrșit, să vorbesc și eu! strigă îndurerat prințul. Vă rog să vorbim în așa fel ca să ne putem înțelege. Eu... nimic, domnilor despre articol, fie; numai că tot ce s-a scris acolo nu-i adevărat, totul e fals de la un capăt la altul; spun asta pentru că și dumneavoastră o știți; e o rușine. De aceea nici nu-mi vine a crede că unul dintre dumneavoastră ar fi putut să scrie așa ceva.

- N-am știut nimic de existența acestui articol pînă-n clipa de față, declară Ippolit, și nu-l aprob deloc.

— Cu toate că știam că era scris, dar... nici eu n-aș fi sfătuit să fie publicat, deoarece e prematur, spuse la rîndul său nepotul lui Lebedev.

- Eu am știut, dar e dreptul meu... eu.. încep să se bîlbâie iar „fiul lui Pavlișcev".

— Cum! Chiar dumneata ai scris asta? întrebă prințul, privindu-l cu

mirare pe Burdovski. Nu e cu putință!

- Am putea totuși să vă contestăm dreptul de a pune astfel de întrebări, observă nepotul lui Lebedev.

- M-a mirat numai faptul că domnul Burdovski a putut... dar, în sfârșit, iată ce voiam să spun: din moment ce ați dat publicității acesta, tipărend articolul în presă, pentru ce v-ați formalizat dineați atît, cînd am început să vorbesc în fața prietenilor mei?

- În sfârșit! murmură Lizaveta Prokofievna, clocotind de mînie.

- De altfel, dumneata, prințe, n-ar trebui să uiți, se amestecă în vorbă, pierzîndu-și răbdarea, Lebedev, că dacă ai acceptat să-i primești și să-i ascuți, e numai din bunăvoința și... neasemuita bunătate a inimii dumitale generoase; căci n-aveau dreptul la nici o pretenție, cu atît mai mult că ai încredințat afacerea lui Gavrilă Ardalionovici, și asta tot dintr-un exces de bunăvoință. Îmi permit să-ți mai aduc aminte, excelentissime prinț, că avînd în momentul de față prieteni în casă, o societate selectă, nu poți sacrifica astfel de musafiri pentru domnii aceștia, și că depinde numai de dumneata ca să-i dăm pe toți afară, imediat. Mie, ca stăpîn al casei, mi-ar face chiar cea mai mare plăcere să le fac vînt...

- Foarte bine! aprobă cu voce tunătoare tocmai din fundul încăperii generalul Ivolghin.

- Ajunge, Lebedev, destul, destul... începu prințul, dar o explozie de strigăte de indignare îi acoperi vorbele.

- Ba să avem iertare, prințe, acum nu se mai poate spune că-i destul! strigă nepotul lui Lebedev, al cărui glas le acoperi pe toate celelalte. Acum trebuie pusă chestiunea pe șleau, cu toată claritatea, căci se pare că nu e prea înțeleasă. Văd că au intervenit aici elemente de șicană juridică, și pe temeiul lor sîntem amenințați să fim dați afară! Dar bine, prințe, ne crezi așa de proști, ca să nu înțelegem că această chestiune nu-i deloc juridică și că, privind-o din punct de vedere legal, n-avem dreptul să-ți pretindem nici o ieșeaie! Adevărul e că noi știm prea bine că dreptul stabilit de legile în vigoare e împotriva noastră, dar mai știm în același timp că avem de partea noastră un drept al omeniei, dreptul natural, dreptul bunului-simț și al conștiinței, și chiar dacă acest drept nu este înscris în nici una dintre legile putrede ale mizerabilelor coduri omenești, un om înzestrat cu bun-simț, un om cinstit și de bună-credință trebuie să rămînă cinstit și om de omenie chiar și atunci cînd este vorba de unele cazuri neinserate în coduri. Iată de ce am venit aici fără teama de a fi dați afară (cum ați binevoit să ne amenințați, adineați), numai pentru că *pretindem* și nu *cerșim* pentru că am călcat regulile bune-cuviințe, venind la o oră atît de tîrzie (cu toate că nu era deloc tîrziu cînd am ajuns aici, dar ne-ați făcut să așteptăm în antreu); și dacă, după cum spuneam, am intrat fără să ne temem, e numai pentru că eram siguri că vom găsi în dumneata un om cu bun-simț, vreau să spun un om de onoare și de conștiință. Da, asta-i adevărul, nu ne-am prezentat ploconindu-ne umili, n-am intrat ca niște solicitori care apelează la mila dumitale sau ca niște pomanagii, ci am intrat cu capul sus, ca niște oameni liberi, care, repet, nu se milogesc, ci pretind categoric (ați auzit, noi nu cerșim, ci pretindem; notați bine asta!). Te întrebăm fără ocol și cu toată demnitatea: crezi că ai dreptate în chestiunea Burdovski? Recunoști că Pavlișcev te-a umplut de binefaceri și poate chiar te-a scăpat de la

moarte? Dacă recunoști (ceea ce pare absolut evident), nu crezi că este cazul, sau nu ți se pare că ar fi echitabil acum, când dispui de milioane, să-l despăgubești la rîndul dumitale pe nefericitul urmaș al lui Pavlișcev, cu toate că poartă numele de Burdovski? Da sau nu? Dacă spui *da*, cu alte cuvinte, dacă ai ceea ce voi numiți în limbajul vostru onoare și conștiință, iar în concepția noastră nu sînt decît bunul-simț și rațiunea, atunci dă satisfacție pretenției noastre și cu asta am terminat. Dă-ne satisfacție fără rugăminți și fără mulțumiri din partea noastră; să nu te aștepți la așa ceva, pentru că nu e vorba să faci ceva pentru noi, ci pentru triumful dreptății. Dacă refuzi să ne satisfaci, cu alte cuvinte, dacă răspunzi *nu*, ne vom retrage îndată considerînd afacerea ca și încheiată. Dar îți vom spune verde în față, în prezența tuturor persoanelor de aici, că ești un om cu orizontul îngust și mintea încuiată; că de aici încolo n-ai nici obrazul și nici dreptul să te numești om de onoare și de conștiință, pentru că dreptul acesta vrei să ți-l procuri cu un preț prea ieftin. Am terminat. Așa se prezintă chestiunea. Și acum poți să ne scoți pe ușă afară, dacă-ți dă mîna. Ai tot dreptul s-o faci, că doar ești la dumneata acasă și puterea e de partea dumitale. Dar să nu uiți un lucru, că noi nu cerșim, ci pretindem. Nu cerșim, ci pretindem!

Rostind aceste cuvinte cu multă emfază, nepotul lui Lebedev se opri.

- Nu cerșim, ci pretindem, pretindem, pretindem!... îi ținu isonul și Burdovski, devenind roșu ca racul.

După ce nepotul lui Lebedev tăcu, printre musafiri se produse oarecare rumoare; se auziră chiar și voci de protest, cu toate că, în afară de Lebedev, din ce în ce mai agitat, de parcă l-ar fi cuprins frigurile, toți ceilalți păreau că evită să se amestece în această afacere. (Lucru curios însă, Lebedev, care, bineînțeles, era de partea prințului, părea totuși mîndru de elocința nepotului său; căci numai acesta putea fi tîlcul privirii lui extrem de satisfăcute pe care o plimbă pe fețele celor de față.)

- Eu cred, începu prințul cu o voce sugrumată, eu așa cred, domnule Doktorenko, că într-o anumită măsură dumneata ai perfectă dreptate, ba aș putea spune chiar că ai dreptate în cea mai mare măsură și aș fi cu totul de părerea dumitale, dacă n-ar lipsi ceva din afirmațiile dumitale. Ce anume ai omis nu mă simt în stare și nici n-aș ști să precizez, dar pentru ca aceste afirmații să fie pe deplin echitabile și adevărate le lipsește, desigur, ceva ce-mi scapă momentan. Dar să lăsăm asta și să revenim la chestiunea noastră. Spuneți-mi, domnilor, pentru ce ați publicat articolul acesta? Totul nu e decît o calomnie crasă și în concluzie, domnilor, socot că ați comis o mare mîrșăvie.

- Dați-mi voie!...

- Domnule!...

- Dar asta-i... asta-i... asta-i... se auziră exclamații din rîndurile musafirilor indignați la culme.

- În privința articolului, replică Ippolit cu glasul lui strident, v-am mai spus că nici eu, nici ceilalți nu-l aprobăm! Iată cine l-a scris, adăugă el, arătîndu-l pe boxer, care stătea alături de dînsul, și l-a scris necuviincios și agramat, în stilul său de cazarmagiului incorigibil. E un imbecil dublat de un afacerist, recunosc și nu mă dau în lături să i-o spun oricînd în față. Și totuși, într-o oarecare măsură, are și el dreptate: publicitatea este dreptul legitim al fiecăruia și, prin urmare, și al lui Burdovski. Iar pentru tîmpeniile

lui să răspundă el singur. Cît despre protestul pe care l-am formulat adineauri, în numele tuturor, împotriva prezenței prietenilor dumitale, cred că e nevoie să vă explic, domnilor, că am protestat numai pentru a afirma sus și tare dreptul nostru, căci în realitate doream chiar să asiste și martori; adineauri, înainte de a intra aici, eram toți patru de acord asupra acestui punct. Oricine ar fi acești martori, fie chiar și prietenii dumitale, ei nu vor putea să nu recunoască dreptul lui Burdovski (avînd în vedere că acest drept este absolut evident și de o exactitate matematică), și poate tocmai de aceea este preferabil ca martorii aceștia să fie amicii dumitale; cu atît mai evident are să reiasă adevărul.

- Așa e, am fost de acord asupra punctului acestuia, întări nepotul lui Lebedev.

- Dar dacă este așa, dacă asta era dorința dumneavoastră, pentru ce adineauri ați făcut atîta tăraiboi? Întrebă prințul mirat.

- Cît despre articol, prințe, găsi prilejul să-și plaseze cuvîntul și Keller, însuflețindu-se teribil și cu un aer de satisfacție (probabil că la aceasta contribuia în mare măsură și prezența doamnelor), cît despre articol, mă recunosc a fi autorul, cu toate că am fost criticat, cum ați auzit și dumneavoastră, de prietenul meu suferind, căruia din pricina șubredei lui sănătăți m-am obișnuit să-i trec multe cu vederea. Eu am scris articolul și l-am publicat, sub formă de corespondență, în ziarul unui bun prieten al meu. Numai versurile nu-mi aparțin și au fost compuse de un celebru umorist. Lui Burdovski i-am citit textul gata redactat, însă nu în întregime, și el m-a autorizat să-l public imediat, deși cred că veți fi cu toții de acord că puteam să-l public și fără să-i cer consimțămîntul. Publicitatea este un drept al tuturor, nobil și salutar. Sper că dumneata, prințe, ești îndeajuns de progresist pentru a nu contesta...

- Nu contest nimic, dar spune și dumneata dacă articolul acesta nu este...

- Prea tare, vrei să spui? Bine, dar aici intervin interesele superioare ale societății, cred că ești de acord cu asta, și apoi cum e cu puțință oare să treci sub tăcere un fapt așa de strigător la cer? Cu atît mai rău pentru cei vinovați, dar binele societății înainte de toate. Cît despre unele inexactități, unele hiperbole, ca să spun așa, înțelegi și dumneata că ceea ce interesează în primul rînd este scopul, inițiativa; important este exemplul binefăcător pe care-l oferă, restul se poate clarifica mai tîrziu; și, la urma urmei, aici contează și construcția, stilul, aspectul umoristic, ca să zic așa, și, în sfîrșit, toată lumea scrie în felul acesta, nu ești de acord? Ha, ha, ha!

- Dar ați apucat pe o cale cu totul greșită, vă asigur, domnilor! strigă prințul. Ați publicat articolul, presupunînd că nu voi consimți în nici un caz să-i dau satisfacție domnului Burdovski; deci, cu scopul de a mă intimidă și într-un anumit fel de a vă răzbuna. Dar de unde știți, poate că sînt hotărît să-l satisfac pe Burdovski. Uite, vă declar acum, fără înconjur, în fața întregii asistențe, că-l voi satisface.

- Iată, în sfîrșit, o vorbă inteligentă și nobilă, rostită de cel mai inteligent și generos om, proclamă boxerul.

-Dumnezeule! strigă fără voie Lizaveta Prokofievna.

- Nemaipomenit! mormăi generalul.

- Dați-mi voie, domnilor, dați-mi voie să vă explic cum stau de fapt

lucrurile, imploră prințul. Acum cinci săptămîni, aflîndu-mă în localitatea Z., am primit vizita lui Cebarov, avocatul și împuternicitul dumatăle, domnule Burdovski. În articolul dumatăle, domnule Keller, i-ai făcut un portret foarte măgulitor, urmă prințul, întorcîndu-se cu un zîmbet spre boxer, dar, drept să spun, el nu mi-a plăcut deloc. Am înțeles imediat că acest Cebarov a pus la cale toată afacerea asta și, pesemne, tot el este acela care te-a îndemnat pe dumneata, domnule Burdovski, să-mi adresezi această pretenție, abuzînd de naivitatea dumatăle, dacă e să vorbim pe față.

- N-ai dreptul... eu... nu sînt... un naiv... îngăimă Burdovski foarte agitat.

- N-aveți nici un drept să formulați astfel de supoziții, observă pe un ton povățuitor nepotul lui Lebedev.

- E pur și simplu jignitor! țipă Ippolit. Este o presupunere ofensatoare, falsă și străină de cauză!

- Scuzați, domnilor, scuzați, încercă s-o dreagă prințul, vă rog să mă scuzați, am crezut că e mult mai bine să vorbim deschis și cu toată sinceritatea, dar, mă rog, voia dumneavoastră. I-am spus lui Cebarov că, lipsind din Petersburg, îl voi însărcina de îndată pe un prieten să se ocupe de această chestiune, urmînd să te înștiințez și pe dumneata, domnule Burdovski. Fără ocol, trebuie să vă spun domnilor, că însăși intervenția și toată afacerea asta mi s-au părut chiar de la început foarte suspecte, dacă nu chiar o escrocherie, tocmai din cauză că încăpuse pe mîinile lui Cebarov... O, nu vă ofensați, domnilor! Pentru numele lui Dumnezeu, nu vă ofensați! strigă prințul îngrozit, văzînd că Burdovski dă din nou semne de agitație, iar prietenii lui se pregătesc și ei să protesteze... Dacă spun că am considerat afacerea asta drept o escrocherie, nu m-am referit cîtuși de puțin la cei de față! Doar nu-l cunoșteam pe nici unul dintre dumneavoastră, nici numele nu vi-l știam pe atunci; am judecat totul numai după Cebarov; vorbesc în general, pentru că... dacă ați ști numai cu cîtă nerușinare am fost înșelat și șantajat de cînd am intrat în posesia acestei moșteniri!

- Trebuie să-ți spun, prințe, că ești tare naiv, îl ironiza nepotul lui Lebedev.

- Și unde mai pui că e prinț și milionar! Chiar dacă ai cu adevărat o inimă bună și naivă, totuși e cert că nu poți să te sustragi efectelor legii comune, declară sentențios Ippolit.

- Se poate, tot ce-i posibil, domnilor, se grăbi să recunoască prințul, cu toate că nu înțeleg despre ce fel de lege comună este vorba; dar să urmez mai departe; v-aș ruga numai să nu vă formalizați atîta; vă jur că n-am nici cea mai mică intenție să vă jignesc. Și cum vine asta, domnilor? Nu poate omul să rostească o singură vorbă sinceră, că îndată vă și oțărîți! În primul rînd, vreau să vă spun că am rămas încremenit aflînd de la Cebarov că există un „fiu al lui Pavlișeev” și că fiul acesta se află în mizerie; Pavlișeev a fost binefăcătorul meu și prietenul tatălui meu. (Ah! pentru ce, domnule Keller, în articolul dumatăle, ai scris asemenea neadevăruri despre tatăl meu? Nu a sustras nici un ban din fondul companiei sale și n-a maltrat pe nici un subaltern, de asta sînt cu totul convins; și nu înțeleg cum de ai putut să scrii cu mîna dumatăle astfel de calomnii?) Dar afirmațiile dumatăle cu privire la Pavlișeev sînt cu totul

inadmisibile; n-ai ezitat nici o clipă să-l prezinți pe omul acesta cu sufletul atît de nobil și mărinimos drept un afemeiat și flușturistic și ai făcut-o cu atîta siguranță și îndrăzneală, ca și cum spuneai lucruri adevărate, cînd în realitate era un om auster și plin de virtuți cum n-a mai fost altul pe lume! Unde mai pui că era și un savant remarcabil; se afla în corespondență cu mai multe societăți științifice și a cheltuit sume importante pentru progresul științei. Cît despre generozitatea lui și faptele bune pe care le-a săvîrșit, o, desigur, ai avut dreptate spunînd că eram pe atunci aproape idiot și că nu eram în stare să înțeleg bine totul (trebuie să știi însă că rusește vorbeam totuși și mă descurcam destul de bine), ceea ce nu mă poate împiedica cîtuși de puțin să apreciez acum tot ce-mi amintesc din acei ani...

- Dați-mi voie, ți-pă Ippolit; nu ți se pare, prințe, că devii prea sentimental? Ce rost au toate astea? Nu sîntem copii. Ai vrut să treci direct la chestiune, e bine să nu uităm că ceasurile sînt aproape zece.

- Fie, fie, domnilor, se învoi numaidecît prințul. La început am primit informația asta cu neîncredere, pe urmă mi-am zis că poate mă înșel și că nu este deloc exclus ca Pavlișcev să fi avut într-adevăr un fiu nelegitim. Am fost însă profund mirat, surprins chiar, de ușurința cu care fiul acesta dădea în vileag secretul nașterii sale, știind mai ales că-și expune mama oprobriului public. Căci Cebarov mă amenințase încă de atunci că va publica totul...

- Ce prostie! Întrerupse cu violență nepotul lui Lebedev.

- N-ai nici un drept... nici un drept! izbucni Burdovski.

- Fiul nu răspunde pentru faptele desfrîinate ale tatălui său, iar mama nu poartă nici o vină, se aprinse din nou Ippolit.

- E un motiv mai mult, mi se pare, pentru a o cruța... observă cu timiditate prințul.

- Dumneata, prințe, nu numai că ești naiv, dar am impresia că pășești cu mult orice limită a naivității, îl luă peste picior, cu un zîmbet sarcastic, nepotul lui Lebedev.

- Și cu ce drept, mă rog, cu ce drept?... ți-pă ca din gură de șarpe Ippolit.

- Nici unul, nici unul, firește! se grăbi să recunoască prințul. Aici ai dreptate, mărturisesc, s-a-ntîmplat însă fără voia mea, de aceea mi-am și spus de îndată că nu se cade să mă las mînat de sentimentele mele personale în rezolvarea acestei chestiuni și, de vreme ce eu singur am hotărît să mă consider dator a satisface pretenția domnului Burdovski, în numele respectului nemărginit pe care-l păstrez memoriei lui Pavlișcev, e bine să fac asta oricum, cu alte cuvinte, indiferent dacă îl stimez sau nu pe domnul Burdovski. Dacă am atins acest subiect al chestiunii, domnilor, e numai pentru că mi s-a părut cu totul nefiresc, ca un fiu să dea în vileag secretul mamei sale... Pe scurt, iată ce m-a făcut mai cu seamă să cred că Cebarov trebuie să fie o canalie și că el l-a instigat pe domnul Burdovski și, inducîndu-l în eroare, l-a împins la această escrocherie.

- E prea de tot! E pur și simplu revoltător! se amestecară de-a valma glasurile musafirilor, dintre care cîțiva săriră chiar în picioare.

- Asta m-a determinat să cred, domnilor, că sărmanul domn Burdovski trebuie să fie un om credul, fără apărare, foarte influențabil, un tînăr care poate cădea ușor sub înrîurirea nefastă a unor escroci; drept

care m-am simțit dator să-l ajut, așa cum aş fi făcut-o pentru „fiul lui Pavlișcev”, mai întâi smulgându-l de sub influența domnului Cebarov, pe urmă devenindu-i prieten și călăuză devotată și, în sfârșit, am hotărât să-i ofer zece mii de ruble, cu alte cuvinte, echivalentul sumei pe care după socoteala mea, Pavlișcev a cheltuit-o pentru mine...

- Cum? Numai zece mii de ruble? strigă Ippolit.

- Ei bine, prințe, cum văd eu, nu prea ești tare în aritmetică, sau ești foarte tare să faci acum pe nepriceputul, îl apostrofă nepotul lui Lebedev.

- Nu accept zece mii, declară Burdovski.

- Ascultă, Antip, ce-ți spun eu, primește! îl îndemnă în șoapta deslușită boxerul, aplecându-se cu vioiciune pe la spatele scaunului lui Ippolit. Primește deocamdată atât, pe urmă vom mai vedea.

- A-ascultă, domnule Mișkin, vocifera Ippolit, înțelege că nu sîntem niște imbecili, cum au aerul a crede toți musafirii dumitale. Coconetul acesta care ne privește cu zîmbete batjocoritoare și, mai e și domnul acela spilcuit (îl arată pe Evgheni Pavlovici) pe care, bineînțeles, n-am onoarea să-l cunosc, dar despre care am auzit ceva vorbindu-se...

- Dați-mi voie, dați-mi voie, domnilor; încă o dată, nu m-ați înțeles! întrerupse agitat prințul. În primul rînd, dumneata, domnule Keller, în articolul dumitale, ai exagerat mult importanța averii mele; nici nu poate fi vorba de milioane, toată moștenirea nu reprezintă poate decît a opta sau a zecea parte din ceea ce vă închipuiți voi. În al doilea rînd, te înșeli cînd spui că întreținerea mea în Elveția a revenit la zece mii de ruble. Schneider primea șase sute de ruble pe an, iar pensiunea mea a fost plătită numai primii trei ani. Cît despre frumoasele guvernante pe care Pavlișcev mi le-ar fi adus de la Paris, ele n-au existat decît în închipuirea dumitale și constituie deci încă o calomnie. După părerea mea, suma totală care a fost cheltuită cu mine e mult mai mică de zece mii de ruble, dar m-am oprit la cifra aceasta și, pricepi dumneata, lichidînd o datorie, nu-i puteam oferi mai mult domnului Burdovski, oricît de drag mi-ar fi el, fie chiar și dintr-un sentiment de pură delicatețe, ca să nu creadă cumva că-i trimit banii aceștia ca pe o pomană și nu pentru achitarea unei datorii. Nu înțeleg, domnilor, cum nu vă dați seama de acest lucru! De altfel, intenția mea era să-l recompensez pentru toate, oferindu-i după aceea domnului Burdovski prietenia mea și un ajutor efectiv pentru îndulcirea sorții lui nefericite; e clar că el a fost înșelat, căci, altminteri, n-ar fi consimțit să se facă părtaș la o asemenea josnicie, cum a fost, de pildă, destăinuirea scandalosă în privința mamei sale din articolul domnului Keller... în definitiv, domnilor, nu văd de ce vă supărați din nou? Așa o să ajungem să nu ne mai înțelegem niciodată! De altfel, văd că am avut perfectă dreptate să trag asemenea concluzii! Chiar acum am avut dovada cea mai grăitoare că nu mă înșelasem, se străduia prințul să-și domolească ascultătorii, fără să-și dea seama că vorbele lui îi iritau să mai mult.

- Cum? Ce dovadă? îl asaltară ei aproape cu spume la gură.

— Mai întâi, am putut să-mi fac acum o părere foarte lămurită despre domnul Burdovski, văd bine cum este el... E un om inocent pe care însă toată lumea îl înșală! Un om care nu știe să se apere. De aceea, trebuie să-l tratez cu toată îngăduința. În al doilea rînd Gavrilă Ardalionovici - pe care-l însărcinasem cu lămurirea acestei chestiuni și de la care n-am mai avut știri de multă vreme, dat fiind că am fost plecat într-o călătorie, iar

după ce m-am reîntors la Petersburg am zăcut bolnav trei zile - Gavriila Ardalionovici m-a înștiințat, de îndată ce ne-am revăzut, acum o oră, că informându-se îndeaproape de toate intențiile lui Cebarov, dispune de dovezi precise și că, în concluzie, Cebarov este întocmai ceea ce am presupus eu. Știu, domnilor, că mulți mă consideră un idiot. Întrucât am reputația unui om care își deschide ușor punga, Cebarov a crezut și el că n-ar fi nici o greutate să mă pungășească, speculând mai ales recunoștința pe care i-o păstrez lui Pavlișcev. Dar principalul e că... ascultați, vă rog, domnilor, lăsați-mă să sfîrșesc! Principalul e că domnul Burdovski nu este fiul lui Pavlișcev! Gavriila Ardalionovici mi-a comunicat adineauri descoperirea asta, încredințându-mă că dispune de probe incontestabile. Ei bine, cum vi se pare? E aproape de necrezut, nu-i așa, după toate cîte mi s-au înscenat pînă acum! Notați bine: dovezi absolut sigure! Eu personal încă nu sînt convins, vă asigur; pentru moment mă îndoiesc, pentru că Gavriila Ardalionovici n-a avut încă timpul să-mi dea toate amănuntele; dar că Cebarov este o canalie nu încapă nici cea mai mică îndoială acum! L-a indus în eroare pe bietul domn Burdovski, v-a tras pe sfoară pe dumneavoastră, domnilor, care ați venit să vă susțineți prietenul (căci e limpede că el are nevoie de sprijin, înțeleg prea bine acest lucru!); a abuzat de încrederea dumneavoastră ca să vă atragă într-o afacere murdară, pentru că în fond toată încercarea aceasta nu este altceva decît șantaj și escrocherie.

— Cum adică... escrocherie? Ce înseamnă vorba asta, că nu este „fiul lui Pavlișcev”? Cum e cu puțință?... se auziră din toate părțile exclamații. Tot grupul lui Burdovski era vădit în culmea consternării.

- Poți să-i spui altfel decît escrocherie? Din moment ce se dovedește că domnul Burdovski nu este „fiul lui Pavlișcev”, reclamația lui constituie, nici mai mult nici mai puțin, o escrocherie în toată regula (dacă ar fi cunoscut, bineînțeles, adevărul!); adevărul e însă că și el a fost înșelat! Tocmai de aceea insist asupra acestui punct ca să-l justific și repet că naivitatea lui îl face demn de milă și că nu poate rămîne fără sprijin, altminteri va apărea și el ca un escroc în afacerea asta. Dar sînt convins că nu-și dă seama de nimic! Și eu am fost într-o asemenea situație înainte de a pleca în Elveția; bolboroseam și eu cuvinte incoerente; vrei să-ți exprimi gîndul și nu poți... înțeleg asta; îl compățimesc mult pe domnul Burdovski și-mi permit s-o spun, fiindcă și eu sînt aproape ca dînsul și deci mie îmi este îngăduit să vorbesc despre asta. Și, în sfîrșit, măcar că s-a lămurit acum că nu mai există nici un „fiu al lui Pavlișcev” și că totul n-a fost decît o mistificare, eu nu-mi schimb hotărîrea și sînt gata să restitui totuși zece mii de ruble în amintirea lui Pavlișcev. Oricum, am avut intenția, înainte de reclamația domnului Burdovski, să donez banii aceștia pentru o școală, în memoria lui Pavlișcev, dar o voi cinsti, cred, tot așa de bine oferindu-i cele zece mii de ruble domnului Burdovski, pentru că domnul Burdovski, chiar dacă nu este „fiul lui Pavlișcev”, a fost pus oarecum în situația de a rămîne ca un fel de „fiu al lui Pavlișcev”, fiindcă a fost și el crunt înșelat și a crezut sincer că este într-adevăr fiul lui Pavlișcev. Ascultați-l, așadar, domnilor, pe Gavriila Ardalionovici; trebuie să punem capăt acestei neînțelegeri; nu vă supărați și luați loc! Gavriila Ardalionovici ne va explica îndată totul, și chiar eu, personal, mărturisesc, sînt foarte curios să aflu lucrurile în amănunt. Mi-a spus de altfel că s-a deplasat și la Pskov pentru a o vizita pe

mama dumitale, domnule Burdovski, care e în viață și deci n-a murit, așa cum te-au constrâns să scrii în acel articol... Dar luați loc, domnilor, luați loc!

Prințul se așează, reușind în sfârșit să-i facă pe însoțitorii turbulenți ai domnului Burdovski să-și reia locurile. În timpul ultimelor zece sau douăzeci de minute, sîcîit de repetatele întreruperi, prințul ricase glasul și se înfierbîntase într-un grad cu totul neobișnuit pentru felul lui de a fi: vorbea repede, pasionat, căutînd să-i facă pe toți să-l asculte și să-l înțeleagă și, bineînțeles, a avut mai pe urmă de regretat amar unele cuvinte care-i scăpaseră în focul perorației. Dacă n-ar fi fost provocat și chiar silit să-și iasă din fire, nu și-ar fi permis să formuleze atît de pripit și pe față unele aprecieri și presupuneri prea hazardate și cam indiscrete. Dar, de îndată ce se așează, o sfîșietoare remușcare îi îndurera inima. În afară de faptul că îl „jignise” pe Burdovski declarînd de față cu martori că îl socotea atins de boala de care și el se tratase în Elveția, își mai reproșa felul brutal și imprudent în care a procedat, oferindu-i cele zece mii de ruble, destinate școlii, ca o pomană și, ce e mai grav, în prezența lumii. „Ar fi trebuit să aștept pînă mîine și să-i ofer banii aceștia între patru ochi, se gîndea prințul, iar acum te pomenești că-i prea tîrziu și nu se mai poate repara nimic! Da, sînt un idiot, un adevărat idiot!”, își zise el, sub apăsarea unui sentiment penibil de rușine.

Gavrila Ardalionovici, care pînă atunci se ținuse deoparte și nu deschisese gura, veni la invitația prințului lîngă dînsul și își începu calm și răsplat raportul cu privire la rezultatele cercetărilor și demersurilor întreprinse în executarea misiunii ce-i fusese încredințată. Toate discuțiile încetară dintr-o dată. Toată lumea, și mai ales însoțitorii lui Burdovski, ascultară cu o vădită curiozitate.

IX

— Cred că nu vei căuta să tăgăduiești, începu Gavrila Ardalionovici, adresîndu-i-se direct lui Burdovski, care îl asculta surprins, privindu-l țintă cu ochii holbați, cuprins parcă de panică, nu vei căuta, zic, și nu vei voi, desigur, să tăgăduiești serios că ești născut la doi ani după căsătoria legitimă a respectabilei dumitale mame cu domnul Burdovski, secretar de colegiu, părintele dumitale. Data nașterii se poate dovedi cu acte, așa încît denaturarea prea evidentă și jignitoare atît pentru dumneata, cît și pentru mama dumitale cu privire la acest fapt, strecurată în articolul domnului Keller nu poate fi socotită decît un joc al imaginației dumnealui, are a socotit, probabil, că în felul acesta dreptul dumitale va apare mai convingător și îți va servi astfel interesele. Domnul Keller susține că ți-a citit în prealabil articolul, deși nu în întregime... și, fără îndoială, a omis să-ți citească și pasajul acesta...

- Nu i l-am citit, într-adevăr, întrerupse boxerul, dar toate datele îmi fuseseră furnizate de o persoană competentă și...

— Pardon, domnule Keller, îl opri Gavrila Ardalionovici, dă-mi voie să vorbesc. Te asigur că va veni și rîndul articolului dumitale să fie discutat unde trebuie și atunci vei da explicațiile necesare; pentru moment însă, e mai bine să nu anticipăm. Cu totul din întâmplare, prin intermediul surorii mele, Varvara Ardalionovna Ptițîna, am obținut de la prietena ei intimă, o

moșiereasă văduvă, pe nume Vera Alekseevna Zubkova, o scrisoare adresată doamnei acesteia acum douăzeci și patru de ani de către Nikolai Andreevici Pavlișcev, care se afla pe atunci în străinătate. După indicațiile date de Vera Alekseevna, m-am adresat apoi colonelului în retragere Timofei Feodorovici Viazovkin, rudă îndepărtată și bun prieten pe vremuri al lui Pavlișcev. Viazovkin mi-a remis alte două scrisori de-ale lui Nikolai Andreevici, trimise tot din străinătate. Conținutul acestor scrisori, datele și faptele cuprinse în ele, dovedesc matematic, absolut incontestabil, cu cea mai neîndoielnică certitudine că exact cu optsprezece luni înaintea nașterii dumitale, domnule Burdovski, Nikolai Andreevici plecase în străinătate (unde a stat trei ani neîntrerupt). Mama dumitale, după cum știi, n-a părăsit niciodată Rusia... Nu e momentul să-ți citesc scrisorile respective, ora fiind prea înaintată acum; mă mărginesc numai să-ți fac cunoscut acest lucru. Dar dacă vrei, domnule Burdovski, vino la mine mâine dimineață cu martori (cît de mulți vei voi) și experți grafologi și mă însărcinez să-ți dovedesc exactitatea indestructibilă a celor afirmate de mine. Așadar, toate pretențiile dumitale se spulberă ca fiind lipsite de orice temei și afacerea încetează de la sine.

O mișcare generală cu freamăt de profundă emoție se produse din nou printre cei prezenți. Burdovski se smuci brusc de pe scaun.

- Dacă-i așa, înseamnă că am fost înșelat, înșelat, dar nu acum de Cebarov, ci mai de mult, mai de mult, mai demult; nu am nevoi de experți, nu vreau întîlnire, te cred și renunț... refuz cele zece mii de ruble... Adio...

Își luă șapca și dădu scaunul la o parte ca să plece.

- Dacă poți, domnule Burdovski, mai rămîi încă cinci minute rosti cît se poate de calm și prevenitor Gavrilă Ardalionovici. Mai am încă de adus la cunoștință cîteva fapte de cea mai mare importanță, mai ales pentru dumneata, în orice caz niște lucruri foarte interesante. După părerea mea, trebuie să le cunoști. De altfel, cred că și pentru dumneata e mult mai bine ca în afacerea asta să se facă lumină deplină.

Burdovski își reluă locul tăcut, plecîndu-și capul ca într-o adîncă îngîndurare. După el se așeză și nepotul lui Lebedev, care se ridicase în picioare o dată cu prietenul său; cu toate că nu-și pierduse nici prezența de spirit, nici siguranța, părea totuși profund contrariat. Ippolit ședea posmorît, cu un aer de tristețe și mirare pe față. Chiar în momentul acela îl apucă un acces de tuse atît de violent, încît batista pe care o duse la gură se coloră cu pete de sînge. Keller părea cuprins de spaimă.

- Ai văzut, Antip, striga el amărît, nu-ți spuneam eu mai zilele trecute... că poate nu ești cu adevărat fiul lui Pavlișcev? Se auziră rîsete înfundate; cîtiva izbucniră mai zgomotos.

— Faptul pe care-l comunicî în clipa aceasta, domnule Keller, e foarte prețios, reluă Gavrilă Ardalionovici. Totuși, datele cele mai exacte de care dispun mă îndreptățesc să afirm că domnul Burdovski, cu toate că știa, fără îndoială, epoca nașterii lui, nu cunoștea deloc amănuntul în legătură cu șederea lui Pavlișcev în străinătate, unde domnul Pavlișcev și-a petrecut cea mai mare parte a vieții - revenind în Rusia doar pentru intervale de timp foarte scurte. În afară de aceasta, călătoria de care e vorba e un fapt prea neînsemnat pentru ca prietenii și cunoscuții mai apropiați ai lui Pavlișcev să-și amintească de el după mai bine de douăzeci de ani; cu atît mai mult, domnul Burdovski n-avea de unde să știe, el care

nici nu era născut pe vremea aceea. Firește, după cum s-a văzut, n-a fost cînd să fie regăsite astăzi dovezile acestei călătorii. Trebuie să mărturisesc însă că probele de care dispun în această privință le-am obținut cu totul întîmplător, și se putea foarte bine să nu le obțin. De aceea, socot că domnului Burdovski și chiar lui Cebarov le-ar fi fost aproape cu neputință să capete aceste informații, presupunînd că le-ar fi venit o astfel de idee. Se pare însă că nici nu s-au gîndit la o asemenea ipoteză...

— Dă-mi voie, domnule Ivolghin, îl întrerupse Ippolit iritat, ce rost mai are toată poliloghia asta (să nu fie cu supărare)? Chestiunea e limpede; în ce privește faptul esențial, noi sîntem de acord că așa stau lucrurile și vă dăm crezare; pentru ce să mai intrăm în toate amănuntele acestea penibile și jignitoare? Vrei poate să-ți scoți în relief abilitatea, să faci să reiasă în fața prințului și a noastră talentele dumitale de anchetator și de detectiv? Nu cumva ai de gînd să-l scuzi și să-l justifici pe Burdovski prin aceea că a intrat de bună-credință în această afacere? Dar asta-i curată neobrăzare, stimate domn! Domnul Burdovski, ar trebui să știi, n-are nevoie nici să fie scuizat și nici să fie justificat de dumneata! E o jignire pentru dînsul; și așa se află într-o situație destul de penibilă, ar fi trebuit să pricepi acest lucru...

- Destul, domnule Terentiev, destul, reuși în sfîrșit să-l întrerupă Gavriila Ardalionovici, liniștește-te, nu te irita; ești foarte bolnav, după cît se pare! Te înțeleg și-mi pare rău pentru dumneata. În cazul acesta, dacă vreți, am isprăvit; cu alte cuvinte, voi fi nevoit să relatez pe scurt faptele care, după părerea mea, n-ar fi inutil să fie aduse și la cunoștința dumneavoastră, adăugă el, remarcînd printre auditori un nou freamăt general, care putea fi luat drept semn de nerăbdare. Aș vrea să informez pe toată lumea, pe bază de probe de netăgăduit, că mama dumitale, domnule Burdovski, s-a bucurat într-adevăr de bunăvoința și grija lui Pavlișcev, numai datorită faptului că era soră bună cu tînăra fată iobagă din serviciul său casnic de care el fusese îndrăgostit în prima lui tinerețe și pe care cu siguranța ar fi luat-o în căsătorie dacă ea n-ar fi murit subit. Am dovezi că împrejurarea aceasta este absolut reală, dar nu prea a fost cunoscută de multă lume, iar cu timpul a fost complet dată uitării. Aș putea apoi să te informez că mama dumitale, cînd nu împlinise încă zece ani, a fost luată sub ocrotirea domnului Pavlișcev, care s-a îngrijit de ea ca de o rudă, ocupîndu-se de creșterea ei și mai tîrziu constituindu-i chiar și o zestre apreciabilă; acest fapt a avut darul să neliniștească numeroasele rude ale lui Nikolai Andreevici; unii presupuneau chiar că el ar putea să se căsătorească cu tînăra lui protejată, dar adevărul este (și în privința aceasta am dovezi de netăgăduit) că ajunsă la vîrsta de douăzeci de ani, ea se mărită din dragoste cu un funcționar de la serviciul cadastrului, cu domnul Burdovski. Am aici o serie de dovezi, din care reiese că tatăl dumitale, domnule Burdovski, era un om lipsit de simț practic și pricepere în chestiunile de afaceri; după ce a pus mîna pe cele cincisprezece mii de ruble, zestrea mamei dumitale, s-a lăsat de serviciu ca să se apuce de afaceri, dar a fost înșelat, a pierdut tot capitalul și, în disperare, a început să bea, din care cauză s-a îmbolnăvit și în cele din urmă a murit, opt ani după căsătorie. Rămasă singură, în mizerie, mama dumitale (informația o dețin de la dînsa personal) s-ar fi prăpădit, dacă n-ar fi venit ajutorul generos al lui Pavlișcev, care-i fixase o sumă anuală de șase sute de ruble.

Nenumărate alte dovezi arată apoi că el te-a îndrăgit pe dumneata și, după cum reiese din aceste dovezi și din mărturia mamei dumitale, te-a îndrăgit mai ales pentru că în copilărie erai gîngav, slăbuț și bolnăvicios. (Pavlișcev, după cum am putut să mă conving pe bază de probe temeinice, a avut toată viața lui o înclinație deosebită pentru ocrotirea tuturor năpăstuiților sorții, nedreptățiți de natura, mai ales cînd era vorba de copii, fapt pe care-l socot de cea mai mare importanță pentru afacerea noastră.) În sfîrșit (și aici aș putea chiar să mă laud că am reușit să obțin cele mai precise informații) - există un amănunt esențial și anume că, datorită atașamentului acestuia plin de afecțiune față de dumneata (cu ajutorul lui ai intrat în liceu și ți-ai făcut studiile sub o îndrumare specială), rudele lui și cei ai casei au început cu timpul să creadă că erai fiul său și că tatăl dumitale n-a fost decît un soț înșelat. Dar, amănunt vrednic de notat, ideea aceasta nu s-a răspîndit decît în ultimii ani ai vieții lui Pavlișcev, cînd rubedeniile lui începură să tremure pentru moștenire, cînd adevărul faptelor mai vechi fusese uitat și nu se mai putea ști nimic precis. Dumneata, fără îndoială, domnule Burdovski, ai crezut la fel și erai convins de asta. Mama dumitale, pe care am avut onoarea s-o cunosc personal, era la curent cu zvonurile acestea, dar nici pînă acum nu știe (i-am ascuns și eu acest lucru) că dumneata, fiul ei, ai crezut în temeinicia lor. La Pskov, domnule Burdovski, am găsit-o pe prea stimata dumitale mamă bolnavă și într-o neagră mizerie, în care a căzut de la moartea lui Pavlișcev. Mi-a spus, cu lacrimi de recunoștință în ochi, că dumneata ești toată nădejdea ei și numai datorită ajutorului dumitale se poate ține pe lume; așteaptă mult de la dumneata și speră în viitoarele dumitale succese...

- Asta întrece orice măsură! izbucni cu glas tunător și plin de nerăbdare nepotul lui Lebedev. Ce rost are, la ce bun toată povestea asta?

- E groaznic, dezgustător! se mișcă indignat din locul lui Ippolit.

Burdovski însă nu scoase un cuvînt și nici nu se clinti măcar.

- Ce rost are? La ce bun? se prefăcu mirat Gavrilă Ardalionovi - ci pregătindu-se cu viclenie să-și încheie expunerea. Întîi și întîi, pentru că domnul Burdovski s-a putut convinge cu acest prilej că domnul Pavlișcev s-a ocupat de el din generozitate și nu din datorie părintească. Cel puțin e bine să rețină faptul acesta domnul Burdovski, care adineauri, după citirea articolului, l-a susținut și aprobat pe domnul Keller. Vorbesc astfel pentru că te consider un om cu sentimente nobile, domnule Burdovski. În al doilea rînd, am dovedit că n-a fost la mijloc nici o escrocherie, nici chiar din partea lui Cebarov. E un punct foarte important chiar și pentru mine, pentru că adineauri, în focul discuției, prințul a lăsat să se înțeleagă cum că și eu aș fi de părere că la mijloc e o afacere necurată, o escrocherie. Eu însă am ajuns la concluzia că, dimpotrivă, în această întîmplare toată lumea a fost de bună-credință, și, chiar dacă Cebarov este în realitate un marc escroc, în afacerea asta pare mai mult ca un avocat șmecher, chițibușar și afacerist. Cu nasul lui de vulpoi a mirosit că aici e rost de ciupeală, ba și-o fi făcut omul socoteala că afacerea putea să-i aducă un cîștig serios și nu calculase prost; se baza, pe de o parte, pe generozitatea și credulitatea prințului și ușurința cu care împrăștia banii, precum și pe respectuoasa lui recunoștință față de memoria răposatului Pavlișcev, iar pe de altă parte (ceea ce e și mai important), pe modul cavaleresc al prințului de a-și achita obligațiile de onoare. Cît despre domnul Burdovski,

se poate afirma că dînsul, pe de o parte, datorită unor convingeri ale sale personale, pe de altă parte, lăsîndu-se antrenat oarecum de instigațiile lui Cebarov și ale celor din anturajul său, s-a angajat în afacerea asta fără a urmări vreun interes personal, ci mai curînd pentru a sluji cauza adevărului, a progresului și umanității. Pe scurt, concluzia care se impune de la sine în virtutea faptelor expuse pînă acum e că, în ciuda tuturor aparențelor, domnul Burdovski este un om cu sufletul neprihănit și, ca atare, prințul poate acum, cu inima deschisă și cugetul împăcat, să-i ofere prietenia și ajutorul efectiv la care s-a referit vorbind de școli și de Pavlišcev.

- Oprește-te, Gavrilă Ardalionovici, oprește-te! strigă prințul îngrozit de-a binelea, dar era prea tîrziu.

— Am spus doar, am repetat de trei ori, răcni Burdovski furios, am spus că nu vreau bani! Nu-i primesc... Ce rost are... Nu vreau... Uite așa! Plec!

Și dădu să plece în mare grabă, aproape fugind de pe terasă. Dar nepotul lui Lebedev îl apucă de braț și-i șopti ceva la ureche. Burdovski se întoarse numaidecît, scoase din buzunar un plic de format mai mare și nelipit și-l aruncă pe măsuta din fața prințului.

- Iată banii!... Cum v-ați permis... cum ați îndrăznit!... Banii!

— Sînt cele două sute cincizeci de ruble pe care ai îndrăznit să i le trimiți ca o pomană prin Cebarov, explică Doktorenko.

- În articol scrie cincizeci! strigă Kolea.

— Iartă-mă, spuse prințul, apropiindu-se de Burdovski, am greșit. Burdovski, dar nu ți i-am trimis ca pe o pomană, crede-mă. Și acum m-am făcut iar vinovat... te-am jignit. (Prințul era dezolat, părea sfîrșit de oboseală și vorbea cam incoerent.) Am vorbit de escrocherie... dar asta nu se referă la dumneata. M-am înșelat. Am spus că erai - ca și mine... bolnav. Dar nu ești ca mine, dumneata... dai lecții, îți întreții mama. Am spus că ți-ai ponegrit mama, dar dumneata o iubești, chiar ea zice... nu știam... Gavrilă Ardalionovici nu apucase să-mi spună totul adineauri... Iartă-mă. Mi-am permis să-ți ofer zece mii de ruble, dar am greșit; ar fi trebuit să procedez altfel, iar acum... nu se mai poate, pentru că mă disprețuiești...

- Dar aici e o adevărată casă de nebuni! strigă Lizaveta Prokofievna.

- Firește că-i o casă de nebuni! observă cu dispreț Aglaia.

Dar cuvintele ei se pierdură în larma generală; toată lumea vorbea tare, fiecare comenta, unii discutau, alții rîdeau. Ivan Feodorovici Epancin era în culmea indignării și cu un aer de demnitate jignită o aștepta în capătul terasei pe Lizaveta Prokofievna. Nepotul lui Lebedev se grăbi să mai strecoare un cuvînt:

- Trebuie să recunoaștem, prințe, că ai știut să te servești cu multă dibăcie de... boala dumitale (ca să mă exprim mai politicos); ai știut să oferi cu atîta abilitate prietenia dumitale și banii, încît acum nici un om cu simțul demnității personale n-ar putea să-i primească. Ai făcut-o din prea multă naivitate sau din prea multă șiretenie... una din două, de altfel, dumneata o știi mai bine.

- Dați-mi voie, domnilor, strigă Gavrilă Ardalionovici, care verificase între timp conținutul plicului, aici sînt numai o sută de ruble, și nu două sute cincizeci. Semnalez acest lucru, prințe, numai ca să nu se ivească vreo neînțelegere.

- Lasă, n-are nici o importanță, dădu prințul din mîini, oprindu-l pe Gavrilă Ardalionovici.

- Ba nu-i așa! se agăță numaidecît și de asta nepotul lui Lebedev. Acest „lasă” și „n-are importanță” al dumatelui, prințului, este jignitor pentru noi. Noi nu ne-ascundem, ci declarăm pe față: da, plicul nu conține decît o sută de ruble în loc de două sute cincizeci; dar ce, parcă nu-i totuna?...

- Firește că nu-i totuna, strecură la rîndul său, cu un aer de nedumerire naivă, Gavrilă Ardalionovici.

- Nu mă întrerupeți, nu sîntem așa de neghiobi cum ne crezi dumneata, domnule avocat! strigă spumegînd de ciudă nepotul lui Lebedev. Se-nțelege că e o diferență între o sută de ruble și două sute cincizeci și, să zicem deci, că nu-i totuna; dar important e aici principiul, ne interesează inițiativa, iar dacă lipsesc o sută cincizeci de ruble, nu-i decît un amănunt. Ceea ce interesează e faptul că Burdovski nu acceptă pomana dumatelui, Alteță, că ți-o aruncă în obraz, și, din punctul acesta de vedere, puțin importă că-s o sută de ruble sau două sute cincizeci. Burdovski a refuzat zece mii de ruble, ați văzut doar; n-ar fi adus nici suta asta de ruble, dacă era un om necinstit! Cele o sută cincizeci de ruble a trebuit să le dea lui Cebarov pentru cheltuieli de drum, ca să se deplaseze la prinț. Ați putea mai degrabă să vă bateți joc de stîngăcia noastră, de nepriceperea noastră în tratarea afacerilor; de altfel, ați făcut totul pentru a ne face de rîs; dar să nu îndrăzniți să afirmați că nu sîntem cinstiți. Suma de o sută cincizeci de ruble, domnule, o vom restitui prințului, chiar dacă va trebui să adunăm ban cu ban, și o vom întoarce cu dobîndă. Burdovski e sărac, el nu dispune de milioane; or, Cebarov, după călătoria lui, și-a prezentat nota de cheltuieli. Sperăm să avem cîștig de cauză... Cine, în locul lui, n-ar fi procedat la fel?

— Cum cine?! exclamă prințul Ș.

— Aici te apucă nebunia, nu altceva! strigă Lizaveta Prokofievna.

— Asta amintește, interveni amuzat Evgheni Pavlovici, care stătuse pînă atunci foarte liniștit, mulțumindu-se doar să observe, faimoasa pledoarie a unui avocat care, asistîndu-l pe un individ acuzat de crimă (asasinase șase persoane cu scopul de a le prăda), a tras următoarea concluzie în apărarea clientului său: „E cît se poate de firesc, așadar, ca, în mizeria în care se zbătea, clientul meu să se fi gîndit să omoare aceste șase persoane! De altfel, care dintre noi, domnilor, în locul lui, n-ar fi făcut la fel?” Cam așa ceva a spus. În orice caz, ceva foarte hazliu.

— Ajunge! izbucni deodată Lizaveta Prokofievna aproape tremurînd de indignare. E timpul să isprăvim comedia asta!...

Cuprinsă de o tulburare nemaipomenită, ea își înălță senmeț capul și cu o privire scînteietoare învălui sfidător toată asistența, în care fără îndoială, în momentul acela, nu mai deosebea prietenii de dușmani. Clocotul de mînie, stăpînit cu greu atîta timp, depășind limitele oricărei răbdări, atinsese acel punct culminant de aprigă răbufnire cînd o răfuială imediată devine impulsul principal al descărcării năprasnice și omul nu caută decît persoana pe care să-și verse focul... Toți cei care o cunoșteau pe Lizaveta Prokofievna înțeleseseră îndată că se petrecuse cu ea ceva cu totul neobișnuit. Ivan Feodorovici îi mărturisea a doua zi prințului Ș. că „i se mai întîmplase ei să aibă asemenea crize, dar în halul în care a ajuns ieri nu prea am văzut-o; doar o dată la trei ani, dacă se mai întîmplă, în

nici un caz mai des! în nici un caz!" mai adăugă el sentențios.

- Destul, Ivan Feodorovici! Lasă-mă! strigă Lizaveta Prokofievna. De ce-mi oferi brațul abia acum? Adineauri n-ai fost în stare să mă duci de aici; ești doar bărbat, ești capul familiei, datoria ta era să mă iei de urechi și să mă scoți, dacă, în prostia mea, aș fi refuzat să te ascult și să te urmez. Cel puțin la fiicele tale să te fi gândit! Acum găsim noi drumul și fără tine; pentru un an întreg ne ajunge rușinea asta... Așteaptă, să-i mulțumesc mai întâi cum se cuvine prințului! Mulțumim, prințe, pentru plăcerea pe care ne-ai făcut-o! Și eu, proasta de mine, mă pregătisem să ascult ce mai spune tineretul nostru... Dar e o infamie, infamie! E un haos, un scandal, nici în vis nu vezi așa ceva! Or mai fi mulți d-ăștia, Dumnezeule?! Taci, Aglaie! Taci, Aleksandro! Nu vă amestecați, că nu-i treaba voastră!... Și nu te mai învîrți ca un titirez în fața mea, Evgheni Pavlîci, că mi s-a urît de dumneata!... Așadar, tot tu, drăguțule, le mai ceri și iertare, se întoarse ea din nou către prinț. Iartă-mă, vasăzică, pentru că am îndrăznit să-ți ofer o avere"... Iar tu, zezecule, ce ai găsit de rîs? Îl luă ea la rost pe nepotul lui Lebedeev. „Refuzăm, adică, cele zece mii de ruble; nu cerșim, ci pretindem!" Se face a nu ști că mîine idiotul acesta se va duce la ei să le ofere din nou prietenia și banii! Ai să te duci, nu-i așa? Te duci, ai? Spune, da sau nu?

- Am să mă duc, răspunse cu blîndețe și smerenie prințul.

- L-ați auzit! Pe asta te bizui, se întoarse generăleasa din nou spre Doktorenko, te și vezi cu banii în buzunar și de aceea faci pe grozavul, ca să ne arunci praf în ochi... Nu, dragul meu, asta s-o spui cui vrei, dar nu mie; eu una îți văd gîndurile ca în palmă și tot jocul vostru l-am ghicit de la început!

— Lizaveta Prokofievna! se rugă prințul rușinat.

— Să mergem, Lizaveta Prokofievna, de mult e timpul, îl luăm și pe prinț cu noi, spuse zîmbind și pe tonul cel mai calm cu putință prințul Ș.

Domnișoarele stăteau deoparte, vădit consternate; Ivan Feodorovici era speriat de-a binelea; și toată lumea, în genere, părea extrem de surprinsă. Cîțiva, care se țineau ceva mai deoparte de restul societății, zîmbeau pe furiș și schimbau vorbe pe șoptite; chipul lui Lebedev exprima o supremă încîntare.

— Haos și scandal, doamnă, găsești peste tot, observă nepotul lui Lebedev, care de altfel era vizibil contrariat.

— Dar nu de felul acesta! Nu de felul cum mi-a fost dat să văd acum, aici la voi, domnule, nu de acest fel! răspunse cu o satisfacție răutăcioasă și un fel de furie isterică Lizaveta Prokofievna. Dar o să mă lăsați odată în pace? se răsti ca la cei care încercau s-o potolească. Ei bine, dacă am ajuns pînă acolo, ca un avocat, cum ne-ai spus chiar acum dumneata, Evgheni Pavlîci, să declare în plin tribunal că nimic mai firesc ca cineva, împins de sărăcie, să trimită pe lumea cealaltă șase persoane, atunci să știți că se apropie sfîrșitul lumii, așa ceva nu mi-a mai fost dat s-aud! Acum îmi explic totul! Parcă bîlbîitul, nevolnicul acesta, n-ar fi în stare să facă moarte de om? (Și-l arătă pe Burdovski, care-o privea complet năucit.) Pun rămășag că e în stare! Banii, cele zece mii de ruble ale tale, poate că nu ți-i primește, și poate chiar din motive de conștiință îi refuză, dar noaptea e în stare să vină să-ți taie beregata ca să ți-i scoată din sipet, și tot cu conștiința împăcată o va face. Asta n-ar mai fi, după el, o faptă

necinstită! Aici, vedeți dumneavoastră, ar fi vorba de „un nobil impuls al disperării”, ar fi „negare” sau dracu' mai știe ce!... Ptiu! totul e pe dos acum, toată lumea e anapoda. Ai o fată pe care o crești cu grijă și deodată, în mijlocul străzii, hop! sare într-o trăsura. „Mămico, m-am măritat mai alaltăieri cu cutărică, Karlîci sau Ivanîci, adio!” Găsiți că e bine așa? E firesc, e demn de respect? Problema femeii? Uite, chiar și mucosul ăsta (ea îl arată pe Kolea), mai deunăzi, umbla să-mi demonstreze, cu spume la gură, că tocmai asta ar fi „problema feminină”. Să zicem că maică-ta e o proastă, o incultă, oricum însă trebuie să fii om și să te porți cu ea ca față de o mamă. Și de ce, mă rog, erai atât de țăntoși și cu nasul pe sus când ați intrat adineauri aici? Ce ați vrut să arătați cu asta? „Păzea, adică, nu cumva să îndrăznească careva să se apropie de noi... Sîntem cineva, nu glumă! Toate drepturile ni se cuvin nouă, iar tu nici măcar să crîcnești în fața noastră să nu te-ncumeți! Nouă să ne dai cel mai mare respect și toată considerația, cum nici nu există poate, în schimb, noi te vom trata ca pe cel din urmă lacheu!” Dumnealor caută adevărul, sînt setoși de dreptate, dar asta nu i-a împiedicat să-l ponegrească pe omul acesta și să-l calomnieze în modul cel mai infam într-un articol de gazetă. „Nu cerem, pretindem! Și nu vei auzi din partea noastră nici un cuvînt de recunoștință, pentru că ceea ce faci o faci pentru a-ți satisface propria conștiință!” Ce morală! Păi, dacă dumneata nu-i vei datora prințului nici un fel de recunoștință, atunci și prințul, la rîndul său, poate să spună că nici el nu simte nici un fel de recunoștință față de Pavlișcev, întrucît, judecînd așa, nici Pavlișcev nu făcea acte de bunătate decît pentru împăcarea propriei lui conștiințe. Or, toată pretenția ta ți-o întemeiezi tocmai pe această recunoștință a prințului față de Pavlișcev; că doar nu dumneata i-ai împrumutat bani, nu dumitale îți datorează el; pe ce te bizuiai atunci, dacă nu pe sentimentul lui de recunoștință? Și atunci cum poți să te dezici de acest sentiment pe care-l pretinzi de la alții? Niște netrebni! Acuză societatea că-i sălbatică și lipsită de omenie pentru faptul că împrășcă cu noroi o fată înșelată! Păi, dacă acuzi societatea pentru acest lucru, înseamnă că recunoști vina societății de a-i fi pricinuit fetei aceleia o mare durere. Iar dacă acest lucru îi pricinuieste durere, cum îți permiți atunci s-o dai la gazetă și chiar tu s-o lași la cheremul aceleiași societăți fără să te gîndești că prin sta ai s-o faci să sufere? Nebuni și descreierați! Niște vanitoși plini de orgoliu! N-au credință în Dumnezeu, n-au credință în Hristos! Vă roade trufia și vanitatea pînă într-atît, încît veți ajunge să vă sfîșiati unii pe alții, v-o prezic eu. Și mai poate spune cineva că nu-i o sminteală și haos, că tot ce se petrece nu-i o nerușinare? Iar, după toate, naivul acesta nu mai știe cum să le ceară iertare! Or mai fi oare mulți ca voi? Vă vine a rîde, ai? Că m-am făcut de rușine stînd aici la palavre cu voi? Așa este, da, nu mai e nimic de făcut, am pățit rușinea! Iar tu, ai face bine să nu te mai hlizești, bezmeticule! (Se năpusti ea deodată asupra lui Ippolit.) De-abia își mai trage sufletul și tot umblă să-i pervertească pe alții. L-ai zăpăcit și pe mucosul ăsta (îl arată ea din nou pe Kolea); nu vorbește decît de tine; i-ai împuiat capul cu tot felul de baliverne; nu ai credință în Dumnezeu, și pe el l-ai făcut ateu, cînd de fapt meriți o păruială ca să te-nveți minte, domnul meu! Mi-e silă de voi toți!... Mi-e lehamite! Și așa, vasăzică, prințe Lev Nikolaevici, ai să te duci mîine la ei, nu-i așa? Te duci, ai? mai repetă ca

întrebarea, aproape sufocându-se de furie.

— Am să mă duc, Lizaveta Prokofievna.

— Atunci, nici nu vreau să te cunosc de azi înainte! Făcu o mișcare bruscă, dînd să plece, dar tot atît de brusc se răzgîndi. Te pomenești că și la păgînul ăsta ai să te duci? arătă ea spre Ippolit. Și ce te tot holbezi la mine, rînjind prosteste! țipă ea cu un glas nefiresc și se repezi deodată spre tînrul bolnav, al cărui zîmbet batjocoritor o scotea din sărite.

— Lizaveta Prokofievna! Lizaveta Prokofievna! Lizaveta Prokofievna! se auziră în același timp, din toate părțile, mai multe glasuri.

— *Maman*, e o rușine! strigă Aglaia.

— Nici o grijă, Aglaia Ivanovna, o asigură cu mult calm Ippolit, în timp ce generăleasa îl apucase de braț și, fără să știe nici ea de ce, îl strîngea cu putere; înfiptă în fața lui, nu-și luă privirea furioasă de pe fața tînrului. Nici o grijă, mama dumitale își va da seama numaidecît că nu se cade să se năpustească așa asupra unui muribund... sînt gata să explic pentru ce rîdem... aș fi încîntat să mi se îngăduie...

Un acces violent de tuse, care ținu un minut întreg, îl împiedică să-și isprăvească fraza.

-Trage să moară, dar gura tot nu-i tace! strigă Lizaveta Prokofievna, eliberînd brațul lui Ippolit și uitîndu-se cu groază cum își șterge sîngele care-i venise pe gură. Ce să mai vorbești? Du-te mai bine de te culcă.

— Asta am să și fac, răspunse încet, cu o șoaptă răgușită, Ippolit; cum ajung acasă, mă întind în pat... Știu prea bine că nu mi-au mai rămas de trăit mai mult de cincisprezece zile. Chiar B. mi-a spus-o săptămîna trecută... De aceea, dacă-mi îngăduiți, aș vrea să spun cîteva cuvinte înainte de a-mi lua rămas-bun.

— Ce, ai înnebunit? Ia lasă prostiile! Acum trebuie să te îngrijești, nu să ții discursuri. Du-te, du-te și te culcă! strigă Lizaveta Prokofievna speriată.

— Dacă mă culc, s-a terminat, nu mă mai scol, răspunse Ippolit cu un zîmbet șters; chiar ieri am vrut să mă pun în pat pentru a nu-l mai părăsi, dar am amînat pentru o zi-două, cît timp mă mai țin încă pe picioare!... Am amînat ca să vin astăzi aici, cu ei... Numai că sînt tare obosit... fără putere...

— Șezi jos, șezi pe scaun, de ce stai în picioare? se neliniști Lizaveta Prokofievna și-i dădu chiar ea un scaun.

— Vă mulțumesc, reluă el cu blîndețe, așezați-vă și dumneavoastră în fața mea, să mai stăm de vorbă... Trebuie neapărat să stăm de vorbă, Lizaveta Prokofievna, acum țin la asta... urmă Ippolit, zîmbindu-i din nou generălesei. Gîndiți-vă că mă aflu pentru ultima oară astăzi la aer curat, în mijlocul naturii, și printre oameni, printre cei vii, iar peste două săptămîni - sub pămînt. Cu alte cuvinte, parcă mi-aș lua rămas-bun de la oameni și de la natură. Nu sînt prea sentimental și totuși, închipuiți-vă, sînt foarte mulțumit că totul s-a întîmplat aici, la Pavlovsk, cel puțin, în mijlocul naturii, vezi arborii înverziți.

- Nu, nu se poate, amînăm convorbirea pentru altă zi, se alarmă mai mult Lizaveta Prokofievna; ai febră mare. Adineauri zbierai, țipai ca din gură de șarpe, iar acum de-abia îți tragi sufletul, te'năbuși!

— Lăsați că-mi revin îndată, numai să mă odihnesc puțin. Pentru ce nu voiți să-mi satisfaceți ultima dorință?... Știți, de multă vreme nădăduiam

să vă cunosc, Lizaveta Prokofievna; am auzit atîtca despre dumneavoastră... de la Kolea; e aproape singurul om care nu m-a părăsit... Sînteți o femeie originală, o femeie excentrică, m-am convins și eu acum... Știți că v-am și îndrăgit puțin?

— Doamne-Dumnezeule, și eu care eram cît pe ce să-l lovesc!

— V-a împiedicat Aglaia Ivanovna, dacă nu mă înșel? E fiica dumneavoastră Aglaia Ivanovna, nu-i așa? E atît de frumoasă, că adineauri, intrînd aici, am recunoscut-o imediat, cu toate că n-o văzusem niciodată. Lăsați-mă, cel puțin, să admir pentru cea din urmă oară în viață frumusețea ei, spuse Ippolit cu jenă, schițînd un zîmbet chinuit. Uite, și prințul e aici, și soțul dumneavoastră, și întreaga societate. De ce refuzați să-mi satisfaceți cea din urmă dorință?

— Un scaun! porunci Lizaveta Prokofievna, dar fără să mai aștepte, luă unul și se așeză în fața lui Ippolit. Kolea, i se adresă ea poruncitor, ai să-l duci chiar acum acasă, iar mîine vin și eu negreșit...

— Dacă-mi dați voie, i-aș cere prințului o ceașcă de ceai... Mă simt tare ostenit. Știți ce trebuie să facem, Lizaveta Prokofievna? Ați vrut, mi se pare, să-l invitați pe prinț să ia ceaiul la dumneavoastră. Rămîneți mai bine aici, să petrecem seara împreună, și cu siguranță prințul ne va oferi la toți cîte o ceașcă de ceai. Iertați-mă că vorbesc astfel... Dar vă cunosc, sînteți bună, prințul e bun și el... sîntem cu toții niște oameni extrem de buni, buni pînă la ridicol.

Prințul începu să se agite; Lebedev ieși în mare grabă, urmat de Vera.

— Fie, hotărî autoritar generăleasa, vorbește, dar nu prea tare și fără să te aprinzi. M-ai înduioșat, zău așa... Prințe! La drept vorbind, n-ai merita să beau ceai la tine, dar fie, am să rămîn, numai să știți că n-am de gînd să cer scuze de la nimeni! De la nimeni, e absurd!... De altfel, pentru ocara pe care ți-am făcut-o, prințe, iartă-mă - dacă vrei, bineînțeles! Eu nu rețin pe nimeni, adăugă deodată, adresîndu-se cu un aer mînios bărbatului și fiicelor sale, ca și cum le-ar fi reproșat ceva; pot să mă întorc acasă și singură...

Dar n-o lăsară să isprăvească. Veniră în grabă cu toții în jurul ei. Prințul îmbia pe toată lumea să mai rămînă să ia ceaiul, scuzîndu-se că nu se gîndise mai înainte la asta. Pînă și generalul deveni extrem de amabil, murmurînd cîteva cuvinte de politețe și întrebînd-o grijuliu pe Lizaveta Prokofievna dacă nu-i era frig pe terasă. Puțin a mai trebuit ca să-l întrebe și pe Ippolit „dacă era de multă vreme la Universitate”, dar se abținu. Evgheni Pavlovici și prințul Ș., își recăpătară dintr-o dată buna dispoziție și amabilitatea. Adelaida și Aleksandra păreau încă mirate, deși pe fețele lor se citea acum mulțumirea; pe scurt, toți păreau foarte bucuroși că, în sfîrșit, criza de nervi a Lizavetei Prokofievna trecuse. Numai Aglaia continua să fie posomorîtă, așezîndu-se retrasă mai la o parte. Toți ceilalți musafiri au rămas și ei; nimeni nu voi să se retragă, nici chiar generalul Ivvolghin. Dar Lebedev îi șopti în treacăt cîteva cuvinte, care se vede treaba că nu-i prea plăcură, căci se ascunse imediat într-un colț. Prințul îi adresă aceeași invitație și lui Burdovski, rugîndu-l să rămînă împreună cu însoțitorii săi la ceai. Drept răspuns, ei murmurară ceva printre dinți, pretextînd că-l vor aștepta pe Ippolit și, separîndu-se de restul societății, se așezară în colțul cel mai îndepărtat al terasei. Ceaiul fusese probabil de

mult pregătit la Lebedev pentru membrii familiei, deoarece fu servit aproape imediat. Pendula din casă bătu ora unsprezece.

X

După ce-și muie buzele în ceașca pe care i-o oferise Vera Lebedeva, Ippolit o puse pe masă și-și plimbă ochii jur-împrejur. Părea foarte încurcat, aproape rușinat.

- Vedeți, Lizaveta Prokofievna, spuse el cu o grabă ciudată, ceștile acestea de porțelan de cea mai fină calitate nu se scot niciodată din bufetul lui Lebedev, le ține închise cu cheia; i le-a adus soția ca zestre; acum însă ni s-a servit ceai în ele; e în onoarea dumneavoastră, bineînțeles, atât de fericit se simte el... Voi să mai adauge ceva, dar nu găsi cuvinte.

— S-a fîstîcit, mă așteptam la asta! zise deodată Evgheni Pavlovici la urechea prințului. Semn rău, nu-i așa? Parcă-l văd acum că de ciudă îi trîntește Lizavetei Prokofievna vreo necuviință care s-o scoată iarăși din sărite.

Prințul îl privi întrebător.

— Nu te temi de vreo măgărie? continuă Evgheni Pavlovici. Drept să-ți spun, nici eu; ba chiar aș dori să se-ntîmple; nu de altceva, dar n-ar fi deloc rău ca simpatica noastră Lizaveta Prokofievna să primească o lecție chiar astăzi, imediat; nici nu mă gîndesc să plec înainte de a asista la o scenă ca asta. Dar ce ai? Nu te simți bine?

— Lasă asta, vreau să ascult. Da, nu prea mă simt bine, răspunse distrat, pierzîndu-și răbdarea, prințul. Auzise pronunțîndu-i-se numele; Ippolit vorbea de el.

— Nu credeți? spunea Ippolit cu un rîs nervos, aproape isteric. E și natural să fie așa; o să vedeți însă că prințul nu se va îndoii o clipă și nici nu se va mira deloc.

— Auzi, prințe? întrebă Lizaveta Prokofievna, întorcîndu-se către el. Auzi?

Toată lumea rîdea. Lebedev se strecură grăbit lîngă generăleasa, învîrtindu-se cu neastîmpăr în fața ei.

— Pretinde că măscăriciul ăsta, proprietarul tău... și-a dat și el obolul la ticluirea articolului pe care l-am ascultat adineauri și unde te-au încondeiat așa de frumos. I-a dat o mîină de ajutor domnului acestuia, autorului...

Prințul aruncă o privire uluită spre Lebedev.

— Pentru ce nu spui nimic? îl apostrofa Lizaveta Prokofievna bătînd din picior.

— Ce să spun, murmură prințul, uitîndu-se mereu la Lebedev, acum văd și eu că într-adevăr așa este.

— E adevărat? îl întrebă ea iute pe Lebedev.

- Purul adevăr, Excelență! declară acesta ferm și hotărît, fără cea mai mică sfială, ducînd mîna la inimă.

- Și încă te mai și lauzi! strigă generăleasa, aproape să sară în sus la auzul acestui răspuns.

- Sînt un nemernic, un nemernic! murmură Lebedev, lăsîndu-și capul tot mai jos și lovindu-se cu pumnii în piept.

- Ei, și ce mare merit, mă rog, că te recunoști un nemernic? Crezi că e de ajuns să spui: sînt un nemernic și ai și scăpat de încurcătură. Și nu ți-e rușine, prințe, să te însoțești cu astfel de oameni? Ți-am mai spus doar! Să știi că n-am să ți-o iert niciodată!

- Prințul o să mă ierte, spuse smerit și cu multă convingere Lebedev.

- Numai dintr-o nobilă pornire, doamnă! interveni neașteptat, cu glas răsunător, Keller, care își părăsi deodată locul și se apropie de Lizaveta Prokofievna. Numai și numai dintr-o pornire nobilă și numai ca să nu trădez un prieten compromis n-am amintit adineauri nimic de amestecul lui, cu toate că tot el îl îndemna pe prinț să ne dea pe scări afară, după cum ați auzit și dumneavoastră. Ca să restabilim adevărul, declar că m-am adresat într-adevăr lui și că i-am plătit șase ruble, dar nu ca să-mi îndrepte stilul, ci ca să mă informeze asupra unor fapte care, în mare parte, îmi erau necunoscute și în privința cărora îl consideram o persoană competentă. Cît despre ghetre, pofta de mîncare la pensiunea profesorului elvețian, cifra de cincizeci de ruble în loc de două sute cincizeci, în sfîrșit, tot ansamblul acesta de detalii îi aparține exclusiv lui, pentru care a și primit cele șase ruble; în ceea ce privește stilul însă, vă asigur că n-are nici un merit.

- Vreau să precizez, îl întrerupse Lebedev cu o grabă febrilă și glas onctuos, provocînd un nou val de rîsete, că am revăzut și îndreptat numai prima parte a articolului; pe la mijloc însă, n-am căzut de acord și ne-am certat în privința unui punct, așa că n-am mai revăzut și partea a doua. De aceea, frazele agramate de acolo (și sînt destule!) rog să nu-mi fie atribuite...

- Uite ce-l doare pe dumnealui! strigă Lizaveta Prokofievna.

- Dați-mi voie să vă întreb: cînd a fost retușat articolul acesta? întrebă Evgheni Pavlovici, adresîndu-se lui Lebedev.

— Ieri dimineață, răspunse Keller. Am avut o întrevvedere și ne-am angajat pe cuvînt de onoare să păstrăm secretul.

— Cam în același timp se lîngușea pe lîngă tine și te asigura de devotamentul lui. Ce oameni! Nu mai am nevoie de cărțile tale, să nu mi-l mai aduci pe Pușkin al tău, și fiica ta să nu-mi mai calce pragul!

Lizaveta Prokofievna voia tocmai să se ridice, cînd, văzîndu-l pe Ippolit că rîde, se răsti mînioasă:

— Așa, vasăzică, ai vrut să-ți bați joc de mine?!

— Ferească sfîntul, replică el cu un zîmbet forțat, dar trebuie să spun că mă uimește mai ales felul dumneavoastră original de a fi, cu totul ieșit din comun, Lizaveta Prokofievna; mărturisesc sincer, înadins l-am dat de gol pe Lebedev, pentru că știam ce efect va avea dezvăluirea mea asupra dumneavoastră, numai asupra dumneavoastră, căci prințul îl va ierta cu siguranță, dacă nu l-a și iertat... ba poate că i-a găsit în gînd și o scuză, nu-i așa, prințe?

Gîfîia, pe măsură ce creștea ciudata lui înflăcărare.

— Ei și?... făcu mînioasă generăleasa, surprinsă de tonul lui. Ce vrei să spui cu asta?

— Și despre dumneavoastră am auzit povestindu-se multe lucruri de acest fel... mi-au făcut mare plăcere... am început să vă stimez foarte mult... continuă Ippolit.

Așa cum vorbea el acum, părea că una spune și altul îi e gîndul și cu

aceleași cuvinte ar fi vrut, de fapt, să spună cu totul altceva. Vorbea cu o nuanță de ironie, dar, în același timp, era extrem de agitat, se uita bănuitor împrejurul lui, se încurca și pierdea în tiece moment șirul ideilor. Toate acestea, unite cu paloarea chipului său de tuberculos, cu strălucirea febrilă a ochilor și privirile lui halucinante, atrăgeau, bineînțeles, din ce în ce mai mult atenția tuturor.

— Ar fi trebuit, de altfel, să mă mire tare faptul, deși (mărturisesc) nu cunosc deloc lumea: nu numai că ați rămas adineauri într-o societate atât de compromițătoare pentru dumneavoastră, societatea unor oameni cum sîntem noi, prietenii mei și cu mine, dar le-ați lăsat și pe domnișoarele acestea să asiste la discutarea unui caz atât de scandalos, însă cred că ele au avut prilejul să cunoască multe lucruri din romanele citite. De altfel, poate că mă-nșel... căci mă cam încurc, dar, în tot cazul, cine, în afară de dumneavoastră, ar fi putut... la cererea unui băiețandru (ei da, a unui băiețandru, recunosc) să-și petreacă seara aici, cu el și cu ceilalți... să asculte tot... ca să-i fie apoi rușine a doua zi... (îmi dau seama, de altfel, că nu mă exprim bine). Apreciez gestul acesta și-mi exprim tot respectul, deși pe fața Excelenței sale, soțul dumneavoastră, se citește limpede că toate astea îi sînt extrem de neplăcute... Hi, hi! rîse el, încurcîndu-se definitiv și deodată fu cuprins de un nou acces de tuse care, vreme de două minute, nu-l mai lăsa să vorbească.

- Poftim, și-a pierdut respirația! observă tăios și cu răceală Lizaveta Prokofievna, privindu-l pe bolnav cu o curiozitate severă. Ei bine, dragă băiete, să isprăvim odată. Ajunge!

- Dă-mi voie să-ți atrag atenția la rîndul meu, domnule, încep deodată Ivan Feodorovici pe un ton enervat, că nevastă-mea se află aici la prințul Lev Nikolaevici, prietenul și vecinul nostru, și că în tot cazul nu dumitale ți-e dat, tinere, să judeci faptele Lizavetei Prokofievna și nici nu ți-e îngăduit să exprimi, în prezența mea, părerea pe care o ai despre expresia feței mele. Așa să știi. Și dacă nevasta mea a rămas aici, continuă el cu o enervare crescîndă, a făcut-o mai degrabă de mirare, domnule, și dintr-o curiozitate explicabilă, pentru a vedea niște tineri din ziua de azi cu vederi foarte ciudate. Și cu personal am rămas aici, așa cum mă opresc uneori în stradă, ca să mă uit la ceva... ca la... ca la... ca la...

- Ca la o raritate, îi veni în ajutor Evgheni Pavlovici.

- Exact, reluă Excelența sa, fericit că poate ieși din încurcătură, întocmai ca la o raritate. În orice caz însă, mi se pare foarte ciudat și mîhnitor, dacă este corect gramatical să mă exprim așa, faptul că dumneata, tinere, n-ai înțeles că Lizaveta Prokofievna a rămas cu dumneata pentru că ești bolnav - dacă într-adevăr ești pe moarte - dintr-un sentiment de milă, ca să zic așa, deșteptat de vorbele dumitale jalnice, domnule, și că numele ei, calitățile, poziția ei socială o pun la adăpost de orice necuviință... Lizaveta Prokofievna, isprăvi generalul, roșu-stacojiu de mînie, dacă vrei să plecăm să ne luăm rămas-bun de la prea bunul nostru prinț și...

— Mulțumesc pentru lecție, domnule general, îl întrerupse cu o gravitate neașteptată Ippolit, privindu-l gînditor.

— Să mergem, *maman*, ce mai așteptăm? spuse cu mînie și cu nerăbdare în glas Aglaia, ridicîndu-se ostentativ de pe scaun.

— Încă două minute, dacă-mi dai voie, dragă Ivan Feodorovici rosti

cu demnitate Lizaveta Prokofievna, mi se pare că are febră mare și delirează; se cunoaște după ochi; nu-l putem lăsa aici în halul acesta. Lev Nikolaevici, n-ar putea să rămână la dumneata peste noapte, ca să nu fie nevoit să plece acum la Petersburg? *Cher prince*, nu te plictisești? se adresa ea într-o doară prințului Ș. Apropie-te, Aleksandra, ți s-a cam zburlit părul, draga mea.

Netezi părul fiicei sale, deși nu era nevoie, pe urmă o sărută; se vede că numai pentru asta o și chemase.

— Vă credeam în stare să înțelegeți ideile înaintate... reluă Ippolit, revenindu-și din îngîndurare. Da, iată ce voiam să spun, se învioră el deodată cu bucuria omului care și-a amintit subit de ceva. Burdovski vrea sincer să-și apere mama, nu-i așa? Când colo, reiese că el e acela care-o face de rîs. Prințul vrea să-i vină în ajutor lui Burdovski; îi oferă deschis și cu toată sinceritatea, o dată cu prietenia lui, și o considerabilă sumă de bani; e singurul dintre noi toți, poate, care nu-l disprețuiește, și totuși, iată-i, unul în fața celuiilalt - ca doi dușmani... Ha, ha, ha! Cu toții îl disprețuiți pe Burdovski pentru atitudinea lui urîță, după părerea voastră, față de maică-sa, nu-i așa? Așa-i? Așa-i? Spuneți! Vă place grozav ca totul să pară frumos, distins; numai asta vă interesează, nu-i așa? (Bănuiam de mult că țineți numai la asta!) Ei bine, să știți că poate nici unul dintre voi nu și-a iubit mama așa cum o iubește Burdovski! Dumneata, prințe, știu că i-ai trimis în ascuns bani mamei lui Burdovski prin intermediul lui Ganecika. Și uite, fac prinsoare, urmă el cu un hohot de rîs isteric, că acum Burdovski te acuză de indelicatețe și te consideră rău că nu ai fost respectuos față de mama lui! Sînt sigur că așa este! Ha, ha, ha!

Din nou răsufierea i se opri în gît și începu să tușească.

- Ei, gata! Ai spus tot! Acum du-te și te culcă, ai friguri, îl îndemnă nerăbdătoare Lizaveta Prokofievna, privindu-l cu îngrijorare pe bolnav. O, Doamne! Tot mai vorbește!

- Dumitale îți vine să rîzi, mi se pare. Pentru ce rîzi întruna de mine? Am observat că tot timpul mă ironizezi! îi spuse Ippolit, pornit pe ceartă, lui Evgheni Pavlovici, care, într-adevăr, rîdea cu poftă.

- Voiam numai să te întreb, domnule... Ippolit... scuză-mă, ți-am uitat numele de familie.

- Domnul Terentiev, interveni prințul.

- Da, Terentiev. Îți mulțumesc, prințe, adineauri a fost pronunțat, dar nu l-am reținut... Voiam să te întreb, domnule Terentiev, dacă te-ai exprimat vreodată cum că ți-ar fi de ajuns să-i vorbești mulțimii un sfert de oră numai, oriunde, fie chiar și de la o fereastră, pentru ca să-i convingi îndată pe oameni și să-i faci să te urmeze?

- E foarte posibil să mă fi exprimat astfel... răspunse Ippolit, căutînd să-și aducă aminte. Ba am vorbit, firește, mi-aduc aminte precis!... adăugă el repede, însuflețindu-se din nou și ațintindu-și ferm privirea în ochii lui Evgheni Pavlovici. Ei, și ce-i cu asta?

- Absolut nimic; am întrebat numai așa, ca să știu.

Evgheni Pavlovici tăcu, dar Ippolit continuă să se uite la dînsul țintă, într-o așteptare încordată.

- Ei bine, tot n-ai isprăvit? îl apostrofă Lizaveta Prokofievna pe Evgheni Pavlovici. Isprăvește mai repede, drăguțule, că e timpul să se culce; sau poate nu știi cum să termini! Clocotea de indignare.

- Aș vrea să adaug doar atât, reluă zîmbind Evgheni Pavlovici, ca tot ce-au spus aici prietenii dumitale, domnule Terentiev, și tot ce-ai expus dumneata personal cu un talent absolut de netăgăduit se reduce, după părerea mea, la teza care proclamă triumful dreptului înaintea de toate, și independent de orice, ba chiar excluzînd tot restul, și poate chiar înaintea de a se cerceta și a se ști în ce anume constă acest drept? Nu știu, poate că mă înșel?

— Te înșeli, desigur; de fapt, nici nu te înțeleg... și mai departe? Din colțul terasei se auzi o rumoare. Nepotul lui Lebedev mormăi ceva nedeslușit.

— Aproape c-am isprăvit, răspunse Evgheni Pavlovici. Voiam să spun numai că de la teza aceasta se poate sări foarte ușor la dreptul forței, adică direct la dreptul pumnului și al bunului-plac personal, conform principiului „Așa vreau, așa fac”. Principiu la care, de altfel, foarte frecvent s-a recurs în lume. Nu a preconizat Proudhon dreptul forței? În timpul războiului din America, mulți liberali dintre cei mai progresiști s-au declarat în favoarea plantatorilor pentru motivul că negrii, fiind negri, rasă inferioară celei albe, dreptul forței le aparține albilor...

— Ei și?

— Cu alte cuvinte, dumneavoastră nu negați dreptul forței?

— Mai departe!

— Cel puțin sînteți consecvenți; voiam numai să observ că de la dreptul forței la dreptul tigrilor și al crocodililor sau chiar la Danilov și la Gorski nu-i decît un pas.

— Nu știu; mai departe?

Ippolit aproape că nici nu-l mai asculta pe Evgheni Pavlovici și chiar dacă-i spunea *Ei și? Mai departe!* părea că o face mai mult în virtutea unei vechi deprinderi în felul lui de a discuta și nu din atenție sau din curiozitate.

— Mai departe nimic... asta-i tot.

— Să știi că nu mă supăr pe dumneata, încheie cu totul neașteptat Ippolit și, fără să-și dea seama probabil de tot ce făcea. Îi întinse înîna cu același zîmbet pe buze.

Evgheni Pavlovici rămase mirat de acest gest, dar se grăbi să-i strîngă mîna cu aerul cel mai serios din lume, ca și cum ar fi primit iertarea.

— N-aș putea să nu adaug, spuse el cu același ton de considerație echivocă, mulțumirile mele pentru bunăvoința cu care m-ai lăsat să-ți vorbesc, dat fiind că liberalii noștri, după cum am avut rilejul să mă conving de nenumărate ori, nu îngăduie niciodată Ituia să aibă păreri proprii și răspund imediat preopinentului lor cu

injurii, dacă nu chiar și cu argumente mai tari...

- Remarca dumitale e perfect adevărată, întări generalul Ivan Feodorovici; apoi, încrucișîndu-și mîinile la spate și căscînd de plictiseală și necaz, se duse să-și reia locul, mai la o parte, lîngă scara de ieșire.

- Ei, haide, ți-ajunge acum, îi spuse deodată Lizaveta Prokofievna lui Evgheni Pavlovici, mi s-a urît cu voi...

- Da, e timpul, se ridică brusc și speriat parcă Ippolit, rotindu-și înjur privirea îngrijorată, v-am reținut; voiam să vă spun tot... credeam că totul... pentru ultima oară... N-a fost decît o fantezie...

Se vedea că era într-o stare de adevărat delir, din care se mai smulgea din când în când pentru câteva momente; și atunci, cuprins de o înflăcărare trecătoare, debita frânturi de idei din mulțimea gândurilor pe care le frământase și le formulase în fraze de mult învățate, pe patul de suferință, în nesfârșitele ceasuri de singurătate și insomnie.

- Așadar, adio! rosti el tăios. Credeți că mi-e ușor să vă zic „adio”? Ha, ha! Își bătu el joc cu necaz de propria-i întrebare *stîngace*, înfuriindu-se parcă pentru faptul de a nu fi izbutit să exprime ceea ce dorea. Urmă apoi cu glas strident: Excelență, am onoarea să vă invit la înmormîntarea mea, dacă, bineînțeles, veți binevoi s-o onorați cu prezența dumneavoastră, și... pe toată lumea, domnilor, pe toți vă invit împreună cu generalul!...

Apoi izbucni din nou în rîs; era însă rîsul unui om dement. Lizaveta Prokofievna, speriată, se apropie de dînsul și-l apucă de braț. El o privi țintă, *cu același rîs batjocoritor*, care părea să fi încremenit pe fața-i răvășită de boală.

- Știți c-am venit aici anume ca să văd copacii? Iată-i... (Și arată cu mîna spre copacii din parc.) Găsiți ceva caraghios în asta? Nu-i așa că nu e deloc caraghios? o întrebă el grav pe Lizaveta Prokofievna și deodată iar căzu pe gânduri; în clipa următoare însă, înălță capul, ca și cum ar fi căutat cu privirea pe cineva. Îl căuta pe Evgheni Pavlovici care rămăsese în același loc, chiar în dreapta foarte aproape de el. Dar Ippolit uitase de asta și acum își plimba privirea asupra tuturor. A, n-ai plecat! spuse el cînd dădu în sfîrșit cu ochii de el. Adineauri ai făcut mare haz de faptul că m-aș fi gîndit să țin un discurs de un sfert de ceas la fereastră... Dar știi dumneata că am trăit mai mult decît ar arăta cei optsprezece ani ai mei? Am stat atîta timp țintuit la pat, am privit atîta pe fereastra aceea și m-am gîndit atîta la toate și despre toți... încît... Un mort n-are vîrstă, o știți. Îmi spuneam asta săptămîna trecută, deșteptîndu-mă în toiul nopții. Știți de ce vă este frică cel mai mult? Vă temeți mai ales de sinceritatea noastră, chit că ne disprețuiți! Și gîndul acesta mi-a venit tot atunci, în noaptea aceea de veghe, cu capul pe pernă... Ați crezut cumva că am vrut să-mi bat joc de dumneavoastră adineauri, Lizaveta Prokofievna? Nu, asemenea gînd era departe de mine; dimpotrivă, am vrut să vă aduc elogiile... Kolia mi-a spus că prințul vă consideră drept un copil... asta e bine, e frumos... Dar ce voiam să mai spun... își acoperi fața cu mîinile, încercînd să-și adune gîndurile. Da. Asta era. Adineauri, cînd ați vrut să plecați, mi-a trecut prin gînd: pe oamenii aceștia, care sînt aici, n-o să-i mai văd niciodată, niciodată! E pentru ultima oară că mai văd copaci; de acum înainte, nu mai rămîne decît un zid de cărămidă roșie, zidul casei Meyer... din fața ferestrei mele... Ei bine, spune-le asta... Încearcă să le spui: iată o fată frumoasă... doar ești un mort, prezintă-te așa, spune-le că „unui cadavru îi este îngăduit să spună orice”... și că nu mai e nici un pericol ca prințesa Maria Alekseevna să-l împrăște cu bîrfa ei, ha, ha, ha... Cum, nu vă vine să rîdeți. Întrebă el, plimbîndu-și neîncrezător privirea pe fețele celorlalți. Stînd mereu cu capul pe pernă, mi-au venit multe idei... Am ajuns la convingerea că natura își cam rîde de noi, oamenii. Adineauri spuneți că sînt ateu, dar știți că natura aceasta... Pentru ce rîdeți iar? Sîntcți de o cruzime nemaipomenită! spuse el deodată, priviri" du-i pe cei din jur cu o expresie de amarnică dojana. Să știți însă că nu l-am pervertit pe Kolia, isprăvi el cu alt ton, de astă dată grav, amintindu-și parcă din nou

imputările lor.

- Nimeni, nimeni nu râde de tine aici, liniștește-te! se frământă Lizaveta Prokofievna adânc mișcată. Mîine are să vină un alt doctor să te vadă; celălalt s-a înșelat; dar așază-te, abia te ții pe picioare! Aiurezi... Ah! ce ne facem acum cu el! strigă ea speriată, silindu-l să se așeze iar în fotoliu.

O lacrimă se prelinse pe obrazul Lizavetei Prokofievna. Văzînd aceasta, Ippolit rămase uluit; ridică mîna și o întinse sfios spre obrazul ei, atingînd cu degetul stropul de lacrimă. Un zîmbet copilăros îi luminează fața.

- Eu... începu el înviorat, nu știți cît vă... îmi vorbea mereu de dumneavoastră cu atîta entuziasm, uite, el, Kolea... îmi place entuziasmul lui. Nu l-am pervertit! Numai pe el îl cruț din atîta lume... aș fi vrut să-i las pe toți în pace, pe toți, dar n-a mai rămas nimeni, nimeni... Voiam să fiu un om de acțiune, să fac ceva pentru societate, aveam acest drept... Ah! cîte lucruri n-am năzuit să fac în viață! Acum nu mai doresc nimic, nu mai vreau să doresc, m-am jurat să nu mai vreau nimic; las' să caute alții, fără mine, adevărul! Da, natura e perfidă! De ce oare, exclamă el, însuflețindu-se deodată, de ce oare creează ea cele mai bune ființe, ca la urmă să-și bată joc de ele! Cine a făcut, dacă nu ea, ca singura făptură a cărei perfecțiune a fost recunoscută pe pămînt... cine altul dacă nu ea, natura, după ce a înfățișat omenirii această perfecțiune, a făcut ca aceeași făptură sublimă să rostească cuvîntul, de pe urma căruia s-a vărsat atîta sînge, încît dacă s-ar fi vărsat dintr-o dată, cu siguranță ca s-ar fi înecat omenirea întreagă! O, e mai bine că mor! Și eu aș fi spus poate vreo minciună din asta înspăimîntătoare, pentru că negreșit natura ar fi ticluit astfel lucrurile!... N-am pervertit și nici n-am convertit pe nimeni... Voiam să trăiesc pentru fericirea oamenilor, pentru a descoperi și semăna adevărul... Mă uitam pe fereastră la zidul casei Meyer și-mi spuneam că ar fi de ajuns să le vorbesc de acolo oamenilor doar un sfert de ceas, ca să conving pe toata lumea, pe toată lumea; și iată că o dată în viața mea m-am întîlnit... cu voi, dacă nu cu oamenii din mulțime! Și care-i rezultatul, ce a reieșit din asta? Nimic! Doar că mă disprețuiți! Prin urmare, sînt un imbecil, un om inutil, e timpul deci să dispar! Și n-am știut să las nici o amintire! Nici un răsunset, nici o urmă, nici o faptă! N-am răspîndit nici o idee!... Nu râdeți de un neghiob! Uitați! Uitați totul... uitați, vă rog, nu fiți așa de cruzi! Chiar dacă n-ar fi intervenit această boală, oricum mi-aș fi pus capăt zilelor...

Ar fi vrut, poate, să spună mai multe, dar nu se putu stăpîni și prăbușindu-se în fotoliu, își acoperi fața cu palmele și începu să plîngă ca un copil.

- Acum ce facem cu dînsul? strigă Lizaveta Prokofievna. Se repezi către bolnav, îi luă capul și-l strînse cu putere la pieptul ei, în timp ce el plîngea în hohote. Ei, haide, haide! Nu mai plînge, destul, ești un băiat bun! Dumnezeu are să te ierte pentru neștiința ta, haide, ajunge, fii bărbat... Pe urmă are să-ți fie rușine că ai plîns...

- Acasă la mine, spuse Ippolit, silindu-se să-și ridice puțin capul, am un frate și surori, copii încă, micuți, sărmani nevinovați... Ea îi va perverti. Sînteți o sfință; sînteți ca și un copil, salvați-i! Smulgeți-i din mîinile ei... Ea... e o rușine... O, ajutați-i, Dumnezeu o să vă răsplătească însutit pentru fapta aceasta bună, vă implor pentru Dumnezeu, în numele lui Hristos!...

- Dar vorbește odată, Ivan Feodorovici! Ce facem? se răsti pierzându-și cumpătul Lizaveta Prokofievna. Fă bine și ieși din tăcerea dumitale marțială. Dacă nu iei o hotărâre, să știi că rămân să stau aici toată noaptea, destul m-am lăsat tiranizată de despotismul dumitale!

Lizaveta Prokofievna întreba cu o furie exasperată și aștepta un răspuns imediat. Dar, în asemenea cazuri, cei de față, oricât de numeroși ar fi, se mulțumesc să observe în tăcere; nu vor să se amestece sau să-și ia vreo răspundere și nu-și spun părerea decât mult mai târziu. Printre persoanele adunate la prinț erau unele dispuse să rămână acolo chiar și pînă a doua zi dimineată, fără sa scoată o vorbă, ca Varvara Ardalionovna, de pildă, care toată seara a stat deoparte și n-a rostit un cuvînt, urmărind și observînd totul cu o atenție încordată, din anumite motive nemărturisite.

- Eu cred, draga mea, spuse în sfîrșit generalul, că acum ar fi mult mai necesară aici o soră de caritate decât frămîntarea noastră; ar fi poate nevoie și de un om serios, de încredere, pe care ne-am putea bizui. În tot cazul, trebuie consultat prințul și... să lăsăm bolnavul imediat în pace. Mîine, ne-om mai gîndi ce am avea de făcut.

- E aproape miezul nopții, noi plecăm. Vine și el cu noi sau rămîne aici? întrebă pe un ton provocator Doktorenko, adresîndu-se prințului.

- Dacă doriți, ați putea să rămîneți cu toții lîngă dînsul, răspunse prințul, e loc destul.

- Excelență, sări deodată, plin de înflăcărare, domnul Keller, îndreptîndu-se în grabă spre general, dacă e nevoie la noapte de un om de nădejde, sînt gata să mă sacrific pentru prietenul meu... Ce suflet! De multă vreme îl consider o mare personalitate, Excelență! Eu, desigur, mi-am neglijat studiile, în schimb el, cînd atacă o problemă, parcă ar înșira perle, Excelență!...

Generalul îi întoarse spatele plictisit.

- Mi-ar părea bine să rămînă, l-aș găzdui bucuros; fără îndoială i-ar fi greu să se întoarcă acum la Petersburg, răspundea prințul la întrebările vehemente ale Lizavetei Prokofievna.

- Dar ce vorbești așa, ca un adormit? Dacă nu vrei, spune, nu te silește nimeni, îl iau atunci la mine! Doamne, dar și el abia se mai ține pe picioare! Ce ai? Te simți rău?

Înfățișarea în aparență înfloritoare a prințului o indusese în eroare pe Lizaveta Prokofievna, care se pregătea să-l găsească pe patul de moarte. În realitate, boala lui recentă, amintirile apăsătoare legate de criză, întîmplările și impresiile acestei seri agitate, incidentul penibil cu „fiul lui Pavlișcev” și acum complicația aceasta cu Ippolit îl aduseră într-un hal de surescitare extremă, provocîndu-i o stare de tulburare febrilă. Pe lîngă asta, o nouă grijă, o nouă dilemă, s-ar putea spune, i se putea citi în ochi; se uita cu multă îngrijorare la Ippolit, ca și cînd s-ar fi așteptat din partea lui la o nouă ieșire, cu totul neobișnuită.

Deodată Ippolit se ridică, înspăimîntător de palid, cu fața crispată într-o expresie deznădăjduită, de rușine chinuitoare, insuportabilă. Toate acestea se văzură mai ales în privirea dușmănoasă și înfricoșată pe care-o aruncă asupra celor de față, ca și în zîmbetul pierdut ce rătăcea pe buzele-i tremurătoare. Își plecă imediat ochii și, cu același zîmbet chinuit, porni împleticindu-se către Burdovski și Doktorenko, aflați la capătul celălalt al

terasei; era hotărât să plece cu ei.

- De asta mă temeam! Era de așteptat! exclamă prințul. Ippolit se întoarse brusc spre dînsul, cuprins de o furie turbată, care făcea să-i tremure convulsiv toți mușchii obrazului.

- Așa, vasăzică, de asta te temei! „Era de așteptat” să se întîmple așa. Ei bine, află atunci de la mine că, dacă urăsc pe cineva aici (vă urăsc pe toți, pe toți), zbieră el cu un glas hîrîit și şuierător ce-i ieșea din gură cu stropi de salivă, apoi pe dumneata, suflet iezuit, om nevolnic, idiot, milionar binefăcător, pe dumneata te urăsc mai mult decît pe oricine și orice pe lume! De multă vreme ți-am ghicit firea și te urăsc încă din ziua cînd am auzit vorbindu-se de dumneata, te-am urît cu ura cea mai cumplită... Din pricina dumitale s-au întors astfel lucrurile! Dumneata m-ai adus în halul acesta! L-ai făcut pe un muribund să se rușineze de el însuși; dumneata, numai dumneata ești vinovat de purtarea asta a mea de acum, becisnică și lașă! Te-aș omorî, dac-aș rămîne în viață! N-am nevoie de generozitatea dumitale, nu primesc de la nimeni nimic, ai auzit, de la nimeni nimic! Adineauri eram în delir și n-aveți de ce, nu vă permit să triumfați!... Vă blestem pe toți, o dată pentru totdeauna!

Aici glasul îi pieri; se sufoca.

- S-a rușinat de lacrimile lui, îi spuse Lebedev încet Lizavetei Prokofievna. „Era de așteptat!” E grozav prințul ăsta! I-a citit în suflet ca într-o carte...

Dar Lizaveta Prokofievna nici nu se uită la el. Dreaptă, cu capul sus, puțin lăsat pe spate, privea „aceste fapte omenești” cu o seriozitate disprețuitoare. La ultimele cuvinte ale lui Ippolit, Ivan Feodorovici ridică din umeri. Nevasta lui îl măsură din cap pînă-n picioare cu un aer mînios, ca și cum i-ar fi cerut socoteală pentru acest gest al lui, pe urmă se întoarse spre prinț:

- Îți mulțumim, prințe, prieten excentric al casei noastre, pentru această seară plăcută pe care am petrecut-o la dumneata. Acum, desigur, ești foarte mulțumit că ai izbutit să ne asociezi și pe noi la extravaganțele dumitale... Dar atît ne ajunge, scump prieten al casei noastre, îți mulțumim că ne-ai dat în sfîrșit prilejul să te cunoaștem mai bine!

Indignată la culme, ea începu să-și aranjeze mantila, așteptînd plecarea „lor”. În momentul acela sosi la poartă birja pe care, din porunca lui Doktorenko, cu un sfert de ceas mai înainte, băiatul mai mare al lui Lebedev, elev de liceu, se dusese s-o aducă. Generalul găsi și el de cuviință să-și spună părerea:

- Într-adevăr, prințe, trebuie să-ți spun că nu m-am așteptat... după relațiile noastre de prietenie... și, în sfîrșit, Lizaveta Prokofievna...

- Dar ce-i asta, cum e posibil să vorbești așa! strigă Adelaida, care se apropie iute de prinț și-i întinse mîna.

Cu privirea pierdută, prințul îi zîmbi consternat, cînd deodată o șoaptă fierbinte, întretăiată, îl dogorî parcă, şuierîndu-i la ureche:

- Dacă nu te lași imediat de oamenii aceștia oribili, toată viața mea, dar toată viața mea am să te urăsc ca pe un dușman de moarte! Vorbise Aglaia.

Era ca ieșită din minți, dar se întoarse mai înainte ca prințul s-o fi putut privi. De altfel, nici nu mai avea de cine și de ce să se lase; între timp, Ippolit fusese urcat cu greu în trăsură și grupul lui Burdovski plecă.

- Dar bine, Ivan Feodorovici, cît o să mai țină toată povestea asta. Ce părere ai? Mai am mult de îndurat de la băiețandrii aceștia răutăcioși?

- În ce mă privește, dragă... eu, bineînțeles, sînt gata și... Prințul...

Ivan Feodorovici îi întinse totuși mîna lui Mîșkin, dar în treacăt fără să fi avut timpul să i-o strîngă, căci alergă grăbit, ca s-o ajungă din urmă pe Lizaveta Prokofievna, care, în culmea indignării, cobora ostentativ treptele terasei. Adelaida, logodnicul ei și Aleksandra își luară rămas-bun de la prinț, strîngîndu-i mîna cu căldură; la fel și Evgheni Pavlovici, singurul, de altfel, care își păstrase buna dispoziție de la început.

— Ceea ce prevestisem s-a întîmplat! Păcat însă că și dumneata bietul meu prinț, ai avut destut de suferit cu acest prilej, șopti el, zîmbind cît se poate de prietenos.

Aglaia ieși fără să-și mai ia rămas-bun.

Dar întîmplările din seara aceea nu se încheiară aici; Lizaveta Prokofievna trebui să mai îndure încă o întîlnire, din cele mai neașteptate, pe care soarta i-o rezervase la sfîrșit.

În momentul cînd generăleasa cobora scara care dădea în aleea ce împrejmua parcul, o trăsură superbă, o caleașca trasă de doi cai albi, trecu în trap mare prin fața vilei prințului purtînd două doamne, extrem de elegant îmbrăcate. Dar, zece pași mai departe, caleașca se opri deodată și una dintre doamne se întoarse repede, ca și cum ar fi zărit din întîmplare o figură cunoscută.

— Evgheni Pavlovici! Tu ești? răsună un glas tînăr și melodios care-l făcu pe prinț și poate încă pe cineva să tresară. Sînt fericită că te găsesc în sfîrșit! Am trimis special un curier la Petersburg și pe urmă încă unul după tine! Te caut de azi-dimineață.

Evgheni Pavlovici se opri pe scară uluit. Lizaveta Prokofievna rămase și ea nemișcată locului, dar nu încremenită de spaimă ca Evgheni Pavlovici (care avea înfățișarea omului ce s-a pomenit din senin cu o lovitură de măciucă în cap); ea se uita la femeia aceea impertinentă cu același aer mîndru și disprețuitor cu care privise cu puțin înainte „făpturile acelea". Dar pe loc, își întoarse privirea și-l măsură scrutător pe Evgheni Pavlovici.

— Am vești bune pentru dumneata! urmă glasul sonor. De polițele de la Kupferov să n-ai nici o grijă; Rogojin le-a răscumpărat cu treizeci de mii de ruble, l-am rugat eu. Poți fi liniștit cel puțin încă trei luni. Cu Biskup și cu ceilalți pungași, o să aranjăm noi prin cunoscuți. După cum vezi, totul e în regulă, așa că fii fericit. Pe mîine.

Caleașca porni iarăși în goana cailor și curînd dispăru după cotitură.

- E nebună! strigă în sfîrșit Evgheni Pavlovici, roșu de mînie și uitîndu-se nedumerit la cei din jur. Nici nu știu ce-a vrut să spună! Ce polițe! Cine-i femeia asta?

Lizaveta Prokofievna îl mai țintui cu privirea timp de două-trei secunde, pe urmă se întoarse brusc și porni spre vila ei, urmată de toți ceilalți. Nu trecu mai mult de un minut după aceea și Evgheni Pavlovici urcă din nou treptele terasei prințului. Părea foarte tulburat.

- Prințe, spune-mi sincer, nici dumneata nu știi ce înseamnă toate astea?

- Nu știu absolut nimic, răspunse prințul, care era și el într-o stare de extremă tensiune nervoasă.

- Nu?

- Nu.
- Nici eu, rîse Evgheni Pavlovici. Pe cinstea mea dacă am vreun amestec cu polițele alea. Crede-mă, te rog!... Dar ce ai?... Te lasă puterile. Îți vine să leșini?
- Ah!... nu, nu, te asigur că nu...

XI

De-abia a treia zi Epancinii se înduplecară să revină la sentimente mai bune. Cu toate că prințul, după obiceiul lui, își căută și de data aceasta felurite vini, muștrîndu-se pentru multe lucruri și așteptîndu-se sincer la o pedeapsă, în sinea lui totuși era pe deplin convins că Lizaveta Prokofievna era pornită nu atît împotriva lui, cît mai ales împotriva ei înseși. Iată de ce tăcerea aceasta prelungită, care nu mai îngăduia nici o îndoială asupra nemulțumirii lor, îl împinse într-un greu și dureros impas. La aceasta veniră să se adauge și alte împrejurări, dintre care mai cu seamă una căpătă în timpul acestor trei zile contururi tot mai pronunțate, luînd treptat în închipuirea lui bolnavă, proporții neașteptate (prințul își reproșa mereu de cîtva timp două tendințe opuse, deopotrivă de excesive: pe de o parte, o încredere exagerată, „absurdă ca o obsesie”, în oameni, pe de alta o susceptibilitate tot atît de exagerată, o predispoziție „sُمbră și meschină” de a se crede mereu vizat prin vorba sau fapta celorlalți). Într-un cuvînt, la sfîrșitul zilei a treia, incidentul cu doamna excentrică din caleașca, doamna care-l strigase pe Evgheni Pavlovici și-i vorbise, luă în sufletul bănuitor al prințului proporții înspăimîntătoare, fantasmagorice. Lăsînd la o parte toate celelalte aspecte ale cazului, miezul enigmei, pentru dînsul, se concretiza deocamdată într-o singură întrebare chinuitoare: are el vreo vină și în această nouă „monstruozitate” sau numai...? Dar nu-și termină gîndul ca să precizeze cine anume. Cît despre literele N.F.B., nu vedea decît o glumă inofensivă, cea mai nevinovată zburdălnicie copilărească, și ar fi rușinos pentru el, ba într-o anumită privință lipsit chiar de onestitate, să caute nod în papură în orice.

De altfel, a doua zi după „seara” aceea de pomină, prințul Mîșkin — care a fost cauza principală a tuturor incidentelor și a zarvei întîmplate, „capul răutăților”, cum s-ar zice — avu chiar de dimineată plăcerea de a fi vizitat de prințul Ș. Împreună cu Adelaida, care, plimbîndu-se, „au trecut pe acolo *mai ales* ca să se informeze de sănătatea lui”. Un moment mai înainte, Adelaida observase în parc un copac bătrîn, foarte pitoresc, rămuros și cu frunzișul verde, cu o scorbură mare și trunchiul brăzdat de crăpături; ar fi vrut așa de mult să-l deseneze, încît jumătate de ceas, cît ținu vizita, nu vorbi de altceva. Prințul Ș. se arătă amabil și prevenitor ca de obicei, se interesă de viața lui Mîșkin din trecut, aduse vorba despre împrejurarea în care se cunoscuseră, trecînd sub tăcere întîmplările din ajun. La sfîrșit, Adelaida nu se putu stăpîni să nu mărturisească, zîmbind cu înțeles, că ei veniseră *incognito*. Atîta tot; era însă de ajuns ca prințul să priceapă că părinții sau, mai bine zis, Lizaveta Prokofievna mai era supărată. În timpul vizitei lor de altfel, cei doi logodnici nu pronunțară un singur cuvînt nici despre generăleasă, nici despre Aglaia, nici chiar despre Ivan Feodorovici. De asemenea, cînd se despărțiră de Mîșkin, ca să-și continue plimbarea, nu-i propuseră să-i însoțească și nici nu-l invitară să

vină pe la ei. În privința asta, comportarea Adelaidei a fost cât se poate de semnificativă; vorbind de una dintre acuarelele ei, tînăra manifestă deodată o vie dorință să i-o arate prințului. „Cum aş face s-o vezi mai curînd? Da! O trimit astăzi prin Kolea, dacă vine să ne vadă, sau mîine, cînd îmi fac plimbarea cu prințul, mai trec o dată pe la dumneata și ți-o aduc eu personal”, hotărî ea în cele din urmă, încîntată de a fi găsit o soluție atît de fericită.

În sfîrșit, chiar în momentul cînd voi să-și ia rămas-bun, prințul Ș. păru că-și amintește deodată ceva.

— A, da, nu știi cumva, dragă Lev Nikolaevici, întrebă el, cine era persoana aceea din trăsură care l-a strigat ieri pe Evgheni Pavlîci?

— Era Nastasia Filippovna, spuse Mîșkin. N-ai aflat încă? Nu știi însă cine mai era cu dînsa.

— Știi, am auzit! reluă prințul Ș. Dar ce-o fi vrînd să însemne toate astea? Mărturisesc că pentru mine e o mare enigmă... pentru mine și pentru ceilalți, încheie prințul Ș. cu un ton de extremă mirare.

— După cum am înțeles, s-a referit la niște polițe de-ale lui Evgheni Pavlîci pe care, la cererea ei, le-ar fi răscumpărat Rogojin de la un cămătar, răspunse foarte simplu prințul, și pentru care Rogojin îi va acorda lui Evgheni Pavlîci răgaz suficient.

— Am auzit, am auzit, dragă prințe, dar o asemenea afirmație este cu totul lipsită de temei! Este exclus ca Evgheni Pavlîci să fi semnat polițe! E un om bogat... Altădată, într-adevăr, din cauza nechibzuinței lui, a avut cîteva încurcături bănești, și eu însumi l-am ajutat... Dar un om cu averea lui nu dă unui cămătar polițe care să-i provoace griji. E absurd! Și în orice caz este exclus să aibă cu Nastasia Filippovna asemenea relații care să-i permită să-l tutuiască. El se jură că nu pricepe nimic, și-l cred. Iată de ce voiam să te întreb dragă prințe, dacă nu știi cumva? Vreau să spun, dacă, prin vreo minune, n-a ajuns pînă la dumneata vreun zvon oarecare?

- Nu, nu știu nimic și te asigur că n-am nici un amestec.

- Vai, prințe, ce susceptibil ai devenit! Cum mi-aș fi permis să presupun că ai fi putut lua parte la astfel de lucruri?... Dar te înțeleg, nu prea ești în apele dumitale astăzi.

Și cu aceste vorbe îl îmbrățișă și-l sărută pe Mîșkin.

- Adică ce înțelegi prin „astfel” de lucruri? La ce anume te referi? Nu vād ce anume ar putea fi calificat în cazul de față drept un „astfel” de lucru.

- Fără îndoială, persoana aceea a vrut să arunce o umbră asupra lui Evgheni Pavlîci, să-l compromită; de aceea a recurs la acest procedeu de a-i atribui, față de martori, cusururi pe care nu le are și pe care nu poate să le aibă, răspunse destul de aspru prințul Ș.

Prințul Lev Nikolaevici se tulbură, continuînd totuși să-l privească întrebător pe interlocutorul său, dar acesta tăcu.

- Vasăzică, aici nu e vorba numai de polițe? O fi la mijloc și altceva? murmură în sfîrșit Mîșkin, vādît contrariat.

- Da, ți-o repet, judecă și dumneata, ce poate fi comun între Evgheni Pavlîci și... această femeie, iar pe deasupra și cu Rogojin? Încă o dată, repet, acest om dispune de o avere imensă, știu cu precizie; mai mult. e în perspectivă de a-l moșteni pe un unchi al său. Nastasia Filippovna a

urmărit...

Aici prințul Ș. se opri iarăși, gândindu-se, de bună seamă, că n-ar trebui să-i vorbească prea mult lui Mîșkin despre Nastasia Filippovna.

- În tot cazul, reiese de aici că ei se cunosc, constată Mîșkin după o clipă de tăcere.

- Nu este exclus să se fi cunoscut; Evgheni Pavlîci e un om ușuratic. În orice caz, chiar dacă s-au cunoscut, a fost mai de mult - acum doi-trei ani. Pe atunci, el era în relații mai strînse cu Toțki. Acum însă, nici vorbă nu poate fi de asemenea raporturi care s-o facă să-l tutuiască. După cum știi, ea nici nu era pe aici, dispăruse la un moment dat. Mulți nici nu știau încă de întoarcerea ei. I-am văzut trăsura abia de cîteva zile.

- Și ce trăsură admirabilă, observă Adelaida.

- Da, e o caleașca într-adevăr superbă.

Tînăra pereche se despărți de prințul Lev Nikolaevici arătîndu-i multă simpatie, dacă nu chiar cea mai sinceră prietenie.

Pentru eroul nostru însă, vizita aceasta a fost pe deplin revelatoare. E drept că încă din noaptea trecută (și poate chiar de mai mult timp) își făcuseră loc în cugetul lui anumite bănuieli, dar pînă la această vizită nu îndrăznise să încerce o verificare a temeiniciei lor. Acum însă, totul devenea limpede; prințul Ș. interpretase desigur în mod greșit faptul în sine, totuși era foarte aproape de adevăr bănuind că la mijloc poate fi vorba și de o *intrigă*. „De altfel, nu este deloc exclus, se gîndea Mîșkin, că el a înțeles totul foarte bine, dar, nevoind să mi-o spună, a preferat să dea această interpretare eronată. Ceea ce rămînea însă în afară de orice îndoială era faptul că prințul Ș. îl vizitase cu un țel precis: spera să capete anumite lămuriri; dacă e așa, înseamnă că ei îl credeau amestecat direct în această intrigă. În afară de asta, dacă este așa precum bănuiește el și dacă împlinirea prezintă într-adevăr atîta importanță, înseamnă că ea urmărește un scop diabolic. Dar ce scop anume? Groaznic! Și cum s-o împiedici? Cînd ea se hotărăște la ceva, n-o mai poate opri nimic!” Prințul știa asta din propria-i experiență. „E nebună! Nebună de legat!”

Prea multe chestiuni încîlcite și misterioase se adunaseră în dimineața aceea și toate se cereau dezlegate neîntîrziat; de aceea prințul era foarte abătut. Vizita Verei Lebedeva îl distra puțin; a venit la el cu Liubocika în brațe și, veselă, i-a înșirat vrute și nevrute. După Vera apărură sora ei mai mică, cea care-și ținea mereu gura întredeschisă, apoi fratele lor - liceanul. Băiatul asigură că, după răstălmăcirea tatălui său, „Steaua Pelin”, care, în *Apocalipsă*, suie pe izvoare de ape, înseamnă rețeaua căilor ferate răspîndite pe suprafața Europei. Prințului nu-i venea să creadă că aceasta a fost educația lui Lebedev; de aceea hotărîră să-l întrebe chiar pe el, cu

prima ocazie. De la Vera, prințul află că încă din ajun Keller se instalase la dînșii și că, după toate aparențele, n-are de gînd să plece foarte curînd, dat fiind că-i plăcea societatea lor și pe deasupra se împrietenise și cu generalul Ivolghin; de altfel, declarase categoric că a venit să stea la ei numai ca să-și completeze cultura în general. Copiii lui Lebedev îi plăceau prințului din ce în ce mai mult și, pe zi ce trecea, se simțea mai bine în preajma lor. Kolea nu se arată toată ziua; plecase dis-de-dimineață la Petersburg. (Lebedev, chemat de treburile lui, dispăruse și el încă din zori.) Dar prințul aștepta cu nerăbdare vizita lui Gavrilă Ardalionovici, care

trebuia să vină neapărat pe la el.

Acesta sosi îndată după-masă, cam pe la ora șase și ceva. De la prima aruncătură de ochi, prințul își spuse că, în orice caz, domnul acesta trebuie să cunoască toate dedesubturile întâmplării, și cum să nu le știe, avînd asemenea surse de informație ca Varvara Ardalionovna și Ptițin? Relațiile ce se statorniseră între Mișkin și Ganea erau cam ciudate. Prințul, de exemplu, îi încredințase acestuia cazul lui Burdovski, rugîndu-l în mod special să se ocupe de chestiune; dar în pofida acestor dovezi de încredere și a unor întâmplări din trecut, existau totuși cîteva puncte despre care, printr-un fel de înțelegere tacită, evitau să vorbească între ei, deși, uneori, prințul avea impresia că Gavrilă Ardalionovici ar fi dorit poate mai multă sinceritate și cordialitate în raporturile lor. Acum, de pildă, prințului i se păru că, de cum intrase, Ganea avea intenția să spargă gheața o dată pentru totdeauna între ei doi. (Dar se vede treaba că nu sosise momentul, căci Gavrilă Ardalionovici era cam grăbit: sora lui îl aștepta la Lebedev și amîndoi trebuiau să se ducă undeva pentru o afacere urgentă.)

În orice caz, chiar dacă se așteptase la o sumedenie de întrebări. la confidențe spontane sau la mărturisiri prietenești, Ganea s-a înșelat amarnic. În timpul celor douăzeci de minute cît ținu vizita, prințul fu dus pe gînduri, aproape absent. Nici vorbă nu putea fi de întrebări sau, mai bine zis, de principala întrebare la care se aștepta Ganea, încît acesta se hotărî să fie, la rîndul său, cît mai rezervat.

Timp de douăzeci de minute, i-a vorbit cu mult haz prințului despre tot felul de treburi lipsite de orice importanță, mărginindu-se la o simplă flecăreală, fără a atinge punctul esențial.

Între altele, Ganea îl informă pe Mișkin că Nastasia Filippovna se afla de patru zile la Pavlovsk, timp în care a și reușit să atragă atenția tuturor. Locuia la Daria Alekseevna, într-o căsuță modestă din strada Matrosskaia, și caleașca ei era poate cea mai frumoasă din Pavlovsk. În jurul acestei femei roiesc o mulțime de adoratori tineri și mai vîrstnici; uneori, cavalerii îi escortează caleașca. Nastasia Filippovna se arată, ca întotdeauna de altfel, foarte pretențioasă în alegerea cunoștințelor și nu primește decît musafiri aleși pe sprînceană. Oricum, în jurul ei s-a format o adevărată gardă, gata să-i sară în ajutor la nevoie. Din pricina ei, un domn aflat în vilegiatură la Pavlovsk se certase cu logodnica lui, iar un bătrîn general era cît pe ce să-și blesteme băiatul. În plimbările ei cu trăsura era deseori însoțită de o încîntătoare fetișcană de vreo șaisprezece ani, rudă îndepărtată a Dăriei Alekseevna; fata cîntă admirabil și, seara, căsuța lor este un loc de atracție pentru lumea care se plimbă. De altfel, Nastasia Filippovna se poartă foarte decent, se îmbracă modest, fără pic de lux, dar cu un gust deosebit; de aceea toate doamnele „o invidiază pentru frumusețea, pentru gustul rafinat și pentru caleașca ei”.

- Ieșirea ei excentrică de ieri, își dădu cu părerea Ganea, a fost desigur premeditată și, bineînțeles, nu schimbă cu nimic situația. Doar dacă s-ar apuca cineva să-i caute nod în papură cu tot dinadinsul, dar și atunci ar trebui să recurgă la calomnii, ceea ce, de altfel, nu va întîrzia, isprăvi Gavrilă Ardalionovici, așteptîndu-se ca prințul să-l întrebe numaidecît „de ce anume consideră incidentul de ieri drept o ieșire premeditată?” Și pentru ce calomnia „nu va întîrzia?” Dar prințul s-a abținut să pună vreo întrebare.

Cu aceeași volubilitate și fără să fie tras de limbă, Ganea aduse vorba despre Evgheni Pavlovici. După părerea lui, acesta n-o cunoscuse niciodată înainte pe Nastasia Filippovna și, propriu-zis, nici astăzi n-o cunoștea prea bine, deoarece abia acum patru zile îi fusese prezentat de cineva pe promenadă, și nu se știe dacă a fost măcar o dată la ea acasă împreună cu ceilalți admiratori. Cît despre polițe, afirmația putea să fie și adevărată (Ganea pretindea chiar că nu e lipsită de temei); Evgheni Pavlovici dispune, firește, de o avere considerabilă, „dar situația moșiei lui era cam încurcată în unele privințe”. Ajungînd la aceste amănunte interesante, Ganea se opri din perorația lui. În ce privea ieșirea excentrică de aseară a Nastasiei Filippovna, se mărgini la scurta aluzie strecurată în fraza de mai sus. Apoi veni Varvara Ardalionovna să-l ia pe fratele ei și, în minutul cît zăbovi la prinț, îi comunică și ea (tot din proprie inițiativă) că Evgheni Pavlovici va rămîne în cursul zilei aceleia, ba poate și a doua zi la Petersburg, că bărbatul ei (Ivan Petrovici Ptițin) e plecat și el la Petersburg, pesemne tot pentru afacerile lui Evgheni Pavlovici și că, după cît se pare, acolo nu e lucru curat. La plecare, ea mai adăugă că Lizaveta Prokofievna e foarte prost dispusă azi, dar și mai ciudat e că Aglaia e la cuțite cu toată familia, adică nu numai cu tatăl și cu mama ei, ci și cu surorile ei mai mari, și că „asta nu e deloc frumos din partea ei”. După ce dădu, ca din întîmplare, și această ultimă știre (pentru prinț ea avea o semnificație deosebită), Varvara Ardalionovna se retrase împreună cu fratele ei. Despre afacerea cu „fiul lui Pavlișcev”, Ganecika nu pomeni de asemeni nici un cuvînt, poate din falsă modestie, dar poate și „pentru a cruța sentimentele prințului”. Acesta însă ținu să-i mulțumească încă o dată pentru străduința depusă în rezolvarea favorabilă a chestiunii.

Fericit că rămîne în sfîrșit singur, prințul coborî treptele terasei, străbătu aleea și intră în parc. Voia să-și adune gîndurile și să mediteze puțin asupra unui pas pe care ar fi vrut să-l facă. „Pasul” însă era dintre acelea care nu se cer gîndite, ci, dimpotrivă, trebuie făcut spontan, pe negîndite, concretizat fără ezitare, pentru că nu rezistă unei reflecții îndelungate; simțise deodată o dorință nestăvilită de a părăsi totul, de a se întoarce de unde venise pentru a se retrage undeva într-o izolare cît mai ferită de lume; pe scurt, să dispară cît se poate de repede, fără a-și lua rămas-bun de la nimeni. Presimțea că, dacă mai rămîne fie doar cîteva zile încă, lumea de aici, mediul acesta îl vor absorbi definitiv și fără putință de evadare, un destin implacabil care-l va urmări de-aici încolo fără cruțare. Dar nu-i trebuiă nici zece minute ca să-și dea seama că o asemenea fugă „nu era cu putință”, că ar fi o lașitate din partea lui, că în față i se puneau probleme de așa natură, încît nu avea acum nici un drept să dea înapoi și nici să încerce, cel puțin, să găsească o ieșire. Frămîntat de aceste gînduri, se întoarse acasă fără să observe că plimbarea lui nu durase mai mult de un sfert de oră.

Lebedev tot mai întîrzia în oraș, așa încît spre seară, Keller putu să pătrundă în odaia prințului și, cu toate că de data aceasta nu era amețit de băutură, se porni pe destăinuiți și efuziuni. Se vedea că are chef de vorbă și, într-adevăr, îi declară fără înconjur lui Mîșkin că vrea să-i povestească toată viața lui și că numai pentru asta a rămas la Pavlovsk. Nu era chip să-l dai afară și de altfel n-ar fi plecat în ruptul capului. Keller intenționa, de fapt, să țină un adevărat discurs, dar după primele cuvinte se încurcă și,

renunțând la orice introducere, sări direct la concluzie, mărturisind că pierduse într-atît „orice urmă de simț moral” (și numai din cauza necredinței în puterea Celui de Sus), încît ajunsese chiar să fure. „Poți să-ți închipui!”

- Ascultă, Keller, în locui dumitale, n-aș mărturisi astfel de lucruri fără să fie absolută nevoie, îl sfătui prințul, dar, mai degrabă, îmi vine să cred că născocеști toate astea numai ca să te ponegrești cu tot dinadinsul.

- Doar dumitale ți le spun, exclusiv dumitale, și asta numai ca să mă pot îndrepta mai ușor. N-am spus-o și nu o voi spune nimănui; sînt hotărît să-mi duc sub giulgiul morții secretul în mormînt! Dar, prințe, dac-ai ști cît e de greu, în timpurile noastre, să faci rost de bani! De unde să-i procuri, dă-mi voie să te întreb? Un singur răspuns primești peste tot: „Adu-ne aur și diamante, și atunci ai să capeți”, adică exact ceea ce îmi lipsește. Îți închipui situația?

- Pe urmă, m-am supărat. „Dar pe smaragde, zic, capăt ceva?” „Pe smaragde, zice, ți-aș da.” „În regulă, zic, dacă-i așa.” Îmi pusei pălăria pe cap și ieșii. „Lua-v-ar dracu' de ticăloși!” Așa le-am spus, zău!

- Dar ce, parcă aveai smaragde?

- Eu și smaragde! Da' de unde! O, prințe, cu ce seninătate naivă, aș spune chiar bucolică, privești dumneata viața!

Prințului i se făcu oarecum milă sau, mai bine zis, se simți rușinat. Un gînd îi încolți în minte. „Nu s-ar putea oare face ceva din omul acesta, punîndu-l sub o influență binefăcătoare?” Cît despre influența sa personală, avea motive s-o creadă absolut ineficace și nu atît din modestie, din neîncredere în propriile sale forțe, ci pentru că avea un anumit fel de a privi lucrurile. Pe nesimțite, conversația se însufleți și deveni așa de interesantă, încît nici unul dintre ei nu se gîndea să-i pună capăt. Keller îi destăinui cu o sinceritate uimitoare tot felul de isprăvi de-ale lui pe care nici un om nu s-ar fi încumetat să le împărtășească. Ori de cîte ori începea o nouă poveste, își arăta mai întîi căința și se jura că sufletul său era „plin de lacrimi”; dar, după felul cum își istorisea isprăvile, se vedea că e încîntat și că se mîndrește cu ele, ba uneori le spunea cu atîta haz că amîndoi, și el, și prințul, se prăpădeau de rîs.

- Ceea ce observ la dumneata - lucru esențial - e că dai dovadă de credulitate aproape copilărească și de sinceritate impresionantă, spuse în cele din urmă prințul; numai acest singur fapt ar fi de ajuns pentru a răscumpăra multe dintre defectele dumitale.

- Am un suflet nobil și generos, aidoma unui cavaler medieval! se învoi Keller înduioșat. Dar știi, prințe, asta numai în vis, în închipuire, în intenții, ca să spun așa; cînd e vorba de fapte însă. nu sînt bun de nimic. De ce oare? Nu pricep deloc.

- Hai, nu te pierde cu firea! Acum se poate spune pe drept cuvînt că mi-ai mărturisit toate dedesubturile ticăloase ale firii și ale existenței dumitale; cel puțin așa mi se pare mie și cred că n-ar mai fi nimic de adăugat la cele ce mi-ai povestit; am dreptate?

- N-ar mai fi nimic de adăugat?! strigă Keller cu o nuanță de compătimire în glas. O, prințe, cît de elvețian, ca să zic așa. este încă felul dumitale de a judeca oamenii!

- Cum, ai mai avea de adăugat și altele? îngăimă prințul cu o mirare sfioasă. Atunci la ce te așteptai, ce nădăduiai de la mine, Keller, și pentru

ce ai venit să-mi faci aceste mărturisiri?

- De la dumneata? Ce nădăduiam? Mai întâi, e o plăcere pentru oricine să stea în preajma dumitale, să-ți cunoască bunătatea și simplitatea sufletului; a sta de vorbă cu dumneata e o adevărată desfătare; știu, cel puțin, că am în fața mea o persoană plină de virtuți; în al doilea rînd... în al doilea rînd... Aici se încurcă, neștiind ce să mai spună.

- Vrei poate să-ți împrumut bani? Îi veni în ajutor prințul. Rostise aceste cuvinte cît se poate de natural, cu un ton serios și chiar cu oarecare sfiiciune. Keller tresări, ațintind o privire mirată asupra prințului, și izbi tare cu pumnul în masă.

- Uite, cu felul acesta de a fi al dumitale, îl dai gata pe om, zău așa, nici nu știu ce să mai spun! Mă întreb, de unde atîta naivitate și inocență sufletească, cum poate nici la vîrsta de aur a omenirii nu s-a pomenit și, în același timp, atîta clarviziune, care-ți dă putința să citești în sufletul omului ca într-o carte deschisă; spiritul dumitale de adîncă observație psihologică îl străpunge ca o săgeată. Dar dă-mi voie, prințe, asta merită o explicație, pentru că... sînt pur și simplu uluit! Firește, scopul meu, în cele din urmă, era să-ți cer un împrumut, dar mă surprinde că m-ai întrebat de bani, ca și cum n-ai vedea nimic rău în asta, ca și cum totul ar fi cît se poate de firesc.

- Da... din partea dumitale e cît se poate de firesc.

- Și nu ești indignat?

- De ce să fiu?

- Ascultă prințe, am rămas aici de ieri-seară, mai întâi, fiindcă am un respect deosebit pentru arhiepiscopul francez Bourdaloue (l-am savurat cu Lebedev pînă la trei noaptea); în al doilea rînd, am rămas (îți jur pe sfînta cruce că spun adevărul!) mai cu seamă pentru că voiam, împărtășindu-ți spovedania mea sinceră și totală, să contribui prin asta, ca să spun așa, la îndreptarea mea. Acesta mi-a fost gîndul cu care am adormit pe la ora patru, scăldat în lacrimi.

- Crezi acum în cuvîntul celui mai nobil om? În momentul cînd ațipeam plin de cele mai sincere lacrimi lăuntrice și, ca să spun așa și exterioare (pentru că, într-adevăr, plîngeam cu hohote, țin minte perfect de bine), îmi veni în gînd o idee diabolică: „Ce-ar fi, la urma urmei, dacă după spovedania mea i-aș cere niște bani?” Spovedania asta, prin urmare, a fost un fel de „preludiu lacrimogen”, ca să pregătesc terenul și, înduioșîndu-te, să-ți storc o sută cincizeci de ruble. Și, după părerea dumitale, asta nu-i o josnicie?

- Ceea ce spui dumneata poate să nu fie tocmai exact. Poate să fi fost o simplă coincidență, s-a nimerit ca cele două idei să se confunde, atîta tot, lucru care se întîmplă de altfel destul de frecvent. Mie mi se întîmplă mereu. Personal, cred că nu e bine să te lași stăpînit de această dedublare, dar să știi, Keller, că în cea mai mare parte vina e a mea. Cînd vorbeai adineauri, parcă mă vedeam pe mine. De multe ori mă bătea gîndul, continuă prințul cu toată seriozitatea, vădînd cel mai viu interes pentru acest subiect, că și ceilalți pățesc la fel, încît, la un moment dat, începusem chiar să mă consolez, căci e extrem de greu să lupți contra acestor idei *duble*; am încercat pe propria mea piele. Dumnezeu știe de unde și cum se ivesc. Văd că dumneata singur califici asta drept o josnicie! Acum, iar o să mă frămînte ideile acestea. În tot cazul, nu eu sînt acela

care să te judec; nu ți se pare? Ai recurs la un subterfugiu ca prin lacrimi să-mi storci o sumă de bani, dar nu te-ai jurat adineauri că spovedania dumitale a avut și un alt scop, un scop nobil și nu numai de interes mărunț? Cît despre bani, ai nevoie pentru chefuri, nu-i așa? După spovedania dumitale, este bineînțeles o dovadă de lașitate. Dar, pe de altă parte, cum să renunți, așa dintr-o dată, la băutură și la petreceri? Cu neputință. Atunci, ce-i de făcut? Cel mai bun lucru e să lăsăm asta în seama conștiinței dumitale, ce zici?

Spunînd astea, prințul se uita la Keller cu o vie curiozitate. Se vedea că problema ideilor dedublate îl preocupa de multă vreme.

- Nu înțeleg de ce, după toate acestea, te-or fi socotind oamenii idiot! exclamă Keller.

O roșeață ușoară acoperi obrazul prințului.

- Predicatorul Bourdaloue, de pildă, în cazul de față ar fi fost necruțător, pe cînd dumneata l-ai cruțat pe om și m-ai judecat cu omenie! Și uite, ca să mă pedepsesc eu însumi și ca să arăt cît sînt de mișcat, nu vreau o sută cincizeci de ruble, mă mulțumesc cu douăzeci și cinci, mi-ar ajunge! De atît am nevoie, cel puțin pentru două săptămîni. De abia după două săptămîni, dacă mai vin să-ți cer bani. Voiam să-i dau ceva în dar Agașei, dar nu merită. Ah, dragă prințe, Dumnezeu să te aibă în paza lui!

În clipa aceasta apăru Lebedev, care sosise tocmai atunci de la Petersburg. Zărind hîrtia de douăzeci și cinci de ruble în mîinile lui Keller, se încruntă. Keller însă, văzîndu-se în posesia banilor, se grăbi s-o ia din loc. Pe dată, Lebedev începu să-l bîrfească.

- Ești nedrept; căința lui era sinceră cu adevărat, zise prințul cu mustrare în glas.

- Căința lui! Ce valoare poate să aibă o asemenea căință? Nu m-am bătut și eu în piept aseară: „Sînt un nemernic, un nemernic!”, adică vorbe goale și atîta tot!

- Așadar, din partea dumitale erau numai vorbe goale? Și eu credeam, dimpotrivă...

- Ei bine, uite, dumitale am să-ți spun tot adevărul, fiindcă știi să-l pătrunzi pe om pînă în adîncurile sufletului; și vorba și fapta, și minciuna și adevărul — toate la mine merg mîna-n mîna și în perfectă armonie. Adevărul și faptele mă-ndeamnă - poți să mă crezi sau nu - la o sinceră căință, ți-o jur, dar cuvintele și minciuna îmi sînt dictate de un gînd diabolic (mereu prezent); „Cum să fac ca să-l amăgesc pe om, să trag un folos chiar și de pe urma acestor lacrimi de căință ale mele!” Zău așa! Altuia nu i-aș spune, ar rîde sau m-ar scuipa, dar dumneata, prințe, judeci cu omenie.

- Întocmai așa, cuvînt cu cuvînt, mi-a spus și el adineauri, se însufleți prințul. Și amîndoi parcă v-ați mîndri cu asta! Mă mir de voi, numai că el e mai sincer decît dumneata, care faci din asta o adevărată meserie. Haide, destul, nu mai face mutra asta plouată, Lebedev, și nu-ți mai duce mîna la inimă. Vrei să-mi spui ceva? Nu cred că ai venit degeaba...

Lebedev se codi, recurgînd la obișnuitele-i strîmbături.

- Te-am așteptat toată ziua, ca să-ți pun o întrebare; măcar o singură dată în viața dumitale te conjur să spui adevărul: avut-ai vreun amestec oarecare în împlinirea de ieri cu caleașca?

Lebedev continuă să se izmenească, chicotind, frecându-și mâinile, iar la urmă recurge la un strănutat prelungit, neputându-se hotărî să răspundă la întrebarea prințului.

— Văd c-ai luat parte.

— Indirect, numai indirect! Grăiesc purul adevăr! N-am făcut altceva decît să anunț la vreme o anumită persoană că o anumită societate e adunată la mine și că sînt de față anumite persoane.

— Știu, l-ai trimis pe fiul dumitale *acolo*, mi-a spus-o chiar el adineauri; și ce-i cu intriga asta pe care ați pus-o la cale? izbucni prințul cuprins de un fel de neastîmpăr.

- N-am pus-o eu la cale, ferit-a sfîntul! se apără Lebedev, vînturîndu-și brațele, ca și cum ar fi voit să respingă o asemenea bănuială. A fost urzită de alții și, la drept vorbind, e mai mult o fantezie decît o intrigă!

— Despre ce e vorba, spune-mi și mie, pentru Dumnezeu! Cum de nu-ți dai seama că mă privește personal chestiunea asta? Nu vezi că aici se urmărește compromiterea lui Evgheni Pavlovici?

— Prințe! Excelentissime prinț, se sclifosi Lebedev din nou, dar dumneata nu mă lași să-ți spun tot adevărul; am încercat de mai multe ori, dar nu m-ai lăsat să isprăvesc...

Prințul chibzui o clipă.

- Bine, te ascult, spune adevărul, rosti el în cele din urmă; fără îndoială, o luptă grea se dăduse în sufletul lui.

- Aglaia Ivanovna... începu îndată Lebedev.

- Taci, taci! strigă exasperat prințul, și fața i se făcu stacojie de indignare sau poate și de rușine. Așa ceva este exclus și e... absurd. Toate astea au fost născocite de dumneata sau de alți nebuni ca dumneata. Și să nu te mai aud vreodată amintind despre asta.

Seara tîrziu, trecuse de zece, cînd, în sfîrșit, veni și Kolea, aducînd o mulțime de noutăți, unele de la Petersburg, altele de la Pavlovsk. Cele dintîi, privitoare mai ales la Ippolit și la pățania din ajun, i le povesti pe scurt, pentru a le relua mai tîrziu, atît de grăbit era să-i comunice noutățile din Pavlovsk. Acum trei ore se întorsese de la Petersburg și, fără a mai trece pe la prinț, se dusesse direct la Epancini. „Acolo se petrece ceva îngrozitor!” Bineînțeles, pe primul plan era povestea cu caleașca, dar se întîmplase probabil și altceva, ce nu putea să știe, desigur, nici el și nici prințul. „Nu m-am apucat, firește, să spionez și nici să descos pe careva de-ai casei; de altfel, m-au primit bine, chiar surprinzător de bine; în schimb, de dumneata, prințe, n-au suflat o vorbă! Mai important și interesant era că Aglaia se certase cu ai săi pentru Ganea. Exact ce și cum - nu se știe, cert este însă că din pricina lui Ganea (închipuiește-ți!) cearta a luat un caracter foarte violent, ceea ce înseamnă că motivul era grav. Generalul s-a întors tîrziu și era tare indispus; împreună cu el venise și Evgheni Pavlovici, foarte vesel și prevenitor, fiind cît se poate de bine primit. Dar noutatea cea mare era că Lizaveta Prokofievna a chemat-o într-ascuns pe Varvara Ardalionovna, care tocmai se afla la domnișoare, și i-a interzis o dată pentru totdeauna să-i mai calce pragul casei; ce-i drept, a făcut-o într-o formă cît se poate de cuviincioasă, mi-a povestit chiar Varia. E interesant că în momentul cînd Varia ieși de la Lizaveta Prokofievna și trecu să-și ia rămas-bun de la domnișoare, ele nici nu știau măcar că i se interzisese să le mai calce pragul și că e vorba de o despărțire definitivă.

- Dar Varvara Ardalionovna a fost la mine pe la ora șapte, zise Prințul mirat.

- Ei bine, asta s-a întâmplat pe la opt. Îmi pare rău de Varia și de Ganea... dar, ce să-i faci, prea se bagă în toate, nu pot trăi fără intrigă. Niciodată n-am putut să aflu ce anume uneltesc; de altfel, nici nu țin să fiu la curent. Desigur, din multe puncte de vedere caracterul lui Ganea lasă de dorit, însă are și calități pe care e de ajuns să le cauți ca să le descoperi, și niciodată nu-mi voi ierta că nu l-am înțeles mai înainte... Nu știu dacă pot continua să mă duc la Epancini după cele întâmplate cu Varia. E drept că de la început chiar m-am pus pe un picior de independență completă, dar trebuie totuși să mai chibzuiesc.

— Degeaba îl plîngi atît pe fratele dumitale, observă prințul. Dacă lucrurile au ajuns aici, înseamnă că Lizaveta Prokofievna îl consideră pe Gavriila Ardalionovici cam primejdios și că, prin urmare, anumite speranțe ale lui sînt pe cale să se împlinească.

— Cum? Ce speranțe?! strigă, în culmea mirării, Kolea. Îți închipui poate că Aglaia... e cu neputință!

Mîșkin nu spuse nimic.

— Ești teribil de sceptic, prințe, reluă Kolea după un timp, observ că de la o vreme încoace te arăți extraordinar de sceptic; începi să nu mai crezi în nimic și să te complaci în tot felul de presupuneri... Am întrebuințat bine aici cuvîntul „sceptic”?

— Cred că da; deși nici eu nu sînt prea sigur.

— Ba nu, îmi retrag cuvîntul „sceptic”; am găsit o altă explicație, strigă Kolea deodată, nu ești sceptic, ci un om stăpînit de gelozie! Ești teribil de gelos pe Ganea pentru o fată mîndră și frumoasă!

Spunînd asta, Kolea sări de pe scaun și izbucni într-un rîs nebun, cum poate nu i se mai întîmplase vreodată în viață. Veselia lui n-a mai cunoscut margini cînd îl văzu pe prinț roșind din ce în ce mai mult. Ideea că prințul era gelos din pricina Aglaiei îl amuza nespus. Dar hazul lui încetă brusc în momentul cînd își dădu seama că prințul a rămas foarte mîhnit. Pe urmă se legă între ei o conversație lungă și serioasă, care țină mai bine de o oră, poate chiar o oră și jumătate.

A doua zi, o chestiune urgentă îl sili pe prinț să plece la Petersburg, unde rămase toată dimineața. La întoarcere, îl întîlni în gară pe Ivan Feodorovici. Acesta îl apucă pe Mîșkin de braț, se uită cu fereală împrejur și-l trase repede după dînsul, într-un vagon de clasa întâi. Generalul era dornic să-i împărtășească lucruri importante.

— Mai întîi, dragă prințe, să nu mi-o iei în nume de rău și, chiar dacă te-am supărat cu ceva, uită, te rog. Eram gata să vin încă de ieri să te văd, dar nu știam cum va reacționa Lizaveta Prokofievna... Acasă la noi e un adevărat... infern, parcă s-ar fi instalat un duh necurat și zău dacă mai pricep ceva. După părerea mea, dumneata ești în orice caz mai puțin vinovat decît oricare dintre noi, deși, la drept vorbind, din pricina dumitale s-au întîmplat toate astea. Vezi, prințe, e frumos să fii filantrop, dar se pare că nu e totdeauna plăcut. Poate că ți-ai dat seama și dumneata. Eu prețuiesc, firește, bunătatea Lizavetei Prokofievna și o stimez mult, dar...

Și generalul continuă să tot îndruge în același sens, iar vorbele îi erau din cale-afară de încîlcite. Se vedea cît colo că era extrem de tulburat și totodată zguduit de ceva cu totul de neînțeles pentru dînsul.

— Știu foarte bine că n-ai nici un amestec aici, dar mai bine renunță să ne vizitezi cîtva timp, ți-o spun prietenește; așteaptă să treacă furtuna. În ceea ce-l privește pe Evgheni Pavlîci, urmă el cu înfocare, totul s-a dovedit a fi o calomnie absurdă, cea mai neagră calomnie! E o minciună urîță, o intrigă, dorința de a strica totul, de a băga zîzanie între noi. Vezi, prințe, ți-o spun confidențial: între noi și Evgheni Pavlîci nu s-a spus nici un cuvînt, pricepi? Nu sîntem legați prin nimic, dar cuvîntul acesta poate fi rostit și cît de curînd! Așadar, urmărește să-i pună bețe-n roate! Dar pentru ce, cu ce scop - nu mă pot dumeri! E o femeie excentrică, o femeie uimitoare, m-a băgat în sperieți, de mi-am pierdut și somnul. Și ce trăsură, ce cai... Fantastic! Asta e ceea ce se cheamă pe franțuzește șic, nu-i așa? Și cine o fi noul ei protector? Alaltăieri, ca să spun drept, m-a împins păcatul și l-am bănuț pe Evgheni Pavlîci, zău așa! Dar acum sînt sigură că nu este el; și dacă nu e el, ce rost are încercarea asta de a provoca o ruptură între noi? Asta-i întrebarea! Ca să nu-l piardă pe Evgheni Pavlîci? Dar ți-o repet, jur pe onoarea mea că nici n-o cunoaște măcar și că toată povestea aceea cu polițele e o pură născocire! Și cu cîtă neobrăzare îl *tutuia* în plină stradă! E limpede că la mijloc e o intrigă răuvoitoare! Un complot! Iar noi trebuie să-l respingem cu dispreț și să-i arătăm și mai mult considerație lui Evgheni Pavlîci. Am vorbit în acest sens și cu Lizaveta Prokofievna. Acum să-ți spun părerea mea intimă: sînt ferm convins că toate astea le face dintr-o ranchiună personală, ca să se răzbune pe mine, știi, pentru ceea ce a fost, deși nu mă simt vinovat cu nimic. Îmi vine sîngele în obraz de rușine de cîte ori îmi aduc aminte de asta. O credeam dispărută pentru totdeauna și iat-o că apare din nou. Dar unde o fi Rogojin acela, mă rog? Credeam că de mult ea a devenit doamna Rogojin.

Într-un cuvînt, generalul părea cu totul derutat. Aproape tot drumul, timp de o oră, el vorbi fără întrerupere, punînd singur întrebări și tot singur răspunzînd la ele; în focul perorației îi strîngea mîna lui Mîșkin și, în cele din urmă, îl convinse pe acesta cel puțin de un lucru, că lui personal nici nu i-a trecut prin minte să-l bănuiască de vreun amestec în această afacere. Un lucru important pentru Mîșkin. În încheiere, generalul povesti despre un unchi al lui Evgheni Pavlîci, șeful unei cancelarii la Petersburg, și care „ocupă un post de vază, are șaptezeci de ani, e gastronom, un bătrîn care nu se lasă încă...” Ha, ha! Știu că a auzit și el de Nastasia Filippovna și i-a cam dat tîrcoale. Am trecut adineauri pe la el; nu primește, e suferind; dar e bogat, foarte, foarte bogat, are o situație excelentă și... Dumnezeu să-l țină încă mulți ani, dar tot lui Evgheni Pavlîci o să-i rămîină toată averea... Da, da... și totuși mi-e frică parcă de ceva! Nu-mi explic de ce anume, dar mi-e frică... S-ar zice că plutește ceva în aer, o nenorocire ce se rotește deasupra capetelor noastre ca un liliac, și mi-e frică, mi-e tare frică!...

În sfîrșit, de-abia a treia zi, după cum am mai spus, a urmat și împăcarea oficială a Epancinilor cu prințul Lev Nikolaevici.

XII

Era pe la ora șapte după-amiază; prințul se pregătea să iasă în parc, cînd, deodată, apăru pe terasă Lizaveta Prokofievna; era singură.

- În primul rînd, să nu-ți închipui cumva, începu ea, că am venit să-ți

cer iertare. Nu! Asta, niciodată. În toate, numai tu ești de vină.

Prințul rămase tăcut.

- Te recunoști vinovat sau nu?

- Tot atît ca și dumneata. De altfel, nici dumneata, nici eu n-avem să ne reproșăm în chestiunea aceasta vreo intenție rea. Alaltăieri, mă credeam vinovat, dar acum mi-am dat seama că lucrurile stau altfel.

- Așa, vasăzică! Bine: ascultă dar ce am să-ți spun și ia loc, pentru că n-am de gând să stau în picioare. Se așezară amîndoi.

- *În al doilea rînd*, nici un cuvînt despre mucoșii aceia neobrăzați! Nu stau de vorbă cu tine decît vreo zece minute; mi-am luat inima în dinți și am venit să-ți cer o lămurire (ți-ai închipuit poate cine știe ce?), dar dacă faci cea mai mică aluzie la neobrăzații aceia, mă ridic, plec și totul s-a sfîrșit pentru totdeauna între noi.

- Bine, răspuse prințul.

- Dă-mi voie să te întreb: i-ai scris, acum două luni sau două luni și jumătate, cam pe la Paști, o scrisoare Aglaiei?

- D-da, i-am scris.

- Pentru ce? Ce i-ai scris? Arată-mi scrisoarea!

Ochii Lizavetei Prokofievna scînteiau; tremura din tot corpul de nerăbdare.

- N-o am, răspuse prințul surprins și fîstîcîndu-se în ultimul grad; dacă scrisoarea n-a fost distrusă, ea trebuie să fie la Aglaia Ivanovna.

- Nu căuta să te eschivezi! Ce i-ai scris?

- Dar nu mă eschivez deloc, și nici nu mă tem de nimic. Nu văd motivul pentru care nu i-aș putea scrie...

- Taci! Ai să vorbești mai tîrziu. Ce conținea scrisoarea? De ce ai roșit?

Prințul reflectă un moment.

- Nu-ți cunosc gîndurile, Lizaveta Prokofievna, văd numai că scrisoarea asta te îndispune mult. Îți închipui, desigur, că aș fi putut refuza să răspund la o asemenea întrebare. Dar, ca să-ți dovedesc că n-am de ce a mă teme, că nu regret că am scris-o și că nici n-am de ce să roșesc (spunînd acestea, prințul deveni roșu ca racul), am să ți-o reproduc din memorie, căci se pare că o știu pe dinafară.

Și prințul reproducuse aproape cuvînt cu cuvînt conținutul biletelui pe care i-l trimisese Aglaiei.

- Ce aiureală! Ce vrea să însemne toată încîlcitura asta, după părerea ta? Întrebă pe un ton aspru Lizaveta Prokofievna, după ce ascultase cu atenție încordată relatarea prințului.

- Nici eu nu știu prea bine; tot ce pot spune e că eram atunci sub puterea unui sentiment sincer. Am avut acolo momente pline de senzația trăirii și de speranțe îmbietoare.

- Ce speranțe?

- Mi-ar fi greu să le explic; numai că nu erau de acelea la care te gîndești poate dumneata în momentul acesta... Speranțe... în sfîrșit, speranțe de viitor, de fericire; speranța că poate nu eram un străin *acolo*. Mă simțeam foarte mulțumit că sînt în țara mea. Într-o dimineață plină de soare, am luat condeiul și i-am scris o scrisoare; de ce anume ei - nu știu. Uneori, omul simte nevoia de a avea alături un suflet apropiat; am simțit și eu, probabil, ceva asemănător în clipele acelea... adăugă prințul după o

oarecare tăcere.

- Ești îndrăgostit poate?

- N-nu... I-am... scris ca unei surori; de altfel am și semnat „fratele dumitale”.

- Hm! Intenționat ai făcut-o; am înțeles.

- Îmi vine tare greu să răspund la întrebările acestea, Lizaveta Prokofievna.

- Știu că-ți vine greu, dar asta nu mă interesează. Ascultă, spune-mi cinstit, ca înaintea lui Dumnezeu: îmi spui drept ori minți?

- Nu mint.

- E adevărat că nu ești îndrăgostit de ea?

- Cred că e adevărat.

- Crede! Neisprăvitul acela i-a dus scrisoarea ta?

- L-am rugat pe Nikolai Ardalionovici să...

- Nu ține! Un neisprăvit! îl întrerupse cu năduf Lizaveta Prokofievna. Nu cunosc nici un Nikolai Ardalionovici! Un neisprăvit!

- Nikolai Ardalionovici...

- Ba-i un neisprăvit, îți spun eu!

- Ba nu, Nikolai Ardalionovici nu este un neisprăvit, răspunse prințul cu glas potolit, dar ferm.

- Bine, scumpule, mai vorbim noi despre asta!

- Se opri un minut, ca să se mai liniștească și să-și recapete răsuflarea.

- Și ce-i cu *Cavalerul sărman*?

- Nu știu, n-am nici un amestec; o fi vreo glumă.

- E tare plăcut, n-am ce zice, să te pomenești cu toate astea, așa, pe nepusă masă! Să fie oare cu putință ca să aibă o slăbiciune pentru tine? Nu-mi explic! După ce tot ea te făcea și „nerod” și „idiot”?

- Nu era neapărată nevoie să-mi relatezi toate astea, spuse mai mult în șoaptă și pe un ton de reproș prințul.

- Nu te supăra. E o fire voluntară și cam despotică, o nebună, o răzgâiată — de va îndrăgi pe cineva, neapărat îi va scoate sufletul, spunându-i vorbe mușcătoare și bătându-și joc de el pe față; la fel am fost și eu la vârsta ei. Dar să știi că nu prea ai de ce să te umfli în pene, puișorule, nu-i de nasul tău! Nu vreau să cred că s-ar putea întâmpla așa ceva și nici nu se va întâmpla vreodată! Ți-o spun ca să-ți bagi degrabă mințile în cap. Ascultă, jură-mi că nu ești însurat cu *aia*.

- Lizaveta Prokofievna, ce ți se năzare! strigă prințul, gata să sară în sus de ciudă și uimire.

- Dar erai cât pe ce să te însori!

- Adevărat, era să mă însor, șopti el, lăsînd capul în jos.

- Vasăzică ești îndrăgostit de ea? Pentru ea ai venit aici, nu-i așa? Pentru *aia*?

- Am venit pentru altceva, nu ca să mă însor, răspunse prințul.

- Spune, ai tu ceva sfînt pe lumea asta?

- Am.

- Jură-mi că n-ai venit să te însori cu *aia*.

- Jur pe ce vrei!

- Te cred; sărută-mă. În sfîrșit, pot să respir ușor; dar să știi că Aglaia nu te iubește; gîndește-te, prin urmare, la ce-ți rămîne de făcut; și

ți-o mai repet; nu te va lua de bărbat, cel puțin cît sînt eu în viață. Ai auzit?

— Am auzit.

Prințul se simțea așa de rușinat, încît nu îndrăznea s-o privească în față.

— Ascultă, te așteptam ca pe o providență (deși n-ai meritat-o, după cum văd eu!); noaptea scăldam perna în lacrimi, nu de grija ta, scumpule, fii pe pace; am o durere a mea personală, nesfîrșită, și nu-i văd leacul. De aceea te așteptam cu atîta nerăbdare; cred și acum că Dumnezeu mi te-a trimis ca pe un prieten, ca pe un frate. Nu am pe nimeni mai apropiat, în afară de bătrîna Belokonskaia, iar dînsa e plecată acum; de altfel, de bătrînețe, a ajuns proastă ca noaptea. Acum răspunde-mi scurt prin *da* sau *nu*; știi pentru ce-a făcut ea tărăboiul acela alaltăieri?

— Cuvîntul meu de cinste că n-am luat parte la asta și că nu știu nimic!

— Destul, te cred. Acum și eu mi-am schimbat părerea în privința asta, dar pînă ieri dimineață îl socoteam pe Evgheni Pavlîci vinovat de toate astea; și alaltăieri, și ieri încă. Dar acum, firește, nu pot să nu fiu de părerea lor; e limpede că și-au bătut joc de el în modul cel mai nerușinat; cu ce scop, de ce și pentru ce, nu se știe (însuși faptul acesta pare suspect și dă de bănuț). În tot cazul, n-o mai dau pe Aglaia după el, orice s-ar întîmpla! Poate să fie un om cumsecade, n-are a face. Aveam eu îndoieli și înainte, dar acum am hotărît, și hotărît rămîne. „Întîi să mă băgați în mormînt și atunci n-aveți decît să dați fata după cine vreți”, așa i-am spus azi-dimineață lui Ivan Feodorovici. Vezi ce destăinuiri îți fac, vezi?

— Văd și apreciez.

Lizaveta Prokofievna aruncă asupra prințului o privire pătrunzătoare; poate ar fi vrut să afle ce efect va produce asupra lui părerea ei despre Evgheni Pavlîci.

- Nu știi nimic de Gavrila Ivolghin?

- Ba da... știu multe lucruri.

- Știai că e în relații cu Aglaia?

- Asta n-am știut-o, se miră, ba chiar tresări prințul. Cum? Gavrila Ardalionovici e în relații cu Aglaia Ivanovna? Cu neputință!

- De foarte puțin timp. Soră-sa și-a tot făcut drum pe aici, toată iarna, săpîndu-i trecerea ca un șobolan.

- Nu cred, stăruie cu tărie prințul după ce stătu un moment pe gînduri, pradă unei profunde emoții. Dacă ar fi fost adevărat, aș fi știut negreșit și eu.

- Te așteptai cumva ca el să vină și, căzînd la pieptu-ți, să-ți mărturisească cu lacrimi în ochi? Tare naiv mai ești! Și caraghios! Toți umblă să te păcălească ca pe un... ca pe... Și nu ți-e rușine să te încrezi într-un asemenea om? Se poate să nu-ți dai seama că el te duce de nas, că te păcălește în modul cel mai nerușinat?

- Știu foarte bine că mă păcălește uneori, rosti prințul în silă, cu jumătate de glas, și Ganea își dă seama că știu... adăugă el fără a-și mai isprăvi gîndul.

- Poftim, știe și totuși se încrede! Halal ție! De altfel, din partea ta e și firesc să fie așa. De ce m-oi fi mirînd atît? Doamne-Dumnezeule! A mai existat vreodată un astfel de om? Ptiu! Dar știi că acest Ganca, ori această Vanka au pus-o în legătură cu Nastasia Filippovna?

- Pe cine? strigă prințul.
- Pe Aglaia.
- Nu cred! Imposibil! Cu ce scop? și prințul sări ca ars de pe scaun.
- Nici mie nu-mi vine a crede, cu toate că sînt dovezi. E o fată

despotică, o zăpăcită, o nebună! O fată rea, rea, rea! rea din cale-afară, de o răutate cum nu-i alta! O mie de ani aș repeta că e rea! Toate s-au făcut așa în ultimul timp, chiar și curca cea plouată de Aleksandra, dar aceea cel puțin mi-a scăpat din mîină. Și totuși nu cred! Poate pentru că nici nu vreau să cred, adăugă generăleasa ca pentru sine. De ce n-ai venit să ne mai vezi? Îl luă ea din nou la rost pe prinț. Aceste trei zile de ce n-ai venit pe la noi? strigă ea nerăbdătoare, repetînd întrebarea.

Prințul începu să-și expună motivele, dar Lizaveta Prokofievna îl întrerupse.

- Toată lumea te ia drept un prost și te trage pe sfoară! Ai fost ieri la Petersburg; pun rămășag că te-ai dus să-l implori în genunchi pe nemernicul ăla ca să-ți primească cele zece mii de ruble!

- Nici gînd. Nu l-am văzut și, de altfel, nu-i un nemernic. Am primit o scrisoare de la el.

- Arată-mi-o!

Prințul scoase un plic din servietă și i-l întinse Lizavetei Prokofievna, care citi:

Stimate domn, eu n-am, firește, nici un drept la demnitate și amor propriu în ochii lumii. Sînt prea nevrednic de așa ceva după părerea oamenilor. Aceasta e opinia lumii, dar nu și a dumitale. M-am convins, stimate domn, că ești poate mult superior celorlalți. Nu sînt de acord cu Doktorenko și pe chestia aceasta sîntem în divergență. N-aș primi niciodată o copeică de la dumneata, dar i-ai venit în ajutor mamei mele și-ți datorez recunoștință, cu toate că e o dovadă de slăbiciune. În tot cazul, mi-am schimbat părerea despre dumneata și am socotit necesar să ți-o aduc la cunoștință. Consider apoi că relațiile noastre trebuie să sfîrșească aici și că de aci încolo nu mai pot avea loc nici un fel de legături între noi.

Antip Budrovski.

P.S. Restul pînă la două sute de ruble, pe care-l mai datorez, îi voi restitui negreșit, cu timpul.

- Ce aiureală! hotărî Lizaveta Prokofievna, aruncîndu-i înapoi scrisoarea. Nu merita osteneala s-o citesc. Ce-ți veni să zîmbești așa cu subînțeleles?

- Recunoaște, totuși, că scrisoarea aceasta ți-a făcut plăcere și dumitale.

- Cum! Încîlcitura asta îmbibată de orgoliu? Dar nu vezi că toți ăștia și-au pierdut capul de îngîmfare și trufie?

- Și totuși, își recunoaște vina și a rupt-o chiar și cu Doktorenko; ba cu cît e mai vanitos, cu atît a trebuit să sufere mai mult în amorul lui propriu. Ah, ce copil ești, Lizaveta Prokofievna!

- Ții neapărat să-ți trag o palmă, se vede?

- Nu, nu țin deloc. Dar știi precis că scrisoarea te bucură și totuși nu vrei să te dai de gol. De ce te rușinezi de sentimentele dumitale? Așa faci totdeauna.

- Să nu îndrăznești să mai calci pe la mine! sări Lizaveta Prokofievna, palidă de mînie. De azi înainte, să nu mai treci pragul casei

mele niciodată!

- Iar peste trei zile, singură ai să mă chemi la voi... Cum se poate așa ceva? Sînt sentimentele duminicale cele mai frumoase, de ce să te rușinezi de ele? Singură îți dai prilej de chin și frămîntare.

- Să mor, dacă te mai chem vreodată! Și numele am să ți-l uit! L-am și uitat!

Și dădu buzna spre ușă.

- Oricum, tot mi-a fost interzis de a mai veni la voi! strigă prințul în urma ei.

- Ce-e-e? Cine ți-a interzis?

Se întoarse într-o clipă, ca înțepată de un ac. Prințul ezită să-i răspundă; își dădea seama că-l luase gura pe dinainte.

- Cine ți-a interzis să vii la noi? strigă furioasă Lizaveta Prokofievna.

- Aglaia Ivanovna mi-a interzis...

- Cînd? Vo-or-be-ște odată!...

- Azi-dimineață mi-a trimis vorbă să nu cutesc a veni în casa voastră.

Lizaveta Prokofievna rămase înmărmurită, silindu-se să-și dea seama de situație.

- Cum adică ți-a trimis vorbă? Prin cine anume? Tot prin neisprăvitul acela? Și numai din gură ți-a spus? ți-pă ea din nou.

- Am primit un bilețel, lămuri prințul.

- Unde-i? Arată-mi-l! Imediat!

Prințul se gîndi un moment, apoi scoase din buzunarul vestei o bucățică de hîrtie pe care era scris:

Printe Lev Nikolaevici! Dacă, după tot ce s-a întîmplat, mai ai de gînd cumva să mă uimești vizitînd vila noastră, te asigur că eu personal nu voi fi printre aceia pe care prezența duminică îi va încînta.

Aglaia Epancina.

Lizaveta Prokofievna se reculese o clipă, pentru ca imediat după aceea să se repeadă la prinț și, apucîndu-l de braț, să-l tragă după dînsa.

- Vii cu mine! Într-adins! Chiar acum, în clipa asta! vocifera ea ca scoasă din minți.

- Dar, gîndește-te, în felul acesta mă expun...

- La ce? Ah, prostălaule, naiv ce ești! Parcă n-ai fi bărbat! Dar las' că vād eu acum ce se-ntîmplă, cu ochii mei...

- Lasă-mă, cel puțin să-mi iau pălăria...

- Poftim, ia-ți mizerabila ta pălărie și să mergem! N-ai știut să-ți alegi măcar un fason mai de Doamne-ajută!... A scris-o, nici vorbă, numai de ciudă... după cele întîmplate deunăzi... A scris-o de necaz, mormăia Lizaveta Prokofievna, care nu lăsase brațul prințului și-l trăgea mereu în urma ei. Eu ți-am luat apărarea și am spus cu glas tare că ești un prost dacă nu vii... altfel nu ți-ar fi scris bilețelul acela stupid și necuviincios. Un gest indecent, nedemn de o fată de familie, bine crescută și deșteaptă, deșteaptă foc!... Hm! continuă ea, i s-o fi făcut și ei, firește, ciudă că nu vii; numai că nu s-a gîndit deloc că unui idiot nu trebuie să-i scrii în felul ăsta, că o ia de bună, literă cu literă, după cum s-a și întîmplat de altfel. Ce ți-ai ciulit urechile așa? se răsti ea la prinț, dîndu-și seama că o cam luase gura pe dinainte. Îi trebuie un măscărici ca tine, de mult n-a mai văzut unul în preajmă-i, iată pentru ce te pune la încercare. Și-mi pare foarte bine, sînt

încântată că o să te ia chiar acum în primire! O meriți! N-avea grijă, se pricepe ea la de-alde astea! Și încă ce bine se pricepe!...

PARTEA A TREIA

I

De câte ori nu auzi lamentându-se lumea de pe la noi, cum că nu prea avem oameni cu spirit practic; politicieni, de pildă, avem cu prisosință; și nici de generali nu ducem lipsă - dai de ei la tot pasul; cât despre administratori găsești berechet și de tot felul, oricât de mulți s-ar cere; când e vorba, însă, de oameni energici, înzestrați cu simț practic - i-ai de unde nu-s, să-i cauți cu lumînarea! Cel puțin așa se plînge toată lumea. Ba unii merg pînă acolo încît susțin că nici măcar personal de serviciu corespunzător n-am avea pe unele linii de cale ferată; și nici vreo administrație cît de cît acceptabilă nu se poate înjgheba, zic ei, în vreuna dintre companiile noastre de navigație. Ici, auzi, în punctul cutare al unei noi linii ferate s-au ciocnit, ori s-au prăvălit de pe pod, niște vagoane; colo, se scrie, un tren era cît pe ce să ierneze în mijlocul cîmpiei întroienite: au plecat oamenii pentru cîteva ceasuri și au stat cinci zile în zăpadă. Dincolo, se povestește, mii de puduri de mărfuri care așteaptă să fie expediate zac cîte două sau chiar trei luni de zile și putrezesc; altundeva, mai auzi (și nici nu-ți vine a crede) un administrator, adică un fel de supraveghetor, un lefegiu oarecare l-a cam atins pe un tejghetar de negustor de i-a mutat fâlcile din loc, motivîndu-și zeul administrativ prin aceea că „s-a cam întrecut cu firea” din pricină că acela îl bătea la cap să-i expedieze marfa. Și cînd te gîndești că există în țara aceasta imensă atîtea servicii de stat și posturi de lefegii, te cuprinde groaza; toată lumea a fost sau este în slujbă, toți vor să fie slujbași. Cum se face atunci că din atîta material uman să nu se poată constitui o administrație ca lumea la companiile noastre de navigație?

Răspunsul ce ni se dă la această întrebare e cît se poate de simplu — atît de simplu, că explicația pare aproape de necrezut. E adevărat, ni se spune, că la noi toți au fost ori sînt slujbași, și starea asta dăinuie de vreo două sute de ani încoace, după cel mai bun model nemțesc, de la strămoși la strănepoți — dar tocmai aici e buba, că slujbașii sînt de fapt oamenii cei mai lipsiți de simț practic, ajungîndu-se pînă acolo că abstracțiile și lipsa de cunoștințe practice erau socotite pînă nu de mult, chiar și de slujbași, drept cea mai mare virtute și cea mai bună recomandare. Dar nu tagma funcționarească ne interesează aici, ci oamenii cu spirit practic. Este în afară de orice îndoială faptul că sfiiciunea și o totală lipsă de spirit de inițiativă erau considerate la noi, dintotdeauna, drept cel mai bun indiciu de simț practic - părerea aceasta există și acum. Dar de ce să ne facem din asta o vină specifică nouă, dacă e vorba ca părerea aceasta să fie luată drept o învinuire? Lipsa de originalitate era considerată

dintotdeauna, pretutindeni, în lumea întreagă, ca fiind apanajul omului de afaceri serios și practic, și circa nouăzeci și nouă la sută din oameni (pe puțin) credeau întotdeauna astfel, încît poate numai unu la sută dintre ei vedeau și văd lucrurile într-un fel diferit. Marii inventatori și oamenii geniali au fost considerați de societate, aproape întotdeauna, drept niște neghiobi la începutul activității lor (ba de foarte multe ori și către sfîrșitul ei) - observație arhicunoscută de altfel și de mult devenită banală. Dacă, de pildă, timp de decenii, toată lumea, deprinsă să-și fructifice banii prin Casa de Depuneri, căra acolo miliarde cu dobînda de patru la sută, nu-i deloc de mirare că o dată cu dispariția acestei instituții, oamenii rămînînd la propria lor inițiativă, cea mai mare parte din aceste milioane au fost pierdute iremediabil în vîltoarea febrei de constituire a unor societăți anonime pe acțiuni sau au intrat în buzunarele escrocilor - ceea ce, de altfel, era socotit ca un indiciu de bun-simț și bună creștere conform cu uzanțele vremii. Mai cu seamă de bun-simț; iar dacă cea mai sfioasă cumișenie și o apreciabilă lipsă de originalitate constituiau pînă acum la noi, după părerea aproape unanimă, o însușire inerentă a omului de acțiune, a omului de afaceri corect, ar fi fost desigur prea inoportună, indecentă și reprobabilă chiar, orice schimbare bruscă. Care mamă iubitoare, de pildă, nu se va înspăimînta și nu se va îmbolnăvi de frică, dacă fiul sau fiica ei vor ieși cumva din făgașul obișnuitului. „Mai bine să trăiască în îndeustulare și să fie fericit fără originalitate”, gîndește orice mamă, legănîndu-și odorul. Iar bătrînele dădace, de cînd e lumea, îngîină același cîntec: „*În straie de aur vei umbla, grad de general vei purta!*” Așadar, pînă și dădacele noastre considerau gradul de general ca pe o culme a fericirii pentru un rus, reprezentînd idealul național cel mai popular de fericire tihnită - suprema fericire. Și într-adevăr, cine n-ar fi izbutit la noi, după ce și-a luat cu chiu cu vai examenele și a deținut timp de vreo treizeci și cinci de ani o slujbă de stat, cine n-ar fi izbutit să ajungă, în cele din urmă, la gradul de general și să-și adune o sumușoară la Casa de Depuneri? În felul acesta, mai tot rusul ajungea, fără un efort special, să-și cîștige un renume de om practic și întreprinzător. De fapt, numai un om original sau, cum s-ar zice, neastîmpărat n-ar fi putut să se facă general la noi. Poate să fie o oarecare neînțelegere la mijloc; dar, în genere, se pare că este exact așa, și societatea noastră avea perfectă dreptate să-și definească astfel idealul de om practic. Se pare totuși că ne-au scăpat și multe vorbe de prisos; deși în intenția noastră era, de fapt, să dăm cîteva lămuriri suplimentare cu privire la familia Epancin. Membrii acesteia, sau cel puțin cei mai ponderați și cu scaun la cap, aveau mult de suferit de pe urma unei trăsături comune a familiei, complet opuse acelor virtuți la care ne-am referit mai sus. Fără să-și dea seama de faptul în sine (pentru că într-adevăr e greu de sesizat), ei aveau totuși uneori sentimentul că lucrurile în familia lor mergeau nu ca la toată lumea. Ceilalți duceau o existență liniștită și monotonă - a lor era într-o neconținută frămîntare; toată lumea luneca lin ca pe șine - ei deraiau la fiecîare moment. În timp ce toată lumea dădea mereu dovezi de sfioasă cumișenie, ei - nici pomeneală. Lizaveta Prokofievna, ce-i urept, se cam speria cînd lucrurile nu mergeau conform uzanțelor vremii, și totuși nu era vorba de acea sfială cuviincioasă, mondenă, după care tînjeau ei. Poate, în adevăr, Lizaveta Prokofievna era singura pe care o frămîntau toate acestea; domnișoarele, cărora nu le

lipsea, de altfel, nici perspicacitatea, nici ironia, erau încă tinere; iar generalul, deși avea o minte destul de pătrunzătoare (ce-i drept cam greoaie), în împrejurările mai dificile prefera să mormăie hm!, lăsînd, în cele din urmă, totul în seama Lizavetei Prokofievna. Cu alte cuvinte, toată răspunderea îi revenea ei. Și nici nu se putea spune măcar că familia aceasta se remarcă prin cine știe ce spirit de inițiativă personală sau că devia de la drumul cel drept dintr-o predilecție conștientă pentru originalitate, ceea ce ar fi fost cu totul lipsit de bună-cuviință. Nicidecum! Nici vorbă de așa ceva, adică nici prin gînd nu le trecea să-și propună asemenea țeluri; și cu toate acestea reieșea, pînă la urmă, că familia Epancin, deși foarte onorabilă, era puțin altfel de cum trebuia să fie în general orice familie onorabilă. De cîțva timp, Lizaveta Prokofievna își vîrșise în cap că tot răul se trage numai de la dînsa, de la caracterul ei „nenorocit”, ceea ce îi mări și mai mult chinul. Își spunea mereu că e o „excentrică, stupidă și insuportabilă”; se frămînta neconținut, pierzîndu-și cumpătul și nemaifiind în stare să se descurce, să găsească o ieșire nici chiar în cele mai obișnuite complicații pe care le oferă viața de toate zilele, era mereu predispusă să exagereze proporțiile nenorocirii.

Am arătat încă de la începutul narațiunii noastre că Epancinii se bucurau de stimă și prețuire din partea tuturor celor care-i cunoșteau. Chiar și Ivan Feodorovici personal, cu toată originea lui obscură, era primit pretutindeni cu multă considerație. De altfel, o și merita pe deplin, în primul rînd, pentru că era un om bogat, și nu „un oarecare”, iar în al doilea rînd, pentru că era un om absolut onorabil, deși cam mărginit. Se pare însă că o anumită opacitate intelectuală este un atribut necesar, dacă nu al oricărui om de afaceri, cel puțin al oricărui om care vrea să facă avere. În sfîrșit, generalul avea maniere frumoase, era modest, știa să tacă, dar, în același timp, nu se lăsa tras pe sfoară sau umilit, și nu numai pentru că avea gradul de general, ci pentru că așa-i dicta conștiința lui de om cinstit și plin de demnitate. Pe deasupra, și poate că nu era lucrul cel mai puțin important, se bucura de protectori influenți. *Cît* despre Lizaveta Prokofievna, după cum am mai spus, se trăgea dintr-o familie de nobili de viță veche, deși pe la noi nu prea se ține seama de vechimea neamului dacă omul nu are și relații sociale. Dar ea a știut să-și facă și relații; era stimată și iubită de persoane cu mare trecere și influență în societate, încît toată lumea, firește, a trebuit să-i acorde respectul cuvenit și să-i deschidă ușile. Cert este că necazurile ei familiale nu prea aveau cine știe ce temeii serios și în orice caz erau provocate de niște cauze minore și exagerate pînă la ridicol; dar, dacă ți-a crescut, să zicem, un neg pe nas sau pe frunte, ești dispus să-ți închipui că toată lumea n-are altă treabă decît să se ocupe de nasul dumitale, să te bîrfească și să-și bată joc de dumneata, chiar dacă ai avea meritul de a fi descoperit America. Ce-i drept, Lizaveta Prokofievna era considerată în societate drept o „originală”, aceasta însă nu scădea cu nimic respectul unanim de care se bucura incontestabil. Dar iată că — din nenorocire — Lizaveta Prokofievna a ajuns să nu mai creadă nici măcar în faptul acesta de netăgăduit că este stimată. Gîndindu-se la fiicele ei, își spunea cu durere că le strică viitorul, că are un caracter ridicol, compromițător, insuportabil, lucru pentru care, bineînțeles, îi învinuia tot pe cei din jurul său, adică pe fiicele sale și pe Ivan Feodorovici, certîndu-i de dimineață pînă seara, cu toate că îi iubea cu abnegație,

aproape cu patimă.

Ceea ce o îndurera mai cu seamă era gândul că și fiicele ei manifestau aceeași tendință de a deveni niște trăsnete, niște ființe „originale” ca și dînsa, și că asemenea domnișoare nici că s-au mai pomenit vreodată și nici nu se cade să existe pe lume. „Or să devină niște nihiliste, asta e!” își spunea ea mereu. Iar de un an încoace, și mai ales în ultima vreme, gândul acesta supărător prindea tot mai multă consistență. „Mai întîi, de ce nu se mărită? se întreba ea întruna. Ca să-și chinuiască mama, desigur, văzînd în asta probabil scopul suprem al vieții - și nu-i deloc de mirare cu ideile astea noi și cu blestemata lor problemă feminină! Nu-i cășunase Aglaiei acum șase luni să-și taie splendoarea de păr? (Doamne, nici chiar eu n-am avut pe vremuri asemenea cozi de toată frumusețea!) A trebuit să mă rog în genunchi de ea ca să lepede foarfecele din mîină!... Hai să zicem că făcea asta din răutate, ca s-o chinuiască pe maică-sa, pentru că e o fată rea, nesupusă, o răzgîiată și mai cu seamă rea, rea rea! Dar grășana ceea de Aleksandra parcă nu voia și ea să-și reteze cosițele, și nu dintr-un moft și nici din răutate, ci din naivitate și prostie, pentru că Aglaia i-a băgat în cap că în felul acesta va dormi mai liniștită și n-o s-o mai doară capul? Și cîți, cîți, cîți pretendenți nu s-au perindat de cinci ani încoace? Și unde mai pui că toți erau unul și unul, foarte potriviți, ba unii dintre ei cu totul admirabili chiar! Atunci de ce fac nazuri, ce mai așteaptă? Pentru ce nu se mărită? Numai ca s-o necăjească pe mama lor, altă explicație nu există! Nu există! Nu există!”

Dar iată că, în sfîrșit, răsări soarele și pentru inima ei de mamă; Lizaveta Prokofievna simțea o oarecare ușurare gîndindu-se că cel puțin una dintre fiicele ei, Adelaida, este pe cale să se căpătuiască. „Scap barem de o belea, de o piatră din casă”, spunea ea cînd i se întîmpla să-și exprime gîndurile cu glas tare (în sinea ei, în schimb, folosea expresii mult mai gingașe). Și ce frumos, cît de onorabil se aranjase totul; în lumea bună faptul acesta era comentat cu totul favorabil și apreciat numai în cuvinte de laudă. Logodnicul, era un om cunoscut, un prinț, cu avere, un om bun și, pe lîngă asta, era pe placul ei, nici că se putea mai bine! Dar Lizaveta Prokofievna își făcea mai puține griji cu fiica ei mijlocie decît cu celelalte două, deși gusturile artistice ale Adelaidiei puneau de multe ori la grea încercare inima veșnic neliniștită a Lizavetei Prokofievna. „În schimb, are o fire veselă și mult bun-simț; cu asemenea calități nu se pierde o fată”, își spunea în chip de consolare generăleasa, și gîndul acesta o liniștea. Grija cea mai mare i-o pricinuia Aglaia. Apropo, în privința celei mari, Aleksandra, Lizaveta Prokofievna nu știa exact ce atitudine să adopte și cum e mai bine: să se teama pentru ea sau nu? Cîteodată i se părea că gata, „așa îi era sortit”. Deja avea douăzeci și cinci de ani și deci o să rămîină fată bătrîină. „Cu o frumusețe ca a ei!...” Nefericita mamă își petrecea nopțile plîngîndi în timp ce fata dormea dusă somnul cel mai liniștit. „Și ce-i cu dînsa, e o nihilistă sau numai o proastă?” Că nu era deloc proastă, Lizaveta Prokofievna o știa prea bine; prețuia mult judecata clară a Aleksandrei Ivanovna și-i cerea sfatul cu plăcere. Dar că fata ei cea mare era o „curcă plouată” nu mai avea nici o îndoială. „Așa-i de potolită și de domoală, că nimic n-o scoate din toropeală, nimic nu o poate tulbura. Dar ce zic, nici curcile plouate nu sînt chiar așa de potolite - ptui! M-am zăpăcit cu ele de tot și nu mai știu ce să cred, nu mai pricep nimic!”

Aleksandra Ivanovna îi inspira mamei sale o milă duioasă, cu totul inexplicabilă, și o afecțiune mai mare chiar decît pentru Aglaia, cu toate că aceasta din urmă era idolul vieții sale. Dar izbucnirile nervoase, răstălmăcirile, observațiile veninoase (prin care se manifestau cu deosebire grija și afecțiunea ei maternă), epitete precum „curcă plouată” sau altele, nu mai puțin amuzante, reușeau doar s-o distreze pe Aleksandra, stîrnindu-i rîsul. Cîteodată, lucrurile ajungeau pînă acolo încît fleacurile cele mai neînsemnate o supărau pe Lizaveta Prokofievna pînă la exasperare. De pildă, Aleksandrei Ivanovna îi plăcea să doarmă mai mult și de obicei avea tot felul de visuri; dar visurile ei surprindeau întotdeauna printr-o naivitate dezarmantă și o lipsă totală de conținut, pe măsura unui copil de șapte ani. Ei bine, chiar și inocența visurilor acestora începuse s-o cam irite pe Lizaveta Prokofievna. Odată, Aleksandra Ivanovna văzu în vis două găini, și ce mai ceartă se iscă din pricina asta între mamă și fiică! De ce anume? — greu de spus. O singură dată, e adevărat, izbuti și ea să aibă un vis puțin mai original: se făcea că vede un călugăr într-o odaie întunecoasă, în care îi era frică să intre. Surorile ei se grăbiră să-i relateze evenimentul Lizavetei Prokofievna în hohote de rîs, la care aceasta se înfurie teribil și le strigă cît sînt de proaste toate trei. „Hm! E tare domoală, ca o proastă, cu adevărat o curcă plouată, nimic nu poate s-o miște, și totuși e așa de tristă, cîteodată sînt zile cînd ți se strînge inima privind-o! După ce o fi tînjind oare?” Uneori, generăleasa îi puneă întrebarea asta și bărbatului ei și o făcea pe un ton sec și iritat, după bunul ei obicei, așteptînd un răspuns neîntîrziat. Ivan Feodorovici încrunta sprîncenele, scotea un hm! nehotărît, ridica din umeri și, la sfîrșit, își dădea cu părerea, desfăcîndu-și larg brațele:

— Îi trebuie un bărbat!

— Numai să dea Dumnezeu să n-aibă parte de unul ca dumneata Ivan Feodorîci! exploda Lizaveta Prokofievna. Să nu i se nimerească unul cu judecata și ideile dumitale, Ivan Feodorîci! Să nu fie un bătăran necioplît ca dumneata, Ivan Feodorîci!...

Ivan Feodorovici se făcea pe dată nevăzut, iar Lizaveta Prokofievna se potolea după această *răbufnire*, pentru ca în aceeași seară să se arate deosebit de atentă, amabilă și tandră față de „necioplîtul bătăran” Ivan Feodorovici, față de bunul, scumpul, adoratul ei Ivan Feodorovici, căci nu încetase niciodată să-l iubească, ba era chiar îndrăgostită de el; Ivan Feodorovici, perfect conștient de asta, avea, la rîndul său, un respect nemărginit pentru Lizaveta Prokofievna a lui.

Dar chinul cel mai mare al ei, chinul necurmat era Aglaia. „îmi seamănă leit, de parcă ar fi portretul meu, exact așa cum eram și eu, își spunea Lizaveta Prokofievna. Un pui de demon împlișat, tiranic și urîcios! O nihilistă, o trăsniță, o nebună și, mai cu seamă, rea, rea, rea! Ah, Doamne, cît de nefericită va fi în viață!”

Și totuși, după cum spuneam, soarele răsărise și pentru biata mamă și totul îi apăru pentru moment într-o altă lumină. Timp de o lună aproape, Lizaveta Prokofievna respiră ușurată și uită de toate grijile și necazurile. Apropiata căsătorie a Adelaidei atrase atenția și făcu să se vorbească în lume și de Aglaia, care și ea de la o vreme încoace făcea peste tot o impresie excelentă prin ținuta ei impecabilă; era ponderată, spirituală, sigură de ea, puțin cam prea mîndră, dar pînă și asta o prindea de minune!

Și cât de bună, supusă și caldă a fost cu mama ei toată luna aceasta („E drept că pe acest Evgheni Pavlovici ar fi trebuit să-l cunoaștem ceva mai bine, să vedem în ce ape se scaldă; de altfel nici Aglaia se pare că nu-i dă mai multă importanță decât celorlalți!”) Dar ce schimbare în bine se observă la ea în ultima vreme: a devenit o fată admirabilă; și cât e de frumoasă, Dumnezeule, cât e de frumoasă! Din zi în zi se face mai frumoasă! Și iată ...

Și iată că a apărut neisprăvitul acesta de prinț, acest idiot nenorocit, și totul s-a tulburat din nou, totul merge anapoda în casa asta!

Ce se întâmplase totuși?

Pentru alții, desigur, părea că nimic nu s-a întâmplat. Dar tocmai aceasta era ciudățenia cea mai mare a Lizavetei Prokofievna, că pînă și în încercările cele mai obișnuite ale vieții reușea, nu știu cum, întotdeauna, să descopere câte ceva care o înspăimînta așa de tare, aproape s-o îmbolnăvească; i se strecura în suflet o teamă nelămurită, de neînțeles și tocmai de aceea foarte apăsătoare. Vă închipuiți dar ce a simțit ea cînd, în noianul a tot felul de griji și neliniști reale sau imagine, văzu producîndu-se deodată un fapt de o gravitate într-adevăr excepțională și care promitea să-i pricinuiască multe frămîntări, îndoieli și necazuri.

„Și cum au îndrăznit, cum s-au încumetat să-mi scrie anonima aceea oribilă ca să mă pună în gardă față de *nemernica* aceea, care, cică ar fi intrat în legătură cu Aglaia?” se perpelea generăleasa tot drumul pînă acasă, în timp ce îl țira pe Mișkin după dînsa, ba chiar și atunci cînd, ajungînd acasă, îl așeză la masa rotundă, împrejurul căreia era adunată toată familia. „Cum au îndrăznit să-și închipuie măcar așa ceva? Dar aș muri de rușine dac-aș lua de bună o singură vorbă, sau dac-aș arăta scrisoarea asta Aglaiei! Ce pacoste pe capul nostru, să-și bată joc în așa hal de Epancini! Și toate astea din cauza lui Ivan Feodorîci, din cauza dumitale, scumpul meu Ivan Feodorîci! Ah! de ce nu ne-am dus mai bine la Elaghin! Eu am zis să mergem acolo! Să fie Varka aceea care a ticluit scrisoarea? Știu eu, sau poate... de toate astea, de toate e vinovat numai și numai Ivan Feodorîci! Împotriva lui a uneltit *creatura* asta toată intriga, ca să-și bată joc de dînsul pentru legăturile lor de altădată, a vrut să-l facă de rîsul lumii, întocmai cum și-a rîs de el și l-a dus de nas chiar și atunci cînd îi căra perle... Dar, la urma urmei, sîntem amestecați cu toții în această afacere, și fiicele dumitale sînt amestecate, Ivan Feodorîci, fete de măritat, domnișoare din cea mai bună societate; erau acolo de față, au stat și au auzit totul; au fost amestecate și în istoria aceea cu pușlamalele, bucură-te, erau și atunci de față și au auzit totul cu urechile lor! Nu-l iert pe prințisorul ăsta, niciodată nu-l voi ierta! Și pentru ce, de trei zile, e așa de nervoasă Aglaia? Pentru ce s-a supărat pe surorile ei, chiar și pe Aleksandra, căreia îi săruta întotdeauna mîinile, întocmai ca unei mame, într-atît o respecta? Pentru ce, de trei zile, e o enigmă pentru toată lumea? Ce amestec poate să aibă aici Gavrilă Ivolghin? Pentru ce și ieri, și astăzi încă, s-a apucat întîi să-l laude pe Gavrilă Ivolghin ca să izbucnească apoi în lacrimi? Pentru ce în scrisoarea asta anonimă e pomenit blestematul acela de cavalier sărman, cînd ea n-a arătat biletul pe care-l primise de la prinț nici măcar surorilor ei? Și ce rost... ce rost a avut... să alerg adineauri la dînsul ca o mîță bezmetică și să-l aduc chiar eu aici, zor nevoie? Doamne, sînt nebună de legat, fac numai prostii! Să-i vorbesc unui tînăr

despre secretele fiicei mele, și încă... și încă secrete care aproape că-l privesc și pe dînsul! Dumnezeu mare! Bine, cel puțin, că e cam idiot și...și... un prieten al casei! E cu puțință oare ca Aglaia să fi prins slăbiciune pentru un asemenea cretin? Doamne, ce-i cu mine, de îndrug verzi și uscate? Ptiu! Cu toții, începînd cu mine, sîntem niște specimene... bune de pus sub sticlă pentru a fi expuse la vedere cu zece copeici taxă de intrare. Asta n-am să ți-o iert, Ivan Feodorîci, nu ți-o iert niciodată! Și ea... de ce nu-i spune nimic? Zicea c-o să-l ia în primire de cum intră, dar văd că nu întreprinde nimic! Uite-o cum îl privește cu luare-aminte, îl soarbe din ochi și tace; dar nici nu pleacă, a rămas nemișcată; tocmai ea care îl oprise să ne mai calce pragul... Iar el, parcă-i gata să leșine, stă înmărmurit, cu fața albă ca varul. Și afurisitul acela de Evgheni Pavlîci, care trîncănește întruna. Nu lasă pe nimeni să scoată un cuvînt. Aflu eu numaidecît totul, numai să pot aduce vorba..."

Prințul ședea, într-adevăr, în fața mesei rotunde, fără o picătură de sînge în obraz, și părea foarte speriat. Din cînd în cînd totuși, un sentiment tainic, un fel de extaz îi umplea sufletul. Ah! cît îi era de frică să se uite într-o anumită parte, spre colțul de unde doi ochi negri, atît de cunoscuți, îl priveau sfredelitori! Și, în același timp, cît era de fericit să se regăsească în mijlocul familiei acesteia, s-auda din nou glasul cunoscut - după ceea ce-i scrisese ea în bilet. „Doamne, oare ce o să spună ea acum?!” Cît despre dînsul, nu scoase nici un cuvînt și asculta cu multă încordare „perorația” înflăcărată a lui Evgheni Pavlîci căruia rareori i s-a mai întîmplat să fie într-o asemenea vervă și bună dispoziție ca în seara aceea. Prințul îl asculta, dar nu izbutea să rețină aproape nimic din ce spune. În afară de Ivan Feodorovici, care nu se întorsese încă de la Petersburg, toată familia Epancin era adunată în jurul mesei. Era prezent și prințul Ș. Se pregăteau, cum se pare, să se ducă să asculte muzică înainte de a se așeza la ceai. Discuția era în toi și se înjghebase, de bună seamă, pînă la venirea lui Mîșkin. Curînd își făcu apariția, strecurîndu-se discret pe terasă, și Kolea. „Așadar, e primit aici ca și înainte”, gîndi prințul.

Casa de vacanță a Epancinilor era o vilă elegantă, construită în stil de cabană elvețiană, decorată cu gust, de jur-împrejur, cu flori și verdeață. O minunată grădiniță înconjura casa. Ca și la prinț, toată lumea stătea pe terasă, numai că a lor era ceva mai mare și mai cochetă.

Tema discuției angajate se pare că nu prea era pe placul multora dintre cei prezenți. Se putea ghici că fusese o discuție aprinsă și că toată lumea ar fi preferat să schimbe subiectul; dar Evgheni Pavlovici, nu se știe de ce, se încăpățîna s-a continue, neținînd seamă de atmosfera generală; venirea prințului Mîșkin îl întărește parcă și mai mult, stimulîndu-i verva. Lizaveta Prokofievna privea încruntată, cu toate că nu prea înțelegea bine totul. Aglaia, așezată cam deoparte, aproape în colțul terasei, nici nu pleca, dar nici nu intervenea în discuție, îndîrjindu-se să asculte fără a scoate o vorbă.

— Dați-mi voie, polemiza cu foc Evgheni Pavlovici, n-am nimic de obiectat împotriva liberalismului. Liberalismul nu-i un păcat, face parte integrantă dintr-un tot care, fără el, s-ar destrăma sau ar cădea în amorteală; liberalismul are și el dreptul la existență întocmai ca și conservatorismul cel mai ponderat. Eu mă declar însă împotriva liberalismului rus și repet că, dacă îl combat, o fac numai um pricină că

liberalul rus nu-i un liberal *rus*, ci este un liberal *ne rusesc*. Arătați-mi un liberal rus autentic și-l voi săruta de îndată, în fața dumneavoastră.

- Bineînțeles, dacă la rîndu-i va fi tot atît de dispus să te sărute spuse Aleksandra Ivanovna care era într-o stare de însuflețire neobișnuită. Pînă și obraji i se îmbujorară mai tare ca de obicei.

„Ca să vezi, gîndea Lizaveta Prokofievna, ori nu face decît să mănînce și să doarmă, de nu mai e chip s-o scoți din lîncezeală, ori se aprinde așa din senin, o dată pe an, de n-o mai recunoști și rămîi cu gura căscată la cele ce spune.”

Mîșkin simți că tonul lui Evgheni Pavlovici nu prea era pe placul Aleksandrei Ivanovna; tînărui trata prea superficial un subiect serios: vorbea cu destulă înflăcărare, avînd în același timp aerul de a lua totul în glumă.

- Afirmam adineauri, înainte de venirea dumată, prințe, reluă Evgheni Pavlovici, că pînă acum, la noi, liberalii se recrutau numai din două pături diferite: din fosta moșierime (desființată acum) și din rîndurile seminariștilor. Întrucît însă ambele categorii s-au transformat complet în niște caste, cu totul distincte de națiunea propriu-zisă și, cu trecerea timpului, din generație în generație, tot mai mult rupte de ea, înseamnă că și tot ceea ce au făcut și fac aceste pături nu conține în sine nimic național...

— Cum așa? Tot ce s-a făcut, vasăzică, pînă acum — nu este rusesc? obiectă prințul Ș.

— Nu este național; chiar dacă e rusesc, n-are însă caracter național; nici liberalii noștri nu sînt cu adevărat ruși, nici conservatorii nu sînt cu adevărat ruși, nimic autentic rusesc... Și fiți siguri că nația nu va recunoaște nimic din ceea ce au făcut moșierii și seminariștii, nici acum, nici mai tîrziu...

- Asta-i bună! Dar cum poți susține un asemenea paradox dacă, bineînțeles, ai vorbit serios? Eu nu pot admite astfel de afirmații pe seama moșierului rus; și dumneata ești tot un moșier rus, protestă cu înflăcărare prințul Ș.

— Dar nu vorbesc despre moșierul rus în sensul în care vrei să înțelegi dumneata. Este o pătură onorabilă, chiar și prin simplul fapt că fac și eu parte din ea, mai cu seamă acum, cînd, propriu-zis, a încetat să mai existe...

- Vrei să spui cumva că nici în literatura noastră n-a existat nimic național? îl întrerupse Aleksandra Ivanovna.

- În domeniul literaturii nu mă prea pricep, dar cred că nici literatura rusă nu-i tocmai rusească, vreau să spun autentic rusească, cu excepția doar a lui Lomonosov, Pușkin și Gogol.

- Mai întîi, chiar și atîta nu-i deloc puțin, iar în al doilea rînd, numai unul dintre ei e din popor, ceilalți doi erau moșieri, rîse amuzată Adelaida.

- Întocmai. Aveți dreptate, dar nu vă grăbiți să triumfați. Deoarece numai acești trei scriitori, dintre toți scriitorii ruși, au reușit să creeze ceva cu adevărat *original*, autohton, de la nimeni împrumutat, prin însuși faptul acesta, ei au intrat chiar de la început în patrimoniul național. Orice rus, de îndată ce a rostit, a scris sau a făcut ceva autohton, *original*, ceva ce ține organic de el și nu este de împrumut, devine în mod implicit național, chiar dacă n-ar ști să se exprime așa de bine în rusește. E o axiomă pentru

mine. Discuția noastră n-a pornit însă de la literatură, ci de la socialiști și, vorbind de ei, am atins și problema literaturii. Revenind la subiect, mă încumet să afirm că noi nu avem nici un socialist rus; n-am avut și nu avem, întrucât toți socialiștii noștri sînt proveniți fie din moșieri, fie din seminariști. Toți aceia care, fie aici, fie în străinătate, își revendică numele acesta, nu sînt decît niște liberali, aparținînd moșierimii încă din timpurile iobăgiei. Pentru ce rîdeți? N-aș avea decît să iau lucrările lor, teoriile, cărțile, memoriile lor și, fără să fiu critic literar, aș putea să scriu cel mai convingător studiu de critică literară, în care aș demonstra și aș dovedi un lucru de netăgăduit, ca lumina zilei, că fiecare filă din aceste cărți, memorii, broșuri, a fost scrisă, în primul rînd, de către un moșier rus de altădată. Mînia, indignarea și spiritul lor caustic au un iz moșieresc (ba uneori chiar și izul moșierimii de dinainte de Famusov, bucuria și lacrimile lor pot fi sincere, dar sînt bucurii și lacrimi de moșieri! De moșieri sau de seminariști... Iar vă vine să rîdeți? Zîmbești și dumneata, prințe? Înseamnă că nici dumneata nu ești de acord cu mine?

Într-adevăr, cuvintele lui Evgheni Pavlovici stîrniră o ilaritate generală; pînă și prințul Mișkin schiță un zîmbet abia perceptibil.

— N-aș putea deocamdată să mă pronunț categoric dacă sînt sau nu de părerea dumitale, spuse el, alungîndu-și zîmbetul de pe față și tresărind ca un școlar surprins asupra abaterii, dar țin să te asigur că te ascult cu cea mai mare plăcere...

Rostind anevoie cuvintele acestea, aproape că-și pierdu răsufarea, în timp ce fruntea i se acoperi cu broboane de sudoare. Pentru prima dată deschidea gura de cînd venise. Încercă să se uite în jurul său, dar îi lipsi curajul; Evgheni Pavlovici își dădu seama și zîmbi ca pentru sine.

— Am să vă aduc un argument, domnilor, reluă el cu un amestec de patimă și ironie, poate chiar pe seama propriilor sale cuvinte, un argument a cărui descoperire am onoarea să mi-o atribui exclusiv; cel puțin, după cîte știu, pînă în prezent nu s-a scris și nu s-a spus nimic în această privință. Este vorba de un fenomen, de un fapt, care dezvăluie întreaga esență a liberalismului rus, în sensul în care am vorbit. Mai întîi, ce este liberalismul în general dacă nu un atac (justificat sau nu, asta rămîne de văzut) împotriva stării de lucruri existente? Am sau nu dreptate? Ei bine, faptul descoperit de mine e că liberalismul rusesc nu este un atac împotriva stării de lucruri existente, ci un atac împotriva esenței însăși a lucrurilor noastre, că în loc să atace numai ordinea existentă, ei atacă lucrurile în sine; că în loc să atace rînduielile rusești, atacă Rusia însăși. Liberalul meu a ajuns să renege pînă și Rusia; cu alte cuvinte, urăște și-și biciuiește propria mamă. Orice eșec, orice eveniment nenorocit pentru Rusia îl face să rîdă, dacă nu chiar să jubileze. Urăște obiceiurile naționale, istoria țării, totul, și dacă ar fi să i se caute o scuză cu orice preț, nu s-ar găsi alta decît doar că nu știe nici el ce face și că ura lui împotriva Rusiei îi apare drept cel mai rodnic liberalism (o, deseori veți întîlni la noi tipul liberalului pe care ceilalți îl aplaudă și care, în realitate, poate fără să-și dea el singur seama, nu este decît cel mai stupid, cel mai obtuz și cel mai periculos conservator!). Ura aceasta împotriva Rusiei, unii dintre liberalii noștri aproape că o luau, și nu e mult de-atunci, drept adevărata iubire de patrie și se lăudau că văd mai bine decît ceilalți conținutul adevărat al acestui sentiment. Dar acum au devenit mai sinceri, se jenează să mai

pronunțe cuvintele „dragoste de patrie”, ba însăși noțiunea aceasta au eliminat-o, considerînd-o primejdioasă și vrednică de dispreț. Faptul nu poate fi tăgăduit, și eu susțin că așa este și.- trebuia, la urma urmei, ca cineva să spună adevărul verde în față, fără ocolișuri; dar faptul acesta are și un alt aspect, cu totul special: e un fenomen nemaîntîlnit și nemaivăzut de cînd e lumea, cum nu s-a mai întîmplat nicăieri, nicidecum și la nici un popor; trebuie deci să-l considerăm cu totul întîmplător și, ca atare, trecător - sînt de acord. Nu se va găsi nicăieri, în nici o parte a lumii, un liberal care să-și urască patria. Cum se explică atunci existența lui la noi? Numai prin ceea ce am arătat și adineauri, că liberalul rus nu-i, deocamdată, un liberal rus; după mine, aceasta ar fi singura explicație mai plauzibilă.

- Consider tot ce-ai spus acum drept o glumă, Evgheni Pavlîci, replică pe un ton grav prințul Ș.

-Nu i-am cunoscut pe toți liberalii și nu mă încumet să-i judec, spuse Aleksandra Ivanovna, dar ți-am ascultat teoria cu indignare: dintr-un caz particular faci o regulă generală și, ca atare, acuzația dumitale e defăimătoare.

- Un caz particular? Aha! Acesta e cuvîntul, reluă Evgheni Pavlovici. Prințe Lev Nikolaevici, dumneata ce crezi? E un caz particular sau nu?

- Trebuie să spun că și eu am văzut și am cunoscut... puțini liberali și, în general, nu prea am stat de vorbă cu ei - răspunse Mîșkin - mi se pare însă că ai întrucîtva dreptate; liberalismul rusesc de care vorbești e pornit, într-o oarecare măsură, să urască Rusia ca atare și nu numai așezămintele ei și stările de lucruri. Bineînțeles că această afirmație nu este valabilă decît pînă la un anumit punct... n-ar fi drept să extindem aprecierea aceasta pînă la o generalizare absolută...

Ar fi vrut parcă să mai spună ceva, dar se răzgîndi și tăcu. În pofida emoției care-l stăpînea, urmărise conversația cu mare interes. Una dintre particularitățile prințului era neobișnuita naivitate a atenției cu care asculta întotdeauna ceea ce-l interesa, ca și cea a răspunsurilor sale cînd era întrebare. Expresia feței, ca și întreaga lui ținută din acel moment vădeau aceeași candoare naivă a omului încrezător, care nu este în stare să surprindă nici o nuanță de glumă sau ironie. Evgheni Pavlovici, care pînă atunci nu i se adresa decît schițînd un surîs nelipsit de oarecare malițiozitate, ascultîndu-i acum răspunsul, se uită atît de grav la Mîșkin, ca și cum nu s-ar fi așteptat deloc să primească un asemenea răspuns de la el.

— Așa, vasăzică... curios, nu m-aș fi așteptat, îngăimă el. Ba nu, zău, prințe, mi-ai răspuns cu toată seriozitatea?

— Dar dumneata nu m-ai întrebare cu toată seriozitatea? replică Mîșkin surprins.

Toată lumea începu să rîdă.

— Ți-ai găsit pe cine să crezi! spuse Adelaida. Evgheni Pavlîci cam obișnuiește să-i ducă pe toți de nas. Dacă ai ști cîte lucruri neserioase povestește el cîteodată cu cea mai gravă mină!

— După părerea mea, e o discuție nelalocul ei și ar fi fost mai bine să n-o fi început, observă pe un ton tăios Aleksandra. Mai bine am merge la plimbare...

— Ei bine, să mergem, e o seară minunată! exclamă Evgheni

Pavlovici. Dar ca să vă dovedesc că de data asta am vorbit foarte serios, și, mai ales, ca să-i arăt prințului (m-ai interesat foarte mult, prințe, și-ți jur că nu sînt un om chiar așa de superficial după cum s-ar părea, deși, în realitate, sînt într-adevăr un om ușuratic!) și... dacă îmi îngăduiți, domnilor, i-aș pune prințului o ultimă întrebare, așa, numai din curiozitate, ca încheiere. Parcă dinadins, chestiunea asta mi-a venit în minte acum două ore (vezi, prințe, mă gîndesc cîteodată și la lucruri serioase!); eu am rezolvat-o, dar aș fi curios să cunosc și părerea prințului. Adineauri s-a vorbit de „cazuri particulare”. Expresia este foarte curentă acum și se poate auzi destul de des la noi. În vremea din urmă, ziarele și opinia publică s-au ocupat mult de crima aceea oribilă cînd... un tînăr a răpus șase oameni, precum și de ciudata pledoarie a apărătorului, care, între altele, a spus că, în situația de mizerie în care se afla, vinovatului trebuia *în mod firesc* să-i vină gîndul să asasineze cele șase persoane. Nu e chiar textual, dar sensul se pare că era acesta. După părerea mea, emițînd o idee atît de ciudată, apărătorul era cu totul convins că spunea lucrul cel mai liberal, cel mai umanitar și cel mai progresist din cîte s-ar putea rosti în vremea noastră. Ei bine, ce crezi dumneata? Denaturarea aceasta a ideilor și a convingerilor, posibilitatea unei asemenea concepții deformată și năstrușnice totodată este oare un caz particular sau unul general? Urmă o nouă explozie de ilaritate.

— Particular; bineînțeles, particular, spuseră hohotind Aleksandra și Adelaida.

— Dă-mi voie să-ți reamintesc, Evgheni Pavlîci, adăugă prințul S., că gluma ta s-a cam răsuflat.

— Care-i părerea dumatăle, prințe? continuă, fără să le dea atenție celorlalți, Evgheni Pavlovici, care surprinsese privirea serioasă a lui Mîșkin ațintită asupra sa. Ce crezi? E un caz particular sau general? Pentru dumneata, o mărturisesc, am pregătit întrebarea asta.

— Nu, nu-i un caz particular, răspunse prințul cu glas scăzut, dar cu multă convingere.

— Dar nu vezi, Lev Nikolaevici, strigă cu oarecare ciudă prințul Ș., nu-ți dai seama că întrebarea lui nu-i decît o cursă? Și-a pus în gînd să facă o glumă din asta și chiar pe dumneata vrea să te păcălească.

Mîșkin roși.

— Credeam că Evgheni Pavlîci vorbește serios, spuse el, lăsînd ochii în jos.

— Dragă cneaze, continuă prințul Ș., amintește-ți discuția pe care am avut-o noi amîndoi, acum vreo trei luni; vorbeam tocmai despre faptul că în tinerele noastre tribunale nou înființate sînt de-acum prezenți atîția avocați remarcabili și talentați! Și cîte verdictes ale juraților în cel mai înalt grad judicioase sînt pronunțate! Cît de fericit erai de starea asta de lucruri și ce plăcere îmi făcea bucuria dumatăle!... Spuneam atunci că avem tot dreptul să ne mîndrim... Această apărare stîngace, la care se referă Evgheni Pavlovici, acest argument straniu e, fără îndoială, un caz izolat, cu totul întîmplător, excepție rarisimă ce se pierde printre miile de exemple pozitive.

Prințul Lev Nikolaevici reflectă un moment și, cu aerul cel mai convins, deși pe un ton potolit și cam sfios, răspunse:

— Voiam să spun numai că denaturarea ideilor și noțiunilor (ca să

întrebuințez expresia lui Evgheni Pavlîci) se întâlnește frecvent la noi și, din nefericire, are mai mult caracterul unui fenomen general decât particular. Dacă această denaturare n-ar avea caracterul unui fenomen general, poate că nici n-ar fi existat atâtea crime de neconceput.

— Crime de neconceput? Dar te asigur că niște crime asemănătoare, și poate încă și mai odioase, s-au întâmplat și altădată, și au existat întotdeauna, nu numai la noi, ci pretutindeni, și că, după mine, n-au să dispară încă multă vreme. Numai că altădată nu se prea cunoșteau din lipsă de publicitate. Acum însă, ele sînt relatate și consemnate în presă și prin viu grai, ceea ce ne face să credem că acești criminali au apărut abia acum și că este vorba deci de un fenomen nou în societate. Aici este greșeala dumitale, dragă prințe, o greșeală extrem de naivă, te asigur, observă cu un zîmbet ironic prințul Ș.

— Știi bine că s-au întâmplat și altădată multe crime, și la fel de înspăimîntătoare. În vremea din urmă, am vizitat mai multe închisori și am avut ocazia să fac cunoștință cu diverși deținuți, atît în prevenție, cît și din cei care-și ispășesc pedeapsa. Sînt printre ei criminali și mai teribili decât acesta, oameni care au asasinat pînă la zece ființe și care nu se căiesc deloc. Dar iată ce am remarcat mai osebit la toți aceștia: asasinul cel mai înrăit, care nu manifestă nici un semn de căință, știe totuși că-i un *criminal*, cu alte cuvinte își dă seama că a săvîrșit o faptă rea, chiar dacă nu simte nevoia să se pocăiască. Așa sînt toți, pe cînd aceia de care a vorbit Evgheni Pavlîci nici nu vor să se creadă vinovați, ba încă sînt convinși ca erau în dreptul lor și... că bine au făcut ce au făcut. Ei bine, tocmai aici, tocmai în asta înclin eu să văd o deosebire îngrijorătoare. Și notați că sînt toți tineri, cu alte cuvinte, sînt la o vîrstă cînd omul cade cel mai ușor sub influența unor idei denaturate.

Prințul Ș. încetase să mai rîdă și-l asculta pe Mîșkin cu mirare. Aleksandra Ivanovna care, de mult timp, voia să intervină cu o observație, tăcea, pîrînd că are un motiv special să se abțină. Evgheni Pavlovici, vizibil surprins, se uita la prinț de data aceasta fără obișnuitul lui surîs ironic.

— Dar de ce te uiți la el cu un aer așa de mirat, stimate domn? interveni deodată Lizaveta Prokofievna. Îl credea mai prost decât dumneata, nu-i așa? Îți închipuiai că-i incapabil să judece aceste lucruri?

— Nu-i vorba de asta, spuse Evgheni Pavlovici, numai că, prințe (scuză-mi întrebarea), dacă vezi și intuiești așa de bine, cum se face (încă o dată iartă-mă) că în acea ciudată afacere... de acum cîteva zile... a lui Burdovski, dacă nu mă înșel... cum se face că n-ai remarcat aceeași denaturare de idei și de convingeri etice? Dar absolut aceeași! Mi s-a părut atunci că n-ai observat nimic din toate astea.

— Să-ți spun eu atunci, domnule, interveni energic Lizaveta Prokofievna, noi toți ceilalți am băgat de seamă asta și acum sîntem gata să ne lăudăm față de el pentru perspicacitatea noastră; iar el a primit astăzi o scrisoare de la unul dintre ei, de la șeful bandei, cel cu fața buboasă, ți-l amintești, Aleksandro? Omul acesta, în scrisoare, îi cere iertare, în felul lui, bineînțeles; declară că a rupt relațiile cu prietenul care-l ațîța atunci, îți amintești, Aleksandro? Și că acum are mai multă încredere în prinț. Ei bine, noi, ceilalți, n-am primit nici o scrisoare de felul acesta și asta ar trebui să ne fie învățătură, ca să nu ne ridicăm nasul așa de sus

înaintea lui.

— Și Ippolit a venit să locuiască la țară cu noi! strigă Kolea.

— Cum? E aici? întrebă prințul îngrijorat.

— A sosit în momentul când plecai cu Lizaveta Prokofievna; eu l-am adus.

— Ei bine, mă prind, se întărită din senin Lizaveta Prokofievna, uitînd că numai cu un minut înainte îi luase apărarea prințului, mă prind că s-a dus ieri să-l caute pe băiețandru acela în mansarda lui, că i-a cerut iertare în genunchi și l-a rugat să se mute aici. Te-ai dus să-l vezi ieri? Tu singur ai mărturisit-o mai adineauri. Ai fost sau nu? l-ai căzut în genunchi?

— Da' de unde, strigă Kolea, dimpotrivă, ieri, Ippolit a luat mîna prințului și a sărutat-o de două ori, am fost eu martor; la asta s-a mărginit toată explicația; prințul i-a spus doar că s-ar simți mai bine la vilă, iar Ippolit i-a răspuns că se va duce de îndată ce-i va permite starea sănătății.

— Rău faci, Kolea... bolborosi Mîșkin, ridicîndu-se și luîndu-si pălăria. Ce nevoie era să povestești? Eu...

— Unde te duci? îl opri Lizaveta Prokofievna.

— N-avea nici o grijă, prințe, urmă Kolea cu înflăcărare, nu te duce să-l tulburi acum, căci în momentul de față se odihnește după oboseala drumului; e foarte mulțumit; și știi, prințe, după părerea mea, ai face mai bine să nu te duci să-l vezi astăzi; amîna întrevederea pe mîine, altfel o să se rușineze din nou. Azi-dimineață, mi-a spus că de șase luni nu s-a mai simțit așa de bine, ba și tușește mai puțin.

Mîșkin observă că Aglaia și-a părăsit dintr-o dată locul și că se apropie de masă. Nu îndrăznea să ridice ochii spre dînsa, dar simțea că-n momentul acela ea îl privește poate cu un aer amenințător, că în ochii ei negri clocotește indignarea și că sîngele îi năvălise în obraz.

— După părerea mea, Nikolai Ardalionovici, ai făcut rău că l-ai adus la Pavlovsk, dacă-i vorba de adolescentul acela tuberculos care, zilele trecute, plîngea și ne invita la înmormîntarea lui, observă Evgheni Pavlovici. A vorbit atunci cu atîta elocvență despre zidul din fața casei lui, încît cu siguranță o să-i ducă dorul.

— E foarte adevărat. Ai să vezi: o să se certe cu tine, o să-ți trîntească cine știe ce vorbe grele și apoi are să plece, așa să știi!

Și uitînd că toată lumea se pregătea să meargă la plimbare, Lizaveta Prokofievna, cu un aer plin de demnitate, trase înspre ea panerașul cu lucrul de mîină.

— Mi-aduc aminte că a făcut elogiul acelui zid, reluă Evgheni Pavlovici, și fără el nu va putea muri spectaculos; or, el se pare că ține mult să moară spectaculos.

- Ei bine, murmură Mîșkin, dacă nu vreți să-l iertați, are să moară fără iertarea voastră... Acum însă, a venit mai mult pentru copaci.

- O, în ceea ce mă privește, îi iert totul; poți să-i transmiți.

- Altfel trebuie să înțelegem lucrurile acestea, răspunse prințul încet și parcă în silă, cu privirea ațintită mereu în același punct de pe podea, trebuie să fii de acord și dumneata să-i primești iertarea.

- Eu? Dar pentru ce? Cu ce i-am greșit?

- Dacă nu poți înțelege, înseamnă ... dar sînt sigur că înțelegeți totul; voia atunci... să vă binecuvinteze pe toți și, la rîndu-i, să primească binecuvîntarea voastră a tuturor, asta-i tot...

- Dragă cneaze, se grăbi să intervină prințul Ș., schimbând o privire îngrijorată cu câteva dintre persoanele prezente, paradisul pe pământ nu se realizează așa de ușor, și mi-e teamă că-ți faci iluzii în privința asta; paradisul e un lucru cam anevoios, cneaze, mult mai anevoios de obținut decât își închipuie admirabila dumitale inimă. Dar eu zic că am face mai bine să ne oprim aici, altminteri, te pomenești că o să ne simțim stingheriți cu toții, și atunci...

- Mergem să ascultăm muzica, hotărî pe un ton aspru Lizaveta Prokofievna și se ridică mînioasă.

Toți ceilalți se ridicară și ei, gata de plecare.

II

Prințul se apropie deodată de Evgheni Pavlovîci.

- Evgheni Pavlîci, spuse el cu o stranie însuflețire, apucîndu-i mina, fii sigur că te consider, orice s-ar întîmpla, omul cel mai nobil și cel mai bun din lume; crede-mă...

Surprinderea lui Evgheni Pavlovici a fost atît de mare, încît s-a dat cu un pas înapoi. O clipă se sili să nu izbucnească în rîs, dar, privindu-l mai atent pe prinț, observă că acesta era tulburat peste măsură sau, în orice caz, se afla într-o stare cu totul neobișnuită.

- Fac prinsoare, prințe, strigă el, că nu asta voiai să-mi spui și poate că nu mie îmi erau destinate cuvintele acestea ... Dar ce ai? Te simți rău?

- Nu este exclus, tot ce-i cu putință, iar dumneata ai observat foarte bine că poate nu dumitale voiam să-ți vorbesc!

Rostind aceste cuvinte, Mîșkin schiță un zîmbet straniu aproape caraghios, iar peste o clipă se învioră din nou, declarînd cu înflăcărare:

- Nu-mi aminti purtarea mea de alaltăieri! M-am simțit foarte rușinat aceste trei zile... știu că sînt vinovat...

- Da, dar ce faptă atît de condamabilă îți reproșezi?

- Mai mult ca oricare altul probabil, te simți rușinat pentru mine, Evgheni Pavlovici; și faptul că ai roșit este un semn că ai o inimă admirabilă. Plec imediat, vă asigur.

- Dar ce are? Poate că așa încep la el crizele? îl întrebă pe Kolea generăleasa speriată.

- Fiți liniștită, Lizaveta Prokofievna, nu-i vorba de criză, plec numaidecît. Știu că... natura a fost nedreaptă cu mine. Timp de douăzeci și patru de ani am fost bolnav; de cînd m-am născut pînă la vîrsta de douăzeci și patru de ani. Considerați deci și această ieșire drept gestul unui om bolnav. Am să plec îndată, numaidecît, vă asigur. Nu mi-e rușine, căci ar fi ciudat să te simți rușinat pentru asta, nu-i așa? Dar sînt de prisos în societate... Nu din amor propriu vă vorbesc așa... M-am gîndit mult în timpul acestor trei zile și am judecat că ar trebui să vă spun acest lucru sincer și deschis la prima ocazie. Există asemenea idei, idei înalte, de care nu-mi este îngăduit să vorbesc, pentru că, negreșit, aş provoca rîsul tuturor; prințul Ș. mi-a amintit adineauri de asta... N-am nici gestul potrivit, nici simțul măsurii; cuvintele pe care le rostesc nu corespund gîndurilor care mă frămîntă; asta le scade din valoare. De aceea socot că n-am dreptul... Unde mai pui că am și o fire bănuitoare, eu... eu sînt convins că nu pot fi ofensat în casa asta și că sînt iubit mai mult decât o merit, dar știu

de asemenea (o știu prea bine) că o boală care a durat douăzeci și patru de ani nu se poate să nu fi lăsat urme, consecințe, încît e normal ca ceilalți să rîdă de mine!., uneori... nu-i așa?

Privea în jur, avînd aerul că așteaptă un răspuns, o sentință. Toți rămaseră nedumeriți, penibil surprinși de această izbucnire neașteptată, bolnăvicioasă și cu nimic justificată, cel puțin în aparență. Dar aceste cuvinte ale lui dădură loc unui alt episod, tot atît de neașteptat și de straniu.

- Pentru ce spui toate astea aici? izbucni deodată Aglaia. Pentru ce vorbești, ca să te audă tocmai ei? Ei! Ei!

Părea că indignarea fetei n-are margini, ochii îi scînteiau de mînie. Mîșkin rămase mut în fața ei și o stranie paloare i se așternu pe obraz.

- Aici nimeni nu e în stare să te înțeleagă! Nimeni nu merită să i se adreseze asemenea cuvinte! se dezlănțui Aglaia. Aici nici unul nu face cît degetul cel mic al dumitale, nici unul n-are nici mintea și nici inima dumitale! Ești mai cinstit decît toți ceilalți, mai nobil decît toți, mai bun decît toți, mai inteligent decît toți! Nici unul de aici nu este vrednic să-ți ridice măcar batista pe care ai scăpat-o adineauri... Pentru ce te umilești și te pui mai prejos decît ei? Pentru ce ai strivit totul în dumneata, pentru ce n-ai pic de mîndrie?

- Doamne, cine s-ar fi putut aștepta la așa ceva? își plesni palmele într-un gest de disperare Lizaveta Prokofievna.

- Sărmanul cavaler! Ura! Trăiască! strigă Kolea în culmea entuziasmului.

- Să taci!... Cum îndrăznește cineva să mă offenseze aici, în casa dumitale? se întoarse brusc, către mamă-sa, Aglaia, ajunsă într-o stare de paroxism isteric, în care omul depășește orice limită și nu mai cunoaște nici o stavilă. Pentru ce toată lumea, toți, pînă la unul, și-au propus să mă chinuiască? Pentru ce, de trei zile, prințe, nu încetează să mă sîcîie din pricina dumitale? Dar nici prin gînd nu-mi trece să mă mărit cu dumneata! Să știi că pentru nimic în lume n-aș primi să fiu soția dumitale! Să știi asta! E posibil ca cineva să se mărite cu un om atît de caraghios ca dumneata? Uită-te într-o oglindă, să vezi cum arăți în clipa asta!...Pentru ce, pentru ce mă tachinează neîncetat că mă mărit cu dumneata? Nu se poate să nu știi! Ești înțeleș cu ei!

— Nimeni n-a tachinat-o vreodată, murmură Adelaida îngrozită.

— Nici prin gînd nu ne-a trecut așa ceva, nu s-a rostit nici un cuvînt de acest fel! strigă Aleksandra Ivanovna.

— Cine a tachinat-o? Cînd a tachinat-o? Cine a putut să-i spună așa ceva? Ce-i cu dînsa? Aiurează? se adresa Lizaveta Prokofievna celor de față, clocotind de furie.

— Toți au spus-o, toți, pînă la unul, în tot timpul acestor zile! Niciodată, niciodată n-am să mă mărit cu el!

După ce strigă toate astea, Aglaia izbucni în lacrimi, acoperindu-și fața cu batista, și se prăbuși pe un scaun.

— Dar el nici nu te-a cer...

— Nu te-am cerut în căsătorie, Aglaia Ivanovna, lăsa să-i scape prințul.

— Ce-e? Cum? făcu surprinsă, indignată, înspăimîntată Lizaveta Prokofievna. Nu-i venea să-și creadă urechilor.

— Am vrut să spun... voiam doar să spun — se bâlbâia tremurînd Mîșkin — voiam numai să-i explic Aglaiei Ivanovna... să am cinstea să precizez că nu era deloc în intenția mea... să am onoarea de a-i cere mîna... și nici chiar pe viitor... N-am nici o vină în toate astea, te asigur, Aglaia Ivanovna, n-am nici o vină! Niciodată n-am urmărit asemenea lucru, niciodată nu m-am gîndit și niciodată nu voi năzui la așa ceva, ai să te convingi; poți fi sigură! Vreun om rău m-o fi ponegрит în fața dumatăle! Fii pe pace! Liniștește-te!

Rostind aceste vorbe, el se apropie de Aglaia. Ea își ridică fața din batistă, îl străfulgera cu privirea pe Mîșkin, care avea înfățișarea unui om tare speriat, își aminti cuvintele ce i le spusese acesta și deodată izbucni în hohot chiar sub ochii lui - un hohot atît de vesel și de molipsitor, atît de batjocoritor și în același timp plin de haz, încît Adelaida, cea dintîi, nu mai putu să reziste, mai ales după ce, la rîndul ei, îl privi pe prinț, și, repezindu-se la sora ei, o îmbrățișă și se porni și ea pe un rîs la fel de nestăvilit și copilărește sincer, ca și Aglaia. Privindu-le pe amîndouă, prințul zîmbi și, luminîndu-se apoi la față, repetă bucuros și fericit:

— În sfîrșit, slavă Domnului, slavă Domnului!

Aici nu se mai putu abține nici Aleksandra și se alătură, din toată inima, surorilor ei. Părea că rîsul celor trei fete nu se va mai sfîrși.

— Poftim, fetele astea nu-s în toate mințile, murmură Lizaveta Prokofievna, ba te bagă în sperieți, ba...

De-acum însă rîdea și prințul Ș., rîdea și Evgheni Pavlovici, hohotea întruna și Kolea, ba, privindu-i pe toți ceilalți, rîdea chiar și prințul Mîșkin.

— Acum să mergem la plimbare, haidem! strigă Adelaida. Cu toții, și prințul să vină cu noi neapărat; n-ai nici un motiv să ne strici cheful, om bun ce ești! E tare simpatic, nu-i așa, Aglaio? Nu-i așa, mamă? Și, pe urmă, trebuie numaidecît să-l sărut pentru... pentru explicația lui cu Aglaia. *Maman* dragă, îmi dai voie să-l îmbrățișez? Aglaio, permite-mi să-l sărut pe prințul *tău*! Zicînd asta, ștregăriță, se apropie cît ai clipi din ochi de Mîșkin și-l sărută pe frunte. El îi luă mîna, o strînse așa de tare, că Adelaida abia se abținu să nu țipe, și o contemplă cu o bucurie infinită; apoi, cu o mișcare fulgerătoare, duse mîna fetei la gură și o sărută de trei ori.

— Să mergem! spuse și Aglaia. Prințe, ai să fii cavalerul meu. E voie, *maman*? Un cavaler care mi-a refuzat mîna! Nu-i așa că ai refuzat definitiv mîna mea, prințe? Dar nu așa se oferă brațul unei doamne! Uite așa; acum e bine. Să plecăm, să deschidem alaiul, vrei să mergem înainte singuri, în *tete-ă-tete*?

Vorbea fără încetare, izbucnind cînd și cînd în noi hohote de rîs.

— Mulțumesc lui Dumnezeu! Mulțumesc lui Dumnezeu! repeta Lizaveta Prokofievna întruna, fără să știe ea singură de ce anume se bucură.

- „E o familie foarte ciudată!” gîndca prințul Ș., poate pentru a suta oară de cînd îi cunoștea pe Epancini, dar... familia aceasta, așa de ciudată, îi plăcea mult. În privința prințului Lev Nikolaevici însă, am putea spune că avea anumite rezerve; nu prea îl simpatiza. Părea cam posomorit și preocupat cînd au ieșit cu toții la plimbare.

Evgheni Pavlovici, în schimb, era într-o dispoziție excelentă - tot timpul drumului pînă la gară glumi cu Adelaida și Aleksandra - la fiecare glumă a lui, ele rîdeau cu atîta haz, încît el începu să bănuiască la un

moment dat că poate nu-l ascultau deloc. Gîndul acesta, fără să-și explice pentru ce, îl făcu și pe el deodată să rîdă din toată inima (așa-i era firea!). Cele două surori, foarte bine dispuse și ele de altfel, aveau mereu privirile îndreptate asupra Aglaiei și a prințului Mîșkin, care mergeau înainte; era clar că purtarea surioarei lor mezine le intriga mult. Prințul Ș. încerca mereu să intre în vorbă cu generăleasa pentru a o distra de la gîndurile ei și, povestindu-i lucruri lipsite de importanță, nu reuși decît s-o plictisească într-un mod groaznic. Lizaveta Prokofievna părea complet răvășită sufletește, vorbea anapoda și uneori chiar nici nu răspundea la întrebări.

Dar șirul de enigme, în care era atît de iscusită Aglaia Ivanovna, nu se terminase încă. Ultima din seara aceea fusese rezervată exclusiv prințului. Cînd se îndepărtară cam la o sută de pași de casă, tînăra fată i se adresă aproape în șoaptă cavalerului ei tăcut, spunîndu-i grăbită:

- Uită-te la dreapta. Prințul privi într-acolo.

- Uită-te mai cu atenție. Vezi banca aceea, în parc, acolo unde sînt cei trei copaci mari?... O bancă verde.

Prințul răspunse afirmativ.

- Îți place locul acesta? Cîteodată, pe la ora șapte dimineată, cînd toată lumea doarme încă, îmi place să stau acolo singură, cu gîndurile mele.

Prințul îngîmă că locul era încîntător.

- Acum să mă lași, nu vreau să mai merg la braț cu dumneata. Sau să mergem tot așa, dar să nu-mi spui nici o vorbă. Nu vreau să fiu tulburată în gîndurile mele.

Avertisment zadarnic, căci, oricum, Mîșkin n-ar fi scos o vorba tot drumul chiar și fără această poruncă. Inima începu să-i bată cu putere cînd o auzi șoptindu-i cu privire la bancă. După un minut însă, îi fu rușine de gîndul absurd ce-i încolțise în minte...

În timpul săptămînii, după cum se știe și după cum afirmă toată lumea, parcul de lîngă gara Pavlovsk e frecventat de un public mult mai „select” decît în zilele de sărbătoare, cînd Petersburgul îl inundă cu vizitatori „de tot soiul”. Publicul, îmbrăcat simplu dar elegant, obișnuiește să se ducă acolo să asculte muzică. Fanfara, una dintre cele mai bune orchestre militare, execută piese noi. Legile bunei-cuviințe sînt respectate cu strictețe, cu toate că atmosfera generală are un caracter mai familiar, mai intim. Cei mai mulți dintre vilegiaturiști se duc în parc numai ca să se vadă unii pe alții, găsind în asta o deosebită plăcere; pe alții îi atrage muzica. Scandalurile sînt extrem de rare, deși se-ntîmplă uneori să aibă loc chiar și în zilele de lucru, cum e și firesc, de altfel.

În seara aceea s-a nimerit să fie o vreme minunată și era lume multă în parc. Toate locurile din jurul orchestrei fiind ocupate, grupul nostru se așeză ceva mai la o parte, foarte aproape de ieșirea din stînga a parcului. Forfota mulțimii și muzica o înviorară puțin pe Lizaveta Prokofievna și le prilejuiră domnișoarelor clipe de distracție. Mai schimbă priviri cu diferiți cunoscuți răspunzînd la saluturi printr-o înclinare grațioasă a capului, cercetară toaletele, și ochiului lor ager nu-i scăpară tot felul de excentricități despre care au apucat să schimbe cîteva păreri, însoțindu-le cu zîmbete ironice. Evgheni Pavlovîci avu prilejul și el să salute numeroase cunoștințe. Mai multe priviri fură atrase de Aglaia și de prințul Mîșkin, care erau mereu împreună. Curînd, cîteva tineri dintre cunoscuții mai vechi

veniră să-și prezinte omagiile doamnelor Epancin; vreo doi, trei au rămas să mai stea de vorbă; toți erau în raporturi de prietenie cu Evgheni Pavlovici. Printre aceștia se afla și un tânăr ofițer, foarte chipeș, foarte vesel și vorbăreț, care se grăbi să i se adreseze Aglaiei, făcând totul ca să-i capteze atenția; Aglaia s-a arătat cât se poate de amabilă și a râs cu poftă de glumele lui. Evgheni Pavlovici îi ceru voie prințului să i-l prezinte pe acest prieten; Mișkin abia pricepu ce voiau de la dînsul, totuși prezentarea se făcu și cei doi bărbați se salutară, strîngîndu-și reciproc mîna. Prietenul lui Radomski îi puse o întrebare prințului, dar acesta din urmă nu răspunse sau mormăi cîteva cuvinte într-un chip așa de ciudat, încît ofițerul îl examina cu multă atenție; își mută privirea spre Evgheni Pavlovici și înțelese îndată pentru ce acesta ținuse să-i facă cunoștință cu prințul; tînrul zîmbi ușor și începu să vorbească din nou cu Aglaia. Lui Evgheni Pavlovici nu-i scăpă un amănunt, și anume, că Aglaia se îmbujora în timpul acestei scurte scene.

Prințul Mișkin nici nu băgă de seamă că alții vorbeau cu Aglaia, copleșind-o cu complimente; mai mult decît atît, transportat cum era, părea uneori că uită cu totul de prezența tinerei fete. Erau clipe cînd îi venea pur și simplu să se retragă undeva, să dispară de acolo, ba i-ar fi plăcut să se trezească într-un loc pustiu și întunecos, numai să poată rămîne singur cu gîndurile lui, nevăzut și neștiut de nimeni. Sau, cel puțin, dacă ar fi stat acasă la el, pe terasa vilei, dar absolut singur, fără ca cineva să stea în preajmă-i, nici Lebedev și nici copiii lui; s-ar fi trîntit pe divan înfundîndu-și fața în pernă și ar fi zăcut așa ceasuri de-a rîndul, o zi și o noapte și încă o zi. Sau, deodată, gîndurile îi fugeau departe și revedea munții, mai ales un locșor cunoscut, care-i plăcea așa de mult pe vremea cînd a trăit acolo și de la înălțimea căruia vedea, printre norii alburii, satul, ruinele unui vechi castel, firul argintiu al cascadei, abia vizibil. Ah! Cît ar fi vrut acum să fie acolo și să se gîndească la un singur lucru. Ah! toată viața numai cu un singur gînd; i-ar fi ajuns chiar dacă ar fi trăit o mie de ani! Iar cei de aici e mai bine să-l uite de tot, de tot! Așa și trebuie. Ar fi fost mult mai bine să nu-l fi cunoscut niciodată și ca totul de aici să nu fi fost decît o nălucire de vis. Nu e totuna dacă-i vis ori realitate? Uneori își ațintea privirea asupra Aglaiei, fără s-o desprindă de pe fața ei, cîte cinci minute în șir; dar era ceva straniu în privirea lui: s-ar fi spus că o contempla pe tînăra fată ca pe un obiect ce se află la două verste distanță de el, ca pe un portret al ei, și nu făptura vie de lîngă el.

- De ce te uiți așa la mine, prințe? întrebă ea deodată, întrerupînd conversația animată și rîsetele celor din jur. Dumneata mă înspăimînți; parcă ai vrea mereu să întinzi mîna și să-mi pipăi obrazul, ca să te convingi că exist aieuea. Nu-i așa, Evgheni Pavlovici, nu ți se pare că mă privește tocmai așa?

Mișkin, surprins că i se vorbea lui, ascultă atent, străduindu-se parcă să înțeleagă, dar nu izbuti probabil, căci din partea lui nu urmă nici un răspuns. Văzînd, în schimb, că Aglaia și ceilalți rîdeau, își desfăcu deodată buzele strînse și începu și el să rîdă așa, din senin, ceea ce stîrni și mai multă ilaritate în jurul lor; ofițerul, care era probabil un om foarte vesel, pufni pur și simplu în rîs. Și atunci Aglaia, mînioasă, șopti ca pentru sine:

-Idiotul!

-Doamne! E cu putință să se îndrăgostească de un asemenea...

Poate fi pînă într-atît de nebună? mormăi printre dinți Lizaveta Prokofievna.

Aleksandra se aplecă la urechea mamei sale:

- E o glumă. La fel ca și gluma de mai înainte cu „cavalerul sărman” și nimic mai mult, o asigură tînăra fată. A vrut să-i mai însceneze o farsă acum, numai că a mers prea departe; trebuie să-i punem capăt, *maman!* Adineauri a jucat o comedie ca să ne sperie...

- E bine *măcar* că a dat de un asemenea idiot, răspunse încet Lizaveta Prokofievna, pe care vorbele fiicei sale o mai liniștiră puțin.

Totuși, prințul auzi că-l făcură „idiot” și tresări, dar nu din cauza acestui epitet (îl uită imediat), ci pentru că, nu departe de locul unde stătea, unde și în ce punct anume n-ar fi putut spune, zări în mulțime un chip palid, cu părul castaniu-închis și ondulat, *cu* un zîmbet și o privire ce-i erau atît de cunoscute; viziunea nu ținu decît o clipită și dispăru. Putea să fie doar o închipuire. Nu i se întipărise decît zîmbetul acela crispat, ochii și o prețioasă cravată verde-deschis la gît. Unde se mistuise domnul căruia îi aparținea această cravată? Se pierduse în mulțime sau se strecurase în interiorul gării, prințul n-ar fi putut spune nici asta.

O clipă după aceea însă, începu să privească cu neliniște împrejur; această primă apariție o prevestea poate pe a doua. Cum de nu se gîndise la posibilitatea unor întâlniri cînd pornise spre gară? E drept că plecase fără să știe unde merge, într-atît era de tulburat ieșind din vila familiei Epancin. Dacă ar mai fi fost în stare să observe, ar fi remarcat poate de un sfert de oră neliniștea Aglaiei care, din cînd în cînd, se uita împrejur scrutînd mulțimea, de parcă ar fi căutat și ea pe cineva. Interesant însă că pe măsură ce tulburarea prințului devenea mai vădită, creștea vizibil și emoția fetei iar în clipa cînd acesta întorcea capul privind cercetător înjur, și ea repeta aceeași mișcare. Nu trecu mult și motivul neliniștii lor și-a găsit dezlegarea.

Prin ieșirea laterală a gării, în apropierea căreia stăteau prințul și întreaga companie a Epancinilor, năvăli deodată un grup compus din cel puțin zece persoane. În față mergeau trei femei; două dintre ele erau de o frumusețe remarcabilă, încît nu era de mirare că le însoțeau atîția admiratori. Dar și adoratorii, și femeile, întreg grupul făcea o notă cu totul distinctă, deosebindu-se net de restul publicului adunat aici să asculte muzica. Apariția lui fu observată numaidecît de aproape toată lumea; totuși, cei mai mulți se făceau că nici nu-i bagă în seamă; numai cîtiva tineri zîmbiră cu înțeles privindu-l și schimbă cîteva șoapte între ei. Prezența nou-veniților nu putea fi însă ignorată; ostentativ parcă, vorbeau prea tare și rîdeau zgomotos. Probabil că mulți dintre ei erau cu chef, deși cîtiva purtau haine elegante, după ultima modă; alții însă aveau o înfățișare extrem de ciudată; îmbrăcăminte ciudată, fețele ciudat de congestionate; erau și cîtiva militari, ba și cîtiva domni mai în vîrstă, îmbrăcați în haine largi, bine croite, cu sumedenie de inele pe degete și cu butoni la manșetă, cu peruci și favoriți negri ca smoala și cu o distincție afectată pe fețele lor cam buhăite, domni de care societatea bună se ferește ca de ciumă. Printre chermesele noastre există desigur unele care se disting printr-o ținută ireproșabilă, bucurîndu-se de o reputație excelentă și perfect justificată; dar și omul cel mai prudent nu-i în stare să se apere în fiecare minut de cărămida care, la un moment dat, i-ar cădea fără veste în cap de pe acoperișul casei vecine. O asemenea cărămidă era

gata să cadă acum asupra publicului select care se adunase să asculte concertul fanfarei militare.

Ca să treci din gară în rondul unde era instalată fanfara, trebuiau coborâte trei trepte. Ajuns aproape de aceste trepte, grupul se opri; nici unul dintre ei nu se putea hotărî să pășească înainte. Deodată una dintre femei se desprinsese din grup și coborî. Numai doi din suita ei îndrăzniră s-o urmeze: un domn între două vârste, cu înfățișare destul de modestă; exteriorul lui era convenabil din toate punctele de vedere, dar părea dintre holteii aceia singuratici care nu cunosc niciodată pe nimeni, și nimeni nu-i cunoaște; celălalt însoțitor al doamnei era jerpelit într-un hal fără de hal și avea o figură cam dubioasă. În afară de aceștia doi, nimeni nu o mai însoți pe doamna cea excentrică; totuși, ea coborî scările *fără* să arunce o privire înapoi, ca și cum îi era perfect egal dacă o urmează cineva sau nu. Continua să rîdă și să vorbească tare. Era îmbrăcată cu mult gust. Toaleta ei era foarte luxoasă, dar de o eleganță cam extravagantă și de aceea bătătoare la ochi. Trecu pe dinaintea fanfarei, îndreptîndu-se spre partea cealaltă a rondului, unde o caleașca aștepta la marginea drumului.

Mîșkin n-o mai văzuse pe ea de vreo trei luni și mai bine. De cînd se întorsese la Petersburg, își propusese aproape în fiecare zi să-i facă o vizită, dar poate un presentiment ascuns îl împiedica. *Cu* teama în suflet încerca să-și închipuie revederea lor, însă toate încercările lui rămîneau zadarnice. Asupra unui singur lucru nu avea nici o îndoială, că întîlnirea va fi penibilă. De multe ori, în timpul acestor șase luni, își aminti ce impresie produsese asupra lui chipul acestei *femei* cînd l-a contemplat pentru prima oară; dar și atunci, văzut numai în fotografie, acest chip îi provocase o tulburare chinuitoare. Luna pe care o petrecuse în preajma Nastasiei Filippovna în provincie, avînd prilejui s-o vadă aproape zilnic, i-a lăsat amintiri amare, încît adesea prințul ar fi vrut să le șteargă cu totul din memorie. Însăși vederea chipului acestei femei îi pricinuia un sentiment profund răscolitor; în discuția cu Rogojin, definise acest sentiment drept „o milă nemărginită” și era adevărat. Privind numai portretul Nastasiei Filippovna, inima îi fu cuprinsă atunci de o dureroasă și nesfîrșită milă; senzația asta de compasiune sfîșietoare, soră cu suferința, pentru făptura aceasta *nu-l* mai părăsi niciodată, o avea și acum vie în inima lui. Era poate și mai puternică decît altădată. Totuși, din cuvintele pe care i le spusese atunci lui Rogojin a lipsit ceva. Nu reușise atunci să exprime exact ceea ce simțea; numai acum, în minutul acesta, cînd Nastasia Filippovna apăru deodată înaintea lui, înțelese, poate printr-un fel de intuiție spontană, ce anume omisese în destăinuirile făcute lui Rogojin. Ar fi trebuit să adauge că în sentimentul acela de milă era amestecată și spaima; da, spaimă! Acum, în minutul acesta, o simțea din plin - era convins, cu totul convins, pentru anumite motive pe care numai el le putea intui, că Nastasia Filippovna era dementă. Dacă, iubind o femeie mai mult ca orice pe lume sau presimțind posibilitatea unei asemenea iubiri, ai vedea-o deodată pusă în lanțuri, după niște zăbrele de fier, sub paza unui gardian — ai avea o senzație asemănătoare cu aceea pe care prințul Mîșkin o încerca în momentul acela.

- Ce ai? îl întrebă în șoaptă, grăbită, Agiaia, uitîndu-se spre el și apucîndu-l cu naivitate de braț.

Prințul întoarse capul, o privi și, zărind în ochii ei negri o scînteiere

tainică și neînțeleasă pentru dînsul, încercă să-i zîmbească, dar în aceeași clipă, ca și cum ar fi uitat de prezența tinerei fete, întoarse din nou ochii spre dreapta, urmărind cu privirea viziunea extraordinară care-l fascina. Nastasia Filippovna tocmai trecea prin fața scaunelor ocupate de domnișoarele Epancin. În acel moment, Evgheni Pavlovici, cu multă volubilitate, îi povestea Aleksandrei Ivanovna ceva pesemne foarte comic și interesant. Prințul își aminti mai târziu că Aglaia se lăsase să-i scape în șoaptă: „Ce femeie...”

Expresie vagă cu sensul rămas nespus în întregime, căci ea se stăpîni și nu-și mai isprăvi gîndul; dar atît a fost de ajuns. Nastasia Filippovna, care trecea fără să bage pe nimeni în seamă, întoarse brusc capul spre scaunele ocupate de Epancini și numai atunci păru că-l observă pe Evgheni Pavlovici.

- Uite-l și pe dumnealui! exclamă ea, oprindu-se deodată. Ba îl cauți cu lumînarea și nu-i chip să-i dai de urmă, ba îl găsești taman acolo unde nici nu te aștepti... Te credeam acolo... la unchiul tău!

Sîngele năvăli în obrazul lui Evgheni Pavlovici. Îi aruncă Nastasiei Filippovna o privire furioasă, dar în aceeași clipă își întoarse ochii de la ea.

- Ce? Nu știi? N-a aflat încă nimic, închipuți-vă! S-a împușcat! Azi-dimineață, unchiul tău și-a zburat creierii! Eu am aflat abia pe la ora două, acum știe aproape tot orașul; se zice că i s-au găsit lipsă trei sute cincizeci de mii de ruble din banii statului, alții zic c-ar fi cinci sute de mii. Și eu care crezusem că o să te alegi cu o moștenire frumușică de pe urma lui; cînd colo a risipit tot ce a avut. Era un crai și jumătate, bătrînul... Ei, la revedere, *bonne chance*! Și chiar n-ai de gînd să te duci deloc pe acolo? Acum pricep de ce te-ai grăbit atîta să-ți dai demisia, mare pișicher îmi ești! Acum e limpede, ce mai! Ai știut totul dinainte; chiar și despre asta sînt sigură că ai știut încă de ieri...

Apostrofîndu-l cu atîta cinism pe Evgheni Pavlovici și etalînd intenționat o pretinsă intimitate cu el, Nastasia Filippovna urmărea desigur un anumit scop; în privința aceasta nu mai putea fi nici o îndoială. Totuși, Evgheni Pavlovici socotise că e mai bine să nu răspundă la această nouă provocare, hotărît să adopte o atitudine de totală ignorare a ei. Dar cuvintele tinerei femei l-au lovit ca un trăsnet; auzind de moartea unchiului său, se făcu galben ca ceara și se întoarse spre Nastasia Filippovna. În momentul acela, Lizaveta Prokofievna se ridică ostentativ și se depărta în grabă mare, urmată de toți ai ei. Numai prințul Lev Nikolaevici rămase pe loc, într-o poză nehotărîtă, și Evgheni Pavlovici, care nu se dezmeticise încă din buimăceală. Dar nu apucară Epancinii să facă douăzeci de pași, cînd se produse un scandal monstru.

Ofițerul care vorbise adineauri cu Aglaia și care era, se vede, un bun prieten de-al lui Evgheni Pavlovici se arătă indignat la culme;

— Aici numai cravașa poate să ajute, altfel n-ai cum s-o scoți la capăt cu creatura asta! spuse el cu glas destul de tare. (După cît se pare, era și confidentul lui Evgheni Pavlovici.)

Printr-o mișcare bruscă, Nastasia Filippovna se întoarse spre el. Ochii îi sclipiră cu lumini de fulgere; se repezi către un tînăr necunoscut, care se afla la doi pași de dînsa și care ținea în mînă o nuielușă subțire de alun, i-o smulse și îl lovi cu toată puterea peste obraz pe ofensatorul ei. Toate acestea se produsură într-o clipită... Scos din fire, ofițerul se năpusti

asupra Nastasiei Filippovna, care nu mai avea alături pe nimeni din suita ei; domnul între două vârste, cu înfățișarea impunătoare, reușise să se facă nevăzut între timp, iar domnul cu chef, retras mai la o parte, se prăpădea de rîs. Un minut mai târziu, ar fi intervenit, desigur, poliția; pînă atunci însă, Nastasia Filippovna ar fi pățit-o urît de tot dacă nu i-ar fi venit un ajutor neașteptat: prințul Mîșkin, care se oprise la doi pași de dînsa, avu timpul să apuce pe la spate brațul ofițerului, imobilizîndu-l. Căutînd să-și smulgă brațul din strînsoare, acesta l-a izbit cu atîta putere în piept, încît prințul zbură la vreo trei pași înapoi, prăbușindu-se într-un scaun. Între timp, în ajutorul Nastasiei Filipovna săriră alți doi apărători. În fața ofițerului se postă boxerul, autorul articolului bine cunoscut, ticluit la adresa prințului, și membru activ în fosta bandă a lui Rogojin.

— Keller! Fost locotenent, se recomandă el cu pompă. Dacă preferi forța pumnului, căpitane, sînt la dispoziția dumată, voi ține eu locul adversarei dumată, substituind sexul frumos; cunosc toate tainele boxului englez. Ține-ți firea, căpitane: te compățimesc pentru jignirea *de moarte* pe care ai suferit-o, dar nu pot îngădui molestarea unei femei în public. Dacă însă recurgi la alte maniere decît așa cum se cuvine unui domn bine crescut, ei bine, cred că înțelegi ce va urma, căpitane...

Dar ofițerul își venise în fire și găsi discuția de prisos. În momentul acela apăru din mulțime Rogojin și, apucînd iute brațul Nastasiei Filipovna, se îndepărtă cu ea. Rogojin părea zguduit de cele întîmplate, era palid și tremura ca varga. Totuși, tîrînd-o pe Nastasia Filippovna după el, avu răgazul să-i rîdă răutăcios în nas ofițerului și să-i șuiere printre dinți cu acru unui tîrgoveț triumfător:

— O înghițiși, ai! Ți-e botul plin de sînge, bă! Revenindu-și complet și dîndu-și seama cu cine are de-a face, ofițerul se întoarse către prinț, care se ridicase între timp de pe scaun, și-l întrebă politicos (avînd grijă să-și acopere fața cu batista):

— Prințul Mîșkin, cu care am avut plăcerea să fac cunoștința adineauri?

- Dar nu e în toate mințile! E dementă! Crede-mă! articula prințul cu voce spartă și, într-un gest inconștient, își întinse spre ofițer brațele tremurătoare.

- Eu n-aș putea să mă laud, firește, cu astfel de informații; dar trebuie să știu neapărat numele dumneavoastră.

Dădu din cap în semn de salut și se îndepărtă. Poliția apăru exact la cinci secunde după ce ultimii protagoniști ai scenei precedente dispăruseră. De altfel, tot scandalul n-a ținut mai mult de două minute. Cîțiva inși din public se ridicară, preferînd să plece de acolo, alții se mulțumiră să-și schimbe numai locul; pe unii i-a distrat grozav, iar cei mai mulți și-au arătat predilecția pentru un asemenea spectacol, care se pretează copios la tot felul de comentarii și la tradiționala bîrfa. Fanfara începu să cînte din nou. Prințul porni să ajungă din urmă familia Epancin. Dacă, atunci cînd căzuse pe un scaun după gestul brutal al ofițerului, i-ar fi venit în gînd și ar fi apucat să se uite la stînga, ar fi zărit-o, la douăzeci de pași de locul acela, pe Aglaia, care, surdă la chemările mamei și ale surorilor ei, se oprise ca să contemple scena scandaloasă. Prințul Ș. alergă la dînsa și o convinse, în sfîrșit, să părăsească locul. Lizaveta Prokofievna reținu un lucru în legătură cu asta: Aglaia era atît de tulburată, că nici nu

auzise chemările lor. Dar nu trecură nici două minute după aceea și, în clipa cînd intrau în parc, Aglaia spuse cu tonul ei obișnuit, nepăsător și capricios:

- Am vrut să văd cum se va sfîrși comedia.

III

Întîmplarea din parcul gării avu efectul unui trăsnet asupra mamei și fiicelor, umplîndu-le inimile de spaimă. Cuprinsă de o tulburare puțin obișnuită, Lizaveta Prokofievna făcu drumul de întoarcere, cu fiicele ei, de la gară și pînă acasă, aproape în fugă. După concepțiile și principiile ei de viață, ceea ce se petrecuse era extrem de semnificativ și, cu tot haosul care domnea în momentul acela în capul ei, anumite concluzii își făceau loc tot mai limpede și mai precis în mintea ei agitată. De altfel, și ceilalți înțelegeau, ca și dînsa, că se întîmplase ceva foarte grav și că, din fericire poate începea să se dezvăluie o taină ieșită cu totul din comun. Cu toate asigurările și lămuririle pe care le dăduse prințul Ș., nu mai rămînea nici o îndoială că Evgheni Pavlovici „s-a dat de gol”, era demascat și surprins asupra faptului ca unul care „întreținea relații cu acea creatură”. Așa gîndea nu numai Lizaveta Prokofievna, ci și cele două fiice mai mari. Concluzia aceasta avu de fapt darul să complice și mai mult enigma. Cu toate că Aleksandra și Adelaida erau puțin supărate pe mama lor din cauza plecării așa de grăbite, ce semăna cu o adevărată fugă, totuși, în zăpăceala primului moment, ele s-au abținut să-i pună vreo întrebare. Pe de altă parte, li se părea că sora lor, Aglaia Ivanovna, știa poate mai mult în legătură cu chestiunea aceasta decît ele și decît mama lor. Prințul Ș. era și el întunecat ca noaptea și foarte îngîndurat. Tot drumul înapoi Lizaveta Prokofievna nu-i adresă nici un cuvînt, iar el se pare că nici nu sesiză acest lucru. Adelaida încercă să-l tragă de limbă: „Despre ce fel de unchi era vorba adineauri și ce s-a întîmplat la Petersburg?” îl întrebă ea. Drept răspuns, el mormăi cu o expresie acră ceva nedeșluit despre niște informații și că toate astea, fără îndoială, erau pure născociri. „Firește!” adăugă Adelaida și-l lăsă în pace. Cît despre Aglaia, era perfect calmă și nu făcu decît să observe în timpul drumului că mergeau prea repede. O singură dată își aruncă privirea înapoi și-l zări pe prinț grăbindu-se în urma lor. Constatînd că face eforturi pentru a-și zori pasul, fata zîmbi batjocoritor și nu-și mai întoarse capul spre el.

Se apropiau de vilă cînd îl întîlniră pe Ivan Feodorovici care, de abia sosit de la Petersburg, ieșise în întîmpinarea familiei. Primul cuvînt al generalului fu să întrebe de Evgheni Pavlovici. Dar Lizaveta Prokofievna, al cărei chip luă o expresie amenințătoare, trecu pe lîngă el fără să-i răspundă și fără măcar să-l onoreze cu o privire. Ochii fetelor și ai prințului Ș. îl făcură să înțeleagă că o furtună se dezlănțuise în familie. El însuși, de altfel, părea frămîntat de o grijă puțin obișnuită. Îl apucă imediat pe prințul Ș. de braț și-l reținu un moment la intrarea în vilă, schimbînd cîteva cuvinte pe șoptite. Expresia de îngrijorare care li se citea pe față cînd se arătară apoi pe terasă și se apropiară de Lizaveta Prokofievna lăsă să se ghicească că aflaseră noutăți extraordinare. Încetul cu încetul, toată lumea se strînse sus, la Lizaveta Prokofievna, iar pe terasă nu rămase decît prințul Lev Nikolaevici. Stînd într-un colț, părea că așteaptă ceva, fără să

știe ce anume; nici nu-i trecuse prin minte să se retragă văzînd forfota ce domnea în casă; s-ar fi spus că uitase tot universul și că era gata să stea așa, oriunde o fi, la nesfîrșit, fără să se urnească din loc. De sus răzbeau cîteodată ecourile unei convorbiri foarte aprinse. Cît timp stătuse acolo? N-ar fi putut spune. Era tîrziu și întunericul nopții se lăsase, cînd Aglaia apărură deodată pe terasă. Părea liniștită, cu toate că puțin cam palidă. Zărindu-l pe prinț „fără să se fi așteptat, bineînțeles” să-l găsească acolo, pe scaun, într-un colț, tînaă fată zîmbi cu nedumerire.

- Ce faci dumneata aici? întrebă ea, apropiindu-se de dînsul. Rușinat, prințul bîlbîi un răspuns încurcat și sări repede în picioare; dar cum Aglaia dădu să se așeze alături, își reluă și el locul. Ea îl privi cu atenție, apoi se uită mașinal pe fereastră, pe urmă își întoarse iar privirea asupra lui. „Poate că-i vine să rîdă, gîndi prințul, dar nu, ar fi rîs negreșit, dacă avea poftă.”

- Poate ai vrea să iei un ceai? Spun să-ți aducă, zise ea după o tăcere.

- N-nu... Nu știu...

- Cum să nu știi asta? Ah, da, ascultă, dacă cineva te-ar provoca la duel, ce-ai face? Chiar adineauri voiam să-ți pun această întrebare.

- Dar... cine... doar n-o să mă provoace nimeni.

- Și totuși, dacă te-ar provoca? Ți-ar fi tare frică?

- Cred că da... mi-ar fi frică.

- Adevărat? Așadar ești un laș?

- N-nu, asta poate-i prea mult, răspunse prințul și, mai reflectînd puțin, adăugă cu un zîmbet: laș e acela care se teme și fuge: acela însă care se teme, dar nu fuge, nu este tocmai un laș.

- Dumneata n-ai fugi?

— Poate că nu, spuse el, înveselit în cele din urmă de întrebările Aglaiei.

— Eu, cu toate că sînt femeie, n-aș fugi în nici un caz, observă ea cu un aer jignit parcă la ideea că cineva ar putea să pună la îndoială curajul ei. De altfel, am impresia că vrei să-ți bați joc de mine și pozezi, după obiceiul dumatăle, ca să pari mai interesant; spune-mi, de obicei se trage de la doisprezece pași? Cîteodată chiar de la zece, nu-i așa? Asta înseamnă precis ori să fii omorît, ori cel puțin rănit, nu-i așa?

— În dueluri, mi se pare că rareori se întîmplă să nimerești la țintă.

— Rareori, zici? Dar Pușkin n-a fost omorît în duel?

— Poate din întîmplare.

— N-a fost deloc o întîmplare; era un duel pe viață și pe moarte și a fost ucis.

— Glonțul l-a atins așa de jos, încît se poate presupune că d'Anthes ochise mai sus, la piept sau la cap; nimeni nu trage însă așa cum a nimerit glonțul în cazul acesta; prin urmare, cel mai plauzibil e că glonțul l-a lovit și l-a omorît pe Pușkin din întîmplare, dintr-o mișcare greșită a trăgătorului, altfel nu nimerea așa. Mi-au spus-o oameni competenți.

— Iar mie, un soldat cu care am vorbit odată mi-a spus că după regulamentul lor militar trăgătorii trebuie să țintească pe la mijlocul omului. Așa că nici la piept și nici la cap, ci drept în mijlocul omului. Chiar asta e expresia. Mai tîrziu l-am întrebat pe un ofițer, și el mi-a confirmat cele spuse de soldat, precizînd că așa prevede regulamentul.

— Așa trebuie să fie, pentru că se trage de la distanță mare.
— Dumneata știi să tragi cu arma?
— N-am tras niciodată.
— Se poate să nu știi măcar să încarci un pistol?
— Nu știu. Adică, îmi dau seama cam în ce fel se face, dar n-am încercat niciodată s-o fac personal.
— Atunci e ca și cum n-ai ști, căci pentru așa ceva se cere practică! Ascultă și ține minte: în primul rînd, să-ți cumperi pulbere de calitate bună, care să nu fie umedă (se zice că trebuie să fie neapărat foarte uscată și în nici un caz jilavă) și totodată trebuie să fie și foarte fină, vezi să ceri din cea fină - pentru pistol - și nu din aceea care servește pentru încărcat tunurile. Cît despre gloanțe, se pare că fiecare și le toarnă singur. Ai pistoale?

- Nu, și nici n-am nevoie, răspunse prințul rîzînd.
- Nu vorbi prostii! Să-ți cumperi neapărat unul și de bună calitate; cele franțuzești sau englezești sînt cele mai bune, se spune. Pe urmă, iei pulbere, cît intră într-un degetar sau în două, și torni în pistol. Chiar dacă e ceva mai mult, nu strică. Astupă apoi cu cîlți (așa se spune, că neapărat trebuie să bagi cîlți), fără asta, cică, nu merge; cîlții se pot găsi ușor: dintr-o saltea sau dintr-o ușă, căci sînt și uși căptușite cu cîlți. Pe urmă, după ce ai îndesat cîlții, introduci și glonțul, auzi? Glonțul la urmă, iar mai întîi pulberea, altfel nu ia foc. De ce rîzi? Țin neapărat ca dumneata să faci în fiecare zi exerciții de tragere cu pistolul și să înveți să nimerești la țintă. Ne-am înțeles?

Prințul nu mai putea de rîs. Iar Aglaia, de necaz, bătu nervoasă din picior. Aerul ei grav într-o asemenea conversație îl puse totuși pe gînduri. Un glas lăuntric îi șoptea parcă tot timpul că ar trebui să se intereseze, să întrebe de ceva, în orice caz să afle unele lucruri mult mai serioase decît cum se încarcă un pistol. Dar totul îi zburase din minte; nu mai știa nimic decît că ea stătea în fața lui și că el poate s-o privească. Orice i-ar fi spus, în acel moment, îi era aproape egal.

De sus, din salonul soției sale, coborî pe terasă Ivan Feodorovici, care pleca undeva, cu un aer posac, trădînd îngrijorare și în același timp hotărîrea de a acționa.

- Dumneata erai, Lev Nicolaevici... și unde aveai de gînd să te duci acum? întrebă el, cu toate că Lev Nicolaevici nici nu se gîndea să se miște de la locul iui. Vino cu mine, vreau să-ți spun două vorbe.

— La revedere, spuse Aglaia, întînzîndu-i mîna.

Întunericul care învăluia terasa nu-i permise prințului să vadă bine, în momentul acela, chipul tinerei fete. Abia cîteva clipe după aceea, ajungînd la poarta vilei, roși deodată și-și strînse cu putere palma dreaptă.

S-a potrivit să aibă același drum. Dar nu cu prințul Mîșkin avea treabă Ivan Feodorovici; cu tot timpul înaintat, se grăbea să se întîlnească cu cineva pentru a discuta o chestiune importantă. Pînă una alta însă, avîndu-l la îndemîină pe prinț, se apucă să-i povestească ceva cu multă febrilitate, vorbind repede și destul de incoerent. De cîteva ori a pomenit numele Lizavetei Prokofievna. Dacă prințul ar fi fost în stare să-și concentreze atenția în momentul acela, s-ar fi dumerit poate că Ivan Feodorovici dorea să afle și el ceva sau, mai bine zis, să-l întrebe pe față și fără înconjur, dar că nu izbutea nicicum să atingă miezul lucrurilor. Spre

rușinea lui, Mișkin era așa de distrat, că la început nici nu auzea ce-i spune generalul și abia cînd acesta se opri în fața lui, așteptînd răspuns la o întrebare arzătoare, prințul fu nevoit să-i mărturisească că n-a înțeles nimic.

Generalul ridică din umeri.

- Ați devenit cu toții niște oameni foarte ciudați, se porni el din nou să peroreze. Îți spun că nu pricep deloc ideile și frica Lizavetei Prokofievna. A făcut o criză de nervi, plînge și spune mereu că am ajuns de rîsul lumii, că sîntem dezonoarați. Dar cum anume? Prin ce? Cînd și pentru ce? Într-adevăr, am greșit (o recunosc), am o mare vină, dar, în sfîrșit, poliția ar putea s-o mai domolească pe această... femeie turbulentă (care, pe deasupra, are și purtări indecente); chiar am de gînd să mă duc astăzi să previn pe cine trebuie. Totul se poate aranja fără zgomot, cu delicatețe, amabil chiar și, mai ales, fără scandal. Admit de asemenea că viitorul e aducător de surprize și că în prezent chiar există multe lucruri nelămurite; e la mijloc și o intrigă; dar dacă aici nu se știe nimic, nici dincolo nu sînt în stare să-ți explice ceva; dacă n-am auzit eu, n-ai auzit tu, n-a auzit altul, nici al cincilea n-a auzit nimic, atunci cine, mă rog, a auzit ceva, ai putea să-mi spui, mă rog? Ce explicație s-ar putea găsi în cazul acesta decît aceea că în realitate o bună parte din toata tărășenia asta nu e decît produsul închipuirii, un miraj, cum ar fi de pildă, lumina lunii... sau alte năluciri.

— Ea nu e în toate mințile! E o smintită! Îngîină prințul, care-și reaminti deodată cu durere toate cîte s-au petrecut în ultimul timp.

- Vorbești de aia? Și pe mine mă bătea cam același gînd și cu el adormeam liniștit. Dar acum, văd că ceilalți judecă mai bine și nu mai sînt dispus să cred în nebunie. E o femeie zvăpăiată, ce-i drept, și nu numai că nu-i nebună, ci e chiar foarte isteată și subtilă. Figura pe care a făcut-o astăzi, amestecîndu-l pe Kapiton Alekseici, o dovedește cu prisosință. A procedat ca o șantajistă sau, cel puțin, ca o iezuită, urmărind un scop precis.

- Care Kapiton Alekseici?

- Of, Doamne-Dumnezeule, Lev Nicolaici, nu ești deloc atent la ceea ce-ți vorbesc. De aici am pornit discuția, vorbindu-ți de Kapiton Alekseici; sînt uluit și atît de emoționat, că și acum îmi tremură mîinile și picioarele. În legătură cu asta am zăbovit azi la Petersburg, Kapiton Alekseici Radomski, unchiul lui Evgheni Pavlovici...

— Ei! strigă prințul.

- Și-a tras un glonț de revolver în cap azi-dimineață, la ora șapte. Un bătrîn onorabil, la șaptezeci de ani, respectat de toată lumea, un epicurian - exact cum a spus ea - a avut o lipsă de bani și încă o sumă foarte mare, foarte importantă!

— Dar de unde a putut ea să...?

— Să știe asta? Ha-ha! Păi, în jurul ei, de îndată ce-a venit aici, s-a format un adevărat stat-major. Știi ce personaje o vizitează acum și-i solicită „cinstea de a o cunoaște”. Nimic mai simplu ca vreunul dintre acești amatori s-o fi informat, căci vestea asta a făcut ocolul orașului și o știe tot Petersburgul, ba și jumătate din Pavlovsk, dacă nu tot Pavlovskul, e la curent. Dar ce observație subtilă a făcut ea, după cum mi s-a relatat, cu privire la uniformă, adică la faptul că Evgheni Pavlîci a avut grijă să-și dea

din timp demisia din armată! Ce aluzie diabolică! Nu,asta nu mai poate fi socotită nebunie. Eu, bineînțeles, refuz să cred că Evgheni Pavlîci ar fi putut să știe dinainte cu precizie că se va produce catastrofa, cu alte cuvinte că în ziua de... la ora șapte etc. Ar fi putut să prevadă însă toate astea. Iar eu, noi toți și prințul Ș. făceam socoteala că va moșteni de pe urma lui o avere bunicică! Groaznic! Groaznic!

De altfel, te rog să nu mă înțelegi greșit; eu nu-l învinuiesc pe Evgheni Pavlîci cu nimic, așa cum ți-am explicat, și totuși mi se pare foarte ciudat, suspect. Prințul Ș. e pur și simplu consternat. Totul s-a întâmplat într-un chip atât de straniu.

— Dar ce anume îți pare suspect în comportarea lui Evgheni Pavlîci?

— Absolut nimic! A avut o purtare ireproșabilă. De altfel, nici nu intenționez să fac vreo aluzie. Avera lui personală este, probabil, intactă. Lizaveta Prokofievna, bineînțeles, nici nu vrea să audă... Mai neplăcute sînt însă toate catastrofele astea familiale sau,mai bine zis,toate mizeriile astea că nici nu știu cum să le mai numesc... Ești de fapt un prieten al casei noastre, Lev Nicolaici! Ei bine, închipuiește-ți că Evgheni Pavlîci, după cum aflu acum, deși nu prea sînt convins, cică i-ar fi făcut Aglaiei declarație și cerere oficială în căsătorie încă de acum o lună și că ar fi primit un refuz categoric.

— Nu se poate! strigă prințul cu însuflețire.

— Te pomenești că știi ceva în privința asta? Îl bănuiești generalul, a cărui uimire fu așa de mare, încît rămase ținut locului. Vezi, dragul meu, poate am greșit destăinuindu-ți toate aceste taine, dar am făcut-o pentru că... pot să ți-o spun... pentru că ești așa cum ești... Poate că într-adevăr știi ceva deosebit?

— Nu știu nimic... cu privire la Evgheni Pavlîci, mormăi prințul.

— Nici eu! Pe mine... prietene, văd că vor să mă îngroape, să mă bage în pămînt de viu, nu se gîndesc că situația aceasta e penibilă pentru un bărbat și că n-o să mai pot suporta. Adineauri a fost o scenă înspăimîntătoare! Îți vorbesc ca unui fiu. Cel mai grozav e că Aglaia parcă își bate joc de maică-sa. Faptul că acum o lună a avut o explicație cu Evgheni Pavlîci și l-a refuzat categoric îl știu de la surorile ei și mai mult ca o presupunere de-a lor... foarte întemeiată de altfel. Dar e o ființă atât de voluntară și poznașă, încît nici n-ai crede dacă m-aș apuca să-ți povestesc toate cîte le face. E dotată cu însușiri strălucite, are o inimă bună și generoasă, o inteligență vie, scilicitoare - știu, dar e tot pe atât de capricioasă, ironică, într-un cuvînt are un caracter infernal, unde mai pui că e plină de tot felul de trăsnaî fanteziste. Adineauri și-a rîs în față de maică-sa, de surori și de prințul Ș.; de mine nici nu mai vorbesc, rar cînd mă cruță cu ironiile ei, dar eu, știi, o iubesc; îmi place să-și bată joc de mine și mi se pare că din cauza asta drăcușorul ăsta ține la mine în mod deosebit, adică mă iubește mai mult decît pe ceilalți. Pun rămășag că nici pe tine nu te-a cruțat. V-am găsit acum stînd de vorbă împreună după furtuna care s-a dezlănțuit adineauri, sus; stătea lîngă dumneata, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat... Prințul roși îngrozitor și-și strînse palma dreaptă, dar tăcu. - Dragul meu, scumpul meu Lev Nikolaici! izbucni deodată generalul cu multă emfază, eu... și chiar Lizaveta Prokofievna (care, de altfel, a început acum iar să te facă de două parale, iar o dată cu tine m-a băgat și pe mine în aceeași oală, numai că nu înțeleg cu ce am păcătuit), noi te iubim

totuși, te iubim sincer și te apreciem în ciuda tuturor, adică în ciuda tuturor aparențelor. Dar, spune, dragă prietene, spune și tu, ce enigmă de nedelegat și ce ciudă te apucă când o auzi pe drăcoaica asta de fată spunând cu sînge rece (căci stătea în fața mamei sale cu un aer de total dispreț față de toate întrebările noastre și mai ales ale mele, pentru că, dracu' să mă ia, am făcut prostia s-o iau pe un ton sever, știi, în calitate de cap al familiei), s-o auzi, zic, pe drăcoaica asta spunând nepăsător și cu zîmbetul pe buze că această „smintită” (s-a exprimat întocmai așa, și mă surprinde că vă potriviți atît de bine la vorbă: „cum de n-ați fost în stare, zice, să vă dumiriți pînă acum), că această smintită „și-a pus în gînd cu tot dinadinsul să mă mărite cu prințul Lev Nikolaici și de aceea vrea să-l compromită în ochii noștri și să-l îndepărteze pe Evgheni Pavlîci”... atît ne-a spus; fără nici o altă explicație, apoi s-a pornit pe hohote de rîs și a plecat trîntind ușa, iar noi am rămas cu gura căscată. Pe urmă am aflat ce s-a petrecut între voi mai adineauri... și... și... ascultă, dragă prințe, te știu că nu ești un om susceptibil și că judeci foarte sănătos, te rog însă... să nu te superi; crede-mă, ea își bate joc de tine. Rîde de tine ca un copil și de aceea nu trebuie să te superi, dar ăsta-i adevărul. Să nu-ți închipui nimic - se distrează pe socoteala ta ca și a pe noastră, ne duce de nas pe toți, ca să se amuze. Ei, acum la revedere! Tu știi doar că ne ești drag și cît de sincer ținem la tine! Nimic nu ne va putea schimba, nicicînd... dar... eu trebuie s-o iau pe aici; la revedere, dar! Ce să spun, rar mi s-a întîmplat să mă simt așa de prost ca acum... Grozavă vilegiatură, n-am ce zice!

Rămas singur la o răscruce, prințul se uită în jur, trecu repede strada și se apropie de o vilă pînă în dreptul unei ferestre luminate apoi desfăcu o bucățică de hîrtie pe care-o ținuse strîns în mîna dreaptă, în tot timpul conversației cu generalul, și, profitînd de o slabă rază de lumină, citi ceea ce urmează:

Miine, la ora șapte dimineața, voi fi în parc și te voi aștepta pe banca verde. Vreau să-ți vorbesc într-o chestiune foarte importantă și care te privește personal.

P. S. Sper că n-ai să arăți biletul acesta nimănui. Cu părere de rău, mă văd nevoită să-ți fac această recomandare, dar m-am gîndit că nu e deloc de prisos și ți-o scriu roșind pentru caracterul dumitale ridicol.

P.P. SS. Banca verde despre care e vorba e aceea pe care ți-am arătat-o mai adineauri. Cu atît mai rușinos pentru dumneata că mă simt nevoită să precizez și acest amănunt!

Biletul fusese scris în grabă și prost împăturit, fără îndoială chiar în momentul cînd Aglaia era gata să coboare pe terasă. Cuprins de o tulburare de nedescris, care aducea a groază, prințul se îndepărtă de la fereastră cu graba unui hoț surprins asupra faptului; dar în mișcarea aceasta bruscă se ciocni de cineva care răsări pe neașteptate din spatele lui.

- Eram pe urmele dumitale, prințe, spuse domnul.

- Dumneata ești, Keller? se miră nespus Mișkin.

- Te caut, prințe. Te-am așteptat în dreptul vilei Epancinilor;

bineînțeles, nu puteam să intru. Te-am urmărit pas cu pas după ce ai ieșit cu generalul. Îți stau la dispoziție, prințe. Sînt gata să fac orice sacrificiu și, la nevoie, să-mi dau viața pentru dumneata.

- Dar... pentru ce?

- Păi, vei fi negreșit provocat la duel. Locotenentul acela, Molovțov, îl cunosc eu, adică nu-l cunosc personal... nu va suporta insulta. Pe noi ceilalți, pe Rogojin și pe mine, e dispus, firește, să ne considere ca pe niște lepădături și poate nu fără temei; prin urmare, numai de la dumneata poate să ceară socoteală. Va trebui să plătești oalele sparte, prințe. S-a și informat asupra dumitale, după cum am aflat, și mâine, cu siguranță, unul dintre prietenii lui va veni să te viziteze, dacă nu cumva te așteaptă chiar și acum la dumneata acasă. Dacă-mi faci cinstea să mă alegi ca martor, sînt gata să risc orice pentru dumneata; de asta te căutam, prințe.

- Așadar, și dumneata vii să-mi vorbești de duel! și prințul izbucni într-un rîs nestăvilit, spre marea surprindere a lui Keller, care, neștiind încă dacă propunerea lui va fi sau nu acceptată, stătea ca pe ghimpi; și de aceea se simți oarecum ofensat de ilaritatea prințului.

- Nu uita, totuși, prințe, că l-ai apucat de braț, și un om cu simțul demnității cu greu ar suporta o asemenea jignire, mai ales în public.

- Dar el mi-a dat un brînci în piept! strigă rîzînd prințul. N-avem de ce să ne batem! Am să-i cer scuze și atîta tot! Dacă trebuie să ne batem totuși, fie și așa, ne vom bate! Îl las să tragă; chiar aș dori acum așa ceva. Ha! ha! ha! Unde mai pui că am învățat să încarc pistolul. Dumneata știi să încarci un pistol, Keller? Mai întîi faci rost de pulbere, trebuie să fie neapărat uscată și cu bobul mărunț și nu ca aceea cu care se încarcă tunurile. Pui mai întîi pulberea, scoți apoi de undeva din căptușeala ușii cîlți și pe urmă bagi glonțul, pentru că, dacă bagi mai întîi glonțul și pe urmă pui pulberea, nu ia foc. Auzi, Keller? Nu ia foc! Ha, ha, ha! Nu-i o explicație grozavă, frate Keller? Ah, Keller, îmi vine să te îmbrățișez și să te sărut! Ha, ha, ha! Mi-a plăcut grozav cum ai răsărit atunci deodată în fața lui! Vino într-o zi pe la mine, să bem șampanie. Să ne îmbătăm cu toții! Știi tu că am douăsprezece sticle de șampanie în pivnița lui Lebedev? Mi le-a vîndut alaltăieri, chiar a doua zi după ce-am sosit la vila lui. „E de ocazie”, mi-a spus și i le-am cumpărat pe toate! Îi chem pe toți, întreaga gloată! Ai de gînd să dormi în noaptea asta?

- Ca de obicei, prințe.

- Ei bine, îți doresc tot felul de vise plăcute! Ha, ha, ha!

Prințul trecu șoseaua și dispăru în parc, lăsîndu-l pe Keller cam nedumerit și mai ales intrigat. Nu-l mai văzuse niciodată pe prinț într-o dispoziție atît de curioasă și nu și l-ar fi închipuit în starea aceasta.

„O fi avînd febră, pentru că-i o fire nervoasă și toate astea l-au influențat, dar, bineînțeles, n-o să dea înapoi. Uite, oameni de teapa lui nu s deloc fricoși, zău așa!” gîndea Keller. „Hm! Șampanie! E o noutate interesantă totuși. Douăsprezece sticle; o duzină; nimic de zis, o garnizoană redutabilă. Dar pun rămășag că Lebedev a primit șampania asta drept gaj pentru vreun împrumut urgent. Hm... la urma urmei, e un tip destul de simpatic prințul acesta; îmi plac, zău, de-alde ăștia; dar nu trebuie pierdut timpul și... dacă e vorba de șampanie, ar fi, cred, tocmai momentul...”

Prințul se afla într-adevăr într-o stare de surescitare de nedescris. Rătăci în neștire multă vreme prin parc și, în sfîrșit, „se trezi” străbătînd o alee. În subconștientul lui rămăsese întipărit că făcuse pînă acum de vreo treizeci sau patruzeci de ori drumul dus-întors între o bancă mică și un copac bătrîn, înalt și stufos, pe parcursul aproximativ a o sută de pași. La

ce anume s-a gîndit în timpul plimbării acesteia, care ținuse cel puțin un ceas, nu și-ar fi putut aminti, chiar dacă ar fi vrut și oricît s-ar fi străduit. De altfel, se surprinse cu o idee care-l făcu să rîdă în hohote; și cu toate că nu era nimic de rîs, îi venea totuși mereu să rîdă. Își spuse că ipoteza unui duel putea să încolțească nu numai în capul lui Keller și că sfaturile acelea asupra felului cum se încarcă un pistol puteau de asemenea să nu fi venit cu totul întîmplător. „Curios! se opri el deodată, străfulgerat de un nou gînd; adineauri, cînd a coborît pe terasă și m-a găsit stînd într-un colț, ea a părut foarte mirată că mă vede acolo, a rîs și m-a întrebat dacă doresc ceai; or, chiar în momentul acela avea în mînă biletul acesta, ceea ce înseamnă că era convinsă că mă găsește pe terasă; pentru ce atunci s-a arătat atît de surprinsă? Ha, ha, ha!”

Scoase biletul din buzunar și-l duse la buze, dar se opri brusc și rămase gînditor. „Ciudat! Foarte ciudat!” își spuse el după un minut, copleșit de o inexplicabilă tristețe: în momentele lui de bucurie intensă, simțea întotdeauna, și fără motiv, o tristețe nelămurită. Privi cu atenție în jurul lui și se întrebă cum de ajunsese acolo; se simțea sfîrșit de oboseală și, abătîndu-se spre bancă, se așeză. Pretutindeni domnea o tăcere adîncă. Muzica din pavilionul gării încetase. În parc se pare că nu mai era nimeni la ora aceea tîrzie. trecută probabil de unsprezece și jumătate. Era o noapte liniștită, caldă și neobișnuit de luminoasă, una dintre feericele nopți albe petersburgheze de pe la începutul lunii iunie; dar în bătrînul parc și mai cu seamă pe alea aceea umbrită de frunzișul copacilor, întunericul își pusese stăpînirea.

Dacă în momentul acela cineva i-ar fi spus că e îndrăgostit, că iubește cu pasiune, ar fi respins gîndul cu mirare, poate chiar cu indignare. Și dacă acel cineva ar mai fi adăugat că biletul de la Aglaia era o scrisoare de dragoste, prin care tînăra fată îi fixa o întîlnire amoroasă, el ar fi intrat în pămînt de rușine și, cine știe, poate că l-ar fi provocat la duel pe omul acela. Era foarte sincer; n-avusese niciodată îndoieli în privința asta și niciodată nu admisesese vreun echivoc, vreo idee „cu dublu înțeles” asupra unei eventuale iubiri din partea tinerei fete față de el, respingînd totodată posibilitatea unui asemenea sentiment din partea lui pentru această ființă. Însăși ipoteza că ea ar putea să îndrăgească „un om ca el” i-ar fi părut monstruoasă. Își spunea că din partea ei nu putea fi decît o cochetărie, un joc de ștrengărită, dacă e de presupus că într-adevăr ar fi ceva la mijloc; dar el se arăta prea indiferent față de ștrengăria aceasta, găsind-o absolut firească și explicabilă; fapt este că era absorbit de alte gînduri, de alte griji. Cînd generalul, în tulburarea lui, lăsase să se înțeleagă adineauri că Aglaia își bate joc de toată lumea și în special de el, de Lev Nikolacvici, prințul îi dădu crezare și nu se simți deloc jignit, socotind că e cît se poate de firesc. Ceea ce îl preocupa acum era gîndul că mîine dimineață o va revedea, va sta alături de ea pe banca cea verde, o va auzi spunînd cum se încarcă un pistol și o va contempla. Nici nu-i mai trebuia altceva. Puse, în treacăt doar, și întrebarea ce anume voia dînsa să-i comunice într-o chestiune importantă și care-l privea pe el personal. Nici un moment nu puse la îndoială faptul că o asemenea „chestiune importantă” n-ar fi de domeniul realității, dar problema în sine nu-l interesa aproape deloc, încît nici nu simțea nevoia să se frămînte.

Un zgomot ușor de pași pe nisip îl făcu să ridice capul. Un om ale

căruia trăsături erau greu de deslușit în întuneric, se așeză alături pe bancă. Prințul se trase deodată spre nou-venit și recunoscu în el chipul palid al lui Rogojin.

— Mi-am închipuit eu că răătăcești pe undeva pe aici și, după cum vezi, n-a trebuit să te caut prea mult, strecură Rogojin printre dinți.

Pentru prima oară se revedeau de la întâlnirea lor din coridorul hotelului. Surprins de această apariție neașteptată, prințul nu-și putu aduna gândurile cîtva timp și o senzație dureroasă i se trezi în inimă. Rogojin, bineînțeles, ghici impresia pe care o produse prezența lui; cu toate că se cam încurca și era confuz, și la început părea că vorbește cu un aer voit degajat, curînd însă prințul se convinse că nu exista nimic forțat în el și nici urmă de cine știe ce mare jenă; și chiar dacă se mai simțea o oarecare nesiguranță în gesturi sau în vorbă, era mai mult o impresie de suprafață, căci, în adîncul sufletului, omul acesta nu era în stare să se schimbe.

— Cum m-ai... descoperit aici? întrebă prințul, ca să spună ceva.

— Keller m-a îndrumat (am trecut și pe la tine pe-acasă); mi-a spus că te-a văzut plimbîndu-te prin parc; „nici că se putea altfel”, mi-am zis.

— Ce vrei să spui cu acest „altfel”? întrebă prințul, pus în gardă de tîlcul ascuns al ultimelor cuvinte. Rogojin surîse cu înțeles, dar nu dădu nici o explicație.

— Am primit scrisoarea ta, Lev Nikolaici; toate astea nu mai au nici un rost... nu-ți mai pierde timpul!... Acum vin din partea ei; vrea să te vadă cu orice preț, ca să-ți spună ceva urgent. Te-a rugat să vii chiar astăzi.

— Am să vin mîine. Acum mă întorc acasă; vrei să vii cu mine?

— La ce bun? Ți-am spus doar ce-aveam de spus; și acum, adio.

— Chiar nu vrei să vii deloc? întrebă prințul cu blîndețe.

- Ce om ciudat ești tu, Lev Nikolaici; stau și mă mir, uitîndu-mă la tine, zise Rogojin schițînd un zîmbet plin de răutate.

- Ce vrei să spui cu asta? Ce motiv ai să mă urăști așa? se înfierbîntă Mîșkin, stăpînit de un sentiment de amărăciune. Știi bine că toate bănuielile tale s-au dovedit a fi neîntemeiate. De altfel mă temeam că ura ta mai ține încă, și știi pentru ce? Pentru aceea că ai vrut să-mi iei viața; ura ta de aici se trage. Îți spun că-l am în minte numai pe acel Parfion Rogojin cu care m-am înfrățit zilele trecute schimbînd crucile; ți-am scris despre asta și în scrisoarea mea de ieri, ca să nu te mai gîndești la toate scornelile tale. De ce te îndepărtezi de mine? Pentru ce-ți retragi mîna? Îți spun că privesc tot ce s-a petrecut atunci ca un fel de nebunie; știu foarte bine în ce hal erai în ziua aceea. Ce ți-ai închipuit nu exista și nici nu putea să existe. Deci, pentru ce ar mai dăinui dușmănia între noi?

- Ce dușmănie poți avea tu! rîse neîncrezător Rogojin la înflăcăratele cuvinte ale prințului. Se retrăsese, într-adevăr, la doi pași de dînsul și-și ferea mîinile. Nici nu are rost să mai vin de-acum înainte la tine, Lev Nikolaici, adăugă el hotărît ca pentru a încheia discuția.

- Pînă într-atît mă urăști?

-Nu te iubesc, Lev Nikolaici, și atunci la ce bun să vin la tine? Ei, prințe, ești ca un copil căruia, orice i-ai face, vrea să-i dai o jucărie; mai departe nu pricepe nimic. La fel mi-ai scris cum mi-ai vorbit acum, și parcă nu te cred? În fiecare cuvînt al tău cred, știu că nu m-ai înșelat și nici n-ai să mă înșeli vreodată, și cu toate astea tot nu te iubesc. Îmi scrii că ai uitat

totul, că singurul Rogojin rămas în amintirea ta e acela cu care te-ai înfrățiț și nu cel care a ridicat cuțitul asupra ta. Ce știi tu însă de sentimentele mele? (Rogojin rîse din nou batjocoritor.) Poate că, de atunci, nu m-a încercat nici măcar un singur gînd de căință pentru ceea ce-am tăcut, iar tu îmi și trimiți iertarea ta frățească! Sau poate că în seara aceea m-am gîndit la cu totul altceva. Cît despre asta...

- Nici nu ți-ai adus aminte! isprăvi prințul. Sînt sigur! Pun rămășag că de îndată ai luat trenul spre Pavlovsk, că, ajuns aici, te-ai dus în parc și toată scara n-ai încetat s-o urmărești prin mulțime, întocmai ca astăzi. Și crezi că m-ai uluit cu asta? Păi, dacă n-ai fi fost atunci într-o asemenea stare, cînd un singur gînd pusesese stăpînire pe tine, poate că nici n-ai fi ridicat cuțitul asupra mea încă din dimineața acelei zile, privindu-te, am presimțit totul; știi cum erai atunci? Ideea în sine a început să mă frămînte cînd ne-am schimbat crucile. Pentru ce m-ai dus atunci la bătrîna ta mamă? Gîndeai că numai așa ai să te poți împotrivi ție însuși, că mîna ta nu se va ridica, nu-i așa? Cu siguranță că ai făcut-o fără să te gîndești, mînat de instinct, după cum tot instinctiv m-am îndoit și eu... Amîndoi am avut același gînd, aceeași senzație în clipa aceea. Dacă atunci n-ai fi ridicat mîna asupra mea (pe care Dumnezeu ți-a oprit-o), cît de vinovat m-aș fi simțit acum, în fața ta, pentru că te bănuisem! (Nu te mai încrunta. Și de ce rîzi, mă rog?) „Nici un gînd de căință!” Chiar dac-ai vrea să te căiești, n-ai fi în stare, fiindcă mă și urăști. Și în zadar aș fi în fața ta nevinovat ca un înger, tot nu vei putea să mă suferi, cît timp vei crede că nu pe tine, ci pe mine mă iubește ea. Dar iată, Parfion, părerea mea, la care am ajuns în aceste opt zile, am să ți-o spun: știi tu că acum ea te iubește poate mai mult decît pe oricine altul? Mai mult; cu cît te chinuiește mai tare, cu atît te iubește mai mult. Ea nu ți-o spune, dar trebuie să știi s-o ghicești. Pentru ce, la urma urmei, s-ar simți obligată să meargă după tine? Într-o zi, ți-o va mărturisi ea singură. Sînt femei care vor să fie iubite în așa fel, și ea e dintr-acelea. Caracterul și dragostea ta trebuie s-o impresioneze! Știi tu că femeia e în stare să-l chinuiască pe bărbat pînă îi scoate sufletul cu răutățile, nazurile și ironiile ei, fără să simtă vreo remușcare, pentru că, de fiecare dată, își va spune, privindu-l: „Acum îl fac să sufere pînă nu mai poate, în schimb, mai tîrziu, am să-l răsplătesc cu dragostea mea...”

După ce ascultă vorbele prințului pînă la capăt, Rogojin se porni pe un rîs în hohote.

— Nu cumva, prințe, ai dat și tu peste una ca asta? Am auzit ceva vorbindu-se despre tine; o fi adevărat?

- Ce anume? Ce-ai putut auzi? întrebă repede Mîșkin, tresărind și oprindu-se în loc rușinat.

Rogojin continua să rîdă. Îl ascultase pe dușmanul său cu o oarecare curiozitate, care nu era lipsită de satisfacție; fusese o surpriză și totodată îl învioră vorba caldă și pasionată a lui Mîșkin.

- Nu că aș fi aflat mare lucru, dar văd acum singur că era adevărat, adăugă el; ei bine, cînd ai mai vorbit tu așa? Iată un limbaj care nu-ți seamănă! Dacă n-aș fi aflat ceea ce am aflat despre tine, nu veneam aici, la miezul nopții, în parc.

- Nu te înțeleg deloc, Parfion Semionîci.

- De multă vreme mi-a tot vorbit despre tine, și adineauri am putut controla spusele ei cu propriii mei ochi, cînd stăteai cu cealaltă, ascultînd

muzică în parc. S-a jurat și ieri, și astăzi că ești amorezat lulea de Aglaia Epancina. Mie mi-e totuna, prințe, și nu-i treaba mea; dacă ai încetat s-o iubești, ea tot te mai iubește. Știi că vrea numaidecât să te însoare cu cealaltă, s-a jurat să facă căsătoria asta, he, he! Mi-a spus: „Nu te iau decât după aceea; întâi merg ei la biserică și-apoi noi, după ei”. N-o pricep și pace: sau te iubește fără margini sau... dacă te iubește, pentru ce vrea să te însoare cu alta? Zice: „Vreau să-l văd fericit”, înseamnă că te iubește.

- Ți-am spus și ți-am scris că... nu e în toate mințile, răspunse prințul, care suferea îngrozitor ascultându-l pe Rogojin.

- Dumnezeu știe! Poate că te înșeli... de altfel, astăzi, când am condus-o după muzică, mi-a fixat și ziua: în trei săptămîni, poate chiar mai curînd, zice, ne cununăm; s-a jurat, pînă și icoana a scos-o din perete și a sărutat-o. Așadar, prințe, a rămas să-i dai zor și tu, he, he!

- Toate astea nu sînt decât aiureli! Adică, în ce mă privește; ceea ce spui nu se va întîmpla niciodată, niciodată! Mîine o să vin la voi...

- Tu spui că-i nebună? observă Rogojin. Cum se face că toată lumea o socoate cu mintea întreagă, și numai tu singur zici că-i smintită? Atunci cum poate să scrie scrisorile acelea? Dacă ar fi nebună, s-ar fi cunoscut după scrisori.

- Ce scrisori? întrebă îngrijorat prințul.

- Îi scrie *celeilalte*, iar aia le citește. Sau n-ai știut? Ei bine, ai să te convingi... îți va arăta ea precis.

- Nu pot să cred așa ceva! strigă prințul.

- Păi tu, Lev Nikolaici, se vede treaba, nu cunoști încă drumul acesta, de-abia îl începi. Mai așteaptă: ai să-ți angajezi și tu o poliție specială, parcă te văd cum ai să fii cu ochii în patru zi și noapte și ai să urmărești fiecare pas, ca nu cumva...

- Lasă-mă și nu-mi mai vorbi niciodată de asta, niciodată! îl întrerupse cu repeziciune Mîșkin. Ascultă, Parfion, adineauri, înainte de a fi venit tu, mă plimbam pe aici și, deodată, m-apucă rîsul. De ce? Nu știu nici eu, dar mi-am amintit că tocmai mîine este ziua mea de naștere. Acuma-i aproape de miezul nopții. Hai la mine, să întîmpinăm *împreună ziua* de mîine! Am vin, o să bem! Urează-mi ceea ce eu acum nu știu să-mi doresc; țin cu deosebire la urările tale; din partea mea, îți doresc toată fericirea. Dacă *nu* te învoiești, fă bine și înapoiază-mi crucea! Nu mi-ai trimis-o a doua zi, deci o porți? O ai și acum la tine?

- Da, răspunse Rogojin.

- Atunci să mergem. Nu vreau să-mi întîmpin viața cea nouă fără tine, căci încep o existență nouă! Știi, Parfion, că o viață nouă a început pentru mine de azi înainte?

— Acum îmi dau seama și eu, știu și eu că a început, așa am să-i și spun. Ceva se petrece cu tine, Lev Nikolaici!

IV

Apropiindu-se de vilă împreună cu Rogojin, prințul fu cuprins de mirare, dîndu-și seama că pe terasa lui, iluminată într-un mod cu totul neobișnuit, era adunată o societate foarte veselă și numeroasă. Se *auzeau* rîsete, un vacarm de voci în discuții aprinse, care uneori ajungeau pînă la ceartă; nu era greu de ghicit, chiar la prima impresie, că musafirii își

petreceau timpul cît se poate de plăcut. Și într-adevăr, cînd prințul urcă pe terasă, îi găsi pe toți bînd șampanie. Unii dintre cheflii erau prea bine dispuși, vorbăreți și gălăgioși - *semn* că petrecerea era în toi. Erau acolo numai cunoștințe de-ale lui Mîșkin, dar, lucru ciudat, se adunaseră cu toții la el fără să fi fost invitați, căci prințul își adusese aminte cu totul din întîmplare și doar cu cîteva clipe mai înainte de aniversarea lui.

- Ai scăpat, probabil, o vorbă despre șampanie și iată că s-au și *înființat*, *mormăi* Rogojin, urmîndu-l pe prinț. Las' că știm noi cum vine asta, e de ajuns să le faci doar un semn... că nu se prea lasă rugați, adăugă el cu năduf, amintindu-și, desigur, propriul său trecut nu prea îndepărtat.

Prințul fu primit cu strigăte și urări de bine și fericire, care mai de care înghesuindu-se în jurul lui; unii făceau multă zarvă, alții erau mai potoliți, cu toții însă se grăbeau să-l felicite, aflînd că astăzi se sărbătorea ziua lui de naștere. Prezența cîtorva vizitatori, a lui Burdovski în special, îl miră nespus, dar ce-l surprinsese și mai mult a fost apariția lui Evgheni Pavlovici în mijlocul acestor oameni; cînd îl zări, aproape că nu-i venea să-și creadă ochilor și-l apucă un fel de spaimă.

În clipa următoare, Lebedev năvăli exuberant spre locatarul său, ca să-i dea explicațiile necesare. Stacojiu la față, vorbea în neștire, fiind destul de tare *pilit*. Din trîncănelile lui a reieșit că toată societatea asta se adunase la prinț din proprie inițiativă, așa, ca din întîmplare. Înaintea tuturor, pe-nserate, venise Ippolit, simțindu-se mai bine; se hotărî să aștepte pe terasă întoarcerea prințului și se întinse chiar acolo pe canapea. După aceea veni ră, unul după altul, ca să-i țină de urît: mai întîi Lebedev, apoi toți membrii familiei, începînd cu generalul Ivolghin și terminînd cu cele două fiice ale gazdei. Burdovski se oferise să-l întovărășească pe Ippolit. Ganea și cu Ptițîn, care tocmai atunci treceau pe lîngă vilă, intrară și ei, așa că se aflau acolo de puțină vreme (sosirea lor a coincis cu întîmplarea din parc): pe urmă apărură și Keller; el îi anunță pe toți despre ziua de naștere și ceru șampanie. Evgheni Pavlovici picase numai de o jumătate de ceas. Kolea susținu stăruitor cererea lui Keller, voind cu tot dinadinsul să se înjghebeze o petrecere. Lebedev s-a conformat, grăbindu-se să aducă vin.

— E dintr-al meu, din vinul meu! ținea el morțîș, dînd mereu din gură. Eu fac cinste; o să fie și masă cu tratație și gustare, fiica mea o pregătește. O, dac-ai ști, prințe, ce subiect e la ordinea zilei! Îți amintești cum sună în *Hamlet*: „A fi sau a nu fi?” O temă contemporană, cu totul modernă! Cu întrebări și răspunsuri... Și domnul Terentiev, care în cel mai înalt grad... nu e dispus să se culce. A sorbit și el o picătură de șampanie, asta nu poate să-i facă rău.. Apropie-te, prințe, și rezolvă întrebarea! Toată lumea te aștepta toată lumea tînjea după luminoasa dumitale înțelepciune.

Atenția prințului fu atrasă de privirea caldă și duioasă cu care îl învăluia Vera Lebedeva, în timp ce își făcea loc prin mulțime, grăbită să-l salute; ea a fost prima căreia prințul îi întinse mîna; îmbujorîndu-se de bucurie, fata îi ură „o viață fericită *începînd chiar de astăzi*”. Pe urmă fugi zorită la bucătărie, unde pregătirile mesei îi reclamau prezența. Dar și înainte de a fi venit prințul, cum scăpa un minut de la treabă, alerga pe terasă, străduindu-se să urmărească discuția, cu toate că oaspeții, binișor

amețiți de băutură, discutau cu aprindere subiectele cele mai abstracte și mai stranii pentru înțelegerea tinerei fete. În odaia vecină, sora cea mică a Verei dormea pe un cufăr, cu gura deschisă; dimpotrivă băiețelul, fiul lui Lebedev, care se așezase alături de Kolea și Ippolit, ar fi stat bucuros zece ceasuri în șir să tot asculte; chipul lui exprima interesul cel mai viu față de discuțiile celor mari.

- Pe dumneata te așteptam îndeosebi și sînt încîntat să te văd în culmea fericirii, îi spuse Ippolit prințului, care, îndată după ce primi felicitările Verei, se apropie de bolnav ca să-i strîngă mîna.

- Dar după ce știi că sînt „în culmea fericirii”?

- Se vede pe fața dumitale. Salută-i pe domnii aceștia și vino repede să stai lîngă noi. Te așteptam cu mare nerăbdare, adăugă el pe un ton semnificativ.

La remarca prințului „dacă nu cumva o să-i facă rău o noapte nedormită”, Ippolit răspunse că se miră chiar el cum de a putut să-și dorească moartea acum trei zile, și că niciodată nu s-a simțit mai bine ca cum.

Burdovski sări de pe scaun, bolborosind că era „atît de”.- că-l însoțise pe Ippolit, că era și el încîntat, că în scrisoarea lui „scrisese tot felul de aberații”, dar că acum „e pur și simplu...” Fără să isprăvească, strînse cu putere mîna prințului și se așeză din nou pe scaun.

După ce se întreținu cu toată lumea, prințul se apropie de Evgheni Pavlovici, care-l luă numaidecît de braț.

- Aș avea să-ți spun doar două cuvinte, îi șopti Radomski discret, e vorba de ceva foarte important; să ne retragem un minut.

- Două vorbe, murmură alt glas la cealaltă ureche a prințului și o mîna se strecură sub celălalt braț al său. Mișkin zări cu surpindere un cap tare zbîrlit, cu obrazul congestionat, hlizindu-se și clipind din ochi; îl recunoscuse imediat pe Ferdîșcenko, care se ivise Dumnezeu știe de unde.

- Îți mai amintești de Ferdîșcenko?

- Ce vînt te aduce? se minună prințul.

- Să știi că el se căiește! Începu să zbiere cît îl ținea gura Keller, apropiindu-se în grabă de prinț. Se ascunsese, nu voia să se arate în ochii dumitale, se ghemuise acolo într-un colț, se căiește, prințe, se simte vinovat. .

- Dar de ce? De ce?

- Eu l-am găsit, prințe. L-am întîlnit adineauri și l-am adus aici; e unul dintre cei mai buni prieteni ai mei; dar se căiește, te asigur.

- Îmi pare foarte bine, domnilor; luați loc la masă, lîngă ceilalți, mă întorc îndată, se grăbi prințul să scape de ei pentru a sta de vorbă cu Evgheni Pavlovici.

- E amuzant aici, la dumneata, observă acesta, și am petrecut o jumătate de ceas plăcut așteptîndu-te. Iată despre ce este vorba, preas rumpe Lev Nikolaevici: am aranjat totul cu Kurmîșev și am venit să te liniștesc în privința asta; nu mai ai de ce să te temi, a judecat lucrurile cu mult sînge rece și nu mai are nici o pretenție, cu atît mai mult cu cît, după părerea mea, vina a fost mai ales a lui.

- Care Kurmîșev?

- Ofițerul acela pe care l-ai apucat adineauri de braț... Era așa de înfuriat, că intenționa să-ți trimită martori chiar mîine dimineată.

- Ce prostie!

- Fără îndoială, era o prostie și s-ar fi isprăvit cu siguranță prin altă prostie; dar există, din păcate, la noi, oameni de acest fel...

— Am impresia că ai mai venit și pentru altceva, Evgheni Pavlîci?

- Ah, bineînțeles, nu-i singurul motiv care mă aduce, recunosc râzând Radomski. Mîine, în zori, plec la Petersburg pentru nenorocita aceea de treabă (desigur, e vorba de unchiul meu) - închipuiește-ți, dragă prințe, totul e adevărat și toată lumea știa afară de mine. Noutatea asta m-a uluit în așa hal, încît nici n-am mai trecut *pe acolo* (la Epancini); nici mîine nu pot să mă duc, pentru că voi fi la Petersburg, înțelegi? E posibil să lipsesc vreo trei zile, într-un cuvînt, afacerile mele merg cam prost. Cu toate că mă reclamă o chestiune foarte urgentă și foarte importantă, m-am gîndit că-i bine să am o explicație mai sinceră cu dumneata, și asta fără întîrziere, cu alte cuvinte, înaintea plecării mele. Acum, dacă-mi dai voie, o să rămîn aici și o să aștept pînă vor pleca musafirii dumitale; de altfel, n-am altceva mai bun de făcut și nici unde să mă aciuiez; sînt așa de tulburat, că n-aș fi în stare să ațipesc măcar. În sfîrșit, cu toate că nu-i frumos să vii pe capul omului, așa din senin, totuși am să ți-o spun pe față, dragă prințe, că am venit să-ți cîștig prietenia; ești un om fără pereche, adică un om care nu spui minciuni la fiecare pas, poate chiar nu obișnuiești să minți niciodată; or, eu am nevoie de un prieten și de un sfătuitor într-o anumită împrejurare, pentru că, hotărît lucru, am nimerit acum în tagma năpăstuiților sorții...

Rîse din nou.

- Stai să vedem, chibzui prințul, dumneata ai prefera să aștepti pînă pleacă ei, dar Dumnezeu știe cînd or să plece. N-ar fi mai bine să coborîm acum în parc? am să mă scuz și am să-i rog să mă aștepte puțin.

— Nu, nu, din anumite motive, aș vrea să nu se afle că am avut o convorbire confidențială, cu caracter urgent; există aici oameni care dau dovadă de prea mult zel și se interesează de relațiile noastre, n-ai știut asta, prințe? Și e mai bine să vadă că sîntem în mod obișnuit în cele mai bune raporturi prietenești și nu numai în raporturi speciale, dictate de moment, mă-nțelegi? Peste vreo două ceasuri or să plece; iar eu n-am să-ți răpesc decît cel mult douăzeci de minute, maximum o jumătate de oră...

- Mă rog, mă rog, îmi face multă plăcere și așa, încît nici nu era nevoie de nici un fel de explicații; iar pentru frumoasele cuvinte despre raporturile de prietenie dintre noi, îți păstrez multă recunoștință. Mă ierți că sînt cam distrat astăzi: știi, mi-e aproape cu neputință să-mi concentrez atenția în momentul acesta.

- Văd, văd, murmură Evgheni Pavlovici cu un zîmbet abia schițat. Hotărît lucru, era într-o dispoziție excelentă în seara aceea, îi venea să rîdă la cel mai mic prilej.

- Adică, ce anume vezi? tresări Mișkin.

Radomski nu răspunse însă la întrebarea directă a prințului..

- Dar dumneata nu mă bănuiești, dragă prințe, reluă el cu același zîmbet, nu mă bănuiești deloc că aș fi venit numai ca să te păcălesc și, printre altele, să te descos, pentru a afla cîte ceva de la dumneata, ai?

Mișkin rîse și el în cele din urmă:

- Că ai venit să mă descoși, nu încape nici o îndoială și poate chiar intenționezi să mă și păcălești puțin. Dar, la drept vorbind, n-am de ce să

mă tem de dumneata; și apoi, nu știu dacă ai să mă crezi sau nu, dar acum totul mi-e absolut egal. Și... și... și deoarece, înainte de toate, sînt convins că ești un om admirabil, cred că pînă la urmă vom deveni cei mai buni prieteni. Te apreciez foarte mult, Evgheni Pavlîci, ești... un om tare, tare cumsecade, după părerea mea!

- În tot cazul, e foarte plăcut să ai de-a face cu o persoană ca dumneata, oricare ar fi motivul, încheie Evgheni Pavlovici; să mergem, vreau să beau un pahar în sănătatea dumitale; sînt cît se poate de mulțumit că am venit aici. Da! făcu el, oprindu-se deodată, acest domn Ippolit a venit să stea la dumneata?

-Da.

- N-o să moară chiar acum, sper.

- Dar ce este?

- Nimic; am stat aici o jumătate de ceas cu dînsul...

Tot timpul cît cei doi au vorbit retrași deoparte, Ippolit, care-l aștepta nerăbdător pe prinț, nu încetase să-l observe; la fel și pe Pavlovici. În momentul cînd cei doi se apropiară de masă, el se învioră ca scuturat de friguri: era agitat, emoționat, pe frunte-i apărură broboane de sudoare. În ochii lui, lucind de febră, se citea neliniștea și o nerăbdare greu de explicat; privirea îi umbla rătăcită de la un obiect la altul, de la un chip la altul. Cu toate că participase pînă atunci cu însuflețire la conversația generală, această însuflețire era mai mult de natură febrilă, la obiectul discuției nu era prea atent propriu-zis; vorbirea lui era incoerentă, ironică și voit paradoxală - nu urmărea niciodată o idee pînă la capăt și părăsea brusc subiectul pe care-l abordase cu pasiune tot atît de febrilă cu un minut mai înainte. Prințul află cu părere de rău și cu surprindere că în seara aceea fusese învoit să bea două cupe mari de șampanie și că paharul început, ce-i sta dinainte, era de fapt al treilea. Dar Mîșkin a aflat acest lucru abia mai tîrziu. În clipa de față, era mult prea distrat ca să observe ceva.

— Nici nu-ți închipui ce încîntat sînt că tocmai astăzi îți serbezi ziua de naștere, spuse aproape țipînd Ippolit.

— Da' de ce?

- Ai să vezi, ia loc mai repede; mai întîi, pentru că s-a... adunat tot poporul acesta la dumneata...După socoteala mea, trebuia negreșit să fie lume și iată că s-a adevărit; pentru prima oară în viață, previziunea mea se confirmă! Regret însă că n-am știut că-i ziua dumitalc, căci ți-aș fi adus un dar... Ha, ha! Dar poate că tot am adus unul! Cît mai este pînă în zori?

- Peste două ore se luminează de ziuă, spuse Ptițin după ce consultă ceasul.

- Ce importanță are, de vreme ce și acum se poate citi afară ca ziua în amiaza mare, observă careva.

- Are, pentru că simt nevoia să văd măcar un colțișor de soare.

Prințe, ce zici, se poate bea în sănătatea soarelui?

Ippolit întreba și se adresa tuturor fără ceremonie, pe un ton ridicat și tăios, ca de poruncă, dar părea că nu-și dă seama de asta.

- Fie, să bem, numai că ar trebui să te odihnești, Ippolit.

- Mă trimiți mereu la culcare, prințe, parcă mi-ai fi dădacă! De îndată ce soarele se va arăta și va începe să răsune pe cer (care poet a spus: „*În cer soarele cîntă*”? E cam lipsit de sens, dar frumos!) - atunci ne vom

culca. Lebedev, soarele este izvorul vieții, nu-i așa? Ce semnificație au „Izvoarele vieții” în *Apocalipsă*? Ai auzit vorbindu-se de „Steaua Pelin”, prințe?

- Am auzit că Lebedev vede în „Steaua Pelin” simbolul rețelei de cale ferată ce brăzdează Europa.

Din toate părțile se auzeau râsete. Deodată Lebedev sări în sus.

- Nu, dați-mi voie, așa nu se poate! urlă el, dînd din mîini ca pentru a face tăcere: îmi dați voie! Cu domnii ăștia... adăugă el, adresîndu-i-se deodată prințului, domnii ăștia, în anumite privințe, sînt... și ciocăni în masă de două ori, ceea ce provocă o nouă explozie de rîs.

Lebedev se afla în obișnuita lui stare „nocturnă”; de data aceasta însă era prea enervat de lunga discuție „științifică” pe care o avusese mai înainte, iar în asemenea ocazii el adopta față de adversarii săi un ton de dispreț total și absolut fățiș.

- Așa nu merge! Acum o jumătate de oră, prințe, ne-am înțeles între noi să nu ne întrerupem, să nu rîdem, să lăsăm pe fiecare să-și exprime gîndul; iar pe urmă, vor putea să-și spună obiecțiile și ateistii, dacă au ceva de spus; uite, am dat președinția generalului! Altminteri, oricine poate fi încurcat, oricît de înaltă și profundă ar fi ideea pe care o dezvoltă...

- Vorbește, vorbește, nimeni nu te împiedică! strigară mai multe glasuri.

- Vorbește, dar n-o lua razna.

- Ce-i cu steaua asta numită „Pelin”? vru să știe unul.

- N-am idee! răspunse generalul Ivolvehin care trona cu toată gravitatea pe locul lui de președinte.

- Îmi plac foarte mult discuțiile și controversele acestea, prințe, vorbesc de cele savante, bineînțelese, bîiguia în timpul acesta Keller care, încîntat la culme, se tot răsucea fără astîmpăr pe scaunul lui; științifice și politice, continuă el, adresîndu-i-se deodată lui Evgheni Pavlovici, care se așezase în apropiere. Știi, *îmi* place grozav să citesc în ziare debaterile parlamentului englez. Nu discuțiile în sine mă interesează (de, nu sînt un politician); nu, dar mă pasionează felul cum se exprimă ei între ei, cum se comportă ca politicieni: „nobilul viconte aici prezent”, „nobilul conte care și el împărtășește părerea mea”, „nobilul meu adversar care a uluit Europa prin propunerea lui”, cu alte cuvinte toate vorbulețele acelea, întorsăturile acelea teribile, tot parlamentarismul acela al unui popor liber, iată ce are atracție pentru mine și pentru toți de-alde noi. Sînt încîntat, prințe. Am fost întotdeauna artist în adîncul sufletului meu, îți jur, Evgheni Pavlîci.

- Cum adică, perora Ganea în celălalt colț, după părerea dumitale drumul de fier este un blestem care aduce pieirea omenirii, e o pacoste căzută pe pămînt să tulbure „izvoarele vieții”?

Gavrila Ardalionovici era foarte bine dispus, voios și vorbăreț în seara aceea și, după cît i se păru prințului, însuflețirea lui neobișnuită avea ceva provocator. Bineînțelese, față de Lebedev adoptase un ton glumeț, cu intenția de a-l întărită, ceea ce nu l-a împiedicat să se pasioneze, la rîndu-i, discutînd cu multă aprindere.

- Nu e vorba de cale ferată, nu! ripostă Lebedev pe care discuția aceasta, pe de o parte, îl scotea din sărute, pe de altă parte, îi procura o imensă desfătare. Numai drumurile de fier ca atare nu vor tulbura

izvoarele vieții, ci totul luat în întregime e un blestem, toată această stare de spirit din ultimele veacuri, luată în ansamblu, sub raport științific și practic, poate fi socotită și realmente este un blestem.

- Este într-adevăr un blestem sau numai „poate fi socotit”? E important de precizat în cazul de față, se informă Evgheni Pavlovici.

- E un blestem, un blestem, în adevăratul sens al cuvîntului, întări cu vehemență Lebedev.

- Mai domol, mai potolește-ți zelul, Lebedev; dimineața, din cîte știu, ești mult mai blînd, interveni Ptițin cu zîmbetul pe buze.

- În schimb, seara, sînt mai sincer! În schimb, seara sînt mai generos și mai sincer, repetă Lebedev cu foc. Mai simplu și mai hotărît, și mai cinstit, și mai impunător, și chiar dacă prin asta vă dau apă la moară, puțin îmi pasă; vă desfid pe toți și vă provoc, ateilor! Cum credeți că salvați voi lumea? Care-i calea firească pe care i-o indicați voi, oameni ai științei, ai industriei, ai asociațiilor, ai muncii salariate și așa mai departe? Cum? Prin credit? Ce-i creditul? Încotro vă duce creditul?

- Nu ți se pare că ești prea curios să le știi pe toate? se amestecă în discuție Evgheni Pavlovici.

- După părerea mea, acela care nu este preocupat de asemenea chestiuni nu e decît un filfizon din lumea mondenă, un salonard!

- Numai așa s-ar putea ajunge la solidaritatea generală și la un echilibru al intereselor, își dădu cu părerea Ptițin.

- Numai atît, și nimic altceva! Fără a pune la bază vreun principiu moral, ci întemeindu-te numai pe satisfacția egoismului personal și a nevoilor materiale? Pace universală, fericire generală - toate din necesitate! Ți-am înțeles bine ideea, dacă-mi dai voie să te întreb, preastimate domn?

- Dar necesitatea generală de a trăi, de a bea și de a mîncă, convingerea absolută, științifică, în definitiv, că nu se va putea satisface această nevoie decît prin asociere generală și prin solidaritatea intereselor tuturor este, mi se pare, o idee destul de consistentă pentru a servi drept temei și „izvor de viață” omenirii pentru veacurile ce vor să vină, obiectă Ganea, de data aceasta participînd cu convingere și pasiune la discuție.

- Da, nevoia de a bea și de a mîncă, cu alte cuvinte numai instinctul autoconservării...

- Și, adică, asta nu ajunge? Doar instinctul autoconservării este legea cea mai firească a omenirii...

- Cine v-a spus asta? strigă deodată Evgheni Pavlîci. Lege, să zicem, dar cel puțin tot atît de firească precum legea distrugerii sau poate chiar și autodistrugerii. E posibil ca legea cea mai firească și mai naturală a omenirii să fie numai instinctul de autoconservare?

- Oho! făcu Ippolit, întorcîndu-se brusc către Evgheni Pavlovici și cercetîndu-l cu o curiozitate aproape primitivă; dîndu-și seama însă că Radomski rîdea, începu să rîdă și el, apoi îl înghionti cu cotul pe Kolea care stătea alături și-l întrebă din nou cît e ceasul; trase chiar spre el ceasornicul de argint al lui Kolea, urmărind cu aviditate mișcarea minutarului. Pe urmă, ca și cum ar fi uitat totul, Ippolit se trînti pe canapea și, punîndu-și mîinile sub cap, își aținti privirea în tavan; după un minut, se așeză din nou în fața mesei drept și încordat, urmărind perorațiile fulminante ale lui Lebedev.

— O idee perfidă și provocatoare, o idee instigatoare! se legă Lebedev de paradoxul lui Evgheni Pavlovici. O idee care are drept țel de a-i întărită pe adversari și de a-i face să se încaiere, dar e o idee justă! Pentru că, formulînd-o astfel, nici dumneata însuși, domnule cavalerist și zeflemist din lumea mondenă (dotat cu anumite calități totuși), dumneata nu bănuiești cît de profundă și cît de adevărată este ideea dumată. Da. Legea autoconservării și legea autodistrugerii sînt deopotrivă de valabile în lume! Diavolul va avea aceeași putere asupra omenirii pînă într-o zi care ne este încă necunoscută. Vă vine să rîdeți? Nu credeți în existența diavolului? Scepticismul în privința diavolului este o teorie născocită de francezi, o teorie superficială. Știți cine e diavolul? Îi cunoașteți numele? Și, fără să-i știți măcar numele, vă bateți joc de chipul său, după exemplul lui Voltaire; rîdeți de copitele lui despicate, de coada și de coarnele lui, care nu sînt de fapt altceva decît o născocire a propriei voastre imaginații! Căci, în realitate, Necuratul este un spirit cumplit și înspăimîntător, și nu o nălucă cu copite despicate ca la țapi și nici cu coarne, cum a binevoit să-l împodobească imaginația voastră. Dar nu-i vorba de el acum!...

— De ce crezi că nu-i vorba de el acum? strigă deodată Ippolit și izbucni în hohote de rîs isteric.

— O teorie subtilă și insinuantă! continuă cu același ton declamatoriu Lebedev, dar încă o dată, nu de asta e vorba acum, ci problema se pune dacă nu cumva au început să slăbească „izvoarele vieții” o dată cu extinderea...

— Drumurilor de fier! strigă Kolea.

— Nu chiar a drumurilor de fier, tînarul și înflăcăratul meu băiețandru, ci, în general, a celui curent pentru care drumurile de fier ar putea servi doar ca ilustrare, ca să zic așa, ca expresie artistică. Zoaresc, huruie, zăngănesc și gonesc, cică, pentru fericirea omenirii. „Omenirea devine prea zgomotoasă și prea industrială. Îi lipsește echilibrul sufletesc”, spune cu amărăciune un gînditor solitar, retras din iureșul vieții. „Ce are a face, dar zgomotul căruțelor care aduc pîine celor flămînzi prețuiește poate mai mult decît echilibrul sufletesc”, îi răspunde triumfător un altul, ce cutreierase lumea în lung și-n lat, și, plin de orgoliu, îl sfidează pe cel dintîi. Dar uite că eu, ticălosul de Lebedev, nu cred în căruțele astea pline care aduc omenirii pîine, căci, fără un principiu moral care să stea la baza oricărei acțiuni, căruțele acestea, menite să care pîine omenirii întregi, pot foarte bine și cu mult sînge rece să excludă de la fericirea de a se bucura de pîinea adusă o bună parte din omenire; ceea ce s-a mai petrecut și altădată...

- Cum vine asta: căruțele... pot cu sînge rece să excludă... persifla careva, încercînd să-l ia peste picior.

- Ceea ce s-a mai petrecut și altădată, repetă Lebedev, trecînd peste intervenția răutăcioasă; Malthus era un prieten al omenirii. Dar un prieten al omenirii cu principii morale șubrede devine un dușman de moarte, un canibal al omenirii, fără să mai vorbim de orgoliul lui; căci e de ajuns să-l atingi cumva în orgoliul lui pe vreunul dintre acești nenumărați binefăcători ai omenirii și îl și vezi cum dintr-o meschină pornire de a-și răzbuna amorul propriu atins, esta gata să ațîțe focul în cele patru colțuri ale lumii; cum ar face de altfel oricare dintre noi, ca să fim drepti, chiar și eu însumi, cel mai ticălos dintre toți, căci aș fi poate cel dintîi care ar

aduce prima legătură de vreascuri, ca s-o iau apoi la fugă de la locul incendiului. Și totuși, nu e vorba de asta!

- Dar despre ce e vorba, la urma urmei?

- Devii plictisitor!

- E vorba de următoarea anecdotă din vremurile apuse, căci mă văd silit să vă povestesc o anecdotă din alte vremuri. În epoca noastră, în patria noastră, pe care sper că o iubiți la fel ca și mine, căci, în ce mă privește, domnilor, sînt gata să-mi vărs pentru patrie pînă și cea din urmă picătură de sînge...

- Lasă asta! Mai departe! Mai departe!

- În patria noastră, și în întreaga Europă, foametea cumplită, o foamete generală bîntuie, pe cît se poate deduce din datele existente și, dacă nu mă înșală memoria, pe puțin o dată la un sfert de veac, cu alte cuvinte, cam la douăzeci și cinci de ani o dată. Nu garantez exactitatea absolută a cifrei, dar aș putea afirma că flagelul acesta a devenit comparativ destul de rar.

- Comparativ cu ce?

- Cu veacul al doisprezecelea și cu secolele care l-au precedat și urmat imediat. Căci pe atunci, dacă e să dăm crezare cronicarilor vremii, foametea generală se declara și bîntuia o dată la fiecare doi-trei ani, în așa fel încît omul recurgea chiar la antropofagie, pe ascuns, bineînțeles. Unul dintre paraziții aceștia ai societății, ajuns la o vîrstă înaintată, declară de bunăvoie și nesilit de nimeni că în timpul îndelungatei și mizerabilei lui vieți omorîse și mîncase personal, în cel mai mare secret, șazeci de călugări și cîțiva copilași laici, vreo șase în total, nu mai mult, cu alte cuvinte, un număr cu totul neînsemnat în comparație cu numărul de fețe bisericesti devorate. De laici adulți, după cum s-a constatat, el nu se atinsese niciodată în acest scop.

La auzul acestor vorbe, protestă pînă și generalul-președinte.

- A devenit imposibil! exclamă el indignat. Am deseori prilejul să discut cu el, domnii mei, și aproape totdeauna găsește cu cale să strecoare cîte o aiureală de asta, de ți se face lehamite; se cam întrece cu măsura; tot ce susține e pură aberație! Nimic adevărat!

- Generale! Adu-ți aminte de asediul Karsului! Iar dumneavoastră, domnilor, aflați că anecdota mea e absolut autentică. Îmi permit să vă atrag atenția cu acest prilej că aproape întotdeauna realitatea, cu toate că e supusă unor legi imuabile, pare neverosimilă și de necrezut. Ba cu cît este mai reală, cu atît pare mai neverosimilă și de necrezut.

- Dar cum poate cineva să mănînce șazeci de călugări? se amuzau cei din jur.

- Bineînțeles că nu i-a înghițit pe toți dintr-o dată; poate în cinci-sprezece sau douăzeci de ani; de aceea, lucrul parc absolut limpede și firesc.

- Chiar firesc?

- Da, cît se poate de firesc! susținu cu o îndîrjire pedantă Lebedev. De altfel, călugării catolici sînt foarte curioși și ncastîmpărați din fire, încît nu era nici o greutate pentru omul acela să-i atragi într-o pădure sau în vreun colț mai ferit și acolo să procedeze în consecință; nu contest desigur că numărul oamenilor devorați este excesiv de mare, ceea ce denotă o lăcomie exagerată din cale-afară.

- Poate să fie adevărat, domnilor, interveni pe neașteptate Mîșkin.

Pînă atunci el ascultase în tăcere, fără să se amestece în discuție; din cînd în cînd rîdea din toată inima, asociindu-se la rîsul celorlalți. Se vedea că era încîntat de faptul că musafirii se distrează voioși, că discută zgomotos și cu aprindere și chiar de faptul că băutura are atîta trecere. Poate că n-ar fi rostit nici un cuvînt toată seara, dacă nu-i venea așa deodată poftă să vorbească. Și vorbi cu un aer atît de grav, încît, plini de curiozitate, toți amuțiră în așteptare.

- Vreau să spun, domnilor, că pe vremea aceea bîntuia deseori foametea. Am auzit vorbindu-se de asta, cu toate că nu prea mă pricep cine știe ce într-ale istoriei. Cred însă că nici nu putea fi altfel. În Elveția, mă opream deseori uimit în fața ruinelor unor vechi castele feudale, cocoțate pe stînci rîpoase, cel puțin la vreo cinci-șase sute de metri înălțime în linie verticală (ceea ce înseamnă cîtiva kilometri de urcuș pe poteci). Se știe ce-i un castel medieval: un morman de pietroaie. O muncă uriașă, supraomenească! Și toate aceste ziduri au fost înălțate, bineînțeles, de gloata cea necăjită și năpăstuită a șerbilor. Pe lîngă asta, trebuiau să mai plătească tot felul de biruri și să întrețină clerul. Cum ar mai fi putut să-și asigure propriile nevoi și să se ocupe de cultivarea pămîntului? Nici nu erau așa de mulți pe atunci; cu siguranță că cea mai mare parte dintre ei murea de foame, neavînd cum să-și procure hrana zilnică. M-am întrebat uneori cum de nu s-a stins cu desăvîrșire poporul acesta și cum de a putut rezista la atîta mizerie. Lebedev nu s-a înșelat, desigur, spunînd că au existat pe atunci și antropofagi și încă în număr mare; numai că nu pricep pentru ce i-a trebuit să amestece aici călugării și ce vrea să spună cu asta.

— Vrea să spună, probabil, că în veacul al doisprezecelea nu puteau fi mîncăți decît călugări, pentru că numai călugării erau grași, observă Gavriila Ardalionci.

- Idee excelentă și plină de adevăr, strigă Lebedev, pentru că nici nu se atingeau de laici! Nici un mirean față de șaizeci de exemplare eclesiastice - iată o idee teribilă, o idee istorică, o idee statistică, în sfîrșit, căci din asemenea fapte un om deștept reconstituie adevărul istoric; cert este că de aici rezultă cu o exactitate matematică faptul că pe atunci clerul ducea un trai cel puțin de șaizeci de ori mai înfloritor, mai îmbelșugat decît restul omenirii. Și probabil că era tot cam de vreo șaizeci de ori mai gras decît tot restul omenirii.

- Exagerezi, exagerezi, Lebedev! strigau ceilalți, tăvălindu-se de rîs...

- Admit că ar fi o idee istorică, dar la ce concluzie ai ajuns dumneata personal? stăruia prințul cu aceeași candoare. (Vorbea cu atîta seriozitate adresîndu-i-se lui Lebedev, de care toată lumea își bătea joc, încît tonul lui, lipsit de orice ironie, contrasta strident cu atitudinea celorlalți; nu era mult pînă să ajungă și el obiectul zeflemelelor; Mîșkin însă *nu* observa nimic.)

- Dar nu vezi, prințe, că-i un smintit? îi spuse Evgheni Pavlo-vici, apleeîndu-se la urechea lui. Adineauri m-a informat cineva că s-a scrîntit într-ale celor avocațești, că a căpătat mania elocinței judiciare și că vrea să se prezinte la un examen. Mă aștept la o parodie de toată frumusețea.

- Concluzia mea este formidabilă și impresionantă, perora înainte, cu glas tunător, Lebedev. Dar să examinăm mai întîi starea psihologică și juridică a criminalului. Vedem că, în ciuda faptului că era lipsit de orice

posibilitate de a-și procura alte alimente, vinovatul sau, ca să zic așa, clientul meu, a manifestat de cîteva ori în timpul curioasei lui îndeletniciri dorința de a se pocăi și de a respinge ispita hranei eclesiastice. Acest lucru reiese cu prisosință din următoarele date concrete: se menționează ca un fapt absolut cert că omul nostru a mîncat și cinci sau șase copilași, cifră relativ neînsemnată, dar în schimb foarte semnificativă din alt punct de vedere. Este evident că, muștrat de conștiință (căci clientul meu e credincios și are și conștiință, ceea ce mă voi strădui să vă dovedesc), dornic să-și micșoreze pe cît îi sta în putință păcatul, a încercat să înlocuiască de șase ori hrana monahală cu hrana laică. Faptul că a vrut numai să încerce este de asemenea incontestabil, căci, dac-ar fi făcut-o numai dintr-o dorință de variație gastronomică, cifra șase ar fi prea neînsemnată; pentru ce numai șase bucăți și *nu* treizeci? (Observați că iau cifrele juma-juma.) Dar dacă o luăm drept o încercare inspirată exclusiv de teama de a nu făptui noi sacrilegii, atunci cifra de șase își găsește explicația și justificarea deplină; într-adevăr, șase tentative pentru a calma remușcărilor conștiinței sînt prea de ajuns, dacă ținem seama că aceste încercări nu puteau, sub nici un motiv, să fie izbutite. Mai întîi, după părerea mea, copilul e prea mic, vreau să spun că nu-i prea trupeș, și ca atare, pentru același interval de timp, i-ar fi trebuit de trei sau chiar de cinci ori mai mulți copii decît călugări, încît și păcatul, chiar dacă s-ar fi micșorat, pe de o parte, necesarmente s-ar fi mărit de cealaltă, sub raportul cantității, ca o compensare a lipsei de calitate. Judecînd astfel, domnilor, eu mă pun, bineînțeles, în situația unui criminal din veacul al doisprezecelea. Cît despre mine, om din secolul al nouăsprezecelea, eu aș fi judecat poate altfel, fapt asupra căruia vă atrag atenția, încît nu înțeleg rostul acestei ilarități stupide și nu înțeleg de ce vă vine să faceți atîta haz pe socoteala mea, domnilor; iar din partea ta, generale, e chiar lipsă totală de bun-simț. În al doilea rînd, după părerea mea personală, copilul reprezintă o hrană prea puțin consistentă, avînd poate și un gust prea fad și grețos, încît criminalul, urmînd un asemenea regim alimentar, pe lîngă faptul că nu și-ar fi satisfăcut deloc cerințele stomacului, s-ar fi ales numai cu muștrări de conștiință. Acum urmează, domnilor, concluzia, finalul, ca să zic așa, final care cuprinde dezlegarea uneia dintre cele mai mari probleme ale tuturor timpurilor: de atunci ca și de azi! Vinovatul, în cele din urmă, se denunță singur clerului și se predă în mîinile stăpînirii. Ne întrebăm, știind pedepsele de atunci, ce chinuri îl așteptau, ce cazne, ce roți, ce ruguri? Ce l-a determinat, totuși, să se denunțe? Pentru ce nu s-a limitat pur și simplu la cifra aceasta de șaiszeci și nu și-a păstrat secretul pînă la ultima lui suflare? Nu era mai bine să se fi lăsat păgubaș de călugări, ducînd o viață pocăită de sihastru? N-ar fi putut, în sfîrșit, el însuși să se facă călugăr? Aici e dezlegarea enigmei! Înseamnă că a existat ceva mai puternic decît torturile, decît rugul și chiar decît o deprindere de douăzeci de ani! Înseamnă că a existat o idee mai puternică decît toate calamitățile, secetele, torturile, decît lepra, foametea, ciurma și tot infernul acela pe care omenirea nu le-ar fi putut suporta fără ideea aceasta îndrumătoare, ce apropie și leagă oamenii între ei, călăuzește inimile și fecundează izvoarele vieții! Ei bine, arătați-mi ceva asemănător puterii acesteia în secolul nostru, al viciilor și al căilor ferate... Ar fi trebuit să spun: în secolul nostru, al vapoarelor și al căilor ferate, dar spun: în secolul

nostru, al viciilor și al căilor ferate, pentru că, deși sînt beat, am o judecată dreaptă. Arătați-mi o idee care să-i lege între ei pe oamenii de astăzi cu o putere măcar pe jumătate față de aceea din secolele trecute. Și mai îndrăzniți să spuneți că izvoarele vieții n-au fost șubrezite și tulburate sub semnul acestui „astru”, sub stăpînirea acestei rețele în care s-a încurcat omenirea? Și nu vă mai grozăviți cu prosperitatea voastră, cu bogățiile, cu raritatea crizelor de foamete și rapiditatea mijloacelor de transport! Sînt mai multe bogății, dar e mai puțină putere; nu mai există ideea care să lege inimile, totul s-a șubrezit, totul s-a moleșit, totul e putred! Sîntem cu toții putrezi, cu toții, cu toții... Dar ajunge, acum nu-i vorba de asta, ci e vorba dacă n-ar fi momentul, excelentissime prinț, să se servească gustarea pregătită pentru musafirii noștri?

Perorația lui Lebedev pe mulți dintre ascultători îi indignase la culme (ar fi cazul să menționăm că în tot timpul cuvîntării sale sticlele se destupau fără întrerupere), dar această încheiere neașteptată despre perspectiva unei gustări mai substanțiale avu darul să calmeze ca prin farmec spiritele agitate. Referindu-se la practica avocățească, el însuși denumise o asemenea încheiere abilă drept „o spectaculoasă răsturnare de situații”. Veselia generală se reîntronă, manifestîndu-se prin noi explozii de rîs; atmosfera era animată: toți părăsiră scaunele și începură să se plimbe pe terasă pentru a se dezmoști după atîta ședere. Singur Keller rămase nemulțumit de discursul lui Lebedev, vădind o neliniște puțin obișnuită.

- Atacă civilizația, face apologia barbariei din veacul al doisprezecelea, se maimuțărește și nici măcar să zici că o face din convingerea cinstită a unei inimi curate. Cu ce și-o fi cîștigat el casa, dați-mi voie să vă întreb? se adresa el ba unuia, ba altuia, vorbind intenționat cu glas tare.

— Mi-a fost dat să cunosc un adevărat tălmăcitor al *Apocalipsei*, pe răposatul Grigori Semionovici Burmistrov, perora într-un colț generalul Ivolghin, în mijlocul unui alt grup de auditori, adresîndu-i-se în special lui Ptițin, pe care-l immobilizase, ținîndu-l de nasturele hainei. Acela, aș putea spune, înflăcăra inimile cu vorba lui. Mai întîi își punea ochelarii, deschidea o carte groasă, cu scoarțe negre, ei și, pe lîngă asta, barba lui albă și cele două medalii pentru acte de filantropie — îți închipui ce impresie! Apoi începea cu un glas aspru și sever; înaintea lui, generalii își plecau capetele, iar doamnele, pur și simplu, leșinau. Asta, l-ați auzit doar - își încheie tălmăcirile cu o invitație la gustare! E prea de tot.

Ptițin îl asculta cu zîmbetul pe buze și se pregătea mereu să pună mîna pe pălărie ca să plece, dar fie că nu avea destulă îndrăzneală, fie că uita de fiece dată de această intenție, continua să rămînă pe loc. Înainte ca oaspeții să fi părăsit masa, Ganea încetase deodată să mai bea și-și împinse paharul cît mai departe; o umbră îi întunecă fața. Cînd toată lumea se ridică de la masă, el se duse și se așeză lîngă Rogojin. S-ar fi putut crede, așa cum stăteau alături, că sînt cei mai buni prieteni. Rogojin care, la început, intenționase de vreo cîteva ori să se retragă discret, stătea acum nemișcat, cu capul în jos, și părea că-și uitase cu totul intenția de a pleca. Toată seara nu pusese în gură nici o picătură de vin și stătea dus pe gînduri; doar din cînd în cînd ridica ochii și examina lung pe fiecare. Acum însă făcea impresia că așteaptă ceva foarte important pentru el și că deocamdată este hotărît să nu plece.

Prințul nu băuse decît două sau trei cupe de șampanie și era bine dispus. Sculîndu-se de la masă, întîlni privirea lui Evgheni Pavlovici și, amintindu-și de explicația ce urma să o aibă cu el, îi zîmbi cu prietenie. Evgheni Pavlovici îi răspunse cu un semn din cap și deodată i-l arătă pe Ippolit pe care îl privise pînă atunci cu multă atenție. Bolnavul dormea, întins pe canapea.

- Spune-mi prințe, ce cauți, de fapt, tinerelul acesta la dumneata? întrebă el deodată cu atîta necaz și chiar pornire dușmănoasă încît prințul rămase surprins. Pariez că-i coace ceva în cap, că ți-a pus gînd rău!

- Am observat, răspunse prințul, sau, cel puțin așa mi s-a părut, că te ocupi cam mult de el astăzi, Evgheni Pavlîci. E adevărat?

- Și unde mai pui că, în situația mea, ar trebui să am alte griji, nu-i așa? Chiar mă mir că această figură antipatică mi-a atras, fără să vreau, atenția toată seara, de cum am venit aici!

- Are o față frumoasă...

- Fii atent! Privește-l! strigă Evgheni Pavlovici, apucîndu-l pe Mîșkin de braț. Uită-te la el!...

Din nou, prințul îl privi mirat pe interlocutorul său.

V

Ippolit care, spre sfîrșitul perorației lui Lebedev, ațipise pe canapea, tresări deodată, ca și cum cineva i-ar fi dat un ghiont în coastă; ridicîndu-se în capul oaselor, își roti privirea speriată jur-împrejur și o paloare stranie îi acoperi fața; ochii i se umplură de groază cînd, revenindu-și din buimăceala somnului, se dumeri în sfîrșit asupra celor petrecute în seara aceea.

- Ce? Se pregătesc să plece? S-a sfîrșit? Totul s-a sfîrșit? A răsărit soarele? întrebă el îngrijorat și apucîndu-l de braț pe Mîșkin. Cît e ceasul? Pentru numele lui Dumnezeu, cît este? Am dormit prea mult? adăugă el cu un fel de deznădejde, ca și cum somnul îl făcuse să piardă iremediabil ceva esențial, de care depindea tot destinul lui.

- Ai dormit exact șapte sau opt minute, răspunse Evgheni Pavlovici.

Ippolit îl privi cu ochii plini de speranță supremă într-un cuvînt salvator și cîteva secunde se strădui să-și adune gîndurile.

- A!... Numai atît? Așadar, eu... îngăimă el și respiră adînc, ca și cum ar fi scăpat de o mare povară. Înțelese acum că nimic nu „s-a sfîrșit” încă și că deocamdată nu se crăpase de ziuă, că musafirii nu s-au ridicat să plece, ci se pregăteau de o gustare și că, dacă într-adevăr ceva se sfîrșise, era numai poliloghia lui Lebedev. Fața i se destinse într-un zîmbet larg și pete roșii, semnele bolii, i se aprinseră pe umerii obrazilor.

- Ai numărat pînă și minutele cît am dormit, Evgheni Pavlîci, strecură el cu ironie, am băgat de seamă că aproape nu ți-ai luat ochii de la mine în seara asta... Aha! Rogojin! L-am văzut chiar acum, în vis, șopti el la urechea prințului, în timp ce, cu sprîncenele încruntate, cu o mișcare din cap, îl arătă pe Rogojin, care ședea lîngă masă. A, da, făcu el, lăsîndu-și gîndul să alunece, fără nici un șir, de la o idee la alta, dar unde-i oratorul? Unde-i Lebedev? A isprăvit, vasăzică? Despre ce-a vorbit? E adevărat, prințe, că ai spus odată că „frumusețea” va salva lumea? Domnilor, strigă el, adresîndu-se tuturor, prințul susține că frumusețea va salva lumea! Iar

eu susțin că asemenea idei frivole îi vin acum pentru că este îndrăgostit. Domnilor, prințul e îndrăgostit; cum a intrat adineauri, mi-am și dat seama. Nu te rușina, prințe, că o să-mi fie milă de tine. Ce fel de frumusețe ar putea să salveze lumea? Am auzit-o de la Kolea.... Ești un creștin fervent? Kolea pretinde că dumitale însuși îți place să te numești creștin.

Prințul îl examina cu atenție fără să scoată un cuvânt.

- Nu-mi răspunzi? Crezi poate că te iubesc mult? adăugă Ippolit din senin.

- Nu, nu cred asta. Știu că nu mă iubești.

- Cum așa? Chiar și după discuția noastră de ieri? Crezi că n-am fost ieri sincer cu dumneata?

- Știam și atunci că nu mă iubești.

- Pentru că sînt invidios pe dumneata, pentru că te pizmuiesc, nu-i așa? Totdeauna ai crezut la fel și mai crezi și acum, dar... dar de ce îți spun toate astea? Vreau să mai beau șampanie; toarnă-mi Keller.

— Nu te mai las să bei, Ippolit, n-ai voie...

Și prințul împinse mai încolo paharul din fața bolnavului.

— Poate că ai dreptate... consimți Ippolit imediat și oarecum îngîndurat. Te pomenesci că or să spună... dar ce-mi pasă mie de ceea ce vor spune? Nu-i așa? Să spună pe urmă ce-or vrea, nu-i așa, prințe? Și ce ne privește pe noi toți ce va fi *pe urmă!*... M-am trezit brusc și sînt încă buimac. Ce vis îngrozitor am avut, abia acum mi-am adus aminte... Nu-ți doresc asemenea vise, prințe, deși poate că, într-adevăr, nu te iubesc. Și dacă nu iubești pe cineva, nu-i un motiv să-i dorești răul, nu-i așa? Dar ce am de tot întreb, mereu întreb? Dă-mi mîna să ți-o strîng tare-tare, așa... Mi-ai întins mîna totuși? Știai deci că am s-o strîng din toată inima?... Bine, n-am să mai beau. Cît e ceasul? De altfel, e inutil să mai întreb, știu cît este. Ceasul a sosit! Acuma-i momentul. Ce se-ntîmplă acolo în colț, se pune masa? Atunci masa asta e liberă? Foarte bine! Domnilor, eu... de altfel, domnii aceștia nici nu m-ascultă... Vreau să citesc un articol, prințe. Gustarea, bineînțeles, e mai interesantă, dar...

Și deodată, spre mirarea tuturor, Ippolit scoase din buzunarul interior al hainei un plic mare, pecetluit cu ceară roșie, și-l puse pe masă, în fața lui.

Gestul acesta neprevăzut produse o impresie puternică asupra întregii societăți care, chiar dacă se aștepta la ceva în seara aceea din partea lui Ippolit, *nu se aștepta la asta*. Evgheni Pavlovici - aproape să sară în sus de surpriză; Ganea își împinse scaunul spre masă; Rogojin se trase și el mai aproape, dar fața lui exprima mai mult scîrbă și necaz, ca și cum ar fi înțeles tîlcul acelui gest. Lebedev, care din întîmplare se afla chiar lîngă Ippolit, se apropie și mai mult și, iscodind cu ochii lui mici și curioși plicul misterios, părea că încerca să-i ghicească conținutul.

- Ce ai acolo? întrebă prințul cu neliniște.

- De îndată ce va răsări soarele, am spus că mă voi duce la culcare, prințe, pe cuvîntul meu de onoare, ai să vezi! strigă Ippolit, dar... poate că nu mă credeți în stare să deschid plicul acesta! adăugă el, plimbînd asupra musafirilor o privire provocatoare ce părea că se adresează tuturor, fără deosebire.

Prințul observă că băiatul tremura din tot corpul.

- Nici unul dintre noi nu se gîndește la asta, răspunse Mîșkin. Cum poți să presupui așa ceva... și ce idee ciudată că vrei să citești acum... Ce ai acolo, Ippolit?

- Ce s-a-ntîmplat? Ce l-a apucat iar? întrebau ceilalți.

Cu toții se apropiară, deși unii începuseră deja să mănînce; s-ar fi zis că plicul, cu pecetea lui roșie, exercita o putere de atracție magnetică asupra întregii asistențe.

- Chiar eu am scris asta ieri, după ce ți-am promis că voi veni să locuiesc la dumneata, prințe. Am scris toată ziua și o bună parte din noapte; am terminat abia azi-dimineață; ațipind puțin înainte de a se face ziuă, am avut un vis...

- Nu-i mai bine să lași pe mîine? întrerupse cu sfială prințul.

- Mîine „timpul nu va mai fi!” răspunse Ippolit cu un zîmbet crispat. De altfel, nu vă îngrijiți, lectura va ține vreo patruzeci de minute, cel mult un ceas... Ați văzut cum se interesează toată lumea? Toți s-au apropiat curioși, toți se uită la pecete; și cînd te gîndești că dacă n-aș fi pus articolul în plic, n-ar fi avut nici un efect. Ha, ha! Forța misterului! Ei, să deschid sau nu, domnilor? strigă el cu acel rîs straniu și cu ochii scînteind. Un mister! Mister! Îți amintești cumva, prințe, cine a spus că „timpul nu va mai fi”? Un înger uriaș și puternic proclamă asta în *Apocalipsă*.

- E mai bine să nu citească! strigă deodată Evgheni Pavlovici cu un glas care trăda atîta neliniște, încît multora purtarea lui li se păru ciudată.

- Nu trebuie, renunță! interveni alarmat și prințul, punînd mîna pe plic.

- Nu e timpul de lectură, acum, sîntem la gustare, spuse careva.

- Un articol? Pentru vreo revistă? se informă un altul.

- O fi ceva plicticos, adăugă al treilea.

- Dar ce are acolo? întrebă cei mai mulți.

Pe de altă parte, gestul temător al prințului îl cam sperie se pare pe Ippolit.

— Să nu citesc... așadar? șopti el către Mîșkin cu un fel de teamă în glas și un zîmbet nervos îi schimonosi buzele învinețite. Să nu mai citesc? bîigui el, plimbîndu-și avid privirea pe toate fețele zăbovind scrutător în ochii fiecăruia și agățîndu-se parcă de toți cu obișnuita-i expansivitate impulsivă. Dumitale... ți-e frică? i se adresă el din nou prințului.

— De ce să-mi fie frică? întrebă Mîșkin, al cărui chip trăda o stare de neliniște mereu crescîndă..

Ippolit se ridică brusc, ca și cum l-ar fi smucit cineva de pe scaun.

— Cine are o monedă de două grivne, douăzeci de copeici, o monedă oarecare? întrebă el răstit.

— Poftim! îi oferi pe dată Lebedev; îl străfulgerase gîndul că bolnavul și-a pierdut mințile.

— Vera Lukianovna, spuse cu vioiciune Ippolit, ia banul ăsta și aruncă-l pe masă; vom decide după cum o să cadă: cap sau pajură? Pajura — înseamnă că va trebui să citesc.

Tînăra fată, speriată, se uită rînd pe rînd la monedă, la Ippolit și la tatăl ei; după aceea, ridicînd ochii în sus, ca și cum i-ar fi fost oprit să se uite la ban, îl aruncă pe masă. Căzu pajura.

— Așadar, să citesc, șopti Ippolit, zdrobit parcă de hotărîrea sorții și tot atît de palid ca și cum ar fi primit vestea condamnării lui la moarte. Și

totuși, pronunță el tresărind, după ce tăcu vreo jumătate de minut, ce-i asta? Realmente am tras eu chiar acum la sorti? continuă el, plimbându-și privirea pe fețele celorlalți, cu aceeași sinceritate stăruitoare. E de necrezut!... Dar e un amănunt psihologic fenomenal! strigă el cu o surprindere vădită. E... ceva imponderabil, dragă prințe! Întări cu convingere Ippolit, înviorându-se și venindu-și parcă în fire. Notează-ți asta, prințe; după câte știu, culegi date cu privire la pedeapsa cu moartea ... Așa mi s-a spus, ha, ha, ha! O, Doamne, ce stupizenie! și cu aceste vorbe se așează pe divan, cu coatele pe masă și-și luă capul în mâini... E chiar rușinos!... Dar ce-mi pasă, în definitiv, dacă-i rușinos sau nu? adăugă el aproape imediat, ridicând capul. Și deodată, cu o hotărâre subită, anunță: Domnilor! Domnilor, deschid plicul. De altfel ... nu silesc pe nimeni să m-asculte...

Cu mâinile tremurânde de emoție, desfăcu plicul, scoase câteva foi de hîrtie de format mic, acoperite cu o scriere mărunță, le așează în fața lui și începu să le netezească.

- Dar ce este? Ce-o să citească? mormăiau unii încruntându-se, în timp ce alții păstrau tăcerea. Dar cu toții se așezară, privindu-l cu multă curiozitate. Se așteptau poate într-adevăr la ceva extraordinar. Vera, agățîndu-se strîns cu mâinile de speteaza scaunului pe care ședea tatăl ei, aproape că plîngea de spaimă; tot așa de speriat părea și Kolea. Deodată, Lebedev, care-și reluasese locul, se ridică pe jumătate, puse mîna pe sfeșnice și le apropie de Ippolit, ca să poată vedea mai bine la citit.

- Domnilor, e... veți vedea îndată ce este, adăugă ca pentru sine tînărul și trecu direct la lectură: „Confesiunea mea!” Motto: *Après moi le deluge!*... Ce stupizenie! dracu' să mă ia! urlă el deodată, de parcă s-ar fi fript. Cum naiba mi-a venit să aleg un motto așa de ridicol?... Ascultați dar, domnilor!... Vă asigur că toate astea, la urma urmelor, poate că nu-s decît niște lucruri complet lipsite de importanță! Dar sînt câteva idei de-ale mele și... dacă credeți că-i... ceva misterios sau... interzis... într-un cuvînt...

- N-ar fi mai bine fără introducere? întrerupse Ganea.

- Ia nu te mai sclifosi atîta! adăugă altul.

- Prea multă vorbărie! se amestecă și Rogojin, care pînă atunci nu scosese o vorbă toată seara.

Ippolit îl sfredeli cu privirea, iar în momentul cînd ochii li se întîlniră, Rogojin schiță un zîmbet acru și răutăcios; apoi rosti tărăgănat aceste cuvinte ciudate:

- Nu așa se fac treburile astea, băiete, nu așa...

Nimeni nu înțelese, desigur, ce anume voia să zică Rogojin, totuși vorbele lui făcură o impresie destul de ciudată asupra celorlalți. Iar în ceea ce-l privește pe Ippolit, aceste cuvinte avură asupra lui un efect cu totul neașteptat, zguduitor: fu cutremurat de un fior atît de puternic, încît prințul întinse brațul ca să-l susțină; și ar fi strigat cu siguranță dacă nu și-ar fi pierdut glasul. Cîteva secunde n-a fost în stare să articuleze un singur cuvînt și respirînd din greu se uita întruna, cu aceeași fixitate, la Rogojin. În cele din urmă făcu o sforțare supremă și izbuti să rostească cu vocea sugrumată:

— Așadar, dumneata... erai... Dumneata?

— Eu? Ce anume? Unde? întrebă nedumerit Rogojin, în timp ce Ippolit, cu fața congestionată, cuprins de un fel de furie, îl apostrofă

vehement:

— *Dumneata* ai fost la mine săptămîna trecută între orele unu și două, noaptea, după ce te vizitasem chiar în dimineața acelei zile, *dumneata* ai fost!! Mărturisește, *dumneata* ai fost?

— Săptămîna trecută, noaptea? Dar ce te-a apucat, flăcăule? Ai căpiat?

Tăcut, „flăcăul” își duse degetul arătător la frunte și stătu așa un minut pe gînduri, apoi pe fața-i stoarsă de sînge și încă răvășită de spaimă apăru un zîmbet viclean, aproape triumfător.

— Ba da, *dumneata* ai fost, repetă el în sfîrșit, în șoaptă, dar cu multă convingere. Ai intrat în odaie la mine, te-ai așezat, fără să spui o vorbă, pe scaunul de lîngă fereastră și ai stat acolo mai bine de un ceas; ai venit pe la ora unu după miezul nopții și trecuse ora două cînd ai plecat... *Dumneata* ai fost, *dumneata*! De ce m-ai speriat, pentru ce ai vrut să mă chinuiești — nu înțeleg, dar sînt convins că ai fost *dumneata*!

Și o ură nemărginită îi întunecă deodată privirea, cu toate că nu-și putea stăpîni tremurul ce trăda o spaimă lăuntrică.

— Veți afla îndată totul, domnilor, eu... eu... ascultați... Cu un gest febril apucă din nou foile împrăștiate pe masă, încercînd să le adune; dar mîinile-i tremurau groaznic și filele răzlețite nu i se supuneau; zăbovi mult pînă cînd, cu greu, izbuti să le așeze, într-o aproximativă ordine.

În sfîrșit, lectura începu. Tîmp de vreo cinci minute, sufocîndu-se de emoție, autorul articolului-surpriză citi cu glasul întretăiat și cam incoerent; treptat, vocea-i deveni mai fermă, mai curgătoare, redînd clar și nuanțat sensul frazelor. Din cînd în cînd, doar cîte un acces de tuse violent îl silea să-și întrerupă lectura; pe la mijlocul articolului, însă, începu să răgușească tot mai mult; însuflețirea neobisnuită care pune treptat stăpînire pe el ajunse spre sfîrșit la o intensitate maximă, ca și impresia penibilă, de altfel, pe care o încercau în acele momente ascultătorii lui. Iată conținutul acestui „articol”:

CONFESIUNEA MEA

„Apres moi le deluge!”

Ieri dimineață, prințul a trecut pe la mine; în timpul conversației, mi-a propus să locuiesc în vila lui. Știam că are să insiste, și eram sigur că o să-mi trîntească fără înconjur, că, acolo e mai ușor să mori printre oameni și copaci, după cum se exprimă el. Dar astăzi n-a pronunțat cuvîntul a muri, ci a spus „ai s-o duci mai ușor” ceea ce, pentru mine, în starea în care mă aflu, e aproape, același lucru. L-am întrebat ce semnificație dă el în cazul acesta cuvîntului „copaci” și pentru ce îmi pomenește mereu de acești „copaci”, pentru ca să aflu cu uimire că aș fi spus chiar eu mai zilele trecute că venisem la Pavlovsk cu gîndul să privesc pentru ultima oară copacii. Am obiectat că în momentul morții e totuna dacă ai sub ochi copaci sau un zid de cărămidă și că, pentru două săptămîni, nu merită să te sinchisești de așa ceva, la cure îmi dădu imediat dreptate, explicînd totuși că, după el, verdeța și aerul curat vor avea cu siguranță un efect binefăcător asupra organismului meu și că în consecință starea de neliniște și visurile mele se vor schimba în bine. L-am obiectat din nou, rîzînd, că vorbește ca un materialist, la care mi-a răspuns cu zîmbetu-i obișnuit că a fost întotdeauna un materialist. Deoarece nu minte niciodată, nu sînt simple vorbe de clacă. Are un zîmbet de om bun; l-am

observat mai atent acum. Nu știu dacă îl iubesc sau nu, n-am timp să-mi bat capul cu asta. Remarc numai un lucru: ura pe care de cinci luni o nutream împotriva lui aproape că s-a stins cu desăvârșire în aceste ultime săptămîni. Cine știe? Poale m-am dus la Pavlovsk numai ca să-l văd. Dar... atunci pentru ce mi-am părăsit odaia? Un condamnat la moarte nu trebuie să iasă din colțul lui, și dacă acum aș fi fost hotărît să aștept pînă în ultimul moment, cu siguranță nu mi-aș fi părăsit odaia pentru nimic în lume și n-aș fi acceptat propunerea de „a muri” la el, la Pavlovsk.

Trebuie să mă grăbesc ca pînă mîine să termin neapărat această confesiune. Nu voi avea deci răgazul s-o recitesc și s-o îndrept, nu-mi rămîne decît s-o revăd mîine, cînd o voi citi prințului și celor două-trei persoane care desigur se vor afla la el. Întrucît nu conține nici un cuvînt fals, ci numai purul adevăr, suprem și solemn, sînt curios să știu ce impresie îmi va produce cînd o voi reciti. De altfel, nici nu era nevoie să mai scriu cuvintele „adevăr suprem și solemn”; cînd nu-mi mai rămîn decît două săptămîni de trăit, oricum nu face să mai mint, pentru că nu face nici să trăiesc doar două săptămîni; e cea mai bună dovadă că voi scrie numai purul adevăr (N.B. De reținut următorul gînd: nu cumva sînt nebun în momentul acesta sau, mai bine zis, în unele momente? Mi s-a spus ca ceva absolut ieri că în ultimul stadiu al bolii, ftiziei își pierd uneori, pentru un timp, capacitatea de a raționa. Trebuie să verific mîine, după impresia pe care lectura mea o va produce asupra ascultătorilor. Chestiunea aceasta trebuie lămurită negreșit și cît mai exact; altminteri nu pot întreprinde nimic.)

Mi se pare că am scris acum o prostie gogonată, dar n-am timp s-o mai îndrept, am spus-o; de altfel, chiar dacă mi-aș da seama că mă contrazic la fiecare pas, îmi dau cuvîntul să nu modific nici un singur rînd măcar din acest manuscris. Vreau să verific, citindu-l mîine, dacă ideile mele au într-adevăr un curs logic, dacă sînt în stare să-mi observ greșelile și dacă sînt fruste toate concluziile la care am ajuns în aceste șase luni de meditație între pereții acestei camere, sau nu sînt decît rodul unui delir.

Dacă ar fi trebuit acum două luni să-mi părăsesc, ca astăzi, și pentru totdeauna odaia și să spun adio zidului lui Meyer, sînt sigur c-aș fi fost trist. Acum însă nu simt nimic asemănător, cu toate că mîine părăsesc și odaia, și zidul pentru vecie. Așadar, convingerea mea că, pentru două săptămîni, n-are rost să regreti ceva și nici să te lași pradă unor simple impresii sau senzații mi-a biruit firea și este în măsură acum să-mi subordoneze sentimentele. Dar să fie oare adevărat? Să fie adevărat că firea mea e cu totul biruită? Dacă aș fi supus acum unor cazne, aș țipa cu siguranță și n-aș mai susține că nu face să țipi și să simți durerea cînd nu ți-au rămas decît cincisprezece zile de trăit.

Să fie adică adevărat că mi-au rămas doar cincisprezece zile de viață? În seara aceea, la Pavlovsk, am mințit: doctorul B. nu mi-a spus nimic și nici nu m-a consultat vreodată; dar acum opt zile m-a examinat studentul Kislorodov; după convingerile sale e un materialist, ateu și nihilist; de aceea l-am și chemat; îmi trebuia un om care, fără înconjur și menajamente, să-mi spună în față tot adevărul. Așa a și făcut, nu numai fără înconjur, fără nici un fel de ceremonii și menajamente, ci chiar cu o vădită plăcere (ceea ce, după părerea mea, era prea de tot). Mi-a trîntit-o verde-n față că nu mai am decît o lună de trăit, poate ceva mai mult dacă

împrejurările îmi vor fi cu totul favorabile, dar nu este exclus să mor și mai curînd. După părerea lui, s-ar putea întâmpla să mor și subit, chiar mîine de pildă. S-au mai văzut asemenea cazuri, și chiar alaltăieri, la Kolomna, o tînră femeie, bolnavă de ftizie, într-o stare asemănătoare cu a mea, simțindu-se deodată rău în momentul cînd se pregătea să iasă după tîrguieli, s-a întins pe canapea, a scos un suspin și a murit. Toate astea mi le-a spus Kislorodov cu o nepăsare ostentativă, vrînd să sublinieze parcă lipsa lui de sensibilitate față de asemenea fenomene și avînd aerul că-mi face o mare onoare prin aceasta, adică arătîndu-mi că mă consideră și pe mine o ființă superioară, aidoma cu el; o ființă care neagă totul și căreia nu-i pasă de nimic, nici chiar de propria ei moarte. Oricum însă, un lucru rămîne cert: nu mai am decît o lună de trăit! Aici sînt convinși că nu s-a înșelat cîtuși de puțin.

Am fost surprins adineauri aiizindu-l pe prinț că-mi vorbește de „visele mele urîte”. Cum de-a ghicit? Mi-a spus că la Pavlovsk „neliniștea și visele mele” se vor schimba în bine și de ce tocmai visele? Ori e medic, ori într-adevăr are o minte atît de pătrunzătoare, încît poate să ghicească multe lucruri. (Dar că, la urma urmei, e un „idiot” nu încapе îndoială.) Ca un făcut, cu puțin înainte de venirea lui, visasem ceva frumos (de altfel, am acum sute de halucinații de astea). Adormisem, cred, cu un ceas înaintea sosirii lui și se făcea că eram într-o odaie (dar nu într-a mea). Camera era luminoasă, mai spațioasă, mai înaltă și mai bine mobilată decît a mea; erau acolo un dulap, un scrin, o canapea și patul meu; acesta, mare și larg, era acoperit cu o plapumă de mătase verde. Și în odaia asta am zărit deodată o lighioană înspăimîntătoare, un fel de monstru. Semăna cu un scorpion, mult mai hidos însă și mai înspăimîntător tocmai prin aceea că asemenea vietăți nici nu există în natură, iar faptul că mi se arătase tocmai mie avea parcă un tîlc deosebit, plin de mister. Am putut s-o examinez foarte bine: era o reptilă lungă de vreo douăzeci de centimetri, cu trupul maroniu și solzos; la cap era groasă de două degete, dar se îngusta din ce în ce mai mult spre coadă, încît vîrful era subțire de tot. Două labe, una la dreapta, alta la stînga, ieșeau din trunchi cam la vreo cinci centimetri de la cap, formînd un unghi de patruzeci și cinci de grade; erau lungi cam de opt-nouă centimetri, încît, văzut de sus, monstrul avea forma unui trident. Capul nu l-am observat bine, dar am zărit două mustăcioare nu prea lungi, ca două ace tari, tot de culoare cafenie. În vîrful cozii și la extremitățile fiecărei labe se vedeau de asemenea cîte doi țepi de același fel; erau deci șase cu totul. Lighioana se învîrtea turbată prin odaie, sprijinindu-se pe cele două labe și pe coadă; trunchiul și labele se încolăceau în mișcări iuți de șerpi minusculi, producînd o impresie oribilă, dezgustătoare. Mă temeam grozav să nu mă muște, căci mi se spusese că era veninoasă; dar mă chinuia mai mult gîndul; cine o trimisese în camera mea? Ce se uneltește împotriva mea și care-i misterul? Lighioana se băga sub scrin, sub dulap, se strecura prin colțuri. Mă așezai pe un scaun, cu picioarele sub mine. Îmi străbătu repede odaia și dispăru de sub ochii mei, furișindu-se undeva, lîngă scaunul pe care ședeam. Speriat, începui s-o caut cu privirea, dar, în felul cum stăteam pe scaun, speram că nu va putea să mă atingă. Deodată auzii un mic zgomot în spate, foarte aproape de ceafa mea; mă întorsei și zării lighioana urcînd pe perete în sus; ajunsese la înălțimea capului meu, și

coada ei, mișcându-se cu o repeziciune extraordinară, aproape să-mi atingă părul. Sării în picioare și în aceeași clipă dispăru și lighioana. Nu îndrăzneam să mă urc în pat, de frică să nu mi se vîre sub pernă. Atunci intră mama cu un cunoscut al ei în odaie. Începură să fugărească reptila, păreau însă foarte liniștiți ca și cum nu s-ar fi temut de ea deloc. De fapt, ei nu-și dădeau seama de primejdie! Deodată, dihania ieși din ascunzătoare și se îndreptă spre ușă; de data asta, se târa încet, fără zgomot; încetineala mișcărilor, care părea premeditată, îi dădea un aspect și mai respingător, mai hidos. Mama deschise ușa și o strigă pe Norma, căteaua noastră — un terre-neuve enorm, cu părul negru și zburlit; s-a prăpădit acum cinci ani. După ce se repezi în odaie, Norma se opri încremenită în fața reptilei. Aceasta stătu și ea; totuși continua să se zvîrcolească, iar extremitățile labelor și ale cozii se loveau de podea cu un sunet sec. Dacă nu mă înșel, teama mistică e un sentiment pe care animalele nu-l pot avea; totuși mi s-a părut atunci că frica de care a fost cuprinsă Norma avea ceva neobișnuit, de esență oarecum mistică, ca și cum ar fi presimțit și ea o enigmă fatală în apariția înspăimîntătoarei dihanii. Căteaua se trase încet dinaintea reptilei, care înainta cu prudență și fără zgomot spre dușmanul ei; părea că nu așteaptă decît momentul să se repeadă și s-o muște. Norma tremura din toate încheieturile, dar, în ciuda spaimei care o cuprinsese, țintuia monstrul cu niște ochi plini de furie. Deodată căscă botul ei roșu, arătîndu-și colții teribili, și după un moment de pîndă încordată, hotărîndu-se parcă, se năpusti asupra lighioanei, înșfăcînd-o cu dinții. Pesemne că aceasta se smuci cu putere ca să scape din botul cîinelui, pentru că o văzui pe Norma prinzînd-o încă o dată din zbor și înșfăcînd-o de două ori, cu mari eforturi, pentru a încerca apoi s-o înghită, trăgînd-o spre gîtlej. Solzii trosniră sub dinții animalului; coada și capul reptilei se zvîrcoleau cu o repeziciune înspăimîntătoare, atîrnînd din botul Normei. Deodată căteaua urlă, schelălăind de durere; reptila reușise să-i înțepe limba. Neputînd suporta durerea, Norma își descleștă fălcile; atunci văzui între dinții ei hidosul animal, care, pe jumătate strivit, tot se mai zbătea; din trupul făcut aproape terci, se prelingea pe limba cățelei un lichid albicios, asemenea aceluia pe care-l scoate un gîndac strivit. În clipa aceea m-am trezit și în camera mea apăru prințul.

Ippolit își întrerupse brusc citirea.

- Domnilor, rosti el puțin jenat, n-am mai recitit manuscrisul dar mi se pare că am scris aici multe lucruri de prisos. Visul acesta.....

- Cam așa este, se grăbi să confirme Ganea.

- Recunosc, sînt prea multe amănunte care se referă numai la mine personal...

Spunînd aceste vorbe, Ippolit părea ostenit la culme, sleit de puteri, și-și șterse cu o batistă sudoarea ce-i îmbrobonase fruntea.

- Cam prea mult te ocupi de propria dumitale persoană, strecură printre dinți Lebedev.

- Domnilor, încă o dată, nu silesc pe nimeni să mă asculte; cei pe care nu-i interesează n-au decît să plece.

- Uite-l că-i dă pe oameni afară dintr-o casă străină, bombăni pe înfundate Rogojin.

- Și dacă ne-am ridica cu toții și-am pleca? interveni pe neașteptate Ferdîșcenco, care nu cutezase să rostească o vorbă pînă atunci.

Ippolit lăsă ochii în jos, apucînd manuscrisul; în clipa următoare însă, înălță capul, ochii îi sclipiră și cele două pete roșii i se accentuară pe obraji.

- Nu ții deloc la mine, spuse el, privindu-l țintă pe Ferdîșcenko. Se auziră rîsete; de altfel, cei mai mulți nu rîdeau. Tînărul roși de-a binelea.

- Ippolit, spuse prințul, lasă lectura și dă-mi manuscrisul. Ai să te culci aici, în odaia mea. Vom mai vorbi de asta chiar azi, înainte de culcare, și mâine; dar să fim bine înțeleși că n-ai să mai desfăci niciodată filele acestea. Vrei?

- Dar cum e cu puțință? se opuse Ippolit, mirat peste măsură. Domnilor! strigă el numaidecît cu o însuflețire înfrigurată, e un episod stupid; în care n-am știut să mă port. De aici încolo nu mai întrerup lectura. Cine are urechi — să asculte...

Sorbi grăbit o înghițitură de apă și tot atît de grăbit își puse coatele pe masă, ferindu-se de priviri, apoi, cu aceeași îndărătnicie reîncepu lectura. De altfel, jena de care fusese cuprins la un moment dat dispăru curînd...

Ideea că nu merită să trăiești cînd știi că ți-au rămas doar cîteva săptămîni (continuă el) a început, dacă nu mă înșel, să mă preocupe intens acum o lună, cînd mai aveam deci înaintea mea încă patru săptămîni de viață. Dar ea pusese cu totul stăpînire pe gîndurile mele abia acum trei zile, din seara aceea cînd am fost la Pavlovsk. Prima dată cînd m-am simțit pătruns de gîndul acesta a fost pe terasa prințului, în momentul cînd am făcut ultima încercare de a mă bucura de viață; doream să mă simt între oameni, să privesc copacii (așa am și spus, mi se pare), mă pasionasem, susțineam drepturile lui Burdovski, ale „aproapelui meu”, visam că toți îmi vor deschide brațele și mă vor strînge la pieptul lor, că îmi vor cere iertare, nu știam nici eu pentru ce anume și, la rîndu-mi, le-aș fi cerut și eu iertare; într-un cuvînt, mi-am încheiat socotelile cu viața ca un neghiob și chiar atunci, în acele cîteva ore, încolți în mintea mea această „convingere supremă”. E de mirare chiar cum de am putut să trăiesc șase luni încheiate fără această „convingere”. Mă știam atins de tuberculoză, boală care nu iartă, îmi dădeam perfect de bine seama și nu căutam să-mi fac iluzii. Cu atît mai năvalnic creștea în mine dorința de a trăi; mă agățam de viață, voiam să trăiesc cu orice preț. Admit că am putut să mă înfurii atunci împotriva destinului orb care, nu știu pentru ce, hotărîse să mă strivească ca pe o gînganie; dar cum se face că n-am rămas la această ură? Ce rost avea să încep a trăi cu adevărat, știind că nu-mi este îngăduit să încep nimic; încercam, știind bine că n-am la ce să mai încerc. Ajunsesem să nu mai fiu în stare să citesc o carte pînă la capăt; renunțasem la citit; ce rost mai are să citești, să-ți îmbogățești mintea cu noi cunoștințe numai pentru șase luni; gîndul acesta m-a făcut de repetate ori să arunc cartea pe care o aveam în mină. Da, zidul casei Mever ar putea povesti multe! Am notat pe el multe lucruri. Nu era pe acest perete murdar o singură pată pe care să n-o fi cercetat. Blestemat zid! Și totuși nimic mai scump decît toți copacii din Pavlovsk sau, mai bine zis, ar trebui să-mi fie mai scump, dacă totul nu mi-ar fi acum egal.

Îmi amintesc limpede astăzi cu ce nesaț începusem atunci să urmăresc viața lor; înainte, niciodată nu mă interesase atît. Uneori îl așteptam cu nerăbdare și ocări pe Kolea, cînd eram prea suferind ca să

pot ieși din cameră. Toate nimicurile și zvonurile, cele mai neînsemnate palavre au început să mă intereseze în așa măsură, încît cred că am ajuns un bîrfitor. Nu înțelegeam, de pildă, cum oamenii aceștia, care aveau atîta viață în ei, nu erau în stare să-și facă o avere (de altfel, nici acum nu înțeleg). Am avut prilejul să cunosc un biet nevoiaș, care, după cîte mi s-au povestit mai tîrziu, murise de foame, și-mi amintesc că știrea m-a scos din sărite; dacă s-ar fi putut face ca nenorocitul acela să învie, cred că l-aș fi omorît pe loc. Cîteodată mă simțeam mai bine săptămîni de-a rîndul și puteam ieși în stradă; curînd însă, strada începu să mă indispună și la urmă să mă exaspereze chiar; de aceea stăteam zile întregi închis în casă, cu toate că aș fi putut ieși la fel ca toată lumea. Nu puteam suporta forfota mulțimii din jurul meu, toți oamenii aceștia care mișună în toate părțile cu fețele preocupate, posomorite, veșnic îngrijorate, acel du-te-vino neconținut de pe trotuare. De ce această veșnică amărăciune a oamenilor, agitația și frămîntarea lor fără sfîrșit, expresia aceasta de răutate în ochi (căci sînt răi, răi, răi)? A cui e vina dacă sînt nenorociți și nu știu să trăiască atunci cînd au în perspectivă șaiszeci de ani de viață! Pentru ce s-a lăsat Zarnițîn să moară de foame cînd mai avea șaiszeci de ani înaintea lui? Și fiecare, arătîndu-și zdrențele, mîinile bătătorite, se înfurie și strigă; Muncim ca niște vite, ne zbatem, sîntem flămînzi și săracii Alții nu muncesc, nu se căznesc și totuși sînt bogați...! (Eternul refren!) Și în timp ce aceștia se bucură de binefacerile vieții, vezi cîte un biet prăpădit din tagma „domnilor ajunși în mizerie”, cum e, de pildă, Ivan Fomici Surikov (cel care locuiește în casa noastră, deasupra), îl vezi cum aleargă cu limba scoasă după o bucățică de pîine. Îl vezi îmbrăcat într-o haină ruptă în coate și fără nasturi, îndeplinind tot felul de comisioane pentru diverși indivizi, la orice oră, de dimineață pînă seara; încercați să-l trageți de limbă. „Sînt sărac, nevoiaș, un cerșetor; nevastă-mea a murit cu zile, n-am avut cu ce să-i cumpăr doctorii; iarna trecută mi-a înghețat copilașul cel mic, s-a prăpădit de frig; fiica cea mai mare a ajuns o țiitoare...” Mereu se plînge, mereu se vaită! Dar nu simt și n-am simțit vreodată nici un fel de milă față de acești becisnici - o spun cu un dispreț plin de mîndrie! Pentru ce nu e și el un Rotschild? A cui e vina dacă nu a ajuns milionar la fel ca Rotschild, că n-are grămezi de coroane și napoleoni de aur? Din moment ce trăiește, totul e în puterea lui! A cui e vina dacă nu înțelege acest adevăr?

O, acum totul mi-e perfect egal, acum, cînd mi-a rămas de trăit atît de puțin, nu face să mă mai necăjesc, dar atunci, o repet, noaptea îmi mușcam perna, îmi sfîșiam plapuma de furie. Ah! ce visuri îmi făuream pe atunci, cît aș fi dorit ca, tînăr cum sînt, la optsprezece ani, să mă fi găsit în stradă, singur, în zdrențe, fără adăpost, fără lucru, fără pîine, fără părinți, fără prieteni, într-un oraș imens, lihnit de foame și umilit (cu atît mai bine!), dar să fi fost sănătos, și atunci aș fi arătat eu...

Ce anume aș fi arătat?

O, vă închipuiți cumva că nu-mi dau seama cît de mult m-am înjosit prin această Confesiune a mea? Cine oare nu mă va privi ca pe un băiețandru care nu cunoaște viața, uitînd că am lăsat cu mult în urmă cei optsprezece ani ai mei și că în timpul acestor șase luni am ajuns un bătrîn? Dar lasă-i să-și bată joc, să spună că toate astea nu sînt decît niște povești. Într-adevăr, mă gîndeam numai la povești. Cu ele îmi umpleam

noaptele lungi de insomnie; mi le amintesc acum pe toate.

E cazul oare să le repet acum. cînd și pentru mine însumi tim-pul poveștilor a trecut? Și cui le-aș spune? Visurile acelea mă distrau cînd am ajuns să-mi dau seama că nu mai am nevoie să studiez nici măcar gramatica grecească, cum îmi pusesem odată în gînd; „o să mă curăț înainte de a ajunge la sintaxă”, mi-am zis încă de la primele pagini și am aruncat cartea sub masă. Zace acolo și acum. I-am interzis Matrionei s-o ridice.

Acela în mîinile căruia va cădea această „Confesiune” a mea și care va avea răbdarea s-o citească pînă la capăt mă va considera poate un nebun sau mă va privi ca pe un școlar; dar, cel mai probabil, va fi dispus să vadă în mine un condamnat la moarte, care, bineînțeles, a ajuns la concluzia că toți ceilalți oameni, în afară de el, nu știu deloc să prețuiască viața, prea o risipesc fără să-și dea seama de valoarea ei, lenevesc prea mult, nu profită îndeajuns de viață, și, ca atare, toți pînă la unul sînt prea nevrednici s-o trăiască! Ei bine, să știți că cititorul acesta se va înșela, și că situația mea de condamnat la moarte n-are nici o influență asupra convingerii mele. Întrebați-i numai, întrebați-i de la cel dîntîi pînă la cel din urmă, în ce constă fericirea? O, fiți siguri că Cristofor Columb a fost fericit nu atunci cînd a descoperit America, ci cînd era pe cale s-o descopere; fiți siguri că apogeul fericirii lui a fost atins poate exact cu trei zile înainte de a fi descoperit Noul Continent, atunci cînd echipajul, răzvrătit de disperare, era cît pe-aci să întoarcă corabia înapoi, spre Europa! Dar nu de Noul Continent e vorba acum, lua-l-ar naiba! Columb a murit fără să-l fi văzut cum trebuie și, de fapt, nici n-a știut vreodată ce anume descoperise. Esențialul este viața, numai viața, calea veșnică, necurmată spre descoperirea vieții, actul descoperirii ca atare și nicidecum descoperirea în sine! Dar ce rost au frazele acestea? Mă tem că tot ce spun aici e așa de banal, încît risc să fiu luat, fără îndoială, drept un școlar din clasele inferioare care și-a scris prima teză pe tema liberă „Un răsărit de soare”, sau în cel mai bun caz vor afirma că voiam poate să spun ceva, dar că n-am știut... să-mi dezvălui gîndul, cu toată dorința și strădania mea. Voi adauge totuși că în orice idee omenească genială ori nouă, sau, pur și simplu, chiar în orice idee cît de cît serioasă ce încolțește în capul unui om, există ceva care nu se poate comunica altuia chiar dacă ai scrie volume întregi, străduindu-te să explici această idee vreme de treizeci și cinci de ani; întotdeauna va rămîne ceva netransmisibil, ceva care în ciuda străduințelor tale nu va voi să iasă din cutia ta craniană și va zăcea acolo mereu, pînă cînd nu vei mai fi, fără să fi exprimat sensul major al ideii tale. Iar dacă nici eu n-am știut să redau acum tot ce m-a obsedat în timpul acestor șase luni, se va înțelege cel puțin că am plătit mult prea scump „convingerea mea supremă”, la care ani ajuns în momentul de față. Tocmai acest lucru am socotit eu necesar, din anumite motive, să scot la lumină în prezenta „Confesiune”. Așadar, continuu.

VI

Nu vreau să mint: în cursul acestor șase luni, viitoarea vieții m-a prins de cîteva ori și pe mine în mrejele ei; uneori mă absorbea într-atît, încît îmi uitam condamnarea sau, mai bine zis, nu voiam să mă gîndesc la

ea, ba desfășuram și oarecare activitate. Ar fi cazul să arăt aici și condițiile în care trăiam. Acum opt luni, când boala mea începu să se agraveze, am rupt toate relațiile cu lumea și m-am depărtat de vechii mei camarazi. Am fost întotdeauna un om destul de posac, încît m-au dat foarte curînd uitării, ceea ce, desigur, s-ar fi întîmplat și fără împrejurarea asta. Acasă, adică „în familie”, duceam o viață la fel de retrasă. Acum cinci luni, m-am închis definitiv în odaie și m-am izolat complet de familia mea. Dorințele mi se respectau cu sfințenie și nimeni nu îndrăznea să intre la mine decît în orele cînd se deretica prin cameră și cînd mi se aducea mîncarea. Mama îmi primea poruncile tremurînd și nici nu îndrăznea să se vaiete în fața mea, în rarele ocazii cînd îi îngăduiam să intre în odaia mea. Îi bătea întruna pe ceilalți copii, să nu facă larmă și să nu-mi tulbure liniștea; într-adevăr, mă cam plîngeam de țițetele lor; îmi închipui ce mult mă iubesc ei acum! „Credinciosul meu Kolea”, cum l-am poreclit, cred că a avut și el de suferit din cauza caracterului meu. În ultimul timp, de altfel, și el m-a chinuit destul; era și firesc: oamenii sînt făcuți ca să se chinuiască unii pe alții. Băgasem de seamă că-mi suporta irascibilitatea ca și cum s-ar fi jurat să cruțe un bolnav, și, bineînțeles lucrul acesta mă exaspera; se pare că-și propusese să imite „smerenia creștinească” a prințului, ceea ce-l făcea puțin cam ridicol. E un băiat tînr și entuziast care, bineînțeles, se ia după alții, uneori însă găseam că era timpul să înceapă a trăi după capul lui. Îl iubesc mult. L-am chinuit și pe Surikov, care locuiește deasupra noastră și care aleargă de dimineată pînă seară cu tot felul de comisioane; i-am demonstrat mereu că, dacă e sărac, vina era a lui, într-așa fel, încît pînă la urmă a încetat să mai vină pe la mine. E un om nenorocit, ajuns la ultimul grad de umilință. (N. B. Se spune că umilința e o forță uriașă; va trebui să-l întreb pe prinț în privința aceasta, doar e expresia lui.) Dar, în martie trecut, urcîndu-mă la dînsul ca să văd copilul care, spunea el, „înghețase”, fără să vreau am zîmbit ironic în fața cadavrului, spunîndu-i din nou lui Surikov că „era vina lui”; deodată buzele nenorocitului tremurară, cu o mîină mă apucă de umăr și cu cealaltă îmi arătă ușa, șoptindu-mi: „Pleacă!”. Am ieșit, și gestul lui mi-a plăcut mult, mi-a plăcut chiar atunci, în momentul cînd mă dădea afară; dar cuvintele lui mi se întipăriseră adînc și, amintindu-mi mai tîrziu de ele, mi-au trezit de fiecare dată un sentiment penibil de milă ciudată și disprețuitoare. Chiar sub lovitura unei astfel de ofense (îmi dau seama că l-am jignit, cu toate că nu era deloc în intenția mea), chiar într-un asemenea moment, omul acesta n-a fost în stare să-și iasă din fire! Jur că tremuratul buzelor lui în clipele acelea nu era provocat de furie; m-a apucat de umeri și a rostit superbul lui „pleacă” absolut fără nici o mînie. A făcut-o cu multă demnitate; cu foarte, multă chiar, care de altfel nu i se potrivea deloc (încît, la drept vorbind, avea un aer destul de comic), dar în atitudinea lui nu era nici un pic de răutate. E posibil să fi început deodată, pur și simplu, să mă disprețuiască. De atunci, cînd îl întîlneam pe scară, ceea ce s-a întîmplat de două sau trei ori, se grăbea să-și scoată pălăria, lucru pe care nu-l făcea înainte, dar în loc să se oprească, la fel ca altădată, trecea grăbit și cu un aer jenat pe lîngă mine. În tot cazul, chiar dacă mă disprețuia, o făcea în felul lui: „disprețuia cu umilință”. Îmi pun întrebarea dacă nu cumva își scotea pălăria numai de frică, fiindcă eram fiul creditorului său, căci se împrumută mereu de la mama mea, e veșnic dator vîndut și nu izbutește nicicum să scape de

datorii, înclin să cred că asta trebuie să fie explicația. Am vrut mai întâi să stau de vorbă cu el ca să ne lămurim și sînt convins că, după zece minute, mi-ar fi cerut iertare; pe urmă, am judecat însă că e mai bine să-l las în pace.

Cam tot pe atunci, adică pe la mijlocul lui martie, cînd i se-ntîmplase lui Surikov să-i „înghețe” copilul, m-am simțit pe neașteptate mult mai bine și starea aceasta se menținu vreo două săptămîni. Începui să ies la aer, de cele mai multe ori pe înserat. Îmi plăceau serile de martie, cînd începe a se lăsa un geruleț ușor și cînd se aprind felinarele de gaz aerian. Făceam uneori plimbări destul de lungi. Într-o zi, aflîndu-mă în cartierul Șestilavocinaia, a trecut pe lîngă mine, venind din urmă, unul din tagma „domnilor ajunși în mizerie”; pe întuneric nu i-am putut desluși trăsăturile feței, dar am putut observa că era îmbrăcat prea ușor pentru acel anotimp, într-un paltonaș scurt și ponosit, și că ducea în mînă ceva învelit în hîrtie. Cînd a ajuns în dreptul felinarului, la vreo zece pași înaintea mea, am băgat de seamă că-i căzuse ceva din buzunar. Mă grăbii să ridic obiectul, era și timpul de altfel, pentru că se și repezise unul îmbrăcat într-un caftan lung, dar, văzînd obiectul în mîinile mele, nu mai făcu gură, ci se mulțumi să arunce o privire fugară asupra prăzii jinduie și se topi în întuneric. Țineam în mînă un portofel mare, din piele roșie, de modă veche și plin doldora; nu știu de ce, am bănuir însă de la prima ochire că putea să conțină orice, afară de hani. Trecătorul care-l pierduse se depărtase între timp cu mai bine de patruzeci de pași și apoi dispăru în mulțime. Am alergat după dînsul, strigîndu-l; intrucît însă, afară de un „Hei”, n-am avut cum să-l strig, el nici măcar nu-și întoarse capul. La un moment dat, îl văzui cotind la stînga și dispărînd pe poarta unei case. Cînd am ajuns acolo, sub poarta întunecoasă nu mai era nimeni. Era o casă enormă, de tipul caselor de raport, cu locuințe mici, construite în scop de speculă; unele dintre ele număra pînă la o sută de locuințe. Ajungînd la capătul gangului, mi s-a părut că zăresc în fund, în colțul din dreapta curții imense mișcîndu-se silueta unui om. Străbătui cu pas grăbit curtea pînă în fund și dădui de o intrare; scara era îngustă, foarte murdară și întunecoasă, de sus venea un zgomot de pași; cineva urca treptele. Mă repezii pe scară în sus, sperînd că pînă i se va deschide ușa acolo unde se va opri, îl ajung din urmă. Așa s-a și întîmplat. De la un cat la altul, scara se întindea cu niște trepte mici și numeroase, așa încît începui să mă sufoc; se auzi deschizîndu-se și apoi trîntinduse o ușă la etajul patru; mai aveam de urcat încă trei caturi. Mai trecură cîteva minute pînă am ajuns sus și, trăgîndu-mi din greu răsuflarea, am dat în sfîrșit de sonerie. Mi-a deschis o femeie, care tocmai atunci puneă să se încingă samovarul într-o bucătărioară minusculă. Mă ascultă tăcută, fără să priceapă mure lucru, firește, și tot tăcută îmi deschise ușa spre încăperea vecină, o cameră la fel de mică, foarte joasă, cu mobilă infectă de duzină și cu un pat imens, după al cărui polog zăcea „Terentici” (așa îl strigă femeia), pare-se beat criță. Pe masă, într-un sfeșnic de fier, ardea un capăt de lumînare și alături trona o sticlă de jumătate de litru cu un rest de băutură pe fund. Terentici mormăi ceva pe sub nas și îmi făcu semn spre ușa următoare; femeia plecase și nu-mi rămînea altceva de făcut decît să deschid această ușă. Intra deci în odaia de alături.

Era o cameră și mai mică decît prima, încît cu greu îmi făcui loc într-

însa; un pat îngust ocupa aproape jumătate din încăperea; mai erau acolo trei scaune simple cu tot felul de zdrențe pe ele și o masă de bucătărie așezată în fața unei canapele vechi, acoperită cu mușama; între masă și pat de-abia se putea trece. Pe masă ardea o lumânare de seu pusă într-un sfeșnic la fel cu cel din odaia vecină; pe pat plîngea un prunc de vreo trei săptămîni, judecînd după țipete; îl înfășa o femeie, îmbrăcată sărăcăcios și neglijent; părea tînăra încă, dar cu fața suptă și de o paloare impresionantă, de-abia coborîta, probabil, din patul de lehuzie; iar țîncul nu se potolea și țipa întruna, nerăbdător să-și amăgească foamea cu pieptul secătuit al mamei. Pe canapea dormea un alt copil, o fetiță de vreo trei ani, învelită se pare cu o redingotă. Lingă masă, un domn, în haine ponosite (apucase să-și scoată paltonul și-l aruncase pe pat), desfăcea hîrtia în care era înfășurată o pîine și doi cîrnați subțiri. Se mai vedeau pe masă bucăți de pîine neagră și un ceainic cu ceai. De sub pat se zăreau o valiză descuiată și două legături cu niște boarfe.

Într-un cuvînt, o dezordine îngrozitoare. De la început chiar, am avut impresia că atît bărbatul, cît și femeia erau oameni de condiție bună, dar ajunși din cauza mizeriei într-un asemenea hal de decădere, cînd însăși dezordinea aceasta frînge și ultima încercare de a lupta împotriva ei, ba chiar îi aduce pe oameni într-o stare cînd încep să simtă nevoia disperată de a găsi în această dezordine, în fiecă zi mai haotică, un fel de voluptate amară și răzbunătoare.

În momentul cînd am intrat, domnul acela, care ajunsese cu puțin înaintea mea, își desfăcea pachetul, povestindu-i soției ceva grăbit și agitat; femeia, deși nu terminase de înfășat copilul, se porni pe plîns; știrile nu erau, probabil, cum era și de așteptat, îmbucurătoare. Domnul, în vîrstă de vreo douăzeci și opt de ani, avea o față smează și uscățivă, încadrată de niște favoriți negri, bărbia fiindu-i rasă cu grijă; chipul lui mi-a părut destul de fin și chiar plăcut; era posomorît, cu privirea cam încruntată și cu acea nuanță de mîndrie bolnăvicioasă, prea sensibilă și ușor iritabilă. La intrarea mea se produse o scenă pe cît de penibilă, pe atît de stranie.

Există firi care se complac într-o stare de susceptibilitate excesivă, resimțind o supremă voluptate mai cu seamă în momentele cînd (și aceasta se petrece întotdeauna aproape vertiginos) enervarea lor atinge punctul culminant; în clipele acelea, se pare că oamenii de această factură preferă să sufere o nedreptate, să fie jigniți, maltratați. De obicei, asemenea indivizi prea irascibili încearcă după aceea muștrări de conștiință amare, se chinuiesc, se zbuciumă, dacă bineînțeles nu sînt lipsiți de inteligență pentru a-și da seama că s-au cam întrecut cu măsura. Domnul acela mă privi, timp de cîteva secunde, în culmea uimirii, iar nevastă-sa cu frică, de parcă ar fi fost de neconceput, cu totul absurd, ca cineva să-i viziteze; în clipa următoare, el se năpusti asupra mea, înfuriat la culme; nici n-apucasem măcar să rostesc o vorbă, dar el, văzîndu-mă îmbrăcat corect, se simți, pesemne, foarte jignit prin faptul că am îndrăznit să pătrund cu atîta neobrăzare în colțul său și să văd condițiile înspăimîntătoare în care stătea și de care se rușina atît de mult. Era firesc deci să se bucure de prilejul ce se ivise pentru a-și descărca măcar pe cineva toată ura strînsă de pe urma necazurilor ce se abătuseră pe capul lui. Un moment am crezut chiar că e gata să mă ia la bătaie; pâlise ca o

femeie isterică lovită de acces, îngrozind-o pe nevastă-sa.

— Cum ai îndrăznit să intri aici? Ieși afară, strigă el tremurînd și articulînd cu greu cuvintele. Dar în aceeași clipă zări portofelul în mîinile mele.

— Mi se pare că l-ați pierdut pe drum, îi spusei eu cit se poate de calm și rece. (După cum se și cuvenea de altfel.)

Cuprins de uimire, rămase înmărmurit în fața mea și un timp părea că nu e în stare să priceapă nimic; pe urmă pipăi grăbit buzunarul interior al hainei, își căscă înspăimîntat gura și, dumerindu-se, se lovi cu palma pe frunte.

— Dumnezeule! Unde l-ai găsit?

I-am explicat în cîteva cuvinte și pe un ton sec împrejurările în care am ridicat portofelul, cum am alergat după el strigîndu-l și cum, în sfîrșit, bîjbîind prin întuneric, am urcat în urma lui scara.

— O, Doamne! exclamă el din nou, întorcîndu-se către nevastă-sa, aici am toate actele mele, ultimele dovezi ce mi-au mai rămas, aici e totul... O, domnul meu, nici nu știi ce ai făcut pentru mine! Aș fi fost un om pierdut!

Între timp pusesem mîna pe clanță, cu intenția să mă retrag fără zăbavă; simțeam însă că mă sufoc și tulburarea mea răbufni într-un acces teribil de tuse, care îmi tăie picioarele. Într-o clipă văzui cum domnul acela se repede căutînd un scaun, cum apucă niște zdrențe și le aruncă pe podea, venind apoi lîngă mine și așezîndu-mă cu grije. Dar tusea mea nu se potolea și mai ținu încă vreo trei minute. Cînd îmi venii în fire, el stătea lîngă mine pe un alt scaun, de pe care dăduse jos, probabil, alte boarfe și mă privea îngrijorat.

— Ești bolnav...mi se pare? rosti el cu tonul caracteristic medicului cînd începe să consulte un pacient. Eu sînt... medic (n-a spus: doctor), și, spunînd asta, făcu un gest cu mîna, arătîndu-mi, nu se știe de ce, interiorul locuinței lui, ca un fel de protest împotriva situației în care se afla; văd că dumneata...

— Am tuberculoză, îl lămurii scurt și mă ridicai. Se ridică și el îndată.

— Poate că exagerezi și... luînd anumite măsuri... Părea derutat, neizbutind parcă să-și revină în fire; portofelul îl ținea tot în mînă.

— O, n-aveți nici o grijă, întrerupsei eu, punînd din nou mîna pe clanța ușii; săptămîna trecută m-a consultat B. (am strecurat special numele lui B.); soarta mea e pecetluită. Iertați-mă...

Am dat iarăși să deschid ușa și să plec, lăsîndu-l pe bietul doctor aiurit, tremurînd de recunoștință și profund rușinat, dar un nou acces de tuse afurisită mă țintiți locului. Atunci, medicul meu stăruie să mai șed puțin pe scaun și să mă odihnesc; se întoarse către nevastă-sa, care îi susținu rugămintea și, fără a-și părăsi locul, îmi spuse cîteva cuvinte de recunoștință; cînd vorbea, părea stînjenită, iar obrații palizi, trași, i se acoperiră de roșeață. Am cedat, dar cu aerul omului care se teme ca nu cumva să-i incomodeze și care, în orice clipă, este gata să se ridice și să plece (așa se și cuvenea). Dar muștrările de cuget nu-i mai dădură pace doctorului, o vedeam bine.

— Dacă eu... începu el, ezitînd și întrerupîndu-se mereu, iți sînt atît de recunoscător și mă simt atît de vinovat față de dumneata... Eu... să vezi... și arată încă o dată cu mîna, interiorul, în momentul de față mă aflu

într-o situație...

— O, am zis eu, nu-i greu de înțeles; e limpede: ți-ai pierdut, probabil, postul și ai venit să faci intervenții și să-ți cauți un alt serviciu?

— Cum de ai ghicit?... întrebă el surprins.

- Se vede cât de colo, am răspuns, fără să vreau, cu o nuanță de ironie. Mulți vin aici din provincie mînați de speranțe, umblă, aleargă și trăiesc în condiții asemănătoare.

Atunci el își dădu drumul și vorbi aprins, cu tremur în glas și pe buze; se plînsese de soarta-i năpăstuită și, drept să spun, povestea lui m-a captivat într-atîta, încît nici măcar n-am observat cum trecuse aproape o oră încheiată. Îmi povesti istoria lui, de altfel foarte obișnuită. Era medic într-o gubernie și avea un post bunicel. Niște răuvoitori porniră împotriva-i o campanie de intrigă, în care o amestecară pînă și pe nevastă-sa. El se ținu dîrz și mîndru; interveni o schimbare a guvernatorului în favoarea dușmanilor săi; aceștia au căutat să-l sape și să-l defăimeze; în cele din urmă, el își pierdu slujba și cu banii ce-i mai rămăseseră veni la Petersburg ca să se reabiliteze. Aici, bineînțeles, multă vreme nimeni nu a vrut să-l primească, pe urmă binevoirea să-l asculte, dar îi respinseseră cererile, după aceea îl mai ascultară și-i dădură oarecare speranță și făgăduieli vagi, pe urmă îi făcură o aspră admonestare, apoi îi cerură un memoriu, pe urmă refuzară să-i primească memoriul și-i spuseră să depună o cerere — într-un cuvînt, de cinci luni bătea astfel toate pragurile, umblînd să i se facă dreptate; nu mai avea nici un han, ultimele boarfe ale nevastă-sii fuseseră amanetate, zilele acestea soția lui a născut, „astăzi... cererea mea a fost respinsă definitiv și aproape că n-am nici de pîine, n-am nimic, nevastă-mea a născut. Eu, eu...”

Sări de pe scaun și se întoarse să-și ascundă fața. Nevastă-sa plîngea într-un colț, copilul începu iar să scîncească. Mi-am scos carnetul pentru a nota cîteva date. Isprăvind, m-am ridicat să plec, iar el tot mai stătea înainte-mi și mă privea cu teamă și curiozitate.

— Am notat numele dumitale, îl lămurii eu, și celelalte amănunte: locul unde ai avut serviciul, numele guvernatorului etc. Am un prieten, fost coleg de școală, Bahmutov, al cărui unchi, Piotr Matveevici Bahmutov, consilier de stat, este director...

- Piotr Matveevici Bahmutov! exclamă medicul meu aproape tremurînd, pîi de el depinde totul!

Într-adevăr, totul în povestea acestui amic, ca și dezlegarea ei favorabilă, la care am contribuit cu totul întîmplător, s-a potrivit în așa fel, de parcă fusese anume aranjat pentru un asemenea sfîrșit, exact ca în romane. Le-am spus acestor sărmani că nu trebuie să-și pună prea mari speranțe în intervenția mea, că nu sînt decît un biet licean (am exagerat dinadins, căci de fapt, terminasem liceul de mult și deci nu mai eram un licean) și ca atare nu le-ar folosi la nimic să-mi cunoască numele, dar că mă voi duce imediat în cartierul Vasilevski Ostrov, la colegul meu Bahmutov, și întrucît știu precis că unchiul său, consilier de stat, om neînsurat și fără copii, își adoră nepotul și ține la el ca la ochii din cap, considerîndu-l ultimul vlăstar al familiei sale, „nu este exclus ca acest coleg al meu să poată face ceva pentru dumneata și pentru mine, bineînțeles, intervenind pe lîngă unchiul său...”

— Nu cer decît să mi se dea voie să-i explic Excelenței sale toată

situația! Numai să-mi acorde cinstea de a-i expune verbal! exclamă el tremurînd din tot corpul și cu ochii înfrigurați, de parcă ar fi fost scuturat de febră.

Chiar așa a și spus: să-mi acorde cinstea.

Repetînd încă o dată că intervenția mea are prea puțini sorți de izbîndă și că ar fi de fapt să încerc marea cu degetul, adăugai că dacă a doua zi, în cursul dimineții, nu vin la ei, înseamnă că totul a rămas baltă și n-au ce să mai aștepte. M-au condus cu plecăciuni, făcînd impresia unor oameni care nu mai sînt în mințile lor. N-am să uit niciodată această expresie de pe fețele lor. Am luat o birjă și m-am dus glonț la Bahmutov, care locuia pe Vasilevski Ostrov.

Cu acest Bahmutov eram într-o dușmănie permanentă în ultimii uni de liceu. Avea la noi faima de a fi un aristocrat, cel puțin eu nu-l numeam decît așa. Cu toate că se îmbrăca admirabil și venea totdeauna în trăsură proprie, nu era deloc îngîmfat, ci, dimpotrivă, un bun camarad, mereu vesel, uneori chiar foarte spiritual, deși de o inteligență cam redusă, ceea ce nu-l împiedica totuși să fie primul la învățătură, în timp ce eu n-am strălucit niciodată la nimic. Toți colegii, în afară de mine, îl iubeau. În repetate rînduri, cît am fost colegi de școală, a încercat să se apropie de mine; eu însă rămîneam neînduplecat; irascibil din fire și posac, îi întorceam de fiecare dată spatele. Acum era la universitate și nu-l mai văzusem de un an. Cînd am intrat la el, pe la ora nouă (cu un ceremonial întreg: un lacheu s-a dus să mă anunțe etc), a făcut întîi o mutră mirată și nu părea deloc încîntat de vizita mea; pe urmă s-a înveselit și, privindu-mă, a izbucnit în rîs.

- Ce vînt te-aduce la mine, Terentiev? mă întîmpină el cu obișnuita-i familiaritate prietenoasă, uneori cu o nuanță de obrăznicie, dar nicidecum jignitoare, pe care o admiram atît și pentru care totodată îl uram din adîncul sufletului. Dar ce ai, adăugă el înspăimîntat, ești tare bolnav, se vede?

Din nou mă înecă un acces de tuse și, prăbușindu-mă pe un scaun, abia reușii să-mi trag sufletul.

- Nu-i nimic, am răspuns eu; mă roade tuberculoza. Am venit la dumneata cu o rugămintă.

Se așeză cu aceeași expresie de nedumerire pe față, în timp ce eu i-am povestit toată pățania doctorului, sugerîndu-i că ar putea să-i dea o mîna de ajutor acestui nenorocit, dacă ar vrea să uzeze de influența pe care o are asupra unchiului său.

- Voi face tot ce-mi stă în putință și chiar mîine îl atac pe unchiul meu; mi-ar părea bine să pot face ceva pentru acest om, mai ales după ce mi-ai povestit cazul cu atîta căldură... Și totuși, cum de ți-a venit în gînd, Terentiev, să mi te adresezi mie?

- Fiindcă de unchiul dumitale depinde în cea mai mare măsură rezolvarea acestei chestiuni; și, în afară de aceasta, noi, Bahmutov, am fost întotdeauna dușmani, și cum te știu un om generos și cu suflet nobil, m-am gîndit că pe un dușman n-ai să-l refuzi, explicai eu ironic.

- Așa cum Napoleon a apelat la Anglia! strigă el, rîzînd amuzat. Voi interveni negreșit! Poate chiar acum, de se va putea! adăugă repede, văzînd că mă ridic de pe scaun cu un aer grav și reținut.

Și într-adevăr, în modul cel mai neașteptat, totul s-a aranjat cît se

poate de bine. Cam peste o lună și jumătate, medicul nostru a fost reintegrat într-un post similar într-o altă gubernie, acoperindu-i-se cheltuielile de transport și acordându-i-se chiar ajutoare. Înclin să cred că Bahmutov, care se înnădise cam des pe la ei (tocmai de aceea mi-a venit peste mână să-i mai vizitez, iar pe doctor, care venea din cînd în cînd să mă vadă acasă, îl primeam, în mod demonstrativ, cu răceală), Bahmutov, zic, după supoziția mea, l-a convins pe doctor să primească și un împrumut de la el. În tot cursul acestor șase săptămîni, m-am întîlnit cu Bahmutov de vreo două ori și a treia oară cu prilejul plecării doctorului. Întîlnirea de adio Bahmutov a aranjat-o la el acasă, oferind o masă cu șampanie; a luat parte și soția doctorului, care însă n-a stat mult, grăbindu-se să plece acasă, la copil. Era o seară senină de început de mai; globul imens al soarelui cobora spre golf. Bahmutov ieși să mă conducă acasă: ajunserăm la podul Nikolaevski; amîndoi eram cu chef; Bahmutov îmi spunea cît de încîntat este că acest caz s-a încheiat atît de frumos, mulțumindu-mi nu știu pentru ce; îmi explica ce bine se simte după această faptă bună și căuta să mă convingă că tot meritul este al meu și că nu i se pare deloc îndreptățită mult trîmbițata teorie după care actele de binefacere individuale, izolate, n-ar avea nici o valoare.

Mă cuprinse o dorință arzătoare să discut.

— Orice tentativă de a defăima un „act de binefacere” izolat, începui eu, este o tentativă împotriva naturii omului și o manifestare de dispreț față de demnitatea lui personală. Dar organizarea „operei sociale de binefacere” și problema libertății individuale sînt două probleme diferite și care totuși nu se exclud reciproc. Binefacerea practică individual și izolat va rămîne întotdeauna, pentru că ea corespunde unei cerințe naturale a omului, fiind o necesitate vie a individului de a exercita o influență directă asupra unui alt individ. Pe vremuri trăia la Moscova un „bătrînel”, căruia toată lumea îi zicea general. De fapt, avea titlul de consilier de stat plin și purta un nume nemțesc. Toată viața lui a colindat prin pușcării, pe la ocne și temnițe; orice convoi de deținuți în drum spre Siberia știa dinainte că pe Vorobiovîie gorî vine să-l conducă „moșulică-generalul”. El își îndeplinea misiunea de binefacere cu multă seriozitate și chiar pietate; venea, trecea printre șirurile de deportați, se oprea în dreptul fiecăruia; îl întreba de nevoi și necazuri fără să facă vreodată morală cuiva și tuturor le spunea „drăguță”. Le împărțea bani, apoi le trimitea tot felul de lucruri trebuincioase — obiele, bucăți de stofă sau pînză; uneori aducea cărți cu subiecte religioase celor ce știau să citească, fiind convins că ei vor citi aceste cărți pe drum, împrăștiind apoi conținutul lor și celor neștiutori de carte. Rareori se întîmpla să-i întrebe de crimele ce au săvîrșit, ci se mulțumea să-l asculte pe acela care începea singur să-i povestească. Pentru el, toți condamnații se aflau pe picior de egalitate, nu făcea nici o deosebire între ei. Le vorbea ca un frate mai în vîrstă și pînă la urmă ei singuri începură a-l socoti un adevărat părinte. De se-ntîmpla să fie și vreo deportată cu un copilaș în brațe, se apropia de ea, îi mîngîia copilașul, făcînd ghidușii pentru a-i stîrni rîsul. Și așa a dus-o ani de-a rîndul, pînă la moarte; i-a mers faima prin toată Rusia, chiar și în Siberia: îl cunoșteau adică toți deținuții. Îmi povestea odată un fost deportat în Siberia că el personal fusese martor cum pînă și criminalii cei mai înrăiți își aduceau aminte de general; la drept vorbind, vizitînd convoaiele de deținuți,

generalul rareori putea să dea mai mult de douăzeci de copeici de om. E drept că și ei își aminteau de acest om fără cine știe ce înflăcărare și nici nu prea îl luau în serios. Îl auzeai la un moment dat pe câte unul dintre acești „năpăstuiți”, care ucisese vreo doisprezece oameni și mai înjunghiasse și vreo șase copilași pe deasupra, așa, pentru plăcerea lui (se zice că există și de ăștia), îl auzeai, vasăzică, pe acest individ într-o bună zi, și poate o singură dată în cei douăzeci de ani, cum scoate nitam-nisam un suspin și spune: „O mai fi trăind oare moșulică acela, generalul?” Ba mai schița, poate, și un surîs spunînd aceste vorbe - și atîta tot. Și totuși, cine ar putea să știe ce sămînță o fi fost aruncată în sufletul acelui criminal de către acest „moșulică-general”, pe care el nu l-a putut uita nici după douăzeci de ani? Și cine ar putea spune, Bahmutov, ce importanță va avea această comunicare a unei personalități cu o altă personalitate pentru destinele viitoare ale fiecăruia în obștea omenească?... E un întreg proces al vieții în dezvoltare, cu infinite ramificații ce nouă ne scapă. Și cel mai bun șahist, cel mai iscusit și perspicace dintre jucătorii de șah nu poate calcula dinainte decît doar cîteva mișcări; faptul că un șahist fracez se dovedise capabil să prevadă și să calculeze dinainte zece mișcări a fost socotit de presă drept o minune. Dar cînd te gîndești: cîte mișcări imprevizibile pot surveni pe un tărîm atît de necunoscut ca viața omului. Aruncînd sămînța aceasta, prezentîndu-ți „ofranda”, săvîrșind o faptă bună, sub orice formă ar fi, îți dai o parte din personalitatea dumitale și primești o parte din personalitatea celui alt; intrați într-o comuniune reciprocă; puțină stăruință încă și sînteți recompensați prin darul cunoașterii, prin cele mai neașteptate descoperiri. Negreșit, în cele din urmă, vei începe să-ți consideri opera drept o știință; ea va cuprinde și-ți va absorbi întreaga viață fiind totodată în măsură să ți-o umple, dîndu-i finalitate. Pe de altă parte, toate gîndurile tale, toate aceste semințe aruncate de tine și de care poate nici nu-ți mai aduci aminte vor încolți și vor crește; cel care le-a primit de la tine le va transmite altuia mai departe. Și de unde poți ști în ce fel și în ce măsură vei participa și tu la rezolvarea destinelor viitoare ale umanității? Iar dacă cunoștințele cîștigate și o viață întreagă de asemenea activitate te vor înălța, în cele din urmă, pînă la culmile ce-ți vor îngădui să arunci o sămînță uriașă, să lași moștenire lumii o idee grandioasă, atunci... Și, în aceeași ordine de idei, am vorbit foarte mult în seara aceea.

— Și cînd te gîndești că tocmai dumitale nu-ți este dat să te bucuri de viață! strigă Bahmutov cu un fel de imputare adresată destinului necruțător.

Ne oprirăm în momentul acela pe pod și priveam apele Nevei, sprijiniți cu coatele de balustradă.

— Știi ce mi-a trecut prin cap în clipa asta? spusei, aplecîndu-mă mult de tot deasupra balustradei.

— Să te arunci în apă? strigă Bahmutov aproape îngrozit. Mi-o fi citit gîndul pe față.

— Ba nu, deocamdată numai un raționament care se reduce la următoarele: uite, nu mi-au rămas de trăit decît două-trei luni, să zicem patru; dar cînd vor rămîne, de pildă, numai două și presupunînd că aș fi avut o dorință arzătoare de a face o faptă bună, care ar necesita alergătură, bătaie de cap și o activitate, ca în cazul doctorului nostru, să

zicem, ar însemna că va trebui să renunț la această faptă din lipsă de timp pentru realizarea ei și să-mi caut o altă „faptă bună”, mai mărunță și pe măsura resurselor mele (bineînțeles, dacă îmi va arde într-atît chiar de fapte bune). E un gînd nostim, nu-i așa?

Bietul Bahmutov se arată foarte îngrijorat; mă conduse pînă acasă și aproape tot drumul l-am făcut în tăcere; i-am apreciat delicatețea de a nu fi încercat să mă compătimizească și să mă consoleze. La despărțire, îmi strînse mîna cu căldură și-mi ceru voie să mă viziteze. l-am răspuns că dacă are de gînd să vină la mine în calitate de „consolator” (chiar dacă ar tăcea tot timpul, prezența lui în odăița mea ar fi fost tot a unui consolator, lucru pe care i l-am și explicat), orice vizită a lui îmi va aminti și mai mult de moartea apropiată. Ridică din umeri, dar fu de acord; ne despărțirăm destul de politicos, lucru la care nu prea mă așteptam.

Fapt e că în seara aceea s-au ivit germenii a ceea ce mai tîrziu a luat forma „convingerii mele supreme”. M-am agățat cu pasiune de această idee nouă, am frămîntat-o în toate chipurile, pînă în cele mai ascunse și mai variate aspecte (n-am mai închis ochii în noaptea aceea) și cu cît o adînceam mai mult, cu cît o inhibam mai mult în mine, cu atît mai mult mă înspăimînta. Mă năpădise o spaimă groaznică de care n-am scăpat nici în zilele următoare. Și de fiecare dată cînd îmi aduceam aminte de acea spaimă, înghețam, scăldat în sudori reci; după această spaimă puteam conchide că suprema convingere la care ajunsesem se înrădăcinase prea adînc în mine și trebuia neapărat să-și găsească dezlegarea. Dar pentru ca această dezlegare să devină o realitate, îmi lipsea voința, hotărîrea necesară. După trei săptămîni însă, totul se lămurî și tot atunci datorită unei împrejurări ciudate îmi veni și hotărîrea...

Aici, în explicațiile mele, stăruie asupra tuturor acestor date. În ce mă privește, ele nu mai au, firește, nici o importanță; acum însă (și, poate, numai în clipa aceasta), aș vrea cu aceia care vor judeca gestul meu să poată urmări fără greutate firul logic al deducțiilor din care s-a jormat „convingerea mea supremă”. Am scris mai sus că tăria necesară pentru a duce la îndeplinire „convingerea mea supremă” am căpătat-o nu pe baza unei deducții logice, ci în urma unui imbold ciudat, a unei împrejurări stranie, care nu avea poate nici o legătură cu întreaga chestiune.

Acum zece zile, Rogojin a trecut pe la mine să-mi ceară niște lămuriri în privința unei afaceri asupra căreia mi se pare de prisos să mă opresc aici. Nu-l cunoscusem pînă atunci, dar auzisem vorbindu-se de el. l-am spus tot ce-l interesa și el plecă imediat. Venise numai în acest scop, astfel că, de bună seamă, cunoștința noastră s-ar fi încheiat aici. Dar interesul pe care l-a stîrnit în mine cu prilejul acestei vizite a fost atît de mare, încît tot restul zilei mintea mi-a fost frămîntată de gînduri din cele mai stranie. A doua zi chiar m-am hotărît să mă duc să-l văd. Rogojin m-a primit cu vădită neplăcere, dîndu-mi a înțelege chiar, într-o formă mai „delicată”, că nu putea fi vorba de raporturi mai strînse între noi. Totuși petrecui la el o oră interesantă, în care cred că nici el nu s-a plictisit cu mine. Între noi, contrastul era așa de mare, încît nu putea să nu ne sară în ochi, mai ales mie. Eu eram omul care-și făcuse socoteala zilelor ce-i mai rămîneau de trăit; el, dimpotrivă, pornit să-și trăiască din plin viața, să folosească orice clipă prezentă, nu-și făcea nici un fel de socoteli cu date și cifre pentru cine știe ce concluzii „finale”, în afară doar de... ceea ce...

devenise la el o adevărată obsesie; să-mi ierte domnul Rogojin această expresie, dacă nu pentru altceva, măcar pentru faptul că trădează stîngăcia unui literat lipsit de experiență, care nu știe să-și formuleze ideile. Cu toată comportarea lui ursuză și prea puțin amabilă, mi s-a părut un om inteligent și capabil să înțeleagă multe lucruri, chit că nu-l interesează nimic ce nu-l atinge direct. Nu i-am suflat nici un cuvînt despre „convingerea mea supremă”, dar am avut impresia că o ghicise, ascultîndu-mă. N-a scos un singur cuvînt în legătură cu asta; de altfel este un om extrem de tăcut. I-am dat a înțelege, la plecare, că în pofida deosebirii enorme dintre noi și a firilor noastre cu totul opuse — les extrémités se touchent (i-am explicat ce înseamnă în rusește), așa încît nu este deloc exclus ca și el să nu fie chiar așa de departe pe cit se pare de a ajunge la o „supremă convingere” în sensul aceleia la care am ajuns eu. O strîmbătură acră și posomorită i-a fost răspunsul - cu aerul omului care își închipuie că vreau să plec, se ridică, îmi caută șapca și, foarte amabil, mă scoase din casa lui sumbră simulînd politețea omului care vrea să-și conducă musafirul pînă la ușă. Interiorul acestei case mă izbi; semăna cu un cimitir; dar se pare că este pe placul lui; explicabil de altfel: duce o viață prea plină, clocotitoare, ca să mai simtă nevoia unei ambianțe cores-punzătoare și acasă.

Vizita la Rogojin mă obosi mult. Încă de dimineață, nu mi-a fost bine, iar spre seară, simțindu-mă foarte slăbit, m-am pus la pat; trupul îmi ardea cuprins de febră și cîteodată cădeam într-o stare de toropeală. Kolea a stat lîngă mine pînă aproape de ora unsprezece. Cu toate acestea, îmi amintesc tot ce am vorbit împreună. Dar cînd mi se întîmpla să închid ochii, mi se năzărea mereu că-l văd pe Ivan Fomici, în fața căruia creșteau grămezile de bani cu nemiluita. Nu știa ce să facă cu milioanele lui, se temea să nu fie prădat și-și frămînta capul unde să ascundă atîta bănet; la urmă hotărî să-și îngroape comoara. Eu însă l-am sfătuit ca, în loc să îngroape banii fără nici un rost, să topească mai bine aurul și să facă un coșciug pentru copilul înghețat și în acest scop să-i dezgroape trupșorul. Se făcea că Surikov primise cu lacrimi de recunoștință sfătui acesta prin care-mi băteam joc de el și se grăbea să-l urmeze, la care eu parcă am scuipat, îndepărtîndu-mă. Cînd mi-am venit în fire, Kolea mă asigură că nu dormisem deloc și că în tot timpul acesta am vorbit de Surikov. În unele momente mă lăsam pradă unei neliniști și unei tristeți nemăsurate, încît Kolea plecă extrem de îngrijorat. Cînd m-am ridicat să încui ușa în urma lui, îmi veni deodată în minte un tablou pe care-l văzusem în dimineața aceea la Rogojin, în una dintre odăile cele mai sumbre ale acelei case, deasupra unei uși. Chiar el mi-a atras atenția în treacăt asupra acestui tablou. Deși nu prezenta nici o valoare din punct de vedere artistic, am rămas în fața lui vreo cinci minute, căci mi-a făcut totuși o impresie puternică, provocîndu-mi o stranie tulburare.

Tabloul acesta îl reprezintă pe Hristos în momentul cînd e coborît de pe cruce. Am avut totdeauna impresia că pictorii care zugrăvesc momentul răstignirii și al coborîrii de pe cruce îl înfățișează de obicei pe Hristos cu un chip de o neobișnuită frumusețe; ei caută să-i mențină această frumusețe chiar și în momentele cînd a fost supus la cele mai cumplite chinuri. Or, aici, în tabloul lui Rogojin, nu vezi nimic asemănător; aici apare într-adevăr cadavrul unui om care a suferit suplicii groaznice

înainte de a fi fost răstignit, care a fost lovit, schingiuit, torturat de soldați, bătut de mulțime atunci când își purta crucea, în sfârșit, care a îndurat vreme de șase ceasuri (după socoteala mea) înspăimântătorul chin al răstignirii. Îți dai numaidecât seama că este chipul unui om care cu puțin înainte fusese coborât de pe cruce, cu alte cuvinte, departe de a fi țeapăn, el păstrează încă mult din viață și căldură, încît pe trăsăturile feței mortului întîrzia o expresie de suferință, ca și cum ar fi continuat s-o simtă și după ce și-a dat sufletul (pictorul a prins și a reușit să redea de minune acest amănunt important); în schimb fața, în aspectul ei fizic, n-a fost cruțată deloc; e zugrăvită cu un realism neîndurător; e foarte natural și așa trebuie să fie cadavrul unui om după asemenea cazne. Știu că, potrivit credinței adoptate de biserică încă în primele secole ale creștinismului, Hristos a suferit cu adevărat și nu numai în aparență și că, prin urmare, trupul lui răstignit pe cruce a fost cu totul supus legilor firii. Fața din tablou e tumefiată, acoperită cu vînătăi și răni sîngerînde, oribile; ochii căscați, cu pupilele piezișe; albul enorm al ochilor încremenit și cu luciri sticloase. Dar, lucru curios, cînd te uiți la cadavrul acesta al omului sfîrșit în chinuri și torturi, se naște o întrebare cu totul bizară și cît se poate de interesantă: dacă toți discipolii lui Hristos, aceia care au devenit mai tîrziu principalii lui apostoli, femeile care-l vegheau, stînd în picioare lingă cruce, dacă, într-un cuvînt, toți adepții și adoratorii lui i-au văzut trupul în halul acesta (și cu siguranță că el arăta întocmai așa), cum de au putut să mai creadă, la vederea acestor falnice rămășițe, că martirul acesta va învia? Și te mai întrebi, fără să vrei, dacă moartea e așa de hidoasă și dacă legile firii sînt atît de puternice, cum ai putea să le învingi? Cum să le învingi, dacă nu a putut să le învingă nici chiar acela care, în viață fiind, silea firea să i se supună, acela la a cărui poruncă: „Talifakoumi!”, o tînără fată s-a ridicat în picioare, acela la glasul căruia Lazăr a ieșit din mormînt? Cînd privești tabloul acela, cercetîndu-l, natura ți se năzare în chip de fiară enormă, mută și neînduplecată sau, mai bine zis, oricît de ciudată ar părea comparația, ca o mașină imensă, de construcție modernă, care, surdă și nesimțitoare, a înșfăcat, zdrobind în măruntaiele ei, o ființă magnifică, fără de preț — o ființă care ea singură valora cît întreaga natură cu toate legile ei, cît întreg universul, care poate că n-a fost creat decît pentru a da naștere acelei ființe! Tabloul acesta parcă e menit anume să trezească ideea unei puteri oarbe, sfidătoare, de o veșnicie stupidă căreia totul îi e supus și care fatal ți se impune. Oamenii care stăteau în jurul mortului și care nu sînt zugrăviți pe această pînză au trebuit, probabil, să simtă o consternare de nespus și o durere imensă în seara aceea în care li s-au năruit dintr-o dată toate speranțele, ba aproape și credința ce se înfiripa. Fără îndoială, s-au împrăștiat de la locul crucificării pradă unei spaime extraordinare, cu toate că fiecare dintre ei purta o idee mare, care de-acum încolo nu mai putea să le fie smulsă. Și dacă însuși învățătorul lor și-ar fi putut vedea acest chip în ajunul supliciului, s-ar mai fi suit oare pe cruce, ar fi murit așa cum a murit? Iată încă o întrebare pe care ți-o pui fără voie cînd privești tabloul acela.

Toate astea mi se năzăreau în momentele de delir, timp de aproape o oră și jumătate, după plecarea lui Kolea, sub formă de crîmpeie răzlețe, întrupate uneori în imagini reale. Îți poți închipui oare ceva care n-are chip? Cu toate astea, credeam uneori că văd, sub o formă stranie și

absurdă, forța aceasta infinită — ființa aceasta întunecată, surdă, oarbă și mută. Se făcea că cineva mă apucă de braț, mă duce undeva într-un loc necunoscut, unde, în lumina unei lumânări, îmi arată un păianjen enorm și respingător, căutînd să mă convingă că este acea ființă oarbă, surdă și atotputernică, pentru a-și bate joc apoi de indignarea mea. La mine în odaie, în fața icoanei, o candelă stă întotdeauna aprinsă noaptea: cu toate că e slabă, lumina ei permite totuși să deslușești toate obiectele din cameră; sub candelă poți chiar să citești. Cred că abia trecuse de miezul nopții; nu puteam să dorm deloc și stăteam culcat, cu ochii deschiși; deodată ușa odăii mele se deschise și apărură Rogojin.

După ce trecu pragul, închise ușa, mă privi în tăcere și se îndreptă fără zgomot spre scaunul așezat în colț, aproape sub candelă. Am fost foarte surprins și mă uitam la dînsul, așteptînd să văd ce voia să facă. Rogojin îmi pusese coatele pe masă și mă fixă cu privirea fără să scoată o vorbă. Așa trecură două sau trei minute și-mi amintesc că tăcerea lui m-a jignit și m-a necăjit nespus. Pentru ce nu voia să vorbească? Desigur, mi s-a părut curios că a venit atît de tîrziu, dar, la drept vorbind, nu prea am fost tare mirat. Dimpotrivă, cu toate că dimineața nu-i explicasem lămurit ideea mea, știam totuși că o pricepuse; or, ideea aceasta era de așa natură, încît dorința de a vorbi din nou cu mine putea fi o eventuală cauză a vizitei lui, chiar la o oră așa de tîrzie din noapte. De aceea eram convins că venise anume pentru asta. Dimineața, ne despărțiserăm cu oarecare ostilitate, ba țin minte că de vreo două ori chiar îmi aruncase priviri batjocoritoare. Aceeași expresie batjocoritoare o regăseam acum în privirea lui și tocmai asta m-a jignit. Cît despre faptul că-l aveam dinaintea mea pe Rogojin aievea și nu o nălucire, un delir, nu mă îndoiam defel. Nici prin gînd nu-mi trecu așa ceva.

Între timp, el stătea neclintit la locul lui, și mă privea mereu cu zîmbetu-i sarcastic. De furie, mă întorsei pe cealaltă parte, hotărît să tac și eu, chiar dacă situația aceasta s-ar fi prelungit la infinit. Nu știu de ce, voiam neapărat să începă el vorba. Cred că s-au scurs așa vreo douăzeci de minute și, deodată, mă străfulgera un gînd: dacă nu e Rogojin, ci o stafie?

Nici în timpul bolii și nici înainte nu mi s-a întîmplat să văd stafii; întotdeauna însă am avut impresia și în copilărie și chiar pînă-n ultimul timp că, dacă aș vedea una, cu toate că nu cred în nici un fel de fantome, aș muri pe loc. Totuși, gîndul că vizitatorul meu nu este Rogojin, ci o stafie, nu mă sperie cîtuși de puțin.

Dimpotrivă, simțeam că mă cuprinde un fel de furie. La fel de curios mi s-a părut și faptul că chestiunea în sine de a ști dacă am înaintea mea un spectru sau un musafir în carne și oase mă preocupa și mă neliniștea mult mai puțin decît ar fi trebuit; cred că mă gîndeam atunci la altceva. De exemplu, eram mult mai curios să știu pentru ce Rogojin, pe care-l văzusem atunci în halat și papuci, era acum îmbrăcat în frac, cu vestă și cravată albă. Mă preocupa și un alt gînd: dacă e o stafie și nu-mi inspiră teamă, de ce nu mă scol și nu mă apropiu de ea, ca să mă conving? Sau, poate, nu îndrăzneam s-o fac, fiindcă mă paraliza frica!... Dar, cum îmi veni gîndul că mi-ar putea fi teamă, simții deodată cum încep să-mi tremure genunchii și un fior de gheață îmi străbate spatele. În același moment, Rogojin, care părea că-mi ghicise spaima, lăsă jos mîna pe care

își rezemase capul, se îndreptă din spate și, privindu-mă fix, deschise gura, ca și cum s-ar fi pregătit să rîdă. Atunci m-a răzbit un sentiment de ciudă, care s-a transformat într-o furie turbată, încît cu greu m-am stăpînit să nu mă năpustesc asupra lui; dar, fiindcă jurasem să nu vorbesc cel dintîi, am rămas încremenit; cu atît mai mult cu cît nu eram deloc sigur că e chiar Rogojin și nu o fantomă.

N-aș putea spune precis cît a ținut situația asta; nici nu-mi mai amintesc cu precizie dacă nu cumva îmi pierdusem uneori luciditatea timp de cîteva clipe. Numai că la un moment dat, văd cum Rogojin se ridică, mă mai examinează cu aceeași atenție ca și atunci cînd intrase, dar, de data aceasta, fără să zîmbească; pe urmă se îndreaptă încet, aproape în vîrfurile picioarelor spre ușă, o deschide și iese, închizînd-o. Nu mă mai ridicai din pat. Cît timp am mai stat așa culcat, cu ochii deschiși, gîndind Dumnezeu știe la ce, nu-mi mai amintesc; nu știu nici cum am adormit. A doua zi, pe la ceasurile nouă, după obicei, Matriona bătu la ușă, ca să-mi aducă ceaiul. Stabilisem ca o regulă că, dacă n-o strigam pînă la ora aceea, să vină să bată la ușă. În clipa cînd i-am deschis, mă izbi un gînd: cum ar fi putut să intre, din moment ce ușa era încuiată? Am făcut investigații și m-am convins că era cu neputință ca Rogojin, în carne și oase, să fi pătruns la mine, deoarece, noaptea, toate ușile sînt închise cu zăvorul.

Cazul acesta ciudat, pe care l-am descris acum cu atîtea amănunte, m-a făcut să mă hotărăsc în cele din urmă. Așadar, hotărîrea mea definitivă nu este rezultatul unui raționament, al unei convingeri logice, ci al unui sentiment de dezgust. Nu e chip să mai trăiesc cînd viața, ca să mă lovească, îmbracă forme așa de stranii. Apariția aceasta fantomatică m-a umilit. Nu mă simt în stare să mă supun unei forțe oarbe, întrupate în acest păianjen uriaș. M-am putut liniști abia către seară, cînd am simțit că hotărîrea mea definitivă atinge punctul ei final. A fost primul moment al acestei faze; al doilea moment l-am avut la Pavlovsk, dar în privința aceasta am dat pînă acum lămuriri destule.

VII

Aveam un pistol de buzunar pe care mi-l procurasem din adolescență, la vîrsta aceea ridicolă cînd încep să-ți placă deodată poveștile cu dueluri și cu bandiți, cînd te și vezi provocat de un adversar, înfruntînd eroic pistolul îndreptat asupra ta. Am umblat la el acum o lună. În sertarul unde zăcea, am găsit două gloanțe și un cornet mic cu pulbere, cam pentru trei încărcături. Pistolul acesta nu face nici două parale; smucește și bate într-o parte și numai pînă la cincisprezece pași; dar, pus la tîmplă, poate, fără îndoială, să-ți sfărîme țeasta.

Am hotărît să mor la Pavlovsk, la răsăritul soarelui, în parc, ca să nu i deranjez pe cei din vilă. „Confesiunea” de față va furniza poliției datele necesare. Amatorii de cazuri psihologice și cei care vor manifesta vreun interes n-au decît să tragă din conținutul ei concluziile ce le vor crede de cuviință. N-aș fi vrut totuși ca manuscrisul meu să fie dat publicității. Îl rog pe prinț să-și păstreze o copie și să-i dea alta Aglaiei Ivanovna Epancina. E ultima mea dorință. Las scheletul meu, prin testament, Academiei de Medicină în interesul științei.

Nu mă recunosc supus judecății nimănui și știu că acum sînt în afara

puterii oricărei jurisdicții. M-a amuzat mult o ipoteză pe care am făcut-o mai zilele trecute: ce-ar fi, mi-am zis, dacă mi-ar trăsni așa din senin să omor pe cineva, oricine ar fi, să asasinez chiar și zece persoane, în sîrșit să comit o crimă oribilă, ce s-ar considera drept cea mai înspăimîntătoare, cea mai monstruoasă și odioasă din lume și, dat fiind că tortura a fost desființată, ce păcăleală pentru tribunal cînd s-ar vedea în fața unui inculpat care nu mai are decît două sau trei săptămîni de trăit! Aș muri în mod confortabil, în spitalul lor, la căldură, îngrijit de un medic atent, și poate mult mai comod și mai bine decît la mine acasă. Nu înțeleg de ce nu le vine în minte ideea aceasta, cel puțin în glumă, oamenilor care se află într-o situație asemănătoare. Dar poate că le vin și lor asemenea gînduri; doar se găsesc și pe la noi destui șugubeți.

Dar, dacă nu recunosc jurisdicția nici unui tribunal, în schimb sînt convins că nu voi scăpa de condamnarea acelor care se vor repezi să mă judece după ce voi fi devenit un acuzat și surd, și mut. Nu vreau să plec fără a lăsa un răspuns — un cuvînt liber și nu impus — dar nu ca să mă justific, o, nu! Nicidecum! N-am de cerut iertare nimănui și pentru nimic, dar o fac fiindcă eu însumi o doresc.

În primul rînd, o idee curioasă: cine, cu ce drept, în numele cărui principiu, pentru care motiv binecuvîntat ar putea să-mi conteste acum dreptul de a dispune liber de aceste două sau trei săptămîni rămase? Ce for al justiției ar avea dreptul să se amestece? Cine anume vrea ca eu nu numai să fiu condamnat, ci și să aștept supus și cu resemnare ziua execuției? Poate fi acest lucru cu adevărat necesar cuiva? O cere morala? Mă rog, dacă eram voinic și sănătos și aș fi încercat să-mi pun capăt vieții, care ar putea fi utilă aproapelui meu etc, etc, mai înțeleg: atunci morala ar fi fost în drept să-mi reproșeze, în virtutea unor vechi șabloane, că mi-am permis să dispun de viața mea fără să-ntreb pe nimeni sau mai știu eu pentru ce altceva. Dar acum, acum, cînd sînt așa de aproape de scadența fatală? Ce fel de morală este aceea care are nevoie, pe lîngă tributul suprem, și de ultimul tău horcăit în momentul cînd îți dai cel din urmă atom al vieții, ascultînd consolările prințului, care în argumentările lui în spirit creștinesc va ajunge, fără îndoială, la concluzia fericită că, în fond, e chiar mai bine să mori. (Creștinii de felul lui ajung întotdeauna la ideea aceasta, e calul lor de bătaie.) Și ce urmăresc ei cu ridicolii lor „copaci din Pavlovsk”? Să-mi îndulcească ultimele clipe? Cum de nu-și dau seama că, încercînd să mă smulgă gîndurilor mele pentru a mă lega de această ultimă iluzie de viață și iubire cu care dumnealor vor să mascheze zidul lui Meyer și tot ce este atît de sincer și firesc scris pe el, ei mă vor face și mai nefericit? Ce mă interesează natura și parcul vostru din Pavlovsk, răsăritul și apusul vostru de soare, cerul vostru albastru și chipurile voastre pline de mulțumire de sine, dacă eu sînt exclus de la acest ospăț căruia nu i se prevede sfîrșitul? Ce rost are, pentru mine, toată frumusețea aceasta, cînd, în fiecare minut, în fiecă clipă, sînt conștient și trebuie să fiu conștient că n-am fost decît un avorton al naturii, în timp ce pînă și musculița care bîzîie împrejurul meu, scăldată într-o rază de soare, pînă și ea își are locul ei la acest ospăț, participă la corul comun al firii, se bucură de el și e fericită, iar eu n-am vrut să înțeleg pînă acum lucrul acesta numai din lașitate! O! Sînt convins că prințul și ceilalți ar fi vrut, pentru triumful moralei și al bunei-cuviințe, să mă facă să rostesc, în locul tuturor acestor

vorbe „perfide și înveninate”, celebra și clasica strofă a lui Millevoye:

Oh, puissent voir votre beauté sacrée tant d'amis, sourds à mes adieux! Qu'ils meurent pleins de jours, que leur mort soit pleurée, qu'un ami leur ferme les yeux!

Dar fiți siguri, oameni naivi ce sînteți, că și în această strofă atît de pilduitoare, în această binecuvîntare academică, adresată lumii în versuri franțuzești, se ascunde fără voia poetului atîta amărăciune veninoasă, o ură atît de neîmpăcată, colcăind de mînie revărsată în rime, încît nu-i exclus ca el însuși să fi luat această răbufnire de ură drept lacrimi de înduioșare. Cu iluzia asta a și murit, fie-i țărîna ușoară! Să știți că există o limită a rușinii pe care omul o resimte în fața nimicniciei și a neputinței sale, dar, o dată depășită această limită, el găsește o plăcere imensă în chiar sentimentul rușinii. De bună seamă, înțeleasă astfel, admit că umilința devine uriașă, dar nu în sensul în care o concepe religia.

Religia! Admit că viața veșnică există și poate că întotdeauna am crezut în existența ei. Să zicem că flacăra conștiinței a fost aprinsă prin voința unei forțe superioare, că această conștiință, rotindu-și privirea asupra lumii, a spus: „Exist!” și că pe urmă, deodată, aceeași forță i-a poruncit să se stingă, pentru că așa trebuie, în numele unor imperative de ordin superior — și chiar fără a explica pentru ce anume — fie, admit totul, dar rămîne aceeași întrebare: ce nevoie mai era și de umilința mea? Chiar așa, nu poți fi oare sfîșiat, pur și simplu, fără să ți se ceară să-l și binecuvîntezi pe acela care te sfîșie? E cu puțință oare ca acolo sus să se simtă cineva într-adevăr jignit pentru că nu vreau să mai aștept cinci-sprezece zile? Nu cred, ci mai degrabă aș presupune că a fost nevoie, pur și simplu, de păcătoasa mea existență, de existența unui atom, pentru a completa vreo armonie universală, pentru compensarea nu știu cărui plus sau minus sau pentru vreun contrast oarecare etc, etc, după cum, în fiecare zi, se cere jertfa a milioane de ființe, fără moartea cărora restul lumii n-ar putea exista (deși, fie-mi îngăduit s-o spun, ideea aceasta în sine nu e prea generoasă). Fie și așa! Recunosc că nu era cu puțință o altă întocmire a lumii, adică fără această devorare reciprocă neîntreuptă, fără ca unii să-i înghită pe ceilalți; sînt gata să admit că nu pricep nimic din toată întocmirea aceasta; în schimb știu un lucru: de vreme ce mi s-a dat conștiința de sine, conștiința că „exist”, puțin îmi pasă că lumea a fost întocmită strîmb și că altfel nici n-ar putea exista! Cine, așadar, și pentru ce ar putea să mă judece după toate astea? Orice ați spune, ar fi absurd și nedrept.

De altfel, oricît de mare ar fi fost dorința mea, niciodată n-am putut să-mi închipui că nu există viață de apoi sau providență. Cel mai probabil e că toate astea există, dar că noi nu pricepem nimic din viața viitoare și din legile ei. Dar dacă e așa de greu, aproape cu neputință de înțeles acest lucru, cum e posibil să fiu făcut răspunzător pentru faptul de a nu fi priceput și înțeles ceea ce este de nepătruns? E adevărat, spun ei, și, fără îndoială, o spune și prințul împreună cu ei, că tocmai aici e necesară supunerea, că trebuie să te supui fără să cîrtești și că smerenia, umilința mea va fi cu siguranță răsplătită pe cealaltă lume. Înjosim prea tare providența cînd, de ciudă că nu sîntem în stare s-o înțelegem, îi atribuim felul nostru de a judeca. Dar, încă o dată, dacă omul nu poate s-o pătrundă, este inadmisibil, o repet, ca el să fie făcut vinovat pentru ceea ce nu-i este

dat să înțeleagă. Iar dacă este așa, cum pot să fiu judecat pentru că n-am înțeles adevărata voință și legile providenței? Dar, mai bine, să nu mai vorbim de religie.

De altfel, cred că-i destul. Când voi fi ajuns la rîndurile acestea, cu siguranță soarele va fi răsărit și „răsuna-va-n cer”, iar o forță nemăsurată, de necuprins, se va fi revărsat peste tot pămîntul. Fie! Voi muri cu ochii ținți spre acest izvor al forței și al vieții fără să mai jinduiesc la binefacerile ei. Dar dacă ar fi depins de mine de a nu mă fi născut, cu siguranță că n-aș fi acceptat existența în condiții atît de umilitoare. Dar, cel puțin, e în puterea mea să-mi curm firul vieții, cu toate că zilele-mi sînt de fapt numărate. Nu-i cine știe ce putere grozavă, după cum nu-i grozavă nici răzvrătirea mea.

Și acum, o ultimă lămurire: dacă mor, nu-i din pricină că n-aș fi avut puterea să suport aceste trei săptămîni; o, aș fi putut găsi în mine atîta forță și, dacă aș vrea, mi-aș afla suficientă consolare în faptul că sînt pe deplin conștient de nedreptatea care mi s-a făcut; dar nu sînt ca poetul acela francez și nu vreau să mă consolez în felul acesta. În sfîrșit, e și un element de ispită la mijloc: limitîndu-mi timpul pe care-l mai am de trăit la trei săptămîni, natura mi-a îngăduit într-atît activitatea, încît se pare că sinuciderea ar fi singurul lucru pe care aș mai putea să-l întreprind cu șanse sigure de a-l duce pînă la capăt din propria mea voință. De, poate că tocmai asta mă ispitește: să profit de această ultimă posibilitate de acțiune. Protestul poate uneori să însemne foarte mult...

Confesiunea se terminase; Ippolit se opri în sfîrșit...

În unele cazuri de încordare extremă la un om nervos, irascibil și scos din fire intervine acel grad maxim de sinceritate cinică clipa cînd el nu mai ține seama de nimic și e gata să provoace orice scandal, ba s-ar părea că e chiar dornic de așa ceva; se năpustește asupra oricui, avînd în minte gîndul confuz, dar hotărît, de a se arunca în minutul următor din vîrfurile unei clopotnițe și de a pune astfel capăt tututor nedumeririlor și încurcăturilor ce s-ar putea ivi cu acest prilej. O epuizare rapidă a puterilor fizice este de obicei semnul premergător al acestei stări. Încordarea extraordinară, aproape nefirească, ce-l susținuse pînă atunci pe Ippolit ajunsese, se pare, la acest ultim grad de intensitate. Prin firea lui, acest băiat de optsprezece ani, ros de boală, părea firav ca frunza tremurătoare ce se desprinde din copac; dar, de îndată ce-și aruncă privirea asupra musafirilor - pentru prima oară în cursul unei ore întregi - disprețul cel mai arogant, cel mai jignitor se citi în privirea și în zîmbetul lui. Se grăbea să-și provoace adversarii. Aceștia n-au întîrziat să-și părăsească scaunele zgomotoși și plini de indignare. Oboseala, vinul băut, încordarea nervilor făceau să fie și mai mare haosul și, dacă se poate spune așa, mocirla impresiilor.

Deodată, Ippolit sări de la locul său, de parcă l-ar fi smucit cineva.

- A răsărit soarele! strigă el, zărind vîrfurile copacilor scăldați în lumină și arătîndu-i-l prințului ca pe o minune. A răsărit!

- Ai crezut poate că n-o să răsară? remarcă Ferdîșcenko.

- O să fie și astăzi o zăpușeală groaznică, mormăi cu un aer plictisit Ganea, care, cu pălăria în mînă, căsca și se întindea din toate încheieturile; doar că n-o să țină așa toată luna!... Mergem ori nu, Ptițin?

Ippolit ascultă aceste vorbe surprins, aproape uluit; deodată păli

îngrozitor și începu să tremure.

- Vrei cu tot dinadinsul să-ți arăți nepăsarea ca să mă jignești, spuse el cu ochii țintă la Ganea. Ești un nemernic!

— Ei drăcie! Dar asta-i chiar din cale-afară, să te lași descumpănit până într-atît! zbieră Ferdîșcenko. Ce fenomenală lipsă de caracter.

- Un imbecil și nimic altceva, conchise Ganea. Ippolit căuta să se stăpînească.

- Domnilor, începu el tremurînd și oprindu-se la fiecare cuvînt, înțeleg că am putut să-mi atrag răzbunarea dumneavoastră personală și... îmi pare rău că v-am plictisit cu aiurelile mele (arătă manuscrisul cu mîna), dar, la urma urmei, regret și mai mult că nu v-am toropit de tot...(Zîmbi prostește.) Ce zici, am fost plicticos, Evgheni Pavlîci? i se adresă el deodată lui Radomski. V-am plictisit, nu-i așa? Spune!

— A fost cam lung, deși, ce să zic...

— Spune tot! Fii sincer măcar o dată în viața dumitale! stăruie Ippolit brutal și tremurînd de încordare.

— O, mi-e absolut egal, dacă-i așa! Fă bine și mă lasă în pace, răspunse Evgheni Pavlovici, întorcîndu-i spatele scîrbit.

Ptițîn se apropie de Mîșkin.

- Noapte bună, prințe, spuse el.

- Dar o să se împruște, nu vedeți? Uitați-vă la dînsul! strigă Vera speriată și se smuci spre Ippolit, apucîndu-l de braț. N-a spus chiar el că la răsăritul soarelui se omoară? Ce mai stați?

— Nu se împrușcă el, nici o grijă! mormăiră cu răutate mai multe glasuri, între care și al lui Ganea.

— Domnilor, băgați de seamă! răcni Kolea, repezindu-se și el la Ippolit și apucîndu-l de mîină. Uitați-vă numai la dînsul! Prințe, prințe, ce-i asta?

În jurul lui Ippolit se îngrămădiră Vera, Kolea, Keller și Burdovski; toți patru se străduiau să-l rețină pe loc.

- Are dreptul, are tot dreptul!... se bîlbîia Burdovski, care părea că-și pierduse capul și el.

- Dă-mi voie, prințe, ce hotărîre ai de gînd să iei în cazul de față? îi dădea zor Lebedev, cu obrăznicia omului amețit de băutură.

- Cum? Ce hotărîre?

— Dă-mi voie; eu sînt stăpînul casei... deși, recunosc... cu tot respectul... Admit că și dumneata ești stăpîn aici, dar nu vreau ca în casa mea să se-ntîmple așa ceva... Asta-i.

— N-are să se împruște; mofturi de mucos zevzec! tună deodată, cu multă siguranță și plin de indignare, generalul Ivolghin.

— Bravo, generale! aprobă Ferdîșcenko.

— Știu că n-are să se împruște, preanonorate generale; cu toate astea... ca stăpîn al casei...

— Ascultă, domnule Terentiev, spuse deodată Ptițîn care, după ce-și luase rămas-bun de la prinț, îi întinse mîna și lui Ippolit, în manuscris e vorba, mi se pare, că-ți lași scheletul Academici? E vorba chiar de scheletul dumitale, de propriul dumitale schelet, vasăzică? Vrei să donezi Academiei, prin testament, ciolanele dumitale?

— Da, osemintele mele.

— Așa da. E bine să fie totul absolut limpede, ca nu cumva să se-

ntîmple vreo greșeală; se spune că a mai fost un asemenea caz.

— De ce îl necăjești? interveni supărat prințul.

— Uite că l-au răzbit și lacrimile, adăugă Ferdîșcenko.

Dar Ippolit nici gînd n-avea să plîngă. Făcu o mișcare ca s-o ia din loc, dar cei patru care-l înconjurau îl apucară din nou de brațe. Se auziră rîsete.

— Parcă ce altceva urmărea el: știa că o să săriți să-l țineți de brațe; de-aia v-a și citit caietele lui, zise Rogojin. Rămîi cu bine, prințe. Am înțepenit de atîta stat pe loc.

— Dacă ai avut într-adevăr de gînd să te împuști, Terentiev, spuse rîzînd Evgheni Pavlovici, în locul dumitale, după astfel de complimente, nu m-aș omorî, numai ca să le fac în necaz.

— Ei sînt nerăbdători să vadă cum am să-mi zbor creierii! se oțărî Ippolit.

— Și li-e necaz acum că n-au să vadă.

— Așadar și dumneata crezi că n-am să le dau prilejul să vadă?

— N-am de gînd să te zădăresc, dimpotrivă, cred că e foarte posibil să-ți tragi un glonț în cap. Numai să nu te pierzi cu firea... rosti tăragănat și cu un aer proteguitor Evgheni Pavlovici.

- Abia acum îmi dau seama că am făcut o mare greșeală citindu-le din acest caiet, spuse Ippolit, privindu-l pe Evgheni Pavlovici cu o neașteptată expresie de încredere, ca și cum ar fi cerut un sfat unui bun prieten.

- Situația e cam ridicolă, dar... crede-mă, nici nu știu ce să te sfătuiesc, spuse zîmbind Radomski.

Ippolit se uita țintă la el cu o privire aspră și fără a scoate o vorbă. Ai fi zis că în unele momente conștiința îl părăsea.

- Ba nu-i chiar așa, dați-mi voie, bodogănea Lebedev. La ce trucuri recurge: „Am să mă împușc, cică, în parc, ca să nu deranjez pe nimeni!” El își închipuie că n-are să deranjeze pe nimeni dacă o să coboare scara și la trei pași de casă...

- Domnilor... încercă să intervină prințul.

- Nu, dă-mi voie, preastimate prințe, îl întrerupse cu artag Lebedev, întrucît vezi și dumneata singur că nu-i de glumă, și cel puțin jumătate dintre musafirii dumitale sînt de aceeași părere, fiind convinși că acum, după cuvintele pe care le-a spus aici, onoarea îl obligă să se împuște; prin urmare, ca stăpîn al casei, declar în fața martorilor că cer concursul dumitale.

- Dar ce trebuie să facem, Lebedev? Sînt gata să te ajut.

- Iată ce: mai întîi să i se ia numaidecît pistolul și munițiile cu care s-a lăudat adineauri. Dacă le predă fără să crîcnească, accept, ținînd seama de starea lui de boală, să rămînă peste noapte aici, bineînțelese cu condiția de a fi pus sub directă mea supraveghere. Mîine însă va trebui să plece numaidecît; iartă-mă, prințe! în caz că se va opune și va refuza să-mi predea arma, voi fi silit să-l imobilizez, ținîndu-l de un braț, iar generalul de celălalt, voi pune să fie imediat anunțată poliția, care, bineînțelese, își va face datoria. În calitate de prieten, domnul Fredîșcenko nu va refuza să se ducă la secție.

Se iscă o zarvă mare. Lebedev fierbea și se rățoia, depășind orice măsură; Ferdîșcenko se pregătea să se ducă la poliție. Ganea se îndîrjea să

sustină că nimeni nu se va împușca; Evgheni Pavlovici tăcea.

— Prințe, nu ți s-a întâmplat niciodată să aluneci de pe vârful unei clopotnițe? i se adresa în șoaptă Ippolit lui Mîșkin.

— N-nu, niciodată... răspunse naiv acesta.

— Îți închipui cumva că eu nu m-am gândit la o asemenea explozie de ură? urmă Ippolit pe același ton, privindu-l pe prinț cu niște ochi scînteietori, ca și cum ar fi așteptat într-adevăr un răspuns de la dînsul. Ajunge! răcni el deodată, adresîndu-se tuturor celor de față. E vina mea... sînt cel mai vinovat dintre toți! Lebedev, uite cheia (scoase un portofel din buzunar și luă de acolo o verigă de oțel cu trei-patru cheițe); uite... asta, penultima... Kolea îți va arăta... Kolea! Unde-i Kolea? răcni el cu privirea ațintită asupra lui Kolea, fără să-l vadă însă. Da... iată, el are să-ți arate; mi-a ajutat să-mi împachetez lucrurile. Du-te cu dînsul, Kolea; în odaia prințului, sub masă... valiza mea... cu cheița asta, jos, într-o cutie... pistolul meu și cornul cu pulbere. Chiar el mi-a făcut valiza adineauri, domnule Lebedev, și o să-ți arate; dar cu condiția ca mîine, înainte de a pleca spre Petersburg, să-mi restitui pistolul. Ai înțeles? Ceea ce fac e pentru prinț, nu pentru dumneata.

— Așa da; va fi mult mai bine! zise Lebedev, luînd cheia și, cu un zîmbet veninos pe buze, se repezi în odaia de alături. Kolea se opri, voi să spună ceva, dar Lebedev îl trase după dînsul.

Ippolit se uita la musafirii care rîdeau. Prințul băgă de seamă că bolnavului îi clănțăneau dinții ca într-un acces de friguri.

— Ce ticăloși sînt cu toții! șopti cu înfrigurare Ippolit la urechea lui Mîșkin.

De fiecare dată cînd îi spunea ceva prințului, se apleca spre el și cobora glasul.

— Lasă-i; ești prea slăbit...

— Îndată, îndată... am să plec.

Apoi, cu o mișcare bruscă, îl îmbrățișa pe prinț.

— Mă crezi poate nebun? îl întrebă, uitîndu-se țintă la el cu un rîs ciudat.

— Nu, dar dumneata...

- Îndată, îndată, taci; nu mai spune nimic; o clipă... vreau să mă uit în ochii dumitale... Stai așa, am să te privesc. Vreau să-mi iau rămas-bun de la un Om.

Stătu nemișcat și-l privi pe prinț în tăcere, timp de vreo zece secunde; era alb ca varul, cu fruntea îmbrobonată de sudoare și agățîndu-se în chip ciudat de Mîșkin, ca și cum i-ar fi fost frică să se desprindă de el.

- Ippolit, Ippolit, ce ai?... strigă prințul.

- Îndată... destul... mă duc să mă culc. Vreau numai să beau un pahar în sănătatea soarelui... Vreau, vreau neapărat, lăsați-mă!

Apucă repede o cupă de pe masă, se smulse din nou și într-o clipă ajunse la capătul terasei. Prințul dădu să fugă după el, dar întîmplarea făcu parcă înapoi ca în același moment Evgheni Pavlovici să-i întindă mîna ca să-și ia rămas-bun de la dînsul. Nu trecu nici o secundă și, deodată, un strigăt de spaimă izbucni din toate piepturile. Urmă apoi un moment de zăpăceală nemaipomenită.

Iată ce se întîmplase:

Ajungînd la capătul terasei, Ippolit se opri în fața scării ce ducea în

parc, și în timp ce ținea cupa de șampanie în mîna stîngă, își vîrî mîna dreaptă în buzunarul paltonului. Din cele afirmate mai pe urmă de Keller, reieșea că Ippolit ținuse mîna în buzunar încă în timpul conversației lui cu prințul, pe care-l apucase de umăr cu mîna stîngă; mîna aceasta, vîrîtă în buzunar, susținea Keller, îi trezi o primă bănuială. În orice caz, un fel de presimțire îl făcu să alerge după Ippolit. Dar și el ajunsese prea tîrziu. Văzu numai lucind ceva în mîna lui Ippolit și cum acesta, într-o fracțiune de secundă, își duse la tîmplă un pistol mic de buzunar. Keller se repezi să-l apuce de braț, dar în aceeași clipă Ippolit apăsă pe trăgaci. Cocoșul căzu cu un țcănit scurt, sec, dar nu răsună nici o împușcătură. În momentul cînd Keller, voind să-l imobilizeze, îl cuprinse pe Ippolit în brațe, acesta se lăsă să cadă moale în brațele lui, ca un om ce-și pierde cunoștința, închipuindu-și probabil că a fost lovit mortal. În clipa următoare, pistolul se afla în mîna lui Keller. Toată lumea se năpusti într-acolo. Ippolit fu așezat pe un scaun, adus în grabă de cineva; toți se îmbulzeau în jurul lui, toți vociferau, toți puneau întrebări. Auziseră cu toții țcănitul sec al cocoșului și totuși omul era viu și nevătămat, fără nici o zgîrietură măcar. Ippolit ședea pe scaun neînțelegînd ce se petrece cu el și plimbîndu-și doar pe chipurile celor prezenți privirea rătăcită. În această clipă tocmai sosiră în fugă și Lebedev cu Kolea.

- Rateu? întrebau unii.
- Poate că nici n-a fost încărcat? își dădeau cu părerea alții.
- E încărcat! anunță Keller după ce controla pistolul, dar...
- Și cum se face că n-a luat foc?
- N-avea capsă, lămuri Keller.

Ar fi greu de povestit scena penibilă ce a urmat. Spaima, care cuprinsese în primul moment pe toată lumea, cedă brusc locul unei ilarități generale; ba unii rîdeau chiar în hohote, găsind în asta o satisfacție răutăcioasă. Plîngînd cu sughițuri, frîngîndu-și mîinile, Ippolit se arunca ba spre unul, ba spre altul, ca într-o criză de nervi; se duse chiar și la Ferdîșcenko și, apucîndu-l cu amîndouă mîinile, se jură că uitase, uitase cu totul să pună capsă, că a fost „o scăpare din vedere” din partea lui și nicidecum ceva „intenționat”, că „toate capsele erau aici, la el, în buzunarul vestei, zece bucăți” (le arătă la toată lumea); că n-a pus mai dinainte capsă, pentru că se temea ca nu cumva să se descarce în buzunar; se gîndea însă s-o așeze la vreme și, uite, a uitat. Îi implora pe toți: pe prinț, pe Evgheni Pavlovici, pe Keller, să i se dea pistolul înapoi, ca să dovedească îndată tuturor că „onoarea, onoarea lui e în joc”... că de-acum rămîne „dezonorat pentru totdeauna!...”

La urmă se prăbuși, pierzîndu-și cunoștința cu adevărat.

L-au dus în cabinetul prințului, iar Lebedev, dezmeticit, de parcă i s-ar fi luat cu mîna efectul alcoolului, trimise îndată după un medic, rămînînd împreună cu fiica și băiatul lui, cu Burdovski și cu generalul Ivolghin să vegheze la căpățiul bolnavului. După ce Ippolit fu scos de pe terasă în nesimțire, Keller, cuprins de elan cavaleresc, se postă în mijlocul camerei, anunțînd cu glas răspicat:

- Domnilor, dacă cineva își va permite să susțină în gura mare că a fost ceva premeditat, lăsînd să se înțeleagă că acest tînăr nefericit a jucat o comedie, uitînd înadins să pună capsă — să știți că acela va avea de-a face cu mine.

Dar nu-i răspunse nimeni. În cele din urmă, toată lumea se grăbi să plece. Ptițin, Ganea și Rogojin porniră împreună.

Prințul rămase mirat văzînd că Evgheni Pavlovici se pregătea să plece și el, renunțînd la explicația proiectată.

- Parcă voiai să-mi spui ceva după plecarea celorlalți? îl întrebă Mîșkin.

- Așa este, răspunse Evgheni Pavlovici, luînd loc pe un scaun și așezîndu-l pe prinț lîngă dînsul, dar acum m-am hotărît să las această convorbire pe altă dată. Îți mărturisesc că sînt puțin cam buimăcit, ca și dumneata de altfel. Mi-am pierdut șirul ideilor; și apoi ceea ce vreau să-ți spun este cît se poate de important și pentru mine, și pentru dumneata. Vezi, prințe, cel puțin o dată în viață vreau să fac un lucru cu totul cîstit, adică fără vreun gînd ascuns; cred însă că acum n-aș fi în stare de așa ceva; și cred că, poate, nici dumneata nu mai ești deloc dispus... așa încît... e mai bine să amînăm discuția noastră. Între timp, poate că lucrurile se vor mai limpezi; să lăsăm să treacă vreo trei zile, cît am de gînd să rămîn la Petersburg, și totul va deveni mai clar și pentru mine, și pentru dumneata.

Cu aceste cuvinte, se ridică din nou de pe scaun, încît era de neînțeles pentru ce se mai așezase adineauri. Prințul mai avu de asemenea impresia că Evgheni Pavlovici e nemulțumit, ba chiar supărat, că se uită la el cu dușmănie și că privirea lui nu mai semăna defel cu aceea de adineauri.

- Acum te duci probabil la bolnav?

- Da... mă cam îngrijorează, îngăimă prințul.

- Fii pe pace; va trăi cu siguranță încă vreo șase săptămîni și, cine știe, poate chiar o să se refacă aici. Dar cred că e mult mai bine să-i faci vînt cît mai repede, chiar mîine, dacă poți.

- Mă gîndesc, nu cumva prin tăcerea mea l-am împins și eu la asta... o fi crezut, te pomenești, că și eu m-am îndoit dacă e capabil sau nu să-și pună capăt zilelor? Ce crezi, Evgheni Pavlîci?

- Exclus. Și așa ești prea bun că te necăjești pentru atîta lucru. Nu-ți mai face sînge rău. Am auzit, într-adevăr, vorbindu-se de astfel de cazuri, dar mărturisesc că n-am văzut niciodată un om să-și tragă un glonț în cap numai spre a fi lăudat sau de supărare că nu a fost lăudat pentru intenția sa năstrușnică. Mai ales, n-aș fi crezut că se poate da dovadă de atîta slăbiciune! În orice caz, ai face bine să-l dai chiar mîine afară.

— Crezi că ar fi în stare să se mai împuște o dată?

— Nici o teamă, acum n-o să mai încerce în nici un caz. Sfatul meu e totuși să te ferești de toți Lacener-ii ăștia autohtoni! Am mai spus-o și ți-o repet: crima este un refugiu prea frecvent pentru toate nulițăile astea lacome și nerăbdătoare.

— Ești dispus să vezi în el un fel de Lacener?

— Fondul e același, chiar dacă interpretul e de alt soi. Și să vezi dacă acest domn nu-i în stare să extermină și zece oameni chiar în „glumă”, după cum s-a exprimat adineauri. Aceste vorbe din spovedania lui n-au să mă lase să dorm.

— Nu ți se pare că exagerezi?

— Mă uimești, prințe. Cum, vrei să spui că nu-l crezi în stare să omoare chiar și acum zece oameni?

— Nu știu ce să-ți răspund. Toate acestea mi se par foarte ciudate, dar...

— În sfârșit, cum *crezi*, încheie Evgheni Pavlîci enervat. Ești un om plin de curaj, știu. Vezi numai să nu nimerești cumva și dumneata printre cei zece!

— Mai probabil e că nu va ucide pe nimeni, spuse prințul, uitându-se îngândurat la Evgheni Pavlovici. Acesta rîse răutăcios.

— La revedere, e vremea să plec. Dar ai băgat de seamă că a lăsat cu limbă de moarte o copie după „Spovedanie” Aglaiei Ivanovna?

— Da, am băgat de seamă și... nu-mi iese din minte.

— Asta-i. Și dacă mai pui la socoteală și „gluma” cu cei „zece oameni”, face să te gîndești, rîse din nou cu tîlc Evgheni Pavlovici, apoi părăsi terasa.

Un ceas mai tîrziu, trecuse de ora trei după miezul nopții - prințul coborî în parc. Încercase mai întîi să se culce, să doarmă, dar i-a fost cu neputință din pricina palpitațiilor. În casă, lucrurile intraseră oarecum pe făgașul lor normal și toată lumea se liniștise; bolnavul dormea, iar medicul, chemat în grabă, n-a găsit nimic grav în leșinul lui; Lebedev, Kolea, Burdovski s-au culcat în odaia bolnavului, ca să poată sta de veghe cu schimbul. Nu erau prin urmare motive de prea mare îngrijorare. Neliniștea prințului însă, departe de a se potoli, creștea cu fiecare clipă. Rătăcind pe aleile parcului și aruncînd priviri absente în juru-i, se opri deodată mirat cînd se pomeni în fața pavilionului de muzică, cu rîndurile de scaune goale și pupitrele fanfarei. Fără să știe de ce, locul i se păru oribil. Făcu cale întoarsă și se depărta în grabă, apucînd pe drumul pe care mersese cu o zi înainte, împreună cu familia Epancin. Ajungînd la banca verde, unde i se dăduse întîlnirea, se așeză și, cu totul neașteptat, izbucni într-un hohot de rîs zgomotos, dar tot atît de brusc se stăpîni, în ciudat împotriva lui însuși. Îl copleșea o tristețe fără margini; ar fi vrut să plece undeva, departe... dar nu știa unde. Deasupra lui, pe o creangă de copac cînta o păsărică; o căută cu ochii printre frunze. Deodată, o păsărică zbură și în aceeași clipă el își aduse aminte de „musculița... scaldată într-o rază de soare” despre care Ippolit scrisese că „pînă și ea își are locul ei la ospăț, participă la corul comun al firii, în timp ce el nu e decît un avorton al naturii...” Vorbele acestea, care îl izbiseră încă de-atunci, îi veniră subit în minte. O amintire de mult uitată începu să reînvie și dintr-o dată se limpezi, luînd contururi precise.

Era în Elveția, în cel dintîi an sau, mai bine zis, în cele dintîi luni ale tratamentului său. Fusese pe atunci aproape iresponsabil, un idiot, vorbea anevoie și uneori nici nu înțelegea ce anume voiau de la el cei din jur. Într-o zi, pe o vreme minunată, se dusesse să se plimbe prin munți; umblase mult, cu inima strînsă de un gînd chinuitor, nedeslușit și care refuza să se contureze. În fața lui, cerul strălucea; un lac îi sclipea la picioare, iar în juru-i orizontul, scaldat în soare, se întindea la nesfîrșit. Multă vreme a stat să admire această priveliște, sfîșiat de durere. Își amintește cum, plîngînd, își întindea brațele spre azurul infinit. Își dădea seama cu amărăciune că era cu desăvîrșire străin de toate astea, ca și *cum* nici n-ar fi existat pentru dînsul. Ce înseamnă oare acest festin, acest ospăț, această măreață sărbătoare din fiecare clipă ce-l atrage mereu, de mult, încă din copilărie, și la care nu poate lua parte niciodată? În fiecare dimineață răsare același

soare strălucitor, în fiecare dimineață curcubeul se răsfață peste cascadă, și-n fiecare seară se colorează cu purpură aceste vîrfuri ninse care se zăresc colo sus, chiar la orizont; „musculița care bîzîie în jurul lui, scăldată într-o rază de soare, își are locul ei la acest ospăț, participă la corul comun al firii, se bucură de el și e fericită”; un firicel de iarbă, cît de mic, crește și e fericit! Fiecare ființă își are drumul ei, îl cunoaște, sosește și pleacă cîntînd; numai el singur nu știe nimic, nu înțelege nimic, nici pe oameni, nici limba lor, e străin de toate - un avorton al naturii. O, desigur! Pe atunci, el nu putea să rostească aceste vorbe și nici să-și exprime gîndul; suferința rămînea în el mută; dar acum i se părea că toate acestea le spusese și atunci, pronunțase exact aceste cuvinte, și că fraza cu „musculița” lppolit a luat-o chiar de la el, din cuvintele și lacrimile lui de atunci. Era atît de convins, încît, fără voie, îi bătuse inima la gîndul acesta...

Ațipi pe bancă, dar nici în somn nu-și găsi liniștea. Cu o clipă înainte de a adormi, își aminti de afirmația că lppolit are să omoare zece oameni și această presupunere absurdă îl făcu să zîmbească. În jurul lui era o liniște de vrajă, senină și neclintită, prin care răzbătea doar foșnetul molcom al frunzelor, mărinde parcă și mai mult senzația de singurătate. În somnul lui zbuciumat i se arătau tot felul de vise tulburătoare, făcîndu-l să se înfioare în fiecă clipă. La urmă i se năzări în vis că o femeie veni lîngă dînsul; o cunoștea, o cunoștea chinuitor de bine; ar fi putut să-i spună numele oricînd, s-o deosebească dintr-o mulțime imensă, dar, lucru ciudat, acum părea că are o înfățișare cu totul alta decît aceea pe care i-o cunoscuse pînă atunci, și simțea o chinuitoare dorință de a nu recunoaște în ea pe acea femeie. După expresia de spaimă și de căință ce i se citea pe față, s-ar fi spus că-i o mare vinovată și că atunci chiar săvîrșise o crimă îngrozitoare. O lacrimă tremura pe fața ei palidă; îl chemă cu un gest al mîinii și-și duse degetul la buze, făcîndu-i parcă semn s-o urmeze în taină. Inima-i încetă să mai bată; pentru nimic în lume n-ar fi voit s-o creadă vinovată; dar își dădea seama că în momentul acela se va-ntîmpla ceva groaznic, un lucru ce-l va apăsa de acum înainte toată viața. Părea că ea ar fi voit să-i arate ceva în parc, nu departe de acolo. El se ridică de pe bancă vrînd s-o urmeze și deodată un rîs zglobiu și cristalin răsună alături, simți o mîină în mîna lui; apucă înfrigurat această mîină, o strînse cu putere și în aceeași clipă se trezi. În fața lui, în picioare, rîzînd cu poftă, stătea Aglaia.

VIII

Ea rîdea, dar pe față i se citea indignarea.

- Uite-l cum doarme! Dormeai, nu-i așa? exclamă cu un aer mirat și plin de dispreț Aglaia.

- A, dumneata ești! bîigui prințul, care, deși nu-și revenise încă bine în fire, o recunoscuse cu surprindere. A, da! întîlnirea... ațipisem.

- Te-am văzut.

- Nimeni nu m-a deșteptat în afară de dumneata? N-a mai fost nimeni pe aici înaintea dumatăle? Îmi închipuiam că era... o altă femeie.

- Altă femeie?

În sfîrșit, prințul se dezmetici.

- A fost numai un vis, zise el pe gînduri; e ciudat să am un

asemenea vis tocmai acum, în astfel de clipe. Ia loc...

O luă de mînă și o așeză pe bancă; se așeză și el lîngă dînsa și rămase pe gînduri. Fără a începe conversația, Aglaia se mulțumi să-l privească atent. Din cînd în cînd și Mișkin îi arunca cîte o privire cu totul absentă, ca și cum nici n-ar fi văzut-o. De ciudă, Aglaia se îmbujora toată.

- A, da, se reculese prințul, Ippolit s-a împușcat.

- Cînd? La dumneata? îl întrebă ea fără a se arăta prea surprinsă. Aseară era încă în viață, îmi pare. Și cum ai putut să adormi după asta? strigă ea, însuflețindu-se deodată.

— Dar n-a murit. Pistolul n-a luat foc.

La insistențele Aglaiei, prințul a trebuit să-i povestească numaidecît, ba chiar foarte amănunțit, tot ce se întîmplase în noaptea aceea. Îl zorea mereu să spună mai departe, dar tot ea îl întrerupea de fiecare dată cu noi întrebări, care, de fapt, nu aveau nici o legătură cu întîmplarea propriu-zisă. Între altele, ea ascultă cu mult interes relatarea celor spuse de Evgheni Pavlovici, ba chiar ceru pe alocuri să-i repete întocmai cuvintele.

— Bine, ajunge! Trebuie să mă grăbesc, spuse ea cînd prințul isprăvi. Nu ne mai rămîne decît o oră de stat împreună, căci, la opt, trebuie neapărat să fiu acasă, să nu bănuiesc nimeni că am fost aici; am venit cu un anume scop; am o mulțime de lucruri să-ți spun. Nenorocirea e că acum m-ai făcut să-mi pierd șirul. Cît despre Ippolit, cred că pistolul nici nu trebuia să ia foc, asta-i seamănă. Dar ești absolut sigur că voia într-adevăr să se împuște și că n-a fost decît o poză, o mistificare?

— O, nu, sînt convins că nu.

— Da, e mai plauzibil. Și zici că-și exprimase dorința în scris să-mi transmiți „Spovedania” lui? Atunci, de ce nu mi-ai adus-o?

— Dar n-a murit. Trebuie să-l mai întreb.

— Nu-i nevoie să-l mai întreb. Mi-o aduci numaidecît. Cu siguranță că asta o să-i facă mare plăcere, pentru că bănuiesc că tocmai de asta s-a gîndit să-și tragă un glonț în cap ca, după aceea, să-i citesc eu spovedania. Să nu rîzi de vorbele mele, Lev Nikolaici, căci e foarte probabil să fie așa cum spun.

— Nu rîd, pentru că și eu sînt aproape sigur că în bună parte este așa cum ai spus dumneata.

— Ești sigur? Oare și dumneata crezi la fel? sări teribil de surprinsă Aglaia.

Întrebările ei se succedau cu repeziciune; vorbea pripit și uneori părea că se încurcă, ba adesea nici nu-și termina vorba; în fiecare clipă se arăta preocupată ca nu cumva să fie greșit înțeleasă; într-un cuvînt era pradă unei frămîntări neobișnuite și, cu toate că-și dădea curaj, afișînd un aer aproape sfidător, sufletul îi era cuprins de o teamă nelămurită.

Purta o rochie simplă, de toate zilele, care o prindea de minune. Așezată pe marginea băncii, tresărea mereu, îmbujorîndu-se tot mai mult. O uimea grozav faptul că Mișkin confirmase presupunerea ei, socotind că Ippolit a vrut să se sinucidă pentru ca ea să-i citească „Spovedania”.

- Fără îndoială, explică Mișkin, el ar fi dorit ca în afară de dumneata să-i aducem laude și noi, ceilalți.

- Cum adică să-i aduceți laude?

— Adică.... cum să-ți spun? E foarte greu de explicat. El ar fi vrut și se aștepta pesemne ca noi toți să venim în jurul lui, să-i spunem cît de

stimat și iubit este, să ne rugăm de el să nu se omoare. E foarte posibil să se fi gîndit mai cu seamă la dumneata, mai mult ca la oricine altul, pentru că într-un asemenea moment ți-a pomenit numele, deși nu-i exclus ca nici măcar să nu-și fi dat seama că tocmai la dumneata se gîndește.

— Ei, uite, asta chiar nu înțeleg deloc cum vine; se gîndea la mine fără să-și fi dat seama că se gîndește la mine? Și totuși, îmi pare că înțeleg! Știi că și eu, cînd aveam treisprezece ani, mi-am pus în gînd, de vreo zece ori, să mă otrăvesc, lăsînd o scrisoare prin care să le arăt părinților motivul hotărîrii mele? Mă gîndeam și la efectul pe care-l voi produce; mă vedeam culcată în sicriu, iar pe toți ceilalți plîngînd în jurul meu și căindu-se că au fost așa de cruzi cu mine... De ce tot zîmbești? se întrerupse ea deodată, încruntînd sprîncenele. Vrei să spui că dumneata nu te gîndești la tot soiul de lucruri din astea cînd te lași furat de visuri în clipele dumitale de singurătate? Poate chiar te imaginezi feldmareșal sau, cine știe, că l-ai învins pe Napoleon!

- Ei bine, pe cuvîntul meu de onoare, tocmai la asta mă gîndesc, mai ales înainte de a adormi, răspunse prințul rîzînd, numai ca întotdeauna, nu știu de ce, mă războiesc cu austriecii, nu cu Napoleon.

— N-am nici un chef să glumesc cu dumneata, Lev Nikolaici. Cu Ippolit am să caut să stau de vorbă personal și te rog să-l înștiințezi de asta. Dar găsesc că e foarte urît din partea dumitale să judeci sufletul unui om cu atîta brutalitate, cum îl judeci pe Ippolit. Îți lipsește gingășia necesară în astfel de momente; în dumneata vorbește numai adevărul crud - prin urmare ești nedrept. Prințul rămase pe gînduri.

— Mi se pare că dumneata ești nedreaptă cu mine; nu-i fac nici o vină că a putut să aibă asemenea gînduri, pentru că toți sînt dispuși să gîndească în același fel; de altminteri, poate că nici nu s-a gîndit deloc, ci era numai o dorință a lui nemărturisită... voia să se întîlnească pentru cea din urmă oară cu oamenii, să le cîștige stima și dragostea — porniri atît de frumoase; din păcate, a ieșit pe dos; să fie cauza boala sau și altceva poate? Și apoi sînt unii care izbutesc în toate, pe cînd la alții totul iese anapoda...

— Te-ai referit desigur la dumneata, cînd ai făcut observația asta? spuse Aglaia.

— Da, m-am gîndit la mine, răspunse Mîșkin, fără să bage de seamă cîtă răutate era în întrebarea ei.

— Numai că, în locul dumitale, n-aș fi adormit; vasăzică, oriunde ai nimeri - adormi numaidecît; nu-i deloc lăudabil.

— Dar n-am închis ochii toată noaptea, apoi am umblat mult, mult, m-am oprit la pavilion...

— Care pavilion?

— La pavilionul de muzică; de acolo am venit direct aici și cum stăm pe bancă și mă gîndeam, m-a furat somnul.

— Așa? în cazul acesta, ai circumstanțe atenuante... Și ce ai căutat la pavilion?

— Nu știu, așa... fără un gînd anume...

— Bine, bine, să lăsăm asta; mă întrerupi mereu și ce-mi pasă dacă ai trecut pe la pavilion? Ziceai că ai visat o femeie, cine era?

— Era... n-ai de unde să știi...

— Ba da, înțeleg prea bine. Și ții mult... Cum ți-a apărut în vis, în ce

fel? Dar, la urma urmei, nici nu vreau să știu, i-o retează ea deodată cu necaz. Nu mă întrerupe...

Se opri un moment ca să mai răsuflă sau, poate, ca să-i treacă năduful.

- Iată motivul pentru care te-am chemat; vreau să-ți propun să fim prieteni. De ce mă privești așa țință? adăugă ea aproape furioasă.

Într-adevăr, Mișkin se uita la dînsa, în acel moment, cu foarte multă atenție, observînd cum începe din nou să roșească. În asemenea cazuri, cu cît se îmbujora mai tare, cu atît se înfuria mai mult împotriva ei însăși, lucru care i se citea în scînteierea ochilor; de obicei, un minut după asta, își descărca mînia pe acela cu care vorbea, fie că era vinovat ori nu, și-i trîntea vorbe tari. Știindu-se atît de sălbatică și de sfioasă, Aglaia vorbea în general puțin și părea mai tăcută decît surorile ei, uneori chiar prea tăcută. Numai cînd împrejurările o sileau să iasă din rezerva-i obișnuită și mai cu seamă în asemenea cazuri delicate, începea să vorbească cu aroganță, vrînd parcă să-l înfrunte pe acela căruia i se adresa. De obicei simțea dinainte momentul cînd începea să roșească, ceea ce o înfuria din cale-afară.

- Sau poate că nu vrei să-mi primești propunerea? Îl înfruntă ea, privindu-l cu sfidare.

- Ba da, vreau, numai că nu era deloc nevoie... adică, am vrut să spun că n-am crezut că trebuie neapărat făcută o astfel de propunere, se fîstîci prințul.

- Dar cum ți-ai închipuit? Altfel, ce rost avea să te chem aici? Ce ai crezut? La urma urmei, poate că mă iei și dumneata drept o prostuță, cum mă socot toți cei de-acasă?

- Nu știam că ei te socot o prostuță; eu... eu nu sînt de aceeași părere.

-Nu? Foarte inteligent din partea dumitale. Dar, mai ales, formularea e inteligentă.

- După mine, ești poate chiar foarte deșteaptă cîteodată, urmă prințul; adineauri ai spus o vorbă plină de înțelepciune. Referindu-te la îndoiala pe care am exprimat-o în privința lui Ippolit, ai spus: „în dumneata vorbește numai adevărul crud, prin urmare ești nedrept”. Rețin vorba asta și am să mai meditez la ea.

Aglaia se îmbujora de plăcere. Toate aceste schimbări se produceau în ea cu multă spontaneitate și repeziciune. Prințul se însenină și el și, uitîndu-se la dînsa, rîse fericit.

— Ascultă așadar, reluă ea, te așteptam de mult ca să-ți istorisesc toate acestea; încă de cînd mi-ai trimis scrisoarea aceea, și chiar de mai înainte, te așteptam... O parte din ce voiam să-ți spun ai auzit din gura mea ieri; te consider omul cel mai cinstit și cel mai drept, mai cinstit și mai drept decît oricare altul, și dacă se spune că mintea ți-e... că din cînd în cînd ești bolnav la minte, e o nedreptate; e părerea mea și am susținut-o sus și tare, luîndu-mă la ceartă cu ceilalți, căci chiar dacă ești cu adevărat bolnav la minte (n-ai să te superi, cred, pentru această afirmație, privesc chestiunea pe plan superior), în schimb, inteligența principală e mai dezvoltată la dumneata decît la oricare altul, o ai în cel mai mare grad, la care ceilalți nici n-ar putea să viseze; pentru că, de fapt, există două feluri de inteligențe, una principală și una secundară. Nu-i așa? Spune, n-am

dreptate?

— Poate că-i așa, abia putu să articuleze Mîșkin, a cărui inimă începu să zvîcnească cu atîta putere, de parcă era gata să-i spargă pieptul.

— Știam că ai să înțelegi, spuse ea cu gravitate. Prințul Ș. și Evgheni Pavlîci nu sînt în stare să priceapă cum vine chestiunea asta cu cele două inteligențe, și nici Aleksandra; dar, uite, mama a înțeles.

— Dumneata semeni mult cu Lizaveta Prokofievna.

— Cum asta? Adevărat? se miră Aglaia.

— Crede-mă.

— Îți mulțumesc, spuse ea după ce rămăsese o clipă pe gînduri; sînt tare fericită că semăn cu *maman*. Vasăzică o prețuiești mult? mai adăugă ea, fără să-și dea seama de naivitatea întrebării.

— Mult, mult de tot și sînt încîntat că ai înțeles exact ce am vrut să-ți spun.

— Și eu sînt încîntată, căci am băgat de seamă că uneori... ceilalți o cam iau peste picior. Acum ascultă motivul principal pentru care te-am chemat aici; m-am gîndit mult și, la urmă, te-am ales pe dumneata. Nu vreau să-și mai bată joc de mine cei de acasă; nu mai vreau să fiu luată drept o prostituată; nu mai vreau să fiu luată în rîs. Am priceput dintr-o dată și l-am refuzat categoric pe Evgheni Pavlîci, pentru că nu vreau să fiu mereu propusă la măritiș. Vreau... vreau, ei da, vreau să fug de-acasă și te-am ales pe dumneata să mă ajuți.

- Să fugi de-acasă? întrebă prințul surprins.

- Da, da, da, să fug de-acasă! strigă ea aprinzîndu-se din nou și cu ochii scăpărînd de mînie. Nu mai vreau să fiu silită întruna să roșesc. Nu vreau să roșesc nici în fața lor, nici înaintea prințului Ș. și nici în fața lui Evgheni Pavlîci, nici înaintea oricui ar fi; iată de ce te-am ales pe dumneata. Vreau să-ți spun totul, totul, să-ți vorbesc chiar de lucrurile cele mai intime, dar nici dumneata să nu-mi ascunzi nimic. Vreau să fie măcar un singur om cu care să pot sta de vorbă așa cum aș sta cu mine însămi. Din senin, toți au început să-mi spună că te aștept și că sînt îndrăgostită de dumneata. Asta chiar înainte de a fi sosit dumneata și încă fără să le fi arătat scrisoarea dumată; iar acum toată lumea nu vorbește decît despre asta. Vreau să fiu curajoasă, să nu-mi fie frică de nimic. Nu vreau să frecventez balurile lor, vreau să fac ceva folositor în viață. De mult voiam să plec. Sînt douăzeci de ani de cînd ei mă țin zăvorîtă, iar acum nu se gîndesc decît să mă mărite. Încă la paisprezece ani, îmi pusesem în gînd să fug, așa fără minte cum eram atunci. Acum am chibzuit totul bine și te așteptam ca să-mi dai lămuriri asupra țărilor străine. Pînă azi n-am văzut o catedrală gotică, vreau să mă duc la Roma, vreau să vizitez toate instituțiile științifice, vreau să urmez cursuri la Paris; tot anul trecut m-am străduit să învăț și să citesc fel de fel de cărți, o sumedenie, am citit toate cărțile oprite. Aleksandra și Adelaida citesc orice; lor li se dă voie; mic nu-mi este însă îngăduit s-o fac și sînt supravegheată. Nu vreau să mă cert cu surorile mele, dar de mult le-am declarat mamei și tatei că vreau să-mi schimb cu totul situația socială. M-am hotărît să mă dedic muncii de educație și mi-am pus toată nădejdea în dumneata, pentru că spuneai că iubești copiii. De ce nu ne-am ocupa împreună de educarea celor mici, dacă nu chiar acum, cel puțin mai tîrziu? Amîndoi vom duce o activitate folositoare; nu vreau să fiu fiică de general... Spune-mi, ești într-adevăr un

erudit, un om foarte învățat?

- Vai! nici pomeneală!

- Păcat, te credeam foarte învățat... Cum mi-a intrat mie asta în cap? În sfârșit, n-are a face, oricum ai să mă îndrumezi, deoarece te-am ales pe dumneata.

- Dar e absurd, Aglaia Ivanovna.

- Vreau să fug de-acasă, vreau! răspunse ea repede și din nou ochii ei scînteiară. Dacă nu primești, am să mă mărit cu Gavrilă Ardalionovici. Nu vreau să fiu considerată acasă drept o femeie stricată și să mi se găsească Dumnezeu știe ce păcate.

- Ți-ai pierdut mințile? strigă prințul aproape sărind în sus. De ce anume ești bănuită? Ce ți se impută și cine-ți impută?

- Cei de acasă: mama, surorile, tata, prințul Ș., chiar și urîciosul acela de Kolea al dumitale! Chiar dacă n-o spun pe față, dar o gîndesc. Le-am zis-o la toți, le-am declarat-o de la obraz și mamei, și tatei. Mama a fost bolnavă toată ziua; a doua zi, tata și Aleksandra mi-au spus că nici nu-mi dau seama de sensul cuvintelor pe care le întrebuițez. Le-am răspuns îndată că se înșală, că înțeleg totul, sensul tuturor cuvintelor, că nu mai sînt o fetiță și că încă de acum doi ani am citit înadins două romane de Paul de Kock, anume ca să aflu tot. *Maman*, cînd a auzit, era cît pe ce să leșine.

O idee stranie îi veni lui Mîșkin. Se uită atent la Aglaia și un zîmbet îi flutură pe față.

Nu-i venea a crede că înaintea lui era fata cea mîndră care odată îi citise cu atîta dispreț scrisoarea lui Gavrilă Ardalionovici. Nu putea să înțeleagă cum sub această frumusețe severă și trufașă se poate ascunde un suflet de copil, care, de fapt, nici *acum* nu era în stare să pătrundă sensul *tuturor cuvintelor*.

- Ai stat totdeauna acasă, Aglaia Ivanovna? o întrebă el. Vreau să spun, adică, n-ai fost la nici o școală, dacă n-ai urmat vreun curs la un pension sau institut?

- Nu, niciodată; am fost ținută acasă ca într-o cușcă și din cușcă am să trec deodată în căsnicie; de ce zîmbești mereu? Îmi pare că și dumneata îți bați joc de mine și că ești de partea lor, spuse fata, încruntîndu-și amenințător sprîncenele. Nu mă supăra, și așa nu prea știu ce se petrece cu mine... Pun rămășag că ai venit aici pe deplin încredințat că sînt îndrăgostită de dumneata și că te-am chemat la o întîlnire de dragoste, sfîrși ea cu glas tăios, iritată la culme.

- Într-adevăr, ieri mă gîndeam cu teamă să nu fie așa cum spui, mărturisi cu candoare prințul (părea foarte încurcat), dar astăzi sînt încredințat că dumneata...

- Cum? strigă Aglaia, și buzișoara de jos începu deodată să-i tremure. Ți-era teamă ca nu cumva eu... ai îndrăznit să te gîndești că eu... Doamne! Ți-ai închipuit poate că, invitîndu-te aici, am vrut să te atrag într-o cursă, ca să fim surprinși aici și să fii astfel silit să mă iei în căsătorie...

- Aglaia Ivanovna! Ar trebui să-ți fie rușine să vorbești așa. Cum de a putut să încolțească în inima dumitale neprihănită un gînd atît de meschin? Pun rămășag că nu crezi un cuvînt din cele ce spui... nici măcar nu-ți dai seama ce spui! Aglaia rămase cu ochii în pămînt, speriată parcă de vorbele ei.

- Ba nu, nu mi-e rușine deloc, murmură ea încet. De unde știi că inima mea e neprihănită? Cum ai îndrăznit atunci să-mi scrii o scrisoare de dragoste?

- O scrisoare de dragoste? Scrisoarea mea e o scrisoare de dragoste? A fost cum nu se poate mai respectuoasă, a fost un strigăt pornit din adâncul inimii în cel mai greu moment din viața mea! Mi-ai răsărit atunci în față ca o lumină... n-am...

- Bine, bine, întrerupse Aglaia scurt, dar glasul nu-i mai era cel de adineauri; dimpotrivă, părea domolit cu totul, plin de căință și chiar înspăimântat; mai mult, se plecă spre el, voind parcă să-i atingă umărul pentru a-l convinge să nu mai fie supărat și totuși străduindu-se să-i evite privirea. Bine, spuse ea grozav de rușinată, văd că am întrebuințat o expresie cât se poate de nepotrivită. Asta pentru... pentru ca să te pun la încercare. Ia-o ca și cum n-aș fi spus nimic. Iar dacă te-am jignit, iartă-mă. Nu mă privi așa; te rog întoarce capul! Ai zis că a fost un gând meschin; am făcut-o înadins ca să te necăjesc. Cîteodată, mi-e frică mie însămi de ceea ce-mi vine să spun și totuși o spun. Mi-ai mărturisit chiar acum că scrisoarea aceea a fost scrisă în momentul cel mai greu din viața dumitale. Știu la ce moment de gîndești. Ultimele cuvinte, Aglaia Ivanovna le rosti în șoaptă, cu ochii tot în pămînt.

- Ah, dacă ai putea ști totul!

- Știu tot! exclamă ea din ce în ce mai tulburată. Ai stat atunci o lună întreagă lîngă nesuferita aceea cu care ai fugit...

Spunînd asta, Aglaia nu mai roși ca înainte, ci păli brusc. Apoi, deodată, se ridică în picioare, cu o privire rătăcită, dar își reveni numaidecît și se așează din nou; totuși, multă vreme, buza de jos nu încetă să-i tremure. Urmă un răstimp de tăcere. Această tulburare neașteptată a fetei îl înmărmuri pe prinț, care nu izbutea să-i găsească o explicație.

- Nu te iubesc deloc! declară ea deodată răspicat.

Mîșkin nu răspunse nimic; o clipă, între ei se așternu din nou tăcerea.

- Îl iubesc pe Gavrilă Ardalionovici... spuse ea repede, dar abia deslușit, aplecîndu-și mai mult capul.

- Nu-i adevărat, rosti prințul aproape în șoaptă.

- Vasăzică eu mint? Ba e adevărat; i-am spus-o alaltăieri, chiar aici, pe banca asta.

Destăinuirea asta îl înspăimîntă pe prinț; o clipă rămase pe gînduri.

- Nu-i adevărat, repetă el hotărît. Ai născocit asta chiar acum.

- N-am ce zice, frumos din partea dumitale. Dar să știi că el s-a îndreptat; mă iubește mai mult decît propria-i viață. Și-a ars mîna sub ochii mei, pentru a-mi dovedi că mă iubește mai presus de orice.

- Și-a ars mîna?

- Da, mîna. N-ai decît să crezi sau să nu crezi, mi-e totuna!

Înainte de a răspunde, prințul se gîndi o clipă. În cuvintele ei nu era nici urmă de glumă, ci mai curînd supărare.

- Dacă asta s-a petrecut aici, înseamnă că adusesese o lumîinare cu el? Altfel, nu văd cum...

- Da... adusesese una. Ce-i așa de necrezut?

- O lumîinare întreagă sau numai un capăt de lumîinare într-un sfeșnic?

- Ei, da... nu... o jumătate de lumîinare... un capăt... o lumîinare

întreagă. N-are nici o importanță, lasă-mă!... Adusesese și chibrituri, dacă vrei să știi. A aprins luminarea și timp de o jumătate de ceas și-a ținut degetul la flacără; ce, nu se poate?

- L-am văzut ieri; n-avea nici o arsură la mină. Aici, Aglaia pufni în rîs ca un copil.

- Știi de ce ți-am îndrugat minciuna asta? Întrebă ea pe urmă cu o naivitate copilăroasă și cu buzele tremurînd de un rîs nestăpînit. Pentru că atunci cînd născocеști ceva, dacă știi să strecuri cu dibăcie și un amănunt neobișnuit, cu totul excentric, ceva ce se întîmplă foarte rar sau chiar niciodată, minciuna pare mult mai verosimilă. Am observat asta. Mie însă nu mi-a reușit, pentru că n-am știut să ticluiesc...

Deodată se încruntă iar, stăpînindu-și parcă efuziunea.

- Dacă mai deunăzi ți-am recitat *Cavalerul sărman*, urmă ca, uitîndu-se la prinț cu seriozitate și cu oarecare tristețe în ochi, am făcut-o nu numai ca să-ți aduc laude dintr-un anumit punct de vedere, dar am vrut totodată să înfierez purtarea dumitale și să-ți arăt că știam totul...

- Ești foarte nedreaptă cu mine... și cu nenorocita despre care te-ai exprimat adineauri cu atîta cruzime, Aglaia.

- Pentru că știu totul, de aceea m-am exprimat așa! Știu că acum șase luni i-ai cerut mîna în fața tuturor. Nu mă întrerupe, vezi doar că vorbesc fără ocoluri și fără comentarii. Pe urmă, ea a plecat cu Rogojin; apoi ai stat cu dînsa undeva, într-un sat sau într-un oraș, unde ea te-a părăsit, ca să fugă la nu știu cine. (Spunînd asta, Aglaia se înroși toată.) Apoi, s-a întors din nou la Rogojin, care-o iubește ca... un smintit. În cele din urmă, dumneata, alt deștept, cum ai auzit că s-a întors la Petersburg, te-ai și grăbit să alergi înapoi. Aseară ai sărit s-o aperi, iar acum, chiar adineauri, ai visat-o.. Vezi că știu totul; că doar pentru dînsa, pentru dînsa ai venit aici, nu-i așa?

- Da, pentru dînsa, răspunse Mișkin, cu glas scăzut; apoi își lăsă capul în jos, trist și îngîndurat, fără să bănuiască măcar cu ce privire scăpărătoare îl fulgeră Aglaia. Am venit ca să aflu... nu cred în fericirea ei alături de Rogojin, cu toate că... într-un cuvînt, nu știu ce-aș putea face ca să-i fiu de folos, cum aș putea s-o ajut... Totuși, am venit.

Tresări, ridicîndu-și ochii spre Aglaia. Ea îl asculta cu o expresie de ură întipărită pe față.

- Dacă ai venit fără să știi pentru ce, înseamnă că o iubești mult, spuse ea în cele din urmă.

- Nu, n-o iubesc. O, dacă ai ști cu cîtă groază îmi aduc aminte de timpul pe care l-am petrecut în preajma ei!

Un fior rece îi scutură trupul la aceste cuvinte.

- Spune-mi totul! porunci Aglaia.

- Nu-i nimic ce nu s-ar cădea să ascuți. De ce am ținut numai decît să-ți povestesc toate acestea și să ți le spun numai dumitale - nu știu; poate că pe dumneata te iubeam într-adevăr mult. Femeia aceasta nenorocită este adînc convinsă că e ființa cea mai decăzută, cea mai vicioasă din lume. O, să n-o condamni, nu te grăbi să arunci cu piatra în ea. E prea chinuită de propria-i conștiință, conștiința dezonoarei sale nemeritate! Și care este vinovăția ei, Dumnezeule! O, ea strigă mereu, cuprinsă de deznădejde, că n-are nici o vină, că e victima unor oameni fără suflet, victima unui destrăbălat și ticălos; dar orice ți-ar spune, să știi

că altfel gîndește și că, dimpotrivă, în sinea ei, se crede vinovată în toate. Cînd am încercat să-i risipesc această întunecime din suflet, chinurile ei luau de fiecare dată proporții atît de înspăimîntătoare, încît inima mea va rămîne mereu însîngerată cîtă vreme îmi voi aduce aminte de aceste momente cumplite. Știi pentru ce a plecat de la mine? Numai pentru a-mi dovedi că e o ticăloasă. Și ceea ce-i mai înspăimîntător, poate că ea însăși nu-și dădea seama că o face numai ca să-mi dovedească acest lucru și că m-a părăsit de fapt dintr-o dorință ascunsă de a sâvîrși o faptă rușinoasă, pentru a se învinovăți apoi: „Uite, ai sâvîrșit o nouă mîrșăvie, deci ești o lepădătură!” Ah, poate că n-ai să înțelegi toate acestea, Aglaia? Știi că în conștiința dezonoarei care o chinuiește neîncetat ea găsește poate o anumită satisfacție, groaznică și nefirească, asemeni unui fel de răzbunare împotriva cuiva. Uneori izbuteam s-o împac cu ea însăși, s-o fac să se însenineze și să vadă lucrurile într-o altă lumină, dar îndată după aceea se tulbura din nou și în revolta ei ajungea pînă acolo încît mă învinuia chiar și pe mine, plină de amărăciune, că m-aș considera superior ei (cînd nici prin gînd nu mi-ar fi trecut așa ceva), pentru ca la urmă, cînd am cerut-o în căsătorie, să-mi declare că nu cerșește mila și nici ajutorul nimănui, și că nu are nevoie ca „cineva s-o ridice pînă la el”. Ai văzut-o ieri; crezi oare că va fi fericită în mijlocul acelor oameni, că este o societate potrivită pentru ea? Nici nu știi cît e de înzestrată și cît de adînc înțelege totul! Uneori mă uimea!

- Și acolo îi țineai asemenea... predici?

- O, nu! continuă prințul îngîndurat, fără să observe tonul răutăcios cu care-i pusese această întrebare. Eu tăceam aproape tot timpul. Adesea simțeam dorința de a spune ceva, dar, crede-mă, nu găseam ce să-i spun. Știi, în unele împrejurări, e mai bine să nu spui nimic. O, da, am iubit-o, am iubit-o mult... dar la urmă... pînă la urmă, ea a ghicit totul.

- Ce anume a ghicit?

- Că aveam pentru ea numai un sentiment de milă și că... n-o mai iubeam.

- De unde știi, poate că ea s-a îndrăgostit cu adevărat de... moșierul acela cu care fugise?

- Nu. O cunosc bine. Și-a bătut numai joc de el.

- Și de dumneata nu și-a bătut joc niciodată?

- N-nu. Uneori mă lua în rîs, dar numai în clipele de furie; o, atunci îmi arunca reproșuri grele, spuse la mînie, pentru ca apoi să sufere chiar ea! Dar... pe urmă... ah... nu mă sili să-mi aduc aminte de toate astea!

Își ascunse fața în palme.

- Știi că îmi scrie mai în fiecare zi?

- Vasăzică e adevărat! strigă prințul îngrozit. Am auzit de asta, dar n-am vrut să cred.

- Cine ți-a spus? întrebă Aglaia alarmată.

- Rogojin mi-a spus-o ieri, dar nu prea am înțeles mare lucru de la el.

- Ieri? Ieri dimineață? La ce oră ieri? Înainte de concert sau după?

- După concert. Seara tîrziu, trecuse de ora unsprezece.

- Dacă-i vorba de Rogojin, atunci... Dar știi ce-mi spune ea în scrisori?

- Nu m-aș mira de nimic; e o smintită.

- Uite scrisorile (Aglaia scoase din buzunar trei scrisori, fiecare în plic

separat, și i le aruncă prințului). De o săptămână mă imploră, mă convinge, mă îmbie să mă mărit cu dumneata. Ea... ei da, e deșteaptă, măcar că e smintită, și ai dreptate când spui că e mai inteligentă decât mine... îmi scrie că mă adoră, că în fiecare zi caută prilejul să mă vadă, chiar și de departe. Îmi scrie că dumneata mă iubești, că ea știe asta, că a aflat-o de mult și că acolo i-ai vorbit de mine. Vrea să te vadă fericit și e convinsă că numai eu aș putea să-ți dau această fericire... Scrisorile ei sînt așa de ciudate... așa de neobișnuite... nu le-am arătat nimănui pînă acum; te-am așteptat pe dumneata; poți să-mi spui ce înseamnă asta? Nu te duce gîndul la nimic?

- E curată nebunie; asta dovedește că nu-i în toate mințile, bîgui prințul și buzele începură să-i tremure.

- Nu cumva te apucă plînsul?

- Nu, Aglaia, nu plîng, răspunse el, privind-o în ochi pe tînăra fată.

- Dar ce trebuie să fac? Sfătuiește-mă. Nu mai pot accepta să primesc asemenea scrisori!

- O, las-o, te implor s-o lași în plata Domnului! strigă prințul. Ce să cauți dumneata în întunecimea asta? Am să fac tot ce pot ca să nu-ți mai scrie.

- Atunci ești un om fără suflet! strigă Aglaia. Cum, nu vezi că nu pe mine mă iubește, ci pe dumneata, numai pe dumneata! E cu puțință ca dumneata, care o cunoști așa de bine, să nu fi înțeleș totul? Știi ce înseamnă asta, ce înseamnă aceste scrisori? Gelozie, mai mult decât gelozie! Crezi că-l va lua de bărbat pe Rogojin, cum scrie aici? Se va omorî chiar a doua zi după cununia noastră!

Prințul se cutremură, simțind cum îi îngheață inima. În același timp, o privi cu mirare; i se păru ciudat să constate că acest copil era de mult o femeie.

- Dumnezeu mi-e martor, Aglaia, că mi-aș da viața pentru liniștea și fericirea ei, dar... nu pot s-o mai iubesc, și ea știe asta!

- Atunci jertfește-te, e doar în firea dumitale! Doar ești un generos, un mare binefăcător! Și nu mi te adresa, te rog, doar pe numele mic. Și deunăzi mi-ai spus simplu „Aglaia”... Dumneata trebuie, ești dator s-o readuci la viața adevărată, trebuie să pleci împreună cu dînsa, ca să-i aduci alinare, să-i împaci sufletul. Și-apoi, o mai iubești încă.

- Nu pot să mă jertfesc în felul acesta, cu toate că o singură dată am vrut să mă jertfesc și... poate că aș fi în stare și acum... Știi sigur însă că alături de mine ar merge la pierzanie; iată de ce o las. Trebuia s-o văd diseară, la ora șapte; acum poate n-am să mă mai duc. În orgoliul ei, nu mi-ar ierta niciodată o asemenea dragoste și ne-am pierde amîndoi! Nu-i deloc normal, dar aici totul e anormal. Spui că mă iubește, dar ce fel de iubire e asta? Se poate vorbi de iubire după tot ce a trebuit să îndur? Nu, aici e cu totul altceva, și nu iubire!

- Cît ești de palid! spuse Aglaia speriată.

- Nu-i nimic; n-am dormit destul; mă simt slăbit, eu... noi am vorbit, într-adevăr, de dumneata atunci, Aglaia...

- Vasăzică, e adevărat, *ai fost în stare, într-adevăr, să-i vorbești de mine* și... și cum ai putut să mă îndrăgești, cînd nu m-ai văzut decât o singură dată?

- Nu știu cum. În bezna în care mă aflam atunci, visam...poate mi se năzăreau numai niște zori noi. N-aș putea să-ți spun de ce și cum m-am

gîndit deodată la dumneata. N-am mințit atunci cînd ți-am scris că nu-mi dau seama. A fost un vis care s-a făurit în împrejurări atît de înspăimîntătoare... Pe urmă, mi-am văzut de ocupații, m-am apucat de studii și n-aș mai fi venit aici poate multă vreme, doi-trei ani poate...

- Vasăzică, te-ai întors pentru dînsa?

Și ceva neobișnuit vibra în glasul Aglaiei.

- Da, pentru dînsa.

Se așternu o tăcere grea. Fata se ridică.

- Dacă afirmi chiar dumneata, începu ea cu un glas tremurător, dacă însuți dumneata crezi că această... femeie a dumitale... e nebună, e o smintită, n-am ce-i face și mai ales o rog să mă scutească de fanteziile ei nesăbuite... Așadar, te rog, Lev Nikolaici, să iei aceste trei scrisori și să i le azvîrli în obraz din partea mea! Și dacă, strigă deodată Aglaia, și dacă își mai permite o dată să-mi adreseze un singur rînd, spune-i că am să mă plîng tatei și are s-o închidă într-un ospiciu...

Mîșkin sări în sus și privi cu spaimă fața înfuriată a tinerei fete; pe urmă, deodată, un fel de ceață i se așternu înaintea ochilor...

- E cu neputință ca dumneata să ai asemenea sentimente... nu-i adevărat! Îngăimă el.

- Ba e adevărat! Este absolut adevărat! strigă Aglaia aproape cu disperare...

- Ce-i adevărat? Ce este absolut adevărat? răsună deodată un glas speriat lîngă ei.

Înaintea lor apăru Lizaveta Prokofievna.

- E adevărat că mă mărit cu Gavnila Ardalionovici! Că îl iubesc pe Gavrilă Ardalionovici și că mîine fug cu el de acasă! răspunse Aglaia furioasă. Ai auzit? Ți-ai satisfăcut curiozitatea? Ești mulțumită acum? Și o luă la fugă spre casă.

Prințul voi să se îndepărteze, dar Lizaveta Prokofievna îl opri:

— Nu domnul meu, fă bine și nu pleca; binevoiește să vii cu mine, să stăm puțin de vorbă... O, Doamne, ce chin! Și așa n-am închis ochii toată noaptea. Prințul o urmă.

IX

Intrînd în vila ei, Lizaveta Prokofievna se opri în prima cameră. Sleită de puteri, se prăbuși pe o canapea, fără a se sinchisi de Mîșkin, uitînd chiar să-l poftască să șadă. Încăperea în care intraseră era un salon destul de mare, cu șemineu, cu o masă rotundă în mijloc; flori multe pe suporturi împodobeau ferestrele; în fund, o ușă cu geamuri se deschidea spre grădină. Adelaida și Aleksandra apărură numaidecît și ele, uitîndu-se nedumerite și cu o întrebare mută la prinț și la Lizaveta Prokofievna.

În vilegiatură, domnișoarele Epancin se sculau de regulă pe la nouă; numai Aglaia luase obiceiul, de vreo două-trei zile, să se scoale mai devreme; se ducea să se plimbe prin grădină, dar nu chiar de la ora șapte, ci pe la opt sau chiar ceva mai tîrziu. Lizaveta Prokofievna, pe care tot felul de griji n-au lăsat-o să doarmă toată noaptea, se dădu jos din pat pe la opt ceasuri, anume ca să se ducă s-o întîlnească pe fiica ei în grădină, fiind sigură că e acolo. Dar n-o găsi pe Aglaia nici în grădină și nici în odaia ei. Mama, cuprinsă de neliniște, le trezi pe cele două fiice mai mari. Află de la

servitoare că Aglaia Ivanovna se dusesse în parc înainte de ora șapte. La această nouă extravaganță a năbădăioasei lor surori, Adelaida și Aleksandra zîmbiră și-i atraseră atenția mamei că, dacă se duce s-o caute pe Aglaia în parc, aceasta ar fi în stare să se supere, și mai mult ca sigur că acum stă cu o carte în mînă pe banca cea verde de care vorbise acum trei zile și pentru care era cît pe-aci să se certe cu prințul Ș., fiindcă acesta nu găsea locul chiar așa de fermecător. Din mai multe motive, Lizaveta Prokofievna a fost foarte speriată cînd și-a văzut fata alături de Mîșkin și cînd a auzit vorbele ciudate ale Aglaiei; dar, după ce l-a adus pe prinț în casă, generăleasa se întreba cu teamă dacă nu cumva se pripise în această împrejurare. Adică de ce nu s-ar cuveni ca Aglaia să se întîlnească și să discute cu prințul în parc, admitînd chiar că și-au dat o întîlnire de mai înainte?

— Să nu care cumva să-ți închipui, dragă prințe, zise ea domolindu-se, că te-am adus aici ca să-ți iau un interogatoriu... După cele petrecute aseară, aș fi preferat poate să nu te mai văd multă vreme, drăguțule...

Se opri o clipă, încurcată.

— Țineai însă să afli neapărat cum și pentru ce Aglaia Ivanovna și cu mine ne-am întîlnit astăzi? sfîrși calm prințul.

— Ei bine, așa este, asta am dorit, se răsti Lizaveta Prokofievna, făcînd fețe-fețe. Nu mi-e frică să vorbesc deschis, pentru că nu jignesc și n-am vrut să jignesc pe nimeni...

— Dar e cît se poate de firesc; nici vorbă nu poate fi de vreo jignire; ca mamă, ai tot dreptul să fii la curent. Aglaia Ivanovna și cu mine ne-am întîlnit lîngă banca verde, astăzi dimineață, exact la ora șapte. Aseară mi-a dat de știre printr-un bilețel că dorește să mă vadă ca să-mi vorbească despre o chestiune importantă. Am avut o întrevvedere și timp de o oră am vorbit de lucruri care o privesc exclusiv pe Aglaia Ivanovna; asta-i tot.

— Firește că-i tot, domnul meu, și nu poate fi nici o îndoială că asta-i tot, spuse cu demnitate Lizaveta Prokofievna.

— Foarte bine, prințe! spuse Aglaia, făcîndu-și apariția pe neașteptate. Îți mulțumesc din toată inima că nu m-ai crezut în stare să mă înjosesc pînă la minciună! Ești satisfăcută, *maman*, ori vrei să-ți mai continui interogatoriul?

— Tu știi că n-am avut niciodată motive să roșesc în fața ta, deși poate că ți-ar fi făcut plăcere, răspunse cu gravitate Lizaveta Prokofievna. Adio, prințe, și nu-mi lua în nume de rău că te-am deranjat. Nădăjduiesc că vei rămîne încredințat de întreaga stimă ce ți-o port.

Mîșkin salută pe rînd, înclinîndu-se în direcția doamnelor și se retrase fără a rosti un cuvînt. Aleksandra și Adelaida își șoptiră una alteia ceva și zîmbiră ironic. Lizaveta Prokofievna le privi cu asprime.

- N-am spus altceva, *maman*, o lămuri Adelaida rîzînd, decît că prințul a făcut o plecăciune cu totul neobișnuită; de obicei e tare neîndemînatic, ca un urs, iar acum, la plecare, a salutat cu o distincție, de parcă ar fi fost Evgheni Pavlîci.

- Buna-cuviință și demnitatea ți le dictează inima și nu le înveți de la maestrul de dans, încheie sentențios Lizaveta Prokofievna și, fără să arunce măcar o privire spre Aglaia, urcă în odaia ei.

Cînd prințul ajunsese acasă, pe la ora nouă, le găsi pe terasă pe Vera Lukianovna și pe servitoare, care tocmai isprăviseră de scuturat și de

măturat după seara din ajun.

- Slavă Domnului că am isprăvit la timp! spuse bucuroasă Vera.

- Bună ziua! Mi se cam învîrte capul; am dormit prost și m-aș culca puțin.

- Aici pe terasă, ca și ieri? Bine. Am să spun la toți să vă lase să vă odihniți. Tata a plecat de-acasă.

Slujnica ieși. Vera voi s-o urmeze, dar se întoarse, apropiindu-se îngrijorată de prinț.

- Prințe, aveți milă de... nenorocitul acela; nu-l alungați chiar astăzi.

- Nu, firește, nici gînd să-l dau afară; poate să rămînă aici, să facă cum o vrea.

- Dc-acum n-are să mai facă nimic și... să nu fiți prea aspru cu el.

- A, nu. De ce să fiu?

- Și... mai cu seamă... să nu-l luați în rîs.

- Asta în nici un caz! Vera roși.

- Sînt o proastă că spun asemenea lucruri unui om ca dumneavoastră... Dar, cu toate că sînteți ostenit, spuse cu un zîmbet senin, dînd să plece, aveți în clipa asta niște ochi plini de bunătate... de fericire.

— De fericire, zici? întrebă prințul cu vioiciune și rîse într-adevăr fericit.

Aici însă, Vera - sinceră și spontană ca un băiețoi - se simți deodată stînjinită și, îmbujorîndu-se la față toată, plecă în grabă, cu același rîs plin de seninătate.

„Ce ființă... bună!...” se gîndi Mîșkin și pe loc uită de ea. Într-un colț al terasei avea o canapea cu o măsuță în față; se așeză pe canapea, își acoperi fața cu mîinile și stătu așa vreo zece minute; deodată, cu o mișcare bruscă și neliniștită, își vîrî mîna în buzunarul hainei și scoase cele trei scrisori.

Dar ușa se deschise iarăși și intră Kolea. Prințul se grăbi să vîre scrisorile în buzunar, bucuros parcă să mai amîne momentul lecturii.

— Ce zici de împlinirea asta? întrebă Kolea, așezîndu-se pe divan și trecînd direct la subiect, ca toți cei de seama lui. Ce părere ai acum despre Ippolit? Ai pierdut orice stimă față de el, nu-i așa?

— Dar de ce?... Să știi însă, Kolea, că mă simt foarte obosit... Și apoi, povestea asta e așa de tristă, încît nu știu dacă face s-o mai reluăm... Totuși, vreau să știu cum îi mai merge?

— Doarme și are să mai doarmă încă vreo două ceasuri. Înțeleg, nu te-ai culcat deloc, te-ai dus să te plimbi în parc... După atîtea emoții... cred și eu!

— De unde știi că m-am plimbat în parc și că nu m-am culcat deloc?

— Chiar acum mi-a spus Vera; în ruptul capului nu voia să mă lase să intru; dar nu m-a răbdut inima și am venit doar pentru o clipă. Două ceasuri am stat lîngă bolnav; acum l-am lăsat pe Kostia Lebedev în locul meu. Burdovski a plecat. Atunci culcă-te, prințe dragă, noapte... sau, mai bine zis, ziua bună. Dar, să știi, sînt zguduit.

— Firește... toate astea...

- Nu, prințe, nu; m-a zguduit „Spovedania” lui. Mai cu seamă locul în care vorbește despre providență și despre viața viitoare, are acolo o idee mag-ni-fică!

Mîșkin îl privi cu multă duioșie pe Kolea, care venise de bună seamă

cu o intenție precisă, și anume ca să discute această idee magnifică!

- Și nu ideea în sine interesează, cât, mai ales, împrejurările acestea cu totul neobișnuite! Dacă o găseam la Voltaire, la Rousseau sau Proudhon, o remarcam desigur, fără să fi fost însă atât de impresionat. Dar un om care știe sigur că nu mai are de trăit decât zece minute să vorbească în felul acesta - nu ți se pare extraordinar? Nu ți se pare că este ultima expresie a mândriei, a independenței și demnității personale, care ajunge să înfrunte orice, fățiș.... Ei bine, aici avem de-a face cu o forță gigantică a spiritului! Și, după toate astea, să mai susții că a omis intenționat să pună capsă în pistol — dar e o presupunere atât de absurdă, atât de josnică! Dar știi că ieri ne-a păcălit pe toți, a folosit un șiretlic, căci nu l-am ajutat deloc să-și facă geamantanul și nici nu i-am văzut vreodată pistolul; el singur și-a strâns bagajele, dar, luat prin surprindere, m-am zăpăcit de tot. Vera zice că-i dai voie să rămână aici; îți jur că nu-i nici o primejdie, cu atât mai mult că nu-l slăbim din ochi; mereu e cineva în preajma lui.

- În noaptea asta, cine a vegheat lângă el?

- Am stat pe rând: Burdovski, Kostea Lebedev și cu mine; Keller a stat și el puțin, pe urmă s-a dus să doarmă la Lebedev, pentru că la noi n-avea pe ce să se culce. Și Ferdîșcenko a dormit tot la Lebedev și a plecat pe la ora șapte. Generalul, care stă în permanență la Lebedev, a plecat și el... E posibil ca Lebedev să vină să te vadă cât de curînd; te-a căutat, nu știu de ce; a întrebat de două ori dacă te-ai întors. Să-l lăsăm să intre sau nu? Poate vrei să te odihnești. Mă duc să mă culc și eu. A, da, voiam să-ți mai spun ceva. Tare m-a mai minunat generalul adineauri: pe la șase m-a trezit Burdovski ca să-l schimb; am ieșit puțin și deodată dau cu ochii de general; era așa de beat, că nici nu m-a recunoscut; stătea în picioare în fața mea ca o stană de piatră; apoi, deodată, își vine în fire și dă-i cu întrebările: „Ce face, bolnavul? Veneam să mă interesez de bolnav...” — chipurile, i-am dat raportul ce și cum. „Toate astea sînt bune, zice el, dar veneam tocmai să te previn; de aia m-am și sculat; am motive să cred că față de domnul Ferdîșcenko nu se poate vorbi orice și deci... trebuie să ne ținem gura”. Înțelegi, prințe?

— Ce spui? La urma urmei... nouă ni-e totuna.

- Firește că-i totuna; doar nu sîntem francmasoni! Chiar m-am mirat că generalul a găsit de cuviință să vină și să mă trezească din somn anume pentru asta.

— Spui că Ferdîșcenko a plecat?

— Pe la ora șapte; a venit o clipă să mă caute; vegheam la căpătîiul lui Ippolit; mi-a spus că se duce să-și împlinească somnul la Vilkin, un bețivan strașnic, Vilkin ăsta! Dar e timpul să plec! Uite că vine și Lukian Timofeici... Prințul vrea să doarmă. Lukian Timofeici, fă cale întoarsă!

Lebedev intră cam țeapăn și salută cu un aer grav.

— Nu stau decât o clipă, preastimate prinț, am venit cu o treabă, după mine, foarte importantă, spuse el cu jumătate de gură și cu un ton neobișnuit.

Venea de pe drum și nici nu dăduse încă pe acasă, așa că era cu pălăria în mînă. Părea îngrijorat și pătruns de un sentiment neobișnuit de demnitate personală. Prințul îl invită să stea.

- Ai întrebat de două ori de mine? Poate că tot mai ești îngrijorat de

cele ce s-au petrecut aseară...

- Vorbești de băiatul acela de ieri, prințe? A, nu! Ieri, ideile îmi erau cam încâlcite... dar astăzi nu mă gândesc cîtuși de puțin să contracarez intențiile dumitale.

- Să contra... cum ai spus?

— Am spus: să contracarez; cuvînt franțuzesc, care a intrat ca atîtea altele în limba noastră; de altfel, nu țin chiar așa de mult la el.

- Dar ce ai de ce ești atît de grav și solemn astăzi, Lebedev? întrebă prințul zîmbind. Parc-ai vorbi din cărți!

- Nikolai Ardalionovici, i se adresează Lebedev lui Kolea cu un glas aproape duios, avînd să-i comunice prințului ceva care privește direct...

- Da, da, firește, firește, nu-i treaba mea. Uite că m-am și retras! La revedere, prințe, spuse Kolea și dispăru numaidecît.

- Îmi place băiatul ăsta, pentru că e deștept și înțelegător, spuse Lebedev, urmărindu-l cu privirea; chit că uneori e tare sîcîitor, dar e un băiat isteț. Preastimate prinț, mi s-a întîmplat o nenorocire extraordinară aseară sau astăzi, dis-de-dimineață... n-aș fi în stare să precizez cînd anume.

- Ce s-a întîmplat?

- Mi-au dispărut patru sute de ruble din buzunarul hainei, prea-stimate prinț; s-au evaporat! adăugă Lebedev cu un zîmbet acru.

- Ai pierdut patru sute de ruble? Ce păcat!

- Mai cu seamă pentru un om sărac care trăiește din munca lui cinstită.

- Firește, firește; și cum s-a întîmplat?

- Băutura-i de vină. Am venit la dumneata ca la o providență, preastimate prinț. Suma de patru sute de ruble am primit-o de la un datornic ieri, la ora cinci după-amiază, după care m-am urcat în tren și m-am întors acasă. Portofelul era în buzunarul uniformei. Cînd m-am schimbat, am pus banii în buzunarul redingotei; trebuia să-i am la mine, pentru a-i preda seara, la cererea cuiva... printr-o persoană pe care o așteptam să vină.

- *A propos*, Lukian Timofeici, e adevărat că ai publicat în ziare un anunț cum că dai bani cu împrumut pentru obiecte de aur și argint?

- Printr-un mijlocitor; numele meu nu figura dedesubtul adresei din anunț. Dispunînd de un capital infim și dată fiind înmulțirea familiei, recunoaște și dumneata că o dobîndă modestă...

- Bine, bine; voiam să știu numai; iartă-mă că te-am întrerupt.

- Persoana împuternicită să ridice banii n-a mai venit. Între timp, l-au adus pe nefericitul acela; eram după masă și, bineînțeles, bine dispus; sosiseră musafirii, am băut... ceai și... spre nenorocul meu, m-am cam înveselit. Mai tîrziu, cînd Keller a venit și ne-a anunțat despre solemnitatea onomasticii dumitale și că ai de gînd s-o serbezi cu șampanie, atunci scumpe și preastimate prinț, eu care sînt un om de inimă (ceea ce, probabil, ai băgat de seamă, căci o merit), eu, care am inima, nu spun sensibilă, dar recunoscătoare, lucru de care mă mîndresc, m-am gîndit că, într-o împrejurare atît de solemnă, nu puteam rămîne cu zdreanță asta pe mine, și, ca să te felicit personal, era mai nimerit să-mi pun uniforma pe care o lepădasem venind acasă. M-am pus iarăși la ținuta de rigoare, după cum m-ai și văzut, prințe, toată seara. Cînd mi-am schimbat

haina, am uitat portofelul în buzunarul redingotei... Adevărat se zice că atunci cînd Dumnezeu vrea să pedepsească pe cineva, îi ia întîi mințile. Și de-abia azi-dimineață, pe la ora șapte și jumătate, cînd m-am trezit și mi-am adus aminte, am sărit ca un nebun din pat și glonț la redingotă - buzunarul gol! Nici urmă de portofel!

- Da, neplăcută întîmplare!

- Exact: neplăcută! Nici că se putea mai bine spus. *Cu* tactul dumitale binecunoscut ai știut să găsești îndată cuvîntul potrivit, conchise, nu fără răutate, Lebedev.

- Și totuși, cum vine asta... se neliniști prințul îngîndurat, e un lucru destul de grav.

- Grav, ai zis? Iată încă o vorbă extraordinar de nimerită pe care o găsești dumneata pentru a denumi...

- Ah, dar lasă odată asta, Lukian Timofeici! O vorbă sau alta, miezul rămîne același. Ce importanță au cuvintele acum... Nu crezi că s-ar fi putut întîmpla, beat cum erai, să lași să-ți cadă portofelul din buzunar?

- Se poate. Totul e cu puțință cînd ești beat, după cum ai binevoit să te exprimi cu cea mai delicioasă sinceritate chiar dumneata, preastimate prinț. Dar în cazul acesta ce ne facem cu următoarea socoteală: dacă în timp ce-mi schimbam redingota lăsam să-mi cadă portofelul din buzunar, înseamnă că obiectul căzut trebuia să fi rămas acolo, pe podea. Atunci, unde-i acel obiect?

- Nu l-ai vîrît cumva într-un sertar, în birou?

- L-am căutat și am răscolit peste tot; de altfel, n-am ascuns portofelul nicăieri și n-am deschis nici un sertar - îmi aduc perfect de bine aminte.

- În dulăpior te-ai uitat?

- Asta am făcut-o în primul rînd, și astăzi am scotocit de mai multe ori acolo. Dar cum aș fi putut să-l pun în dulăpior, preastimate prinț?

- Îți mărturisesc, Lebedev, că asta mă cam pune pe gînduri. Așadar, cineva l-o fi găsit pe jos?

- Sau l-a șterpelit din buzunar! Nu există decît aceste două alternative.

- Asta mă neliniștește foarte mult; dar cine ar putea să fie... Iată întrebarea!

- Fără îndoială, aceasta este întrebarea de căpetenie; dumneata știi să găsești întotdeauna, cu o precizie uimitoare, cuvintele și ideile menite să definească cum nu se poate mai lămurit situațiile, excelentissime prinț.

- Dar isprăvește odată cu ironiile, Lukian Timofeici! Aici..

- Ironii?! strigă Lebedev, plesnind din palme.

- Ei bine, lasă, doar nu-i caz de supărare; aici e cu totul altceva... e vorba de oameni, și asta mă îngrijorează. Pe cine bănuiești dumneata?

- Chestiunea e dificilă și extrem de... complicată! Să bănuiesc servitoarea? A stat tot timpul în bucătărie. Pe copiii mei, nici atît...

- Cred și eu!...

- Prin urmare, e cineva dintre musafiri.

- Să fie cu puțință?

- De necrezut, aproape cu neputință, și totuși altceva nu se poate presupune. Admit însă...ba sînt chiar încredințat că furtișagul, dacă într-adevăr a fost un furtișag, nu s-a comis în timpul serii, cînd toată lumea era

adunată aici, ci noaptea sau poate chiar dimineața, autorul fiind unul dintre cei care au rămas să doarmă aici.

- Dumnezeu mare!

— Pe Burdovski și pe Nikolai Ardalionovici îi exclud din capul locului, pentru că ei nici n-au intrat la mine în odaie.

— Și chiar dacă ar fi intrat? Cine a rămas peste noapte la dumneata?

— Socotindu-mă și pe mine, am fost patru inși care am intrat în timpul nopții în cele două odăi alăturate: eu, generalul, Keller și domnul Ferdîșcenko. Prin urmare, trebuie să fie unul dintre noi patru!

— Unul din trei, vrei să spui, dar care anume?

— M-am numărat și pe mine, ca să fie echitabil și în bună ordine; dar cred că ești de acord, prințe, că n-aș fi putut să mă jefuiesc pe mine însumi, cu toate că s-au mai văzut și asemenea cazuri...

— Devii plicticos, Lebedev! îl întrerupse prințul, pierzându-și răbdarea. Revino la fapte și n-o mai lungi atât.

— Rămîn, prin urmare, trei și, în primul rînd, domnul Keller, om nesigur, cam bețivan și, în anume împrejurări, liberal cînd e vorba de buzunarul altuia; în rest are mai degrabă înclinațiile unui cavaler medieval decît ale unui liberal. A rămas mai întîi aici, în odaia bolnavului, și abia după miezul nopții a venit la noi, pretextînd că nu poate dormi pe jos.

— Îl bănuiești pe el?

— L-am bănuiești. Cînd am sărit din pat ca un nebun pe la șapte și ceva și m-am lovit cu palma peste frunte, l-am trezit imediat pe general, care dormea dus. Constatînd dispariția ciudată a lui Ferdîșcenko, fapt prin care el însuși dădea de bănuiești, am hotărît pe loc să-l percheziționăm pe Keller, care dormea ca... un... ca un buștean. L-am scotocit pe față și pe dos; prin buzunarele lui sufla vîntul; unde mai pui că toate pînă la unul erau găurite. Avea doar o batistă de bumbac albastră, cadrilată și în ultimul hal de murdărie. Apoi un bilețel amoros de la o slujnică, în care aceasta îi cerea bani, amenințîndu-l, și, în sfîrșit, binecunoscutul foileton rupt ferfeniță. Asta-i tot ce s-a găsit la el. Generalul fu de părere că-i nevinovat. Pentru a ne încredința și mai bine, l-am trezit din somn, lucru ce n-a fost tocmai ușor. Abia a înțeles despre ce era vorba; s-a uitat la noi cu gura căscată și cu o expresie caraghioasă, nevinovată și chiar neroadă de om beat - nu, nu e el!

- Ce bine îmi pare! oftă prințul ușurat. Mi-a fost cam teamă pentru dînsul.

- Ți-a fost teamă? Vasăzică, ai avut motive să-l bănuiești? îl privi printre gene, cu îndoială, Lebedev.

- A, nu; am spus-o așa, fără nici un gînd, răspunse prințul încurcat, am spus o mare prostie. Te rog, Lebedev, n-o mai repeta la nimeni...

- Prințe, prințe! Cuvintele dumitale vor rămîne în adîncul inimii mele ca în mormînt!... exclamă patetic Lebedev, strîngîndu-și pălăria la piept.

- Bine, bine!... Așadar, e Ferdîșcenko? Adică, dumneata îl bănuiești pe Ferdîșcenko?

- Da' pe cine altul? articula încet Lebedev, uitîndu-se țintă la prinț.

- Ei da, firește... nu rămîne decît el... Dar cum s-o dovedești? Ai probe?

- Probe am. Mai întîi că s-a făcut nevăzut la ora șapte sau pe la șase și ceva dimineața.

- Stai puțin. Kolea îmi spunea mai adineauri că Ferdîșcenko a trecut pe la el pentru a-l anunța că se duce să-și împlinească somnul la... i-am uitat numele, la un prieten de-al lui.

- La Vilkin. Vasăzică Nikolai Ardalionovici ți-a și vorbit despre asta?

- Nu mi-a spus nimic despre furt...

- Nu știe, căci pentru moment păstrez secretul. Așadar, Ferdîșcenko pleacă la Vilkin; la prima vedere, nimic surprinzător în faptul că un bețiv se duce la alt bețiv chiar în zorii zilei și fără nici o treabă. Dar acu-i acu! Încep să dau de un fir; un amănunt mă pune pe gânduri: înainte de a pleca, dumnealui își lasă adresa... Acum fii atent, prințe; se pune întrebarea: ce l-a făcut să-și lase adresa?... Ce zor nevoie mare a avut să-l caute în mod special pe Nikolai Ardalionovici, făcînd deci un ocol, și să-i spună că se duce pentru restul nopții la Vilkin? Pe cine poate să intereseze de ce pleacă și unde anume se duce? Ce rost are să dea declarații? Aici e un truc rafinat, un truc hoțesc. „Poftim, adicătelea, nu caut, nu caut să mi se piardă urma, atunci cum ar putea cineva să mă bănuiască de hoție? Parcă un hoț ar fi lăsat vorba unde se duce? Într-un cuvînt, sîntem în fața unui exces de prevedere, a unei griji nejustificate de a înlătura orice bănuială și, ca să zic așa, de a-și șterge urmele pe nisip... Mă înțelegi acum, preastimate prințe?

— Am înțeles foarte bine, dar asta nu dovedește încă nimic.

— A doua dovadă: urma dată e falsă și adresa inexactă. După un ceas, adică pe la ora opt, m-am dus la Vilkin. Stă aici, pe strada Peataia, și de bine de rău îl cunosc. Acolo nu era nici un Ferdîșcenko. Cu mare greutate am putut afla de la servitoare, care-i cam fudulă de-o ureche, că acum un ceas cineva a sunat așa de tare, încît a rupt șnurul de la clopoțel; servitoarea n-a deschis, nevoind să-l trezească pe domnul Vilkin sau poate că i-a fost lene să se dea jos din pat. Se întîmplă.

— Și acestea sînt toate dovezile dumitale? Cam slabe.

— Dar, preastimate prințe, pe cine altul să bănuiesc, judecă și dumneata, încheie, jeluindu-se parcă, Lebedev și în același timp un zîmbet viclean îi miji pe buze.

— Ar trebui totuși să mai cauți o dată prin odăi, prin sertare, îi sugeră îngrijorat prințul după ce se gîndi o clipă.

— M-am uitat peste tot, suspină și mai smerit Lebedev.

— Hm... și pentru ce, pentru ce a trebuit neapărat să-ți scoți redingota? se necăji prințul și de ciudă lovi cu pumnul în masă.

— O asemenea întrebare a mai fost pusă într-o veche comedie. Dar, excelentissime, am impresia că prea pui la inimă nenorocirea mea! N-o merit. Adică, vreau să spun că eu personal n-o merit; dar dumneata te chinuiești și pentru cel vinovat... pentru acest nemernic domn Ferdîșcenko?

- Da, așa este, m-ai cam întors pe dos cu știrea dumitale, întrerupse prințul absent și vizibil nemulțumit. Și ce ai de gînd să faci... dacă ești așa de sigur că-i Ferdîșcenko?

- Prințe, preastimate prințe, dar cine altul să fie? continuă Lebedev pe același ton de jeluire. Căci însuși faptul că n-am pe cine altul să bănuiesc, deci imposibilitatea de a mai bănuii pe altcineva afară de domnul Ferdîșcenko, este propriu-zis tot un fel de dovadă împotriva domnului Ferdîșcenko. Iată deci și o a treia probă! Căci, o repet, dacă nu-i el, cine

altul? Doar n-am să-l bănuiesc pe domnul Burdovski, he, he, he!

- E absurd!

- Cu atît mai puţin pe general, he, he, he!

- Asta ar fi prea de tot! aproape că se răsti prinţul cu ciudă, răsucindu-se nervos pe scaun.

- Cum să nu fie prea de tot? He, he, he! Dar ce m-a mai făcut să rîd omul acesta, generalul adică! Porniserăm adineauri împreună, pe urmele proaspete, drept la Vilkin... Trebuie să-ţi spun că generalul a fost mai afectat chiar decît mine; cînd l-am trezit, îndată ce am constatat lipsa portofelului, l-am văzut cum a făcut feţe-feţe, a roşit, a pălit şi, la urmă, a fost cuprins de o nobilă indignare, dar atît de înverşunată cum nici nu m-am aşteptat. Ce suflet ales! E adevărat că minte întruna, e o meteahnă a lui, dar e un om însufleţit şi de cele mai nobile porniri, un om cam slab de înger, dar te cîş-tigă prin inocenţa lui sufletească. Ți-am spus, preastimate prinţ, că am pentru dînsul nu numai o slăbiciune, ci chiar un sentiment de dragoste. Deodată îl văd că se opreşte în mijlocul drumului, îşi descheie redingota, îşi descoperă pieptul. „Caută-mă, zice, l-ai percheziţionat pe Keller, de ce să nu mă cercetezi şi pe mine? Aşa e drept.” Mîinile şi picioarele îi tremurau şi era de o paloare înspăimîntătoare. „Ascultă, generale, i-am zis rîzînd, dacă altcineva mi-ar fi spus aşa ceva despre tine, mi-aş fi retezat numaidecît capul chiar cu mîinile mele şi l-aş fi pus pe o tavă, pe care eu însumi aş fi arătat-o tuturor celor ce s-ar îndoi, spunîndu-le: Vedeţi capul acesta? Ei bine, răspund pentru el cu propriul meu cap, iar de va trebui, mă arunc şi în foc. Iată, i-am zis, cît de mare încredere am eu în tine!” La aceste vorbe, se aruncă la pieptul meu, tot în mijlocul străzii izbucni în lacrimi şi mă strînse în braţe, mai-mai să mă înăbuşe „Tu eşti, îmi spune, singurul meu prieten pe care-l am în nenorocirile mele!” Ce om plin de simţire! Pe drum, după aceea, îmi povesti, bineînţeles, o anecdotă în legătură cu întîmplarea noastră: cică, în tinereţe, şi el fusese o dată bănuît de un furt de cinci sute de mii de ruble; dar a doua zi, luînd foc casa, el îl scăpă din flăcări pe contele care-l bănuia şi pe Nina Aleksandrovna, care era domnişoară pe atunci. Contele l-a îmbrăţişat şi l-a sărutat şi aşa a putut el s-o ia în căsătorie pe Nina Aleksandrovna. A doua zi, sub dărîmăturile clădirii mistuite de incendiu, s-a găsit şi caseta cu banii dispăruţi; era o lădiţă de fier, de fabricaţie englezească, prevăzută cu o broască secretă; căzuse, nu se ştie cum, sub podea şi, dacă n-ar fi fost incendiul, nu s-ar fi aflat niciodată ce devenise. Nu era nimic adevărat în toată povestea asta şi totuşi, vorbind de Nina Aleksandrovna, îl podidi plînsul. E o persoană foarte distinsă Nina Aleksandrovna, deşi nu mă prea înghite.

- N-o cunoşti?

- Nu, dar aş dori din tot sufletul s-o cunosc, fie numai pentru a mă justifica în faţa ei. Nina Aleksandrovna are ce are cu mine, cică îi corup bărbatul, îndemnîndu-l şi antrenîndu-l la băutură. În realitate, nu numai că nu-l corup, ci, dimpotrivă, îl temperez şi poate că-l feresc de societatea unor oameni cu reputaţia dubioasă şi de influenţa lor păgubitoare. Unde mai pui că mi-e prieten şi-ţi mărturisesc că acum nu l-aş mai lăsa de capul lui pentru nimic în lume; unde se duce el, mă duc şi eu, pentru că numai cu duhul blîndeţii îl mai poţi domoli cît de cît. Acum, aproape că nu se mai duce pe la căpităneasa lui, deşi tînjeşte în taină după ea şi nu aşteaptă

decît prilejul să alerge acolo; altminteri n-ar ofta și n-ar suspina atîta, nu știu de ce tocmai dimineața, cînd se scoală și-și încalță cizmele; n-are bani, iată nenorocirea, căci nu-i chip să se ducă la dînsa cu mîna goală. Dumitale nu ți-a cerut bani, preastimate prinț?

- Nu, nu mi-a cerut.

- Nu îndrăznește, dar cum ar mai face-o! Mi-a mărturisit chiar el că ar fi vrut să ți se adreseze dumitale, dar se jenează, fiindcă, nu de mult, i-ai mai împrumutat; pe de altă parte, crede că ești hotărît să nu-i mai dai. Mi s-a destăinuit ca unui prieten bun.

- Dar dumneata nu-i dai bani?

- Prințe! Preastimate prinț! nu numai bani, ci viața mi-aș da-o pentru omul acesta... adică nu, nu vreau să exagerez, nu chiar viața, dar pentru dînsul aș primi bucuros să suport friguri, un buboi sau guturai, dacă ar fi la mare ananghie, căci îl consider un om excepțional, din nefericire însă iremediabil pierdut în mocirla în care se bălăcește; așadar, nu numai bani!

- Vasăzică, îi dai totuși bani?

- N-nu, nu i-am dat; de altfel știe și el că n-am să-i dau; și asta numai pentru binele și spre îndreptarea lui. Acum ține morțiș să vină cu mine la Petersburg. Plec la Petersburg, ca să-l surprind pe domnul Ferdîșcenko pe urmele lui încă proaspete, căci sînt convins că e acolo. Generalul fierbe și nu mai poate de nerăbdare, dar parcă îl văd cum o șterge de la gară ca să se ducă la căpităneasă. În ce mă privește, mărturisesc nu numai că n-am să-l rețin, dar am tot interesul să-l las să plece și chiar ne-am înțeles dinainte ca îndată după sosire s-o luăm care încotro, ca să punem mîna mai ușor pe domnul Ferdîșcenko. Îl voi lăsa deci să plece și, pe urmă, mă voi duce să-l surprind la căpităneasa lui, ca să-l rușinez atît ca tată de familie, cît și ca om, în general vorbind.

- Numai să nu faci un scandal din asta, Lebedev; pentru numele lui Dumnezeu, fără scandal, îl rugă prințul cu glas scăzut, pradă unei puternice neliniști sufletești.

- A, nu; vreau numai să-l fac să se simtă și să văd ce mutră o să facă el, pentru că, după față, poți deduce multe lucruri, preastimate prinț, și, observația este adevărată mai ales pentru un asemenea om. Ah, prințe! Deși eu însumi sînt nenorocit, nu pot să nu mă gîndesc și la dînsul, la îndreptarea lui morală. În legătură cu aceasta aș avea o rugămintă, preastimate prinț, și, mărturisesc, pentru asta am venit la dumneata: cunoști familia Ivolghin, ai stat acolo; dacă ai vrea, preainimosul și blajinul meu prinț, să-mi dai o mînă de ajutor... în interesul exclusiv al generalului, spre binele lui...

Cu aceste cuvinte, Lebedev își împreună mîinile ca într-o rugă.

- Ce anume? Ce ajutor aștepti de la mine? Fii sigur că aș vrea să te înțeleg cît se poate de bine și să-ți fiu de folos, Lebedev.

- Tocmai fiindcă eram convins de acest lucru, mi-am permis să mă adresez dumitale! Cred că prin intermediul Ninei Aleksandrovna am putea realiza o supraveghere, ca să spun așa, un control asupra Excelenței sale chiar în sînul propriei lui familii. Din nefericire, n-am avut onoarea să-i fiu prezentat... Afară de asta, Nikolai Ardalionovici, care te adoră, ca să zic așa, pînă-n adîncul sufletului său tînăr, cred că ar putea și el să ne fie de folos...

- N-nu.. S-o amesteci pe Nina Aleksandrovna în afacerea asta...

ferească Dumnezeu!... Și nici pe Kolea... În fond, pînă acum n-am înțeles prea bine ce anume urmărești, Lebedev.

- Dar nu-i nimic de-nțeles! obiectă cu foc Lebedev, abia stăpînindu-se să nu sară de pe scaun. Blîndețe și gingășie - iată leacurile cele mai potrivite pentru bolnavul nostru. Îmi dai voie, prințe, să-l privesc ca pe un bolnav?

- Asta dovedește inteligența și delicatețea dumitale.

- Să-ți explic printr-un exemplu, pe care, pentru mai multă claritate, am să-l iau din viața practică. Numai ca să vezi cu ce fel de om avem de-a face; singura lui meteahnă ar fi că și-a pierdut mințile după căpităneasa aceea, la care nu se poate duce fără gologani, și la care am de gînd să-l surprind astăzi, și, o repet din nou, numai și numai spre binele lui; să presupunem acum că nu-i căpităneasa și că ar fi săvîrșit o adevărată crimă, să zicem o faptă necinstită oarecare, o faptă infamantă (lucru de care, firește, e cu totul incapabil); ei bine, chiar în acest caz, luîndu-l cu duhul blîndeții și, ca să zic așa, cu delicatețe, obținem orice de la el, pentru că e un om plin de o nobilă simțire! Crede-mă, nu vor trece nici cinci zile și se va trăda singur: va izbucni în lacrimi și va mărturisi totul, mai ales dacă vom proceda cu abilitate și cu tact și, în primul rînd, cu multă noblețe, instituind o strictă supraveghere din partea familiei și a durnitale, care să-l urmărească pas cu pas... Ah, preainimosul meu prinț! adăugă Lebedev, sărind de pe scaun și cuprins de un fel de extaz. Eu nu afirm categoric că ar fi el... Sînt gata, cum s-ar zice, să-mi dau chiar acum tot sîngele pentru omul acesta; dar recunoaște si dumneata că necumpătarea și... beția, și căpităneasa - toate laolaltă pot să-l ducă departe.

- Pentru un astfel de scop, firește, sînt gata oricînd să te ajut, zise prințul, dînd să se ridice de pe scaun, dar îți mărturisesc, Lebedev, că mă simt foarte îngrijorat; spune-mi, crezi și acum... într-un cuvînt, dumneata singur ai spus că-l bănuiești pe domnul Ferdîșcenko.

- Dar pe cine aș mai putea bănuî? Pe cine, preaneprihănite prinț? răspunse Lebedev cu același zîmbet de smerenie și împreunîndu-și din nou mîinile a implorare.

Prințul își încruntă sprîncenele și se ridică în picioare.

- Vezi, Lukian Timofeici, orice eroare în acest caz ar fi un lucru îngrozitor. Ferdîșcenko acesta... n-aș vrea să-l vorbesc de rău... dar Ferdîșcenko... adică cine știe? O fi chiar el!... vreau să spun că poate într-adevăr el ar fi în stare mai curînd... decît altul. Pe măsură ce se încurca, prințul devenea tot mai mohorît.

Lebedev era numai ochi și urechi.

- Vezi, reluă prințul, plimbîndu-se în lung și-n lat prin odaie și evitînd pe cît era cu putință să întîlnească privirea lui Lebedev, am fost prevenit... mi s-a dat a înțelege că domnul Ferdîșcenko ar fi un om față de care, pe lîngă toate celelalte, trebuie să fii foarte prudent, să te ferești să spui ceva... ce nu se cade. Înțelegi? Îți spun asta, pentru că el poate într-adevăr să fie în stare mai mult decît altul... principalul e să nu facem o greșală... mă-nțelegi?

- Și de la cine deții informațiile astea despre domnul Ferdîșcenko? tresări plin de curiozitate Lebedev.

- Așa, mi-a strecurat cineva în șoaptă; de altfel nici nu prea cred...

mă indispuie faptul că am fost nevoit să-ți spun asta, dar te asigur că personal nu cred... e absurd... Ah, ce prostie am făcut!

— Dar știi, prințe, se înflăcăra Lebedev, tremurînd de emoție ceea ce spui dumneata e foarte important, e de cea mai mare importanță acum; adică, să ne înțelegem, nu informația cu privire la domnul Ferdîșcenko e importantă, ci felul cum a ajuns la cunoștința dumată, de la cine anume ai aflat... (Spunînd asta, Lebedev se ținea scai după prinț, urmîndu-l pas cu pas de la un capăt la celălalt al camerei.) Să-ți comunic atunci și eu ceva: adineauri, cînd ne duceam la Vilkin acela, generalul, după ce mi-a spus povestea cu incendiul, m-a făcut să înțeleg, bineînțeles colcîind de indignare, că domnul Ferdîșcenko e un om de care trebuie să te păzești; vorbea atît de încîlcit și de confuz, că a trebuit să-i pun cîteva întrebări; felul în care mi-a răsput dovdea că toate astea erau numai o născocire de-a Excelenței sale... Propriu-zis, mai mult e o înclinație nevinovată a firii lui ușurate. Căci și minciunile-i vin numai din pricină că nu-și poate stăpîni slăbiciunea de caracter. Acum judecă și dumneata: dacă a mințit, lucru de care sînt convins, cum se face că ai auzit și dumneata vorbindu-se de asta! Îți dai seama, desigur, că atunci cînd mi-a turnat această noutate, el a inventat-o sub inspirația momentului; cine a putut atunci să-ți spună același lucru și dumată? E important, e... foarte important și... ca să spun așa...

- Mi-a spus-o Kolea chiar acum, iar el o știe de la tatăl său, pe care l-a întîlnit în vestibul, adineauri, între șase și șapte, cînd ieșise nu știu pentru ce. Și prințul povesti totul în amănunt.

— Ei bine, asta e tocmai ceea ce se cheamă o pistă! spuse Lebedev, frecîndu-și mîinile și rîzînd pe-nfundate. Exact așa mi-am închipuit și eu. Asta înseamnă că Excelența sa generalul meu și-a întrerupt pe la șase somnul inocent anume ca să-l trezească pe scumpul său fiu și să-l prevină de primejdia extraordinară pe care o prezintă vecinătatea cu domnul Ferdîșcenko! Ca să vedeți numai ce om primejdios e domnul Ferdîșcenko și cît de înduioșătoare este grija părintească a Excelenței sale, he, he, he!

- Ascultă, Lebedev, interveni prințul speriat de-a binelea, te rog să procedezi discret și prudent! Să nu te apuci să faci zarvă! Te rog, Lebedev, te implor... în cazul acesta, îți jur că te voi ajuta, dar să nu afle nimeni, absolut nimeni!

— Fii pe pace, preainimosul, preabunul și preaonorabilul meu prinț! strigă în culmea exaltării Lebedev. Te asigur că toate astea vor rămîne pe veci îngropate în inima mea, pătrunsă de o nobilă simțire! Totul se va petrece fără scandal și fără *zarvă*. Vom acționa cu cea mai mare discreție și în bună înțelegere... Excelentissime prinț, mi-s sufletul și mintea deopotrivă de josnice, dar întreabă pe oricare individ, cît de josnic ar fi, sau chiar pe un ticălos, cu cine preferă să aibă de-a face: cu un nemernic ca el sau cu un om plin de nobilă simțire ca dumneata, neprihănite prinț? Alegerea nu-i va fi grea: „Cu un om plin de nobilă simțire” va răspute el, și în asta se va afirma triumful virtuții! La revedere, preastimate prinț! Cu cea mai mare discreție... Cu cea mai mare discreție... în bună înțelegere.

X

Mîșkin înțelese în sfîrșit de ce îl trecea un fior rece ori de cîte ori

punea mîna pe cele trei scrisori și pentru ce tot amînase pînă seara să le citească. Dimineața, înainte de a se hotărî să deschidă unul dintre plicuri, se cufundă într-un somn greu pe canapea și avu un vis la fel de apăsător ca și cel precedent: din nou îi apăruse înainte aceeași „vinovată”; îl privea, și lacrimi scînteietoare păreau că atîrnă de genele ei lungi; îl chema lîngă dînsa și, ca și mai adineauri, el se trezi aducîndu-și aminte cu un fel de suferință de chipul ei. Ar fi vrut să se ducă numaidecît la ea, dar nu putu; la urmă, aproape exasperat, desfăcu scrisorile și se apucă să le citească.

Dar și scrisorile acestea păreau a nu fi decît tot un vis. Se întîmplă uneori să ai niște vise ciudate, absurde, cu totul bizare. Deșteptîndu-te, ți le reamintești cu o claritate surprinzătoare și rămîi uimit ca în fața unui fenomen cu totul inexplicabil. Ții minte foarte bine, în primul rînd, că rațiunea ți-a fost prezentă și lucidă tot timpul acesta chinuitor de lung, cînd te împresurau ucigașii, care — perfizi și vicleni - căutau să-și ascundă intențiile, să te înșele, prefăcîndu-se binevoitori și prietenoși, cînd, de fapt, aveau armele pregătite și nu așteptau decît un semn știut numai de ei ca să te lovească; îți aduci apoi perfect de bine aminte cu cîtă șiretenie ai știut, în cele din urmă, să-i păcălești, reușind să te ascunzi de primejdie; pe urmă îți dai seama că ei știu foarte bine de toată șiretenia ta și cunosc locul unde te-ai ascuns, dar se prefac a nu ști și stau la pîndă cu armele lor ucigașe gata pregătite, în așteptarea semnului misterios; dar iată că, printr-o nouă șiretenie, reușești din nou să-i derutezi, și toate astea ți le amintești cu multă precizie. Dar cum se explică totuși că în tot timpul acesta rațiunea dumitale a putut să se împace cu o mulțime de aberații și situații absurde, absolut evidente, de care ți-era înțesat visul? Unul dintre ucigași s-a prefăcut sub ochii dumitale din femeie într-un pitic oribil și viclean - și dumneata ai acceptat toate astea ca pe ceva firesc, aproape fără nici un fel de nedumerire, și aceasta chiar în timpul cînd, pe de altă parte, rațiunea dumitale, încordată la maximum, se manifesta cu o forță extraordinară, cu o capacitate teribilă de sesizare, șiretenie și logică! Pentru ce apoi, trezindu-te din somn și revenind complet la realitate, ai senzația aproape de fiecare dată, uneori chiar ca o impresie de neuitat, că te desprinzi, o dată cu somnul întrerupt, de o enigmă rămasă nedelegată pentru dumneata? Absurditățile din vis te fac să zîmbești; în același timp însă, simți în subconștient că împletirea aceasta de absurdități ascunde o idee, da - o idee reală, ceva ce face parte din viața dumitale; ca și cum visul ți-a spus ceva nou, profetic, ceva de mult așteptat; impresia pe care o încerci este puternică, fie că-i plăcută ori chinuitoare, dar ce anume ți s-a sugerat și care e tîlcul ei adevărat - nu mai ești în stare nici să înțelegi și nici măcar să-ți mai amintești.

Un efect aproape similar avu și lectura acestor scrisori. Dar și înainte chiar de a-și fi aruncat ochii pe ele, Mîșkin simți că însuși faptul că ele existau, numai posibilitatea existenței lor semăna cu un coșmar. Cum s-o fi hotărît ea oare să-i scrie *ei*? se întreba el, rătăcind singur în seara aceea (uneori fără să știe unde se află). Cum a putut să-i scrie *despre asta* și cum a fost cu putință să se nască în capul ei un vis atît de nesăbuit? Dar visul acesta era acum o realitate și lucrul cel mai uimitor pentru dînsul era că, în timpul lecturii acestor scrisori, el însuși începu să creadă în posibilitatea, ba chiar și în rațiunea de a fi a acestor visuri. Da, fără îndoială, fusese un vis, un coșmar, o nebunie, și totuși era aici și ceva adevărat, ceva

chinuitor de real și dureros de adevărat, ceva ce îndreptățea acest vis, acest coșmar, această nebunie. Vreme de mai multe ceasuri el rămase pradă unor gânduri tulburi și, ca într-un delir, îi reveneau mereu în minte crîmpele din acele scrisori, le frămînta în cuget și medita adînc asupra fiecăruia în parte. Ba uneori ar fi voit să-și spună că presimțise, ghicise toate acestea cîndva; i se părea chiar că le avusese sub ochi demult-demult, și că tot dorul și toate părerile de rău, toate suferințele și toate temerile lui de pînă atunci erau conținute în aceste rînduri pe care le mai citise odinioară.

Cînd vei despături această scrisoare (așa începea prima epistolă), te vei uita, desigur, mai întîi la semnătură. Ea îți va spune și va lămuri totul, deci este de prisos să mă justific în fața dumitale sau să încerc o explicație. Dacă ți-aș fi cît de cît egală, ai putea vedea o insultă în îndrăzneala pe care mi-am luat-o; dar cine sînt eu, și cine ești dumneata? Sîntem doi antipozii, și distanța dintre noi e atît de mare, încît n-aș putea să te jignesc, chiar dacă aș voi.

Și mai departe, în alt loc, scria:

Să nu iei cuvintele mele drept o exaltare bolnăvicioasă a unei minți rătăcite, dar pentru mine ești perfecțiunea întruchipată. Te-am văzut, te văd în fiecare zi. Nu te judec; n-am ajuns să te consider o perfecțiune pe calea rațiunii, ci pur și simplu aceasta este credința mea. Dar am și un păcat față de dumneata: te iubesc. Nu-ți este îngăduit să iubești perfecțiunea, trebuie numai s-o recunoști ca atare și s-o admiri, nu-i așa? Și cu toate acestea sînt îndrăgostită de dumneata. Deși dragostea îi face pe oameni să se simtă egali, fii pe pace, nu te voi coborî pînă la mine nici chiar în cel mai intim gând al meu. Ți-am scris „fii pe pace”; dar e cu puțință oare ca dumneata să te tulburi?... Dacă ar fi în puterea mea, ți-aș săruta urmele pașilor. O! nici gând să mă consider egală dumitale... Uită-te la iscălitură, dar uită-te mai repede!

Îmi dau seama (scria în altă scrisoare) că te unesc mereu cu el și nu te-am întrebat încă niciodată dacă-l iubești. El s-a îndrăgostit de dumneata de cum te-a văzut. Se gîndea la dumneata ca la „o rază de lumină”; sînt propriile lui vorbe, le-am auzit din gura lui. Dar și fără aceste cuvinte am înțeles că ești pentru el ca lumina ochilor. O lună de zile am stat în preajmă-i și mi-am putut da seama că și dumneata îl iubești; voi doi sînteți pentru mine o singură ființă!

Să fie oare cu puțință? (scria în alt loc.) Ieri, cînd am trecut pe lîngă dumneata, parcă te-ai înroșit la față. Dar nu, nu se poate; cred că mi s-a părut numai. Dacă cineva te-ar tîrî în spelunca cea mai infectă și dacă ți s-ar înfățișa viciul în toată goliciunea lui, nici atunci chiar n-ar trebui să roșești; ești deasupra oricărei jigniri. Poți să-i urăști pe cei josnici și lași, dar numai din pricina jignirii care o aduc altora, căci pe dumneata nici o insultă nu te poate atinge. Știi, eu cred că ar trebui chiar să mă iubești. Ceea ce ești pentru dînsul ești și pentru mine: un spirit luminos; un înger nu poate să urască, dar nici să nu iubească nu poate. Dar e cu puțință să iubești pe toată lumea, pe toți oamenii, pe tot ce este aproapele tău? Mi-am pus de multe ori această întrebare. Nu, desigur, și nici n-ar fi ceva firesc. Dragostea abstractă pentru umanitate ascunde aproape întotdeauna o iubire egoistă față de tine însuși. Nouă nici nu ne este dat să iubim altfel. Pe cînd la dumneata e cu totul altceva; cum ar fi posibil ca

dumneata să nu iubești măcar pe cineva, de vreme ce nimeni nu se poate compara cu dumneata și ești deasupra oricărei jigniri, deasupra oricărei porniri personale? Numai dumneata singură poți iubi fără egoism, numai dumneata poți, iubind, să treci peste propriul „eu” și să te dăruiești numai aceluia pe care-l iubești. Ah, cât de cumplit ar fi pentru mine să știu că din pricina mea ai simțit rușine sau mînie! Ar însemna decăderea și deci pieirea dumitale: deodată te-ai așeza pe aceeași treaptă cu mine...

Ieri, după ce te-am întâlnit, m-am întors acasă și m-am gindit la un tablou. Pictorii îl zugrăvesc de obicei pe Hristos în spiritul legendelor evanghelice; eu l-aș zugrăvi altfel în tabloul pe care mi-l închipui; ar fi singur - apostolii îl părăseau cîteodată. N-aș lăsa cu el decît un copilăș. Copilul se jucase alături sau poate îi povestise ceva în gînguritul lui copilăresc. Hristos l-a ascultat, dar acum a rămas pe gînduri, cu mîna uitată pe căpșorul copilului. Se uită în zare, spre orizont; în ochi i se citește un gînd, cuprinzător cit universul; fața îi e tristă. Copilul s-a oprit din joacă și din gîngurit, și-a sprijinit coatele pe genunchii lui Hristos și, cu obrazul rezemat în mîna, și-a ridicat căpșorul, privind țintă în ochii lui Hristos cu acel aer gînditor, pe care copiii îl au cîteodată. Soarele apune... Iată tabloul meu! Dumneata ești inocența întrupată și tocmai această inocență este însăși perfecțiunea dumitale. O, asta să n-o uiți niciodată! Să nu-ți pese și să nu-ți faci gînduri din cauza pasiunii mele pentru dumneata! De acum ești a mea, voi fi toată viața în preajma dumitale... În curînd am să mor.

În sfîrșit, cea din urmă scrisoare conținea și aceste gînduri:

Pentru numele lui Dumnezeu, să nu-ți faci o părere greșită despre mine; să nu-ți închipui de asemenea că mă umilesc dacă-ți scriu așa sau că fac parte dintre acele ființe pentru care umilința este o desfătare, că o fac numai și numai din orgoliu. Nu, am și eu bucuriile mele, dar îmi vine greu să-ți explic asta. Mi-ar fi greu să mi-o deslușesc mie însămi, cu toate că mă frămîntă atît. Știu numai că n-aș putea să mă umilesc nici chiar într-un acces de orgoliu. Iar pentru autoumilire dintr-un imbold curat al inimii, nu mă simț capabilă. Prin urmare, nu mă umilesc cîtuși de puțin.

De ce vreau să vă unesc? Pentru voi doi sau pentru mine? Pentru mine. firește: în asta găsesc dezlegarea tuturor frămîntărilor vieții mele; mi-am spus-o mai de mult încă... Am auzit că sora dumitale, Adelaida, văzîndu-mi portretul, s-ar fi exprimat că o astfel de frumusețe ar putea să răstoarne lumea. Dar eu am renunțat la lume; îți vine să zîmbești sau, în cel mai bun caz, găsești ciudat că scriu aceste vorbe eu, pe care ai văzut-o împopoțonată cu dantele și diamante într-o societate de bețivi și de ticăloși! Dar nu lua în seamă aparențele, căci, propriu-zis, eu aproape că nici nu exist și sînt conștientă de acest lucru; Dumnezeu știe ce mai sălășluiește în mine, în locul „eului” meu. În fiecare zi, îmi citesc sentința în cei doi ochi înspăimîntători care mă pîndese fără încetare, chiar dacă nu-i văd în preajma mea. Acum, ochii aceștia tac (ei tac întruna), dar le cunosc taina. Casa omului acestuia e sumbră, apăsătoare și ascunde o taină. Sînt sigură că are undeva, într-un sertar, un brici cu lama înfășurată în mătase, ca și celălalt - ucigașul din Moscova; și acela stătea cu maică-sa și-și înfășurase briciul în mătase ca să taie mai lesne o beregată. Tot timpul cît am stat la el acasă, mi se năzărea mereu că undeva, sub podea, zace un cadavru, ascuns poate încă de tatăl lui, un cadavru acoperit cu o mușama, ca și cel de la Moscova, avînd la fel așezate împrejur sticle cu soluția

Jdanov; aş fi putut să-ţi indic chiar şi locul. El nu-mi spune nimic, dar ştiu că mă iubeşte pînă într-atît, încît este exclus să nu fi început să mă urască. Nunta dumitale şi cu a mea se vor celebra în acelaşi moment; aşă, cel puţin, m-am înţeles cu el. Faţă de el n-am nici o taină. L-aş ucide de groază... Dar o să mă omoare el înaintea... e alături de mine acum şi îmi spune rîzînd că aiurez; ştie că-ţi scriu dumitale.

Şi tot aşă, şiruri nenumărate de adevărat delir în aceste scrisori. Una dintre ele, a doua, era lungă de tot: două coli de hîrtie de format mare scrise mărunt.

Prinţul ieşi în sfîrşit din parc, după ce, la fel ca în seara precedentă, rătăcise multă vreme în neştire prin aleile lui întunecoase. Noaptea limpede şi luminoasă părea şi mai clară ca de obicei. „Să fie încă aşă devreme?” gîndi el. (Uitase să-şi ia ceaiul.) La un moment dat, i se păru că aude sunetele unei melodii venind de departe. „Cîntă muzica în pavilionul gării probabil, gîndi iar; de bună seamă, azi nu s-au mai dus acolo.” La gîndul acesta, uitîndu-se împrejur, se pomeni în dreptul vilei lor. Ştia dinainte că va trebui să ajungă aici în cele din urmă şi, cu inima strînsă, urcă treptele terasei. Nu-l întîmpină nimeni; terasa era pustie. Aşteptă un moment, apoi deschise uşa spre salon. „Nu obişnuiesc niciodată să închidă uşa asta”, îşi spuse el; dar nici în salon nu era nimeni şi era aproape întuneric beznă. Deodată uşa se deschise şi intră Aleksandra Ivanovna cu o lumîinare în mîină. Zărimdu-l pe prinţ, tînăra fată se opri mirată în faţa lui, întrebîndu-l parcă din ochi. Trecuse probabil pe acolo ca să se ducă în altă odaie şi nu se aşteptase deloc să găsească pe cineva în salon.

- Prin ce întîmplare ai venit aici? îl întrebă în cele din urmă.

- Eu... am venit... în treacăt...

- *Maman* nu se simte prea bine, Aglaia de asemenea. Adelaida s-a dus să se culce şi tocmai mergeam şi eu la culcare. Am stat toată seara acasă, singurele. Tata şi prinţul Ş. sînt plecaţi la Petersburg.

- Am venit... am venit să vă văd... acum...

- Dar ştii cît e ceasul?

- N-nu...

- Douăsprezece şi jumătate. De obicei ne culcăm la unu.

- Ah! credeam că... e numai nouă şi jumătate.

- Nu face nimic! rîse Aleksandra. Dar de ce n-ai venit mai devreme?

Poate că ai şi fost aşteptat.

- Credeam... credeam... bîîgui el, îndreptîndu-se spre uşă.

- La revedere! Să vezi ce haz or să facă mîine, cînd am să le povestesc întîmplarea asta.

Mîşkin porni spre casă pe drumul ocolit de la marginea parcului. Inima îi bătea tare, gîndurile i se învălmăşeau şi totul în jurul lui părea un vis. Deodată, înaintea ochilor i se arată din nou vedenia care, în două rînduri, îi apăruse în ziua aceea. Femeia ieşi din parc şi se opri în faţa lui; s-ar fi spus că-l aştepta acolo. El tresări şi se opri din mers; ea îi apucă mîna şi i-o strînse tare. „Nu, asta nu e o vedenie!”

Şi iată că se găseau faţă-n faţă pentru întîia oară de la despărţirea lor; ea îi vorbea, iar el se uita la dînsa tăcut, cu inima încărcată de durere! Ah! niciodată mai tîrziu el n-a putut uita această întîlnire şi, de fiecare dată, îşi aducea aminte de ea cu aceeaşi ascuţită suferinţă. Ea se lăsă în genunchi în faţa lui, chiar acolo, în stradă, ca într-o rugă extatică; speriat,

el se dădu înapoi, dar ea îi apucă mîna ca să i-o sărute și, întocmai ca în visul de adineauri, prințul văzu lacrimi sclipind pe genele-i lungi.

- Scoală-te, scoală-te! șopti el speriat, silindu-se s-o ridice. Ridică-te, te rog!

- Ești fericit? Fericit? întrebă ea. Spune-mi numai un singur cuvînt: ești fericit acum? Azi, acum? Ai fost la dînsa? Ce ți-a spus?

Nu se ridica și nici nu-l asculta; așa în genunchi, îl întreba grăbită, vorbindu-i dintr-o răsufare, ca și cum ar fi fost urmărită de o poteră vrăjmașă.

- Plec mîine, cum mi-ai poruncit. N-o să-i mai scriu... Te văd pentru ultima oară, pentru cea din urmă oară! Acuma, într-adevăr, pentru cea din urmă oară!

- Liniștește-te, ridică-te! o imploră el în culmea disperării. Ea îl apucă de mîini, privindu-l în ochi cu nesaț.

- Adio, îi spuse ea în sfîrșit, apoi se ridică și se îndepărtă în grabă, aproape fugind. Prințul îl zări deodată pe Rogojin apucînd-o de braț și depărtîndu-se cu ea.

- Așteaptă-mă, prințe! strigă Rogojin. Mă întorc numaidecît.

Și într-adevăr, peste cinci minute, Rogojin sosi la locul unde prințul rămăsese să aștepte.

- Am urcat-o în trăsură, spuse el; de la ora zece o așteaptă acolo, în colț. Știa că ai să-ți pierzi toată seara la cealaltă. Ceea ce-mi scriseseși mai adineauri, i-am transmis întocmai. N-are să-i mai scrie; a făgăduit; iar mîine, după cum ți-a fost vrerea, va pleca de aici. Dorea cu orice preț să te mai vadă o dată înainte de plecare, cu toate că ai refuzat să te mai întîlnesti cu ea; te-am așteptat aici, uite, pe banca aceea pîndind întoarcerea ta spre casă.

- Chiar ea te-a luat cu dînsa?

- Ei, și ce-i cu asta? rînji Rogojin; am văzut ceea ce, de fapt, știam. Și ce, parcă n-am citit scrisorile?

- Cum, le-ai citit cu adevărat? întrebă prințul, îngrozit la gîndul acesta.

- Firește, ori de cîte ori scria, îmi arăta scrisoarea. Ai băgat de seamă ce spune acolo, într-un loc, despre brici, he, he!

- E nebună! strigă prințul, frîngîndu-și mîinile.

- Cine știe? Poate că nu, murmură Rogojin mai mult ca pentru sine. Prințul nu răspunse.

- Și acum, rămîi cu bine, spuse Rogojin, plec și eu mîine; nu i-o lua în nume de rău! Dar bine, frate, adăugă el, întorcîndu-se brusc, de ce nu i-ai răspuns la întrebarea: „Ești fericit sau nu?”

- Nu, nu, nu! răcni prințul cu o durere sfîșietoare.

- M-aș fi mirat grozav să te aud spunînd „da”! rîse Rogojin cu răutate și se depărta fără să privească înapoi.

PARTEA A PATRA

Trecu o săptămână de la întâlnirea celor două personaje ale povestirii noastre pe banca verde din parc. Într-o dimineață splendidă, pe la ora zece și jumătate, Varvara Ardalionova Ptițina, care făcuse câteva vizite matinale pe la diverse cunoștințe, se întoarse acasă cam tristă și îngândurată.

Există oameni despre care e greu să spui ceva ce i-ar putea prezenta sub înfățișarea lor cea mai tipică, cea mai caracteristică; aceștia sînt așa-numiții oameni „obișnuiți”, „banali”, care într-adevăr formează marea majoritate a oricărei societăți.

În romanele și povestirile lor, scriitorii preferă de cele mai multe ori să ia tipuri din societate și să le reprezinte într-o zugrăvire figurativă și artistică - tipuri care în realitate se întîlnesc excepțional de rar în ansamblul trăsăturilor lor și care totuși sînt mai reali decît realitatea însăși. Podkoliosin, în expresia lui tipică, poate că este chiar o exagerare, în nici un caz însă o aberație. Cîți dintre oamenii inteligenți, cu mintea luminată, aflînd de la Gogol cum este acest Podkoliosin, n-au constatat după aceea că zeci și sute de prieteni și cunoștințe de-ale lor seamănă grozav cu Podkoliosin, atît doar, că ei nu știau pînă atunci că acesta li-e numele. În realitate se întîmplă foarte rar ca mirii să sară pe fereastră înainte de cununie, poate numai pentru simplul fapt - ca să nu mai vorbim de toate celelalte - că gestul în sine e destul de neplăcut; cu toate acestea, cîți miri, adesea oameni inteligenți și foarte de treabă, n-au fost în situația de a se recunoaște în adîncul inimii, înainte de cununie, drept niște Podkoliosini. La fel și în căsătorie, chiar dacă nu toți soții strigă la orice pas: *Tu vas voulu, George Dandin!*, totuși, o Doamne, de cîte milioane și milioane de ori acest strigăt amarnic n-a fost repetat, în felurite glasuri, de soții din lumea întreagă după luna lor de miere sau, mai știi, poate chiar a doua zi după nuntă!

Așadar, fără a ne angaja în explicații mai aprofundate, vom arăta doar atît, că în realitatea concretă, trăsăturile tipice ale personajelor apar oarecum diluate și oameni de teapa lui George Dandin sau Podkoliosin există realmente, se agită și aleargă sub ochii noștri, zi de zi, numai că noi îi observăm sub aspectul acesta mai puțin încheșat, mai diluat. Aducînd precizarea cuvenită respectului pe care-l datorăm adevărului integral, în sensul că în viața de toate zilele poate fi văzut, ce-i drept mai rar, chiar și tipul unui George Dandin luat în întregime, așa cum l-a creat Moliere, vom încheia aceste considerații, care încep să semene a critică literară în genul celei practicate de reviste. Nu mai puțin adevărat este însă că în fața noastră rămîne totuși nerezolvată problema: ce să facă romancierul cu oamenii banali, cu totul „obișnuiți”, și cum să-i înfățișeze cititorului ca să fie cît de cît interesanți? Să-i ignoreze complet - nu se poate, deoarece oamenii de rînd, la fiecare pas și în marea lor majoritate, sînt verigile necesare în lanțul întîmplărilor vieții; dacă-i oitem - înseamnă că redarea noastră nu mai este veridică. Ar fi cu totul neveridic sau poate chiar și neinteresant să-ți umpli romanul numai cu oameni tipici sau, așa, numai pentru a ațîța interesul, cu oameni ciudați sau, cum nici nu există în realitate. Sîntem de părere că scriitorul trebuie să știe să descopere nuanțe interesante și semnificative chiar și printre oamenii de rînd. Iar în cazul cînd însăși esența unor personaje obișnuite constă tocmai în acest caracter constant de mediocritate incurabilă sau, și mai degrabă, cînd în

pofida tuturor străduințelor extraordinare ale acestor indivizi de a evada cu orice preț din făgașul comun al mediocrității și rutinei, ei sfârșesc inevitabil prin a recădea pe același făgaș ca expresie a platitudinii - atunci aceste personaje capătă și un caracter oarecum tipic, de mediocritate, care nu vrea în ruptul capului să rămână ceea ce este și caută, cu orice preț, să devină originală și de sine stătătoare, neavînd însă nici un fel de posibilități pentru a putea fi de sine stătătoare.

Din această categorie a oamenilor „obișnuiți” sau „mediocri” fac parte și unele personaje din narațiunea noastră, ale căror caractere n-au fost dezvăluite pînă acum (recunosc) îndeajuns cititorului. De pildă, Varvara Ardalionovna Ptițîna, soțul ei, domnul Ptițîn, și fratele ei, Gavrilă Ardalionovici.

În adevăr, nu poate fi nimic mai supărător decît să fii, de pildă, bogat, dintr-o familie onorabilă, chipeș, cu oarecare studii, destul de inteligent, chiar bun la inimă, și să n-ai totuși nici un talent, nimic deosebit sau original în tine, nici măcar o ciudățenie mai aparte, nici o idee personală, să fii absolut „ca toată lumea”. Să zicem că ești bogat, dar nu un Rotschild; aparții unei familii onorabile, care însă nu s-a distins cu nimic, niciodată, într-un mod mai deosebit; ai o înfățișare plăcută, dar nu prea expresivă; studii destul de temeinice, dar nu știi cum să le folosești; ești inteligent, dar *lipsit de idei personale*; bun la inimă, dar îți lipsește generozitatea etc, și așa în toate celelalte privințe. Indivizi de acest fel sînt foarte mulți pe lume, mult mai numeroși chiar decît s-ar părea; la fel cu toți oamenii, ei pot fi împărțiți în două mari categorii: unii mărginiți, alții „ceva mai deștepți”. Cei dinții sînt mai fericiți. Ce poate fi mai simplu pentru un om mărginit, „obișnuit”, decît să-și închipuie, de pildă, că e un om neobișnuit, original, și să rămână astfel tot restul zilelor, pe deplin satisfăcut. A fost de ajuns ca unele dintre domnișoarele noastre să-și tundă părul băiețește, să-și pună ochelari albaștri și să se declare nihiliste pentru a deveni perfect convinse că prin aceasta și-au format „convingeri” personale. A fost de ajuns ca cineva să simtă la un moment dat în forul lui lăuntric ceva ce aduce a sentimente generoase, general-umane, ca să fie de îndată încredințat că nimeni altul nu poate simți ca dînsul, că este un om înaintat în mersul dezvoltării sociale. E de ajuns ca cineva să prindă din zbor o idee sau să citească o pagină fără început și fără sfîrșit dintr-o carte ce i-a căzut întîmplător în mînă pentru a căpăta pe loc convingerea că sînt „propriile lui idei” și că s-au născut în capul lui. Cinismul naivității, dacă se poate spune astfel, ajunge în asemenea cazuri pînă la absurd; pare neverosimil dar întîlnești cazuri de-astea la orice pas. Acest cinism al naivității această prezumțiozitate satisfăcută a omului mărginit, care nici măcar nu pune la îndoială existența reală a talentului său, a fost admirabil redată de Gogol în personajul său tipic, locotenentul Pirogov. Acesta nici nu se îndoiește că este un geniu, ba se credea chiar superior oricărui geniu; e atît de încrezut, că nici nu-și pune o asemenea întrebare; de altfel, în general, nu-l frămîntă nici un fel de probleme. Marele scriitor s-a văzut nevoit în cele din urmă să-i tragă o bătaie zdravănă pentru a da satisfacție simțului moral ultragiāt al cititorului său; dar văzînd că omul său genial nu a reacționat la toate acestea în nici un fel, mulțumindu-se doar să-și netezească hăinuțele și să înghită o bucată de plăcintă pentru refacerea forțelor pierdute cu prilejul admonestării, și-a desfăcut brațele cu uimire și

I-a lăsat astfel cititorilor săi. Am regretat întotdeauna că scriitorul i-a atribuit marelui său erou un grad atât de mic, pentru că Pirogov e atât de plin de sine, că nu i-ar fi fost deloc greu să-și închipuie, pe măsură ce epoleții lui s-ar fi îngroșat și s-ar fi împodobit treptat cu fire tot mai strălucitoare, că ajunge în cele din urmă, să zicem, un mare comandant de oști; și propriu-zis, nu este vorba că și-ar fi putut închipui, ci pur și simplu nu s-ar fi îndoit că este chiar așa; de vreme ce a fost făcut general, cum să nu fie și comandant de oști? Și câți dintre aceștia nu provoacă adevărate catastrofe pe câmpurile de bătălie? Dar câți de-alde Pirogov nu am avut noi în rîndurile literaților, savanților, propagandiștilor noștri! Am zis „am avut”, dar cred că mai avem și astăzi.

Personajul Gavrilă Ardalionovici Ivolvehin din narațiunea noastră aparținea unei alte categorii; făcea parte din categoria oamenilor „ceva mai deștepți”, deși ardea, din cap pînă în picioare, de dorința de a părea original. După cum am arătat însă, categoria aceasta de oameni e mult mai nefericită decît prima. Chestiunea e că un om „obișnuit” *deștept*, chiar dacă își închipuie la un moment dat (sau poate chiar și o viață întreagă) că este un om genial, deosebit de original, păstrează totuși, în adîncul inimii, un viermișor de îndoială, care îl duce uneori la exasperare; iar dacă se resemnează, o face *de aici încolo* deplin înveninat de o puternică doză de vanitate refulată. E drept că în exemplificarea noastră am luat extrema și am folosit un caz excepțional; în marea majoritate a cazurilor la această categorie de oameni mai deștepți, lucrurile se petrec mai puțin tragic doar dacă la o vîrstă mai înaintată începe să-i supere ceva mai mult ficatul, atîta tot. Oricum însă, înainte de a se supune și a se resemna, oamenii aceștia se încăpățîneau uneori să-și facă de cap *vreme* îndelungată, din tinerețe și pînă la vîrsta resemnării și tot numai din dorința de a fi originali. Se întîmplă și cazuri destul de ciudate: din dorința de originalitate îl vezi pe cîte unul, om dintr-o bucată de altfel, că este gata să comită și cîte o mîrșăvie, ba de multe ori se întîmplă ca nenorocitul să nu fie numai un om cinstit, dar și bun pe deasupra, susținător de familie, care mai întreține sau ajută cu banii lui muncii și pe cîte un străin de familia lui, și totuși o viață întreagă să nu-și găsească astîmpăr. Nu-l satisface nici pe departe și nu-l consolează gîndul că își îndeplinește atât de frumos îndatoririle de om, dimpotrivă tocmai asta îl enervează. „Uite pe ce mi-am irosit o viață întreagă, parcă ar vrea el să spună, iată ce m-a legat de mîini și de picioare, iată ce m-a împiedicat să descopăr praful de pușcă! Dacă nu era această piedică, poate că aș fi descoperit negreșit ori praful de pușcă, ori America - precis nu știu încă ce anume - dar aș fi descoperit negreșit ceva”. Ceea ce îi caracterizează îndeosebi pe toți domnii aceștia e că, în tot decursul vieții, ei nu izbutesc să se dumerească bine: ce anume trebuie neapărat să descopere și ce anume sînt gata să descopere în cursul vieții lor: praful de pușcă sau America? În ce privește însă năzuința, dorul descoperirii, s-ar putea spune că le posedă într-o doză care ar fi fost pe măsura unui Columb sau unui Galileu.

Gavrilă Ardalionovici apucase tocmai pe această cale, dar nu era decît la începutul ei. Avea încă mult de umblat pe drumuri nesăbuite. Încă din adolescență fusese mereu chinuit de conștiința mediocrității lui, căutînd în același timp să se convingă că e un om superior. Era un tînăr ros de ambiții, cu veleități și porniri nestă-pînite, cu nervii cam șubrezi încă de

la naștere. Impetuozitatea dorințelor o lua drept semn al forței sale. În dorința lui aprigă de a ieși din comun, era gata chiar și de acțiuni nechibzuite, dar în momentul când aceste acțiuni urmau să fie aduse la îndeplinire, eroul nostru se dovedea întotdeauna prea deștept pentru a le săvârși, și ca atare se lăsa păgubaș. Asta îl ducea la disperare. Poate că în anumite împrejurări, s-ar fi hotărât și la vreo ticăloșie, numai să obțină cele rîvnite, dar, ca un făcut, în clipa decisivă se dovedea a fi prea cinstit pentru o ticăloșie. De altfel, la una mai mică s-ar fi pretat oricînd. Sărăcia în care-i căzuse familia îl umilea și-l irita. Ajunsese s-o desconsiderare chiar și pe maică-sa, cu toate că își dădea prea bine seama că reputația și firea demne de respect ale mamei lui erau deocamdată principalul suport al propriei sale cariere. Din momentul când a intrat în serviciul generalului și a fost primit în casa Epancinilor, și-a spus: „Dacă e vorba că trebuie să mă ticăloșesc neapărat, apoi s-o fac barem pînă la capăt, numai să iasă ceva”, dar aproape niciodată nu rezista pînă la capăt.

Și de ce și-o fi închipuit el că va trebui neapărat să se ticăloșească? De Aglaia, de fapt, se cam speriasse atunci, dar nu s-a retras definitiv, ci a căutat să trăgăneze lucrurile pentru orice eventualitate, deși nu crezuse niciodată serios că ea va coborî pînă la el. Pe urmă, în timpul istoriei aceleia cu Nastasia Filippovna, i se năzări că prin bani poate obține *orice*. „Dacă-i pe ticăloșie, apoi să ne ticăloșim”, își repeta el pe atunci zilnic, cu satisfacția omului orgolios, dar și cu o oarecare teamă; „dacă e să mă ticăloșesc, atunci cel puțin să mă ridic pînă la culmea cea mai înaltă, își dădea el mereu curaj; cei slabi de înger, în asemenea cazuri, și-ar pierde cumpătul și ar da bir cu fugiții, pe cînd noi vom merge înainte pînă la capăt!” Văzîndu-și ratate planurile în privința Aglaiei, strivit de împrejurări, și-a pierdut cu totul încrederea și stăpînirea de sine și, după cum se știe, i-a dus prințului banii pe care i-i zvîrlise ca pe o pomană nebuna aceea, după ce, la rîndul ei, îi primise și ea de la alt nebun. Gestul acesta l-a regretat mai tîrziu de mii de ori, deși nu pierdea nici un prilej de a se lăuda cu el, gîdilîndu-și astfel amorul propriu. Trei zile cît a mai stat prințul după aceea la Petersburg, Ganea s-a căinat într-adevăr în fața lui, dar tot în aceste trei zile a început să-l și urască pe prinț, pentru că acesta îl trata cu prea multă compătimire, cînd, de fapt, să înapoiezi o sumă atît de mare e un gest pe care „nu oricine ar fi fost în stare să-l facă”. Dar în sinea lui a trebuit să recunoască cinstit că toată suferința și nemulțumirea lui nu sînt altceva decît o reacție a unui orgoliu mereu călcat în picioare; și asta îl chinuia cumplit. Abia mult mai tîrziu se dumeri și se convinse ce întorsătură serioasă ar fi putut lua tatonările lui pe lîngă o făptură atît de nevinovată și de stranie ca Aglaia. Chinuitoare muștrări de cuget nu-i dădeau pace; renunță la slujbă și se lăsă pradă durerii și deznădejdiei.

Locuia acum la Ptițîn, împreună cu mama și cu tatăl său. Nu-și ascundea disprețul pentru cumnatul său, care-i asigura toată întreținerea, dar asta nu-l împiedica să-i urmeze sfaturile pe care era destul de cuminte să i le ceară. De pildă, un lucru care-l supăra peste măsură pe Gavrila Ardalionovici era că Ptițîn nici măcar nu-și propune să ajungă un Rothschild. „Dacă te-ai făcut cămătar, încalte mergi pînă la capăt; strînge oamenii de gît, stoarce din ei cît poți, fă-te cunoscut, fă-te regele iudeilor!” Ptițîn, om liniștit și modest, nu făcea decît să zîmbească la aceste vorbe; totuși, o dată găsi de cuviință să-i ceară socoteală lui Ganea, dovedind

chiar o oarecare demnitate în răfuiala asta. Îi demonstra cumnatului său că nu făcea nimic necinstit și, ca atare, nu era îndreptățit să-i spună cămătar; dacă banii erau la mare preț, vina nu era a lui; se purta cu dreptate și cu cinste și, propriu-zis, în „aceste” afaceri, rolul său era mai degrabă de agent mijlocitor; în sfârșit, că, datorită corectitudinii și punctualității în afaceri, s-a făcut cunoscut în lumea cea mai bună și că afacerile lui iau o extindere tot mai mare. „N-o să ajung un Rothschild, adăugă Ptițin rîzînd, dar o casă pe Liteinaia sau poate chiar două tot o să am, și cu asta mă declar mulțumit.” „Mai știi, poate chiar și trei!” își spunea el în gînd, fără a-și destăinui vreodată visul. Oamenii aceștia sînt, de fapt, favoriții și răsfațații soții; ea va fi darnică cu Ptițin și-l va recompensa nu numai cu trei, ci chiar cu patru case, și tocmai pentru aceea că el știa precis, încă din adolescență, că nu va deveni niciodată un Rothschild. În schimb, soarta nu va merge niciodată dincolo de cele patru case, și pentru Ptițin totul se va încheia cu asta.

Cu totul altă fire avea sora lui Gavriila Ardalionovici. Era și ea stăpînită de dorințe și ambiții mari, dar vădea mai multă dîrzenie și tenacitate în realizarea lor și mai puțină impetuositate pătimașă. Dădea dovadă de multă prudență și cumpătare cînd lucrurile atingeau limita lor extremă, deși, datorită aceleiași prudențe, nu ajungea aproape niciodată să forțeze prea mult lucrurile. Fără îndoială și ea făcea parte din tagma oamenilor „obișnuiți” care cred că sînt originali, dar și-a dat foarte repede seama că nu avea nici umbră de originalitate, fără a se necăji prea mult pentru asta - cine știe, poate tot dintr-un fel de mîndrie. Se acomoda cu multă hotărîre nevoilor vieții practice primind să fie soția domnului Ptițin, fără a-și spune cu acest prilej: „Dacă e vorba să facem ticăloșii, apoi să le facem, numai scopul să fie atins”, cum, de bună seamă, s-ar fi exprimat Gavriila Ardalionovici într-o asemenea ocazie (și care puțin rămăsese să n-o spună cu glas tare atunci cînd aprobă hotărîrea surorii sale în calitate de frate mai mare). Dimpotrivă, Varvara Ardalionovna se hotărî să se mărite după ce se convinse temeinic că viitorul ei soț era un om modest, plăcut, cu oarecare cultură și care pentru nimic în lume nu s-ar preta la vreo ticăloșie mare. În ce privește cele mici, erau fleacuri de care Varvara Ardalionovna nu se preocupa; de altfel, unde nu există fleacuri de acestea? E absurd să cauți idealul! Pe lîngă asta, știa că, măritîndu-se, asigură un adăpost pentru toți ai ei. Văzîndu-l pe Ganea nefericit, dorea să-i fie de folos, cu toate neînțelegerile lor anterioare. Ptițin îl îndemna prietenește pe cumnatul său să ocupe vreo slujbă. „Bagă de seamă, îi spunea el cîteodată glumind, îi disprețuiești pe generali și rangurile lor, dar ai să vezi cum ei toți vor deveni generali; vom trăi și vom vedea.” „Și de unde li s-a năzărit că eu i-aș disprețui pe generali și rangurile lor?” reflecta Ganea cu sarcasm.

Ca să-l ajute pe fratele ei, Varvara Ardalionovna se hotărî să-și lărgească sfera de acțiune; își făcu vad la familia Epancin: în această privință îi fură de mare folos amintirile din copilărie, întrucît și ea, și fratele ei fuseseră tovarăși de joacă cu fetele generalului Epancin. Menționăm că dacă Varvara Ardalionovna, vizitîndu-i pe Epancini ar fi urmărit un vis prea îndrăzneț, o himeră, poate că prin însuși faptul acesta s-ar fi desprins de categoria acelor oameni în care se indusese cu bună știință; dar ea nu urmărea o himeră, ci acționa după un calcul destul de întemeiat; planul ei

nu avea nimic himeric, dat fiind că sconta pe caracterul acestei familii; și mai ales pe cel al Aglaiei, pe care o observa fără încetare. Toate strădaniile Varvarei Ardalionovna aveau drept țintă să încerce o nouă apropiere între Aglaia și Ganea. Poate că izbutise cu adevărat să obțină unele rezultate; sau, poate, a dat greș în unele privințe, punînd, de pildă, prea multe speranțe în fratele ei și așteptîndu-se de la el la cine știe ce lucruri de care el nici n-ar fi fost în stare. Oricum, ea își urzea ițele cu destulă dibăcie în casa Epancilor; lăsa să treacă uneori săptămîni întregi fără să sufle un cuvînt despre Ganea; era întotdeauna foarte sinceră și căuta să fie cît mai dreaptă în aprecieri, păstra o ținută modestă, dar demnă. Nu găsea nimic să-și impute în adîncul conștiinței și asta îi dădea mai multă încredere în sine. Numai cîteodată, Varvara Ardalionovna își dădea seama că era înrăită, că avea mult amor propriu, ba poate și o doză de vanitate lezată, pe care o resimțea mai ales după vizitele la familia Epancin.

Tot astfel și acum, întorcîndu-se de acolo se simțea, după cum am spus, foarte abătută. În suferința ei era o ironie amară. La Pavlovsk, Ptițîn locuia într-o casă de lemn nu prea arătoasă, dar încăpătoare, așezată pe o stradă prăfuită, și care în curînd urma să devină proprietatea lui deplină, încît, la rîndu-i, ca viitor proprietar își făcea de pe acum planuri de revînzare. Urcînd scările, Varvara Ardalionovna auzi venind de sus larmă mare; desluși glasurile enervate ale fratelui și ale tatălui ei. Intrînd în salon, îl văzu pe Ganea agitat, alergînd de la un colț la celălalt al odăii. Tînrul era palid de furie și nu-i lipsea mult să-și smulgă părul din cap. La priveliștea aceasta, Varvara Ardalionovna își încruntă spîncenele și, fără a scoate pălăria de pe cap, se lăsă cu un aer obosit pe divan.

Știind bine că dacă nu-l întreabă numaidecît pe fratele ei de ce aleargă așa, tăcerea ei l-ar irita cu siguranță, se grăbi să-i spună:

— Ca de obicei, nu-i așa?

— Da' de unde, dădu din mîini Ganea disperat. Ca de obicei! Dracu' știe ce se mai petrece la noi, pentru că nu e nici măcar ca de obicei! Bătrînul a turbat... mama plînge în hohote. Cum vrei, Varia, dar am să-l dau afară, zău, sau... am să plec eu, adăugă el, aducîndu-și aminte că nu poți să dai pe cineva afară dintr-o casă străină.

— Trebuie să fii îngăduitor, mumură Varia.

— Îngăduitor față de ce anume? Față de cine? spuse Ganea roșu de mînie. Față de nemerniciile lui? Ei, uite nu; poți să spui ce vrei, dar așa nu mai merge! Nu, nu și iar nu! Ce om! Halal să-i fie! El e vinovatul și tot el sare cu gura. Dar ce ai? Ești cam schimbată la față.

— Să lăsăm asta, răspunse Varia în silă. Ganea o privi iscoditor.

— Ai fost acolo? Întrebă el brusc.

- Da.

— Îl auzi! Iar zbiară! Ce rușine! Și tocmai acum!

— Adică de ce nu? A intervenit ceva nou, ca să nu se întîmple și acum?

Ganea o privi și mai atent.

— Ai aflat ceva?

— Nimic surprinzător. Se confirmă totul. Bărbatul meu a văzut mai bine decît tine și decît mine; ce a prezis de la început s-a împlinit. Unde-i el?

— A ieșit. Ce spui că s-a împlinit?

— Prințul este socotit logodnic oficial; totul e hotărît. Surorile cele mari mi-au spus că Aglaia și-a dat consimțămîntul; cărțile sînt date pe față. (Înainte, totul la ei era învăluit în mister.) Nunta Adelaidei a fost iar amînată; vor să serbeze cele două nunți în aceeași zi; ce romantic! Ca într-o poezie. Apucă-te mai bine și scrie un elogiu al nunții apropiate decît să umbli așa, ca un nebun, prin odaie. Diseară vine prințesa Belokonskaia la ei; a picat la timp; va fi lume multă. Vor să-l prezinte prințesei, deși ea îl cunoaște de cîtăva vreme; se pare că tot în seara asta va fi anunțată logodna în mod oficial. Se tem numai ca nu cumva mirele, intrînd în salonul plin de musafiri, să nu răstoarne ceva sau să se împiedice și să cadă pe parchet; n-ar fi de mirare.

Ganea o ascultă cu atenție, dar, spre mirarea surorii lui, știrea care-i spulbera speranțele părea că nu-i pricinuieste nici o emoție.

- De! Trebuia să ne așteptăm și la asta, spuse îngîndurat. Vasă-zică, s-a terminat! adăugă el cu un zîmbet straniu, scrutînd din cînd în cînd cu înțeleș fața surorii sale, în timp ce continua să se plimbe prin odaie, dar mult mai potolit decît adineaori.

- Îmi pare bine că privești lucrurile mai cu înțelepciune, spuse Varia.

- Cel puțin, ai scăpat și tu de-o grijă.

- Cred că te-am servit sincer, fără să te descos și fără să te plictisesc prea mult; doar nu te-am întreat niciodată ce fel de fericire căutai la Aglaia.

- Dar ce, parcă eu... am căutat vreo fericire la Aglaia?

- Ei, asta-i acum! Mai slăbește-mă, te rog, cu filosofia! În definitiv, așa este. Dar acum s-a isprăvit, ne ajunge; am rămas cu buzele umflate. De la început chiar, ți-o mărturisesc, nu prea am avut eu cine știe ce mari speranțe; dar m-am apucat cu gîndul că poate „se prinde”, conțînd pe firea ciudată a Aglaiei și, mai ales, ca să te împac pe tine; altminteri, nu prea existau șanse; nouăzeci la sută erau contra. Personal, nici acum nu sînt lămurită ce ai urmărit în toată afacerea asta.

- Și acum parcă vă văd, pe tine și pe soțul tău, cum o să mă bîrîiți la cap ca să-mi iau o slujbuliță, o să-mi țineți prelegeri despre tenacitate și putere de voință, și cum un om trebuie să se mulțumească cu puțin și așa mai departe. Cunosoc cîntecul pe de rost, rîse Ganea în hohote.

„Să știi că iar pune ceva la cale”, își spuse Varia.

- Dar părinții ei ce zic? Sînt încîntați? Întrebă deodată tînărul.

- N-nu tocmai, după cît se pare. De altfel, îți dai seama și tu - Ivan Feodorovici e mulțumit; Lizaveta Prokofievna însă are rezerve; întotdeauna a avut o repulsie la gîndul că Mîșkin ar putea să-i fie ginere; e un lucru știut.

- Nu la asta mă refer; e limpede că prințul este o partidă absurdă, de neconceput. Te întreb numai, unde au ajuns lucrurile? Aglaia și-a dat oficial consimțămîntul?

- Pînă acum n-a spus „nu” - asta-i tot; dar de la ea nu te poți aștepta la mai mult. O știi cît e de rușinoasă și de timidă! Pînă la ciudățenie! Cînd era mică și venea lume la ei în casă, se ascundea într-un dulap și rămînea acolo două-trei ceasuri, pînă cînd plecau musafirii; trebuie să știi că nu s-a schimbat nici acum. Îmi vine să cred că de data aceasta e ceva serios între ei. Se zice că-și bate joc de el mereu, ca să nu dea de bănuț; cert este că

nu scapă ea *prilejul* să-i strecoare câte un cuvînt prințului pe furiș, căci e radios, de parcă ar fi în al nouălea cer... E pur și simplu caraghios! Toate acestea le știu chiar de la ei. Pe de altă parte, am avut impresia că m-au cam luat peste picior. Vorbesc de surorile cele mari.

În cele din urmă, Ganea începu să se încrunte; poate că Varia insistă anume asupra acestor amănunte, ca să pătrundă în gîndurile ascunse ale fratelui său. Dar în momentul acela se auziră de sus, din nou, țipete și larmă.

- Am să-l dau afară! răcni Ganea, bucuros parcă să-și descarce nervii.

- Și apoi o să se apuce iar să ne facă peste tot de ocară, cum s-a întîmplat chiar ieri.

- Ieri? *Cum* adică? Ce-a făcut ieri? Nu cumva... se zăpăci Ganea, speriat la culme.

- Ah! Dumnezeu, n-ai știut nimic? se neliniști Varia.

- Vasăzică, e adevărat că s-a dus la ei? țipă Ganea, roșu de furie și de rușine. Dumnezeu, am uitat că vii de acolo! Ai aflat ceva. Bătrînul a fost deci pe la ei? A fost sau nu?

Cu aceste cuvinte, Ganea se repezi spre ușă; Varia se luă după el și-l apucă de braț.

- Ce faci? Unde te duci? spuse ea. Dacă-l dai afară acum, o să-și facă de cap și mai rău, o să ne meargă faima prin toate casele!

- Ce-a făcut? Ce-a zis?

- Nici ele n-au prea știut ce să-mi spună, căci nu l-au înțeles; în orice caz, i-a speriat pe toți. A cerut să-l vadă pe Ivan Feodorovici; acesta lipsind, a întrebat de Lizaveta Prokofievna. Mai întîi a rugat-o să-i găsească un loc, să capete o slujbă; pe urmă, a început să se plîngă de noi, de mine, de bărbatul meu și mai cu seamă de tine... ce mai încolo înapoi, ne-a aranjat frumușel...

- N-ai putut afla ce anume a spus? întrebă Ganea, tremurînd ca într-un acces de isterie.

- Ce să aflu? După cît am înțeles, se pare că nici el nu-și dădea seama ce spune; a îndrugat verzi și uscate; sau poate că ele n-au vrut să-mi spună tot.

Ganea se apucă cu amîndouă mîinile de cap și alergă la o fereastră; Varia se așeză lîngă cealaltă.

- E caraghioasă Aglaia asta, își aminti ea deodată; mă oprește la plecare și-mi spune: „Transmite din partea mea părinților dumitale salutul meu deosebit de respectuos; am să caut să-l văd pe tatăl dumitale într-una din zilele acestea”. Și vorbea cu un aer atît de grav! Ciudat, foarte ciudat...

- Nu glumea? Ești sigură că n-a spus-o în batjocură?

- Nu, nu, cîtuși de puțin, și tocmai asta mi s-a părut mai ciudat.

- Știe sau nu știe povestea cu bătrînul? Ce crezi?

- Că în casă la ei nu se știe nimic despre asta, n-am nici o îndoială; dar întrebarea ta mi-a sugerat o idee; nu este exclus că Aglaia să știe. Numai ea singură poate să fi aflat ceva, căci surorile ei au fost și ele foarte mirate cînd au auzit-o rugîndu-mă atît de serios să-i transmit tatei salutările ei. Și pentru ce numai lui? Iar de aflat, putea s-o afle numai de la prinț!

- Nu-i greu de ghicit cine a informat-o! Auzi, hoț! Atît ne mai lipsea.

Un hoț în familia noastră, „capul familiei”!

- Ei asta-i! se înfurie Varia. E absurd! O simplă pățanie de bețivani, și atîta tot. Și cine le-a născocit toate astea, mă rog? Lebedev, prințul... Grozavi amîndoi, n-am ce zice! Și deștepți... foc! Nu-nu vine să cred nici atîtica din toată istoria asta, pusă la cale de niște neisprăviți.

— Bătrînul e un hoț și un bețiv, continuă Ganea cu amărăciune eu - un cerșetor, cumnatul meu - un cămătar. Vezi bine, avea și de ce să se simtă atrasă Aglaia! Frumos ne șade, n-am ce zice!

— Acest cumnat al tău, acest cămătar te...

— Mă întreține, nu-i așa? Spune, spune, te rog, nu te jena.

- Ce te-a apucat? căută Varia să-și acopere gafa. N-ai mai multă minte decît un școlar. Crezi că toate acestea au putut să-ți dăuneze în ochii Aglaiei? Nu-i cunoști caracterul; ar refuza cea mai strălucită partidă ca să fugă cu un student și să împartă cu el o viață de mizerie - acesta-i visul ei! Niciodată n-ai înțeles cît te-ai fi ridicat în ochii ei, dacă ai fi suportat situația noastră cu demnitate și curaj. Păi, cu ce crezi că a putut s-o atragă prințul? Mai ales prin aceea că nici nu și-a dat vreo osteneală să-i placă și apoi prin aceea că toată lumea îl socoate idiot. Numai faptul că această căsătorie ar răsturna toată casa pe dos, că i-ar scoate pe toți din minți, o umple de fericire. Dar parcă voi sînteți în stare să înțelegeți ceva?!

— Asta mai rămîne de văzut, dacă înțelegem ceva sau nu, murmură Ganea cu un aer cam enigmatic. Numai că tare voiam ca ea să nu fi aflat despre întîmplarea cu bătrînul. Am sperat că prințul se va abține și nu va răspîndi zvonul; știu că l-a convins și pe Lebedev să tacă; de altfel, nici mie n-a vrut să-mi spună totul cînd am încercat să-l trag de limbă.

- Atunci îți dai seama că altcineva și-a vîrît coada, de a mers vorba. Dar ce te mai frămîntă pentru asta acum? Ce mai sperî? Și dacă mai rămîne vreo speranță, n-ar fi decît să apari ca un martir în ochii ei.

- Lasă, că de scandal s-ar speria și dînsa, cu tot romantismul ce o caracterizează. Totul pînă la o anumită limită și niciodată nu veți depăși anumite limite; așa sînteți voi - toate la fel!

- Aglaia s-ar speria? se revoltă Varia, uitîndu-se cu dispreț la fratele ei. Ce suflet josnic ai! Așa sînteți voi, bărbații! Nimic nu-i capul vostru! Nu meritați nici o considerație, nici cît negru sub unghie. Aglaia poate să fie ridicolă, excentrică, în orice caz însă e de o mie de ori mai nobilă la suflet, mai generoasă decît noi toți.

- Ei bine, bine, nu te supăra, făcu Ganea plin de sine și pe un ton împăciuitor.

- Dacă sînt neliniștită, e numai pentru mama, continuă Varia; mă tem ca istoria asta cu tata să n-ajungă la urechile ei. Ah! tare mă tem!

- Cred că a și ajuns, zise Ganea.

Varia se ridicase tocmai ca să urce în odaia Ninei Aleksandrovna, dar la aceste cuvinte se opri și-l privi cu atenție pe fratele ei:

- Cine ar fi putut să-i spună?

- Ippolit, probabil. Cred că cea dintîi plăcere pe care a ținut să și-o facă din clipa cînd s-a mutat la noi a fost să-i raporteze totul mamei.

- Dar de unde putea el să afle, mă rog? Prințul și Lebedev ziceai că s-au înțeles să nu sufle o vorbă; nici Kolea nu știe nimic.

- Ippolit? A aflat-o singur. Nici nu-ți închipui ce bestie șireată e ăsta,

ce gură rea are și cu câtă plăcere adulmecă numai ca să dea la iveală toate cancanurile și istoriile scandaloase. Poate n-ai să crezi, dar eu sînt sigur că a și reușit s-o momească pe Aglaia și, chiar dacă n-a apucat încă să-și atingă scopul, fii sigură că va merge pînă-n pînzele albe. Și Rogojin văd că s-a împrietenit cu el. Cum de nu bagă prințul de seamă? Pe mine, Ippolit mă socoate inamicul său personal, l-am mirosit de mult. Ce n-ar da el acum ca să-mi mai joace o festă! Și ce rost mai are, de ce se mai bagă, nu pricep. Ca mîine o să dea ortu' popii! Dar lasă că-i fac eu figura. Ai să vezi ce festă am să-i joc eu lui, și nu el mie.

- Dacă-l urăști în halul ăsta, de ce atunci l-ai ademenit să se mute aici? Și face oare să mai joci feste unuia în starea lui?

- Păi, nu m-ai sfătuit chiar tu să mă dau peste cap ca să-l aduc la noi?

- Am crezut că ne va fi de folos; dar știi că s-a îndrăgostit de Aglaia și că i-a scris chiar? M-au întrebat acolo... Se pare că s-a apucat să-i scrie și Lizavetei Prokofievna.

- În privința asta nu-i deloc primejdios, spuse Ganea, rîzînd cu răutate. Poate să fie aici și un sîmbure de adevăr, dar e cu totul altceva. Că e îndrăgostit - tot ce se poate! Un mucos!... În orice caz însă, n-are să apuce să-i scrie bătrînei scrisori anonime! De fapt, e o mediocritate crasă, cu o puternică doză de răutate, platitudine și îngîmfare!... Sînt convins, știu precis că a încercat să mă ponegrească în ochii ei, prezentîndu-mă drept un intrigant. Poate chiar a și început cu asta. M-am apucat ca un prost, recunosc, să-i destăinuiesc totul, crezînd că din răzbunare față de prinț o să-mi apere interesele. Dar acum l-am dibuit: este o bestie vicleană și rea! În ce privește furtul, l-a aflat de la maică-sa, căpităneasa. Dacă bătrînul s-a hotărît să facă așa ceva, a fost numai din pricina ei. La un moment dat, Ippolit îmi spune, așa din senin, că „generalul” i-a făgăduit mamei sale patru sute de ruble; mi-a spus asta intenționat, cu un gînd anume. Imediat am înțeles încotro bate... Căci servindu-mi această noutate, mă privea drept în ochi cu un fel de plăcere sadică. E limpede că i-a spus-o și mamei numai din dorința de a-i sfîșia inima. De ce naiba nu crapă odată? Zicea că o să moară în trei săptămîni, dar văd că aici s-a și îngrășat! Nu mai tușește; îl auzeam aseară că de două zile n-a mai scuipat sînge.

- Dă-l afară!

- Nu-l urăsc, îl disprețuiesc, pronunță Ganea cu mîndrie. Ba nu, îl urăsc, da, îl urăsc! izbucni el deodată cu o furie nestăpînită. Și am să i-o spun în față, chiar în clipa cînd își va da sufletul, pe patul de moarte! Dacă i-ai fi citit „Confesiunea”, Doamne, ce naivitate plină de cinism! Curat locotenentul Pirogov sau Nozdriov tragic și, înainte de toate, un mucos obraznic! Ah, cu ce plăcere i-aș fi tras o bătaie zdravănă în seara aceea, anume ca să-l văd ce ochi face. Pentru că nu i-a reușit planul, e supărat pe toată lumea și se răzbună în fel și chip... Dar ce se aude? Iar scandal! Ei bine, asta întrece orice măsură. Hotărît lucru, nu mai pot suporta. Ptițîn! Dar pînă cînd o să meargă așa? strigă el către cumnatul său care tocmai intra în odaie. E pur și simplu...

Larma se apropia din ce în ce; deodată, ușa se deschise cu putere și bătrînul Ivolghin, stacojiu la față, tremurînd de mînie și scos din fire, se repezi și el la Ptițîn. În urma lui veneau Nina Aleksandrovna și Kolea, iar

după ei apăru și Ippolit.

II

Trecuseră cinci zile de cînd Ippolit se instalase în casa lui Ptițin. Totul se petrecu oarecum de la sine, fără multe explicații și fără ceartă între prinț și el; ba nu numai că nu se certară, dar, aparent, se despărțiră ca niște prieteni. Gavrilă Ardalionovici, care se arătase așa de pornit împotriva lui Ippolit la aniversarea prințului, venise să-l vadă a treia zi; fără îndoială, o inspirație subită l-a îndemnat să facă acest lucru. Rogojin îl vizită și el pe bolnav. La început, prințul crezu că ar fi chiar spre binele „bietului bolnav” dacă s-ar muta din casa lui. Dar, încă în timpul mutării, Ippolit țină să declare că se duce la Ptițin, care „a fost atît de bun să-i ofere găzduire”, fără să pomenească măcar numele lui Ganea, deși acesta stăruise să fie primit în casă. Ganea, firește, băgă de seamă acest lucru numaidecît și se simți profund atins în orgoliul lui.

Nu mințise, cînd îi spusese Variei de ameliorarea survenită în starea bolnavului. Într-adevăr, lui Ippolit îi mergea mai bine, ceea ce se observa de cum te uitai la el. Intră în odaie după ceilalți, fără să se grăbească, cu un zîmbet batjocoritor și plin de răutate. Nina Aleksandrovna părea foarte speriată. (În aceste șase luni se schimbase mult, slăbise, iar de cînd își măritase fata și stătea la Ptițin, nu se amesteca - cel puțin pe față - în treburile copiilor.) Kolea era îngrijorat și fața lui exprima nedumerire: nu cunoștea adevărata pricină a acestei noi furtuni familiale, nu prea înțelegea bine ce lucruri noi au survenit în ceea ce numea el „nebulia generalului”, dar scandalurile repetate și nemaipomenite pe care tatăl său le provoca mereu și pretutindeni nu se putea să nu-i lase vreo îndoială că o schimbare neobișnuită se produsese în el. Îl mai neliniștea de asemeni faptul că de trei zile bătrînul încetase să mai bea și că între timp se certase cu Lebedev și cu prințul. Tocmai în acea clipă Kolea s-a întors acasă, aducînd o jumătate de sticlă de vodcă cumpărată din banii lui.

- E mai bine să-i dăm puțin de băut, mamă, o convingea el pe Nina Aleksandrovna, cînd se aflau încă sus. De trei zile n-a pus o picătură în gură și asta îl chinuiește, bineînțeles. Zău că-i mai bine așa; nu-i duceam și cînd a stat închis pentru datorii?...

După ce deschise ușa trîntind-o de perete, generalul, tremurînd de indignare, se opri în prag.

- Domnule, zbieră el la Ptițin, dacă ai hotărît în adevăr să sacrifici pentru un mucos și un ateu pe un bătrîn respectabil, pe tatăl dumitale sau, cel puțin, al soției dumitale, pe omul care pentru devotamentul său a binemeritat onoruri din partea împăratului, să știi că n-o să mai calc în casa dumitale. Alege, domnule, alege chiar acum: ori eu, ori acest... acest sfredel! Da, sfredel! Mi-a venit cuvîntul acesta fără să mă gîndesc, dar e un sfredel! Căci îmi sfredelește sufletul cu nerușinare și fără nici un respect...ca un burghiu!

- Tirbușon, n-ar fi mai bine? strecură Ippolit.

- Nu tirbușon, căci față de tine sînt un general, nu o butelcă. Eu am distincții, distincții de onoare... și tu, tu ce ai... pe dracu'! Ori eu, ori el! Alege, domnule, chiar acum! se năpusti el ca un turbat către Ptițin.

În aceeași clipă, Kolea îi întinse tatălui său un scaun, și generalul se

prăbuși sleit de puteri.

- Poate că ar fi mai bine... să te culci, bolborosi Ptițin năucit.

- Mai face și pe grozavul, umblă cu amenințări! îi spuse cu jumătate glas Ganea surorii lui.

- Să mă culc! țipă Ardalion Aleksandrovici. Nu sînt beat, domnule, și dumneata mă insultă. Eu văd, urmă el, ridicîndu-se în picioare, văd că aici totul e împotriva mea, cu toții sînteți împotriva mea! Ajunge! Plec... Dar să știi, domnule, să știi...

Nu-l lăsară să isprăvească; cu greu îl făcură să stea jos; îndemîndu-l să se liniștească. Ganea, înfuriat, se retrăsese într-un colț; Nina Aleksandrovna tremura din tot corpul, vărsînd lacrimi.

- Dar ce i-am făcut? Ce are cu mine? întrebă cu un rinjet Ippolit.

- Mai întrebi? se răsti la el pe neașteptate Nina Aleksandrovna. Ar trebui să-ți fie rușine...e neomenos să necăjești un bătrîn... și încă în situația dumitale...

- Mai întîi, ce vreți să spuneți de situația mea, doamnă? Vă stimez din tot sufletul, pe dumneavoastră personal vă stimez, dar...

- E un sfredel! întrerupse generalul înfuriat. Îmi sfredelește sufletul și inima! Vrea să mă convertească la ateism! Află, mucosule, că nici nu veniseși încă pe lume cînd eu eram încărcat de onoruri; tu... nu ești decît un vierme ros de invidie, sfirtecat în două,un hîrb de tuse...care crapă de răutate și de necredință...Și de ce te-o fi adus aici Gavrilă? Toți sînt împotriva mea, cu toții - de la străini pînă la propriul meu fiu!

- la lasă mofturile astea! răcni Ganea. Decît să joci teatru, mai bine nu ne-ai face de rîs în tot orașul. De asta ar fi cazul să te simți puțin!

- Cum, eu te fac de rîs, mucosule? Pe tine? Nu numai că nu te fac de rîs, dar îți fac chiar cinste!

Spunînd aceste vorbe, generalul se sculă brusc; nu mai era chip să-l rețină; dar se vede că-i sărise muștarul și lui Gavrilă Ardalionovici.

- Cine vorbește de cinste! strigă acesta cu furie răutăcioasă.

- Ce-ai spus? tună generalul, vînat la față, făcînd un pas spre fiul său.

- Am spus că ar fi de ajuns să deschid gura și... începu Ganea pe un ton la fel de violent, dar se opri, înghițindu-și vorba.

Amîndoi stăteau față-n față, în picioare, în culmea tulburării, și mai ales Ganea tremura de mînie.

- Vino-ți în fire, Ganea! țipă Nina Aleksandrovna și se repezi să-și oprească fiul.

- Ce neobrăzare! reteză Varia indignată. Liniștește-te, mamă adăugă ea, reținînd-o pe maică-sa.

- Tac numai de hațîrul mamei, rosti Ganea patetic.

- Ba vorbește! vocifera generalul ca ieșit din minți. Vorbește zic, dacă nu te temi de blestemul părintesc... Haide, spune ce ai de spus!

- Ei asta-i, crezi că mă sperii cu blestemul dumitale! Și cine e vinovat dacă, de opt zile, umbli ca un smintit? De opt zile, știu si data de cînd ai început...la seama, nu mă face să spun totul... Ce-ai căutat ieri la Epancini? Și doar ești om bătrîn, cu părul alb, un tată de familie! Halal să-ți fie!

- Taci, Ganka! țipă Kolea. Oprește-te, nesăbuitule!

- Dar eu cu ce i-am greșit? Ce insultă i-am adus? stăruie din nou Ippolit și parcă tot în bătaie de joc. De ce-mi spune că sînt un sfredel, l-ați

auzit? Se ține scai de mine, m-a căutat adineauri și a început să-mi vorbească de un oarecare căpitan Eropegov. Nu țin deloc la societatea dumitale, am evitat-o și pînă acum, știi doar foarte bine, generale. Ce mă interesează căpitanul Eropegov, spune și dumneata? N-am venit aici pentru căpitanul Eropegov. I-am spus doar pe față părerea mea, că poate acest căpitan Eropegov nici n-a existat vreodată, și mi-am aprins paie-n cap.

- Firește că n-a existat niciodată! reteză Ganea.

Pentru moment, generalul rămase buimac și se uita prostește în jurul lui. În starea aceasta n-a mai putut scoate un cuvînt pentru a răspunde la dezmințirea categorică și deschisă făcută de fiul său. Și abia după ce Ippolit izbucni în hohote de rîs și-i strigă: „Ei, ce ai de spus acum, însuși fiul dumitale afirmă că n-a existat nicicînd un căpitan Eropegov”, bătrînul începu să se bîlbîie, complet zăpăcit:

- Am vorbit de Kapiton Eropegov, și nicidecum de un căpitan..-*E vorba de Kapiton... locotenent-colonel în retragere, Eropegov... Kapiton.*

- Nici un fel de Kapiton n-a existat vreodată! se oțărî și mai mult Ganea.

- Cum așa... cum n-a existat adică? bîigui generalul cu fața stacojie de indignare.

- Ajunge, încetați odată! încercau să-i potolească Ptițîn și Varia.

- Taci, Ganka! răcni Kolea din nou.

Simțindu-se susținut, generalul își reveni parcă și, recăpătîndu-și curajul se răsti din nou la Ganea cu glas amenințător:

- Și de ce să nu fi existat, adică? De ce?

- Pentru că n-a existat, și pace! N-a existat și nici nu putea să existe! Asta-i tot! Dar isprăvește odată și slăbește-mă...

- Și acesta e fiul meu... sînge din sîngele meu, pe care... Ah, Dumnezeule, cică Eroșka Eropegov n-a existat?

- Hait, acum s-a făcut Eroșka, de unde, adineauri, era Kapitoșka, acum s-a transformat în Eroșka! interveni iar Ippolit.

- Kapitoșka, domnule, Kapitoșka, nu Eroșka! Kapiton, Kapiton Alekseevici, adică ce spun, Kapiton...locotenent-colonel...în retragere, care s-a însurat cu Maria... Maria Petrovna Su... Su... camaradul și prietenul meu... Maria Petrovna Șutugova... am intrat o dată cu el în serviciu. Pentru dînsul mi-am vărsat... îl apărasem cu propriul meu trup... a fost ucis! Auzi? Kapitoșka Eropegov n-a existat?! N-a existat!

Generalul zbiera ca un apucat, dar în așa fel, încît s-ar fi putut crede că zbieretele lui n-au nici o legătură cu subiectul discuției. E drept că, în alte împrejurări, ar fi suportat și lucruri mult mai jignitoare decît afirmația că Eropegov Kapitoșka n-ar fi existat niciodată, ar fi strigat, ar fi făcut un tărăboi monstru, și-ar fi ieșit din fire, ar fi tunat și fulgerat, pentru ca, în cele din urmă, să se retragă potolit și să se culce în odaia lui. Acum însă, dintr-o inexplicabilă ciudățenie a inimii omenești, se nimeri că tocmai o astfel de jignire, pricinuită de îndoiala asupra existenței lui Eropegov, să fie ultima picătură care a umplut paharul. Bătrînul se făcu roșu-vînat la față și cu brațele ridicate, strigă cu glas întretăiat:

- Destul! Blestemul meu să cadă... Plec din casa asta! Nikolai, adu-mi valiza... Plec... plec de aici!

Și ieși glonț pe ușă, înfuriat peste măsură. Nina Aleksandrovna, și

Ptițin alergară după el...

- Vezi ce-ai făcut! îi spuse Varia fratelui său. Te pomenești că se duce iar pe-acolo și ne împroașcă cu noroi! Ce rușine, ce rușine!

- Să-i piară pofta de furtișaguri! răspunse Ganea cu glasul sugrumat de mînie. Deodată dădu cu ochii de Ippolit și tresări. Cît te privește pe dumneata, domnule, zbieră el, ar trebui să ții minte că nu ești la dumneata acasă... că aici ți s-a oferit adăpost și ospitalitate nu ca să enervezi un bătrîn care, după cum se vede, și-a pierdut mințile.

Mușchii obrazului lui Ippolit se contractară spasmodic, dar se stăpîni în aceeași clipă.

— Nu sînt deloc de părerea dumitale, în ceea ce privește pretinsa nebulie a tatălui dumitale, răspunse el liniștit; dimpotrivă, am impresia că în ultimul timp dă dovadă de mai multă judecată, zău așa, nu ți se pare că am dreptate? A devenit din cale-afară de prudent, bănuitor, cercetează totul, cîntărește fiecare cuvînt... Adusesese vorba de acel Kapitoșka cu o anumită intenție; închipuiește-ți că voia să-mi sugereze că...

— Nu mă intesează deloc ce intenție avea față de dumneata! Întrerupse Ganea cu o voce stridentă. Te rog să nu faci pe deșteptul cu mine, să nu umbli cu fofîrlă, domnule, că n-o să-ți meargă! Dacă știi pricina adevărată pentru care bătrînul se găsește în starea asta (că doar de cinci zile spionezi, stai la pîndă și nu se poate să nu știi), n-ar fi trebuit să-l zăpăcești... pe nenorocit și s-o chinuiești pe mama, făcînd din țînțar armăsar, căci toată afacerea asta e o prostie, o faptă de bețiv, atîta tot; și apoi, nici măcar nu există dovezi; în ce mă privește, nu-i dau nici o importanță... Însă dumneata simți nevoia să jignești, să spionezi, pentru că ești...

— Un sfredel, îl ajută să sfîrșească Ippolit, zîmbind ironic.

- Pentru că ești un mizerabil; timp de o jumătate de ceas ai jucat o comedie rușinoasă, i-ai chinuit pe oameni, vrînd să-i sperii ca te ucizi cu pistolul dumitale neîncărcat, *cu* care te-ai prezentat atît de jalnic și lamentabil, dumneata, sinucigaș ratat, bășică de fiere spartă... pe două picioare... Te-am găzduit, te-ai îngrășat aici, nu mai tușești, și drept recunoștință...

- Două cuvinte numai, dacă-mi dai voie; eu mă aflu la Varvara Ardalionovna, și nu la dumneata; nu m-ai găzduit niciodată; iar, dacă nu mă înșel, și dumneata te bucuri de ospitalitatea domnului Ptițin. Acum patru zile, am rugat-o pe mama să-mi caute o locuință la Pavlovsk și să se mute și ea cu mine, pentru că, în adevăr, mă simt mai bine aici, deși nu m-am îngrășat deloc și tot mai tușesc. Aseară, mama mi-a trimis vorbă că odaia este gata; de aceea mă grăbesc să vă comunic că astăzi chiar, după ce mai întîi voi exprima mulțumiri mamei și surorii dumitale, mă voi muta la mine, lucru pe care-l hotărîsem încă de-aseară. Iartă-mă, te-am întrerupt; se pare că mai aveai multe de spus.

- A, dacă-i așa... începu Ganea înfuriat.

- Dacă-i așa, dă-mi voie să mă așez, căci, întîi de toate, sînt un om bolnav, spuse Ippolit și foarte liniștit se așeză pe scaunul pe care generalul se trîntise adineauri; acum sînt gata să te-ascult, cu atît mai mult cu cît cred că ne vedem pentru cea din urmă oară.

Ganea fu cuprins dintr-o dată de remușcări:

- Te rog să mă crezi că n-am de gînd să mă cobor pînă acolo ca să-ți

cer socoteală, și dacă...

- Cred că greșești, luându-mă așa de sus, îl întrerupse Ippolit. În ce mă privește, eu, din ziua cînd am venit aici, m-am jurat să nu mă las pînă n-oi avea satisfacția să-ți spun adevărul în față. Sper să am chiar acum această plăcere, după ce dumneata vei fi vorbit, bineînțeles.

- Iar eu te rog să părăsești această cameră.

- Ai face mai bine să vorbești; altfel are să-ți pară rău mai tîrziu ca nu ți-ai ușurat inima.

- Destul, Ippolit, spuse Varia. E rușinos. Te rog, isprăvește odată!

- Numai din respect față de o doamnă, spuse Ippolit și se ridică în picioare. Fie, Varvara Ardalionovna, pentru dumneata promit să vorbesc scurt, dar nu pot să-ți fac decît hatîrul acesta, căci între fratele dumitale și mine e necesară o lămurire și, pentru nimic în lume, nu voi pleca pînă nu voi limpezi anumite lucruri.

- Ești pur și simplu un terchea-berchea și un intrigant! răcni Ganea. Iată de ce nu te înduri să pleci înainte de a urzi intrigi.

- Vezi, remarcă Ippolit cu răceală, iar ai luat-o razna. Crede-mă ai să regreti dacă nu spui tot ce ai pe suflet. Uite, te mai îndemn o dată să vorbești. Aștept.

Gavrila Ardalionovici tăcea, în timp ce pe fața lui se așternu o expresie de dispreț.

- Nu vrei, așadar. Ești hotărît să rezisti pe poziție; treaba dumitale! În ce mă privește, voi fi cît mai scurt posibil. Astăzi mi-ai aruncat în obraz de două, trei ori că m-ai găzduit; reproșul e nedrept. M-ai invitat aici cu scopul de a mă atrage într-o cursă; ți-ai închipuit că vreau să mă răzbun pe prinț. Cu atît mai mult, cînd ai auzit că Aglaia Ivanovna îmi acordă atenție și că mi-a citit „Spovedania”. Scontînd că voi face cauză comună cu dumneata, așteptai să găsești un sprijin în mine. Nu vreau să intru în amănunte! Pe de altă parte, nu-ți cer nici să te destăinui, nici să întărești spusele mele. E de ajuns că te las în fața conștiinței dumitale și că acum ne înțelegem perfect unul pe altul.

- Dumnezeu știe ce grozăvie vrei să faci dintr-un lucru de nimic! exclamă Varia.

- Ți-am spus că-i un intrigant și o pușlama, răspunse Ganea.

- Dă-mi voie, Varvara Ardalionovna, să urmez mai departe. De bună seamă, nu pot nici să-l iubesc și nici să-l respect pe prinț; dar cert este că e un om într-adevăr bun, cumsecade, deși... cam ridicol. Oricum, n-am nici un motiv să-l urăsc; cînd fratele dumitale mă instiga împotriva lui, mă prefăceam că nu înțeleg nimic; știam că tot eu am să rîd la urmă. Știam că fratele dumitale se va da de gol, făcîndu-mi destăinuirile cele mai imprudente. Exact așa s-a și întîmplat... Sînt gata să-l cruț acum, dar numai din respect pentru dumneata, Varvara Ardalionovna. După ce ți-am explicat că n-a fost ușor să mă prindă în mrejele lui, am să-ți spun și de ce am dorit așa de mult să-l înfund pe fratele dumitale. Află că am făcut-o din ură, ceea ce recunosc fără înconjur. În preajma morții (căci am să mor, cu toate că m-am îngrășat, după cum s-a afirmat aici), în preajma morții, am simțit că am să ajung în rai incomparabil mai cinstit, dacă, în prealabil, voi reuși să-mi bat joc de unul dintre nenumărații reprezentanți ai acestei categorii de oameni care m-au persecutat toată viața, și pe care toată viața i-am urît, și din care stimatul dumitale frate oferă un model atît de

grăitor. Te urăsc, Gavrilă Ardalionovici, *numai pentru faptul* că, și asta poate o să te surprindă, numai pentru faptul că ești tipul, întruparea personificată și culmea platitudinii celei mai cinice, celei mai îngîmfate, a mediocrității celei mai banale și mai respingătoare! Ești mediocritatea însăși, fudulă și încrezută, mediocritatea plină de sine, închistată în autoliniștirea ei olimpică; ești rutina rutinei! Nici în capul și nici în inima dumitale nu se va zămislă vreodată o idee proprie. Pe lîngă asta, ești și grozav de invidios; te crezi un geniu între genii, deși uneori te cuprinde îndoiala, și atunci ești ros de invidie și răutate. O, în viața dumitale te așteaptă încă multe încercări grele; ele vor dispărea în momentul cînd te vei tembeliza definitiv, iar acest moment nu e prea departe. Asta nu înseamnă că nu ai înainte un drum lung și variat; n-aș spune că va fi prea vesel, și asta mă bucură. Mai întîi îți prezic că nu vei izbuti să cîștigi grațiile unei anumite persoane...

- Asta întrece orice măsură! exclamă Varia. Ai să termini odată, om rău și nesuferit ce ești?

Ganea, galben la față, stătea mut, tremurînd din tot corpul. Ippolit se opri, uitîndu-se lung la dînsul, cu o satisfacție nestăpînită, apoi își întoarse privirea spre Varia; în urmă schiță un surîs răutăcios, salută și ieși fără să mai rostească o vorbă.

Gavrila Ardalionovici ar fi putut, pe bună dreptate, să se plîngă de soarta lui și de ghinioanele ce se țineau lanț. Cîțva timp, se plimbă cu pași mari prin odaie; Varia nu îndrăznea să-i adreseze un cuvînt și nici să-l privească măcar. În cele din urmă, tînarul rămase locului lîngă o fereastră, cu spatele la soră-sa. Variei îi veni în minte tîlcul zicătorii despre „sabia cu două tăișuri”. Sus, zarva reîncepu.

- Pleci? o întrebă Ganea, întorcîndu-se brusc în momentul cînd ea dădu să iasă. Stai puțin, uită-te la asta.

Se apropie de ea și-i aruncă pe scaun o hîrtie împăturită în formă de bilețel minuscul.

— Dumnezeuule! exclamă Varia, uimită la culme. Biletul cuprindea exact șapte rînduri:

Gavrila Ardalionovici! Convinsă de bunele dumitale sentimente față de mine, m-am hotărît să-ți cer un sfat într-o chestiune foarte importantă. Aș dori să te văd mîine dimineață, la șapte fix, lîngă banca verde. E în apropierea vilei noastre. Varvara Ardalionovna, care trebuie să te însoțească neapărat, cunoaște locul perfect. A.E.

— Cine s-o mai înțelege după toate cîte s-au petrecut?! spuse Varia, desfacîndu-și brațele cu aceeași nedumerire.

Oricît ar fi vrut Ganea să facă pe nepăsătorul în clipa aceea, totuși îi fu cu neputință să-și ascundă bucuria acestui triumf ce părea că dezmente toate prevederile umilitoare ale lui ippolit. Un zîmbet de satisfacție îi flutură pe față; de altfel și Varvara Ardalionovna se luminează parcă deodată de o bucurie negrăită.

— Și cînd te gîndești că asta se petrece chiar în ziua cînd la ei se anunță oficial logodna! Zău dacă mai știi în ce ape se scaldă!

— Ce crezi, ce are de gînd să-mi spună mîine? întrebă Ganea.

— N-are importanță; principalul e că, pentru întîia oară după șase luni, manifestă dorința să te vadă. Ascultă ce-ți spun, Ganea: orice s-ar întîmpla, orice întorsătură ar lua întîlnirea, să știi că pentru tine e foarte

importantă! Cît se poate de *importantă*! Bagă de seamă, să nu faci pe grozavul și să dai greș ca rîndul trecut, dar nici să te lași intimidat! Ia seama! Așa zic și eu, nu se putea să nu fi mirosit de ce mă tot duceam toată ziua bună ziua să le văd în timpul acestor șase luni. Și, închipuiește-ți, o vorbă nu mi-a suflat azi, cînd am fost la ei, nici măcar nu mi-a dat de bănuț. Am intrat la ele pe ascuns, prin contrabandă, ca să nu afle bătrîna. Altminteri, cine știe, poate mă dădea afară. M-am expus la asta numai de dragul tău; voiam cu orice preț să aflu...

Sus se auziră din nou strigăte și zarvă; pe urmă răsunară pașii mai multor persoane coborînd pe scări.

- Pentru nimic în lume nu trebuie lăsat să iasă acum din casă! strigă Varia îngrozită. Trebuie evitată orice umbră de scandal! Du-te de-i cere iertare!

Dar bătrînul general ajunsese de acum în stradă; în urma lui, Kolea îi ducea valiza. Nina Aleksandrovna plîngea în pridvor; se repezi la un moment dat să fugă după el, dar Ptițin o opri.

- Asta l-ar înfuria și mai mult, îi spuse ginere-său; n-are unde să se ducă; într-o jumătate de oră îl vor aduce îndărăt; am și vorbit cu Kolea. Lasă-l să-și verse năduful.

- De ce te încăpățînezi în halul ăsta? Unde te duci? Începu să strige de la fereastră Gavrilă Ardalionovici. Nici n-ai unde să te duci!

- Nu pleca, tată, se rugă Varia. Ne aud vecinii... Generalul se opri, se întoarse brusc și răcni cu brațele întinse:

- Blestemată fie casa aceasta!

- Bineînțeles, se putea să nu facă și un gest teatral?! bombăni Ganea, trîntind fereastra cu zgomot.

Vecinii trăgeau într-adevăr cu urechea. Varia ieși iute din odaie. Rămas singur, Ganea luă biletul de pe masă, îl sărută, plescăi din limbă și, încîntat la culme, schiță un pas de dans.

III

Incidentul cu generalul s-ar fi aplanat, în orice altă împrejurare, fără cine știe ce complicații. Se mai întîmplase și înainte să aibă asemenea toane trăsnete, destul de rare, ce-i drept, căci în fond, era un om cît se poate de pașnic, cu înclinări mai mult bune decît rele. De nenumărate ori încercase să-și înfrîneze pornirile spre o viață dezordonată ce-l stăpîneau în ultimii ani. Își aducea aminte deodată că era „capul familiei” și atunci se împăca cu nevastă-sa, vărsînd lacrimi sincere de căință. O respecta pînă la venerație pe Nina Aleksandrovna, care nu numai că-i tolera pe tăcute atîtea și atîtea josnicii, dar îl mai și iubea, în ciuda degradării clovnești în care

căzuse. Dar aceste străduințe generoase împotriva tentațiilor nu țineau multă vreme; în felul lui era și el o fire „impulsivă”, nu se putea împăca cu viața tihnită și monotonă în mijlocul familiei și de la pocăință trecea ușor la răzvrătire. Îl apuca un fel de furie de care poate îi părea rău chiar în clipele dezlănțuirii, dar nu se putea stăpîni; se certa cu toți din jur, folosind un limbaj pompos, plin de emfază, și avea pretenții absurde să i se acorde un respect fără margini, pentru ca, în cele din urmă, să dispară de acasă, uneori pentru mai multă vreme. De doi ani nu se mai ocupa deloc de

interesele și nevoile familiei și nu le cunoștea decât din auzite, fără să manifeste nici cea mai mică atracție pentru asemenea îndeletniciri.

De data aceasta însă, „trăsnăile” generalului au întrecut limitele obișnuite. Se părea că toată lumea știe ceva și nimeni nu îndrăznește să vorbească. Erau abia trei zile de când revenise numai „formal” acasă, în sînul familiei, adică la Nina Aleksandrovna, dar de data aceasta nu blînd și pocăit, cum se întîmpla de obicei cu prilejul atîtor „reveniri” din trecut, ci, dimpotrivă, extrem de pornit pe gîlceavă. Avea mîncărime la limbă, era nervos și nu-și găsea astîmpăr; intra în vorbă cu toți cei care îi ieșeau în cale și, năpustindu-se parcă asupra lor, sărea cu patimă de la un subiect la altul în așa fel încît nici nu te puteai dumeri care să fie adevărata cauză a frămîn-tării lui. Avea momente de voioșie, dar de cele mai multe ori stătea dus pe gînduri, fără să știe, de altfel, la ce se gîndește; deodată începea să istorisească ceva - despre Epancini, despre prinț, despre Lebedev - și, o clipă după aceea, se oprea brusc și la orice întrebare răspundea numai cu un zîmbet absent de om care nici măcar nu înțelege întrebarea, ci zîmbește așa, aiurea. În noaptea precedentă, tot timpul a gemut și a oftat, lucru care a neliniștit-o grozav pe Nina Aleksandrovna. Crezîndu-l bolnav, ea îi aplicase toată noaptea cataplasme. Înspre ziuă, generalul adormi; după patru ceasuri se trezi într-o stare extremă de ipohondrie care culmina prin binecunoscuta ceartă cu Ippolit și „blestemul casei acesteia”. În aceste trei zile, se mai putură observa la el numeroase manifestări de amor propriu excesiv, care, firește, îi provocau o stare de susceptibilitate cu totul neobișnuită. Kolea nu contenea s-o convingă pe Nina Aleksandrovna că tatăl său tînjește după băutură sau poate-i duce dorul lui Lebedev, cu care, de o bucată de vreme, se împrietenise. Dar, înainte cu trei zile de scandalul cu pricina, se certase în termeni violenți cu Lebedev, ba chiar avusese și o explicație destul de furtunoasă cu prințul. Zadarnic Kolea i-a cerut acestuia lămuriri, pînă la urmă căzu la bănuială, încredințat că prințul știe ceva, dar nu vrea să-i spună. Dacă am presupune că între Ippolit și Nina Aleksandrovna a avut într-adevăr loc o discuție particulară, lucru pe care Ganea îl susținea aproape ca o certitudine, cu greu s-ar putea admite că acest tînăr răutăcios, căruia Ganea îi aruncase în obraz învinuirea de bîrfitor și intrigant, nu l-ar fi pus și pe Kolea la curent cu toate lucrurile. Nu era exclus însă ca Ippolit să nu fi fost un „mucos”, chiar atît de rău la suflet cum îl încondeiase Ganea față de soră-sa ori, cel mult, că răutatea lui era de altă natură. Nu mai puțin îndoielnică era presupunerea ca el să-i fi împărtășit vreo impresie de-a sa Ninei Aleksandrovna numai în scopul de a-i „sfîșia inima”. Să nu uităm că la baza acțiunilor omenești sînt cauze mult mai complexe și mai variate decât acelea pe care, de obicei, încercăm să le determinăm mai tîrziu și rareori ele se conturează cu destulă precizie. Uneori e preferabil ca povestitorul să se mărginească la o simplă expunere a faptelor. Chiar așa vom proceda și în cazul de față, relatînd desfășurarea evenimentelor legate de această catastrofă cu generalul, pentru că, oricît ne-am strădui, sîntem nevoiți, totuși, să-i acordăm acestui personaj secundar al povestirii noastre ceva mai multă atenție și mai mult loc decât fusese în intenția noastră inițială.

Iată cum s-au succedat evenimentele într-o strînsă înlănțuire. După ce se dusesse la Petersburg cu gîndul de a da de urma lui Ferdîșcenko, Lebedev s-a întors în aceeași zi împreună cu Ardalion Aleksandrovici fără

să-i comunice ceva deosebit prințului. Dacă acesta ar fi fost mai puțin distrat și mai puțin absorbit de preocupările sale personale, ar fi observat, de bună seamă, că în următoarele două zile Lebedev, departe de a-i da vreo lămurire în această privință, dimpotrivă, îl ocolește. Acest amănunt atrăgându-i în cele din urmă atenția, prințul își aminti cu surprindere că în cele două zile l-a văzut de câteva ori în treacăt pe Lebedev cu fața radioasă de mulțumire și mai întotdeauna în tovărășia generalului. Cei doi prieteni erau nedespărțiți. Cîteodată prințul auzea deasupra lui Iarima plină de veselie amestecată cu rîsete; ba într-o noapte, la o oră destul de înaintată, i-a ajuns pe neașteptate la ureche un cîntec militaro-bahic și fără greutate recunoscuse glasul de bas răgușit al generalului. Deodată cîntecul se întrerupse. Vreme de un ceas, discuția continuă vioaie și însuflețită și, după toate indiciile, cei doi amici plătiseră tribut serios zeului cu pricina. La un moment dat, prințul putu să deslușească cum s-au pornit să se îmbrățișeze și cum unul dintre ei izbucni în plîns; îndată după aceea auzi zgomotul unei certe violente, care se potoli la fel de repede cum se iscase.

În tot acest răstimp, Kolea părea a fi foarte îngrijorat. Prințul mai mult lipsea de-acasă și adesea se întorcea tîrziu de tot; de fiecare dată i se raporta că a fost căutat stăruitor și de mai multe ori pe zi de Kolea. Totuși, cînd se-ntîmplă să se întîlnească pînă la urmă, Kolea nu știu să-i spună nimic deosebit, afară doar că e categoric „nemulțumit” de general și de purtarea lui de-acum: „Umblă amîndoi fără căpătîi, beau la cîrciuma din apropiere, se îmbrățișează și se ceartă în stradă, zădărnindu-se unul pe altul, dar de despărțit nu se pot despărți”. La observația prințului că și înainte se petrecea același lucru, Kolea n-a mai știut ce să răspundă și cum să explice adevărata pricină a neliniștii lui.

A doua zi după noaptea aceea în care generalul cîntase cîntecul bahic și se certase cu Lebedev, tocmai cînd prințul se pregătea să iasă pe la unsprezece dimineața, apăru deodată Ardalion Aleksandrovici, foarte tulburat, pradă unei neliniști cu totul neobișnuite.

- De mult căutam onoarea și prilejul de a sta de vorbă cu dumneata, preastimate Lev Nikolaevici, de mult, foarte de mult, bolborosi el, strîngînd pînă la durere mîna prințului. De foarte, foarte mult.

Prințul îi oferă un scaun.

— Nu, n-am să stau; mai întîi pentru că te-aș reține, erai gata de plecare; am să vin... altă dată. Mi se pare că pot să te felicit pentru... împlinirea... dorințelor scumpe inimii dumitale. În primul moment, prințul se fîstîci. Cum se întîmplă de obicei semenea situații, își închipuia că nimeni nu vede, nu ghicește și nu înțelege nimic din ce se petrece cu el.

— La ce anume dorințe scumpe inimii mele te referi? Întrebă el într-o doară.

- Fii pe pace, fii pe pace! N-am să-ți tulbur sentimentele delicate. Știu din propria-mi experiență că nu e deloc plăcut cînd cineva, vorba ceea, își vîră nasul... acolo unde nu-i fierbe oala. Simt asta pe pielea mea aproape în fiecare dimineață. Pentru altceva am venit, pentru o treabă importantă, foarte importantă, dragă prințe!

Prințul îl rugă încă o dată să ia loc, așezîndu-se și el pe un scaun.

- Doar așa, pentru o clipă... Am venit să-ți cer un sfat. Cu toate că nu am un țel precis în viață, dar, respectîndu-mă pe mine însumi și... prețuind spiritul practic pe care rusul îl desconsideră, vorbind în general... aș dori să

mă pun în situația, atît pe mine, cît și pe nevastă-mea și pe copiii mei... în situația... pe scurt, prințe, am nevoie de un sfat.

Prințul aprobă călduros intențiile generalului.

— În sfîrșit, toate astea sînt fleacuri, îl întrerupse brusc Ivolghin.

Motivul principal al vizitei mele e altul, aveam ceva de vorbit cu dumneata, ceva foarte important. M-am hotărît să mă destăinuiesc dumitale, Lev Nikolaevici, ca unui om de sinceritate și noblețea sentimentelor căruia sînt tot atît de convins ca și... ca și... Nu te miră vorbele mele, dragă prințe?

Prințul se uita la musafirul său, dacă nu cu mirare, cel puțin cu o atenție și o curiozitate vădită. Bătrînul era cam palid și tras la față, buzele-i tremurau ușor, iar gesturile îi erau dezordonate. Deși se așezase abia de cîteva clipe, în vreo două rînduri se ridică brusc în picioare, pentru a-și relua imediat locul pe scaun și toate aceste mișcări le făcea aproape inconștient. Pe masă erau niște cărți; apucă una dintre ele, o deschise la întîmplare în timp ce continua să vorbească și, după ce-și aruncă ochii distrat peste o pagină, o închise repede, punînd-o la loc; apoi luă altă carte și, fără s-o mai deschidă, o ținu în mîna dreaptă, vînturînd-o neconținut.

- Ajunge! strigă el deodată. Văd că te-am sîcîit prea mult...

- Dar deloc, crede-mă! Fă-mi, te rog, plăcerea; dimpotrivă, sînt cît se poate de atent la tot ce spui și aș vrea să ghicesc...

- Dragă prințe! Năzuiesc să-mi asigur o situație onorabilă. Vreau să mă respect pe mine însumi, și apoi... drepturile mele.

- Cel care nutrește asemenea năzuințe chiar prin asta numai se face vrednic de toată stima.

Era o frază scoasă de undeva, dintr-un manual de caligrafie pentru școlari, și prințul o cită cu fermă convingere că, în starea în care se găsea Ardalion Aleksandrovici, un aforism sfôrăitor, deși gol de conținut, dar plăcut, va avea asupra lui un efect calmant și binefăcător. Mai ales era bine ca un asemenea musafir să poată pleca împăcat cu el însuși și cu inima ușurată. Într-adevăr, fraza îi plăcu mult generalului. Măgulit și mișcat, el schimbă tonul pe loc și, cu un glas patetic, se lansă în explicații lungi. Dar, oricît s-ar fi străduit prințul să-i urmărească vorbirea fără șir, îi fu absolut cu neputință să înțeleagă ceva. Vreme de zece minute, generalul perora cu o iuțeală extremă; ai fi zis că e covîrșit de mulțimea ideilor ce se învălmășeau în creierul lui. La urmă, dădu chiar să lăcrămeze; din nenorocire, tot ce spunea n-avea nici cap, nici coadă: era un torent de vorbe incoerente care țîșneau și se rostogoleau unele peste altele.

- Ajunge! M-ai înțeles și acum sînt liniștit, conchise el deodată cu hotărîre, sculîndu-se de pe scaun; o inimă ca a dumitale nu poate să nu înțeleagă un om cu sufletul îndurerat. Dragă prințe, noblețea dumitale sufletească atinge perfecțiunea idealului; ce sînt toți ceilalți în comparație cu dumneata? Ești tînăr și te binecuvîntează. În sfîrșit, am venit să te rog să-mi fixezi o oră pentru o convorbire importantă. Caut o prietenie și o inimă, prințe; nu știu cum, dar n-am putut niciodată să-mi înfrînez imboldurile inimii.

- Și de ce să nu stăm de vorbă chiar acum? Sînt gata să te ascult...

- Nu, prințe, nu! îl întrerupse cu foc generalul. Nu acum! Deocamdată e numai un vis! E prea important, prea important pentru mine! Ceasul acesta al discuției noastre va hotărî soarta mea. Va fi ceasul *meu*,

numai al meu și n-aș vrea ca într-un moment așa de crunt, cel dintâi venit, vreun neobrăzat oarecare, să ne întrerupă (se aplecă deodată la urechea prințului și-i șopti cu un aer straniu, conspirator, aproape înspăimântat), un neobrăzat care nu face cît talpa de la încălțăminte dumată, preaiubite prinț! O, n-am spus: talpa încălțăminte mele! Ai observat, cred, că n-am pomenit de încălțăminte din piciorul meu, căci mă respect prea mult ca să spun așa, de-a dreptul; dar numai dumneata ești în stare să înțelegi că trecînd sub tăcere, în cazul de față, talpa încălțăminte mele, dau dovadă poate de o mîndrie, de o demnitate extraordinară. Afară de dumneata, nimeni n-ar fi în stare să înțeleagă asta, iar eu mai puțin ca oricare altul. Eu nu înțelege nimic, dragă prinț; e incapabil să înțeleagă ceva, absolut incapabil! Căci trebuie să ai inimă ca să poți înțelege!

În cele din urmă, prințul se sperie de-a binelea și îi fixă generalului o întrevvedere pe a doua zi, la aceeași oră. Bătrînul se retrase cu inima ușurată și pe deplin împăcat. Seara, către ora șapte, prințul îi trimise vorbă lui Lebedev, rugîndu-l să vină puțin pe la el.

Lebedev se prezentă fără întârziere, considerînd invitația aceasta drept „o mare cinste”, cum se grăbi el să declare chiar de la ușa; n-ai fi spus niciodată că de trei zile l-a ocolit în toate chipurile pe Mișkin, ferindu-se parcă să dea ochii cu el. Intrînd în odaie, se așeză pe marginea unui scaun, cu obișnuitele-i strîmbături și zîmbete, clipind șiret și iscoditor din ochi, frecîndu-și mîinile cu aerul nevinovat al unui om gata să primească o comunicare importantă, de mult așteptată, deși ajunsă de notorietate publică. Prințul se simți din nou indispus; își dădea seama că toți așteptau să afle de la dînsul ceva, o noutate, intenționînd parcă mereu să-i adreseze felicitări, întîmpinîndu-l cu zîmbete și clipiri din ochi, cu vorbe pline de aluzii și subînțelesuri; Keller trecuse de vreo trei ori pe la el, cu dorința vădită de a-l felicita; de fiecare dată însă, după o introducere încîlcită, plină de elogi și efuziuni patetice, își curma brusc vorba și discret se strecura afară înainte de a-și fi sfîrșit discursul. De cîteva zile se dedase cu un zel deosebit băuturii și jocului de biliard. Pînă și Kolea, cu toate necazurile lui, stînd de vorbă cu prințul, încercase în vreo două rînduri să facă o aluzie destul de vagă și de confuză.

Fără nici o introducere, pe un ton cam enervat, prințul îl întrebă pe Lebedev ce gîndește el despre starea actuală a generalului și de ce Ardalion Aleksandrovici era așa de tulburat. Îi istorisi în cîteva cuvinte scena precedentă.

— Fiecare cu grijile lui, prinț, mai cu seamă în secolul nostru zbuciumat și plin de ciudățenii - asta-i! răspunse sec Lebedev, cu aerul unui om dezamăgit în așteptările lui.

— Ce filosofie! zîmbi prințul.

— E nevoie și de puțină filosofie, mai ales în epoca noastră de utilitarism și simț practic exagerat; din păcate însă, e disprețuită de noi. Întrucît mă privește, preastimate prinț, deși am fost onorat de încrederea dumată într-o anumită împrejurare pe care prea bine o cunoști, dar numai pînă la un punct, cum se vede, și nicidecum încrederea aceasta n-ar putea să treacă dincolo de cazul la care mă refer... înțeleg situația și nu mă plîng deloc.

— Lebedev, am impresia că ești supărat pe mine.

— Deloc; cîtuși de puțin, preastimate și preastrălucite prinț! se

înflăcăra imediat Lebedev, ducându-și mîna la inimă. Dimpotrivă, am înțeles îndată că nici poziția mea în societate, nici însușirile mele intelectuale și morale, și nici starea materială, nici antecedentele mele, cu atît mai puțin știința mea, nimic, în sfîrșit, nu mă îndreptățește să cred că aș merita onoarea confidențelor dumitale; și chiar dacă aș putea să te servesc, ar fi numai în situația de sclav, de năimit, nu altfel... nu, nu sînt supărat, ci întristat.

— Ei lasă, Lukian Timofeici!

— Ce mai vorbă, se vede cît de colo că așa stau lucrurile și numai așa! Uite, nu mai departe decît în cazul de față! Întîlnindu-te și urmărindu-te cu inima și gîndul, îmi spuneam: fără îndoială, n-am dreptul să m-aștept la destăinuirii prietenești, nu sînt vrednic de așa ceva, în schimb, ca proprietar al casei, aș putea să primesc, la momentul potrivit, o dispoziție, cum să-i mai zic, o înștiințare în vederea unor anumite schimbări ce se așteaptă, se pare, într-un viitor destul de apropiat...

Rostind aceste vorbe, Lebedev își înfipse ochii lui mici și sfredelitori pe chipul prințului, care îl privea uimit; omul nu pierduse încă nădejdea de a-și satisface curiozitatea.

- Hotărît lucru, nu pricep nimic! strigă prințul pe un ton aproape mîniat. În fond... ești un intrigant fără pereche! adăugă el, rîzînd cu poftă.

Lebedev făcu haz și el, vizibil înviorat; ochii i se luminară scînteind de bucurie că și-a atins scopul.

- Știi ce-am să-ți spun, Lukian Timofeici? Numai nu te supăra; mă miră naivitatea dumitale și de altfel nu numai a dumitale. Iată, în momentul acesta, aștepți cu atîta naivitate să afli ceva de la mine, încît, crede-mă, mi-e rușine, mă simt jenat că nu pot să te satisfac; dar îți jur că nu există absolut nimic ce-aș putea să-ți comunic; închipuiește-ți! Încheie prințul, rîzînd din nou.

Lebedev se foi pe scaun, afișînd un aer de demnitate. Fără îndoială, curiozitatea lui se manifesta cîteodată prea naiv și sîcîitor; era însă un om destul de viclean și dibaci, știind să păstreze uneori o tăcere perfidă. Refuzîndu-i în repetate rînduri orice confidență, prințul aproape că ajunsese să-și facă din el un dușman. Fapt este că prințul păstra această rezervă nu pentru că l-ar fi disprețuit, ci pentru că Lebedev adusese vorba despre un subiect foarte delicat. Nu de mult, doar cu cîteva zile înainte, Mișkin era înclinat să califice drept crimă anumite visuri pe care și le făurise, iar acum, Lukian Timofeici nu vedea în reticențele prințului decît o dovadă de neîncredere și desconsiderare față de persoana lui, simțindu-și inima rănită, ros de gelozie la gîndul că nu numai Kolea sau Keller, dar și propria lui fiică, Vera Lukianovna, se bucură de mai multă încredere din partea prințului. Ar fi putut să-i comunice cu toată sinceritatea lui Mișkin, chiar și acum, o noutate de cel mai mare interes pentru el, dar se răzgîndi și tăcu îndîrjit.

- Cu ce aș putea să te servesc, de fapt, preastimate prinț, de vreme ce... m-ai chemat? întrebă Lebedev după o scurtă tăcere.

- Tocmai voiam să-ți vorbesc de general și de furtul acela a cărui victimă ai fost dumneata... se învioră prințul, care între timp căzuse și el pe gînduri.

- Despre ce anume? Care furt?

- Poftim, parcă nici n-ai înțelege despre ce este vorba. Ah!

Dumnezeule, Lukian Timofeici, ce mult îți place să joci comedie! Banii, banii, cele patru sute de ruble pe care le-ai pierdut deunăzi cu portofelul cu tot și de care mi-ai vorbit aici, cu o zi înainte de a pleca la Petersburg. Ai înțeles acum?

- Ah! e vorba de cele patru sute de ruble! spuse tărăgănat Lebedev, de parcă abia acum s-ar fi dumerit despre ce e vorba. Îți mulțumesc, prințe, de atenția dumitale sinceră; e cât se poate de măgulitor pentru mine, însă... le-am și găsit; mai acum câteva zile.

- Le-ai găsit? Ah! slavă Domnului!

- Această exclamație vădește o pornire nobilă, căci patru sute de ruble nu-s un lucru neînsemnat pentru un biet om care trăiește muncind cu sudoarea frunții și mai are pe deasupra și o familie numeroasă de orfani...

- Nu la asta m-am gândit! se grăbi prințul să-și precizeze gândul. Firește că mă bucur și pentru dumneata, reluă el, dar... cum le-ai găsit?

- Foarte simplu: erau sub scaunul pe care îmi aruncasem redingota, ceea ce înseamnă că portofelul alunecase din buzunar pe podea.

- Cum, sub scaun? Nu e cu puțință; nu mi-ai spus chiar dumneata că ai scotocit peste tot, prin toate colțurile? Cum se face că ai neglijat să te uiți tocmai acolo unde trebuia să cauți în primul rând?

- Ba am căutat și-acolo! Îmi aduc perfect de bine aminte că am căutat! M-am tîrît în patru labe pe podea, am pipăit cu mîna peste tot, am dat la o parte scaunul, căci nu mă mai bizuiam nici pe ceea ce vedeam. Nimic n-am găsit; locul neted și gol, gol-goluț, de portofel nici pomeneală, iar eu tot nu mă las și pipăi cu mîna și caut; cam așa se întîmplă de obicei cu omul cînd îi dispare ceva de preț, deși vede că nu-i nimic acolo unde caută, că locul e gol ca-n palmă, n-are a face, el tot se uită mereu, din slăbiciune se uită, de cincisprezece ori poate...

- Să zicem că-i așa, dar cum vine asta?... Tot nu pricep nimic, use prințul derutat. Spuneai că nu era nimic acolo, că ai căutat este tot și, cînd colo, chiar acolo apare portofelul!

- Da, chiar acolo apare portofelul.

Prințul îl cercetă pe Lebedev cu o privire stranie.

- Și generalul? îl întrebă deodată.

- Adică, ce-i cu generalul? se făcu a nu înțelege Lebedev.

- Ah, Dumnezeule! Te întreb ce-a spus generalul cînd ai găsit portofelul sub scaun. Doar înainte l-ați căutat amîndoi.

- Înainte, da. De data asta însă, mărturisesc că am tăcut și am preferat să nu-i aduc la cunoștință că am găsit portofelul prin propriile mele forțe.

- Dar... pentru ce? Și banii erau neatinși?

- Am deschis portofelul și nu lipsea nici o rublă.

- Păcat că n-ai venit să-mi spui și mie, zise prințul pe gânduri.

- Mi-era frică să nu te stînjenesc, prințe, să nu te tulbur din impresiile dumitale personale și poate chiar cu totul neobișnuite, ca să zic așa. De altfel, m-am prefăcut că nu l-am găsit defel. După ce m-am încredințat că suma era neatinsă, am închis portofelul la loc și l-am pus sub scaun.

- Pentru ce ai făcut asta?

- Uite-așa; din curiozitate! Voiam să văd ce o să se întîmple mai departe, răspunse el, chicotind șiret și freeîndu-și mîinile.

- Vasăzică, e tot acolo, de alaltăieri?

- Ba nu! A stat acolo numai douăzeci și patru de ore. Vedeți ce se-ntîmplă, într-o anumită privință doream să-l găsească și generalul. Căci, îmi spuneam, dacă l-am găsit eu, de ce oare să nu observe și generalul un obiect care, ca să zic așa, sare în ochi și se vede cît de colo de sub scaun'? De cîteva ori am mutat scaunul din loc ca să se vadă mai bine portofelul; degeaba, generalul nu-l observa și pace, și așa a ținut douăzeci și patru de ceasuri. Se vede treaba că e tare distrat acum; umblă cu capul în nori și nu știi cum să-l mai iei; vorbește, vorbește, spune verzi și uscate, rîde în hohote și deodată, așa din senin, se rățoiește la mine, nici cu nu știu de ce anume. În ziua aceea am ieșit din odaie împreună și am lăsat dinadins ușa descuiată; părea cam stîngenit, voia parcă să spună ceva, temîndu-se, pesemne, pentru soarta portofelului, în care era o sumă așa de mare; dar n-a spus nimic și nu apucarăm să facem nici doi pași alături pe stradă, cînd mă părăsi înfuriat, apucînd-o în altă parte. Ne-am întîlnit abia pe seară, la cîrciumă.

- Pînă la urmă însă, ți-ai luat portofelul de sub scaun?

- Ba nu, și chiar în noaptea aceea a dispărut de sub scaun.

- Și unde-i acum?

- Uite-l aici, rîse pe-nfundate Lebedev, ridicîndu-se în picioare și învăluindu-l pe prinț cu o privire satisfăcută. M-am pomenit cu el în poala redingotei, vezi-l și dumneata, pune mîna.

Într-adevăr, în pulpana stîngă a redingotei, în față, se vedea bine un fel de umflătură și, dacă o pipăiai, simțeai de îndată un portofel de piele, care trebuia să fi căzut acolo dintr-un buzunar rupt între căptușeală și stofă.

- L-am scos și l-am cercetat; cele patru sute de ruble erau neatinse. L-am vîrît la loc și de ieri dimineață mă port cu el așa, simțind cum la orice pas mă lovește peste genunchi.

- Iar dumneata nici nu bagi de seamă?

- Iar eu nici nu bag de seamă, he, he, he! Și gîndește-te, preastimate prinț, deși faptul în sine nu merită să-ți atragă atenția în mod special, că buzunarele mele sînt întotdeauna în perfectă stare și, dintr-o dată, peste noapte, cogeamite găuroi! Din curiozitate, am cercetat cu luare-aminte, și, ce să vezi, parcă ar fi tăiat cineva cu briceagul. De necrezut!

- Și... generalul?

- Și ieri, și azi, toată ziua era îmbufnat; nu-și găsește astîmpăr și e prost dispus. Uneori e de o veselie dionisiacă și nu știe cum să-ți intre pe sub piele, alteori, de o sensibilitate care-ți stoarce lacrimi și, deodată, se burzuluiește din senin, de m-au trecut fiorii de groază, zău așa! Orice-ai spune, prințe, dar, din păcate, eu nu sînt un militar! Ieri stăteam la cîrciumă, iar mie parcă înadins îmi ieșise poala redingotei înainte cu umflătura asta de-ți sare în ochi; generalul se uită chiorîș la mine, îl apucă năbădăile. E mult de cînd nu mă mai privește drept în ochi, afară numai dacă nu e prea înduioșat cumva; ieri m-a fulgerat de vreo două ori cu privirea, de-a înghețat și sufletul din mine. De altfel, am de gînd să descopăr portofelul mîine, iar pînă atunci mai petrec o seară cu el la crîșmă.

- Pentru ce-l chinuiești în halul ăsta? strigă prințul.

- Nu-l chinuiesc, nu vreau deloc să-l necăjesc, prințe dragă, răspunse cu însuflețire Lebedev, țin la el, îl iubesc sincer și... îl stimez; mai ales acum, n-ai decît să crezi sau nu, mi-e mai drag ca oricînd; îl prețuiesc chiar mai mult decît înainte!

Lebedev vorbise cu atîta seriozitate și pe un ton tot atît de sincer, încît prințul nu mai putea de indignare.

- Spui că-l iubești și totuși îl faci să sufere atît! După cum vezi, a făcut totul ca să-ți găsești obiectul pierdut; și, ca să-ți atragă atenția asupra portofelului, l-a pus sub scaun și apoi în redingotă. Numai acest singur fapt arată că nu vrea să umble cu vicleșuguri, și că în adîncul sufletului îți cere iertare. Ai auzit: îți cere iertare! Înseamnă că se bizuie pe delicatețea sentimentelor dumitale și crede în prietenia pe care i-o porți. Iar dumneata îl supui la o asemenea umilință...pe un om atît de onest!

- Extrem de onest, prințe, extrem de onest! Întări Lebedev, cu o licărire vicleană în ochi. Numai dumneata singur, preanobile prinț, ești în stare să spui o vorbă atît de nimerită! Din cauza asta, îți rămîn devotat pînă la adorație, așa putred de vicios cum sînt! S-a hotărît! Am să găsesc portofelul chiar acum îndată, și nu mîine; uite, îl scot din redingotă, iată-l sub ochii dumitale și iată toți banii; ia-l, preanonorabile prinț, și ține-l pînă mîine. Nu mai tîrziu decît mîine sau poimîine îl voi lua înapoi. Știi, prințe, eu cred că în prima noapte după dispariție, banii au zăcut undeva în grădină, sub un bolovan; dumneata ce părere ai?

- Bagă de seamă să nu-i trîntești așa direct de la obraz că ai găsit portofelul. Lasă să constate că în pulpana redingotei nu mai e nimic și va înțelege.

- Așa? N-ar fi oare mai bine să-i spun că l-am găsit și să mă prefac că nici nu am bănuir unde putea să fie?

- N-nu, spuse prințul reflectînd, n-nu, acum e prea tîrziu; ar fi prea primejdios; mai bine nu-i mai spune nimic. Și fii blînd și prevenitor cu dînsul, însă... fără să dai de bănuir și... și... știi și dumneata...

— Știu, prințe, știu, adică știu că planul poate să nu-mi reușească, deoarece pentru asta se cere o inimă ca a dumitale; și apoi am devenit și eu cam nervos și pornit, pentru că uneori mă ia de sus; acu' se tînguiește și mă îmbrățișează, acu' se apucă să mă umilească, îmi aruncă ocări în față cu tot disprețul; atunci scot și eu mai la vedere poala umflată a redingotei, cu portofelul în ea, he, he, he! La revedere, prințe, căci, fără îndoială, te stînjenesc și te sustrag de la simțămintele dumitale foarte palpitate, ca să zic așa...

— Dar, pentru Dumnezeu, păstrează aceeași discreție ca și pînă acum!

— Cea mai mare discreție, discreție desăvîrșită!

Și cu toate că treaba aceasta părea ca și încheiată, prințul rămase pe gînduri, mult mai îngrijorat decît înainte de vizita lui Lebedev. Aștepta nerăbdător întrevederea ce urma să aibă loc a doua zi cu generalul.

IV

Întîlnirea fusese stabilită pentru ora douăsprezece, dar, cu totul neprevăzut, prințul a trebuit să întîrzie. Cînd intră în casă, îl găsi pe general așteptîndu-l. De la prima ochire își dădu seama că bătrînul era

nemulțumit, poate tocmai pentru că l-a făcut să aștepte. După ce își ceru scuze, prințul se grăbi să ia loc în fața musafirului, dar, ciudat lucru, se simțea stingherit, ca și cum acesta ar fi fost de porțelan și se temea în fiecare moment să nu-l spargă. Înainte vreme, prezența generalului nu-l intimidase niciodată și nici prin minte nu putea să-i treacă o asemenea posibilitate. Trecură doar câteva clipe și își dădu seama că avea acum în fața lui un om cu totul altul decît în ajun: Ardalion Aleksandrovici nu mai era nici tulburat, nici distrat, părea că se stăpînește perfect, iar înfățișarea lui lăsa să se vadă că luase hotărîri definitive. Calmul acesta, de altfel, era mai mult aparent decît real. În tot cazul, musafirul începu discuția pe un ton voit ațîțat, dar plin de demnitate, pe care îl adoptă cîteodată unii oameni mîndri și plini de dezinvoltură atunci cînd se simt năpăstuiți ori ofensați pe nedrept.

- Ți-am adus volumul pe care mi l-ai împrumutat nu de mult, îți mulțumesc, spuse el, arătînd cu capul cartea pe care o pusese pe masă.

- A, da, ce zici de articol, generale? Ce impresie ți-a făcut? E interesant, nu-i așa? Întrebă prințul, fericit că poate să vorbească despre altceva.

- Interesant, dacă vrei, dar e prea brutal și, nici vorbă, e plin de aberații. Nu e exclus să fie o înșirare de minciuni gogonate.

Vorbea cu autoritate, trăgănînd puțin cuvintele.

- Ah, e o povestire așa de sinceră și naivă, depănată de un ostaș bătrîn, martor ocular al cîmpului de luptă de către francezi; unele pasaje sînt de-a dreptul încîntătoare. De altfel, memoriile de acest gen, scrise chiar de cei care au luat parte la evenimente, sînt întotdeauna deosebit de prețioase, oricine ar fi autorul, nu ți se pare?

- În locul redacției, n-aș fi publicat așa ceva; cît privește memoriile contemporanilor în general, se acordă mai multă încredere basmelor unui mincinos necioplît, dar spuse cu haz, decît mărturiilor conștiințioase ale unui om care a binemeritat de la patrie. Cunosc unele memorii cu privire la anul 1812 care... Am luat o hotărîre, dragă prințe. Părăsesc casa aceasta — casa domnului Lebedev.

Încheindu-și aprecierile în felul acesta cu totul neașteptat, generalul îl privi pe Mișkin cu înțeles.

- Ai o locuință la Pavlovsk, la... fiica dumitale... bolborosi Prințul, neștiind ce să spună. Își aminti că generalul venise pentru a-l consulta în privința unei chestiuni foarte importante, de care depindea soarta lui.

- La nevastă-mea, adică la mine, cum s-ar spune, și în casa fiicei mele.

- Scuză-mă... eu...

- Părăsesc casa lui Lebedev, pentru că, dragă prințe, am rupt orice relații cu omul acesta; le-am rupt aseară, regretînd că n-am făcut-o mai de mult. Țin la un minim de considerație, prințe și doresc să mă bucur de ea mai ales din partea persoanelor cărora le dăruiesc adesea, ca să zic așa, întreaga mea inimă. Dragă prințe îmi dăruiesc adesea inima și aproape întotdeauna sînt înșelat. Omul acesta s-a dovedit a fi nevrednic de un asemenea dar din partea mea.

— E cam împrăștiat, haotic, ce-i drept, observă prințul reținut, și are unele trăsături... Cu toate acestea, nu e lipsit de simțire și are o minte isteță, uneori chiar foarte amuzantă.

Limbajul ales, precum și tonul plin de considerație și respect îl măgulară pe bătrîn, chiar dacă uneori se uita cu neîncredere la interlocutorul său. Dar tonul acestuia era prea natural și prea sincer pentru a lăsa cea mai mică bănuială.

— Că posedă și însușiri bune, reluă generalul, eu am recunoscut-o primul, dovadă că i-am acordat acestui individ prietenia mea. Dar n-am nevoie nici de casa, nici de ospitalitatea lui, avînd eu însumi o familie. Nu caut să ascund ori să-mi justific defectele; sînt necumpătat; am băut cu el împreună, și acum nu pot să-mi iert această slăbiciune. Dar nu numai din pricina băuturii (fii îngăduitor, prințe, față de această brutală sinceritate a unui om necăjit), doar nu numai pentru băutură m-am apropiat de el. Mă simțeam atras tocmai de acele însușiri de care ai vorbit. Dar în orice există o măsură, chiar în ce privește calitățile omului, și dacă are curajul și nerușinarea să susțină în fața mea că, în 1812, copil fiind, și-a pierdut piciorul stîng și că l-au îngropat în cimitirul Vagankovskoe din Moscova, ei bine, asta întrece orice măsură, denotă lipsă de respect, e o dovadă de cinism...

- Poate să fi fost doar o glumă, o vorbă de duh, spusă așa, fără gînd rău, numai ca să facă haz.

- Înțeleg. O minciună nevinovată, spusă cu haz, oricît de grosolană ar fi, nu jignește pe nimeni. Vezi cîte unul care minte, dacă vrei, exclusiv din prietenie, ca să-i facă plăcere interlocutorului său; dar dacă în pretinsa glumă se întrevede o jignitoare lipsă de respect, dacă prin această lipsă de respect vor să-ți arate că prietenia ta este o povară - în cazul acesta, unui om cu bun-simț, unui om binecrescut și nobil la caracter nu-i rămîne altceva de făcut, decît să-i întoarcă ofensatorului spatele, să rupă orice legătură cu el arătîndu-i prin aceasta locul lui adevărat.

Vorbind, generalul se făcuse roșu de indignare.

- Bine, dar Lebedev nici nu putea fi la Moscova în 1812; era prea tînăr; e pur și simplu un caraghioslîc.

- Nici vorbă, în primul rînd asta; dar să presupunem că s-ar fi născut în vremea aceea. Cum îndrăznește el să afirme că un soldat francez a tras cu tunul în el și i-a retezat piciorul, așa, numai ca să facă haz? Cică și-a cules piciorul de pe cîmpul de bătălie, l-a dus acasă și pe urmă l-a îngropat în cimitirul Vagankovskoe! Că, în locul unde e îngropat, a ridicat un monument pe care, cică, a scris pe o parte: „*Aici zace piciorul secretarului de colegiu Lebedev*”, iar pe cealaltă parte: „*Odihnește-te în pace, scumpă rămășiță, în așteptarea zilei fericite*”. Că, în sfîrșit, o dată pe an, face parastas pentru pomenirea piciorului (ceea ce-i curat sacrilegiu!) și că în fiecare an se duce în acest scop la Moscova. Iar ca să mă convingă, mă invită să merg cu el la Moscova pentru a-mi arăta mormîntul și chiar acel tun francez care, cică, a fost capturat de ruși și se află acum la Kremlin, al unsprezecelea la rînd începînd de la poartă, un tunuleț de sistem vechi.

- Și, de fapt, amîndouă picioarele-i sînt la locul lor și tefere! rîse prințul. Dar te asigur că nu e decît o glumă nevinovată și n-ar fi cazul să te superi.

- Dar dă-mi voie să am și eu părerea mea; cît despre cele două picioare tefere, se pare că n-ar fi un argument prea temeinic, căci el pretinde că la un picior ar avea proteză...

- Ah, da, e vorba de piciorul lui Cernosvitov; se poate chiar dansa cu

el, se zice.

- Știu și asta. Când Cernosvitov și-a inventat piciorul, a venit mai întâi la mine să mi-l arate. Dar Cernosvitov și-a inventat piciorul mult mai târziu... Dar nu numai atât; dumnealui susține că nici răposata lui soție, în tot timpul căsniciei lor, n-a știut că el are un picior de lemn. „Dacă dumneata, zice, ai fost în 1812 pajul personal al lui Napoleon, mi-a replicat el când i-am atras atenția asupra absurdității afirmațiilor lui, atunci dă-mi voie să am și eu dreptul de a-mi îngropa piciorul în cimitirul Vagankovskoe.”

— Cum adică, dumneata... Începu prințul și se încurcă. Generalul îl privi cu un aer de superioritate, și nu fără ironie.

— Isprăvește-ți gândul, prințe, spuse el agale, cu un glas voit îngroșat, spune pînă la capăt. Sînt indulgent, poți să spui totul; mărturisește că ți se pare ridicol pînă și gândul de a vedea în fața dumitale un om în ultimul hal de decădere și de umilire oferindu-ți spectacolul... inutilității lui și, în același timp, să-l auzi spunînd că a fost martor ocular... al unor mari evenimente. *El* nu ți-a strecurat încă nimic... vreo șoaptă la ureche?...

— Nu, Lebedev nu mi-a spus nimic, dacă te referi la el...

— Hm... credeam că dimpotrivă. De fapt, și discuția noastră de aseară a pornit tot de la acest... curios articol din arhivă despre care vorbeam adineauri. I-am arătat absurditatea. Cu atât mai mult cu cît eu însumi am fost martor ocular... Zîmbești, prințe, te uiți la chipul meu?

— N-nu, dar...

— Arăt mai tînăr decît sînt, continuă generalul trăgănat; de fapt sînt mult mai în vîrstă decît par. În 1812 aveam vreo zece-doisprezece ani. Nici eu singur nu-mi cunosc exact vîrsta. În actele oficiale sînt trecut cu cîtiva ani mai tînăr, și apoi toată viața mea am avut slăbiciunea de a-mi ascunde vîrsta adevărată, reducînd-o cu cîtiva ani.

— Fii încredințat, generale, în ce mă privește, nu găsesc nimic curios că te aflai la Moscova în 1812 și... de bună seamă, ai putea să-ți povestești amintirile ca toți participanții la evenimentele de atunci. Unul dintre autobiografiile noștri își începe cartea, afirmînd că în 1812 era încă sugaci, că soldații francezi îl hrăneau cu pîine muiată.

— După cum vezi, cazul meu iese cu totul din comun, reluă musafirul cu un aer îngăduitor, și totuși nu prezintă, de fapt, nimic extraordinar. Adesea adevărul pare neverosimil. Copil de curte, paj! Sună cam ciudat, nici vorbă! Dar aventura unui copil care abia împlinise zece ani se poate explica tocmai prin vîrsta lui. La cinci- sprezece ani, așa ceva nu mi s-ar fi întîmplat, firește, pentru că la cincisprezece ani, nici vorbă, n-aș fi fugit de-acasă ca să văd intrarea lui Napoleon la Moscova; aș fi rămas lîngă mama, pe care o surprinsese sosirea francezilor și care tremura de spaimă în casa noastră de lemn din Staraia Basmannaia. La cincisprezece ani, mi-ar fi fost frică, dar la zece ani nu m-am temut de nimic și, făcîndu-mi loc prin mulțimea ce se îmbulzea în fața palatului, am ajuns aproape de intrare în momentul cînd Napoleon cobora de pe cal.

- Într-adevăr, ai făcut o remarcă foarte nimerită, că la vîrsta de zece ani puteai să nu te sperii... se simți dator să-l aprobe prințul, stînjenit la culme și cu teama în suflet să nu roșească.

- Nici vorbă, și toate evenimentele s-au succedat cît se poate de

simplu și firesc, așa cum numai în realitate se poate întâmpla; dacă un romancier s-ar apuca să povestească toate acestea, ar îndruga tot felul de scorneli și aberații.

- Să știi că așa și este! se însufleți prințul. Ideea aceasta mi-a venit și mie chiar acum de curînd. Cunoscut un caz autentic de omor comis pentru un ceasornic; s-a scris și în ziare despre asta. Dacă un scriitor ar fi născocit așa ceva, criticii și oamenii care se pretind a fi adînci cunoscători ai sufletului poporului ar fi țipat numaidecît că este imposibil, de necrezut; citind însă relatarea cazului în rubrica faptelor diverse din ziare, simți că tocmai din aceste fapte începi să cunoști realitatea rusă. Observația dumitale este perfect întemeiată, generale! isprăvi prințul cu înflăcărare, fericit că a scăpat de primejdia iminentă de a roși în fața bătrînului.

- Nu-i așa? Nu-i așa? strigă generalul, nemaiputînd de bucurie. Un puști, un copil, care nu știe ce-i frica, se strecoară prin mulțime ca să vadă un alai strălucitor, uniforme și, în sfîrșit, pe omul extraordinar despre a cărui faimă i se împuiase capul. Căci, pe atunci, ani de-a rîndul, numele lui era pe buzele tuturor: umpluse întreaga lume; iar eu, ca să zic așa, îl supsesem cu laptele mamei. Trecînd la zece pași de mine, Napoleon mă zărește din întâmplare: eram în costum de cuconăș; părinții mă îmbrăcau cu gust. Fiind singurul îmbrăcat așa în mijlocul mulțimii aceleia, îți închipui...

- Bineînțeles, nu se putea să nu-i fi atras atenția, deoarece era dovadă că nu toată lumea părăsise orașul și că rămăseseră chiar și aristocrații cu copiii lor.

- Tocmai, tocmai! Voia să-i atragă pe boieri de partea lui. Cînd privirea lui de vultur se aținti asupra mea, o flacără se aprinse probabil în ochii mei, căci strigă de îndată: *Voilà un garçon bien éveillé! Qui est ton père?* La care eu răspunsei numaidecît cu glasul sugrumat de emoție: „Un general care a murit pe cîmpul de bătălie al patriei lui”. *Le fils d'un boyard et d'un brave par-dessus le marché! J'aime les boyards. M'aimes-tu, petit?* Răspunsul țîșni la fel de iute ca și întrebarea din gura mea: „Sufletul unui rus știe să recunoască un om mare chiar și în dușmanul patriei sale!” Nu-mi mai amintesc dacă m-am exprimat literalmente așa... eram un copil... dar cam ăsta a fost sensul cuvintelor mele! Napoleon rămase impresionat, apoi, căzînd pe gînduri, spuse celor care-l însoțeau: „îmi place mîndria copilului acestuia! Dar dacă toți rușii gîndesc la fel, atunci...” Nu-și isprăvi gîndul și intră în palat. L-am urmat, amestecîndu-mă în rîndurile suitei, care-mi făcea loc să înaintez ca unui favorit. Toate astea se petrecură ca într-un vis... îmi amintesc numai că, străbătînd prima sală, împăratul se opri deodată în fața portretului împărătesei Ecaterina, îl privi îndelung cu un aer visător și la sfîrșit rosti: „A fost o femeie extraordinară!” apoi trecu mai departe. După două zile, toată lumea mă cunoștea la palat și la Kremlin și-mi spunea *le petit boyard*. Mă întorceam acasă numai noaptea, la culcare; ai mei aproape că își pierduseră capul. Peste încă vreo două zile moare pajul lui Napoleon, baronul de Basancourt; care n-a rezistat greutăților campaniei. Napoleon își aminti de mine; au venit să mă caute, m-au dus la palat fără să-mi spună despre ce e vorba și, după ce mi-au pus uniformă defunctului, un copil și el de vreo doisprezece ani, mă prezentară așa îmbrăcat împăratului. El îmi făcu un semn ușor cu capul, după care am fost anunțat că prin bunăvoința Maiestății sale am fost

onorat cu titlul de paj al său personal. Am fost în culmea fericirii, căci de multă vreme simțeam pentru el o simpatie arzătoare și pe urmă, oricum, o uniformă strălucitoare de curte, asta face întotdeauna plăcere unui copil - purtam un frac verde-închis, cu pulpane lungi și înguste, nasturi de vipușcă roșie, la mîneți cu fireturi de aur, guler înalt, tare, brodat la fel cu fir de aur, pantaloni albi din piele de capră strînși pe pulpe, o jiletcă de mătase albă, ciorapi de mătase și pantofi de lac cu cataramă... iar cînd eram de serviciu, pentru a-l însoți pe împărat în plimbările călare, îmi puneam botfori. Cu toate că situația n-a fost prea strălucită și se presimțeau deja mari dezastre, eticheta se păstra cu strictețe, ba aș spune că era cu atît mai riguros respectată cu cît mai iminente se anunțau aceste nenorociri.

- Da, firește... murmură prințul consternat, memoriile dumitale ar fi fost... extrem de interesante.

De fapt, generalul nu făcea decît să repete ceea ce îi povestise deja în ajun lui Lebedev; de aceea cuvintele lui curgeau ca apa; în momentul acesta totuși, aruncă o privire bănuitoare către Mîșkin.

- Memoriile mele, răspunse el plin de mîndrie, să-mi scriu memoriile? Asta nu m-a tentat niciodată, prințe! Dacă vrei să știi, sînt deja scrise, dar... ele zac deocamdată în sertarele biroului meu. Cînd mă voi fi transformat în țărîină, n-au decît să le publice, nu mă opun; atunci, nici vorbă că vor fi traduse în diferite limbi, nu pentru valoarea lor literară, ci pentru că vor cuprinde fapte și evenimente de importanță uriașă, al căror martor ocular am fost. Nu eram, ce-i drept, decît un copil pe vremea aceea, dar, tocmai datorită vîrstei mele fragede, am putut pătrunde în intimitatea, ca să zic așa, în odaia de culcare a „marelui om”. Noaptea auzeam gemetele acestui "gigant în suferință"; nu avea motive să-și ascundă chinurile și lacrimile în fața unui copil, cu toate că începusem să înțeleg că pricina suferințelor lui era tăcerea împăratului Alexandru.

- Da, se pare că i-a trimis scrisori...cu propuneri de pace...aproabă timid prințul.

- De fapt nu se știe precis ce propuneri conțineau scrisorile acelea, dar scria în fiecare zi, în fiecare ceas, și expedia curier după curier! Ajunsese într-un hal de enervare groaznică. Într-o noapte, cum eram singuri, mă repezii spre dînsul cu lacrimi în ochi (oh! Cît îl iubeam): „Să-i cereți, să-i cereți iertare împăratului Alexandru! strigai disperat. Ar fi trebuit să spun: „împăcați-vă cu împăratul Alexandru”, dar, ca țînc ce eram, mi-am exprimat gîndul cu naivitate. „Oh! copilul meu, răspunse el (se plimba în lungul și în latul odăii). Oh, copilul meu! (Părea să fi uitat că n-aveam decît zece ani și chiar îi plăcea să vorbească cu mine.) Oh, copilul meu, sînt gata să sărut picioarele împăratului Alexandru, dar în ce-i privește pe regele Prusiei și pe împăratul Austriei, oh, față de aceștia nutresc o ură veșnică și... în sfîrșit... tu nu te pricepi la politică!” Amintindu-și, probabil, cu cine vorbea, tăcu deodată, dar mult timp după aceea ochii lui scăpărau fulgere. Ei bine, dacă aș povesti în scris toate lucrurile acestea - și am fost doar martorul unor fapte foarte importante — dacă le-aș da în vileag acum, de îndată toți criticii, toate vanitățile literare, toți invidioșii, diverse partide politice și... Nu, mulțumesc, mai bine mă las păgubaș!

- Cît despre partide, desigur că ai dreptate și sînt de părerea

dumitale, răspunse prințul după un moment de tăcere. Chiar deunăzi, am citit cartea lui Charras despre campania de la Waterloo. Pare să fie o carte serioasă și specialiștii susțin că e scrisă cu multă pricepere și competență. Dar din fiecare pagină răzbate bucuria pe care autorul o simte în umilirea lui Napoleon, și dacă i s-ar fi putut contesta lui Napoleon orice urmă de talent militar chiar și în campaniile anterioare, cred că Charras ar fi fost cât se poate de fericit. Ei bine, într-o lucrare atât de serioasă o asemenea atitudine este inadmisibilă, pentru că se simte punctul de vedere al unui anumit partid. Și... erai tare ocupat în serviciul dumitale pe lângă... împărat?

Generalul era încântat la culme. Tonul acesta serios și sincer cu care Mîșkin discuta cu el despre aceste lucruri avu darul să-i risipească pînă și ultimele urme de neîncredere.

- Charras! O, și eu personal am fost indignat peste măsură! I-am scris atunci, dar... nu-mi mai amintesc ce anume... M-ai întrebat dacă serviciul meu îmi dădea mult de furcă? A, nu! Mi s-a acordat titlul de paj în serviciul personal al împăratului, eu însă, pe atunci, nu luam în serios o asemenea ocupație. Unde mai pui că foarte curînd Napoleon pierdu orice speranță de a mai cîștiga simpatia rușilor și, fiindcă mă luase pe lângă el numai din considerație politice, nici vorbă că n-ar fi întîrziat să mă uite... dacă nu m-ar fi îndrăgit cu adevărat, îndrăznesc s-o spun acum. Mă simțeam și eu tras de el. Serviciul propriu-zis se reducea la puțin lucru: trebuia să mă prezint din cînd în cînd la palat și să-l însoțesc pe împărat în plimbările lui călare, asta-i tot. Călăream binișor încă de pe-atunci. Aceste plimbări le făcea de obicei înainte de prînz; îl însoțeau de obicei Davout, eu și mamelucul Roustan...

- Constant, îi scăpă prințului fără voie.

- N-nu, Constant era plecat pe vremea aceea; îl trimisese cu o scrisoare... la împărăteasa Josefina; dar, în locul lui, erau două ordonanțe, cîtiva ulani polonezi... și... iată toată suita, fără a-i pune la socoteală, bineînțeles, pe generalii și pe mareșalii care îl întovărășeau pe Napoleon ca să examineze împreună topografia locurilor, dispozitivul trupelor etc.

Cel mai des îl lua cu el pe Davout; parcă-l văd: un om înalt, solid, flegmatic, cu ochelari și cu o privire ciudată. Cu el se consulta împăratul cel mai des. Îi prețuia sfaturile. Mi-aduc aminte, au avut o consfătuire în doi care a ținut mai multe zile în șir. Davout venea și dimineața, și seara; de multe ori se certau chiar. La urmă, Napoleon păru că-i acceptă părerea. Mă găseam în cabinetul unde avea loc discuția fără ca cei doi să-mi fi dat vreo atenție. Odată, ca din întîmplare, privirea lui Napoleon căzu pe mine și un gînd îi licări în ochi: „Copile! îmi spuse el deodată, ce zici tu: dacă aș trece la ortodoxism și dacă i-aș dezrobi pe iobagii voștri, m-ar urma oare rușii sau nu?” „Niciodată!” strigai cu indignare. Napoleon rămase consternat. „Flacăra patriotismului ce s-a aprins în ochii acestui copil îmi dezvăluie, spuse el, părerea și sentimentele întregului popor rus. Ajunge, Davout! Toate astea nu-s decît fantezii! Să auzim celălalt proiect.”

- Da, dar nici primul proiect nu era deloc prost; ideea e formidabilă, spuse prințul, care-l asculta pe general cu un interes crescînd. Așadar, proiectul acesta i-l atribui lui Davout?

- În orice caz, l-au discutat împreună. Ideea, firește, îi aparținea lui Napoleon. O idee de vultur, dar și celălalt plan nu era lipsit nici el de

îndrăzneală... Era faimosul *conseil du Hon*, după cum a denumit însuși Napoleon sfatul lui Davout. Iată în ce consta: să ucidă cîți mai mulți cai, să le săreze carnea, să rechiziționeze tot grîul și să ierneze cu trupe cu tot în Kremlin, după ce-l vor fi întărit, înălțînd metereze, săpînd tranșee, construind barăci și instalînd tunuri, pentru ca o dată cu venirea primăverii să-și deschidă drum printre ruși. Proiectul acesta îl pasionase pe Napoleon. Zi de zi făceau călare înconjurul Kremlinului și împăratul dădea indicații ce și unde trebuia făcut: ici o spărtură în zid, colo un fort, în altă parte un șir de cazemate. Pe scurt, totul era prevăzut cu precizie; Davout însă stăruia să fie luată o hotărîre definitivă. Au mai avut împreună o nouă consfătuire în doi, la care am asistat și eu. Din nou Napoleon, cu brațele încrucișate, se plimba prin odaie. Nu puteam să-mi iau ochii de la el, inima-mi bătea cu putere. „Mă duc”, spuse Davout. „Unde?” întrebă Napoleon. „Mă duc să sărez caii”, răspunse mareșalul. Napoleon tresări; se decidea soarta lui. „Copile, mi se adresează el deodată, ce crezi tu despre planul nostru?” Bineînțeles, îmi puneam întrebarea aceasta cum se întîmplă uneori omului celui mai deștept, în momentele decisive, să-și încerce soarta pe cap sau pajură. În loc să-i răspund împăratului, mă adresai lui Davout. „Generale, i-am spus ca într-o revelație supremă, ia-o mai bine din loc și întoarce-te de unde ai venit!” Proiectul a căzut. Davout ridică din umeri și se retrase, murmurînd: *Bah! Il devient superstitieux!* A doua zi s-a și dat ordinul de plecare.

— Toate acestea sînt extrem de interesante, rosti prințul încet, dacă lucrurile s-au petrecut întocmai... adică, vreau să spun... încercă el s-o dreagă.

- O, prințe! strigă generalul, pe care propria lui povestire îi îmbărbătase într-atît, încît n-ar fi pregetat să treacă dincolo de orice prudență. Dumneata spui: „Dacă lucrurile s-au petrecut întocmai! Dar au fost altele și mai și, te asigur, mult mai grozave! Nu ți-am povestit decît niște fapte de mică importanță, fapte minore, politice. Ți-o repet, am fost martorul lacrimilor și gemetelor nocturne ale acestui om mare, ceea ce nimănui, în afară de mine, nu i-a fost dat să vadă! Către sfîrșit, într-adevăr, nu mai plîngea, îi secaseră lacrimile, gema numai din cînd în cînd și chipul lui se întuneca tot mai mult. Ai fi zis că eternitatea îl învăluia în umbra aripilor ei. Noaptea, petreceam cîteodată ore întregi singuri în tăcere; mamelucul sforăia în odaia de alături; dormea de obicei ca un buștean omul acesta. „În schimb, mi-e devotat mie și dinastiei”, spunea Napoleon despre el. O dată m-am simțit așa de îndurerat, încît mă năpădiră lacrimile; împăratul observă și mă privi plin de înduioșare. „Îmi plîngi de milă! strigă el, tu, un copil, și poate mai este încă un copil care mă plînge, fiul meu, *le roi de Rome*; toți ceilalți mă urăsc și, în nenorocire, cei dintîi care mă vor trăda vor fi propriii mei frați!...” Mă repezii la el zguduit de plîns; atunci n-a mai putut rezista: ne-am îmbrățișat și lacrimile ni se amestecară. „Să scrieți, să-i scrieți o scrisoare împărătesei Josefina!” îi spusei printre lacrimi. Napoleon tresări și, după un moment de gîndire: „Mi-ai amintit de a treia ființă care mă iubește, îmi spuse el, îți mulțumesc, prietene!” Se așeză îndată la birou și-i scrisese Josefinei. A doua zi, Constant plecă cu scrisoarea.

— Ai săvîrșit o faptă minunată, spuse prințul, în vălmășagul acela de gînduri întunecate ai deșteptat în el simțăminte bune.

— Asta zic și eu, prințe, și ce frumos știi dumneata să le explici toate astea după îndemnul minunat al inimii dumitale! strigă generalul entuziasmat, și în același timp, lucru curios, lacrimi adevărate îi sclipiră în ochi. Da, prințe, a fost un spectacol grandios! Dar, știi, era cît pe ce să-l urmez la Paris și, nici vorbă, aș fi împărtășit cu el captivitatea în „insula toridă a surghiunului”, dar, vai, soarta ne-a despărțit! El plecă spre insula stîncoasă, unde, o singură dată măcar, în clipele de sfîșietoare tristețe, și-o fi amintit poate de lacrimile băiețașului de la Moscova care, la despărțire, îl îmbrățișase în semn de iertare. Cît despre mine, am fost trimis la școala militară, unde n-am găsit decît o disciplină severă, camarazi grosolani și... vai! cît de departe sînt toate astea în scurgerea vremii! „Nu vreau să te despart de măicuța ta și de aceea nu te iau cu mine! îmi spuse el în ziua retragerii. Dar aș dori să fac ceva pentru tine!” Era gata să încalece. „Scrieți-mi ceva, ca amintire, în albumul surorii mele”, spusei cu timiditate, căci vedeam cît era de tulburat și de întristat. se întoarse din drum, ceru o pană de scris și luă albumul. „Ce vîrstă are sora ta?” întrebă el cu pana în mînă. „Trei ani”, i-am răspuns. „*Petite fille, alors.*” Și așternu următoarele cuvinte:

Ne mentez jamais!

Napoleon, votre ami sincere.

Un asemenea sfat, în asemenea clipe dramatice, spune și dumneata, prințe!

- Da, e foarte semnificativ.

- Fila aceea de album a fost păstrată într-o ramă aurită, sub sticlă, și atîrnată pe perete, la locul cel mai vizibil, și a stat acolo cît a trăit soră-mea... a murit la facere; unde o fi acum, nu mai știu... dar... ah! Dumnezeu, s-a făcut ora două! Ce mult te-am reținut, prințe! E de neiertat!

- Ba deloc, murmură prințul, dimpotrivă, mi-ai povestit niște lucruri atît de interesante... și... în sfîrșit... îți sînt recunoscător.

- Prințe! rosti generalul, strîngînd din nou cu putere mîna lui Mîșkin și țintuindu-l cu o privire scînteietoare, ca și cum și-ar fi revenit dintr-o dată, luminat de o idee subită. Dragă prințe, dumneata ești atît de bun, ai o inimă atît de curată și de credulă, încît uneori îmi vine să-ți plîng de milă. Mă uit la dumneata cu înduioșare; Dumnezeu să te aibă în paza lui! Fie ca viața dumitale să-nflorească de acum înainte... în dragoste. A mea s-a sfîrșit! Ah! iartă-mă, iartă-mă!

Generalul își acoperi fața cu mîinile și părăsi odaia aproape în fugă. Emoția lui era sinceră, și prințul n-o punea la îndoială. Își dădea seama că bătrînul a plecat beat de succesul lui; dar ceva în adîncul inimii îi spunea că generalul aparține acelei categorii de mincinoși care, cu toate că mint cu voluptate, cu o pasiune frenetică, rămîn totuși îndeajuns de lucizi pentru ca și în momentele de suprem extaz față de elucubrațiile lor fanteziste să aibă o cît de vagă bănuială că nu li se dă crezare și că nici n-ar putea să fie crezuți – în starea în care se afla acum, se putea întîmpla ca, revenindu-și, bătrînul să se simtă rușinat peste măsură, să înceapă a bănui că prințul l-a ascultat mai mult de milă și să se considere deci profund ofensat.

„Oare n-am greșit încurajîndu-l și aducîndu-l în halul acesta de exaltare?” se neliniști prințul, dar nu mai putu rezista și izbucni într-un

hohot de rîs nestăpînit care ținu cîteva minute. Pe urmă era cît pe ce să-și reproșeze această izbucnire, dar se răzgîndi numaidecît, dîndu-și seama că n-are nici o vină, pentru că realmente simțea o milă nemărginită pentru bietul general.

Presimțirile lui se adevăriră. Chiar în seara aceea primi un bilețel pe cît de ciudat, pe atît de scurt și de categoric. Generalul Ivolghin îl informa că se vede nevoit să întrerupă relațiile cu dînsul, că-l stimează și-i este recunoscător, dar că nici chiar de la dînsul nu vrea să primească „dovezi de milă umilitoare pentru demnitatea unui om și așa destul de nenorocit”. Aflînd că bătrînul se instalase din nou la Nina Aleksandrovna, prințul își luă grija pentru soarta lui. După cum văzurăm însă, Ardalion Aleksandrovici făcuse niște boroboaze și față de Lizaveta Prokofievna. N-avem cum să relatăm aici toate amănuntele; ne mărginim doar să spunem că această vizită o înspăimîntă mai întîi pe Lizaveta Prokofievna, iar pînă la urmă, după ce generalul și-a permis niște aluzii puțin măgulitoare la adresa lui Ganea, fu cuprinsă de un acces de furie și-l dădu afară din casă. Iată motivul pentru care bătrînul petrecu o noapte atît de agitată, iar a doua zi dimineața, pierzîndu-și cumpătul, fugi în neștire afară, în stradă, într-un hal de surescitare vecină cu nebunia.

Kolea, care nu izbutea să priceapă nimic din toate astea, crezu că-l poate domoli luîndu-l cu severitate.

- Ei bine, ce ne facem acum? Încotro s-o apucăm, ce zici, generale? se frămînta el. La prinț nu vrei să te duci, cu Lebedev te-ai certat, bani n-ai; cît despre mine, sînt întotdeauna lefter; am rămas de căruță în mijlocul străzii.

- E mai plăcut să fii pe căruță decît să rămîi de căruță, mormăi generalul. Cu... acest calambur, am obținut un succes extraordinar într-un cerc de ofițeri... în patruzeci și patru... una mie... opt sute... Patruzeci și patru, da!... Nu mai țin minte... O! Nu-mi mai aminti, nu-mi mai aminti de nimic! „Unde-mi ești, tinerețe? Unde-mi ești voioșie?” Cine a spus asta?... Cine a spus-o, Kolea?

- Gogol, în *Suflete moarte*, tată, răspunse Kolea și se uită cu spaimă la tatăl său.

- Suflete moarte! O, da! moarte! Cînd ai să mă îngropi, să scrii pe mormîntul meu: *Aici odihnește un suflet mort!*

Rușinea e pe urma mea!

Cine a spus asta, Kolea?

- Nu știu, tată.

Generalul se opri o clipă din mers.

- Auzi, cică, Eropegov n-a existat! Eroșka Eropegov! țipă el ca apucat. Și asta mi-o spune fiul meu, propriul meu fiu!... Eropegov, un om care vreme de unsprezece luni mi-a ținut loc de frate, pentru care m-am bătut în duel... Prințul Vîgoroțki, căpitanul nostru, îi spune odată, la un pahar de vin: „Tu, Grișa, unde ai cîștigat ordinul Anna?” Acesta răspunde: „Pe cîmpul de bătălie al patriei mele, iată unde l-am cîștigat!” Iar eu, de colo, m-apuc să strig: „Bravo, Grișa!” Ei bine, așa s-a iscat duelul, iar mai tîrziu s-a căsătorit cu... Maria Petrovna Su... Sutughina și pe urmă a fost omorît pe cîmpul de luptă... Un glonț a ricoșat de pe crucea pe care-o purtam la piept și l-a lovit drept în frunte. „N-am să te uit niciodată!” strigă el și căzu mort. Am... am servit cu cinste, Kolea, mi-am slujit patria cu

abnegație, cu devotament, dar oprobiul, dezonoarea... „ci dezonoarea mă urmărește!”... Nina și cu tine să veniți la mormîntul meu... „Biata Nina!” așa îi spuneam altădată, Kolea. De mult, la începutul căsniciei noastre, și-i plăcea atît de mult... Nina, Nina, ce viață ți-am făcut! Cum mai poți să mă iubești, suflet chinuit și răbdător! Maică-ta are un suflet de înger, Kolea, auzi, un suflet de înger!

- Știu, tată. Tată drag, să ne întoarcem acasă, la mama. Adineauri a fugit după noi. Ei, hai, de ce ai rămas locului?... și acum, ce rost are să plîngi?

Kolea plîngea și el, sărutînd mîinile tatălui său.

- Mie îmi săruți mîinile, mie?

- Da, îți sărut mîinile. Ce-i de mirare? Și ce te-a apucat, coșcogeamite general, un ostaș, să plîngi în mijlocul străzii? Haidem, să mergem!

- Dumnezeu să te binecuvînteze, dragul meu băiat, pentru respectul pe care-l păstrezi unui om dezonorat - da, da, unui moșneag acoperit de rușine, tatălui tău... îți doresc să ai un fiu care să-ți semene... *Le roi de Rome*... O, „blestemată să fie casa aceasta!”

- Ei, dar ce-s toate astea, zău? se apără Kolea. Ce se petrece? Pentru ce nu vrei să te întorci acum acasă? Ți-ai pierdut mințile?

- Am să-ți explic, am să-ți explic... am să-ți spun totul; nu striga, să nu ne audă... *Le roi de Rome*... Ah! m-apasă greu urîtul!

Doică, unde ți-e mormîntul?!

Cine a spus asta, Kolea?

- Nu știu cine, nu știu! Să ne întoarcem imediat acasă, imediat! Dacă trebuie, îl cotonogesc pe Ganka... încotro ai pornit-o iar?

Dar generalul nu-l asculta, ci-l trăgea spre pridvorul unei case vecine.

- Încotro mergi? E o casă străină!

Generalul se așeză pe o treaptă, ținîndu-l mereu pe Kolea de braț și străduindu-se să-l atragă mai aproape de el.

- Apleacă-te, apleacă-te!, murmură el. Am să-ți spun tot... rușine... apleacă-te... apropie-ți capul, am să-ți spun ceva la ureche... la ureche... la ureche...

- Dar ce ai? făcu Kolea îngrozit, aplecîndu-și supus capul.

- *Le roi de Rome*... șopti generalul, zgîlțîit de un tremur.

- Cum?... Ce ai mereu cu *le roi de Rome*? Ce ți-a venit?

- Eu... eu... reîncepu în șoaptă generalul, agățîndu-se din ce în ce mai tare de umărul „băiețaului său”, eu vreau... vreau să-ți... tot, Maria... Maria... Petrovna Su-su-su...

Kolea se desprinsese din mîinile tatălui său, îl apucă de umeri și-l Privi cu un aer înspăimîntat. Fața bătrînului devenise stacojie, buzele i se învinețiseră, convulsii ușoare îi crispau fața. Deodată se datină și se lăsă moale în brațele lui Kolea.

- Atac de apoplexie! exclamă acesta cu disperare, dumerindu se abia atunci ce se întîmplă.

V

E drept că Varvara Ardalionovna, în discuția cu fratele ei, cam

exagerase știrile privitoare la apropiata căsătorie a prințului cu Aglaia Epancina. Poate cu intuiția ei de femeie, înzestrată cu o puternică doză de perspicacitate, ghicise oarecum ceea ce trebuia să se întâmple într-un viitor foarte apropiat sau, poate, îndurerată de spulberarea unui vis (în care, de altfel, nu-și pusese speranțe prea mari), n-a putut să reziste unei porniri omenești, explicabilă, de a exagera nenorocirea adăugind o picătură de venin la chinurile fratelui său, pe care, de altfel, îl iubea și-l compătimea sincer. În tot cazul, nu avea cum să afle noutăți chiar atât de precise de la domnișoarele Epancin, în afară doar de vagi aluzii, vorbe spuse pe jumătate, ca și tăceri deopotrivă de enigmatice. Sau poate, cine știe, surorile Aglaiei să fi aruncat dinadins câteva apropouri ca s-o mai descoasă pe Varvara Ardalionovna sau, în sfârșit, se poate presupune că n-au vrut să-și refuze satisfacția feminină de a o necăji puțin pe prietena lor din copilărie; era exclus ca ele să nu fi ghicit măcar, cât de cât, adevăratele intenții ce o aduceau de atîta timp pe Varia în casa lor.

La fel și prințul Mîșkin, deși era pe deplin îndreptățit să-l asigure pe Lebedev că n-avea nimic să-i comunice și că nici o schimbare neobișnuită nu intervenise în existența lui, putea, la rîndu-i, să se fi înșelat. În adevăr, cu toată lumea se petrecea un fenomen ciudat: fără să se fi întâmplat ceva special, se întîmplaseră foarte multe lucruri. Iată ce a știut să intuiască foarte bine Varvara Ardalionovna cu instinctul ei sigur de femeie. Cum se face însă că toți membrii familiei Epancin căpătaseră simultan aceeași convingere, că în viața Aglaiei se produsese un eveniment hotărîtor și că soarta ei trebuia să se decidă — cu greu s-ar putea urmări într-o relatare mai legată. Dar, de îndată ce ideea aceasta își făcuse loc în capul tuturor, pretinseră cu toții c-au avut-o dintotdeauna; că-și dăduseră seama mai demult și că lucrul era limpede pentru dînșii încă de la „sărmanul cavalier” și chiar înainte, dar că nu le venea să creadă atunci într-o asemenea presupunere absurdă. Așa susțineau Aleksandra și Adelaida. Lizaveta Prokofievna, bineînțeles, prevăzuse totul, ghicise totul înaintea tuturor, iar „inima îi era îndurerată” de multă vreme. Acum însă, cînd lucrurile amenințau să ia o întorsătură precisă, concretă, gîndul acesta îi devenise insuportabil, mai cu seamă pentru că o făcea să-și piardă capul. Deodată s-a văzut pusă în fața unei situații care cerea o soluție imediată; biata Lizaveta Prokofievna nu numai că nu putea să se hotărască, dar cu toate strădaniile ei nu izbutea nici măcar să se dumirească bine cum stau lucrurile. Problema de rezolvat era delicată: „O fi o partidă potrivită prințul sau nu? E bine că s-a întîmplat așa sau nu? Dacă nu e bine (ceea ce e în afară de orice îndoială), de ce anume nu e bine? Și dacă-i bine (tot ce se poate), mai știi, de ce anume e bine?” Cît despre capul familiei, Ivan Feodorovici, bineînțeles, începu mai întîi prin a se mira, pentru ca apoi să mărturisească deodată că „într-adevăr și lui i se păruse la un moment dat că observă ceva suspect”. O privire severă a nevestei-sale însă îi închise gura. Dar dacă dimineața el putu să scape prin tăcere, seara, în schimb, cînd rămase între patru ochi cu Lizaveta Prokofievna, văzîndu-se nevoit să vorbească, dădu drumul deodată, cu un curaj neobișnuit, la câteva idei destul de năstrușnice: „în fond, ce este?...” (Pauză.) „Nici vorbă că totul e foarte curios, dacă o fi adevărat, și că el nici nu încearcă să conteste, dar...” (o nouă pauză.) „Pe de altă parte, privind lucrurile cu mai mult curaj, prințul ăsta, zău, e un băiat admirabil și... și... în sfîrșit, are un nume,

e din neamul nostru; totul va apărea, ca să spun așa, întru susținerea și reabilitarea numelui nostru de familie, degradat astăzi în ochii lumii, adică, înțelegeți, Punându-ne din punct de vedere monden, căci, fără îndoială... lumea-i lume, n-ai ce-i face; dar, la urma urmei, este în primul rând prinț și are și ceva avere. Presupunând chiar că nu-i prea bogat, are un nume. Și... și..." (De data aceasta, pauza se prelungi mult de tot și generalul amuți definitiv.) Ascultând discursul bărbatului său pînă capăt, Lizaveta Prokofievna își ieși cu totul din fire.

Era de părere că tot ce se întîmplase „e o prostie de neiertat o nesocotință condamnabilă, o fantasmagorie neroadă și absurdă!” Întîi și-ntîi că „prințisorul acesta e un bolnav atins de idiotie, în al doilea rînd e un prost, care nu cunoaște pe nimeni în societate și nici loc în societate nu are; cui să-l arăți, ce te faci cu el, unde să-l plasezi? Un democrat imposibil, de neîngăduit; dar cel puțin un grad, un cin oarecare, cît de mizer, să fi avut; și apoi... ce o să spună bătrîna Belokonskaia? Dar ce mai vorbă, parcă un astfel de bărbat visam noi pentru Aglaia?” Argumentul acesta din urmă era, bineînțeles, decisiv. Inima ei de mamă se înfiora, sîngera și lăcrăma, dar în același timp, undeva, în adîncul sufletului, un glas tainic îi șoptea parcă: „Ce-i lipsește, în definitiv, prințului ca să fie o partidă acceptabilă?” Și uite, tocmai aceste obiecții pe care și le opunea ea însăși, ascultînd de glasul inimii, o făceau cel mai mult să se frămînte pe biata Lizaveta Prokofievna.

Surorilor mai mari, în schimb, nu le displăcu deloc eventualitatea ca el să devină soțul Aglaiei; nici ideea în sine nu li se păru prea ciudată; într-un cuvînt, nu era deloc exclus ca surorile să se declare, la un moment dat, cu trup și suflet de partea lui. Deocamdată însă, ele păstrau consemnul tăcerii. Se știa din experiență că de cîte ori Lizaveta Prokofievna se înverșuna împotriva unui anumit punct de vedere adoptat de ceilalți membri ai familiei era un semn aproape sigur că ea acceptase de fapt, fără să mărturisească, acest punct de vedere. Oricum, Aleksandra Ivanovna a fost foarte curînd nevoită să rupă tăcerea. Mama ei, care de multă vreme luase obiceiul să-i ceară sfaturi, o chema ca s-o mai descoasă și, mai ales, pentru a reconstitui împrejurările: „Cum s-au putut întîmpla toate astea? Cum de n-a știut nimeni? Pentru ce au tăcut cu toții? Ce însemna acel cavaler sărman? Pentru ce numai ea, Lizaveta Prokofievna, e sortită să poarte pe umeri povara tuturor grijilor familiei - să observe și să prevadă totul, iar ceilalți să stea cu mîinile în sîn și nici capul să nu-i doară?” etc, etc. Aleksandra Ivanovna se arătă la început foarte prudentă și se mărgini să spună că și ea este de părerea tatălui ei, socotind că înșurătoarea prințului Mîșkin cu una din domnișoarele Epancin nu lăsa nimic de dorit din punctul de vedere al conveniențelor mondene. Încetul cu încetul, înflăcărîndu-se, ajunse chiar să adauge că prințul nu era cîtuși de puțin un „prostănac” și nici n-a fost vreodată; cît despre faptul că nu avea nici un fel de cin, rămînea de văzut dacă, în cîtiva ani, la noi în Rusia, importanța unui om se va mai măsura după grade și funcții sau după cu totul altceva. La care mama o repezi pe loc, că e o „liber-cugetătoare” și că e de vină pentru toate astea „blestemata problemă a femeii” - cauza tuturor relelor. La o jumătate de ceas după aceea, Lizaveta Prokofievna se duse în oraș și de acolo la Kamennîi Ostrov, ca s-o vadă pe bătrîna prințesă Belokonskaia care tocmai se afla la Petersburg și urma să plece

curînd. Belokonskaia era nașa Aglaiei.

„Bătrîna” Belokonskaia ascultă destăinuirile febrile și exasperate ale Lizavetei Prokofievna, fără să se lase impresionată de lacrimile nenorocitei mame; ba o privi chiar cu un aer batjocoritor. Era o femeie teribil de despotică această „bătrîna” Belokonskaia; nu-și uita niciodată rangul chiar și față de cele mai vechi prietene ale ei. Pentru că se interesase cu treizeci și cinci de ani în urmă de Lizaveta Prokofievna, o trata mereu ca pe o *protégée* și nu-i putea ierta independența caracterului. Prințesa se mulțumi să-i atragă atenția între altele că „ei toți sînt porniți să exagereze lucrurile; după cum i se pare, între cei doi nu este nimic serios și, ca atare, era mai bine să mai aștepte să vadă cum se vor desfășura lucrurile. Prințul, după părerea ei, era un tînăr cumsecade, deși bolnav, cam ciudat, prea din cale-afară de modest și lipsit de prestanță. Mai rău era că întreținea o metresă în văzul lumii.” Lizaveta Prokofievna înțelese foarte bine că prințesa Belokonskaia era cam supărată pentru faptul ca ceea ce pusese la cale cu Evgheni Pavlovici a dat greș. Generăleasa se întoarse la Pavlovsk și mai întăritată de cum plecase la Petersburg, și asta o simțiră imediat toți cei din preajma ei, căci trebuiră să-i înghită admonestările aspre, mai ales pentru că „și-au pierdut cu toții mințile”, și că, într-adevăr, „ca la noi la nimeni”, că la nimeni altul așa ceva nu s-ar putea întîmpla; „pentru ce am dat alarma, mă rog? Ce s-a întîmplat? Oricît m-aș sili să descoperi ceva, nu găsesc nimic care să mă încredințeze că într-adevăr s-a întîmplat ceva! Așteptați, lăsați lucrurile să-și urmeze cursul! Cîte nu i se pot năzări lui Ivan Feodorovici; trebuie neapărat să facem din țințar armăsar?” etc, etc. și multe altele de acest fel.

Cu alte cuvinte, toată lumea trebuia să se calmeze, să privească cu sînge rece lucrurile și să aștepte... Dar, vai! liniștea *nu* ținu mai mult de zece minute. Prima lovitură fu dată apelului ei la cumințenie, calm și sînge rece, chiar de știrile pe care le află Lizaveta Prokofievna la întoarcere, cu privire la cele ce s-au petrecut în lipsa ei. (întrevederea Lizavetei Prokofievna cu Belokonskaia avu loc chiar a doua zi după ce prințul făcuse vizita aceea de pomină la Epancini, după miezul nopții, crezînd că era ora nouă.) Surorile Aglaiei au răspuns cît se poate de amănunțit la întrebările nerăbdătoare ale mamei lor, grăbindu-se s-o informeze că „în lipsa ei nu se întîmplase mai nimic”; că prințul a venit, că Aglaia s-a lăsat așteptată și a apărut abia după o jumătate de oră; primul ei cuvînt a fost sâ-i propună prințului să joace șah; acesta însă e un ageamiu și ea l-a bătut în doi timpi și trei mișcări, lucru care a făcut-o să se înveselească; a rîs de ignoranța lui și și-a bătut joc de el, de-ți era mai mare mila. Pe urmă i-a propus să joace cărți, „popa prostul”; dar aici lucrurile s-au petrecut tocmai pe dos: prințul s-a dovedit a fi, la „popa prostul”, doctor în materie și a jucat ca... un maestru. În zadar Aglaia a încercat să trișeze fără rușine, alegîndu-și cărțile în văzul lui de pe masă, asta n-a împiedicat-o să piardă, una după alta, toate partidele, cinci la rînd. Aglaia s-a făcut foc și, pierzîndu-și stăpînirea de sine, i-a aruncat prințului în obraz o mulțime de cuvinte atît de usturătoare și de jignitoare, încît el se opri din rîs și se făcu palid ca ceara cînd o auzi spunîndu-i la sfîrșit: „N-am să mai pun piciorul în odaia asta, atît timp cît rămîi dumneata aici; e chiar o nerușinare din partea dumitale să mai vii la noi, ba și pe la miezul nopții încă, *după tot ce s-a întîmplat*”. Apoi a ieșit trîntind ușa. Prințul părăsi casa distrus, și în zadar

fură toate strădaniile lor de a-l consola. Cam la un sfert de oră după aceea Aglaia coborî grăbită pe terasă, atît de vertiginos, încît nici n-avusese timp să-și șteargă ochii plini de lacrimi; se grăbea așa, deoarece sosise Kolea cu un arici. Au sărit cu toții să vadă ariciul. Ca răspuns la întrebările lor, Kolea îi informă că ariciul nu era al lui, ci al unui camarad al său, un alt licean, Kostea Lebedev, care aștepta la poartă. Nu îndrăznise să intre cu el, pentru că avea un topor în mînă; cumpăraseră ariciul și toporul de la un țăran ce le ieșise în cale pe drum; țăranul se oferise să le vîndă ariciul și ei l-au plătit cu cincizeci de copeici; cît despre topor, văzînd că e foarte bun, le-a venit deodată gust să-l cumpere. După ce ascultă toată povestea aceasta, Aglaia insistă pe lîngă Kolea să-i vîndă ei ariciul, încercînd în fel și chip să-l convingă și spunîndu-i în cele din urmă „Kolea dragă”. Acesta a rezistat cît a rezistat, dar pînă la urmă n-a avut încotro și l-a chemat pe Kostea Lebedev, care apăru într-adevăr cu un topor în mînă și era foarte rușinat din cauza asta. Dar s-a descoperit atunci că ariciul nu le aparținea, ci era proprietatea unui alt camarad de-al lor, un oarecare Petrov, care le dăduse banii ca să-i cumpere *Istoria* lui Schlosser de la un al patrulea licean, acesta din urmă fiind nevoit, din cauza lipsurilor, s-o vîndă pe nimica toată. Cei doi s-au oferit să-l servească pe prietenul lor, cînd întîmplarea le-a scos înainte ariciul, și ei, neputînd rezista să nu-l cumpere, îi duceau acum lui Petrov ariciul și toporul pe care le cumpăraseră în locul *Istoriei* lui Schlosser. Față de insistențele Aglaiei, băieții i-au făcut hatîrul, învoindu-se să-i vîndă ariciul. De îndată ce s-a văzut în stăpînirea ariciului, ea îl puse, cu ajutorul lui Kolea, într-un coș de papură, îl acoperi cu un șervet și îl rugă pe Kolea să-l ducă îndată prințului din partea ei, cu rugămintea să-l primească „în semn de profundă stimă”. Kolea făgădui cu bucurie să-i împlinească dorința, dar ceru lămuriri: „Ce tîlc ascunde un asemenea dar?” la care Aglaia îi răspunse că nu era treaba lui. El își exprimă convingerea că ariciul acesta are un sens alegoric. Aglaia, supărată, îi declară pe față că era un țînc și nimic mai mult. Kolea replică îndată că dacă n-ar respecta în ea femeia, și dacă el n-ar fi un om cu principii, i-ar arăta pe loc că știe să răspundă la o asemenea insultă. La urmă Kolea, însoțit de Kostea Lebedev, plecă încîntat la culme să-i dea ariciul prințului. Aglaia, văzîndu-l că vîntură prea tare coșul cu ariciul, îi strigă de pe terasă, ca și cum nici nu se certase pînă atunci cu el: „Te rog, Kolea dragă, ia seamă să nu cadă din coș”. La fel și Kolea părea că nu-i păstrează vreo pică, pentru că se opri și răspunse cu cea mai mare grabă: „Nu, n-am să-l las să cadă Aglaia Ivanovna, nu te teme!” după care o luă la fugă cît îl ținea picioarele. Aglaia izbucni în rîs și, foarte mulțumită, se urcă iute în odaia ei. Tot restul zilei a fost foarte veselă și bine dispusă.

Noutățile acestea o zăpăciseră de tot pe Lizaveta Prokofievna. De fapt, parcă nu se întîmplase cine știe ce mare lucru, și totuși se simți foarte tulburată și nedumerită. Mai ales o intrigase ariciul. Ce o fi însemnînd ariciul ăsta? Oare ce se ascunde aici? Ce tîlc poate să aibă? Un semn convenit între ei? Un fel de limbaj convențional? Și unde mai pui că bietul Ivan Feodorovici, care, din întîmplare, se afla de față cînd generăleasa își puneă cu îngrijorare toate aceste întrebări, cu răspunsul lui nu făcu altceva decît să toarne gaz peste foc. El era de părere că nu e vorba despre nici un fel de limbaj convențional și că ariciul era „pur și simplu un arici, și, dacă totuși însemna ceva, apoi nu putea fi decît

prietenie, uitarea jignirilor, împăcare; pe scurt, totul nu era decît o şotie şi, în orice caz, foarte nevinovată şi deloc reprobabilă".

Vom nota, între paranteze, că generalul ghicise bine. Ajuns acasă, după ce s-a văzut luat în rîs şi alungat de Aglaia, prinţul, vreme de o jumătate de ceas, era pradă celei mai întunecate disperări, cînd, deodată, sosi Kolea cu ariciul. Imediat norii se împrăştie şi prinţul părea că reînvie din morţi; îi puse lui Kolea întrebări peste întrebări, sorbindu-i fiecare cuvînt, îl rugă să-i repete de zeci de ori aceleaşi lucruri, rîzînd ca un copil şi strîngîndu-le în fiecare moment mîinile celor doi liceeni, care se bucurau uitîndu-se la dînsul cu ochii lor limpezi. Aşadar, Aglaia îl iertase, şi prinţul putea să se întoarcă la dînsa chiar în seara aceea; or, asta, pentru el, era nu numai principalul, ci totul!

- Cît de copii sîntem încă noi, Kolea! Şi... şi... ce bine e că sîntem aşa! exclamă el în cele din urmă, beat de fericire.

- Pur şi simplu e îndrăgostită de dumneata, prinţe, şi nimic mai mult, răspunse grav şi cu autoritate Kolea.

Prinţul întîi roşi, dar de data aceasta nu mai rosti nici o vorbă, în timp ce Kolea bătea din palme şi rîdea; nu trecu nici un minut şi prinţul se porni şi el pe rîs; după aceea, tot restul timpului îi păru atît de lung, încît la fiecare cinci minute se uita la ceas, ca să vadă cît mai e pînă seara.

La Epancini, atmosfera era din ce în ce mai încordată, pînă cînd Lizaveta Prokofievna, neputînd să se mai stăpînească, se lăsă pradă unui adevărat acces de isterie. Nici argumentele soţului, nici sfaturile fiicelor n-o putuseră opri şi ea trimise după Aglaia, voind să-i pună o ultimă întrebare şi să capete un răspuns limpede, hotărît.

„Ca să se termine odată într-un fel, şi să nu mai vorbim de asta! Altminteri, adăugă ea, n-aş mai ajunge să trăiesc nici pînă diseară!" Numai atunci familia Epancin îşi dădu seama de proporţiile absurde pe care le luase incidentul. Nimic, în afară de o mirare prefăcută, semne de indignare, hohote de rîs şi ironii la adresa prinţului şi a tuturor celor care o întrebau, nu reuşiră să scoată de la Aglaia. Lizaveta Prokofievna se puse la pat şi nu-şi părăsi odaia decît la vremea ceaiului, în momentul cînd prinţul trebuia să sosească. Îl aştepta cu înfrigurare şi, cînd Mîşkin apăru, era cît pe-acum s-o apuce o criză de nervi.

În ce-l privea, prinţul îşi făcu intrarea cu timiditate, aproape bijbîind, cu un zîmbet ciudat pe buze, uitîndu-se iscoditor în ochii celor de faţă, întrebîndu-i parcă de ce Aglaia nu era acolo; observase imediat absenţa ei şi faptul acesta îl înspăimîntă. Societatea se compunea, în seara aceea, numai din membrii familiei. Prinţul Ş. era reţinut la Petersburg pentru nişte afaceri legate de moartea unchiului lui Evgheni Pavlovici. „Să fi fost el aici... mai spunea cîte ceva", se căina în gînd Lizaveta Prokofievna. Ivan Feodorovici Părea extrem de îngrijorat; Aleksandra şi Adelaida aveau un aer grav şi, ca un făcut, tăceau de parcă ar fi luat apă-n gură. Lizaveta Prokofievna nu ştia cu ce să înceapă conversaţia. La sfîrşit, pe negîndite, se apucă să critice calea ferată, uitîndu-se la musafirul ei cu un aer provocator. Dar, vai! Aglaia tot nu se arăta şi prinţul părea că-şi pierde cumpătul. Bîguind ca un copil prins cu vreo vină, începu să-şi dea cu părerea despre utilitatea drumului de fier, dar Adelaida izbi în rîs şi din nou Mîşkin deveni mic şi neajutorat. În clipa aceea tocmai intră calmă şi gravă Aglaia; după ce a răspuns ceremonios la salutul musafirului, se aşează în

locul cel mai vizibil de lângă masa cea rotundă, pe urmă se uită întrebător la prinț. Cu toții și-au dat seama că a sosit momentul unei explicații hotărâtoare.

- Ai primit ariciul? aproape că se răsti ea la prinț pe un ton foarte ferm.

- Da, răspunse el roșind și cu sufletul cât un purice.

- Atunci te rog să spui imediat ce părere ai despre acest dar. E absolută nevoie pentru liniștea mamei și a întregii familii.

- Ascultă, Aglaia... nu se putu reține generalul.

- Asta întrece orice măsură, interveni consternată Lizaveta Prokofievna.

- Nu e vorba despre nici un fel de măsură, *maman*, replică îndată, pe un ton aspru, fata. I-am trimis astăzi un arici prințului și doresc să-i cunosc părerea. Ei bine, prințe?

- Adică ce fel de părere, Aglaia Ivanovna?

- În privința ariciului.

- Îmi dai voie... Presupun, Aglaia Ivanovna, că vrei să știi cum am primit... sau, mai bine zis, cum mi-am explicat... trimiterea... acestui arici, adică... în cazul acesta, cred că... într-un cuvânt...

Respirația i se tăie și nu mai continuă.

- Deocamdată, văd că n-ai spus mare lucru, reluă Aglaia, după ce așteptă câteva secunde. Fie, hai să lăsăm ariciul deoparte; mă bucur însă că pot să pun capăt o dată pentru totdeauna unei situații încâlcite. Aș vrea să aud personal și din gura dumitale, dacă intenționezi sau nu să mă ceri în căsătorie?

- O, Doamne! se îngrozi Lizaveta Prokofievna.

Prințul tresări, lăsându-se cu tot corpul pe spetează. Ivan Feodorovici rămase împietrit; Aleksandra și Adelaida încruntară sprâncenele.

- Nu minți, prințe, spune adevărul. Din pricina dumitale, sînt mereu hărțuită cu tot felul de întrebări, care de care mai ciudate,

- Întrebările acestea au, de bună seamă, și ele vreun temei!

Răspunde!

- Nu te-am cerut în căsătorie, Aglaia Ivanovna, spuse prințul, înviorîndu-se deodată, dar... știi singură că te iubesc și cred în dumneata... chiar și acum...

- Te-am întrebat foarte clar: îmi ceri mîna ori nu?

- O cer, răspunse el mai mult mort decît viu.

O mișcare generală întîmpină aceste cuvinte.

- Nu așa, draga mea, interveni Ivan Feodorovici foarte agitat, e... e aproape cu neputință, dacă-i așa, Glașa... iertare, prințe, iertare, dragul meu!... Lizaveta Prokofievna! o chemă el în ajutor pe nevastă-sa, ar trebui... să lămurim...

- Refuz, refuz! Mă dispensez! dădu generăleasa din mîini.

- Dă-mi voie, *maman*, să spun și eu ce am de spus; în chestiunea asta, mi se pare că și eu am dreptul să vorbesc; se hotărăște acum un moment crucial al vieții mele (Aglaia s-a exprimat întocmai în aceste cuvinte) și vreau să mă conving personal, de altfel îmi pare bine că toată lumea e de față... Dă-mi voie așadar să-ți pun o întrebare, prințe: dacă „ai asemenea intenții”, cum anume te gîndești să-mi asiguri fericirea?

- Nu știu, zău, ce aș putea să-ți răspund, Aglaia Ivanovna; adică...

adică... ce anume să răspund! Și-apoi... e nevoie neapărat?

- Înțeleg, ești emoționat, te-ai fîstîcit și abia îți mai tragi sufletul; odihnește-te puțin și vino-ți în fire; bea un pahar cu apă sau așteaptă că ți se va servi numaidecît un ceai.

- Te iubesc, Aglaia Ivanovna, te iubesc mult; numai pe dumneata te iubesc și... te rog, nu glumi cu asta; te iubesc nespus.

- Totuși e o chestiune gravă, nu mai sîntem copii, și trebuie să privim lucrurile și din punct de vedere practic... Fă bine și spune-mi, te rog, în ce constă averea dumitale?

- Vai, vai, Aglaio! Ce-i cu tine? Nu așa se discută chestiunile astea, nu așa... murmură generalul înspăimîntat.

- E o rușine! șuieră printre dinți Lizaveta Prokofievna, dar destul de tare ca să fie auzită.

- E nebună! șopti la fel de tare și Aleksandra.

— Averea mea... vrei să spui, ce bani am? întrebă prințul mirat

— Exact.

— Am... am acum o sută treizeci și cinci de mii de ruble, se bâlbîi el, devenind roșu ca racul.

— Numai atît? întrebă ea tare, sincer mirată și fără să roșească cîtuși de puțin; de altfel, nu face nimic, mai ales dacă cineva știe să trăiască cu economie. Te gîndești să-ți iei vreo slujbă?

— Voiam să mă prezint la examenul de preceptor particular la copii.

— O idee excelentă; desigur, asta ne va mări veniturile. Dar nu te-ai gîndit să te faci *kammerjunker* la palat?

— *Kammerjunker*... la palat? Nici prin minte nu mi-a trecut, dar...

Era prea de tot; pierzîndu-și răbdarea, Adelaida și Aleksandra pufniră în rîs. Adelaida observase de mult că Aglaia abia izbutește și ea să-și rețină rîsul care o năpădea, crispîndu-i obrazul cu trăsăturile atît de mobile. Aglaia se uită mai întîi cu un aer amenințător la cele două surori înveselite, dar seriozitatea ei nu dură nici o clipă și, nemaiputîndu-se stăpîni, izbucni la rîndu-i într-un hohot nebun, aproape isteric; apoi sări de pe scaun și ieși val-vîrtej din odaie.

— Am știut eu că nu-i decît o glumă și nimic mai mult! strigă Adelaida. N-a fost decît o joacă de la început și pînă la sfîrșit, de cum i-a venit ideea cu ariciul.

— Nu! Așa ceva n-am să permit, n-am să permit! strigă mînioasă la culme Lizaveta Prokofievna și porni repede după Aglaia.

Aleksandra și Adelaida se grăbiră s-o urmeze. Rămăsese în odaie numai prințul cu generalul.

— Nemaipomenit!... Ți-ai fi putut închipui așa ceva, Lev Nikolaici? întrebă răstit generalul, care cu siguranță nu-și dădea nici el bine seama ce voia să zică. Nu zău, spune și dumneata!

— Văd că Aglaia Ivanovna și-a bătut joc de mine, răspunse Mîșkin cu tristețe.

— Așteaptă puțin, frate, mă duc puțin acolo, iar tu așteaptă un minut... pentru că... Dar explică-mi cel puțin tu, Lev Nikolaici, ce s-a petrecut între voi și ce înseamnă toate astea în ansamblul lor, ca să înțeleg și eu! Trebuie să recunoști, prietene, că în calitatea mea de părinte, oricum îi sînt tată, și totuși nu pricep nimic; explică-mi cel puțin tu...

- O iubesc pe Aglaia ivanovna; ea știe acest lucru și... cred că îl știe de multă vreme.

Generalul ridică din umeri.

- Ciudat, ciudat... și o iubești mult?

- Da, mult de tot.

- Ciudat, foarte ciudat. Adică, vreau să spun că e o surpriză, o adevărată lovitură de teatru, încît... Vezi, dragă, nu vorbesc de avere (deși te credeam mai bogat), dar... pentru mine, fericirea fiicei mele... în sfîrșit... ai fi în stare, ca să spun așa, să-i asiguri fericirea? Și... și... cum vine asta: e numai o glumă din partea ei sau e chiar serios? Nu vorbesc de tine, ci de ea!

De după ușă răsună glasul Aleksandrei, chemîndu-l pe taică-său.

- Așteaptă, dragă prietene, așteaptă! Așteaptă și mai gîndește-te, mă întorc îndată... spuse el grăbit și cu un aer speriat alergă la chemarea Aleksandrei.

Le găsi pe nevastă-sa și pe fiica mai mică plîngînd una în brațele celeilalte. Erau lacrimi de fericire, de înduioșare și de împăcare. Aglaia o săruta pe mîini, pe obraji și pe gură; amîndouă se țineau strîns îmbrățișate...

- Ei, uite, privește-o, Ivan Feodorovici, zi-i Aglaia și pace! spuse Lizaveta Prokofievna.

Aglaia își înălță capul de pe pieptul mamei sale și, cu fața radiind de fericire, se întoarse către tatăl ei; rîdea sonor și zglobiu, în timp ce lacrimile îi șiroiau încă pe obraz; se repezi apoi dintr-o săritură la general, îl strînse în brațe și-l sărută de cîteva ori. După aceea, se întoarse din nou să-și ascundă fața la pieptul mamei și din nou o podidi plînsul. Lizaveta Prokofievna o cuprinse în brațe, învelind-o cu capătul șalului ei.

- Și de ce ne-ai ținut pe jăratîc atîta, răutate mică ce ești?! spuse dojenitor, dar veselă și ușurată parcă de o mare povară.

— Răutate, da, da, răutate! întări Aglaia. Sînt o urîcioasă, o alintătură! Spune-i și tatii. A, uite-l că-i aici. Tată, ești aici? Auzi, adăugă ea, rîzînd printre lacrimi.

— Scumpa mea, odorul meu! și, nemaiputînd de bucurie, Ivan Feodorovici apucă mîna fiicei sale și începu s-o sărute (fără ca ea să și-o retragă). Vasăzică îl iubești pe... acest tînăr?

— Nu, nu, nu! Nici un pic! Nu pot să-l sufăr... mi-e nesuferit acest tînăr al vostru! strigă, săltîndu-și capul din nou înfuriată Aglaia. Și dacă mai îndrăznești vreodată, tată... vorbesc serios, auzi, vorbesc foarte serios!...

Vorbea într-adevăr serios: se înroșise toată și ochii îi scînteiau mînios. Generalului îi pieri piuitul și uitîndu-se speriat la Lizaveta Prokofievna o văzu că-i face semn discret, cum că, înțeleșese el: „Mai slăbește-o cu întrebările”.

— De, dacă așa stau lucrurile, îngerașul meu, fă cum vrei tu, tu hotărăști; dar el așteaptă acolo singur; n-ar fi mai bine să-l facem să înțeleagă, cu delicatețe, că ar fi cazul să plece?

La rîndul său, generalul îi făcu discret cu ochiul nevastă-sii.

— Nu, nu, n-are nici un rost, mai ales cu „delicatețe”... întoarce-te la... dînsul, vin și eu pe urmă, vin imediat. Vreau să-mi cer iertare de la tînărul acesta, căci l-am jignit.

— Adevărat, l-ai jignit și încă cum! Întări cu seriozitate Ivan Feodorovici.

— În cazul acesta...rămîneți mai bine cu toții aici, eu mă duc mai întîi singură, iar voi veniți după mine, să intrați în aceeași clipă; așa-i mai bine.

Ajungînd pînă la ușă, Aglaia se răzgîndi, se întoarse brusc și anunță cu tristețe:

— O să mă apuce rîsul, zău așa! Am să leșin de rîs!

În clipa următoare făcu iar calea întoarsă și alergă la prinț.

— Ei bine, ce o fi însemnînd purtarea ei? Cum crezi? Întrebă grăbit Ivan Feodorovici.

— Mi-e și teamă să rostesc cuvîntul, zise fără răgaz Lizaveta Prokofievna, dar, după părerea mea, e limpede.

— Și după mine e limpede. Limpede ca ziua. Îl iubește.

- Mai mult, e îndrăgostită foc, se amestecă Aleksandra Ivanovna. Dar ce o fi găsit la el?

— Dumnezeu s-o binecuvînteze, dacă așa vrea soarta! și Lizaveta Prokofievna își făcu cu evlavie semnul crucii.

- Asta îi e soarta, de bună seamă, întări generalul, și de soartă nu scapi!

După aceea intrară cu toții în salon, unde îi aștepta o nouă surpriză.

Aglaia nu numai că nu izbucni în rîs, așa cum se temuse, ci dimpotrivă, se apropie de prinț cu un fel de timiditate și-i spuse cuminte și supusă:

— Iartă, te rog, purtarea nesăbuită a unei fete răzgîiate, proaste și răutăcioase, începu ea, luîndu-i mîna, și fii sigur că noi te stimăm cu toții mult de tot. Și dacă mi-am permis să iau în derîdere... naivitatea dumitale atît de frumoasă, consideră lucrul acesta drept o copilărie; iartă-mă că m-am încapățînat să stărui într-o prostie care, fără îndoială, nu poate avea nici cea mai mică consecință... isprăvi ea cu un ton deosebit de semnificativ...

Tatăl, mama și surorile sosiră în salon la vreme ca să asiste la această scenă, și pe toți îi uimi fraza cu „o prostie care nu poate avea nici cea mai mică consecință” și mai cu seamă seriozitatea cu care Aglaia a rostit aceste cuvinte. Toți membrii familiei schimbară între ei priviri întrebătoare, și numai prințul era în al nouălea cer și părea că nici nu pricepe tîlcul celor spuse de tînăra fată.

— Pentru ce vorbești așa? Îngîină el. Pentru ce... îmi ceri iertare...?

Ar fi vrut chiar să spună că nu merita să i se ceară iertare. Cine știe, poate că sesizase și sensul cuvintelor semnificative ale Aglaiei despre „o prostie ce nu poate avea nici cea mai mică consecință”. Dar cum era un om ciudat, poate că se bucura chiar de ceea ce ar fi trebuit să-l întristeze. Oricum ar fi, un lucru era cert: se simțea în culmea fericirii numai pentru faptul că putea din nou să vină s-o vadă pe Aglaia, că i se permitea să-i vorbească, să stea alături de ea și să se plimbe cu ea și — cine știe? — poate că s-ar fi mulțumit numai cu atît o viață întreagă! (Tocmai de această prea modestă și calmă, prea puțin pretențioasă pasiune se temuse pare-se mai mult ca de orice Lizaveta Prokofievna, căci în adîncul sufletului ghicise substratul ei platonic; și erau multe lucruri de care generăleasa se temea în taină și pe care nici nu putea să și le formuleze

limpede)

Era de neînchipuit ce mult se înviorase prințul în seara aceea și în ce bună dispoziție era. Veselia lui era așa de mare, încît, privindu-l, deveneai și tu mai vesel — așa s-au exprimat mai tîrziu surorile Aglaiei. Prinsese gust de vorbă, ceea ce nu i se mai întîmplase din ziua cînd, cu șase luni înainte, vizitase pentru prima oară familia Epanein. După întoarcerea la Petersburg, Mișkin devenise scump la vorbă și nu demult, în fața tuturor, îi mărturisise prințului Ș. că trebuie să-și impună tăcere, deoarece n-avea dreptul să discrediteze o idee făcîndu-se interpretul ei. De data asta, a vorbit aproape singur toată seara, a povestit multe lucruri, răspunzînd limpede și cu bunăvoie la întrebările ce i se puneau. Dar nici pe departe nu se poate spune că întreținea o conversație mondenă. Atingea numai subiecte serioase, cîteodată chiar prea complicate, filosofice. Prințul expuse, între altele, și cîteva idei proprii, cîteva observații personale cu caracter intim, încît toate acestea ar fi putut să pară chiar ridicole, dacă n-ar fi fost „așa de bine expuse” — asta a fost, cel puțin, părerea unanimă a celor de față. Generalului, îndeobște, îi plăcea conversația pe teme serioase; totuși, și el, și Lizaveta Prokofievna găseau în sinea lor că de data aceasta discuția era prea savantă; de aceea, spre sfîrșit, au devenit cam posomorîți. Dar, înainte de a pleca, prințul povesti mai multe anecdote foarte comice, rîzînd chiar el cu atîta poftă, încît și ceilalți făcură haz, poate nu atît de anecdote, cît, mai ales, de veselia lui. În ce o privește pe Aglaia, abia dacă a pronunțat două-trei cuvinte toată seara; în schimb, îl asculta cu o atenție încordată pe Lev Nikolaici sau, mai bine zis, nu și-a mai luat ochii de la el.

— Îl sorbea din ochi, nu alta! își aducea aminte mai tîrziu Lizaveta Prokofievna vorbind cu bărbatul ei. O clipă nu l-a slăbit din ochi și n-a lăsat să-i scape o vorbă măcar, iar dacă-i spui că-l iubește, ți-aprinzi paie-n cap.

- Ce să-i faci, așa i-a fost, pesemne, soarta! răspunse ridicînd din umeri Ivan Feodorovici și multă vreme după aceea repeta cuvîntul acesta, care-i plăcuse, se vede, mult. Ca om de afaceri ce nici lui, firește, nu putea să-i fie pe plac această întorsătură neprevăzută și mai ales lipsa de claritate, de limpezime a situației; pentru moment însă, se hotărîse și el să tacă și să observe, uitîndu-se drept în ochii Lizavetei Prokofievna.

Dar starea aceasta de bună dispoziție a familiei nu ținu mult timp. După o scurtă acalmie, se iscară noi furtuni. De a doua zi chiar, Aglaia se certă din nou cu prințul și asta s-a repetat în toate zilele următoare. Ceasuri întregi îl ținea pe bietul prinț sub focul ironiilor și glumelor ei batjocoritoare, tratîndu-l ca pe un caraghios. E drept că stăteau uneori cîte un ceas-două în boschetul din grădinița casei, dar toți ceilalți s-au convins că în tot acest timp prințul îi citea Aglaiei un ziar sau vreo carte.

- Știi, spuse ea într-o zi, întrerupîndu-l din lectura ziarului, am observat că ești foarte ignorant. Dacă te întreabă cineva în ce an a avut loc cutare eveniment, ce a făcut cutare personaj și în care carte anume găsești cutare idee, rămîi mut. Ce situație umilitoare!

- Ți-am spus doar că n-am făcut nici un fel de studii mai temeinice, răspunse prințul.

- Atunci ce ai temeinic în dumneata? Cum aș putea să te stimez după asta? Citește mai departe; sau nu, lasă, nu mai citi!

Și din nou, în seara acelei zile, cu toții au surprins ceva ciudat și

enigmatic în comportarea Aglaiei. Prințul Ș. tocmai se întorsese de la Petersburg. Aglaia a fost foarte prevenitoare cu el și se interesă mult de Evgheni Pavlovici. (Prințul Lev Nikolaevici nu sosise încă.) Deodată, prințul Ș. își permise o aluzie la „noul și apropiatul eveniment în familie” în legătură cu vorbele pe care le lăsase să-i scape Lizaveta Prokofievna, cum că va trebui, poate, să mai fie amînată puțin nunta Adelaidei, pentru ca amîndouă perechile să se cunune în aceeași zi. Nimeni nu s-ar fi așteptat ca Aglaia să-și iasă din fire, respingînd cu indignare „toate presupunerile acestea stupide; în furia ei o luă gura pe dinainte și spuse, între altele, că „nu dispusă încă să înlocuiască pe amanta nimănui”.

Cuvintele sale uluiră pe toată lumea, dar mai cu seamă părinții ei. Într-o convorbire secretă cu bărbatu-său, Lizavet Prokofievna stăruie să i se ceară prințului o explicație categorică în privința Nastasiei Filippovna.

Ivan Feodorovici o asigură pe Lizaveta Prokofievna că din partea Aglaiei n-a fost decît „un acces de pudicitate” explicabil la o copilă, și dacă prințul Ș. n-ar fi deschis vorba de căsătorie, Aglaia n-ar fi avut o asemenea ieșire, deoarece ea știe foarte bine că toate astea nu sînt decît scorneli, calomnii ale unor răuvoitori și nimic mai mult și că Nastasia Filippovna se va mărita cu Rogojin; că, în sfîrșit, prințul nu e cu nimic vinovat și nu numai că nu întreține nici un fel de relații de felul acesta, dar, pentru a spune tot adevărul, nici măcar nu le avusese vreodată.

Cît despre prințul Mișkin, nimic nu era în stare să-i tulbure seninătatea și continua să plutească într-un fel de beatitudine. O, desigur, surprindea și el uneori în privirea Aglaiei întunecimi și sclipiri de neastîmpăr, avea însă atîta încredere în cu totul altceva din firea fetei, încît orice urmă de îndoială se risipea de îndată. Nimic nu putea să-i zdruncine această credință, din moment ce pătrunsese cu toată puterea în inima lui. Poate că, într-adevăr, prea era imperturbabil; așa, cel puțin, i se păru și lui Ippolit, cînd într-o zi, se întîlniră din întîmplare în parc.

— Ei bine, am avut sau nu dreptate atunci cînd ți-am spus că ești îndrăgostit? începu el, venind cel dintîi către prinț și oprindu-l.

Prințul îi întinse mîna și îl felicită pentru „buna lui înfățișare”. Cum li se întîmplă adesea celor atinși de oftică, părea că bolnavul prinsese cît de cît putere și era mult mai vioi.

Îl oprise pe Mișkin cu intenția de a-i strecura vreo aluzie răutăcioasă în legătură cu aerul lui fericit, dar schimbă deodată vorba și începu să-i povestească despre situația lui, lamentîndu-se într-un șir lung de vorbe încîlcite și fără noimă.

- Nu poți să-ți închipui, încheie Ippolit, cît sînt de suciți, cît de meschini, egoiști, vanitoși și banali oamenii aceștia! M-au luat la ei acasă, scontînd că am să mor cît de curînd, și iată că acum nu-și mai pot stăpîni furia pentru că eu nu numai că nu mor, ci, dimpotrivă, mă simt mai bine. Ce sinistră comedie! Pun rămașag că nu mă crezi!

Prințul nu voia să-l contrazică.

- Mă bate uneori gîndul să mă mut din nou la dumneata, spuse recum în treacăt și cu indiferență Ippolit. Așadar, nu-i crezi pe oamenii aceștia capabili să ofere ospitalitate unui om numai cu condiția ca el să moară negreșit și cît mai repede?

- Credeam că te-au invitat să locuiești la ei din alte considerente.

- Ehe, ești departe de a fi un prostălău, cum spune lumea despre dumneata! Acum nu-i momentul potrivit, altfel ți-aș dezvălui anumite lucruri despre acest Ganecika și despre planurile lui. Te sapă, prințe, te sapă fără rușine și... îmi vine să-ți plîng de milă, cînd te văd așa de liniștit. Dar, din păcate, nu poți fi altfel!

- Ai găsit pentru ce să mă plîngi! observă prințul rîzînd. Crezi că m-aș simți mai fericit dacă aș fi mai neliniștit?

- Mai bine să fii nefericit, dar *să știi*, decît fericit și... să mori prost. După cît se pare, nici nu bănuiești că ai avea un rival și... din această parte?

- Cuvintele dumitale despre existența unui rival sînt puțin cam cinice, Ippolit; regret că n-am dreptul să-ți răspund. Cît despre Gavrilă Ardalionovici, spune și dumneata, poate el să rămînă împăcat și liniștit după tot ce a pierdut, bineînțeles dacă ești cît de cît la curent cu treburile lui? Cred că numai din acest punct de vedere trebuie să-l judeci. Mai are timp să se îndrepte, are o viață încă de trăit, și viața e un izvor nesecat... dar... ce voiam să zic... voiam să zic, adăugă prințul, care își pierdu deodată prezența de spirit, în ce privește manevrele lui... nici nu înțeleg la ce faci aluzie; mai bine să lăsăm discuția asta, Ippolit.

- Bine, s-o lăsăm pentru moment; știu, nu te poți dispensa de generozitatea dumitale. Da, prințe, dumneata ai nevoie neapărat să pipăi cu degetul pentru ca... pînă la urmă, tot să nu crezi. Ha, ha! Mă disprețuiești mult acum, nu-i așa?

- Pentru ce? Pentru că ai suferit și suferi mai mult decît noi?

- Nu, pentru că sînt nevrednic de suferința mea.

Cel căruia i-a fost dat să sufere mai mult înseamnă că e vrednic de această suferință. Cînd ți-a citit „Spovedania”, Aglaia Ivanov vrut să te vadă, dar...

— Amîină mereu întrevvedereea... nu poate... înțeleg... înțeleg foarte bine... întrerupse Ippolit, voind parcă să schimbe vorba. Da spune că i-ai citit chiar dumneata toată aiureala aceea; într-adevăr tot ce am scris și... tot ce am făcut a fost ca într-un delir. Nu înțeleg pînă la ce grad trebuie să fie cineva - n-aș spune crud (ar fi să mă umilesc singur), ci copilărește vanitos și răzbunător, ca să-mi scoată ochii cu această „Spovedanie” și să se servească mereu de ea ca de o armă împotriva mea! N-avea grijă, nu mă refer la dumneata...

— Îmi pare rău *însă* că vrei să renegi ceea ce ai scris, Ippolit; ai fost sincer; și, dacă vrei să știi, pînă și pasajele cele mai ridicole, și sînt destul de multe (fața lui Ippolit se strîmbă), sînt răscumpărate prin suferință, pentru că însuși faptul de a le fi recunoscut și mărturisit a fost pentru dumneata tot o suferință și... poate un mare act de tărie sufletească și curaj. Ideea care te-a însuflețit și te-a stimulat a fost inspirată, fără îndoială, de un scop nobil, oricare ar fi fost aparențele. Și cu cît mă gîndesc mai mult, cu atît îmi pare mai limpede acest lucru, ți-o jur. Nu te judec, ci o spun fiindcă simt nevoia să exprim ceea ce gîndesc și-mi pare rău că am tăcut atunci...

Ippolit tresări fără voie și se aprinse în obraz. O ușoară bănuială că prințul se preface, vrînd să-l măgulească prin afirmații gratuite, îi încercă gîndul, dar, privind cu atenție chipul lui Mîșkin, nu mai avu nici o îndoială că acesta vorbise cu toată sinceritatea; fața lui se însenină.

— Și totuși, va trebui să mor, observă el pe un ton care voia să mai adauge parcă: „Un om, ca mine!” Și închipuiește-ți cât mă plictisește Ganecika ăsta al dumatăle; a îndrăznit să-mi *atragă* atenția, combătându-mă, că, poate, dintre cei care mi-au ascultat mai zilele trecute spovedania, trei sau patru vor muri înaintea mea! Ce spui *de* asta? Crede că ar fi o consolare pentru mine, ha, ha! Mai întâi, ei n-au murit deocamdată; și chiar dacă oamenii aceștia ar ajunge în groapă înaintea mea, cu ce mi-ar fi de folos, te întreb? Mă judecă după el; de altfel, a mers și mai departe; a început pur și simplu să mă uite; zice că în asemenea cazuri, un om adevărat trebuie să moară în tăcere, iar eu în toată treaba asta aș fi dat dovadă numai de egoism! Ce zici de asta? Ca să vezi numai ce egoism din partea lui! Ce egoism feroce sau, mai bine zis, ce nesimțire crasă la purtătorii unui asemenea egoism de care ei totuși nici nu-și dau seama!... Ai citit, prințe, povestea morții unui oarecare Glebov din secolul al optsprezecelea? Am citit-o ieri din întâmplare...

- Care, Stepan Glebov?

- Acela care a fost tras în țeapă sub domnia lui Petru.

- Ah, Dumnezeu, știu, cum să nu! A stat cincisprezece ceasuri în țeapă, pe un ger cumplit, îmbrăcat în șubă, și a murit cu o seninătate extraordinară! Sigur că am citit, și ce-i cu el?

- Ca să vezi ce noroc au unii să moară astfel, pe când noi n-avem parte de așa ceva. Dumneata crezi probabil că n-aș fi în stare să mor și eu așa cum a murit Glebov?

- N-am spus asta, se simți stînjnit prințul, voiam numai să spun că dumneata... nu că n-ai putea fi asemenea lui Glebov... ci... că dumneata... că dumneata ai fi fost atunci... mai curînd...

- Am înțeles: un Osterman și nu un Glebov. Asta vrei să spui?

- Care Osterman? Întrebă prințul mirat.

- Vorbesc de Osterman, diplomatul Osterman din vremea lui Petru, bolborosi Ippolit puțin încurcat. Urmă un moment de tăcere și stinghereală.

- O, n-n-nu! Nu voiam să spun asta, reluă Mișkin cu un glas tăragănat. Dumneata, mi se pare... n-ai fost niciodată un Osterman.

Ippolit încreți sprîncenele.

- De altfel, dacă spun asta, se grăbi să adauge prințul, cu dorința vădită de a se scuza, e pentru că oamenii de atunci (ți-o jur că asta m-a surprins întotdeauna) nu seamănă deloc cu cei de azi; parca nici n-ar fi de același neam, parc-ar fi fost plămădiți dintr-un aluat... Oamenii de pe vremuri n-aveau, ca să spun așa, decît o singură idee; acum, oamenii sînt mai nervoși, mai evoluți, mai , profesează două sau trei idei deodată. Omul de azi e mai multilateral și, te asigur, tocmai asta îl împiedică să fie dintr-o bucată, cum erau oamenii de atunci... Eu... Numai la asta se refer observația mea...

- Înțeleg, ca să-ți răscumperi naivitatea cu care ai respins punctul meu de vedere, faci pe dracu-n patru ca să mă consolezi, ha-ha! Ești un adevărat copil, prințe. De, văd eu că mă tratați cu toții ca și cum ați umbla cu o ceașcă de porțelan... Nu-i nimic, nu-i nimic nu mă supăr. În tot cazul, am avut o conversație foarte nostimă; ești cîteodată atît de copilăros, prințe. Dar să știi că ambiția mea e să fiu ceva mai mult decît un Osterman; pentru a fi un al doilea Osterman, nu merită să învii din morți... De altfel, văd că trebuie să mor cît mai repede posibil, altfel, am să... Lasă-

mă! La revedere! Ei, hai, spune-mi și dumneata cum e mai bine să mor... ca să iasă cât mai... cuviincios adică? Haide vorbește!

- Să treci pe lângă noi și să ne ierți fericirea, spuse prințul cu glas scăzut.

- Ha, ha, ha! Nici nu mi-am închipuit altfel! Eram sigur că vei spune ceva în genul acesta! Ei bine, dumneata... ei bine, dumneata... Ce mai!... ai o... elocință teribilă! Ce să zic! La revedere, la revedere!

VI

Varvara Ardalionovna nu se înșelase nici în privința petrecerii proiectate de Epancini, spunându-i fratelui sau că în seara aceea se va aduna multă lume la ei și că va veni și prințesa Belokonskaia. Deși trebuie menționat că a vorbit despre toate aceste lucruri pe un ton mult mai aspru decât s-ar fi convenit. E drept că serata fusese hotărâtă în pripă și nu fără unele frământări cu totul inutile pentru simplul fapt că „în casa asta totul era anapoda și nu ca în alte case. Pricina trebuie căutată în neastîm- părul Lizavetei Prokofievna, care „se săturase de a mai bîjbîi în întunericul îndoielilor”, ca și în palpitarea plină de grijă a celor două inimi părintești pentru fericirea copilei lor iubite. În afară de aceasta, prințesa Belokonskaia urma să plece peste cîteva zile și cum Epancinii sperau ca ea să fie binevoitoare față de Mîșkin, prilejul trebuia folosit pentru ca prințul să-și facă intrarea în societate sub auspiciile acestei doamne, cărei protecție constituia cea mai bună garanție pentru un tînăr. În ipoteza în care această căsătorie ar putea să pară oarecum stranie, nefirească, sub ocrotirea ei totul va apărea mai puțin ciudat, își spuneau soții Epancin; „lumea” îl va accepta mult mai ușor pe viitorul soț al Aglaiei dacă va fi prezentat de influența „bătrînă”. Tocmai aici era toată buba, că părinții fetei nu se mai simțeau în stare să răspundă la întrebarea dacă „este sau nu ceva straniu în toată povestea asta a căsătoriei Aglaiei cu prințul Mîșkin și în ce măsură? Sau, poate, e cît se poate de firesc?” Părerea sinceră a unor prieteni cu multă judecată și bun-simț ar fi fost binevenită, dat fiind, mai ales, că datorită toanelor Aglaiei, o hotărîre definitivă nu fusese luată încă. În tot cazul, mai devreme sau mai tîrziu, prințul trebuia „arătat” sau, mai bine zis, introdus în societate, cu care nu era deloc familiarizat. Era deci vorba despre o serată intimă, unde se vor aduna cîtiva „prieteni ai casei” în număr foarte restrîns. În afară de prințesa Belokonskaia, mai era așteptată și o altă doamnă, nevasta unui înalt demnitar. Dintre tineri, nu contau decît pe Evgheni Pavlovici, care trebuia s-o însoțească pe prințesa Belokonskaia.

Despre sosirea venerabilei prințese Mîșkin fu prevenit cu vreo trei zile înainte; de serată însă i s-a spus abia în ajunul zilei cînd trebuia să aibă loc. Bineînțeles, el observă îngrijorarea membrilor familiei și din unele frînturi de fraze înțelese că ei se temeau pentru felul în care se va prezenta el în fața invitaților; dar Epancinii îl credeau prea naiv ca să poată să-și dea seama de motivul îngrijorării lor. Iată de ce, văzîndu-l așa nepăsător, toată lumea părea cuprinsă de o exasperare mută. Fapt e că prințul nu dădea aproape nici o importanță acestui eveniment; cu totul altceva îl preocupa: se simțea deprimat din pricina Aglaiei, care devenea din ce în ce mai capricioasă și mai posomorită. Aflînd că era așteptat și

Evgheni Pavlovici, prințul se arată foarte mulțumit, declarînd că de mult își dorea să-l vadă. Cuvintele lui însă avură darul să-i indispună pe toți; Aglaia, înciudată, părăsi ostentativ odaia și abia pe la ora unsprezece, cînd prințul se pregătea să plece, fata se folosi de un prilej și, petrecîndu-l pînă la ieșire, îi spuse cîteva cuvinte între pat ochi:

— Aș dori ca mîine să nu vii toată ziua la noi, ci abia seara cînd se vor aduna și musafirii. Știi că vom avea invitați?

Vorbea repezit, pe un ton voit aspru; pentru prima dată îi amintea de această „serată”. Ideea că vor avea invitați speciali îi era și ei nesuferită; toți ai casei își dădeau perfect de bine seama de asta. Poate că s-ar fi luat la ceartă cu părinții din această pricină dar, din mîndrie și din pudoare, nu spuse nimic. Prințul pricepu numaidecît că și Aglaia se temea pentru dînsul (dar nu voia să i-o mărturisească) și atunci îl cuprinse și pe el un fel de spaimă.

— Da, am fost invitat și eu, răspunse el. Era limpede că Aglaia ezita să continue.

— Aș putea vorbi serios cu dumneata măcar o dată în viață? se răsti ea cu ciudă la prinț, fără să știe de ce anume și nemaiputîndu-se stăpîni.

— Sigur că da, te ascult bucuros, murmură prințul. După un moment de tăcere, Aglaia relua în silă:

— N-am vrut să mă ciondănesc cu ei pentru asta, căci în anumite împrejurări nu e chip să-i convingi. Am avut întotdeauna oroare de principiile după care se conduce uneori *maman*. Despre tata nici nu mai vorbesc, lui nu i se poate pretinde nimic. *Maman*, desigur, e o femeie cu simțire nobilă; încearcă să-i propui o mîrșăvie și ai să vezi... Ei bine, se închină totuși în fața acestei... lumi caraghioase. Nu mă refer numai la Belokonskaia: e o bătrînă urîcioasă, nesuferită, cu un caracter imposibil, dar cel puțin e deșteaptă și știe să-i țină pe toți în frîu; este poate singurul ei merit. Ce josnicie! E ridicol; am fost întotdeauna oameni de condiție mijlocie, tot ce poate fi mai tipic acestui mediu; ce rost are atunci să te bagi numaidecît în rînd cu cei din protipendadă? Surorile se dau în vînt după asta; se simte influența prințului Ș. Iar dumneata de ce anume te-ai bucura că și Evgheni Pavlovici are să vină?

- Ascultă, Aglaia, spuse prințul, mi se pare că ți-e tare teamă ca nu cumva să fac vreo boroboază... în fața societății acesteia?

- Mie să-mi fie teamă pentru dumneata? izbucni Aglaia și sîngele îi năvăli în obraz. De ce să-mi fie teamă... pentru dumneata, chiar dacă... chiar dacă te-ai compromite de tot? Ce mă privește pe mine? Și ce-s vorbele astea, cum poți întrebuința asemenea expresii? Ce înseamnă „să fac vreo boroboază”? E o vorbă de prost gust, o expresie banală.

- Dar de ce? e mai curînd o expresie... școlărească.

- Ei da, școlărească! Dar și banală! Te pomenești că mîine ai de gînd să vorbești tot cam în felul acesta. Mai caută, cînd vei ajunge acasă, în vocabularul dumitale, cît mai multe cuvinte de-astea școlărești și să vezi ce succes răsunător o să ai! Păcat numai că te pricepi să-ți faci intrarea onorabil; unde ai învățat? Mă întreb însă cum ai să te descurci și cum ai să fii în stare să ții în mînă o ceașcă de ceai și s-o bei cuviincios, știind că ochii tuturor sînt îndreptați asupra dumitale?

- Cred că am să mă descurc.

- Păcat! Stîngăcia dumitale m-ar fi amuzat. Sparge cel puțin vaza

aceea chinezească din salon; e un cadou de valoare; sparge-o, te rog!
Mama o să-și piardă capul și o să izbucnească în lacrimi în fața tuturor, așa de mult ține la vaza asta! Fă un gest neîndemînatic, cum ți-e obiceiul; dă cumva cu mîna și sparge vaza; așază-te dinadins cît mai aproape de ea.

- Dimpotrivă, voi căuta să stau cît mai departe; îți mulțumesc că m-ai prevenit.

- Așadar, ți-e teamă dinainte ca nu cumva să gesticulezi prea tare? Pun rămășag că vei aborda și cîteva „teme” savante, cu reflecții grave, înălțătoare, sublime! Va fi binevenit și... plin de bună-cuviință din partea dumitale!

- Cred, dimpotrivă, că ar fi o prostie... bineînțeles dacă aș face-o cu totul inoportun.

- Ascultă, o dată pentru totdeauna! nu se mai putu stăpîni Aglaia. Dacă îți va veni cumva gustul să deschizi vorba și să începi a forța despre pedeapsa cu moartea, despre situația economică a Rusiei sau că „frumusețea va salva lumea”, ei bine, fără îndoială să mă distreze și o să rîd cu poftă... dar... te înștiințez dinainte: după asta, să nu te mai văd în ochi! Ai auzit! De data acea vorbesc cît se poate de serios.

Pronunță într-adevăr *cît se poate de serios* această amenințare și chiar în glasu-i și-n privire era ceva cu totul neobișnuit și grav, ceva ce pînă atunci prințul nu observase niciodată la ea.

- Tare mi-e frică, după toate cîte mi le-ai spus acum, că negreșit am să mă apuc „să vorbesc” și... poate chiar... am să sparg și vaza aceea chinezească. Adineauri nu mă temeam de nimic, iar acum mă tem de orice. Acum, după ce mi-ai sugerat o asemenea eventualitate, neapărat am să fac o boroboacă.

- Atunci n-ai decît să taci. Stai pe un scaun și nu scoate o vorbă.

- Cu neputință! Sînt sigur că de frică am să încep să vorbesc și tot de frică am să sparg și vaza. Sau poate că am să alunec și am să cad pe parchet sau altceva de felul acesta, după cum mi s-a mai întîmplat o dată; iar acum am să visez urît toată noaptea; ce ți-a trebuit să mi le mai spui?

Aglaia îl privi cu ochi întunecați.

- Știi ceva? Cel mai bun lucru ar fi să nu vin deloc; să trag la fit; mă fac bolnav și gata! hotărî el în cele din urmă.

Aglaia bătu din picior, pälind de necaz.

- Doamne! Unde s-a mai văzut una ca asta? Să nu vină, cînd tot tîmbălăul ăsta se face anume pentru el și... ah, Dumnezeuule! Ce plăcere e să ai de-a face cu un om așa de... sucit și greu de cap ca dumneata!

- Nu te supăra, vin, vin! se grăbi s-o liniștească prințul, și-ți dau cuvîntul meu de onoare că toată seara am să tac mîlc.

- Și bine ai să faci. Adineauri ai spus: „Am să trag la fit!” Nu-m-țeleg de unde scoți asemenea expresii? Ce plăcere îți face să-mi vorbești în limbajul ăsta? Ca să-mi faci în necaz, desigur!

- Iartă-mă, e tot o expresie școlărească; îți promit să nu mai vorbesc așa. Pricep foarte bine că... te temi pentru mine... și (numai te rog să nu te superi) sînt încîntat. Nu poți să-ți închipui acum cît îmi e de frică, și cîtă bucurie mi-au făcut vorbele dumitale. Dar că teama aceasta, îți jur, nu înseamnă nimic; crede-mă, Aglaia! Toate sînt fleacuri, niște nimicuri fără importanță. În schimb, ferirea rămîne! Îmi place mult că ești ca un copil, un copil bun, un ooil fermecător! Ah, cît de minunată poți fi atunci cînd

vrei, Aglaia!

Tînăra fată era cît pe aci să se supere, dar un sentiment neașteptat îi copleși sufletul.

- Și nu-mi vei reproșa într-o zi... mai târziu... toate cuvintele mele aspre de-acum? îl întrebă ea deodată.

- Se poate? Cum poți vorbi astfel? Și pentru ce ai roșit? Uite, și ochii îți sînt din nou întunecați, cum îi văd mereu, de cîteva zile încoace; niciodată înainte n-aveai privirea asta, Aglaia. Știu din ce cauză...

- Taci, taci!

- Ba nu, e mai bine să vorbim deschis. De mult voiam să mă explic; ți-am mai spus o dată, dar... se vede că n-a fost de ajuns, căci nu m-ai crezut. Între noi doi există o ființă...

- Taci, taci, taci, taci! îl întrerupse Aglaia, apucîndu-l cu putere de braț și privindu-l îngrozită.

În momentul acela, cineva o strigă. Fericită că s-a ivit un pretext, ea plecă aproape în fugă.

Toată noaptea, Mîșkin avu febră. Starea aceasta ciudată revenea de cîtva timp cu regularitate, nopți de nopți. Acum, într-un fel de delir, un gând îl străfulgera: dar dacă mîine va fi lovit de un acces de față cu invitații? I se mai întîmplaseră doar asemenea crize. Gîndul acesta îi dădea fiori de gheață; toată noaptea îi apărea ca într-o nălucire halucinantă o societate curioasă, neobișnuită, cu niște oameni ciudați. Mai grav era însă faptul că se apucase să "peroreze"; știa că nu trebuie să vorbească și vorbea întruna, încercînd parcă să-i convingă de ceva pe cei de față, printre care se aflau și Evgheni Pavlovici, și Ippolit, părăind a fi cei mai buni prieteni.

Se trezi din somn pe la ora opt, cu o groaznică durere de cap, cu gîndurile răvășite și cu o învălmășeală de senzații foarte ciudate. Simțea o dorință extraordinară și inexplicabilă de a-l vedea imediat pe Rogojin; să-l vadă și să stea de vorbă cu el mult, mult - despre ce anume, nici el nu știa; apoi, așa din senin, i-a venit să se ducă la Ippolit. Sufletul lui era stăpînit de o neliniște atît de mare, încît nici întîmplările din dimineața aceea, cu toate că au lăsat asupra-i o impresie copleșitoare, n-au putut să-l absoarbă în întregime. Una dintre aceste întîmplări fu și vizita lui Lebedev.

Lebedev se înființa destul de devreme; abia trecuse de ora nouă ceea ce nu-l împiedicase să fie deja bine afumat. Deși de cîtva timp prințul nu dădea nici o atenție celor ce se petreceau în jurul său, era un lucru bător la ochi ca să nu-i atragă atenția și anume că de trei zile, adică de cînd generalul Ivolghin părăsise casa lui Lebedev acesta o cam luase razna. Umbla neîngrijit, cu hainele soioase, cravata îi ședea strîmb, iar gulerul redingotei ajunsese aproape ferfeniță. Acasă, făcea mereu tărăboi, de se auzea pînă în odaia lui Mîșkin, cu toate că o curtică despărțea cele două locuințe; o dată, Vera veni să i se plîngă de purtarea tatălui ei.

De cum se văzu în fața prințului, Lebedev începu să îndrume niște vorbe ciudate și tare încîlcite, bătîndu-se în piept, căinîndu-se și învinovățindu-se...

— Am primit... am primit răsplata dreaptă a trădării și josniciei mele... Am primit o palmă! sfîrși el cu un ton tragic.

— O palmă? De la cine?... Și așa de dimineață?

— Așa de dimineață! repetă Lebedev cu un zîmbet sarcastic. Timpul,

în cazul de față, nu joacă nici un rol... chiar dacă e vorba de o pedeapsă fizică... eu însă am primit o palmă morală... O palmă morală și nu una fizică!

Apoi se așază fără multă ceremonie pe un scaun și încep o poveste fără noimă. Prințul încruntă sprâncenele și voi să se retragă, dar deodată câteva cuvinte îl izbiră. Rămase încremenit de mirare... Domnul Lebedev povestea lucruri uimitoare...

Mai întâi, adusese vorba despre o scrisoare; auzi pronunțându-se numele Aglaiei Ivanovna. Pe urmă, Lebedev se apucă deodată să-i adreseze reproșuri amare prințului, lăsând să se înțeleagă că acesta l-a jignit profund. La început, spunea el, prințul îl onorase cu încredere în chestiunile privitoare la un anume „personaj” („personajul” era Nastasia Filippovna); pe urmă însă îl îndepărtase și -l alungase din fața lui într-un mod rușinos, ba chiar într-un chip cât se poate de jignitor atunci când ultima oară refuzase cu brutalitate să-i răspundă la o „întrebare nevinovată în privința viitoarelor schimbări ce urmau să se producă în viața prințului”. Lebedev mărturisi, printre lacrimi de bețiv, „că n-a mai fost în stare să suporte situația asta, cu atât mai mult cu cât știa atâtea lucruri... atâtea... și de la Rogojin, și de la Nastasia Filippovna, și de la prietena Nastasiei Filippovna, și de la Varvara Ardalionovna... și chiar de la... Aglaia Ivanovna, închipuiește-ți, prin mijlocirea Verei, da, prin mijlocirea fiicei mele iubite! Unica mea fiică... de altfel, greșesc, nu unica, doar am trei. Dar cine o informa în scris pe Lizaveta Prokofievna, în cel mai mare secret? He, he! Cine îi scria ca s-o țină la curent cu toate relațiile ei... cu toate mișcările Nastasiei Filippovna? He, he! Cine este anonimul acesta, dacă-mi dai voie să te întreb?”

- Vrei să spui că dumneata ai fost? strigă prințul.

- Întocmai, răspunse cu demnitate bețivanul, și chiar azi, la opt și jumătate, cu o jumătate de ceas înainte, adică nu, acum trei sferturi de ceas, am înștiințat-o pe această nobilă mamă că aveam să-i comunic amănunte despre o întâmplare... importantă... l-am trimis vorbă prin fata din casă, pe la scara de serviciu, și am fost primit de dînsa.

- Ai văzut-o acum pe Lizaveta Prokofievna? întrebă prințul, căruia nu-i venea să-și creadă urechilor.

— Am văzut-o adineauri și am primit o palmă... o palmă morală. Mi-a dat scrisoarea înapoi, mi-a zvîrlit-o chiar în obraz fără s-o fi desfăcut... Iar pe mine m-a îmbrîncit afară... la figurat numai, nu la propriu... deși, aș putea spune și la propriu, căci n-a lipsit mult!

- Ce scrisoare ți-a aruncat în față fără s-o fi desfăcut?

- Dar... he, he, he! Cum, nu ți-am spus? Credeam că ți-am spus. Am primit o scrisorică spre a fi transmisă...

- De la cine? Cui?

Aici, Lebedev se porni pe niște „explicații” atât de lungi și de urcate, încît era greu de tot să desprinzi vreun miez de înțeles negat. Totuși, prințul pricepu că în ziua aceea, dis-de-dimineață, o scrisoare a fost adusă de o slujnică și înmînată Verei Lebedev ca să fie apoi transmisă la destinație... „La fel ca mai înainte...ca și în celelalte dați, adică personajului cunoscut, din partea acelei persoane... (căci uneia îi dau numele de persoană, iar celeilalt numai de personaj, ceea ce e mai umilitor și subliniază deosebirea dintre o domnișoară inocentă, onorabilă și

cinstită, fiică de general și... o damă cu camelii); prin urmare, scrisoarea a fost scrisă de persoana al cărei nume începe cu A..."

- Cum e posibil una ca asta? I-a scris ea Nastasiei Filippovna? Ce absurditate! strigă prințul.

- Au mai fost, au mai fost trimise și alte scrisori; și dacă nu direct ei, apăi lui Rogojin, ceea ce la drept vorbind, tot un drac îi... Ba una a fost chiar și pentru domnul Terentiev, din partea persoanei al cărei nume începe cu A., continuă Lebedev, clipind din ochi cu un zîmbet șiret.

Văzînd că întreruperile îl încurcau pe Lebedev și îl făceau să-și piardă șirul povestirii, prințul tăcu, ca să-l lase să spună cum știa el. Totuși, un punct rămînea nelămurit: prin cine se transmitea această corespondență, prin Lebedev sau prin Vera? Dacă el însuși asigura că „ori lui Rogojin, ori Nastasiei Filippovna, e tot un drac, era de presupus că scrisorile acestea, în cazul cînd existau, nu treceau deloc prin mîinile lui. Atunci prin ce întîmplare scrisoarea cu pricina se găsea acum în stăpînirea sa, misterul acesta rămase nedezechilibrat; ipoteza cea mai plauzibilă ar fi fost că Lebedev a sustras-o, într-un fel sau într-altul, de la fiică-sa... și, făcîndu-și anumite socoteli, numai de el știute, i-o dusesese Lizavetei Prokofievna. La această concluzie a ajuns în cele din urmă Mișkin.

- Ești nebun! strigă el, cuprins de o tulburare extremă.

- Deloc, preastimate prinț, răspunse înțepat Lebedev. În adevăr, voiam mai întîi să-ți dau scrisoarea asta chiar dumitale în mînă, ca să-ți fac un serviciu... dar m-am gîndit că-i mai bine să fac un serviciu dincolo și să aduc la cunoștința unei nobile mame... căci o înștiințasem și altă dată printr-o scrisoare anonimă; și cînd i-am scris adineauri un bilețel ca s-o rog să mă primească, la opt și douăzeci, tot așa m-am iscălit: „corespondentul dumneavoastră misterios”. M-a primit imediat, aș spune chiar cu o grabă deosebită, pe ușa din dos.

- Și?

- Urmarea o cunoști; ca să spun așa, cît pe ce să mă stîlcească în bătaie; mult n-a lipsit. Și mi-a aruncat scrisoarea în nas. La drept vorbind, ar fi vrut s-o păstreze, am băgat de seamă, dar s-a răzgîndit și mi-a zvîrlit-o cu dispreț: „Dacă tocmai pe tine te-au găsit potrivit să le transmiți scrisorile, fă bine și transmite-le...”. S-a simțit chiar jignită. Cu siguranță că s-a simțit jignită, dacă nu s-a ferit să rostească asemenea vorbe în fața mea. E iute, iute din fire!

- Și unde-i acum scrisoarea?

- E încă la mine; iat-o.

Și Lebedev îi înmîină prințului biletul Aglaiei către Gavrila Ardalionovici pe care acesta, două ceasuri mai tîrziu, avea să i-l arate triumfător surorii sale.

- În nici un caz scrisoarea aceasta nu poate să rămînă la dumneata.

- Păi, ți-am adus-o! Uite, ți-o încredințez, se înfierbîntă Lebedev.

Acum sînt din nou al dumitale; îți aparțin trup și suflet; sluga dumitale preasupusă, după o necredință trecătoare! Tăiați capul, cruțați-mi însă barba, cum a spus Thorns Morus în Englitera și în Marea Britanie *Mea culpa, mea culpa*, cum zice papa romană... adică papa de la Roma, iar eu îi spun „papa romană”.

- Scrisoarea asta trebuie trimisă numaidecît la destinație; voi avea eu grijă să ajungă cît mai repede.

- Dar n-ar fi oare mai bine, preadelicate prinț, n-ar fi mai bine... ca să zic așa, s-o...

Lebedev făcu o mutră spășită și începu să se foiască pe scaun ca împuns de un ac; clipea șiret din ochi, făcând niște mișcări ciudate cu mâinile...

- Ce vrei să spui? se răsti amenințător prințul.

- N-ar trebui s-o deschidem mai întâi? șopti Lebedev cu un aer de complicitate slugarnică.

Prințul sări în picioare; indignarea lui era așa de mare, încât, în primul moment, Lebedev vru s-o ia la sănătoasa; dar, ajuns la ușă, se opri, așteptând să vadă dacă, după această explozie prea violentă nu va urma și iertarea.

— Vai, Lebedev! Cum se poate, cum se poate să ajungi într-un asemenea hal de decădere! exclamă prințul cu amărăciune.

Lebedev se luminează la față.

— Sînt un nemernic, un ticălos! strigă el cu lacrimi în ochi, lovindu-se în piept.

— Dar e o mîrșăvie!

— Întocmai, o mîrșăvie, ăsta-i cuvîntul!

— Și de unde ai luat obiceiul acesta așa de... ciudat? Ești, ești.. pur și simplu o iscoadă, un spion! Pentru ce ai ticluit scrisoarea anonimă și ai neliniștit o femeie așa de nobilă la suflet și atît de bună? Și de ce Aglaia Ivanovna n-ar avea dreptul să scrie cui îi place? Te-ai dus azi acolo să te plîngi de ceva, să ascunzi pe cineva? Ce rost avea? Ce sperai să câștigi? Ce te-a îndemnat să faci asta?

— Numai dintr-o simplă și nevinovată curiozitate... și... dintr-o nobilă pornire de a fi de folos! se bîlbîi Lebedev. Dar acum sînt în întregime al dumatăle! Chiar dacă m-ai spînzura!

— În halul ăsta te-ai prezentat în fața Lizavetei Prokofievna? întrebă prințul plin de dezgust.

— Nu... eram ceva mai bine... și chiar mai prezentabil... numai după umilirea aceea am ajuns... așa.

— Bine, bine, pleacă acum.

A trebuit să reînnoiască însă invitația aceasta de mai multe ori, ca vizitatorul să se decidă în cele din urmă să-i dea ascultare. După ce a deschis ușa, Lebedev se întoarse în vîrfurile picioarelor pînă în mijlocul odăii și repetă gesturile-i misterioase, ca să arate cum se deschide o scrisoare, dar să mai dea asemenea sfaturi cu glas tare nu mai îndrăzni; apoi dispăru cu un zîmbet blînd și împăcat.

Din schimbul acesta de cuvinte, foarte penibil pentru prinț, reieșea un fapt de importanță esențială: Aglaia era foarte îngrijorată, foarte nedecisă, ceva nelămurit o chinuia („gelozia”, își spuse prințul). Mai reieșea că oameni răuvoitori o alarmaseră și era ciuda că le acordase atîta încredere. Fără îndoială că acest căpșor lipsit de experiență, jar zvăpăiat și mîndru, își făcuse oarecare planuri, poate chiar... năstrușnice de tot. Prințul era înspăimîntat și nu știa să facă. Simțea că trebuie să întreprindă ceva, ca să preîntîmpine ceva rău. Se mai uită o dată la adresa plicului închis; o, în această privință putea să fie liniștit; altceva îl îngrijora în scrisoarea asta; n-avea încredere în Gavrilă Ardalionovici. Și totuși se hotărî să-i ducă personal această scrisoare; plecă de-acasă cu intenția

asta, dar pe drum își schimbă gândul. Parcă înadins, în momentul când trebuia să ajungă la casa lui Ptițin, întâmplarea i-l scoase în cale pe Kolea; îl rugă pe băiat să-i transmită fratelui său scrisoarea, ca și cum i-ar fi fost înmînată direct de Aglaia Ivanovna. Kolea nu ceru nici o lămurire și-și făcu datoria în așa fel, încît Ganea nici nu bănuî că scrisoarea trecuse prin atîtea mîini înainte de a-i fi parvenit, întorcîndu-se la vilă, prințul o chemă pe Vera Lukianovna și-i spuse cum stau lucrurile, ca s-o liniștească, întrucît, pînă atunci, ea căutase mereu biletul Aglaiei, vărsînd șiroaie de lacrimi. Tînăra fată se îngrozi, auzind că scrisoarea aceasta i-a fost sustrasă chiar de tatăl ei. (Mîșkin află de la dînsa mai pe urmă că în repetate rînduri ea făcuse în secret pe intermediara între Rogojin și Aglaia Ivanovna; nici prin cap nu i-a trecut că la mijloc putea să fie ceva dăunător intereselor prințului...)

Toate acestea îl tulburară pe Mîșkin într-atît, încît două ore mai tîrziu, cînd sosi bilețelul lui Kolea prin care îl anunța de boala tatălui său, abia se dumeri despre ce era vorba. Totuși, smulgîndu-l din frămîntările lui, evenimentul avu darul să-l redre- seze oarecum. Își petrecu aproape toată ziua la Nina Aleksandrovna (unde, bineînțe- les, fu transportat bolnavul). Prezența lui n-a fost de prea mare ajutor, dar sînt oameni pe care dorești să-i ai lîngă tine în anumite momente grele. Zguduit, Kolea plîngea în hohote desperate, ceea ce nu-l împiedica să fie mereu gata de ajutor; alergă după doctor și găsi trei deodată, făcu naveta la farmacie, la bărbier. Într-un tîrziu, generalul își reveni puțin, dar nu-și recapătă cunoștința; după spusele doctorilor, „pacientul era într-o stare foarte gravă”. Varia și Nina Aleksandrovna nu părăseau căpățîiul bolnavului; Ganea era îngîndurat și agitat, dar evita să se ducă la patul tatălui său, să-l vadă. Își frîngea mîinile și în vorbe fără șir lăsa să-i scape ceva cam de felul acesta: „O asemenea nenorocire, și într-un astfel de moment!” Mîșkin a înțeles la ce făcea el aluzie. Ippolit se și mutase, probabil de la ei, căci prințul nu-l mai zări acolo. Spre seară veni în fugă și Lebedev, care după „explicațiile” de dimineață se culcase și dormise buștean toată ziua. Îi trecuse mahmureala beției și plîngea cu lacrimi fierbinți, ca și cum bolnavul ar fi fost propriul său frate; se învinovăța cu glas tare, își făcea muștrări fără să precizeze pentru ce anume, repetîndu-i mereu Ninei Aleksandrovna că „el”, numai el, era cauza, și nimeni altcineva decît el... că o făcuse numai dintr-o simplă curiozitate... și că „răposatul” era un om genial. (Nu se știe de ce Lebedev se încăpățîna să-l îngroape de viu pe general.) Stăruia mai ales asupra genialității lui Ardalion Aleksandrovici, ca și cum, în cazul de față, acest lucru putea fi de vreun folos. Văzînd lacrimile sincere ale lui Lebedev, Nina Aleksandrovna îi spuse cu blîndețe: „Ei, lasă, nu trebuie, nu mai plînge. Dumnezeu să te ierte!” Cuvintele acestea și tonul cu care au fost rostite avură un efect miraculos asupra lui Lebedev. Toată seara s-a ținut scai de Nina Aleksan- drovna (și în zilele următoare, pînă la moartea generalului, aproape că n-a părăsit familia îndurerată). În timpul zilei, Lizaveta Prokofievna trimise de două ori să afle vești despre mersul bolii. Seara, la ora nouă, cînd prințul își făcu apariția în salonul Epancinilor, după ce invitații se adunaseră, stăpîna casei se grăbi să-l întrebe de starea bolnavului; îi puse o sumedenie de întrebări și-l ascultă cu interes. Prințesa Belokonskaia, arătîndu-și dorința de a ști cine erau „bolnavul și această Nina Aleksandrovna” de care se pomenea mereu, generăleasa îi răspunse

cu un ton plin de gravitate și cu multă simpatie, ceea ce-l impresionă plăcut pe prinț. După cele spuse mai târziu de surorile Aglaiei, el însuși, întreținându-se cu Lizaveta Prokofievna, a vorbit „minunat, cu modestie, dar cu demnitate; fără fraze și gesturi inutile, intrase și se prezentase admirabil; ținuta lui nu lăsase nimic de dorit”, și nu numai că „n-a alunecat pe parchetul lustruit”, cum se temuse în ajun, dar a făcut cea mai bună impresie asupra celor prezenți. Cît despre dînsul, după ce se așeză și-și plimbă ochii împrejur, dîndu-și numaidecît seama că toată adunarea asta n-avea nimic comun nici cu fantomele cu care-l speriasse Aglaia în ajun, nici cu coșmarurile din noaptea trecută. Pentru prima dată în viață, vedea un colțișor din ceea ce poartă numele înfricoșător de „societatea leasă”. De multă vreme, mînat de anumite considerații și intenții, avea o dorință vie să pătrundă în cercul acesta vrăjit, avînd totodată curiozitatea să-și verifice prima impresie. Această primă impresie a fost excelentă. Avu într-adevăr senzația că toți oamenii aceștia erau născuți ca să conviețuiască; și că, de fapt, la Epancini nu era o „serată” în sensul monden al cuvîntului, ci doar așa se adunaseră niște „prieteni intimi” ai casei; i se păru chiar în momentul acela că el însuși era de multă vreme prietenul devotat și tovarășul lor de idei și că acum îi regăsește după o scurtă despărțire. Rămase vrăjit de farmecul manierelor frumoase, de sinceritatea și simplitatea comportării. Nici prin gînd nu i-ar fi trecut că această naturalețe și distincție, această mînuire a discuției fine și spirituale, această înaltă demnitate personală nu erau, poate, decît o admirabilă șlefuire artistică. În ciuda înfățișării lor impozante, majoritatea musafirilor erau oameni destul de găunoși care, de altfel, în îngîmfarea lor nu-și dădeau seama nici ei cît de aparente și superficiale erau cele mai multe dintre calitățile lor, pentru care, de fapt, nu prea aveau cine știe ce merit, deoarece toată poleiala aceasta o moșteniseră automat din tată în fiu. Farmecul primei impresii era atît de puternic, încît... prințul nici nu bănuia măcar substratul cel adevărat. Îl vedea, de pildă, pe acel bătrîn, mare demnitar, care ca vîrstă ar fi putut să-i fie bunic, întrerupîndu-se în mijlocul unei conversații, ca să-l asculte pe el, așa de tînăr, atît de lipsit de experiență, și nu numai că-l asculta, dar îi și aprecia în mod vădit părerea, atît de amabil și de binevoitor se arăta față de el; totuși, nu se cunoșteau, se vedeau doar pentru prima oară. Poate că tocmai easta politețe rafinată producea o impresie atît de puternică asupra firii impresionabile a prințului. Sau poate că venise la serata aceasta cu o idee preconcepută, într-o stare de spirit prea optimistă, predispus pentru o asemenea impresie, așteptîndu-se să găsească o ambianță plăcută.

Și totuși, acești invitați, „prieteni de-ai casei” și totodată prieteni între ei, erau departe de a fi așa cum și-i închipuia prințul. Erau acolo oameni care pentru nimic în lume n-ar fi consimțit să-i considere pe Epancini drept egali lor. Erau și dintre aceia care se urau și se disprețuiau în toată puterea cuvîntului; bătrîna Belokonskaia o „disprețuise” toată viața ei pe nevasta „înaltului demnitar”, iar aceasta, la rîndul ei, era departe de a o stima pe Lizaveta Prokofievna. Înaltul demnitar, bărbatul acestei femei, care îi protejase pe Epancini încă din tinerețe și care, în momentul acesta, ocupa la ei locul de onoare, era un personaj atît de important în ochii lui Ivan Feodorovici, încît protejatul era copleșit în prezența lui de teamă și de venerație; generalul s-ar fi disprețuit în adîncul

sufletului, dacă, un singur moment, s-ar fi crezut egalul lui și n-ar fi văzut în el un Jupiter olimpiu. Erau aici și câțiva musafiri care nu se mai întâlniseră de ani de zile și nu simțeau unii pentru alții decât indiferență, dacă nu chiar antipatie; totuși, regăsindu-se la această reuniune, discutau cu prietenie și căldură, ca și cum s-ar fi despărțit de ieri, de alaltăieri. De altfel, societatea nu era prea numeroasă. În afară de prințesa Belokonskaia, de „bătrînul demnitar” și nevasta lui, se mai afla aici un general, personaj cu adevărat foarte important, baron sau conte, cu nume nemțesc. Tăcut și rezervat, acesta avea reputația de a fi extrem de versat în chestiunile politicii de stat, aproape un erudit. Era unul dintre acei dregători olimpici care cunosc totul, „în afară doar de nevoile Rusiei”; care la cinci ani o dată emite câte o maximă, „admirabilă prin adîncimea ei”, încît ajunge să aibă o largă circulație în cercurile sus-puse; care, după o slujbă îndelungată (chiar surprinzător de îndelungată), moare copleșit de onoruri și de bogății, cu toate că n-a făcut vreodată ceva de seamă, ba chiar a fost un dușman înveterat al faptelor meritorii. În ierarhia birocratică, generalul acesta era șeful imediat al lui Ivan Feodorovici, care, dintr-un îndemn al inimii sale pline de recunoștință și chiar dintr-un fel de orgoliu, îi plăcea să-l considere binefăcătorul său, deși personajul de vază nu se considera deloc binefăcător lui Epancin; era întotdeauna foarte rezervat față de subalternul său și cu toate că profita cu multă plăcere de serviciile lui personale, l-ar fi schimbat oricînd cu alt slujbaș, dacă niscaiva considerente, chiar și de ordin secundar, i-ar fi cerut această înlocuire. Se mai afla printre invitații cei mai distinși și un domn în vîrstă, care era - pe nedrept, firește - socotit un fel de rubedenie de-a Lizavetei Prokofievna. Bogat, de familie bună, ocupînd un rang înalt și bucurîndu-se de o sănătate robustă, domnul acesta energic și vorbăreț trecea drept un nemulțumit (de altfel, în sensul cel mai inofensiv al cuvîntului); ba se mai spunea că vorbele lui erau ades pline de fiere (ceea ce însă nu-l făcea mai puțin plăcut); avea maniere și gusturi de aristocrat englez (de pildă, în ceea ce privește *roastbeef*-ul în sînge, caii, lacheii etc). Se întreținea mai mult cu „înaltul demnitar”, care era unul dintre cei mai buni prieteni ai lui. Undeva în subconștientul ei, Lizaveta Prokofievna nutrea în privința acestui domn în vîrstă (destul de ușuratic și cam crai de felul lui), anumite speranțe nemărturisite: ce-ar fi dacă, într-o bună zi, ar ferici-o pe Aleksandra, cerîndu-i mîna.

Aceștia erau oaspeții cei mai de seamă; după aceea venea o categorie de invitați mai tineri, despre care nu s-ar putea spune că nu sclipeau și ei prin calități remarcabile. În afară de prințul Ș. și de Evgheni Pavlovici, mai era și seducătorul prinț N., care altădată făcuse vîlvă în toată Europa cu isprăvile lui galante. Acum era un om de vreo patruzeci și cinci de ani, dar chipeș încă și prezentabil, fiind și un iscusit povestitor; era bogat, cu toate că după obiceiul tagmei sale își risipise o mare parte din avere prin străinătăți. În sfîrșit, mai era și o a treia categorie de invitați, ce se compunea din oameni care, la drept vorbind, nu aparțineau elitei, dar care, ca și gazda lor, puteau fi întâlniți deseori în saloanele cele mai repute. Soții Epancin, printr-o intuiție susținută de o considerabilă doză de bun-simț, în rarele ocazii cînd dădeau câte o serată, obișnuiau să amestece înalta societate cu persoane de proveniență mai modestă reprezentați mai de seamă ai „păturii mijlocii”, fapt ce le atrăsese lauda

de-a lungul și de-a latul, pentru că dovedeau prin asta mult tact, arătînd că-și cunosc nasului; și Epancinii erau mîndri de aceste aprecieri. Printre alți reprezentanți ai păturii mijlocii se afla în seara aceea și un colonel de geniu, om așezat și prieten bun cu prințul Ș., cel care-l introdusese de altfel la Epancini. Era reținut la vorbă și purta la arătătorul mîinii drepte un inel masiv, pe care îl primise probabil în semn de înaltă distincție. Mai era printre invitați și un literat care cu toată originea lui germană, cultiva poezia rusă și mai avea pe deasupra și maniere alese, așa încît putea fi primit fără nici o primejdie în societatea bună. Era un om de vreo treizeci și opt de ani, frumos la înfățișare, deși cam antipatic, și avînd întotdeauna o ținută corectă. Burghez de origine, făcea parte totuși dintr-o familie destul de respectabilă; știa să profite perfect de orice ocazie favorabilă și să se mențină în grațiile marilor personalități. Cîndva tradusese în rusește o operă remarcabilă a unui mare poet german și, mai cu seamă, știuse cui să dedice, în versuri, traducerea sa; se pricepea să tragă folos din pretensele lui relații de prietenie cu un celebru poet rus decedat (există o întregă categorie de scriitori cărora le place să se laude cu prietenia vreunei mari personalități din domeniul literelor, mai ales cînd aceasta nu mai poate fi de față, ca să-i dezmință) și fusese introdus la Epancini cu puțin timp în înainte de către nevasta „înaltului demnitar”. Doamna aceasta trecea drept o protectoare a oamenilor de știință și de litere; fapt e că datorită ei obținuseră pensii vreo doi scriitori prin intermediul unui personaj marcant care nu-i refuza nimic. Era și ea influentă în felul ei. În vîrstă de patruzeci și cinci de ani (vasăzică mult prea tînără față de hodorogul ei de bărbat), fusese foarte frumoasă în tinerețe și chiar acum, printr-o meteahnă proprie femeilor de patruzeci și cinci de ani, purta toalete cam extravagante. Nu era nici prea inteligentă, nici prea cultă și, deși cunoștințele ei în domeniul literaturii erau destul de îndoielnice, avea un fel de manie de a-i proteja pe scriitori, după cum avea mania de a se îmbrăca luxos. (se dedicau multe lucrări și traduceri; doi-trei scriitori publicaseră, cu asentimentul ei, versuri ce i-au fost anume dedicate, precum și scrisori - tratînd probleme extrem de importante... Iată, așadar, societatea pe care prințul Mîșkin o luase drept aur curat, de esența cea mai pură. De altfel, printr-o coincidență curioasă, toți oamenii aceștia erau în seara aceea foarte bine dispuși și mulțumiți de ei înșiși. Toți pînă la ultimul știau că prin prezența lor fac o mare cinste Epancinilor. Dar prințul nu bănuia aceste subtilități. De pildă, un singur lucru care nu-l bănuia era că Epancinii, în momentul cînd luaseră hotărîrea gravă de a-și căpătui fiica, n-ar fi îndrăznit să nu-l arate pe el, prințul Lev Nikolaevici, marelui demnitar, protectorul familiei. Cît despre acesta din urmă, ar fi văzut cu o totală indiferență cea mai înspăimîntătoare nenorocire abătîndu-se asupra Epancinilor, dar s-ar fi formalizat cu siguranță dacă ei și-ar fi logodit fiica fără să-l consulte în prealabil. Prințul N., omul acesta încîntător, atît de spiritual și de manierat, era ferm convins că strălucește asemenea unui luceafăr în salonul Epancinilor. Îi socotea mai prejos decît dînsul și tocmai gîndul acesta nobil și generos îl făcea să-i trateze cu atîta prietenoasă familiaritate pe acești Epancini. Știa foarte bine că la serata aceasta trebuia numaidecît să povestească ceva ca să epateze societatea și se pregătea s-o facă în modul cel mai inspirat. Și într-adevăr, după ce îi ascultă snoavele, prințul Lev Nikolaevici trebui să recunoască imediat că

nu mai auzise ceva asemănător, într-atîta apăreau de spirituale, vesele și de o naivitate aproape înduioșătoare în gura unui donjuan ca prințul N. Și dacă ar fi știut eroul nostru cît era de veche și de răsuflată povestea pe care o ascultase cu atîta încîntare! Era o istorioară anostă, auzită de zeci de ori în toate saloanele și care doar la bieții Epancini mai putea fi servită ca ceva inedit. Pînă și poetul neamț, cu toată ținuta lui modestă și plicticoasă, credea că prin prezența lui face o deosebită cinste stăpînilor casei. Din păcate, prințul era departe de a observa și reversul medaliei, scăpîndu-i toate dedesubturile acestea. Și tocmai primejdia unei asemenea impresii Aglaia n-o prevăzuse. Cît despre tînăra fată, era mai frumoasă ca niciodată în seara aceea. Fără să fie prea pretențios îmbrăcate, cele trei domnișoare Epancin purtau toalete elegante și aveau pieptănături originale. Stînd lîngă Evgheni Pavlovici, Aglaia vorbea și glumea tot timpul extrem de prietenos cu el. Radomski avea o ținută puțin mai sobră, mai rezervată ca de obicei; poate prezența atîtor persoane de vază i-o impunea. De altfel, cu toată tinerețea lui, începuse de mult timp să frecventeze cercurile înalte ale societății și se găsea deci în elementul său. Venise în seara aceea la Epancini cu crep negru la pălărie, ceea ce-i atrăsese aprobarea prințesei Belokonskaia; alt nepot, în asemenea împrejurări, poate nu și-ar fi pus doliu, la moartea unui astfel de unchi. Lizaveta Prokofievna îl laudă și ea pentru acest gest; în general însă părea foarte îngrijată. Prințul observă că Aglaia îl privi de două ori cu atenție și i se păru că era mulțumită de el. Încetul cu încetul îl cuprinse un fel de extaz și se simți foarte fericit. Toate temerile și gîndurile „fanteziste” pe care le avusese după conversația lui cu Lebedev îi apăreau acum ca un vis absurd și ridicol! (De altfel și în timpul zilei, fără să și-o fi mărturisit, cea mai mare dorință a lui a fost să nu creadă într-un asemenea vis!) Vorbea puțin și numai cînd era întreat; în cele din urmă se cufundă în tăcere, stătea locului liniștit și tot asculta, lăsîndu-se în voia unui sentiment de nemărginită încîntare. Pe nesimțite, în starea aceasta de euforie care îl cuprinse, simți impulsul crescînd al unei inspirații năvalnice, ce nu aștepta decît prilejul să izbucnească. Și totuși, dacă începu să vorbească, a fost cu totul din întîmplare, numai datorită coincidenței ciudate de a fi trebuit să răspundă unei întrebări ce-i fusese adresată și, după cum se pare, fără nici un gînd ascuns...

VII

În timp ce, radios, o admira pe Aglaia, care tocmai întreținea o conversație veselă cu prințul N. și cu Evgheni Pavlovici, prințul Mișkin auzi venind din alt colț glasul boierului angloman, care, povestindu-i ceva cu multă însuflețire „înaltului demnitar”, pronunța deodată numele lui Nikolai Andreevici Pavlișcev. Se întoarse repede înspre ei și ascultă cu mare interes.

Era vorba de rînduielile actuale și de dezordinile ce avuseseră loc pe uncie moșii din gubernia V. Povestirea anglomanului avea probabil mare haz, căci, la urmă, bătrînelul începu să rîdă de răbufnirea înveninată a interlocutorului său. Cu un ton morocănos, pronunțînd disprețuitor vorbele, acesta povestea că, deși n-avea absolută nevoie de bani, s-a văzut silit din pricina rînduielilor să-și vîndă cu jumătate de preț un domeniu admirabil

pe care-l poseda în acea gubernie; în același timp a fost nevoit să păstreze altul, păraginit, care-i aducea numai pagube, și unde mai pui că fiind ipotecat trebuia să plătească și bani pe deasupra. „Spre a evita noi neplăceri și procese litigioase pentru moșia pe care am moștenit-o de la Pavlișcev, a trebuit să renunț la ea. Încă una sau două moșteniri de acestea și sînt ruinat. Totuși aveam acolo trei mii de desetine de pămînt admirabil!”

Observînd interesul deosebit cu care prințul asculta conversația celor doi, Ivan Feodorovici se apropie deodată de el.

- Uite... îi spuse generalul încet, Ivan Petrovici este o rudă de-a răposatului Nikolai Andreevici Pavlișcev... căutai neamuri de-ale lui, mi se pare.

Pînă atunci, Epancin făcuse onorurile casei, întreținîndu-se cu superiorul său ierarhic, ceea ce nu l-a împiedicat să observe că Lev Nikolaevici stătea oarecum stingher, izolat de toți, și lucrul acesta începu să-l neliniștească. Voia să-i ofere prilej de discuție și prințului, să-l atragă și pe el într-o oarecare măsură în conversație și astfel să-l mai prezinte o dată și să-l recomande atenției „persoanelor de vază”.

— Lev Nikolaici, după moartea părinților săi, a fost crescut de Nikolai Andreici Pavlișcev, spuse el, întîlnind privirea lui Ivan Petrovici.

- Sînt în-cîn-tat, observă acesta cu un glas tărăgănat, și chiar îmi amintesc foarte bine... Adineauri, cînd Ivan Feodorovici a făcut prezentările, te-am recunoscut imediat, cu toate că nu te-am mai văzut de cînd aveai zece sau unsprezece ani. Dar nu te-ai schimbat mult. Chipul dumitale a păstrat ceva...

— M-ați văzut cînd eram copil? întrebă prințul extrem de mirat.

- Ah, e mult de-atunci, reluă Ivan Petrovici, la Zlatoverhovo, unde locuiai la niște verișoare ale mele. Altădată mergeam destul des la Zlatoverhovo. Nu-ți mai aduci aminte de mine? Se prea poate să mă fi uitat... Pe atunci... suferai de o boală ciudată dată... într-un rînd am fost chiar surprins văzîndu-te...

— Nu-mi aduc aminte de nimic! spuse cu vioiciune prințul.

Urmără cîteva evocări din trecut și amănunte mai precise care Ivan Petrovici le dădu cu un ton calm și binevoitor, în timp Mîșkin era pradă unei emoții neobișnuite; reieși că cele două boieroaice, fete bătrîne, rude de-ale răposatului Pavlișcev, care lo- cuiau la moșia lui din Zlatoverhovo, erau în același timp verișoare cu Ivan Petrovici. Nu știa nici el mai mult decît alții motivul care l-a determinat pe Pavlișcev să se ocupe de micul prinț, fiul său adoptiv. „N-am avut pe atunci curiozitatea să cercetez asta”, spuse Ivan Petrovici; în tot cazul, el dădea dovadă de o memorie excelentă, căci își aminti cum cea mai mare dintre verișoare, Marfa Nikitișna, se purta prea aspru cu copilul care-i fusese încredințat, „într-așa fel, încît o dată m-am certat cu ea din pricina dumitale; i-am reproșat sistemul ei de educație; să aplici bătaia unui copil bolnav, cred că ești de acord și dumneata că... e prea din cale-afară...” și cum, dimpotrivă, cea mai mică, Natalia Nikitișna, îl trata cu blîndețe pe sărmanul băiețel... „Acum locuiesc amîndouă, adăugă el (nu știu numai dacă mai trăiesc), în gubernia V., unde Pavlișcev le-a înzestrat cu o moșioară destul de rentabilă. Marfa Nikitișna se spune că intenționa să se călugărească; de altfel, nu afirm asta cu certitudine; se prea poate să o confund cu alta...

da, cu văduva unui medic, despre care mi s-a spus mai deunăzi..."

Prințul Mîskin ascultă toate astea cu ochii licărind de bucurie și înduioșare. Cu o căldură extraordinară declară, la rîndu-i, că nu-și va ierta niciodată faptul de a nu fi găsit timp, în cele șase luni cît călătorise prin provinciile din centrul Rusiei, să le facă o vizită fostelor sale educatoare din copilărie; în fiecare zi își propunea să se ducă să le vadă, și împrejurări neprielnice îl făceau întotdeauna să uite ceea ce hotărîse, dar că acum își dă cuvîntul să se ducă negreșit în gubernia V. „Așadar, o cunoașteți pe Natalia Nikitișna? Ce suflet cald și mărinimos, e o sfîntă! De altfel, și Marfa Nikitișna -iertați-mă, dar cred că vă înșelați în privința Marfei Nikitișna! Era severă, dar... cum să nu-și piardă răbdarea cu un idiot, cum eram pe atunci? (Hi, hi!) Căci pe atunci eram complet idiot, poate n-o să mă credeți!(Ha, ha!) De altfel... de altfel m-ați văzut în timpul acela, și cum se face că nu-mi amintesc de dumneavoastră? Spuneți-mi, vă rog! Așadar... Ah, Dumnezeuule, e posibil ca într-adevăr să fiți rudă cu Nikolai Andreici Pavlișcev?

- Te a-si-gur, zîmbi Ivan Petrovici, cercetîndu-l cu luare-aminte pe prinț.

- Iertați-mă; dacă am întrebat asta, nu-i din pricină că m-aș... îndoii... căci... se poate să te îndoiești de asta? (He, he!) Nu, nu, bineînțeles! (He, he!) Dar mi-a venit să spun doar așa, pentru că răposatul Nikolai Andreici Pavlișcev era un om admirabil, minunat! Un om foarte mărinimos, vă asigur!

Prințul nu că se sufoca, ci „se îneca de preaplinul inimii sale generoase", cum îl caracterizase a doua zi dimineață Adelaida, vorbind cu logodnicul ei, prințul Ș.

- O, Dumnezeuule! observă rîzînd Ivan Petrovici, și pentru ce, mă rog, n-aș putea fi rudă chiar cu un om foarte mărinimos?

- Ah, Doamne! Am... iar am spus o prostie! vru s-o dreagă prințul fîstîcîndu-se și din ce în ce mai grăbit și mai înflăcărat. Dar... așa și trebuie să fie, pentru că cu... eu, de altfel, nu-i vorba de asta! Ș-apoi, ce importanță au cuvintele mele în momentul acesta, ce importanță are persoana mea pe lîngă asemenea interese, pe lîngă interese atît de mari! Și, în comparație cu un om atît de mărinimos, căci, în adevăr, era un om extraordinar de mărinimos, nu-i așa?

Prințul tremura din tot trupul. Pentru ce se emoționase pînă într-atît, de ce se înduioșase și căzuse cu totul din senin într-o exaltare ce nu avea nici o contingentă cu obiectul discuției - era greu de explicat. Cert este însă că simțea revărsîndu-se din inima lui o recunoștință arzătoare pentru ceva și față de cineva, poate chiar față de Ivan Petrovici sau chiar și față de toți oaspeții luați aolaltă. Se simțea prea fericit, într-o stare de „beatitudine supremă". Surprins, Ivan Petrovici îl privi cu mai multă atenție; "înaltul demnitar" îl observă și el cu o extremă curiozitate; prințesa Belokon- skaia își aținti asupra lui o privire mînioasă și-și strînse buzele. Prințul N., Evgheni Pavlovici, prințul Ș., domnișoarele toții întrerupseră conversația pentru a-l asculta. Aglaia părea alarmată, iar pe Lizaveta Prokofievna o cuprinsese pur și simplu frica. Ciudate firi aveau totuși doamnele acestea, mama și cele trei fiice, chiar ele ajunseseră la concluzia că cea mai bună atitudine pentru prinț ar fi să tacă toată seara, și totuși, cum l-au văzut singur, izolat într-un colț și pe deplin satisfăcut de

rolul său de om neobservat neliniștea le cuprinsese. Aleksandra era cât pe ce să-l scoată chiar din colțul lui și să-l antreneze în cercul lor, adică în compania prințului N. și a prințesei Belokonskaia. Și uite că acum, când Mișkin se angaja în discuție, neliniștea lor creștea din ce în ce.

— Ai dreptate, era într-adevăr un om admirabil, îl aprobă grav Ivan Petrovici, care încetase să mai zîmbească. da, da... era un om admirabil! Admirabil și absolut demn, adăugă el după o mică pauză. Se poate spune vrednic de toată stima, continuă el pe un ton și mai grav după o nouă tăcere, și... și-mi face deosebită plăcere să constat din partea dumitale...

— Nu e vorba cumva de acel Pavlișcev căruia i s-a întâmplat o pățanie... curioasă... cu abatele... cu abatele... îmi scapă numele, dar s-a vorbit mult despre asta pe vremuri, spuse „înaltul demnitar”.

— Cu abatele Gouraud, ieziuitul, răspunse Ivan Petrovici, da, iată oamenii noștri admirabili și cei mai demni! Căci, în fond, Pavlișcev era de neam, avea avere, un rang respectabil și dacă... și-ar fi continuat slujba... Și iată că-și abandonează slujba, lasă totul baltă, ca să treacă la catolicism și să se facă ieziuit; și toate astea fățiș, fără să caute a evita scandalul, cu un fel de exaltare. Noroc că a murit, zău așa! S-a discutat mult...

Prințul nu se mai putu stăpîni.

— Pavlișcev... Pavlișcev s-a convertit la catolicism?
Imposibil, protestă el înspăimîntat.

— Ei, asta-i acum, „imposibil”! mormăi grav Ivan Petrovici. E prea mult spus, recunoaște și dumneata, dragă prințe... De altfel, e și explicabil, îl prețuiești atît de mult pe răposat... într-adevar, era un om tare bun și, după părerea mea, tocmai de această bunătate a profitat vicleanul acela de Gouraud. Dar dacă v-aș spune cîte încurcături și cîtă bătaie de cap mi-a pricinuit afacerea aceasta mai tîrziu... și tot cu acest Gouraud! Închipuiește-ți, continuă el, adresîndu-se de data aceasta bătrînului demnitar, ridicaseră și niște pretenții la moștenirea lui; a trebuit să recurg atunci la măsurile cele mai drastice... ca să-i fac să înțeleagă... pentru că sînt mari meșteri în asemenea coțcării! Ce să spun, sînt grozavi! Dar, slavă Domnului, cum lucrurile s-au petrecut la Moscova, m-am dus imediat la conte și... i-am potolit...

- Nici nu știți cît m-ați întristat și m-ați uluit chiar! strigă din nou prințul.

- Sînt dezolat, dar, la drept vorbind, toate astea sînt fleacuri și n-ar fi avut nici o urmare, ca întotdeauna; sînt convins de asta. Vara trecută, i se adresă el iar „înaltului demnitar”, contesa K. intrase și ea, se spune, într-o mănăstire catolică, în străinătate; ai noștri nu știu să se ferească, cedează ușor de îndată ce cad sub influența acestor... impostori... mai ales în străinătate.

- Toate astea, cred, din... nepăsarea noastră, îi spuse într-o doară, pe un ton autoritar, bătrînul; și, pe urmă, au un fel de a predica... elegant și original... iar la nevoie știu să și intimideze. În o mie opt sute treizeci și doi, cînd eram la Viena, au manevrat așa de bine că m-au speriat și pe mine, credeți-mă, numai că nu m-am lăsat prins și am scăpat prin fugă, ha, ha!

- După cîte am auzit, domnul meu, strecură prințesa Belokonskaia, nu de ieziuiți ai fugit atunci, ci ți-ai părăsit postul și ai plecat de la Viena la Paris cu frumoasa contesă Levițkaia.

- Ei bine, oricum, înseamnă că am scăpat de un ieziuit, replică

bătrînul demnitar rîzînd, înveselit de amintirea plăcutei aventuri, după cum văd, ești credincios, nu-i așa? Asta se întîmplă atît de rar la tineri, îi spuse el cu amabilitate prințului Lev Nikolaevici, care asculta cu gura căscată și nu-și putea reveni de mirare. Era clar că bătrînul dorea să-l cunoască mai bine pe Mîșkin; din anumite motive, acesta începu să-l intereseze.

- Pavlișcev era un spirit luminat și un creștin, un adevărat creștin, declară brusc prințul. Cum a putut el să treacă la o credință care nu e creștină?... Catolicismul nu este de fapt o religie creștină! adăugă el deodată, învăluind dintr-o privire scînteietoare întreaga societate.

— Asta-i cam prea mult, murmură „înaltul demnitar” și se uită cu mirare la Ivan Feodorovici.

— Cum vine asta, că religia catolică nu este o credință creștină? se răsuci pe scaun Ivan Petrovici. Atunci ce fel de credință este?

— Și totuși nu este o religie creștină! răspunse emoționat și peste măsură de tăios prințul. Asta în primul rînd, iar în al doilea rînd catolicismul roman e chiar mai rău decît ateismul, iată părerea mea! Da! asta e părerea mea! Ateismul, de fapt, se mărginește la negare, reduce totul la zero, pe cînd catolicismul merge mai departe: predică un Hristos denaturat, un Hristos ponegрит și profanat, un Hristos care este contrariu celui adevărat! Catolicismul îl predică pe Antihrist, vă asigur, v-o jur! E convingerea mea intimă pe care mi-am format-o de ani de zile și care m-a făcut să sufăr cumplit... Catolicismul roman crede că biserica nu poate să trăiască pe pămînt dacă lumea întreagă nu este supusă puterii sale politice și strigă: *Non possumus*. După mine, catolicismul nici nu este propriu-zis o religie, ci numai continuarea Imperiului roman din Apus, și totul în el, începînd cu credința, e subordonat acestei idei. Papa a pus stăpînire pe pămînt, pe un tron terestru și a luat sabia; de atunci totul merge așa, numai că săbiei i-au mai adăugat minciuna, întriga, falsitatea, fanatismul, superstiția, ticăloșia și crima; și-au bătut joc de sentimentele poporului cele mai sacre, cele mai drepte, cele mai naive, cele mai arzătoare; au vîndut toate și totul numai pentru bani, pentru o josnică stăpînire pămîntească. Și să nu spunem atunci că-i învățătura lui Antihrist? Cum să nu fi dat ea naștere ateismului? Ateismul izvorăște din însăși esența catolicismului roman! Acolo zace de fapt geneza ateismului. Ateismul e chiar în ei, căci puteau ei oare să creadă sieși? Ateismul s-a hrănit din dezgustul pe care-l inspirau. A fost generat de minciuna și de neputința lor spirituală! Ateismul! La noi, credința și-au pierdut-o numai anumite pături, cum foarte bine s-a exprimat mai adineauri Evgheni Pavlovici. și anume cele care și-au pierdut rădăcinile; în schimb acolo, în Europa, chiar la masele cele mai largi ale poporului, credința s-a șubrezit - întîi și întîi din ignoranță și din urzeala de minciuni, iar apoi din fanatism, din ură față de biserică și față de creștinism! Prințul se opri puțin pentru a-și trage răsuflarea. Vorbise prea repede și agitat; era palid, se sufoca. Toți schimbau priviri nedumerite între ei, și doar bătrînul își dădu drumul pufnind de rîs. Prințul N. își scoase lornionul și fără nici o jenă începu să-l examineze pe orator. Poetul, neamț de obîrșie, se urni din colțul lui și cu un zîmbet malițios pe buze își trase scaunul mai aproape de masă.

-Exa-ge-rezi din cale-afară, spuse tărăgănat și cu oarecare plictiseală în glas Ivan Petrovici, stînjenit parcă de întorsătura pe care o luase discuția. Biserica de acolo numără și ea reprezentanți de vază, vrednici de

toată stima și plini de virtuți.

- Nici nu m-am referit, de fapt, la cutare sau cutare reprezentant al bisericii, luat separat. Am avut în vedere catolicismul roman, ca atare, privit în însăși esența lui. Am vorbit de Roma. Cum ar fi cu puțință ca o biserică să dispară cu totul? N-am afirmat niciodată așa ceva!

- Admit, dar sînt lucruri prea cunoscute și n-are rost să mai vorbim... asta ține de teologie...

- A, nu, nu! Nu numai de teologic, vă asigur! Asta ne privește mult mai de aproape decît vă închipuiți. Tocmai aici e greșeala noastră principală, că nu vrem, sau poate nu sîntem în stare să înțelegem că nu este vorba despre o problemă cu caracter pur teologic! Pentru că și socialismul, fiind un produs al catolicismului, este de esență catolică! Și el, ca și fratele său bun, ateismul, deși opus catolicismului din punct de vedere etic, este și el un rezultat al desperării, în măsura în care tinde să se substituie puterii morale, Pe care religia n-o mai are, spre a potoli aspirațiile spirituale ale omenirii însetate de adevăr și a o mîntui, dar nu prin învățătura lui Hristos, ci, asemenea catolicismului, tot prin violență. E aceeași eliberare prin violență, aceeași unire prin sabie și sînge! „Nu-ți este îngăduit să crezi în Dumnezeu, nu-ți este îngăduit să ai avere, nu-ți este îngăduit să ai personalitate, *fraternite ou la mort*, două milioa- ne de capete!” După faptele lor, îi vei cunoaște - iată adevărul de netăgăduit! Și să nu vă închipuiți că lucrurile acestea sînt chiar atît de inofensive și nu prezintă nici o primejdie pentru noi! O să trebuiască să ne împotrivim, să dăm o ripostă, și cît mai curînd fără multă zăbavă! Să opunem Occidentului adevărul întrupat în Hristos al nostru, adevăr pe care noi l-am păstrat, în timp ce ei nici nu l-au cunoscut măcar! Trebuie să ne înfățișăm înaintea lor ca purtători ai unei civilizații a noastre, și nicidecum să ne lăsăm prinși orbește în mrejele lor iezuite! Iată care trebuie să fie poziția noastră față de ei! Și să nu se mai spună la noi că predica iezuiților este subtilă și elegantă, cum s-a exprimat cineva aici, adineauri...

— Dă-mi voie, dă-mi voie, te rog, se neliniști Ivan Petrovici privind înspăimîntat înjur, ideile dumitale sînt desigur lăudabile și pline de patriotism; mi se pare totuși că ceea ce ai afirmat acum e cam exagerat și... cred că ar fi mai bine... să lăsăm discuția asta...

— Nu, nu-i deloc exagerat, mai degrabă e atenuat; fără îndoială, e atenuat, pentru că nu sînt în stare să mă exprim; dar...

— Dar dă-mi voie, te rog!

Prințul tăcu; ședea pe scaun drept și neclintit, fără a-și lua privirea scînteietoare de pe fața lui Ivan Petrovici.

— Îmi vine să cred că cele ce-ai auzit despre binefăcătorul dumitale te-au tulburat peste măsură, observă pe un ton liniștit și binevoitor bătrînul demnitar, și te-ai aprins... poate și din pricina singurătății în care trăiești. Dacă ai intra în societate, și te-ai apropia mai mult de oameni (sînt convins că or să te primească cu plăcere, ca pe un tînăr destoinic), atunci de bună seamă că ai judeca lucrurile cu mult mai mult sînge rece; ai vedea atunci că toate astea sînt mult mai simple... de altfel, asemenea cazuri rare... provin, după mine, pe de o parte dintr-un fel de saturație, iar pe de altă parte din plictiseală...

— Da, da, așa este! exclamă prințul cu înflăcărare. Admirabilă idee! Din plictiseală, din plictiseala noastră, și nu de saturație, ci, dimpotrivă, din

înșelare... nu de saturație, aici vă înșelați. Și nu numai din înșetare, ci chiar dintr-un zbucium febril, dintr-o înșetare arzătoare! Și... și să nu credeți că-i așa de neînsemnat încât e demn de râs fenomenul acesta; să-mi fie cu iertare, dar lucrurile acestea trebuie să le intuiești, să le presimți! Ai noștri, de îndată ce sunt convinși că au ajuns chiar la mal, se lasă duși de o bucurie ce nu mai are limită; de unde vine asta? Pavlișcev vă uimește, iar purtarea lui o puneți pe seama nebuniei sau o explicați prin bunătatea lui, dar nu-i așa! În asemenea cazuri, temperamentul nostru pasionat, temperamentul rușilor, ne uimește nu numai pe noi, ci întreaga Europă! Dacă unul dintre noi se convertește la catolicism, se face de-a dreptul iezuit și se alătură neapărat elementelor celor mai subterane ale acestei secte; dacă devine ateu, vrea numaidecât ca să fie smulsă prin forță credința în Dumnezeu, adică, altfel spus, și prin sabie! Pentru ce? De unde vine această subită fantezie? Se poate să nu știți? Pentru că a găsit patria pe care n-o văzuse aici și e fericit; a găsit țărmlul, pământul, și s-a prosternat ca să-l sărute. Nu e numai vanitatea, nu-s numai sentimente meschine de orgoliu și vanitate care zac la originea ateilor ruși și a iezuiților; nu, la mijloc e o suferință morală, o sete spirituală, nevoia imperioasă de o preocupare superioară, nevoia de a simți sub picioare un teren trainic, o patrie în care au încetat să mai creadă, pentru că n-au cunoscut-o niciodată! E atât de ușor pentru un rus să devină ateu, mai ușor decât pentru oricare alt locuitor de pe glob! Și ai noștri nu devin simpli ateii, ei încep să *creadă* în ateism ca într-o religie nouă, fără să-și dea seama că acum nu mai cred în nimic, credința lor se reduce la zero. Așa sînt înșetările noastre. „Acela care nu simte pământul patriei sub picioare, acela n-are nici Dumnezeu! Expresia nu-i a mea; am auzit-o de la un negustor, un bătrîn sectant de rit vechi, pe care l-am întâlnit într-o călătorie. La drept vorbind, nu s-a exprimat tocmai așa, ci a spus: „Omul care reneagă pământul țării sale îl reneagă și pe Dumnezeu”. Când te gîndești că s-au întîmplat și la noi cazuri cînd oameni foarte instruiți au aderat chiar și la hlîstovism ... Șj cu cît e mai sigur la urma urmei, hlîstovismul decât nihilismul, iezuitismul sau ateismul? Poate e chiar mai profund decât toate astea! Ca să vedeți pînă unde ajungea deznădejdea, dorul neostoit al celor care tînjeau după o altfel de lume!... Arătați cutezătorilor însetați, care l-au însoțit pe Columb, țărmlul Lumii Noi, arătați rusului „Lumea” rusească, faceți să găsească aurul acesta, comoara aceasta care se ascunde în măruntaiele pământul! Arătați-i reînnoirea întregii omeniri, renașterea ei, ce se va întîmpla în viitor poate numai prin gîndirea rusească, prin Dumnezeul și Hristosul rusec, și veți vedea ce uriaș puternic și drept, cuminte și blînd se va ridica în fața lumii uimite — uimite și înspăimîntate totodată, căci ei nu se așteaptă din partea noastră decât la sabie, la sabie și la violență, și, judecîndu-ne după ei înșiși, nu-și pot imagina poporul nostru fără barbarie! Și asta se petrece chiar în zilele noastre, iar ce va fi cu timpul nu este greu de ghicit! Totuși...

Dar aici interveni pe neașteptate un fapt ce curmă brusc și în modul cel mai surprinzător discursul prințului.

Toată această tiradă delirantă, năvala aceasta de cuvinte încîlcite și pătimașe, de idei exaltate, care se îmbulzeau și se încălecau, învîlmășindu-se într-un iureș haotic, toate astea prevesteau ceva primejdios, ceva neobișnuit în starea de spirit a tînărului, susceptibil de a

se aprinde cu atîta impulsivitate și fără vreun motiv aparent. Dintre persoanele adunate în salon, toți aceia care-l cunoșteau pe prinț se simțiră cuprinși de mirare amestecată cu teamă (iar unii, cu jenă și consternare) față de comportarea lui atît de nelalocul ei și total nepotrivită cu felul său de a fi întotdeauna foarte reținut, timid chiar, vădind un tact excepțional în anumite împrejurări și o intuiție deosebit de ascuțită în materie de conveniențe sociale. Nu se puteau dumeri care să fie pricina acestei ieșiri impulsive: nu cumva cele ce aflase despre Pavlișcev? Doamnele crezură la un moment dat că prințul înnebunise, iar bătrîna Belokonskaia mărturisi mai târziu că „puțin mai lipsea să n-o iau la fugă, în căutarea unui refugiu”. Surprinși la început, „bătrîneii” rămaseră la urmă pur și simplu stupefiați. Șeful ierarhic al lui Epancin avea întipărită pe față o expresie severă și plină de nemulțumire; colonelul genist încremenise pe scaunul lui, în timp ce neamțul, palid și cu același zîmbet artificial pe buze, continua să-i observe pe ceilalți pentru a surprinde impresiile ce le trădau figurile lor. De altfel, tot „scandalul” acesta s-ar fi putut aplană de la sine și în modul cel mai simplu și mai natural chiar în următoarele cîteva clipe, cu atît mai mult trebuia acum. Ivan Feodorovici, uimit și el în primul moment, își regăsise cel dintîi prezența de spirit, încercînd de cîteva ori să-l oprească pe vorbitor; văzînd că e zadarnic, se îndreptă spre prinț, hotărît să recurgă la mijloace mai tari; încă un moment și, la nevoie, generalul l-ar fi silit poate, cu toată prietenia, să se retragă sub pretextul că e bolnav, ceea ce părea a fi adevărat, iar pentru Ivan Feodorovici în afara oricărei îndoieli... Dar lucrurile luară o altă întorsătură.

Intrînd în salon, Mîșkin avusese grijă să se așeze cît mai departe de vaza chinezească cea care, în urma convorbirii din ajun cu Aglaia, devenise o adevărată obsesie pentru el. E de necrezut, și totuși, în urma celor sugerate de tînăra fată, în sufletu-i și-a făcut loc, statornicîndu-se cu îndărătnicie, o convingere nestrămutată, un presentiment uimitor, de neconceput, că a doua zi negreșit el va sparge acea vază, oricît s-ar strădui s-o evite și oricîte precauții ar lua să nu se așeze în preajma ei! De necrezut și totuși s-a întîmplat întocmai, în noianul de impresii noi, plăcute și luminoase, ce, după cum am mai arătat, îi copleșiseră inima în seara aceea, uitase cu desăvîrșire de toate temerile lui. Cînd fu rostit numele lui Pavlișcev și Ivan Feodorovici îl conduse de braț pentru a-l prezenta încă o dată lui Ivan Petrovici, prințul se așază cu acest prilej mai aproape de masă; întîmplarea a făcut ca fotoliul să fie în imediata vecinătate cu splendida și impozanta vază chinezească, așezată pe un pedestal, puțin înapoia fotoliului, chiar lîngă cotul prințului. În momentul cînd era pe punctul de a-și isprăvi discursul, prințul se sculă brusc, își desfăcu involuntar, într-un gest larg, brațele și... salonul se umplu îndată de exclamații și țipete! Vaza se clătină, nehotărîtă parcă pe capul căruia dintre moșnegi să cadă, pe urmă se înclină în partea opusă și, răsturnîndu-se, se făcu țândări pe podea. Neamțul, care era alături, abia avu timp să facă un pas înapoi. La zgomotul acestei căderi, la vederea prețioaselor cioburi care sclipeau pe covor, spaima și uimirea cuprinscră societatea. În ce-l privește pe prinț, cu greu sau poate chiar e de prisos să-l mai descriem. Un lucru, totuși, trebuia relevat; din vălmășagul de senzații ce-l străbătura în acea clipă, unele mai tulburi și mai ciudate decît altele, se desprinse cu ascuțime una stranie de tot și care le covîrși pe toate

celelalte, umplându-l de uimire; nu era nici surpriza, nici scandalul, nici rușinea, nici teama, nu; ceea ce-l izbise mai ales pe prinț era gândul la împlinirea profeției! De ce anume era atât de tulburător acest gând, n-ar fi putut să-și explice; se simțea zguduit în întreaga lui ființă, pînă în adîncul inimii, covîrșit de o spaimă aproape mistică încă o clipă, și i se păru că totul înaintea lui se destramă și se pierde; în locul spaimei, sufletul i se umplu de lumină, de o negrăită bucurie, de un fel de extaz; răsuflarea i se sugrumă în gîtlej, sufocîndu-l, și... dar totul nu ținu decît o frîntură de secundă Slavă Domnului, pericolul trecuse! Mîșkin respiră ușurat, rotindu-și privirea în jur.

Mult timp păru că nu înțelege zăpăceala și frămîntarca celor din salon sau, mai bine zis, înțelegea și vedea totul, dar stătea complet detașat, ca un om care nu participă la cele ce se petrec în juru-i, după ce s-a strecurat nevăzut în odaie, întocmai ca în basmul cu tichiuța fermecată, și observă niște oameni străini, dar interesați. Privea cum se culeg cioburile vazei făcute țandări, auzea frînturi de fraze grăbite, vedea paloarea Aglaiei și privirea ei stranie, foarte stranie, cu care îl fixa; nu era în ochii ei nici ură, nici mînie; tînăra fată se uita la el cu o privire speriată, dar atât de afectuoasă, iar la ceilalți cu ochi atât de strălucitori... și o dulce suferință pătrunse deodată în inima prințului. În sfîrșit, văzu cu mirare că toți își reluaseră locurile și chiar rîdeau, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic! Un minut după aceea, ilaritatea crescuse și mai mult; rîdeau privindu-l cum stă mut și nemișcat, dar rîsul lor era prietenos și vesel; cîțiva îi vorbiră cu multă căldură. Mai ales Lizaveta Prokofievna îi adresa cuvinte pornite din inimă și încurajatoare. Simți apoi cum Ivan Feodorovici îl bate cu prietenie pe umăr; rîdea și Ivan Petrovici dar mai binevoitor și mai cordial, mai afectuos decît toți se arata bătrînelul, care îi luă mîna într-a sa și începu s-o mîngîie; îi vorbea ca unui copil pe care vrea să-l liniștească și, la urmă, îl așează lingă dînsul. Prințul îl privea cu admirație, dar îi pierise graiul și gîfîia din greu; chipul bătrînelului îi plăcea nespus.

- Cum? Îngăimă el în cele din urmă. Mă iertați cu adevărat? Și dumneata, Lizaveta Prokofievna? Rîsetele crescure, și, de înduioșare ochii prințului se umplură de lacrimi; nu-i venea să-și creadă ochilor și se simțea în al nouălea cer.

- Fără îndoială, vaza era admirabilă, observă Ivan Petrovici, și stătea aici de cincisprezece ani, dacă-mi aduc bine aminte... da, de cincisprezece ani...

- Ei, asta-i; nu-i nici o nenorocire! Omul, cît e de om, și tot are un sfîrșit, darmite un ulcior de lut! spuse cu glas tare Lizaveta Prokofievna. Se poate să-ți faci atîta spaimă pentru un fleac de nimica, dragă Lev Nikolaici? adăugă ea cu o neliniște ascunsă. Ajunge, dragul meu, ajunge, mă sperii, zău.

- Și mă iertați *pentru tot? Pentru tot*, nu numai pentru vază? întrebă prințul, voind să se ridice, dar bătrînul demnitar îl trase de braț și-l sili să se așeze din nou.

- *C'est tres curieux et c'est tres serieux*, șopti bătrînelul la urechea lui Ivan Petrovici, aplecîndu-se peste masă, dar destul de tare, ca să-l fi auzit și prințul.

- Și n-am jignit pe nimeni? Nici nu vă puteți închipui ce fericit mă simt la gîndul acesta; dar nici nu se putea să fie altfel! Oare aș fi fost în

stare să jignesc pe cineva aici? Numai un asemenea gând ar fi o adevărată jignire pentru cei de față.

- Liniștește-te, dragul meu, cred că exagerezi. N-ai de ce să ne arăți atîta recunoștință; e un sentiment frumos, dar nu trebuie exagerat.

- Nu-i vorba de recunoștință, ci de admirație... vă admir, sînt fericit să vă privesc; poate că nu mă exprim cum trebuie, dar am nevoie să vorbesc, am nevoie să mă explic... măcar din respect pentru mine.

Vorbea agitat, confuz, tulburat; nu era exclus ca vorbele pe care le pronunța să nu fi fost exact acelea pe care ar fi vrut să le spună, area că imploră cu privire îngăduința de a vorbi. Ochii lui îi întâlneau pe ai prințesei Belokonskaia.

- Vorbește, draguță, continuă, numai vezi, las-o mai domol, îi spuse ea. Adineauri ai văzut ce-ai pățit dacă ai luat-o gonind dintr-un răsuflet! Dar de vorbit, vorbește, n-ai de ce te terne; domnii aceștia au văzut oameni și mai ciudați decît tine, n-ai să-i faci se minuneze, și apoi nici nu ești cine știe ce grozav în privința asta, doar atît că ai spart vaza și ne-ai cam băgat în sperieți.

Prințul ascultă cu zîmbetul pe buze și imediat după aceea i se adresa bătrînelului:

— Nu-i așa că dumneavoastră sînteți acela care, acum trei luni i-a salvat de surghiun pe studentul Podkumov și pe impiegatul Șvabrin?

Bătrînelul roși puțin și murmură ceva nedeslușit, îndemnîndu-l pe Mișkin să se liniștească.

— Și despre dumneata am auzit, reluă numaidecît prințul, adresîndu-i-se de data aceasta lui Ivan Petrovici, că în gubernia V. ți-ai făcut pomană cu foștii dumitale iobagi rămași pe drumuri de pe urma unui incendiu pustiitor, dăruindu-le cheresteaua de care aveau nevoie ca să-și reclădească izbele, cu toate că pe vremuri îți pricinui- seră destule neajunsuri.

— A, e o exa-ge-ra-re, murmură Ivan Petrovici cu modestie, dar vizibil măgulit; de data asta, avea perfectă dreptate spunînd că e o „exagerare”, fiind vorba, de fapt, de un zvon lipsit de orice temei care ajunsese pesemne și la urechile prințului.

Apoi, cu un zîmbet senin luminîndu-i fața, Mișkin se întoarse către prințesa Belokonskaia:

— Și dumneavoastră, prințesă, acum șase luni, nu m-ați primit ca pe un fiu, la Moscova, după scrisoarea Lizavetei Prokofievna? Și într-adevăr, ca unui adevărat fiu, mi-ați dat un sfat pe care nu-l voi uita niciodată. Vă amintiți, desigur?

— Ei, și ce atîta caz pentru nimica toată! zise înțepată doamna cea bătrînă. Ești un om bun, da' cam caraghios; îți întinde cineva doi gologani, iar tu te apuci să-i mulțumești de parcă te-ar fi scăpat de la moarte. Crezi, probabil, că ești bun de lăudat, cînd de fapt i-e lehamite omului de tine.

Era cît pe ce să-i sară țandăra, dar cu totul neașteptat se pomi pe rîs și, unde mai pui, fără răutate. Se lumină la față Lizaveta Prokofievna, își descreți fruntea și Ivan Feodorovici.

— Nu vă spuneam că Lev Nikolaici e un om... un om... într-un cuvînt... numai că n-ar trebui să se înflăcăreze cu atîta gîfială, cum bine a zis prințesa... se bîlbîi generalul, repetînd într-un fel de extaz cuvintele prințesei Belokonskaia, care-l impresionaseră adînc. Numai Aglaia părea

cam mîhnită, deşi obrazul îi era învăpăiat, poate şi de indignare.

- Să ştii că mi-e foarte simpatic, îi şopti iar bătrînelul lui Ivan Petrovici.

- Am intrat aici cu inima strînsă, continuă prinţul, şi mă simţeam din ce în ce mai tulburat, mai nestăpînit în însufleţirea mea atît de stranie ce-mi copleşea cu iuţeală sufletul... Eu... mă temeam de voi toţi şi de mine însumi. Mai ales pentru mine mă temeam. Întorcîndu-mă aici, la Petersburg, îmi propusesem să cunosc elita societăţii noastre, pe oamenii noştri de frunte, de viţă veche, din care fac şi eu parte ca urmaş al uneia dintre cele mai vechi familii. Ei bine, acum mă găsesc în cercul unor prinţi ca şi mine, nu-i aşa? Voiam să vă cunosc; trebuia; era necesar, absolut necesar!... Auzisem întotdeauna vorbindu-se rău de voi, mai mult de rău decît de bine. Se spun şi se scriu atîtea lucruri urîte pe socoteala voastră!... Sînteţi socotiţi nişte oameni ignoranţi, superficiali, înapoişti, preocupaţi exclusiv de interesele voastre meschine, cu obiceiuri şi apucături ridicole... Veneam încoace astăzi plin de curiozitate, dar şi cu nelinişte în suflet, voiam să văd şi să mă conving personal: să fie oare adevărat ceea ce se repetă pretutindeni, că această pătură înaltă a societăţii ruseşti nu mai e bună de nimic, că şi-a trăit traiul, că seva i-a secat şi nu-i rămîne altceva de făcut decît să moară, dar o face într-o luptă înverşunată şi plină de invidie împotriva oamenilor viitorului, aşezîndu-se de-a curmezişul, fără să-şi dea seama că e în agonie? Nici înainte nu prea am dat crezare acestei păreri, pentru că noi, propriu-zis, nici n-am avut o pătură înaltă, în afară poate de nobilimea de la curte sau cea de uniformă sau... una întîmplător ridicată, care acum însă a dispărut de tot, nu-i aşa. n-am dreptate?

- Ba nu e deloc aşa, rînji Ivan Petrovici.

- Poftim, iar a luat-o razna! nu i-a tihnit prinţesei Belokonskaia.

- *Laissez-le dire*, nu vedeţi că tremură tot, îi opri bătrînelul cu jumătate de glas.

Prinţul părea că-şi ieşise complet din minţi.

— Ei bine, am văzut aici nişte oameni încîntători, sinceri şi buni suflet, cu mintea luminată; am văzut un bătrîn care ştie să mîngîie să asculte pînă la capăt un băieţandru ca mine; văd aici oameni în stare să înţeleagă şi să ierte, nişte oameni de treabă, ruşi adevăraţi, aproape tot aşa de buni şi de inimoşi ca şi cei pe care i-am întîlnit acolo, da, cu nimic mai răi. Judecaţi deci cît de plăcut am fost su prins! Ah, daţi-mi voie să vă mărturisesc totul! Auzisem adesea spunîndu-se, şi căpătasem şi eu credinţa, că în lumea mondenă sub poleiala unor forme învechite, se ascunde un fond sărac şi steril, dar acum văd că nu poate fi vorba de noi, căci nu e cazul. O fi pe undeva în alte părţi, dar nu la noi. E cu putinţă oare ca să fiţi cu toţii, în momentul acesta, nişte iezuiţi, nişte prefăcuţi? L-am auzit adineauri pe prinţul N. povestind cu atîta haz. Cîtă bunătate şi simţire sinceră, ce umor nevinovat şi plin de inspiraţie! Oare asemenea cuvinte pot ieşi din gura unui om... mort, cu inima şi talentele secătuite? Oare nişte cadavre ar fi putut să mă trateze astfel? Oare nu este aici un material uman... pentru viitor, pentru înfăptuirea speranţelor? Oare asemenea oameni ar putea să nu înţeleagă progresul şi să se lase depăşiţi de vreme?

— Încă o dată, te rog, calmează-te, dragul meu; să lăsăm toate

astea pentru alt prilej; voi fi bucuros oricînd... spuse zîmbind din colțul gurii bătrînul „demnitar”.

Ivan Petrovici tuși sec și se răsuci neliniștit în fotoliul său; Ivan Feodorovici stătea ca pe ghimpi; șeful său ierarhic nu-i mai dădea nici o atenție prințului și se întreținea cu nevasta demnitarului; în schimb, aceasta din urmă arunca din cînd în cînd cîte o privire spre Mîșkin, încercînd să fie atentă la vorbele lui.

— Ba nu, cred că e mai bine să vorbesc acum! reîncepu prințul într-un nou elan de febrilă înflăcărare, adresîndu-i-se bătrînelului cu un aer confidențial, vădind o deosebită încredere. Ieri, Aglaia Ivanovna mi-a interzis să vorbesc și mi-a indicat chiar subiectele pe care trebuia să le evit; ea știe că sînt ridicol cînd mă pasionez pentru anumite lucruri! Deși am douăzeci și șase de ani împliniți, știu că sînt ca un copil. N-am nici un drept să-mi exprim gîndul, an spus-o mai demult; și n-am vorbit deschis decît cu Rogojinov la Moscova... L-am citit pe Pușkin împreună, l-am citit tot; nu cunoștea nimic din el, nici nu auzise măcar pomenindu-i-se numele întotdeauna mă tem ca înfățișarea mea ridicolă să nu-mi compromită gîndul și *ideea principală*. Îmi lipsește gestul potrivit. Gesturile mele nu sînt niciodată în concordanță cu ceea ce vreau să exprim; de aceea provoacă ilaritate și-mi discreditează ideile. Nu am nici simțul măsurii, or, asta este important, aș spune chiar că e lucrul cel mai important... Știu că e mult mai avantajos pentru mine să stau tăcut și să nu mă angajez în discuții. Cînd tac, par chiar foarte cuminte; mai mult decît atît, în felul acesta am răgaz să cumpănesc, să judec. Dar acum e mai bine să vorbesc. Și o fac numai fiindcă mă priviți cu atîta bunătate... Aveți un chip minunat! Ieri, mi-am dat cuvîntul Aglaiei Ivanovna că nu voi deschide gura toată seara.

- *Vraiment?* făcu bătrînelul zîmbind.

- Dar sînt momente cînd îmi spun că n-am dreptate să gîndesc astfel: sinceritatea poate compensa deficiența gestului, nu-i așa? Nu-i adevărat?

- Cîteodată.

- Aș vrea să spun tot, tot, tot! Să explic tot ce mă apasă. O, da! Mă luați drept utopist? Drept un ideolog? Ah, vă înșelați, ideile mele, vă asigur, sînt cît se poate de simple... Nu mă credeți? Vă vine să zîmbiți? Uneori simt că devin laș, pentru că îmi pierd încrederea; adineauri, venind încoace, îmi spuneam: „Cum voi intra în vorbă cu ei? Cu ce cuvînt trebuie să încep ca să înțeleagă măcar ceva?” O, cît mi-era de frică! Dar, mai ales, mă temeam pentru voi, mă temeam îngrozitor, îngrozitor! Și, la drept vorbind, de ce putea să-mi fie teamă? Nu era o frică de care ar trebui să mă rușinez? Ce s-ar întîmpla dacă un om cu idei progresiste s-ar găsi în față cu o liotă de oameni înapoiați și înrăiți? Marea mea bucurie e că acum sînt convinși că liota aceasta nu există, ci numai un material uman viu! Și n-am avea de ce să ne facem sînge rău pentru faptul că sîntem ridicoli, nu-i așa? Pentru că acesta-i adevărul: sîntem ridicoli, ușuratici, avem multe deprinderi urîte, mereu sîntem plictisiți, nu știm să privim lucrurile în față, nu știm să le pătrundem; sîntem doar cu toții la fel, toți, toți, și dumneavoastră, și eu, și ei! Nu-i așa că nu mi-o luați în nume de rău cînd vă spun pe șleau că sînteți ridicoli? Ei bine, dacă e așa, nu înseamnă oare că sînteți un material uman viu, un fond pent viitor? Știți, după părerea mea, e bine cîteodată să fii ridicol, e chiar mult mai bine; oamenii pot mai

ușor să-și ierte între ei slăbiciunile și mai ușor ajung la smerenie; doar nu e chip să cuprinzi cu mintea toate dintr-o dată, nu poți începe direct de la perfecțiune! Ca să atingi perfecțiunea, trebuie mai întâi să nu fi înțeleș multe lucruri! Iar dacă le înțelegi prea în grabă, riști să nu le înțelegi bine. V-o spun asta vouă, care ați știut până acum să înțelegeți multe... și altele să nu le înțelegeți. Acum nu mai mi-e frică pentru voi; și cred că nu vă supărați că un tânăr ca mine vă vorbește astfel? Dumneata râzi, Ivan Petrovici? Credeai că mă tem pentru *aceia*, că sînt avocatul *Ior*, un democrat, un apărător al egalității? Și Mișkin rîse isteric (de altfel, rîsul acesta de om exaltat revenea mereu cu izbucniri scurte). Mi-e frică pentru voi, pentru voi toți și pentru noi toți împreună. Și eu sînt un prinț de viță veche, și în momentul de față mă găsesc aici printre oameni care au rangul de prinți. Vorbesc în interesul binelui nostru comun, pentru salvarea noastră a tuturor, pentru ca această castă a noastră să nu dispară așa fără rost, în beznă vremii, fără să se dumerească, irosindu-și forțele în răbufniri sterpe și pierzînd pînă la urmă totul. La ce bun să disperăm și să cedăm locul altora, cînd putem, punîndu-ne în fruntea progresului, să rămînem înțelepții obștii? Devenind oameni de avangardă, vom deveni și fruntașii societății. Să ne facem servitori, ca să putem ajunge dregători.

Se smuci brusc de pe scaun, dînd să se ridice, dar bătrînelul, care-l observa cu neliniște, îl opri din nou.

— Ascultați! Știu că e ușor să arunci numai vorbe, vorbe goale; e mai bine să dai pildă, mai bine să începi pur și simplu, iată, eu am și început... și... e cu puțință oare ca omul să se simtă cu adevărat nefericit? Dar ce importanță au necazurile și nenorocirile mele, dacă sînt în stare să fiu fericit? Știți, nu înțeleg cum poate cineva trece pe lîngă un copac și să nu fie fericit că-l vede? Să stea de vorbă cu un om și să nu fie fericit că-l iubește? Ah, de ce n-am cuvinte, de ce nu mă pricep să-mi exprim gîndurile... dar există atîtea lucruri minunate pe care le întîlnești la fiecare pas și pe care pînă și omul cel mai decăzut le găsește minunate! Uitați-vă la copii, priviți aurora – acest dar al Celui de Sus, priviți iarba care crește, priviți ochii care vă admiră și care vă iubesc...

Se ridicase de mult în picioare. Bătrînelul îl privea îngrozit. Cea dintîi Lizaveta Prokofievna își dădu seama de ceea ce se-ntîmplă. „Ah, Dumnezeule!” strigă ea, plesnindu-și palmele. Aglaia alergă spre prinț și ajunse tocmai la timp ca să-l prindă din cădere în brațele ei întinse; cu spaima în suflet, cu fața crispată de durere auzi strigătul groaznic al „duhului necurat care l-a cutremurat și l-a doborât” pe cel nenorocit. Bolnavul zăcea întins pe covor. Cineva apucase să-i pună o pernă sub cap.

Nimeni nu se așteptase la asta. Un sfert de oră mai tîrziu, prințul N., Evgheni Pavlovici și bătrînelul încercară să mai înveselească societatea, dar nu trecu nici o jumătate de oră și toată lumea părăsi casa Epancinilor. Înainte de asta fură rostite cuvinte de sinceră compasiune, de regret, de mîngîiere și cîteva aprecieri. Ivan Petrovici își dădu cu părerea, între altele, că „tînărul era sla-vo-fil sau cam așa ceva, dar că asta nu e periculos”. Bătrînelul n-a spus nimic. Mai tîrziu, ce-i drept, a doua și a treia zi, toți manifestară o oarecare nemulțumire. Ivan Petrovici se socoti chiar jignit, dar îi trecu repede. Cîțva timp, șeful ierarhic al lui Ivan Feodorovici se menținu într-o atitudine de răceală față de subalternul său. „Protectorul familiei”, înaltul demnitar, la rîndul său, îngăimă cîteva observații

povățuitoare generalului Epancin, cu care ocazie avu cuvinte de laudă pentru Aglaia, și declară cu bunăvoință că se interesează foarte mult de fericirea ei. Era un om într-adevăr bun la suflet, dar dacă toată seara se uitase cu atîta curiozitate la prinț, era mai ales din pricină că recenta istorie a lui Mișkin cu Nastasia Filippovna nu-i era cu totul necunoscută și ar fi vrut să afle cît mai multe amănunte în privința asta.

Luîndu-și rămas-bun de la Lizaveta Prokofievna, prințesa Belokonskaia îi zise:

— De, ce să-ți spun; nu e nici bun și nici rău; dar dacă vrei cu tot dinadinsul să-mi știi părerea, e mai mult rău decît bun. Vezi doar singură ce cusur are - e un om bolnav.

Lizaveta Prokofievna hotărî în sinea ei că pretendentul era nepotrivit și în aceeași noapte se jură că „atîta timp cît e ea în viață prințul nu va fi bărbatul Aglaiei”. Se sculă a doua zi dimineață cu hotărîrea luată. Dar în timpul dejunului, dădu dovadă de o inconsecvență surprinzătoare, lăsînd să-i scape cîteva cuvinte cu totul contrarii acestei hotărîri.

La o întrebare, foarte discretă de altfel, a surorilor ei, Aglaia răspunse deodată pe un ton rece și înțepat:

— Nu i-am făgăduit niciodată nimic, niciodată nu l-am considerat logodnicul meu. Pentru mine, el este un străin ca oricare altul.

Lizaveta Prokofievna sări ca arsă.

— Nu mă așteptam la asta din partea ta, spuse ea cu amărăciune; e o partidă nepotrivită, știu, și mulțumesc lui Dumnezeu că în privința aceasta lucrurile s-au lămurit de la sine; dar nu m-am așteptat să aud din gura ta asemenea cuvinte! Am crezut că ai să fii altfel, în locul tău, îi dădeam bucuroasă afară pe toți invitații de aseară, iar pe el l-aș fi oprit lîngă mine; iată ce fel de om e, și ce merită, după părerea mea!...

Dar se opri deodată, înspăimîntîndu-se ea însăși de ceea ce spusese. Dacă ar fi știut Lizaveta Prokofievna în momentul acela cît era de nedreaptă față de fiica ei! În sinea ei, Aglaia se decisese și nu-și aștepta decît ceasul, care urma să hotărască totul; iată de ce și cel mai inofensiv cuvînt, cea mai mică aluzie în privința asta îi rănea adînc inima.

VIII

Și pentru prinț, ziua aceasta începu sub apăsarea unor grele presimțiri; se datorau poate stării lui bolnăvicioase, dar tristețea pe care o simțea acum era prea vagă și confuză și asta îl chinuia mai mult ca orice. Desigur, motive grave de întristare nu lipseau în fața unor fapte evidente, usturător de penibile, dar toate împrejurările dureroase de care-și aducea aminte nu erau în măsură să explice intensitatea chinului și își dădea seama că singur el, fără un ajutor din afară, nu va putea să se liniștească. Încetul cu încetul se înrădăcina în el convingerea că astăzi se va produce ceva neobișnuit și decisiv în existența sa. Criza din ajun fusese relativ ușoară; afară de starea aceasta de ipohondrie, o oarecare greutate în cap și o durere în membre, nu lăsase alte urme. Capul lucra destul de limpede, cu toate că sufletu-i era bolnav. Se sculase destul de tîrziu și își aminti de îndată, cu toată claritatea, cele petrecute în seara precedentă; ceva mai vag, dar a putut să-și reamintească și de felul cum, o jumătate de oră după atac, fusese condus la el acasă. Află apoi că Epancinii s-au și

interesat de starea sănătății lui. La unsprezece și jumătate mai veni un trimis din partea lor să întrebe cum se simte; asta-i făcu plăcere. Una dintre cele dintâi vizite pe care le primi a fost a Verei Lebedeva, care venise să-l vadă și să-i facă unele servicii. De îndată ce-l zări, izbucni în lacrimi. Prințul se grăbi s-o liniștească și în curînd izbuti s-o înveselească. Fu adînc impresionat de compasiunea pe care i-o arătă tînăra fată și într-un elan de recunoștință îi apucă mîna și i-o sărută. Vera se îmbujora toată.

- Ah, ce faci! Nu trebuie! strigă ea speriată și-și retrase iute mîna.

Curînd după aceea, fata se retrase, stăpînită de o tulburare ciudată. În timpul acestei scurte vizite, Vera îi povesti prințului, printre altele, că dis-de-dimineață tatăl ei se dusesese la „răposat”, cum îl numea el pe generalul Ivolghin, ca să se informeze dacă mai trăia și nu murise în timpul nopții și, după cum se crede, nu mai are mult de trăit. Către amiază, Lebedev se întoarse acasă și veni să-l vadă pe prinț, dar „numai pentru un minut, ca să se intereseze de sănătate...” ș.a.m.d., ș.a.m.d., și apoi voia să arunce o privire în „dulăpior”. Se ținu numai în ofuri și ufuri în tot timpul acesta, încît Prințul se grăbi să se descotorosească de el, nu însă înainte ca Lebedev să fi încercat în fel și chip să-l descoasă în privința atacului de epilepsie din ajun, deși se vedea de la o poștă că apucase să afle toate amănuntele. În urma lui, tot pentru un minut, veni și Kolea. Acesta însă era într-adevăr grăbit și stătu ca pe ghimpi, pradă unei neliniști disperate. Primul lui cuvînt a fost să-l implor pe prinț să-i spună tot ce i se ascundea despre tatăl său, adăugînd că ieri aflate aproape totul. Părea profund zguduit.

Cu toată simpatia și delicatețea de care era capabil, Mîșkin îi povesti cît putu mai exact toată întîmplarea. Lovit ca de trăsnet Kolea n-a fost în stare să scoată un cuvînt și izbucni doar într-un plîns amarnic. Bietul băiat trecea printr-o grea încercare care lasă urme neșterse în viața unui adolescent. Prințul înțelese totul și se grăbi să-i împărtășească tînărului său prieten punctul său de vedere în această chestiune, adăugînd că, după părerea lui, însuși atacul care pune în pericol viața bătrînului se datorește poate remușcărilor de pe urma greșelii săvîrșite și că nu oricine e capabil de așa ceva, ceea ce arată că are un suflet ales. Cuvintele prințului au avut un efect binefăcător asupra lui Kolea; ochii începură să-i strălucească.

— Sînt niște nesuferiți cu toții: și Ganka, și Varia, și Ptițîn! N-am să mă cert cu ei, dar, din clipa aceasta, drumurile noastre se despart! Ah, prințe, dacă ai ști prin cîte am trecut de ieri și pînă acum! E o lecție de viață pentru mine. Grijă mamei consider că-mi revine acum mie; bineînțeles că la Varia are ce mîncă și unde dormi, dar nu-i vorba numai de asta...

Amintindu-și că era așteptat, se ridică brusc, îl întrebă în grabă pe prinț despre sănătatea lui și, cînd auzi răspunsul, adăugă deodată:

- Altceva nu ai să-mi spui nimic? Am auzit vorbindu-se ieri... (de altfel n-am dreptul) dar, dacă vreodată vei avea nevoie în orice împrejurare de un prieten credincios, iată-l, e înaintea dumatăle! Mi se pare că amîndoi nu prea sîntem fericiți, prințe, nu-i așa? Dar... nu te mai întreb, nu mai întreb nimic...

După plecarea lui Kolea, prințul se adînci și mai mult în gînduri; toată lumea prevestește nenorociri; cu toții au și tras niște concluzii ca și cum ar ști ceva ce nu știe el; Lebedev încearcă să mă tragă de limbă, Kolea face

aluzii directe, iar Vera plînge. În cele din urmă schiță cu mîna un gest a lehamite. „Afurisită manie!” se blestemă el pentru tendința lui bolnăvicioasă de a bănuî totuși și pe toți. Fața i se însenină cînd, la unu și ceva, le văzu intrînd pe doamnele Epancin care veniseră să-l viziteze „pentru un minut” și, într-adevăr, n-au stat mai mult. Ridicîndu-se de la dejun, Lizaveta Prokofievna declară că toată lumea, și numaidecît, are s-o însoțească la plimbare. Propunerea, făcută pe un ton sec și hotărît, fără explicații, echivala cu un ordin. Ieșiră cu toții, adică mama, domnișoarele și prințul Ș. Lizaveta Prokofievna se îndreptă în direcția opusă aceleia pe care obișnuiau s-o ia în fiecare zi. Toți înțeleaseră tîlcul acestei plimbări, dar tăcură, de teamă să n-o enerveze pe generăleasă; iar ea, ca și cum ar fi vrut să evite orice reproșuri și obiecții posibile, mergea înaintea tuturor fără să se uite îndărăt. În cele din urmă, Adelaida își îngădui să observe că de vreme ce au ieșit să se plimbe, n-are nici un rost să meargă atît de iute și că nici nu-i chip să se țină după pasul mamei.

- Ascultați, se întoarse deodată Lizaveta Prokofievna, trecem prin fața vilei lui. Orice ar crede Aglaia, și orice s-ar întîmpla mai tîrziu, nu e un străin pentru noi; ceva mai mult, acum e bolnav și nenorocit; eu, cel puțin, vreau să intru un minut la dînsul. Cine vrea să mă urmeze - să poftească, cine nu - drum bun și-l privește.

Bineînțeles, toată lumea o urmă. Cum era și firesc, prințul se grăbi să-și reînnoiească scuzele pentru vaza chinezească pe care o spărsese în ajun și... pentru scandal.

— Lasă asta, răspunse Lizaveta Prokofievna, nu-mi pare rău de vază, ci de tine. Așadar, recunoști și tu că ai făcut scandal, vorba aceea: „Abia a doua zi îi vine omului mintea la cap...”, dar nici asta n-are importanță, căci fiecare își dă seama acum că nu poate fi supărat pe tine. Ei, să ne vedem cu bine; dacă poți, fă o plimbare și pe urmă culcă-te iar, iată sfatul pe care ți-l dau. Și, dacă inima te îndeamnă, vino pe la noi ca și altădată; fii sigur, o dată pentru totdeauna, că orice s-ar întîmpla, vei rămîne prietenul casei noastre; al meu, cel puțin. În tot cazul de mine pot să răspund...

Provocate, domnișoarele se asocieră, la rîndul lor, cu căldură, sentimentelor exprimate de mama lor; după aceea, se retraseră cu toții. Dar graba aceasta naivă de a-i spune vorbe afectuoase și încurajatoare avea în ea ceva negrăit de crud, lucru de care Lizaveta Prokofievna nici nu-și dădu seama. În invitația să vină „ca și altădată” și în precizarea „al meu, cel puțin” se simțea de asemenea un fel de prevestire. Prințul se gîndi la atitudinea Aglaiei în timpul vizitei acesteia; e drept că atît la venire, cît și la plecare, ea îl învăluisese într-un zîmbet încîntător, dar fără să sufle un cuvînt, nici atunci măcar cînd mama și surorile ei se întreceau în a-l asigura de prietenia lor; de două ori totuși, ea îl fixă cu o privire scrutătoare. Chipul fetei era mai palid ca de obicei; părea să fi petrecut o noapte de insomnie. Prințul hotărî ca în aceeași seară să se ducă neapărat să le viziteze „ca și altădată” și cercetă cu nerăbdare ceasul. Exact după trei minute de la plecarea doamnelor Epancin apărură Vera.

- Lev Nikolaevici, adineauri Aglaia Ivanovna m-a rugat să vă transmit ceva în secret.

Prințul fu cuprins de un tremur subit.

- Un bilet?

- Nu, verbal; mi-a spus la repezeală. Vă roagă să stați acasă toată

ziua de astăzi, să nu vă mișcați de aici pînă la șapte seara sau chiar pînă la nouă, n-am înțeles bine.

- Dar... pentru ce? Ce înseamnă asta?

- Nu știu nimic; tot ce pot spune e că mi-a poruncit și a insistat să vă transmit negreșit această recomandare.

- Așa s-a exprimat? A spus chiar așa „negreșit”?

- Nu, n-a spus chiar vorba asta. Abia a apucat să întoarcă spre mine și să-mi șoptească; noroc că m-am strecurat cît ai clipi din ochi lîngă dînsa, altfel nu auzeam nimic. După felul cum a spus-o însă, era limpede că-mi dădea poruncă să vă transmit „negreșit”. S-a uitat la mine cu niște ochi, de mi-a stat inima în loc...

Din cele cîteva întrebări pe care le mai puse Verei, prințul nu reuși să afle nimic mai mult, ci, dimpotrivă, neliniștea deveni și mai mare. Rămas singur, se culcă pe canapea, și căzu iarăși pe gînduri. „Poate că vine cineva pe la ei înainte de ora nouă și se teme ca nu cumva să mai fac vreo gafă”, hotărî el în cele din urmă și începu să aștepte nerăbdător căderea amurgului, uitîndu-se mereu la ceas. Dezlegarea misterului surveni însă mult mai repede decît s-ar fi așteptat și tot în chip de o nouă vizită, aceasta devenind, la rîndul ei o nouă enigmă, mai chinuitoare încă decît cea dintîi; o jumătate de ceas după plecarea doamnelor Epancin se înființa Ippolit, dar

atît de istovit, atît de sfîrșit de puteri, încît, de cum intră, înainte de spune ceva, se prăbuși într-un fotoliu, aproape leșinat, dar cuprins deodată de un acces puternic de tuse, începu să scuipe sînge. Ochii îi sticleau și pete roșii i se aprinseră în obraji. Prințul bolborosi cîteva cuvinte, la care bolnavul nu răspunse și multă vreme după aceea dădu deznădăjduit din mîini în semn să fie lăsat deocamdată în pace. În cele din urmă, accesul îi trecu.

- Mă duc! articula el cu greu și cu o voce răgușită.

- Dacă vrei, te conduc, propuse prințul.

Se ridică pe jumătate, dar își aminti deodată că adineauri i se interzisese să plece de acasă.

Ippolit rîse cu amărăciune.

-Nu de la dumneata plec, răspunse el horcîind mereu, dimpotrivă, am crezut de cuviință să vin să te caut pentru a discuta o chestiune... altfel, nu te-aș fi deranjat. Mă duc *dincolo*, și de data aceasta cred că nu e de glumă. Cu mine s-a zis! N-o spun ca să stîrnesc milă, crede-mă...mă culcasem astăzi, la ora zece, cu intenția de a nu-mi părăsi patul *pînă în momentul suprem*, dar mi-am schimbat gîndul și m-am sculat pentru ultima dată, ca să vin la dumneata...înseamnă că nu mai am încotro.

- Mă doare să te văd în halul acesta; mai bine mă chemai pe mine decît să te obosești să vii pînă aici.

- Perfect, și acum să ne oprim la atît. Ți-ai exprimat compătimirea, prin urmare poți să ai cugetul împăcat în ce privește regulile politeții... Dar uitasem să te întreb: dumneata cum te mai simți?

- Acum sînt bine. Ieri însă... nu prea...

- Am auzit, am auzit. A fost cu ghinion vaza chinezească; îmi pare rău că nu eram și eu acolo! Și acum să revenim la subiect. Mai întîi am avut azi plăcerea să asist la o întrevedere între Gavrilă Ardalionovici și Aglaia Ivanovna lîngă banca verde. Am admirat pînă la ce punct un om poate părea prost. I-am spus asta și Aglaiei

Ivanovna după plecarea lui Gavrilă Ardalionovici... Pe cât se pare, prințe, nu te miră nimic, adăugă el, uitându-se cu neîncredere la chipul liniștit al interlocutorului său. A nu te mira de nimic, se spune, e dovada unei inteligențe profunde; după părerea mea, ar putea fi tot așa de bine și indiciul unei prostii crase... De altfel, nu fac nici o aluzie, scuză-mă... Sînt prost inspirat astăzi în felul de a mă exprima.

— Știam de ieri că Gavrilă Ardalionovici... și prințul se fîstîci vizibil tulburat, cu toate că Ippolit nu-i putea ierta faptul că nu exprimă nici o mirare.

— Știai? Iată o noutate! De altfel, nu te întreb cum ai ajuns să afli... Nu cumva ai fost și martor la întrevvedere asta?

— Dacă zici că te afli acolo, nu se poate să nu știi că eu nu eram.

— Cine știe, poate că ai stat ascuns pe undeva, după vreun tufiș. În tot cazul, deznodămîntul m-a făcut să mă bucur pentru dumneata, bineînțeles, căci începusem să cred că Gavrilă Ardalionovici ți-o luase înainte și că el era preferatul!

— Te rog să nu-mi vorbești despre asta, Ippolit, și mai ales în felul acesta.

— Cu atît mai mult cu cît știi tot.

— Te înșeli. Nu știi aproape nimic, și Aglaia Ivanovna nu se îndoiește că nu știi nimic. Nici de această întîlnire n-am știut nimic... Spui că a fost o întîlnire? Ei și? Ce importanță are?!...

— Cum vine asta, ba știai, ba nu știai? Nu înțeleg! Dumneata zici: „Foarte bine, dar să lăsăm asta!” Ei, nu, nu e bine deloc, căci nu trebuie să fii așa de încrezător! Mai ales dacă nu știi nimic. Chiar din pricină că nu știi nimic ești atît de încrezător. Dar știi ce urmăresc aceste două ființe, fratele și surioara? Bănuiești poate..Bine, bine, nu mai insist, adăugă el, observînd că prințul face un gest de nerăbdare; dar am mai venit pentru o altă chestiune și de aceea vreau... să mă explic. Dracu' să mă ia, nu-i chip să mor fără explicații. Vrei să mă ascuți?

— Vorbește, te ascult.

- Și totuși îmi schimb din nou părerea: voi începe tot cu Ganecika. Închipu- iește-ți că și mie mi s-a fixat o întîlnire astăzi, la banca cea verde! De altfel, nu vreau să mint: am insistat chiar eu ca să obțin această întrevvedere sub pretextul că am să-i dezvălui un secret. Nu știu dacă am ajuns prea devreme (așa mi se pare), fapt este că în momentul cînd mă așezam lîngă Aglaia Ivanovna, l-am văzut, venind spre noi, pe Gavrilă Ardalionovici la braț cu Varvara Ardalionovna; aveau aerul că se plimbă. Cred că au fost amîndoi foarte surprinși să mă întîlnească acolo; nu se așteptau la asta, fără îndoială, și păreau foarte contrariați. Aglaia Ivanovna s-a îmbujorat la față și, crede sau nu, dar își cam pierduse cumpătul, nu știu dacă din cauza prezenței mele sau la vederea lui Gavrilă Ardalionovici, care, orice s-ar spune, e un bărbat tare chipeș. Cert este însă că s-a făcut roșie pînă-n vîrfurile urechilor și a isprăvit totul, cît ai clipi, într-un mod foarte nostim: s-a ridicat pe jumătate și, după ce a răspuns la salutul fratelui și la zîmbetul amabil al surorii, le-a spus scurt: „Țineam doar să-mi exprim personal mulțumirea pe care mi-o procură sentimentele dumneavoastră sincere și prietenești, și dacă se va ivi prilejul... la nevoie... fiți siguri...” Apoi le-a făcut o reverență, și cei doi au plecat — plouați sau cu nasul în sus, nu-mi dau seama. Ganecika, cu siguranță, a rămas prostit; n-a

priceput nimic și era roșu ca racul (are câteodată o expresie foarte curioasă!), însă Varvara Ardalionovna se pare că a înțeles că trebuie s-o șteargă cât mai iute împreună cu iubitul ei frate, și că numai atât chiar și însemna prea mult din partea Aglaiei Ivanovna. E mai deșteaptă decât fratele ei și sînt sigur că acum jubilează. Cît despre mine, venisem să pun la cale cu Aglaia Ivanovna o întîlnire între ea și Nastasia Filippovna.

- Cu Nastasia Filippovna?! strigă prințul.

- Ah! Mi se pare că ești pe cale să-ți pierzi cumpătul și te cuprinde mirarea! Îmi pare bine că începi să semeni a om. Pentru asta am să-ți spun ceva ce o să-ți facă plăcere. Iată ce înseamnă să faci servicii tinerelor domnișoare cu suflet nobil: astăzi am primit o palmă de la ea.

- Morală? întrebă prințul fără voie.

— Da, firește, nu una fizică. În halul în care sînt acum, cred că nimeni nu s-ar încumeta să ridice mîna asupra mea, nici măcar femeie, nici chiar Ganecika nu m-ar lovi! Totuși, ieri, la un moment dat, am crezut că o să se repeadă la mine... Pun rămășag că știu la ce te gîndești acum. Îți spui: „Mă rog, la ce i-ar folosi bătaia? În schimb, n-ar strica însă cînd doarme, să fie înăbușit cu o pernă sau cu o cîrpă udă!” îți citesc gîndul pe față.

— Niciodată nu m-am gîndit la așa ceva! protestă prințul, indignat de o asemenea presupunere.

— Nu știu, dar am visat astă-noapte că cineva mă înăbușea cu o cîrpă udă... un bărbat... Știi cine? Fie, dumitale am să ți-o spun: închipuiește-ți, asasinul meu era Rogojin! Ce zici, poți asfixia pe cineva cu o cîrpă udă?

— Nu știu.

— Am auzit că se poate. Bine, să lăsăm asta. Dar de ce-oi fi eu un bîrfitor, un intrigant? Pentru ce m-a făcut ea astăzi intrigant? Și, bagă de seamă, m-a numit așa după ce a ascultat cu atenție, de la un capăt la altul, tot ce i-am spus; mai mult, după ce ea însăși mi-a pus întrebări... Dar așa sînt femeile! Pentru ea am intrat în relații cu Rogojin, cu omul acesta tare original; în interesul ei i-am pregătit o întrevvedere cu Nastasia Filippovna. Să nu fie oare din cauză că i-am jignit amorul propriu spunîndu-i că se mulțumește să culeagă „firimituri” de pe urma Nastasiei Filippovna? Dar numai și numai în interesul ei nu m-am dat bătut, o mărturisesc, îndîrjindu-mă să-i prezint astfel lucrurile; i-am scris chiar două scrisori în sensul acesta, iar astăzi, în întrevvedere pe care am avut-o cu ea, tot așa i-am vorbit... Cu asta am și început adineauri, spunîndu-i că e umilitor pentru ea... De altfel, cuvîntul acesta - „firimituri” - nu-mi aparține; n-am făcut decât să-l repet; la Ganecika, toată lumea îl declina mereu și în toate felurile; dar chiar ea a confirmat acest lucru. Ei bine, atunci pentru ce sînt, în ochii ei, un bîrfitor care se complăce în intrigi? Îmi dau scama, da, da: mă găsești foarte ridicol în momentul acesta și pun rămășag că încerci în gînd dacă nu se potrivesc cumva versurile astea stupide:

*Și, poate, peste tristu-mi soare-apune
Ultimu-i zîmbet dragostea-și va pune.*

- Ha, ha, ha! izbucni el apoi într-un rîs nervos căruia îi urmă un nou acces de tuse violentă. Și, bagă de seamă că acest Ganecika are neobrăzarea să vorbească de „firimituri”, continuă el cu un glas hîrbuit de răgușeală, cînd, de fapt, și el cam după așa ceva jînduiește!

Prințul rămase multă vreme tăcut; îl cuprinsese groaza.

- Ai vorbit de o întâlnire cu Nastasia Filippovna? murmură el în sfârșit.

- Cum, nu știai într-adevăr că astăzi urmează să aibă loc o întrevvedere între Aglaia Ivanovna și Nastasia Filippovna? La invitația Aglaiei Ivanovna, cu strădania mea și prin intermediul lui Rogojin, care i-a transmis scrisoarea la Petersburg, Nastasia Filippovna a sosit azi la Pavlovsk și acum se află împreună cu Rogojin chiar aici, în apropiere, în casa unde a locuit și altădată, la doamna aceea, la Daria Alekseevna...o cuconiță foarte dubioasă, prietena ei. Și acolo, în casa aceea dubioasă, Aglaia Ivanovna se va duce astăzi să stea de vorbă prietenește cu Nastasia Filippovna pentru a rezolva diferite probleme. Le-a cășunat să se ocupe de aritmetică. Cum, nu știai? Pe onoarea dumitale?

- E de necrezut!

- Ei, nu-i rău dacă e de necrezut. Mă întreb, de la cine ai fi putut afla? Deși într-o localitate mică, cum e aceasta, vorba ceea, când bîzîie o muscă, toată lumea știe! Totuși, eu te-am înștiințat și poți să-mi fii recunoscător. Și acum, la revedere - pe lumea cealaltă, probabil. Dar un lucru încă: ce-i drept, m-am purtat ca o canalie cu dumneata, pentru că... și de ce adică n-aș acționa în profitul meu, mă rog? Ca să menajez interesele dumitale? I-am dedicat Aglaiei *Spovedania* mea (nici asta nu știai?). Și cum a primit-o! He, He! Dar cu ea n-am fost canalie; m-am purtat cît se poate de onorabil; nu mă simt cu nimic vinovat și totuși cum m-a înjosit și cu ce dispreț m-a tratat... De altfel, n-aș avea ce să-mi reproșez nici față de dumneata; chiar dacă i-am vorbit de „firimituri”, și altele de acest fel, în schimb ți-am comunicat și ziua, și ceasul și locul întâlnirii; ți-am dezvăluit tot jocul acesta... bineînțeles, numai de necaz și nu din mărinimie. Rămîi cu bine, sînt limbut ca un gîngav sau un ofticos; așadar, bagă de seamă, nu pierde nici un minut, dacă meriți într-adevăr numele de bărbat; întrevederea are loc precis chiar în astă-seară.

Ippolit se îndreaptă spre ușă, dar, la chemarea prințului, se opri în prag.

- Așadar, după dumneata, Aglaia Ivanovna se va duce singură astăzi la Nastasia Filippovna? întrebă prințul, și pete roșii îi apărură pe obraz și pe frunte.

- Nu știu exact, dar așa cred că se va întîmpla, răspunse Ippolit, cu capul pe jumătate întors spre Mîșkin; de altfel, nu poate fi decît așa; doar nu s-o duce Nastasia Filippovna la Epancini! Pe de altă parte, întrevederea nu poate să aibă loc nici la Ganecika, într-o casă unde zace un muribund. Ce zici de general?

- Dar asta mă face, dimpotrivă, să cred că-i un lucru imposibil! replică prințul. Cum ar putea ea să iasă, presupunînd chiar că ar voi s-o facă? Nu cunoști obiceiurile casei! Ea nu poate în nici un caz să se ducă singură la Nastasia Filippovna; e o absurditate!

- Vezi, prințe, nimeni nu sare în mod obișnuit pe fereastră; dar dacă se întîmpla un incendiu, gentlemanul cel mai manierat, doamna cea mai simandicoasă vor sări pe geam. Dorința, ca și nevoia, n-are opreliști, și domnișoara noastră se va duce la Nastasia Filippovna. Și cum adică, chiar așa din scurt sînt ținute domnișoarele dumitale, încît nu e chip să iasă din casă?

- Nu, n-am vrut să spun asta...

- Ei bine, dacă nu-i vorba de asta, înseamnă că ea n-are decît să coboare treptele și s-o ia drept înainte, chit că pe urmă nu s-ar mai întoarce acasă. Sînt cazuri cînd îți arzi toate punțile și cînd nu te mai întorci la părinți; viața nu se reduce numai la dejunuri, mese și prinți Ș. Mi se pare că o iei pe Aglaia Ivanovna drept o domnișoara de pension sau o școlăriță; i-am vorbit despre asta și pare-se că a fost de acord cu mine. Așteaptă să vină ora șapte sau opt... în locul dumitale, aș pune acolo pe cineva de strajă, ca să surprindă momentul precis cînd va ieși din casă. Trimite-l cel puțin pe Kolea, fi sigur că el va spiona cu plăcere, vreau să spun că pentru dumneata.-- căci totul e relativ... Ha, ha!

Ippolit ieși. Prințul n-avea de ce să mai pună pe cineva să spioneze, chiar dacă ar fi fost capabil de un asemenea act. Porunca trimisă de Aglaia să nu iasă din casă se lămurea acum; cine știe, poate că intenționa să treacă pe la el ca să-l ia cu dînsa; sau poate că voia să împiedice orice intervenție din partea lui în această chestiune. Presupunerea aceasta era la fel de plauzibilă ca și cea dintîi. Prințul simți că are amețeli, odaia se învîrtea împrejurul lui. Se culcă pe canapea și închise ochii.

Oricum ar fi, chestiunea părea să fi ajuns în faza ei finală, iar hotărîrea Aglaiei se arăta a fi categorică și definitivă. Nu, Mișkin n-o considera deloc o domnișoară de pension sau o școlăriță. Își dădu seama, acum, că de multă vreme era neliniștit și se temea că va interveni ceva tocmai de felul acesta; dar, pentru ce anume era nevoie ca ea s-o vadă? Un fior îi străbătu tot trupul; febra îl cuprindea din nou.

Nu, n-o considera deloc un copil! în ultimul timp, unele păreri, unele cuvinte de-alc ei aproape că-l îngrozeau. Cîteodată i se părea că era prea închisă, prea reținută și prea stăpînă pe ea însăși, și-și amintea că tocmai asta îl înspăimînta. La drept vorbind, în timpul acestor zile, se străduise să nu se mai gîndească, să alunge gîndurile negre; zadarnic însă, căci mereu și de multă vreme îl chinuia aceeași întrebare: ce se ascundea oare în sufletul ei? Și totuși, cît de nestrămutată îi era credința în acest suflet! Dar iată că toate aceste îndoieli aveau să se împrăstie, totul se va limpezi și se va hotărî chiar astăzi. Teribilă idee! Și iarăși „femeia aceasta!” Oare de ce îl obseda mereu gîndul că această femeie va apărea negreșit, chiar în ultimul moment. În momentul suprem, și-i va sfărîma existența, sfîșiindu-i sufletul ca pe un fir de ață putredă? Acum, cu toate că era într-un fel de stare de delir și mintea îi era învăpăiată de halucinații, ar fi jurat că întotdeauna gîndise așa. Dacă în ultimul timp se străduia s-o uite, era numai fiindcă se temea de ea. Și ce anume simțea față de această femeie: dragoste sau ură? Întrebarea aceasta nici nu și-o pusese astăzi. Inima-i era curată, de asta era convins; știa pe cine iubește... Nu se temea atît de această întrevvedere dată și inexplicabilă, a cărei cauză îi era necunoscută și al cărei deznodămînt nu-l putea prevedea, ci de Nastasia Filippovna însăși se temea. Mai tîrziu, după cîteva zile, își aminti că, în timpul acelor ceasuri febrile, nu încetase să-și închipuie mereu ochii, privirea tinerei femei — i se părea că-i aude glasul, vorbele, niște vorbe stranii. Totuși, ceasurile acestea de febră și de chin nu-i lăsară decît puține și foarte palide urme în memorie. Abia dacă-și mai amintea de pildă, că Vera îi adusese de mîncare și că mîncase; dar nu-și amintea deloc dacă dormise sau nu în după amiaza-aceea. Știa doar atît, că în seara aceea nu i s-au limpezit gîndurile decît din clipa cînd Aglaia apăru pe terasă. La vederea

ei, prințul sări îndată de pe canapea și străbătu jumătate din odaie ca s-o întâmpine. Era ora șapte și un sfert. Aglaia venise singură, neînsoțită de nimeni; era îmbrăcată simplu și parcă în grabă, purtând pe umeri un fel de mantie ușoară. Era palidă, ochii îi străluceau de o sclipire vie și uscată; aveau o expresie pe care prințul n-o cunoscuse încă. Îl măsură cu o privire scrutătoare.

- Văd că ești gata, rosti ea încet și în aparență liniștită, îmbrăcat și cu pălăria în mână; ai fost așadar prevenit și știu de cine: de Ippolit.

— Da, el mi-a spus... murmură prințul mai mult mort decât viu.

- Ei bine, să mergem; știi că trebuie numaidecât să mă însoțești. Cred că ești în stare, ai atîta putere ca să ieși din casă.

— Da, pot, însă... cum e posibil așa ceva?

Se întrerupse brusc și nu putu spune nimic mai mult. A fost singura lui încercare s-o oprească pe această ființă nesăbuită, apoi o urmă supus, ca un sclav. Cu toată învălmășeala din creierul lui înfierbîntat, prințul își dădea totuși seama că ea se va duce *acolo* și fără el și, prin urmare, datoria lui era s-o însoțească. Mai mult ghicea cît de îndrîjită era în hotărîrea ei, și nu sta în puterea lui să împiedice această pornire sălbatică. Mergeau tăcuți și, în tot timpul drumului, abia dacă au schimbat cîte un cuvînt. Mișkin băgă de seamă numaidecît că Aglaia cunoștea bine drumul; iar cînd îi spuse că apucînd pe o străduță mai dosnică ar întîlni mai puțină lume, ea păru

că face o efortare ca să-l asculte, apoi răspunse scurt și sec: „puțin îmi pasă!” În momentul cînd se apropiau de locuința Dariei Alekseevna (o casă mare și veche de lemn), de pe terasă coborau o doamnă elegantă și o tînră domnișoară; rîzînd zgomotos și vorbind tare, cele două femei se urcară într-o superbă caleașca ce aștepta în fața ușii, fără să-și arunce ochii măcar asupra Aglaiei și prințului, ca și cum nici nu i-ar fi zărit. De îndată ce trăsura plecă, ușa se deschise din nou și Rogojin, care aștepta sosirea lor, îi introduse în casă grăbindu-se să închidă ușa.

- În toată casa sîntem numai noi patru, spuse el tare, uitîndu-se la prinț cu coada ochiului și ceva straniu licări în privirea lui.

În prima odaie aștepta Nastasia Filippovna, îmbrăcată și ea extrem de simplu, toată în negru; se ridică în picioare la sosirea vizitatorilor, dar fără să schițeze un zîmbet măcar și fără să-i întindă mîna cel puțin prințului.

Privirea ei scrutătoare și agitată se opri cu neastîmpăr asupra Aglaiei. Amîndouă se așezară destul de departe una de cealaltă; Aglaia pe o canapea într-un colț al odăii, Nastasia Filippovna aproape de fereastră. Cei doi bărbați rămaseră în picioare; de altfel, nici n-au fost poftiți să se așeze. Prințul aruncă o privire îndurerată și plină de nedumerire asupra lui Rogojin, dar acesta îi zîmbi — același zîmbet al său dintotdeauna. Tăcerea mai ținu cîteva clipe.

În cele din urmă, pe chipul Nastasiei Filippovna se așternu o umbră întunecată și rău prevestitoare; căutătura ei, aproape dușmănoasă, stăruia cu asprime asupra vizitatoarei, Aglaia părea stînjenită, fără să se intimideze însă. Intrînd, ea aruncă o privire fugară spre rivala ei, iar după ce se așeză, rămase o vreme cu ochii plecați, parcă dusă pe gînduri. De vreo două ori, în treacăt, examina odaia; o senzație de dezgust foarte pronunțată se arătă pe chipul ei, ca și cum s-ar fi temut să nu se

murdărească în locul acesta. Printr-un gest instinctiv, își potrivea mereu cutele rochiei și într-un rînd își schimbă locul, retrăgîndu-se cu un aer neliniștit spre capătul canapelei. E probabil că toate aceste mișcări le făcea fără voie, cu totul inconștient, și poate tocmai de aceea erau mai jignitoare. În sfîrșit, o privi ferm în față pe Filippovna și, în același timp, citi limpede tot ce licărea în ochii întunecați ai rivalei sale. Se înfruntau două femei. Femeia înțelese pe femeie; Aglaia tresări.

- Știi, fără îndoială, pentru ce te-am invitat la această întîlnire, începu ea în sfîrșit cu voce scăzută și chiar poticnindu-se de două ori la această scurtă frază.

- Nu, nu știu nimic, răspunse cu un glas sec și întretăiat Nastasia Filippovna.

Aglaia roși. Poate că-i păru deodată extrem de ciudat și de ne-verosimil că se află acum în preajma acestei femei, în casa „acestei femei”, și că are nevoie de sfatul ei. La auzul celor dintîi sunete ale glasului Nastasiei Filippovna, un fior străbătu tot trupul tinerei fete. Bineînțeles, „femeia asta” sesiză imediat amănuntul.

- Dumneata pricepi totul... dar te prefaci anume că nu înțelegi, spuse Aglaia coborînd glasul și uitîndu-se la podele cu un aer posomorit.

- Și pentru ce aș face asta? întrebă cu un zîmbet ușor Nastasia Filippovna.

- Pentru că vrei să profiți de situația mea... răspunse ridicol de stîngaci Aglaia, de prezența mea în casa dumitale.

- Vinovată de această situație ești numai dumneata, răbufni înțepată Nastasia Filippovna; nu eu te-am invitat la această întîlnire, dumneata mi-ai cerut-o și, pînă acum, nu știu pentru ce.

Aglaia înălță capul cu un aer de sfidare.

- Te previn: nu cu această armă, ce-ți este atît de familiară, am venit să mă măsoar cu dumneata...

- A! Vasăzică ai venit totuși să te „măsori” cu mine! Închipuiește-ți, te credeam mai... spirituală...

Acum se priveau cu dușmănie și ură fățișe. Una dintre aceste două femei era aceeași care, cu puțin timp înainte, îi scrisese celeilalte scrisorile pe care cititorul le cunoaște. Și iată că, de la prima întîlnire, de la primele cuvinte schimbate, dispăruseră toate sentimentele exprimate în acea corespondență. Ei bine, în momentul acela, nici una dintre cele patru persoane reunite în odaie nu părea că găsește în asta ceva nefiresc. În ajun, prințul ar fi crezut cu neputință să-și închipuie, măcar în vis, o asemenea scenă; acum să se afla acolo, privind și ascultînd, ca unul care vede împlinindu-se o veche presimțire. Visul cel mai fantastic devenise deodată realitatea cea mai evidentă. Una dintre aceste două femei o disprețuia în momentul acela cu atîta înverșunare pe cealaltă și dorea atît de mult să i-o mărturisească (poate nu venise decît pentru asta, cum se exprimase a doua zi Rogojin), încît părea că cealaltă, cu toată firea ei prăpăstioasă, cu tot dezechilibrul ei mintal și sufletesc, nu ar fi putut să opună nici o idee preconcepută, oricît de pornită ar fi fost, care să reziste disprețului înveninat, de esență pur feminină, al rivalei sale. Prințul era încredințat că Nastasia Filippovna nu va pomeni de scrisori (după sclipirea ochilor ei, își dădea seama cît ar putea s-o coste acum aceste scrisori), dar și-ar fi dat jumătate din viață ca Aglaia să nu amintească de ele.

Totuși, Aglaia păru că-și regăsește deodată stăpînirea de sine.

— Nu m-ai înțeles, spuse ea, n-am venit... ca să mă cert cu dumneata, cu toate că nu te iubesc. Am... am venit... să stăm de vorbă ca de la om la om. Cînd ți-am cerut înțîlnirea aceasta, hotărîsem ceea ce aveam de discutat și, prin urmare, voi spune ceea ce mi-am propus, chiar dacă aș risca să nu mă înțelegi deloc. Cu atît mai rău pentru dumneata, nu pentru mine. Voiam să răspund la ceea ce mi-ai scris și să răspund prin viu grai, pentru că așa îmi pare mai nimerit. Ascultă deci răspunsul meu la toate scrisorile dumitale. A început să-mi fie milă de prințul Lev Nikolaevici chiar din prima zi cînd l-am cunoscut și pe urmă, cînd am aflat tot ce se petrecuse la serata dumitale. Mi-a fost milă de dînsul, pentru că e un om foarte bun și naiv și, în simplitatea lui, a crezut, probabil, că ar putea fi fericit... alături de o femeie... cu un asemenea caracter. Și tocmai de ce m-am temut, s-a împlinit: dumneata n-ai fost în stare să-l iubești, l-ai făcut să sufere și l-ai părăsit. N-ai putut să-l iubești, pentru că ești prea mîndră... ba nu, am greșit, nu ești mîndră, ci vanitoasă... și nici măcar asta! Ești egoistă pînă la... nebunie; chiar scrisorile pe care mi le-ai adresat o dovedesc cu prisosință. Nu puteai să îndrăgești un bărbat așa de sincer și de neprefăcut ca el; și nu se știe dacă, în fond, nu l-ai disprețuit în adîncul sufletului și poate că ți-ai bătut joc de el; dumneata nu poți iubi decît dezonoarea dumitale; ideea dumitale fixă că ești dezonorată și că cineva ți-a adus o mare ofensă. Dacă ai fi mai puțin pătată, ori dacă n-ai fi deloc, te-ai simți mai nenorocită... (Aglaia pronunță cu o vădită plăcere cuvintele acestea care țîșneau din ea cu o grabă nesățioasă, cuvinte gîndite și pregătite de mult, gîndite încă de atunci cînd nici chiar în vis nu putea să-și închipuie această înțîlnire; cu o privire veninoasă urmărea efectele vorbelor ei pe fața răvășită de emoție a Nastasiei Filippovna.) Îți amintești, cred, continuă ea, că el mi-a scris atunci - de la el am aflat că știai de scrisoarea aceea și chiar ai citit-o. După conținutul ei, am înțeles totul și încă foarte bine; chiar el mi-a confirmat asta nu demult, adică tot ce ți-am spus acum, cuvînt cu cuvînt. După scrisoare, am așteptat. Bănuiam că vei veni aici, pentru că nu te poți lipsi de Petersburg; ești încă prea tînără și prea frumoasă pentru provincie... De altfel, nici cuvintele acestea nu-mi aparțin, adăugă Aglaia roșind, și din clipa aceea roșeața se menținu pe chipul ei pînă în momentul cînd încetă să mai vorbească. Atunci cînd l-am revăzut pe prinț, am luat parte cu tot sufletul la obida și la suferința lui. Nu rîde; dacă rîzi, ești nevrednică să înțelegi toate acestea...

— Vezi bine că *nu* rîd, spuse pe un ton aspru și totodată cu amărăciune Nastasia Filippovna.

- De altfel, puțin îmi pasă, poți să rîzi cît vei voi. Cînd l-am întrebat, mi-a spus că de mult nu te mai iubește, că pînă și amintirea dumitale îi este penibilă, dar că te plînge și că, ori de cîte ori își amintește de dumneata, „inima-i străpunsă pe vecie”, cum s-a exprimat el, se rupe de mila dumitale. Trebuie să mai spun că Lev Nikolaevici este omul cel mai nobil, cel mai bun și cel mai încrezător din cîți am întîlnit vreodată. După ce l-am auzit vorbind așa, mi-am dat seama că primul venit poate ușor să-l înșele și că el va ierta pe oricine pentru jignirea suferită. Și tocmai pentru asta l-am îndrăgit...

Aglaia se opri o clipă uluită, întrebîndu-se parcă cum de a putut pronunța un asemenea cuvînt; în același timp, o mîndrie fără margini

scînteie în privirea ei; acum îi era perfect egal, chiar dacă „femeia aceasta” ar fi rîs de mărturisirea care îi scăpase fără voie.

- Ți-am spus tot și, desigur, ai înțeles ce vreau de la dumneata.

- Poate că am înțeles, într-adevăr, dar e mai bine s-o spui și dumneata, răspunse încet Nastasia Filippovna. Fața Aglaiei se aprinse de mînie.

- Voiam să te întreb, și cuvintele ei cădeau răspicat, ca o sentință neîndură- toare, cu ce drept te amesteci în sentimentele lui față de mine? Cu ce drept ți-ai permis să-mi scrii epistole? Cu ce drept declari, în fiecare clipă, și lui, și mie că-l iubești, după ce l-ai părăsit, fugind de la el într-un chip atît de jignitor, atît de rușinos și... de nedemn!

- Nu i-am declarat nici lui și nici dumatăle că-l iubesc, rosti cu vădit efort Nastasia Filippovna, și... ai dreptate, l-am părăsit... am fugit... adăugă ea cu voce stinsă.

- Cum n-ai declarat „nici lui și nici mie”? se năpusti cu indignare Aglaia. Dar scrisorile dumatăle? Cine te-a rugat să te amesteci în favoarea lui și să mă îndemni să-l iau? Asta nu-i o declarație? Pentru ce ne impui mijlocirea dumatăle? Crezusem mai întîi că, vîrîndu-te între noi, urmăreai, dimpotrivă, să-l faci odios în ochii mei, ca să o rup cu el; abia mai tîrziu am înțeles despre ce este vorba: ți s-a năzărit că prin toate schimonoselile acestea îndeplinești o faptă măreață și generoasă... Ei bine, cum ai fi putut să-l iubești pe el, dacă-ți iubești atît de mult vanitatea? Pentru ce n-ai plecat de aici, în loc să-mi scrii acele scrisori ridicole? Pentru ce nu te măriți acum cu un om generos care te iubește atît și care ți-a făcut onoarea să te ceară în căsătorie? Explicația e simplă: măritată cu Rogojin, n-ai mai fi o femeie dezonorată, o victimă, ba ți s-ar da chiar prea multă cinste și respect în societate. Evgheni Pavlîci spune că ai citit prea multe poeme și că „ești prea instruită pentru... poziția dumatăle”; el te consideră o răsfățată care nu face altceva decît să huzurească, împuindu-și capul cu tot felul de cărți; mai adaugă la asta și vanitatea dumatăle, și, iată-ți portretul!

- Dar dumneata nu huzurești? Nu ești o răsfățată?

Era limpede că explicația dintre cele două femei degenerase pe negîndite într-o formă brutală, precipitîndu-se vertiginos spre un punct cu totul neașteptat - neașteptat, pentru că Nastasia Filippovna, venind la Pavlovsk, își mai făcea anumite iluzii, cu toate că la drept vorbind, se aștepta mai mult la rău, decît la bine. Dar Aglaia se lăsase tîrîită de pornirea ei pătimașă și, așa cum te rostogolești de pe un pisc, nu se mai putea opri în fața tentației de a-și satisface ura și răzbunarea. Nastasia Filippovna a fost chiar surprinsă s-o vadă pe tînăra fată în halul acesta; o privi abia îndrăznind să-și creadă ochilor și, în primul moment, nu știu ce să facă. Fie că era o femeie care citise prea multe poeme, cum credea Evgheni Pavlovici, fie că era pur și simplu nebună, după convingerea prințului, în tot cazul femeia aceasta, uneori așa de cinică și așa de neobrăzată în purtările ei, era, în fond, mult mai pudică, mai sensibilă și mai încrezătoare decît s-ar fi putut crede. E adevărat că se observa la dînsa tot timpul influența unei lecturi dezordonate, predispoziția spre visare, spre interiorizare și ficțiuni fantastice, dar în schimb și multă forță și profunzime... Prințul înțelegea asta; pe fața lui se întipări o expresie de suferință. Aglaia băgă de seamă acest lucru și se cutremură toată de furie.

— Cum îndrăznești să-mi vorbești astfel? se oțărî ea cu cel mai mare dispreț, drept răspuns la remarca Nastasici Filippovna.

— N-ai auzit bine, de bună seamă, replică aceasta mirată. Cum ți-am vorbit?

— Dacă voiai să fii o femeie cinstită, pentru ce nu l-ai părăsit atunci pe seducătorul dumitale, pe Toțki... simplu... fără scene melodramatice? Întrebă pe neașteptate Aglaia.

— Ce știi dumneata de situația mea ca să-ți permiți să mă judeci? tresări Nastasia Filippovna pălind groaznic.

— Știu că nu te-ai dus să muncești și că ai plecat cu bogătașul Rogojin, ca să faci pe îngerul decăzut! Nu mă mir deloc că Toțki era cît pe ce să-și zboare creierii ca să scape de un asemenea înger!

— Ajunge! spuse cu dezgust și totodată cu un accent de insuportabilă durere Nastasia Filippovna. M-ai înțeles la fel ca... jupîneasa Dariei Aleksceвна, care nu de mult, s-a judecat cu logodnicul ei în fața tribunalului. Ba aceea ar pricepe mai bine decît dumneata...

— E o fată cinstită, probabil, care trăiește din munca ei. Pentru ce judeci o servitoare cu atîta dispreț?

- Disprețul meu nu se adresează muncii, ci dumitale cînd vorbești de muncă.

- Dacă ai fi vrut să fii cinstită, te-ai fi făcut spălătoreasă!

Amîndouă se ridicară și, palide, se măsurau din ochi.

- Aglaia, oprește-te! Ești nedreaptă! strigă prințul consternat.

Rogojin nu mai zîmbea; asculta cu brațele încrucișate și buzele strînse.

- Poftim, spuse Nastasia Filippovna tremurînd de furie, priviți-o pe această domnișoară! Și eu care am considerat-o un înger! Ai venit aici fără guvernăntă, Aglaia Ivanovna?... Și vrei... vrei să-ți spun imediat, pe față, fără înconjur, pentru ce ai venit la mine? Te-ai speriat, iată pentru ce ai venit.

- Nu cumva mi-a fost frică de dumneata? Întrebă Aglaia indignată la culme, pentru că în naivitatea ei nu putea să admită ca cealaltă să-i vorbească atît de obraznic.

- De mine, firește! De mine te temi, de vreme ce te-ai hotărît să mă vizitezi! Pe acela de care te temi, nu-l disprețuiești! Și cînd mă gîndesc că am putut să te stimez pînă în clipa asta! Și vrei să-ți spun de ce te temi și care-i acum ținta dumitale? Ai vrut să te convingi pe care dintre noi două o iubește mai mult, pentru că ești teribil de geloasă...

- Chiar el mi-a spus că te urăște... îngăimă cu greu, adunîndu-și ultimele puteri, Aglaia.

- E posibil, tot ce se poate! Și apoi, poate chiar nu-l merit, numai... numai că ai mințit, cred! Nu poate el să mă urască și este exclus să-ți fi spus asta! Sînt totuși gata să te iert... dată fiind situația dumitale... Numai să știi că aveam o părere mai bună despre dumneata! Te credeam mai inteligentă și chiar mai frumoasă, crede-mă!... Ei bine, ia-ți odorul... iată-l, se uită la dumneata și nu-și mai poate reveni din buimăceală; ia-ți-l, dar cu o condiție: să plecați de aici imediat! În clipa asta!...

Se prăbuși într-un fotoliu, izbucnind în lacrimi. Dar deodată ceva ciudat îi licări în ochi. Se uită țintă la Aglaia și, fără să-și ia ochii dintr-ai ei, se ridică în picioare.

- Dar, ce-ai zice dacă...î-aș porunci chiar acum, auzi tu? Numai să-i poruncesc, și îndată va renunța la tine, va rămîne cu mine pentru totdeauna, mă va lua de nevastă, iar tu te vei întoarce singură acasă!... Vrei, vrei?... strigă ea ca o apucată și poate că nici ei nu-i venea să creadă că a putut să spună asemenea vorbe.

Aglaia, îngrozită, se repezise spre ușă, dar se opri în prag ținută parcă și ascultă.

- Vrei să-l alung pe Rogojin? Credeai că m-am și măritat cu el ca să-ți fac plăcere?! Iată, am să strig în prezența ta: „Pleacă, Rogojin!”, iar prințului am să-i spun: „Ții minte ce mi-ai făgăduit?” Doamne! Dar pentru ce m-am umilit eu așa în fața lor? Nu m-ai asigurat chiar tu, prințe, că ai să mă urmezi peste tot, orice mi s-ar întâmpla, și că nu mă vei părăsi niciodată? Că mă iubești, că îmi ierți totul și că mă res... că mă respec... Da, și asta ai spus, chiar asta! Am fugit de la tine ca să-ți dau libertate, dar acum nu mai vreau! Pentru ce m-a tratat ea ca pe o... stricată? Întreabă-l pe Rogojin dacă sînt așa. Îți va spune. Acum, după ce m-a împroșcat cu noroi, și încă sub ochii tăi, ai să mă lași pe mine și ai să pleci cu ea la braț? Blestemat să fii, dacă-i așa, căci ești singurul om în care m-am încrezut. Pleacă, Rogojin, n-am nevoie de tine! strigă ea ca scoasă din minți. Cuvintele îi ieșeau cu greu din piept, fața-i era crispată, buzele arse; bineînțeles, nu-și pusese prea multă nădejde în toată această fanfaronadă a ei, dar încerca să se înșele ea singură și să prelungească măcar cu un minut iluzia pe care o mai nutrea. Izbucnirea ei era așa de violentă, încordarea atît de puternică, încît putea în orice clipă să i se rupă firul vieții; aceasta, cel puțin, a fost impresia prințului.

- Iată-l, privește! arunca ea vorbele în obrazul Aglaiei, arătîndu-l cu degetul pe Mîșkin. Dacă în clipa aceasta nu se apropie de mine și dacă nu te leapădă pe tine, ca să-mi rămînă mie, ei bine, ia-l, ți-l cedez, n-am nevoie de el!...

Și ea, și Aglaia rămaseră mute, într-o așteptare încordată. În timp ce privirile lor înnebunite îl sfredelau pe Mîșkin. Dar el poate că nici nu înțelegea, ba se poate spune cu siguranță că nu înțelegea tot dramatismul sfîșietor al acestei așteptări. Nu vedea în fața lui decît chipul acela desperat, răvășit de pecetea nebuniei și care rămăsese întipărit în inima-i „străpunsă pe vecie”, cum se exprimase el odată în fața Aglaiei. Prințul nu mai putu să suporte acest supliciu și se întoarse către Aglaia cu privirea plină de dojană și implorare:

- Dar cum e cu putință? E atît de... nefericită!

Nu pronunță decît aceste cuvinte și amuți brusc sub privirea înspăimîntătoare a Aglaiei. Privirea aceasta trăda atîta suferință și în același timp exprima atîta ură, o ură nemărginită, încît Mîșkin își izbi palmele, împreunîndu-le într-un gest desperat, și cu un strigăt sfîșietor se repezi după ea; dar era prea tîrziu! Șovăise o singură clipă doar și asta n-a putut suporta Aglaia.

- Ah, Dumnezeu! strigă ea și, ascunzîndu-și fața între palme, fugi din odaie.

Rogojin se luă după ea, ca să-i deschidă ușa dinspre stradă.

Prințul se repezi și el pe unnele Aglaiei, dar, în clipa cînd trebuia să treacă pragul, două brațe îl înlănțuiră; chipul deznădăjduit al Nastasiei Filippovna îl privea ținută, iar buzele-i învînețite, abia mișcîndu-se,

șușoteau:

- După dînsa fugi? După dînsa?...

Și căzu leșinată în brațele lui. O ridică, o duse în odaie și, după ce o așeză într-un fotoliu, rămase aplecat asupra ei, complet năucit. Pe măsuță era un pahar cu apă; intrînd, Rogojin îl luă și-i aruncă conținutul în obrazul Nastasiei Filippovna; ea deschise ochii și un minut păru că nu înțelege nimic; apoi se uită împrejur, tresări și cu un strigăt se repezi spre prinț.

- E al meu! Al meu! exclamă ea. A plecat domnișoara cea mîndră? Ha, ha, ha! rîdca ea, pradă unui acces de isteric. Ha, ha, ha! și eu care eram cît pe ce să-l cedez acestei domnișoare! Dar pentru ce? Pentru ce? Am fost nebună!... Nebună!... Pleacă, Rogojin, ha, ha, ha!

Rogojin îi privi pe amîndoi cu o stranie fixitate, își luă pălăria și, fără să spună un cuvînt, ieși din odaie. Zece minute după aceea, prințul stătea lîngă Nastasia Filippovna și contemplînd-o fără să-și ia o singură clipă ochii de la ea, o dezmierda ușor pe cap și pe obraz, ca pe un copilaș. Rîdea cînd o vedea rîzînd și, cînd era gata să izbucnească și el în lacrimi. Tăcut, asculta, fără să înțeleagă probabil, dar cu un zîmbet blajin pe buze, cuvintele întretăiate și incoerente pe care ea i le șoptea ca într-un extaz și, cum simțea că începe iarăși să se întristeze sau să plîngă, să se jeluiască sau să reproșeze, începea și el îndată s-o mîngîie blînd pe cap și pe obraji, alintînd-o și ogoind-o ca pe un copil.

IX

Două săptămîni s-au scurs după întîmplarea relatată în capitolul precedent, și situația personajelor principale ale povestirii noastre se schimbă atît de mult, încît ne-ar fi extrem de anevoios să continuăm istorisirea fără a da cîteva explicații prealabile. Și totuși ne dăm seama că trebuie să ne mărginim la o simplă expunere a faptelor, pe cît posibil fără cine știe ce comentarii, deoarece nu sîntem lămurii prea bine nici noi în privința unor întîmplări. O asemenea rezervă din partea noastră ar putea să pară ciudată și inexplicabilă pentru cititor, care, pe bună dreptate, s-ar putea întreba cum de te încumeți să vorbești de un lucru despre care nu ai o idee clară și nici un punct de vedere personal? Pentru a nu ne pune într-o situație și mai falsă, vom încerca să ne explicăm gîndul printr-un exemplu concret și astfel, apelînd la bunăvoința cititorului, să-l facem să înțeleagă în ce constă încurcătura noastră, cu atît mai mult cu cît exemplul acesta nu va fi propriu-zis o digresiune, ci o continuare directă și imediată a narațiunii.

Două săptămîni mai tîrziu, cu alte cuvinte pe la începutul lui iulie, ca și în cursul acestor două săptămîni de altfel, toată istoria aceasta, inclusiv ultimele peripeții ale eroului nostru se transformară într-o anecdotă pe cît de ciudată, pe atît de amuzantă, aproape neverosimilă și totuși cît se poate de adevărată, care se răspîndi, transmisă din gură în gură, prin toate străzile învecinate cu vilele lui Lebedev, Ptițîn, a Dariei Alekseevna și a Epancinilor, cu alte cuvinte, prin tot orașelul și chiar prin împrejurimile lui. Aproape toată lumea - localnici, vilegiaturiști, vizitatori veniți întîmplător să asculte muzica — toți povesteau, în mii de variante, că un prinț, pe punctul de a se însura cu o fată aparținînd unei familii onorabile și bine cunoscute, se îndrăgostise de o femeie de moravuri ușoare,

renunțase la logodnica lui și, înfruntând indignarea publică și chiar amenințările, ținea morțiș să se cunune cu ea chiar aci, în Pavlovsk, sfidând totul și pe toți. Istoria era plină de atâtea scandaluri, se vorbea de personaje așa de importante, era prezentată în culori atât de fantastice și ilustrată cu fapte atât de evidente, încît și curiozitatea generală, și interminabilele cancanuri păreau cu totul îndreptățite. Versiunea cea mai ingenioasă, cea mai subtilă și cea mai plauzibilă totodată, era aceea pe care o lansaseră cei cîțiva sforari cu autoritate din tagma oamenilor cu scaun la cap, care, întotdeauna, și în orice societate, se grăbesc, înainte de toate, să explice celorlalți tîlcul oricărui eveniment, aflîndu-și în asta menirea vieții, ba uneori și consolarea. După insinuările lor, un tînar de familie bună, un prinț destul de înstărit și cam prostănac, în schimb un om cu vederi democratice, pătruns de nihilismul contemporan descoperit de domnul Turgheniev, și care, de altfel, nu prea știe să vorbească rusește, se îndrăgostise de una dintre fiicele generalului Epancin, reușind să fie primit în casă ca pretendent. Dar aidoma acelui seminarist francez, despre care ziarele au scris recent, relatînd cum s-a lăsat să fie hirotonisit pentru tagma preoțească, după ce a solicitat cu tot dinadinsul această hirotonisire, și cum a îndeplinit toate ritualurile, ca: mătănii, sărutări, jurăminte etc, potrivit canoanelor bisericești, pentru ca a doua zi, chiar după hirotonisire, să facă o declarație publică printr-o scrisoare deschisă adresată episcopului și reprodușă de ziarele liberale, cum că e ateu și consideră necinstit din partea lui să înșele poporul mîncîndu-i pîinea degeaba, și că de aceea se dezice de cinul cu care a fost investit în ajun; aidoma acestui ateu și prințul nostru, cică, ar fi jucat o farsă asemănătoare față de familia viitoarei lui soții. Se preciza, printre altele, că în acest scop ar fi ales anume o serată de gală la părinții logodnicei, cu care prilej a fost prezentat mai multor personalități de vază; potrivit într-adins momentul ca să-și exprime părerile în fața tuturor, ca să-i înjure pe înalții demnitari și pînă la urmă să-și retragă în public și în modul cel mai jignitor cuvîntul dat logodnicei sale; iar cînd s-a poruncit lacheilor să-l dea afară, s-a împotrivit și, îmbrîncindu-i, a spart o splendidă vază chinezească. Și ca un detaliu caracteristic pentru moravurile moderne, se adăuga că acest tînar într-o ureche își iubea cu adevărat logodnica, fiica generalului, dar că stricase logodna numai pentru a face paradă de principiile sale nihiliste și pentru a nu-și refuza plăcerea de a se însura cu o femeie decăzută, sfidînd astfel opinia publică și demonstrînd că în ochii lui nu există femei pierdute și femei virtuose, ci numai femeia liberă, că el nu recunoaște nici un fel de norme și ierarhii învechite, ci pune temei numai pe „problema feminină”. Explicația aceasta părea cît se poate de plauzibilă, și cea mai mare parte dintre vilegiaturiștii din Pavlovsk au acceptat-o, cu atât mai mult cu cît se confirma prin fapte concrete. E drept că o mulțime de amănunte rămîneau obscure; astfel, se spunea că sărmana fată era atât de îndrăgostită de logodnicul ei - după părerea unora, de „seducătorul” ei - încît, a doua zi după ce o părăsise, ar fi alergat la el, chiar la domiciliul amantei lui; după alții, dimpotrivă, chiar el, chipurile, o atrăsese în casa iubitei sale exclusiv din tendințe nihiliste, cu alte cuvinte, anume ca s-o facă de rîs și s-o înjosească. În tot cazul, evenimentul stîrnea pe zi ce trece un interes tot mai mare și curiozitatea publică era cu atât mai ațîțată cu cît nu mai rămînea nici o îndoială că această căsătorie scandalosă va avea loc cu

adevărat.

Și iată, dacă am fi solicitați — nu ca să dăm lămuriri asupra laturii nihiliste a afacerii, o, nu! - ci numai ca să precizăm în ce măsură căsătoria proiectată corespundea dorințelor adevărate ale prințului, să arătăm adică în ce constau aceste dorințe și, în general, care era în momentul acela starea sufletească a eroului nostru și alte amănunte de acest gen, mărturisim că o asemenea pretenție ne-ar pune într-o marcă încurcătură. Tot ce am putea spune e că nunta era într-adevăr hotărâtă și că însuși prințul îi însărcinase pe Lebedev, pe Keller și pe un bun prieten al lui Lebedev, special recomandat în acest scop, să se ocupe cu îndeplinirea tuturor formalităților necesare pentru oficierea căsătoriei și cu pregătirile de nuntă; că în privința cheltuielilor aveau indicația expresă a prințului să nu facă nici un fel de economie; că însăși Nastasia Filippovna stăruia ca oficierea cununiei să aibă loc cât mai repede cu putință; că, la rugămintea arzătoare a lui Keller, prințul îl acceptase drept cavaler de onoare, iar pentru Nastasia Filippovna fusese ales Burdovski, care a primit cu entuziasm această însărcinare; și că, în sfârșit, nunta trebuia să aibă loc pe la începutul lui iulie. Dar în afară de amănuntele acestea, a căror exactitate era de netăgăduit, deținem și alte câteva informații care ne pun însă în mod categoric într-o mare încurcătură, întrucât le contrazic pe cele dintâi. Așa, de pildă, sîntem înclinați să credem că, după ce l-a însărcinat pe Lebedev și pe ceilalți cu pregătirile de rigoare, prințul părea să fi uitat chiar din ziua aceea că are un maestru de ceremonii, cavaleri de onoare și nuntă; și chiar dacă s-a grăbit să treacă toate grijile acestea asupra altora, a fost numai pentru că voia să nu se mai gîndească la ele sau chiar să le uite cu totul. Dar atunci la ce se gîndea? Ce anume stăruia în mintea și în sufletul lui, spre ce năzuia? Nu încapă îndoială că nu era la mijloc nici un fel de constrîngere (din partea Nastasiei Filippovna, de pildă), că Nastasia Filippovna, într-adevăr, dorea mult ca ceremonia nupțială să fie celebrată cât mai repede; că ei și nu prințului îi venise ideea căsătoriei acesteia; dar el a consimțit de bunăvoie și chiar cu un aer ușor distrat, ca și cum ar fi fost vorba de un lucru foarte obișnuit. Am mai putea cita și alte fapte tot atît de curioase, însă, după părerea noastră, departe de a arunca o lumină asupra tuturor întîmplărilor acestora, dimpotrivă, ele ar îngreuna și mai mult înțelegerea lor. Vom mai cita totuși un ultim exemplu.

Astfel sîntem bine informați că în timpul celor două săptămîni Prințul își petrecea zilele și serile alături de Nastasia Filippovna; o însoțea la plimbare și la concertele din parc; în fiecare zi puteau fi văzuți plimbîndu-se împreună în caleașca ei; dacă se-ntîmpla să n-o vadă un ceas, nu-i mai tihnea (după toate indiciile acestea, se vede că o iubea sincer); orice i-ar fi vorbit ea, el o asculta cu un zîmbet blînd și liniștit ceasuri în șir, fără să scoată o vorbă. Dar mai știm că în aceeași perioadă a mers de mai multe ori la Epancini, fără să-i ascundă acest lucru Nastasiei Filippovna, ceea ce o ducea la disperare. Știm de asemenea că pînă la plecarea lor din Pavlovsk, Epancinii refuzaseră să-l mai primească și nu se învoiseră nici măcar la o singură întrevvedere cu Aglaia Ivanovna; și de fiecare dată el pleca fără să spună un cuvînt, pentru ca a doua zi să vină iarăși ca și cum ar fi uitat cu desăvîrșire de refuzul din ajun, și, bineînțeles se alegea cu un nou refuz. Alt detaliu pe care-l cunoaștem e că nu trecuse nici un ceas după ce Aglaia Ivanovna fugise de la Nastasia Filippovna și prințul se

prezentă la vila Epancinilor, încredințat fără îndoială, că o va găsi acolo pe tînăra fată; apariția lui a produs multă zarvă, răsturnînd pe dos toată casa, căci Aglaia Ivanovna nu se întorsese încă, și prințul a fost acela care, cel dintîi, le-a adus vestea despre întrevederea ce a avut loc la Nastasia Filippovna. S-a spus că generăleasa, fiicele ei și chiar prințul Ș. au arătat atunci multă ostilitate față de Mișkin, refuzîndu-i fără menajamente și în mod categoric nu numai prietenia lor, dar și accesul în casă, mai ales că între timp se prezentă pe neașteptate Varvara Ardalionovna și o anunță pe Lizaveta Prokofievna că Aglaia Ivanovna se află de un ceas la dînsa, într-o stare îngrozitoare, și se pare că nu vrea să se mai întoarcă la părinți. Această ultimă veste care, mai mult ca orice, o zgudui pe generăleasa, era perfect exactă; plecînd de la Nastasia Filippovna, Aglaia ar fi preferat mai degrabă să moară decît să se întoarcă în momentul acela acasă; de aceea căută un refugiu la Nina Alksandrovna. Din partea ei, Varvara Ardalionovna crezu de cuviință s-o informeze neîntîrziat pe Lizaveta Prokofievna de tot ce s-a petrecut. Mama și fiicele plecară în grabă spre casa lui Ptițin, urmate și de Ivan Feodorovici, care tocmai atunci picase din Petersburg: iar în urmă venea abătut și prințul Lev Nikolaevici în pofida cuvintelor aspre ce-i fuseseră aruncate în față și cu toate că i se interzisese categoric să li se arate în ochi și să le calce pragul. Dar Varvara Ardalionovna avusese grijă să dea dispoziții să nu fie primit nici acolo și așa se-ntîmplă că prințul n-a mai putut s-o vadă pe Aglaia. Pînă la urmă, totul se isprăvi cu bine; tînăra fată, care se aștepta la reproșuri și scandal, văzîndu-le pe mama și pe surorile ei că plîng amarnic, fără să-i adreseze măcar un cuvînt de dojană, se aruncă în brațele lor și se întoarse numaidecît acasă. Se răspîndise de asemeni zvonul, de altfel necontrolat, că și de data aceasta pe Gavrilă Ardalionovici l-a urmărit ghinionul; profitînd de momentul cînd sora lui era plecată la Lizaveta Prokofievna, rămas singur, între patru ochi, cu Aglaia, se încumetă să-i vorbească de sentimentele lui; chiar așa tristă și dezamăgită cum era, Aglaia izbucni în rîs auzindu-l și-i puse deodată o întrebare ciudată: oare ar fi în stare, spre a-i dovedi cît de mult o iubește, să-și ardă degetul la flacăra unei lumînări? Întrebarea îl zăpăci pe Gavrilă Ardalionovici, punîndu-l într-o situație atît de comică, încît Aglaia începu să rîdă de data aceasta în hohote aproape isterice; pe urmă îl părăsi în grabă pe Ganea și urcă în odaia Ninei Aleksandrovna, unde o găsiră părinții. Prințul află aceste amănunte chiar a doua zi, de la Ippolit. Bolnavul, care nu se mai scula din pat, trimise să-l caute pe Mișkin anume ca să-i împărtășească noutatea. Cum a aflat-o el? Nu știm. Oricum însă, auzind gluma cu lumînarea și cu degetul, prințul izbucni în rîs, uimindu-l pe Ippolit prin purtarea lui; pe urmă, un tremur îi cuprinse deodată și lacrimile începură să-i curgă șiroaie... În general, în acele zile era extrem de agitat, într-un fel de consternare fără vreo cauză precisă, și cu atît mai chinu-itoare; Ippolit susținea sus și tare că prințul se scrîntise, deși lucrul acesta nu se putea încă afirma cu certitudine. Înfățișînd toate faptele după cum s-au petrecut, fără a le mai explica și comenta, nu avem deloc intenția să-l justificăm pe eroul nostru în ochii cititorului. Mai mult, sîntem gata chiar să împărtășim sentimentul de indignare pe care l-a stîrnit pînă și în rîndul prietenilor săi. Purtarea lui, într-adevăr, îi revoltă pe toți, începînd cu Vera Lebedeva și Kolea pînă la Keller, înainte, bineînțeles, ca acesta să fi fost ales cavalier de onoare; cît despre Lebedev, în indignarea lui sinceră

începu chiar să urzească intrigi împotriva prințului, după cum se va vedea mai departe. În general însă, noi împărtășim întru totul sensul adânc psihologic și extrem de sugestiv al unor cuvinte pe care Evgheni Pavlovici le spuse deschis și fără menajamente într-o conversație amicală cu prințul, șase sau șapte zile după evenimentul întâmplat la Nastasia Filippovna. Notăm de asemenea că nu numai Epancinii, dar și toți acei care, într-un fel sau într-altul era legați de această familie, găsiră de cuviință să rupă orice relații cu prințul Lev Nikolacvici. Prințul Ș., de exemplu, întâlnindu-l într-o zi pe Mîșkin, întoarse capul fără să-l salute. În schimb, Evgheni Pavlovici nu se temu că se compromite și-i făcu o vizită lui Mîșkin cu toate că reluase relațiile cu Epancinii și că aceștia îl primeau cu o cordialitate chiar mai accentuată decît înainte. Radomski venise la prinț a doua zi după ce familia Epancin părăsi Pavlovskul. În momentul acela, el era deja la curent cu toate zvonurile care circulau în public, ba poate și contribuise în parte la răspîndirea lor. Prințul se bucură mult văzîndu-l și se interesă imediat de Epancini. Această întrebare deschisă și naivă ușura mult situația lui Evgheni Pavlovici și-i îngădui să treacă direct la scopul vizitei sale.

Prințul nu știa încă de plecarea Epancinilor; rămase uluit și sîngele îi pieri din obraz; dar un minut după aceea, dădu din cap cu un aer stînjenit și îngîndurat, recunoscînd că „era și firesc să fie așa”; apoi se interesă „unde anume au plecat”.

Între timp, Evgheni Pavlovici îl observa cu atenție, mirat de graba și de simplitatea cu care Mîșkin îi puneă întrebări. Pe de altă parte, sinceritatea cam stranie a prințului, agitația și neliniștea launtrică — toate acestea nu scăpară musafirului. De altfel, satisfăcu cu multă plăcere curiozitatea lui Mîșkin. Erau încă multe lucruri pe care acesta nu le știa, și Radomski fu cel dintîi care-l informă cu obișnuita-i politețe și cu lux de amănunte despre familia Epancin. Povesti că Aglaia fusese într-adevăr bolnavă și că, trei nopți de-a rîndul, o febră violentă o împiedicase să doarmă; acum îi mergea mai bine, orice pericol dispăruse, în schimb era într-o stare de nervi de nedescris... „Noroc că în casă e liniște și bună înțelegere! Nu numai în prezența Aglaiei, dar și între ei, membrii familiei evită pe cît posibil orice aluzie la cele petrecute. Tatăl și mama au căzut de acord asupra unei călătorii în străinătate; vor pleca la toamnă, imediat după nunta Adelaidei; Aglaia a primit fără nici o obiecție propunerea asta.” S-ar putea ca și el, Evgheni Pavlovici, să plece în străinătate. Prințul Ș. și Adelaide vor veni și ei pentru vreo două luni pe acolo, dacă vor avea vreme. Generalul va rămîne în țara.

S-au dus cu toții la moșia lor de la Kolmino, la vreo douăzeci de verste de Petersburg, unde aveau un conac, o casă mare, boierească. Prințesa Belokonskaia nu plecase încă la Moscova, părea că anume își amînase plecarea. Lizaveta Prokofievna stăruise ca ei să părăsească cu toții Pavlovskul, spunînd că nu era cu putință să mai rămînă după cele întîmplate; în fiecare zi, el, Evgheni Pavlovici, îi aducea la cunoștință generăleseii diversele zvonuri care circulau prin oraș. N-au crezut cu cale să se ducă să-și isprăvească vilegiatura nici la vila din Elaghin.

- Și într-adevăr, adăugă povestitorul, spune și dumneata, puteau să mai rămînă... mai ales știind tot ce se petrece aici, în casa dumitale, și cînd, cu tot refuzul lor de a te primi, te duceai în fiecare zi pe *acolo*...

- Da, da, da, ai dreptate, voiam s-o văd pe Aglaia Ivanovna... spuse

prințul, clătinînd iarăși din cap.

- Ah, dragă prințe! strigă Evgheni Pavlovici, însuflețindu-se deodată și cu multă tristețe în glas. Cum ai putut să lași să se... întîmple tot ce s-a întîmplat? Fără îndoială, nu te-ai așteptat deloc la toate astea... Recunosc că ți-ai pierdut capul și... că n-ai putut să împiedici pornirea nesăbuită a unei ființe cu mintea aprinsă, a fost mai presus de puterile dumitale! Dar ar fi trebuit să înțelegi cît de serios era sentimentul acestei tinere fete pentru dumneata. Nu voia să te împartă cu alta, și dumneata... și dumneata ai putut să sacrifici o astfel de comoară?

- Da, da, ai dreptate; da, sînt vinovat, spuse prințul adînc îndurerat. Și, știi, numai Aglaia, singură ea, o privea în felul acesta pe Nastasia Filippovna... Printre ceilalți, nimeni nu considera că...

- Cu atît mai revoltătoare e toată povestea asta, că n-are nimic serios la bază! Îl întrerupse cu aprindere Evgheni Pavlovici. Iartă-mă, prințe, dar... m-am... m-am gîndit mult la asta; cunosc toate antecedentele; știu tot ce s-a petrecut acum șase luni, totuși, nimic nu era serios! Nu era decît o pasiune imaginară, rod al unei minți exaltate, un miraj, o fantezie, și numai gelozia exasperată a unei fete experiență putea să ia lucrurile în serios!

Aici, Evgheni Pavlovici, fără să se mai sinchisească, își dădu drumul indignării. Analiză cu multă logică și consecvență și, trebuie să spunem încă o dată, cu o rară perspicacitate psihologică felul de a fi al prințului în raport cu Nastasia Filippovna. Evgheni Pavlovici avusese dintotdeauna darul vorbirii, dar în împrejurarea de față atinse apogeul.

— Chiar din capul locului, declară el, ați pornit de la o minciună și ceea ce începe prin minciună trebuia să sfîrșească tot prin minciună; e o lege a firii. Nu sînt deloc de acord și mă revoltă cînd aud pe cîte unul că te consideră drept idiot; ești prea inteligent ca să meriți numele acesta, dar și îndeajuns de straniu ca să nu fii ca toată lumea; cred că ești de acord și dumneata. Am ajuns la concluzia că tot ce s-a întîmplat a fost, mai întîi, din pricina lipsei dumitale de experiență înnăscută (notează bine, prințe, cuvîntul „înnăscută”), la asta se adaugă extraordinara dumitale naivitate, apoi fenomenala dumitale lipsă de măsură (defect pe care singur l-ai recunoscut în repetate rînduri) și, în sfîrșit, din pricina unei sumedenii de convingeri cu totul abstracte și himerice pe care, cu onestitatea dumitale puțin obișnuită, le luai pînă acum drept convingeri adevărate, absolut firești și reale! Cred că ești de acord, prințe, că atitudinea, felul dumitale de a o vedea pe Nastasia Filippovna au fost determinate chiar de la început de ceva *convențional-democratic* (mă servesc de această expresie ca să fiu mai scurt), ca să zic așa, de influența și atracția „problemei feminine” (ca să mă exprim și mai concis). Cunosc în toate amănuntele scena pe cît de ciudată, pe atît de scandaloasă care a avut loc la Nastasia Filippovna, cînd Rogojin i-a adus banii. Dacă vrei, am să fac să te vezi singur ca într-o oglindă, căci știu perfect care a fost substratul lucrurilor și de ce au luat o asemenea întorsătură. Din adolescența dumitale, cît timp ai stat în Elveția, erai mistuit de dorul patriei; țara aceasta necunoscută, Rusia, era pentru dumneata pămîntul făgăduinței către care tindeau toate aspirațiile dumitale; ai citit probabil multe cărți despre Rusia, opere remarcabile poate, dar vătămătoare pentru dumneata; de cum ai pășit pe pămîntul natal, un elan nepotolit al tinereții s-a trezit în dumneata. Erai

însetat, erai dornic de activitate. Și iată că, în aceeași zi, ți se povestește emoționanta și trista poveste a unei femei pîngărite; ești un cavaler, un tînr neprihănit și e vorba de o femeie! În aceeași zi ai prilejul s-o cunoști pe femeia aceasta; frumusețea ei răpitoare, care are ceva fantastic și demonic în ea, te fascinează (recunosc că-i extraordinar de frumoasă). Aducă la asta nervii, aduică epilepsia dumitale, aduică clima de aici cu moina asta petersburgheză care zdruncină sistemul nervos; aduică toată ziua aceea petrecută într-un oraș necunoscut și aproape fantastic pentru dumneata, ziua aceea atît de frămîntată, o zi plină de întîlniri neașteptate și de incidente neprevăzute, cînd ai făcut atîtea cunoștințe noi; între altele le-ai cunoscut pe cele trei domnișoare Epancin, ființe de o frumusețe rară, și mai ales pe Aglaia; pe deasupra mai aduică și oboseala, amețea, aduică salonul Nastasiei Filippovna și atmosfera acestui salon și... vezi și dumneata dacă te puteai aștepta să procedezi altfel în momentele acelea?

- Da, da; da, da, ai dreptate, încuviință prințul, clătinînd din cap și roșind, da, cam așa-i; și, știi, stătusem într-adevăr toată noaptea în vagon și nu dormisem; eram într-o stare de surescitare de patruzeci și opt de ore și...

- Ei vezi! exact ceea ce spuneam și eu! continuă, înflăcărîndu-se, Evgheni Pavlovici. E clar că în exaltarea dumitale, ca să spun așa, n-ai putut să scapi de cel dintîi prilej care ți se oferea pentru a manifesta în public o idee generoasă și anume că dumneata, om nepătat, dumneata, descendentul unei vechi familii princiare, nu consideri deloc a fi demnă de oprobriu o femeie dezonorată nu din vina ci, ci din vina unui om destrăbălat și odios din înalta societate. Ah, Doamne, e așa de explicabil! Dar nu asta ne interesează, dragă prințe; esențial este de știut dacă sentimentul dumitale era adevărat, real, dacă izvora din adîncul inimii sau nu era decît o exaltare a minții? Vezi și dumneata: o femeie a fost iertată în templu, o femeie cu aceleași păcate, dar nu i s-a spus că a făcut bine, că era vrednică de toată cinstea și de tot respectul. Oare în timpul acestor trei luni, bunul-simț nu te-a ajutat să vezi adevărul? Chiar dacă am admite că n-are nici o vină - nu vreau să insist asupra acestui punct - oare toate aventurile ei de pînă acum pot justifica acel orgoliu insuportabil, diabolic, egoismul acesta atît de feroce și plin de cinism? Iartă-mă, prințe, întrebuițez cuvinte cam tari, dar....

- Da, tot ce-i posibil; poate ai dreptate... murmură prințul. Într-adevăr, e foarte întăritată, și fără îndoială, ai dreptate, însă...

- E demnă de milă? Asta vrei să spui, bunul meu prinț? Dar din milă pentru ea și ca să-i dai satisfacție, era oare îngăduit să înjosești pe alta, o tînră fată neprihănită, curată ca o lacrimă, s-o umilești în amorul ei propriu sub privirea aceea plină de sfidare și ură? Mă întreb atunci: pînă unde poate să meargă mila și compătimirea? Nu ți se pare că e cam exagerat? Și, cînd iubești o fată, poți s-o umilești astfel în fața rivalei ei, s-o părăsești pentru alta chiar sub ochii aceleia, după ce singur i-ai cerut mîna... Căci ai cerut-o în căsătorie, ai făcut cererea aceasta în prezența părinților și a surorilor ei! După toate acestea, poți să te consideri un om cinstit, prințe? Dă-mi voie să-ți pun întrebarea aceasta. Și... oare n-ai înșelat-o, n-ai amăgit-o pe această ființă divină, asigurînd-o că o iubești?

- Da, da, ai dreptate, ah! Îmi dau seama cît sînt de vinovat! recunosc prințul cu o durere sfîșietoare.

- Și crezi că e de ajuns atât? strigă indignat Evgheni Pavlovici. Crezi că e de ajuns să strigi: „Ah! sînt vinovat!” Te recunoști vinovat, dar te încăpățînezi să persiști în greșeala dumitale. Și unde era atunci inima dumitale de „creștin”? Ai văzut chipul ei în momentul acela? Crezi că suferea mai puțin ca *cealaltă*, ca femeia aceea a *dumitale*, care ți s-a pus în cale, despărțindu-te de Aglaia? Și dacă ai văzut, cum de ai admis toate astea? Cum?

- Dar... eu n-am admis... bîigui nefericitul prinț.

- Cum, n-ai admis?

- Te asigur că n-am vrut să admit. Dar nu înțeleg nici pînă acum cum s-au întîmplat toate astea... Eu... am fugit atunci după Aglaia Ivanovna, dar Nastasia Filippovna a căzut fără cunoștință; și, de atunci, nu sînt lăsat s-o văd pe Aglaia Ivanovna.

- Orice ar fi fost, trebuia să fugi după Aglaia, cu tot leșinul celeilalte!

- Da... da, așa trebuia... dar ea ar fi murit! S-ar fi omorît, n-o cunoști, și... doar i-aș fi explicat totul pe urmă Aglaiei Ivanovna și... Vezi, Evgheni Pavlovici, îmi dau seama că nu știi totul. Spune-mi, pentru ce nu vor să mă lase s-o văd pe Aglaia Ivanovna? I-aș fi explicat. Vezi, s-a petrecut atunci o neînțelegere între ele... Și una, și cealaltă au vorbit despre cu totul altceva, de aceea lucrurile au luat întorsătura asta... Nu pot să-ți explic mai mult, poate Aglaiei aș fi în stare să-i explic... Ah! Doamne-Dumnezeule! Îmi vorbești de chipul ei în momentul cînd a fugit... Ah! Dumnezeule, îmi amintesc!... Să mergem, să mergem! se ridică el deodată și-l trase pe Evgheni Pavlovici de mîneca hainei.

- Unde?

- La Aglaia Ivanovna; să ne ducem imediat!...

- Dar nu mai e la Pavlovsk, ți-am mai spus-o; și pentru ce am merge?...

- Ea va înțelege, e în stare să înțeleagă! bîigui Mîșkin, împreunîndu-și mîinile într-un gest de implorare. Ea va înțelege că nu-i ceea ce crede, că-i cu totul *altceva*!

- Cum, cu totul altceva? Totuși, te însori. Prin urmare, persiști... Te însori sau nu?

- Ei, da... mă însor; da; mă însor!

- Atunci, cum poți să spui că e altceva?

- Ah, nu, nu-i asta, nu! Ce importanță are că mă însor? Asta nu înseamnă nimic!

- Spui că n-are importanță și nu înseamnă nimic? Totuși nu e vorba de o glumă. Te însori cu o femeie iubită, ca să-i aduci fericirea; Aglaia Ivanovna știe asta, iar dumneata spui că n-are importanță!

- Fericirea, zici? Ah! nu. mă însor pur și simplu așa, fiindcă insistă ea; și ce-i dacă mă însor? Credc-mă, asta nu înseamnă nimic! Altfel ar fi murit cu siguranță. Văd acum că măritișul ei cu Rogojin ar fi fost o nebunie! Acum am înțeles tot ce nu pricepeam înainte și, vezi, în ziua aceea, cînd erau ele amîndouă față-n față, n-am putut suporta privirea Naslasiei Filippovna... Nici nu știi, Evgheni Pavlovici (prințul coborî misterios glasul), n-am spus asta niciodată nimănui, nici chiar Aglaiei, dar eu *nu* pot suporta expresia feței Nastasiei Filippovna. Adineauri ai spus adevărul în pri- vința seratei aceleia de la Nastasia Filippovna, dar ai omis un detaliu, l-ai omis, pentru că nu-l știai: i-am privit *chipul*! Încă dimineața,

văzîndu-i portretul, am rămas foarte impresionat... Uite Vera Lebedeva, are cu totul altfel de ochi; dar de cealaltă... mi-e frică... mi-e frică de chipul ei! adăugă el cu spaimă în glas.

- Ți-e frică?

Prințul îngălbeni și răspunse încet:

- Da, e nebună.

- Ești sigur? Întrebă Evgheni Pavlovici, curios la culme.

- Da, absolut sigur; acum nu mai am nici o îndoială; m-am convins zilele acestea.

- Atunci ce faci? De ce vrei să te nenorocești? strigă Radomski înspăimîntat. Așadar, te însori de frică? Nu pricep cum vine asta... Poate că nici n-o iubești?

- O! ba da, o iubesc din tot sufletul! E doar... un copil; acum e ca un copilaș, ca un adevărat copilaș! Ah, nu știi nimic!

- Și în același timp o încredințai pe Aglaia Ivanovna de dragostea dumitale!?

- O, da, da!

- Atunci, vrei să spui că le iubești pe amîndouă?

- O, da, da!

- Dar vino-ți în fire, prințe! Gîndește-te ce spui!

- Eu fără Aglaia...Trebuie s-o văd neapărat! Voi muri în curînd, în timpul somnului; chiar în noaptea asta am crezut că mă sfîrșesc în somn. Ah! Dacă Aglaia ar ști, dacă ar ști totul... adică absolut totul. Căci în cazul de față trebuie să știe totul, negreșit! Pentru ce niciodată nu putem ști *totul* despre cineva atunci cînd acesta se simte vinovat!...De altfel,nu-mi dau seama ce vorbesc, mi-am pierdut șirul gîndurilor; sînt uluit de ceea ce mi-ai spus...să fie cu putință oare să aibă și acum aceeași înfățișare, aceeași expresie ca atunci cînd a fugit? O, da, sînt vinovat! Nu știu încă precis de ce sînt vinovat, dar simt că sînt, e ceva la mijloc pe care nu ți-l pot explica, Evgheni Pavlovici... cuvintele îmi lipsesc, dar... Aglaia Ivanovna ar pricepe! O, întotdeauna am avut credința că ea mă va înțelege...

— Nu, prințe, n-are să te înțeleagă. Aglaia Ivanovna te-a iubit ca o femeie, ca o făptură omenească și nu ca un... spirit pur. Știi ce îrni vine să cred, sărmanul meu prinț: că dumneata n-ai iubit de fapt niciodată pe nici una dintre ele!

— Nu știu... se poate, tot ce se poate; ai dreptate în foarte multe privințe, Evgheni Pavlovici. Ești extraordinar de inteligent, Evgheni Pavlovici; ah! capul începe din nou să mă doară; mergem la dînsa! Pentru numele lui Dumnezeu! Pentru numele lui Dumnezeu, să mergem!

— Ți-am spus doar că nu mai e în Pavlovsk, e la Kolmino.

— Să plecăm la Kolmino, să plecăm imediat!

— Im-po-si-bil! răspunse tărăgănat Evgheni Pavlovici și se ridică în picioare.

— Ascultă, am să-i scriu o scrisoare, te rog să i-o transmiți!

— Nu, prințe, nu! Scutește-mă de astfel de comisioane, nu pot să primesc!

Se despărțiră. Vizita aceasta lăsă impresii ciudate în mintea lui Evgheni Pavlovici; înclina să creadă că prințul nu-i întreg la minte. Și ce o fi însemnînd *chipul* acesta, de care se teme și pe care-l iubește atît! Pe de altă parte, e foarte posibil chiar să moară din cauză că a pierdut-o pe

Aglaiia, așa că Aglaiia nici nu va ști vreodată cât a iubit-o el! Ha, ha! Și cum să iubești două femei deodată? În două feluri diferite? Interesant... Bietul idiot! Și acum ce se va întâmpla cu el?

X

Totuși, Mișkin nu muri înainte de cununie, nici „în somn” și nici în stare de veghe, după cum își exprimase presentimentul față de Evgheni Pavlovici. Cine știe, poate că într-adevăr dormea prost și avea visuri urâte; în schimb, în timpul zilei, era blînd și prevenitor cu toată lumea, arăta calm, chiar mulțumit, uneori părea îngîndurat, dar asta numai în clipele cînd rămînea singur. Pregătirile de nuntă mergeau repede; cununia urma să aibă loc la o săptămîină după vizita lui Radomski. Văzînd toată graba aceasta, pînă și prietenii cei mai apropiați, presupunînd că-i avea, ar fi trebuit să înțeleagă zădărnicia străduințelor lor de a-l „salva” pe nenorocitul smintit. Se zvonise că vizita făcută prințului de către Evgheni Pavlovici nu era străină de un amestec direct al generalului Ivan Feodorovici și al soției sale, Lizaveta Prokofievna. Presupunînd chiar că soții Epancin, dintr-o nemăsurată bunătate a inimii, puteau fi animați de dorința sinceră de a-l smulge de la pierzanie pe acest biet nebun — ei erau nevoiți, desigur, să se oprească numai la această simplă încercare; nici poziția și nici chiar sentimentele lor (lucru firesc!) nu le-au îngăduit să meargă mai departe. Am mai spus că pînă și cei din anturajul imediat al prințului erau indignați de purtarea lui. Dintre toți, Vera Lebedeva se mulțumi să verse lacrimi discrete în singurătate; de altfel, ea stătea mai mult acasă acum, nu mai intra atît de des în odaia prințului ca înainte. În timpul acesta, Kolea își îndeplinea cele din urmă îndatoriri față de părintele său, pe care-l doborî un al doilea atac la opt zile după primul. Profund impresionat, prințul a luat și el parte la durerea familiei Ivolghin; în primele zile stătea ore întregi lîngă Nina Aleksandrovna; a asistat și la înmormîntare. Mulți băgară de seamă că în biserică apariția lui provocă rumoare și șușoteli; la fel era primit pe stradă și în parc; cînd îl vedeau trecînd, fie pe jos, fie în trăsură, toți îl priveau curios, îl arătau cu degetul, rostind numele lui și al Nastasiei Filippovna. Multe priviri au căutat-o prin mulțime și în timpul procesiunii funerare, dar nu era acolo. A lipsit de la înmormîntare și căpităneasa, pe care Lebedev cu greu a reușit s-o potolească și s-o convingă să stea acasă. Slujba de prohod făcu asupra prințului o impresie puternică și dureroasă; și chiar atunci îi șopti lui Lebedev, răspunzîndu-i la o întrebare, că pentru întîia dată asistă la o slujbă de înmormîntare ortodoxă și că își mai aduce aminte din anii copilăriei de o asemenea slujbă într-o biserică de la țară.

- Parcă nici nu-ți vine a crede că omul acesta zăcînd în sicriu e același pe care, nu de mult, îl alesesem să prezideze serbarea noastră, îți mai aduci aminte, prințe? spuse încet Lebedev. Dar pe cine cauți?

— Așa, nu-i nimic, mi s-a părut doar...

— Nu cumva pe Rogojin?

— Cum, e aici?

— E în biserică.

— Așa-i, mi se pare că i-am zărit ochii, murmură neliniștit prințul.

Cum se face... de ce-i aici? L-au invitat?

— Nici nu era cazul. Familia defunctului nu-l cunoaște. A intrat ca și ceilalți, aici vine oricine. Și de ce te miri așa? Îl văd destul de des în ultimul timp; săptămîna trecută l-am zărit de patru ori în Pavlovsk.

— Eu nu l-am mai văzut... de atunci... zise prințul încet.

Dat fiind că nici Nastasia Filippovna nu-i spusese vreodată că l-ar fi întîlnit pe Rogojin „de atunci”, prințul a crezut că, din anumite motive, Rogojin se ferea să dea ochii cu el. În tot cursul zilei, prințul păru foarte abătut; îl frămîntau tot felul de gînduri. Nastasia Filippovna, dimpotrivă, se arătă în ziua aceea neobișnuit de veselă.

Kolea, care se împăcase cu prințul încă înainte de a fi murit tatăl său, îi propuse, date fiind importanța și urgența situației, să-i aleagă drept cavaleri de onoare pe Keller și pe Burdovski. Punea mîna-n foc pentru Keller, susținînd că se va purta cuviincios și că ar putea eventual să-i fie „de folos”. Cît despre Burdovski, nu încăpea nici o discuție, era doar un om liniștit și modest. Atît Nina Aleksandrovna cît și Lebedev îi atraseră atenția prințului că, dacă oricum căsătoria este hotărîtă, ce nevoie era să se celebreze la Pavlovsk, unde se făcuse atîta vîlvă, în plin sezon de vilegiatură și cu atîta pompă? Nu era preferabil ca ceremonia să aibă loc la Petersburg, și nu în biserică, ci acasă? Prințul înțelese foarte bine tîlcul ascuns al acestor precauții, dar se mulțumi să răspundă simplu și laconic că aceasta era dorința nestrămutată a Nastasiei Filippovna.

A doua zi se prezentă Keller, care fusese înștiințat între timp că va fi cavaler de onoare. Înainte de a intra, se opri în prag și, de cum îl văzu pe Mîșkin, răcnî, cu mîna dreaptă ridicată în aer și cu arătătorul desfăcut, ca și cum ar fi depus jurămîntul:

- Nu mai beau!

Apoi se apropie de prinț, îi strînse amîndouă mîinile cu putere și declară că, ce-i drept, la început a primit cu ostilitate acest proiect de căsătorie și că nu s-a sfiit s-o spună în gura mare într-un local public, la o partidă de biliard; dar asta numai pentru că ar fi dorit ca un prieten bun ce-i era, să-l vadă căsătorindu-se măcar cu prințesa de Rohan; dar acum recunoaște și el că prințul judecă cel puțin de zece ori mai sănătos și mai nobil decît ei toți „la un loc”! Căci ceea ce-l atrage nu este nici strălucirea, nici bogăția și nici chiar onoarea, ci numai adevărul! Este cunoscut de cîtă simpatie se bucură prințul din partea persoanelor sus-puse și, dat fiind că e un om de înaltă cultură, de ce n-ar fi și el — în general vorbind — un personaj de vază. „Dar tot felul de canalii și netrebnici sînt de altă părere; în oraș și în case, la întruniri, prin vile, la muzica din parc, prin localuri, prin sălile de biliard nu se vorbește și nu se discută decît de evenimentu! apropiat. Ba am auzit vorbindu-se că vor să pună la cale și un scandal sub ferestre și asta tocmai în noaptea nunții! Dacă ai nevoie, prințe, de pistolul unui om cinstit, sînt gata să trag o jumătate de duzină de focuri de gală înainte ca dumneata să fi ieșit dimineața din odaia nupțială.” Pentru a preîntîmpina îmbulzeala prea mare a vreunor bețivi la ieșirea din biserică, Keller îl mai sfătui să facă rost de o pompă de apă pe care s-o așeze în curte; însă Lebedev se opuse: „Ar fi în stare să-mi dărîme imobilul, zice, dacă aducem pompa”.

- Acest Lebedev complotază împotriva dumitale, prințe, zău așa! Vor să te pună sub interdicție, îți închipui așa ceva? Să-ți ia libertatea și banii, adică cele două atribute prin care fiecare dintre noi se deosebește

de un patruped! L-am auzit spunînd asta, crede-mă! E adevărul adevărat!

Mîșkin își aduse aminte că parcă mai auzise așa ceva, dar, bineînțeles, nu dăduse atunci nici o atenție. De altfel și acum. auzind această vorbă, rîse doar și o uită numaidecît. Totuși, de cîtăva vreme, Lebedev era în mare fierbere; era limpede că plănuia ceva; dar planurile lui, întotdeauna de inspirație subită, din cauza excesului de zel și al temperamentului său neastîmpărat, se complicau mereu, se ramificau și se depărtau astfel de punctul inițial, încît rareori izbutea să le ducă la bun sfîrșit. Mai tîrziu, cînd i se destăinui prințului, aproape în ziua nunții (avea obiceiul neschimbat ca, după fiecare intrigă neizbutită, să vină pocăit și să se căiască în fața persoanei contra căreia uneltise), îi declară că s-a născut pentru a fi un Talleyrand și că nu înțelege cum de a rămas toată viața lui un simplu Lebedev. Pe urmă îi mărturisi prințului toată urzeala pe care o pusese la cale împotriva lui, trezindu-i un viu interes. Reieșea din cele spuse de el că începuse mai întîi prin a solicita sprijinul persoanelor influente pe a căror autoritate să se bazeze la caz de nevoie; în consecință, s-a dus la generalul Ivan Feodorovici. Acesta rămase nedumerit și nu știu ce să-i spună; îi dorea din tot sufletul numai bine „tînărului”, dar „oricît ar fi voit să-l salveze, în împrejurarea de față, situația lui în societate nu-i îngăduia să intervină”. Lizaveta Prokofievna nici n-a vrut să-l primească; Evgheni Pavlovici și prințul Ș. refuzară orice amestec, de cum auziră despre ce este vorba. Fără să se descurajeze din pricina acestor refuzuri, Lebedev i se adresă unui jurisconsult expert, bătrîn respectabil, bun prieten și aproape binefăcător al său; acesta fu de părere că treaba este realizabilă, numai să se găsească martori competenți care să ateste dezechilibrul mintal sau chiar alienația și, mai cu seamă, să se asigure protecția unor oameni influenți. Lebedev nu se descurajă nici de data aceasta și într-o zi îi aduse prințului un medic, tot un bătrîn venerabil, aflat în vilegiatură la Pavlovsk, cu ordinul Sfînta Anna la gît, ca să sondeze, cum s-ar zice, terenul, să-și facă o idee aproximativă despre starea mintală a prințului și să-și dea, în mod neoficial deocamdată, părerea înainte de a-l supune la un adevărat examen medical. Mîșkin își aminti într-adevăr de această vizită și-și mai aduse aminte cum, cu o zi înainte, Lebedev încercase să-i demonstreze că era bolnav; cum prințul a refuzat categoric să cheme medicul, a doua zi chiar Lebedev i-a adus unul, ca din întîmplare, venind chipurile de la domnul Terentiev, care se simte foarte rău, și pretextînd că ar vrea să-i vorbească despre bolnav. Prințul îl lăudă pe Lebedev pentru grija și atenția față de Ippolit și-l primi pe medic cu o deosebită bunăvoință. Convorbirea se concentra îndată asupra lui Ippolit - medicul își arătă dorința să cunoască în toate amănuntele scena sinuciderii; felul cum a istorisit-o prințul și explicațiile pe care i le-a dat l-au interesat în cel mai înalt grad. După aceea au vorbit de clima petersburgheză, de boala prințului, de Elveția, de Schneider. Tot ce-i povesti prințul și mai cu seamă expunerea asupra sistemului terapeutic al lui Schneider îl captivară atît de mult pe bătrînul doctor, încît își prelungi vizita, rămînînd la prinț două ceasuri în cap; Mîșkin îi oferă să fumeze țigări de calitate excepțională, iar Lebedev, din partea lui, îl trată cu un lichior excelent, pe care îl aduse Vera. Văzînd-o, doctorul, deși om însurat și tată de copii, începu să-i îndruga fel de fel de complimente, stîrnind indignarea tinerei fete. Se despărțiră prietenii. Plecînd de la prinț, medicul îi spuse lui

Lebedev că, dacă ar fi ca asemenea oameni să fie puși sub interdicție, atunci cine ar mai merita să fie curator și de unde să-i mai recrutezi? Și nici expunerea tragică a lui Lebedev în privința căsătoriei proiectate de prinț nu-l impresiona prea mult pe doctor, care, clătînînd malițios din cap, îi răspunse că asemenea căsătorii s-au mai văzut: „N-ar fi unicul caz”; unde mai pui că, după cît a auzit, persoana „este seducătoare și de o frumusețe rară”, ceea ce-i de ajuns ca să explice înflăcărarea unui om înstărit; în afară de asta, mulțumită lui Toțki și lui Rogojin, posedă capitaluri, mărgăritare, diamante, șaluri, mobilă; prin urmare, nu-i o partidă de lepădat; într-un cuvînt, în ochii medicului, o asemenea alegere, departe de a fi un indiciu de prostie, arăta dimpotrivă, la prinț o inteligență practică foarte sănătoasă, un calcul subtil și un act de o înțelepciune remarcabilă, și că, prin urmare, în concluziile lui, el, doctorul, ar înclina mai degrabă spre o constatare exact contrarie celei presupuse și absolut favorabilă prințului... Explicația doctorului îl ului pur și simplu pe Lebedev și în consecință încetă orice demersuri în acest sens; iar acum, adăugă el, „acum, afară de credință și devotament, care merge pînă la vărsare de sînge, de la mine n-ai să vezi altceva nimic; de aceea am și venit”.

Îl distrăgea pe Mișkin de la gîndurile lui și Ippolit, care, în zilele din urmă, trimitea să-l cheme la el acasă din ce în ce mai des.

Familia lui se instalase într-o căsuță nu departe de vila lui Lebedev. Aici, cel puțin, copiii cei mici, fratele și sora lui Ippolit, aveau cum să scape de despotismul fratelui lor mai mare, refugiindu-se în grădină; în schimb, biata căpităneasă rămînea și mai departe la discreția mofturilor și răutății tiranice a fiului ei. Mai în fiecare zi, prințul trebuia să facă pace între dînșii, și bolnavul continua să-i spună „dădaca mea”, afișîndu-și în același timp disprețul pentru rolul acesta de împăciuitoare. Ippolit făcea mare caz plîngîndu-se de Kolea care îl cam neglijase în ultima vreme, fiind reținut mai întîi la căpătiul tatălui său muribund, apoi lîngă maică-sa, rămasă văduvă. La urmă, Ippolit începu să glumească pe socoteala nunții apropiate a prințului cu Nastasia Filippovna și sfîrși prin aceea că îl jigni amarnic pe Mișkin, făcîndu-l să-și iasă din fire, așa încît acesta, supărat, încetă să-l mai viziteze. Vreo două zile după aceea, într-o dimineață, căpităneasa veni disperată să-l roage pe prinț, cu lacrimi în ochi, să poftească la ei, căci altfel *aceia* o să-i mănînce zilele. Ea mai adăugă că Ippolit vrea să-i destăinuiască un mare secret. Prințul cedă rugăminților căpitănesei și se duse. Era limpede că Ippolit dorea să se împace cu el, îl podidiră chiar lacrimile, și, după ce plînse, se înfurie firește și mai mult, dar nu mai îndrăzni să-și dea drumul. Starea lui se înrăutățea văzînd cu ochii și, după toate aparențele, nu mai avea multe zile de trăit. Nu era vorba de nici un secret; se mărgini doar să-l conjure pe prinț, sufocîndu-se de emoție (poate prefăcută), să fie cu băgare de scamă și „să se ferească de Rogojin”. „E un om care nu renunță așa de ușor la ce-i al lui; ăsta-i făcut din alt aluat decît noi; cînd și-a pus ceva în gînd, orice-ar fi, nu mai dă înapoi”... și altele, și altele. Prințul încercă să-l descoasă, cerîndu-i precizări și amănunte concrete, dar Ippolit nu știa nimic precis, orientîndu-se doar după intuiția și impresiile lui personale. În sfîrșit, spre marea lui satisfacție, izbuti să-l îngrozească pe Mișkin. La început, acesta s-a eschivat, pe cît a putut, să răspundă la unele întrebări prea indiscrete și zîmbea doar auzindu-l pe Ippolit că-l sfătuiește „să fugi mai bine în străinătate, căci

preoți ruși găsești peste tot, și ai putea deci să te cununi și acolo". Dar, în încheiere, Ippolit nu se putu abține să nu insinueze: „Eu, de fapt, mă tem pentru Aglaia Ivanovna; Rogojin știe cât o iubești; dragoste pentru dragoste; dumneata i-ai luat-o pe Nastasia Filippovna, el o va ucide pe Aglaia Ivanovna; deși ai renunțat acum la dînsa, totuși asta ți-ar pricinui multă suferință, nu-i așa?" Și într-adevăr, cu asta Ippolit își ajunsese scopul: Mișkin plecă de la el cu sufletul răvășit plin de îndoieli și de neliniști.

Avertismentul acesta în privința lui Rogojin căzuse chiar în ajunul nunții. În aceeași seară, prințul și Nastasia Filippovna se văzură pentru ultima oară înaintea căsătoriei lor. Tînăra femeie nu era însă în stare să-i redea echilibrul și liniștea sufletească; în ultimul timp, dimpotrivă, ea însăși contribui mult la starea lui de zbucium. Altădată, adică doar cu cîteva zile înainte, se străduia din răzputeri să-l înveselească ori de cîte ori se întîlneau; era din ce în ce mai îngrijorată de aerul lui abătut; încercase chiar să-i cînte, ca să-l dispună, de cele mai multe ori însă îi povestea istorii vesele. Mai întotdeauna prințul se făcea că o ascultă cu multă plăcere, cîteodată chiar rîdea cu poftă, fermecat de verva, de sclipirile minții și de elanul plin de simțire cu care știa să povestească atunci cînd o pasiona ceva; or, pasiunea era elementul ei obișnuit. Văzîndu-l cum rîde și dîndu-și scama de impresia produsă asupra lui, Nastasia Filippovna era fericită și mîndră de succesul ei. Acum însă Mișkin o găsea din ce în ce mai melancolică și mai îngîndurată. O cunoștea prea bine pe Nastasia Filippovna; altfel, totul la ea i s-ar fi părut acum enigmatic și neînțeles. Dar era sincer convins că salvarea ei nu era un lucru imposibil. Nu mințise spunîndu-i lui Evgheni Pavlovici că o iubește sincer, din toată inima, și că dragostea aceasta semăna cu grija pe care ți-o reclamă un copil plătînd și bolnăvicios; te legi de el, pentru că ți-e cu neputință să-l lași în voia întîmplării. Prințul se ferea să explice cuiva natura sentimentelor sale pentru această femeie; nu-i plăcea să vorbească despre asta nici chiar atunci cînd discuția era greu de evitat. Cît despre Nastasia Filippovna, niciodată, stînd împreună, n-au vorbit despre „dragoste”, ca și cum și-ar fi dat reciproc cuvîntul să evite o asemenea discuție. Conversația lor, de obicei veselă și însuflețită, n-avea nimic intim, așa încît oricine ar fi putut lua parte la ea. Daria Alekseevna istorisea mai tîrziu că era o încîntare să-i privești și să-i ascuți în acele momente și că i se umplea inima de bucurie văzîndu-i împreună.

Pe de altă parte, acest fel de a privi starea morală și intelectuală a Nastasiei Filippovna îl scutea pe prinț, pînă la un punct, de a încerca să-și lămurească multe alte nedumeriri. Acum era o femeie cu totul deosebită de aceea pe care o cunoscuse cu trei luni în urmă. De pildă nu se mai mira văzînd-o așa de nerăbdătoare să se mărite cu el, deși, altădată, fugise de această căsătorie, despărțindu-se de el cu lacrimi, blesteme și reproșuri amare. „Înseamnă că nu-și mai face muștrări și nu se mai teme ca atunci că m-ar putea face nefericit, se gîndea prințul. O încredere în sine atît de repede renăscută nu-i deloc firească. Să-și fi recăpătat oare încrederea numai din ura pe care o nutrea față de Aglaia? Dar asta ar însemna să-i deprecieze profunzimea sentimentului. O face de frică pentru soarta care o aștepta cu Rogojin?" Într-un cuvînt, toate aceste cauze, precum și multe altele, puteau determina asemenea schimbare, dar ipoteza cea mai plauzibilă la care se opri Mișkin a fost aceea pe care de mult o bănuia;

bietul ei suflet bolnav era istovit. Era o explicație care îi dădea oarecum răspuns la o sumedenie de nedumeriri, departe însă de a-i asigura prințului în tot acest timp liniștea și odihna de care avea nevoie. Uneori părea că-și dă toată silința să nu se gândească la nimic; căsătoria pe care o contracta se pare că o accepta într-adevăr, ca pe o formalitate fără prea mare importanță; propriul lui destin nu-l interesa aproape deloc. Cît privește obiecțiile și convorbirile de felul aceleia pe care o avusese cu Evgheni Pavlovici, le ocolea pe cît era cu putință, simțindu-se incapabil să răspundă la anumite imputări și argumente.

De altfel, băgă de seamă că Nastasia Filippovna știa și înțelegea foarte bine ce înseamnă Aglaia pentru el. Nu i-a mărturisit-o niciodată, dar el citea pe „chipul” ei de fiecare dată cînd îl surprindea pregătindu-se să se ducă la Epancini încă atunci, la început. Cînd auzi de plecarea familiei Epancin, ea, pur și simplu, se luminează la față. Oricît de distrat și de încrezător era prințul atunci, începuse totuși să se întrebe cu neliniște dacă nu cumva Nastasia Filippovna va provoca un scandal ca s-o silească pe Aglaia să plece din Pavlovsk. Tot tîmbălăul și zvonurile iscate în jurul căsătoriei lor erau provocate în bună parte, cu siguranță, chiar de dînsa, ca să-și irite rivala. Deoarece pe doamnele Epancin nu le prea întîlneai în oraș, Nastasia Filippovna îl luă într-o zi pe prinț în caleașca ei și-i porunci vizitiului să treacă chiar prin fața ferestrelor vilei lor. Pentru Mîșkin a fost o surpriză îngrozitoare; își dădu seama, după obiceiul lui, prea tîrziu, abia cînd trăsura trecuse de casă. N-a spus nimic, două zile după aceea însă a fost bolnav. Nastasia Filippovna nu mai repetă experiența. În zilele din urmă, premergătoare cununiei, devenise foarte îngîndurată. Izbutea totdeauna, în cele din urmă, să-și alunge tristețea și-și regăsea veselia, dar mult mai potolită și mai puțin exuberantă decît înainte. Prințul se purta cu ea mai atent și mai prevenitor ca oricînd. Îi părea ciudat că n-a adus niciodată vorba de Rogojin. Doar o singură dată, cu cinci zile înainte de nuntă, Daria Alekseevna trimise după el să vină numaidecît, pentru că Nastasia Filippovna se simțea foarte rău. Prințul o găsi într-o stare vecină cu nebunia; țipa, tremura, spunea întruna că Rogojin e ascuns în grădină, ba chiar în vilă, că l-a văzut cu ochii ei, și că o va omorî la noapte... O va înjunghia! Toată ziua n-a putut să se liniștească. În seara aceea, Mîșkin, ducîndu-se pentru o clipă la Ippolit, află de la doamna Terentieva, care tocmai atunci se întorsese din oraș, unde fusese plecată pentru niște treburi, că Rogojin trecuse pe la ea pe-acasă, la Petersburg, și că s-a interesat de noutățile de la Pavlovsk. Prințul a rugat-o să-i spună ora exactă cînd a vizitat-o și s-a putut convinge că Rogojin se afla la căpităneasă aproape la aceeași oră în care Nastasiei Filippovna i se năzărise că-l vede în grădina vilei sale. Prin urmare, totul n-a fost decît o nălucire, un miraj și, ca să se încredințeze mai bine, Nastasia Filippovna se duse personal s-o întrebe pe căpităneasă, și răspunsul acesteia o liniști pe deplin.

În ajunul nunții, prințul, plecînd de la Nastasia Filippovna, a lăsat-o foarte bine dispusă și înviorată; croitoreasa îi trimisese de la Petersburg toaleta pe care trebuia s-o îmbrace a doua zi, rochia de nuntă, podoaba pentru cap etc., etc. Prințul nu se aștepta s-o vadă așa de preocupată de gătelile ei; le admiră pe fiecare în parte și laudele lui o făcură și mai fericită. Pînă la urmă însă, Nastasia Filippovna

nu se putu abține și-i împărtași pentru ce anume ținea așa de mult la bogăția podoabelor și a îmbrăcămintei: auzise că aproape tot orașul era indignat, că niște derbedei pregăteau un scandal cu muzică și cu versuri de circumstanță și că restul societății încuraja mai mult sau mai puțin toate astea. Pentru că voiau cu orice preț s-o umilească, ea trebuia să țină capul mai sus ca oricând, să-i sfideze pe toți, să-i orbească și să-i îngenuncheze prin eleganța și bogăția veșmintelor ei; „Să zbiere, să fluiera, dacă or îndrăzni!” La gândul acesta, ochii Nastasiei Filippovna scînteiau. De fapt, în sinea ei, nutrea și un alt gând, pe care însă nu-l putea mărturisi: visa în taină că Aglaia sau vreo persoană trimisă de ea va asista la cununie, incognito, amestecată prin mulțime, și ea se pregătea să facă față cu cinste acestei eventualități. Pe la unsprezece noaptea, cînd se despărți de prinț, era preocupată de planurile sale. Dar nici nu bătuse miezul nopții cînd Daria Alekseevna trimise după prinț, chemîndu-l „să vină în grabă, căci e de rău”. Prințul o găsi pe logodnica lui încuiată în iatac, pradă unei crize de nervi; plîngea năprasnic și se căina. Îi vorbiră prin ușă; multă vreme nu voi să știe de nimic; la urmă deschise, îl lăsă numai pe prinț să intre, încuie ușa iar și-i căzu la picioare, în genunchi. (Cel puțin așa a istorisit mai târziu Daria Alekseevna, ai cărei ochi curioși reușiră să surprindă cîteva dintre amănuntele scenei.)

— Ce fac? Ce fac! Ce fac eu din tine! strigă ea, înbrățișîndu-i cu disperare genunchii.

Prințul rămase o oră întreagă cu dînsa, nu știm ce anume au vorbit. Daria Alekseevna povesti mai târziu că se împăcaseră și erau fericiți. În noaptea aceea, prințul se mai interesă o dată de logodnica lui; între timp însă, Nastasia Filippovna adormise. Dimineața, înainte de a se trezi din somn, mai veniră la Daria Alekseevna alți doi trimiși de-ai lui Mîșkin; și chiar un al treilea, care a fost însărcinat să-i ducă prințului următorul răspuns: „În jurul Nastasiei Filippovna roiesc acum o droaie de croitoresc și de coafori din Petersburg; că nu se resimte deloc după criza de ieri, că e ocupată, așa cum poate fi ocupată cu gătelile de cununie o tînră atît de frumoasă și chiar în acest moment se decide într-un fel de consiliu extraordinar ce anume bijuterii, ce briliante să-și pună mireasa”. Vestea asta avu darul să-l liniștească pe Mîșkin.

Tot ce urmasse după aceea și cum anume se desfășuraseră evenimintele acestei nunți memorabile s-a putut afla mai pe urmă de la persoane bine informate din ale căror mărturii demne de crezare se putea reconstitui cam următoarea succesiune a faptelor:

Cununia a fost hotărîtă pentru ora opt seara. Pe la ora șapte, Nastasia Filippovna era gata. Încă de la șase, o mulțime de curioși începură să se strîngă în jurul vilei lui Lebedev, dar mai cu seamă în fața casei Dariei Alekseevna; pe la șapte, biserica aproape că se umpluse. Vera Lebedeva și Kolea nu-și mai găseau locul de grija prințului, deși erau ocupați pînă peste cap: trebuiau să pregătească cele de cuviință pentru primirea invitaților care, după cununie, aveau să vină ca să-i felicite pe tinerii căsătoriți. De altfel, nu se așteptau la prea multă lume; în afară de nuntași și de martori, Lebedev îi mai invitase pe Ptițîn, Ganea, doctorul cel cu decorația Sf, Anna la gît și pe Daria Alekseevna. „Ce ți-a venit să-l inviți pe doctor? Abia l-am cunoscut”, îi spuse prințul lui Lebedev. „Are ordinul Sfînta Anna la gît, e un om cu vază și o să facă efect”, răspunse Lebedev,

vădit încântat de ideea lui și spre hazul prințului. Keller și Burdovski, în frac și înmănușați, aveau o înfățișare destul de convenabilă; numai că cel dintîi îl cam neliniștea pe prinț din pricina pornirilor sale belicoase cînd se uita la mulțimea de gură-cască ce se adunase în fața casei. În sfîrșit, pe la ora șapte și jumătate, Mișkin se duse cu trăsura la biserică. E de remarcat că el ținea neapărat să fie respectate toate datinile și uzanțele consacrate în asemenea ocazii; totul se făcea pe față, deschis, la lumina zilei și „cum se cuvine”. Însoțit de Keller, care arunca în dreapta și-n stînga priviri amenințătoare, prințul păși în biserică, răzbind cu greu prin mulțime, în mijlocul șușotelilor și al exclamațiilor lumii. El se refugie pentru moment în altar. Apoi Keller plecă s-o aducă pe Nastasia Filippovna. În fața casei Dariei Alekseevna era de două ori mai multă lume decît la vila prințului și atitudinea acestei mulțimi era și mai ostilă. Urcînd scările, Keller auzi niște vociferări care îl făcură să se întoarcă, gata să rostească un discurs după vrerea inimii lui înfierbîntate, dar fu oprit la timp de Burdovski și de Daria Alekseevna, care tocmai ieșise să deschidă ușa; amîndoi îl apucară pe Keller și-l traseră înăuntru. Era furios și zorit. Nastasia Filippovna se ridică în picioare, se mai uită o dată în oglindă și, după cum spunea Keller mai tîrziu, observă cu un zîmbet „silit” că era „palidă ca un cadavru”; apoi se închină cu smerenie înaintea icoanei și porni înainte. Un murmur surd de glasuri salută apariția ei. E drept că la început se auziră și rîsete, aplauze și cîteva șuierături; după o clipă însă răsunară și alte glasuri:

- Ce mîndrete de femeie! se auzea din mulțime.
- Nu-i nici cea dintîi, nici cea de pe urmă!
- Căsătoria acoperă orice, proștilor!
- Unde mai găsești așa frumusețe, urra! răcneau cei din față.
- Prințesă! Pentru așa prințesă mi-aș vinde sufletul! strigă un

conțopist. „ *Cu prețul vieții, noapte dăru!*”

Într-adevăr, Nastasia Filippovna ieși din casă albă ca varul; doar ochii ei mari, negri, ațintiți spre mulțime, luceau ca niște cărbuni aprinși, și curioșii n-au putut să reziste acestei priviri; indignarea făcu loc entuziasmului. Dar iată că ușa cupeului s-a și deschis și Keller i-a întins mîna s-o susțină, cînd, deodată, ea scoase un țipăt și se repezi de pe ultima treaptă a scării drept în mijlocul mulțimii. Toți din jurul ei rămaseră înlemniți; lumea se dădu în lături din fața ei și la cinci-șase pași de casă se ivi deodată Rogojin. Prin mulțime, Nastasia Filippovna îi zărise privirea. Alergă la dînsul ca o nebună și-l apucă de amîndouă mîinile:

- Scapă-mă! Ia-mă cu tine! Unde vrei tu, chiar acum!

S-o ia în brațe și s-o ducă pînă la cupeu a fost pentru Rogojin treabă de o clipă. Apoi scoase din portofel o hîrtie de o sută de ruble și o întinse vizitiului:

- La gară! Dacă prindem trenul, mai capeți un sutar!

După care sări în trăsura lîngă Nastasia Filippovna și închise ușa cupeului. Fără să mai stea la șovăială, vizitiul dădu bici cailor. Keller se justifica pe urmă prin stupefacția în care îl adusese o întorsătură atît de neașteptată. „Să fi avut încă o secundă, mi-aș fi venit în fire și n-aș fi îngăduit una ca asta!” spunea el, relatînd întîmplarea. Prima reacție a celor doi cavaleri de onoare a fost să sară într-o altă trăsură care staționa în apropiere și să pornească în urmărirea cupului; dar pe drum se răzgîndiră.

— E prea târziu! N-ai cum s-o întorci cu de-a sila! zise Keller.

— Și nici prințul n-ar accepta! fu de părere Burdovski, profund zguduit.

Rogojin și Nastasia Filippovna ajunseră la timp la gară. După ce s-au dat jos din trăsură, cu un minut înainte de a se urca în vagon, Rogojin opri deodată o fată care tocmai trecea prin fața lui; era îmbrăcată cu o mantilă de culoare închisă, cam veche, dar încă destul de prezentabilă, iar pe cap purta o năframă de mătase.

— Îți dau cincizeci de ruble pe mantila dumitale, îi spuse scurt și-i întinse banii.

Această propunere neașteptată o zăpăci pe fată; fără să-i mai lase timp de gândire, îi strecură în mână rublele și, luând cât ai clipi mantila și năframa, acoperi umerii și capul Nastasiei Filippovna. În vagon, veșmintele ei atât de luxoase ar fi atras atenția celorlalți călători. Abia mai târziu înțelese fata de ce i s-au dat atîția bani pentru vechiturile ei.

Vestea răpirii Nastasiei Filippovna ajunse cu iuțeala fulgerului la urechile lumii adunate în biserică. În momentul cînd Keller își făcea loc prin mulțime, ca să ajungă la prinț, o sumedenie de oameni pe care nu-i cunoștea îl asaltară, nerăbdători să afle ce s-a întîmplat. Vorbeau tare, clătinau din cap, unii chiar rîdeau; nimeni nu părăsea biserica; toți voiau să vadă ce va face prințul. Aflînd vestea, el se îngălbeni, dar nu arată nici o tulburare. „Mă temeam de asta, spuse cu un glas abia deslușit, totuși nu mi-am închipuit că se va întîmpla chiar așa..” Și, după o clipă de tăcere, adăugă: „De altfel... în starea ei... nu-i deloc de mirare”. Cuvintele acestea au fost calificate mai târziu de Keller drept dovadă a unei atitudini „de neasemuită înțelepciune filosofică”. Cînd prințul ieși din biserică, mulți băgară de seamă că părea foarte liniștit și nu era deloc abătut. Se grăbea desigur să ajungă cît mai repede acasă, ca să rămînă singur, dar nu avu parte de așa ceva. Cîțiva dintre invitați, printre care Ptițîn, Gavrilă Ardalionovici și doctorul, îl însoțiră pînă acasă și intrară după el. În afară de asta, din toate părțile, vila era literalmente asaltată de curioși. Fiind încă pe terasă, prințul auzi iscîndu-se o discuție violentă: Keller și Lebedev erau gata să se încaiere cu un grup de necunoscuți care păreau a fi niște slujbași și care voiau numaidecît să pătrundă înăuntru. Prințul se apropie și, după ce se informă de pricina certei, îi rugă politicos pe Lebedev și pe Keller să se dea la o parte, apoi, adresîndu-se plin de amabilitate unui domn cu înfățișare mai impunătoare și cu părul cărunt, care se afla în fruntea celorlalți, îl invită să binevoiască a-i face onoarea să vină în casă. Domnul se cam fîstîci, stingherit, totuși pași pe terasă. Șapte-opt dintre însoțitorii lui făcură la fel și intrară în casă afișînd un aer degajat; alți amatori nu se găsiră și în curînd se auziră glasuri din mulțime care-i condamnau pe cei înfigăreți. Pe aceștia prințul îi pofti să ia loc pe scaune, le oferî ceai și intră în vorbă cu ei. Spre surprinderea vizitatorilor, lucrurile se petrecură într-o atmosferă sobră și de bună-cuviință. Au fost și unele încercări de a înveseli convorbirea, dirijînd-o spre un „subiect la ordinea zilei”, s-au pus și cîteva întrebări indiscrete, au fost strecurate și observații „provocatoare”. Dar prințul le răspunse tuturor cu atîta simplitate și bunăvoință și în același timp cu atîta demnitate și încredere în bunăcredința a musafirilor săi, încît toate întrebările acestea indiscrete încetară de la sine. Încetul cu încetul convorbirea căpătă un caracter serios și grav.

Unul dintre domnii aceștia, agățându-se de o vorbă scăpată de cineva, declară cu vehemență că orice s-ar întâmpla, el nu-și va vinde moșia, ci va aștepta, căci „întreprinderile sînt mai bune decît banii”: „Iată, domnule, care este sistemul meu economic, dacă vrei să știi!”. Fiindcă se adresa prințului, acesta îl aprobă cu multă căldură, deși Lebedev îi șoptea la ureche că acest pretins proprietar, care se umflase în pene făcînd caz de averile lui, nu numai că n-a avut vreodată o moșie, dar nici măcar un capăt de ață. Astfel trecu aproape o oră și în cele din urmă, după ce-și băură ceaiul, oaspeții văzură în sfîrșit că buna-cuviință nu le mai îngăduia să rămînă. La plecare, doctorul și domnul cu părul cărunț, plini de afecțiune, își luară rămas-bun de la prinț; de altfel și toți ceilalți se despărțiră cu efuziuni zgomotoase și multă căldură. S-au exprimat urări și păreri în sensul că „e de prisos să-și facă inimă rea... poate că e mai bine chiar că s-a întîmplat așa...”etc. E drept că erau printre ei și unii mai tineri care au încercat să ceară șampanie, dar cei mai în vîrstă îi făcură să se astîmpere. După ce, în sfîrșit, s-au retras cu toții, Keller se aplecă spre Lebedev și-i spuse: „Noi am fi iscat, bineînțeles, un mare tăraș, cu strigăte și bătaie și ne-am fi făcut de rîs; ar fi intervenit și poliția; pe cînd el și-a cîștigat noi prieteni și încă ce oameni, îi cunosc doar!” La care Lebedev, care apucase să tragă binișor la măsă, scoase un suspin și rosti sentențios: „A ascuns înțelepților și celor deștepți ceea ce a descoperit pruncilor”; am mai spus-o și altă dată despre el, iar acum mai adaug că și pe „pruncul cel nevinovat Dumnezeu l-a scăpat din prăpastie. El și toți sfinții lui!”

În sfîrșit, pe la ora zece și jumătate, îl lăsară pe prinț singur; îl dorea cumplit capul; Kolea plecă cel din urmă, după ce-l ajută pe Mișkin să-și schimbe hainele de nuntă. Se despărțiră cu cele mai bune sentimente de caldă prietenie. Kolea nu vorbi mai nimic despre întîmplare, dar făgădui să vină a doua zi dis-de-diminează. A povestit mai tîrziu că atunci cînd își luă rămas-bun, prințul nu i-a împărtășit nimic și, prin urmare, i-a ascuns chiar și lui intențiile sale ulterioare. Curînd nu mai rămăsese aproape nimeni în casă; Burdovski se duse să-l vadă pe Ippolit, Keller și cu Lebedev plecară și ei nu se știe unde. Numai Vera Lebedeva mai rămase o bucată de vreme în casă pentru a face puțină ordine și a reda astfel odăilor aspectul lor obișnuit. Înainte de plecare, aruncă o privire în camera prințului. Stătea cufundat în gînduri, cu coatele pe masă și capul în mîini. Ea se apropie încet și-l atinse pe umăr. Prințul o privi buimac și cîtva timp păru că încearcă să-și aducă aminte de ceva; dezmeticindu-se în sfîrșit, a început să dea semne de agitație neobișnuită. Totul se reduse pînă la urmă la rugămințile stăruitoare ale prințului, care o imploră pe Vera să-i bată în ușa a doua zi, la ora șapte diminează, căci trebuie să plece la Petersburg cu cel dintîi tren. Fata făgădui să-i împlinească dorința. O mai rugă la fel de stăruitor să nu spună nimănui nimic, ceea ce îi promise de asemenea, și, în sfîrșit, în clipa cînd deschise ușa să plece, prințul o mai chemă o dată, îi luă mîinile, i le sărută, o sărută apoi pe frunte, spunîndu-i într-un fel cu totul straniu: „Pe mîine!” Toate astea le-a povestit Vera mai tîrziu. Fata plecă pradă unei mari neliniști pentru el. A doua zi dimineată, după cum făgăduise, Vera bătuse la ușa prințului, anunțîndu-l că trenul de Petersburg pleacă peste un sfert de ceas. Înfățișarea senină și chiar surîzătoare a lui Mișkin cînd i-a deschis ușa o mai liniști puțin. Se pare că nici nu se

dezbrăcase peste noapte ca să se culce, dar se vedea cu toate acestea că dormise. Își făcea socoteala că ar putea să se întoarcă în aceeași zi la Pavlovsk. Vera a fost, așadar, singura ființă căreia prințul socoti de cuviință să-i comunice intenția lui de a pleca în oraș.

XI

Peste o oră, Mîșkin se afia la Petersburg; trecuse de ora nouă când sună la Rogojin. Urcase pe scara din față; mult timp păru că nimeni nu auzise clopoțelul sunînd. În sfîrșit, ușa de la apartamentul bătrînei mame a lui Rogojin se deschise; o slujnică în vîrstă, cu o înfățișare cuviincioasă, apăru în prag.

- Parfion Semionovici nu-i acasă, spuse ea. Pe cine căutați?

— Pe Parfion Semionovici.

— Nu-i acasă.

Servitoarea îl privea cu o curiozitate cam prea vădită.

— Spune-mi, cel puțin, a dormit acasă astă-noapte? Și... dacă s-a întors singur aseară?

Slujnica îl privea mereu, fără să-i răspundă la întrebare.

- N-a venit cu dînsul... ieri, aici... către seară... Nastasia Filippovna?

- Să nu vă fie cu supărare, dar cine sînteți?

— Prințul Lev Nikolaevici Mîșkin; Parfion Semionovici mă cunoaște bine.

- V-am spus că nu e acasă.

Femeia își lăsă ochii în jos.

— Și Nastasia Filippovna?

— Nu știu nimica.

— Stai, stai puțin. Și cînd are să se întoarcă?

- Nici asta nu pot să știu. Ușa se închise.

Prințul hotărî să revină peste o oră. Coborînd, dădu cu ochii de portar.

- Parfion Semionovici e acasă?

- Da, este.

- Atunci, cum se face că adineauri mi s-a spus că lipsește?

- Cineva de la dînsul v-a spus?

— Nu, o slujnică a bătrînei mi-a spus, dar am sunat la ușa lui Parfion Semionovici și n-a venit nimeni să-mi deschidă.

- Cine știe, poate să fi ieșit, răspunse portarul; se întîmplă să plece fără să anunțe. Uneori ia și cheia cu dînsul și odăile stau zăvorite cîte trei zile în șir.

- Ești sigur că ieri a fost pe acasă?

— Vezi bine c-a fost. Numai cînd intră pe ușa din față, nu știe nimeni.

— Dar Nastasia Filippovna n-o fi fost și dînsa cu el?

— Asta nu mai știu. Nu prea se arată des pe aici; dacă venea, o vedeam de bună seamă.

Prințul plecă și, neștiind ce să facă, se plimbă o vreme pe trotuar. La Rogojin, toate ferestrele erau închise, pe cînd cele de la apartamentul mamei sale, mai toate deschise. Era o zi de vară senină și cu arșiță. Prințul traversă strada și se opri pe trotuarul de peste drum, ca să-și mai arunce o

privire spre ferestre; nu numai că erau închise, dar aproape toate aveau storurile lăsate.

A stat așa vreun minut, când, deodată - lucru ciudat - i se păru că marginea unui stor se dă la o parte și, cît ai clipi din ochi, apare și dispăre pe loc chipul lui Rogojin. Prințul mai așteaptă puțin, cît pe ce gata să se întoarcă și să sune din nou la ușă, dar se răzgîndi, hotărît să revină într-o oră. „Cine știe? Poate mi s-a năzărit... numai ...” își zisei el.

De acolo se îndreptă repede spre vechea locuință a Nastasiei Fitippovna din cartierul Izmailovski Polk. Știa că după ce părăsise Pavlovskul la rugămintea lui, cu trei săptămîni în urmă, fusese găzduită în Izmailovski Polk, la o veche cunoștință a ei. Văduvă de învățător și mama unei familii numeroase, această venerabilă femeie dădea cu chirie un apartament destul de drăguț mobilat, ceea ce reprezenta aproape unicul său venit. Era de presupus că, revenind la Pavlovsk, Nastasia Filipovna trebuia să fi păstrat și locuința din Petersburg; cel puțin, era foarte probabil să-și fi petrecut noaptea în această locuință, unde, fără îndoială, Rogojin o adusese în ajun. Prințul luă o birjă. Pe drum, se gîndi că ar fi fost mai bine să fi început cu asta și să fi încercat mai întîi acolo, dat fiind că era de necrezut ca tînăra femeie să se fi dus noaptea direct la Rogojin. Își aminti și de vorbele portarului, cum că Nastasia Filip-povna nu prea venea des în casa aceea. Dacă nici înainte nu prea îl vizita pe Rogojin, atunci ce rost ar avea acum să stea la el? Dîndu-și astfel curaj, prințul ajunse în sfîrșit în Izmailovski Polk mai mult mort decît viu.

Spre surprinderea și dezolarea lui, văduva cu pricina nu numai că nu auzise nimic de Nastasia Filippovna, nici în ajun și nici în ziua aceea, dar pînă și apariția prințului o socotea un fel de minune. În urma mamei năvăliră pe ușă o droaie de copii — numai fete la un an diferență una de alta, dintre care cea mai mare avea cincisprezece ani, iar cea mai mică șapte — și, făcînd cerc în jurul prințului, se holbară la el ca la urs. După copii se ivi și o mătușă a lor, o femeie, cu fața gălbejită și cu o basma neagră pe cap; apoi apăru și bunica — o băbuță cu ochelari pe nas. Stăpîna casei îl pofti stăruitor pe Mîșkin să intre ca să-și mai tragă sufletul, lucru la care el nu se opuse. Mîșkin ghici numaidecît că ele știau foarte bine cine era el și că în ajun trebuia să fi avut loc nunta lui și deci ardeau de nerăbdare să-l întrebe despre nuntă și să afle prin ce minune venise să se intereseze de Nastasia Filippovna, când, de fapt, ea ar fi trebuit să fie acum cu el la Pavlovsk; dar tăceau din delicatețe. Pentru a le satisface curiozitatea, prințul istorisi pe scurt tot ce se petrecuse. Uimirea lor fu însă atît de mare, încît prințul se văzu nevoit să dea și alte amănunte, bineînțeles cît mai sumar cu putință. La urmă cele trei femei, profund impresionate, hotărîră în înțelepciunea lor ca, înainte de toate, să se întoarcă la Rogojin, să bată pînă ce i-o deschide, ca să afle de la el ce-i cu Nastasia Filippovna. Iar dacă Rogojin nu va fi acasă (lucru de care trebuia să se încredințeze bine) sau dacă va refuza să răspundă, prințul ar putea să se ducă la o doamnă nemțoaică pe care Nastasia Filippovna o cunoștea și care locuia cu mama ei în cartierul Semionovski Polk; în tulburarea ei și din dorința de a face să i se piardă urma, e posibil ca Nastasia Filippovna să se fi dus să înnopteze acolo. Prințul se ridică sleit de puteri și cu sufletul îndurerat de moarte; ele aveau să povestească mai tîrziu că el era de o „paloare înspăimîntătoare” și că într-adevăr abia se ținea pe picioare.

Multă vreme îi fu cu neputință să prindă sensul vorbelor ce-i răsunau în urechi din învălmășeala aceea de glasuri; în cele din urmă, înțelese că femeile acestea se ofereau să-l ajute în căutările lui și-i cereau să le dea adresa lui din oraș. Trebui să mărturisească adevărul, că nici n-avea locuință la Petersburg. Atunci femeile îl sfătuiră să-și ia o cameră la hotel. Prințul se gândi puțin și le dădu adresa hotelului unde trăsesese cu cinci săptămîni în urmă și în care avusese atacul de epilepsie. Pe urmă, se duse iar la Rogojin. De data aceasta, nu numai ușa lui Parfion Semionovici nu se deschise, ci și aceea a mamei lui rămase închisă. Prințul coborî cu gîndul să-l caute pe portar; îl găsi trebăluind prin curte. Era atît de absorbit de treaba pe care o făcea, că aproape nici nu se uită la Mîșkin, răspunzîndu-i în silă; totuși susținu cu toată tăria că Parfion Semionîci „a ieșit dis-de-dimineată și a plecat la Pavlovsk, așa că nu se mai întoarce azi”.

- Am să-l aștept; poate se întoarce către seară.

- Poate nici în opt zile. Cine știe?

- În orice caz, a dormit aici astă-noapte?

- Asta da...

Toate acestea dădeau de bănuiră. În răstimpul dintre cele două vizite ale prințului, portarul putea foarte bine să fi primit noi dispoziții; adineauri era guraliv, iar acum cu greu îi scoteai un cuvînt din gură. Mîșkin hotărî să se întoarcă după două ceasuri și chiar, de va trebui, să stea de strajă în fața casei. Pînă atunci, îi mai rămăsese o speranță: să afle ceva de la nemțoaică, și plecă în grabă spre Semi-onovski Polk.

Dar nemțoaica nici nu prea l-a înțeles ce voia să spună. Cîteva vorbe pe care stăpîna casei le scoase îi dădură a înțelege că frumoasa nemțoaică se certase cu Nastasia Filippovna cu vreo două săptămîni înainte și că de atunci nu mai știa nimic de ea și că nici nu vrea să știe, „chiar dacă s-ar mărita cu toți prinții din lume”. Mîșkin se grăbi să plece. Pe drum, îi trecu prin minte că Nastasia Filippovna o fi plecat poate la Moscova, ca și rîndul trecut, și că, bineînțeles, Rogojin a urmat-o, dacă nu cumva au plecat împreună. „De-aș putea să dau, cel puțin, de vreo urmă!” își aminti că trebuie să-și rețină o odaie la hotel și se grăbi să se ducă în Liteinaia; aici i se dădu numaidecît o cameră. Omul de serviciu îl întrebă dacă vrea să mănînce. Distrat, prințul răspunse afirmativ și abia după gustare se necăji groaznic cînd își dădu seama că pierduse vreo jumătate de ceas. Judecînd pe urmă mai calm, se dumeri că nimic nu l-ar fi împiedicat să renunțe la gustare și s-o lase baltă. O senzație ciudată îl cuprinse cînd se trezi în coridorul acela întunecos și muced, o senzație dureroasă care tindea să se transforme într-o idee; dar cu toate străduințele de a ghici substratul acestei frămîntări chinuitoare, nu izbuti să descopere în ce consta ideea aceasta nouă care cu îndărătnicie se cerea eliberată din haosul obsesiei incerte. În cele din urmă, ieși din hotel într-o stare cu totul anormală; capul i se învîrtea; unde să se ducă totuși? Și din nou porni cu mare grabă, mînat de gîndul de a mai încerca la Rogojin.

Rogojin nu se întorsese; trase de mai multe ori de mînerul clopoțelului, dar ușa rămase încuiată. Sună la bătrînă; aici avu mai mult noroc: i se deschise, dar numai ca să i se spună că Parfion Semionîci lipsește și că poate nu se întoarce acasă decît peste vreo trei zile. I se păru ciudat că femeia de serviciu, ca și mai adineauri îl privea cu aceeași căutătură speriată. Pe portar nici nu-l mai găsi de astă dată. Ieșind din

curte, traversă strada ca și rîndul trecut și, oprindu-se pe trotuarul de peste drum, își ridică ochii spre ferestre; o jumătate de ceas, poate chiar mai mult, s-a plimbat pe trotuar, în bătaia dogoritoare a soarelui; de data aceasta, nici o mișcare; ferestrele nu se deschiseră, storurile rămîneau nemișcate. Se opri definitiv la ideea că mai adineauri i se năzărise numai chipul lui Rogojin; și apoi, dacă cineva ar fi privit din dosul ferestrei, parcă puteai să-i deslușești fața prin geamurile astea întunecate, neșterse de multă vreme; înviorat la gîndul acesta, prințul plecă din nou spre Izmailovski Polk unde-l aștepta văduva de învățător.

Între timp ea cutreierase orașul, vizitînd vreo trei-patru case; trecuse și pe la Rogojin - zadarnic! Nicăieri nu aflase nimic. Prințul o ascultă tăcut, apoi intră în odaie și, luînd loc pe canapea, năuc, își plimbă privirea asupra celor din jur ca un om care nu înțelege ce i se spune. Lucru ciudat; ba era foarte atent și dădea dovadă de un spirit de observație neobișnuit, ba devenea dintr-o dată din cale-afară de distrat. Cei din casa văduvei aveau să povestească mai târziu că s-au mirat cu toții în ziua aceea cît de ciudat era prințul, și „se prea poate că încă de atunci boala lui a început să dea semne”. La urmă, se sculă și ceru să vadă locuința Nastasiei Filippovna. Acest apartament se compunea din două odăi mari. Luminoase, înalte, frumos mobilate, și pentru care plătea o chirie destul de mare. Tot după relatările de mai târziu ale acestor trei doamne, prințul examina fiecare obiect din amîndouă odăile; văzu pe măsuță o carte deschisă: era un roman francez, *Madame Bovary*; îndoi colțul paginii la care rămăsese deschisă cartea, ceru voie s-o ia cu el și, cu toate că i se atrase atenția că volumul era împrumutat de la o bibliotecă publică, îl vîrî fără să se sinchisească în buzunar. Așezîndu-se lîngă o fereastră deschisă, dădu cu ochii de o măsuță de joc de cărți pe care erau mîzgălite cu cretă niște cifre; se interesa cine obișnuia să joace. I s-a spus că de cînd Nastasia Filippovna se întorsese de la Pavlovsk la Petersburg, luase obiceiul să facă în fiecare seară cîte o partidă de cărți cu Rogojin. Jucau popa-prostul, stos, preferans, whist și alte jocuri. Fapt este că în ultimul timp, tînăra femeie se plîngea mereu că se plictisește de moarte pentru că Rogojin nu știa să întrețină o conversație și stătea seri întregi fără să deschidă gura; a doua zi după aceea, venind, el scoase fără vorbă din buzunar un pachet de cărți de joc și Nastasia Filippovna, care mai tot timpul era tristă și vărsa lacrimi, prinse a rîde și așa au început să joace cărți seară de seară ca să-și omoare timpul. Prințul întrebă unde erau cărțile cu care jucau. I s-a explicat că Rogojin obișnuia să aducă în fiecare seară cîte o garnitură de cărți noi pe care la plecare le lua cu el.

Cele trei femei îl sfătuiră să se mai ducă o dată pe la Rogojin și să bată în ușă mai tare, dar nu chiar acuma, ci mai târziu, la căderea nopții, „cine știe poate că de data aceasta vei fi mai cu noroc”. În ce o privește, văduva de învățător se oferi să se repeadă între timp la Pavlovsk: s-ar putea, își dădu ea cu părerea, ca Daria Alekseevna să știe ceva. În tot cazul îl rugă pe prinț să revină pe la zece seara, pentru a pune la cale împreună ce aveau de făcut a doua zi. Zadarnice însă au fost toate încercările lor de a-l îmbărbăta, de a-i da curaj, prințul era pradă deznădejdiei. Cu sufletul apăsător de o tristețe cumplită, se duse pe jos spre hotel. Petersburgul, așa de prăfuit, așa de sufocant în timpul verii, îl strivea ca în menghină; își făcea anevoie drum printre oameni cu fețele aspre sau oameni beți;

privirea îi luneca absentă pe chipul lor și cine știe cât o fi ocolit pînă să ajungă la hotel; între timp se înserase de-a binelea. Hotărî să se odihnească puțin, ca apoi s-o pornească din nou la Rogojin, după cum fusese sfătuit. Se așază pe canapea sprijinindu-și capul în palme și rămase adîncit în gînduri.

Cît timp a stat așa și la ce s-o fi gîndit, e greu de spus. Se temea de prea multe și teama aceasta o resimțea dureros și chinuitor. Rînd pe rînd își aminti de Vera, apoi de Lebedev, care poate știa ceva din toată întîmplarea asta; și chiar dacă nu știa nimic, era totuși mai în măsură decît el să afle cum stau lucrurile. Apoi se gîndi la Ippolit și-și aduse aminte că în ultimul timp Rogojin îl vizitase de mai multe ori. Din momentul acela gîndul la Rogojin puse cu desăvîrșire stăpînire pe el; îl revăzu așa cum îi apăruse acum de curînd la înmormîntarea generalului Ivolghin; cum îl întîlnise în parc; în sfîrșit, retrăi scena din coridor, cînd Rogojin se ascunsese într-un colț și -l aștepta înarmat cu un cuțit. Își aminti cum îi luceau ochii în întuneric. Și deodată tresări: ideea nedeslușită care-l obsedase adineauri începea să se închege, luînd contururi din ce în ce mai precise în mintea lui.

Îi devenea din ce în ce mai limpede că, dacă Rogojin se află aici la Petersburg, și pentru moment se ascunde intenționat, va sfîrși negreșit prin a veni la el, cu gînduri bune sau rele, dar tot va veni, fie chiar așa cum venise și data trecută. Dacă pentru un motiv oarecare, Rogojin ar avea nevoie de el, unde ar putea să-l caute, decît tot aici, în coridorul acesta. Nu-i cunoaște nici un fel de adresă; prin urmare e firesc să presupună că a tras la același hotel; oricum, va încerca să vadă dacă nu cumva e aici... în cazul cînd ar fi la mare ananghie. Și, cine știe, poate că a și venit și acum îi caută?!

Așa reflecta prințul și gîndul acesta îi păru cu totul plauzibil. N-ar fi putut să găsească însă nici un răspuns, dacă ar fi mers mai departe cu întrebările: „Pentru ce, spre pildă, își închipuia că Rogojin trebuie neapărat să aibă *nevoie* de el și că este exclus ca, în cele din urmă, să nu se întîlnească?” Și gîndul se depăna mai departe, devenind tot mai obsedant: „Dacă e fericit, n-are să *vină*, iar dacă-i nefericit — va veni cît de curînd, și cu siguranță că e nefericit acum...”

Firește că, avînd o asemenea convingere, ar fi trebuit să rămînă la hotel și să-l aștepte pe Rogojin; dar, ca și cum n-ar fi putut suporta această nouă obsesie, prințul sări ca ars de pe scaun și apucîndu-și pălăria ieși din odaie. Coridorul era cufundat în întuneric. „Ce-ar fi dacă ar apărea acum deodată din colțul acela și m-ar opri pe scară?” îi trecu prin minte, în timp ce se apropia bîlbîind de locul cu pricina. Dar nu apăruse nimeni. Trecu apoi pe sub bolta porții și, ajungînd pe trotuar, se uită nedumerit la mulțimea de oameni care, după asfințitul soarelui, năvăliseră în stradă (cum se întîmplă de obicei la Petersburg, în timpul caniculei); pașii i se îndreptară în direcția străzii Gorohovaia. La vreo cincizeci de pași de hotel, la cea dintîi răspîntie, cineva din mijlocul mulțimii îl apucă ușor de braț și, apropiindu-se, îi spuse încet la ureche:

— Lev Nikolaevici, vino cu mine, frate, am nevoie de tine. Era Rogojin.

Lucru ciudat, de bucurie prințul începu să-i povestească de zor, bolborosind cuvintele, bîlbîindu-se și înghițindu-le sfîrșitul, cum îl așteptase

adineauri în coridor, la hotel.

— Am fost pe acolo; să mergem.

Acest răspuns neașteptat îl uimi pe Mîșkin; dar uimirea-i surveni cel puțin după un minut-două, cînd își dădu seama de ciudata coincidență. În aceeași clipă îl cuprinse spaima și începu să-l examineze cu atenție pe Rogojin. Acesta mergea cu vreo jumătate de pas înaintea lui, privind drept în față, fără să-și arunce ochii spre trecători, și totuși ocolindu-i cu o prudență automată.

— De ce n-ai întrebat... de mine, dacă ai fost la hotel? se interesă deodată prințul.

Rogojin se opri, se uită la el cu privirea absentă, și, ca și cînd n-ar fi auzit întrebarea, îi spuse:

— Uite ce, Lev Nikolaevici, mergi tu așa drept înainte, pînă acasă la mine, înțelegi? Eu am să trec pe partea cealaltă. Dar ține-te de mine, ca să ajungem împreună.

Spunînd vorbele acestea, trecu strada și, cînd ajunse pe celălalt trotuar, își întoarse capul să vadă dacă prințul îl urmează. Văzîndu-l pe Mîșkin că a rămas locului și se uită la el cu ochii holbați de uimire, făcu semn cu mîna în direcția străzii Gorohovaia și porni mai departe, întorcînd mereu capul și făcîndu-i semne să-l urmeze. Părea mulțumit de faptul că Mîșkin l-a înțeles, rămînînd pe celălalt trotuar. La rîndul lui, prințul făcea tot felul de presupuneri, crezînd la un moment dat că Rogojin schimbase trotuarul pentru că pîndește pe cineva și nu vrea să-l scape. „Numai că nu înțeleg de ce nu mi-a spus și mie la cine să iau seama?” Făcînd astfel vreo cinci sute de pași, și deodată prințul începu să tremure din tot corpul. Rogojin își întorcea capul mai rar, dar tot se uita în urmă din cînd în cînd Mîșkin, neputînd să se mai stăpînească, îi făcu semn cu mîna să vină la el. Acela trecu îndată strada, apropiindu-se de prinț.

- Nastasia Filippovna e la tine?

- La mine.

- Adineauri tu erai la fereastră și te-ai uitat la mine de după perdea?

- Da... eu...

- Și de ce?

Dar prințul n-a mai știut ce să întrebe mai departe și nici cum să-și termine întrebarea începută; de altfel inima îi zvîcnea așa de tare, încît îi venea greu să vorbească. Rogojin tăcea și el, privindu-l ca adineauri, cu aceeași îngîndurare absentă.

- Și acum, mă duc, spuse el deodată pregătindu-se să traverseze din nou strada; tu mergi, înainte, pe partea asta. Pe stradă trebuie să mergem separat... e mai bine pentru noi... ai să vezi de ce...

Cînd, în sfîrșit, au ajuns fiecare de pe alt trotuar în strada Gorohovaia îndreptîndu-se spre casa lui Rogojin, prințul simți din nou cum i se taie picioarele, încît abia se mai tîra împleticindu-se. Era aproape de orele zece seara. Ca și adineauri, la apartamentul bătrînei ferestrele erau deschise; la Rogojin erau închise, iar storurile lăsate în jos păreau încă și mai albe în întunericul de afară. Mîșkin părăsi trotuarul și dădu să traverseze strada, în timp ce Rogojin urca treptele de la intrare, făcîndu-i mereu semne să se apropie. Prințul îl ajunse din urmă.

- Nici portarul nu știe că m-am întors acum acasă. Adineauri, ieșind, i-am spus că plec la Pavlovsk și tot așa i-am lăsat vorbă și mamei, șopti el

cu *un* zîmbet șiret, aproape satisfăcut; o să intrăm fără să ne audă nimeni.

Era cu cheia în mînă. Urcînd pe scară, se întoarse către prinț și-i făcu un semn cu degetul să umble cît mai încet. După ce deschise fără zgomot ușa de la apartamentul lui, își introduse înăuntru musafirul, se strecură și el cu precauție, încuie ușa și vîrî cheia în buzunar.

- Vino, spuse el în șoaptă.

Începuse să-i vorbească în șoaptă încă din momentul cînd se întîlniseră pe trotuarul de pe Liteinaia. Cu tot calmul lui aparent, se simțea că e în prada unei profunde tulburări lăuntrice. Cînd ajunseră în sala vecină cu cabinetul său, Rogojin se apropie de fereastră și-i făcu un semn tainic prințului să vină lîngă el.

- Vezi, cînd ai sunat adineauri la mine, eram aici și am ghicit îndată că tu ești; m-am apropiat de ușa, umblînd în vîrfurile picioarelor, și te-am auzit vorbind cu Pafnutievna. O dădăcisem încă de cu ziuă ce are de făcut; i-am dat poruncă tare să spună oricui o veni să mă vadă, fie tu, ori altcineva din partea ta, sau în sfîrșit oricine o fi, că nu sînt acasă, dar mai cu seamă să nu sufle o vorbă dacă vii tu să mă cauți și i-am spus și cum te cheamă. Cînd ai plecat, mi-am zis: n-o fi rămas cumva în stradă și stă acum la pîndă; am venit la fereastra asta, am ridicat un pic storul și, ce să vezi, stăteai pe trotuarul din față și te uitai drept la mine... Așa a fost.

- Dar unde-i... Nastasia Filippovna? întrebă prințul cu voce sugrumată.

- E ... aici, răspunse încet Rogojin, după o clipă de șovăire.

- Unde, unde este?

Rogojin ridică ochii spre Mîșkin, țintuindu-l cu o privire grea:

- Vino cu mine...

Vorbea tot în șoaptă, fără grabă, rar și mereu îngîndurat. Chiar și atunci cînd povestea despre stori, îngîndurarea asta stranie lăsa impresia, prin ceea ce spune și peste sensul cuvintelor rostite, că voia să mai spună și altceva.

Intrară în birou. Această încăpere suferise oarecare schimbări de la vizita prițului. O draperie grea de mătase verde, întinsă de la un capăt la celălalt al odăii, ascundea un iatac, unde se afla patul lui Rogojin; avea cîte o intrare de fiecare parte, dar în momentul acela draperia cea grea acoperea și aceste intrări. Totul era cufundat în întuneric; nopțile „albe” petersburgheze începeau să fie mai puțin luminoase și, dacă n-ar fi fost lună plină, cu mare greutate s-ar fi putut desluși ceva în întunecosul apartament al lui Rogojin, mai ales acum, cînd storiurile erau lăsate. E drept că fețele acestor doi oameni se mai distingeau, dar nu îndeajuns de lămurit. Rogojin era palid ca de obicei; în ochii ațintiți asupra prințului încremenise o licărire de lumină.

— De ce nu aprinzi o lumînare? spuse Mîșkin.

— Nu, nu trebuie, răspunse Rogojin, și, apucîndu-l de braț, îl făcu să se așeze; apoi, luă un alt scaun și se așeză și el în fața prințului atît de aproape, încît genunchii lor aproape că se atingeau. Între ei, puțin la o parte, se afla o măsută rotundă.

— Să stăm puțin așa! îl îndemnă el pe Mîșkin cu un glas rugător. Urmă o clipă de tăcere. Am bănuț că ai să tragi la hotelul acela - și cum se întîmplă deseori, în loc să treacă direct la subiectul principal al conversației, începu prin amănunte lăturalnice de ordin secundar. Cînd am

intrat însă în coridor, mi-am zis: „Poate că e acolo acum și mă așteaptă, așa cum îl aștept și eu aici?” Ai fost la văduva aceea de învățător?

— Da, abia mai putu să îngaiame prințul, atât de tare îi bătea inima.

— Mi-am închipuit și asta. Apoi m-am gândit că au să înceapă să pălăvrăgească... Ia, mai bine, mi-am zis eu, să-l aduc la mine, ca să petrecem noaptea asta împreună...

— Rogojin! Unde-i Nastasia Filippovna? șopti deodată prințul, și se sculă tremurînd din toate încheieturile. Rogojin se ridică și el.

— E acolo, șopti el, arătînd cu capul spre draperie.

— Doarme? Întrebă Mișkin în șoaptă.

Din nou Rogojin îl privi țintă ca adineauri.

— Poate că e mai bine să intrăm chiar acum!...

— Numai că tu... fie, să mergem!

Dădu la o parte draperia, se opri și se întoarse către prinț.

— Intră, îi spuse, invitîndu-l cu un gest să treacă înainte. Prințul se supuse.

- E întuneric beznă, observă ci.

- Se vede de ajuns! murmură Rogojin.

- De-abia deslușesc... patul.

- Du-te mai aproape, îl îndemnă încet Rogojin.

Prințul mai făcu vreo doi pași și se opri. Își încorda privirea un minut-două fără să zărească ceva. Stînd așa lîngă pat, nici unul nu era în stare să rostească un cuvînt; prințului îi bătea inima să-i spargă pieptul, încît părea că bătăile ei se aud în liniștea de mormînt a încăperii. În cele din urmă, ochii i se deprinseră cu întunericul și putu desluși contururile patului. În așternut dormea cineva un somn adînc și fără de mișcare; nu se auzea nici cel mai mic foșnet, nici o răsuflare. Un cearșaf alb acoperea pînă și capul persoanei culcate, iar membrele i se profilau în contururi abia deslușite; numai forma trupului arăta că acolo zăcea lungit un om. Împrejur era o mare dezordine; pe pat, pe fotolii, pe jos, peste tot erau aruncate în neorînduială tot felul de obiecte: o rochie minunată de mătase albă, flori, panglici. Pe măsuta de lîngă căpătîi sclipeau împrăștiate diamantele așa cum fuseseră scoase... La picioare o grămadă de dantele spumoase zăcea ghem, iar pe albul lor imaculat, ieșind de sub cearșaf, se zărea vîrfurile unuia picior gol: acest picior părea al unei statui de marmură și imobilitatea lui era înspăimîntătoare. Prințul privea încremenit, și cu cît privea mai mult simțea că liniștea din încăpere devine tot mai desăvîrșită — o liniște de mor-mînt. Deodată o muscă porni să bîzîie deasupra patului, și se potoli apoi la căpătîi.

Prințul tresări.

- Să mergem, îl atinse de braț Rogojin. Ieșiră din iatac și se așezară din nou pe aceleași scaune, unul în fața celuilalt. Prințul tremura din ce în ce mai nestăpînit și nu-și lua privirea întrebătoare de la fața lui Rogojin.

- Văd, Lev Nikolacvici, rosti acesta în sfîrșit, că tremuri ca o varga; aproape ca atunci cînd se pornește criza, ții minte cum s-a întîmplat cu tine la Moscova? Sau cum a fost o dată înainte de atac. Nici nu știu, zău, ce să mă fac cu tine acum...

Mișkin ascultă cu atenție încordată, străduindu-se să înțeleagă și privindu-l pe Rogojin drept în față cu aceeași întrebare mută în ochi.

— Tu? Întrebă el arătînd cu un semn din cap spre draperie.

— Da... eu... răspunse în șoaptă Rogojin, lăsându-și capul în jos. Tăcură vreme de cinci minute.

— Pentru că, mă gândesc, reîncepu deodată Rogojin, ca și când nu și-ar fi întrerupt vorba de mai înainte, pentru că, dacă îți vine criza acum, și atacul, și țipătul cu siguranță c-o să fie auzit din stradă sau din curte, o să le dea de bănuț și atunci or să bată în ușă, or să intre... pentru că toți mă cred plecat. Nici o lumânare n-am aprins, ca nu cumva din curte sau din stradă să se bănuiască ceva. Fiindcă atunci când plec, îmi iau cheile cu mine și pot să lipsesc trei-patru zile, nimeni în lipsa mea nu intră aici, nici chiar pentru dereticat; așa e rînduiala mea. Pentru asta, vasăzică, pentru că nu trebuie să afle nimeni că în noaptea asta stăm aici...

— Ia stai, îl întrerupse prințul, adineauri când am vorbit cu portarul și cu bătrînica aceea, i-am întrebat și de Nastasia Filippovna, dacă n-a rămas peste noapte aici. Au și aflat, vasăzică, ceva de la mine.

— Știu că i-ai întrebat. Eu îi spuseseam Pafnutievnei că Nastasia Filippovna a trecut ieri pe aci, că n-a stat decît zece minute și, după aceea, tot ieri, care vasăzică, a plecat la Pavlovsk. Așadar nu știe nimeni că a rămas peste noapte la mine. Aseară am intrat cu ea tot așa pe furiș, ca și adineauri noi amîndoi. Încă pe drum mă gîndeam că poate n-are să vrea să intre pe ascuns - aș, de unde! Vorbea în șoaptă, strecurîndu-se în vîrfurile picioarelor și adunîndu-și poalele în mîină ca să nu foșnească; pe scară mă amenința cu degetul, că, adică, să nu fac zgomot. Tot de tine îi era teamă. În tren era aproape nebună, așa intrase frica-n ea; a ținut morțiș să rămînă peste noapte aici, la mine, am vrut s-o duc la locuința ei, la văduva aceea — da' de unde! „Acolo mă găsește el, îmi zice, de cu zori o să vină să mă caute; ascunde-mă la tine, iar mîine, cu cel dintîi tren, plecăm la Moscova”; pe urmă mi-a vorbit că de acolo o să plecăm la Oriol; și înainte să adoarmă tot de Oriol vorbea...

- Stai, Parfion, și ce vrei să faci acum? Ce-ai de gînd?

- Mă gîndesc ce mă fac cu tine? Tremuri întruna. Rămînem peste noapte aici, împreună. Alt așternut afară de acela nu am; m-am gîndit să iau pernele de la cele două canapele și să le așez lîngă draperie, ca să ne culcăm jos, așa alături. Pentru că dacă vin să caute, să scotocească, numaidecît or să dea de ea și or s-o ducă de aici. Au să mă întrebe și am să le spun tot... or să mă ducă îndată și pe mine. Ei bine, să odihnească acum aici aproape de noi, lîngă mine și lîngă tine...

- Da, da! aprobă prințul cu înflăcărare.

- Așa încît nu trebuie să afle nimeni, și nu lăsăm s-o ducă de aici.

- Nu, nu, pentru nimic în lume! Nu, nu!

- Țasta mi-a fost gîndul și așa am hotărît; să n-o dăm, frate, să n-o dăm nimănui, nici în ruptul capului! O păzim toată noaptea fără să facem zgomot. Am stat toată ziua lîngă ea, numai dimineața am ieșit pentru o oră, și pe urmă, seara, ca să te caut. Uite, încă un lucru de care mi-i teamă — de duhoare, mai cu seamă că e o căldură înăbușitoare. Se simte ceva sau nu?

- Poate că se simte, nu știu. Spre ziuă o să se simtă cu siguranță.

- Am înfășurat-o într-o mușama — una bună, americană, pe deasupra am întins un cearșaf și am așezat alături patru sticle cu soluție Jdanov destupate; sînt și-acum acolo...

- Întocmai ca... la Moscova?

- Da, știi, pentru duhoare. Și de-ai vedea cum doarme!... Mîine cînd s-o crăpa de ziuă, să te uiți. Dar ce ai? N-ai putere nici măcar să te scoli? Întrebă cu grijă Rogojin, văzînd că prințul tremura așa de tare, încît nu era în stare să se ridice de pe scaun.

- Mi s-au tăiat picioarele, murmură prințul; asta de spaimă, știu... Dar o să-mi treacă... și am să mă ridic...

- Stai așa pînă așez așternutul pentru noi și... pe urmă te culci... mă culc și eu alături... și o să ascultăm... pentru că eu, frate dragă, nu știu încă... nu știu ce o să fie, acum nu-mi pot da seama și de aceea îți spun dinainte, ca să știi...

Mormăind aceste vorbe neînțelese, Rogojin se apucă să întindă pe jos așternutul. Se prea poate că încă de dimineață se gîndise la un asemenea culcuș. Noaptea trecută se culcase pe una dintre canapele, dar acolo nu încăpeau doi, și acumă ținea numaidecît să stea culcați amîndoi alături. Iată de ce, luînd două perne de mărimi diferite, de pe cele două canapele, le transportă nu fără efort prin toată odaia și le așeză în apropierea draperiei. O dată sfîrșită operația, se apropie de prinț, îl luă de braț cu o duioșie plină de exaltare, ajutîndu-l să se ridice de pe scaun, și-l duse lîngă așternut. Prințul se simțea acum în putere să umble și singur; prin urmare, „spaima” începuse să-i dispară; și totuși tremura întruna.

- Pentru că să știi, frățioare, începu iar Rogojin, după ce îl culcă pe Mîșkin pe perna din stînga, cea mai bună, iar el, fără să se dezbrace, se întinse pe cea din dreapta și-și puse mîinile sub cap, acum e cald, și duhoarea... vezi bine... Mă tem să deschid ferestrele; sînt atîtea ghivece cu flori în apartamentul mamei, și răspîndesc un parfum minunat; mă gîndeam să le aduc aici, dar Pafnutievna ar fi bănuît ceva, pentru că e tare iscoditoare.

- E iscoditoare, confirmă prințul.

- Oare să cumpăr flori și s-o acopăr toată? Dar mă gîndesc, frate, ni s-ar rupe inima de durere... s-o vedem așa între flori...

- Ascultă... spuse prințul buimac, căutînd parcă să-și amintească ce voia să întrebe și pierzîndu-și iar firul gîndurilor, spune-mi, cu ce ai?... Cu un cuțit? Chiar cu acela?

- Cu acela...

- Mai stai! Aș vrea să te mai întreb ceva, Parfion... am multe întrebări să-ți pun... ai să-mi povestești de la început totul... ca să știu... dar, mai întîi, spune-mi: aveai de gînd s-o omori înainte de nuntă, înainte de cununia noastră, în fața bisericii, s-o omori cu o lovitură de cuțit? Asa ai vrut sau nu?

- Nu știu ce voiam... răspunse Rogojin, surprins oarecum de întrebare, al cărei tîlc nu-l putea pătrunde.

- N-ai luat niciodată cuțitul cu tine la Pavlovsk?

- Nu, niciodată. Cît despre acest cuțit, iată ce pot să-ți spun, Lev Nikolaevici, adăugă Rogojin după o pauză, l-am scos azi-dimineață dintr-un sertar unde-l pusesem bine, căci totul s-a întîmplat în dimineața asta, între orele trei și patru. A stat pînă atunci tot timpul aici la mine, vîrît într-o carte... Și... și... iată ce mă minunează: cuțitul a pătruns aproape în întregime... vreo opt centimetri... drept sub sînul stîng... și de-abia dacă a curs sînge pe cămașă, cam o jumătate de lingură, nu mai mult.

Prințul tresări.

- Da, da, da, spuse prințul ridicându-se în coate, pradă unei agitații excesive, da, da, știu, am citit undeva despre asta... e ceea ce se numește o hemoragie internă... Cîteodată nu curge deloc, nici o picătură, cînd lovitura nimerește drept în inimă...

- Sst, auzi? îl întrerupse brusc Rogojin, ridicându-se speriat în capul oaselor. Auzi?

- Nu! răspunse tot așa de repede și speriat prințul, cu ochii țintă la Rogojin.

- Umblă cineva! Auzi? în hol... Amîndoi ascultară.

- Aud, șopti cu convingere prințul.

- Umblă cineva?

- Da, umblă.

- Dacă am pune zăvorul?

- Să-l punem...

Se duseră să tragă zăvorul, pe urmă se culcară din nou. Urmă o lungă tăcere.

- A, da! începu deodată Mîșkin în șoaptă febrilă, de parcă l-ar fi străfulgerat un gând, pe care se temea grozav să nu-l scape, ridicându-se în capul oaselor. Da... voiam să te-ntreb... cărțile de joc!... Cărțile acelea... Jucai, se spune, cărți cu ea?

Rogojin nu răspunse imediat la această întrebare.

- Da, jucam, spuse el, în sfîrșit.

- Și unde-s... cărțile?

- Le am la mine... strecură printre dinți Rogojin, după o nouă tăcere și mai prelungă decît cea dintîi. Iată-le...

Scoase din buzunar un pachet de cărți, învelite într-o foaie de hîrtie, și i le întinse prințului. Acesta le luă, dar acum cu un fel de nedumerire. Un sentiment nou, exasperant de trist și de apăsător, îi strînse inima; înțelese deodată că tot ce spunea el, tot ce făcea, nu era nici ce ar fi trebuit să spună, nici ce ar fi trebuit să facă; iată, cărțile acestea pe care le ținea în mîna și pe care le aștepta cu atîta bucurie acum nu mai pot ajuta la nimic, la nimic. Se ridică drept și cu groaza cuibărită în suflet își plesni una de alta palmele. Stînd întins și nemișcat pe așternutul de pe podea, Rogojin părea că nu observă mișcarea aceasta; în momentul acela nu vedea și nu auzea nimic; doar ochii lui larg deschiși și imobili străluceau în întuneric. Prințul se așează pe un scaun continuînd să-l privească cu groază. Se scurse cam o jumătate de oră în tăcere și deodată Rogojin, uitînd parcă de consemnul că trebuie să vorbească încet, scoase un țipăt și izbucni în hohote de rîs ce cutremurau liniștea din jur.

- Ofițerașul, ofițerașul... îți aduci aminte cum l-a lovit ea peste muțră, atunci la concertul din parc? Îți amintești? Ha, ha, ha!! Și cum sărise mucosul acela... mucosul, mucosul...

Cuprins de un nou acces de groază, prințul sări iarăși de pe scaun. Cînd, în cele din urmă, Rogojin se potoli (și se potoli tot așa de brusc), Mîșkin se aplecă cu blîndețe asupra lui, se așează alături și, respirînd greu, cu inima bătînd tare, gata parcă să-i spargă coșul pieptului, se apucă să-l examineze cu un fel de curiozitate pe prietenul său. Rogojin nu-și întorcea capul spre el, ca și cum ar fi uitat cu desăvîrșire de prezența lui. Prințul îl privea țintă și aștepta; timpul trecea; se lumina de ziuă. Cîteodată întretăind liniștea, Rogojin bolborosea cu glas tare cuvinte răzlețe și fără

șir; din cînd în cînd țipetele lui stridente erau urmate de hohote de rîs. Atunci prințul întindea spre el mîna-i tremurătoare, îi atingea încet capul, îi dezmiarda părul și obrajii... era tot ce putea face! Din nou începuse să tremure din tot trupul, și iarăși parcă i se tăiară picioarele. O senzație cu totul nouă, o senzație de nesfîrșită durere, îi străbătu inima, între timp, se făcuse ziuă. Doborît de oboseală și de deznădejde, prințul își lăsă capul pe pernă, lipindu-și fața de chipul palid și nemișcat al lui Rogojin; lacrimi îi curgeau prelingîndu-se pe obrazul lui Rogojin; dar poate că nici nu-și mai simțea propriile lacrimi, nemaivînd conștiința lucrurilor...

Și cînd, după mai multe ceasuri, ușa a fost deschisă, cei care intrară în odaie îl găsiră pe asasin fără cunoștință, într-o criză de delir. Lîngă el ședea nemișcat pe așternutul improvizat prințul Lev Nikolaevici, cu fața încremenită parcă și cu gura încleștată. Și doar atunci cînd bolnavul cu capul înfierbîntat și în neștire izbucnea în țipete, el se grăbea să-l aline, netezindu-i cu mîna tremurîndă părul și obrajii. Voia parcă să-l mîngîie și să-l ogoiască. Dar nu pricepea nimic din întrebările ce i se puneau și nu mai recunoștea pe nimeni din jurul său. Și chiar dacă Schneider însuși ar fi venit din Elveția și l-ar fi văzut în momentul acela pe fostul său elev și pacient, amintindu-și de starea în care se găsea cîteodată prințul în primul an de tratament în sanatoriul său, ar fi dat acum descurajat din mînă și ar fi spus, probabil, ca și atunci: *Idiot!*

XII

ÎNCHEIERE

Plecînd în grabă la Pavlovsk, văduva învățătorului alergă de-a dreptul la Daria Alekseevna, care se afla într-o mare neliniște după întîmplările din ajun, și-i povesti cele ce știa de la prinț, făcînd-o să se alarmeze serios. Amîndouă hotărîră pe loc să intre în legătură cu Lebedev, care, în calitatea lui dublă de gazdă și prieten al prințului, era și el foarte îngrijorat. Vera Lukianovna povesti tot ce știa. La sugestia lui Lebedev, hotărîră să plece fără amîinare toți trei la Petersburg, ca să preîntîmpine cît mai curînd „nenorocirea ce s-ar putea întîmpla”. Drept urmare, a doua zi, pe la unsprezece dimineața, poliția descinse la locuința lui Rogojin, însoțită de Lebedev, de cele două doamne și de fratele lui Rogojin, Semion Semionovici, care locuia într-o altă clădire din aceeași curte. De cea mai mare importanță au fost declarațiile portarului care arătă că l-a văzut aseară pe Parfion Semionovici împreună cu un domn, cînd au intrat în casă pe ușa din față, făcînd impresia că nu voiau să fie observați de nimeni. Lămuririle acestea fură suficiente ca poliția să nu mai ezite de a sparge ușa care, în ciuda repetatelor apeluri ale clopoțelului, nu se deschise.

Timp de două luni Rogojin se zbatu între viață și moarte, doborît la pat de o violentă congestie cerebrală, iar după ce se însănătoși urmară ancheta și judecata. Făcu mărturisiri complete, absolut sincere, precise și pe deplin edificatoare, pe baza cărora prințul a fost scos din cauză chiar de la începutul anchetei. La proces, Rogojin tăcu aproape tot timpul. Avocatul său, dibaci și bun orator, demonstra cu multă logică și claritate că această crimă s-a comis sub influența unei afecțiuni cerebrale de care acuzatul fusese atins de mai mult timp, în urma unor mari dezamăgiri și suferințe

morale. Dar Rogojin nu mai adăugase nimic de la el, nu spusese nici un cuvînt care să confirme și să întărească această afirmație de dezvinovățire și încă o dată în fața completului de judecată, ca și înainte în fața judecătorului de instrucție, se mărgini să povestească cu multă claritate și precizie, pînă în cele mai mici amănunte, crima săvârșită. Recunoscut vinovat, dar cu circumstanțe atenuante, a fost condamnat la cincisprezece ani muncă silnică și deportare în Siberia; își ascultă sentința tăcut și cu o „îngîndurare resemnată”. Toată averea lui, care se cifra la o sumă imensă și din care apucase să cheltuiască numai o parte, relativ foarte neînsemnată, la început cînd se pornise pe viață de petreceri și dezmăț, trecu în întregime fratelui său, Semion Semionovici, spre marea satisfacție a acestuia. Bătrîna lui mamă mai trăiește și pare că-și amintește uneori de fiul ei iubit, Parfion; dar n-a păstrat despre el decît o amintire cu totul vagă; destinul i-a ferit inima și cugetul de conștiința nenorocirii înspăimîntătoare care s-a abătut asupra mohorîtului ei cămin.

Lebedev, Kolea, Ganea, Ptițin și multe personaje din povestirea noastră își duc mai departe existența lor obișnuită; nu s-au schimbat mai deloc și nu avem nici noi aproape nimic de spus despre ei. Ippolit și-a dat sfîrșitul ceva mai înainte decît se aștepta, la vreo două săptămîni după Nastasia Filippovna; a avut o agonie chinuitoare. Toate evenimentele acestea l-au zdruncinat cumplit pe Kolea și l-au apropiat și mai mult de maică-sa. Nina Aleksandrovna găsește că-i prea trist pentru vîrsta lui, lucru care o pune pe gînduri; se pare că va ieși din el un om dintr-o bucată. De altfel, mulțumită străduințelor lui, în bună parte, s-au luat măsurile necesare în ce privește situația prințului Mîșkin. Dintre toate persoanele pe care le cunoscuse în ultima vreme, Kolea a fost atras cu deosebire de Evgheni Pavlovici Radomski; se duse din proprie inițiativă să-l vadă, îi povesti tot ce se întîmplase, punîndu-l la curent cu situația în care se găsea acum prințul. Și nu se înșelase: Evgheni Pavlovici se interesă mult de soarta nenorocitului „idiot”, și datorită grijii, intervențiilor și demersurilor lui, prințul fu trimis în Elveția și internat din nou în sanatoriul lui Schneider. Evgheni Pavlovici plecă și el în străinătate, cu intenția de a rămîne pentru mai multă vreme acolo, deoarece socotea că e „cu totul de prisos în Rusia”. Destul de des, cel puțin o dată la trei sau patru luni, se duce să-l viziteze pe sărmanul său prieten la sanatoriul lui Schneider; dar cu fiecare vizită îl găsește pe doctor tot mai descurajat; încruntîndu-și sprîncenele și clătînd din cap, el lasă să se înțeleagă că facultățile mintale ale prințului sînt cu totul zdruncinate; și dacă nu declară deocamdată în mod categoric că boala este incurabilă, aluziile lui îndreptățesc cele mai pesimiste presupuneri. Evgheni Pavlovici e tare afectat de aceste pronosticuri triste, ceea ce denotă că e un om de inimă; că e un om de inimă o dovedește și faptul că în continuare primește scrisori de la Kolea, ba chiar îi răspunde din cînd în cînd. Pe lîngă aceasta ne-a fost dat să aflăm de încă o particularitate curioasă a firii lui care s-a manifestat în ultimul timp, și, cum e o trăsătură pozitivă, ne grăbim s-o semnalăm: după fiecare vizită la sanatoriul lui Schneider, Evgheni Pavlovici, în afară că-i scrie lui Kolea, îi mai comunică și unei persoane la Petersburg amănunte în legătură cu starea sănătății prințului. În afară de asigurarea celui mai respectuos devotament, în scrisorile acestea încep să se strecoare (din ce în ce mai des) oarecare considerații cu privire la

concepții, idei și chiar sentimente, într-un cuvânt încep să se manifeste efuziuni de sinceră prietenie. Persoana care se află în corespondență (destul de intermitentă, e adevărat) cu Evgheni Pavlovici și care a binemeritat stima și afecțiunea lui, nu este alta decât Vera Lebedeva. N-am putut afla cu precizie cum s-au înfiripat între ei asemenea relații; credem că au luat naștere cu prilejul celor întâmplute prințului, și care o afectaseră pînă într-atît, încît căzu chiar bolnavă la pat, dar în ce împrejurări anume s-au cunoscut mai îndeaproape și s-au împrietenit, asta ne scapă. Dacă am pomenit de această corespondență, e pentru că ea conține și unele informații cu privire la familia Epancin și, în special, la Aglaia Ivanovna. Printr-o epistolă destul de incoerentă, scrisă de la Paris, Evgheni Pavlovici îi făcea cunoscut Verei faptul că Aglaia se îndrăgostise fulgerător și neașteptat de un conte polonez, refugiat în Franța, și cu care nu întîrzie să se mărite, contra voinței părinților ei, care au consimțit pînă la urmă la această căsătorie numai de teama vreunui scandal compromițător. Apoi, după o tăcere de o jumătate de an, Evgheni Pavlovici o înștiința, într-o scrisoare lungă și amănunțită, pe corespondenta din Petersburg, că în timpul ultimei sale vizite la profesorul Schneider s-a întîlnit acolo cu prințul Ș. și cu toată familia Epancin (în afară, bineînțeles, de capul familiei, reținut la Petersburg pentru afaceri). Întrevederea a fost neașteptată; toată lumea îl întîmpină pe Evgheni Pavlovici cu bucurie, aproape cu entuziasm. Adelaida și Aleksandra își exprimă recunoștința pentru „grija și bunătatea lui îngerească față de nefericitul prinț”. Văzînd în ce stare de degradare și de suferință se găsea bietul prinț, Lizaveta Prokofievna nu-și mai putu reține lacrimile. Era limpede că îi iertase totul de mult. Cu ocazia aceasta, prințul Ș. pronunță cîteva adevăruri înțelepte și pline de simțire. Evgheni Pavlovici căpătă o vagă impresie că între Adelaida și logodnicul ei tot nu se întronase încă o armonie desăvîrșită, dar era încredințat că în viitorul apropiat se întrevedea o inevitabilă, benevolă și dăruitoare capitulare a înflăcăratei Adelaida în fața înțelepciunii și experienței prințului Ș. De altfel, recente leții pe care le primise întreaga familie îi dădeau de gîndit Adelaidiei, mai cu seamă soarta tristă a surorii ei mai mici. Într-un timp scurt, de șase luni, evenimentele nu numai că îndreptățiseră toate temerile familiei Epancin, care au făcut-o să se opună căsătoriei Aglaiei cu contele-emigrant, dar aduseseră și o mulțime de alte surprize din cele mai de neînchipuit. Contele acesta s-a dovedit a nu fi nicidecum conte; și nici chiar emigrant în sensul obișnuit al cuvîntului, ci un fugar care a trebuit să-și părăsească țara în urma unei istorii cam neguroase și ambigue. Reușise s-o farmece pe Aglaia prin dragostea lui neasemuită față de patrie și prin noblețea sufletului său chinuit de doruri neîmplinite, și a încîntat-o pînă într-atîta, că, înainte chiar de a-l lua de soț, devenise membră a unui comitet organizat în străinătate pentru restaurarea Poloniei; apoi, începu să frecventeze un celebru preot iezuit care făcuse din ea o adevărată fanatică. Averea fantastică pe care contele pretindea că o are și pentru care prezentase Lizavetei Prokofievna și prințului Ș. dovezi incontestabile s-a dovedit a fi o pură născocire. Mai mult decît atît, chiar în primul an după căsătoria lor contele și amicul său, faimosul călugăr, reușiră s-o facă pe Aglaia să se certe definitiv cu familia ei, așa că de mai multe luni, nu se mai vedeau... Într-un cuvînt, multe ar mai fi de povestit, dar toate nenorocirile astea, toată „teroarea” aceasta o

impresionase atît de mult pe Lizaveta Prokofievna, pe fiicele ei și chiar pe prințul Ș., încît nici nu se încumetau să mai amintească de unele fapte în discuția lor cu Evgheni Pavlovici, deși știau că acesta era la curent cu ultimele pasiuni și excentricități ale Aglaiei Ivanovna. Biata Lizaveta Prokofievna ardea de nerăbdare să se întoarcă în Rusia și, tot după mărturia lui Evgheni Pavlovici, găsea o plăcere deosebită să critice, cu o înveninată părtinire, rînduielile și starea de lucruri din străinătate: „Nici măcar pîine nu știu să coacă cum trebuie! îi plăcea mereu să repete. Iarna, îngheață ca șoarecii în beci; bine cel puțin că am putut să-l plîng așa, după obiceiul rusesc, pe acest sărman nenorocit!" adăugă ea cu emoție, arătîndu-l pe Mîșkin care n-o mai recunoștea deloc. „Destul ne-am distrat, e timpul să dăm ascultare înțelepciunii, căci toate astea, și străinătățile, și toată Europa voastră, nu sînt decît niște fantezii, și noi toți, în străinătate, nu sîntem decît o fantezie... ține minte ce ți-am spus; de altfel, ai să te convingi și singur!" isprăvi ea aproape mînioasă, luîndu-și rămas-bun de la Evgheni Pavlovici.

Sfârșit